

მერაბ ტურაშა

სამართლის დოქტორი (ბერლინის ჰუმბოლდტის უნივერსიტეტი),
საქართველოს უნივერსიტეტის სრული პროფესორი, სისხლის
სამართლის დეპარტამენტის უფროსი

სისხლის სამართალი

ზოგადი ნაწილი

პირველი წიგნი

დანაშაულის მოძღვრება

გამომცემლობა „მერიდიანი“

თბილისი 2011

სარჩევი

წინათქმა V

შემოკლება XXI

პირველი თავი

მატერიალური სისხლის სამართლის საფუძვლები

§ 1. ზოგადი შესავალი 1

§ 2. სისხლის სამართლის ცნება, არსი და ამოცანები.

სამართლებრივი სიკეთის დაცვა 12

I. შესავალი 12

II. მატერიალური სისხლის სამართლის ამოცანა და მიზნები.

თანაზომიერება. სუბსიდიარულობა. სისხლის სამართლის

ფრაგმენტარული ხასიათი 15

III. სამართლებრივი სიკეთე და ქმედების ობიექტი 22

IV. პოზიტიური სისხლის სამართლის წყარო 23

V. საერთაშორისო ხელშეკრულების, როგორც სისხლის სამართლის

წყაროს ადგილი ნორმატიული აქტების სისტემაში 26

VI. ბუნებითი სამართალი. სამართალი და სამართლიანობა 31

VII. შეჯამება 35

§ 3. სისხლის სამართლის ერთ-ერთი ძირითადი ინსტიტუტის –
სასჯელის ზოგადი მიმოხილვა 36

I. შესავალი 36

II. სასჯელი 39

1. სასჯელის ცნება 39

2. სასჯელის მიზნები 41

3. სასჯელის თეორიები 42

III. შეჯამება 46

§ 4. მოქმედებით ჩადენილი დამთავრებული განზრახი დანაშაულის ცნება და სისტემა.....	47
I. დანაშაულის ფორმალური და მატერიალური ცნება	47
II. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველი ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით.....	52
III. დანაშაულის სისტემა ანგლო-ამერიკული და საერთაშორისო სისხლის სამართლის მიხედვით	56
IV. ქმედების მცირე მნიშვნელობა და დანაშაულის სისტემა	58
V. დანაშაულის სისტემის ცალკეული ელემენტების ზოგადი მიმოხილვა ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით	65
VI. შეჯამება.....	69

§ 5. დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის განვითარების ისტორია.....	70
I. შესავალი	70
II. კლასიკური სისტემა	73
III. ნეოკლასიკური სისტემა	76
IV. ფინალური სისტემა.....	79
V. ტელეოლოგიურ-სოციალური სისტემა.....	85
VI. ფუნქციონალური (მიზანრაციონალური) სისტემები.....	87
VII. დანაშაულის სისტემა: ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით..	87
VIII. შეჯამება.....	90

§ 6. დანაშაულის ცალკეული კატეგორიები	91
I. შესავალი	91
II. კლასიფიკაცია დანაშაულის სიმძიმის მიხედვით.....	91
III. დანაშაულის კატეგორიები ჩადენის ფორმის მიხედვით.....	93
IV. შეჯამება.....	102

მეორე თავი

სისხლის სამართლის კანონის

მოქმედების ფარგლები და ინტერპრეტაციის

მეთოდები

§ 7. დანაშაულის ჩადენის დრო და ადგილი.....103

I. დანაშაულის ჩადენის დრო.....103

II. დანაშაულის ჩადენის ადგილი.....104

III. შეჯამება.....106

§ 8. სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქცია.

კანონის უკუძალა და ანალოგია. კანონის ინტერპრეტაცია.....107

I. შესავალი.....107

II. კანონის უკუძალით გამოყენების საკითხი.....111

III. ანალოგიის გამოყენების საკითხი.....124

IV. ნორმის ინტერპრეტაცია.....125

V. ჩვეულებითი სამართლის გამოყენების საკითხი.....129

VI. ნორმის განუსაზღვრელობის საკითხი.....129

VII. სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქციის იგნორირების
დაუშვებლობა.....130

VIII. კანონიერების პრინციპი საერთაშორისო მატერიალური
სისხლის სამართლის მიხედვით.....132

IX. შეჯამება.....135

§ 9. საქართველოს საერთაშორისო სისხლის სამართლის

პრინციპები.....136

I. შესავალი.....136

II. ტერიტორიულობის პრინციპი.....136

III. აქტიური პერსონალურობის ანუ მოქალაქეობის პრინციპი.....139

IV. დაცვის პრინციპი.....143

V. უნივერსალურობის პრინციპი.....144

VI. მონაცვლეობითი მართლმსაჯულების პრინციპი.....	150
VII. შეჯამება	151

მესამე თავი

ქმედების შემადგენლობა

§ 10. ქმედების შემადგენლობის მოძღვრება.....	153
I. სისხლისსამართლებრივი უმართლობის არსი და ელემენტები	153
II. ქმედების ობიექტური შემადგენლობა	161
1. ზოგადი დებულებები.....	161
2. მოქმედების ცნება და თეორიები.....	165
2.1. მოქმედების ცნების ფუნქცია.....	165
2.2. მოქმედების კაუზალური ცნება.....	171
2.3. მოქმედების ფინალური ცნება.....	173
2.4. მოქმედების პერსონალური ცნება	176
2.5. მოქმედების ნეგატიური ცნება	177
2.6. მოქმედების სოციალური ცნება	178
3. მოქმედებით გამოწვეული შედეგი.....	179
4. მიზეზობრივი კავშირი და ობიექტური შერაცხვა.....	180
4.1. შესავალი	180
4.2. მიზეზობრივი კავშირი, როგორც ობიექტური შერაცხვის აუცილებელი წინაპირობა.....	188
4.2.1. ზოგადი დებულებანი.....	188
4.2.2. მიზეზობრივი კავშირის საკანონმდებლო დეფინიცია ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით.....	192
4.2.3. მიზეზობრივი კავშირის თეორიები.....	193
4.2.3.1. ეკვივალენტურობის (პირობათა) თეორია	193
4.2.3.1.1. <i>conditio-sine-qua-non</i> -ფორმულა.....	194
4.2.3.1.2. კანონზომიერი პირობის თეორია.....	197
4.2.3.2. ადეკვატურობის თეორია	198
4.2.3.3. რელევანტურობის თეორია	199
4.2.4. მიზეზობრიობის სახეები.....	200
4.2.4.1. ალტერნატიული, ანუ ორმაგი მიზეზობრიობა.....	200

4.2.4.2. კუმულაციური მიზეზობრიობა	204
4.2.4.3. ჰიპოთეტური და სხვა მსგავსი მიზეზობრიობა	205
4.2.5. გენერალური მიზეზობრიობის მოძღვრება	209
4.3. ობიექტური შერაცხვის კატეგორია	215
4.3.1. ზოგადი დებულებანი	215
4.3.2. შედეგის ობიექტური შერაცხვის მოძღვრების მნიშვნელობა	217
4.3.3. შედეგის ობიექტური შერაცხვის პრობლემატური შემთხვევები	221
4.3.4. ობიექტური შერაცხვის ცალკეული პრობლემები	222
4.3.4.1. რისკის თეორია	222
4.3.4.2. რისკის შემცირების თეორია	225
4.3.4.3. რისკის ამაღლების თეორია	228
4.3.4.4. მიზეზთა სამართლებრივი ურთიერთკავშირი	231
4.3.4.5. მიზეზობრივი კავშირის ატიპიური განვითარება	232
4.3.4.6. ნორმის დაცვის მიზნის თეორია	234
4.3.4.7. დაზარალებულის პირადი პასუხისმგებლობით გამოწვეული თვითსაფრთხე	235
4.3.4.8. თვითმკვლელობაში (სუიციდში) აქტიური თანამონაწილეობა	237
4.3.4.9. თვითმკვლელობაში (სუიციდში) პასიური თანამონაწილეობა	239
4.3.4.10. პასუხისმგებლობა ქმედებაზე ბატონობისათვის თუ მსხვერპლის პირადი პასუხისმგებლობა?	239
4.3.4.11. უმოქმედობა მოქმედებით	240
4.3.4.12. ადამიანის ნებას დაუქვემდებარებელი და მისი ნების ბატონობის გარეშე განვითარებული მიზეზობრიობა	241
4.3.4.13. ობიექტური შერაცხვა მიზეზობრივი კავშირის სავარაუდო განვითარების შესახებ შეცდომის დაშვების დროს	242
4.3.4.14. რეგრესის აკრძალვის თეორია	244
4.4. მიზეზობრივი კავშირისა და შედეგის ობიექტური შერაცხვის პრობლემები საერთო სამართლის სისტემის მიხედვით	248
4.5. მიზეზობრივი კავშირისა და შედეგის შერაცხვის პრობლემა საბჭოურ სისტემის სამართალში	254

4.6. შეჯამება.....	258
III. ქმედების სუბიექტური შემადგენლობა	260
1. ზოგადი დებულებები.....	260
2. განზრახვა.....	264
2.1. შესავალი	264
2.2. ქმედების შემადგენლობის განსორციელების ცოდნა და ნებელობა	266
2.2.1. განზრახვის ინტელექტუალური ელემენტი – ცოდნა	268
2.2.2. განზრახვის ვოლუნტატიური ელემენტი – ნებელობა	271
2.3. განზრახვის სახეები	275
2.3.1. შესავალი	275
2.3.2. პირველი ხარისხის პირდაპირი განზრახვა.....	277
2.3.3. მეორე ხარისხის პირდაპირი განზრახვა	279
2.3.4. ევენტუალური განზრახვა	280
2.4. ნებელობის დოგმატიკური ფიგურის მნიშვნელობა	283
2.5. თეორიები ევენტუალური განზრახვისა და თვითიმედოვნების ურთიერთგამიჯვნის შესახებ	291
2.5.1. შესავალი	291
2.5.2. შეშეცნების თეორიები	293
2.5.3. ნებელობის თეორიები	295
2.5.4. შეჯამება	297
2.6. ევენტუალური განზრახვით დანაშაულის მცდელობის შესაძლებლობა	298
2.7. წინმსწრები და შემდგომი განზრახვა	310
2.8. ალტერნატიული განზრახვა.....	313
2.9. კუმულაციული განზრახვა.....	316
2.10. გენერალური განზრახვა.....	316
2.11. შეჯამება.....	318
IV. მოქმედებით ჩადენილი შედეგიანი განზრახი დამთავრებული დანაშაულის კაზუსის ამოხსნის სქემა.....	320

მეოთხე თავი

მართლწინააღმდეგობა

§ 11. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებები.....	323
I. ზოგადი დებულებანი	323
II. ერთიანი მართლწინააღმდეგობა და პერსონალური უმართლობა	331
III. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების სტრუქტურა	335
IV. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებათა კლასიფიკაცია.....	338
V. პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებანი საერთაშორისო მატერიალური სისხლის სამართლის მიხედვით	341
VI. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ცალკეული გარემოებანი	343
1. აუცილებელი მოგერიება.....	343
1.1. აუცილებელი მოგერიების უფლების სამართლებრივი საფუძველი	343
1.2. აუცილებელი მოგერიების სტრუქტურა და შინაარსი	346
1.2.1. შესავალი	346
1.2.2. ხელყოფის მოგერიების აუცილებლობა.....	347
1.2.2.1. შესავალი.....	347
1.2.2.2. სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფა.....	348
1.2.2.3. ხელყოფის იმპუთიერება	351
1.2.2.4. ხელყოფის მართლწინააღმდეგობა.....	355
1.2.3. დაცვის აუცილებლობით გამოწვეული მოქმედება	357
1.2.4. ხელყოფისგან თავდაცვის სურვილი.....	360
1.2.5. ხელყოფის რელევანტურობა და მისგან თავდაცვის ნებადართულობა	364
1.2.5.1. შესავალი.....	364
1.2.5.2. აუცილებელი მოგერიების უფლების სოციალურ-ეთიკური შეზღუდვები.....	365
1.2.5.3. შეჯამება.....	369
1.3. აუცილებელი მოგერიების პროვოკაცია.....	369

1.3.1. შესავალი.....	369
1.3.2. აუცილებელი მოგერიების პროვოკაციის სახეები.....	370
1.3.3. აუცილებელი მოგერიების პროვოკაციის თეორიები.....	374
1.3.4. შეჯამება.....	376
1.4. ქონებრივი სამართლებრივი სიკეთის დაცვის უფლება აუცილებელი მოგერიების დროს.....	378
1.5. საჯარო ხელისუფლების წარმომადგენელთა მხრიდან აუცილებელი მოგერიების უფლების გამოყენების შეზღუდვა.....	380
1.6. შეჯამება.....	383
2. უკიდურესი აუცილებლობა.....	384
2.1. უკიდურესი აუცილებლობის ცნება.....	384
2.2. უკიდურესი აუცილებლობის სახეები და შინაარსი.....	385
3. დამნაშაის შეპყრობა და დაკავება.....	390
4. მართლზომიერი რისკი.....	394
5. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ზეკანონური გარემოებანი.....	396
5.1. შესავალი.....	396
5.2. დაზარალებულის თანხმობა.....	396
5.3. დაზარალებულის საჯარაუდო თანხმობა.....	400
5.4. მოვალეობათა კოლიზია.....	400
5.5. სხვა ზეკანონური გარემოებები.....	401
VII. შეჯამება.....	402

მეხუთე თავი

ინდივიდუალური ბრალი

§ 12. სისხლისსამართლებრივი ბრალის მოძღვრება.....	403
I. ბრალის ცნება და თეორიები.....	403
1. შესავალი.....	403
2. ბრალის თეორიები.....	406
2.1. ფსიქოლოგიური თეორია.....	406
2.2. ფსიქოლოგიურ-ნორმატიული თეორია.....	407

2.3. ნორმატიული თეორია.....	410
2.4. ფუნქციონალური თეორია.....	416
II. ბრალის გამომრიცხველი და შემამსუბუქებელი გარემოებანი.....	417
1. ბრალის სტრუქტურა.....	417
2. ბრალუნარიანობა (შერაცხვაუნარიანობა).....	418
2.1. შესავალი.....	418
2.2. შეურაცხაობა.....	419
2.2.1. შეურაცხაობა ასაკის გამო.....	421
2.2.2. შეურაცხაობა ფსიქიკური დაავადების გამო.....	425
2.2.3. შეზღუდული შერაცხადობა.....	427
2.2.4. სიმთვრალეში ჩადენილი დანაშაული.....	428
2.2.4.1. განზრახი და გაუფრთხილებლობითი <i>actio libera in causa</i>	428
2.2.4.2. ბრალუნარიანობის დასაბუთების მოდელები.....	430
3. გასაკიცხაობა და ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი გარემოებანი.....	433
3.1. შესავალი.....	433
3.2. გასაკიცხაობის ინტელექტუალური მხარე – უმართლობის (მართლწინააღმდეგობის) შეგნება.....	437
3.2.1. ქმედების შემადგენლობის ცოდნა, როგორც გასაკიცხაობის ელემენტი.....	437
3.2.2. უმართლობის (მართლწინააღმდეგობის) შეგნება, როგორც გასაკიცხაობის ელემენტი.....	438
3.2.3. განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის ორმაგი ფუნქცია.....	442
3.2.4. განზრახვის გერმანული თეორია.....	443
3.2.5. ბრალის გერმანული თეორია.....	445
3.2.6. ბრალის თეორია ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით.....	449
3.2.7. შეჯამება.....	452
3.3. გასაკიცხაობის ვოლუნტატიური მხარე – სამართლისადმი მორჩილების მოთხოვნის შესაძლებლობა.....	453
3.3.1. შესავალი.....	453
3.3.2. ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი გარემოებანი.....	455
3.3.2.1. ბრძანების ან განკარგულების შესრულება.....	455

3.3.2.2. აუცილებელი მოგერიების ექსცესი.....	460
3.3.2.2.1. შესავალი.....	460
3.3.2.2.2. აუცილებელი მოგერიების ექსცესის სახეები.....	463
3.3.2.2.3. შეჯამება.....	467
3.3.2.3. ტრაგიკული კოლიზია.....	468
3.3.2.3.1. შესავალი.....	468
3.3.2.3.2. საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობა.....	471
3.3.2.3.2.1. საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის არაბრალეულობის წინაპირობები.....	471
3.3.2.3.2.2. საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის სხვა მაგალითები.....	479
3.3.2.3.2.3. იძულებითი უკიდურესი აუცილებლობა.....	483
3.3.2.3.2.4. კვანტიტატიური უკიდურესი აუცილებლობა.....	486
3.3.2.3.2.5. წამება ან წამების მუქარა ადამიანის სიცოცხლის გადასარჩენად.....	494
III. შეჯამება.....	503

მეექვსე თავი

შეცდომა სისხლის სამართალში

§ 13. სისხლის სამართლებრივი შეცდომის მოძღვრება.....	505
I. შეცდომის შესახებ ზოგადად.....	505
II. შეცდომა ქმედების შემადგენლობაში.....	507
1. ფაქტობრივი შეცდომა.....	507
2. შეცდომა მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში.....	508
3. პიროვნებაში, შესაბამისად, ობიექტში შეცდომა.....	512
4. შეცდომა ქმედების შემადგენლობის დამამძიმებელ და შემამსუბუქებელ გარემოებებში.....	515
5. მიზნის აცდენა და გაუთვალისწინებელი ობიექტის ხელყოფა.....	518
III. ბრალის ეტაპზე დასადგენი შეცდომის სახეები.....	525
1. პირდაპირი და არაპირდაპირი შეცდომა აკრძალვაში.....	525
2. აკრძალვაში შეცდომის აცილების შესაძლებლობა.....	531
3. სუბსუმციაში შეცდომა.....	533

4. შეცდომა კანონის ნორმის მოქმედების ძალის შესახებ.....	535
5. შეცდომა ნებართვის ფაქტობრივ მხარეში. მოჩვენებითი მოგერიება.....	536
6. ბრალის გამოძირიცხველ საპატიებელ გარემოებაში შეცდომა.....	542
IV. შეჯამება.....	543

მეშვიდე თავი

გაუფრთხილებლობა სისხლის სამართალში

§ 14. მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი

დანაშაული.....	545
I. გაუფრთხილებლობის შესახებ ზოგადად.....	545
II. გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის ცნება და სახეები.....	554
1. შესავალი.....	554
2. თვითიმედოვნება.....	555
3. დაუდევრობა.....	557
III. მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის სისტემა.....	558
1. გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის ზოგადი სქემა.....	558
2. გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის ცალკეული ელემენტები.....	561
2.1. გაუფრთხილებლობის ქმედების შემადგენლობა.....	561
2.1.1. გაუფრთხილებლობის ობიექტური შემადგენლობა.....	561
2.1.1.1. წინდახედულობის ნორმის ობიექტური დარღვევა.....	561
2.1.1.2. ნდობის პრინციპი.....	565
2.1.1.3. ობიექტური გაუფრთხილებლობა.....	568
2.1.1.4. მიზეზობრივი კავშირი და ობიექტური გაუფრთხილებლობა სასამართლო პრაქტიკაში.....	570
2.1.1.5. გაუფრთხილებლობითი შედეგის ობიექტური შერაცხვა.....	573
2.1.1.5.1. შესავალი.....	573
2.1.1.5.2. გაუფრთხილებლობის ობიექტური შერაცხვის პრობლემატური საკითხები.....	574
2.1.1.6. შეჯამება.....	579
2.1.2. გაუფრთხილებლობის სუბიექტური შემადგენლობა.....	580

2.2. მართლწინააღმდეგობა გაუფრთხილებლობის დროს.....	582
2.2.1. შესავალი.....	582
2.2.2. გამართლების სუბიექტური ელემენტები.....	583
2.2.3. აუცილებელი მოგერიება და გაუფრთხილებლობით გამოწვეული შედეგი.....	586
2.2.4. უკიდურესი აუცილებლობა და გაუფრთხილებლობით გამოწვეული შედეგი.....	587
2.2.5. სხვა გამამართლებელი გარემოებანი გაუფრთხილებლობის დროს.....	588
2.3. ბრალი გაუფრთხილებლობის დროს.....	589
2.3.1. შესავალი.....	589
2.3.2. მართლწინააღმდეგობის შეგნება გაუფრთხილებლობის დროს.....	589
2.3.3. ინდივიდუალური გაუფრთხილებლობა.....	592
2.3.4. ვალდებულების შესრულების მოთხოვნის შეუძლებლობა.....	595
IV. შეჯამება.....	598

§ 15. გაუფრთხილებლობითი შედეგით კვალიფიცირებული

განზრახი დანაშაული.....	599
I. შესავალი.....	599
II. განზრახვა-გაუფრთხილებლობის კომბინაციის სახეები.....	602
III. სპეციფიკური მიზეზ-შედეგობრიობა, გამოხატული საფრთხის რეალიზაციაში თუ ლეტალურობის პრინციპი?.....	608
IV. შედეგით კვალიფიცირებული განზრახი დანაშაულის სისტემა.....	614
V. შეჯამება.....	616

მეორე ტავი

იურიდიული პირის სისხლისსამართლმცხრივი პასუხ- ისმგებლობა

§ 16. კორპორაციათა პასუხისმგებლობა სისხლის

სამართალში.....	617
I. შესავალი.....	617

II. იურიდიული პირის შესახებ არსებული თეორიები.....	622
III. კორპორაციათა სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის დასაბუთების მოდელები.....	628
1. ზოგადად.....	628
2. მონაცვლეობითი პასუხისმგებლობის თეორია.....	630
2.1. მონაცვლეობითი პასუხისმგებლობის საფუძვლები.....	630
2.2. მონაცვლეობითი პასუხისმგებლობის წინაპირობები.....	633
3. იდენტიფიკაციის თეორია.....	635
3.1. კორპორაციის დასჯადობა თავისი ორგანოს ქმედებისათვის.....	635
3.2. ორგანოს ქმედებისათვის კორპორაციის სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის დასაბუთება.....	637
4. იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის დასაბუთების ახალი მოდელი. ორგანიზაციის ბრალეულობის თეორია.....	640
5. იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის ქართული მიდგომა.....	643
6. იურიდიული პირის წინააღმდეგ გამოსაყენებელი სანქციები.....	644
IV. იურიდიული პირის დასჯადობის ცალკეული საკითხები.....	645
1. იურიდიული პირის ორგანოს დამახასიათებელი თვისებები.....	645
2. კორპორაციათა დანაშაულები.....	647
3. განზრახვა, გაუფრთხილებლობა და ე.წ. მკაცრი პასუხისმგებლობა.....	647
4. კოლექტიური ცოდნის თეორია.....	648
5. მოქმედება კორპორაციის სასარგებლოდ.....	649
6. სისხლისსამართლებრივად პასუხისმგებელი კორპორაცია.....	650
7. პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებანი.....	651
V. შეჯამება.....	651
ანბანურ-საბნობრივი საპიქეპლი.....	656

შემოკლება

ქართული:

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია	- ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის 1950 წლის 4 ნოემბრის ევროპული კონვენცია
გვ.	- გვერდი
ზოგადი ნაწილი	- სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი
იხ.	- იხილეთ
კერძო ნაწილი	- სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი
ლათ.	- ლათინურად
რედ.	- გამოცემის რედაქტორი
რომის სტატუტი	- სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლოს 1998 წლის წესდება
საერთაშორისო პაქტი	- სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების 1966 წლის 19 დეკემბრის საერთაშორისო პაქტი
საერთაშორისო სასამართლო	- სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლო

საკონსტიტუციო სასამართლო	- საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო
საქართველოს სსრ	- საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა
სსკ	- საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი
სსსკ	- საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი
უზენაესი სასამართლო	- საქართველოს უზენაესი სასამართლო
შეად.	- შეადარეთ

გერმანული და ინგლისური:

AT (Allgemeiner Teil)	- გერმანიის სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი
BGH (Bundesgerichtshof)	- გერმანიის ფედერალური სასამართლო
BGHSt (Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Strafsachen)	- გერმანიის ფედერალური სასამართლოს გადაწყვეტილებები სისხლის სამართლის საქმეებზე (კრებული)

BT (Besonderer Teil)	- გერმანიის სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი
BVerfG (Bundesverfassungsgericht)	- გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლო
BVerfGE (Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts)	- გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები (კრებული)
EMRK (Europäische Konvention zum Schutze der Menschenrechte und Grundfreiheiten)	- ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის 1950 წლის 4 ნოემბრის ევროპული კონვენცია
FG (Festgabe)	- საიუბილეო გამოცემა (კრებული)
FS (Festschrift)	- საიუბილეო გამოცემა (კრებული)
GA (Goldammer's Archiv für Strafrecht)	- თეოდორ გოლტდამის არქივი სისხლის სამართლისათვის (ჟურნალი)
Hrsg. (Herausgeber)	- გამომცემელი რედაქტორი
ICC (International Criminal Court)	- სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლო

ICJ

(International Court of Justice)

- საერთაშორისო მართლმსაჯულებების სასამართლო

IPBPR

(Internationaler Pakt über bürgerliche und politische Rechte)

- სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების 1966 წლის 19 დეკემბრის საერთაშორისო პაქტი

JA

(Juristische Arbeitsblätter)

- იურიდიული სამუშაო ფურცლები

JICJ

(Journal of International Criminal Justice)

- სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულების ჟურნალი

JR

(Juristische Rundschau)

- იურიდიული მიმოხილვა (ჟურნალი)

JuS

(Juristische Schulung)

- იურიდიული სწავლება (ჟურნალი)

JZ

(Juristenzeitung)

- იურისტთა გაზეთი

MDR

(Monatsschrift für Deutsches Recht)

- ყოველთვიური ჟურნალი გერმანული სამართლისათვის

MRK

(Menschenrechtskonvention)

- ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის 1950 წლის 4 ნოემბრის ევროპული კონვენცია

- NJW**
(Neue Juristische Wochenschrift) - ახალი იურიდიული ყოველკვირეული ჟურნალი
- NStZ**
(Neue Zeitschrift für Strafrecht) - ახალი ჟურნალი სისხლის სამართლისათვის
- RGSt**
(Entscheidungen des Reichsgerichts in Strafsachen) - გერმანიის რაიხის სასამართლოს გადაწყვეტილებები სისხლის სამართლის საქმეებზე (კრებული)
- SJZ**
(Süddeutsche Juristen-Zeitung) - სამხრეთგერმანული იურისტთა გაზეთი
- StGB**
(Strafgesetzbuch) - გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსი
- ZIS**
(Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik) - ჟურნალი საერთაშორისო სისხლის სამართლის დოგმატიკისათვის
- ZRP**
(Zeitschrift für Rechtspolitik) - ჟურნალი სამართლის პოლიტიკისათვის
- ZStW**
(Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft) - ჟურნალი სისხლის სამართლის მეცნიერებებისათვის

პირველი თავი

მატერიალური სისხლის სამართლის საფუძვლები

§ 1. ზოგადი შესავალი

გასული საუკუნის 60-იანი წლების ბოლოს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკისა და სამართლის ინსტიტუტის მიერ გამოცემული წიგნი წარმოადგენს დანაშაულის მოძღვრების კურსის პირველ მონაკვეთს.¹ მასში, დროის სულისკვეთების შესაბამისად, განხილულია დანაშაულის ზოგადი ცნება, დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობა და მისი მნიშვნელობა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დასაბუთებისათვის. ნაშრომის სხვა ნაწილი (ნაწილები) ავტორებს შემდგომ არ გამოუციათ. ზემოაღნიშნული წიგნის გამოცემის დროს თინათინ წერეთელს ჯერ კიდევ არ ჰქონდა ჩამოყალიბებული თავისი შეხედულება დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის შესახებ.²

დასახელებული წიგნისგან განსხვავებით, წარმოდგენილ ნაშრომში თანამედროვე ქართული მატერიალური სისხლის სამართალი აგებულია დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის მიხედვით, რომელიც სათავეს გერმანულ სისხლის სამართლის კლასიკურ სისტემაში იღებს.³ მასში განხილულია მოქმედებით ჩადენილი დამ-

1 იხ. თ. წერეთელი, გ. ტყეშელაძე: მოძღვრება დანაშაულზე, 1969.

2 ამ საკითხის შესახებ თავისი თვალსაზრისი მან უფრო გვიან, 80-იანი წლების დასაწყისში, რუსულ ენაზე გამოქვეყნებულ სამეცნიერო პუბლიკაციაში ჩამოაყალიბა, რათა მკითხველთა უფრო ფართო წრისთვის გამხდარიყო იგი ცნობილი. იხ. Т.В. Церетели: Основания уголовной ответственности и понятие преступления, ჟურნალში: „Правоведение“, 1980, 2, გვ. 80. მიუხედავად ამისა, ამ საუკუნის დასაწყისში ჩემი სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის მიმოხილვის გამოქვეყნებამდე, დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემა არ გამხდარა ფართო საუნივერსიტეტო სწავლების საგანი.

3 დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის ისტორიული განვითარების შესახებ იხ. B. Schünemann (Hrsg.): Grundfragen des modernen Strafrechtssystems, 1984. დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის განვითარების შესახებ ქართულ ენაზე იხ.: ო. გამყრელიძე: სისხლისსამართლებრივი უმართლობის

თავი 1. მატერიალური სისხლის სამართლის საფუძვლები

თავრებული დანაშაულის სისტემის სამივე ელემენტი: ქმედების შემადგენლობა, თავისი ობიექტური და სუბიექტური ნიშნებით, მართლწინააღმდეგობა და ბრალი.

3 დანაშაულის სისტემის შესახებ აქ წარმოდგენილი თვალსაზრისი ცარიელ ნიადაგზე არ აღმოცენებულა. ქართული სისხლის სამართლის მეცნიერება, განსაკუთრებით *თინათინ წერეთლისა* და *ოთარ გამყრელიძის* ნაშრომები, ორიენტირებულია გერმანულ სისხლის სამართლის დოგმატიკაზე.¹ ისინი თავიანთ ნაშრომებში წარმოადგენენ დანაშაულის ნეოკლასიკურ სისტემას. გერმანული სისხლის სამართლის იდეებმა თავისი ასახვა ჰპოვა დღეს მოქმედ ქართულ სისხლის სამართლის კოდექსში², რომელიც, გერმანული სამართლის მსგავსად, ერთმანეთისგან განასხვავებს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ (გამამართლებელ) და ბრალის გამომრიცხველ (საპატიებელ) გარემოებებს.³ დღეს მოქმედი ქართული სისხლის სამართლის კოდექსი შეიცავს მთელ რიგ სიახლეებს⁴.

პრობლემა და თანამონაწილეობის დასჯადობის საფუძველი, 1989, გვ. 138-155; *მ. ტურავა*: სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, 2010, მე-8 გამოცემა, გვ. 58-70 და მისი ადრეული გამოცემები.

1 იხ. *ო. გამყრელიძე*: გერმანული სისხლის სამართლის ზეგავლენა ქართულ სისხლის სამართალზე, *ჟურნალში*: „სამართალი“, 1996, 3-4, გვ. 39-45.

2 იგი შეიმუშავა სამართლებრივი რეფორმის სახელმწიფო კომისიის სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტის შემუშავებელმა ქვეკომისიამ, რომელსაც ხელმძღვანელობდა პროფესორი *გიორგი ტყემელიძე*. მისი ერთ-ერთი გამორჩეული წევრი იყო პროფესორი *მინდია უგრეხელიძე*, რომელიც შემდგომში ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მოსამართლედ მუშაობდა.

3 დღეს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის მიღებამდე, 1996 წელს *ოთარ გამყრელიძე* წერდა: „ეს პრობლემა საქართველოში ჯერ კიდევ დამუშავების საწყის სტადიაზეა და საჭიროებს გაღრმავებას“. იხ. *ო. გამყრელიძე*: გერმანული სისხლის სამართლის ზეგავლენა ქართულ სისხლის სამართალზე, *ჟურნალში*: „სამართალი“, 1996, 3-4, გვ. 44.

4 იგი საქართველოს პარლამენტმა მიიღო 1999 წლის 22 ივლისს და ამოქმედდა 2000 წლის 1 ივნისს. გერმანულ სისხლის სამართალზე ორიენტირებული მისი ზოგადი ნაწილის შექმნაში დიდი წვლილი შეიტანა პროფესორმა *ოთარ გამყრელიძემ*. მან სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი

იგი საკანონმდებლო დონეზე აღიარებს დანაშაულის სამსაფეხურიან სისტემას, რომელსაც საფუძველი მე-19 საუკუნის ბოლოს კლასიკურ სისტემაში (ლისტი, ბინდინგი, ბელინგი) ჩაეყარა. მე-20 საუკუნის დასაწყისიდან იგი განვითარებას ნეოკლასიკურ სისტემაში პოულობს. ამ სისტემის ცნობილი წარმომადგენლები არიან მეცგერი, ბაუშანი, ვებერი. 50-იანი წლებიდან ვითარდება სისხლის სამართლის ფინალური სკოლა, რომლის ფუძემდებელია ქართულ სისხლის სამართლის თეორიაში, განსაკუთრებით თინათინ წერეთლის ნაწერებიდან, კარგად ცნობილი ჰანს ველცელი.¹ ოთარ გამყრელიძე წერს: „ჩვენ შევნიშნავდით ველცელის მოძღვრების ზოგიერთ დადებით მომენტს, თუმცა ფინალურ თეორიას საქართველოში მიმდევრები არ ჰყოლია“.²

შეიცვალა დრო და ვითარება. თინათინ წერეთლის, ოთარ გამყრელიძისა და ქართული სისხლის სამართლის სხვა წარმომადგენლების შეხედულებებისგან განსხვავებით, წარმოდგენილი ნაშრომი ავითარებს სწორედ (ნეო)ფინალისტურ თვალსაზრისს დანაშაულის სისტემის ცალკეული ელემენტების შესახებ.

ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ დანაშაულის ფინალური სისტემის დამსახურებაა ბრალის ნორმატიული ანუ შეფასებითი თეორიის განვითარება. კლასიკური სისტემის ბრალის წმინდა ფსიქოლოგიური თეორია ჯერ კიდევ გასული საუკუნის დასაწყისში რაინჰარდ ფრანკმა ბრალის კომპლექსურ-ფსიქოლოგიური თეორიით შეცვალა, რომელსაც მოგვიანებით ფინალისტების მიერ ბრალის წმინდა ნორმატიული თეორიის განვითარება მოჰყვა.³

ნაწილის ალტერნატიული პროექტიც კი შეიმუშავა. იხ. ო. გამყრელიძე: ბრძოლა სამართლებრივი სახელმწიფოსათვის, 1998, გვ. 267-284.

1 იხ. თ. წერეთელი: ფინალური თეორია ბურჟუაზიულ სისხლის სამართალში და მისი კრიტიკა, ჟურნალში „საბჭოთა სამართალი“, 1966, 2, გვ. 25-37.

2 იხ. ო. გამყრელიძე: ბრძოლა სამართლებრივი სახელმწიფოსათვის, 1998, გვ. 252.

3 კლაუს როქსინი შენიშნავს, რომ ფინალური სკოლის მიერ განვითარებული ბრალის ცნებაც არ არის წმინდა ნორმატიული იმ გაგებით, რომ მისი შინაარსი შეფასებით არ ამოიწურება, არამედ „გაკიცხვასთან“ ერთად თავის თავში შეიცავს სხვა საგნობრივ კომპონენტებსაც. ამის შესახებ იხ. C. Roxin:

თავი 1. მატერიალური სისხლის სამართლის საფუძვლები

გასული საუკუნის ბოლოს, დღეს მოქმედი კოდექსის მიღებისა და ჩემი ავტორობით სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის მიმოხილვის 1-ლი (2000 წელი) და მე-2 (2001 წელი) გამოცემების გამოქვეყნების დროს, ქართულ სისხლის სამართლის დოგმატიკაში არსებული მდგომარეობა განსხვავდება დღევანდელისგან. ამ ერთი ათეული წლის მანძილზე მყარად დამკვიდრდა არაერთი ახალი ინსტიტუტი. დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემა ქართულ სისხლის სამართლის დოგმატიკაში ფორმით დღეს თითქმის ერთხმად არის აღიარებული, მაშინ, როდესაც მის შინაარსობრივ მხარესთან დაკავშირებით კვლავაც არსებობს აზრთა სხვადასხვაობა. დანაშაულის ცალკეული ობიექტური და სუბიექტური ნიშნების ადგილი და შინაარსი დანაშაულის სისტემაში ქმედების შემადგენლობის, მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის ეტაპზე კვლავ დისკუსიის საგანს წარმოადგენს. მართალია, *თინათინ წერეთელმა* ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 80-იანი წლების დასაწყისში ზოგადად ჩამოაყალიბა თავისი შეხედულება დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის შესახებ, მაგრამ ვინაიდან გაბატონებული საბჭოთა მოძღვრება დანაშაულის სისტემას განსხვავებულად აყალიბებდა¹, ქართულ საუნივერსიტეტო სწავლებასა და სასამართლო პრაქტიკაში ამ საუკუნემდე მას ნაკლები ყურადღება ექცეოდა.² *თინათინ*

„Schuld“ und „Verantwortlichkeit“ als strafrechtliche Systemkategorien, წიგნში: FS für Heinrich Henkel zum 70. Geburtstag, 1974, გვ. 171-172. ამ საკითხზე ყურადღება იქნება გამახვილებული ქვემოთ, ბრალის ცნების განხილვისას. 1 იხ. ა. *პონტოვსკის* შეხედულება წიგნში: Курс советского уголовного права, ტომი II, 1970, გვ. 87-88, ხოლო ვ. *კუდრიავეცკის* – წიგნში: В. И. Кудрявцев: Общая теория квалификации преступлений, 1972, გვ. 73. 2 გასული საუკუნის ბოლოს, ბერლინის *კუმბოლდტის* უნივერსიტეტის იურიდიულ ფაკულტეტზე სამართლის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოპოვების (1997) შემდეგ, 1998 წლის დასაწყისიდან, წლების მანძილზე შესაძლებლობა მქონდა, იუსტიციის სასწავლო ცენტრში ვყოფილიყავი არაერთი გამოცდილი და ახალბედა მოსამართლეობისა და მოსამართლის თანაშემწეობის კანდიდატის სისხლის სამართლის ლექტორი. ეს ადამიანები იყვნენ ერთ-ერთი პირელები, რომლებმაც ქართული სისხლის სამართალი ისწავლეს და გამოცდა ჩააბარეს სწორედ დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის მიხედვით.

წერეთელმა, ოთარ გამყრელიძესთან ერთად, საფუძველი ჩაუყარა დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის განვითარებას საქართველოში. შეიძლება ითქვას, რომ მათ იგივე როლი შეასრულეს დანაშაულის თანამედროვე ქართული სისტემის ჩამოყალიბებაში, როგორც თავის დროზე ფრანც ფონ ლისტმა და ერნსტ ბელინგმა გერმანულ სისხლის სამართალში. სწორედ ამ ტრადიციის გაგრძელებად უნდა ჩაითვალოს ის, რომ გერმანული სისხლის სამართლის დოგმატიკის ზეგავლენით თანამედროვე ქართული სისხლის სამართლის განვითარებისთვის ჩემს მიერ წამოყენებულ იქნა არაერთი დებულება¹, რომელიც შემდგომ აისახა ზოგადი ნაწილის მიმოხილვაში².

ნაშრომში წარმოდგენილი თვალსაზრისის მიხედვით, ქმედების შემადგენლობა, მართლწინააღმდეგობა და ბრალი დანაშაულის ელემენტებია. ქმედების შემადგენლობა კი, თავის მხრივ, შედგება ორი ნაწილის: ქმედების ობიექტური და სუბიექტური შემადგენლობისგან.

დანაშაულის ქართულ სისტემას, რომელიც განსხვავდება ანგლო-ამერიკულისგან და გერმანული სისხლის სამართლის ზეგავლენას განიცდის, გერმანული ფინალიზმის მიმართ გამოთქმული ზოგიერთი მიუდებელი იდეოლოგიურ-პოლიტიკური ხასიათის კრიტიკული შეფასების მიუხედავად, საფუძველი სწორედ თინათინ წერეთელმა ჩაუყარა, ხოლო ოთარ გამყრელიძემ შემდგომ მეცნიერულად განავითარა იგი.

უკანასკნელ წლებში ქართულმა სისხლის სამართალმა განიცადა არსებითი ხასიათის ცვლილებები. საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებული კანონები შეეხო ქართული სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის ინსტიტუტებსაც: კერძოდ, გაფართოვდა სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა დანაშაულის მომზადებისათვის, შეიცვალა სასჯელის ცალკეული სახეების, ასევე

1 იხ. M. Turawa: Straftatsysteme in rechtsvergleichender Sicht unter besonderer Berücksichtigung des Schuldbegriffs, Berlin, 1998.

2 იხ. მ. ტურავა: სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, მე-8 გამოცემა, 2010. ამ წიგნის 1-ლი გამოცემა გამოვიდა 2000 წელს, როგორც საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეებისთვის წაკითხული ლექციების მასალა.

პირობითი მსჯავრისა და სხვა ინსტიტუტების შინაარსი და მათი დანიშვნის წესი. „ნულოვანი ტოლერანტობის“ პოლიტიკამ შეცვალა სასჯელის მიზნების კონცეფცია არა მარტო კანონის გამოყენების, არამედ ასევე საკანონმდებლო დონეზე.

სასჯელისგან განსხვავებით, ახალი სისხლის სამართლის პოლიტიკა ნაკლებად შეეხო დანაშაულის სისტემასა და მისი გამოვლენის ცალკეულ შემთხვევებს. იგი კვლავ გერმანული სისხლის სამართლის დოგმატიკის ზეგავლენით ვითარდება. ეს არც არის გასაკვირი, რადგან გერმანული სისხლის სამართლის ზეგავლენას განიცდის არა მარტო არაერთი ნაციონალური სამართლებრივი სისტემა მთელ მსოფლიოში, არამედ ასევე საერთაშორისო მატერიალური სისხლის სამართალი. ამის მაგალითია თუნდაც საერთაშორისო სისხლის სამართალში ამსრულებლის დასჯადობის ინსტიტუტი ე.წ. ქმედებაზე ორგანიზაციული ბატონობის თეორიის მიხედვით, რომელიც უკავშირდება ცნობილი გერმანელი პროფესორის *კლაუს როქსინის* სახელს.¹

- ¹⁰ წარმოდგენილი ნაშრომი, რომელიც ქართული სისხლის სამართლის მეცნიერების სხვა წარმომადგენლებისგან განსხვავებით, მხარს უჭერს ნეოკლასიკურ-ფინალური სისტემების თანამედროვე სინთეზის (ნეოფინალიზმის) განვითარებას სისხლის სამართალში, დღეს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის ნორმების ინტერპრეტაციას ახდენს ტელეოლოგიურ-სოციალური სისტემის დებულებების მიხედვით. იგი წარმოადგენს ქართული სისხლის სამართლის თეორიის, განსაკუთრებით, *თინათინ წერეთლისა* და *ოთარ გამყრელიძის* ტრადიციების გაგრძელებას. ისევე როგორც გერმანული სისხლის სამართლის განვითარება არ დამთავრებულა ბინდინგის, ბელინგის, ლისტის, მაიერის მიერ დანაშაულის შესახებ მოძღვრების ჩამოყალიბებით, ასევე არც ქართული სისხლის სამართალი შეიძლება გაჩერდეს *თინათინ წერეთლის* შეხედულებებზე, არამედ უნდა განვითარდეს თანამედროვე სისხლის სამართლის მიღწევების ზეგავლენით.

¹ იხ. G. Werle, B. Burghardt: Die Mittelbare Mittäterschaft – Fortentwicklung deutscher Strafrechtsdogmatik im Völkerstrafrecht? in: FS für Manfred Maiwald zum 75. Geburtstag, 2010, გვ. 849.

დღეს სისხლის სამართალი გახდა უფრო ნორმატიული და პრაგმატული. ამის შედეგია სისხლის სამართლის ნორმატივიზაციის პროცესის გაღრმავება: პრაგმატიზმის გამოხატულება კი, არის ის, რომ 2006 წელს ქართულ სისხლის სამართალში შემოღებულ იქნა იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, რომელსაც, კრიტიკის მიუხედავად, გარდა ანგლო-ამერიკულისა, კონტინენტალური ევროპის არაერთ ქვეყანაში (მაგალითად, საფრანგეთი, შვეიცარია, ავსტრია) აქვს ანალოგი. ქართულ სასამართლო პრაქტიკაში დაინერგა ამერიკული სამართლიდან გადმოღებული ე.წ. სასჯელის დანიშვნის სახელმძღვანელო წინადადებები¹ (*sentencing guidelines*). იგი სამართლებრივად არ არის სავალდებულო ძალის მატარებელი, მაგრამ არც დეფაქტო უნდა იქცეს მოსამართლის შინაგანი რწმენის დათრგუნვის ინსტრუმენტად.²

წარმოდგენილი ნაშრომის მიზანია, ხელი შეუწყოს დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის, მოქმედების სოციალური ცნების, შედეგის ობიექტური შერაცხვის მოძღვრების, ბრალის ნორმატიული თეორიის შესწავლისა და გამოყენების შემდგომ გაღრმავებას ქართულ სისხლის სამართალში. მისთვის დამახასიათებელია ქმედების შემადგენლობის ობიექტური და სუბიექტური ნიშნების აღიარება, განზრახვისა და გაუფრთხილებლობისათვის ორმაგი ფუნქციის მინიჭება ქმედების შემადგენლობისა და ბრალის ეტაპზე: განზრახვა განიხილება არაბოროტი და ბოროტი განზრახვის, ხოლო გაუფრთხილებლობა - ობიექტური და ინდივიდუალური გაუფრთხილებლობის სახით. ნაშრომში წარმოდ-

1 იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლო: სახელმძღვანელო წინადადებები და რეკომენდაციები სისხლის სამართლის სასამართლო პრაქტიკის პრობლემატურ საკითხებზე, 2007.

2 იგი თვით ამერიკის შეერთებულ შტატებში, ამერიკის უზენაესი სასამართლოს 2005 წლის 13 იანვრის ცნობილი გადაწყვეტილების შემდეგ *Booker*-ის საქმეზე, მკვეთრი კრიტიკის საგანი გახდა, რომელმაც ასეთი „გაიდლაინების“ სამართლებრივად სავალდებულო ხასიათი ამერიკის კონსტიტუციის მე-6 შესწორებასთან (*right to a jury trial*) შეუსაბამოდ გამოაცხადა. იხ. *United States v. Booker*, 125 S. Ct. 738 (2005).

გენილი ე.წ. ბოროტი განზრახვის (*dolus malus*) შინაარსი კი, თავის მხრივ, განსხვავდება გერმანული სისხლის სამართლის ანალოგიური ცნებისაგან. შესაბამისად, ნაშრომი ბრალის ცნებას წარმოადგენს, როგორც შეფასებით (ნორმატიულ) კატეგორიას, შეცდომას მართლწინააღმდეგობის გამოპრიცხველი ფაქტობრივი გარემოებების შესახებ განიხილავს ბრალის ეტაპზე ე.წ. ბრალის თეორიის მიხედვით.

- 13 ნაშრომის მიზანია, ქართველ მკითხველს შედარებით სრულყოფილი ფორმით წარუდგინოს მოძღვრება ობიექტური შერაცხვის შესახებ, რომელიც წარმოადგენს სწორედ ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს კატეგორიას¹. იგი 80-იანი წლების შუა პერიოდიდან გაბატონდა გერმანულენოვან სისხლის სამართლის დოგმატიკაში², ასევე დიდი რეზონანსი მოიპოვა ესპანეთში, ლათინურ ამერიკაში, პოლონეთში³ და, რაც მეტად მნიშვნელოვანია, საერთაშორისო სისხლის სამართალშიც⁴. როგორც წარმოდგენილ ნაშრომში იქნება ნაჩვენები, მიზეზობრიობის თეორიასა და შედეგის ობიექტური შერაცხვის შესახებ გერმანულ მოძღვრებას შინაარსობრივად ასევე ანგლო-ამერიკულ სისხლის სამართალში აქვს ბევრი ანალოგი. ლიტერატურაში მოცემული არაერთი მაგალითი გვიჩვენებს, რომ კონკრეტულ შემთხვევებში ობიექტური შერაცხვის არაერთი პრობლემა ამ ორი სამართლებრივი სისტემის ფარგლებში შედეგის თვალსაზრისით ანალოგიურად წყდება⁵. ნაშრომის მიზანია, ხელი შეუწყოს ობი-

1 ჩემი ავტორობით გამოცემული სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის მიმოხილვის მე-7 გამოცემაში, 2008, გვ. 99-100, 110-126, ქართულ სისხლის სამართლის დოგმატიკაში პირველად მოხდა მიზეზობრიობის განვრცობა ობიექტური შერაცხვის დამოუკიდებელი კატეგორიით.

2 შეად. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 374.

3 გერმანულისგან განსხვავებით, ავსტრიულ სასამართლო პრაქტიკაში ობიექტური შერაცხვის შესახებ მოძღვრებამ ჰპოვა უფრო ფართო გამოყენება. შეად. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 372.

4 იხ. K. Ambos: Internationales Strafrecht, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 127.

5 იხ. M. Mansdörfer (Hrsg.): Die Allgemeine Straftatlehre des common law, 2005, გვ. 26-35.

ექტური შერაცხვის შესახებ თანამედროვე მოძღვრების შემდგომ განვითარებას ქართულ სისხლის სამართალში¹, რომელიც ბოლო პერიოდამდე უცნობი იყო ქართული სისხლის სამართლისათვის. წარმოდგენილი ნაშრომი ორ კატეგორიას: მიზეზობრიობასა და ობიექტურ შერაცხვას განიხილავს, როგორც ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ორ დამოუკიდებელ ინსტანციას. შესაბამისად, იგი წარმოადგენს კიდევ ერთ ნაბიჯს დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის ნატურალისტური მოძღვრებიდან შეფასებით სისტემაზე გადასასვლელად. ამით, *თინათინ წერეთლის* კაუზალობის თეორია თანამედროვე სისხლის სამართლის დოგმატიკის მიღწევებთან იქნა შესაბამისობაში მოყვანილი.

მაშინ, როდესაც გასული საუკუნის 50-60-იან წლებში გერმანულ სისხლის სამართლის მეცნიერებაში დისკუსია მიმდინარეობდა მოქმედების ფინალური მოძღვრების გარშემო, რომელმაც ასევე საზღვარგარეთ, მათ შორის საქართველოში, მოიპოვა დიდი გამოხმაურება, დღეს, თითქმის ნახევარი საუკუნის შემდეგ, ობიექტური შერაცხვის მოძღვრება წარმოადგენს ნააზრევს, რომელიც, – როგორც *ფრიდრიხ-ქრისტიან შროედერი* აღნიშნავს, თავისი ფუძემდებლური მნიშვნელობითა და საზღვარგარეთ მოპოვებული რეზონანსით, მოქმედების ფინალური მოძღვრების ადგილას დადგა.²

ნაშრომში განხილულია ე.წ. რისკის ამაღლების თეორია და მოძღვრება გენერალური მიზეზობრიობის შესახებ³. ორივე ეს საკითხი მეტად საყურადღებო და, იმავდროულად, საკამათოა, რის გამოც დისკუსიას იწვევს ქართულ სისხლის სამართალშიც.

დანაშაულის წარმოდგენილი მოძღვრების თავისებურება მდ-

1 კაზუსის ამოხსნის დროს შედეგის ობიექტური შერაცხვის თეორიის გამოყენების იდეას ავითარებს ასევე *ქ. მჭედლიშვილი-ჰედრიხი* წიგნში: კაზუსის ამოხსნის მეთოდთა სისხლის სამართალში, 2008, გვ. 60-69 და ასევე მე-2 გამოცემაში, 2010, გვ. 65-73.

2 იხ. *F.-C. Schroeder: Der Blitz als Mordinstrument. Ein Streifzug durch 150 Jahre Strafrechtswissenschaft*, 2009, გვ. 39-40.

3 ქართულ სისხლის სამართლის დოგმატიკაში ეს თეორიები პირველად იქნა განხილული ჩემი ავტორობით გამოცემული სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის მიმოხილვის მე-8 გამოცემაში, 2010, გვ. 96-99, 111-113.

გომარეობს იმაში, რომ იგი საქართველოს სისხლის სამართლის ზოგად ნაწილში, მართალია, წარმოგვიდგენს დანაშაულის სამსაფეხურიან სისტემას, მაგრამ განზრახვის ერთიან, სამკომპონენტო ცნებას, რომელიც მოცემულია სსკ-ის მე-9 მუხლში და თითქოს გარეგნულად მოითხოვს გერმანული ე.წ. განზრახვის თეორიით ინტერპრეტაციას, დოგმატურად ყოფს ორ ნაწილად და განმარტავს ე.წ. ბრალის თეორიის მიხედვით, რომელიც არ არის გერმანული ე.წ. ბრალის თეორიის იდენტური. აქ წარმოდგენილი თვალსაზრისი განზრახვის ორ კომპონენტს (ცოდნა და ნებელობა) ადგენს ქმედების შემადგენლობის, ხოლო მართლწინააღმდეგობის შეგნებას – ბრალის ეტაპზე. ამასთან, განზრახვის ამ მესამე კომპონენტს წარმოადგენს გერმანული სისხლის სამართლისგან განსხვავებულად: მასში მოიაზრებს მართლწინააღმდეგობის შეგნებას მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ფაქტობრივი გარემოებების ცოდნასთან დაკავშირებით (მაგალითად, მოჩვენებითი მოგერიების დროს) და მისი არსებობის შეგნებას უწოდებს ე.წ. ბოროტ განზრახვას, ხოლო მართლწინააღმდეგობის შეგნების სამართლებრივი მხარე (შეცდომა აკრძალვაში), რომელიც გერმანული განზრახვის თეორიით წარმოადგენს ე.წ. ბოროტი განზრახვის პრობლემას, ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის 36-ე მუხლიდან გამომდინარე, რჩება ბრალის ცალკე დამოუკიდებელ კომპონენტად, რომელსაც შემხებლობა არა აქვს ე.წ. ბოროტი განზრახვის ცნებასთან.

- 17 წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისი აღიარებს არა მხოლოდ განზრახი დანაშაულის სუბიექტურ შემადგენლობას, როგორც ეს მოცემულია: თანამედროვე ავტორთა ნაშრომებში, არამედ ემხრობა უმცირესობის (მაგალითად, კლაუს როქსინი) იმ პოზიციას, რომელიც ქართულ სისხლის სამართალს მიესადაგება: ქმედების სუბიექტური შემადგენლობა არსებობს თვითიმედოვნების დროსაც, ხოლო დაუდევრობის შემთხვევაში უნდა ვაღიაროთ მხოლოდ ქმედების ობიექტური შემადგენლობის არსებობა. ამით, ამ წიგნში არ არის გაზიარებული ფინალისტიკის პოზიცია გაუფრთხილებლობის ყველა შემთხვევაში ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის არსებობის შესახებ.

ნაშრომი ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად წარმოადგენს მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის გამოძრიცხველ გარემოებებს. იგი მატერიალურ მართლწინააღმდეგობას განასხვავებს ფორმალურისაგან, ცალკე განიხილავს ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის მე-8 თავში მოცემულ გამართლების საფუძვლებს, როგორც კანონისმიერ, ისე ზეკანონურს. დანაშაულის სისტემის შემდგომ ეტაპზე კი, ბრალს განიხილავს, როგორც ნორმატიულ კატეგორიას („ბრალი არის გასაკიცხაობა“), წარმოადგენს ბრალის გამოძრიცხველ და შემამსუბუქებელ კანონისმიერ და ზეკანონურ გარემოებებს. წიგნში ცალკე არის განხილული სისხლის სამართლებრივი შეცდომის, გაუფრთხილებლობის, შედეგით კვალიფიცირებული განზრახი დანაშაულის, იურიდიული პირის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრობლემები. ამ საკითხთა განხილვის დროსაც წარმოჩენილია ქართული სისხლის სამართლისთვის მთელი რიგი ახალი დებულებები.

ნაშრომში წარმოდგენილი სქემები და კაზუსის ამოხსნის მეთოდური მითითებები ხელს შეუწყობს სისხლის სამართლის კანონმდებლობისა და დოგმატიკის სწორად გაგებას, მის ერთგვაროვან სწავლებასა და გამოყენებას, რაც სამსახურს გაუწევს თეორეტიკოს და პრაქტიკოს იურისტებს, სტუდენტებსა და დოქტორანტებს კი, დაეხმარება მატერიალური სისხლის სამართლის საგნის უკეთ დაუფლებაში.

§ 2. სისხლის სამართლის ცნება,

არსი და ამოცანები.

სამართლებრივი სიკეთის დაცვა

I. შესავალი

20 სისხლის სამართალი წარმოადგენს საჯარო სამართლის ერთ-ერთ სფეროს. სახელმწიფო სისხლის სამართლის მეშვეობით თავის სისხლისსამართლებრივ ძალაუფლებას ადამიანების (და იურიდიული პირების¹) მიმართ ახორციელებს დაქვემდებარების პრინციპის საფუძველზე. იგი განსხვავდება კერძო სამართლისგან, რომელიც არეგულირებს მხარეთა თანასწორობასა და ნებაყოფლობითობაზე დაფუძნებულ სამართლებრივ ურთიერთობებს. თავისი განსაკუთრებული მნიშვნელობის გამო, თანამედროვე სამართალში სისხლის სამართალი ცალკე არის გამოყოფილი, რის შედეგადაც არსებობს სამართლის სამწევროვანი დაყოფა: კერძო სამართალი, საჯარო სამართალი და სისხლის სამართალი.² სისხლის სამართალი, თავის მხრივ, იყოფა მატერიალურ და ფორმალურ (პროცესუალურ) სისხლის სამართლად.

21 ქართული სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი შედგება სამი ძირითადი ინსტიტუტისგან: სისხლის სამართლის კანონი (სსკ-ის 1-ლი-მე-6 მუხლები), დანაშაული (სსკ-ის მე-7-38-ე მუხლები) და სასჯელი (სსკ-ის 39-ე-107⁷-ე მუხლები). სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის საუნივერსიტეტო სწავლების პროცესში

1 არაერთი მოწინავე, განვითარებული სახელმწიფოს მსგავსად, 2006 წლის 25 ივლისის კანონის ამოქმედების შემდეგ, ქართული სისხლის სამართალიც ითვალისწინებს იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას. იხ. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6¹ კარი. ამ მხრივ, იგი განსხვავდება გერმანული სისხლის სამართლისგან, რომელიც პრინციპულად არ იზიარებს ასეთ მიდგომას და დანაშაულის სუბიექტად მიიჩნევს მხოლოდ ფიზიკურ პირს.

2 შეად. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 3.

განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა დანაშაულის მოძღვრებას¹. სწორედ ამიტომ, იგი წარმოადგენს ამ წიგნის განხილვის ძირითად საგანს.

ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა სამართალი წარმოადგენს „პატარა სისხლის სამართალს“². მაგალითად, ხულიგნობა არის დანაშაული (სსკ-ის 239-ე მუხლი), ხოლო წვრილმანი ხულიგნობა ადმინისტრაციული სამართალდარღვევა (ასკ-ის 166-ე მუხლი). არსებობს ფართო გაგებით სისხლის სამართლის სხვა დარგები, კრიმინალური მეცნიერებანი. ესენია: მტკიცებითი სამართალი, არასრულწლოვანთა სისხლის სამართალი, კრიმინოლოგია, სასჯელის აღსრულების სამართალი, საერთაშორისო სისხლის სამართალი, ევროპული სისხლის სამართალი, სისხლის სამართლის პოლიტიკა, კრიმინალისტიკა, სამედიცინო ფსიქიატრია, სისხლის სამართლის ისტორია, შედარებითი სისხლის სამართალი. ზოგიერთი მათგანი არანორმატიულ კრიმინალურ მეცნიერებას წარმოადგენს³.

მაშასადამე, სისხლის სამართალი იყოფა ნორმატიულ და არანორმატიულ დარგებად. ნორმატიულ დარგებს საფუძვლად უდევს პოზიტიურ-სამართლებრივი ნორმები, მაგალითად, სისხლის სამართლის კოდექსი, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდება.

საქართველოს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 1-ლი მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით, საქართველოს სისხლის

1 ამ სათაურით გამოიცა თ. წერეთლისა და გ. ტყეშელაძის წიგნი: მოძღვრება დანაშაულზე, 1969, რომელიც წარმოადგენს დანაშაულის მოძღვრების მხოლოდ პირველ მონაკვეთს. იგი ხელახლა გამოსცა თინათინ წერეთლის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტმა. იხ. თ. წერეთელი: სისხლის სამართლის პრობლემები, 1 ტომი, 2007, გვ. 5-296.

2 „პატარა სისხლის სამართალი“ („kleines Strafrecht“), – ასე უწოდებს მას, მაგალითად, რუდოლფ რენგიერი. იხ. R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 7.

3 მაგალითად, მორის შალიკაშვილი ასეთ არანორმატიულ კრიმინალურ მეცნიერებებად ასახელებს კრიმინოლოგიასა და კრიმინალისტიკას. იხ. შ. შალიკაშვილი: კრიმინოლოგია, 2010, გვ. 3.

თავი 1. მატერიალური სისხლის სამართლის საფუძვლები

სამართლის კოდექსი ადგენს სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველს, განსაზღვრავს, თუ რომელი ქმედებაა დანაშაულებრივი და აწესებს შესაბამის სასჯელს ან სხვა სახის სისხლის სამართლებრივ ღონისძიებას.

25 სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, 90-იანი წლების დასაწყისიდან, საქართველო შეუერთდა უმნიშვნელოვანეს საერთაშორისო ხელშეკრულებებს და აიღო ვალდებულებები მათი მოთხოვნების შესასრულებლად. საქართველოს კანონმდებლობაში, მათ შორის, მოქმედ სისხლის სამართლის კოდექსში, რომელიც ამოქმედდა 2000 წლის 1 ივნისს, ძირითადად ასახვა ჰპოვეს ამ საერთაშორისო აქტების მოთხოვნებმა. სსკ-ის 1-ლი მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი შეესაბამება საქართველოს კონსტიტუციას, საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს.

26 1999 წლის 27 აპრილს საქართველო გახდა ევროპის საბჭოს წევრი სახელმწიფო, ხოლო იმავე წლის 20 მაისიდან საქართველოში ამოქმედდა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, როგორც მოქმედი ქართული კანონმდებლობის შემადგენელი ნაწილი. მაგალითად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის -28-ე მუხლში მოცემული „აუცილებელი მოგერიების“ მართლზომიერების ფარგლები შეზღუდულია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-2 მუხლით („სიცოცხლის უფლება“). ასევე, მაგალითად, ამავე კონვენციის მე-7 მუხლი („არავითარი სასჯელი კანონის გარეშე“) ადგენს სისხლის სამართლის კანონის საგარანტიო ფუნქციის ევროპულ სტანდარტს.

II. მატერიალური სისხლის სამართლის

ამოცანა და მიზნები. თანაჯომიერება.

სუბსიდიარულობა. სისხლის სამართლის

ფრაგმენტარული ხასიათი

გაბატონებული თვალსაზრისით, სისხლის სამართლის ამოცანაა ქმედების შემადგენლობათა მეშვეობით სამართლებრივ სიკეთეთა დაცვა.¹ სამართლებრივი სიკეთის ცნება კი, ლიტერატურაში სხვადასხვაგვარად არის ჩამოყალიბებული. ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული დეფინიციის მიხედვით, რომლის ავტორია ცნობილი გერმანელი მეცნიერი *ფრანკ ფონ ლისტი*, სამართლებრივი სიკეთე² განმარტებულია, როგორც სამართლებრივად დაცული ინტერესი.³ არაერთი ავტორი სამართლებრივ სიკეთეს განმარტავს როგორც უბრალოდ აბსტრაქციას, „აზრობრივ წარმონაქმნს“ ან „იდეალურ ღირებულებას“. სხვადასხვა დეფინიციის მიხედვით, სამართლებრივი სიკეთე სხვადასხვაგვარად არის განმარტებული. იგი წარმოადგენს „სოციალური წესრიგის სამართლებრივად დაცულ აბსტრაქტულ ღირებულებებს“⁴, „იდეალურ სოციალურ ღირებულებებს“⁵, „გასულიერებულ იდეალურ ღირებულებებს“⁶ და ა.შ.

27

1 ამ შეხედულებისგან განსხვავებულ თვალსაზრისს ავითარებს არაერთი ავტორი. იხ. მაგალითად, *II. Welzel: Das Deutsche Strafrecht*, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 2-4. ეს და სხვა თვალსაზრისები გაანალიზებულია *როქსინის სახელმძღვანელოში*. იხ. *C. Roxin: Strafrecht, AT I*, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 47-53. 2 გერმანულად: *Rechtsgut*.

3 სამართლებრივი სიკეთის ცნებაზე იხ. *C. Roxin: Strafrecht, AT I*, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 16, 34. შეად. *W. Hassemer: Strafen im Rechtsstaat*, 2000, გვ. 160-162. სამართლებრივი სიკეთის თეორიის კრიტიკის შესახებ იხ. *M. Köhler: Strafrecht, AT*, 1997, გვ. 24-25.

4 იხ. *H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT*, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 257.

5 იხ. *J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT*, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 3.

6 იხ. *J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT*, 2003, მე-11 გამოცემა, გვ. 15.

28

სამართლებრივი სიკეთის ასეთ იდეალურ გაგებას არ ეთანხმება როქსინი. მისი თვალსაზრისით, თუ სისხლის სამართლის ამოცანა იმაში მდგომარეობს, რომ სამართლებრივი სიკეთეები დაიცვას დაზიანების ან საფრთხისაგან, მაშინ ალოგიკურია, რომ სამართლებრივი სიკეთე განმარტებულ იქნეს, როგორც იდეალური ღირებულება, რადგან მისი დაზიანება შეუძლებელი იქნება.¹ როგორც როქსინი მიიჩნევს, თანამედროვე სისხლის სამართლის პოზიციებიდან, მხარდაჭერას იმსახურებს სამართლებრივი სიკეთის იმგვარი განმარტება, როგორც ეს თავდაპირველად ბინდინგმა² და შემდგომ ველცელმა³ გააკეთა, რომლის მიხედვით, სამართლებრივი სიკეთე რაღაც რეალურ და არა უბრალოდ იდეალურ წარმონაქმნს წარმოადგენს. ველცელის მიხედვით, სამართლებრივი სიკეთე არის „ყოველი სასურველი სოციალური მდგომარეობა, რომელიც სამართალს უნდა, რომ დაიცვას დაზიანებებისგან“. იმისათვის, რომ დაზიანება ან მისთვის საფრთხის შექმნა იყოს შესაძლებელი, საჭიროა, სამართლებრივ სიკეთეს ჰქონდეს არა სხეულებრივი სუბსტრატის (აგებულება), მაგრამ უნდა გააჩნდეს ზეღოფისათვის ზელმისაწვდომი რეალობა. სამართლებრივი სიკეთე არ არის მატერიალური წარმონაქმნი, მაგრამ მას ახასიათებს სოციალური რეალობა და შეიძლება მისი ეფექტური დაზიანება.

მაგალითად, „საკუთრება“, როგორც სამართლებრივი სიკეთე, როდი წარმოადგენს უბრალოდ აზრობრივ კონსტრუქციას, არამედ სოციალურ-სამართლებრივი მფლობელობის შესაძლებლობას, რომელიც შეიძლება, იქნეს ზეღოფილი. რაც შეეხება საკუთრებას, როგორც უფლებას, ქურდობის ჩადენის დროს საერთოდ არ იცვლება და ნივთის მოპარვის შემდეგ პირი კვლავ რჩება მის მესაკუთრედ.⁴

29

სამართლებრივ სიკეთეს წარმოადგენს ღირებულებები. მასზე ქმედების შემადგენლობაში ყოველთვის არ არის კონკრეტულად

1 იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 34.

2 იხ.: K. Binding: Die Normen und ihre Übertretung, ტომი I, 1922, გვ. 340, 346; K. Binding: Handbuch des Strafrechts, ტომი I, 1885, გვ. 170.

3 იხ. H. Welzel: Das Deutsche Strafrecht, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 4.

4 იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 34.

§ 2. სისხლის სამართლის ცნება, არსი და ამოცანები

მითითებული, თუმცა, კონკრეტული შემადგენლობანი კერძო ნაწილის თავებში ძირითადად სწორედ ამ ნიშნით არის განაწილებული.

სისხლის სამართალში განასხვავებენ სამართლებრივ სიკეთეთა ორ ჯგუფს: ინდივიდუალური (სიცოცხლე, ჯანმრთელობა, თავისუფლება, საკუთრება და ა.შ.) და უნივერსალური, ანუ საყოველთაო (სახელმწიფოს კონსტიტუციური წეს-წყობილება, საზოგადოებრივი უშიშროება და წესრიგი, გარემო, საყოველთაო მშვიდობა და ა.შ.) სამართლებრივი სიკეთე.¹

ქმედების შემადგენლობის მოთავსება კერძო ნაწილის ამა თუ იმ თავში ყოველთვის არ არის უნაკლო. ქმედების კრიმინალიზაციისა და სისხლის სამართლის კანონის ტელეოლოგიური ახსნა-განმარტების დროს დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სწორედ იმის დადგენას, თუ რომელი სამართლებრივი სიკეთის დაცვას ისახავს მიზნად სისხლის სამართლის კანონის ესა თუ ის ნორმა.

მაგალითად, დაზარალებულთან შერიგება (სსკ-ის 69-ე მუხლი²), როგორც სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძველი, მოქმედებდა მხოლოდ ინდივიდუალური სამართლებრივი სიკეთეების ხელყოფის, მაგალითად, ჯანმრთელობის განზრახ ნაკლებად მძიმე დაზიანების (სსკ-ის 118-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი), დროს. იგი არ შეიძლებოდა გამოყენებული ყოფილიყო საყოველთაო სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფისას (მაგალითად, ხულიგნობის დროს, სსკ-ის 239-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი).

სამართლებრივ სიკეთეთა დაყოფას ინდივიდუალურ და უნივერსალურ სიკეთეებად მნიშვნელობა აქვს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებებისათვის.³

მაგალითად, დაზარალებულის თანხმობა წარმოადგენს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ დაუწერელ გარემოებას (სსკ-ის 32-ე მუხლი).

პირს უფლება აქვს, განკარგოს მხოლოდ საკუთარი ინდივიდუალური სამართლებრივი სიკეთეები, ხოლო სხვის სამართლებრივი სიკეთეები.

1 შეად. F. Haft: Strafrecht, AT, მე-9 გამოცემა, 2004, გვ. 63.

2 მატერიალური სისხლის სამართლის ეს მნიშვნელოვანი ნორმა კანონმდებელმა ამოიღო 2010 წლის 24 სექტემბრის კანონით.

3 შეად. F. Haft: Strafrecht, AT, მე-9 გამოცემა, 2004, გვ. 63.

ლებრივი სიკეთის განკარგვას სჭირდება სპეციალური ნებართვა. ამასთან, ზოგიერთი სამართლებრივი სიკეთის განკარგვა ექვემდებარება გარკვეულ შეზღუდვებს.

მაგალითად, თვითმკვლელობა არ არის დანაშაული, მაგრამ სხვისი სიცოცხლის მოსპობა, თუნდაც მსხვერპლის თხოვნით, წარმოადგენს განზრახ მკვლელობას (სსკ-ის 110-ე მუხლი).

34 სისხლის სამართლის მიზანია დანაშაულებრივი ხელყოფის თავიდან აცილება და მართლწესრიგის დაცვა (სსკ-ის 1-ლი მუხლის მე-3 ნაწილი).

სისხლის სამართალი წარმოადგენს სოციალური წესრიგის დაცვის უკანასკნელ საშუალებას (*ultima ratio*).¹ იგი არის ხელისუფლების ყველაზე ბასრი ინსტრუმენტი. სახელმწიფოს მიერ სხვა უფრო მსუბუქი საშუალებების გამოყენების პრიორიტეტულობა გამომდინარეობს ე.წ. თანაზომიერების პრინციპიდან, რომელიც, თავის მხრივ, სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპს ეფუძნება. თანაზომიერების პრინციპიდან გამომდინარეობს სისხლის სამართლის სუბსიდიარულობა: მისი ამოცანაა მხოლოდ სოციალურად განსაკუთრებით საშიში ქმედებების წინააღმდეგ ბრძოლა, რომელიც ადამიანთა მშვიდობიანი თანაცხოვრების წესებს უხეშად ხელყოფს. ამიტომ, დანაშაულის მატერიალურ ცნებასთან დაკავშირებით საუბარია „სამართლებრივი სიკეთის სუბსიდიარულ დაცვასა“ და „სისხლის სამართლის ფრაგმენტარულ ხასიათზე“².

ეს უკანასკნელი ტერმინი უკავშირდება კარლ ბინდინგის სახელს³. იგი, თანამედროვე გაგებით, გულისხმობს, რომ კანონმდებელს უფლება აქვს, სასჯელის მუქარით აკრძალოს სამართლებრივ სიკეთეთა არა ყოველგვარი, არამედ მხოლოდ მძიმე დაზიანებები. იგი გამოხატავს სისხლის სამართლის სამართლებრივ-სახელმწიფოებრივ ლიბერალურ ხასიათს⁴. მას უპირისპირდება „სისხ-

1 იხ. J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 3.

2 იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 13-14, 45-47.

3 K. Binding: Lehrbuch des Gemeinen Deutschen Strafrechts, BT I, მე-2 გამოცემა, 1902, გვ. 20.

4 სისხლის სამართლის ფრაგმენტარულ და აქცესორულ ხასიათზე იხ. II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996,

ლის სამართლის ჰიპერტროფია”, ე.ი. „საყოველთაო დასჯის” ტენდენცია, რომელიც წარმოადგენს სისხლის სამართლის კერძო ნაწილის კრიმინალ-პოლიტიკურ პრობლემას.¹ თანამედროვე გაგებით, „სისხლის სამართლის ფრაგმენტარული ხასიათი“ მან-ფრედ მაივალდის მიერ ასევე გამოყენებულ იქნა დასჯადობასა და ბრალთან მიმართებაში: ვინც ტყუის, ჩადის მორალურად გასაკიცხ ქმედებას, მაგრამ იგი სისხლისსამართლებრივად დაისჯება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ განაზოციელებს „თაღლითობის“ ქმედების შემადგენლობის სხვა ნიშნებსაც.²

სისხლის სამართალში კრიმინალიზაციის საფუძველს წარმოადგენს ქმედების სოციალური საშიშროება, მაგრამ იგი არ არის დანაშაულის ნიშანი, რომელსაც მოსამართლე ადგენს.³

სამოქალაქო სამართლის, და არა სისხლის სამართლის, ამოცანას წარმოადგენს ხელშეკრულების დარღვევისათვის პასუხისმგებლობის დაწესება. ასევე, წვრილმანი ზუღიგნობა არ მოითხოვს სისხლისსამართლებრივ დასჯადობას, არამედ საკმარისია ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი სახდელის გამოყენება. ქმედების მცირე მნიშვნელობა (სსკ-ის მე-7 მუხლის მე-2 ნაწილი) გამორიცხავს ქმედების დასჯადობას მატერიალური სისხლის სამართლის წესით.

ქართული სისხლის სამართლის კოდექსი შეიცავს შემადგენლობებს, რომლებიც წესით სისხლისსამართლებრივი ბუნების მატარებელი არ არის, რის გამოც, შესაძლებელია ამ ქმედებათა დეკრიმინალიზაცია.

ასე, მაგალითად, სხვისი ნივთის დაზიანება ან განადგურება გაუფრთხილებლობით (სსკ-ის 188-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი) წმინდა სამოქალაქო-სამართლებრივი დელიქტია, რომელიც არ უნდა

35

36

გვ. 52-53. იხ. ასევე: R. Hefendehl: Der fragmentarische Charakter des Strafrechts, JA 2011, გვ. 401.

1 შეად. F. Haft: Strafrecht, AT, მე-9 გამოცემა, 2004, გვ. 119.

2 იხ. M. Maiwald: Gedanken zu einem sozialen Schuldbegriff, წიგნში: FS für Karl Lackner zum 70. Geburtstag, 1987, გვ. 163.

3 შეად.: BVerfGE 120, გვ. 224; T. Hillenkamp: Zur Beobachtungs- und Nachbesserungspflicht des Gesetzgebers im Strafrecht, წიგნში: FS für Ulrich Eisenberg zum 70. Geburtstag, 2009, გვ. 301.

თავი 1. მატერიალური სისხლის სამართლის საფუძვლები

იწვევდეს სისხლის სამართლებრივ დასჯადობას. ქართულმა კანონმდებლობამ იგი დღეს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსით დანაშაულად გამოაცხადა.

37 მამასადაძე, ის გარემოება, რომ სისხლის სამართლის ამოცანაა სამართლებრივი სიკეთის დაცვა, ნიშნავს, რომ არ შეიძლება ქმედების კრიმინალიზაცია მხოლოდ მისი ამორალური ხასიათის გამო, როგორცაა, მაგალითად, ცოლქმრული დაღატი, ჰომოსექსუალიზმი, სოდომია (ცხოველთმავლობა) ან სხვა ისეთი საფუძვლით, რომელიც სამართლებრივი სიკეთის დაცვის იდეას არ ეფუძნება¹.

38 სისხლის სამართლის მიერ სამართლებრივი სიკეთის დაცვის ამოცანა არ გულისხმობს, რომ დასჯადი უნდა იყოს მხოლოდ სამართლებრივი სიკეთის დაზიანება, არამედ საკმარისია სამართლებრივი სიკეთისათვის საფრთხის შექმნა, რომელიც კონკრეტული საფრთხის შემქმნელი დელიქტების დროს ქმედების შემადგენლობის ნიშანია. აბსტრაქტული საფრთხის შემქმნელი დელიქტების დროს დაცული სამართლებრივი სიკეთე ქმედების შემადგენლობაში საერთოდ არ არის მოხსენიებული, არამედ წარმოადგენს სისხლის სამართლის ნორმის შექმნის მხოლოდ მოტივს. ასევე დანაშაულის მომზადებისა და მცდელობის დასჯადობის დროს ქმედების ობიექტის დაზიანება არ ხდება. სამართლებრივი სიკეთის დაცვის იდეა დასჯადობის წინაპირობად საკმარისად მიიჩნევს მხოლოდ იმას, რომ ქმედება თავისი ობიექტური ან სუბიექტური ტენდენციით სამართლებრივი სიკეთის დაზიანებისკენ იყოს მიმართული.²

39 სისხლის სამართლის სუბსიდიარული ხასიათიდან უნდა განვასხვავოთ სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობის სუბსიდიარულობა.³

ამასთან დაკავშირებით კვალიფიკაციის რეკომენდაცია: სუბსიდიარულობა არსებობს ჯანმრთელობის დამთავრებულ განზრახ დაზიანებასა და დამთავრებულ განზრახ მკვლელობას შორის. იმ შემთხვევაში კი, როცა (უფრო მძიმე) განზრახი მკვლელობის დანაშაულმა მიაღწია მხოლოდ მცდელობის სტადიას, ხოლო

1 შეად. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 18-29.

2 შეად. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 34-35.

3 იხ. K. Kühl: Strafrecht: AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 787-790; R. Rengier: Strafrecht, BT II, მე-11 გამოცემა, 2010, გვ. 162-164.

(უფრო მსუბუქი) ჯანმრთელობის განზრახ დაზიანების დელიქტი დასრულდა, რადგან მოკვლის განზრახვით ჩადენილმა მოქმედებამ მხოლოდ ჯანმრთელობა დაუზიანა მსხვერპლს, ასეთ შემთხვევაში მკვლელობის მცდელობა და ჯანმრთელობის დაზიანება ერთმანეთთან დანაშაულთა იდეალურ ერთობლიობაშია და ჩადენილი ქმედების კვალიფიკაცია, მაკვალიფიცირებელ გარემოებათა გათვალისწინებით, უნდა მოხდეს როგორც განზრახ მკვლელობის მცდელობის, ასევე ჯანმრთელობის განზრახ დაზიანების მუხლებით (მაგალითად, სსკ-ის მე-19, 108-ე მუხლები და 117-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი). მხოლოდ ამ გზით შეიძლება კვალიფიკაციაში იმის გამოხატვა, რომ დაზარალებულისთვის ტყვეობის სროლას ისე უშედეგოდ არ ჩაუვლია. ლიტერატურაში იგი ცნობილია, როგორც ე.წ. იდეალური კონკურენციის „განმარტების ფუნქცია“¹. დანაშაულთა იდეალური ერთობლიობის დროს ასეთი ორმაგი კვალიფიკაცია მიზანშეწონილია დღეს მოქმედი ახალი ქართული სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსიდან გამომდინარეც. დანაშაულთა იდეალური ერთობლიობა არსებობს ასევე დამამძიმებელ გარემოებებში ჩადენილ მკვლელობის მცდელობასა და დამთავრებულ მკვლელობას შორის (მაგალითად, სსკ-ის მე-19 მუხლი, 109-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტი და 108-ე მუხლი²), ან ბინაში უკანონო შეღწევით ყაჩაღობის მომზადებასა და დამთავრებულ ქურდობას შორის (მაგალითად, სსკ-ის მე-18 მუხლი, 179-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „ბ“ ქვეპუნქტი და 177-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტი³) და ა.შ.⁴

1 გერმანულად: „Klarstellungsfunktion“ der Idealkonkurrenz.

2 ეს ის შემთხვევაა, როცა პირი მოკვლის ერთიანი განზრახვით ააფეთქებს შენობას, სადაც რამდენიმე ადამიანი იმყოფება, მაგრამ მათგან მხოლოდ ერთი მოკვდება.

3 ეს ის შემთხვევაა, როცა პირი ყაჩაღური თავდასხმის მიზნით შევა სხვის საცხოვრებელ სახლში, მაგრამ რადგან ოჯახის წევრებს სძინავთ, ძვირფასი ნივთებისა და ფულის მართლსაწინააღმდეგო მისაკუთრების მიზნით ფარულ დაუფლებას დასჯერდება. ამ შემთხვევაში შეიძლება იმის მტკიცება, რომ პირმა ყაჩაღობის მომზადებაზე ნებაყოფლობით აიღო ხელი (იხ. სსკ-ის 21-ე მუხლი), მაგრამ ყველა ვარიანტში ორივე დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის სამივე ელემენტი შესრულებულია.

4 შეად. K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 789; R. Rengier: Strafrecht, BT II, მე-11 გამოცემა, 2010, გვ. 163-164.

III. სამართლებრივი სიკეთე და

ქმედების ობიექტი

40 სამართლებრივი სიკეთე უნდა განვასხვავოთ კონკრეტული ქმედების ობიექტისგან, რომელსაც წარმოადგენს, მაგალითად, „ადამიანი“ სსკ-ის 108-ე მუხლში, „სხვისი მოძრავი ნივთი“ სსკ-ის 177-ე მუხლში, „დოკუმენტი“ სსკ-ის 362-ე მუხლში და ა.შ.¹ კ.-პ. იეშეკისა და თ. ვაიგენდის მიხედვით, სამართლებრივი სიკეთე და ქმედების ობიექტი არის როგორც იდეა და მისი გამოვლენა². მათ შორის დამოკიდებულება ცალკეულ შემთხვევებში განსხვავებულია. არსებობს სამი სხვადასხვა მიდგომა:³

(1) ისინი ერთმანეთის იდენტურია;

ასე, მაგალითად, თაღლითობის (სსკ-ის 180-ე მუხლი) დროს ქონება წარმოადგენს როგორც დამნაშავის ხელყოფის საგანს, ასევე დაცულ სამართლებრივ სიკეთეს. ამ შემთხვევაში ქმედების ობიექტი და სამართლებრივი სიკეთე ფორმალურად და შინაარსობრივად ემთხვევა ერთმანეთს.⁴

(2) მათ შორის არსებობს შინაარსობრივი, მაგრამ არა ფორმალური იგივეობა;

ასე, მაგალითად, მკვლელობის (სსკ-ის 108-ე მუხლი) ქმედების ობიექტია „ადამიანი“, ხოლო დაცული სამართლებრივი სიკეთე „სიცოცხლე“.

(3) სამართლებრივი სიკეთე და ქმედების ობიექტი განსხვავდება ერთმანეთისგან.

ასე, მაგალითად, ქურდობის (სსკ-ის 177-ე მუხლი) ქმედების

1 შეად.: J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, გვ. 15; J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, გვ. 3.

2 იხ. H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 260. ამ თვალსაზრისის კრიტიკაზე იხ. E. Graul: Abstrakte Gefährdungsdelikte und Präsumtionen im Strafrecht, 1991, გვ. 108.

3 შეად. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 33-34.

4 ეს თვალსაზრისი შეიძლება საკამათოდ ჩაითვალოს, რადგან სამართლებრივ სიკეთეს წარმოადგენს არა ქონება, არამედ ამ ქონებაზე საკუთრების და მფლობელობის უფლება.

ობიექტია „სხვისი მოძრავი ნივთი“, მაგრამ დაცულ სამართლებრივ სიკეთეს წარმოადგენს „საკუთრება“ და „მფლობელობა“. ასევე, ყალბი დოკუმენტის დამზადების დროს ქმედების ობიექტია გაყალბებული დოკუმენტი (სსკ-ის 362-ე მუხლი), მაგრამ დაცულ სამართლებრივ სიკეთეს წარმოადგენს მმართველობის დადგენილი წესი.

საფრთხის დელიქტებში სამართლებრივი სიკეთე ანუ სამართლებრივი დაცვის ობიექტი და ქმედების ობიექტი, ზოგიერთ შემთხვევაში, ემთხვევა ერთმანეთს, ხოლო ზოგიერთ შემთხვევაში, პირიქით, განსხვავდება ერთმანეთისგან. ეს განსხვავება განსაკუთრებით თვალსაჩინოდ ვლინდება აბსტრაქტულ საფრთხის დელიქტებში, მაგალითად, როდესაც ხდება ფრენის საერთაშორისო წესის დარღვევა (სსკ-ის 280-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი) და იქმნება ადამიანთა სიცოცხლის ან სხვა სამართლებრივ სიკეთეთა ხელყოფის აბსტრაქტული საფრთხე.

41

IV. პოზიტიური სისხლის სამართლის წყარო

პოზიტიური სისხლის სამართლის უპირველესი წყაროა საქართველოს კონსტიტუცია და საქართველოს მიერ რატიფიცირებული საერთაშორისო ხელშეკრულებები სისხლის სამართლებრივად მნიშვნელოვანი ნორმებით. ნორმატიული აქტების იერარქიაში ისინი საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსზე უფრო მაღლა მდგომ სამართლის წყაროს წარმოადგენენ.

42

საქართველოს მატერიალურ სისხლის სამართლის კანონს წარმოადგენს მხოლოდ სისხლის სამართლის კოდექსი. საქართველოს დღეს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსი საქართველოს პარლამენტმა მიიღო 1999 წლის 22 ივლისს და ამოქმედდა 2000 წლის 1 ივნისს. იგი შედგება ზოგადი და კერძო ნაწილისაგან. სისხლის სამართლის ასეთი დაყოფა კონტინენტალური ევროპის

43

1 სისხლის სამართლის ზოგადი და კერძო ნაწილის ურთიერთმიმართების შესახებ იხ. *M. Fincke: Das Verhältnis des Allgemeinen zum Besonderen Teil des Strafrechts*, 1975.

თავი 1. მატერიალური სისხლის სამართლის საფუძვლები

სისხლის სამართალში, რომლის ნაწილიცაა ქართული სისხლის სამართალი, სათავეს იღებს 1794 წელს პრუსიის კანონმდებლობიდან¹.

სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი შეიცავს სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის საფუძვლებისა და სამართლებრივი შედეგების შესახებ ზოგად წესებს, როგორიცაა, მაგალითად, მიზეზობრივი კავშირი, განზრახვა, გაუფრთხილებლობა, აუცილებელი მოგერიება, შეურაცხაობა, დანაშაულის მომზადება, მცდელობა, თანამონაწილეობა (სსკ-ის 1-ლი-107¹-ე მუხლები), ზოლო კერძო ნაწილში აღწერილია მკვლელობის, ტრეფიკინგის, ქურდობის, გაჩაღობის, თაღლითობის, გენოციდის და სხვ. კონკრეტულ დანაშაულთა ქმედების შემადგენლობა (სსკ-ის 108-ე-413-ე მუხლები). ზოგადი ნაწილის დებულებები საერთოა კერძო ნაწილში მოცემული ყველა დელიქტისათვის. მაგალითად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი ზოგად ნაწილში (სსკ-ის 33-ე მუხლი) განსაზღვრავს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკს (14 წელი), რომელიც საერთოა ყველა დანაშაულისათვის.

44 საქართველო განსხვავდება იმ ევროპული ქვეყნებისაგან, სადაც კოდექსთან ერთად არსებობს მრავალი ე.წ. დამატებითი სისხლის სამართლის კანონი.²

საქართველოსგან განსხვავებით, ევროპის ქვეყნებში. სამეურნეო-ეკონომიკური და სხვა კანონები (მაგალითად: კანონი სასაქონლო ნიშნის შესახებ, სამეწარმეო საქმიანობის შესახებ და ა.შ.) ბოლო თავში შეიცავს სისხლისსამართლებრივ ნორმებს შესაბამისი შემადგენლობებითა და სანქციებით. ესე იგი, სისხლის სამართლის ნორმა და მისი ბლანკეტური შინაარსი ერთ კანონშია მოცემული, რაც აადვილებს მისი შინაარსის გაგებას. ეს არის საკანონმდებლო ტექნიკის საკითხი, რომლის თაობაზე იყო მსჯელობა მოქმედი

1 იხ. W. Joecks: Strafgesetzbuch, Studienkommentar, მე-9 გამოცემა, 2010, გვ. 1; იხ. ასევე: A. Eser, B. Hecker წიგნში: A. Schönte, H. Schröder: Strafgesetzbuch, Kommentar, 28-ე გამოცემა, 2010, გვ. 13.

2 მაგალითად, იხ. G. Erbs, M. Kohlhaas: Strafrechtliche Nebengesetze, Kommentar, გერმანული დამატებითი სისხლისსამართლებრივი კანონების კომენტარი 4 ტომად.

სისხლის სამართლის კოდექსის მიღების წინ სამართლებრივი რეფორმის სახელმწიფო კომისიის სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტის შემუშავებელ ქვეკომისიაში. საბოლოოდ გადაწყდა, რომ იმ ეტაპზე ყველა მატერიალურ-სისხლის სამართლებრივი ნორმა ერთ კოდექსში ყოფილიყო თავმოყრილი, რასაც აქვს თავისი უპირატესობა, რადგან ადვილია გამოსაყენებელი სისხლის სამართლის ნორმის მოძებნა, მაგრამ ასევე ახასიათებს ნაკლოვანება, რადგან ძნელია ზედმეტად აბსტრაქტული ნორმების შინაარსის გარკვევა, მაგალითად, თუ რომელი კონკრეტული ქმედება წარმოადგენს სამეურნეო-ეკონომიკურ ან სამოხელეო დანაშაულს. ზოგჯერ ძნელია, ნორმის ადრესატმა ან გამომყენებელმა ზუსტად განსაზღვროს, თუ რომელი ქცევა წარმოადგენს სისხლის სამართლის წესით დასჯად „სამსახურებრივი უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენებას“ (სსკ-ის 332-ე მუხლი), ან „სამსახურებრივი უფლებამოსილების გადამეტებას“ (სსკ-ის 333-ე მუხლი) და მისი გამიჯვნა დისციპლინური გადაცდომისაგან. სწორედ ამიტომ, არსებობს ზედმეტად აბსტრაქტული ნორმის თვით სამართალდამცავი ორგანოების მიერ არასწორად გამოყენების საშიშროება. თუ გადავხედავთ ქართულ სასამართლო პრაქტიკას უკანასკნელი ერთი ათეული წლის განმავლობაში, ვნახავთ, რომ სამოხელეო დანაშაულის საქმეებზე გამოტანილი განაჩენები იმდენად მრავალფეროვან, განსხვავებულ სფეროებს მოიცავს, რომ მათი თემატურად ერთი საერთო ქოლგის ქვეშ მოთავსება ძნელია (მოხელის ან მასთან გათანაბრებული პირის მიერ იარაღის არამართლზომიერად გამოყენება, ბრალდებულის მიმართ უკანონო მოქმედებები, ფინანსური ხასიათის დარღვევები, დოკუმენტის გაყალბება და სხვა ქმედებები).

სამართლებრივი სახელმწიფოს მოთხოვნებიდან გამომდინარე, რათა ნორმის ადრესატი და გამომყენებელი გასაგებად იყვნენ ინფორმირებული მის შინაარსზე, აუცილებელია, რომ მომავალში, სისხლის სამართლის სფეროში, საქართველოში საკანონმდებლო ტექნიკამ განიცადოს ცვლილება. შედეგად მივიღებთ მატერიალურ სისხლის სამართლის კოდექსსა (ე.წ. ძირითადი სისხლის სამართალი) და სხვა კანონებს სისხლის სამართლებრივი ნორმებით (ე.წ. დამატებითი სისხლის სამართალი).

V. საერთაშორისო ხელშეკრულების,
რომორც სისხლის სამართლის წყაროს
აღიილი ნორმატიული აქტების სისტემაში

46

საქართველოს რატიფიცირებული აქვს არაერთი მრავალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულება სისხლისსამართლებრივი ვალდებულებებით. მაგალითად, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია წარმოადგენს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საერთაშორისო ხელშეკრულებას ევროპის საბჭოს წევრი სახელმწიფოებისთვის. იგი მნიშვნელოვანია მატერიალური სისხლის სამართლისთვისაც.¹ მისი, როგორც საერთაშორისო ხელშეკრულების სტატუსი სხვადასხვა ქვეყნის ნორმატიული აქტების იერარქიაში განსხვავებულია.² ამ საკითხზე არსებობს სახელმწიფოთა ოთხგვარი მიდგომა, ხოლო გაერთიანებულ სამეფოს გააჩნია განსაკუთრებული პოზიცია:

(1) ე.წ. მკაცრად მონისტური სისტემის მიხედვით, ნიდერლანდებში, ბელგიაში, ლუქსემბურგსა და შვეიცარიაში იგი ნაციონალურ კონსტიტუციებზე მაღლა დგას;

(2) ავსტრიაში ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას აქვს კონსტიტუციური რანგი;

(3) საფრანგეთში მას უჭირავს შუალედური პოზიცია კონსტიტუციასა და კანონს შორის;

(4) ამ მიდგომებისგან განსხვავებით, გერმანიაში, იტალიასა და საბერძნეთში მას ფორმალურად გააჩნია ჩვეულებრივი კანონის რანგი, სინამდვილეში კი, ასეთი მიდგომა, მაგალითად, გერმანიაში, არის წმინდა თეორიული, რადგან კონვენციის რატიფიკა-

1 ნაციონალურ (გერმანულ) მატერიალურ და საპროცესო სისხლის სამართალზე ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ზეგავლენის შესახებ იხ. II. Satzger: Der Einfluss der EMRK auf das deutsche Straf- und Strafprozessrecht - Grundlagen und wichtige Einzelprobleme, ჟურნალში: Jura, 2009, გვ. 759.

2 ამის შესახებ იხ. A. Peters: Einführung in die Europäische Menschenrechtskonvention, 2003, გვ. 2.

ციის შემდეგ მიღებული კანონები ინტერპრეტირებულ უნდა იქნენ კონვენციის შესაბამისად. თვით ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოც კონსტიტუციას კონვენციის შესაბამისად უკეთებს ინტერპრეტაციას;

(5) გაერთიანებული სამეფო ქმნის განსაკუთრებულ შემთხვევას, სადაც ნაციონალური სამართლისა და საერთაშორისო სახელმეკრულებო სამართლის მიმართება დუალისტურია: საერთაშორისო ხელმეკრულების რატიფიკაცია ხდება აღმასრულებელი ხელისუფლების მიერ და ამით საგარეო ურთიერთობებში არის სავალდებულო.

ამ გაგებით, გაერთიანებულმა სამეფომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის რატიფიკაცია მოახდინა ჯერ კიდევ 1951 წელს. შიდასახელმწიფოებრივ ურთიერთობაში ყველა მატერიალურ-სამართლებრივად მნიშვნელოვანი ხელმეკრულება, განსაკუთრებით ისეთი, რომელიც საერთო სამართალს ცვლის, მხოლოდ პარლამენტის მიერ მიღებული შესაბამისი კანონით ხდება ინგლისური სამართლის შემადგენელი ნაწილი. მხოლოდ ამის შემდეგ ხდება საერთაშორისო სახელმეკრულებო სამართალი ინგლისური სასამართლოებისათვის უშუალოდ გამოყენებადი¹. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ასეთი ინკორპორაცია გაერთიანებულ სამეფოში მოხდა მხოლოდ 1998 წლის ადამიანის უფლებათა აქტი², რომელიც ძალაში შევიდა 2000 წლის 2 ოქტომბერს. იგი ადგენს ყველა ნაციონალური სამართლებრივი ნორმის კონვენციის შესაბამის ინტერპრეტაციას. სასამართლოებს არ შეუძლიათ, კონვენციის საწინააღმდეგო კანონი მოქმედების ძალის არმქონედ გამოაცხადონ, არამედ შეუძლიათ მისი მხოლოდ კონვენციასთან შეუსაბამობის დადგენა, რაზედაც მთავრობამ უნდა მიიღოს ზომები. 2000 წლის ოქტომბრამდე კონვენცია გამოიყენებოდა არა უშუალოდ, არამედ მხოლოდ შუალობითად, როგორც ინტერპრეტაციისა და შეფასების სახელმძღვანელო. საგარეო ურთიერთობაში კონვენციის დარღვევა ჯერ კიდევ ადამიანის უფლებათა 1998

1 იხ. I. Brownlie: Principles of Public International Law, მე-5 გამოცემა, 1998, გვ. 46.

2 Human Rights Act.

წლის აქტის ძალაში შესვლამდე წარმოადგენდა საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართლის დარღვევას და სარჩელის შეტანა შეიძლებოდა პირდაპირ ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპულ საკონტროლო ორგანოებში.

47 საქართველოსთან მიმართებაში მოქმედებს შემდეგი წესი: იმ შემთხვევაში, თუ სისხლის სამართლის კოდექსის ნორმა ეწინააღმდეგება საქართველოს მიერ რატიფიცირებულ საერთაშორისო ხელშეკრულების დებულებას, სამოსამართლო სამართალგამოყენების პროცესში ამ უკანასკნელს აქვს უპირატესი იურიდიული ძალა სისხლის სამართლის კოდექსის ნორმასთან შედარებით. ეს დებულება მოცემულია საქართველოს კონსტიტუციის მე-6 მუხლში, ისევე როგორც „ნორმატიული აქტების შესახებ“ 2009 წლის 22 ოქტომბრის საქართველოს კანონის მე-7 მუხლში. ამ კანონით, საქართველოში მოქმედი ნორმატიული აქტებისათვის იურიდიული ძალის მიხედვით დადგენილი იერარქიიდან გამომდინარე, ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას, ისევე როგორც სხვა საერთაშორისო ხელშეკრულებებს, მაგალითად, გაეროს 1968 წლის 26 ნოემბრის კონვენციით დადგენილ დებულებას იმის შესახებ, რომ ომის დანაშაულებისა და ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულების მიმართ არ ვრცელდება როგორც სისხლის სამართლებრივი დევნის, ასევე სასჯელის აღსრულების ზანდაზმულობის ვადები, აქვს პირდაპირი გამოყენების ძალა იმისდა მიუხედავად, სისხლის სამართლის კოდექსი ითვალისწინებს თუ არა მსგავს დებულებას.

48 პრობლემურ საკითხს წარმოადგენს საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული დანაშაულის კონკრეტული შემადგენლობებისთვის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრება, თუ ეს შემადგენლობანი არ აისახა შიდასახელმწიფოებრივ სისხლის სამართლის კოდექსში და არ აღიჭურვა სათანადო სანქციით. მაგალითისათვის ავიღოთ ყენევის 1949 წლის კონვენციები და მათი 1977 წლის დამატებითი ოქმები. მათში მოცემულია ომის დანაშაულის კონკრეტული შემადგენლობანი. საქართველოს დღეს მოქმედმა სისხლის სამართლის კოდექსმა გაითვალისწინა ომის დანაშაულთა სპეციალური შემადგენლობები (სსკ-ის 411-ე-

413-ე მუხლები). ამ კოდექსის ამოქმედებამდე, ჟენევის კონვენციებში მოცემულ დანაშაულის შემადგენლობათა პირდაპირი გამოყენება არ ხდებოდა. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების განზრახ დარღვევისათვის პირის დასჯა შესაძლებელი იყო მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ჩადენილი ქმედების დასჯადობა თავსდებოდა კოდექსის ზოგადი ნორმის ფარგლებში, მაგალითად, მკვლელობის, სხეულის დაზიანების შემადგენლობა და ა.შ.

დღეს აღიარებული წესის თანახმად, შესაძლებელია, პირი დაისაჯოს იმ ქმედებისათვის, რომელიც მისი ჩადენის დროისათვის დანაშაულს არ წარმოადგენდა ნაციონალური სისხლის სამართლის მიხედვით, მაგრამ ასეთად მიჩნეული იყო ცივილიზებული სახელმწიფოების მიერ აღიარებული სამართლის ზოგადი პრინციპების შესაბამისად (ე.წ. საერთაშორისო სამართლის იმპერატიული ნორმა და საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართალი), როგორც ეს მითითებულია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-7 მუხლის მე-2 აბზაცში, ისევე როგორც სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტის მე-15 მუხლის მე-2 აბზაცში.

ამდენად, საერთაშორისო ხელშეკრულებაში მოცემულია სისხლის სამართლებრივ ნორმათა ორი კატეგორია:

(1) ნორმები, რომელთა გამოყენება სისხლის სამართლის კოდექსში იმპლემენტაციის გარეშე პირდაპირ არის შესაძლებელი;

(2) ნორმები, რომელთაც აუცილებლად სჭირდებათ სისხლის სამართლის კანონში სპეციალური იმპლემენტაცია.

სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ საქართველო შეუერთდა მთელ რიგ საერთაშორისო-სამართლებრივ აქტებს. მათ შორისაა: სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტი და მისი ფაკულტატური ოქმები, ჟენევის 1949 წლის საერთაშორისო კონვენციები და მათი დამატებითი ოქმები, აგრეთვე სხვა საერთაშორისო სამართლებრივი ხელშეკრულებები, რომლებშიც მოცემულია საქართველოს საერთაშორისო-სამართლებრივი ვალდებულებები სისხლის სამართლის სფეროში.

შეიძლება ითქვას, რომ დღეისათვის საქართველო სისხლის სამართლის სფეროში თითქმის ყველა უმნიშვნელოვანესი საერ-

თავი 1. მატერიალური სისხლის სამართლის საფუძვლები

თაშორისო ხელშეკრულების მონაწილეა. საქართველოს პარლამენტმა ასევე მოახდინა რომის სტატუტის რატიფიკაცია.¹ იგი მე-3 ნაწილში შეიცავს საერთაშორისო მატერიალური სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის პრინციპებს, რომლებიც გამოიყენება სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულების განხორციელების დროს და მასთან შესაბამისობაში უნდა იყოს მონაწილე სახელმწიფოების სისხლის სამართლის კანონმდებლობა.² რომის სტატუტი შეიცავს ე.წ. კომპლემენტარულობის (დამატებითობის) პრინციპს (მე-17 მუხლი), რაც იმას ნიშნავს, რომ საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენის დროს პრიორიტეტი ენიჭება ნაციონალურ სისხლის სამართლის მართლმსაჯულებას. თუ ნაციონალური სისხლის სამართალი, მათ შორის ზოგადი ნაწილის პრინციპები, შესაბამისობაში არ იქნება რომის სტატუტთან, მაშინ ამოქმედდება საერთაშორისო მართლმსაჯულება. მაგალითად, ნაციონალური კანონმდებლობა არ უნდა შეიცავდეს პასუხისმგებლობის ისეთ გამომრიცხველ გარემოებებს, რომლებიც წინააღმდეგობაში იქნება რომის სტატუტის დებულებებთან. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სამართალში შესაძლებელია, საჭიროების შემთხვევაში იხელმძღვანელოს ნაციონალურ კანონმდებლობაში ასახული სამართლის პრინციპებით, რომლებიც არ ეწინააღმდეგება რომის სტატუტს, საერთაშორისო სამართალს, განსაკუთრებით, საყოველთაოდ აღიარებულ ნორმებსა და სტანდარტებს (რომის სტატუტის 21-ე მუხლის 1-ლი (c) აბზაცი).

1 ამით საქართველოში 2003 წლის 1 დეკემბრიდან მოქმედებს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს (ICC) იურისდიქცია.

2 საერთაშორისო სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის საკითხებზე დაწვრილებით იხ. წიგნში: G. Werle: Principles of International Criminal Law, მე-2 გამოცემა, 2009, გვ 137-260.

VI. ბუნებათი სამართალი.

სამართალი და სამართლიანობა

საქართველოს ვალდებულებაა, რომ მისი სისხლის სამართლის კანონი შესაბამისობაში იყოს უმნიშვნელოვანეს ევროპულ და საერთაშორისო-სამართლებრივ აქტებთან, რომლებშიც მოცემულია საერთაშორისო სამართლის არაერთი იმპერატიული ნორმა. ამასთან, თანამედროვე სისხლის სამართალი, განსაკუთრებით მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, აღიარებს დაუწერელი ბუნებითი სამართლის ნორმების, ე.წ. ზეკანონური სამართლის არსებობას. ამის ნათელ დადასტურებას წარმოადგენს ე.წ. ნიურნბერგის პრინციპების აღიარება გაეროს გენერალური ასამბლეის მიერ¹, რომლის მიხედვითაც გასამართლდნენ ომის მთავარი დამნაშავეები. ცნობილი გერმანელი ფილოსოფოსისა და სისხლის სამართლის პროფესორის გუსტავ რადბრუხის² 1946 წლით დათარიღებული-ცნობილი ფორმულა ასე ჟღერს: „კანონიერი უსამართლობა და ზეკანონური სამართალი“³. იგი არ უარყოფს პოზიტიური სამართლის დიდ მნიშვნელობას. უფრო მეტი, იმ შემთხვევაში, როცა წარმოიშობა ჩვეულებრივი

52

1 იხ. გაეროს გენერალური ასამბლეის 1946 წლის 11 დეკემბრის 95(I)-ე რეზოლუცია.

2 გუსტავ რადბრუხს ეძღვნება არაერთი წიგნი, მათ შორის: *Arthur Kaufmann: Gustav Radbruch – Rechtsdenker, Philosoph, Sozialdemokrat*, 1987. ცნობილია, რომ მან ბერლინში ფრანკ ფონ ლისტის სამეცნიერო ხელმძღვანელობით დაიცვა დისერტაცია სისხლის სამართლის დოგმატიკაში. იგი არის სისხლის სამართლის ფილოსოფიის ცნობილი სახელმძღვანელოს ავტორი, რომლის პირველი გამოცემა გამოვიდა 1914 წელს. ასევე მას ეკუთვნის *ანსელმ ფონ-ერბაჩის* შესახებ ცნობილი ბიოგრაფიული ნაშრომი და წიგნი „ინგლისური სამართლის სული“. ამ წიგნებს დღემდე არ დაუკარგავთ აქტუალობა. სამართლის ცნობილი პროფესორი გუსტავ რადბრუხი 1933 წელს ნაციონალ-სოციალისტების მიერ *ჰაიდელბერგის* უნივერსიტეტიდან იქნა გაძევებული, მაგრამ თორმეტი წლის შემდეგ კვლავ დაუბრუნდა თავის თანამდებობას.

3 იხ. *G. Radbruch: Rechtsphilosophie*, მე-8 გამოცემა, 1973, გვ. 339. რადბრუხის ფორმულის შესახებ იხ. *H. Lecheler: Unrecht in Gesetzesform? Gedanken zur Radbruchschen Formel*, 1994.

კონფლიქტი სამართლიანობასა და სამართლებრივ უსაფრთხოებას შორის, რომელიც შინაარსობრივად დაწერილი სამართლის უსამართლობასა და მიზანშეუწონლობაში გამოიხატება, პრიორიტეტი პოზიტიურ სამართალს უნდა მიენიჭოს, რომელიც კანონითა და ძალაუფლებით არის უზრუნველყოფილი. მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა დაწერილი კანონის წინააღმდეგობა სამართლიანობასთან ისეთ აუტანელ ხასიათს ატარებს, რომ კანონმა, როგორც „არამართალმა სამართალმა“ სამართლიანობა უხეშად ფეხქვეშ გათელა, პოზიტიური (დაწერილი) სამართალი აშკარად უსამართლოდ და, შესაბამისად, იურიდიული ძალის არმქონედ მიიჩნევა და პრიორიტეტი ბუნებითი სამართლის გამოყენებას ენიჭება.

53

გუსტავ რადბრუხის პოზიციით, შეუძლებელია ზუსტი ზღვრის გავლება, თუ სად იწყება „კანონიერი უსამართლობა“ და მთავრდება არასწორი შინაარსის მიუხედავად მაინც სამართლებრივად მოქმედების ძალის მქონე კანონი. ზღვრის გავლება შესაძლებელია შემდეგი თვალსაზრისის გათვალისწინებით: თუ კანონის მიხედვით სამართლიანობისკენ სწრაფვა საერთოდ არ არის, თუ თანასწორობა, რომელიც სამართლიანობის ბირთვს წარმოადგენს, პოზიტიური სამართლის ქმნის დროს შეგნებულად იგნორირებულია, მაშინ კანონი არის არა მხოლოდ „არამართალი სამართალი“, არამედ საერთოდ არ წარმოადგენს სამართლებრივი ბუნების მატარებელს.¹ მაშასადამე, ექსტრემალური უმართლობა არ წარმოადგენს სამართალს. „კანონიერი უსამართლობის“ დასადგენად რადბრუხი იყენებს ორ კრიტერიუმს:

(1) პოზიტიურ კანონსა და სამართლიანობას შორის წინააღმდეგობის აუტანელი ხასიათი (ობიექტურად განსაზღვრებადი კრიტერიუმი);

(2) სამართლიანი წესების დადგენისკენ სწრაფვის სურვილის საერთოდ არარსებობა (სუბიექტურად ინტერპრეტირებადი კრიტერიუმი).²

1 იხ. G. Radbruch: Rechtsphilosophie, მე-8 გამოცემა, 1973, გვ. 339. იხ. ასევე G. Radbruch: Gesetzliches Unrecht und übergesetzliches Recht, SJZ 1946, გვ. 107.

2 შეად. H. Dreier: Gustav Radbruch und die Mauerschützen, JZ 1997, გვ. 423.

„კანონიერი უსამართლობის“ დასადგენად საკმარისია პირველი კრიტერიუმი და არ არის სავალდებულო კუმულაციურად ორივე მათგანის არსებობა.

რადბრუხის ფორმულამ წმინდა თეორიულთან ერთად პრაქტიკული მნიშვნელობაც შეიძინა, რადგან სასამართლო პრაქტიკაში იგი არაერთგზის იქნა გამოყენებული და დამნაშავეები უშუალოდ ბუნებითი სამართლის საფუძველზე გასამართლებული.¹ ასეთ შემთხვევაში ორი პრობლემა იჩენს თავს და სისხლის სამართალმა უნდა გადაწყვიტოს: გამოიყენოს ბუნებითი სამართალი, როგორც ინდივიდუალური დასჯადობის საფუძველი, თუ სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქციას — კანონის უკუმაღლის აკრძალვას მიანიჭოს პრიორიტეტი?² სწორედ ამ კითხვაზე პასუხი წარმოადგენს პოზიტიური და ბუნებითი სამართლის სკოლის მიმდევართა შორის მარადიული დისკუსიის თემა.³

ბერლინის კედლის დანგრევისა და ორი გერმანული სახელმწიფოს გაერთიანების შემდეგ, სწორედ რადბრუხის ფორმულით იქნა გასამართლებული არაერთი პოზიტიური სამართლის ფორმალურად დამცველი ყოფილი გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკიდან, მაგალითად, მესაზღვრეები⁴. ბევრი რამ დამოკიდებულია იმაზე,

1 იხ. B. Schumacher: Rezeption und Kritik der Radbruchschen Formel, 1985. რადბრუხის ფორმულის აქტუალობაზე 90-იანი წლების დასაწყისიდან იხ. M. Frommel: Die Mauerschützenprozesse — eine unerwartete Aktualität der Radbruch'schen Formel, წიგნში: FS für Arthur Kaufmann zum 70. Geburtstag, 1993, გვ. 81. კარგად მახსოვს, თავის დროზე გაერთიანებულ გერმანიაში საზოგადოებისა და მასმედიის თუ როგორი დიდი ყურადღება გამოიწვია გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს 1996 წლის 24 ოქტომბრის ცნობილმა გადაწყვეტილებამ მესაზღვრეთა შესახებ: იხ. JZ 1997, გვ. 142.
2 შეად. H. Dreier: Gustav Radbruch und die Mauerschützen, JZ 1997, გვ. 421.
3 სწორედ ამ თემაზე იხ. W. Groppe: Naturrecht oder Rückwirkungsverbot? — Zur Strafbarkeit der Berliner „Mauerschützen“, წიგნში: FS für Otto Triffterer zum 65. Geburtstag, 1996, გვ. 103.

4 მესაზღვრეთა პროცესზე მიღებული გერმანიის ფედერალური უზენაესი სასამართლოს 1992 წლის 3 ნოემბრის ცნობილი გადაწყვეტილება იხ. კრებულში: BGHSt 39, გვ. 1, ასევე JZ 1993, გვ. 199; იხ. ასევე: K. Amelung: Strafbarkeit von „Mauerschützen“, JuS 1993, გვ. 637, ზოლო 1994

გამართლების საფუძვლები, რომელთაც პოზიტიური სამართალი¹ მესაზღვრეების სასარგებლოდ ითვალისწინებდა, სამართლიანობისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის ელემენტარული მოთხოვნების აშკარა და უხეში ხელყოფის გამო, მიღებული იქნებოდა თუ არა მხედველობაში. ყოველგვარი შეიარაღებისა და საშიშროების გარეშე საზღვრის უკანონო გადამკვეთის ინდივიდუალური სიცოცხლე უფრო ნაკლებ სამართლებრივ სიკეთედ მიიჩნეოდა, ვიდრე სახელმწიფო უშიშროებისა და საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის ზოგადი ინტერესები, რაც პოზიტიური სამართლით იყო განმტკიცებული. პოზიტიური სამართლით მესაზღვრეს ჰქონდა სასიკვდილო სროლის უფლება. ამის საწინააღმდეგოდ არსებობს მართლწინააღმდეგობის არა როგორც პოზიტიური კანონისადმი, არამედ „ბუნებითი სამართლისადმი წინააღმდეგობის“² გაგება. მესაზღვრეთა მოქმედება სწორედ ამ გაგებით წარმოადგენდა მართლსაწინააღმდეგოს, რის გამოც, მესაზღვრეები დაისაჯნენ კიდევ, რაც სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპებთან შესაბამისად ჩაითვადა.³

⁵⁵ გუსტავ რადბრუხის „მართალი სამართლის“ იდეის გამოხატულებაა ის, რომ საქართველოს დღეს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 1-ლი მუხლის მე-2 ნაწილში ჩაიწერა: „ეს კოდექსი შეესაბამება საქართველოს კონსტიტუციას, საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს.“

წლის 26 ივლისის გადაწყვეტილება იხ. კრებულში: BGHSt 40, გვ. 241, ასევე NJW 1994, გვ. 2708.

¹ გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის სახელმწიფო საზღვრის შესახებ კანონის 27-ე პარაგრაფის მიხედვით, სასიკვდილო სროლა საზღვრის უკანონო გადამკვეთი პირის მიმართ პოზიტიურ-სამართლებრივად წარმოადგენდა საზღვრის დამცველი ჯარისკაცების გამართლების საფუძველს.

² გერმანულად: *Naturrechtswidrigkeit*. შეად. II. Dreier: Gustav Radbruch und die Mauerschützen, JZ 1997, გვ. 426.

³ მესაზღვრეთა პროცესების მიმართ კრიტიკულ მოსაზრებებზე იხ. V. Schöneburg: Der verlorene Charme des Rechtsstaates. Oder: was brachten die Mauerschützenprozesse?, ჟურნალში: WeltTrends, Zeitschrift für internationale Politik und vergleichende Studien, 2002, 34, გვ. 97.

მასში იგულისხმება ყველა ის დებულება, რომელიც საერთაშორისო სამართალში ცნობილია ე.წ. *ius cogens*-ის (საერთაშორისო სამართლის იმპერატიული ნორმებისა) და საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის სახელწოდებით¹.

VII. შეჯამება

პოზიტიური სისხლის სამართალი წარმოადგენს საჯარო სამართლის განსაკუთრებულ სფეროს, რომლის ამოცანაა სამართლებრივი სიკეთის დაცვა მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფისაგან. სამართლებრივი სიკეთე არ არის კონკრეტული ქმედების ობიექტის იდენტური. მოქმედ ქართულ პოზიტიურ სისხლის სამართალს ასაზრდოებს არაერთი უმნიშვნელოვანესი წყარო, მაგრამ ქართულ მატერიალურ სისხლის სამართლის კანონს წარმოადგენს მხოლოდ სისხლის სამართლის კოდექსი. უნდა ვაღიაროთ პოზიტიური სამართლის უდავოდ დიდი მნიშვნელობა სისხლის სამართლის იურისდიქციისათვის, მაგრამ თუ დაწერილი სამართალი უხეშად ფეხქვეშ გათელავს სამართლიანობის იდეას, მაშინ პრიორიტეტი ბუნებით სამართალს უნდა მიენიჭოს.

56

¹ *ius cogens*-ისა და საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ურთიერთობის შესახებ იხ. S. Kadelbach: *Zwingendes Völkerrecht*, 1992, გვ. 182.

§ 3. სისხლის სამართლის ერთ-ერთი

პირითადი ინსტიტუტის –

სასჯელის ზოგადი მიმოხილვა

I. შესავალი

57 დანაშაული და სასჯელი წარმოადგენს სისხლის სამართლის ორ ძირითად ინსტიტუტს. ისინი მჭიდროდაა ერთმანეთთან დაკავშირებული და აქტუალურია თავიანთი შინაარსით. არა მარტო იურიდიული აზრი, არამედ მეცნიერების სხვა დარგების წარმომადგენლებიც მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში საუკუნეების მანძილზე გამოთქვამენ განსხვავებულ შეხედულებებს სისხლის სამართლის ამ ორი ინსტიტუტის არსის, ბუნების შესახებ. უპირველეს ყოვლისა, აზრთა სხვადასხვაობას იწვევს საკითხი იმასთან დაკავშირებით, თუ რა ურთიერთობაა თვით დანაშაულსა და სასჯელს შორის, როგორია მათი შინაარსი, აქვს თუ არა სახელმწიფოს დასჯის უფლება და რა მიზნებს ისახავს იგი? იურიდიულ ლიტერატურაში არაერთგზის იქნა დასმული საკითხი იმის შესახებ, თუ რომელია ამ ორი ინსტიტუტიდან თავისი ბუნებით პირველადი? უნდა ითქვას, რომ ამ კითხვაზე სხვადასხვანაირი პასუხი არსებობს: ერთნი უპირატესობას სასჯელს, ხოლო მეორენი დანაშაულს ანიჭებენ. არსებობს აგრეთვე ისეთი შეხედულებაც, რომელიც სისხლის სამართლის ამ ორ ცნებას თანაბარი მნიშვნელობის ცნებებად მიიჩნევს.¹

58 დანაშაულისა და სასჯელის ურთიერთდამოკიდებულების საკითხის გადაწყვეტაში აზრთა სხვადასხვაობის შედეგია ის, რომ მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში სისხლის სამართალს ორგვარი სახელწოდება აქვს. პირველი მათგანი სამართლის ამ დარგს აცხადებს სასჯელის სამართლად, ხოლო მეორე – დანაშაულის სამართლად. სწორედ აქედან წარმოსდგება სახელწოდება: *jus poenale* და *jus criminale*, *droit penal* და *droit criminel*, ისევე როგორც *Strafrecht* და *Kriminalrecht*. თანამედროვე ევროპულ სისხ-

¹ იხ. ა. ვაჩიშვილი: სასჯელი და სოციალური დაცვის ღონისძიებანი, 1960.

ლის სამართალში არსებობს ასევე ტერმინი *Kriminalstrafrecht*¹.

მსოფლიოს არაერთი ქვეყნის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა პირველ ადგილზე სასჯელს აყენებს².

გამოჩენილი გერმანელი მოაზროვნე *ანსელმ ფოიერბახი* სისხლის სამართლის ძირითად ცნებად სასჯელს მიიჩნევდა. მისი თვალსაზრისით, მთელი სისხლის სამართალი სწორედ ამ ცნებიდან გამომდინარეობს.³ გერმანელი მეცნიერი *ვილჰელმ ზაუერი* სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის საკითხთა განხილვის დროს პირველ ადგილზე აყენებდა სასჯელის ცნებას, ვინაიდან სისხლის სამართლის უძირითადეს ამოცანად მას მიაჩნდა სასჯელის არსისა და მიზნების გამოკვლევა.⁴ ასევე გერმანელი მეცნიერი *ჰელმუტ მაიერი* გამოთქვამდა იმ თვალსაზრისს, რომ სისხლის სამართლის ძირითადი ცნება, რომელიც სამართლის ამ დარგს განასხვავებს სხვა დარგებისაგან, არის არა დანაშაული, არამედ სასჯელი.⁵ რევოლუციამდელი რუსი მეცნიერის *ა. ჟიჟილენკოს* და სხვების აზრით, სისხლის სამართლის მეცნიერების განხილვა უნდა იწყებოდეს სასჯელის ცნების, როგორც სისხლის სამართლის ძირითადი საკითხის, ანალიზით⁶: სასჯელით ხასიათდება თვით დანაშაული, რომელიც სხვა არაფერია, თუ არა დასჯის მუქარით აკრძალული ქმედება.

სისხლის სამართლის დოგმატიკაში სხვა მეცნიერების მიერაც გამოითქვა თვალსაზრისი სასჯელის პრიორიტეტულობის შესახებ. მათი პოზიცია ძირითადად ასეთია: სასჯელის ცნება სისხლის სამართლის ძირითადი ცნებაა და სისხლის სამართლის მეცნიერებაში საკითხთა განხილვა სწორედ ამ ცნებისა და მასთან

1 შეად. *H. Satzger*: Internationales und Europäisches Strafrecht, მე-4 გამოცემა, 2010, გვ. 88.

2 სწორედ აქედან წარმოსდგება სისხლის სამართლის კოდექსის სახელწოდება გერმანულ ენაზე: *Strafgesetzbuch*.

3 შეად. *P. J. A. Feuerbach*: Lehrbuch des peinlichen Rechts, მე-14 გამოცემა, 1847, ხელახლა გამოცემა 1986, გვ. 31.

4 შეად. *W. Sauer*: Grundlagen des Strafrechts, 1921, გვ. 69.

5 შეად. *H. Mayer*: Strafrecht, Allgemeiner Teil, 1953, გვ. 16.

6 შეად. *A. A. Жигишвили*: Наказание, 1914, გვ. 18.

დაკავშირებული საკითხების ანალიზით უნდა იწყებოდეს. ასეთ პოზიციას ის უდევს საფუძვლად, რომ სწორედ სასჯელს მიიჩნევენ სისხლის სამართლის იმ სპეციფიკურ ატრიბუტად, ერთადერთ ნიშნად, რომელიც განასხვავებს სამართლის ამ დარგს სხვა დარგებისაგან. მეცნიერთა გარკვეული ნაწილის აზრით, მხოლოდ სასჯელი აქცევს ქმედებას სისხლის სამართლებრივ მოვლენად, ე.ი. დანაშაულად, ხოლო თუ ეს ნიშანი მას არ გააჩნია, საქმე გვაქვს სამართლის სხვა რომელიმე დარგთან.

⁶⁰ მეცნიერთა გარკვეული ნაწილი აღიარებს დანაშაულის, როგორც პირველადი მოვლენის, ცნების პრიორიტეტს სასჯელის ცნებასთან მიმართებაში. ამ მეცნიერთა შორის უნდა დავასახელოთ გერმანელი *კ. მიტერმაიერი* და *ა. პერკელი*, რუსი *ნ. დურმანოვი*, *ნ. ტაგანცევი* და *ა. ტრაინინი*, ქართველი *ა. ვაჩეიშვილი*. რევოლუციამდელი რუსი მეცნიერი *ნ. ტაგანცევი* წერდა, რომ დანაშაულებრივი ქმედება შეიცავს ორ მომენტს: დანაშაულს, როგორც დამნაშავის დამოკიდებულებას კანონით დაცული იურიდიული ინტერესისადმი და სასჯელს, როგორც სახელმწიფოს დამოკიდებულებას დამნაშავისადმი, რაც გამოწვეულია უკანასკნელის მიერ ჩადენილი დანაშაულებრივი ქმედებით.¹ ისინი სასჯელთან მიმართებაში დანაშაულის ცნებას ანიჭებენ უპირატესობას.

⁶¹ სისხლის სამართლის მეცნიერებაში ასევე გამოთქმულია შეხედულება იმის შესახებ, რომ დავა დანაშაულის თუ სასჯელის პრიორიტეტულობის შესახებ გაუგებრობას წარმოადგენს, ვინაიდან ისინი თანაბარმნიშვნელოვანი ცნებებია.

⁶² ამ უკანასკნელი პოზიციის არგუმენტირებულობის მიუხედავად, შეიძლება მიზანშეწონილად ჩაითვალოს, რომ სასჯელთან დაკავშირებული ძირითადი საკითხების გადმოცემა წინ უსწრებდეს დანაშაულის მოძღვრებას. თუმცა სასჯელი დანაშაულის შედეგია, მაგრამ ეს შედეგი ლოგიკური აუცილებლობით არ გამომდინარეობს დანაშაულის ბუნებიდან, არამედ განისაზღვრება კანონმდებლის ნებით.² სწორედ დასჯადობის მომენტი განასხვავებს სისხლისა-

¹ შეად. *Н. С. Таганцев*: Русское уголовное право I, часть общая, 1902, გვ. 18.

² იხ. *Э. Я. Нemiровский*: Основные начала уголовного права, 1917, გვ. 16.

მართლებრივ უმართლობას სხვა სახის უმართლობისგან.¹ ამიტომ დანაშაულის ზოგადი მოძღვრების არსის გადმოცემამდე ამ ნაშრომში განიხილება სასჯელის ცნებასა და მიზნებთან დაკავშირებული საკითხები.

II. სასჯელი

1. სასჯელის ცნება

სასჯელი არის სახელმწიფო იძულების განსაკუთრებული ღონისძიება, რომელიც საქართველოს სახელით მხოლოდ სამართლოს გამამტყუნებელი განაჩენით შეიძლება შეეფარდოს დანაშაულის ჩამდენ პირს. 63

სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქციას სასჯელთან მიმართებაში აქვს კონსტიტუციური რანგი: „*nulla poena sine lege*“ (არ არსებობს სასჯელი კანონის გარეშე) და „*nulla poena sine culpa*“ (არ არსებობს სასჯელი ბრალის გარეშე). იგი გამომდინარეობს საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტიდან. 64

დანაშაულის ყველა კონკრეტულ შემადგენლობას აქვს კანონმდებლის მიერ განსაზღვრული კონკრეტული სანქციის ფარგლები. მაგალითად, განზრახ მკვლელობის შემადგენლობა (სსკ-ის 108-ე მუხლი) ითვალისწინებს თავისუფლების აღკვეთას 7-დან 15 წლამდე. სამოსამართლო საქმიანობის ერთ-ერთ ძირითად ფუნქციას ბრალის ხარისხის შესაბამისი სასჯელის დანიშვნა წარმოადგენს. მოსამართლე სასჯელის დანიშვნის დროს ხელმძღვანელობს სსკ-ის 53-ე მუხლით („სასჯელის დანიშვნის ზოგადი საწყისები“). იგი ითვალისწინებს არა მარტო ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმეს, არამედ დამნაშავის პიროვნებას. 65

საკანონმდებლო საფუძვლის გარეშე, 2007 წლის 25 ივლისის საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მიერ გამოქვეყნდა

1 იხ. *А. А. Жижиненко: Наказание*, 1914, გვ. 8. შეად. ა. ვაჩიშვილი: სასჯელი და სოციალური დაცვის ღონისძიებანი, 1960, გვ. 18.

თავი 1. მატერიალური სისხლის სამართლის საფუძვლები

სასჯელის დანიშვნის სახელმძღვანელო წინადადებები¹ („*sentencing guidelines*“²). იგი სასჯელის შეფარდების დროს ითვალისწინებს დანაშაულის სიმძიმეს, წარსულში ჩადენილ დანაშაულებს და გამოძიებასთან თანამშრომლობას.

⁶⁶ საქართველოს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსი 2007 წლის 3 ივლისის კანონის ძალაში შესვლამდე ითვალისწინებდა სისხლისსამართლებრივ სანქციათა ორკვალიან სისტემას: დანაშაულის ჩამდენი პირის მიმართ გამოიყენებოდა სასჯელი, ხოლო სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩამდენი ფსიქიკურად დაავადებული პირის მიმართ – სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიებანი.³ დღეს ასეთი იძულებითი ღონისძიებანი ქართულ სისხლის სამართალში აღარ გამოიყენება.

ასეთი ორკვალიანი სისტემა წარმოადგენს აღიარებულ სისტემას ევროპისა და სამხრეთ ამერიკის ქვეყნების კანონმდებლობაში. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსიდან 2007 წლის 3 ივლისის კანონით მთლიანად იქნა ამოღებული მე-6 კარი („სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიებების სახეები, მათი გამოყენების საფუძველი და წესი“). ამ ცვლილებით, იმ პირის მიმართ, ვინც მართლსაწინააღმდეგო ქმედება ჩაიდინა ფსიქიკური დაავადებით გამოწვეულ შეურაცხაობის მდგომარეობაში, სამედი-

¹ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლო: სახელმძღვანელო წინადადებები და რეკომენდაციები სისხლის სამართლის სასამართლო პრაქტიკის პრობლემატურ საკითხებზე, 2007.

² ამერიკული წარმოშობის „გაიდლაინების“ შესახებ ჯერ კიდევ 80-იანი წლების ევროპული პოზიციებიდან იხ. *T. Weigend: Richtlinien für die Strafzumessung*, წიგნში: FS der Rechtswissenschaftlichen Fakultät zur 600-Jahr-Feier der Universität zu Köln, 1988, გვ. 579. იხ. ასევე: *F. Meyer: Gesprengte Ketten? Zur Zukunft des Guidelines Sentencing im US-amerikanischen Strafzumessungsrecht*, ZStW 118 (2006), გვ. 512.

³ ე.წ. სანქციათა ორკვალიანი სისტემის შესახებ მოსაზრება უკავშირდება შვეიცარიელი სისხლის სამართლის პროფესორის კარლ შტოსის (*Carl Stöss*) სახელს, რომელიც მე-19 საუკუნის ბოლოს იყო ბერნის უნივერსიტეტის, ხოლო შემდგომ, მე-20 საუკუნის დასაწყისში, ვენის უნივერსიტეტის პროფესორი.

ცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიება უკვე აღარ გამოიყენება, როგორც სისხლისსამართლებრივი ღონისძიება, არამედ როგორც სოციალური დაცვის ღონისძიება, რომელიც არ არის სისხლის-სამართლებრივი ხასიათის მატარებელი.

2. სასჯელის მიზნები

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლში ჩამოყალიბებულია სასჯელის მიზნები. ესენია: სამართლიანობის აღდგენა, ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება და დამნაშავის რესოციალიზაცია. 67

სსკ-ის 39-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი სასჯელის მიზნებს განსაზღვრავს აბსოლუტურ და პრევენციულ თეორიათა სინთეზირების გზით. აბსოლუტური თეორიის მიხედვით, სასჯელის მიზანია სამართლიანობის აღდგენა, პრევენციული თეორიის მიხედვით კი - ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება (გენერალური და სპეციალური პრევენცია) და დამნაშავის რესოციალიზაცია (სპეციალური პრევენცია). სსკ-ის 39-ე მუხლის მე-2 ნაწილში მოცემულია სასჯელის პოზიტიური გენერალური პრევენციის დებულება, კერძოდ, ნორმის ადრესატების მიერ კანონისა და სამართლისადმი პატივისცემის გრძნობის გამოუმუშავების ამოცანა, რაც ხელს უწყობს დანაშაულის თავიდან აცილებას. განსხვავებით სასჯელის პოზიტიური გენერალური პრევენციისაგან (ბონის უნივერსიტეტის პროფესორი *გიუნთერ იაკობსი*), რომელსაც ეფუძნება საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლის სასჯელის მიზნების კონცეფცია, სასჯელის ნეგატიური გენერალური პრევენცია დამნაშავის დაშინებაზეა ორიენტირებული (ცნობილი გერმანელი მეცნიერის *ანსელმ ფოიერბახის* ე.წ. ფსიქოლოგიური იძულების თეორია). 68

თანამედროვე სისხლის სამართალში ეს უკანასკნელი თეორია არ არის აღიარებული. პირიქით, სასჯელის გამოყენება დაშინების საშუალებად მიიჩნევა ადამიანის უფლებების ხელყოფად, კინაიდან არსებობს ასეთი დებულება: რა უფლება გაქვთ, დამსაჯოთ, რათა დააშინოთ სხვები.

69

აქვე უნდა აღინიშნოს ლ.-გ. კუტალიას მიერ ჩამოყალიბებული ე.წ. ზოგადი განგრძობადობის თეორიის შესახებ, რომლის მიხედვითაც, დანაშაული გაგებულია როგორც „სამართლებრივი ნდობის ბოროტად გამოყენება, რომელიც სამართლებრივ ნდობას არ ამოწურავს“¹. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს, რომ განგრძობადობის თეორია სასჯელის ამოსავალ მომენტად არ მიიჩნევის არც მხოლოდ რეტროსპექტიულ (ნეგატიურ, რეპრესიულ) და არც მხოლოდ პროსპექტიულ (პოზიტიურ, პრევენციულ) ასპექტს, არამედ მოცემული ასპექტების თანასწორ გაერთიანებას. ამავე დროს, ზოგად კონტექსტში განგრძობადობის თეორია მოცემული ასპექტების ურთიერთობას ამგვარად წარმოგვიდგენს: „არა დასჯა მომავალი დანაშაულისთვის, არამედ მომავალი დანაშაულის თავიდან აცილება წარმოქმნის სისხლის სამართალს. სისხლის სამართლის ეს ფუნდამენტური ამოცანა ნეგატიური თვალსაზრისისთვის უზილავია. დანაშაულს ცალკეულ შემთხვევებში სჩადიან. მაგრამ შევაჩეროთ სისხლის სამართლის კანონის მოქმედება და აშკარა გახდება, რომ მათი რაოდენობა, ვინც სისხლის სამართლებრივ სანქციას სცემს პატივს, მნიშვნელოვნად აღემატება მათ რაოდენობას, ვინც ქცევის წესს სცემს პატივს“².

3. სასჯელის თეორიები

70

თანამედროვე სისხლის სამართალში არსებობს სასჯელის აბსოლუტური და რელატიური თეორიები. პირველი მათგანი დაკავშირებულია წარსულთან და სჯის წარსულში ჩადენილი ქმედებისათვის, რადგან ჩადენილი იქნა დანაშაული, ხოლო მეორე მომავალზეა ორიენტირებული, რომ მომავალში არ იქნეს ჩადენილი ახალი დანაშაულები.

71

(1) სასჯელის აბსოლუტური თეორია³ უკავშირდება იმანუელ კან-

1 შეად. L.-G. Kutalia: Theorie der allgemeinen Kontinuität, წიგნში: Die I. Schwarzmccerjuristentage, Strafrecht, Samsun, 2010, გვ. 121.

2 იქვე, გვ. 124-125.

3 მომდინარეობს ლათინური სიტყვიდან: „absolutus“.

ტისა (1724-1804) და გეორგ ვილჰელმ ფრიდრიხ ჰეგელის (1770-1831) სახელებს¹. ამ თეორიისათვის არსებობს ასევე სხვა სახელწოდებაც: „სამართლიანობის აღდგენის თეორია“ ან „სამაგიეროს მიზლის თეორია“. იგი არის სახელმწიფოს რეპრესიული ხასიათის რეაქცია პირის მიერ ჩადენილ დანაშაულზე და სასჯელის არსს აყალიბებს ყოველგვარი საზოგადოებრივი მიზნებისგან მოწყვეტით. დანაშაული არის ყოველთვის საფუძველი იმისა, რომ სასჯელი იქნეს გამოყენებული (*nulla poena sine crimine*). სასჯელის აბსოლუტური თეორია ემსახურება სამართლიანობის აღდგენას, ამიტომ სისხლის სამართლის წესით ისჯება ისეთი დამნაშავეც, რომელმაც პირველად ჩაიდინა დანაშაული ისეთ ცხოვრებისეულ სიტუაციაში, რომელიც სავარაუდოდ არ განმეორდება და, მაშასადამე, არ არსებობს დანაშაულის რეციდივის საშიშროება. მაშასადამე, სასჯელი წმინდა რეპრესიულად მიმართულია წარსულისაკენ. სამაგიეროს მიზლის თეორიით, სასჯელი წარმოადგენს ჩადენილი უმართლობისთვის შურისძიებას. ამით იგი იმავდროულად ემსახურება ბრალის კომპენსაციას და ამ გზით ხელს უწყობს სამართლიანობის აღდგენას.² ამასთან დაკავშირებით, ლიტერატურაში მოყვანილია კანტის ერთ-ერთი ცნობილი ე.წ. კუნძულის მაგალითი, რომელიც არაერთ წიგნში არის მითითებული. ამ ისტორიის მიხედვით, თუ კუნძულის მაცხოვრებელი ყველა ადამიანი ერთბაშად გადაწყვეტს, რომ ეს კუნძული დატოვოს და საცხოვრებლად მთელ მსოფლიოში მიმოიფანტოს, ასეთ შემთხვევაშიც, ბოლომდე უნდა დაისაჯოს ამ კუნძულზე ციხეში მყოფი უკანასკნელი მკვლეელი, რათა დამნაშავეს სამართლიანად მიეზღოს ჩადენილი ქმედებისათვის.³ ასევე, ჰეგელის მიხედვით, თუ სამართლიანობა არ იარსებებს, მაშინ ადამიანთა ცხოვრება დედამიწაზე აზრს დაკარგავს.⁴

1 იხ. ა. ვაჩიშვილი: სასჯელი და სოციალური დაცვის ღონისძიებანი, 1960, გვ. 28-31.

2 შეად. R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 10.

3 იხ. I. Kant: Die Metaphysik der Sitten, 1797, გვ. 455; შეად. II.-H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 70.

4 იხ. G. W. F. Hegel: Grundlinien der Philosophie des Rechts, §99; შეად. J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 24.

- 72 (2) სასჯელის რელატიური თეორიები¹ უკავშირდება მომავალი დანაშაულის აღკვეთას და სასჯელს მიზნად უსახავს პრევენციულ ამოცანებს. იგი იყოფა სპეციალური და გენერალური პრევენციის თეორიებად.²
- 73 (ა) სასჯელის სპეციალური პრევენციის თეორია უკავშირდება ფრანც ფონ ლისტის (1851-1919) სახელს. მისი ადრესატია თვით დამნაშავე. იგი სასჯელის გამოყენებას ასაბუთებს გამოსწორებისა და დამნაშავეს მხრიდან ახალი დანაშაულის ჩადენის თავიდან აცილების პოზიციიდან. ამ თეორიაში გამოიყოფა ნეგატიური და პოზიტიური ასპექტები.
- 74 (ა.ა) ნეგატიური სპეციალური პრევენციის თეორიის მიხედვით, საზოგადოება დაცული უნდა იქნეს გამოუსწორებელი დამნაშავე-ისაგან მისი ხანგრძლივი დროით საზოგადოებისაგან იზოლაციით, რათა მოხდეს მის მიერ ახალი დანაშაულის ჩადენის აღკვეთა. ეს ძირითადად ეხება დანაშაულის რეციდივის შემთხვევებს.
- 75 (ა.ბ) პოზიტიური სპეციალური პრევენცია კი, მიზნად ისახავს რესოციალიზაციის გზით ისეთი დამნაშავეის ისევ საზოგადოებაში დაბრუნებას, რომლის გამოსწორებაც ჯერ კიდევ შესაძლებელია. სწორედ ამ მიზანს ემსახურება თავისუფლების აღკვეთის ალტერნატიული ღონისძიებები, ასევე პირობითი მსჯავრი, სასჯელის მოხდისაგან ვადამდე პირობით გათავისუფლება. არასრულწლოვანთა სისხლის სამართალს აქვს სპეციალური სისტემა – აღმზრდელობითი ღონისძიებები.
- 76 (ბ) სასჯელის გენერალური პრევენციის თეორიის ადრესატია მთელი საზოგადოება. აქაც გამოიყოფა ნეგატიური და პოზიტიური ასპექტები.
- 77 (ბ.ა) ნეგატიური გენერალური პრევენციის თეორია, რომელიც ასევე ცნობილია ფსიქოლოგიური იძულების თეორიის სახელწოდებით, უკავშირდება პაულ იოჰან ანსელმ ფოიერბახის სახელს (1775-1833)³. მას გააჩნია მნიშვნელოვანი ნორმატიული და ემპირიული

1 მომდინარეობს ლათინური სიტყვიდან: „relatus“.

2 იხ. ა. ვაჩიშვილი: სასჯელი და სოციალური დაცვის ღონისძიებანი, 1960, გვ. 31-66.

3 იხ. P. J. A. v. Feuerbach: Lehrbuch des peinlichen Rechts, მე-14 გამოცემა,

პრობლემები. სასჯელის რელატიური თეორიები ასდენენ სასჯელის ფუნქციონალიზაციას, როგორც სახელმწიფოს მიზნების მიღწევის საშუალებას და დამნაშავე არის საყოველთაო კეთილდღეობის დაცვის ინსტრუმენტი. ეს თეორია სასჯელს მიზნად უსახავს მხოლოდ საზოგადოების დამინებას. სასჯელის მუქარა, სასჯელის შეფარდება და სასჯელის აღსრულება საზოგადოებაში უნდა ნერგავდეს შიშს, რომ ფსიქოლოგიური იძულების ქვეშ მყოფმა მოსახლეობამ დანაშაული არ ჩაიდინოს. *ანსელმ ფოიერბახი*, რომელმაც შექმნა ბავარიის 1813 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი, ეყრდნობოდა თავის ფსიქოლოგიური იძულების თეორიას, რომლის მიხედვითაც, დანაშაულის ჩადენა სასჯელის მუქარით ფსიქოლოგიურად შეუძლებელი უნდა გამხდარიყო. შერაცხვის კრიტერიუმი არის არა დამნაშავეს პიროვნება, არამედ დაშინების მასშტაბი. ამასთან დაკავშირებით, პრობლემას წარმოადგენს ადამიანის კონსტიტუციით გარანტირებული პატივისა და ღირსების ხელყოფა. ჰეგელი აკრიტიკებდა *ფოიერბახის* გენერალური პრევენციის თეორიას, რადგან მიიჩნევდა, რომ იგი ადამიანს ისე ეპყრობოდა, რომ ძალის დასაშინებლად თითქოს ჯოხს იჭნევდა.¹

(ბ.ბ.) სასჯელის პოზიტიური გენერალური პრევენციის თეორია მიზნად ისახავს სამართლისადმი პატივისცემის მიღწევასა და შენარჩუნებას და ამით საზოგადოებაზე პოზიტიურ ზემოქმედებას. მას აქვს სოციალ-პედაგოგიურად მოტივირებული სასწავლო-აღმზრდელობითი ეფექტი, რომელიც წარმოადგენს სამართალმორჩილების უნარის გამომუშავების პრაქტიკას². მიუხედავად დადებითი შინაარსისა, იგი უყურადღებოდ ტოვებს დამნაშავეს ინდივიდუალურ პიროვნებას.

(3) სასჯელის შერეული თეორიები ცდილობენ სხვადასხვა თეორიულ შეხედულებათა შეერთებას.³ სასჯელის მიზნების ანტინო-

78

79

1847, ხელახლა გამოცემა 1986, გვ. 36, 38.

1 იხ. *G.W.F. Hegel: Grundlinien der Philosophie des Rechts*, §99; შეად. *J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht*, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 24.

2 შეად. *G. Jakobs: Schuld und Prävention*, 1976, გვ. 10, 31.

3 იხ. ა. ვაჩიშვილი: სასჯელი და სოციალური დაცვის ღონისძიებანი, 1960, გვ. 67-132.

მია გამოიხატება იმაში, რომ მათ აქვთ ურთიერთსაწინააღმდეგო ამოცანები. ამიტომ აუცილებელია მათი ურთიერთშერიგება, შერწყმა, სინთეზი. თავდაპირველად დასჯის საფუძველი შეიძლება იყოს სასჯელის აბსოლუტური თეორია, როგორც სახელმწიფოს მიერ დამნაშავეისთვის სასჯელის დანიშვნის პირველი აუცილებელი ლეგიტიმური საფუძველი, სამართლისა და სამართლიანობის ისევ აღდგენა. ამის შემდეგ გამოყენებულ უნდა იქნეს სხვადასხვა რელატიური თეორიები: მთავარია, რომ დამნაშავე არ უნდა გახდეს ინსტრუმენტი სახელმწიფოს ხელში, არამედ უნდა დაისაჯოს თავისი ქმედებისათვის, ბრალის ზარისხისა და დამნაშავეის პიროვნების გათვალისწინებით.

III. შეჯამება

80 სასჯელი დანაშაულის სამართლებრივი შედეგია. იგი მხოლოდ სასამართლოს მიერ შეიძლება დაენიშნოს სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ბრალეულად ჩამდენ პირს. სწორედ დასჯადობის მომენტი განასხვავებს დანაშაულს სხვა სამართალდარღვევებისგან. სასჯელის სხვადასხვა თეორიები სასჯელის არსისა და ბუნების განსაზღვრისას ურთიერთსაწინააღმდეგო თვალსაზრისებს ეფუძნება და, შესაბამისად, განსხვავებულად აყალიბებს სასჯელის მიზნებს. ქართული სისხლის სამართლის კოდექსიდან გამომდინარეობს სასჯელის სხვადასხვა თეორიების სინთეზი. დასჯის სიმძიმე განისაზღვრება ბრალის ზარისხით. ბრალი კი, თავის მხრივ, სასჯელის აუცილებელი წინაპირობაა. შესაბამისად, სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპიდან გამომდინარე, ინდივიდუალური ბრალის დადგენის გარეშე არ შეიძლება სასჯელის შეფარდება, ე.ი. მათ შორის არსებობს აუცილებელი ურთიერთკავშირი.

§ 4. მოქმედებით ჩადენილი დამთავრებული განზრახი დანაშაულის ცნება და სისხმა

I. დანაშაულის ფორმალური და მატერიალური ცნება

დანაშაულის ფორმალური ცნება წარმოადგენს დანაშაულის ლეფინიციას იმ ნიშნით, რომ იგი წარმოადგენს სასჯელის მუქარით აკრძალულ ქმედებას¹, მაშინ როდესაც დანაშაულის მატერიალური ცნება გამოხატავს დასჯადი ქმედების შინაარსის თვისობრივ დახასიათებას. დანაშაულის ფორმალური ცნების ნიშნების არსებობის დადგენა წარმოადგენს მოსამართლის ფუნქციას, ხოლო მატერიალური ცნება ადგენს კანონმდებლის მიერ ამა თუ იმ ქმედების კრიმინალიზაციისა და დეკრიმინალიზაციის კრიმინალოლოგიურ კრიტერიუმებს.² მაშასადამე, მას აქვს დასჯად ქმედებათა წრის განმსაზღვრელი ფუნქცია.

დანაშაულის მატერიალურ ცნებას საფუძვლად უდევს სამართლებრივი სიკეთის დაცვის კონცეფცია. ამასთან დაკავშირებით სადავოა თვით სამართლებრივი სიკეთის ცნება. ისტორიულად იგი უკავშირდება ბირნაუმის (1834) სახელს. თანამედროვე სისხლის სამართალში კი, არაერთ ცნობილ ავტორთან იგი სხვადასხვა სიტყვებით არის დახასიათებული. ასე, მაგალითად, როგორც „სისხლის სამართლის მიერ დაცული ინტერესი“ (მაურაზი, ციპფი), „გასულიერებული იდეური ღირებულება“ (ბაუმანი, ვებერი, მიჩი), „სოციალური წესრიგის სამართლებრივად დაცული აბსტრაქტული ღირებულება“ (იეშევი, გაიგენდი) და ა.შ.³

1 თინათინ წერეთლის პოზიციაზე იხ. წიგნში: თ. წერეთელი, გ. ტყეშელიძე (რედ.): საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის კომენტარები, 1976, გვ. 43, რომელსაც აკრიტიკებს ოთარ გამყრელიძე. შეად. ო. გამყრელიძე: საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 84.

2 შეად. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 13-14.

3 სამართლებრივი სიკეთის სხვადასხვა ლეფინიციები მოცემულია წიგნში: C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 14.

82 ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის 1-ლი აბზაცი შეიცავს დანაშაულის ფორმალურ დეფინიციას („დანაშაული, ესე იგი ამ კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედება“), ხოლო ამავე მუხლის მე-2 აბზაცში ქმედების მცირე მნიშვნელობა, რომელიც მის დანაშაულებრივ ხასიათს გამოირიცხავს, განსაზღვრულია მატერიალური ნიშნით („არ გამოუწვევია ისეთი ზიანი, რომელიც აუცილებელს გახდიდა მისი ჩამდენის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, ან არ შეუქმნია ასეთი ზიანის საფრთხე“).¹

83 დღეს მოქმედი ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის ამოქმედებამდე, საბჭოთა სისხლის სამართლის ზეგავლენით, ქართულ სისხლის სამართალში გამოიყენებოდა დანაშაულის მატერიალური ცნება — დანაშაული განიმარტებოდა, როგორც საზოგადოებრივად საშიში ქმედება. საბჭოთა სისხლისსამართლებრივი კანონმდებლობა დანაშაულის ცნების განსაზღვრისას ცდილობდა მიეთითებინა ისეთ ნიშანზე, რომელიც მის სოციალურ-პოლიტიკურ არსს გამოხატავდა.

თვალსაზრისი, რომ დანაშაულად მხოლოდ საზოგადოებრივად საშიში ქმედება უნდა ჩაითვალოს, საბჭოთა ხელისუფლების უკვე პირველივე წლების (პირველად 1919 წელს) საკანონმდებლო აქტებში გვხვდება („დანაშაული არის სისხლის სამართლით დაცულ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა წესრიგის დარღვევა“²,

1 პოლონურ სისხლის სამართალში ანალოგიური მდგომარეობის შესახებ შეად. ქ. მჭედლიშვილი-ჰედრიხი: საზოგადოებრივი საშიშროების პრობლემისათვის, ჟურნალში: „სამართალი“, 1996, 3-4, გვ. 34. იხ. ასევე: Das polnische Strafgesetzbuch, Kodeks karny, 1998, გვ. 37 (ევა ვაიკენდის მიერ ნათარგმნი პოლონური სისხლის სამართლის კოდექსის გერმანული ტექსტი გამოიცა ფრაიბურგის მაქს-პლანკის ინსტიტუტის მიერ). პოლონური სისხლის სამართლის კოდექსის 1-ლი მუხლის მე-2 პარაგრაფის მიხედვით, დანაშაულს არ წარმოადგენს აკრძალული ქმედება, რომლის სოციალური მავნებლობა არის მცირე მნიშვნელობის.

2 1919 წლის 12 დეკემბრის „რუსეთის საბჭოთა ფედერაციული სოციალისტური რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კანონმდებლობის სახელმძღვანელო საწყისების“ მე-5 მუხლი.

§ 4. მოქმედებით ჩადენილი დამთავრებული განზრახი დანაშაული

„საზოგადოებრივ ურთიერთობათა არსებული სისტემისათვის საშიში მოქმედება ან უმოქმედობა“¹). როგორც თინათინ წერეთელი მიუთითებს, სწორედ დანაშაულის ეს ნიშანი – საზოგადოებრივი საშიშროება განასხვავებდა დანაშაულის საბჭოთა მატერიალურ ცნებას დანაშაულის ფორმალური განსაზღვრებისაგან.² საზოგადოებრივი საშიშროების კატეგორია დანაშაულის ცნებაში იდეოლოგიურ ხაზს ატარებდა და სისხლის სამართალს გაბატონებული მშრომელთა კლასებისა და კომუნისტური პარტიის ინსტრუმენტად აქცევდა, რაც კარგად ჩანს საბჭოთა სისხლის სამართლის ამოცანის განსაზღვრიდან: „საბჭოთა სისხლის სამართლის ამოცანას წარმოადგენს რეპრესიის მეშვეობით დაიცვას საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სისტემა, რომელიც შეესაბამება გაბატონებულ კლასად ორგანიზებული მშრომელთა კლასების ინტერესებს კაპიტალიზმიდან სოციალიზმზე გარდამავალ პროლეტარული დიქტატურის პერიოდში“³.

1919 წლიდან მოყოლებული, საზოგადოებრივი საშიშროება, როგორც დანაშაულის შემადგენელი არსებითი მატერიალური ელემენტი, შეტანილია დანაშაულის ცნების განსაზღვრებაში ყველა მომდევნო სისხლის სამართლის კოდექსის მიერ, ვიდრე დღეს მოქმედი ქართული სისხლის სამართლის კოდექსით არ იქნა იგი უარყოფილი.

ეჭვს არ იწვევს, რომ დანაშაული საზოგადოებრივად საშიში, სოციალურად საზიანო ქმედებაა, მაგრამ დანაშაულის ცნებაში ამ ნიშანზე მითითების უარყოფას დღეს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის მიღებით ჰქონდა სიმბოლური ხასიათი, რაც საბჭოთა იდეოლოგიური დოგმებისაგან გათავისუფლებას ისახავდა მიზნად. ამასთან, დანაშაულის ცნებაში მითითებული უნდა იყოს მხოლოდ ის ნიშნები, რომლებიც მოსამართლემ უნდა დაადგინოს

1 იქვე, შე-6 მუხლი.

2 იხ. თ. წერეთელი: საზოგადოებრივი საშიშროება და მართლწინააღმდეგობა სისხლის სამართალში, 2006, გვ. 7-8.

3 1919 წლის 12 დეკემბრის „რუსეთის საბჭოთა ფედერაციული სოციალისტური რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კანონმდებლობის სახელმძღვანელო საწყისების“ მე-3 მუხლი.

განაჩენის გამოტანის დროს. მოსამართლე კი, არ ადგენს ქმედების სოციალურ საშიშროებას ან სარგებლიანობას (იგი შეიძლება იყოს ქმედების მხოლოდ კრიმინალიზაციის ან დეკრიმინალიზაციის საფუძველი), არამედ მხოლოდ ქმედების შემადგენლობის, მართლ-წინააღმდეგობისა და ბრალის არსებობას.

85 სისხლის სამართლის ამოცანას სოციალურად საზიანო ქცევის წინააღმდეგ ბრძოლაში ხედავს არაერთი გერმანელი ავტორი. შესაბამისად, დანაშაული არასაკანონმდებლო დონეზე, ზოგადად განმარტება, როგორც სოციალურად (საზოგადოებრივად) საზიანო ქმედება¹, ოღონდ საბჭოთა სისხლის სამართლისგან განსხვავებით, მას არა აქვს იდეოლოგიურ-პოლიტიკური შინაარსი.

ასე, მაგალითად, *ფრანც ფონ ლისტის* მიხედვით, სამართლებრივი სიკეთის დაზიანება საზოგადოებისათვის ზიანის მომტანია, რის გამოც დანაშაული წარმოადგენს ადამიანის სოციალურად საზიანო ქცევას.²

86 დანაშაული არის სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფა და სამართლებრივი ვალდებულების დარღვევა ერთდოულად. ამ ორ ცნებას შორის სისხლის სამართალში არსებობს ურთიერთკავშირი. დღეს აღიარებულია, რომ აუცილებელია ორივე ამ ცნების სინთეზი.³

მე-19 საუკუნის შუა პერიოდამდე დანაშაული გაგებული იყო, როგორც სამართლებრივი ვალდებულების დარღვევა, რომელიც ეფუძნებოდა მოძღვრებას – სახელმწიფო, როგორც *contrat social*. იგი წარმოიშვა მე-18 საუკუნეში. ამ მოძღვრების მიხედვით, დანაშაული განმარტებული იყო, როგორც ცალკეულ ინდივიდთა ან სახელმწიფოს სუბიექტური უფლებების ხელყოფა. იგი მოითხოვდა ცალკე აღებული თითოეული დელიქტისთვის

1 იხ. *II.-J. Rudolphi* წიგნში: *II.-J. Rudolphi u.a. (Hrsg.): Systematischer Kommentar zum Strafgesetzbuch I, AT, მე-8 გამოცემა, 2009, გვ. 2*. იხ. ასევე *II. H.-Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 234*, რომელიც უთითებს, *ფრანც ფონ ლისტიდან* მოყვანილი, არაერთ ავტორზე.

2 შეად. *F. v. Liszt, E. Schmidt: Lehrbuch des deutschen Strafrechts, 25-ე გამოცემა, 1927, გვ. 176*.

3 შეად. *F. Haft: Strafrecht, AT, მე-9 გამოცემა, 2004, გვ. 60*.

§ 4. მოქმედებით ჩადენილი დამთავრებული განზრახი დანაშაული

დაზარალებულის შესაბამისი სუბიექტური უფლების (მაგალითად, ქურდობის დროს საკუთრებისა და მფლობელობის უფლება) ხელყოფის დამტკიცებას. *ანსელმ ფოიერბახი*, რომელიც ითვლება თანამედროვე სამართლებრივ-სახელმწიფოებრივი სისხლის სამართლის ერთ-ერთ ფუძემდებლად, თავის სამართლებრივი ზიანთეორიაში ამ თვალსაზრისის ეყრდნობოდა. სისხლის სამართალში სოციალურ-ეთიკური თვალსაზრისის წარმომადგენლები (მაგალითად, *ჰანს ველკელი*) გასული საუკუნის მეორე ნახევრამდე მხარს უჭერდნენ დანაშაულის ასეთ გაგებას და წინა პლანზე აყენებდნენ დანაშაულის ქმედების უმართლობას.¹

უკვე მე-19 საუკუნის 30-იანი წლებისთვის ჩამოყალიბდა სამართლებრივი სიკეთის დაცვის შეხედულება, რომლის მიხედვით, დანაშაული განმარტებულია, როგორც სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფა.² იგი დაკავშირებულია *ი. ბირნბაუმის* სახელთან. ამ შეხედულების მიხედვით, დანაშაული ხელყოფს არა სუბიექტურ უფლებებს, არამედ ობიექტურად წინასწარ მოცემულ სამართლებრივ სიკეთეებს.³ მე-19 საუკუნის ბოლოსა და მე-20 საუკუნის დასაწყისში ეს შეხედულება გადრმავებულ იქნა *ფ. ლისტის* და *ე. ბელინგის* მიერ. წინა პლანზე დადგა არა ქმედების უმართლობა, რომელიც ვალდებულების დარღვევას აღნიშნავს, არამედ შედეგის უმართლობა, რომელიც სამართლებრივი სიკეთის დაზიანებას გამოხატავს.⁴

1 შეად. *F. Haft* (2004), იქვე, გვ. 60-61.

2 შეად. *W. Joecks*: Strafgesetzbuch, Studienkommentar, მე-9 გამოცემა, 2010, გვ. 1999, გვ. 2.

3 მეთოდოლოგიურად იგი დაკავშირებულია საზოგადოებრივი ხელშეკრულების ნაცვლად სამართლის, როგორც ჩვეულებითი სამართლის, ჯერ ადამებისა და სახალხო წეს-ჩვეულებების, შემდეგ იურისპრუდენციის სახით ისტორიული წარმოშობის შესახებ თვალსაზრისის ჩამოყალიბებასთან. იგი უკავშირდება *ფრიდრიხ კარლ ფონ სავიგნის* მიერ დაფუძნებულ სამართლის ისტორიულ სკოლას.

4 შეად. *F. Haft* (2004), იქვე, გვ. 61-62. სწორია *ფ. ჰაფტის* შეხედულება, რომელიც, თავის მხრივ, *კ.-კ. იეშკის* შეხედულებაზე დაყრდნობით, მხარს უჭერს ორივე ამ თვალსაზრისის სინთეზს.

- 87 თანამედროვე სისხლის სამართალში უფრო მეტად მნიშვნელოვანია სამართლებრივი სიკეთის დაცვის იდეა. იგი მიიჩნევა სისხლის სამართლის განმანათლებლურ-ლიბერალურ საფუძვლად, რის გამოც არაერთი ავტორი ამ იდეის სისხლის სამართლის ევროპეიზაციის პროცესში¹ ჩართვას უჭერს მხარს.²

II. სისხლის სამართლებრივი

პასუხისმგებლობის საფუძველი

ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით

- 88 საქართველოს მოქმედმა სისხლის სამართლის კოდექსმა, 2000 წლის 1 ივნისამდე მოქმედი კოდექსისგან განსხვავებით, ახლებურად ჩამოაყალიბა დანაშაულის ცნებისა და სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძვლის შინაარსი. კოდექსის მე-7 მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით, დანაშაული წარმოადგენს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებულ მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეულ ქმედებას. დანაშაულის ასეთი ფორმალური დეფინიცია დანაშაულის გერმანული ცნების ანალოგიურია.
- 89 დანაშაულის მოძღვრება შეისწავლის ქმედების დასჯადობის სამართლებრივ საფუძველს. დანაშაულის ზოგადი მოძღვრება განსაზღვრავს იმ ელემენტებსა და მის შემადგენელ ნიშნებს, რომლებიც საერთოა ყველა დანაშაულისათვის, რის გამოც ისინი წარმოადგენენ დანაშაულის სისტემის აგებულების ნაწილებს.
- 90 მოქმედი ქართული სისხლის სამართლის კოდექსი ეყრდნობა გერმანული სისხლის სამართლის დოგმატიკიდან მომდინარე დანაშაულის სამსაფეხურიან სისტემას. ამ სისტემის მიხედვით, დანაშაულის ელემენტებია:

1. ქმედების შემადგენლობა, ე.ი. პირის მიერ ჩადენილი ქმედების შესაბამისობა სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო

¹ სისხლის სამართლის ევროპეიზაციის შესახებ იხ. წიგნში: *მ. ტურავა: ევროპული სისხლის სამართალი*, 2010.

² შეად. *C. Roxin: Strafrecht, AT I*, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 53.

§ 4. მოქმედებით ჩადენილი დამთავრებული განზრახი დანაშაული

ნაწილის შემადგენლობის საკანონმდებლო კონსტრუქციასთან. ქმედების შემადგენლობა არ არის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ერთადერთი საფუძველი. იგი განსხვავდება ქართულ სისხლის სამართალში მანამდე არსებული ე.წ. დანაშაულის შემადგენლობის ძველი კონსტრუქციისაგან (ობიექტი; ობიექტური მხარე; სუბიექტი; სუბიექტური მხარე), რომელიც თავის თავში მოიცავდა დანაშაულის ყველა ობიექტურ და სუბიექტურ ნიშანს;

2. მართლწინააღმდეგობა, ე.ი. პირის მიერ ჩადენილი ქმედების წინააღმდეგობა კულტურის ნორმებისადმი და არა ვიწროდ გაგებული სისხლისსამართლებრივი მართლწინააღმდეგობა;

3. ბრალი, ე.ი. მოსამართლის მიერ პირის ინდივიდუალურ-სამართლებრივი გაკიცხვა მის მიერ ჩადენილი მართლსაწინააღმდეგო ქმედებისათვის და არა პირის ფსიქიკური დამოკიდებულება ქმედებისა და დამდგარი შედეგისადმი, როგორც ეს ბრალის ფსიქოლოგიური თეორიიდან გამომდინარე, გაბატონებული იყო ადრეულ ევროპულ და ასევე საბჭოურ სისხლის სამართლის დოქტრინაში.

როგორ იეშკი წერს, „დანაშაულის ცნების ზოგადი ნიშნები, რომლებიც დანაშაულის მოძღვრებაში არის თავმოყრილი, იძლევა რაციონალური, კვალიფიციური და ერთგვაროვანი მართლმსაჯულების განხორციელების შესაძლებლობას. ისინი ამით სამართლებრივი უსაფრთხოების უზრუნველყოფის გარანტიას მნიშვნელოვნად უწყობენ ხელს“⁹¹.

დღეს მოქმედმა სისხლის სამართლის კოდექსმა გერმანული სისხლის სამართლიდან გადმოიღო ქმედების დანაშაულებრივი ხასიათის გამომრიცხველ გარემოებათა ორკვალიანი სისტემა - მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი და ბრალის გამომრიცხველი (და შემამსუბუქებელი) გარემოებების სახით. ამასთან, მანამდე მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსისგან განსხვავებით, დღეს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსი განსხვავებულად აყალიბებს მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის შინაარსს. კერძოდ, მართლწინააღმდეგობა უნდა გავიგოთ როგორც წინააღმდეგობა კულ-

1 იხ. H.-H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 195.

ტურის ნორმებისადმი, ზოლო ბრალი - როგორც ნორმატიული (შეფასებითი) კატეგორია. მიუხედავად ბრალის საკანონმდებლო დეფინიციის არარსებობისა, შეიძლება ითქვას, რომ დღეს მოქმედმა სისხლის სამართლის კოდექსმა უარყო ბრალის მანამდე გაბატონებული ფსიქოლოგიური თეორია და აღიარა ბრალის შეფასებითი ანუ ნორმატიული თეორია. ამის დამადასტურებელია თუნდაც სისხლის სამართლის კოდექსის მე-9 თავში მოცემული ბრალის გამომრიცხველ გარემოებათა საკანონმდებლო რეგლამენტაცია. ბრალის გამომრიცხველ გარემოებათა სისტემა არ არის დამახასიათებელი ბრალის ფსიქოლოგიური თეორიისათვის. საკანონმდებლო ნოვაციას წარმოადგენს როგორც მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის გამომრიცხველ გარემოებათა შორის განსხვავება, ასევე გამართლებისა და პატიების ზეკანონური გარემოებების (სსკ-ის 32-ე და 38-ე მუხლები) აღიარება. ასევე არსებობს სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან გათავისუფლების საფუძვლები (სსკ-ის მე-4 კარი), რომლებიც, პირის მიერ დანაშაულის ჩადენის მიუხედავად, წარმოადგენს პროცესის წარმოების დამაბრკოლებელ გარემოებებს. დიდი მნიშვნელობა აქვს იმის დადგენას, რომ პირი გათავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან იმის გამო, რომ მისი მოქმედება მართლზომიერია (მაგალითად, სიცოცხლე მოუსპო მოძალადეს თავისი ან სხვისი სიცოცხლის გადასარჩენად მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფისას აუცილებელი მოგერიების ვითარებაში), თუ უბრალოდ გათავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან, რადგან გავიდა სისხლისსამართლებრივი დევნის ხანდაზმულობის ვადა (სსკ-ის 71-ე მუხლი). მართალია, საბოლოო შედეგი პირის გათავისუფლებაა, მაგრამ მორალურ-ეთიკური თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია, თუ რა საფუძვლით მოხდა გათავისუფლება. გარდა ამისა, ამ განსხვავებას აქვს სამართლებრივი მნიშვნელობა რეაბილიტაციის საკითხის გადაწყვეტისათვის.

93

დანაშაულის სისტემა, რომელიც ეფუძნება დანაშაულის ზოგად მოძღვრებას, სისხლის სამართლის საუნივერსიტეტო სწავლების პროცესის ქვაკუთხეა. იგი სტუდენტს ეხმარება შემთხვევის (კაზუსის) სწორად ამოხსნასა და დასაბუთებაში (ე.წ. დასკვნის სტილი), ზოლო შემდეგ პრაქტიკოს იურისტს - სისხლის სამართ-

§ 4. მოქმედებით ჩადენილი დამთავრებული განზრახი დანაშაული

ლის ნორმის რაციონალურად გამოყენებაში. დასკვნის სტილი განსხვავდება ე.წ. განაჩენის სტილისაგან. განაჩენში თავდაპირველად ყალიბდება მოსამართლის მიერ სასამართლო გამოძიების შედეგად უკვე მოპოვებული შედეგი. იგი ყოველთვის წინ უძღვის დასაბუთების პროცესს და მხოლოდ ამის შემდეგ უნდა მოხდეს დასაბუთების ჩამოყალიბება. განაჩენისგან განსხვავებით, დასკვნაში ავტორი თავდაპირველად აყენებს ჰიპოთეზას და სუბსუმციის გზით, კაზუსის ამოხსნის მეთოდის გამოყენებით, ასაბუთებს ან უარყოფს ჰიპოთეზის სისწორეს, რის შედეგადაც აკეთებს დასკვნას.

თანამედროვე ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, არსებობს დანაშაულის ჩადენის ექვსი სხვადასხვა შესაძლო შემთხვევა, შესაბამისად, შემთხვევის (კაზუსის) ამოხსნის ექვსი სხვადასხვა სქემა. ეს შემთხვევებია:

- მოქმედებით ჩადენილი განზრახი დამთავრებული დანაშაული;
- მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაული;
- უმოქმედობით ჩადენილი განზრახი დამთავრებული დანაშაული;
- მოქმედებით ჩადენილი განზრახი დაუმთავრებელი დანაშაული;
- უმოქმედობით ჩადენილი განზრახი დაუმთავრებელი დანაშაული;
- უმოქმედობით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაული.

მაშასადამე, ქართული მატერიალური სისხლის სამართლის დოგმატიკა აგებულია დანაშაულის ჩადენის ამ ექვსი სხვადასხვა შემთხვევის მიხედვით.

ამ ექვსი შემთხვევის არსებობა არ არის საყოველთაოდ აღიარებული უნივერსალური მოდელი. ასე, მაგალითად, როგორც ცნობილია, *ფრანგული* სისხლის სამართალი არ ითვალისწინებს წმინდა უმოქმედობის დასჯადობას. *ფრანგული* ზეგავლენის შედეგად, ასევე საერთაშორისო სისხლის სამართალი წმინდა უმოქმედობის დასჯადობის ერთადერთ შემთხვევად მხოლოდ მეთაურის უმოქმედობას აღიარებს (რომის სტატუტის 28-ე მუხლი).

III. დანაშაულის სისტემა ანგლო-ამერიკული და საერთაშორისო სისხლის სამართლის მიხედვით

⁹⁵ ანგლო-ამერიკულ სისხლის სამართლის მოძღვრებაში (*common law*) განვითარებული დანაშაულის სისტემა განსხვავდება ქართული, შესაბამისად, ასევე გერმანული დანაშაულის სისტემისგან. როგორც ცნობილია, ანგლო-ამერიკული პრეცედენტული სამართალი ძირითადად ორიენტირებულია სასამართლო პროცესზე, ამიტომ მატერიალური სისხლის სამართალიც, უხეშად რომ ითქვას, სასამართლო პროცესზეა მორგებული. ამ სისტემის მიხედვით, მთავარია, სასამართლოზე მხარეთა შეჯიბრობითობის გზით, მტკიცებულებათა წარმოდგენითა თუ ამ მტკიცებულებათა გაბათილებით, მიღებულ იქნეს სწორი გადაწყვეტილება¹.

⁹⁶ ანგლო-ამერიკული სისხლის სამართალი დანაშაულის ორკვალიან სისტემას ეფუძნება:

1. გარემოებები, რომლებიც პასუხისმგებლობას აფუძნებენ (*offences*);

2. გარემოებები, რომლებიც პასუხისმგებლობას გამორიცხავენ (*defences*).

პირველში თავმოყრილია ქმედების როგორც ობიექტური (*actus reus*), ისე ქმედების სუბიექტური ნიშნები (*mens rea*), ხოლო მეორეში, დიფერენციაციის გარეშე, მოცემულია როგორც მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის გამომრიცხველი, ისე სხვა გარემოებები, მაგალითად, ზანდაზმულობა, თუშეცა ასეთი დიფერენციაცია მოცემულია ზოგიერთ სახელმძღვანელოსა და მონოგრაფიაში, რომლებიც ანგლო-ამერიკული მატერიალური სისხლის სამართლის ანალიზს ახდენენ თანამედროვე კონტინენტალურ-ევროპული სისხლის სამართლის დოგმატიკის გამოყენებით².

⁹⁷ საერთაშორისო მატერიალური სისხლის სამართლის დანაშაუ-

1 იხ. H. Satzger: Internationales und Europäisches Strafrecht, მე-4 გამოცემა, 2010, გვ. 269-270.

2 იხ. M. D. Dubber: Einführung in das US-amerikanische Strafrecht, 2005, გვ. 139, 178.

§ 4. მოქმედებით ჩადენილი დამთავრებული განზრახი დანაშაული

ლის სისტემა, შეიძლება ითქვას, რომ ფორმით უფრო მეტად ანგლო-ამერიკულ სისხლის სამართალში მოცემული დანაშაულის ორსაფეხურიანი სისტემის მსგავსია. აღნიშნული განპირობებულია არა მარტო პოლიტიკური, არამედ ასევე ისტორიული ფაქტორით. გასული საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისში გაეროს მიერ დაფუძნებული საერთაშორისო სასამართლოები ექს-ოუგოსლაგიისა და რუანდის ad-hoc ტრიბუნალების სახით მკვეთრად ორიენტირებულია ანგლო-ამერიკულ სისხლის სამართლის სისტემაზე. რომის სტატუტმა, მართალია, როგორც მატერიალურ-სამართლებრივ, ასევე პროცესუალურ-სამართლებრივ სფეროში მნიშვნელოვნად შეცვალა პოზიცია, მაგრამ დანაშაულის სისტემის ორწევრიანი დაყოფა მაინც შეინარჩუნა.

98

უკანასკნელი წლების მოვლენებმა ცხადყო, რომ სისხლის სამართლის დოგმატიკა ზდება უფრო ინტერნაციონალური, ვიდრე ადრეულ პერიოდში. კონტინენტალურ-ევროპული სისხლის სამართლის იდეები ზეგავლენას ახდენს საერთაშორისო მართლმსაჯულების განხორციელების პროცესზე. საერთაშორისო მატერიალური სისხლის სამართალი, მართალია, ფორმით უფრო ანგლო-ამერიკულია, (მაგალითად, დანაშაულის ორსაფეხურიანი სისტემა), მაგრამ ბევრ საკითხში შინაარსით კონტინენტალურ-ევროპული.

მაგალითად, ექს-ოუგოსლაგიის საერთაშორისო ტრიბუნალის მიერ *Stakic*-ის საქმეზე გადაწყვეტილების მიღების დროს¹ ამსრულებლობისა და თანამონაწილეობის ურთიერთგამიჯვნისას გამოყენებულ იქნა გერმანელი პროფესორის კლაუს როქსინის ე.წ. „ქმედებაზე ორგანიზაციული ბატონობის თეორია“². მიუხედავად იმისა, რომ ექს-ოუგოსლაგიის ტრიბუნალის სააპელაციო პალატა და ზოგიერთი ავტორი შეეცადა, მისი, როგორც „*German doctrine*“, დოგმატიკური და ტრანსნაციონალური მნიშვნელობა შეესუსტებინა, საერთაშორისო სისხლის სამართლის მნიშვნელოვან გამოკვლევებსა და ICC-ის მიერ *Lubanga*-ს საქმეზე გაკეთებულ შეფასებებში კვლავ მოხდა ამ თეორიის ტრანსნაციონალური მნიშვნელობის აღიარება³.

1 იხ. Prosecutor v. *Stakic*, Judgement 31. 7. 2003.

2 იხ. C. Roxin: *Täterschaft und Tatherrschaft*, მე-8 გამოცემა, 2006.

3 იხ. K. Ambos: *Internationales Strafrecht*, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 136.

IV. ქმედების მცირე მნიშვნელობა და დანაშაულის სისტემა

99 ქართული სასამართლო პრაქტიკის ერთ-ერთი მაგალითის მიხედვით, ა.-მ მეტროს სადგურ სარაჯიშვილთან ბაზრობაზე მოიპარა ყვავილების თაიგული, რომლის ღირებულება შეადგენდა 7 ლარს. პოლიციამ იგი შემთხვევის ადგილზევე დააკავა. ჩაიდინა თუ არა ა.-მ დანაშაული?

საქართველოს სსკ-ის მე-7 მუხლის მე-2 ნაწილის მიხედვით, დანაშაულს არ წარმოადგენს ისეთი ქმედება, რომელიც თუმცა ფორმალურად შეიცავს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობის ნიშნებს, მაგრამ მცირე მნიშვნელობის გამო არ წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივად დასჯად ქმედებას. სამართალში არსებობს პრინციპი: „*minima non curat praetor*“¹, რომლის მიხედვით, მცირე მნიშვნელობის ქმედებები ვერ აღწევენ სისხლისსამართლებრივი რელევანტურობის ღონეს, რომელსაც ასევე შემხებლობა აქვთ სოციალურ ადეკვატურობასთანაც.²

კანონის ეს ნორმა ნაწილობრივ შეიძლება ინტერპრეტირებულ იქნეს სოციალური ადეკვატურობის თეორიის მიხედვითაც³, რომელსაც ჯერ კიდევ 1939 წელს დაუდო სათავე ჰანს ველ-ცელმა⁴ და შემდგომ პერიოდში სხვა ავტორების მიერ ჰპოვა განვითარება. სოციალური ადეკვატურობა არის ინტერპრეტაციის ზოგადი პრინციპი⁵.

1 იგი რომის სამართლიდან მომდინარეობს (ეს ძველი პრინციპი ქართულად ასე უღერს: „პრეტორს (მოსამართლეს) წერილმანი საქმეები არ ეხება“). ასევე ამბობენ: „*de minimis non curat lex*“ (ქართულად: „უმნიშვნელო ქმედებები კანონს არ აინტერესებს“). ეს ზატოვანი გამოთქმაა, რომელიც სისხლის სამართლის ენაზე იმას ნიშნავს, რომ მცირე მნიშვნელობის სამართალდარღვევები სისხლის სამართლის მოსამართლის განსჯადი არ უნდა იყოს.

2 შეად. F. Hafft: Strafrecht, AT, მე-9 გამოცემა, 2004, გვ. 44.

3 Die Lehre von der sozialen Adäquanz. იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 178-181.

4 შეად. H. Welzel: Das Deutsche Strafrecht, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 56.

5 შეად. H. Welzel (1969), იქვე, გვ. 58.

სსკ-ის მე-7 მუხლის მე-2 ნაწილიდან გამომდინარე, შესაძლებელია ქმედების მცირე მნიშვნელობის სამგვარი გაგება: 100

(1) იგი წარმოადგენს ქმედების შემადგენლობის გამომრიცხველ გარემოებას;

(2) მიუხედავად დანაშაულის ჩადენისა, იგი წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ მატერიალურ-სამართლებრივ გარემოებას;

(3) იგი წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივი დევნის დამბრკოლებელ პროცესუალურ-სამართლებრივ გარემოებას.

ქმედების მცირე მნიშვნელობის დროს თ. წერეთელი და ვ. მაყაშვილი¹ აღიარებენ დანაშაულის შემადგენლობის არსებობას, რომელსაც საზოგადოებრივი საშიშროების არარსებობის გამო ფორმალურად მიიჩნევენ. მათი აზრით, რომელსაც ეთანხმება თ. შავგულიძე², ფაქტობრივი ნიშნების ერთობლიობა, რომელიც ემთხვევა დანაშაულის შემადგენლობას, გადაიქცევა წმინდა ფორმალურად, რომელიც სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძვლად ვერ გამოდგება. ასეთ შემთხვევაში მოქმედება ფორმალურად შეესაბამება დანაშაულის შემადგენლობას, შინაარსობრივად კი არა, რადგან მოცლილი აქვს თვით მისი არსი — საზოგადოებრივი საშიშროება. ამ შეხედულების წინააღმდეგ გამოვიდა ა. პიონტკოვსკი, რომელიც ამტკიცებდა, რომ საზოგადოებრივი საშიშროების არარსებობა თავისთავად გამორიცხავს დანაშაულის ფორმალური შემადგენლობის არსებობასაც კი.³ თ. შავგულიძის აზრით, ქმედების მცირე მნიშვნელობა გულისხმობს არა საზოგადოებრივი საშიშროების საერთოდ არარსებობას, არამედ საშიშ-

1 იხ. *Т. В. Церетели, В. Г. Макашвили: Состав преступления как основание уголовной ответственности*, ჟურნალი: „Советское государство и право“, 1954, 5, გვ. 73.

2 იხ. თ. შავგულიძე, *ლ. სურგულაძე: საზოგადოებრივი საშიშროების გამომრიცხველი გარემოებანი სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში*, 1988, გვ. 19.

3 იხ. *А. А. Пионтковский: Укрепление социалистической законности и основные вопросы учения о составе преступления*, ჟურნალი: „Советское государство и право“, 1954, 6, გვ. 74.

როების ისეთი ხარისხის უქონლობას, რომელიც აფუძნებს დანაშაულის შემადგენლობას. მისი აზრით, ამ შემთხვევაში მოქმედების საზოგადოებრივი მნიშვნელობა მთლად არაარაობა როდია, არამედ მოქმედება საზიანოა, მაგრამ იმდენად მცირე საშიშროების შემცველია, რომ მისი ჩადენისათვის სისხლისსამართლებრივ რეპრესიას გაუმართლებელს ხდის.

მაგალითად, ა.-მ სუპერმარკეტის დახლიდან ერთი კოლოფი ასანთი (ან სიგარეტი) მოიპარა. თ. შავგულიძის მიხედვით, ასეთ შემთხვევაში ქურდობის შემადგენლობის ყველა ფორმალური, როგორც ობიექტური, ისე სუბიექტური, ნიშანი სახეზეა. მიუხედავად ამისა, სასამართლო ასეთ პირს დამნაშავედ არ სცნობს, რადგან მის მოქმედებას საზოგადოებრივი საშიშროება არ ახლავს.¹

102 დღეს მოქმედი ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის მე-2 ნაწილის ნორმის შინაარსიდან გამომდინარე, ქმედების მცირე მნიშვნელობა გამორიცხავს ქმედების შემადგენლობას, მაგრამ იგი არ წარმოადგენს განსაკუთრებულ ნიშანს, რომლის არსებობის შემთხვევაში ქმედების შემადგენლობა არ არსებობს, არამედ ინტერპრეტაციის პრინციპს, რომელიც შესაძლებლობას გვაძლევს, სოციალურად საყოველთაოდ ტოლერირებული (შემწყნარებლური) მცირე მნიშვნელობის ქმედებები შეფასდეს, როგორც ქმედების შემადგენლობის გამომრიცხველი.

კლაუს როქსინი ჯერ კიდევ 1964 წელს წერდა „მცირე მნიშვნელობის პრინციპზე“ („*minima non curat praetor*“), როგორც ქმედების შემადგენლობის ინტერპრეტაციის მაქსიმუმზე, რომელიც გამოიყენება მატერიალური გაგებით სოციალურად არასაზიანო ქმედებების მიმართ².

103 მაშასადამე, ქმედების მცირე მნიშვნელობის დროს სწორი გადაწყვეტილების მიღება ხდება ნორმით დაცულ სამართლებრივ

1 იხ. თ. შავგულიძე, ლ. სურგულაძე: საზოგადოებრივი საშიშროების გამომრიცხველი გარემოებანი სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში, 1988, გვ. 19-20.

2 იხ.: C. Roxin: Verwerflichkeit und Sittenwidrigkeit als unrechtsbegründende Merkmale im Strafrecht, JuS 1964, გვ. 376-377; C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 181.

§ 4. მოქმედებით ჩადენილი დამთავრებული განზრახი დანაშაული

სიკეთეზე ორიენტირებული შეზღუდული ინტერპრეტაციის გზით. არის თუ არა ასეთი ინტერპრეტაცია სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის შემადგენლობის კანონის სიტყვა-სიტყვით ტექსტთან შესაბამისი, თუ იგი წარმოადგენს კანონის ტექსტის სიტყვა-სიტყვითი მნიშვნელობის „ტელეოლოგიურ რედუქციას“, არ არის მნიშვნელოვანი, რადგან სისხლის სამართლის კანონის საგარანტიო ფუნქცია არ გამოირიცხავს ბრალდებულის სასარგებლოდ „ტელეოლოგიური რედუქციის“ მეთოდის გამოყენებას¹.

ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, ქმედების მცირე მნიშვნელობა ზოგჯერ თვით კოდექსის კერძო ნაწილის შემადგენლობის კანონის ტექსტში არის მოცემული, როგორც ქმედების შემადგენლობის გამომრიცხველი. 104

მაგალითად, სხვისი ნივთის დაზიანება ან განადგურება მხოლოდ მაშინ წარმოადგენს დანაშაულს, თუ მან მნიშვნელოვანი ზიანი გამოიწვია (სსკ-ის 187-ე მუხლი). ამასთან, თვით კანონმდებელმა განსაზღვრა ასეთი ზიანის თანხობრივი ოდენობა – ნივთის (ნივთების) ღირებულება 150 ლარის ზევით (სსკ-ის 177-ე მუხლის მე-3 შენიშვნა). მოხელის ან მასთან გათანაბრებული პირის მიერ კანონით აკრძალული საჩუქრის მიღება წარმოადგენს დანაშაულს (სსკ-ის 340-ე მუხლი). აკრძალული საჩუქრის ღირებულება კი, განსაზღვრულია „საჯარო სამსახურში ინტერესთა შეუთავსებლობისა და კორუფციის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-5 მუხლით (მასში ცვლილებებისა და დამატებების შესახებ 2009 წლის 27 მარტის კანონის შესაბამისად).

ქ. მჭედლიშვილი-ჰედრიხი² სწორად არ ეთანხმება თ. წერეთლის³ მიერ ქმედების მცირემნიშვნელოვნების საზოგადოებრივი საშიშროების გამომრიცხველ ისეთივე გარემოებად მიჩნევას, როგორცაა უკიდურესი აუცილებლობა და აუცილებელი მოგერიება, 105

¹ ამის შესახებ იხ. გ. ზუბუა: სამართლის თეორია, 2004, გვ. 157-158.

² იხ. ქ. მჭედლიშვილი-ჰედრიხი: საზოგადოებრივი საშიშროების პრობლემისათვის, ჟურნალში: „სამართალი“, 1996, 3-4, გვ. 32-33.

³ შეად. თ. წერეთელი, გ. ტყეშელაშვი: მოძღვრება დანაშაულზე, 1969, გვ. 105-107.

რადგან მათი სამართლებრივი ბუნება აშკარად განსხვავდება ერთ-მანეთისაგან.

ევროპის ქვეყნებში, მაგალითად, გერმანიაში, ქმედების მცირე მნიშვნელობა წვრილმანი დანაშაულების (ე.წ. ბაგატელდელი-ქტების) დროს არ გამორიცხავს ქმედების შემადგენლობას და წარმოადგენს დანაშაულს, მაგრამ სისხლის სამართლის გერმანული საპროცესო წესები¹ ითვალისწინებს სისხლის სამართლებრივი დევნის დაწყებაზე უარის თქმის ან შეწყვეტის შესაძლებლობას, თუ ჩადენილი ქმედება უმნიშვნელოა, ხოლო მისი ჩამდენი პირის გასაკიცხაობის (ბრალის) ზარისხი - დაბალი და არ არსებობს სისხლის სამართლებრივი დევნის საჯარო ინტერესი².

106 ასეთი მიდგომისგან განსხვავებით, ქართულ სისხლის სამართალში ქმედების მცირე მნიშვნელობა წარმოადგენს არა პროცესუალურ-სამართლებრივ, არამედ მატერიალურ-სამართლებრივ პრობლემას. ასე, მაგალითად, მცირე მნიშვნელობის ქურდობა გამორიცხავს ქმედების შემადგენლობას. ქმედების დანაშაულებრივი ხასიათის გამომრიცხველი მცირე მნიშვნელობის განმსაზღვრელი კრიტერიუმები კი, არ არის მოცემული კანონში და იგი უნდა განისაზღვროს სამართალწარმოების პროცესში.

107 საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობის მიხედვით, ქმედების მცირე მნიშვნელობა წარმოადგენდა საზოგადოებრივი საშიშროების გამომრიცხველ გარემოებას.³ გაბატონებული შეხედულება ქმედების მცირე მნიშვნელობის შესახებ ნორმის არსებობას მხარს უჭერდა⁴, რის გამოც იგი გადატანილ იქნა საბჭოთა კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების (1958 წ.) მე-6 მუხლში შენიშვნა

1 იხ. *Strafprozeßordnung*-ის 153-ე პარაგრაფი.

2 იხ. *C. Roxin, B. Schünemann: Strafverfahrensrecht*, 26-ე გამოცემა, 2009, გვ. 71-72.

3 საზოგადოებრივი საშიშროების პრობლემის შესახებ ქმედების მცირე მნიშვნელოვნების დროს იხ. *ქ. მჭედლიშვილი-ჭედრიხი: საზოგადოებრივი საშიშროების პრობლემისათვის, ჟურნალში: „სამართალი“*, 1996, 3-4, გვ. 31-38.

4 შეად. *თ. წერეთელი: საზოგადოებრივი საშიშროება და მართლწინააღმდეგობა სისხლის სამართალში*, 2006, გვ. 63, 69.

§ 4. მოქმედებით ჩადენილი დამთავრებული განზრახი დანაშაული

ნის სახით, ხოლო შემდეგ, აისახა 60-იანი წლების დასაწყისში მიღებული მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსებში.¹

საბჭოთა სასამართლო პრაქტიკაში არსებობს *მოსკინის* ცნობილი საქმე, რომელიც ჯერ კიდევ სტუდენტობის წლებიდან მახსოვს². იგი მიცემულ იქნა სისხლის სამართლის პასუხისგებაში იმის გამო, რომ 1951 წლის 10 მარტს გაიტაცა კოლმეურნეობის ყანიდან 20 კილოგრამი მარცვლეულის ნარჩენი. თვით *სტალინის* დროის საბჭოთა კავშირის უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიამ 1952 წლის 14 მაისის განჩინებაში, რუსეთის ფედერაციის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6 მუხლის მენიშვნის საფუძველზე, *მოსკინის* საქმის წარმოება შეწყვიტა. განჩინებაში მითითებულია, რომ მოქმედება, რომელიც ბრალად ედება *მოსკინს*, თუმცა ფორმალურად შეიცავს დანაშაულის ნიშნებს, მაგრამ აშკარა მცირე მნიშვნელობისა და მავნე შედეგის არარსებობის გამო, მოკლებულია საზოგადოებრივად საშიშ ხასიათს.³

სწორად ეთანხმება თ. წერეთელი რუსი მეცნიერის ნ. დურმანოვის პოზიციას იმასთან დაკავშირებით, რომ „თუ მოქმედება მიმართული იყო მნიშვნელოვანი ზიანის ან განუსაზღვრელი სიდიდის ზიანის მისაყენებლად, ხოლო სინამდვილეში მიყენებულია უმნიშვნელო ზიანი, არ შეიძლება ვილაპარაკოთ მცირემნიშვნელოვან ქმედებაზე“.⁴

მაგალითი სასამართლო პრაქტიკიდან: ვ.-ს ბრალად ედებოდა,

1 მხოლოდ ნ. დურმანოვი არ მიიჩნევდა აუცილებლად სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგად ნაწილში ასეთი ნორმის არსებობას. იხ. Н. Д. Дурманов: Понятие преступления, 1948, გვ. 272.

2 იგი თავის წიგნში განხილული აქვს თინათინ წერეთელსაც. იხ. თ. წერეთელი: საზოგადოებრივი საშიშროება და მართლწინააღმდეგობა სისხლის სამართალში, 2006, გვ. 70-71.

3 იხ. „Судебная практика Верховного Суда СССР“, 1953, 3, გვ. 5-6.

4 იხ.: Н. Д. Дурманов: Понятие преступления, 1948, გვ. 266; თ. წერეთელი: საზოგადოებრივი საშიშროება და მართლწინააღმდეგობა სისხლის სამართალში, 2006, გვ. 77.

თავი 1. მატერიალური სისხლის სამართლის საფუძვლები

რომ კ.-სთან ერთად მოვლიწა ლუქი და გააღო ვაგონის კარი. ამის შემდეგ ვ. ვაგონთან დარაჯად დადგა, ხოლო კ. შევიდა ვაგონში ქონების გატაცების მიზნით. კ.-მ მხოლოდ 5 კოლოფი სიგარეტის მოპარვა მოახერხა, ვინაიდან ვ.-მ გააფრთხილა, რომ მატარებელს უახლოვდებოდა თანამშრომელი. ვ. დააკავეს, ხოლო კ.-მ გაქცევა მოასწრო. ვ. პასუხისგებაში იქნა მიცემული სხვისი ქონების გატაცებისთვის, მაგრამ რკინიგზის სახალხო სასამართლომ მის მიმართ საქმის წარმოება შეწყვიტა, რასაც საფუძვლად დაუდო გატაცებული ქონების უმნიშვნელო რაოდენობა. საბჭოთა კავშირის უმაღლესი სასამართლოს კოლეგიამ 1949 წლის 12 მაისის განჩინებით გააუქმა რკინიგზის სახალხო სასამართლოს ეს განაჩენი. კოლეგიამ მიუთითა, რომ ქონების მხოლოდ უმნიშვნელო რაოდენობით გატაცების მიზეზი იყო ვაგონის თანამშრომლის მოქმედება, რომელმაც ხელი შეუშალა დამნაშავეებს სრული მოცულობით განეხორციელებინათ თავიანთი დანაშაულებრივი განზრახვა.¹

109 დღეს მოქმედი ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის მე-2 ნაწილის მიხედვით, ქმედების მცირე მნიშვნელობის დადგენის დროს მხედველობაში მიიღება არა მხოლოდ ფაქტიურად დაუფლებული ნივთის ოდენობა და ღირებულება, არამედ ამავე დროს ყურადღება ექცევა იმ გარემოებასაც, რომ დამნაშავის განზრახვა მიმართული იყო თუ არა გაცილებით უფრო მეტი ღირებულების ქონების დაუფლებისაკენ, ხოლო ეს განზრახვა ბოლომდე ვერ იქნა მიყვანილი დამნაშავის ნებისგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო. ასეთ შემთხვევაში გამოირიცხება არა ქმედების დანაშაულებრივი ხასიათი, არამედ იგი დაკვალიფიკირდება როგორც დანაშაულის მცდელობა, ნივთის იმ ოდენობისა და ღირებულების მიხედვით, რომელსაც დამნაშავის განზრახვა მოიცავდა. ამასთან, როგორც თინათინ წერეთელი მიუთითებს, ის საკითხი, არის თუ

1 იხ.: „Судебная практика Верховного Суда СССР“, 1949, 2, გვ. 20-21; თ. წერეთელი: საზოგადოებრივი საშიშროება და მართლწინააღმდეგობა სისხლის სამართალში, 2006, გვ. 77-78. ტერმინოლოგიურად, ადამიანს იტაცებენ, ხოლო სხვის ნივთს ეუფლებიან, მაგრამ მაშინდელი კანონმდებლობით, ქურდობა განმარტებული იყო, როგორც სხვისი ქონების გატაცება, რაც აისახა კიდევ სასამართლო გადაწყვეტილებებში.

§ 4. მოქმედებით ჩადენილი დამთავრებული განზრახი დანაშაული

არა სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედება იმდენად მცირემნიშვნელოვანი, რომ იგი არ შეიძლება დანაშაულად ჩაითვალოს, ფაქტის საკითხია და მოსამართლემ უნდა გადაწყვიტოს საქმის კონკრეტულ გარემოებათა მხედველობაში მიღებით.¹

„მცირემნიშვნელოვნების“ იმგვარ გაგებას, რომ იგი ქმედების დანაშაულებრივ ხასიათს უნდა გამორიცხავდეს, იურიდიულ ლიტერატურაში მოწინააღმდეგეებთან ერთად ჰყავს მომხრეებიც. მიუხედავად ამისა, უფრო გამართლებული იქნებოდა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის მე-2 ნაწილის („ქმედების მცირე მნიშვნელობა“) ამოღება, რომ იგი არ წარმოადგენდეს მატერიალური სისხლის სამართლის პრობლემას. ასეთ შემთხვევაში სისხლის სამართლებრივი დევნის დაწყება ან შეწყვეტა გახდება პროკურორის დისკრეციული უფლებამოსილება საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-16 მუხლის („სისხლის სამართლებრივი დევნის დისკრეციულობა“) ფარგლებში.

V. დანაშაულის სისტემის ცალკეული

ელემენტების ზოგადი მიმოხილვა ქართული

სისხლის სამართლის მიხედვით

ქართული სისხლის სამართლის კოდექსიდან გამომდინარე, შედეგიანი დამთავრებული განზრახი დანაშაულის ჩადენის ფაქტი უნდა დადგინდეს შემდეგი სქემით:

(1) ქმედების შემადგენლობა

1. ქმედების ობიექტური შემადგენლობა:

ა) ქმედების სუბიექტი (ქმედება ჩადენილია ფიზიკური პირის მიერ²);

1 იხ. თ. წერეთელი: საზოგადოებრივი საშიშროება და მართლწინააღმდეგობა სისხლის სამართალში, 2006, გვ. 73, 76-77.

2 იურიდიული პირის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა საქართველოში შემოღებულ იქნა 2006 წლის 25 ივლისის კანონით და სისხლის სამართლის კოდექსს დაემატა ახალი - მე-6¹ კარი.

თავი 1. მატერიალური სისხლის სამართლის საფუძვლები

ბ) ქმედების ობიექტი (ქმედების შედეგად ზიანი მიადგა სისხლის სამართლის კოდექსით დაცულ სამართლებრივ სიკეთეს);

გ) ქმედება;

დ) შედეგი;

ე) მიზეზობრივი კავშირი ქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის (მიზეზობრიობის პირობათა თეორიის მიხედვით);

ვ) შედეგის ობიექტური შერაცხვა;

ზ) ქმედების შემადგენლობის სხვა ობიექტური ნიშნები: დრო, ვითარება, საშუალება და ა.შ.

მაგალითად, სსკ-ის 410-ე მუხლით დასჯადია დაქირავებულის გამოყენება *შეიარაღებულ კონფლიქტში ან საომარ მოქმედებაში*; სსკ-ის 411-ე, 412-ე და 413-ე მუხლებით დასჯადია საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების დარღვევა *სახელმწიფოთაშორის ან შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს*; სსკ-ის 109-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის “გ” ქვეპუნქტით დასჯადია მკვლელობა *ისეთი საშუალებით, რომელიც საფრთხეს უქმნის სხვათა სიცოცხლეს ან ჯანმრთელობას*.

2. ქმედების სუბიექტური შემადგენლობა:

ა) განზრახვა (ე.წ. არაბოროტი განზრახვა), რომელიც არ შეიცავს მართლწინააღმდეგობის შეგნებას. ეს იმას ნიშნავს, რომ განზრახს მოქმედებს არა მარტო ის, ვინც დანაშაული ჩაიდინა, არამედ აგრეთვე ის, ვინც აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობაში იმყოფება. აქედან გამომდინარე, ქმედების შემადგენლობის ნიშანი — განზრახვა (ფაქტობრივი გარემოებების ცოდნა და ნებელობა) ჯერ კიდევ არ წარმოადგენს ე.წ. ბოროტ განზრახვას (*dolus malus*). „ბოროტი განზრახვა“ გამოირიცხება მხოლოდ მაშინ, როცა ბრალის ეტაპზე დადგინდება, რომ პირმა შეცდომა დაუშვა მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ფაქტობრივი გარემოებების არსებობაში (სსკ-ის 36-ე მუხლის ანალოგიით გამოყენება);

ბ) ქმედების შემადგენლობის სხვა სუბიექტური ელემენტები: მიზანი და მოტივი;

მაგალითად, სსკ-ის 177-ე მუხლით დასჯადია ქურდობა, ე.ი. სხვისი მოძრავი ნივთის ფარული დაუფლება მართლსაწინააღმდეგო *მისაკუთრების მიზნით*, რითაც იგი განსხვავდება სხვისი

§ 4. მოქმედებით ჩადენილი დამთავრებული განზრახი დანაშაული

ნივთის დროებითი სარგებლობის მიზნით დაუფლებისგან, რაც არ გვაძლევს ქურდობის ან სხვა ზერხით დაუფლების შემადგენლობას. დროებითი სარგებლობის მიზნით სხვისი ნივთის წაღება ან საერთოდ არ გვაძლევს ქმედების შემადგენლობას, ან შეიძლება სპეციალური მუხლით დაისაჯოს. მაგალითად, სსკ-ის 184-ე მუხლით, ავტომობილის ან სხვა მექანიკური სატრანსპორტო საშუალების მისაკუთრების მიზნის გარეშე დაუფლების შემთხვევა დასჯადი იყო სისხლის სამართლის წესით 2007 წლის 23 მაისის კანონის ძალაში შესვლამდე¹. ასევე, მაგალითად, სსკ-ის 174-ე მუხლით დასჯადია ბავშვის შეცვლა ანგარებით ან სხვა ქვენაგანობით. გ) აქვე უნდა შემოწმდეს ფაქტობრივი ხასიათის შეცდომები.

(2) მართლწინააღმდეგობა

მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებებია:

1. აუცილებელი მოგერიება;
2. დანაშაულის შეპყრობა;
3. უკიდურესი აუცილებლობა;
4. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ზეკანონური გარემოებანი (დაზარალებულის თანხმობა, დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობა, მოვალეობათა კოლიზია და ა.შ.).

(3) ბრალი

ბრალის გამომრიცხველი და შემამსუბუქებელი გარემოებებია:

1. ბრალუწინარობა (შეურაცხაობა):
 - (ა) ასაკის გამო (14 წელს მიუღწევლობა);
 - (ბ) ფსიქიკური მდგომარეობის გამო (ფსიქიკის დროებითი აშლილობა ან ქრონიკული ფსიქიკური დაავადება).
2. შემცირებული ბრალუწინარობა (შეზღუდული შეურაცხადო-

¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს დიდმა პალატამ ერთ-ერთ სისხლის სამართლის საქმეზე მიღებულ განჩინებაში შემოიღო „ნივთის მართლწინააღმდეგოდ დროებით მისაკუთრების“ ცნება, რაც კრიტიკას იწვევს. იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს დიდი პალატის გადაწყვეტილებებში გამოყენებულ ნორმათა განმარტებანი, 2008, გვ. 129-132.

თავი 1. მატერიალური სისხლის სამართლის საფუძვლები

ბა). იგი ბრალის შემამსუბუქებელი გარემოებაა.

3. მართლწინააღმდეგობის შეგნების არარსებობა ვიწრო გაგებით - სამართლებრივი შეცდომა (შეცდომა აკრძალვაში, როცა პირმა არ იცის ბლანკეტური ნორმის შინაარსი, ე.ი. მის ქმედებაში შემადგენლობის ნიშნების არსებობა ან შეცდომას უშვებს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების სამართლებრივ მხარეზე, როცა მას ჰგონია, რომ არსებობს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ისეთი გარემოება, რომელიც მის მიერ განხორციელებულ ქმედების შემადგენლობას გამართლებულად მიიჩნევს).

4. განზრახვის *dolus malus* ელემენტის: მართლწინააღმდეგობის შეგნების არარსებობა ფართო გაგებით (შეცდომა მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებების ფაქტობრივ მხარეზე, მაგალითად, მოჩვენებითი მოგერიების დროს, როცა პირს ჰგონია, რომ იგერიებს რეალურ თავდასხმას, სინამდვილეში კი, ასეთს ადგელი არა აქვს).

5. ბრძანების ან განკარგულების შესრულება, თუ შესრულებულია არაბრალეულობის დადგენილი პირობები (ე.წ. პირობათა თეორია).

6. ბრალის გამომრიცხველი სხვა ზეკანონური გარემოებები (ნორმის შესაბამისი მოქმედების შესრულების მოთხოვნის შეუძლებლობა: ტრაგიკული კოლიზია, რომელიც შეიძლება გამოიწვიოს საპატიებელ უკიდურეს აუცილებლობაში, მოვალეობათა შესრულების შეუძლებლობასა და სხვა მსგავსი შინაარსის გარემოებებში).

VI. შეჯამება

ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, მოქმედებით ჩადენილი განზრახი დამთავრებული დანაშაულის სისტემა არის სამსაფეხურიანი. იგი შედგება ქმედების შემაღგენლობის, მართლწინააღმდეგობისა და ბრალისაგან. ქართულ სისხლის სამართლის კოდექსში მოცემულია დანაშაულის ფორმალური დეფინიცია, ხოლო ქმედების მცირე მნიშვნელობა გამორიცხავს ქმედების შემაღგენლობას. მისი დადგენის დროს ყურადღება ექცევა დანაშაულის განზრახვის მიმართულებას. დანაშაულის ქართული სისტემა უკანასკნელი ათწლეულების მანძილზე აშკარად განიცდის გერმანული სისტემური აზროვნების ზეგავლენას და სტრუქტურულად განსხვავდება ფრანგული, ანგლო-ამერიკული თუ საერთაშორისო სისხლის სამართლის დანაშაულის სისტემებისგან. სწორედ ამიტომ შესაძლებელია მისი ინტერპრეტაცია გერმანული სისხლის სამართლის დოგმატიკის გამოყენებით.

112

§ 5. დანაშაულის სამსაფხვრუიანი სისტემის განვითარების ისტორია

I. შესავალი

113 საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი და სისხლის სამართლის დოგმატიკა, მართალია, ავითარებს იმ თვალსაზრისს, რომ დანაშაულის სისტემა არის სამსაფხვრუიანი, მაგრამ როგორც მე-19 საუკუნის ბოლოდან დაწყებული დანაშაულის ზოგადი მოძღვრების განვითარების ისტორია გვიჩვენებს, დანაშაულის სამსაფხვრუიანი სისტემა შეიძლება სხვადასხვა შინაგან სტრუქტურაში გამოიხატოს.¹

114 დანაშაულის სამსაფხვრუიანი სისტემა არის ფილოსოფიურ-დოგმატიკური განვითარების შედეგი. იგი წარმოადგენს მატერიალური სისხლის სამართლის იმ ნაწილს, რომლის შინაარსიც კონკრეტულად არ არის დარეგულირებული სისხლის სამართლის კანონში. იგი სათავეს იღებს დანაშაულის კლასიკურ სისტემაში, რომელმაც საქართველოშიც კპოვა გამოძახილი. ცნობილმა გერმანელმა მეცნიერმა ერნსტ ბელინგმა² ჯერ კიდევ მე-20 საუკუნის დასაწყისში ჩამოაყალიბა დანაშაულის ცნება იმგვარად, როგორც ეს მოცემულია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის პირველ ნაწილში. ერთ საუკუნეზე მეტი ხნის განმავლობაში დანაშაულის ეს სისტემა გაიზარდა შინაარსობრივად, მაგრამ არა გარეგნულად.

115 ქმედების შემადგენლობისა და მართლწინააღმდეგობის ერთობლიობა ამ სისტემის მიხედვით წარმოადგენს სისხლის სამართ-

1 შეად. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 199-211. ქართულ ენაზე იხ. ო. გამყრელიძე: სისხლის სამართლებრივი უმართლობის პრობლემა და თანამონაწილეობის დასჯადობის საფუძველი, 1989, გვ. 138-155. იხ. აგრეთვე: M. Turawa: Straftatsysteme in rechtsvergleichender Sicht unter besonderer Berücksichtigung des Schuldbegriffs, 1998, გვ. 13-51. 2 იხ. E. Beling: Die Lehre vom Verbrechen, 1906.

§ 5. დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის განვითარების ისტორია

ლერბივ უმართლობას¹, რომელიც ბრალთან ერთად ქმნის დანაშაულის ერთიან ცნებას. მართლწინააღმდეგობას, უმართლობისგან განსხვავებით, არ გააჩნია ხარისხები. იგი ან არსებობს, ან არ არსებობს. არ შეიძლება ერთი ქმედება მეორე ქმედებაზე მეტი მართლწინააღმდეგობის შემცველი იყოს. უმართლობა კი, განსაზღვრავს ქმედებისა და შედეგის სამართლებრივ უღირსობას.² სისხლისსამართლებრივი უმართლობა შეიძლება სამართლებრივი სიკეთის, ჩადენილი ქმედების ხასიათის, მიყენებული ზიანისა და სხვა გარემოებების მიხედვით მეტი ან ნაკლები ხარისხის იყოს. მაშასადამე, არსებობს უმართლობის ხარისხები.

ასე, მაგალითად, მკვლელობის უმართლობა უფრო დიდია, ვიდრე ჯანმრთელობის დაზიანების. ასევე ყაჩაღობა უფრო დიდი უმართლობის ხარისხის შემცველია, ვიდრე ქურდობა.

კლასიკური სისტემიდან თანამედროვე ფუნქციონალურ სისტემაში, რომელიც ჯერ კიდევ განვითარების პროცესშია, სისხლის სამართლის მეცნიერებამ გაიარა დანაშაულის სისტემის განვითარების სხვადასხვა ეტაპები. ლისტისა და ბელინგის მიერ ჩამოყალიბებულმა დანაშაულის კლასიკურმა სისტემამ განვითარება ჰპოვა ფიშერის მიერ დაფუძნებულ და განსაკუთრებით ჰეგლერის, ნაგლერის, მეცგერის, ბაუშანის, კებერის მიერ განვითარებულ ნეოკლასიკურ სისტემაში. დანაშაულის ფინალურ სისტემას სათავე

116

1 გერმანული ტერმინის: *Unrecht* შესატყვისი სიტყვა ქართულად: „უმართლობა“, თინათინ წერეთლისა და ოთარ გამყრელიძის გარდა, რუსული სისხლის სამართლის ზეგავლენით (*Ненравда*) გამოყენებულ იქნა ალექსანდრე ვაჩიშვილის მიერ. იხ. ა. ვაჩიშვილი: სასჯელი და სოციალური დაცვის ღონისძიებანი, 1960, გვ. 16, 18.

2 ქართული ტერმინი: „ქმედების უღირსობა“ (*Handlungsunwert*) და „შედეგის უღირსობა“ (*Erfolgusunwert*) იხ. წიგნში: ო. გამყრელიძე: სისხლისსამართლებრივი უმართლობის პრობლემა და თანამონაწილეობის დასჯადობის საფუძველი, 1989, გვ. 148. გერმანული სისხლის სამართლის მიხედვით, „შედეგის უღირსობისა“ და „მოქმედების უღირსობის“ მნიშვნელობის შესახებ დაწვრილებით იხ. *D. Krauß: Erfolgsunwert und Handlungsunwert im Unrecht, ZStW 76, 1964, გვ. 19*. ამასთან დაკავშირებით, იგი აანალიზებს უმართლობის კლასიკურ, სოციალურ და პერსონალურ (ფინალურ) მოძღვრებებს.

თავი 1. მატერიალური სისხლის სამართლის საფუძვლები

დაუდო ველცელმა და მას ჰყავს არაერთი ცნობილი წარმომადგენელი მაურაჩის, შტრატენვერტის, ჰირშისა და სხვათა სახით.

117 ქართული სისხლის სამართლის დოგმატიკა უკანასკნელი ათწლეულების მანძილზე ვითარდებოდა ამ სისტემების ზეგავლენით. არაერთი დებულება იქნა გაზიარებული, მაგრამ ასევე გაკრიტიკებული ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში.

118 წარმოდგენილი ნაშრომი აგრძელებს *თინათინ წერეთლისა* და *ოთარ გამყრელიძის* ნეოკლასიკურ ტრადიციებს, მაგრამ მათგან განსხვავებით ეფუძნება დანაშაულის ფინალურ სისტემას იმ ნაწილში, რომელიც ქმედების შემადგენლობას არა მარტო ორ ნაწილად: ობიექტურ და სუბიექტურ შემადგენლობად ყოფს, არამედ განზრახვა ბრალიდან ქმედების სუბიექტურ შემადგენლობაში გადააქვს. ბოლო პერიოდში *ოთარ გამყრელიძე* უჭერს მხარს დანაშაულის სუბიექტურ შემადგენლობაში არა მარტო სპეციალური მიზნის, არამედ ასევე განზრახვის გადმოტანას³. ამით მან გადადგა დიდი ნაბიჯი ნეოკლასიკურიდან თანამედროვე ფინალური სისტემისაკენ.

119 ნაშრომი ასევე მხარს უჭერს *გალასის* მიერ დაფუძნებული და *იეშეკის*, *ვესელისისა* და სხვათა მიერ განვითარებული ტელეოლოგიურ-სოციალური მოძღვრების მიერ ფინალური სისტემის მოდერნიზაციას, რომელსაც დანაშაულის სისტემის ნეოკლასიკურ-ფინალური სინთეზი ეწოდება. ქმედების შემადგენლობის დაყოფას ობიექტურ და სუბიექტურ ნაწილებად თანამედროვე ქართულ სისხლის სამართალში მხარდაჭერა აქვს. აქ წარმოდგენილი თვალსაზრისის თავისებურება მდგომარეობს დანაშაულის სისტე-

3 მისი ადრე დაწერილი ნაშრომებისა და ასევე *თინათინ წერეთლის*გან განსხვავებით, *ოთარ გამყრელიძე*მ განზრახვა ბრალის ცნებიდან გადაიტანა ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე. იხ. *ო. გამყრელიძე*: შერაცხვის პრობლემა სისხლის სამართალში და ბრალის ნორმატიული ცნების დასაბუთების ცდა, წიგნში: სისხლის სამართლის კანონმდებლობის რეფორმისა და თანამედროვე კრიმინოლოგიის პრობლემები (თამაზ შავგულიძის დაბადების 75-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი კრებული), 2006, გვ. 44. იხ. ასევე: *ო. გამყრელიძე*: საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 98-99.

§ 5. დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის განვითარების ისტორია

მაში განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის ორმაგი ფუნქციის აღიარებაში.

გერმანულ სისხლის სამართალში არსებობს ასევე *როქსინის, იაკობისა* და სხვების მიერ ჩამოყალიბებული ფუნქციონალური სისტემები, რომლებიც ვერ იქცნენ გაბატონებულ შეხედულებებად და ქართულ სისხლის სამართალშიც მხოლოდ მეცნიერული დისკუსიის საგანს შეიძლება წარმოადგენდნენ.

120

II. კლასიკური სისტემა

კლასიკური სისტემა წარმოადგენს დანაშაულის განსაკუთრებით ნათელ და მარტივ მოძღვრებას.¹ იგი ეფუძნება იურიდიული აზროვნების ისეთ მეცნიერულ სისტემას, როგორიცაა სამართლებრივი პოზიტივიზმი. იგი მე-19 საუკუნის ფილოსოფიური ნატურალიზმის ზეგავლენას განიცდის. სისხლის სამართალიც უნდა ყოფილიყო საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა სიზუსტის იდეალს დაქვემდებარებული. ამიტომ სამართლის ეს დარგიც უნდა გამხდარიყო ემპირიულად მტკიცებადი რეალობის ასახვა. მოსამართლის ფუნქცია უნდა ყოფილიყო მხოლოდ მტკიცებულებათა შეფასება და სასჯელის შეფარდება და არა სამართალშემოქმედება.

121

კლასიკური სისტემის ატრიბუტებია: დანაშაულის კაუზალური და ბრალის ფსიქოლოგიური ცნებები. ამ სისტემის მიხედვით, უმართლობა განიხილება, როგორც დანაშაულის გარეგანი, ხოლო ბრალი – შინაგანი მხარე. მისი არსი მდგომარეობს იმაში, რომ დანაშაულის ობიექტური მხარე, ე.ი. დასჯადობის ყველა ობიექტური წანამდვარი ეკუთვნის ქმედების შემადგენლობასა და მართლწინააღმდეგობას, რომელიც უმართლობის ცნების ობიექტურ-კაუზალურ სურათს წარმოადგენს. ქმედების შემადგენლობა გაგებულია, როგორც ქმედების განხორციელების წმინდა გარეგანი აღწერა ყოველგვარი შეფასების გარეშე (მაგალითად, ჯარისკაცის მიერ ადამიანის მოკვლა ომში, რომელიც მართლწინააღმდეგობის ეტაპზე შეიძლება მართლზომიერად

122

¹ კლასიკური სისტემის თანამედროვე მოძღვრების შესახებ იხ. W. Naucke: Strafrecht, მე-10 გამოცემა, 2002, გვ. 231-326.

თავი I. მატერიალური სისხლის სამართლის საფუძვლები

შეფასდეს). ამ ქმედების იურიდიული შეფასება ხდება მართლწინააღმდეგობის ეტაპზე და ისიც წმინდა ობიექტური კრიტერიუმებით.

123

ვინაიდან სისხლის სამართლებრივი უმართლობა მხოლოდ გარეგანი, ობიექტური ნიშნებისგან შედგება, კლასიკური სისტემით, ყველა სუბიექტურ-მენტალური ელემენტი განიხილება ბრალის შემადგენელ ნაწილებად, რომელშიც ქმედების სუბიექტური შერაცხვის დამახასიათებელი ნიშნებია გაერთიანებული. ამიტომ, ბრალი წარმოადგენს დანაშაულის ყველა სუბიექტური ნიშნის გვარეობით ცნებას.

ასე წარმოიშვა ადამიანის ქცევის დამახასიათებელი განსაკუთრებული ფორმალური სურათი, რომელიც განასხვავებს ნატურალისტურად გაგებულ მოქმედებას, ობიექტურ-დესკრიფციულად ჩამოყალიბებულ ქმედების შემადგენლობას, ობიექტურ-ნორმატიულად განსაზღვრულ მართლწინააღმდეგობასა და სუბიექტურ-დესკრიფციულად გაგებულ ბრალს.

124

მართლწინააღმდეგობასა და ბრალს შორის გამიჯვნა ობიექტურისა და სუბიექტურის გაგებით პირველად მოხდა *ფრანც ფონ ლისტის* სახელმძღვანელოს მე-2 გამოცემაში (1884 წ.). ბრალის ეტაპზე შერაცხადობა წარმოდგენილ იქნა, როგორც ბრალის აუცილებელი წინაპირობა, ხოლო განზრახვა და გაუფრთხილებლობა - როგორც ბრალის ფორმები. მართლწინააღმდეგობის შეგნება, როგორც ბრალის ნიშანი, აღიარებულ იქნა *ბელინგის* მიერ, მაშინ როდესაც *ლისტი* მას უარყოფდა.

125

გასული საუკუნის 20-იანი წლებიდან დანაშაულის კლასიკური სისტემა განიცდის კრიტიკას. მისი შეცვლა ნეოკლასიკური სისტემით ლოგიკური იყო. დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის ფარგლებში მისი ცალკეული ნიშნების გადაჯგუფება გამოწვეული იყო იმ მოსაზრებით, რომ უმართლობა ყველა კონკრეტულ შემთხვევაში არ შეიძლება აიხსნას მხოლოდ ობიექტური ნიშნებით და ასევე ბრალიც ყოველთვის მხოლოდ წმინდა სუბიექტური ნიშნებისგან არ შედგება. მაგალითად შეიძლება დასახელდეს ქურდობის შემადგენლობა, რომელიც მხოლოდ ობიექტურად სხვისი მოძრავი ნივთის ფარულ დაუფლებაში არ გამოიხატება, არამედ სუბიექტურად აუცილებელია, არსებობდეს მითვისების მიზანი, რომელიც

§ 5. დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის განვითარების ისტორია

მას განასხვავებს მითვისების მიზნის გარეშე იგივე მოქმედებისგან, რომელიც სისხლისსამართლებრივად, როგორც წესი, ირელევანტურია. მითვისების სუბიექტური ნიშანი უნდა იყოს სახეზე, რათა ქურდობის ქმედებისა და მისი უმართლობის სურათი სრულყოფილად იქნეს წარმოდგენილი. ასევე ბრალი საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის დროს დამოკიდებულია ობიექტურ გარემოებებზე, ხოლო „გაუცნობიერებელი გაუფრთხილებლობის“ (დაუღევრობა) დროს მოქმედებაში საერთოდ არ არის ნებელობითი ელემენტი.

კლასიკურ სისტემას პრობლემა აქვს უმოქმედობის დასჯადობის დროსაც, რომელიც სისხლის სამართალში მოქმედების ცნებასთან ერთად ქმედების ერთიან ცნებაში უნდა გაერთიანდეს, რაც კაუზალურ ცნებაში ვერ მოხდება, ვინაიდან უმოქმედობა არ არის სხეულის მოძრაობა, არამედ მისი საწინააღმდეგო მოვლენაა. სწორედ *ლისტი* იყო ის, ვინც პირველმა დაინახა უმოქმედობის არსი არა სხეულებრივ ქცევაში, არამედ მოვლენის სოციალურ არსში. ამით იგი ითვლება მოქმედების ნატურალისტური ცნების წინააღმდეგობის გადამლაზველად.

ყველა დანარჩენი მომდევნო სისტემა სათავეს იღებს სწორედ კლასიკური სისტემიდან, ამიტომ უმნიშვნელოვანესია მისი როლი დანაშაულის სისტემის განვითარებაში. თუმცა არსებობს სხვა სისტემების ისეთი მნიშვნელოვანი მომენტები, რომლებიც აუცილებელს ხდის დანაშაულის სისტემის აღიარების დროს კლასიკურ სისტემასთან შედარებით მათთვის უპირატესობის მინიჭებას. ესენია: მოძღვრება ქმედების შემადგენლობის ნორმატიული ნიშნებისა და უმართლობის სუბიექტური ელემენტების შესახებ, ბრალის ნორმატიული თეორია, ისევე როგორც განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის ორმაგი ფუნქცია უმართლობისა და ბრალის ეტაპზე, რომლებიც კლასიკური სისტემისთვის უცნობია.

126

127

III. ნეოკლასიკური სისტემა

128 პოზიტივიზმითა და ნატურალიზმით დეტერმინირებული კლასიკური სისტემა უნდა შეცვლილიყო ტელეოლოგიურ-შეფასებითი სისტემით, რომელიც კაუზალურ აზროვნების სისტემას მოწყდებოდა და სოციალურ-ეთიკურ ღირებულებით წარმოდგენბსა და კრიმინალ-პოლიტიკურ მიზანდასახულობებს დაეფუძნებოდა. კატეგორიულიდან ტელეოლოგიურ სისტემაზე გადასვლა იყო სისხლისსამართლებრივი აზროვნების განვითარების უმნიშვნელოვანესი პროგრესი, რომელიც განახორციელა დანაშაულის ნეოკლასიკურმა სისტემამ. იგი მეთოდოლოგიურად ეფუძნება გასული საუკუნის დასაწყისში განვითარებულ ნეოკანტიანურ ღირებულებათა თეორიას (*ვინდელბანდი, რიკერტი, ლასკი*).

129 ნეოკლასიკური სისტემის უპირატესობა მდგომარეობს იმაში, რომ ქმედების შემადგენლობა და მართლწინააღმდეგობა აღარ წარმოადგენს წმინდა ობიექტურ-ფორმალური კრიტერიუმებით განსაზღვრულ კატეგორიებს. ბრალის ფსიქოლოგიური თეორია კი, შეიცვალა ბრალის ფსიქოლოგიურ-ნორმატიულ თეორიით. ამ სისტემის სამართლებრივ-დოგმატიკური არსი, უპირველეს ყოვლისა, მდგომარეობს იმაში, რომ ქმედების შემადგენლობის კლასიფიკაცია მოხდა ობიექტურ და სუბიექტურ ნიშნებად, ასევე აღიარებულ იქნა სუბიექტური მომენტი მართლწინააღმდეგობის ეტაპზე, ასევე ის, რომ გარკვეულ შემთხვევაში ბრალი ობიექტურ მომენტებს დაეფუძნა.¹

130 ნეოკლასიკური სისტემის ნოვაციური მნიშვნელობა, რაც მდგომარეობს უმართლობის სუბიექტური ნიშნების შესახებ მოძღვრების განვითარებაში, სხვა სისტემებმა შემდგომში უფრო განავითარეს და სრულყვეს. დღეს თითქმის ერთხმად არის აღიარებული, რომ უმართლობა არა მხოლოდ ობიექტური, არამედ ასევე სუბიექტური მომენტებისაგან შედგება (მაგალითად, მითვისების მიზანი ქურდო-

1 სისხლის სამართალში უმართლობის სუბიექტური ელემენტების აღიარება უკავშირდება ჰ. ფიშერისა და ა. ჰეგლერის სახელს. იხ.: H. A. Fischer: Die Rechtswidrigkeit mit besonderer Berücksichtigung des Privatrechts, 1911; A. Hegler: Die Merkmale des Verbrechen, ZStW 36 (1915), გვ. 19-44, 184-232. შეად. C. Roxin: AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 201.

§ 5. დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის განვითარების ისტორია

ბის დროს, თავდაცვის მიზანი აუცილებელი მოგერიებისას). ასევე გარდაუვალია ბრალის ობიექტური ნიშნების აღიარება, რომლებიც განსაკუთრებულ ობიექტურ ფაქტობრივ გარემოებებს ეფუძნებიან (ე.წ. ბრალის ობიექტური ნიშნები).

მაგალითად, დედის მიერ ახალშობილის განზრახ მკვლელობა საქართველოს სსკ-ის 112-ე მუხლით წარმოადგენს მკვლელობის პრივილეგიურ შემადგენლობას, თუ მას ადგილი ექნება „მშობიარობისას ან უმალვე მშობიარობის შემდეგ“. მართალია, „დედის განსაკუთრებული ფსიქიკურ მდგომარეობა“ ბრალის პრობლემაა, მაგრამ ამ შემთხვევაში ბრალის ეტაპზე დასადგენი ეს შემამსუბუქებელი გარემოება კანონმდებლის მიერ აღწერილია ობიექტური და დესკრიფციული ნიშნებით, რის გამოც მასთან მიმართებაში ქალის განსაკუთრებული სუბიექტური მდგომარეობა არ საჭიროებს სპეციალურად დადგენას. იგი უდავოდ ივარაუდება, თუ ბრალის ეტაპზე ობიექტურად დადგინდება შემადგენლობით აღწერილი ამ ფაქტობრივი გარემოების არსებობა. მაშასადამე, არსებობს კანონით დადგენილი გამონაკლისი შემთხვევები, როცა სუბიექტური ბრალი ობიექტურ მომენტებსაც ეფუძნება.¹

ნეოკლასიკური სისტემის მიხედვით, არსებობს ქმედების

131

1 ადრე ანალოგიურ ნორმას (ქორწინების გარეშე შეძენილ ბავშვთან მიმართებაში) ითვალისწინებდა გერმანული სისხლის სამართლის კოდექსიც (217-ე პარაგრაფი), რომელიც დღეისათვის ამოღებულია. ამ ნორმის ინტერპრეტაციაზე იხ. *A. Eiser* წიგნში: *A. Schönke, H. Schröder: Strafgesetzbuch, Kommentar*, 25-ე გამოცემა, 1997, გვ. 1529-1531, რომლის მიხედვით, „უმალვე მშობიარობის შემდეგ“ ნიშნავს ბავშვის დაბადებიდან საათნახევრამდე დროის მონაკვეთს. ამ პრივილეგიური შემადგენლობის გამოყენებას ზელს არ უშლის ის გარემოება, რომ ღელამ შეიძლება წინასწარ შექმნას პირობები ამ ქმედების ჩასადენად ან დაგეგმოს კიდეც. დედის ფსიქოტრაუმული მდგომარეობა, რომელმაც მას შეიძლება ახალშობილი შვილის მოკლა, შეიძლება გამოწვეული იყოს მისი შინაგანი ფსიქიკური აღელვებით ან ეკონომიკური გაჭირვებით, თუმცა დედის სულიერი მდგომარეობა ქმედების ჩადენის დროს არ საჭიროებს სპეციალურ დადგენას, არამედ ობიექტური ვითარებიდან გამომდინარე, ივარაუდება. ამ საკითხზე განსხვავებული თვალსაზრისია განვითარებული ქართულ ლიტერატურაში. კერძოდ, თუ დედა წინასწარი მოფიქრებით მოკლავს ახალშობილს, მისი ქმედება არ მიიჩნევა მკვლელობის ამ პრივილეგიურ შემადგენლობად. იხ. *მ. ლეკვეიშვილის* პოზიცია წიგნში:

შემაღგენლობის როგორც ობიექტური, ისე სუბიექტური ნიშნები, რომლებიც სისხლის სამართლებრივ უმართლობას აფუძნებენ. ამ სისტემით აღიარებულია, რომ უმართლობის ნიშნებია: სუბიექტის მიზანი და მოტივი. განსაკუთრებულ როლს ასრულებს უმართლობის სუბიექტური ნიშნები მცდელობის დასჯადობის დროს. ასევე; თუ სუბიექტმა აუცილებელი მოგერიების დროს არ იცის, რომ ობიექტურად იმყოფება მოგერიების მდგომარეობაში და ამიტომ არა აქვს თავდაცვის მიზანი. ასეთ შემთხვევაში, სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფის გამო, იგი დაისჯება დამთავრებული დანაშაულისათვის ან მეორე, განსხვავებული შეხედულებით - დანაშაულის მცდელობისათვის და მისი რეალურად თავდაცვითი მოქმედება არ შეფასდება აუცილებელ მოგერიებად.

132 სუბიექტური ნიშნები ამ სისტემის მიხედვით ეკუთვნის არა ბრალს, არამედ მათ აქვთ უმართლობის დამაფუძნებელი მნიშვნელობა, მაგრამ სუბიექტური ნიშნებისთვის უმართლობის ეტაპზე ასეთი მნიშვნელობის მინიჭება ითვლება გამონაკლისად და ამ სისტემის წარმომადგენლებს არ უნდათ, რომ იგი გადაიქცეს წესად, რომ ამით უმართლობის სუბიექტური ნიშნების მნიშვნელობა გადაჭარბებულად არ იქნეს წარმოდგენილი.

133 ფინალისტთა კრიტიკის მიხედვით, სისხლის სამართლის ნეოკლასიკური დოგმატიკა „ნახევარ გზაზე გაჩერდა“, რადგან ამ სისტემამ, ფინალური სისტემისგან განსხვავებით, უმართლობის სუბიექტურ ნიშნებად აღიარა მხოლოდ განსაკუთრებული მიზნები და სუბიექტური ტენდენციები და არა, ზოგადად, დანაშაულის განზრახვა. ნეოკლასიკური სისტემისათვის, ფინალური მოძღვრებისგან განსხვავებით, მიუღებელია განზრახვის უმართლობის სუბიექტურ ნიშნად აღიარება. ამ სისტემის წარმომადგენლების აზრით, ეს

გ. ტყეშელიძე (რედ), სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი, წიგნი I, მე-3 გამოცემა, 2008, გვ. 60. ზოგადად, უფრო სწორია თვალსაზრისი, რომ ეს მუხლი სისხლის სამართლის კოდექსიდან უნდა იქნეს ამოღებული იმ მოსაზრებით, რომ ახალშობილის სიცოცხლე ისევე უნდა იქნეს დაცული, როგორც სხვა ადამიანების, ხოლო დედის განსაკუთრებულმა ფსიქიკურმა მდგომარეობამ განზრახვი მკვლელობის მხოლოდ ბრალის ხარისხი უნდა განსაზღვროს.

§ 5. დანაშაულის სამსაფუძვრადანი სისტემის განვითარების ისტორია

არის გამონაკლისის წესად გადაქცევა. ნეოკლასიკური სისტემის მიზეზებით, ქმედების შემადგენლობისა და მართლწინააღმდეგობის ეტაპზე უნდა დომინირებდეს ობიექტური ნიშნები და, ამდენად, ამ სისტემის წარმომადგენლები უმართლობის ეტაპზე სუბიექტის შინაგან წარმოდგენასა და ნების მიმართულებას ნაკლებ ყურადღებას აქცევენ.

უმართლობის ნორმატიული და სუბიექტური ნიშნებისა და ბრალის კომპლექსურ-ნორმატიული მოძღვრების აღიარება არის წინგადადგმული ნაბიჯი სისხლის სამართლის დოგმატიკის განვითარებაში, მაგრამ მართლაც ეს არის ნახევარ გზაზე გაჩერება, როგორც ამაზე ფიქრობენ ფინალისტები, რადგან ასევე განზრახვაც უნდა იქნეს აღიარებული უმართლობის სუბიექტურ ნიშნად. ფინალურმა მოძღვრებამ ბოლომდე სწორად მიიყვანა სისხლისსამართლებრივი უმართლობის სუბიექტივიზაციისა და ბრალის ცნების ნორმატივიზაციის ნეოკლასიკური სისტემის მიერ დაწყებული პროცესი.

134

IV. ფინალური სისტემა

ფინალურმა სისტემამ ასევე შეინარჩუნა მე-19 საუკუნის ბოლოდან მომდინარე სისხლისსამართლებრივი აზროვნების სქემა — დანაშაული, როგორც ქმედების შემადგენლობის შესაბამისი, მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედება, მაგრამ დანაშაულის სისტემის ცალკეული ეტაპების აღწერა გვიჩვენებს, რომ დანაშაულის მოძღვრების საფუძვლად აღებულმა ფინალურად განსაზღვრულმა მოქმედების ცნებამ მთლიანი სისტემა სრულიად შეცვალა, რაც მოცემულია ჰანს ველცელის სისხლის სამართლის ცნობილ სახელმძღვანელოში, რომლის ბოლო გამოცემა 1969 წელს გამოვიდა¹, ასევე სხვა ავტორებთან (მაგალითად, მაურაჩი, ციბფი, შტრატენგერტი, ებერტი).

135

ფინალიზმის ფსიქოლოგიური და ფილოსოფიური საფუძვლები აღწერილია ველცელის ცნობილ ნაშრომში: „სისხლის

136

¹ იხ. H. Welzel: Das Deutsche Strafrecht, მე-11 გამოცემა, 1969.

თავი 1. მატერიალური სისხლის სამართლის საფუძვლები

სამართლის სისტემის ახალი სურათი¹. ველცელის მიერ ჯერ კიდევ მე-20 საუკუნის 30-იან წლებში დაფუძნებული ფინალური მოძღვრება, რომელიც გასული პერიოდის ფორმალისტური და რელატივისტური სისტემებისგან განსხვავებულია, შეეცადა, ფენომენოლოგიის აზროვნების სტილზე დაყრდნობით, რომელიც ადამიანის მიზნით დეტერმინირებულ ქმედებას დანაშაულის მოძღვრების ცენტრალურ ცნებად აცხადებს, დანაშაულის ახალი სისტემა ონთოლოგიურად დაესაბუთებინა. იგი ეფუძნება ფენომენოლოგიურ-ონთოლოგიურ მოძღვრებებს. თავისი მოქმედების ფინალური თეორიით ველცელი შეეცადა პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ გაკეთებულ ფსიქოლოგიურ გამოკვლევებს დაყრდნობდა, განსაკუთრებით გამოიყენა ის ანალიზები, რომლებიც ნიკოლაი ჰარტმანმა გააკეთა. მან თავისი მოძღვრების ცენტრში დააყენა მოქმედების ონთოლოგიური სტრუქტურა. მოქმედების ფინალური მოძღვრების ამოსავალი პუნქტია ჰარტმანის თეზა.

თავის სახელმძღვანელოში ველცელი ეხება მოქმედების შესახებ მოძღვრების ისტორიულ ტრადიციას, რომელიც ჯერ კიდევ სამუელ ჰუფენდორფმა (1636-1694) განავითარა და სათავეს არისტოტელესთან იღებს. ბუნებით სამართალში განვითარებულ შერაცხვის თეორიაში ჩამოყალიბებული მოქმედების ეს ცნება ბიოჰერმა (1704-1772) გადმოიტანა სისხლის სამართლის მეცნიერებაში. ჰეგელი და სხვა ჰეგელიანერები (განსაკუთრებით აბეგი, ბერნერი, კიოსლინი) მოქმედებას განსაზღვრავდნენ, როგორც შერაცხვანარიანი სუბიექტის მიერ განხორციელებულ თავისუფალ ნებას. მოქმედების ასეთი ცნება იყო აბსოლუტურად გაბატონებული მანამ, სანამ ლისტისა (1884) და ბელინგის (1902) მიერ არ ჩამოყალიბდა მოქმედების ახალი კაუზალური ცნება. ველცელი სწორედ ამ წინანატურალისტურ ტრადიციებს დაეფუძნა და შექმნა მოქმედების ფინალური ცნება, რომელმაც გამოიწვია მთელი სისხლის სამართლის სისტემის ძირფესვიანი რესტრუქტურინაცია.

მოქმედების ფინალური თეორიის აღწერის დროს მოგვიანებით როქსინი² მიუთითებს ამ მსგავსებაზე, როცა ის წერს, რომ მოქ-

1 იხ. H. Welzel: Das neue Bild des Strafrechtssystems, მე-4 გამოცემა, 1961.

2 იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 244.

§ 5. დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის განვითარების ისტორია

მედების ფინალური მოძღვრების მსგავსება ჰეგელის მოქმედების ცნებასთან თვალშისაცემია. როქსინის შეფასებით, ფინალიზმმა გადმოიღო ეს სტრუქტურა, მაგრამ უმართლობა და ბრალი, რომლებიც ჰეგელთან ჯერ კიდევ მოქმედების ცნებაშია ინტეგრირებული, გამოტანილია მოქმედების ცნებიდან და წარმოადგენენ თანამედროვე სისტემის დამოუკიდებელ კომპონენტებს.

ფინალიზმის მიხედვით, ქმედების შემადგენლობა და მართლწინააღმდეგობა წარმოადგენს ე.წ. უმართლობის პერსონალურ ცნებას, ხოლო ბრალი წარმოადგენს წმინდა ნორმატიულ კატეგორიას გასაკიცხაობის სახით.

ჯერ კიდევ ნეოკლასიკური სისტემა გახდა იძულებული, დანაშაულის მცდელობის შემთხვევებში განზრახვა უმართლობის სუბიექტურ ნიშნად ელიარებინა. ასევე, ფინალიზმის მიხედვით, შეუძლებელია, მცდელობის დროს, პირის სუბიექტური მიზანდასახულობის გარეშე, წმინდა ობიექტურად დადგინდეს, რომელი შემადგენლობა იქნა განხორციელებული. როცა ერთი პირი მეორეს ესვრის, შეიძლება ეს გარეგანი კაუზალური ქცევა მკვლელობის მცდელობა, ჯანმრთელობის დაზიანების მცდელობა ან სხვა ქმედება იყოს, იმის და მიხედვით, თუ რა განიზრახა პირმა. განზრახვა მცდელობის დროს გარკვევით არის ქმედების შემადგენლობის ერთ-ერთი ნიშანი, რომლის გარეშე გარეგანი (ობიექტური) ქცევის ქმედების შემადგენლობასთან შესაბამისობის დადგენა შეუძლებელია. ნეოკლასიკური სისტემის მიხედვით, დანაშაულის მცდელობის დროს, თუ განზრახვა უმართლობის ერთ-ერთი სუბიექტური ნიშანია, მაშინ ამ წანამძღვრიდან ველცელს გამოჰყავს ლოგიკური შედეგი, რომ განზრახვა, რომელიც მცდელობის დროს ქმედების შემადგენლობას და არა ბრალს ეკუთვნის, იგივე ფუნქციას ინარჩუნებს მცდელობიდან დელიქტის დამთავრების სტადიაზე გადასვლის შემთხვევაშიც. დამაჯერებელია ამასთან დაკავშირებით ველცელის მტკიცება, რომ განზრახვა ყოველთვის წარმოადგენს ქმედების შემადგენლობის დამაფუძნებელ კატეგორიას: იგი წარმოადგენს არა ბრალის, არამედ უფრო ადრეულ სტადიაზე ქმედების შემადგენლობის ნიშანს. ველცელის მიხედვით, დანაშაულის მოძღვრება ლოგიკური აუცილებლობით იძულებულია, რომ

137

138

თავი 1. მატერიალური სისხლის სამართლის საფუძვლები

განზრახვა უმართლობის სუბიექტურ ნიშნად აღიაროს ყველა განზრახვი ქმედების შემადგენლობისთვის. აქედან გამომდინარე, არა კაუზალური, არამედ მოქმედების ფინალური ცნება წარმოადგენს უმართლობის ცნების არსებით შემადგენელ ნაწილს.

139

განზრახვის გადატანა ბრალის ეტაპიდან ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე იწვევს ასევე ბრალის ცნების სტრუქტურის შეცვლას, რაც გამოიწვევს ბრალის ფსიქოლოგიური ცნებიდან ნორმატიულ ცნებაზე გადასვლაში. იეშეკი¹ მიუთითებს ფინალიზმის შემდეგ სამ თვისებაზე:

- ქმედება ვიწრო და შეზღუდული გაგებით არის ადამიანური მიზანმიმართული საქმიანობა;

- განზრახვა ეკუთვნის არა ბრალს, არამედ ქმედებას;

- განზრახვი და გაუფრთხილებლობითი დელიქტები შეიძლება ერთმანეთისაგან გაიმიჯნოს უკვე უმართლობის შემადგენლობის ეტაპზევე.

140

როქსინმა ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 60-იან წლებში², ისევე როგორც თავის სახელმძღვანელოში³, ჩამოაყალიბა მოქმედების ფინალური მოძღვრების კრიტიკა. კრიტიკის მთავარი პუნქტი არის ის, რომ იგი, უპირველეს ყოვლისა, უმოქმედობით ჩადენილი დელიქტებისთვის არ არის ადეკვატური, ვინაიდან პირი, რომელიც არ მოქმედებს, შედეგისათვის არ არის კაუზალური. მას არ შეუძლია, ასევე ფინალურად მოქმედებდეს, რადგან ის მიზეზობრივი ჯაჭვის განვითარებაზე არ ზემოქმედებს. ასევე, მოქმედებით ჩადენილი დელიქტებისთვის პრობლემატურია, რომ ფინალურობის ცნებამ მათთვის საერთო საფუძველი შექმნას. ეს საერთო საფუძველი რომ დაესაბუთებინა, ველცელმა თავდაპირველად ე.წ. „გაუცნობიერებელი გაუფრთხილებლობა“ (დაუდევრობა), რომლის დროსაც შედეგი არა ფინალურად, არამედ „ბრმად კაუზალურად“ დგება, დაახასიათა, როგორც ადამიანური ქცევის „გაუკუღმართებ-

1 იხ. II.-H. Jescheck: Grundlagen der Dogmatik und Kriminalpolitik im Spiegel der Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, ZStW 93 (1981), გვ. 16.

2 იხ. C. Roxin: Zur Kritik der finalen Handlungslehre, ZStW 74 (1964), გვ. 515.

3 იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 243-248.

§ 5. დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის განვითარების ისტორია

ული ფორმა". ის, რაც ორივე, როგორც განზრახ, ასევე გაუფრთხილებლობით მოქმედებას ერთი გვარეობითი ცნების ქვეშ ათავსებს, არის ფინალურობის მომენტი, რომელიც განზრახი მოქმედების დროს, როგორც ნამდვილი მიზანმიმართული ქცევა, რეალურად არსებული ფაქტორის სახით არსებობს (აქტიური ფინალურობა), ხოლო გაუფრთხილებლობითი მოქმედების დროს იგი მხოლოდ როგორც შესაძლებელი მიზანმიმართული ქცევა (პოტენციური ფინალურობა) შეიძლება არსებობდეს. ვინაიდან მხოლოდ შესაძლებელი (პოტენციური) ფინალურობა, მაგალითად, *როქსინის* კრიტიკული შეხედულებით, რეალურად არ არსებობს, შესაბამისად, არ არსებობს გვარეობითი ცნებაც, რის გამოც გაუფრთხილებლობითი ქმედება არც ფინალურია და არც საერთოდ მოქმედება ფინალური თვალსაზრისით.

ასევე *იეშეკი* და *კაიგენდიც*¹ ხედავენ მოქმედების ფინალური მოძღვრების სპეციფიკურ სისუსტეს გაუფრთხილებლობის შემთხვევაში. მოქმედების დამახასიათებელი მომენტი ამ შემთხვევაში მდგომარეობს არა ნამდვილ (რეალურ), არამედ მხოლოდ შესაძლებელ ფინალურ ურთიერთობაში.

განა შესაძლებელია ყველა ქმედების ფინალური მართვა? - დასმულია შეკითხვა *ბაუშინის*, *ვებერისა* და *მიჩის* სახელმძღვანელოში². ამ შეხედულების მიხედვით, ძალზე საეჭვოა, რომ ნებისმიერი ადამიანური ქცევა შეგნებულად ფინალურად იყოს მართული. სირთულეს წარმოადგენს გაუფრთხილებლობა, ევენტუალური განზრახვა, უმოქმედობა, რომლებიც მოქმედების მიზანმიმართულ ფინალურ ცნებაში ვერ თავსდებათ. სწორედ ამიტომ, გაბატონებულია შეხედულება, რომელიც სისხლისსამართლებრივი მოქმედების ონთოლოგიურად დასაბუთებას უარყოფს, რის გამოც, დღის წესრიგში დადგა მოქმედების ახალი სამართლებრივ-სოციალური ცნების ჩამოყალიბება. ამის შედეგად, ისევე როგორც მოქმედების ფინალური მოძღვრება ქმედების შემაღგენლობის ფი-

1 იხ. H.-H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 221-222.

2 იხ. J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 218.

თავი 1. მატერიალური სისხლის სამართლის საფუძვლები

ნალურ მოძღვრებაში გადაიზარდა, ასევე მოქმედების ფინალურობის ონთოლოგიური ცნება სამართლებრივ-სოციალური ფინალურობის ცნებით შეიცვალა (როქსინი; იეშეკი).

143

დღეისათვის მოქმედების ფინალურმა ცნებამ თავისი დიდი მნიშვნელობა დაკარგა. მიუხედავად ამისა, უდიდესია დანაშაულის ფინალური მოძღვრების მნიშვნელობა სისხლის სამართლის დოგმატიკის განვითარებისათვის. როქსინმა, ფინალური სისტემის ერთ-ერთმა კრიტიკოსმა, მართალია, აღნიშნა, რომ მოქმედების ფინალური ცნება არ შეიძლება საფუძვლად დაედოს დანაშაულის ზოგად მოძღვრებას, მაგრამ ზაზს უსვამს იმ მნიშვნელოვან პროგრესს, რომელიც ფინალიზმმა შემოიტანა უმართლობის ცნების განვითარებაში. ასევე იეშეკი ჯერ კიდევ 1961 წელს აღნიშნავდა, რომ შეცდომას უშვებს ის, ვისაც უნდა, რომ ფინალური სკოლის მნიშვნელობა მხოლოდ მოქმედების ცნებით შეაფასოს. მისი აზრით, იგი, უპირველეს ყოვლისა, არის უმართლობის სუბიექტური მოძღვრება, რომელმაც მოქმედების სუბიექტურ ნებას სამართლებრივი სიკეთის ობიექტური დაზიანების თანაბარი მნიშვნელობა მიანიჭა და მართლწინააღმდეგობის განსჯის საგანი გახადა.¹ მისი აზრით², ფინალიზმის მნიშვნელოვანი ეპოქალური დამსახურება მდგომარეობს შემდეგში:

— ქმედების უმართლობისა და შედეგის უმართლობის თანაბარმნიშვნელობის დადგენა მატერიალური უმართლობის ცნებაში;

— ბრალის ცნების სრული ნორმატივიზაცია ქმედების შემადგენლობაში განზრახვის გადატანით;

— ღიფერენციაცია ქმედების შემადგენლობის შეცდომასა და სამართლებრივი აკრძალვის შეცდომას შორის;

— თანამონაწილეობის მოძღვრების ახლებურად ჩამოყალიბება „ქმედებაზე ბატონობის თეორიის“ მიხედვით.

1 იხ. II.-II. Jescheck: Die Entwicklung des Verbrechensbegriffs in Deutschland seit Beling im Vergleich mit der österreichischen Lehre, ZStW 73 (1961), გვ. 205.

2 იხ. II.-II. Jescheck: Grundlagen der Dogmatik und Kriminalpolitik im Spiegel der Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, ZStW 93 (1981), გვ. 17.

§ 5. დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის განვითარების ისტორია

ფინალური მოძღვრების მნიშვნელოვანი დებულებები, მათ შორის, პერსონალური უმართლობის ცნება, შენარჩუნებულ და გამოყენებულ იქნა გაბატონებული ტელეოლოგიურ-სოციალური სისტემის მიერ, რომლის ძირითადი ელემენტია მოქმედების სოციალური ცნება.

V. ტელეოლოგიურ-სოციალური სისტემა

ტელეოლოგიურ-სოციალური სისტემა, რომელიც წარმოადგენს ნეოკლასიკურ-ფინალურ მოძღვრებათა სინთეზს, არის დანაშაულის მოძღვრების განვითარების ახალი ეტაპი. მოქმედების ფინალური ცნების კრიტიკის პარალელურად, ეს თანამედროვე გაბატონებული სისტემა განავითარეს *გალასმა* და *ბოკელმანმა*, რომლის მიმდევრები არიან, ასევე *იეშეკი*, *კაიგენდი*¹, *კესელსი*, *ბოილკე*², თავიანთი მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში, მათ შორის საქართველოში, ცნობილი სახელმძღვანელოებით.

ამ თანამედროვე ტელეოლოგიური სისტემის მნიშვნელოვანი დამახასიათებელი თვისებაა ის, რომ განზრახვასა და გაუფრთხილებლობას დანაშაულის სისტემაში ორმაგი ფუნქცია ეკისრება, როგორც უმართლობის (ქცევის ფორმა), ასევე ბრალის (ბრალის ფორმა) ეტაპზე. შემდეგი მნიშვნელოვანი სიახლეა ის, რომ ამ სისტემას საფუძვლად უდევს მოქმედების სოციალური მოძღვრება, რომელსაც მოქმედების ცნებაში ქცევის სოციალური მნიშვნელობა შემოაქვს.

დოგმატიკური თვალსაზრისით, ტელეოლოგიურ-სოციალური მოძღვრება წარმოადგენს უმართლობის პერსონალური და ბრალის ნორმატიული ცნებების მიხედვით აგებულ სისტემას.

თანამედროვე სისხლის სამართლის დოგმატიკაში უმართლობის სუბიექტური ნიშნების არსებობა საყოველთაოდ არის აღიარებული. წარმოდგენილი ნაშრომი ცდილობს, ხელი შეუწყოს ამ

1 იხ. *II.-H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT*, მე-5 გამოცემა, 1996.

2 იხ. *J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT*, მე-40 გამოცემა, 2010.

მოძღვრების განვითარებას ქართულ სისხლის სამართალში. ასეთს წარმოადგენს: განზრახვა და სხვა ისეთი სუბიექტური ნიშნები, როგორიცაა, მაგალითად, მითვისების მიზანი ქურდობის დროს, ხოლო სუბიექტური ქვენაგრძნობა, როგორიცაა, მაგალითად, ანგარება, წარმოადგენს ბრალის ნიშანს.

147 ქმედების შემადგენლობის განზრახვა არის სუბიექტის ფაქტობრივ გარემოებებთან ფსიქიკური ურთიერთობა (ქმედების ობიექტური შემადგენლობის განხორციელების ცოდნა და ნებელობა), რომელიც ქმედების სუბიექტურ ნიშანს წარმოადგენს. ფინალური სისტემისგან განსხვავებით, უმართლობის სუბიექტური შემადგენლობისადმი განზრახვის მიკუთვნება არ ნიშნავს, რომ განზრახვა ბრალის ეტაპზე ყოველგვარ მნიშვნელობას კარგავს, არამედ მას დანაშაულის სისტემაში ორმაგი ფუნქცია შეიძლება მივაკუთვნოთ.

148 არა მარტო უმართლობის შინაარსისთვის, არამედ ბრალის ხარისხის განსაზღვრისთვისაც მნიშვნელოვანია განსხვავება, ჩადენილია ესა თუ ის ქმედება განზრახ თუ გაუფრთხილებლობით და რა სუბიექტური ქვენაგრძნობები ამოძრავებდა ქმედების ჩამდენს.

149 განზრახვის ორმაგ ბუნებას შეესაბამება ასევე გაუფრთხილებლობის ორმაგი ხასიათი და ადგილი, რომელიც მას უმართლობისა და ბრალის ეტაპზე გააჩნია (ობიექტური გაუფრთხილებლობისა და ინდივიდუალური გაუფრთხილებლობის სახით).

150 გაბატონებული შეხედულების მიხედვით, განზრახ დანაშაულს გააჩნია ქმედების როგორც ობიექტური, ისე სუბიექტური შემადგენლობა, ხოლო გაუფრთხილებლობით დანაშაულს — მხოლოდ ობიექტური შემადგენლობა. წარმოდგენილი ნაშრომი ავითარებს იმ მოსაზრებას, რომ თვითიმედოვნების დროსაც არსებობს ქმედების სუბიექტური შემადგენლობა.

VI. ფუნქციონალური (მიზანრაციონალური) სისტემები

თანამედროვე სისხლის სამართალში არსებობს ასევე „ფუნქციონალური“, „მიზანრაციონალური“ მოძღვრებები, რომლებიც წარმოადგენს ნეოკლასიკურ-ფინალური სისტემის შემდგომ განვითარებას და ავითარებს ტრადიციულ სისხლისსამართლებრივ დოგმატიკას. ამ სისტემების წარმომადგენლები არიან გერმანელი კლავს როქსინი¹, გიუნთერ იაკობსი² და სხვ. ეს მოძღვრება ქმნის განვითარების ახალ ეტაპს სისხლის სამართლის დოგმატიკაში, მათი ავტორების ნაზრევი არ წარმოადგენს გაბატონებულ შეხედულებას, რის გამოც მისი განხილვა სცილდება ამ ნაშრომის ფარგლებს.

151

VII. დანაშაულის სისტემა ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით

ჯერ კიდევ 50-იანი წლებიდან თ. წერეთელმა და ვ. მაყაშვილმა³ დაიწვეს მუშაობა დანაშაულის სისტემის სტრუქტურის აგებისათვის, რადგან, როგორც ოთარ გამყრელიძე მიუთითებს, ამ ცნების ჩამოყალიბებას მთელი სისხლის სამართლის სისტემის შემუშავებისათვის გადაშვევტი მნიშვნელობა ჰქონდა. მათ გაიაზრეს და ქართულ სისხლის სამართლის მეცნიერებაში გადმოიტანეს გერმანულ სისხლის სამართლის მეცნიერებაში შემუშავებული დანაშაულის ცნების სამსაფეხურიანი სტრუქტურა, რომლის მიხედვით დანაშაული არის სისხლის სამართლის კანონით აღწერილი,

152

1 „ტელეოლოგიურ-კრიმინალოპოლიტიკური სისტემის პროექტის“ შესახებ იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 123-133.

2 იხ. G. Jakobs: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 1993.

3 იხ. Т.В. Цепотели, В.И. Макашвили: Состав преступления как основан- ние уголовной ответственности, ჟურნალი: „Советское государство и право“, 1954, 5, გვ. 72.

მართლსაწინააღმდეგო, ბრალეული ქმედება.¹

ოთარ გამყრელიძე ამ სტრუქტურის მიხედვით დანაშაულის სისტემის ინტერპრეტაციისთვის საკანონმდებლო ბაზას ხედავდა სისხლის სამართლის 1958 წლის საკავშირო „საფუძვლებსა“ (მე-3 და მე-7 მუხლები) და საქართველოს 1961 წლის სისხლის სამართლის კოდექსშიც (მე-3 და მე-8 მუხლები).

153 მიუხედავად ჯერ კიდევ „1917 წლის ოქტომბრის სოციალისტურ რევოლუციამდე“ რუსულ სისხლის სამართალზე გერმანული სისხლის სამართლის ძლიერი ზეგავლენისა, რუსულ საბჭოურ სისხლის სამართალში ვერ განვითარდა დანაშაულის ცნების სამსაფეხურიანი სტრუქტურა. ამ საკითხზე პოლემიკა მიმდინარეობდა თ. წერეთელსა და ა. პიონტკოვსკის შორის. ეს უკანასკნელი მხარს უჭერდა დანაშაულის სისტემის ერთსაფეხურიან სტრუქტურას და დანაშაულის ცნებას დანაშაულის შემადგენლობის ცნებასთან აიგივებდა.² თ. წერეთლის გამოკვეთილი განსხვავებული პოზიციის მიუხედავად, ქართულ სისხლის სამართალში იურისტების უმრავლესობამ მხარი ა. პიონტკოვსკის თვალსაზრისს დაუჭირა და ბოლო წლებამდე ამ პოზიციაზე დარჩა.³ დღეისათვის ქართულ სისხლის სამართალში გაბატონებულია დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემა.

154 ქართულ სისხლის სამართლის მეცნიერებაზე ზეგავლენა მოახდინა გერმანულ სისხლის სამართლებრივ ლიტერატურაში გამართულმა დისკუსიამ უმართლობის სუბიექტური ელემენტების პრობლემაზე, მათ შორის, განსაკუთრებით კ. ველცელისა

1 იხ. თ. გამყრელიძე: გერმანული სისხლის სამართლის ზეგავლენა ქართულ სისხლის სამართალზე, ჟურნალში: „სამართალი“, 1996, 3-4, გვ. 42. ქართულ სისხლის სამართალზე გერმანული სისხლის სამართლის დოგმატიკის ზეგავლენის შესახებ იხ. ასევე: M. Turawa: Straftatsysteme in rechtsvergleichender Sicht unter besonderer Berücksichtigung des Schuldbegriffs, Berlin, 1998, გვ. 170-178.

2 ოთარ გამყრელიძე აკადემიკოს ა. პიონტკოვსკის უწოდებს საბჭოური სისხლის სამართლის მეცნიერების ფუძემდებელს. იხ. თ. გამყრელიძე (1996), იქვე.

3 ანალოგიურ თვალსაზრისზე იხ. თ. გამყრელიძე (1996), იქვე.

§ 5. დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის განვითარების ისტორია

და ე. მეცგერის ცნობილმა პოლემიკამ. სწორედ ამის შედეგია ის, რომ თ. წერეთელი და ო. გამყრელიძე აღიარებდნენ უმართლობის სუბიექტური ელემენტის არსებობას. ო. გამყრელიძე წერს: „არსებობენ დელიქტები, რომელთა უმართლობები ან წმინდა ობიექტური მომენტებით აიგებიან ან, ობიექტურთან ერთად, სუბიექტურ ელემენტებსაც საჭიროებენ. სუბიექტური ელემენტი უმართლობას ასაბუთებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა დელიქტი პირდაპირი განზრახვითაა ჩადენილი. ესე იგი, როცა მიზანი, რომელიც ჩვენ უმართლობის ერთადერთ სუბიექტურ ელემენტად მიგვაჩნია, პირდაპირ არის მიმართული შემადგენლობით გათვალისწინებული შედეგის გამოწვევისაკენ“⁴. მოგვიანებით ოთარ გამყრელიძემ ასევე არაბოროტი განზრახვა აღიარა ქმედების შემადგენლობის სუბიექტურ ნიშნად და პ. კელცელის ფინალიზმის ზეგავლენით გამოიყენა იგი ბოროტი განზრახვისაგან (*dolus malus*)⁵. რაც შეეხება ბრალს, მართალია, საქართველოში ვრცელი ლიტერატურა შეიქმნა ამ პრობლემის შესახებ, მაგრამ უკანასკნელ პერიოდამდე მაინც ბრალის ფსიქოლოგიური თეორია იყო გაბატონებული. ო. გამყრელიძის აზრით, ბრალის წმინდა ნორმატიული თეორია ჩვენში ვერ განვითარდა უფრო პოლიტიკური მოტივების გამო.⁶ დღეისათვის ბრალის წმინდა ნორმატიულმა თეორიამ ჩვენში კარგად მოიკიდა ფეხი და მას, ზოგიერთი მეცნიერის განსხვავებული პოზიციის მიუხედავად, განსაკუთრებით ახალგაზრდა მკვლევარებში, ბევრი მხარდამჭერი გამოუჩნდა.⁷

4 ო. გამყრელიძე (1996), იქვე, გვ. 43.

5 შეად. ო. გამყრელიძე: საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 82, 98-99.

6 ამის შესახებ იხ. ო. გამყრელიძე: გერმანული სისხლის სამართლის ზეგავლენა ქართულ სისხლის სამართალზე, ჟურნალში: „სამართალი“, 1996, 3-4, გვ. 44.

7 ამ ნაშრომის წინამორბედ სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის მიმოხილვის რვა გამოცემის დამსახურებადაც უნდა ჩაითვალოს ის, რომ ბრალის წმინდა ნორმატიულმა თეორიამ დღეისათვის აღიარება ჰპოვა ქართულ სისხლის სამართალში.

VIII. შეჯამება

155

გერმანულმა სისხლისსამართლებრივმა სისტემურმა აზროვნებამ და დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის განვითარებამ თავისი ზეგავლენა მოახდინა ქართულ სისხლის სამართლის განვითარებაზეც. ამ მხრივ, განსაკუთრებით გამოირჩევა *თინათინ წერეთლისა* და *ოთარ გამყრელიძის* სამეცნიერო მოღვაწეობა. ასევე წარმოდგენილი ნაშრომის თეორიული საფუძველია გერმანული მოდელით აგებული დანაშაულის სამსაფეხურიანი (ნეო)ფინალისტური სისტემა ბრალის ნორმატიული თეორიით. წარმოდგენილი ნაშრომის წინამორბედ სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის მიმოხილვის რვა გამოცემამაც შეიტანა თავისი წვლილი იმაში, რომ დანაშაულის სამსაფეხურიანი სტრუქტურა დღეისათვის ქართულ სისხლის სამართალში გაბატონებულ სისტემას წარმოადგენს.

§ 6. დანაშაულის ცალკეული კატეგორიები

I. შესავალი

ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, დანაშაულის კლასიფიკაცია შეიძლება მოხდეს სხვადასხვა ნიშნით. მათგან უმეტესობა არ წარმოადგენს საკანონმდებლო კლასიფიკაციას, არამედ სისხლის სამართლის დოგმატიკის განვითარების შედეგია. ქვემოთ წარმოდგენილი იქნება დანაშაულის ცალკეული კატეგორიები. დანაშაულთა დაყოფას სხვადასხვა სახეობად აქვს არა მარტო თეორიულ-მეცნიერებითი, არამედ პრაქტიკული მნიშვნელობაც.

II. კლასიფიკაცია დანაშაულის

სიძიმის მიხედვით

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-12 მუხლი, სიძიმის მიხედვით, დანაშაულს ყოფს სამ კატეგორიად. საკითხი იმის შესახებ, დანაშაულის თუ რომელ კატეგორიას მიეკუთვნება სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის კონკრეტული შემაღენლობა, განისაზღვრება მხოლოდ აბსტრაქტული სასჯელის მიხედვით (ე.წ. აბსტრაქტულ-გენერალიზებული მიდგომა). არა აქვს მნიშვნელობა, თუ რა სასჯელი დაენიშნება დამნაშავეს კონკრეტულად. თუ ნორმა ითვალისწინებს რამდენიმე ძირითად სასჯელს ალტერნატიულად, მაშინ დანაშაულის კატეგორია განისაზღვრება იმ ყველაზე მკაცრი სასჯელის მიხედვით, რომელიც უმაღლესი აბსტრაქტული სასჯელის სახით გათვალისწინებულია ამ ქმედებისათვის.

ამ დაყოფას არა აქვს მხოლოდ აკადემიური ხასიათი. დანაშაულის კატეგორია მნიშვნელოვანია, უპირველეს ყოვლისა, დანაშაულის მომზადების დასჯადობისათვის (სსკ-ის მე-18 მუხლის მე-2 ნაწილი).

თავისუფლების აღკვეთის მაქსიმალური ვადის მიხედვით, მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსი (სსკ-ის მე-12 მუხლი) ითვალისწინებს დანაშაულის შემდეგ სამ კატეგორიას:

1. ნაკლებად მძიმე (განზრახი ან გაუფრთხილებლობითი დანაშაული, სანქციით ზუთ წლამდე თავისუფლების აღკვეთა);

2. მძიმე (განზრახი დანაშაული ათ წლამდე თავისუფლების აღკვეთით ან გაუფრთხილებლობითი დანაშაული სანქციით ზუთ წელზე მეტი ვადით თავისუფლების აღკვეთა);

3. განსაკუთრებით მძიმე (განზრახი დანაშაული სანქციით 10 წელზე მეტი ვადით ან უვადო თავისუფლების აღკვეთა).

მაგალითად, სსკ-ის 177-ე მუხლით გათვალისწინებული ქურობის 1-ლი და მე-2 ნაწილები მიეკუთვნება ნაკლებად მძიმე, ხოლო მე-3 და მე-4 ნაწილები - მძიმე დანაშაულთა კატეგორიას. სსკ-ის 108-ე მუხლი („განზრახ მკვლელობა“) მიეკუთვნება განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულთა კატეგორიას.

160 განსაკუთრებით მძიმედ ითვლება მხოლოდ განზრახი დანაშაული, ხოლო გაუფრთხილებლობითი - არა, თუნდაც იგი ითვალისწინებდეს 10 წელზე მეტი ვადით თავისუფლების აღკვეთას (მაგალითად, სსკ-ის 276-ე მუხლის მე-8 ნაწილი).

161 დანაშაულის კატეგორიას მნიშვნელობა აქვს პირობითი მსჯავრის შეფარდების, სასჯელის აღსრულების მიზნით თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულების სახის განსაზღვრის, სასჯელის მოხდისაგან პირობით ვადამდე გათავისუფლების, ხანდაზმულობის ვადის გამოთვლის, ნასამართლობის გაქარწყლებისა და სხვა საკითხების გადაწყვეტისათვის.

2010 წლის 9 მარტის „პატიმრობის კოდექსის“ მე-10 მუხლი განსაზღვრავს თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულების სახეებს. ნახევრად ღია ტიპისა და დახურული ტიპის დაწესებულებებში მსჯავრდებულთა განაწილება ხდება ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმისა და დამნაშავის პიროვნების მიხედვით.

ნახევრად ღია ტიპის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში, როგორც წესი, სასჯელს იხდის პირი, რომელიც მსჯავრდებულია ნაკლებად მძიმე ან მძიმე დანაშაულისათვის და დანიშნული თავისუფლების აღკვეთის ვადა არ აღემატება 10 წელს და ქალი, რომელსაც მისჯილი აქვს სასჯელი თავისუფლების აღკვეთის სახით („პატიმრობის კოდექსის“ 61-ე მუხლი). დახურული ტიპის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში, როგორც წესი,

სასჯელს იხდის პირი, რომელიც პირველად არის მსჯავრდებული განზრახი განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის, სასამართლოს მიერ განესაზღვრა 10 წელზე მეტი ვადით თავისუფლების აღკვეთა, განზრახი დანაშაულისათვის არაერთგზის ნასამართლევი პირი, უვალო თავისუფლება აღკვეთილი პირი და ადრე ნასამართლევი პირი, რომელსაც სასჯელის სახით განსაზღვრული ჰქონდა თავისუფლების აღკვეთა („პატიმრობის კოდექსის“ 64-ე მუხლი).¹

III. დანაშაულის კატეგორიები ჩადენის

ფორმის მიხედვით

ჩადენის ფორმის მიხედვით არსებობს დანაშაულის რამდენიმე კატეგორია. 162

(1) შედეგარეშე (ე.წ. ფორმალური) დელიქტი დამთავრებულად ითვლება აქტიური მოქმედების ჩადენის, (მაგალითად, ცრუ ჩვენების მიცემა — სსკ-ის 370-ე მუხლი), ან შესაძლებელი მოქმედების შეუსრულებლობის მომენტიდან, (მაგალითად, გადასახადისაგან თავის არიდება — სსკ-ის 218-ე მუხლი), მიუხედავად შედეგის დადგომისა.

(2) შედეგიანი (ე.წ. მატერიალური) დელიქტი მოითხოვს ობიექტური შედეგის დადგომას. იგი შეიძლება გამოიხატოს სამართლებრივი სიკეთის განადგურებაში (მაგალითად, მკვლელობა — სსკ-ის 108-ე მუხლი) ან დაზიანებაში (მაგალითად, ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანება — სსკ-ის 117-ე მუხლი) ან დაცული სამართლებრივი სიკეთისათვის საფრთხის შექმნაში, რასაც მძიმე შედეგი მოჰყვა (მაგალითად, აფეთქება, რამაც გამოიწვია ადამიანის სიცოცხლის მოსპობა ან სხვა მძიმე შედეგი — სსკ-ის 229-ე მუხლის მე-3 ნაწილი). 163

თინათინ წერეთელი მხარს არ უჭერს დანაშაულთა ასეთ დაყ- 164

¹ მანამდე მოქმედი „პატიმრობის შესახებ“ საქართველოს კანონით, დანაშაულის სიმძიმისა და დანაშაულის პიროვნების მიხედვით, გათვალისწინებული იყო სასჯელის აღსრულების შემდეგი რეჟიმები: საერთო რეჟიმი, მკაცრი რეჟიმი და საპყრობილე.

ოფას ე.წ. ფორმალურ და მატერიალურ დელიქტებად, რადგან, მისი აზრით, ეს ტერმინები ვერ გამოხატავენ საქმის არსს. მისი პოზიცია გამოდინარეობს გერმანულ ლიტერატურაში მიღებული დაყოფიდან: „შედეგიანი დანაშაული“¹ და „მოქმედებით ჩადენილი დანაშაული“² და არ ეთანხმება დანაშაულის ფორმალურ და მატერიალურ შემადგენლობებად კლასიფიკაციას³.

165 (3) ერთმანეთისაგან შეიძლება განვასხვავოთ კონკრეტული, აბსტრაქტული და აბსტრაქტულ-კონკრეტული საფრთხის დელიქტები.

თუ კანონი მოითხოვს კონკრეტული საფრთხის სიტუაციას, ადგილი აქვს კონკრეტული საფრთხის დელიქტს (მაგალითად, სიცოცხლისათვის საშიშ მდგომარეობაში ჩაყენება – სსკ-ის 127-ე მუხლი). თუ კანონი სამართლებრივი სიკეთისათვის კონკრეტული საფრთხის არსებობის დადგენას არ მოითხოვს, მაშინ სახეზეა აბსტრაქტული საფრთხის დელიქტი (მაგალითად, ფრენის საერთაშორისო წესის დარღვევა – სსკ-ის 280-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი). აბსტრაქტულისაგან განსხვავებით, აბსტრაქტულ-კონკრეტული საფრთხის დელიქტებში მოსამართლეს უწევს იმის შემოწმება, კონკრეტულ შემთხვევაში საფრთხეს შეეძლო თუ არა გამოეწვია მძიმე შედეგი.

მაგალითად, სსკ-ის 288-ე მუხლის პირველი ნაწილი მოითხოვს იმის დადგენას, გარემოსათვის საშიში ნივთიერებისადმი მოპყრობის წესის დარღვევას შეეძლო თუ არა ადამიანის ჯანმრთელობის ან გარემოს არსებითი დაზიანება ან სხვა მძიმე შედეგის გამოწვევა. ასევე 242-ე მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებულია აფეთქებასაშიშ საწარმოში საწარმოო ტექნიკური უსაფრთხოების წესის დარღვევა, რასაც გაუფრთხილებლობით შეეძლო გამოეწვია მძიმე შედეგი.

166 (4) წმინდა უმოქმედობით ჩადენილი დელიქტი არის ისეთი დანაშაული, რომლის ჩადენა შეიძლება მხოლოდ უმოქმედობით (მაგ-

1 გერმანულად: „Erfolgsverbrechen“.

2 გერმანულად: „Begehungverbrechen“.

3 იხ. თ. წერეთელი: სისხლის სამართლის პრობლემები, II ტომი, 2007, გვ. 415.

ალითად, დანაშაულის შეუტყობინებლობა -- სსკ-ის 376-ე მუხლი; დაუხმარებლობა -- სსკ-ის 129-ე მუხლი). შერეული უმოქმედობით ჩადენილია დელიქტი, რომლის შემადგენლობა სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში გათვალისწინებულია აქტიური მოქმედებით ჩადენილი დანაშაულისათვის, მაგრამ იმავე შემადგენლობით კვალიფიცირდება უმოქმედობაც (მაგალითად, უმოქმედობით ჩადენილი მკვლელობა -- სსკ-ის 108-ე მუხლი); თუ არსებობს სამართლებრივი გარანტიის ფუნქცია, უმოქმედობის დასჯადობის სხვა ორ პირობასთან -- (1) მოქმედების შესაძლებლობასა და (2) შედეგის თავიდან აცილებადობასთან ერთად, რაც გათვალისწინებულია სსკ-ის მე-8 მუხლის მე-3 ნაწილით.

(5) შემამსუბუქებელი და დამამძიმებელი გარემოებების გათვალისწინებით, დანაშაული შეიძლება გამოიჩალოს ძირითად, კვალიფიციურ ან პრივილეგიურ შემადგენლობაში.

167

ქმედების ძირითადი შემადგენლობა წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივი უმართლობის ტიპიზირებულ ფორმას (მაგალითად, განზრახი მკვლელობა -- სსკ-ის 108-ე მუხლი). კვალიფიციური შემადგენლობა (მაგალითად, განზრახ მკვლელობა დამამძიმებელ გარემოებებში -- სსკ-ის 109-ე მუხლი) უმართლობის ხარისხს ამაღლებს, ხოლო პრივილეგიური (მაგალითად, მკვლელობა მსხვერპლის თხოვნით -- სსკ-ის 110-ე მუხლი) -- ამცირებს.

ქმედების კვალიფიკაციის დროს კვალიფიციურ ან პრივილეგიურ შემადგენლობას ყოველთვის უპირატესი ძალა აქვს ძირითად შემადგენლობასთან მიმართებაში, ხოლო თუ ერთდროულად არსებობს ერთი და იმავე დანაშაულის კვალიფიციური და პრივილეგიური შემადგენლობები, უპირატესობა ენიჭება პრივილეგიურ შემადგენლობას (შედარებით მსუბუქი პრივილეგიური შემადგენლობის მიერ უფრო მძიმე კვალიფიციური შემადგენლობის ე.წ. დაბლოკვის ძალა).

(6) დანაშაულის ჩადენის „ნორმალურ შემთხვევას“ წარმოადგენს ე.წ. დამთავრებული დანაშაული. ეს ის შემთხვევაა, როცა დანაშაულის შემადგენლობის ყველა ობიექტური და სუბიექტური ნიშანი სახეზეა. თუ შემადგენლობა მთლიანად არ არის განხორციელებული, მაშინ დანაშაული არ არის დამთავრებული (ე.წ.

168

დამთავრებული დანაშაული).

გაუფრთხილებლობით დანაშაულს არა აქვს დასჯადი სტადიები, ხოლო შედეგიანი განზრახი დანაშაული გაივლის მომზადებისა და მცდელობის სტადიებს. დასჯადია მძიმე, განსაკუთრებით მძიმე და ზოგიერთი ნაკლებად მძიმე განზრახი დანაშაულის მომზადება (სსკ-ის მე-18 მუხლის მე-2 ნაწილი). რაც შეეხება დანაშაულის მცდელობას, საქართველოს სისხლის სამართლის მიხედვით, დანაშაულის კატეგორიას არ ექცევა ყურადღება, არამედ კატეგორიის მიუხედავად, განზრახი დანაშაულის მცდელობა ისჯება სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის მე-19 მუხლზე მითითებით, კერძო ნაწილის შესაბამისი ნორმის საფუძველზე.

მაგალითად, საყოფაცხოვრებო ნიადაგზე ჩხუბის დროს, გაბრაზებულმა ა.-მ შურისძიების გრძნობით თავში რკინის ჯოხის რამდენჯერმე ჩარტყმით ბ.-ს მიაყენა ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანება, რასაც რამდენიმე ზანში მისი სიკვდილი მოჰყვა.

ამ კაზუსის ამოხსნა ხდება მოქმედებით ჩადენილი განზრახი დამთავრებული დანაშაულის სქემით.

ჰიპოთეზა: ა.-მ რკინის ჯოხის თავში ჩარტყმით შესაძლებელია, ჩაიდინა ბ.-ს განზრახი მკვლელობა, რაც გათვალისწინებულია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 108-ე მუხლით.

სხვა შემთხვევაში, მაგალითად, საყოფაცხოვრებო ნიადაგზე ჩხუბის დროს, გაბრაზებულმა ა.-მ თავში ხის ჯოხის რამდენჯერმე ჩარტყმით ბ.-ს მიაყენა ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანება.

ამ კაზუსის ამოხსნა თავდაპირველად იწყება მოქმედებით ჩადენილი განზრახი დამთავრებული დანაშაულის სქემით.

ჰიპოთეზა: ა.-მ ხის ჯოხის თავში ჩარტყმით შესაძლებელია, ჩაიდინა ბ.-ს ჯანმრთელობის განზრახ მძიმე დაზიანება, რაც გათვალისწინებულია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 117-ე მუხლის 1-ლი ნაწილით.

თუ ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის ეტაპზე დადგინდა, რომ ა. მოქმედებდა ბ.-ს სიცოცხლის მოსპობის განზრახვით, ასეთ შემთხვევაში მაინც უნდა გაკეთდეს დასკვნა (კონკლუზია), რომ შესრულებულია ჰიპოთეზაში დაყენებული ვარაუდი (ე.წ. იდეალური კონკურენციის „განმარტებითი ფუნქცია“). ამით უნდა მოხ-

დეს იმის გამოხატვა, რომ დაზარალებულისთვის თავში ჯოხის ჩარტყმას უშედეგოდ არ ჩაუვლია. მიზანშეწონილი არ არის, რომ თავდაპირველ დასკვნაში მოხდეს გადასვლა განზრახი მკვლელობის მცდელობაზე, არამედ პირველი ჰიპოთეზის დადასტურების შემდეგ უნდა მოხდეს მეორე ახალი ჰიპოთეზის დაყენება განზრახი მკვლელობის მცდელობის ჩადენის შესახებ.

მეორე ჰიპოთეზა: ა.-მ ხის ჯოხის ჩარტყმით შესაძლებელია, ჩაიდინა ბ.-ს განზრახი მკვლელობის მცდელობა, რაც გათვალისწინებულია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-19 და 108-ე მუხლებით.

სხვაგვარი ჰიპოთეზა უნდა იქნეს დაყენებული შემდეგ შემთხვევაში: მაგალითად, საყოფაცხოვრებო ნიადაგზე ჩხუბის შემდეგ, გაბრაზებულმა ა.-მ გადაწყვიტა, შური ეძია ბ.-ს მიმართ. ღამით იგი ცეცხლსასროლი იარაღით შეიარაღებული მივიდა ბ.-ს საცხოვრებელ სახლში, გადავიდა ფანჯრიდან და დაიწყო მისი ძე-ბნა ოთახებში. ამ დროს მას ოჯახის ერთ-ერთმა წევრმა წაართვა იარაღი, შეუკრა ხელ-ფეხი და გადასცა პოლიციას.

ჰიპოთეზა: ა.-მ შესაძლებელია, შურისძიების მოტივით ბ.-ს მოკვლის განზრახვით ცეცხლსასროლი იარაღით მის საცხოვრებელ სახლში შესვლით ჩაიდინა ბ.-ს განზრახი მკვლელობის მომზადება, რაც გათვალისწინებულია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-18 და 108-ე მუხლებით.

(7) შეკვეცილი დელიქტი. ქართული სისხლის სამართლის კოდექსი ითვალისწინებს განზრახი დანაშაულის შემადგენლობებს, რომლებიც უკვე მომზადების ან მცდელობის სტადიაზე წარმოადგენენ სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილით გათვალისწინებულ დამთავრებულ დანაშაულს.

ასე, მაგალითად, დამთავრებული დანაშაულია აგრესიული ომის დაგეგმვა ან მომზადება (სსკ-ის 404-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი), ბანდიტური თავდასხმის მომზადება, რაც გამოიხატა მყარი შეიარაღებული ჯგუფის (ბანდის) შექმნაში, პირზე ან ორგანიზაციაზე თავდასხმის მიზნით (სსკ-ის 224-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი). რაც შეეხება ყაჩაღობის (სსკ-ის 179-ე მუხლი) მცდელობას, სისხლის სამართლის კოდექსით იგი არ არის ცალკე სტადიად გამოყო-

ფილი, რადგან ყაჩაღობა დამთავრებულია მცდელობის ეტაპზე, სიცოცხლის ან ჯანმრთელობისათვის საშიში თავდასხმის მომენტიდან, რაც მიზნად ისახავდა სხვისი მოძრავი ნივთის მართლ-საწინააღმდეგო დაუფლებას.

170

(8) დენადი, განგრძობადი და არაერთგზისი დანაშაული. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი იძლევა დანაშაულთა ამ სახეების საკანონმდებლო დეფინიციას.

(ა) სსკ-ის მე-13 მუხლის მიხედვით, დენადია სისხლის სამართლის კოდექსის ერთი მუხლით ან მუხლის ნაწილით გათვალისწინებული დანაშაული, რომლის ჩადენა იწყება მოქმედებით ან უმოქმედობით და შემდეგ უწყვეტად ხორციელდება, ვიდრე არ მოხდება მისი აღკვეთა თვით დამნაშავეის ან სხვა პირის, მათ შორის სამართალდამცავი ორგანოების მიერ.

მაგალითად, თავისუფლების უკანონო აღკვეთა (სსკ-ის 143-ე მუხლი).

171

(ბ) განგრძობადი დანაშაული (სსკ-ის მე-14 მუხლი) შედგება ორი ან მეტი დანაშაულებრივი აქტისაგან, რომელიც წარმოადგენს სისხლის სამართლის კოდექსის ერთი მუხლის ან მუხლის ნაწილით გათვალისწინებულ დანაშაულს. მისი დამახასიათებელი თვისება არის ის, რომ ორი ან მეტი ქმედების ჩადენა ხდება ერთიანი მიზნითა და საერთო განზრახვით. იგი დამთავრებულია უკანასკნელი ქმედების ჩადენის მომენტიდან, ხოლო ყველა ჩადენილი აქტი ერთობლიობაში განიხილება ერთ დანაშაულად.

მაგალითად, ა.-მ განიზრახა ქურდობა, ხოლო ნაქურდალი ნივთები ეტაპობრივად, ერთი კვირის განმავლობაში, ლაშქარობით, ფარულად წაიღო სამშენებლო მოედნიდან. მიყენებული ზიანი მთლიანობაში აღემატება 10 000 ლარს, რის გამოც მისი ერთიანი განზრახვით ჩადენილი რამდენიმე აქტისაგან შემდგარი ქმედება დაკვალიფიცირდება, როგორც ქურდობა, ჩადენილი დიდი ოდენობით (სსკ-ის 177-ე მუხლი მე-4 ნაწილის „ბ“ ქვეპუნქტი).

172

(გ) რაც შეეხება არაერთგზისი დანაშაულს, მისი საკანონმდებლო დეფინიცია შეიცვალა სისხლის სამართლის კოდექსში 2007 წლის 4 ივლისის კანონით შეტანილი ცვლილებით. სსკ-ის მე-15 მუხლის თანახმად, არაერთგზისი დანაშაულის დამახა-

სიათბებელი თვისებაა ის, რომ წინათ ნასამართლევი პირის მიერ ამ ნასამართლობის მოხსნამდე ან გაქარწყლებამდე ხდება იმავე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის ჩადენა. კოდექსის სხვადასხვა მუხლით გათვალისწინებული ორი ან მეტი დანაშაული მხოლოდ მაშინ ჩაითვლება არაერთგზის დანაშაულად, თუ ამის შესახებ მითითებულია კერძო ნაწილის შესაბამის მუხლში.

ამის მაგალითია, სსკ-ის 177-ე მუხლის („ქურდობა“) მე-2 შენიშვნა.

სავალდებულოა თუ არა, რომ პირი ახალი დანაშაულის ჩადენამდე მაინც და მაინც იგივე მუხლით იყოს გასამართლებული, თუ საკმარისია იგივე სისხლისსამართლებრივი უმართლობის განხორციელება? ამ კითხვაზე კოდექსში არ არის პირდაპირ პასუხი გაცემული და წარმოადგენს ნორმის ინტერპრეტაციის საგანს. მართალია, სისხლის სამართალში ინტერპრეტაცია კეთდება კანონის სიტყვითი ჟღერადობიდან გამომდინარე, მაგრამ ეს არ არის ნორმის ერთადერთი სავალდებულო ახსნა-განმარტება. არ შეიძლება წინასწარ ზუსტად განისაზღვროს, ნორმა შეზღუდულად (რესტრიქციულად), თუ ფართოდ (ექსტენსიურად) უნდა იქნეს ინტერპრეტირებული. ამ საქმეში ინტერპრეტატორს ეხმარება სამართლის მეთოდების მოძღვრება, რომელიც კანონით წინასწარ ნორმატიულად არ არის დადგენილი. ამ შემთხვევაში გადაწყვეტილება კანონის სიტყვასიტყვითი ჟღერადობის ფარგლებს გარეთ („*praeter verba legis*“) უნდა იქნეს მიღებული.

(9) ზოგადი და სპეციალური დელიქტები.

(ა) სუბიექტის მიხედვით, ზოგადია ისეთი დანაშაული, რომლის ჩადენა შეიძლება ნებისმიერი პირის მიერ. სპეციალური დელიქტის დროს დამნაშავეთა წრე შეზღუდულია იმ პირებით, რომელთაც გააჩნიათ სპეციალური თვისება, რითაც ისინი განსხვავდებიან სხვა ადამიანებისაგან (მაგალითად, სამოხელეო დანაშაულები). ამსრულებლისგან განსხვავებით, სპეციალური დანაშაულის თანამონაწილე შეიძლება იყოს ნებისმიერი სუბიექტი.

სუბიექტის მიხედვით არსებობს ნამდვილი და არანამდვილი სპეციალური დელიქტები. თუ სუბიექტის სპეციალური თვისება

173

174

თავი 1. მატერიალური სისხლის სამართლის საფუძვლები

აფუძნებს სისხლისსამართლებრივ უმართლობას, ასეთი დანაშაული წარმოადგენს ნამდვილ სპეციალურ დელიქტს.

მაგალითად, სამსახურებრივი უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენება (სსკ-ის 332-ე მუხლი).

175 იმ შემთხვევაში კი, როცა დანაშაულის ჩადენა მის ძირითად ფორმაში შეუძლია ნებისმიერ პირს, ხოლო სუბიექტის სპეციალური თვისება მოქმედებს მხოლოდ, როგორც დამამძიმებელი გარემოება, სახეზე გვაქვს არანამდვილი (მოჩვენებითი) სპეციალური დელიქტები.

მაგალითად, თაღლითობა სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით (სსკ-ის 180-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტი).

176 გაბატონებული შეხედულების მიხედვით, შერეული (არანამდვილი) უმოქმედობით ჩადენილი დელიქტები წარმოადგენენ სპეციალურ დელიქტებს, რადგან სამართლებრივი გარანტიის ფუნქცია წარმოადგენს კონკრეტული დამნაშაისათვის დამახასიათებელ თვისებას.

177 (ბ) ქმედების შინაარსის მიხედვით არსებობს ზოგადი და სპეციალური დელიქტები, რომელთაგან კვალიფიკაციის დროს უპირატესობა ენიჭება სპეციალურს.

მაგალითად, ტრანსპორტის მოძრაობის უსაფრთხოების ან ექსპლუატაციის წესის დარღვევა, რამაც გამოიწვია ადამიანის სიცოცხლის მოსპობა (სსკ-ის 276-ე მუხლის მე-5 ნაწილი) წარმოადგენს სპეციალურ ნორმას სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპობასთან მიმართებაში (სსკ-ის 116-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი).

178 (10) დანაშაულის ჩადენაში ორი ან მეტი პირის მონაწილეობის შემთხვევაში არსებობს თანაამსრულებლობით, შუალობითი ამსრულებლობითა და თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაულები.

179 დანაშაულის ჩადენის „ნორმალური შემთხვევა“ ინდივიდუალური ამსრულებლობა. თანაამსრულებლობის დროს აუცილებელი არ არის, რომ ყველა მათგანმა შეასრულოს ქმედების შემადგენლობის მთლიანი მოცულობა, საკმარისია, რომ ყველა მათგანმა ობიექტური შემადგენლობა ერთობლიობაში განახორციელოს (ე.წ. თანამიზეზობრიობა).

მაგალითად, ა.-მ და ბ.-მ ავტომანქანიდან მოიპარეს მაგნი-

ტოფონი. ა.-მ ჩაამტვრია საქარე მინა, ხოლო ბ.-მ მაგნიტოფონი გამოიტანა ფანჯრიდან. ნაქურდალი ნივთი მათ გაყიდეს და ფული გაინაწილეს. არსებობს თუ არა სუბიექტური შემადგენლობა (განზრახვა და მისაკუთრების მიზანი) თითოეული ამ ამსრულების მხრიდან, უნდა დადგინდეს ცალ-ცალკე.

თანამსრულებლობა შეიძლება იმ შემთხვევაშიც, როცა ერთი ამსრულებელი ასრულებს ქმედების შემადგენლობის ყველა ობიექტურ ნიშანს, ხოლო მეორე -- არცერთს, მაგრამ ფუნქციონალურად არის დაკავშირებული დანაშაულის ჩადენის პროცესთან (ე.წ. თანამსრულებლობის ფუნქციონალური თეორია).

მაგალითად, ყაჩაღობის ან ქურდობის დროს ერთ-ერთი პირი, უსაფრთხოების მიზნით, რჩება გარეთ, ხოლო ორი შედის ბინაში და ახორციელებს ყაჩაღურ თავდასხმას ან ფარულად გამოაქვს ნივთი.

თანამონაწილეობის დროს დანაშაულის ჩადენა ხდება როლების განაწილებით. ამ დროს ამსრულებელთან ერთად არსებობს თანამონაწილე (ორგანიზატორი; წამქეზებელი; დამხმარე). შუალობითი ამსრულებლობის დროს კი, ამსრულებელი დანაშაულს ჩადის ე.წ. ცოცხალი იარაღის გამოყენებით.

180

181

IV. შეჯამება

182

ქართული სისხლის სამართალი დანაშაულთა დაყოფას ახდენს სხვადასხვა ნიშნით. კლასიფიკაციის ეს სახეები ძირითადად ჩამოყალიბდა სისხლის სამართლის დოგმატიკაში. მხოლოდ ზოგიერთი მათგანი წარმოადგენს დანაშაულთა საკანონმდებლო კლასიფიკაციას. ასეთ დაყოფას, უპირველეს ყოვლისა, აქვს შემეცნებითი მნიშვნელობა, მაგრამ ასევე მნიშვნელოვანია პრაქტიკული თვალსაზრისით, განსაკუთრებით სასჯელთა დანიშვნისა და აღსრულების პროცესში.

მეორე თავი

სისხლის სამართლის კანონის

მოქმედების ფარგლები და

ინტერპრეტაციის მეთოდები

§ 7. დანაშაულის ჩადენის დრო და ადგილი

I. დანაშაულის ჩადენის დრო

ქმედების დანაშაულებრიობა და დასჯადობა განისაზღვრება სისხლის სამართლის იმ კანონით, რომელიც მოქმედებდა მისი ჩადენის დროს. დანაშაულის ჩადენის დროა ქმედების ჩადენის დრო, ანუ დანაშაულებრივი ნების გამოვლენის დრო. შედეგის დადგომის დროს მნიშვნელობა არა აქვს. თანამონაწილეობით ჩადენილ დანაშაულში დანაშაულის ჩადენის დროა აგრეთვე თანამონაწილის მოქმედების დრო. უმოქმედობის დროს დანაშაულის ჩადენის დროა ის დრო, როცა პირს უნდა ემოქმედა. 183

მაგალითად, თუ დანაშაულის მსხვერპლს საწამლავი დააღუპინეს შაბათს, ხოლო ამის შედეგად გარდაიცვალა ორშაბათს, დანაშაულის ჩადენის დროა შაბათი.

მცდელობის დროს გამოიყენება ის კანონი, რომელიც მოქმედებდა მისი ჩადენის დროს. განსაკუთრებით მძიმე, მძიმე და ზოგიერთი ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მომზადების დროს, რომელიც დასჯადია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-18 მუხლის მე-2 ნაწილიდან გამომდინარე, დანაშაულის ჩადენის დროა დანაშაულის მოსამზადებელი ქმედების ჩადენის დრო. 184

მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის მე-2 მუხლიდან გამომდინარე, 2000 წლის 1 ივნისამდე ჩადენილ ქმედებათა კვალი იფიქსაცია უნდა მოხდეს დანაშაულის ჩადენის დროს მოქმედი ძველი კოდექსის შესაბამისი მუხლით, იმ პირობით, რომ ახალი 185

კოდექსი არ აუქმებს ქმედების დასჯადობას ან არ ამსუბუქებს სასჯელს. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში, ქმედების კვალიფიკაცია, მოქმედი კოდექსის მე-3 მუხლიდან გამომდინარე, უნდა მოხდეს ახალი კოდექსის შესაბამისი მუხლით. მართალია, მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 415-ე მუხლის მე-5 ნაწილის მიხედვით, ამ კოდექსის ამოქმედებისთანავე ძალადაკარგულად უნდა ჩაითვალოს 1960 წლის 30 დეკემბრის სისხლის სამართლის კოდექსი, მაგრამ ეს ენება მხოლოდ 2000 წლის 1 ივნისიდან ჩადენილ ქმედებებს. მანამდე ჩადენილი ქმედებების მიმართ ძველი კოდექსის ნორმები კვლავაც გამოიყენება, გარდა ახალი კანონის პირის მიმართ სასიკეთოდ შებრუნების შემთხვევებისა.

II. დანაშაულის ჩადენის ადგილი

186 სისხლის სამართლის კოდექსის მე-4 მუხლიდან გამომდინარე, დანაშაულის ჩადენის დროისგან განსხვავებით, დანაშაულის ჩადენის ადგილი განისაზღვრება არა მხოლოდ ქმედების ჩადენის ადგილით, არამედ ორივე - როგორც ქმედების ჩადენის, ისე შედეგის დადგომის ადგილით.¹ ქართული სისხლის სამართლის კოდექსი დანაშაულის ჩადენის ადგილის განსაზღვრის დროს აღიარებს ე.წ. „სუყველგანობის“, ანუ „საყოველთაობის“ თეორიას².

187 ამ თეორიის მიხედვით, დანაშაულის ჩადენის ადგილია როგორც ქმედების ჩადენის ადგილი, სადაც პირმა თავისი დანაშაულებრივი ნება გამოავლინა, ასევე შედეგის დადგომის ადგილიც.

მაგალითად, პირს საწამლავი დაალევინეს საქართველოში, რომელიც მეორე დღეს ამ მოწამვლისგან გარდაიცვალა სომხეთში. ასევე, პირიქით, ერევნის აეროპორტში მოწამლული პირი მეორე დღეს გარდაიცვალა თელავში.

ორივე კაზუსის მიხედვით, დანაშაულის ჩადენის ადგილია

¹ დანაშაულის ჩადენის ადგილის ცნების შესახებ იხ. ო. გამყრელიძე: ბრძოლა სამართლებრივი სახელმწიფოსათვის, 1998, გვ. 189-200.

² გერმანულად ე.წ. *Ubiquitätstheorie*. ამის შესახებ იხ. H.-H. Jescheck, T. Weigend: *Lehrbuch des Strafrechts*, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 177-178.

ორივე სახელმწიფოს ტერიტორია — როგორც საქართველო, ისევე სომხეთი, რაც იმას ნიშნავს, რომ ორივე სახელმწიფო თანაბრად — აა უფლებამოსილი, დამნაშავის მიმართ განახორციელოს თავისი სისხლის სამართლის იურისდიქცია ე.წ. ტერიტორიულობის პრინციპიდან გამომდინარე. ამ ორი სახელმწიფოდან გაასამართლებს ის სახელმწიფო, რომლის ხელშიც აღმოჩნდება დამნაშავე და მას, როგორც წესი, დამნაშავის გადაცემის სამართლებრივი ვალდებულება არ წარმოეშობა.

ცოტა განსხვავებული მიდგომაა საერთაშორისო სისხლის სამართალში, რომლის მიხედვით, სხვა თანაბარი პირობების არსებობის შემთხვევაში, ქმედების ადგილს ენიჭება უპირატესობა შედეგის ადგილთან შედარებით¹.

უმოქმედობის დროს დანაშაულის ჩადენის ადგილია იქ, სადაც უნდა ემოქმედა პირს, ასევე სადაც უმოქმედობის შედეგი დადგა ან პირის წარმოდგენით უნდა დამდგარიყო. 188

თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაული ამ თანამონაწილისთვის ჩადენილია როგორც ამსრულებლის მიერ ქმედების ჩადენისა და შედეგის დადგომის ადგილას, აგრეთვე იქ, სადაც თანამონაწილე მოქმედებდა ან უმოქმედების შემთხვევაში უნდა ემოქმედა, ასევე, სადაც მისი წარმოდგენით დანაშაული უნდა ჩადენილიყო. თუ უცხოეთში ჩადენილი დანაშაულის თანამონაწილე საქართველოში ჩაიდენს ქმედებას, იგი დაისჯება საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით, მაშინაც, როცა ეს ქმედება დანაშაულის ჩადენის ადგილას დასჯადი არ არის. 189

მაშასადამე, მაშინ, როდესაც თანამონაწილისთვის დანაშაულის ჩადენის ადგილი არის აგრეთვე ამსრულებლის მიერ დანაშაულის ჩადენის ადგილი, ამსრულებლისათვის — პირიქით, დანაშაულის ჩადენის ადგილია არა თანამონაწილის ქმედების ადგილი, არამედ მის მიერ დანაშაულის ჩადენის ადგილი, რადგანაც თანამონაწილეობა აქცესორული ბუნებისაა. ეს იმას ნიშნავს, რომ თანამონაწილის პასუხისმგებლობა დამოკიდებულია ამსრულებლის პასუხისმგებლობაზე, მაშინ, როდესაც ამსრულებლის პასუხისმგებლობა თანამონაწილის პასუხისმგებლობისაგან დამოუკიდებელია. 190

¹ იხ. K. Ambos: Internationales Strafrecht, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 79.

191

როგორც ცნობილია, ე.წ. „სუყველგანობის“, ანუ „საყოველთაობის“ თეორიას ისტორიულად წინ უძღოდა მოქმედების თეორია (რაინჰარდ ფრანკი), რომელიც დანაშაულის ჩადენის ადგილად აცხადებდა მხოლოდ დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის ადგილს. მისი წინამორბედია ასევე ე.წ. შედეგის თეორია (ფრანც ფონ ლის-ტი). ორივე ეს თეორია გარკვეულწილად ზღუდავს სახელმწიფოს სისხლის სამართლის იურისდიქციის ფარგლებს, რის გამოც აუცილებელი გახდა ორივე მათგანის შეერთება.

ამ ახალი სინთეზური თეორიის მიხედვით, რომელიც გამომდინარეობს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-4 მუხლის მე-2 ნაწილიდან, საქართველოში ჩადენილად ითვლება დანაშაული, რომელიც დაიწყო, გრძელდებოდა, შეწყდა (ე.წ. მოქმედების თეორია) ან დამთავრდა (ე.წ. შედეგის თეორია) მის ტერიტორიაზე. ეს ნორმა მთლიანობაში წარმოადგენს ე.წ. „სუყველგანობის თეორიის“ საკანონმდებლო რეგლამენტაციას.

III. შეჯამება

192

ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, დანაშაულის ჩადენის ადგილი და დრო განსაზღვრულია საკანონმდებლო დონეზე, ხოლო ცალკეული თეორიები შეიქმნა სისხლის სამართლის დოგმატიკის მიერ. დანაშაულის ჩადენის ადგილი განისაზღვრება ე.წ. „სუყველგანობის თეორიით“, რომელიც ხელს უწყობს საქართველოს მიერ თავისი სისხლის სამართლის იურისდიქციის სრულყოფილად განხორციელებას. დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელების ნებისმიერი ტერიტორიული შემხებლობა საქართველოსთან აღჭურავს მას მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენი პირის მიმართ კანონით დადგენილი ფორმით თავისი იურისდიქციის განხორციელების უფლებამოსილებით, რაც შეესაბამება ამ საკითხზე კონტინენტალურ-ევროპულ სამართლებრივ სივრცეში ჩამოყალიბებულ მიდგომებს.

§ 8. სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქცია.

კანონის უკუმაღლა და ანალოგია.

კანონის ინტერპრეტაცია

I. შესავალი

სისხლის სამართალს აქვს საგარანტიო ფუნქცია.¹ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-2 და მე-3 მუხლებში აისახა ჯერ კიდევ ანსელმ ფოიერბახის სახელმძღვანელოში მოცემული კანონიერების პრინციპი, რომელიც ევროპული სისხლის სამართლის ქვაკუთხედს წარმოადგენს: „*nullum crimen, nulla poena sine lege*“ („არ არსებობს სასჯელი, არ არსებობს დანაშაული კანონის გარეშე“).²

კანონიერების პრინციპს, რომელიც ფოიერბახმა პირველმა ჩამოაყალიბა თავის ცნობილ სისხლის სამართლის სახელმძღვანელოში, უფრო დიდი ხნის ისტორია აქვს და ფოიერბახამდე იცნობდა არაერთი სამართლებრივი აქტი.³ ეს პრინციპი აისახა 1776 წლის ამერიკის შტატების კირჯინიისა და მერილენდის კონსტიტუციებში, შემდეგ - ავსტრიის 1787 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში, საფრანგეთის 1789 წლის ადამიანისა და მოქალაქის უფლებათა ცნობილ დეკლარაციაში, ხოლო უფრო მოგვიანებით, 1794 წლის პრუსიის კანონმდებლობასა და 1810 წლის ფრანგულ სისხლის სამართლის კოდექსში. იგი ასევე მოცემულია ან-

1 ამ საკითხზე ქართულ ენაზე იხ. ლ. ზარანაული: სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქცია, ჟურნალში: „მართლმსაჯულება და კანონი“, 2008, 1, გვ. 50.

2 ეს ლათინური, დღემდე საყოველთაო გამოყენების მქონე ფორმულა პირველად გამოყენებულ იქნა ანსელმ ფოიერბახის 1801 წელს გამოცემული ცნობილი სისხლის სამართლის სახელმძღვანელოს მე-20 პარაგრაფში. P. J. A. Feuerbach: Lehrbuch des peinlichen Rechts, 1801. იხ. ამ წიგნის მე-14 გამოცემა, 1847, ხელახლა გამოიცა 1986 წელს, §20, გვ. 41.

3 შეად. II.-L. Schreiber: Gesetz und Richter. Zur geschichtlichen Entwicklung des Satzes nullum crimen, nulla poena sine lege, 1976, გვ. 17.

სელმ ფოიერბახის მიერ დაწერილ ბავარიის 1813 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში, რომელიც კრძალავდა მოსამართლის მიერ კანონის ინტერპრეტაციასა და ნორმათა სამეცნიერო კომენტირებას.¹ შემდეგ იგი ნაციონალური კონსტიტუციებისა და სისხლის სამართლის კოდექსების აუცილებელი კომპონენტი გახდა.

საბჭოთა კავშირის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა გასული საუკუნის 50-იან წლებამდე არ აღიარებდა კანონიერების პრინციპს. 1919 წლის 12 დეკემბრის პირველი საბჭოთა საკოდიფიკაციო აქტიდან: „რუსეთის საბჭოთა ფედერაციული სოციალისტური რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კანონმდებლობის სახელმძღვანელო საწყისებიდან“ მოყოლებული, დანაშაული წარმოადგენდა საზოგადოებრივად საშიშ ქმედებას. „საბჭოთა კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლებით“ (1958 წ.), ასევე 60-იანი წლების მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსებით შემოღებულ იქნა ანალოგიისა და კანონის უკუძალის აკრძალვა, რაც საკანონმდებლო დონეზე კანონიერების პრინციპის აღიარებას წარმოადგენდა.² ეს არ ნიშნავს იმას, რომ საბჭოთა კავშირი იყო სამართლებრივი სახელმწიფო, რადგან იგი აღიარებდა კანონის და არა სამართლის უზენაესობას.

194

დღეისათვის სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქცია გამომდინარეობს როგორც საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტში, ასევე სისხლის სამართლის კოდექსის მე-2 და მე-3 მუხლებში ასახული კანონიერების პრინციპიდან, რომლის მიხედვით, სისხლის სამართლის კოდექსი არის დამნაშავესთვის „*Magna Charta*“³ (ლისტი). კანონიერების პრინციპი კრძალავს ბრალდებულის საზიანოდ შემდეგი ოთხი ძირითადი აკრძალვითი დებულების გამოყენებას:

(1) კანონის უკუძალის აკრძალვა (*lex praevia*);

1 შუად. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 143-145.

2 საბჭოთა სისხლის სამართლის ამ დადებით მომენტზე მიუთითებს კლაუს როქსინი. იხ. C. Roxin (2006), იქვე, გვ. 145.

3 იგი უკავშირდება 1215 წლის ცნობილი ინგლისური თავისუფლების ქარტიის - *Magna Charta Libertatum* სახელწოდებას.

(2) ანალოგიის აკრძალვა (*lex stricta*);

(3) დაუწერელი ჩვეულებითი სამართლის გამოყენების აკრძალვა (*lex scripta*);

(4) ნორმის განუსაზღვრელობის აკრძალვა (*lex certa*).¹

კანონიერების პრინციპის ქვაკუთხედს წარმოადგენს „*nullum crimen sine lege*“, რომელიც დღეს საყოველთაოდ აღიარებულია, როგორც სამართლებრივი სახელმწიფოს ფუნდამენტური პრინციპი.² იგი ასახულია როგორც ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-7 მუხლის პირველ აბზაცში, ასევე სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო პაქტის მე-15 მუხლის პირველ აბზაცში. იგი განვრცობილია პრინციპით: „*nulla poena sine lege*“.

„*Nullum crimen*“-პრინციპის აღიარების მიუხედავად, ნაციონალური კანონმდებლობა ხელშეუხებელს ტოვებს საერთაშორისო ჩვეულებით სამართალსა და საყოველთაოდ აღიარებულ სამართლებრივ პრინციპებზე დაფუძნებულ დასჯადობას, როცა ამ ქმედებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა პირდაპირ არ არის გათვალისწინებული ნაციონალური კანონმდებლობით (ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-7 მუხლის მე-2 აბზაცი და სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო პაქტის მე-15 მუხლის მე-2 აბზაცი).

კანონიერების პრინციპი მოქმედებს არა მხოლოდ მაშინ, როცა საქმე ეხება სისხლის სამართლის კერძო ნაწილის ცალკეულ შემადგენლობებს, არამედ იგივე სახით გამოიყენება ასევე სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის დებულებების ინტერპრეტაციისას.³

1 შუაღ.: C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 141-143; R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 15-21.

2 სპეციალური წესები მოქმედებს ანგლო-ამერიკულ სამართალში, როცა საქმე ეხება სასამართლო პრეცედენტების გამოყენებას. დანიური სისხლის სამართლის თავისებურებების შესახებ იხ. B. Gomard: Auslegung und Analogie bei der Anwendung dänischer Wirtschaftsstrafgesetze, ZStW 83 (1971), გვ. 341.

3 გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის უზენაესი სასამართლოს ასეთი

ლიტერატურაში მითითებულია სისხლის სამართლის კოდექსით პირდაპირ დაურეგულირებელ ზოგადი ნაწილის რამდენიმე საკითხზე, რომელიც მნიშვნელოვანია კანონიერების პრინციპის თვალსაზრისით.¹ ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, ასეთ საკითხთა რიცხვს ეკუთვნის ობიექტური შერაცხვა, მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის გამომრიცხველი ზეკანონური გარემოებანი, სამართლებრივი გარანტიის ფიგურა უმოქმედობით ჩადენილ დელიქტებში, აუცილებელი მოგერიების უფლების სოციალ-ეთიკური შეზღუდვის ფარგლები, მათ შორის, აუცილებელი მოგერიების პროვოკაცია, *actio libera in causa* სიმთვრალეში ჩადენიდანაშაულის დროს და ა.შ. პრობლემა არ წარმოიშობა, როცა საქმე ეხება პიროვნების სასარგებლოდ პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ დაუწერელ გარემოებებს. პრობლემურია მხოლოდ ისეთი შემთხვევები, როცა სამართლის დოგმატიკაში განვითარებული ასეთი დაუწერელი ჩვეულებით-სამართლებრივი ნორმებით ხდება პასუხისმგებლობის დაფუძნება. მაგალითად, სსკ-ის მე-8 მუხლის მე-3 ნაწილი ითვალისწინებს უმოქმედობის დასჯადობას ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, მაგრამ სისხლის სამართლის კოდექსით განუსაზღვრელი და სადავოა, თუ ვინ არის სამართლებრივი გარანტი და რა ვალდებულებები აკისრია მას.

198

შეიძლება ითქვას, რომ სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის დანაშაულის მოძღვრება ყველა ქვეყანაში უმეტესწილად წარმოადგენს სისხლის სამართლის დოგმატიკისა და სამოსამართლო სამართლის სფეროს და მისი სრული პოზიტიურ-სამართლებრივი დაურეგულირებლობა არ ითვლება კანონიერების პრინციპის ხელყოფად.

მიდგომა იხ. BGHst 42, გვ. 161; 42, გვ. 241. ანალოგიური პოზიციაა გამოხატული საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 13 მაისის გადაწყვეტილებაში (№1/1/428,447,459) საქმეზე: „საქართველოს სახალხო დამცველი, საქართველოს მოქალაქე ელგუჯა საბაური და რუსეთის ფედერაციის მოქალაქე ზვიად მანია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

1 ამ საკითხზე გერმანული სისხლის სამართლის მიხედვით იხ. B. Jähnke: Zur Frage der Geltung des „nullum-crimen-Satzes“ im Allgemeinen Teil des Strafgesetzbuches, წიგნში: FS 50 Jahre Bundesgerichtshof, 2000, გვ. 393.

II. კანონის უკუშაღლით გამოყენების საკითხი

სისხლის სამართლის კანონს, რომელიც აუქმებს ქმედების და- 199
ნაშაულებრიობას ან ამსუბუქებს სასჯელს, აქვს უკუშაღლა. ვთქვათ, ახალმა კანონმა გააუქმა ქმედების დასჯადობა.

მაგალითად, 2004 წლის 24 ივნისის კანონით, სისხლის სამართლის კოდექსიდან ამოღებულ იქნა 148-ე მუხლი („ცილისწამება“), რითაც მოხდა ამ ქმედების დეკრიმინალიზაცია, რასაც უკუშაღლითი ძალა მიენიჭა.

თუ ახალ კოდექსში, განსხვავებით მისი წინამორბედისგან, არ 200
გვხვდება ესა თუ ის შემადგენლობა, ეს არ ნიშნავს ყოველთვის იმას, რომ ამ ქმედებას არა აქვს დანაშაულებრივი ხასიათი.

მაგალითად, 2000 წლის 1 ივნისამდე მოქმედი სსკ-ის 134-ე მუხლი ითვალისწინებდა ასეთ შემადგენლობას: ქალის მოტაცება მასთან ქორწინების მიზნით. ახალი კოდექსი არ შეიცავს ამგვარ სპეციალურ შემადგენლობას, მაგრამ ეს როდი ნიშნავს იმას, რომ ამ ქმედების დეკრიმინალიზაცია მოხდა. ახალი კოდექსით ასეთი ქმედების დასჯადობას ითვალისწინებს სსკ-ის 143-ე მუხლი: თავისუფლების უკანონო აღკვეთა.

2000 წლის 1 ივნისამდე მოქმედი სსკ-ის 247-ე მუხლი ით-
ვალისწინებდა სამხედრო პირის მიერ ხელისუფლების ბოროტად გამოყენების, ხელისუფლების გადაშეშების ან სამსახურისადმი დაუდევარი დამოკიდებულების დასჯადობას. ახალი კოდექსის სამხედრო სამსახურის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულთა თავში ასეთი შემადგენლობა არ არის მოცემული. ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ამ დანაშაულმა დეკრიმინალიზაცია განიცადა. მოქმედ კოდ-
ექსში ამ შემადგენლობის ანალოგი მოცემულია 332-ე, 333-ე და 342-ე მუხლებში.

მოქმედი კოდექსი ასევე არ ითვალისწინებს სპეციალურ შემად-
გენლობას „სხვისი ქონების განსაკუთრებით დიდი ოდენობით გატა-
ცებისათვის“, რაც მოცემული იყო ძველი კოდექსის 96¹-ე მუხლში, ვინაიდან მოხდა ამ ქმედების დეპენალიზაცია. იგივე ქმედების დას-
ჯადობას, დაუფლების ხერხის მიხედვით, ითვალისწინებს მოქმედი კოდექსის 177-ე მუხლის მე-4 ნაწილის “ბ” ქვეპუნქტი: ქურდობა

დიდი ოდენობით; 178-ე მუხლის მე-4 ნაწილის “ბ” ქვეპუნქტი: ძარცვა დიდი ოდენობით და სხვა მუხლები.

2004 წლის 11 ნოემბრის კანონით სისხლის სამართლის კოდექსიდან ამოღებულ იქნა 182-ე მუხლი („შავი და ფერადი ლითონების ან მათი შემცველი ნაკეთობების დაუფლება მართლ-საწინააღმდეგო მისაკუთრების მიზნით“). კანონმდებლის ეს ნაბიჯი არ ნიშნავს ასეთი ქმედების დეკრიმინალიზაციას, არამედ სპეციალური შემადგენლობის ამოღებით მოხდა მისი დეპენალიზაცია. შავი და ფერადი ლითონის დაუფლება მართლსაწინააღმდეგო მისაკუთრების მიზნით კვალიფიცირდება მითვისების ხერხის მიხედვით, როგორც ქურდობა (სსკ-ის 177-ე მუხლი), ძარცვა (სსკ-ის 178-ე მუხლი).

201 თუ სისხლის სამართლის კანონი აწესებს ქმედების დასჯადობას (ე.წ. ქმედების კრიმინალიზაცია) ან ამკაცრებს სასჯელს (ე.წ. ქმედების პენალიზაცია), მას უკუძალა არა აქვს.

202 დანაშაულის ჩადენის დროის განსაზღვრას მნიშვნელობა აქვს კანონის უკუძალის საკითხის გადასაწყვეტად.

203 თუ ე.წ. „დისტანციურ დელიქტებში“ დანაშაულებრივი ქმედება ჩადენილ იქნა 2000 წლის 15 მაისს, ე.ი. ახალი კოდექსის ძალაში შესვლამდე, ხოლო შედეგი დადგა 15 ივნისს, ე.ი. ახალი კოდექსის ძალაში შესვლის შემდეგ, სხვადასხვა შემთხვევაში სახეზე გვაქვს განსხვავებული სამართლებრივი შედეგი: თუ ახალი კოდექსი აუქმებს ქმედების დანაშაულებრიობას ან ამსუბუქებს სასჯელს, მას უკუძალა ექნება, სხვა შემთხვევაში კი, თუ ახალი კანონი აწესებს ქმედების დასჯადობას ან ამკაცრებს სასჯელს, მას უკუძალა არ ექნება. ახალ კოდექსს დანაშაულის ჩადენის დროდ შედეგის დადგომის დრო რომ დაედგინა, მაშინ ამ უკანასკნელ შემთხვევაში ახალი კანონი გამოიყენებოდა.

204 თუ ახალი კანონი სხვაგვარად აუმჯობესებს ან სხვაგვარად აუარესებს დამნაშავის მდგომარეობას, მაშინ ახალ კანონს უკუძალა ექნება. ამასთან, მდგომარეობის გაუარესება დაკავშირებული არ უნდა იყოს სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ან კერძო ნაწილით (პირდაპირ ან არაპირდაპირ) ქმედების დასჯადობის დაწესებასთან ან სასჯელის გამკაცრებასთან.

სისხლის სამართლის კოდექსის 2006 წლის 29 დეკემბრის ცვლილებით შემოღებულ იქნა მძიმე დანაშაულის მომზადების დასჯადობა (სსკ-ის მე-18 მუხლის მე-2 ნაწილი). ეს არის სისხლის სამართლის ზოგად ნაწილში ქმედების დანაშაულებრიობის დაწესება, რადგან ამ კანონის ამოქმედებამდე ისჯებოდა მხოლოდ განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის მომზადება.

მაგალითად, ა.-მ 2005 წლის დეკემბერში ჩაიდინა ბინაში შეღწევით ქურდობის მომზადება. ეს ქმედება - ქურდობა ბინაში შეღწევით იმ დროს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 177-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით წარმოადგენდა განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულს (თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამიდან თორმეტ წლამდე). 2006 წლის 28 აპრილის კანონით იგი გახდა მძიმე დანაშაული. ამ ცვლილებით ქურდობა ბინაში შეღწევით ითვალისწინებს თავისუფლების აღკვეთას ოთხიდან შვიდ წლამდე. მძიმე დანაშაულის მომზადების ჩადენა ამ ცვლილების კოდექსში შეტანის დროს ჯერ კიდევ არ წარმოადგენდა დასჯად ქმედებას, ვიდრე 2006 წლის 29 დეკემბრის კანონით არ შეიცვალა სსკ-ის მე-18 მუხლის მე-2 ნაწილი და განსაკუთრებით მძიმესთან ერთად არ დაწესდა მძიმე დანაშაულის დასჯადობაც. ასეთ შემთხვევაში, ა.-ს მიმართ არ შეიძლება უკუძალით იქნეს გამოყენებული ზოგადი ნაწილის ის მუხლი, რომელმაც დააწესა მძიმე დანაშაულის მომზადების დასჯადობა, რადგან გამოიყენება 2006 წლის 28 აპრილის ე.წ. „შუალედური“ კანონი, რომელიც აუქმებს მის მიერ ჩადენილი ქმედების დასჯადობას.

სასჯელის გამკაცრებას (არაპირდაპირ) წარმოადგენს ქმედებისათვის პირობითი მსჯავრის გაუქმება მისი ჩადენის შემდეგ, მიუხედავად იმისა, რომ პირობითი მსჯავრი არ არის გათვალისწინებული სასჯელთა -სისტემაში (სსკ-ის მე-40 მუხლი). ამ დროს სასჯელი მკაცრდება იმ მხრივ, რომ თუ მსჯავრდებულს იგი ადრე შეეძლო მოეხდა თავისუფლებაში, ამ ცვლილების შემდეგ მისი მხოლოდ თავისუფლების აღკვეთის პირობებში მოხდა შეუძლია. სწორედ ამიტომ, არასწორია 2006 წლის 28 აპრილის კანონის მიღების შემდეგ არაერთ ქართულ სასამართლო გადაწყვეტილებაში გაკეთებული განმარტება იმის შესახებ, რომ მსჯავრდებულის

თავი 2. სისხლის სამართლის კანონის მოქმედება და ინტერპრეტაცია

მიმართ თითქოს არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს პირობითი მსჯავრი, თუ ქმედების ჩადენის დროს მოქმედი კანონი ამ ქმედების ჩადენისათვის ითვალისწინებდა პირობითი მსჯავრის გამოყენების შესაძლებლობას, მაგრამ შემდეგ მიღებული ახალი კანონით ამის შესაძლებლობა მოიხსნა. ახალ კანონს ასეთ შემთხვევაში უკუძალა არა აქვს და მსჯავრდებულის მიმართ პირობითი მსჯავრის გამოყენებაზე იმ მოტივით უარის თქმა, რომ ახალი კანონი ამ ქმედებისათვის არ ითვალისწინებს პირობითი მსჯავრის გამოყენების შესაძლებლობას, არასწორია.

ანალოგიური პოზიციაა გამოხატული საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 13 მაისის გადაწყვეტილებაში¹. დავის საგანი იყო საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის პირველი ნაწილის კონსტიტუციურობა საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტის მეორე წინადადებასთან მიმართებით.

ამ გადაწყვეტილების 32-ე პუნქტში მითითებულია: „სასჯელის არაპირდაპირ გამკაცრებად უნდა ჩაითვალოს დანაშაულებრივი ქმედებისათვის პირობითი მსჯავრის გაუქმება მისი ჩადენის შემდეგ, მიუხედავად იმისა, რომ იგი არ არის გათვალისწინებული სასჯელთა სისტემაში. გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ პირობითი მსჯავრი არაპირდაპირ სასჯელთა სისტემის სივრცეშია. ის აქცესორული ხასიათისაა, ვინაიდან არ არსებობს პირობითი მსჯავრი სასჯელის გარეშე და ამ აზრით სასჯელის ერთგვარი თანამგზავრია“.

207

თუ ახალმა კანონმა დააწესა ნასამართლობის გაქარწყლების ან ხანდაზმულობის ახალი ვადები ან განსხვავებული წესი, ახალ ნორმას ექნება უკუძალა, მიუხედავად იმისა, იგი აუმჯობესებს თუ აუარესებს პირის მდგომარეობას. ეს წესი არ ეწინააღმდეგება საერთაშორისო და ევროპულ აქტებს (იხ. სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო პაქტის მე-15 მუხლი, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-7 მუხლი), ასევე შეესაბამება ხანდაზმულობის ვადების გამოუყენებლობის შესახებ

¹ იხ. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 13 მაისის დასახელებული გადაწყვეტილება: №1/1/428,447,459.

1968 წლის გაეროს კონვენციის სულისკვეთებას.

დანაშაულის ჩამდენ პირს, კანონიერების პრინციპიდან გამომდინარე, სისხლის სამართლის კანონი აძლევს მინიმალურ გარანტიას მხოლოდ ორ საკითხზე:

(1) ქმედების დანაშაულებრიობის დაწესებას ქმედების ჩადენის შემდეგ არა აქვს უკუძალა;

(2) ქმედების დასჯადობის გამკაცრებას ქმედების ჩადენის შემდეგ არა აქვს უკუძალა.

ყველა სხვა შემთხვევაში სისხლის სამართლის კანონს უკუძალა შეიძლება მიეცეს. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-7 მუხლის („არ არსებობს სასჯელი კანონის გარეშე“) კომენტარებში¹ კვითხულობთ, რომ ახალ კანონს, რომელიც სისხლის სამართლებრივი დევნის ხანდაზმულობის ვადას ქმედების ჩადენის შემდეგ მიღებული ახალი კანონით ზრდის, აქვს უკუძალა. იქვე მითითებულია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტები². საკითხს იმის შესახებ, მოქმედებს თუ არა იგივე წესი იმ შემთხვევაში, როცა ასეთი კანონი მას შემდეგ იქნა მიღებული, რაც ქმედების ჩადენის დროს მოქმედი ხანდაზმულობის ვადა უკვე გასული იყო, სტრასბურგის სასამართლო ღიად ტოვებს.

მიუხედავად საკითხისადმი საერთაშორისო დონეზე ასეთი მიდგომისა, სადავო გახდა საქართველოში ამ პოზიციის კონსტიტუციურობა (საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტთან მიმართებაში). სწორედ ამიტომ, საქართველოს უახლოეს საგამოძიებო და სასამართლო პრაქტიკაში არსებობს ურთიერთსაწინააღმდეგო გადაწყვეტილებები.

ასე, მაგალითად, კონსტიტუციურ ნორმაზე დაყრდნობით ბრალდებულის სასარგებლოდ გადაწყვიტა საკითხი საქართველოს გენერალურმა პროკურატურამ ერთ-ერთ განზრახ მკვლელობის საქმეზე და პირი გაათავისუფლა პასუხისმგებლობისაგან

1 იხ. W. Gollwitzer: Menschenrechte im Strafverfahren, MRK und IPBPR, Kommentar, 2005, გვ. 441.

2 იხ. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2000 წლის 22 ივნისის გადაწყვეტილება საქმეზე „ცოიძე და სხვები ბელგიის წინააღმდეგ“ და სხვ.

თავი 2. სისხლის სამართლის კანონის მოქმედება და ინტერპრეტაცია

ხანდაზმულობის თავდაპირველი ვადების გასვლის გამო, მაშინ როდესაც ახალი კოდექსით დაწესებული ხანდაზმულობის ვადები ჯერ კიდევ არ იყო გასული. სხვა ანალოგიურ შემთხვევაში კი, პირი ნაკლებად მძიმე დანაშაულისათვის დაისაჯა თავისუფლების აღკვეთით, მაშინ, როდესაც პასუხისგებაში მიცემის დროს ხანდაზმულობის თავდაპირველი ვადა უკვე გასული იყო. უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა საკასაციო პალატამ აღნიშნულ საქმეზე შეტანილი საკასაციო საჩივარი არ მიიჩნია დასაშვებად და თავი აარიდა მნიშვნელოვანი სამართლებრივი განმარტების გაკეთებას, რის გამოც საკონსტიტუციო სასამართლოს წინაშე დადგა საკითხი იმის თაობაზე, თუ რამდენად შეესაბამება კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტის დებულებას ხანდაზმულობის ვადების შესახებ ასეთი ინტერპრეტაცია.

კონსტიტუციის ამ ნორმის მიხედვით, „არავინ არ აგებს პასუხს იმ ქმედობისათვის, რომელიც მისი ჩადენის დროს სამართალდარღვევად არ ითვლებოდა. კანონს, თუ ის არ ამსუბუქებს ან არ აუქმებს პასუხისმგებლობას, უკუძალა არა აქვს“. ასეთ შემთხვევაში, უკუძალის აკრძალვის მომხრეთა არგუმენტაცია არის ის, რომ სისხლის სამართლის კოდექსის 71-ე მუხლს, რომელიც ეძღვნება ხანდაზმულობის ვადებს, აქვს სახელწოდება: „სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო“.

გასათვალისწინებელია შემდეგი გარემოება: თუ ხანდაზმულობის ვადის გაზრდა ამ ვადის გასვლის შემდეგ მოხდა, ასეთ შემთხვევაში ახალ კანონს არ უნდა ჰქონდეს უკუძალა, ხოლო იმ შემთხვევაში, თუ ასეთი გაუარესება მანამდე მოხდა, მაშინ გამოიყენება თუ არა ახალი კანონი, ამ საკითხზე იმსჯელა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ თავის გადაწყვეტილებაში¹.

209

შეიძლება ითქვას, რომ საკონსტიტუციო სასამართლომ გაიზიარა ჩვენს მიერ ჯერ კიდევ 2009 წლის 13 მაისის გადაწყვეტილების მიღებამდე გამოთქმული შემდეგი თვალსაზრისი: „თუ კანონმა დააწესა ხანდაზმულობის ... ახალი ვადები, გამოიყენება ახალი

¹ იხ. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 13 მაისის დასახელებული გადაწყვეტილება: №1/1/428,447,459.

კანონი, მაშინაც კი, თუ ის აუარესებს პირის მდგომარეობას. იმისათვის, რომ ადგილი არ ჰქონდეს კონსტიტუციის დარღვევას, გათვალისწინებული უნდა იქნეს შემდეგი მომენტი: თუ პირის მდგომარეობის ასეთი გაუარესება ხანდაზმულობის ვადის გასვლის... შემდეგ მოხდა, ბუნებრივია, ასეთ შემთხვევაში ახალ კანონს არ ექნება უკუძალა, ხოლო იმ შემთხვევაში, თუ ასეთი გაუარესება მანამდე მოხდა, მაშინ გამოიყენება ახალი კანონი”¹.

საკონსტიტუციო სასამართლო, ეყრდნობა რა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს, 2009 წლის 13 მაისის ზემოდასახელებული გადაწყვეტილების 25-ე პუნქტში მიუთითებს: „როცა კანონმდებელი ისე ზრდის ხანდაზმულობის ვადებს, როდესაც ჯერ არ ამოწურულა ძველი კანონით დადგენილი ხანდაზმულობა, ეს შემთხვევა არ შეიძლება მივიჩნიოთ კონსტიტუციის დარღვევად. იგი არ მოდის წინააღმდეგობაში კანონის უკუძალის აკრძალვის კონსტიტუციურ პრინციპთან და, შესაბამისად, არც სადავო ნორმით გათვალისწინებული აკრძალვის ფარგლებში არ მოიაზრება. მართალია, ამ შემთხვევაშიც პირის უფლებრივი სფერო განიცდის გარკვეულ უარყოფით ზემოქმედებას იმით, რომ მის მიმართ ხანგრძლივდება სისხლისსამართლებრივი დევნა, მაგრამ ეს ნორმატიული სინამდვილე მართლდება სამართლებრივი უსაფრთხოების ინტერესებით. კანონმდებელი ამით ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ პირის სისხლისსამართლებრივი დევნისათვის არ არის საკმარისი ძველი კანონით დადგენილი ვადები. ვინაიდან სამართლიანი მართლმსაჯულება მოითხოვს ხანდაზმულობის განსაზღვრულ ვადებს, შეუძლებელია პირის პასუხ-

1 იხ. ნ. გვენეტაძე, მ. ტურავა: სისხლის სამართლის საქმეებზე გადაწყვეტილების მიღების მეთოდოლოგია, 2005, გვ. 17. საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ 2009 წლის 13 მაისის დასახელებული გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ ურთიერთსაწინააღმდეგო თვალსაზრისებზე იხ. დ. სულაქველიძე: სისხლის სამართლის კანონის უკუძალის შესახებ – კომენტარი საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებაზე, ჟურნალში: „საკონსტიტუციო სასამართლოს მიმოხილვა“, 2010, 2, გვ. 144-157; ქ. ერემაძე: მოსაზრებები საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების შესახებ – პასუხი დ. სულაქველიძის კომენტარზე, იქვე, გვ. 158-172.

ისმგებლობისაგან გათავისუფლება მარტოოდენ იმ საფუძვლით, რომ ძველი კანონით სხვა ვადა იყო დადგენილი. ვიდრე არ დასრულებულა ხანდაზმულობის ვადა, მანამ სისხლისსამართლებრივი დევნის სუბიექტს არ წარმოეშობა პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების მატერიალური უფლება. პირს ვერ ექნება იმისი კანონიერი მოლოდინი, რომ სახელმწიფო არ ან ვერ განახორციელებს სისხლისსამართლებრივ დევნას ხანდაზმულობის ვადის ფარგლებში. ხანდაზმულობის ვადის ამოწურვამდე, პირს ვერ ექნება ლეგიტიმური მოლოდინი, რომ ის გათავისუფლდება პასუხისმგებლობისგან. ვადის ამოწურვამდე ხანდაზმულობის გაგრძელება არ ხელყოფს პირის შესაძლებლობას, წინასწარ განჭვრიტოს მისი ქმედების სამართლებრივი შედეგი". საკონსტიტუციო სასამართლო იქვე განსაზღვრავს სისხლის სამართლის კანონის საგარანტიო ფუნქციის ფარგლებს: „სისხლის სამართალი პირის უფლების დასაცავად იძლევა იმდენ გარანტიას, რამდენიც აუცილებელი და შესაძლებელია”.

- 211 საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების 28-ე პუნქტში კი, ვკითხულობთ: „როდესაც გასულია ხანდაზმულობის ვადა, დამნაშავეს დასჯა აღარ არის საჭირო. იგულისხმება, რომ დროის გასვლის შემდეგ ქმედების დანაშაულებრიობა უქმდება. ამიტომაც მისი რეტროაქტიულად გამოყენება არღვევს კანონიერების პრინციპს”.

- 212 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებაში მითითებულია უნგრეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება ანალოგიურ შემთხვევაში კანონის რეტროაქტიულობის აკრძალვის პრინციპის გამოყენების შესახებ, ასევე აშშ-ის უზენაესი სასამართლოს ერთ-ერთი პრეცედენტი (*სტოგენერი კალიფორნიის წინააღმდეგ*), რომლის თანახმად, *კალიფორნიის* კანონი, რომელიც ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ აახლებდა სისხლისსამართლებრივ დევნას, ჩაითვალა აშშ-ს კონსტიტუციის პირველი მუხლის მე-9 პარაგრაფის დარღვევად, რომელიც კრძალავდა *ex post facto* კანონმდებლობის მიღებას. ამერიკულმა სასამართლომ ჩაითვალა, რომ რადგანაც ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო პირს აღარ ეკისრებოდა პასუხისმგებლობა, ზოლო

ახალი კანონით მოხდა მისი დაკისრება, ეს ვითარება ტოლფასია იმ სიტუაციისა, როდესაც კონკრეტული ქმედება არ არის დასჯადი, ხოლო ახალი კანონით იგივე ქმედება ხდება დასჯადი.¹

ხანდაზმულობის ვადების უკუძალის საკითხი გერმანიაში განსაკუთრებით საღისკუსიო გახდა ნაციონალ-სოციალისტების მიერ ჩადენილ მკვლევლობებთან დაკავშირებით. მკვლევლობა დამამძიმებელ გარემოებებში გერმანიაში დღეისათვის არ ექვემდებარება ხანდაზმულობას (გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის 78-ე II პარაგრაფი). ნაციონალურ-სოციალისტურ გერმანიაში ამ დანაშაულზე მოქმედებდა 20-წლიანი ხანდაზმულობის ვადა. მაშასადამე, მეორე მსოფლიო ომის დროს ჩადენილი მკვლევლობების ხანდაზმულობის ვადა გავიდა 1965 წელს, მაშინ როდესაც არაერთი დამნაშავე ჯერ კიდევ არ იყო გასამართლებული. ასეთ ვითარებაში მათ მიმართ სისხლისსამართლებრივ დევნაზე უარის თქმა იყო კრიმინალოპოლიტიკურად არასასურველი. კანონმდებელმა 1969 წელს მკვლევლობის კვალიფიციურ შემადგენლობაზე ხანდაზმულობის ვადა 30 წლამდე გაზარდა, ხოლო საბოლოოდ 1979 წელს მთლიანად უარი თქვა ამ დანაშაულისათვის ხანდაზმულობის ვადების გამოყენებაზე². ეს პრობლემატიკა გერმანიის გაერთიანების შემდეგ, გასული საუკუნის 90-იან წლებში, ისევ გახდა აქტუალური, როცა ხანდაზმულობის ვადები გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში ჩადენილი ზოგიერთი დანაშაულისათვის უკუძალით ფაქტობრივად გაგრძელდა³.

გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლო და გაბატონებული შეხედულება ავითარებს თვალსაზრისს, რომ ნებადართულია ხანდაზმულობის ვადების უკუძალით გაგრძელება, თუ ხანდაზმულობის ახალი ვადის დაწესების დროს ხანდაზმულობის ძველი

1 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ 2009 წლის 13 მაისის დასაჩელებელი გადაწყვეტილების მიღების დროს მოსამართლეთა მიერ გამოთქმულ იქნა განსხვავებული საგულისხმო მოსაზრებები, რომელთა ნახვაც შესაძლებელია საკონსტიტუციო სასამართლოს ვებ-გვერდზე.

2 იხ. J. Baumann: Wider eine Verjährung von NS-Verbrechen, ZRP 1979, გვ. 150.

3 იხ. R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 18.

ვადა ჯერ კიდევ არ იყო გასული. ამ პოზიციას არაერთი ავტორი უჭერს მხარ, რადგან მიაჩნია, რომ ხანდაზმულობის ვადების შესახებ ნორმა საპროცესო-სამართლებრივი ხასიათისაა, რომელიც გერმანიის ძირითადი კანონის 103-ე II მუხლის დაცვის ქვეშ არ ექვევა. ითვლება, რომ ხანდაზმულობა ეხება დევნას და არა დასჯადობას. დაუშვებლად მიიჩნევა გაზრდილი ხანდაზმულობის ვადებისათვის უკუძალის მინიჭება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ იგი მოხდა ქმედების ჩადენის დროს მოქმედი ხანდაზმულობის ვადების გასვლის შემდეგ¹.

215 თუ ახალმა კანონმა დააწესა ნასამართლობის გაქარწყლების ახალი ვადები ან განსხვავებული წესი, მაშინ მოქმედებს შემდეგი დებულება: თუ ნასამართლობა არის ქმედების შემადგენლობის მაკვალიფიცირებელი გარემოება, ასეთ შემთხვევაში ნასამართლობის ვადების გაზრდას უკუძალა არა აქვს.

216 სასჯელის მოხდისაგან პირობით ვადამდე გათავისუფლების დროს სისხლის სამართლის კანონს აქვს უკუძალა, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა იგი აუძვობესებს პირის მდგომარეობას.

217 ქართული სისხლის სამართლის მოქმედი კოდექსის 72-ე მუხლი აწესებს სასჯელისაგან ვადამდე პირობით გათავისუფლების სხვადასხვა ვადებს დანაშაულის სიმძიმის მიხედვით: სასჯელის ვადის არანაკლებ ნახევრის (ნაკლებად მძიმე დანაშაულისათვის), არანაკლებ ორი მესამედის (მძიმე დანაშაულისათვის) და არანაკლებ სამი მეოთხედის (განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის) მოხდას.

218 2000 წლის 1 ივნისამდე მოქმედი კოდექსის 54-ე და 54¹-ე მუხლებისგან განსხვავებით, დღეს მოქმედი კოდექსის 72-ე მუხლი რიგ შემთხვევებში აუძვობესებს მსჯავრდებულის მდგომარეობას, რა დროსაც ახალ კოდექსს უკუძალა აქვს, ხოლო ზოგ შემთხვევაში აუარესებს მის მდგომარეობას. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში ახალ კანონს არა აქვს უკუძალა.

ისეთი გაუფრთხილებლობითი დანაშაულისთვის, როგორიცაა,

1 იხ.: BVerfGE 25, გვ. 269, 284; Verfolgungsverjährung bei Straftaten, ჟურნალში: NJW 1995, გვ. 1145; Rügen der Verfolgungsverjährung, ჟურნალში: NStZ 2000, გვ. 251; C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 167-168; R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 18.

მაგალითად, ავტოსატრანსპორტო შემთხვევა, რასაც ადამიანის სიკვდილი მოჰყვა, ძველი კოდექსი ითვალისწინებდა სასჯელისაგან პირობით ვადამდე გათავისუფლებას სასჯელის არანაკლებ ნახევრის მოხდის შემდეგ, ხოლო მოქმედი კოდექსით ეს დანაშაული (სსკ-ის 276-ე მუხლის მე-5 ნაწილი) მიეკუთვნება მძიმე დანაშაულთა კატეგორიას. ამ დანაშაულისთვის სასჯელისგან პირობით ვადამდე გათავისუფლება გათვალისწინებულია არანაკლებ ორი მესამედის ფაქტობრივად მოხდის შემდეგ. დღეს მოქმედი ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის ძალაში შესვლის პირველივე ხანებში, ქართველ დიპლომატ მ.-ს ავტოავარიის საქმეზე მიღებული გადაწყვეტილებით ჩამოყალიბდა უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკა, რომლის მიხედვითაც, ამ შემთხვევაში კანონს არ მიენიჭა უკუძალა. 2000 წლის 1 ივნისამდე ჩადენილი ასეთი დანაშაულებისთვის გამოყენებულ იქნა ძველი კოდექსის 54-ე მუხლი, რომელიც ითვალისწინებდა სასჯელის მოხდისაგან პირობით ვადამდე გათავისუფლებას მას შემდეგ, რაც მსჯავრდებული მოიხდიდა დანიშნული სასჯელის ვადის არანაკლებ ნახევარს. 2001 წელს მიღებულ არასრულწლოვან კ.-ს განჩინებაში საკასაციო პალატამ მიუთითა, რომ სასჯელისგან პირობით ვადამდე გათავისუფლების მდგომარეობის გაუარესება წარმოადგენს (არაპირდაპირ) სასჯელის გამკაცრებას, რის გამოც არასწორად მიიჩნია ახალი კოდექსის 72-ე მუხლისთვის უკუძალის მინიჭება იმ შემთხვევაში, როცა იგი აუარესებს მსჯავრდებულის მდგომარეობას.

შემადგენლობის სახელწოდების შეცვლა ან შემადგენლობათა გაერთიანება არ ნიშნავს ქმედების დასჯადობის გაუქმებას. ეს არის საკანონმდებლო ტექნიკის საკითხი. 219

მაგალითად, ძველი კოდექსით დასჯადი იყო „კონტრაბანდა“ (სსკ-ის 79-ე მუხლი), მოქმედი კოდექსით კი - „საბაჟო წესის დარღვევა“ (სსკ-ის 214-ე მუხლი).

თუ ახალი კანონი ამსუბუქებს სასჯელს ქმედებისათვის, რომლის გამოც დამნაშავე მას იხდის, იგი უნდა შემცირდეს ახალი კანონის სანქციის ფარგლებში. 220

რაც შეეხება კანონიერ ძალაში შესულ განაჩენს, მისი გადასინჯვა შეიძლება მხოლოდ ახლად გამოვლენილ გარემოებათა შემთხვევაში,

თავი 2. სისხლის სამართლის კანონის მოქმედება და ინტერპრეტაცია

2009 წლის 9 ოქტომბრის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 310-ე-314-ე მუხლებით გათვალისწინებული წესით. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 310-ე მუხლის “ვ” ქვეპუნქტი ახლად გამოვლენილ სამართლებრივ გარემოებად მიუთითებს კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილების გამოტანის შემდეგ ახალი კანონის მიღებას, რომელიც აუქმებს ან ამსუბუქებს სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას.

მაგალითად, ძველი კანონი დანაშაულებრივი ქმედებისათვის ითვალისწინებდა თავისუფლების აღკვეთას ვადით სამიდან ათ წლამდე, ხოლო ახალი კოდექსით იმავე ქმედებისათვის გათვალისწინებულია თავისუფლების აღკვეთა შვიდ წლამდე. ახალი კანონი უფრო მსუბუქია. მიუხედავად ამისა, თუ პირს შეფარდებული ჰქონდა ხუთი წელი, მის მიმართ დადგენილი კანონიერ ძალაში შესული განაჩენი, როგორც წესი, არ ექვემდებარება შეცვლას, ვინაიდან დანიშნული სასჯელი ახალი კანონის სანქციის ფარგლებშია. იმ შემთხვევაში კი, როცა პირს შეფარდებული ჰქონდა რვა წელი, ესე იგი, ახალი კანონის მაქსიმუმზე მეტი, მაშინ მას სასჯელი უნდა შეუმცირდეს, როგორც წესი, შვიდ წლამდე, ესე იგი ახალი კანონის მაქსიმუმამდე, ვინაიდან ამ კატეგორიის საქმეთა განხილვის დროს, სასამართლომ, როგორც წესი, არ უნდა განსაზღვროს დამნაშავეს ბრალის ხარისხი, მან მხოლოდ უნდა შეამციროს სასჯელი ახალი კანონის სანქციის ფარგლებში.

221 ევროპული ქვეყნების პრაქტიკა განსხვავებულია ამ საკითხში, სადაც ახალი კანონის მიღება არ იწვევს კანონიერ ძალაში შესული განაჩენის გადასინჯვას.

222 თუ დანაშაულის ჩადენიდან განაჩენის გამოტანამდე კანონი საქართველოში რამდენჯერმე შეიცვალა, გამოიყენება ყველაზე მსუბუქი კანონი.

223 თუ პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ განაჩენის გამოტანის შემდეგ ძალაში შესული ახალი კანონი ამსუბუქებს პირის მდგომარეობას, სააპელაციო და საკასაციო სასამართლოები ქმედების დანაშაულებრიობისა და სასჯელის განსაზღვრისას იყენებენ უფრო მსუბუქ კანონს, ხოლო თუ ახალი კანონი ამძიმებს პირის მდგომარეობას - ძველ კანონს. აღმზრდელობითი ხასი-

ათის იძულებითი ღონისძიებები, რაც მოცემულია მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 90-96-ე მუხლებში, წარმოადგენს არა სასჯელს, არამედ სოციალური დაცვის ღონისძიებებს. ამიტომ ისინი გამოიყენება იმ კანონის საფუძველზე, რომელიც მოქმედებს სასამართლოში საქმის განხილვის და არა მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენის დროს.

იურიდიულ ლიტერატურაში სადავოა, აქვს თუ არა უკუძალა ნორმის ინტერპრეტაციისა და, შესაბამისად, სასამართლო პრაქტიკის შეცვლას იმ ვითარებაში, როცა კანონი არ შეცვლილა. ასეთ შემთხვევაში კანონის უკუძალის აკრძალვა არ მოქმედებს, ვინაიდან კანონი ბრალდებულის (მსჯავრდებულის) საზიანოდ არ შეცვლილა. ასეთ შემთხვევაში, შესაძლებელია, ადგილი ჰქონდეს „შეცდომას აკრძალვაში (სსკ-ის 36-ე მუხლი)“, რადგან პირს არ ჰქონდა გაცნობიერებული მის მიერ ჩადენილი ქმედების უმართლობა (მართლწინააღმდეგობა), რომელიც, თუ ის თავიდან აუცილებადი იყო, გამორიცხავს ბრალს¹.

კანონის უკუძალის აკრძალვა ასევე არ მოქმედებს სისხლის სამართლის პროცესში, ვინაიდან გამოიყენება ის საპროცესო ნორმა, რომელიც მოქმედებს ამა თუ იმ საპროცესო მოქმედების შესრულების დროს.

ხანდაზმულობის ვადის საკითხთან დაკავშირებით, სწორია გაბატონებული პოზიცია, რომ იგი წარმოადგენს პროცესუალურ-სამართლებრივი ბუნების მატარებელ ინსტიტუტს, რომელიც მხოლოდ საკანონმდებლო ტექნიკის თვალსაზრისით არის მოთავსებული მატერიალური სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგად ნაწილში.² მაშასადამე, ამ შეხედულების მიხედვით, მის მიმართ არ მოქმედებს კანონის უკუძალის აკრძალვის პრინციპი.

¹ ანალოგიური პოზიციაა გერმანული სამართლის მიხედვით იხ. R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 16-17. იხ. ასევე: H. Otto: Strafrecht, Allgemeine Strafrechtslehre, მე-7 გამოცემა, 2004, გვ. 20.

² შეად.: H. Otto (2004), იქვე, გვ. 19; B. Heinrich: Strafrecht-AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 19-20.

III. ანალოგიის გამოყენების საკითხი

227

სისხლის სამართლის კანონი კრძალავს ანალოგიას პიროვნების საზიანოდ, ხოლო უშვებს მას პიროვნების სასარგებლოდ. ეს უკანასკნელი კი, გამოხატულებას პოულობს სამოსამართლო სამართალშემოქმედებაში. პიროვნების სასარგებლოდ ანალოგიის დაშვების გამოხატულებაა მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის მიერ მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ზეკანონური გარემოებებისა (მუხლი 32-ე) და ბრალის გამომრიცხველი ზეკანონური გარემოებების (მუხლი 38-ე) შემოღება.

პიროვნების საზიანო, მაშასადამე, დაუშვებელი ანალოგიის მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ შემდეგი: ქურდობა წარმოადგენს სხვისი მოძრავი ნივთის ფარულ დაუფლებას მართლსაწინააღმდეგო მისაკუთრების მიზნით. ელექტროენერგია (დენი) არ წარმოადგენს სხეულებრივი თვისების მატარებელ საგანს. მაშასადამე, იგი არ არის ნივთი, ამიტომ მისი არამართლზომიერად მოხმარება არ წარმოადგენს ქურდობას ქართული სსკ-ის 177-ე მუხლის მიხედვით.¹ ასეთ შემთხვევაში დაუშვებელია ანალოგიის გამოყენება და ელექტროენერგიის მომხმარებლის მიერ ქურდობის ჩადენის დასაბუთება იმ არგუმენტზე მითითებით, რომ თითქოს იგი წარმოადგენს ნივთის დაუფლების ანალოგიურ შემთხვევას. დასჯადობის ხარვეზი რომ აღმოიფხვრას, საჭიროა სისხლის სამართლის კოდექსში სპეციალური ნორმის არსებობა², ხოლო ასეთი ქმედების სუბსუმცია და კვალიფიკაცია სსკ-ის 185-ე მუხლით ვერ აკმაყოფილებს კანონიერების პრინციპის მოთხოვნებს, რადგან ადვილი მოსალოდნელია ე.წ. სუბსუმციაში შეცდომა.³

1 ანალოგიური პოზიცია ჩამოყალიბდა ჯერ კიდევ გერმანიის რაიხის სასამართლოს მიერ, რომელსაც მხარს უჭერს გაბატონებული შეხედულებაც. შეად.: RGSt 29, გვ. 111; 32, გვ. 165. ამ საკითხზე იხ. *M. Heger: Gleichheit und materielles Strafrecht*, ZIS 2011, გვ. 404-405; *J. Eisele: Strafrecht*, BT II, 2009, გვ. 8; *R. Rengier: Strafrecht*, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 21.

2 ასეთ სპეციალურ ნორმას, მაგალითად, გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსში წარმოადგენს 248-ე c პარაგრაფი.

3 სსკ-ის 185-ე მუხლის კომენტარების მიხედვით, ამ მუხლით დაკვალიფი-

IV. ნორმის ინტერპრეტაცია

ანალოგიისაგან უნდა განვასხვაოთ კანონის ახსნა-განმარტება¹. ცნობილია სისხლის სამართლის კანონის ახსნა-განმარტების ოთხი ძირითადი სახე: 1) გრამატიკული (ანუ სიტყვა-სიტყვითი); 2) სისტემური; 3) ისტორიული; 4) ობიექტურ-ტელეოლოგიური (*ratio legis*).² 228

სამოსამართლო სამართალში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ეს უკანასკნელი, რომელიც კანონს განმარტავს ნორმის არსიდან და მიზნიდან გამომდინარე. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ კანონის ახსნა-განმარტების ხერხების იერარქია სამოსამართლო სამართალგამოყენებაში არ არსებობს, არამედ იგი ზორციელდება „მეთოდური პლურალიზმის“ საფუძველზე. ისინი ერთმანეთს კი არ გამორიცხავენ, არამედ ავსებენ³.

სისხლის სამართლის თეორიაში კანონის ახსნა-განმარტების ხერხებთან დაკავშირებით განასხვავებენ *სუბიექტურ* და *ობიექტურ* თეორიებს. 229

სუბიექტური თეორია ემყარება კანონმდებლის ისტორიულ ნებას. ამ თეორიის მიხედვით, კანონის განმარტების დროს უნდა დადგინდეს სწორედ კანონმდებლის ისტორიული ნება, რის გამოც, სამართლის შემფარდებელი შებოჭილი უნდა იყოს ამ ნებით.

დღეს სუბიექტური თეორია არ არის გაბატონებული, ვინაიდან ობიექტურ თეორიას ჰყავს ბევრი მხარდამჭერი. იგი კანონს

ცირდება დამნაშავეს მიერ ელექტროენერგიის, გაზის, გათბობისა და სხვა კომუნალური გადასახადის სრული ან ნაწილობრივი გადაუხდელობა, თუ იგი ჩადენილია მრიცხველის მონაცემის გაყალბებით ან სხვაგვარი მოტყუებით. იხ. *მზია ლეკვეთშვილის* პოზიცია წიგნში: გ. *ტყეშელაძე* (რედ.), სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი, წიგნი I, მე-3 გამოცემა, 2008, გვ. 380.

1 ამ საკითხზე იხ. R. Zippelius: Juristische Methodenlehre, მე-10 გამოცემა, 2006, გვ. 42-85, რომელიც ჩემი სამეცნიერო რედაქტორობით გერმანულიდან ქართულად თარგმნა *ლევან თოთლაძემ*.

2 ინტერპრეტაციის ეს კლასიკური სახეები უკავშირდება *ფრიდრიხ კარლ ფონ სავიგნის* (1779-1861) სახელს.

3 ამის შესახებ იხ. გ. *ხუბუა*: სამართლის თეორია, 2004, გვ. 160.

თავი 2. სისხლის სამართლის კანონის მოქმედება და ინტერპრეტაცია

განმარტავს არა კანონმდებლის სუბიექტური ნების, არამედ კანონის ობიექტურ-ტელეოლოგიური არსიდან გამომდინარე. კანონის მიღების შემდეგ მას არანაირი კავშირი არა აქვს კანონმდებელთან. მას გააჩნია „საკუთარი ცხოვრება“ და იგი ხშირად უფრო „ჭკვიანია“, ვიდრე კანონმდებელი.

უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს აღრიხლელ პრაქტიკაში, 1999 წლიდან, არაერთხელ იქნა გამოყენებული სწორედ კანონის განმარტების ობიექტურ-ტელეოლოგიური მეთოდი¹.

230 სისხლის სამართალში გამოიყენება ინტერპრეტაციის სხვა თანამედროვე მეთოდებიც². ესენია: კონსტიტუციის შესაბამისი ახსნა-განმარტება; საერთაშორისო ხელშეკრულების შესაბამისი ახსნა-განმარტება; საერთაშორისო სამართლის შესაბამისი ახსნა-განმარტება; ევროკავშირის სამართლის შესაბამისი ახსნა-განმარტება; ტელეოლოგიური რედუქცია; „*argumentum a fortiori*“.

231 კონსტიტუციის შესაბამისი ინტერპრეტაციის მეთოდი და სხვა ანალოგიური მეთოდები განიხილება ასევე ტელეოლოგიური ან სისტემური ახსნა-განმარტების ნაირსახეობად. არ შეიძლება სისხლის სამართლის კანონის ნორმა ისე იქნეს ინტერპრეტირებული, რომ იგი ეწინააღმდეგებოდეს კონსტიტუციასა და საერთაშორისო სამართალს.

232 ევროპის კავშირის ფარგლებში გამოიყენება ე.წ. ნაციონალური სამართლის ევროკავშირის სამართლის შესაბამისად ინტერპრეტაციის მეთოდი, რომელიც გულისხმობს ევროპული სამართლის უპირატეს გამოყენებას³. იგი აიძულებს წევრ სახელმწიფოებს, მოახ-

1 უზენაესი სასამართლოს განჩინებაში, ერთ-ერთი სამართლებრივი ნორმის გამოყენების დასაბუთების დროს, ჩემს მიერ პირდაპირ იქნა მითითებული ინტერპრეტაციის სწორედ ამ მეთოდზე.

2 ამის შესახებ იხ. R. Rengier: *Strafrecht*, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 27-29.

3 შეად. B. Hecker: *Europäisches Strafrecht*, მე-3 გამოცემა, 2010, გვ. 329; H. Satzger: *Internationales und Europäisches Strafrecht*, მე-4 გამოცემა, 2010, გვ. 141; იხ. ასევე: K. Ambos: *Internationales Strafrecht*, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 442.

დინონ ნაციონალური (სისხლის) სამართლის კავშირის სამართლის შესაბამისი განმარტება¹ ასეთი ინტერპრეტაციის სავალდებულო ხასიათი გამოდინარეობს ე.წ. *ლოიალურობის* პრინციპიდან¹. ინტერპრეტაციის საგანს წარმოადგენს არა მარტო მატერიალური სამართალი.

მაგალითად, გერმანიის უზენაესმა ფედერალურმა სასამართლომ თავის ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში² სისხლის სამართლის კოდექსის 326-ე პარაგრაფის („სახიფათო ნარჩენებთან უნებართვო მოპყრობა“) 1-ლი აბზაცის ერთ-ერთი ცნების ინტერპრეტაციისათვის გამოიყენა ევროპული ნორმები და ამით გერმანული სისხლის სამართლის კოდექსის დებულება გაერთიანების სეკუნდერულ სამართალთან შესაბამისობით ახსნა. ამასთან დაკავშირებით გამოიყენება ტერმინი „ევროპის სამართლის აქცესორულობა“. ლიტერატურაში ხაზგასმულია, რომ ნაციონალური სამართლის კავშირის სამართლის შესაბამისად ინტერპრეტაციის მეთოდს არა აქვს აბსოლუტური პრიორიტეტულობა. იგი ნაციონალური სამართლის ინტერპრეტაციის კლასიკური მეთოდების თანაბარი რანგის მქონეა³, თუმცა მას, როგორც *primus inter pares*⁴, რელატიური უპირატესობა ახასიათებს⁵.

საქართველო, მართალია, არ არის ევროკავშირის წევრი, მაგრამ 1999 წლის 27 აპრილიდან არის ევროსაბჭოს წევრი სახელმწიფო⁶. ამიტომ ქართულ სასამართლო პრაქტიკაში გამოიყენება ნაციონალური სისხლის სამართლის ევროსაბჭოს სამართლის, განსაკუთრებით, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და სტრასბურგის სასამართლოს გადაწყვეტილებათა შესაბამისად ინტერპრეტაციის მეთოდი.

233

1 იხ. K. Tiedemann: Gegenwart und Zukunft des Europäischen Strafrechts, ZStW, 116 (2004), გვ. 950.

2 იხ. *Pyrolyse-Entscheidung*, BGHSt 37, გვ. 333.

3 იხ. B. Hecker: Europäisches Strafrecht, მე-3 გამოცემა, 2010, გვ. 340-341.

4 ლათ. ქართულად ნიშნავს: *პირველი თანაბართა შორის*.

5 იხ. K. Ambos: Internationales Strafrecht, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 445.

6 სწორედ ამ დღეს გაიხმა ევროსაბჭოს ტრიბუნიდან ცნობილი ისტორიული სიტყვები: „მე ვარ ქართველი, მაშასადამე, მე ვარ ევროპელი!“

234

ტელეოლოგიური რელუქციის მეთოდის გამოყენების დროს, კანონის მიზნიდან გამომდინარე, ხდება ნორმის ტელეოლოგიურ-შეზღუდვითი განმარტება. იგი მოითხოვს განსაკუთრებულ ლეგიტიმაციას, რადგან ამ დროს ხდება მოსამართლის მიერ კანონის სიტყვა-სიტყვითი მოთხოვნის იგნორირება¹. ამ შემთხვევაში დომინირებს ტელეოლოგიური ასპექტები.

235

„*argumentum a fortiori*“, ერთი მხრივ, გამოიხატება ფორმულით: „*argumentum a maiore ad minus*“. იგი გულისხმობს, რომ უფრო დიდიდან კეთდება დასკვნა პატარაზე.

მაგალითად, თუ დანაშაულს წარმოადგენს სხვისი ნივთის დაზიანება ან განადგურება, როცა ნივთის ღირებულება 150 ლარს აღემატება (სსკ-ის 187-ე მუხლი), იგულისხმება, რომ 150 ლარის ღირებულების ნივთის დაზიანება ან განადგურება დანაშაულს არ წარმოადგენს. ასევე, თუ ორ ან მეტ ამსრულებელს შეუძლია ჩაიდინოს ჯგუფური დანაშაული (სსკ-ის 27-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი), იგულისხმება რომ ერთი ამსრულებელი არ არის საკმარისი ჯგუფურობის დასადგენად.

მეორე მხრივ, იგი გამოიხატება ფორმულით: „*argumentum a minore ad maius*“, რომელიც გულისხმობს, რომ, პირიქით, უფრო პატარიდან კეთდება დასკვნა დიდზე.

მაგალითად, თუ დანაშაულს წარმოადგენს პირადი მოხმარებისათვის ნარკოტიკული საშუალების მცირე ოდენობით უკანონო შეძენა, ჩადენილი ამ დანაშაულისათვის ნასამართლევი პირის მიერ (სსკ-ის 273-ე მუხლი), ამავე მუხლით მით უფრო დასჯადია დიდი ოდენობით ნარკოტიკული საშუალების უკანონო შეძენისათვის ნასამართლევი პირის მიერ პირადი მოხმარებისათვის ნარკოტიკული საშუალების მცირე ოდენობით უკანონო შეძენა. ამ ნორმაში სიტყვები: „ამ დანაშაულისათვის ნასამართლევი პირი“ უნდა განიმარტოს არა მისი სიტყვა-სიტყვითი მნიშვნელობით, არამედ ე.წ. ტელეოლოგიური ექსტენსიის (განვრცობის) მეთოდით.

¹ ამის შესახებ იხ. გ. ზუბუა: სამართლის თეორია, 2004, გვ. 157-158.

V. ჩვეულებითი სამართლის

გამოყენების საკითხი

კანონიერების პრინციპიდან გამომდინარე, დაუშვებელია ²³⁶ ქმედების დასჯადობის განსაზღვრა ან სასჯელის დამძიმება დაუწერელი ჩვეულებითი სამართლის ნორმებით. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა შეიძლება დასაბუთდეს მხოლოდ პოზიტიური (დაწერილი) სამართლის ნორმის საფუძველზე (*nul-lum crimen sine lege scripta*). ბრალდებულის (მსჯავრდებულის) სასარგებლოდ ჩვეულებითი სამართლის გამოყენება შეზღუდული ზომით ნებადართულია.

მაგალითად, მშობლების ან სხვა აღმზრდელების მიერ მოზარდის მიმართ აღმზრდელობითი მიზნით გამოყენებული ცემა ითვლებოდა დაუწერელი ზასიათის ჩვეულებით ნორმად, რომელიც გამოიყენებოდა, როგორც დასჯადობის გამომრიცხველი გარემოება. საზოგადოებრივი განვითარების თანამედროვე ეტაპზე მან (თითქმის) დაკარგა ასეთი მნიშვნელობა.

პიროვნების სასარგებლოდ შესაძლებელია ჩვეულებითი სამარ- ²³⁷ თლის ნორმის გამოყენება. ამის მაგალითია საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობა, რომელიც არ წარმოადგენს ბრალის გამომრიცხველ სიტყვა-სიტყვით დაწერილ გარემოებას.

VI. ნორმის განუსაზღვრელობის საკითხი

სამართლებრივი სახელმწიფოს ერთ-ერთი მოთხოვნაა, რომ ²³⁸ სისხლის სამართლის ნორმა, რომლის საფუძველზეც ზდება პირის დასჯა, უნდა იყოს მკაფიოდ და ნათლად ჩამოყალიბებული, რომ ნორმის ადრესატს შეეძლოს მისი შინაარსის გაგება, რათა მას ჰქონდეს მართლწინააღმდეგობის შეგნება. მას უნდა შეეძლოს, იცოდეს, თუ რომელი ქმედებაა დასჯადი და რა სახისა და ზომის სასჯელია მისი ჩადენისთვის გათვალისწინებული. ეს არ ნიშნავს იმას, რომ დანაშაულის შემადგენლობა უნდა იყოს კაზუისტური

ან შეიცავდეს მხოლოდ აღწერილობით ნიშნებს, არამედ ნორმა უნდა იყოს ზოგადი ქცევის წესი, რომელიც ასევე უნდა შეიცავდეს დანაშაულის შემადგენლობის შეფასებით ანუ ნორმატიულ ნიშნებს, რომლებიც მოითხოვს ინტერპრეტაციას. სამართალი, მათ შორის სისხლის სამართალი, არის სწორედ ნორმატიული ანუ შეფასებითი მეცნიერება, რომელიც, ინტერპრეტაციის გარეშე, მხოლოდ აღწერილობითი ნიშნებით კანონებსა და სხვა ნორმატიულ აქტებში ვერ გადმოიცემა.

აქედან გამომდინარე, ე.წ. „რეზინის“ ნორმა, რომელიც ნები-სმიერ სიტუაციას მოერგება და ნორმის ადრესატს არ აძლევს მისი ზუსტი შინაარსის გაგების შესაძლებლობას, სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპს ეწინააღმდეგება.

VII. სისხლის სამართლის საგარანტიო

ფუნქციის იგნორირების დაუშვებლობა

239 სსკ-ის მე-3 მუხლში მოცემული სისხლის სამართლის კანონის უკუძალის აკრძალვისა და, მისგან გამომდინარე, ასევე სისხლის სამართლებრივი ანალოგიის აკრძალვის პრინციპის მიხედვით, მოსამართლეს უფლება არა აქვს ბრალდებულის საზიანოდ („*in malam partem*“) დანაშაულის ახალი შემადგენლობა შექმნას ან არსებული გააფართოოს, თუ ჩადენილ ქმედებას არსობრივად არ მოიცავს არსებული საკანონმდებლო ნორმის შინაარსი. ყოველ კონკრეტულ სადავო შემთხვევაში უნდა გაირკვეს, ადგილი ჰქონდა ნორმის ნებადართულ ინტერპრეტაციას, თუ სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქციის იგნორირებას.

მაგალითად, სისხლის სამართლის კოდექსიდან 2007 წლის 23 მაისის კანონით ამოღებულ იქნა 184-ე მუხლი („ავტომობილის ან სხვა მექანიკური სატრანსპორტო საშუალების მართლსაწინააღმდეგო დაუფლება მისაკუთრების მიზნის გარეშე“).

240 ქართულ სასამართლო პრაქტიკაში ავტომანქანის დროებით სარგებლობის მიზნით დაუფლების შემთხვევები დღეისათვის კვალიფიცირდება, როგორც ქურდობა (სსკ-ის 177-ე მუხლი),

მიუხედავად იმისა, რომ კანონის მიხედვით, ქურდობა არის სხვისი მოძრავი ნივთის ფარული დაუფლება მართლსაწინააღმდეგო მისაკუთრების მიზნით¹. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს დიდმა პალატამ შემოიღო ნივთის მართლსაწინააღმდეგოდ დროებით მისაკუთრების ცნება. მისი განმარტებით: „ის ფაქტი, რომ სისხლის სამართლის კოდექსის 184-ე მუხლის დისპოზიციაში არ არის მოცემული მართლსაწინააღმდეგო მისაკუთრების მიზანი, არ ნიშნავს იმას, რომ დამნაშავეს მიერ ამ მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის ჩადენის დროს არ არსებობს ამ ნივთის მართლსაწინააღმდეგო მისაკუთრების განზრახვა დროებით, რა დროსაც დამნაშავე, თავისი შეხედულებით, მხოლოდ დროებით, ანგარებითი მოტივით თავის სასარგებლოდ გამოიყენებს სხვის საკუთრებას ავტორანსპორტს, რადგან მართლსაწინააღმდეგო მისაკუთრება ნიშნავს იმას, რომ დამნაშავეს ეძლევა შესაძლებლობა, ფლობდეს და განკარგოს სხვისი ქონება, როგორც საკუთარი”.

ნორმის ასეთი ინტერპრეტაცია არასწორია, რადგან „მისაკუთრება”, როგორც ასეთი, „დროებით” არ ხდება, რის გამოც უზენაესი სასამართლოს ასეთი ინტერპრეტაცია კრიტიკას იწვევს ქართული სისხლის სამართლის მეცნიერების წარმომადგენელთა მხრიდან².

დაუსაბუთებელია დიდი პალატის განმარტება იმის შესახებ, რომ თითქოს „კანონმდებელმა სისხლის სამართლის კოდექსიდან ამოიღო რა სისხლის სამართლის კოდექსის 184-ე მუხლი, ამით უარი თქვა, დამნაშავეს განზრახვიდან გამომდინარე, ავტომანქანის გატაცების შემთხვევაში, მისი სპეციალური მუხლით დასჯაზე და ერთ სიბრტყეში, კერძოდ, გატაცების ხერხის მიხედვით, საკუთრების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულთა შესაბამის მუხლებში მოაქცია ავტომანქანისა და სხვა მექანიკური სატრანსპორტო საშუალების მართლსაწინააღმდეგო დაუფლება როგორც დროებითი გამოყენების, ასევე სხვა ფორმით მისი გამოყენების მიზნით”.

241

1 იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს დიდი პალატის გადაწყვეტილებებში გამოყენებულ ნორმათა განმარტებანი, 2008, გვ. 129-132.

2 მაგალითად, პროფესორმა *ოთარ გამყრელიძემ* ამ საკითხზე დასაბუთებული კრიტიკა გამოთქვა პრესაში.

242

ქართული სისხლის სამართლის კოდექსიდან 184-ე მუხლის ამოღება იყო მოულოდნელი და დაუსაბუთებელი. მასში გათვალისწინებული ქმედების შემაღენლობის დასჯადობის სამართლებრივი მიზანშეწონილობა არავითარ ეჭვს არ უნდა იწვევდეს, სხვისი ავტომობილის მართლსაწინააღმდეგო დაუფლება დროებითი გამოყენების მიზნით იმსახურებს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას. დიდი პალატა არასწორი გზით შეეცადა, შეეცო საკანონმდებლო ხარვეზი. გამოსავალი კი, არის ის, რომ უნდა მოხდეს ამოღებული ნორმის ისევ დაბრუნება, ან ახალი სპეციალური ნორმის შემოღება, რომელიც, მიზნის მიუხედავად, ავტომატურად მართლსაწინააღმდეგო დაუფლების ყველა შემთხვევას მოიცავს.¹

VIII. კანონიერების პრინციპი

საერთაშორისო მატერიალური სისხლის

სამართლის მიხედვით

243

თანამედროვე საერთაშორისო მატერიალურ სისხლის სამართალში მოქმედებს სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქცია „*nullum crimen*“-პრინციპის გამოვლენის ოთხივე შემთხვევით და იგი, ძირითადად, რეგლამენტირებულია რომის სტატუტის 22-24-ე მუხლებში:

(1) ქმედება დასჯადი უნდა იყოს მისი ჩადენის დროს (*lex scripta*). სტატუტის 22-ე მუხლი განსაზღვრავს კანონიერების პრინციპის არსს, კერძოდ, პირი არ ექვემდებარება სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, თუ ჩადენილი ქმედება მისი ჩადენის მომენტში არ წარმოადგენს დანაშაულს, რომელზეც ვრცელდება საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქცია;

(2) ქმედება ჩადენილ უნდა იქნეს სტატუტის ძალაში შესვლის შემდეგ (*lex praevia*). სტატუტის მე-11 მუხლში მითითებულია,

¹ ანალოგიურ ნორმას შეიცავდა 2000 წლის 1 ივნისამდე მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 243-ე მუხლი („სატრანსპორტო საშუალების გატაცება“).

რომ სასამართლოს იურისდიქცია ვრცელდება მხოლოდ იმ დანაშაულზე, რომელიც ჩადენილია მისი ძალაში შესვლის შემდეგ;

(3) მნიშვნელობა ენიჭება ნორმის განსაზღვრულობას (*lex certa*). პრობლემას წარმოადგენს სტატუტით გათვალისწინებულ ქმედების შემადგენლობათა დაუწერელი (მაგალითად, მიზეზობრივი კავშირი) და ნორმატიული (შეფასებითი) ნიშნები;

(4) ორიგინალურია ანალოგიის აკრძალვის წესი (*lex stricta*). რომის სტატუტის მიხედვით, ნორმის შინაარსის არაერთგვაროვანი გაგების შემთხვევაში, უპირატესობა აქვს ბრალდებულის (განსასჯელის) სასარგებლო ინტერპრეტაციას. იგი განსხვავდება ნაციონალური მიდგომებისგან, რომლის მიხედვითაც, ნორმის ინტერპრეტაცია მთლიანად სამოსამართლეო სამართლის სფეროა.

რომის სტატუტის 22-ე მუხლში ჩადებულია კანონიერების პრინციპის ისეთი ფუნდამენტური დებულება, როგორიცაა *nullum crimen sine lege* (არ არსებობს დანაშაული კანონის გარეშე), ხოლო 23-ე მუხლი ადგენს ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპს: *nulla poena sine lege* (არ არსებობს სასჯელი კანონის გარეშე). ამ უკანასკნელი პრინციპის არსი განმარტებულია შემდეგნაირად: პირი, რომელსაც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო მიიჩნევს ბრალეულად, შეიძლება დაისაჯოს მხოლოდ სტატუტის დებულებების შესაბამისად.

დანაშაულის შემადგენლობა ზუსტად უნდა აიხსნას და იგი არ უნდა იქნეს გამოყენებული ანალოგიით პიროვნების საზიანოდ. თუ ნორმის ინტერპრეტაციის დროს წარმოიშვა ეჭვი, ნორმა უნდა განიმარტოს ბრალდებულის სასარგებლოდ (რომის სტატუტის 22-ე მუხლის მე-2 აბზაცი). ამით საერთაშორისო სისხლის სამართალი განსხვავდება ნაციონალური სისხლის სამართლისაგან, სადაც ყველა ეჭვის ბრალდებულის სასარგებლოდ გადაწყვეტის (*in dubio pro reo*) პრინციპი სისხლის სამართლის პროცესში მოქმედებს მხოლოდ ფაქტობრივ გარემოებებთან მიმართებაში და არა მატერიალური ნორმის სამართლებრივი ინტერპრეტაციის დროს. ნაციონალურ სამართალში არ არსებობს ინტერპრეტაციის წესი, რომელიც მოსამართლეს დაავალდებულებდა, რომ განაჩენის გამოტანის დროს აუცილებლად ბრალდებულისათვის (განსასჯელისათ-

244

245

თავი 2. სისხლის სამართლის კანონის მოქმედება და ინტერპრეტაცია

ვის) სასარგებლო ინტერპრეტაცია გამოეყენებინა¹. განაჩენის გამოტანამდე ნორმის შეცვლის შემთხვევაში უპირატესობა ენიჭება უკეთეს ნორმას (*lex mitior*).

246

რომის სტატუტი, მართალია, კრძალავს ანალოგიას პიროვნების საზიანოდ, მაგრამ იგი ანალოგიის პიროვნების სასარგებლოდ გამოყენებას არ გამორიცხავს. მაგალითად, სტატუტის 31-ე მუხლზე („სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძვლები“) დაყრდნობით პირი შეიძლება გათავისუფლდეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან ნაციონალური კანონმდებლობებით გათვალისწინებული ე.წ. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი ზეკანონური გარემოებების საფუძველზე, ე.ი. იმ გარემოებების არსებობისას, რომლებიც, მართალია, სახელდებით არ არის მოწსენიებული ამ სტატუტში, მაგრამ ქმედება ჩადენილია ისეთ ვითარებაში, რომელიც სავსებით აკმაყოფილებს ქმედების მართლზომიერების ან პირის არაბრალეულობის პირობებს. საერთაშორისო სასამართლოს მიერ ნაციონალური სამართლის დებულებების გამოყენების შესაძლებლობა პირდაპირ არის მითითებული რომის სტატუტის 21-ე მუხლის („სამართლის წყაროები“) პირველ აბზაცში.

247

სტატუტის 24-ე მუხლი ეძღვნება კანონის უკუძალის საკითხს. პირს არ დაეკისრება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ამ სტატუტით იმ ქმედებისათვის, რომელიც ჩადენილია მის ძალაში შესვლამდე. ამავე მუხლის მე-2 ნაწილით, შესაძლებელია კანონისათვის უკუძალის მინიჭება მხოლოდ პიროვნების სასარგებლოდ.

248

რომის სტატუტის 22-ე მუხლის მე-3 აბზაცი ხელშეუხებელს ტოვებს საერთაშორისო ჩვეულებით სამართალსა და საყოველთაოდ აღიარებულ სამართლებრივ პრინციპებზე დაფუძნებულ დასჯადობას, მაგრამ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს არ შეუძლია ასეთი დაუწერელი ქმედების შემადგენლობებით დასაჯოს პირი (სტატუტის 22-ე მუხლის 1-ლი აბზაცი). *Nulla poena*-პრინციპი (სტატუტის 23-ე მუხლი) კრძალავს, გამოყენებულ იქნეს სასჯელი, რომელიც სტატუტით არ არის გათვალისწინებული.

¹ შეად. R. Rengier: *Strafrecht*, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 23.

ული. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ სტატუტი ითვალისწინებს აბსტრაქტულ სანქციას: თავისუფლების აღკვეთის მაქსიმალურ ვადას (30 წელი) და უვადო თავისუფლების აღკვეთას (სტატუტის 77-ე მუხლი). ასევე შესაძლებელია ჯარიმისა და ქონების კონფისკაციის დაკისრება. მაშასადამე, სასჯელის ფარგლები კონკრეტული შემადგენლობებისათვის ზუსტად არ არის განსაზღვრული, რაც წარმოადგენს გარკვეულ პრობლემას სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქციის თვალსაზრისით.

IX. შეჯამება

სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქცია იცავს პიროვნებას მის მიმართ სახელმწიფოს მხრიდან სისხლის სამართლის იურისდიქციის თვითნებური გამოყენებისგან. მას აქვს კონსტიტუციური რანგი. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია კანონის უკუძალისა და ანალოგიის გამოყენების აკრძალვა ბრალდებულის საზიანოდ. ამ მხრივ, მნიშვნელოვანია საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება ხანდაზმულობის ვადებთან დაკავშირებით კანონის უკუძალის გამოყენების თაობაზე. სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქციას ასევე უკავშირდება კანონის განსაზღვრულობის მოთხოვნა და ნორმის სამართლებრივ-სახელმწიფოებრივი ინტერპრეტაციის მეთოდები, რომლებიც გამოიყენება „მეთოდური პლურალიზმის“ საფუძველზე. იგი წარმოადგენს სისხლის სამართლის იურისდიქციის განხორციელების მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს.

249

§ 9. საქართველოს საერთაშორისო

სისხლის სამართლის პრინციპები

I. შესავალი

250

ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის მე-2 თავში (მე-4-მე-6 მუხლები), რომელიც ეძღვნება სისხლის სამართლის კანონის მოქმედების ფარგლებს, მოცემულია ნაციონალურ სისხლის სამართლის კანონში ასახული საერთაშორისო სისხლის სამართლის პრინციპები¹.

ამ პრინციპების ჩამოყალიბებისას სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტის შემმუშავებელი კომისია ძირითადად ეყრდნობოდა კონტინენტალური ევროპის ქვეყნების სისხლის სამართლის კანონისა და დოგმატიკის პოზიციებს. სისხლის სამართლის კანონის გამოყენებისა და სახელმწიფოს იურისდიქციის გავრცელებასთან დაკავშირებით საქართველოს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსიდან გამომდინარეობს ხუთი პრინციპი. კონტინენტალური ევროპის ქვეყნებისაგან განსხვავებით, საერთო სამართლის ქვეყნებში არ არის პრინციპთა მრავალფეროვნება და იქ, გარდა ზოგიერთი გამონაკლისისა (*cross-frontier offences*), უპირატესობა ენიჭება ე.წ. ტერიტორიულობის პრინციპს².

II. ტერიტორიულობის პრინციპი

251

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-4 მუხლიდან გამომდინარე, იმას, ვინც დანაშაული ჩადინა საქართველოს ტერიტორიაზე, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით.

¹ ასეთი ტერმინოლოგია: „საერთაშორისო სისხლის სამართლის პრინციპები“ იხ. წიგნში: *II.-II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT*, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 167; ასევე: *D. Oehler: Internationales Strafrecht*, მე-2 გამოცემა, 1983, გვ. 130.

² იხ. *M. Munsdörfer* (Hrsg.): *Die allgemeine Straftatlehre des common law*, 2005, გვ. 220.

§ 9. საქართველოს საერთაშორისო სისხლის სამართლის პრინციპები

დანაშაული საქართველოშია ჩადენილი, თუ იგი დაიწყო, გრძელდებოდა, შეწყდა ან დამთავრდა საქართველოში. ე.წ. სუფველ-განობის პრინციპით, დანაშაული საქართველოშია ჩადენილი, თუ ქმედება საქართველოში იქნა ჩადენილი, ან შედეგი აქ დადგა. ტერიტორიულობის პრინციპით იურისდიქციის გავრცელების დროს გამოჩაღებისა ე.წ. ექსტერიტორიულობის წესი. ამ წესიდან გამომდინარე, დიპლომატიური იმუნიტეტის მქონე პირის მიმართ, თუ მას იმუნიტეტი არ მოეხსნა, არ შეიძლება გავრცელდეს საქართველოს იურისდიქცია.

საერთაშორისო სისხლის სამართალში, რომის სტატუტის 27-ე მუხლის თანახმად, არც შიდასახელმწიფოებრივი და არც დიპლომატიური იმუნიტეტი არ აბრკოლებს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიერ სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრებას იმ პირებზე, რომლებმაც ჩაიდინეს შემდეგი ოთხი სახის დანაშაული, რომელთა ჩამონათვალი მოცემულია ამავე სტატუტის მე-5 მუხლში: 1. გენოციდი; 2. ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული; 3. ომის დანაშაული; 4. აგრესია¹.

იმას, ვინც დანაშაული ჩაიდინა საქართველოს (საზღვაო ან საჰაერო) ხომალდზე ან ასეთი ხომალდის წინააღმდეგ, რომელიც უფლებამოსილია, ისარგებლოს საქართველოს სახელმწიფო აღმით ან ამოსაცნობი ნიშნით, სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება საქართველოს სისხლის სამართლის კოდე-

¹ აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობა 1998 წელს მიღებულ რომის სტატუტში თავდაპირველად ვერ იქნა ჩამოყალიბებული, მაშასადამე, მასზე დღემდე ვერ ხორციელდება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ფაქტური იურისდიქცია: 2010 წლის 11 ივნისს *კამპალაში* (უგანდა), რომის სტატუტის გადამსინჯველთა პირველ კონფერენციაზე წევრი სახელმწიფოები, მართალია, მთელი რიგი შეზღუდვებით, მაგრამ მაინც შეთანხმდნენ ამ დანაშაულის შემადგენლობასა და სასამართლოს იურისდიქციაზე, რომელიც 2017 წლამდე არ ამოქმედდება. იხ. C. Kreß, L. Holtendorff: The Kampala Compromise on the Crime of Aggression, *ჟურნალში*: JICJ 2010, 8, გვ. 1179, ხოლო იგივე ნაშრომი გერმანულ ენაზე იხ. *ჟურნალში*: GA 2011, გვ. 67; იხ. აგრეთვე მ. ჯ. გლენონი: აგრესიის პროზაული დანაშაული, *ჟურნალში*: „საკონსტიტუციო სასამართლოს მიმოხილვა“, 2010, 3, გვ. 181.

თავი 2. სისხლის სამართლის კანონის მოქმედება და ინტერპრეტაცია

ქსით, თუ საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით სზგა რამ არ არის გათვალისწინებული. ე.წ. „ალმის პრინციპს“ აქვს საერთაშორისო-სამართლებრივი აღიარება¹.

254 ხომალდი ითვლება საქართველოს მცურავ ან მფრინავ ტერიტორიად. დღეს მოქმედი ქართული კოდექსი, მანამდე მოქმედი კოდექსისგან განსხვავებით, ერთმანეთისგან არ განასხვავებს სამოქალაქო და სამხედრო ხომალდებს. ამ შემთხვევაში მოქმედებს ე.წ. ორმაგი იურისდიქციის პრინციპი.

ასე, მაგალითად, თუ ქართული გემი იმყოფება თურქეთის ნავსადგურში და მასზე მოხდა დანაშაული, ამ ქმედების მიმართ გავრცელდება როგორც საქართველოს, ასევე თურქეთის იურისდიქცია. დანაშავე თავისი სისხლის სამართლის კანონის გამოყენებით შეუძლია გაასამართლოს იმ სახელმწიფომ, რომლის ხელშიც აღმოჩნდება მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩამდენი.

255 ამრიგად, საქართველოს სახელმწიფო აღმით ან ამოსაცნობი ნიშნით უცხოეთის ტერიტორიაზე მყოფ ხომალდზე ვრცელდება როგორც ჩვენი, ასევე იმ ქვეყნის იურისდიქცია, რომლის ტერიტორიაზეც ის იმყოფება. ასევე, პირიქით, იგივე წესი შეიძლება გამოყენებულ იქნეს იმ შემთხვევაშიც, თუკი თურქეთის გემი ჩვენს ნავსადგურშია.

ანალოგიურად წყდება საკითხი, თუ დანაშაული მოხდა საელჩოს ტერიტორიაზე. აქ ჩადენილ დანაშაულზე ვრცელდება ორივე ქვეყნის იურისდიქცია.

მაგალითად, საქართველოს მოქალაქის მიერ უცხოეთში საქართველოს საელჩოს ტერიტორიაზე შეღწევა, სახელმწიფო საიდუმლოების შემცველი ამა თუ იმ ნივთის მართლსაწინააღმდეგო დაუფლების მიზნით, რაც გამოიხატა სიგნალიზაციის სისტემის გაფუჭებით შენობაში შეღწევასა და დაცვის თანამშრომლის მკვლელობაში, საელჩოს ადგილმდებარეობის ქვეყნის კანონით შეიძლება დაისაჯოს როგორც მკვლელობა, ქონების განადგურება და ა.შ., ხოლო სათანადო პირობების არსებობისას, ასევე საქართველოს სსკ-ის 314-ე მუხლით, როგორც, მაგალითად, ჯაშუშობა.

256 მაშასადამე, ტერიტორიულობის პრინციპიდან გამომდინარე,

¹ იხ. K. Ambos: Internationales Strafrecht, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 32.

§ 9. საქართველოს საერთაშორისო სისხლის სამართლის პრინციპები

საქართველო ახორციელებს თავის სისხლისსამართლებრივ იურისდიქციას მის ტერიტორიაზე ჩადენილ ნებისმიერ დასჯად ქმედებათა მიმართ, ვინც არ უნდა ჩაიდინოს იგი, იქნება ეს საქართველოს მოქალაქე, უცხოელი თუ მოქალაქეობის არმქონე პირი. როგორც უკვე აღინიშნა, ამ საერთო წესიდან გამონაკლისია დიპლომატიური იმუნიტეტით აღჭურვილი პირის მიერ დანაშაულის ჩადენა.

დასკვნის სახით შეიძლება კიდევ ერთხელ ხაზგასმით აღინიშნოს, რომ ტერიტორიულობის პრინციპიდან გამომდინარე, დანაშაულის ჩადენის ადგილის განსაზღვრის დროს საქართველოს სისხლის სამართლის კანონი აღიარებს ე.წ. „საყოველთაობის“ ანუ „უსუყველგანობის“ პრინციპს. ეს იმას ნიშნავს, რომ დანაშაული საქართველოს ტერიტორიაზე ჩადენილად ითვლება როგორც მაშინ, როცა დანაშაულებრივი ქმედება განხორციელდა ჩვენი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, ასევე მაშინ, როცა აქ მხოლოდ დანაშაულებრივი შედეგი დადგა, ხოლო დანაშაულებრივი ქმედება უცხო ქვეყნის ტერიტორიაზე იქნა შესრულებული.

257

III. აპტიური კერსონალურობის ანუ

მოქალაქეობის პრინციპი

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-5 მუხლიდან გამომდინარე, საქართველო თავის სისხლის სამართლის იურისდიქციას ახორციელებს ნებისმიერი იმ დასჯადი ქმედების მიმართ, რომელიც საკუთარი მოქალაქის ან საქართველოში მუდმივად მცხოვრები მოქალაქეობის არმქონე პირის მიერ იქნება ჩადენილი საზღვარგარეთ.

258

საკუთარი მოქალაქის დასჯის პრინციპი ამ შემთხვევაში გაფართოებულია დამნაშავის მუდმივი საცხოვრებელი ადგილის მომენტზე მითითებით. ქართულ სისხლის სამართლის კოდექსში მოცემული აპტიური პერსონალურობის პრინციპის ასეთი გაფართოება¹ აღიარებულია საერთაშორისო სისხლის სამართალშიც².

259

¹ ე.წ. *Domizilprinzip*.

² იხ. K. Ambos: *Internationales Strafrecht*, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 37-38.

260

აქედან გამომდინარე, თუ საქართველოს მოქალაქემ ან საქართველოში მუდმივად მცხოვრებმა მოქალაქეობის არმქონე პირმა უცხოეთში ჩაიდინა დანაშაული, ხოლო ამის შემდეგ იგი საქართველოში დაბრუნდა, საქართველოს კონსტიტუციის მე-13 და სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6 მუხლებიდან გამომდინარე, საქართველო არ გადასცემს ამ პიროვნებას უცხო სახელმწიფოს და მის მიმართ სისხლისსამართლებრივ იურისდიქციას თვითონ განახორციელებს.

საქართველოს მოქალაქის სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის გადაცემის შესაძლებლობას ითვალისწინებს რომის სტატუტის 103-ე მუხლი, ისიც მხოლოდ ე.წ. კომპლემენტარულობის პრინციპის დაცვის პირობით (რომის სტატუტის მე-17 მუხლი).

261

ამრიგად, საქართველოს მოქალაქე (ან საქართველოში მუდმივად მცხოვრები მოქალაქეობის არმქონე პირი), სადაც არ უნდა ჩაიდინოს მან დანაშაული, შეიძლება გასამართლდეს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით. მოქმედი კოდექსი არ აკეთებს დათქმას: თუ ისინი მსჯავრდებული არ ყოფილან სხვა სახელმწიფოში. ერთი და იგივე ქმედებისათვის ორჯერ მსჯავრდების დაუშვებლობის კონსტიტუციური პრინციპი: *ne bis in idem* (საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-4 პუნქტი) მოქმედებს სახელმწიფოს შიგნით, ხოლო სახელმწიფოთაშორის ურთიერთობებში და *ad hoc* ტრიბუნალებთან თუ სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედ საერთაშორისო სასამართლოსთან მიმართებაში მოქმედებს სპეციალური წესები¹.

262

ევროპის საბჭოს წევრი ქვეყნებისთვის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-7 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლი აწესრიგებს *ne bis in idem*-ის (ხელმეორედ გასამართლების ან დასჯის აკრძალვა) პრინციპთან დაკავშირებით წარმოშობილ სამართლებრივ ურთიერთობებს.

ამ ნორმის მიხედვით, „დაუშვებელია სისხლის სამართლის წესით პირის ხელმეორედ გასამართლება ან დასჯა ერთი და იმავე სახელმწიფოს იურისდიქციის ფარგლებში იმ დანაშაულისათვის,

1 იხ., მაგალითად, რომის სტატუტის მე-20 მუხლი.

§ 9. საქართველოს საერთაშორისო სისხლის სამართლის პრინციპები

რომლისთვისაც ის ერთხელ უკვე იქნა საბოლოოდ გამართლებული ან მსჯავრდებული ამ სახელმწიფოს კანონისა და სისხლის სამართლის პროცედურის შესაბამისად”.

მაშასადამე, ევროპის საბჭოს წევრ სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობებში შესაძლებელია ერთი სახელმწიფოს მიერ გასამართლებული პირის იმავე საქმეზე მეორე წევრი სახელმწიფოს მიერ ხელახლა გასამართლება. 263

ევროპის კავშირის სისხლის სამართალში თავისი განსაკუთრებული აქტუალობა შეიძინა *ne bis in idem*-ის პრინციპმა. 1995 წლიდან მოქმედი *შენგენის* შეთანხმების 54-ე მუხლის მიხედვით, იმ პირის მიმართ, ვინც ამ შეთანხმების მონაწილე ერთ-ერთი მხარის მიერ უკვე გასამართლებულია კანონიერ ძალაში შესული განაჩენით, არ შეიძლება ხელშეკრულების მონაწილე სხვა მხარის მიერ იგივე ქმედებისათვის მოექცეს ხელახალი დევნის ქვეშ, იმ პირობით, რომ გამოყენებული სანქცია უკვე აღსრულებულია, აღსრულების პროცესშია ან განაჩენის გამომტანი სახელმწიფოს სამართლით უკვე აღსრულებას არ ექვემდებარება. 264

ევროკავშირის ფარგლებში მოქმედი ხელშეკრულებების ან დასჯის ამკრძალავი ეს ევროპული ნორმა აყენებს სამ წინაპირობას: (1) პირი კანონიერ ძალაში შესული განაჩენით ხელშეკრულების მონაწილე ევროკავშირის წევრი ერთ-ერთი სახელმწიფოს მიერ უნდა იყოს უკვე გასამართლებული; (2) უნდა შეეხებოდეს იგივე ქმედებისათვის ხელახლა გასამართლებას და (3) უნდა არსებობდეს აღსრულების ელემენტი¹. 265

„ევროპის კავშირის ძირითად უფლებათა ქარტია“, რომელზეც მითითებას აკეთებს ევროპის კავშირის ლისაბონის ხელშეკრულების (ამოქმედდა 2009 წლის 1 დეკემბერს) მე-6 მუხლი, იუსტიციურ უფლებათა თავში ეხება *ne bis in idem*-ის პრინციპს (50-ე მუხლი). იგი *შენგენის* შეთანხმების 54-ე მუხლისგან განსხვავებით, კმაყოფილდება ევროკავშირის ერთ-ერთ წევრ სახელმწიფოში კანონიერ ძალაში შესული გამამტყუნებელი ან გასამართლებელი განაჩენის არსებობის ფაქტით და არ მოითხოვს აღსრულების ელემენტის

¹ იხ. H. Satzger: Internationales und Europäisches Strafrecht, მე-4 გამოცემა, 2010, გვ. 182-187.

თავი 2. სისხლის სამართლის კანონის მოქმედება და ინტერპრეტაცია

არსებობას. აღნიშნული ამარტივებს ამ პრინციპის გამოყენების პრაქტიკას ევროკავშირის ფარგლებში.¹

ევროპის კავშირის ფარგლებში *ne bis in idem*-ის პრინციპისადმი ევროპის საბჭოსა და ევროპის კავშირის ფარგლებში განსხვავებული მიდგომა იმის მაჩვენებელია, რომ სამართლებრივი ურთიერთთანამშრომლობის ნდობის ხარისხი ევროპის კავშირის ფარგლებში გაცილებით უფრო მაღალია, რის გამოც იგი იქცა ტრანსნაციონალურ პრინციპად.²

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით აქტიური პერსონალობის პრინციპის გამოყენების მაგალითები:

საქართველოს მოქალაქემ დანაშაული ჩაიდინა პოლონეთში. ჩადენილი ქმედება იმ სახელმწიფოში დასჯადია, საქართველოში - არა. ასეთ შემთხვევაში, საქართველო ვერ დასჯის და ვერც გადასცემს უცხო სახელმწიფოს თავის მოქალაქეს. ამ ქმედებაზე ე.წ. ტერიტორიალობის პრინციპით მხოლოდ პოლონეთის იურისდიქცია გავრცელდება.

საქართველოს მოქალაქემ დანაშაული ჩაიდინა უკრაინაში. ქმედება ორივე სახელმწიფოში დასჯადია. იგი დაისჯება ქართული კანონით, უკრაინისთვის გადაცემის გარეშე, თუმცა ამ ქმედებაზე ე.წ. ტერიტორიალობის პრინციპით უკრაინის იურისდიქციაც ვრცელდება.

საქართველოს მოქალაქემ მოქმედება ჩაიდინა რუსეთში, რომელიც ქართული კანონით დასჯადია, რუსულით - არა. იგი დაისჯება ქართული კანონით მხოლოდ მაშინ, თუ პირი ამ ქმედების ჩადენის დროს მოქმედებდა საქართველოს (სახელმწიფოს საყოველთაო ან მოქალაქის ინდივიდუალური) ინტერესების წინააღმდეგ, ამასთან, ჩადენილი დანაშაული უნდა იყოს მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე.

1 შენგენის შეთანხმების 54-ე მუხლისა და ევროპის კავშირის ძირითად უფლებათა ქარტიის 50-ე მუხლის ურთიერთმიმართების ინტერპრეტაციაზე იხ. *II. Satzger: Internationales und Europäisches Strafrecht*, მე-4 გამოცემა, 2010, გვ. 181-182. იხ. ასევე: *A. Eser* წიგნში: *J. Meyer (Hrsg.): Charta der Grundrechte der Europäischen Union*, მე-3 გამოცემა, 2011, გვ. 617-627.
2 იხ. *მ. ტურავა*, ევროპული სისხლის სამართალი, 2010, გვ. 128, 135, 137-139.

IV. ღაცვის პრინციპი

სისხლის სამართლის კოდექსის მე-5 მუხლის მიხედვით, საქართველოს იურისდიქცია, ღაცვის პრინციპიდან გამომდინარე, ვრცელდება ყველა იმ უცხოელისა და მოქალაქეობის არმქონე პირის მოქმედებაზე, რომელიც საქართველოს ტერიტორიის გარეთ მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულს ჩადენს საქართველოს ინტერესების წინააღმდეგ. ამ ინტერესების ხელყოფაში იგულისხმება არა მხოლოდ საყოველთაო სამართლებრივი სიკეთის, არამედ აგრეთვე ინდივიდუალური სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფა. ეს იმას ნიშნავს, რომ საქართველოს მოქალაქის ან საქართველოში მუდმივად მცხოვრები მოქალაქეობის არმქონე პირის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის ჩადენი პირი ექვემდებარება საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით დასჯადობას, მიუხედავად დანაშაულის ჩადენის ადგილისა და დამნაშავის მოქალაქეობისა (ე.წ. პასიური პერსონალურობის პრინციპი). საქართველოს სისხლის სამართლის იურისდიქცია ვრცელდება აგრეთვე საქართველოს სახელმწიფო ინტერესების წინააღმდეგ მიმართულ ქმედებათა მიმართ, მიუხედავად დანაშაულის ჩადენის ადგილისა და დამნაშავის მოქალაქეობისა (ე.წ. რეალურობის პრინციპი).

ამრიგად, თუ უცხოელმა უცხოეთში ჩაიდინა დანაშაული, რომელიც ქმედების ჩადენის ქვეყანაში დასჯადია, პასუხისმგებლობა დაეკისრება საქართველოს კოდექსით, თუ ჩადენილი ქმედება არის საქართველოს (სახელმწიფოს ან მოქალაქის, საქართველოში მუდმივად მცხოვრები მოქალაქეობის არმქონე პირის) ინტერესების წინააღმდეგ მიმართული მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაული.

მაგალითად, თუ უკრაინის მოქალაქემ კიევში ჩაიდინა საქართველოს მოქალაქის სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპობა (საქართველოს სსკ-ის 116-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი), მისი ძარცვა (საქართველოს სსკ-ის 178-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი), თაღლითობა (საქართველოს სსკ-ის 180-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი) და ა.შ., იგი არ დაისჯება საქართველოს სისხლის სამართლის კანონით, ვინაიდან მის მიერ საქართველოს მოქალაქის წინააღმდეგ ჩადენილია ნაკლებად მძიმე დანაშაული, მაგრამ საქართველოს მოქალაქის

266

267

თავი 2. სისხლის სამართლის კანონის მოქმედება და ინტერპრეტაცია

განზრახი მკვლელობის (სსკ-ის 108-ე მუხლი), დამამძიმებელ გარემოებებში თაღლითობის (სსკ-ის 180-ე მუხლის მე-2, მე-3 და მე-4 ნაწილები) და ა.შ. ჩადენის შემთხვევაში, იგი ექვემდებარება საქართველოს სისხლის სამართლის იურისდიქციას, ვინაიდან სახეზე გვაქვს საქართველოს წინააღმდეგ მიმართული მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაული.

268

თუ უცხოელმა უცხოეთში ჩაიდინა ისეთი დანაშაული, რომელიც დანაშაულის ჩადენის ადგილის კანონით დასჯადი არ არის, ამ შემთხვევაშიც პასუხისმგებლობა დაეკისრება საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით, თუ ჩადენილი ქმედება წარმოადგენს საქართველოს ინტერესების წინააღმდეგ მიმართულ (მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე) დანაშაულს.

მაგალითად, საქართველოს სსკ-ის 37-ე თავით გათვალისწინებული საქართველოს კონსტიტუციური წყობილებისა და უშიშროების საფუძვლების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულები.

V. უნივერსალურობის პრინციპი

269

ამ პრინციპის შესაბამისად, სისხლის სამართლის კოდექსის მე-5 მუხლიდან გამომდინარე, საქართველოს სისხლის სამართლის იურისდიქცია ვრცელდება იმ ქმედებათა დასჯადობაზე, რომელთა დანაშაულებრივი ხასიათი გამომდინარეობს თვით საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებიდან, მაგალითად, 1948 წლის გენოციდის კონვენციიდან, 1949 წლის ჟენევის კონვენციებიდან და მათი 1977 წლის დამატებითი ოქმებიდან. ამ პრინციპის მიხედვით, უნივერსალური იურისდიქციის გამოყენებისათვის მნიშვნელობა არა აქვს დანაშაულის ჩადენის ადგილს და დამნაშავის მოქალაქეობას. თუ პირმა საზღვარგარეთ ჩაიდინა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედება, ქართული კოდექსით სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება არა მხოლოდ მაშინ, როცა იგი საქართველოს ინტერესების წინააღმდეგ მიმართული მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულია (ე.წ. დაცვის პრინციპი), არამედ მაშინაც, როცა პა-

§ 9. საქართველოს საერთაშორისო სისხლის სამართლის პრინციპები

სუხისმგებლობა ამ დანაშაულისთვის გათვალისწინებულია საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით (ე.წ. უნივერსალურობის პრინციპი).

საქართველოს სისხლის სამართლის მიხედვით, ამ პრინციპის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, დასჯადობის შემთხვევაში, არა აქვს მნიშვნელობა, სად იქნა ჩადენილი დანაშაული, ვინ იყო მისი ჩადენი ან დანაშაულის მსხვერპლი. 270

სახელმწიფოთა საერთაშორისო პრაქტიკაში არსებობს უნივერსალური იურისდიქციის გამოყენებისადმი ფართო და ვიწრო მიდგომა. 271

ფართო ანუ აბსოლუტური უნივერსალური იურისდიქციის მიხედვით, სახელმწიფოს შეუძლია გაავრცელოს თავისი იურისდიქცია იმის მიუხედავად, პირი იმყოფება თუ არა მის სახელმწიფოს ტერიტორიაზე. სახელმწიფოთა უფრო დიდი მხარდაჭერით სარგებლობს უნივერსალური იურისდიქციისადმი ვიწრო ანუ კონდიციური მიდგომა, რომლის მიხედვით, ამ პრინციპით იურისდიქციის გავრცელების უფლებამოსილება აქვს სახელმწიფოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ბრალდებული იმყოფება მის ტერიტორიაზე.

სწორედ ასე მიუდგნენ საკითხს გერმანიის, საფრანგეთისა და სხვა ევროპული ქვეყნების სასამართლოები ექს-იუგოსლავიის ტერიტორიაზე ჩადენილ დანაშაულებთან მიმართებაში, თუმცა საპირისპირო პოზიცია გამოხატა ჰოლანდიამ, როდესაც ჩათვალა, რომ უნივერსალური იურისდიქციის განსაზოგციელებლად არ იყო აუცილებელი ბრალდებულის მის ტერიტორიაზე ყოფნა.

უნივერსალური იურისდიქცია ვრცელდება დანაშაულთა მხოლოდ შეზღუდული წრის მიმართ. აღიარებულია, რომ საერთაშორისო და საერთაშორისო ხასიათის დანაშაულებიდან იგი ვრცელდება ყველა იმ დანაშაულის შემადგენლობაზე, რომელიც ეკუთვნის *jus cogens* (საერთაშორისო სამართლის იმპერატიული ნორმები) კატეგორიას, ხოლო სხვა დანარჩენი დანაშაულების თაობაზე არსებობს განსხვავებული მოსაზრებები¹. 272

უნდა აღინიშნოს, რომ, მიუხედავად იმისა, რომ საერთაშორისო 273

¹ იხ. Ch. Bassiouni: Introduction to international criminal law, 2003, გვ. 698.

თავი 2. სისხლის სამართლის კანონის მოქმედება და ინტერპრეტაცია

დანაშაულის შემადგენლობებს აქვთ *jus cogens*-ის სტატუსი, უნივერსალურობის პრინციპი დღეისათვის მაინც არ არის აღიარებული საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნორმად, არამედ წარმოადგენს ჩვეულებრივ კონვენციურ ნორმას.

274

როგორია უნივერსალური იურისდიქციის ფარგლები, მაგალითად, ჟენევის კონვენციებისა და რომის სტატუტის მიხედვით?

ჟენევის კონვენციებიდან და მათი პირველი დამატებითი ოქმიდან გამომდინარე, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი ითვალისწინებს უნივერსალური იურისდიქციის განხორციელების შესაძლებლობას შიდასახელმწიფოებრივი სასამართლო ორგანოებისათვის. უნივერსალური იურისდიქცია ეფუძნება დებულებას: *aut judicare aut dedere* (ან გადაეცი ან დასაჯე). სახელმწიფოს უფლებამოსილება, განხორციელოს უნივერსალური იურისდიქცია, გამომდინარეობს ჟენევის პირველი კონვენციის 49-ე, მე-2 კონვენციის 50-ე, მე-3 კონვენციის 129-ე, მე-4 კონვენციის 146-ე და პირველი დამატებითი ოქმის 85-ე მუხლებიდან.

ამ პრინციპის შესაბამისად, სახელმწიფო ვალდებულია, განახორციელოს სამართლებრივი დევნა იმ პირის მიმართ, რომელმაც ჩაიდინა ან უბრძანა სხვას ჩაედინა ომის დანაშაული და, მისი მოქალაქეობის მიუხედავად, გაასამართლოს იგი საკუთარი სასამართლო ორგანოების მეშვეობით ან გადასცეს სხვა სახელმწიფოს იმ პირობით, რომ ამ სახელმწიფოს აქვს პირის სისხლის სამართლებრივი დევნის საკმარისი საფუძველი. უნივერსალურობის პრინციპიდან გამომდინარე, საერთაშორისო ხელშეკრულების თითოეული მონაწილე სახელმწიფო უფლებამოსილია, დანაშაულის ჩადენის ადგილის, ისევე როგორც დანაშაულის ჩამდენი პირის თუ მსხვერპლის სახელმწიფოსადმი კუთვნილების მიუხედავად, განახორციელოს სისხლის სამართლებრივი იურისდიქცია.

275

1998 წლის ივნის-ივლისში რომში ჩატარებულ დიპლომატიურ კონფერენციაზე, სახელმწიფოთა დიდმა უმრავლესობამ მხარი დაუჭირა იმ დებულებას, რომ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მისცემოდა ისეთივე უნივერსალური იურისდიქცია მის მიერ განსაზღვრული დანაშაულების მიმართ, როგორსაც თვითონ ფლობენ, თუმცა, ბოლო მომენტში, რათა

§ 9. საქართველოს საერთაშორისო სისხლის სამართლის პრინციპები

ზოგიერთი სახელმწიფო არ გამოსულიყო სასამართლოს შექმნის იდეის წინააღმდეგ, მიღებულ იქნა კომპრომისული შეთანხმება, რომლის მიხედვითაც, რომის სტატუტიდან გამოირიცხა ასეთი იურისდიქცია იმ შემთხვევებში, როცა ბრალმძებელი მოქმედებს სხვა წყაროებიდან მიღებული ინფორმაციით, გარდა უშიშროების საბჭოსგან მიღებული ინფორმაციისა.

რომის სტატუტის მე-12 მუხლი ზღუდავს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციას დანაშაულებით, რომლებიც მოხდა ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე ან გემზე ან მფრინავ აპარატზე და დანაშაულებით, რომლებიც ჩაიდინეს მონაწილე სახელმწიფოების მოქალაქეებმა, იმ შემთხვევების გამოკლებით, როცა სახელმწიფო, რომელიც არ არის სტატუტის მონაწილე, ამ მუხლის შესაბამისად, სპეციალური განაცხადის საშუალებით აღიარებს საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციას მის ტერიტორიაზე, გემზე ან მფრინავ აპარატზე ჩადენილ დანაშაულთა მიმართ, ან მისი მოქალაქეების მიერ ჩადენილ დანაშაულებზე.

უშიშროების საბჭო, გაეროს წესდების მე-7 თავის შესაბამისად, საერთაშორისო მშვიდობისა და უშიშროების შენარჩუნების ან აღდგენის მიზნით ან აგრესიის შემთხვევაში, უფლებამოსილია, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს განსაზღვრულად გადასცეს იმ დანაშაულებთან დაკავშირებული საქმეები, რომლებიც ჩადენილია სტატუტის არამონაწილე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე. ამ შემთხვევაში, სასამართლოს იურისდიქცია გავრცელდება სტატუტის მე-5 მუხლში ჩამოთვლილ დანაშაულებზე, რომლებიც ჩადენილია მოცემულ სიტუაციაში.

თანამედროვე მსოფლიოს სხვადასხვა სახელმწიფოში მეტ-ნაკლებად განსხვავებულია უნივერსალურობის პრინციპის შინაარსი.

ასე, მაგალითად, საყურადღებოა ბელგიის ეროვნული სასამართლოების უნივერსალური იურისდიქცია, რადგან მის მიერ აბსოლუტური უნივერსალურობის პრინციპის შემოღების გამო მსოფლიოს არაერთი ქვეყნიდან შევიდა დაზარალებულთა განაცხადები ბელგიის სასამართლოებში სხვადასხვა სახელმწიფოების რამდენიმე ათეულ მაღალი თანამდებობის პირთა ბრალდების მოთხოვნით.

თავი 2. სისხლის სამართლის კანონის მოქმედება და ინტერპრეტაცია

თავის დროზე ბელგიამ აირჩია გზა, რომლის მიხედვით, დაშვებულ იქნა პირის გასამართლება იმის მიუხედავად, იმყოფებოდა თუ არა იგი ბელგიის ტერიტორიაზე. კერძოდ, 1993 წელს ბელგიაში მიღებული იქნა კანონი, რომლის მიხედვითაც, ბელგიის სასამართლოს შეუძლია დასაჯოს საერთაშორისო დამნაშავეები, მიუხედავად იმისა, თუ სად, როდის და ვის მიერ იქნა ჩადენილი ეს დანაშაული. მისი იურისდიქცია ვრცელდება ჟენევის სამართლით გათვალისწინებულ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების დარღვევებზე. ყოველივე ეს ხდება ე.წ. უნივერსალურობის პრინციპის საფუძველზე, რომელიც, ბელგიის სამართლის მიხედვით, არა მარტო კანონით არის განსაზღვრული, არამედ რეალურადაც ხორციელდება უცხოელთა მიმართ უცხოეთში ჩადენილი დანაშაულების გამო.¹

ძირითადად, საქმე ეხება ადამიანის უფლებათა დამრღვევ ყოფილ დიქტატორებსა და სახელმწიფოთა მაღალი თანამდებობის პირებს. ბელგიის კანონმდებლობის მიერ თავდაპირველად აბსოლუტური უნივერსალური იურისდიქციის აღიარებამ შექმნა გარკვეული პრობლემები სამართალწარმოების პროცესში.

ასე, მაგალითად, ბელგიის იურისდიქცია გავრცელდა ჩადის ყოფილ დიქტატორზე, ირანის ყოფილ პრეზიდენტზე, გენერლებზე და სხვა პირებზე გუატემალადან, კამბოჯადან, რუანდიდან, მაგრამ როდესაც საქმე შეეხო ისრაელის პრემიერ-მინისტრ არიელ შარონს, კერძოდ, 1982 წლის სექტემბერში მისი თავდაცვის მინისტრობისას ლიბანის ტერიტორიაზე ლტოლვილთა ბანაკებზე პალესტინელების წინააღმდეგ განხორციელებული ოპერაციის დროს დაახლოებით 2 500 ადამიანის უმოწყალოდ ამოხოცვის ფაქტს, რის გამოც, სხვებთან ერთად, ადამიანის უფლებათა დამცველი ორგანიზაციის „Amnesty International“-ის მოხსენებით, იგი ომის დანაშაულის ჩამდენად უნდა ყოფილიყო მიჩნეული, ბელგიის სასამართლომ შეგნებულად გააჭიანურა გადაწყვეტილების მიღება.²

2002 წლის 14 თებერვალს საერთაშორისო მართლმსაჯულების

1 იხ. II. Satzger: Internationales und Europäisches Strafrecht, მე-4 გამოცემა, 2010, გვ. 37, 42.

2 იხ. II. Satzger (2010), იქვე.

§ 9. საქართველოს საერთაშორისო სისხლის სამართლის პრინციპები

სასამართლომ (ICJ) ჰააგაში მიიღო ნაციონალური სასამართლოების მიერ უნივერსალურობის პრინციპის გამოყენებით იურისდიქციის განხორციელების შემზღუდავი გადაწყვეტილება, რომლის მიხედვით, სახელმწიფოთა აზლანდელი და ყოფილი მთავრობის წევრები მათი დიპლომატიური იმუნიტეტის გამო ომის დანაშაულის ჩადენისათვის სხვა ქვეყანაში არ შეიძლება სასამართლოს წინაშე იქნენ წარდგენილი და ისინი შეიძლება მხოლოდ მათ ქვეყანაში გასამართლდნენ. ამით შარონის გასამართლება ბელგიის სასამართლოს მიერ არ მოხდა. აღნიშნული შეზღუდვა არ ვრცელდება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოების მიერ მათი წესდებებიდან გამომდინარე იურისდიქციის გამოყენებაზე.

ასეთია ბელგიის ე.წ. უნივერსალური იურისდიქციის შინაარსი. 280
ის რეალურად ასამართლებს ადამიანებს უცხოეთში ჩადენილი ისეთი საერთაშორისო დანაშაულებისთვის, რომლებსაც ბელგია-სთან არავითარი შემხებლობა არა აქვთ, მაგრამ მათი დასჯაღობა გამომდინარეობს საერთაშორისო ზელშეკრულებებიდან. ეს არ არის საერთაშორისო სასამართლო, არამედ - ეროვნული, რომელიც საერთაშორისო დანაშაულებზე ავრცელებს ნაციონალურ იურისდიქციას.

ანალოგიური უნივერსალური იურისდიქციის განხორციელება შესაძლებელია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-5 მუხლიდან გამომდინარეც, მაგრამ ქართულ მართლმსაჯულებაში დღემდე არ არსებობს ასეთი პრეცედენტი.

მიუხედავად იმისა, რომ საერთაშორისო დანაშაულის შემადგენლობებს აქვს *jus cogens*-ის სტატუსი, უნივერსალურობის პრინციპი დღეისათვის მაინც არ არის აღიარებული საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნორმად, არამედ ცალკეული სახელმწიფოების მიერ მისი გამოყენება ხდება ეროვნული კანონმდებლობით გათვალისწინებული ნორმების მიხედვით. 281

VI. მონაცვლეობითი

მართლმსაჯულების პრინციპი

282

საქართველოს კონსტიტუციის 47-ე მუხლის შესაბამისად, აღიარებულია პოლიტიკური თავშესაფრის უფლება უცხოელი მოქალაქეებისა და მოქალაქეობის არმქონე პირებისათვის, საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული ნორმების თანახმად. იმ შემთხვევაში, როცა დადგინდება, რომ პირის გადაცემას მომთხოვნი მხარისათვის მოჰყვება მის მიმართ არაობიექტური და მიკერძოებული მართლმსაჯულების განხორციელება და მოხდება მასთან პოლიტიკური ანგარიშსწორება, მაშინ მისი გადაცემა ამ ქვეყნისათვის დაუშვებელია და დანაშაულის ჩამდენი პირი ე.წ. მონაცვლეობითი მართლმსაჯულების პრინციპით დაექვემდებარება საქართველოს იურისდიქციას. ამ პრინციპმა შემდეგი სიტყვა-სიტყვითი ასახვა პპოვა სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6 მუხლის მე-3 ნაწილში: „არ შეიძლება სხვა სახელმწიფოს გადაეცეს შემოჩიზნული, დანაშაულის ჩამდენი პირი, რომელსაც ღვენიან პოლიტიკური მრწამსისათვის, აგრეთვე ის, ვინც ჩაიდინა ქმედება, რომელიც საქართველოს კანონმდებლობით დანაშაულად არ ითვლება, ან თუ ჩადენილი დანაშაულისათვის სიკვდილით დასჯაა დაწესებული იმ სახელმწიფოში, რომელიც გადაცემას მოითხოვს. ასეთ პირთა სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი გადაწყდება საერთაშორისო სამართლით გათვალისწინებული წესით.“

283

დანაშაულის ჩამდენი უცხოელი, რომელიც საქართველოში იმყოფება, შესაძლებელია, საერთაშორისო ხელშეკრულების შესაბამისად, ან კეთილი ნების საფუძველზე, გადაეცეს სხვა სახელმწიფოს. სსკ-ის მე-6 მუხლის მე-3 ნაწილის მიხედვით, არ შეიძლება სხვა სახელმწიფოს გადაეცეს:

ა) შემოჩიზნული პირი, რომელსაც ღვენიან პოლიტიკური მრწამსისათვის;

ბ) ვინც ჩაიდინა ქმედება, რომელიც საქართველოს კანონმდებლობით დანაშაულად არ ითვლება;

§ 9. საქართველოს საერთაშორისო სისხლის სამართლის პრინციპები

გ) თუ სხვა სახელმწიფოში სიკვდილით დასჯაა დაწესებული ამ დანაშაულისათვის.

ასეთ პირთა პასუხისმგებლობის საკითხი გადაწყდება საერთაშორისო სამართლით გათვალისწინებული წესით. საერთაშორისო სისხლის სამართალი ასეთ წესად ითვალისწინებს ე. წ. მონაცვლეობითი მართლმსაჯულების პრინციპს.

შეიძლება, პირს არ მიენიჭოს ლტოლვილის სტატუსი მის მიერ ჩადენილი დანაშაულებრივი ქმედების ხასიათიდან გამომდინარე, თუ არსებობს სერიოზული საფუძველი ვარაუდისთვის, რომ ჩადენილი აქვს საერთაშორისო დანაშაული, მაგრამ ასეთ შემთხვევაშიც, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლიდან გამომდინარე, იგი შეიძლება არ გადაეცეს სხვა სახელმწიფოს, თუ დადგინდება, რომ გადაცემის შემთხვევაში ამ პირის მიმართ შეიძლება აღგილი ჰქონდეს ტანჯვის, წამების, არაადამიანური ან ღირსების დამამცირებელი მოპყრობის ან სასჯელის გამოყენებას.

ლტოლვილთა სტატუსის შესახებ გაეროს 1951 წლის კონვენციისა და ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის კონკურენციის შემთხვევაში, უპირატესობა ენიჭება ამ უკანასკნელს. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით, ექსტრადიციის პროცესში უფლებათა დარღვევა სტრასბურგის სასამართლოს მიერ შეიძლება შეფასდეს, როგორც ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლით გარანტირებული უფლების ხელყოფა¹.

VII. შეჯამება

საერთაშორისო სისხლის სამართლის ზემოთ განხილული ხუთი პრინციპის შინაარსი გვიჩვენებს, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის იურისდიქცია არ შემოიფარგლება მხოლოდ მის ტერიტორიაზე ან მხოლოდ მისი მოქალაქეების მიერ ჩადენილ ქმედებათა დასჯადობით, არამედ ამ იურისდიქციის ფარგლები

¹ ამის შესახებ იხ. A. Peters: Einführung in die Europäische Menschenrechtskonvention, 2003, გვ. 52-57.

თავი 2. სისხლის სამართლის კანონის მოქმედება და ინტერპრეტაცია

გაცილებით ფართოა. ამ პრინციპების არსში სრულყოფილად წვდომა იმიტომ არის აუცილებელი, რომ უცხოური ელემენტით ნებისმიერი სისხლის სამართლის საქმის წარმოება უნდა დაიწყოს სწორედ იმ საკითხის შემოწმებით, აქვს თუ არა საქართველოს ამ ხუთი პრინციპიდან ერთ-ერთით მაინც შემხებლობა კონკრეტულ სისხლის სამართლის საქმესთან. თუ ამ პრინციპებიდან სახეზე არა გვაქვს თუნდაც ერთი, მაშინ სახელმწიფოს არა აქვს უფლება, განახორციელოს თავისი სისხლის სამართლის იურისდიქცია. ამ ხუთი პრინციპიდან მხოლოდ ერთი - ე.წ. აქტიური პერსონალურობის პრინციპი უკრძალავს საქართველოს პირის გადაცემას უცხო სახელმწიფოსათვის, ხოლო სხვა პრინციპები მას, თავისი შეხედულებისამებრ, აძლევენ როგორც გადაცემის, ასევე გასამართლების უფლებას. მონაცვლეობითი მართლმსაჯულების პრინციპიდან გამომდინარე კი, არ შეიძლება პირის გადაცემა სხვა სახელმწიფოსათვის იმ შემთხვევაში, თუ ამით შეილახება საქართველოს კონსტიტუციითა და საერთაშორისო სამართლით გარანტირებული ადამიანის უფლებები, რაც, აქტიური პერსონალურობის პრინციპისგან განსხვავებით, მოითხოვს შეფასებას.

მესამე თავი

ქმედების შემაღვენლობა

§ 10. ქმედების შემაღვენლობის მოძღვრება

I. სისხლისსამართლებრივი უმართლობის არსი და ელემენტები

დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემა¹, რომლის პირველი ელემენტია მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის კატეგორიები-საგან დამოუკიდებელი, ობიექტური და სუბიექტური ნიშნებისგან შემდგარი **ქმედების შემაღვენლობა**, ქართულ სისხლის სამართალში ფორმით დღეს თითქმის ერთხმად არის აღიარებული, მაშინ, როდესაც მის შინაარსობრივ მხარესთან დაკავშირებით არსებობს აზრთა სხვადასხვაობა. დანაშაულის ცალკეული ობიექტური და სუბიექტური ნიშნების ადგილი და შინაარსი დანაშაულის სისტემაში, თუ რომელ ელემენტს ეკუთვნის თითოეული მათგანი, **ქმედების შემაღვენლობას**, **მართლწინააღმდეგობას** თუ **ბრალს**, კვლავ დისკუსიის საგანს წარმოადგენს.

ქართულ სისხლის სამართალში, გერმანული სისხლის სამართლის დოგმატიკის ზეგავლენით, ასევე აღიარებულია სისხლის-სამართლებრივი უმართლობის² ცნება, რომელიც დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის პირველ ორ ელემენტს აერთიანებს და, ამდენად, **ქმედების შემაღვენლობისა** და **მართლწინააღმდეგობის** გამაერთიანებელ გვარეობით ცნებას წარმოადგენს.³

1 დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის განვითარების ისტორიის შესახებ, რომელიც საფუძვლად დაედო თანამედროვე ქართული სისხლის სამართლის დანაშაულის სისტემის განვითარებასაც, იხ. B. Schünemann (Hrsg.): Grundfragen des modernen Strafrechtssystems, 1984. იხ. ასევე: C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 199-211.

2 გერმანულად: *Unrecht*.

3 ტერმინი უმართლობა („Исправда“) რევოლუციამდელი რუსული სისხლის

289 როგორც აღინიშნა, ქართულ სისხლის სამართალში ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 80-იანი წლების დასაწყისში ჩამოყალიბდა შეხედულება დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის, მათ შორის, სისხლისსამართლებრივი უმართლობის შესახებ, მაგრამ იგი ამ საუკუნემდე ვერ განვითარდა გაბატონებულ შეხედულებად და საფუძვლად ვერ დაედო ქართულ საუნივერსიტეტო სწავლებასა და სასამართლო პრაქტიკას.

290 დღეს თითქმის არ არის სადავო ის გარემოება, რომ ქმედების შემაღვენლობა, ისევე როგორც მართლწინააღმდეგობა და ბრალი, დანაშაულის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტია. ქმედების შემაღვენლობა კი, თავის მხრივ, ამ წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისის მიხედვით, შედგება ორი ნაწილის: ქმედების **ობიექტური** და ქმედების **სუბიექტური** შემაღვენლობისგან.

291 *თინათინ წერეთელი* აღიარებდა ქმედების შემაღვენლობის სუბიექტური ნიშნის (მიზანი) არსებობას, მაგრამ განზრახვას განიხილავდა ბრალის კომპონენტად. მისი შეხედულებით, სისხლისსამართლებრივი უმართლობა, გარდა ზოგიერთი გამონაკლისისა, ძირითადად შედგება მხოლოდ ობიექტური ნიშნებისაგან. საგამონაკლისო შემთხვევას წარმოადგენდა პირდაპირი განზრახვით ჩადენილი ზოგიერთი ქმედების ისეთი სუბიექტური ნიშანი, როგორიცაა, მაგალითად, მითვისების მიზანი ქურდობის დროს. ასეთ შემთხვევაში, სისხლისსამართლებრივი უმართლობის დასადგენად

სამართლის ლიტერატურისგან განსხვავებით, რომელშიც ეს ტერმინი მიღებული და გავრცელებული იყო, რუსულ საბჭოთა სისხლის სამართალში საერთოდ არ გამოიყენებოდა. ჯერ კიდევ საბჭოთა ეპოქაში ეს ტერმინი საქართველოში გამოიყენებოდა *ალექსანდრე ვაჩეიშვილის*, *თინათინ წერეთლისა* და *ოთარ გამყრელიძის* ნაწერებში. შეად. ა. *ვაჩეიშვილი*: სასჯელი და სოციალური დაცვის ღონისძიებანი, 1960, გვ. 16, 18. *Т. В. Церетели*: Основания уголовной ответственности и понятие преступления, *ჟურნალში*: „Правоведение“, 1980, 2, გვ. 85; *ო. გამყრელიძე*: სისხლისსამართლებრივი უმართლობის პრობლემა და თანამონაწილეობის დასჯადობის საფუძველი, 1989, გვ. 136. ამის შესახებ მითითება იხ. ასევე დისერტაციაში: *M. Turawa*: Straftatsysteme in rechtsvergleichender Sicht unter besonderer Berücksichtigung des Schuldbegriffs, 1998, გვ. 121, 175.

§ 10. ქმედების შემადგენლობის მოძღვრება

იგი მნიშვნელოვნად მიიჩნევა არა მარტო ობიექტური ნიშნების, არამედ ასევე პირის სუბიექტური მიზანდასახულობის არსებობის დადგენას. მისი აზრით, ყველა იმ დანაშაულში, რომელიც ჩადენილია ევენტუალური განზრახვით ან გაუფრთხილებლობით, სისხლისსამართლებრივი უმართლობის შინაარსი ობიექტური ნიშნებით განისაზღვრება. ასევე ასეთი ობიექტური ნიშნებით განსაზღვრავდა იგი ყველა იმ დანაშაულის უმართლობას, რომელთა ჩადენა, ზოგადად, შესაძლებელია განზრახ ან გაუფრთხილებლობით. მაგალითად, მკვლელობა, ჯანმრთელობის დაზიანება და ა.შ. იმავედროულად იგი აღნიშნავდა, რომ უმართლობის სუბიექტური მხარის აღიარება გარდაუვალია, რადგან ზოგიერთი ქმედების უმართლობა, ობიექტურთან ერთად, სუბიექტური ნიშნითაც განისაზღვრება. ასე, მაგალითად, მისი აზრით, საერთოდ არ იარსებებს ქურდობის უმართლობა, თუ არ არსებობს მითვისების მიზანი.¹

სწორედ ზოგიერთ შემთხვევაში, კერძოდ, მიზნით დეტერმინირებულ დელიქტებში, უმართლობის სუბიექტური ნიშნების აღიარების გამო, *თინათინ წერეთლის* მოძღვრება განიცდის გერმანული ნეოკლასიკური სისტემის ზეგავლენას. იგი, იმავედროულად, განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის ბრალის ცნებიდან უმართლობის ცნებაში გადატანის გზით უმართლობის შემდგომი სუბიექტივიზაციის წინააღმდეგია. *თინათინ წერეთელი* აკრიტიკებდა *დემიდოვის* მიერ გამოთქმულ მოსაზრებას, რომელსაც იგი საბჭოთა სისხლის სამართლის ლიტერატურაში გერმანული ფინალიზმის „პერსონალური უმართლობის“ შესახებ მოძღვრების გამოძახილად მიიჩნევდა.²

თინათინ წერეთელი მოქმედების ფინალურ ცნებაში იზიარებს მხოლოდ მოქმედების ხასიათის „მიზანმიმართულების“ მომენტს („აღადმიანური ქმედება არის მიზანმიმართული საქმიანობის განხორციელება“), რომელსაც იგი ფინალიზმის პოზიტიურ მომენტად მიიჩნევს, დანაშაულის ფინალურ მოძღვრებას სხვა ნაწილებში კი, მთლიანად უარყოფს, მისი აზრით, ნეგატიურად შესაფასებელი

1 იხ. *Т.В. Церетели: Основания уголовной ответственности и понятие преступления*, ჟურნალში: „Правосудие“, 1980, 2, გვ. 84-85.

2 იხ. *Т.В. Церетели* (1980), იქვე, გვ. 85.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

უმართლობის სუბიექტივიზაციის გამო, რომელიც ხორციელდება განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის ბრალის ცნებიდან პერსონალური უმართლობის ცნებაში გადატანის გზით.¹ ამით იგი უარყოფს ფინალიზმის სწორედ იმ პოზიტიურ ნაწილს, რომელიც დღეს გაბატონებული გერმანული შეხედულების მიხედვით (ჰ.-ჰ. იეშეკი, კ. როქსინი და სხვ.), ასევე ამ წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისით, ამ მოძღვრების წარუშლელ დამსახურებად ითვლება.

29.4 *ოთარ გამყრელიძის* მიხედვით, უმართლობა არის ობიექტური, მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ იგი წმინდა ობიექტური კატეგორიაა და რომ სუბიექტური ნიშნები უმართლობის ცნებისათვის ყოველთვის ირელევანტურია.² მას მიაჩნია, რომ უმართლობის სუბიექტური ნიშნების აღიარებით არ იცვლება მისი ობიექტური ხასიათი და იგი არ იქცევა სუბიექტურ, პერსონალურ კატეგორიად.³

29.5 შეიძლება ითქვას, რომ უმართლობის სუბიექტურ ნიშნებთან მიმართებაში *ოთარ გამყრელიძე* იკავებს შუალედურ პოზიციას გერმანულ ნეოკლასიკურ და ფინალურ სისტემებს შორის. იგი, ერთი მხრივ, ეთანხმება *წერეთლის* პოზიციას იმის შესახებ, რომ ამა თუ იმ სუბიექტური ნიშნის უმართლობისა თუ ბრალისათვის მიკუთვნება დელიქტთა ტიპების მიხედვით უნდა მოხდეს.⁴ ნეოკლასიკური სისტემიდან მომდინარე ეს შეხედულება *გამყრელიძისათვის* იქნებოდა მისაღები და დამაჯერებელი, რომ არ არსებობდეს ერთი მნიშვნელოვანი წინააღმდეგობა. ნეოკლასიკური სისტემის მიხედვით, დანაშაულის მცდელობა წარმოადგენს სუბიექტური კომპონენტებით აგებულ დელიქტის ტიპს: მაგალითად, მკვლელობის დროს განზრახვა აფუძნებს ქმედების უმართლობას,

1 იხ. *Т.В. Церетели: Причинная связь в уголовном праве*, 1963, გვ. 33.

2 შეად.: *O. Gamkrelidze: Zur Frage der subjektiven Unrechtsmerkmale*, წიგნში: *Zweites deutsch-sowjetisches Kolloquium über Strafrecht und Kriminologie*, 1984, გვ. 81, ასევე: *ო. გამყრელიძე: სისხლისსამართლებრივი უმართლობის პრობლემა და თანამონაწილეობის დასჯადობის საფუძველი*, 1989, გვ. 161.

3 იხ. *O. Gamkrelidze* (1984), იქვე, გვ. 92.

4 იხ. *ო. გამყრელიძე* (1989), იქვე, გვ. 165.

მაშინ, როდესაც იმავე დანაშაულის დამთავრების შემთხვევაში, იგი ბრალის ნიშნად იქცევა და უმართლობა მხოლოდ წმინდა ობიექტური ნიშნებით აიგება. *გამყრელიძისთვის* ასეთი პოზიცია არ არის მისაღები, რასაც არ შეიძლება არ დაეთანხმო. ამასთან დაკავშირებით იგი სვაშს კითხვას: თუ მკვლელობის განზრახვა მცდელობის დროს უმართლობას ეკუთვნის, როგორ შეიძლება, იგივე სუბიექტური ნიშანი ამ დელიქტის დამთავრების შემთხვევაში არა უმართლობის, არამედ ბრალის დამაფუძნებელი ნიშანი გახდეს? *გამყრელიძის* მიხედვით, ამ კითხვაზე დამაჯერებელ პასუხს ვერც გერმანელი *მეცგერი* და ვერც ქართველი *წერეთელი* ვერ იძლევიან. მას მიაჩნია, რომ ამასთან დაკავშირებით სწორია *ჰანს ველცელის* პოზიცია, რომლის მიხედვითაც, სუბიექტურ ნიშანს დამთავრებული დელიქტის დროს იგივე მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს, რომელიც მას მცდელობის სტადიაზე გააჩნია. მაშასადამე, დანაშაულის ჩადენის ორივე სტადიაზე ერთი და იმავე სუბიექტურ კომპონენტს უმართლობის ერთი და იგივე დამაფუძნებელი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს.¹ *ოთარ გამყრელიძის* შეხედულებით, *თინათინ წერეთლის* პოზიცია, რომელიც უმართლობის სუბიექტური მხარის აღიარებას მხოლოდ იმ ქმედებებისთვის ახდენს, რომლის ჩადენაც შეიძლება მხოლოდ მიზნით დეტერმინირებული პირდაპირი განზრახვით, უმართლობის სუბიექტური შემადგენლობის სფეროს ხელოვნურად ზღუდავს.²

ნეოკლასიკური სისტემის კრიტიკა არ ნიშნავს *გამყრელიძის* ²⁹⁶ მიერ ფინალური მოძღვრების ბოლომდე აღიარებას. მისი აზრით, ფინალიზმი მეორე უკიდურესობაში ჩავარდა, რადგან მან უმართლობის სუბიექტური ნიშნების სფერო ხელოვნურად გააფართოვა. მისთვის მიუღებელია, რომ ფინალისტების მიერ როგორც განზრახვა, ასევე გაუფრთხილებლობა უმართლობის სუბიექტურ სფეროში იქნეს ინტეგრირებული. მას შეუძლებლად მიაჩნია, რომ

1 იხ.: *H. Welzel: Um die finale Handlungslehre*, 1949, გვ. 13; *H. Welzel: Das neue Bild des Strafrechtssystems*, მე-2 გამოცემა, 1952, გვ. 13-14, ასევე ამ წიგნის მე-4 გამოცემა, 1961, გვ. 7.

2 იხ.: *ო. გამყრელიძე* (1989), იქვე, გვ. 168, ასევე: *O. Gamkrelidze* (1984), იქვე, გვ. 91.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

არსებობდეს როგორც განზრახვის, ასევე გაუფრთხილებლობის უმართლობის სუბიექტური შემადგენლობა, როგორც ეს ფინალური სისტემის მიხედვით არის ჩამოყალიბებული. *გამყრელიძის* მიხედვით, ევენტუალური განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის დროს უმართლობა მხოლოდ წმინდა ობიექტური ნიშნებისგან არის აგებული, ხოლო სუბიექტური ნიშნები წარმოადგენენ მხოლოდ ბრალის კომპონენტებს. პირდაპირი განზრახვის დროს კი, მიუხედავად იმისა, შესაძლებელია თუ არა ზოგადად ამ დანაშაულის მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით ჩადენა, სუბიექტური ნიშანი პირდაპირი განზრახვა (მიზანი) ყოველთვის აფუძნებს უმართლობის ტიპს.¹ შეიძლება ითქვას, რომ თავის ბოლოდროინდელ ნაწერებში *ოთარ გამყრელიძემ* გააფართოვა უმართლობის სუბიექტური შემადგენლობის სფერო და ზოგადად არაბოროტი განზრახვა მიაკუთვნა ქმედების სუბიექტურ შემადგენლობას.²

297

წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისი ორიენტირებულია სისხლის სამართალში დანაშაულის სისტემის შინაარსობრივი მხარის სუბიექტივიზაციისა და ნორმატივიზაციისაკენ უკვე ქმედების შემადგენლობის ეტაპიდანვე: მოძღვრება კაუზალობისგან დამოუკიდებელი შედეგის ობიექტური შერაცხვის შესახებ და განზრახვის ყველა შემთხვევაში უმართლობის სუბიექტურ-ნორმატიულ ელემენტად აღიარება მიზნად ისახავს, ხელი შეუწყოს ქმედების შემადგენლობის ობიექტური კატეგორიიდან შეფასებით კატეგორიად გადაქცევას.

298

მაშინ, როდესაც დანაშაული სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველია და საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის ლეგალური დეფინიციის მიხედვით, განმარტებულია, როგორც სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედება, მისგან განსხვავებით, *სისხლის სამართლებრივი უმართლობა არ*

1 იხ. *ო. გამყრელიძე* (1989), იქვე, გვ. 168-169. ამასთან დაკავშირებით, აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ იგი დანაშაულის მცდელობას მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით მიიჩნევს შესაძლებლად.

2 იხ. *ო. გამყრელიძე*: სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება, მე-2 გამოცემა, 2008. გვ.

§ 10. ქმედების შემადგენლობის მოძღვრება

წარმოადგენს საკანონმდებლო კატეგორიას. ლიტერატურაში იგი განმარტებულია, როგორც სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედება, ე.ი. ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის განხორციელება იმ პირობებში, როცა სახეზე არ არის მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი არც ერთი გარემოება.

„უმართლობის“ ცნება ზოგჯერ „მართლწინააღმდეგობის“²⁹⁹ ცნების იდენტური მნიშვნელობით გამოიყენება. სინამდვილეში, მათ შორის არსობრივი განსხვავებაა: *მართლწინააღმდეგობა* წარმოადგენს სამართლის ნორმისადმი მოქმედების წინააღმდეგობას, მაშინ, როდესაც *უმართლობა* არის თვით მართლსაწინააღმდეგოდ შეფასებული მოქმედება.¹ მაშასადამე, *ქმედების შემადგენლობა*, როგორც დანაშაულის, ასევე უმართლობის ერთ-ერთი ელემენტი. *მართლწინააღმდეგობა* წარმოადგენს ასევე ორივე ამ კატეგორიის ელემენტს, ხოლო *ბრალი დანაშაულის* სისტემის უმართლობისგან დამოუკიდებელი ცალკე ელემენტი. პირის ინდივიდუალურ-სამართლებრივ ბრალეულობას უმართლობის ეტაპზე ჯერ კიდევ არ ენიჭება მნიშვნელობა.

წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისის მიხედვით, ქმედების შემადგენლობა შედგება ორი ნაწილის: ქმედების *ობიექტური* და *სუბიექტური* შემადგენლობისგან. სისხლისსამართლებრივი უმართლობის დასაბუთება ზდება სწორედ ქმედების შემადგენლობის ობიექტური და სუბიექტური ნიშნების დადგენით, რომელიც იმავედროულად უნდა იყოს მართლსაწინააღმდეგოდ ჩადენილი. ქმედების უმართლობის განხორციელება, მატერიალურად, უპირველეს ყოვლისა, უნდა გამოიხატოს სხვისი ინდივიდუალური ან საყოველთაო სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფაში², რომელიც წარმოადგენს კრიმინალიზაციის საფუძველს და არ არის საკმარისი, რომ ადამიანური ქცევა მხოლოდ სოციალურად გასაკიცხი ამორალური ქმედების ჩადენაში იქნეს გამოხატული („ამორალურობა, უზნეობა ან ქცევის სხვაგვარი დასაძრახობა, როგორც ასეთი, ჯერ კიდევ

¹ იხ. II.-II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 233.

² იხ. K. Kühl: Strafrecht: AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 15.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

ვერ ასაბუთებს სამართლებრივი სიკეთის დაზიანებას¹⁾).

მაგალითად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 108-ე მუხლით გათვალისწინებული მკვლელობა, რომელმაც გამოიწვია სხვისი სიცოცხლის მოსპობა, ხელყოფს ისეთ სამართლებრივ სიკეთეს, როგორიცაა „სიცოცხლე“. ამ სამართლებრივი სიკეთის დაზიანებით პირი ახორციელებს ე.წ. „შედეგის უმართლობას“²⁾, რომელიც ასევე ცნობილია ე.წ. „შედეგის უღირსობის“³⁾ სახელწოდებით. ამ შემთხვევაში, შედეგი არის ის ზიანი, რომელსაც განიცდის დაზიანებული სამართლებრივი სიკეთის მატარებელი.⁴⁾

301

სისხლისსამართლებრივი უმართლობის შინაარსი არ ამოიწურება სამართლებრივი სიკეთისათვის ზიანის მიყენების გზით განხორციელებული შედეგის უმართლობით. იგი, უპირველეს ყოვლისა, გამოიხატება ე.წ. „მოქმედების უმართლობაში“⁵⁾, რომელიც ლიტერატურაში ასევე ე.წ. „მოქმედების უღირსობის“⁶⁾ სახელწოდებით მოიხსენიება. სწორედ მოქმედების უმართლობა გამოხატავს გარეგნულად შედეგის (სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების) რეალიზაციის პროცესს. ზოგიერთ სამართლებრივ სიკეთეს სისხლის სამართლის კანონი იცავს არა ყოველგვარი ხელყოფის დროს, არამედ მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევებში.

მაგალითად, სხვისი ნივთის დაზიანება ან განადგურება (საქართველოს სსკ-ის 187-ე და 188-ე მუხლები) დანაშაულს წარმოადგენს არა ყველა შემთხვევაში, არამედ თუ მან მნიშვნელოვანი ზიანი გამოიწვია.

302

ამასთან, მოქმედების უმართლობის შინაარსს განსაზღვრავს ასევე სუბიექტური ელემენტების არსებობა. განსაკუთრებით, პირის განზრახვა წარმოადგენს „მოქმედების პერსონალური უმართლობის“⁷⁾ ბირთვს, რომელიც ასევე მოიხსენიება, როგორც

1 იხ. C. Roxin: Strafrecht: AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 19.

2 გერმანულად: *Erfolgsumrecht*.

3 გერმანულად: *Erfolgsumwert*.

4 შეად. K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 15.

5 გერმანულად: *Handlungsumrecht*.

6 გერმანულად: *Handlungsumwert*.

7 გერმანულად: *personales Handlungsumrecht*.

§ 10. ქმედების შემაღგენლობის მოძღვრება

ე.წ. „განზრახულობის უღირსობა“¹. როგორც ქრისტიან ქიული წერს, „ამკრძალავი ნორმის (ცოდნითა და ნებელობით) განზრახვი უგულებელყოფით პირი ახორციელებს პერსონალურად შეცნობილ მოქმედების უმართლობას, რომელიც სამართლისგან შეგნებული გადასვების გამო, უფრო მძიმეა, ვიდრე უმართლობა, რომელსაც დაუდევრად, გაუფრთხილებლობით, მოქმედი ახორციელებს“².

„მოქმედების სუბიექტური უმართლობის“ შემაღგენელ ნაწილებად, გარდა განზრახვისა, მიიჩნევა, ასევე, ქმედების სხვა სუბიექტური ნიშნები, როგორიცაა, განსაკუთრებით, მიზანი (მაგალითად, მითვისების მიზანი ქურდობის დროს, სსკ-ის 177-ე მუხლი).

უმართლობის დუალისტური კონცეფციიდან, რომელიც მოქმედებისა და შედეგის უმართლობებს ერთმანეთისაგან მიჯნავს, გამომდინარეობს, ერთი მხრივ, რომ ქმედების შემაღგენლობაში აღწერილი შედეგი უმართლობის დამაფუძნებელი ნიშანია, ხოლო, მეორე მხრივ, განზრახვა, როგორც პერსონალური უმართლობის შემაღგენელი ნაწილი, ქმედების სუბიექტური შემაღგენლობის და არა მთლიანად ბრალის ეტაპზე უნდა შემოწმდეს.³

II. ქმედების ობიექტური შემაღგენლობა

1. ზოგადი დებულებანი

ქმედების შემაღგენლობა დანაშაულის სისტემის პირველი ელემენტია, რომელიც შედეგება ორი: ობიექტური და სუბიექტური ნაწილისაგან. წიგნის ამ მონაკვეთში დასასაიათებელი იქნება სწორედ ობიექტური შემაღგენლობა და მისი ცალკეული ნიშნები.

ქმედების ობიექტური შემაღგენლობა ახდენს კონკრეტული

¹ გერმანულად: *Intentionsunwert*.

² K. Kühl: *Strafrecht*, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 16.

³ სისხლის სამართალში ასეთ პოზიციას ავითარებს არაერთი ავტორი, მათ შორის, K. Kühl: *Strafrecht*, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 16. იგი იყენებს ტერმინს: „უმართლობის დუალისტური კონცეფცია“.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

ფაქტობრივი გარემოებების, გარესამყაროში მომხდარი ადამიანური ქცევების უმართლობად ტიპიზირებას. ქმედების შემადგენლობის ობიექტური (გარეგანი) ნიშნები არის არსობრივად აღქმადი საგნები და მოვლენები. ქმედების შემადგენლობის ეს ნიშნები, თავის მხრივ, იყოფა ორ ჯგუფად: ქმედების შემადგენლობის *დესკრიფციულ* (აღწერილობით) და *ნორმატიულ* (შეფასებით) ნიშნებად.

აღწერილობითი ნიშნებია, მაგალითად, ადამიანი, ნივთი, ზოლო შეფასებითი მაგალითად, განსაკუთრებული სისასტიკე.

აღსანიშნავია, რომ შემადგენლობის აღწერილობითი ნიშნებიც სისხლის სამართალში ყოველთვის გარკვეულ შეფასებას მოითხოვს.

მაგალითად, მკვლელობის შემადგენლობაში, იმისათვის, რომ განისაზღვროს, თუ როდის არის პიროვნება სისხლის სამართლებრივი დაცვის ობიექტი, უნდა დადგინდეს მისი სიცოცხლის დასაწყისი და დასასრული. სისხლის და სამოქალაქო სამართალი განსხვავებულად განისაზღვრავს სიცოცხლის დასაწყისს. სიცოცხლის დასასრული კი, ადრე განისაზღვრებოდა გულისა და სუნთქვის შეჩერებით, ზოლო — დღეს ტვინის ფუნქციის შეწყვეტით.

არსებობს პოზიცია, რომ სისხლის სამართალში ქმედების შემადგენლობები მხოლოდ შეფასებითი ნიშნებისაგან შედგება და არ არსებობს წმინდა აღწერილობითი ნიშნები, გარდა ციფრებისა და რიცხვებისა.

ქმედების შემადგენლობის განხორციელების აუცილებელი პირობაა ქმედების ჩადენა, ანუ ფიზიკური პირის მიერ სისხლის სამართლის კანონით დაცული სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფა ან მისთვის საფრთხის შექმნა. 2006 წლის 25 ივლისის საქართველოს კანონით სისხლის სამართლის კოდექსმა შემოიღო იურიდიული პირის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა (სსკ-ის მე-61 კარი). იურიდიული პირი, ბუნებრივია, უშუალოდ ვერ ჩაიდენს დანაშაულს. მას სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა ეკისრება იმ დანაშაულისათვის, რომელიც ჩადენილია ფიზიკური პირის მიერ (სსკ-ის 107¹-ე მუხლის მე-2 ნაწილი).

სისხლის სამართლის კანონით დაცული სამართლებრივი სიკეთე არის ორი სახის: ინდივიდუალური სამართლებრივი სიკეთე (სი-

§ 10. ქმედების შემადგენლობის მოძღვრება

ცოცხლე, ჯანმრთელობა და ა.შ.) და საყოველთაო სამართლებრივი სიკეთე (სახელმწიფოს კონსტიტუციური წეს-წყობილება, საზოგადოებრივი უშიშროება და წესრიგი და ა.შ.).

ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, ქმედება შეიძლება გამოიხატოს მოქმედებაში ან უმოქმედობაში.

მაგალითად: თ.-მ მოკლა ბ. თავში აგურის ჩარტყმით. - ქმედების შემადგენლობა განხორციელდა მოქმედებით (სსკ-ის 108-ე მუხლი).

სხვა შემთხვევაში, თუ თ.-მ ცეცხლმოკიდებული სახლიდან არ გამოიყვანა ბ., მაშინ როდესაც შეეძლო თავის ან სხვა ადამიანებისთვის სერიოზული საფრთხის გარეშე ასეთი დახმარების გაწევა, ქმედების შემადგენლობა ხორციელდება უმოქმედობით (სსკ-ის 129-ე მუხლი).

არსებობს ორი სახის უმოქმედობა: წმინდა უმოქმედობა და შერეული უმოქმედობა.

წმინდა უმოქმედობის მაგალითია: განსაცდელში მიტოვება (სსკ-ის მუხ. 128-ე), დაუხმარებლობა (სსკ-ის მუხ. 129-ე) და ა.შ. შერეული უმოქმედობის მაგალითია: დედის მიერ მცირეწლოვანი შვილის სასიკვდილო შედეგის დადგომის სურვილით განზრახ საკვების გარეშე ოთახში დატოვება, რასაც შედეგი რეალურად მოჰყვა (უმოქმედობით მკვლელობა: სსკ-ის 109-ე მუხლის მე-2 ნაწილის “ბ” ქვეპუნქტი), ან მეხანძრის მიერ პირის შურისძიების მოტივით ცეცხლმოკიდებულ სახლში დატოვება, რა დროსაც მსხვერპლის სიკვდილი დადგა, თუ შესრულებულია კოდექსის მე-8 მუხლის მე-3 ნაწილის (უმოქმედობის დასჯადობის სამი პირობა) და მე-9 მუხლის (განზრახვის სამი კომპონენტი) პირობები.

განზრახნი უმოქმედობის დროს, თუ შედეგი არ დადგა, ქმედების კვალიფიკაცია უნდა მოხდეს, როგორც უმოქმედობით ჩადენილი განზრახი მკვლელობის მცდელობა. ე.წ. შედეგიან დანაშაულებში (მკვლელობა, ჯანმრთელობის დაზიანება და ა.შ.) აუცილებელია დანაშაულებრივი შედეგის დადგომა. თუ ასეთი შედეგი არ დადგა, განზრახვის არსებობის შემთხვევაში, შეიძლება მსჯელობა მხოლოდ დანაშაულის მცდელობაზე. ამგვარ დანაშაულებში აუცილებელია მიზეზობრივი კავშირის დადგენა ქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის. ასეთი კავშირის დადგენის გარეშე პირს არ შეი-

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

ძლება შედეგი შეერაცხოს ობიექტურად. დასჯადია როგორც მოქმედებით, ასევე უმოქმედობით ჩადენილი განზრახი დანაშაულის მცდელობა.

314 მაშასადამე, დასჯადია როგორც განზრახი, ასევე გაუფრთხილებლობითი უმოქმედობა და, ასევე, შესაძლებელია განზრახი უმოქმედობის მცდელობა.

315 სისხლისსამართლებრივად რელიევანტურ მოქმედებას არ ჩადის პირი და, მაშასადამე, არ არის განხორციელებული ქმედების შემადგენლობა, როცა იგი მოქმედებს ძილში, რეფლექსურად, ასევე, თუ იმყოფება გადაულახავი წინააღმდეგობის მდგომარეობაში (*vis absoluta*).

მაგალითად, ყაჩაღებმა დედას შეუკრეს ხელ-ფეხი და ჩააგეტეს სარდაფში. დედას არა აქვს შესაძლებლობა, დახმარება აღმოუჩინოს განსაცდელში მყოფ მცირეწლოვან შვილს, რომელიც მეორე სართულის საძინებელ ოთახშია. ქმედების შემადგენლობის არარსებობის გამო, რაც გამოწვეულია იმით, რომ დედას არა აქვს დახმარების შესაძლებლობა, მიუხედავად მძიმე შედეგის დადგომისა, იგი არ დაისჯება.

316 დანაშაულის სუბიექტი შეიძლება იყოს ფიზიკური პირი, რომელსაც შეუძლია განახორციელოს ნებელობითი ქმედება. მისი ასაკი და ფსიქიკური მდგომარეობა ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე ირელევანტურია. ამ მომენტს ყურადღება ექცევა ბრალის დადგენის დროს. რაც შეეხება ზოგიერთ შემადგენლობას, იგი შეიძლება განახორციელოს მხოლოდ სპეციალურმა სუბიექტმა, მაგალითად, სამოხელეო ან სამხედრო დანაშაულებში.

მაგალითად, სსკ-ის 332-ე მუხლის სუბიექტია მოხელე ან მასთან გათანაბრებული პირი. თუ პირს არ გააჩნია სპეციალური სუბიექტისთვის დამახასიათებელი თვისება - არ არის მოხელე ან მასთან გათანაბრებული პირი, მას, როგორც ამსრულებელს, არ დაეკისრება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ამ დანაშაულის ქმედების შემადგენლობის არარსებობის გამო. სუბიექტის ასეთი თვისება მოწმდება სწორედ ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ეტაპზე. ამ დანაშაულში ასეთი პირის თანამსრულებლობა და შუალობითი ამსრულებლობაც არ ისჯება. თანამონაწილეებს კი, ასეთი სპეციალური სუბიექტის თვისება არ სჭირდებათ. აქე-

დან გამომდინარე, სპეციალური სუბიექტი, თუ მან წააქეზა არა-სპეციალური სუბიექტი და მისი ხელით ჩაიდინა სამსახურებრივი სიყალბე (სსკ-ის მუხლი 341-ე), შეიძლება დაისაჯოს, როგორც შუალობითი ამსრულებელი, ხოლო ამსრულებელი, რადგან მას არ გააჩნია სპეციალური სუბიექტის თვისება, შეიძლება იყოს მხოლოდ დამხმარე.

2. მოქმედების ცნება და თეორიები

2.1. მოქმედების ცნების ფუნქცია

ქართული სისხლის სამართალი არის ქმედების სამართალი.³¹⁷ სისხლის სამართლებრივი განსჯის საგანია არა უბრალოდ ადამიანის აზრი, სურვილი, ხასიათი ან ცხოვრების წესი, არამედ კონკრეტული ქმედება, რომელიც ზიანის მიყენების ან საფრთხის შექმნისაკენ არის მიმართული. სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილი (სსკ-ის 108-ე-413-ე მუხლები) დანაშაულად აცხადებს მხოლოდ კონკრეტულ ქმედებებს. სწორედ ამიტომ, მოქმედება ფართო გაგებით (მოქმედება და უმოქმედობა) წარმოადგენს დანაშაულის სისტემის პირველ მნიშვნელოვან ნიშანს. ქმედების შემაღგენლობა ზუსტად უნდა იყოს აღწერილი კანონში, რომ ამით განხორციელდეს სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქცია.

გერმანულ სისხლის სამართალში ებერჰარდ შმიდტი იყო ერთ-ერთი პირველი (1927), რომელმაც მოქმედება წარმოადგინა, როგორც დანაშაულის მოძღვრების ძირითადი ცნება.³¹⁸ თანამედროვე სისხლის სამართალში როქსინი² მიუთითებს მოქმედების ცნების³

1 ამის შესახებ იხ. G. Radbruch: Zur Systematik der Verbrechenslehre, წიგნში: F.G für Reinhard von Frank zum 70. Geburtstag, ტომი I, 1930, გვ. 162, რომელიც ლისტისა და ბელინგის დამსახურებასთან ერთად, უთითებს ამ საკითხზე.

2 შედ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 238-239.

3 ამ შემთხვევაში იგი გულისხმობს მოქმედებას ფართო გაგებით, რომელიც თავის თავში მოიცავს როგორც მოქმედებას, ასევე უმოქმედობას.

სამ ფუნქციაზე:

319 (1) მოქმედება, როგორც სისხლის სამართლის ძირითადი ელემენტი¹ (მაიჰოფერი). ამ თვალსაზრისით, მოქმედების ცნებას აქვს „კლასიფიკაციის ფუნქცია“ (იეშეკი). მას აქვს ლოგიკური მნიშვნელობა. იგი, უპირველეს ყოვლისა, უნდა წარმოადგენდეს დასჯადი ქმედებების გამოვლენის ყველა ფორმის გვარეობით ცნებას და უნდა შეიცავდეს განზრახვის, გაუფრთხილებლობის, მოქმედებისა და უმოქმედობის დამახასიათებელ ყველა საერთო ნიშანს.

320 (2) მოქმედება, როგორც დანაშაულის ცალკეული კატეგორიების ერთმანეთთან დამაკავშირებელი ელემენტი². იგი დანაშაულის სისტემის ყველა საფეხურზე იჩენს თავს და დამატებითი ატრიბუტებითა და შეფასებებით აღიჭურვება (მაგალითად, მართლსაწინააღმდეგო მოქმედების ჩადენა, მოქმედების ბრალეულად ჩადენა). მოქმედების ამ ფუნქციასთან დაკავშირებით, როქსინი აყენებს ორ შინაარსობრივ მოთხოვნას:

(ა) მოქმედების ცნება ქმედების შემადგენლობის, მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის მიმართ უნდა იყოს ნეიტრალური. იგი არ უნდა შეიცავდეს არცერთ ისეთ ნიშანს, რომელიც მას დანაშაულის უფრო გვიან შეფასებით საფეხურზე ატრიბუტად უნდა დაერთოს. იგი არ უნდა შეიცავდეს იმ შეფასებით ნიშნებს, რომლებსაც დანაშაულის ის ცალკეული კატეგორიები უნდა შეიცავდნენ, რომელთაც იგი ერთმანეთთან აკავშირებს. „მოქმედების ცნება ყველა ამ ნიშნის მიმართ უნდა იყოს... სრულიად ინდიფერენტული“ (მაიჰოფერი).

(ბ) ამასთან, მოქმედების ცნება არ უნდა იყოს შინაარსისაგან სრულიად დაცლილი. იგი უნდა იყოს იმ კონკრეტული ნიშნების მატარებელი, რომლებიც აუცილებელია მისი მნიშვნელობის შესანარჩუნებლად.

321 (3) დაბოლოს, მოქმედება, როგორც გამმიჯნავი ელემენტი³. ლიტერატურაში მითითებულია მის გამიჯვნის ფუნქციაზე. მოქმედების ცნების ამოცანაა ყველა ის მოვლენა გამორიცხოს, რო-

1 გერმანულად: *Grundelement*.

2 გერმანულად: *Verbindungselement*.

3 გერმანულად: *Grenzelement*.

§ 10. ქმედების შემადგენლობის მოძღვრება

მელიც თავიდანვე ცნობილია, რომ სისხლისსამართლებრივად ირე-
ლევანტურია.

მაგალითად, ცხოველების ან ბუნების მოვლენების მიერ მიყ-
ენებული ზიანი, ასევე ადამიანის უბრალოდ ბოროტი აზრები და
სურვილები, რომლებიც მოქმედებაში არ გამოვლენილა, არ წარ-
მოადგენს ქმედებას სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობით.

იეშეკისა და ვაიგენდის მისწავლით¹, დასჯადი ქმედების ნიშნების 322
ერთობლიობა სისტემაში იძლევა დანაშაულის ცნების ოთხწევრო-
ვან დეფინიციას მოქმედება, ქმედების შემადგენლობა, მართლწი-
ნააღმდეგობა, ბრალი, რომელიც ასევე აღიარებულია სასამართლო
პრაქტიკაში. ასეთი დეფინიცია არ ნიშნავს ერთ მთლიანობად გაგე-
ბული ქმედების დაყოფას ცალკეულ ნაწილებად, არამედ - მათ
განხილვას სხვადასხვა ასპექტში.

იგივე პოზიციას გამოხატავს როქსინი², როცა წერს, რომ 323
თანამედროვე სისხლის სამართლის დოგმატიკაში ერთსულ-
ვნებაა იმასთან დაკავშირებით, რომ ყოველი დასჯადი ქმედება
ოთხ საერთო კომპონენტს შეიცავს. ესენია: მოქმედება, ქმედების
შემადგენლობა, მართლწინააღმდეგობა, ბრალი. მისი პოზიციით,
მხოლოდ ასეთ მოქმედების ცნებას შეუძლია, იყოს სისტემის და-
მოუკიდებელი ელემენტი, რომელიც ზემოთ აღნიშნულ სამ სხ-
ვადასხვა ფუნქციურ ფუნქციას ასრულებს. მისი აზრით, მხ-
ოლოდ მოქმედების პერსონალურ ცნებას შეუძლია ეს სამი ფუნ-
ქცია შეასრულოს.³

იეშეკისა და ვაიგენდის სახელმძღვანელო ერთმანეთისგან გა- 324
ნასხვავებს მოქმედების ცნების კლასიფიკაციის, დეფინიციაციის,
დამაკავშირებელ და გამიჯვნის ფუნქციებს და ავითარებს მოქ-
მედების სოციალურ ცნებას. იგი ასაბუთებს მოქმედების ცნების
აუცილებლობას დანაშაულის სისტემის აგებისათვის. ამასთან, არ-
სებობს ორი განსხვავებული შესაძლებლობა:

(1) დოგმატიკას შეუძლია, უარი თქვას მოქმედების სპეციალ-

1 იხ. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა,
1996, გვ. 198-199.

2 იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I. 1994, გვ. 141.

3 იხ. C. Roxin (1994), გვ. 178, 196.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

ური ცნების შექმნაზე და დანაშაულის სისტემის აგება უშუალოდ ქმედების შემადგენლობით დაიწყო. შესაბამისად, შესაძლებელია, არ არსებობდეს დანაშაულის სისტემის კლასიკური სამი ელემენტის წინმსწრები მოქმედების ცნება. ამით მოქმედებას დანაშაულის სისტემის დამოუკიდებელი ელემენტის მნიშვნელობა არ ექნება;

325 (2) დანაშაულის მოძღვრებას შეუძლია, დანაშაულის სისტემის ნიშნების დადგენამდე ზოგადად დაახასიათოს, თუ რას მოიაზრებს სისხლის სამართალი მოქმედების ცნების ქვეშ.

არაერთ ავტორს ეს მეორე გზა მიაჩნია უფრო სწორად,¹ რადგან სისხლის სამართლებრივად მნიშვნელოვანი ადამიანური ქცევის პოზიტიურ დახასიათებაში ხედავს თეორიულ ინტერესს, საიდანაც გამომდინარეობს ქმედების, როგორც „ადამიანის ქმნილების“, შერაცხვის გარეგანი შეზღუდვები. მოქმედების ცნებას ასევე აქვს პრაქტიკული მნიშვნელობა, რადგან იგი ყველაფერს, რაც სისხლის სამართლებრივი შეფასებისთვის მნიშვნელოვანი შეიძლება არ იყოს, თავიდანვე გამორიცხავს.²

326 სისხლის სამართლის დოგმატიკაში მოქმედების, როგორც დანაშაულის სისტემის დამოუკიდებელი ცნების მნიშვნელობის შესახებ არსებობს ასევე საწინააღმდეგო პოზიციები. ფრანც ფონ ლისტის პოზიციაზე დაყრდნობით, მაგალითად, გუსტავ რადბრუხი ავითარებდა იმ თვალსაზრისს, რომ „არა მოქმედება, არამედ ქმედების შემადგენლობის განხორციელება წარმოადგენს დანაშაულის მოძღვრების ძირითად ცნებას, რომელსაც დანაშაულის ყველა სხვა ნიშანი უნდა ეფუძნებოდეს“. ერნსტ ბელინგის დამსახურებად მიიჩნევა ის, რომ მოქმედების ცნება, რომელსაც ჰქონდა დანაშაულის მოძღვრების ძირითადი ცნების ფუნქცია, ქმედების შემადგენლობით შეიცვალა და მას ქმედების შემადგენლობის ცნებაში ერთ-ერთი სტრუქტურული ერთეულის ფუნქცია დაეკისრა. ამ მოდიფიკაციით,

1 კ.-ჰ. იეშეკისა და თ. ვაიგენდის სისხლის სამართლის სახელმძღვანელო სწორედ ამ პრინციპით არის აგებული. იგი ჯერ აყალიბებს მოქმედების ცნებას და მხოლოდ შემდეგ თავებში აანალიზებს დანაშაულის სისტემის სამ ელემენტს. იხ. II. II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 218-232.

2 იხ. II. II. Jescheck, T. Weigend (1996), იქვე, გვ. 218-219.

§ 10. ქმედების შემადგენლობის მოძღვრება

დანაშაულის სისტემის „ნათელმა სამწევროვანმა არქიტექტურამ“, რომელიც ერთ-ერთმა პირველმა ლისტმა ჩამოაყალიბა, თეორიასა და პრაქტიკაში ჰპოვა საყოველთაო მხარდაჭერა და განვითარება.¹ ბელინგი, მართალია, ქმედების შემადგენლობას აღიარებს დანაშაულის ძირითად ელემენტად, მაგრამ ქმედების შემადგენლობას, ისევე როგორც მართლწინააღმდეგობასა და ბრალს, მოქმედების ატრიბუტად განიხილავს და მოქმედების ცნებას ქმედების შემადგენლობის წინ აყენებს, ნაცვლად იმისა, რომ მოქმედება ქმედების შემადგენლობის ცნებაში შეიტანოს. მიუხედავად ამისა, იგი მხოლოდ იმდენად არის სისხლისსამართლებრივად მნიშვნელოვანი, რომ ქმედების შემადგენლობის განხორციელებაში გამოიხატება.²

თვალსაზრისი იმის შესახებ, რომ მოქმედების ცნებას დანაშაულის სისტემაში უმაღლესი სისტემური კატეგორიის ფუნქცია არა აქვს, დანაშაულის მოძღვრებაში სულ უფრო და უფრო დამკვიდრდა.³ გალასი მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ არა უკვე მოქმედება, მოქმედების ზოგადი ცნების გაგებით, არამედ მხოლოდ ქმედების შემადგენლობის შესაბამისი, ე.ი. ქმედების შემადგენლობაში აღწერილი კონკრეტული მოქმედება შეიძლება იყოს მოქმედებით ჩადენილი დელიქტის დამოუკიდებელი სისტემური ელემენტი“. ამიტომ ლიტერატურაში მოქმედების ცნებას „ნეგატიური ფუნქცია“ ეკისრება.⁴

სწორად უარყოფს ჰერცბერგი⁵ მოქმედების ცნების ქმედების შემადგენლობის წინარე ეტაპზე გადატანას და სწორად მიიჩნევს მას ქმედების შემადგენლობის შემადგენელ ნაწილად. ეს წიგნიც

1 იხ. G. Radbruch: Zur Systematik der Verbrechenslehre, წიგნში: F.G. für Reinhard von Frank zum 70. Geburtstag, ტომი I, 1930, გვ. 162.

2 იხ. G. Radbruch (1930), იქვე.

3 შეად. II. Otto: Grundkurs Strafrecht, Allgemeine Strafrechtslehre, მე-7 გამოცემა, 2004, გვ. 52, სადაც მითითებულია სათანადო ლიტერატურაზე.

4 შეად. II.-II. Jescheck: Grundlagen der Dogmatik und Kriminalpolitik im Spiegel der Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, ZStW 93 (1981), გვ. 18.

5 იხ. R. D. Herzberg: Gedanken zum strafrechtlichen Handlungsbegriff und zur „vortatbestandlichen“ Deliktsverneinung, GA, 1996, გვ. 6.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

სწორედ ამ თვალსაზრისს აკითარებს.

329

როგორც ველცელი მიუთითებს, განზრახი მოქმედება წარმოადგენს ადამიანის კულტურული და ცივილიზატორული ცხოვრების გამოვლინებას, მაგრამ იგი ზოგადად ღირებულებით-ინდიფერენტულია. ეს ნიშნავს იმას, რომ ერთი და იგივე მოქმედება შეიძლება განხორციელდეს როგორც სოციალურად პოზიტიური, ასევე სოციალურად ნეგატიური მიზნების მისაღწევად¹. ამ დროიდან იწყებს მოქმედებას სისხლის სამართალი, რამდენადაც იგი სოციალურად ნეგატიური მიზნების ფინალურ განხორციელებას კრძალავს.² მოქმედება, რომელიც თავისი კაუზალური შედეგების მიმართ ფინალურობის სამართლებრივად დადგენილ მინიმალურ მოთხოვნას ვერ აკმაყოფილებს, ასორციელებს გაუფრთხილებლობითი დელიქტის ქმედების შემადგენლობას („სამართლებრივ სიკეთეთა გაუფრთხილებლობითი დაზიანება“).³

330

სისხლის სამართლის თეორიაში არსებობს მოქმედების სხვადასხვა თეორიები, რომელთაგან განსაკუთრებით უნდა გამოიყოს სამი: მოქმედების კაუზალური თეორია, მოქმედების ფინალური თეორია და მოქმედების სოციალური თეორია. არსებობს ასევე მოქმედების სხვა თანამედროვე ცნებები პერსონალური ცნება, ნეგატიური ცნება და ა.შ., რომლებიც არ წარმოადგენენ გაბატონებულ შეხედულებებს.

331

ლ.-გ. კუტალიამ ჩამოაყალიბა დანაშაულის ჰეტერარქიული სისტემა, რომელიც არ უარყოფს დანაშაულის სამნიშნა კლასიკურ ცნებას და არც მის საფეხურებად დაყოფას⁴ და შექმნა ქმედების ინტერპერსონალური ცნება, რომელიც ქმედების ფუნქციონალურ ცნებას წარმოადგენს⁵. ამ ცნების თანახმად, ქმედება ინტერპერსონ-

1 მაგალითად, ფანჯრის ჩამტვრევა შეიძლება განხორციელდეს როგორც ბავშვის გადარჩენის, ასევე ქურდობის ჩადენის მიზნით.

2 იხ. *H. Welzel: Das neue Bild des Strafrechtssystems*, მე-2 გამოცემა, 1952, გვ. 11.

3 იხ. *H. Welzel (1952)*, იქვე, გვ. 11-12.

4 იხ. *L.-G. Kutalia: Das heterarchische Verbrechenssystem*, 2008, გვ. 4.

5 ამის შესახებ დაწვრილებით იხ. გერმანულ ენაზე ახლახან გამოქვეყნებულ მის მონოგრაფიულ გამოკვლევაში: *L.-G. Kutalia: Handlungslehre (Strafrecht-*

§ 10. ქმედების შემადგენლობის მოძღვრება

ალეურობის პროგრესიაა¹. აღნიშნული ცნება ინტერაქციონისტულად აიგება და ქმედებად ამომწურავი გაგებით განიხილავს ქცევას, რომელიც იწვევს რეაქციას. ბრალეულ ქმედებაზე, რომელსაც ამა თუ იმ კონკრეტულ ვითარებაში არ მოსდევს სასჯელი, მის კონცეფციაში აღნიშნულია შემდეგი: „ბრალეული ქცევა, რომელმაც სასჯელი არ გამოიწვია, არის (მხოლოდ) როგორც გამონაკლისი დანაშაული, საკუთრივ იმიტომ, რომ ის, როგორც წესი, სასჯელის გამომწვევია”². ამდენად, უწინარეს ყოვლისა, ქმედების ინტერპერსონალური ცნება უმართლობასა და ბრალს კი არ უძღვის წინ, არამედ ქმედების ჰეგელთანური ცნების მსგავსად, მოიცავს მათ.

2.2. მოქმედების კაუზალური ცნება

კლასიკური სისტემა შეიცავს მოქმედების კაუზალურ დეფინიციას. იგი ძირითადად, უკავშირდება *ლისტისა*³ და *ბელინგის*⁴ სახელებს, სოლო მის სათავეებთან დგანან *ბარი* და *ბური*. *ბელინგი* და *ლისტი* კი, თავის მხრივ, ითვლებიან დანაშაულის სამსაფენურიანი სისტემის ფუძემდებლებად, რომლებმაც მოქმედების კაუზალური თეორიის ბაზაზე შექმნეს დანაშაულის სისტემა, რომელიც სამი კომპონენტისგან შედგება: ქმედების შემადგენლობა, მართლწინააღმდეგობა და ბრალი.

კლასიკური სისტემის მოქმედების კაუზალური ცნება *ბელინგთან* და *ლისტთან* განმარტებულია წმინდა ნატურალისტურად, როგორც სხეულის მოძრაობა (მოქმედება ვიწრო გაგებით) და ცვლილება გარე სამყაროში (შედეგი), რომლებიც ერთმანეთთან დაკავშირებულია მიზეზობრიობის ჯაჭვით. *ლისტი* მოქმედებას

liche Konzeption), 2011, გვ. 180.

1 იხ. L.-G. Kutalia: Theorie der allgemeinen Kontinuität, წიგნში: Die 1. Schwarzmeerjuristentage, Strafrecht, Samsun, 2010, გვ. 118-123.

2 იხ. L.-G. Kutalia (2010), იქვე, გვ. 123.

3 იხ. F. v. Liszt, Lehrbuch des deutschen Strafrechts, მე-4 გამოცემა, 1891, გვ. 128.

4 იხ. E. Beling, Die Lehre vom Verbrechen, 1906, გვ. 14-17.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

განმარტავდა, როგორც გარე სამყაროში ცვლილების თვითნებურ გამოწვევას, როგორც წმინდა მიზეზობრივ კავშირს, რომელიც ემყარება ნების გამოვლენას.

334

სისხლისსამართლებრივად მნიშვნელოვანი მოქმედების ცნება დაკავშირებულია მიზეზობრიობის პრობლემასთან და განმარტებულია, როგორც ადამიანის ქცევით გამოწვეული ცვლილება გარესამყაროში. მოქმედების კაუზალური თეორია მოქმედებას განმარტავს არა როგორც ნორმატიულად გაგებულ მოქმედების თავისუფლებას, არამედ როგორც ნების გამოვლენის არსებობას, რომელიც წარმოადგენს ადამიანის სხეულის მოძრაობას. ეს არის ადამიანის, როგორც ინდივიდის, შესახებ ექსტრემალურად ნატურალისტური წარმოდგენა. ქმედების შემადგენლობის შესაბამისი მოქმედება ამის მიხედვით არის მხოლოდ ნერვული იმპულსების გამოვლენა, კუნთების დაძაბვა და, აქედან გამომდინარე, ცვლილება გარესამყაროში. ქმედების შემადგენლობა ამ გაგებით იყო სრულიად თავისუფალი შეფასებისაგან. სამართლებრივი შეფასება ხდებოდა მართლწინააღმდეგობის ეტაპზე. სუბიექტური ელემენტები არ წარმოადგენდნენ ქმედების შემადგენლობის შემადგენელ ნაწილს, არამედ ეკუთვნოდნენ ბრალს (ბრალის ფსიქოლოგიური თეორია). ბრალის ფსიქოლოგიური თეორია დღესაც გამოიყენება ნაწილობრივ.

335

მოქმედების კაუზალური თეორია გასული საუკუნის 20-იანი წლების ბოლოდან მასიური კრიტიკის საგანი გახდა. კრიტიკა ძირითადად შეეხებოდა მოქმედების ამ თეორიის მიერ გადაუწყვეტელ ორ პრობლემას:

(1) უმოქმედობის ობიექტური შერაცხვა არ იყო შესაძლებელი, რადგან ამ დროს არ ხდება სხეულებრივი მოძრაობა და გადაადგილება გარესამყაროში. უმოქმედობა კაუზალურად არაფერს არ წარმოადგენს.

(2) უწყურადღებოდ დარჩა ადამიანური მოქმედების ყოველგვარი მიზანმიმართულება, რომელიც შესაძლებელს გახდიდა განსხვავებას გარე სამყაროში მიმდინარე სხვა კაუზალური მიზეზობრიობებისაგან.

2.3. მოქმედების ფინალური ცნება

ფინალიზმმა შექმნა კაუზალურისაგან განსხვავებული მოქმედების ახალი ცნება. ველცელი მოქმედების ცნებას ახასიათებს, როგორც ფინალურ მოვლენას: „ადამიანური მოქმედება არის მიზანმიმართული საქმიანობის განხორციელება“¹. შესაბამისად, იგი ფინალურობას ხატოვნად ახასიათებს, როგორც „თვალწილულს“², ხოლო კაუზალურობას, როგორც „ბრმას“³. შესაბამისად, მოქმედების ფინალური წარმართვა ხორციელდება ორ საფეხურად:

(1) პირველი საფეხური მიმდინარეობს მთლიანად ადამიანის აზრობრივ სფეროში (მიზნის დასახვა, რომელსაც პირმა უნდა, რომ მიაღწიოს, ასევე მიზნის მისაღწევად აუცილებელი მოქმედების საშუალებების არჩევა და თანმდევი დამატებითი შედეგების გათვალისწინება);

(2) მეორე საფეხური ხორციელდება რეალურ სამყაროში (მოქმედების რეალიზაცია წინასწარ არჩეული კაუზალური ფაქტორების გეგმაზომიერი გამოყენებით, რომლის შედეგია წინასწარდასახული მიზანი, თანმდევი მოვლენების ჩათვლით).

ფინალიზმი, უპირველეს ყოვლისა, არის უმართლობის სუბიექტური მოძღვრება, რომელიც მოქმედების სურვილს წარმოგვიდგენს, როგორც მართლწინააღმდეგობის შეფასების საგანს. აქედან გამომდინარეობს ფუძემდებლური შედეგი, რომ განზრახვა, როგორც „მოქმედების ბუნებრივი თვისება“, უმართლობის ზოგად სუბიექტურ ელემენტად უნდა იქნეს განხილული და იგი ბრალის ელემენტს არ წარმოადგენს, არამედ დასჯადი ქმედების შემადგენლობას ეკუთვნის, რადგან ქმედების შემადგენლობის ამოცანას წარმოადგენს, რომ მოქმედება დაახასიათოს ყველა თავისი დასჯადობისათვის მნიშვნელოვანი უმართლობის ნიშნებით.

მოქმედების კაუზალური თეორიისგან განსხვავებით, ფინალ-

¹ იხ. *II. Welzel*: Das neue Bild des Strafrechtssystems, მე-2 გამოცემა, 1952, გვ. 9, ასევე: მე-4 გამოცემა, 1961, გვ. 1; *II. Welzel*: Das Deutsche Strafrecht, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 33.

² გერმანულად: *sehend*.

³ გერმანულად: *blind*.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

ურმა თეორიამ უდავოდ კარგად ჩამოაყალიბა და დაასაბუთა ადამიანური მოქმედების ბუნება, მაგრამ მას არ ახასიათებს არავითარი პროგრესი უმოქმედობის, როგორც დანაშაულის, დასასაბუთებლად, რადგან პასიურობა ვერ ასაბუთებს უმოქმედობის დასჯადობას ფინალურად. ამასთან, გაუფრთხილებელი ქმედება არ არის „მოქმედება“ ფინალიზმის კონცეფციის მიხედვით, რადგან პირი ფიქრობს, რომ შედეგი არ დადგება, ამიტომ იგი არ ასრულებს მიზანმიმართულ მოქმედებას.

339

ველცელი ცდილობს ამ წინააღმდეგობის დაძლევისა და მოქმედების ფინალური თვისების მნიშვნელობის დასაბუთებას განზრახვის გარეშე ჩადენილ დანაშაულებშიც.

მაგალითად, ექთანი, რომელიც პაციენტს გაუცნობიერებლად გაუკეთებს ძლიერმოქმედ, სასიკვდილო შედეგის გამოშვებვ მორფიუმის შპრიცს, მართალია, ფინალურად აკეთებს ინექციას, მაგრამ ფინალურად არ ახორციელებს სასიკვდილო მოქმედებას. — ვინც სროლაში ვარჯიშის დროს სიბნელეში საგანს ესვრის, რომელიც მას კუნძი ჰგონია, სინამდვილეში კი, მჯდომარე ადამიანი აღმოჩნდება, ახორციელებს ფინალურ სროლას, მაგრამ არა ფინალურ სასიკვდილო მოქმედებას. — ორივე შემთხვევაში დამდგარი არასასურველი შედეგი (ადამიანის სიკვდილი) ფინალური მოქმედებით გამოწვეულია ბრმად კაუზალურად.¹

ველცელის სხვა მაგალითის მიხედვით, ვინც იარაღს ასუფთავებს, ისე, რომ არ ამოიღებს ტყვიებს და ამ ვითარებაში ამ იარაღიდან შემთხვევით გავარდნილი ტყვით სხვა ადამიანს მოკლავს, ასრულებს ფინალურ მოქმედებას (იარაღის გაწმენდა), რომელმაც კაუზალურად გამოიწვია სხვა ადამიანის სიკვდილი.² ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის 116-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის მოქმედების ფინალური მოძღვრებით ინტერპრეტაციის მიხედვით, მნიშვნელოვანია არა ფინალური შედეგი (იარაღისთვის ჭუჭყის მოშორება), არამედ კაუზალური შედეგი (სხვა ადამიანის სიკვდილი). მაშასადამე, გაუფრთხილებლობის დროს ფინალურ

1 იხ. H. Welzel: Das neue Bild des Strafrechtssystems, მე-2 გამოცემა, 1952, გვ. 10.

2 შეად. H. Welzel (1952), იქვე, გვ. 12.

§ 10. ქმედების შემადგენლობის მოძღვრება

მოქმედებას მოჰყვება კაუზალური შედეგი.

ველცელის თეორიის მიხედვით, ფინალური სასიკვდილო მოქმედება სახეზეა არა მარტო მაშინ, როცა ადამიანის მოკვლა ნების მოქმედების მთავარი მამოძრავებელი მიზანი იყო, არამედ ასევე მაშინაც, როცა ის მხოლოდ საშუალებას წარმოადგენდა სხვა შემდგომი მიზნის მისაღწევად (მაგალითად, მსხვერპლის სიკვდილის შემდეგ მემკვიდრეობის მიღება).¹

მიუხედავად იმისა, რომ *თინათინ წერეთელი* გერმანელი მეცნიერის *ჰანს ველცელის* მიერ განვითარებული ფინალური სკოლის უმართლობის სუბიექტურ მოძღვრებას აკრიტიკებდა, მოქმედების ცნების განსაზღვრისას იგი, ისევე როგორც ფინალური მოძღვრება, მოქმედების არსს პირის მიზანმიმართულ საქმიანობაში ხედავდა. *თ. წერეთელი* მოქმედებას განსაზღვრავდა, როგორც შეგნებულ, მიზანდასახულ ქცევას, რომლითაც ადამიანი, მის მიერ წინასწარ დასახული მიზნებისა და გეგმების შესაბამისად, ცვლილებას ახდენს ობიექტურ გარესამყაროში. ამით, მან წარმოადგინა მოქმედების ფინალურად დეტერმინირებული განსაზღვრება. მისი გაგებით, როცა ადამიანი ნებელობით მოქმედებას ახორციელებს, თავდაპირველად განსაზღვრავს თავისი საქმიანობის მიზანს, ეძებს მისი განხორციელების სხვადასხვა გზებს, აფასებს მათ და საბოლოოდ მოქმედებს ამ შეფასების შედეგების შესაბამისად.² მოქმედების ასეთ დეფინიციასში *დაუდევრობისთვის* არ არის ადგილი. ამით *თინათინ წერეთელი* იგივე სირთულეების წინაშე დადგა, რაშიც თავის დროზე აღმოჩნდა ფინალიზმი. ასევე იგი გამოსავალს იმაში ხედავს, რომ დაუდევრობას მოქმედების მისეული ზოგადი დეფინიციიდან გამონაკლისად მიიჩნევს. ასეთ შემთხვევაში, ნებელობითი ქცევის არსებობაზე საუბარი მას მიაჩნია პრობლემატურად, თუმცა შესაძლებლად თვლის, რომ სახეზე იყოს პირის ნებელობის განსაზღვრული *პოტენციური* კავშირი საკუთარ ქცევასთან. მაშასადამე, *თ. წერეთელს* შესაძლებლად მიაჩნია დაუდევრობის სუბსუმცია „შესაძლო ნებელობითი ქცევის“ ცნების ქვეშ.³

¹ იხ. H. Welzel (1952), იქვე, გვ. 10.

² იხ. T. B. Церетели: Причинная связь в уголовном праве, 1963, გვ. 10-11.

³ იხ. T. B. Церетели (1963), იქვე, გვ. 20.

2.4. მოქმედების პერსონალური ცნება

342

მოქმედების პერსონალური ცნების მიხედვით, მოქმედება დაზასიათებულია, როგორც „ინდივიდის პერსონალურობის გამოხატულება“¹: მოქმედება არის, უპირველეს ყოვლისა, ყველაფერი ის, რაც ადამიანს, როგორც ფსიქიკურ-ინტელექტუალური მოქმედების ცენტრს, შეიძლება მიეკუთვნოს². მოქმედება არა გვაქვს მაშინ, როცა ქცევის განხორციელების დროს ადგილი აქვს მხოლოდ სხეულებრივ გადაადგილებას, რომელიც ხორციელდება პიროვნების საკუთარი „მე“-ს მხრიდან კონტროლის გარეშე. როქსინის³ მიერ ჩამოყალიბებული ტელეოლოგიურ-კრიმინალო-ლიტიკური სისტემა ეფუძნება მოქმედების პერსონალურ თეორიას.⁴

მაგალითად, ვინც სხვა პირის მიერ გადაულახავი ძალის გამოყენებით მეორე ადამიანს დაეჯახება, რის შედეგადაც ეს უკანასკნელი მძიმე დაზიანებას მიიღებს, არ ახორციელებს სისხლისსამართლებრივი თვალსაზრისით მნიშვნელოვან მოქმედებას. ასევე ვინც ძილში ან რეფლექსურად რეაგირებს, არ ახორციელებს ქცევას, რომელიც მისი ნებისა და შეგნების ბატონობის ქვეშ იმყოფება, რის გამოც იგი არ წარმოადგენს პირის პერსონალურობის გამოხატულებას და არ შეიძლება შეერაცხოს მის ფსიქიკურ-ინტელექტუალურ სფეროს. სხვა მხრივ, აზრები და სურვილები პირის ფსიქიკურ-ინტელექტუალურ სფეროს მიეკუთვნება, მაგრამ სანამ ისინი პიროვნების შინაგან სამყაროში რჩება და გარე სამყაროში არ გამოვლინდება, არ წარმოადგენს პირის პერსონალურობის გამოხატულებას და ამიტომ მოქმედებას.⁵

1 გერმანულად: *Persönlichkeitsäußerung*.

2 შუად. C. Roxin: Einige Bemerkungen zum Verhältnis von Rechtsidee und Rechtsstoff in der Systematik unseres Strafrechts, წიგნში: GS für Gustav Radbruch, 1968, გვ. 262; C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 256.

3 იხ. C. Roxin (2006), იქვე, გვ. 222, 256-271.

4 შუად. C. Roxin (2006), იქვე, გვ. 257-259. სისხლის სამართალში არსებობს ასევე სხვა ავტორების ანალოგიური დეფინიციები.

5 იხ. C. Roxin (2006), იქვე, გვ. 256.

იურიდიულ სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია კრიტიკული მოსაზრებები მოქმედების პერსონალური თეორიის მიმართ. ასე, მაგალითად, იეშეკი¹ თვლის, რომ მოქმედების პერსონალური თეორია, ერთი მხრივ, მოიცავს მოვლენათა ძალზე ფართო წრეს, რომელთაც არავითარი სოციალური რელევანტურობა არ გააჩნიათ. მეორე მხრივ, იგი სისხლის სამართლისათვის ძალზე ვიწროა, რადგან გაუცნობიერებელი გაუფრთხილებლობით (დაუდევრობით) ჩადენილი უმოქმედობა, მისი აზრით, არ წარმოადგენს პირის პერსონალურობის გამოსატყულებას. როქსინი² არ ეთანხმება ასეთ კრიტიკას და ასაბუთებს მოქმედების პერსონალურ ცნებას.³

2.5. მოქმედების ნებაზღუდვითი ცნება

სისხლის სამართალში არსებობს მოქმედების სხვა თეორიებიც. ასე, მაგალითად, მოქმედების ნებაზღუდვითი ცნების მიხედვით, მოქმედება არის თავიდან აცილებადი ქცევა, რომელიც პირმა არ აიცილა.⁴ იგი მოქმედებისა და უმოქმედობის შემთხვევებისთვის ქმნის გვარეობით ცნებას.⁵

ნორმის შესაბამისი მართლზომიერი მოქმედების შესრულების შეუძლებლობა და სისხლის სამართლებრივად მნიშვნელოვანი შედეგის თავიდან აუცილებადობა პირის დასჯადობას რომ არ უნდა იწვევდეს, სისხლის სამართალში აღიარებულია, მაგრამ იგი არა მოქმედების ცნების, არამედ დანაშაულის სისტემის სხვა ეტაპზე ობიექტური ან ინდივიდუალური შერაცხვის პრობლემაა.⁶

¹ იხ. H. H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 222.

² შუად. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 257.

³ გერმანულად: „vermeidbare Nichtvermeiden“.

⁴ შუად. R. D. Herzberg, Das Wollen beim Vorsatzdelikt und dessen Unterscheidung vom bewußt fahrlässigen Verhalten, JZ. 1988, გვ. 576.

⁵ ანალოგიური პოზიცია იხ. H. H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 222.

2.6. მოქმედების სოციალური ცნება

346

მხარდაჭერას იმსახურებს მოქმედების სოციალური თეორია. თანამედროვე სისხლის სამართლის დოგმატიკამ შეცვალა კლასიკური წარმოდგენა მოქმედების შესახებ. მოქმედების სოციალური თეორია წარმოადგენს სწორედ მოქმედების შესახებ მოძღვრების თანამედროვე განვითარებას. იგი წარმოადგენს შუალედურ რგოლს წმინდა ონთოლოგიურ და ნორმატიულ მოძღვრებებს შორის. იგი ახასიათებს ადამიანურ ქცევას სოციალური სინამდვილის ყველა პერსონალური, ფინალური, კაუზალური და ნორმატიული ასპექტებით. მოქმედების სოციალური მოძღვრება იმდენად ფუნქციურია, რომ იგი შეიძლება გამოყენებულ იქნეს, როგორც სისხლისსამართლებრივად რელევანტური ადამიანური ქცევის ყოველგვარი გამოვლენის ფორმის საერთო საფუძველი და, იმავედროულად, შეუძლია, ისეთი ქცევები გამორიცხოს, რომლებიც არ არის ადამიანის ნების ბატონობის ქვეშ.

347

ამ თეორიას დღეს ბევრი წარმომადგენელი ჰყავს. მასში არა ადამიანის მიზანმიმართულება, არამედ მოქმედების სოციალური არსი არის ყურადღების ცენტრში და აქვს სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობა. სისხლისსამართლებრივად მნიშვნელოვან ქმედებას *იეშეკი* და *ვაიგენდი*¹ განმარტავენ, როგორც სოციალურად მნიშვნელოვან ადამიანურ ქცევას, *ხოლო ვესელსი და ბოილკე* - როგორც ადამიანის ნების ბატონობის ქვეშ მოქცეულ ან მოქცევად სოციალურად მნიშვნელოვან ქცევას².

348

მოქმედების სოციალური თეორიით დასაბუთებულია ასევე როგორც უმოქმედობით ჩადენილი, ასევე გაუფრთხილებლობით დანაშაულების არსი. გაუფრთხილებლობის დროს მოქმედების არსი მდგომარეობს სოციალური, ინტერსუბიექტური წინდახედულობის ნორმის დარღვევაში, რომელიც შეიძლება შეფასდეს, როგორც დანაშაული, თუ ის იწვევს სოციალურად რელევანტურ ცვლილებას გარესამყაროში. იგი შეიცავს მოქმედების როგორც კაუზალური,

1 იხ. H. H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 223.

2 იხ. J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 36.

ისე ფინალური მოძღვრების ელემენტებს და თავისი შინაარსით არის ნორმატიული. მაშასადამე, იგი წარმოადგენს ექსტრემალური ნატურალიზმისა და ფინალიზმის პოზიციების გადაღახვას, რომელიც მოქმედების არსს სოციალური სინამდვილის კაუზალურ მეცვლაში სწორად აყალიბებს.

3. მოქმედებით გამოწვეული შედეგი

მოქმედებისგან განსხვავებით, მისგან გამოწვეული შედეგი გან-³⁴⁹ ზრახი დანაშაულებისთვის მთელ რიგ შემთხვევებში წარმოადგენს ქმედების შემადგენლობის ფაკულტატურ ნიშანს. შედეგის დადგენა არ არის საჭირო ე.წ. შედეგგარეშე ანუ ფორმალური შემადგენლობისთვის (მაგალითად, ცრუ ჩვენების მიცემა), ხოლო ე.წ. შედეგიან განზრახ დელიქტებში, მართალია, შედეგის გარეშე არ არსებობს დამთავრებული დანაშაული, მაგრამ მოქმედების ჩადენის შემთხვევაში პირი შეიძლება დაისჯოს განზრახი დანაშაულის მცდელობის (სსკ-ის მე-19 მუხლი) ან მომზადებისთვის, თუ ჩადენილია განსაკუთრებით მძიმე, მძიმე ან ზოგიერთი ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მომზადება (სსკ-ის მე-18 მუხლი). გაუფრთხილებლობით ჩადენილი დანაშაულის დროს, როგორც წესი, აუცილებელია შედეგის დადგომა¹, ხოლო თუ შედეგი არ დადგა, პირი არ დაისჯება სისხლის სამართლის წესით, რადგან არ არსებობს გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის მცდელობა.

მაგალითად, თუ მონადირეს გაუვარდა ტყვია და აცდა მეორე მონადირეს, იგი არ დაისჯება თავისი დაუდევრობისთვის, ხოლო თუ ტყვია შემთხვევით მოხვდა მეორე მონადირეს და მიიღო ჯანმრთელობის დაზიანება, პასუხისმგებლობა დადგება კონკრეტულად დამდგარი გაუფრთხილებლობითი შედეგისთვის.

თანათნ წერეთლის მიხედვით, სისხლის სამართლის კანონი და-³⁵⁰

¹ სხვა ქვეყნების მსგავსად, ქართული სისხლის სამართლის კოდექსიც ითვალისწინებს შედეგის გარეშე დასჯადი გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის საგამონაკლისო შემთხვევებს. ასე, მაგალითად, იხ. სსკ-ის 241-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი და 242-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

ნაშაულის შედეგის ცნებას ორ – ფართო და ვიწრო მნიშვნელობას ანიჭებს. ფართო მნიშვნელობით შედეგი ყოველი დანაშაულის განუყოფელ ელემენტს წარმოადგენს, ხოლო შედეგი ვიწრო მნიშვნელობით მხოლოდ ზოგიერთ დანაშაულს ახასიათებს, რომელსაც ქართულ სისხლის სამართლის ლიტერატურაში ჩვეულებრივად „მატერიალური“ დელიქტი ან შედეგიანი დანაშაული ეწოდება.¹ გარდა ამისა, მისი აზრით, შედეგიან დანაშაულს უნდა მიეკუთვნოს არა მარტო ის დანაშაული, რომლის საკანონმდებლო კონსტრუქცია მოითხოვს რეალური ზიანის მიყენებას, არამედ ისიც, რომლის შემადგენლობა მხოლოდ ზიანის განხორციელების საფრთხეზე მიუთითებს. მისი გაგებით, შედეგის დადგომის საფრთხეც, სიტყვის გარკვეული მნიშვნელობით, დანაშაულის შედეგს წარმოადგენს.² წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისი შედეგის მნიშვნელობის ასეთ განვრცობას არ უჭერს მხარს.

4. მიზეზობრივი კავშირი და

ობიექტური შერაცხვა

4.1. შესავალი

351

პრობლემაში უკეთ გასარკვევად დასაწყისშივე წარმოდგენილი იქნება ლიტერატურაში არაერთ ავტორთან განხილული შემთხვევები, რომლებიც კაუზალობისა და ობიექტური შერაცხვის ურთიერთგამიჯვნის შესახებ სრულყოფილი წარმოდგენის შექმნას შეუწყობს ხელს.³

მაგალითად,

(1) დ.-მ თავის თანამშრომელ მ.-ს საჭმელში ჩაუყარა ნელი მოკმელების, სასიკვდილო შედეგის გარკვეული დროის შემდეგ

1 იხ. თ. წერეთელი: სისხლის სამართლის პრობლემები, II ტომი, 2007, გვ. 406-415.

2 იხ. თ. წერეთელი (2007), იქვე, გვ. 419.

3 ანალოგიური შემთხვევები იხ., მაგალითად, გერმანულ სისხლის სამართლის სახელმძღვანელოში: K. Kühn: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 17-18.

§ 10. ქმედების შემადგენლობის მოძღვრება

გამომწვევი საწამლავი. სანამ სიკვდილი დადგებოდა, პირველი მოქმედებისგან დამოუკიდებლად, იგი სხვა პირის - მ.-ს მიერ იქნა მოკლული ტყვიის გასროლის შედეგად.

არის თუ არა დამდგარი სასიკვდილო შედეგი მომწამლელის მოქმედებასთან მიზეზობრივ კავშირში?

(2) სხვა შემთხვევაში, დანით მიყენებული სასიკვდილო ჭრილობის შედეგად დაზარალებული ადამიანი საავადმყოფოში სასწრაფო დახმარების მანქანით გადაყვანისას ავტოავარიის შედეგად დაიღუპა.

არის თუ არა სასიკვდილო შედეგი დანით დაზიანებასთან მიზეზობრივ კავშირში და შეერაცხება თუ არა ასეთ დამზიანებელს შედეგი ობიექტურად?

(3) წინა შემთხვევებისგან განსხვავებით, დანით დაჭრილი პაციენტი იმის შედეგად დაიღუპება, რომ თვითონ იტყვის უარს სიცოცხლისთვის აუცილებელი სასწრაფო, გადაუდებელი ოპერაციის გაკეთებაზე.

აქაც, შეიძლება თუ არა ვამტკიცოთ სასიკვდილო შედეგის მიზეზობრივი კავშირი დანით დაზიანების მიმყენებლის მოქმედებასთან და როგორ გადაწყდება ობიექტური შერაცხვის საკითხი?

ზოგადად, არის თუ არა მიზეზობრივი კავშირი პირის მოქმედებასა და დამდგარ სასიკვდილო შედეგს შორის, ყოველთვის არ არის ადვილი დასამტკიცებელი. იგი დამოკიდებულია იმ საკითხის გარკვევაზე, მოქმედების ჩამდენმა თუ რამდენად შეიტანა წვლილი სასიკვდილო შედეგის დადგომაში. იყო თუ არა იგი დამდგარი შედეგის აუცილებელი პირობა; ურომლისოდაც ამჯერად ეს შედეგი არ განხორციელდებოდა, მოითხოვს სპეციალურ შემოწმებას.

(2) და (3) მაგალითისგან განსხვავებით, აქ მოცემულ მოწამლელის პირველ შემთხვევაში არ ღვინდება მიზეზობრივი კავშირის არსებობა საწამლავის მიცემასა და დამდგარ შედეგს შორის, რადგან შედეგი ტყვიის გასროლის შედეგად დადგა.

მეორე მაგალითში ის არის დასადგენი, რომ ავტოავარიის შედეგად დამდგარ სიკვდილში მოხდა თუ არა დანით სასიკვდილოდ დაჭრის შედეგად დაზიანებულის სიცოცხლისთვის

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

შექმნილი საფრთხის რეალიზაცია.

სამედიცინო ოპერაციის გაკეთებაზე უარის თქმის ვარიანტში კი, შესაძლებელია, დაზარალებულის მიერ ოპერაციაზე უარის თქმით მოხდა სასიკვდილო შედეგისთვის პასუხისმგებლობის გადასვლა თვით დაზარალებულზე.

თუ ამ კაზუსებს გადავიყვანოთ სისხლის სამართლის კატეგორიებში, მაშინ სახეზე გვექნება მიზეზობრიობის პრობლემა (მოწამვლის შემთხვევაში) და ობიექტური შერაცხვის პრობლემა (დანით დაჭრის შემთხვევებში), რაც განხილული იქნება ქვემოთ.

353 მიზეზობრივი კავშირი და ობიექტური შერაცხვა შედეგიანი განზრახი და გაუფრთხილებლობითი დელიქტებისთვის ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ორი უმნიშვნელოვანესი კატეგორიაა. მიზეზობრიობასთან შედარებით, ობიექტური შერაცხვის მოძღვრება ქართულ სისხლის სამართალში ნაკლებად არის ცნობილი.

იგი განვითარდა უკანასკნელი ათწლეულების გერმანულ სისხლის სამართლის თეორიაში და 80-იანი წლების შუა პერიოდიდან გაბატონდა გერმანულენოვან სისხლის სამართლის დოგმატიკაში, ასევე განსაკუთრებით ავსტრიულ სასამართლო პრაქტიკაში ჰპოვა ფართო გამოყენება. ამ თეორიამ დიდი რეზონანსი მოიპოვა ესპანეთში, ლათინურ ამერიკასა და პოლონეთში¹, ასევე, მნიშვნელოვანია თანამედროვე საერთაშორისო სისხლის სამართალშიც².

354 ობიექტური შერაცხვის სისხლის სამართლებრივი კატეგორიის მიხედვით, ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ეტაპზე შერაცხვის პრობლემები ნორმატიულად წყდება. ქმედებასა და შედეგს შორის მიზეზობრივი კავშირის არსებობის მიუხედავად, პიროვნებას შეიძლება ობიექტურად მაინც არ შეერაცხოვოს დამდგარი შედეგი, მაშინ როდესაც მიზეზობრივი კავშირის ე.წ. პირობათა თეორიით დადგენის გარეშე შედეგის ობიექტური შერაცხვა ვერ მოხდება.

355 ქართულ სისხლის სამართალში დღემდე არსებობს შეხედულება, რომლის მიხედვითაც, ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე შედეგის ობიექტური შერაცხვის საკითხები ტრადიციულად ძირითადად მიზეზობრივი კავშირის ფარგლებში წყდება. ამასთან, არაერთი

¹ შეად. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 372, 374.

² იხ. K. Ambos: Internationales Strafrecht, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 127.

საკითხი, რომელიც წიგნში ობიექტური შერაცხვის პრობლემად იქნება წარმოდგენილი, უმეტესწილად განზრახვის (ბრალის) ან საზოგადოებრივი საშიშროების (მატერიალური მართლწინააღმდეგობის) პრობლემადად არის მიჩნეული¹.

ადრეული გერმანული კლასიკური სისხლის სამართლის დოგმატიკა, ასევე ფინალიზმი, მიიჩნევს, რომ მიზეზობრივი კავშირის არსებობა საკმარისი პირობაა ქმედების ობიექტური შემადგენლობის დასადგენად, ხოლო ობიექტური შერაცხვის არაერთი თანამედროვე პრობლემა მიიჩნევა ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის პრობლემა².

ამ შეხედულების მიხედვით, განზრახვა გამოირიცხება იმ შემთხვევაში, როცა ადგილი აქვს მნიშვნელოვან გადახრას პირის წარმოდგენაში არსებულ და რეალურად განვითარებულ მიზეზობრიობას შორის. ასევე, სრულიად ატიპიური მიზეზობრიობის შემთხვევაში, *ჰანს კელცელის* შეხედულებით, თუ შედეგი მართლაც დადგება, მიზეზობრიობა სახეხეა, მაგრამ ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის ეტაპზე მკვლელობის განზრახვა გამოირიცხება. რადგან პირს არა აქვს „მკვლელობის ნებელობა“, მას არ გააჩნია მოვლენათა განვითარებაზე რეალური ზეგავლენის მოხდენის შესაძლებლობა³. ასევე არაერთი სხვა ავტორიც ასეთ შემთხვევაში გამორიცხავდა განზრახვას⁴. ზოგიერთი ავტორი ასეთ ატიპიურ შემთხვევას მიზეზობრივი კავშირის *condition-sine-qua-non*-ფორმულიდან გამონაკლისად მიიჩნევს. მათი აზრით, ყოველგვარი გონივრული ვარაუდის მიღმა მდგომი შედეგის შემთხვევაში არ არსებობს მიზეზობრიობა⁵. განსხვავებით ამ პოზიციებისაგან, ზოგიერთი ავტორი ადრეულ მოძღვრებაში ასეთ დროს ახდენდა მარ-

356

1 იხ. თ. წერეთელი, ვ. ტყეშელაძე: მოძღვრება დანაშაულზე, 1969, გვ. 207-316.

2 იხ. E. Struensee: Objektive Zurechnung und Fahrlässigkeit, GA 1987, გვ. 97.

3 იხ. H. Welzel: Das Deutsche Strafrecht, მე-9 გამოცემა, 1965, გვ. 60.

4 იხ., მაგალითად, E. Beling: Grundzüge des Strafrecht, 1925, გვ. 49; E. Metzger: Strafrecht, მე-3 გამოცემა, 1949, გვ. 127.

5 იხ. J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 244.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

ოლწინააღმდეგობის გამორიცხვას¹.

357

შეუღელური პოზიციის მიხედვით, შედეგის ობიექტური შერაცხვა უნდა მოხდეს მიზეზობრივი კავშირის ფარგლებში, ხოლო ობიექტური შერაცხვის ცალკე გამოყოფა უნდა მოხდეს მხოლოდ პრობლემატურ შემთხვევებში. მაშასადამე, ამ შეხედულებით, მიზეზობრივი კავშირი ყოველთვის არ უნდა განიცდოს ობიექტური შერაცხვის კატეგორიით. ამ პოზიციის მიმდევრები ობიექტური შერაცხვის მოძღვრების საჭიროებას გაუფრთხილებლობით დანაშაულებში აღიარებენ, ხოლო განზრახ დანაშაულებში მის მნიშვნელობას სადავოდ მიიჩნევენ².

358

სისხლის სამართალში ასევე განვითარდა თანამედროვე მიმდინარეობა, რომელიც ბუნებრივ მიზეზობრიობას ყველა შემთხვევაში მიიჩნევს ობიექტური შერაცხვის აუცილებელ, მაგრამ არასაკმარის პირობად. ამ შეხედულების მიმდევრები მიზეზობრიობას, როგორც ქმედების შემადგენლობის ნიშანს, ობიექტური შერაცხვის თანამედროვე დამოუკიდებელი კატეგორიით განაგრცობენ. ობიექტური შერაცხვის ამ ორსაფეხურიან მოძღვრებას (მიზეზობრივი კავშირი და ობიექტური შერაცხვა) დღეს არაერთი ცნობილი გერმანელი მეცნიერი ემხრობა.³ წარმოდგენილი ნაშრომიც სწორედ ამ შეხედულებას ავითარებს და ცდილობს, ქართული სისხლის სამართლისთვის მისი რელიევანტურობა დაასაბუთოს.

359

მაშასადამე, თანამედროვე სისხლის სამართლის დოგმატიკის განვითარების შედეგად, შედეგიან დელიქტებში მოქმედებასა და შედეგს შორის კავშირი ორ საფეხურად უნდა დადგინდეს: პირველ

1 იხ. *M. L. Müller*: Die Bedeutung des Kausalzusammenhangs im Straf- und Schadensersatzrecht, 1912, გვ. 37.

2 იხ. *I. Puppe*: Strafrecht, AT im Spiegel der Rechtsprechung I, მე-2 გამოცემა, 2011, გვ. 80.

3 მაგალითად, იხ.: *C. Roxin*: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 371-373; *II.-II. Jescheck, T. Weigend*: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 277-278; *J. Wessels, W. Beulke*: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 56, 64; *K. Kühl*: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 18; *W. Gropp*: Strafrecht, AT, მე-3 გამოცემა, 2005, გვ. 147, 156; *B. Heinrich*: Strafrecht, AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 90.

საფეხურზე უნდა შემოწმდეს ბუნებრივი კაუზალობა ქმედებასა და შედეგს შორის, ხოლო მხოლოდ ამის შემდეგ, მეორე ეტაპზე, უნდა გაირკვეს, პირის ქმედებისაგან დამდგარი შედეგი მას ობიექტურად უნდა შეერაცხოს თუ არა. მაშინ, როდესაც კაუზალობის დადგენა სპეციალურ სამართლებრივ ცოდნას არ მოითხოვს, რადგან იგი წარმოადგენს „სპეციალისტის პროფესიულ შეფასებას“¹ და ემპირიული დაკვირვებითა და ბუნების კანონების გამოყენებით შეიძლება დადგინდეს, (მოვლენათა „კაუზალური ახსნისათვის საჭიროა ბუნების კანონები“²), მისგან განსხვავებით, ობიექტური შერაცხვა წარმოადგენს წმინდა შეფასებით-სამართლებრივ კატეგორიას. შედეგის ობიექტური შერაცხვა ნიშნავს იმას, რომ პირს თავისი ქცევით გამოწვეული შედეგი ასევე ნორმატიულადაც, როგორც „საკუთარი ქმნილება“, ე.ი. როგორც პერსონალური უმართლობა უნდა შეერაცხოს და იგი არ უნდა წარმოადგენდეს ადამიანის ნების ბატონობის გარეთ მომხდარ უბედურ შემთხვევას.³

სისხლის სამართლის დოგმატიკა და სასამართლო პრაქტიკა ერთმანეთისაგან განასხვავებს მიზეზობრივი კავშირისა და ობიექტური შერაცხვის შესახებ სხვადასხვა შეხედულებებს, რომლებიც ცნობილია სხვადასხვა სახელწოდებებით: ეკვივალენტურობის, ადეკვატურობის, რელევანტურობის, (ბუნებრივი) კანონზომიერი პირობის, რისკის ამაღლების, რეგრესის აკრძალვის, მიზეზთა სამართლებრივი ურთიერთკავშირისა და სხვ. თეორიები.

თეორიათა მრავალფეროვნება გვიჩვენებს, რომ, ისევე როგორც მოქმედების ცნებამ, მიზეზობრიობის თეორიამაც განიცადა განვითარება. თუ თავდაპირველად სახეზე იყო წმინდა ნატურალისტური სურათი, რომელსაც შეესაბამებოდა მოქმედების კაუზალური ცნება

1 „Das Sachkundige Urteil des Fachmanns“: II.-II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 283.

2 იხ.: U. Schroth: Vorsatz und Irrtum, 1998, გვ. 95; K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 19.

3 შეად. K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 18. სხვა გერმანელი ავტორებისაგან განსხვავებით, ორსაფეხურიანი შემოწმების შესახებ კრიტიკას გამოთქვამს ი. პუპე. იხ. I. Puppe: Die Lehre von der objektiven Zurechnung, ჟურნალში: Jura 1997, გვ. 408.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

და მიზეზობრიობის ეკვივალენტურობის თეორია, სისხლის სამართლის ნორმატიული შინაარსის განვითარებასთან ერთად ჩამოყალიბდა ობიექტური შერაცხვის თანამედროვე მოძღვრება თავისი შეფასებითი ასპექტებით.

36.2 თანამედროვე სისხლის სამართალში აღიარებულია ის, რომ მხოლოდ ქმედების შემადგენლობის შესაბამისი მოქმედებისა და ქმედების შემადგენლობის შესაბამისი შედეგის დადგენა არ არის საკმარისი იმის დასამტკიცებლად, რომ განხორციელებულია დამთავრებული დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობა.

36.3 მაშინ, როდესაც მიზეზობრივი კავშირი ობიექტური კატეგორიაა, ობიექტური შერაცხვა წარმოადგენს ნორმატიულ (შეფასებით) კატეგორიას. ქვემოთ მიზეზობრიობასთან ერთად განხილული იქნება მოძღვრება ობიექტური შერაცხვის შესახებ, რომელიც წარმოადგენს სწორედ ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს კატეგორიას¹. იგი მიზნად ისახავს ობიექტური შერაცხვის მოძღვრების შემდგომ განვითარებას ქართულ სისხლის სამართალში.

36.4 როგორც აღინიშნა, ობიექტური შერაცხვის მოძღვრება 80-იანი წლების შუა პერიოდიდან გაბატონდა გერმანულენოვან სისხლის სამართლის დოგმატიკაში, ასევე რეზონანსი მოიპოვა სხვა ქვეყნებში² და მნიშვნელობა აქვს საერთაშორისო სისხლის სამართალშიც³. როგორც ამ წიგნშიც იქნება ნაჩვენები, მიზეზობრიობის თეორიასა და შედეგის ობიექტური შერაცხვის გერმანულ მოძღვრებას შინაარსობრივად ასევე ანგლო-ამერიკულ სისხლის სამართალშიც აქვს ბევრი ანალოგი. ლიტერატურაში მოცემული არაერთი მაგალითი გვიჩვენებს, რომ კონკრეტულ შემთხვევებში ობიექტური შერაცხვის არაერთი პრობლემა ამ ორი სამართლებრივი სისტემის

1 პირველად ობიექტური შერაცხვის ასეთ გაგებაზე ქართულ სამართალში იხ. ჩემი სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის მიმოხილვის მე-7 გამოცემაში, 2008, გვ. 99-100 და 110-126.

2 გერმანულისგან განსხვავებით, ავსტრიულ სასამართლო პრაქტიკაში ობიექტური შერაცხვის მოძღვრებამ უფრო ფართო გამოყენება მოიპოვა. შეად. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 372.

3 იხ. K. Ambos: Internationales Strafrecht, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 127.

ფარგლებში შედეგის თვალსაზრისით ანალოგიურად წყდება¹.

ობიექტური შერაცხვის სისხლისსამართლებრივი კატეგორია ქართულ სისხლის სამართალში იმსახურებს აღიარებას, რითაც ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ეტაპზე ფაქტური (ბუნებრივი) მიზეზობრივი კავშირის საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა კრიტერიუმებით დადგენის შემდეგ შეფასებით მეცნიერებათა მონაცემებით ნორმატიულად (სამართლებრივად) უნდა გადაწყდეს ობიექტური შერაცხვის პრობლემები. იგი ქართულ სისხლის სამართალში ბოლო პერიოდადღე არ ყოფილა მეცნიერული დისკუსიის საგანი. ამ თეორიის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ ქმედებასა და შედეგს შორის მიზეზობრივი კავშირის არსებობის მიუხედავად, შეიძლება დამდგარი შედეგის ობიექტური შერაცხვა მაინც არ მოხდეს, ხოლო მიზეზობრივი კავშირის დადგენა ე.წ. პირობათა თეორიით წარმოადგენს შედეგის ობიექტური შერაცხვის აუცილებელ წინაპირობას.

365

ობიექტური შერაცხვის მოძღვრების განვითარება ქართულ სისხლის სამართალში წარმოადგენს მიზეზობრივი კავშირის შესახებ *თინათინ წერეთლის* შეხედულებების² შემდგომ განვითარებას. შეიძლება ვინმეს მოეჩვენოს, რომ წარმოდგენილი თვალსაზრისი წარმოადგენს „ახალ ლიქიორს ძველ ბოთლში“. საკითხისადმი ასეთი მიდგომა არ იქნებოდა სწორი.

366

მიზეზობრივი კავშირის პრობლემატიკის განხილვის შემდეგ, ქვემოთ წარმოდგენილი იქნება საკითხი, მიზეზობრივი კავშირის არსებობის მიუხედავად, თუ რომელი ნორმატიული კრიტერიუმებით შეიძლება მოხდეს შედეგის ობიექტური შერაცხვის გამორიცხვა. ამასთან, როგორც ეს უმეტესად იურიდიულ ლიტერატურაში არის მიღებული, კაუზალობისა და ობიექტური შერაცხვის პრობლემები წარმოდგენილი იქნება მოქმედებით ჩადენილი როგორც განზრახი, ასევე გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის შემთხვევებისთვის ერთობლივად. საქმე ის გახლავთ, რომ ქართული სისხლის

367

1 იხ. *Munsdörfer* (Hrsg.): Die Allgemeine Straftatlehre des common law, 2005, გვ. 26-35.

2 იხ. *Т.В. Церетели*: Причинная связь в уголовном праве, 1963; იხ. ასევე: *თ. წერეთელი, ვ. ტყეშელაძე*: მოძღვრება დანაშაულზე, 1969, გვ. 207-316.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

სამართლის მიხედვით, გაუფრთხილებლობითი დანაშაული, როგორც წესი, არის შედეგიანი დელიქტი, რომელიც მიზეზობრივი კავშირის არსებობის გარეშე არ არის დასჯადი, ხოლო განზრახი დანაშაული ხშირად შედეგის გარეშეც დამთავრებულია, რის გამოც, შედეგიან განზრახ დანაშაულებში მიზეზობრივი კავშირის გარეშეც მოქმედების ჩადენა წარმოადგენს დასჯად მცდელობას. ამიტომ უნდა აღინიშნოს, რომ ობიექტური შერაცხვის კატეგორიის მნიშვნელობა გაუფრთხილებლობის შემთხვევებში ბევრად უფრო დიდია, ვიდრე განზრახი დანაშაულებისათვის.

4.2. მიზეზობრივი კავშირი, როგორც

ობიექტური შერაცხვის აუცილებელი წინაპირობა

4.2.1. ზოგადი დებულება

368

სისხლის სამართალში მიზეზობრივი კავშირი ტრადიციულად წარმოადგენს ქმედების ობიექტური შემადგენლობის დაუწერელ ნიშანს. მსოფლიოს სხვადასხვა განვითარებული სამართლებრივი სისტემების პოზიტიურ-სამართლებრივი ნორმები, როგორც წესი, არ შეიცავს კაუზალობის შესახებ საკანონმდებლო დეფინიციებს. განსხვავებით სხვა ქვეყნებისგან, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-8 მუხლი საკანონმდებლო დონეზე არეგულირებს მიზეზობრივი კავშირის პრობლემას, რომლის შინაარსიც ქვემოთ იქნება წარმოდგენილი. ამ ეტაპზე უნდა აღინიშნოს მხოლოდ ის, რომ მიზეზობრივი კავშირი ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით წარმოადგენს დანაშაულის დაწერილ ნიშანს. ღოგმატიკურად შეიძლება დავასაბუთოთ, რომ იგი წარმოადგენს შედეგის ობიექტური შერაცხვის მხოლოდ პირველ აუცილებელ პირობას, რომელიც უნდა განკავრცოთ დანაშაულის დაუწერელი ნიშნით ობიექტური შერაცხვის კატეგორიით, რომ ამით შესაძლებლობა მოგვეცეს შედეგის ობიექტური შერაცხვის პრობლემა სამართლიანად იქნეს გადაწყვეტილი. ღოგმატიკურად, „ბუნებრივი მიზეზო-

ბრიობა” სისხლის სამართლის მიხედვით შედეგის ობიექტური შერაცხვის საფუძველად უნდა იქნეს მიჩნეული.¹

შერაცხვის პირველ, ანუ *კაუზალობის* საფეხურზე მიზეზების სისხლისსამართლებრივი რელევანტურობის შესახებ ჯერ კიდევ არავითარი შეფასებითი მსჯელობა არ უნდა გაკეთდეს. სწორედ ასე უდგება საკითხს სამართალში ერთ საუკუნეზე მეტი ხნის გამოცენების ისტორიის მქონე², მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში აღიარებული³, ასევე ქართული სისხლის სამართლისთვისაც კარგად ნაცნობი⁴ მიზეზობრიობის *ეკვივალენტურობის* თეორიის⁵ არაერთი წარმომადგენელი. იგი, ასევე პირობათა თეორიის⁶ სახელითაც არის ცნობილი. ამ თეორიის მიხედვით, შედეგის გამომწვევი შეიძლება იყოს არა ერთი, არამედ რამდენიმე გარემოება. მაშასადამე, კაუზალობის ფაქტორებს შეიძლება წარმოადგენდეს რამდენიმე მოქმედება, რის გამოც, რამდენიმე პირის მოქმედების შემთხვევაში, ამა თუ იმ მოქმედების კაუზალობის დასამტკიცებლად საკმარისია ცალკეული მოქმედებების ე.წ. მხოლოდ „თანამიზეზობრიობა“⁷, ანუ შედეგის პირის მიერ არა მთლიანად მარტო გამოწვევა, არამედ ამ

369

¹ იხ.: G. Arzt: Die Strafrechtsklausur, მე-7 გამოცემა, 2006, გვ. 122; K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 18.

² მიზეზობრიობის პირობათა თეორიის სათავეებთან დგანან ავსტრიელი პროცესუალისტი იულიუს გლაზერი და მაქსიმილიან ფონ ბერი. იხ. J. Glaser: Abhandlungen aus dem österreichischen Strafrecht, 1858; M. Buri: Über Causalität und deren Verantwortung, 1873; მისივე: Die Causalität und ihre strafrechtlichen Beziehungen, 1885.

³ სხვადასხვა ქვეყნებში (ავსტრია, შვეიცარია, საფრანგეთი, იტალია, ესპანეთი, ბრაზილია და ა.შ.) მიზეზობრიობის ცნების დოგმატიკისა და სასამართლო პრაქტიკის განვითარების შესახებ ლიტერატურა მითითებულა წიგნში: H. H. Jeschke, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 279.

⁴ იხ. თ. წერეთელი. გ. ტყეშელიძე: მოძღვრება დანაშაულზე, 1969, გვ. 207-316.

⁵ გერმანულად: *Äquivalenztheorie*.

⁶ გერმანულად: *Bedingungstheorie*.

⁷ შეად. K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 21. იხ. ასევე: G. Küpper: Fahrlässige Brandstiftung mit tödlichem Ausgang, JuS 1990, გვ. 185. სასამართლო პრაქტიკის შესახებ: NJW 2005, გვ. 915.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

პროცესში მხოლოდ წვლილის შეტანა.

3/70

ზოგიერთი ავტორი¹ მიიჩნევს, რომ უკვე მიზეზობრიობის ეტაპზე მიიღება პირველი „ნორმატიული გადაწყვეტილება“, როცა შედეგის გამომწვევი კაუზალური მოქმედებების გამოიჯენა ხდება იმ გარემოებებისაგან, რომლებიც არ წარმოადგენენ მიზეზობრიობის ჯაჭვში ჩართულ შედეგის გამომწვევ ასეთ პირობებს. კაუზალობისა და სამართლებრივი შეფასებების ასეთი ურთიერთალრევა კაუზალობის „შეფასებებისგან თავისუფალ“ ობიექტურ კატეგორიას უსაფუძვლოდ კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს.²

3/1

ის, რომ პირობათა თეორიით განსაზღვრული „ბუნებრივი მიზეზობრიობა“ არ არის საკმარისი შედეგის ობიექტური შერაცხვისათვის, დღეს საყოველთაოდ არის აღიარებული. იგი ნებისმიერ, შორეულ და უშუალო, მნიშვნელოვან და უმნიშვნელო პირობას, რომელმაც შედეგის დადგომაში შეიტანა წვლილი, განიხილავს, როგორც თანაბარმნიშვნელოვანს („ეკვივალენტურს“), რის გამოც ხასიათდება უკიდვანობით. ამიტომ ეკვივალენტურობის თეორიის *conditio-sine-qua-non* ფორმულით დადგენილ მიზეზობრივ კავშირს პირის სისხლის სამართლებრივი დასჯადობის საკითხის გადასაწყვეტად მხოლოდ შეზღუდული მნიშვნელობა ენიჭება.³ სწორედ ამიტომ შეიქმნა ე.წ. სამართლებრივი მიზეზობრიობის სხვადასხვა თეორიები არა მარტო კონტინენტალური ევროპის, არამედ ანგლო-ამერიკულ სისხლის სამართალში (მაგალითად, *causation in law*).

3/2

არსებობს შემთხვევები, როცა ბუნებრივი მიზეზობრივი კავშირის არსებობა არ არის სადავო და, შესაბამისად, ასევე შედეგის ობიექტური შერაცხვა ეჭვს არ იწვევს. თუმცა არის ისეთი

1 იხ. მაგალითად, W. Frisch: Die Conditio-Formel: Anweisung zur Tatsachenfeststellung oder normative Aussage? წიგნში: F'S für Karl Heinz Gössel zum 70. Geburtstag, 2002, გვ. 51, 58. იგივე მიმართულებას ავითარებს: K. II. Schumann: Von der sogenannten „objektiven Zurechnung“ im Strafrecht, ჟურნალში: Jura 2008, გვ. 408, 415.

2 იგივე პოზიციას ავითარებს, მაგალითად, K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 21.

3 შეად., მაგალითად, K. Kühl (2008), იქვე.

§ 10. ქმედების შემადგენლობის მოძღვრება

შემთხვევები, როდესაც შერაცხვის მართივი კლასიკური სქემა არ არის გამოსადეგი, რის გამოც შედეგის ობიექტური შერაცხვის დროს ხდება სზგადასხვა ნორმატიული ასპექტის გათვალისწინება, რომელიც კანონით კი არ არის განსაზღვრული, არამედ დოგმატიკისა და სამოსამართლო სამართლის ფარგლებში ყალიბდება. ასეთი ნორმატიული კრიტერიუმების მოშველიებით, შედეგის ობიექტური შერაცხვისთვის მნიშვნელოვანია, მაგალითად, დაზარალებულის მიერ საკუთარი მოქმედებით შექმნილი საფრთხის, ნორმის დაცვითი მიზნის და სხვ. გარემოებათა განსაზღვრა და ობიექტური შერაცხვის დროს გათვალისწინება.

ტრადიციულად ცნობილია მიზეზობრივი კავშირის ეკვივალენტურობის, ადეკვატურობისა და რელევანტურობის თეორიები. ეს თეორიები ქართულ სამართლებრივ ლიტერატურაშიც კარგად არის ცნობილი. მათ ერთგვარი ზეგავლენა საბჭოთა სამართლებრივ მეცნიერებაზეც კი მოახდინეს¹. ქვემოთ ყურადღება ჯერ მიზეზობრივი კავშირის პრობლემებზე, ხოლო შემდეგ, ქართული სისხლის სამართლის მეცნიერებისათვის შედარებით უცნობ შედეგის ობიექტური შერაცხვის მოძღვრების მნიშვნელობაზე გამახვილდება.

373

1 იხ. თ. წერეთელი, გ. ტყეშელაძე: მოძღვრება დანაშაულზე, 1969, გვ. 208.

4.2.2. მიზეზ(ო)ბრივი კავშირის საკანონმდებლო დუფინიცია ქართული სისხლის სამართლის მისჯვით

374 როგორც აღინიშნა, სხვა ქვეყნების სისხლის სამართლის კოდექსებისგან განსხვავებით, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-8 მუხლში მოცემულია მიზეზობრივი კავშირის ლეგალური დუფინიცია. იგი საკითხს მიზეზობრიობის ე.წ. პირობათა თეორიის მიხედვით არეგულირებს.

375 მატერიალურ (შედეგიან) ანუ ისეთ დანაშაულებში, რამაც მართლსაწინააღმდეგო შედეგი გამოიწვია, ან ასეთი შედეგის საფრთხე შექმნა, აუცილებელია მიზეზობრივი კავშირის დადგენა ქმედებასა და შედეგს, ან შექმნილ კონკრეტულ საფრთხეს შორის. ე.ი. მიზეზობრივი კავშირის დადგენა საჭიროა მხოლოდ შედეგიან დანაშაულებში ან კონკრეტული საფრთხის შემქმნელ დელიქტებში, როგორც განზრახვის, ისე გაუფრთხილებლობის დროს. მიზეზობრივი კავშირი არსებობს მაშინ, როცა ქმედება წარმოადგენს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის ან კონკრეტული საფრთხის აუცილებელ პირობას, ურომლისოდაც ამჯერად ეს შედეგი არ განსორციელებოდა ან ასეთი საფრთხე არ შეიქმნებოდა (სსკ-ის მე-8 მუხლის მე-2 ნაწილი: ე.წ. „მიზეზობრიობის პირობათა თეორია“).

მაგალითად, ა.-მ ბ.-ს თავში ნაჯახის ჩარტყმით მოუსპო სიცოცხლე.

ამ კაზუსის მიხედვით, ქმედების ობიექტური შემადგენლობის შემდეგი სამი ნიშნის: „მოქმედება“, „შედეგი“ და „მიზეზობრივი კავშირი“ არსებობა არ არის სადავო და, შესაბამისად, ასევე ეჭვს არ იწვევს შედეგის ობიექტური შერაცხვა. თუმცა არის ისეთი შემთხვევები, როდესაც შერაცხვის ასეთ მარტივ კლასიკურ სქემას ვერ გამოვიყენებთ, არამედ შედეგის ობიექტური შერაცხვის დროს გამოიყენება სხვადასხვა ნორმატიული ასპექტები და, მაგალითად, ხდება იმის დადგენა, ხომ არ მოხდა თვით დაზარალებულის ან სხვა პირთა ზეგავლენა მოკლენათა კაუზალურ განვითარებაზე.

4.2.3. მიზეზობრივი კავშირის თეორიები

მოქმედებით ჩადენილ განზრახ დანაშაულებში ღვინდება^{3/6} მიზეზობრივი კავშირი მოქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის, ხოლო გაუფრთხილებლობით ჩადენილ დელიქტებში - წინდახედულობის ნორმით დადგენილ მოვალეობათა დარღვევის კავშირი დამდგარ შედეგთან. ქვემოთ განხილული იქნება მიზეზობრივი კავშირის ეკვივალენტურობის, ადეკვატურობისა და რელევანტურობის თეორიები.

4.2.3.1. ეკვივალენტურობის (პირობათა)

თეორია

ეკვივალენტურობის (პირობათა) თეორიის მიხედვით, ნებისმიერი გარემოება, რომელმაც გარკვეული წვლილი შეიტანა კონკრეტული შედეგის დადგომაში, არის ამ შედეგის მიზეზი.^{3/7} საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-8 მუხლის მე-2 ნაწილში მოცემულია მოქმედების მიზეზობრიობის ლეგალური დეფინიცია სწორედ ე.წ. ეკვივალენტურობის, ანუ პირობათა თეორიის მიხედვით. სისხლის სამართლის დოგმატიკასა და სამართლო პრაქტიკაში დადგენილია წესები, თუ როგორ უნდა მოხდეს ეკვივალენტურობის თეორიის მიხედვით იმის შემოწმება, იყო თუ არა პირის კონკრეტული მოქმედება კონკრეტული შედეგისათვის კაუზალური. ამასთან დაკავშირებით, სასწავლო და სამეცნიერო ლიტერატურაში მიზეზობრივი კავშირის დადგენის მეთოდურ დამხმარე საშუალებად დღეისათვის მითითებულია ორ ფორმულაზე, როგორც ერთმანეთის მიმართ კონკურენციაში მყოფ ინსტრუმენტებზე. ესენია: (ა) *conditio-sine-qua-non*-ფორმულა და (ბ) კანონზომიერი პირობის თეორია.²

ორივე ამ ფორმულას ჰყავს მომხრეები, მაშასადამე, წარმოადგენენ კაუზალობის შემოწმების დამხმარე საშუალებებს.

¹ შეად. K. Kühl: Strafrecht, A¹, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 20.

² შეად. K. Kühl (2008), იქვე, გვ. 21.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

კაზუსის ამოხსნის დროს, შედეგიან დელიქტებში ქმედების ობიექტური შემადგენლობის დასადგენად ზოგიერთი ავტორი ორივე ამ ფორმულას ერთდროულად იყენებს. მაგალითად, ფრიში¹ რეკომენდაციას იძლევა, რომ კაზუსის ამოხსნის დროს კაუზალობის ორივე ეს ფორმულა კომბინირებულად იქნეს გამოყენებული, რადგან თვლის, რომ განსაზღვრულ შემთხვევებში ისინი იძლევიან შესაძლებლობას, იყენენ იმ შედეგების გამორიცხვის ურთიერთგანმცრობი აზრობრივი ინსტიტუტები, რომელთა შერაცხვა კონკრეტულ შემთხვევაში არ უნდა მოხდეს. ზოგიერთი ავტორი² კაუზალობის ასეთ „ორმაგ შემოწმებას“ არ მიიჩნევს აუცილებლად, არამედ თვლის ზედმეტად, რადგან ორივე ფორმულას, სწორი გამოყენების შემთხვევაში, ერთი და იგივე შედეგამდე მივყავართ. ზოგიერთი³ კი, მიიჩნევს, რომ ასეთმა „ორმაგმა შემოწმებამ“ შეიძლება შეცდომამდეც კი მიგვიყვანოს, რაც არ არის გასაზიარებელი.⁴

4.2.3.1.1. *conditio-sine-qua-non*—წარმოშობა

3/8

ამ ფორმულის მიხედვით, ნებისმიერი პირობა მიზეზობრივ კავშირშია შედეგთან და შედეგისთვის თანაბარმნიშვნელოვანს („ეკვივალენტურს“) წარმოადგენს, თუკი დადგინდება, რომ ამ პირობის გარეშე შედეგი თავისი კონკრეტული ფორმით არ დადგებოდა (*conditio sine qua non*). ამ ეტაპზე პირის სუბიექტური განზრახვა და გაუფრთხილებლობა ჯერ კიდევ ირელევანტურია.

1 იხ. W. Frisch: Tatbestandsmäßiges Verhalten und Zurechnung des Erfolgs, 1988, გვ. 522. სხვა პოზიციას აეთარებს ი. პუპე. იხ. I. Puppe: Die Lehre von der objektiven Zurechnung, ჟურნალში: Jura 1997, გვ. 415.

2 შეად. J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 62, იხ. ასევე: K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 21-22.

3 იხ. მაგალითად, G. Arzt: Die Strafrechtsklausur, მე-7 გამოცემა, 2006, გვ. 112.

4 ჩემი სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის მიმოხილვაში გაკეთებულია კაუზალობის სწორედ ასეთი „ორმაგი შემოწმება“. შეად. მე-8 გამოცემა, 2010, გვ. 321-322.

§ 10. ქმედების შემაღვენლობის მოძღვრება

მაგალითად, ტაქსის მძღოლმა შემთხვევის ადგილზე მიიყვანა მკვლელი, ისე, რომ არც იცოდა, თუ რა ჰქონდა განზრახული ბოროტმოქმედს.

ნებისმიერი პირობა თანაბარმნიშვნელოვანია. ამ თეორიის შედეგად მიზეზობრიობის წრე ძალზე ფართოვდება და, ამიტომ ძალზე ატიპური პირობებიც შედეგთან მიზეზობრივ კავშირშია. აქედან გამომდინარე, ტაქსის მძღოლის მოქმედება, რომელმაც შემთხვევის ადგილზე მიიყვანა მკვლელი, მიუხედავად იმისა, რომ მისთვის დახმარების განზრახვა არ ჰქონია, ყოველთვის მიზეზობრივ კავშირშია დამდგარ შედეგთან. ასევეა შემდეგ შემთხვევაშიც:

მაგალითად, ა.-მ სხეულის მსუბუქი დაზიანება მიაყენა ბ.-ს და იგი შემთხვევით მოვლენათა გამო, ექიმის საბედისწერო შეცდომის შედეგად გარდაიცვალა საავადმყოფოში.

შეიძლება დავასკვნათ, რომ ა.-ს მოქმედება მიზეზობრივ კავშირშია შედეგთან, რადგან რომ არა მის მიერ მიყენებული დაზიანება, ბ. საავადმყოფოში არ აღმოჩნდებოდა და ამ ფორმით არ დასჭირდებოდა სამედიცინო დახმარება.

მართო პირობათა თეორიას არ შეუძლია, რომ სამართლიანი ობიექტური შერაცხვა უზრუნველყოს, რადგან ამ დროს შეიძლება მნიშვნელოვანი ნორმატიული ასპექტები დარჩეს უყურადღებოდ.

მიზეზობრივი კავშირის დადგენა პირობათა თეორიის მიხედვით არის შედეგის ობიექტური შერაცხვის აუცილებელი წინაპირობა, რომელიც, საქართველოსგან განსხვავებით, სხვა ქვეყნებში კანონით არ არის აღიარებული. შეიძლება ვაღიაროთ, რომ ქართულ სისხლის სამართალში, ისევე როგორც მთელ მსოფლიოში, მიზეზობრიობის გარდა, არსებობს შედეგის ობიექტური შერაცხვის სხვა დაუწერელი პირობებიც. მიზეზობრივი კავშირის არსებობა როდი ნიშნავს იმას, რომ შედეგი ყოველთვის ობიექტურად, სუბიექტურად და ინდივიდუალურად უნდა შეერაცხოს პირს. წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისის მიხედვით, კაუზალობის დადგენის შემდეგ, შედეგის შერაცხვა უნდა მოხდეს სამ ეტაპად:

(ა) ქმედების ობიექტური შემაღვენლობის ეტაპზე შედეგის ობიექტური შერაცხვა;

(ბ) ქმედების სუბიექტური შემაღვენლობის ეტაპზე (განზრახი

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

და თვითიმედოვნებით დამდგარი) შედეგის სუბიექტური შერაცხვა¹; (გ) ბრალის ეტაპზე შედეგის ინდივიდუალური შერაცხვა.

382

კლასიკური გაგებით, თავდაპირველად ხდება მიზეზობრივი კავშირის დადგენა ეკვივალენტურობის (პირობათა) თეორიით, ხოლო შემდეგ შედეგის ობიექტური შერაცხვა თვით მიზეზობრივი კავშირის ფარგლებში, რაც იმას ნიშნავს, რომ ვინაიდან პირობათა თეორიით მიზეზობრიობის წრე ძალზე ფართოა, მიზეზობრიობის ფარგლებშივე, სამართალგამოყენების პროცესში ხდება მისი კორექტურა ადეკვატურობის ან რელევანტურობის თეორიით, რაც იმას ნიშნავს, რომ მიზეზობრიობის პირობებიდან ხდება „აუცილებელი“, „უშუალო“ ან „რელევანტური“ პირობების გამოყოფა. იგი მიზეზობრიობის ჯაჭვში პირობათა უსასრულობაში სამართლებრივი შეფასებებით დგინდება. ამ წიგნში წარმოდგენილი თანამედროვე თვალსაზრისით კი, ობიექტური შერაცხვის პროცესი გატანილია მიზეზობრიობიდან, ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ცალკე დამოუკიდებელი კომპონენტის სახით.

383

მეორე ეტაპზე, ანუ სუბიექტურ სფეროში, ხდება (განზრახი და თვითიმედოვნებით დამდგარი) შედეგის სუბიექტური შერაცხვა, ხოლო საბოლოოდ, ობიექტური მიზეზობრიობით დაწყებული შერაცხვის პროცესი ინდივიდუალური ბრალეული შერაცხვით შეიძლება დაგვირგვინდეს.

1 საკითხი იმის შესახებ, არსებობს თუ არა გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის სუბიექტური შემადგენლობა, იწვევს აზრთა სხვადასხვაობას. მის არსებობას ქართულ სისხლის სამართალში უარყოფენ *თინათინ წერეთელი* და *ოთარ გამყრელიძე*, ისევე, როგორც არაერთი ავტორი (მაგალითად, კ.პ. იეშეი) გერმანულ სისხლის სამართალში. ჩემი თვალსაზრისით, არსებობს თვითიმედოვნების სუბიექტური შემადგენლობა, რაც ამ საკითხში გერმანელი კ. როქსინის პოზიციას ემთხვევა. ფინალიზმი (მაგალითად, კ. კელცელი) უფრო შორს მიდის და გაუფრთხილებლობის ყველა ფორმისთვის აღიარებს სუბიექტურ შემადგენლობას, რაც არ არის გასაზიარებელი. ამ საკითხზე იხ. E. Struensee: „Objektives“ Risiko und subjektiver Tatbestand, JZ 1987, გვ. 541; C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 1089-1091; K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 523-524; B. Heinrich: Strafrecht - AT II, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 73-74.

4.2.3.1.2. კანონზომიერი პირობის თეორია

სისხლის სამართალში დღეისათვის ეკვივალენტურობის (პი- 384
რობათა) თეორიას არ დაუკარგავს თავისი მნიშვნელობა, არამედ
მისგან განვითარდა თანამედროვე თეორიები. ქართული სისხლის
სამართლისათვის საყურადღებო ერთ-ერთ ასეთ თეორიას წარ-
მოადგენს გერმანულ სისხლის სამართალში განვითარებული მოძ-
ღვრება კანონზომიერი პირობის შესახებ¹, რომელიც, ისევე რო-
გორც *conditio-sine-qua-non*—ფორმულა, ამ თეორიას ეფუძნება.

ამ მოძღვრების მიხედვით, რომელიც უკავშირდება *ენგელსის* 385
(1931) სახელს, პირობა, სისხლის სამართლის თვალსაზრისით,
არის მიზეზობრივი, თუ იგი წარმოადგენს მოვლენათა განვითარების
კანონზომიერ საფუძველს, რომელიც კონკრეტულ შედეგში ფაქ-
ტიურად იქნა რეალიზებული. ამ პროცესში დგინდება, მოქმედება
და შედეგი არის თუ არა ბუნებრივი კანონზომიერებით ერთმანეთ-
თან დაკავშირებული. ამასთან, ისევე როგორც ეკვივალენტურობის
(პირობათა) თეორიის დროს, ყველა პირობა არის თანაბარმნიშ-
ვნელოვანი. ეს თეორია იმით საბუთდება, რომ მიზეზობრიობის
შეფასების დროს იმაზე უნდა იქნეს ყურადღება გამახვილებული,
მოქმედება და შედეგი ჩვეულებისამებრ ერთმანეთთან კანონზომიერ
ურთიერთობაში არიან თუ არა, რადგან მიზეზობრივი კავშირი
კონკრეტულ შემთხვევაში ხშირად ძნელი დასამტკიცებელია. თუ
ამ შეხედულებას მიჰყვები, მაშინ ყველა ცალკეულ შემთხვევაში
კანონზომიერი კავშირი მოქმედებასა და შედეგს შორის უნდა დას-
აბუთდეს, ხოლო კონკრეტული კაუზალობის დამტკიცება კი, არ
არის აუცილებელი. ამ შეხედულების მიმართ შეიძლება გამოითქ-
ვას კრიტიკა, რომ იგი კანონზომიერი პირობის დადგენის დროს
ძალზე რთული და ხელოვნურია. ხშირად შეუძლებელია ზუსტად
იმის დადგენა, თუ როდის არის სახეზე „კანონზომიერი კავშირი“
მოქმედებასა და შედეგს შორის. საბოლოო შედეგით იგი თითქ-

1 იხ. II.-II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამო-
ცემა, 1996, გვ. 283; C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ.
355; K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 29; B. Heinrich:
Strafrecht AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 81-82.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

მის არ განსხვავდება ეკვივალენტურობის თეორიის თავდაპირველი ვარიანტისაგან.

386

მიუხედავად ამ კრიტიკისა, არ შეიძლება არ აღინიშნოს ამ თეორიის დადებითი მხარის შესახებ. არის შემთხვევები, როდესაც *conditio-sine-qua-non*—ფორმულით კაუზალობის დადგენა ძნელია, ხოლო კანონზომიერი პირობის ფორმულის გამოყენებით მისი დასაბუთება კარგად შეიძლება. ასეთ შემთხვევებს წარმოადგენს, მაგალითად, ალტერნატიული მიზეზობრიობის, ან კოლექტიური ორგანოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილების დროს კაუზალობის დადგენა, რაზედაც ქვემოთ კიდევ იქნება ყურადღება გამახვილებული.

4.2.3.2. ადეკვატურობის თეორია

387

ადეკვატურობის თეორია შეეცადა, ეკვივალენტურობის თეორიის უსაზღვროდ ფართო ფარგლები მიზეზობრიობის ეტაპზე შეეზღუდა.¹ მიზეზობრივი შეიძლება იყოს მხოლოდ ქმედების შემადგენლობის ადეკვატური პირობა. ადეკვატურობის თეორიით, მიზეზობრივი კავშირის დადგენისთვის მნიშვნელოვანია იმის გარკვევა, ამა თუ იმ ქმედების ჩადენის დროს თუ რამდენად იყო შესაძლებელი მოსალოდნელი შედეგის გათვალისწინება. ამ მომენტის დასაბუთება როგორც სამოქალაქო, ასევე სისხლის სამართალში ხდება იმით, რომ ქმედება მხოლოდ მაშინ ჩაითვლება შედეგის ადეკვატურ პირობად, თუ მისმა ჩადენამ შედეგის დადგომის ობიექტური შესაძლებლობა ზოგადად, გენერალიზებულად, ე.ი. საყოველთაო ცხოვრებისეული გამოცდილებიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვნად ააძაღლა. ამ თეორიით, მაშინ, როცა მიზეზობრივი კავშირი ატიპიურად ვითარდება, რომლის განჭვრეტა ყოველდღიური ცხოვრებისეული გამოცდილებით შეუძლებელია, ობიექტური შერაცხვა შესაძლებელია უკვე მიზეზობრიობის ეტაპზე გამოირიცხოს.

¹ შედ.: R. Maurach, H. Zipf: Strafrecht, AT I, მე-8 გამოცემა, 1992, გვ. 250; G. Stratenwerth, L. Kuhlen: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2011, გვ. 79; B. Heinrich: Strafrecht – AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. გვ. 80.

§ 10. ქმედების შემაღენლობის მოძღვრება

ასე, მაგალითად, მშობლის მიერ ბავშვის გაჩენა საყოველთაო ცხოვრებისეული გამოცდილებით არ იძლევა იმის შესაძლებლობას, რომ წინასწარ განჭვრეტილ იქნეს ამ ბავშვის მიერ რამდენიმე წლის შემდეგ მკვლელობის ან სხვა დანაშაულის ჩადენის შესაძლებლობა. თუმცა ე.წ. ეკვივალენტურობის (პირობათა) თეორიის მიხედვით ასეთი გარემოება, (მშობლის მიერ ბავშვის გაჩენა, რომელმაც შემდეგ დანაშაული ჩაიდინა), მიზეზობრივ კავშირშია დანაშაულებრივ შედეგთან.

იგივე მდგომარეობაა მდიდარი ნათესავის შორეულ მოგზაურობაში თვითმფრინავით გაგზავნის დროსაც, როცა შემთხვევით გარემოებათა გამო მოხდება ავიაკატასტროფა. ამ შემთხვევაშიც, ზოგადი ცხოვრებისეული გამოცდილებიდან გამომდინარე, მსგავსი ვითარებისთვის არ არის ტიპიურად დამახასიათებელი ანალოგიური შედეგის დადგომა, არამედ ასეთი შედეგის დადგომა ძირითადად უკავშირდება შემთხვევით გარემოებებს.

ატვიპური შედეგობრიობა ამ თეორიის მიხედვით გამორიცხავს მიზეზობრიობას. ეს თეორია უმეტესად ფართოდ გამოიყენება სამოქალაქო სამართალში, ხოლო სისხლის სამართალში მას ნაკლები მხარდაჭერა აქვს.

4.2.3.3. რელევანტურობის თეორია

რელევანტურობის თეორიაც დამდგარი შედეგის ობიექტური შერაცხვის შესაძლებლობის უარყოფას ცდილობს მიზეზობრიობის ეტაპზე. იგი ეკვივალენტურობის (პირობათა) თეორიას იმეორებს და კუმულაციურად მას უმატებს კიდევ ერთ პირობას, რომ ქმედება სისხლისსამართლებრივი კრიტერიუმებით აგრეთვე რელევანტური უნდა იყოს, რომ მოხდეს მისი ობიექტურად შერაცხვა. ამ თეორიის მიხედვით, ყოველი პირობა, რომელმაც გამოიწვია შედეგი, არ წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივად რელევანტურს, რადგან ობიექტური შერაცხვა, გარდა შედეგის გამოწვევისა, სხვა კრიტერიუმებსაც ეფუძნება, რა დროსაც მხედველობაში მიიღება როგორც ნორმის დაცვითი მიზანი, ასევე ცალკეული შემაღენ-

388

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

ლობის თავისებურებანი.¹ ამდენად, იგი წარმოადგენს ეკვივალენტურობისა და ადეკვატურობის თეორიების ერთგვარ კომბინაციას. საბოლოო შედეგით იგი ასევე შეესაბამება დღეისათვის განვითარებულ ობიექტური შერაცხვის თეორიასაც. განსხვავებით ამ თეორიისაგან, რელევანტურობის თეორიის მიხედვით, „შერაცხვა“ არის მიზეზობრიობის ქვეპუნქტი და არ წარმოადგენს კაუზალობისაგან დამოუკიდებელ შეფასების მასშტაბს.

389

დღეისათვის უფრო დასაბუთებულად გამოიყურება ის თეორია, რომელიც შერაცხვის ნორმატიულ კრიტერიუმებს არა მიზეზობრიობის ეტაპზე იყენებს, არამედ მიზეზობრიობისაგან დამოუკიდებელ ობიექტური შერაცხვის ეტაპზე წარმოგვიდგენს.

4.2.4. მიზეზობრიობის სახეები

390

სისხლის სამართლის დოგმატიკა განასხვავებს მიზეზობრიობის სხვადასხვა სახეებს, რომლებიც ცალ-ცალკე იქნება წარმოდგენილი.

4.2.4.1. ალტერნატიული,

ანუ ორმაგი მიზეზობრიობა

391

მაგალითად,

(1) თ.-მ და ბ.-მ ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად, ისე, რომ არ იცოდნენ ერთმანეთის განზრახვის შესახებ, გადაწყვიტეს დ.-ს მოწამლა. მათ ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად ჩაყარეს სასმელში საწამლა. დ. გარდაიცვალა ორივე საწამლავის ერთობლივად მოქმედების შედეგად, მაშინ როდესაც ერთიც და მეორეც, ცალ-ცალკე აღებული, იგივე შედეგს გამოიწვევდა.

(2) ექსპერტიზამ უტყუარად ვერ დაადგინა, ორი პირის მიერ მოკვლის განზრახვით ნასროლი რამდენიმე ტყვიიდან უშუალოდ

¹ შეად.: H. Blei: Strafrecht, AT, მე-8 გამოცემა, 1983, გვ. 104; J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 63.

§ 10. ქმედების შემაღვენლობის მოძღვრება

თუ რომელმა გამოიწვია სასიკვდილო შედეგი. მაგალითად, ვერ დადგინდა, თუ რომელი ტყვია მოხვდა მსხვერპლს ან მოხვედრილი ტყვიებიდან რომელი იყო სასიკვდილო შედეგის გამომწვევი.

ამ ორ კაზუსში არის თუ არა თითოეული პირის მოქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის მიზეზობრივი კავშირი?

ალტერნატიული მიზეზობრიობა სახეზეა იმ შემთხვევაში, როცა შედეგი გამოიწვია ორმა ან მეტმა ქმედებამ (პირობამ), მაშინ, როდესაც თითოეული ამ პირობათაგანი სავსებით საკმარისი იყო შედეგის დადგომისათვის. 39.2

თუ თ.-ს და ბ.-ს მოქმედება, ცალ-ცალკე აღებული, სავსებით საკმარისი იყო შედეგის დასადგომად, ასეთ შემთხვევაში ორივეს ჩადენილი აქვს დამთავრებული დანაშაული.

ალტერნატიული მიზეზობრიობის შემთხვევაში დამთავრებული დანაშაულისათვის დასჯადობის დასაბუთება, ერთი შეხედვით, არ გამომდინარეობს მიზეზობრიობის ე.წ. ეკვივალენტურობის, ანუ პირობათა თეორიიდან, რადგან, თუ ერთობლიობაში შევაფასებთ ვითარებას, როგორც ერთი, ისე მეორე პირობის არსებობის გარეშე, ერთ-ერთი მოქმედების შესრულების შემთხვევაში, შედეგი თავისი კონკრეტული ფორმით მაინც დადგებოდა.¹ თ.-ს რომ არ ემოქმედა, შედეგი მაინც დადგებოდა, ამიტომ რატომ უნდა შეერაცხოს მას ობიექტურად შედეგი და, პირიქით, იგივე შეიძლება ითქვას ბ.-ს მოქმედებაზეც. ამიტომ, წესით, ორივე უნდა დაისაჯოს განზრახ მკვლელობის მცდელობისათვის, რაც არ იქნებოდა სწორი. სწორედ ამიტომ, გაბატონებულია ის მოსაზრება, რომელიც ახდენს მიზეზობრიობის პირობათა თეორიის ფორმულის მოდიფიკაციას: ვინაიდან ალტერნატიული მიზეზობრიობის დროს ორივე პირობა არა ერთდროულად, არამედ ცალ-ცალკე აღებული, მეორე პირობისგან დამოუკიდებლად განიხილება, კაზუსის ამოხსნისა თუ პრაქტიკაში გამოყენების დროს ორივეს დამთავრებული შედეგი უნდა შეერაცხოს ობიექტურად. 39.3

ანალოგიურია მიზეზობრივი კავშირის დადგენის პრობლემა პირობათა თეორიის მიხედვით კოლექტიური ორგანოს მიერ

¹ შეად.: K. Kühl: *Stafrecht*, AT, მე-6 გამოცემა, გვ. 27; BGHSt 39, გვ. 195-198; BGHSt 32, 25-27; H. Blei: *Strafrecht*, AT, მე-8 გამოცემა, 1983, გვ. 103.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

გადაწყვეტილების მიღების შემთხვევაში.

მაგალითად, ერთ-ერთი კერძო სამართლის იურიდიული პირის გამგეობამ ხმების უმრავლესობით მიიღო გადაწყვეტილება. ამ გადაწყვეტილების მიღების საფუძველზე განხორციელდა ისეთი მოქმედება, რამაც ადამიანთა ჯანმრთელობის დაზიანება და მსხვერპლი გამოიწვია. გადაწყვეტილება მიღებულ იქნა ერთხმად, თუმცა საკმარისი იყო ხმების უმრავლესობა. ნებისმიერმა ცალკე აღებულმა გამგეობის წევრმა შეიძლება ამტკიცოს, რომ მის მიერ ხმის მიუცემლობის შემთხვევაშიც გადაწყვეტილება მაინც იქნებოდა მიღებული და შედეგი დადგებოდა.

ასეთ ვითარებაში, დოგმატიკურად სახეზე გვაქვს ალტერნატიული მიზეზობრიობის მსგავსი სიტუაცია, რომლის დასაბუთება პირობათა თეორიით ძნელია. ამ შემთხვევაშიც უნდა მოვახდინოთ *conditio-sine-qua-non*-ფორმულის მოდიფიკაცია: გამგეობის წევრების მოქმედება არა ერთდროულად, არამედ ცალ-ცალკე აღებული, სხვათა მოქმედებებისგან დამოუკიდებლად უნდა განვიხილოთ და დავადგინოთ, რომ ეს იყო მოქმედება, რომელმაც შედეგი გამოიწვია, რის გამოც კოლექტიური ორგანოს გადაწყვეტილების მიმღებ ყველა წევრს შეიძლება შეერაცხოს შედეგი ობიექტურად.

ამ შემთხვევაში ობიექტური შერაცხვის დროს გვაინტერესებს არა იმდენად ის, სხვისი მოქმედებით შედეგი მაინც დადგებოდა თუ არა, არამედ ის, რომ ეს შედეგი რეალურად დადგა იმ პირის მოქმედებით, რომელსაც შედეგი ობიექტურად უნდა შეერაცხოს. მაშასადამე, შედეგი წარმოადგენს მოვლენათა განვითარების კანონზომიერ ბუნებრივ რეზულტატს (მოძღვრება ეწ. კანონზომიერი პირობის შესახებ).

394

ალტერნატიული მიზეზობრიობა განსხვავდება იმ შემთხვევებისაგან, როცა უტყუარად ვერ დგინდება, ორი ან მეტი პირობიდან უშუალოდ თუ რომელმა გამოიწვია სასიკვდილო შედეგი. მაგალითად, ზემოთ მოყვანილ მაგალითში, თუ ვერ დადგინდა მოქმედებათა „თანამიზეზობრიობა“, ან თუ რომელი ტყვია მოხვდა მსხვერპლს და მოხვედრილი ტყვიებიდან რომელი იყო სასიკვდილო შედეგის გამომწვევი. ასეთ შემთხვევაში, ყველა ეჭვის ბრალდებულის სასარგებლოდ გადაწყვეტის პრინციპიდან („*in dubio pro*

reo") გამომდინარე, შედეგი არცერთს არ შეერაცხება ობიექტურად. მიუხედავად შედეგის დადგომისა, შეიძლება დადგინდეს მხოლოდ დანაშაულის მცდელობა ყველა იმ პირის მიმართ, ვინც მოკვლის განზრახვით გაისროლა მსხვერპლის მისამართით.

ამ უკანასკნელი შემთხვევისგან განსხვავებით, ალტერნატიული მიზეზობრიობა გვაქვს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა უტყუარად დადგინდება, რომ ორი ან მეტი ქმედებიდან თითოეული მათგანი, ცალკე აღებული, სავსებით საკმარისი პირობა იქნებოდა შედეგისათვის.

სისხლის სამართლის დოგმატიკაში განვითარებული პოზიცია იმის შესახებ, რომ შედეგის დადგომის მიუხედავად, ასეთ შემთხვევაში გამოყენებულ უნდა იქნეს განზრახი დანაშაულის მცდელობის კონსტრუქცია, გერმანული სამართლის ზეგავლენით იქნა დამკვიდრებული ქართულ სისხლის სამართლის თეორიასა და პრაქტიკაში¹. ამან თავის დროზე გარკვეული აზრთა სხვადასხვაობა გამოიწვია, მაგრამ საბოლოოდ, განსაკუთრებით პრაქტიკოსთა ოურისტებში, ჰპოვა სათანადო მხარდაჭერა.²

395

1 იხ. მ. ტურავა: სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, მე-8 გამოცემა, 2010, გვ. 100-101, ისევე როგორც მისი ადრეული გამოცემები.
2 მახსოვს ერთ-ერთ შემთხვევა ჩემი სამოსამართლო პრაქტიკიდან უზენაეს სასამართლოში: გასული საუკუნის 90-იან წლებში, პოლიტიკური დაპირისპირების ნიადაგზე, პირთა ჯგუფის მიერ ჩადენილ შ.-ს მკვლელობის საქმეზე მსხვერპლის სიკვდილი საზეზე იყო. ამასთან, დადგენილი იყო, რომ ყველა მათგანი მისი მანქანის მიმართულებით ისროდა მოკვლის განზრახვით, სიკვდილი კი დადგა ერთ-ერთი ტყვიის მოხვედრით, მაგრამ არ იყო უტყუარად დადგენილი, თუ რომელი მათგანის ტყვია გახდა შედეგის უშუალოდ გამომწვევი და არც მათი მოქმედების „თანამიზეზობრიობა“. ჯგუფის ყველა წევრს შეფარებული ჰქონდა სასჯელი დამთავრებული განზრახი მკვლელობის ბრალდებით. მოგვიანებით, უზენაეს სასამართლოში განაჩენის კვალიფიკაციის ქველა მსჯავრდებულის მიმართ მკვლელობის მცდელობით შეცვლის შემდეგ, დაზარალებულმა გააკვირვებით იკითხა: „რა, ჩემი შეილი ცოცხალია?“

4.2.4.2. კუმულაციური მიზეზობრიობა

396

მაგალითად, თ.-მ და ბ.-მ, ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად, მოკვლის განზრახვით, ჩაუყარეს საწამლავი დ.-ს, რის შედეგადაც იგი გარდაიცვალა. ექსპერტიზამ დაადგინა, რომ თითოეული მათგანის მიერ ჩაყრილი საწამლავი, ცალკე აღებული, შედეგის დასადგომად საკმარისი ვერ იქნებოდა, მაგრამ ერთობლიობაში სასიკვდილო შედეგის დადგომა გამოიწვია. აგებს თუ არა თითოეული მათგანი პასუხს დამთავრებული დანაშაულისათვის?

კუმულაციური მიზეზობრიობა არსებობს იმ შემთხვევაში, როცა შედეგი გამოიწვია ორმა (ან მეტმა) ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელმა ქმედებამ, ანუ ქმედებათა ჯამმა, მაგრამ თითოეული ქმედების ჩამდენი პირის წარმოდგენით მის მიერ შესრულებული ქმედება სავსებით საკმარისი იყო შედეგის დასადგომად.¹ ამასთან, მათ არ იცოდნენ ერთმანეთის მოქმედებისა და განზრახვის შესახებ. აქ მოცემულ მაგალითში, თ.-მ და ბ.-მ ჩაუყარეს საწამლავი დ.-ს. გარდაიცვალა. თითოეული მათგანის მიერ ჩაყრილი საწამლავი შედეგის დასადგომად საკმარისი არ იქნებოდა, ამიტომ, მიუხედავად შედეგის დადგომისა და მათი განზრახვისა, თითოეული მათგანი პასუხს აგებს მხოლოდ მცდელობისათვის. დასაბუთება არის ის, რომ, მართალია, მიზეზობრივი კავშირი არსებობს, მაგრამ ვინაიდან შედეგი მხოლოდ ერთობლივი ქმედების შედეგად დადგა, ერთიანი განზრახვის გარეშე, პირს არ შეიძლება ობიექტურად შეერაცხოს შედეგი, რომლის ავტორიც იგი ვერ იქნებოდა, თუ არა მეორე პირის მოქმედება და არც ითვალისწინებდა მიზეზობრიობის ჯაჭვის ამგვარ განვითარებას. თუმცა მიზეზობრიობის ეკვივალენტურობის თეორიით, ორივე პირობა მიზეზობრივ კავშირშია შედეგთან, ვინაიდან ამ პირობათა გარეშე შედეგი კონკრეტული ფორმით არ დადგებოდა.

397

კაზუსის ამოხსნისა და პრაქტიკული გამოყენებისთვის რეკო-

¹ შეად.: BGHSt 4, გვ. 360-361; BGHSt 37, გვ. 106-131; J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 241; J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, Allgemeiner Teil, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 58; K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, გვ. 29.

§ 10. ქმედების შემადგენლობის მოძღვრება

მენდაცია: როგორც ვხედავთ, ე.წ. კუმულაციური ანუ ატიპიური მიზეზობრიობის დროს არ არის მიზეზობრივი კავშირის დადგენის პრობლემა, რადგან ორი ან მეტი პირის მოქმედების კაუზალობა დამდგარ შედეგთან უდავოა, ვინაიდან მათ გარეშე შედეგი ამ კონკრეტული ფორმით ვერ დადგებოდა. თუ მიზეზობრიობა სახეზეა, შესაბამისად, წესით ორივე პირის დასჯა უნდა მოხდეს დამთავრებული დანაშაულისთვის, მაგრამ ვინაიდან შედეგის ობიექტური შერაცხვა ვერ მოხდება, ამიტომ სწორია, კაზუსის ამოხსნის დროს თუ პრაქტიკაში, შედეგის შერაცხვაზე მსჯელობის ობიექტური შერაცხვის ეტაპზე გადატანა, ასეთი შერაცხვის უარყოფა და ყველა მათგანის დანაშაულის მცდელობისთვის დასჯა.

კუმულაციური მიზეზობრიობა არის ის შემთხვევა, როცა მიზეზობრივი კავშირი არსებობს, მაგრამ ობიექტური შერაცხვის თეორია გამოიყენება, რათა, მიზეზობრივი კავშირის არსებობის მიუხედავად, ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ეტაპზევე დამთავრებული დანაშაულისათვის დასჯადობა იქნეს უარყოფილი. 398

კუმულაციური მიზეზობრიობის დროს ნაკლებ დამაჯერებელია პრობლემის გადატანა ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის ეტაპზე და მისი გადაწყვეტა მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში შეცდომის ფარგლებში, როგორც ეს ხდებოდა ობიექტური შერაცხვის მოძღვრების განვითარებამდე. 399

4.2.4.3. კიპოთეტური და

სხვა მსგავსი მიზეზობრიობა

კიპოთეტური მიზეზობრიობა არსებობს იმ შემთხვევაში, როცა ქმედებამ გამოიწვია (დააჩქარა) შედეგი, რომელიც მოგვიანებით სხვა მიზეზით, რომელიც მესამე პირის მიერ არ იყო შექმნილი, მაინც დადგებოდა.¹ 400

მაგალითად, თ.-მ მოწამლა ლ., რასაც მოჰყვა მისი სიკვდილი,

1 იხ.: BGHSt 2, გვ. 20; BGHSt 10, გვ. 369; C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 361-362; V. Krey: Deutsches Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 98-99.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

მაგრამ დადგინდა, რომ ლ. აკად იყო და მაინც მოკვდიბოდა დროის მცირე მონაკვეთში. განხორციელდა თუ არა თ.-ს მოქმედებით დამთავრებული დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობა?

დროის მცირე მონაკვეთში სიკვდილის გარდაუვალი მოლოდინის მიუხედავად, თ.-მ განახორციელა დამთავრებული დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობა, ვინაიდან ლ.-ს ბუნებრივი სიკვდილი თუნდაც დროის მცირე მონაკვეთით დააჩქარა. ასეთ შემთხვევაში, არსებობს მიზეზობრივი კავშირი და შედეგის ობიექტური შერაცხვის საფუძველი.

სხვა მაგალითის მიხედვით, თ.-მ თბილისის აეროპორტში მოკლა ლ., რომელიც მიფრინავდა პარიზში. თვითმფრინავი, რომლითაც ლ. უნდა გაფრენილიყო, რამდენიმე წუთში ავიაკატასტროფის შედეგად ჩამოვარდა, რასაც მგზავრთა დაღუპვა მოჰყვა. დადგინდა, რომ ლ.-ს სიკვდილი ამ ავიაკატასტროფის შედეგად გარდაუვლად დადგებოდა. აქაც თ.-მ თავისი მოქმედებით განახორციელა თუ არა დამთავრებული დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობა?

მიუხედავად იმისა, რომ ლ.-ს სიკვდილი დროის მცირე მონაკვეთში გარდაუვლად დადგებოდა, ამ შემთხვევაშიც არსებობს უფრო ადრე დამდგარი კონკრეტული შედეგის გამომწვევი უშუალო მიზეზი და ასევე თ.-ს ობიექტურადაც შეერაცხება დამდგარი შედეგი, რის გამოც, დამთავრებული დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობა სახეზეა. ის არგუმენტი, რომ მსხვერპლი რამდენიმე წუთში მაინც მოკვდიბოდა, არ არის საკმარისი სხვაგვარი დასკვნის გასაკეთებლად. ჰიპოთეტური მიზეზობრიობის დროს შედეგი ყოველთვის ობიექტურად შეერაცხება იმ პირს, ვინც თავისი მოქმედებით შედეგის დადგომა გამოიწვია (დააჩქარა). სწორედ ამიტომ არის, რომ ე.წ. აქტიური ევთანაზიის შემთხვევები (მკვლელობა მსხვერპლის თხოვნით), როცა მომაკვდავი მსხვერპლის სიცოცხლის მოსპობა ხდება მისი დაჟინებული თხოვნითა და ნამდვილი ნების შესაბამისად, სსკ-ის 110-ე მუხლით დასჯადია და ამ შემთხვევაში არგუმენტი, რომ მსხვერპლი მაინც მოკვდიბოდა, მიზეზობრივ კავშირსა და შედეგის ობიექტურ შერაცხვას არ გამორიცხავს.

„რერესის აკრძალვის“ თეორიასთან დაკავშირებით ლიტერ-

§ 10. ქმედების შემადგენლობის მოძღვრება

ატურაში ცალკე გამოყოფილი „გაწყვეტილი მიზეზობრიობა“¹ პი-პოტეტური მიზეზობრიობის მოყვანილი მაგალითისგან იმით გან-სხვავდება, რომ ჩადენილი ქმედებაც აუცილებლად გამოიწვევდა შედეგს, მაგრამ შედეგის დადგომამდე ჩადენილ იქნა სხვა ახალი მოქმედება, რომელმაც შედეგი მანამდე უშუალოდ გამოიწვია. ასეთ შემთხვევაში არ არსებობს პირველი მოქმედების მიზეზობრივი კავშირი შედეგთან, რადგან იგი გაწყდა.

მაგალითად, თ.-მ² მოწამლა ლ. სანამ ეს უკანასკნელი მოკვდე-ბოდა, ლ.-ს თავს დაესხა შეიარაღებული ბ., რომელმაც მოკლა იგი პისტოლეტით. სასიკვდილო შედეგი დადგებოდა იმისდა მიუხედა-ვად, თ. მოწამლავდა თუ არა მანამდე ლ.-ს. არის თუ არა თ.-ს მოქმედება მიზეზობრივ კავშირში შედეგთან და განახორციელა თუ არა მან დამთავრებული დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობა?

როგორც ჩანს, ბ.-ს მოქმედების შედეგი არ იყო დამოკიდებული თ.-ს ქმედებაზე. ამიტომ, თ.-ს მოქმედება არ არის მიზეზობრივ კა-ვშირში შედეგთან, რის გამოც, თ.-ს არც დამთავრებული დანაშაუ-ლის ობიექტური შემადგენლობა განუხორციელებია. ამ შემთხვევაში მან შეიძლება, პასუხი აგოს მცდელობისათვის, ხოლო ბ.-მ დამ-თავრებული დანაშაულისათვის.² არგუმენტაცია მდგომარეობს იმაში, რომ თ.-ს რომ არ მოეწამლა, ლ.-ს მაინც მოკლავდა ბ.

ასევე ცალკე გამოიყოფა მიზეზობრიობის შემთხვევათა ისეთი 402 ჯგუფი, რომელსაც პირობითად „გამსწრები“ ან სხვანაირად „მრა-ვალსაფეხურიანი მიზეზობრიობა“ ეწოდება.³ ამ შემთხვევაშიც, მარ-თალია, უშუალო შედეგი ახალმა მოქმედებამ გამოიწვია, მაგრამ თავდაპირველი მოქმედების გარეშე ეს შედეგი არ დადგებოდა, ე.ი.

1 იხ.: BGHSt 4, გვ. 360; J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 239-240; V. Krey: Deutsches Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 99; H. H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 283-284.

2 ანალოგიურ პოზიციაზე იხ. H. Welzel, Das Deutsche Strafrecht, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 44.

3 იხ.: BGHSt 39, გვ. 322; BGHSt 4, გვ. 360; K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამო-ცემა, 2008, გვ. 33; J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 60; B. Heinrich: Strafrecht - AT 1, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 86.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

პირველი მოქმედებაც მიზეზობრივ კავშირშია შედეგთან, რის გამოც შედეგი ობიექტურად მასაც შეერაცხება და არა მარტო იმას, ვინც ასეთი შედეგი უშუალოდ გამოიწვია:

მაგალითად, თ.-მ მოწამლა ლ., ისე, რომ ამ ქმედებას მისი სიკვდილი უნდა მოჰყოლოდა, თუმცა უცბად კი არ მოკვდა, არამედ დაძაბუნდა. სასიკვდილო შედეგის დადგომამდე ლ.-ს თავს დაესხა ბ. და მოახერხა მისი მოკვლა, ვინაიდან ლ. დაძაბუნებული იყო და სათანადო წინააღმდეგობა ვერ გაუწია თავდამსხმელს.

მათ მოქმედებებსა და დამდგარ შედეგს შორის არის მიზეზობრივი კავშირი, ასევე ორივეს ობიექტურად შეერაცხებათ დამდგარი შედეგი, რითაც მათ „თანამიზეზობრიობით“ განაზოციელებს დამთავრებული დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობა. თ.-ს რომ არ მოეწამლა, ლ. თავის დაცვას მოახერხებდა და შედეგი ამ ფორმით არ დადგებოდა, თუმცა უფრო გვიან ამ მოქმედების შედეგად მოკვდებოდა. თუმცა არსებობს შესაძლებლობა, ისევე როგორც კუმულაციური მიზეზობრიობის დროს, საკითხი სხვაგვარად იქნეს გადაწყვეტილი, კერძოდ, მიზეზობრივი კავშირის არსებობის მიუხედავად, ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ეტაპზე დამთავრებული დანაშაულისთვის დასჯადობა იქნეს უარყოფილი შედეგის თ.-სთვის ობიექტური შერაცხვის გამორიცხვის გზით, რის შესახებაც ყურადღება გამახვილდება ე.წ. რეგრესის აკრძალვის თეორიის განხილვის დროსაც. ამასთან, შედეგის ობიექტური შერაცხვის შემთხვევაში, ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის ეტაპზე შეიძლება დამატებით შემოწმდეს, ხომ არ ჰქონდა ადგილი მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში არსებით გადახრას, რომელმაც, შედეგის ობიექტური შერაცხვის მიუხედავად, განხრახვის გამორიცხვა შეიძლება გამოიწვიოს.

4.2.5. გენერალური მიზეზობრიობის მოძღვრება

სასამართლო პრაქტიკაში სირთულეები წარმოიშობა მიზეზობრივი კავშირის დადგენისას ე.წ. პროდუქციისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის სფეროში¹. არის შემთხვევები, როცა პროდუქციის გამოყენება, როგორცაა, მაგალითად, მედიკამენტები, კვების პროდუქტები ან ყოფა-ცხოვრებაში გამოსაყენებელი სხვადასხვა საგნები, იწვევს ჯანმრთელობის დაზიანებას ან სიკვდილს. ამ შემთხვევაში საჭიროა იმის დადგენა, არის თუ არა დამდგარი შედეგი მომხმარებლის მიერ კონკრეტული პროდუქტის მიღებით (გამოყენებით) გამოწვეული, ე.ი. არსებობს თუ არა მათ შორის მიზეზ-შედეგობრივი კავშირი. საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა შესაძლებლობებით ამის დადგენა ბევრჯერ ვერ ხერხდება. ამ სირთულეთა გათვალისწინებით, სასამართლო პრაქტიკამ ასეთ შემთხვევებში მიზეზობრივი კავშირის დადგენისათვის მოთხოვნები შეამსუბუქა და შეიმუშავა ე.წ. გენერალური მიზეზობრიობის ფორმულა.

ქართულ სასამართლო პრაქტიკაში ეს საკითხი ჯერჯერობით არ არის აქტუალური, რადგან სათანადოდ არ არის განვითარებული სამეურნეო სისხლის სამართალი.² მიუხედავად ამისა, თანამედროვე ქართული სისხლის სამართლის განვითარებისათვის მნიშვნელოვანია ამ სფეროში უცხოური გამოცდილების შესწავლა. ასეთი შემთხვევებისათვის, უცხოური, მაგალითად, გერმანული სასამართლო პრაქტიკა ავითარებს ე.წ. გენერალური კაუზალობის თეორიას, რომელიც მიზეზობრივი კავშირის არსებობას ასაბუთებს იმ შემთხვევაშიც, როცა ბუნების კანონებით მოვლენათა ურთიერთკავშირი კონკრეტულად არ არის ახსნილი ან ახსნადი.

1 იხ. K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 19-20. ამ საკითხზე იხ. ასევე: K. Tiedemann: Wirtschaftsstrafrecht, Einführung und AT, მე-2 გამოცემა, 2007, გვ. 94-97; W. Hassemer: Produktverantwortung im modernen Strafrecht, მე-2 გამოცემა, 1996; I. Puppe: „Naturgesetze“ vor Gericht, JZ 1994, გვ. 1147.

2 სამეურნეო სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის ინსტიტუტების შესახებ იხ. K. Tiedemann: Wirtschaftsstrafrecht, Einführung und AT, მე-2 გამოცემა, 2007.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

404

გერმანიაში დღემდე სადავოდ რჩება ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 70-იანი წლების დასაწყისში აახენის სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილება ე.წ. კონტერგანის პროცესში¹. სადავო გახდა მედიკამენტ *თალიდომიდის* მიზეზობრიობა ჯანმრთელობის დაზიანებისათვის ემბრიონალურ სტადიაზე.²

ე.წ. „კონტერგანის სკანდალი“³ არის სამედიცინო სფეროში მედიკამენტთან დაკავშირებული ერთ-ერთი გახმაურებული ისტორია. მედიკამენტი „კონტერგანი“ 50-იანი წლებიდან გამოიყენებოდა ორსული ქალების მიერ, ვიდრე 60-იანი წლების დასაწყისში არ იქნა დადგენილი მისი მავნე ზეგავლენა ფეხშიძე ქალის ჯანმრთელობასა და ჩანასახის განვითარებაზე.

405

სასამართლო გადაწყვეტილებაში გამოხატული პოზიციის მიხედვით, კაუზალობა გაგებულ უნდა იქნეს არა საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა თვალთახედვით, არამედ - ნორმატიულად. ამასთან, სასამართლომ დადგენილად მიიჩნია, რომ ყველა შემთხვევაში კაუზალობას საბუნებისმეტყველო კანონზომიერებათა თვალსაზრისითაც ჰქონდა ადგილი, მაგრამ კონკრეტულად ვერ დაასაბუთა იგი. ამასთან დაკავშირებით, *კლაუს ტიდემანი*⁴ უთითებს ორ პრობლემაზე, რომელიც სისხლის სამართლის მეცნიერებაში სადავოა:

(1) მიზეზობრივი კავშირის განვითარების კანონზომიერების ცოდნა და დასაბუთება წარმოადგენს სისხლის საპროცესო სამართლისა და მტკიცებულებათა წარმოების საკითხს თუ სხეულის

1 ე.წ. კონტერგანის პროცესზე იხ. JZ 1971, გვ. 507; ასევე: Armin Kaufmann: Tatbestandsmäßigkeit und Verursachung im Contergan-Verfahren, JZ 1971, გვ. 575. შედ. K. Tiedemann: Wirtschaftsstrafrecht, Einführung und AT, მე-2 გამოცემა, 2007, გვ. 95. ე.წ. „კონტერგანის საქმეზე“ სასამართლო პროცესი რამდენიმე პირის მიმართ დაიწყო 1968 წელს აახენის სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა დიდი პალატის მიერ სხეულის განზრახი და გაუფრთხილებლობითი დაზიანებებისა და სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპობის ბრალდებებით და გაგრძელდა 1970 წლის ბოლომდე.

2 იხ. H.-H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 283.

3 გერმანულად: Contergan-Skandal.

4 იხ. K. Tiedemann: Wirtschaftsstrafrecht, Einführung und AT, მე-2 გამოცემა, 2007, გვ. 95.

§ 10. ქმედების შემადგენლობის მოძღვრება

დაზიანების ქმედების შემადგენლობის მატერიალურ-სამართლებრივ მხარეს ეკუთვნის.¹

(2) პრენატალური² ზემოქმედება შეიძლება თუ არა შეფასებულ იქნეს, როგორც სხვისი სხეულის დაზიანება (გერმანიის სსკ-ის 229-ე პარაგრაფი), მაშინ, როდესაც ემბრიონი, გერმანული სისხლის სამართლით, როგორც წესი, მხოლოდ განზრახი მოქმედებისაგან (სისხლის სამართლის კოდექსის 218-ე და მომდევნო პარაგრაფები) არის დაცული. აახენის სასამართლომ სხეულის დაზიანების გამომწვევად მიიჩნია ისეთი მოქმედება, რომელიც ჩანასახის დაბადებამდე განხორციელდა და რის შესახებაც ცნობილი გახდა მხოლოდ ბავშვის დაბადების შემდგომ.³

ამის შემდეგ, გერმანიის ფედერალურმა უზენაესმა სასამართლომ კიდევ ორჯერ მიიღო გახმაურებული გადაწყვეტილება კაუზალობის პრობლემატიკაზე პროდუქციისათვის პასუხისმგებლობის სფეროში.⁴

(1) პირველი გახლავთ ე.წ. „ტყავის საწმენდი სითხის შემთხვევა“⁵.

საქმის შინაარსი მდგომარეობს იმაში, რომ ერთ-ერთი ფირმის მიერ წარმოებულმა ფენსაცმლისა და ტყავის სხვა საქონლის საწ-

1 შედ. K. Tiedemann (2007), იქვე, გვ. 95; ასევე: Armin Kaufmann: Tatbestandsmäßigkeit und Verursachung im Contergan-Verfahren, JZ 1971, გვ. 569.

2 ლათ. პრენატალური მედიცინაში ნიშნავს: *prae* წინ, ხოლო *natalis* დაბადებასთან, შობასთან დაკავშირებული. პრენატალური ზემოქმედება ნიშნავს ქმედებას, რომელიც დაკავშირებულია მშობიარობის წინა პერიოდში ნაყოფის მიმართ განხორციელებულ მოქმედებებთან.

3 შედ. K. Tiedemann (2007), იქვე, გვ. 95.

4 ორივე ეს გადაწყვეტილება ასევე განხილულია ი. პუპეს მიერ სასამართლო პრაქტიკის ანალიზისადმი მიძღვნილ წიგნში: I. Puppe: Strafrecht, AT im Spiegel der Rechtsprechung I, 2002, გვ. 45-54. იხ. ასევე: K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 20.

5 ე.წ. *Lederspray-Fall*. ამის შესახებ იხ. BGHSt 37, გვ. 106. იხ. ასევე: C. Roxin: Höchststrichterliche Rechtsprechung zum AT des Strafrechts, 1998, გვ. 141, 211.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

მენდმა სითხემ მომხმარებლებში გამოიწვია ჯანმრთელობის მნიშვნელოვანი დაზიანება, კერძოდ, ფილტვის დაავადება. შიდასაწარმოო გამოკვლევები და ტოქსიკოლოგთა საექსპერტო დასკვნები არ იყო ცალსახა და შედეგიანი. მას შემდეგ, რაც 1980 წლის ნოემბერში გავრცელდა ზიანის შესახებ პირველი ინფორმაცია, ფირმამ თავდაპირველად, 1981 წლის მაისში, მიიღო გადაწყვეტილება, უარი ეთქვა წარმოების შეჩერებასა და საქონლის უკან გამოთხოვის აქციის ჩატარებაზე, 1983 წლის სექტემბერში კი, მაშინდელი ჯანმრთელობის დაცვის ფედერალური სამსახურის ზეწოლის შედეგად, იძულებული შეიქმნა, საბოლოოდ შეეჩერებინა გაყიდვა და საქონელი უკან გამოეთხოვა.

სირთულეს ქმნიდა ის გარემოება, რომ სითხის მოქმედებასა და ადამიანთა ჯანმრთელობის დაზიანებას შორის კონკრეტული მიზეზობრივი კავშირი კატეგორიულად ვერ დადგინდა. ზოგიერთი დასკვნა დადგენილად მიიჩნეოდა კაუზალობის არსებობას, ზოგიერთი კი, უარყოფდა მას. მიუხედავად იმისა, რომ ზიანის გამომწვევი კონკრეტული ტოქსიკური ნივთიერება და კაუზალობა ვერ იქნა უდავოდ დადგენილი, ფედერალური სასამართლო დაკმაყოფილდა იმით, რომ საქმის არსებითად განმხილველი მოსამართლის მიერ გამორიცხული იქნა ზიანის გამომწვევი ყველა სხვა შესაძლო დამატებითი ან სარეზერვო გარემოების არსებობა (ე.წ. გამორიცხვის პრინციპი). ამასთან, სასამართლომ მიიჩნია, რომ შესაძლებელი იყო იმ საკითხის ღიად დატოვება, ტყავის საწმენდი სითხის თუ რომელმა შემადგენელმა ნივთიერებამ გამოიწვია უშუალოდ მომხმარებელთა ჯანმრთელობის დაზიანება.¹

(2) მეორე შეეხება ე.წ. „ხის დამცავი საშუალების შემთხვევას“².

ფედერალური სასამართლოს მიერ კაუზალობა იმ შემთხვევაშიც კი იქნა დადგენილად მიჩნეული, როცა საბუნებისმეტყველო მცენიერებათა ექსპერტებს შორის არ არსებობდა ერთიანი აზრი

1 ამ საკითხზე შეად. K. Tiedemann: Wirtschaftsstrafrecht, Einführung und AT, მე-2 გამოცემა, 2007, გვ. 96, ასევე: II.-II. Jescheck, T. Weigend: I. Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 281-283; C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 357.

2 ე.წ. Holzschutzmittel-Fall. ამის შესახებ იხ. BGHSt 41, გვ. 206.

§ 10. ქმედების შემადგენლობის მოძღვრება

იმის შესახებ, ხის დამცავმა საშუალებამ მართლა გამოიწვია თუ არა და როგორ განვითარდა მომხმარებელთა ჯანმრთელობის სრულყოფილ სხვადასხვა სახის დაზიანების მიზეზობრიობის პროცესი. სხვა მიზეზების გამორიცხვა შესაძლებლად იქნა მიჩნეული იმით, რომ საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა სფეროში არსებული ცოდნა-გამოცდილებისა და სხვა ინდივიუ (სავარაუდო) ფაქტობრივ გარემოებათა ერთობლივი შეფასებით ხის დამცავი საშუალების მიერ - მინიმუმ - მომხმარებელთათვის თანადაზიანების მიყენება უდავოდ იქნა მიჩნეული.

ასეთ შემთხვევებში, ითვლება, რომ არსებობს ე.წ. გენერალური მიზეზობრიობა მოქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის, რომელიც განსხვავდება მიზეზობრიობაზე არსებული კლასიკური წარმოდგენებისგან. იგი იყენებს ე.წ. კუმულაციური მიზეზობრიობის წესებს, როცა საკმარისად მიიჩნევა, რომ სადავო პროდუქტი შეიძლება იყოს მავნე შედეგის გამომწვევი მხოლოდ ერთ-ერთი და არა ერთადერთი პირობა. ამით, სასამართლო პრაქტიკა ახდენს კაუზალობის დამტკიცების პროცესის გამარტივებას, რაც გარკვეულ აზრთა სხვადასხვაობას იწვევს სისხლის სამართლის დოგმატიკაში. იგი ასევე იწვევს გარკვეულ სპეკულაციებს სასამართლო პრაქტიკაში და აადვილებს სისხლის სამართლის პროცესების წარმართვას ამა თუ იმ პროდუქტის მავნებლობის ბრალდებით.¹

¹ ასე, მაგალითად, გერმანიაში, გასული საუკუნის 90-იან წლებში, ფრანკ-ფურტის პროკურატურა ატარებდა მოკვლევას ერთ-ერთი სააქციო საზოგადოების წინააღმდეგ, რომელიც იყო *ამალგამის* ერთადერთი მწარმოებელი გერმანიაში, იმ ეჭვის საფუძველზე, რომ ამ საშუალების გამოყენება კარიესული კბილების სამკურნალოდ იწვევდა ავადმყოფობებს. სისხლის სამართლებრივი დევნის ზეწოლის გამო, საწარმომ შეწყვიტა ამ პროდუქციის წარმოება, რის გამოც ამ საქმეზე შეწყდა დევნა გერმანიის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 153(a) ე პარაგრაფის საფუძველზე. ამის შესახებ იხ. K. Tiedemann: Wirtschaftsstrafrecht, Einführung und AT, მე-2 გამოცემა, 2007, გვ. 96-97, ასევე: K. Tiedemann: Körperverletzung und strafrechtliche Produktverantwortung. წიგნში: FS für Hans Joachim Hirsch zum 70. Geburtstag, 1999, გვ. 765.

108

„პროდუქციისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის“ პრობლემატიკა ცნობილია, ასევე, სხვა ქვეყნების პრაქტიკიდანაც.

ასე, მაგალითად, გერმანული ე.წ. „ტყავის საწმენდი სითხის შემთხვევის“ ანალოგს წარმოადგენს ესპანეთის უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება ე.წ. „რაპსის ზეთის“¹ საქმეზე², რომელიც გერმანული სასამართლო პრაქტიკის პოზიციებს იზიარებს.³

409

ამასადამე, კაუზალობის კონტექსტში დღის წესრიგში დგება არა საკითხი იმის თაობაზე, მოვლენათა განვითარების სურათის მიხედვით, შედეგი კონკრეტული მოქმედების გარეშეც დადგებოდა თუ არა, არამედ მოქმედებისათვის შედეგის პირობის ხარისხის მისანიჭებლად საკმარისად მიიჩნევა, რომ ჩვენი ემპირიული ცოდნის მიხედვით დავადგინოთ, მოქმედებამ, მიზეზობრიობის კანონის შესაბამისად, შედეგი ნამდვილად გამოიწვია თუ არა (ე.წ. კანონზომიერი პირობის ფორმულა).⁴

410

ამასთან, არის შემთხვევები, როცა კანონზომიერი კავშირი მოქმედებასა და შედეგს შორის სამეცნიერო თვალსაზრისით, თუმცა ალბათობის მაღალი ხარისხით ხასიათდება, მაგრამ აბსოლუტური დარწმუნებით არ შეიძლება იქნეს დადგენილი, მაშინ, როდესაც სხვა მიზეზების არსებობა, გარდა ამ კონკრეტული მოქმედებისა, შეიძლება გამოირიცხოს.⁵ ასეთ შემთხვევებში, მიზეზობრივი კავშირის დასადგენად ალბათობის მაღალი ხარისხით უნდა დავკმაყოფილდეთ.⁶

1 „Colzaöl“

2 ეს გადაწყვეტილება (*Rapsöl-Entscheidung*) გერმანულ ენაზე გამოქვეყნებულია: NStZ 1994, გვ. 730.

3 იხ. K. Tiedemann, Wirtschaftsstrafrecht, Einführung und AT, მე-2 გამოცემა, 2007, გვ. 97.

4 ასეთი პოზიცია იხ. II.-II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 283.

5 აახენის სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილება ე.წ. კონტრეგანის პროცესში იხ. JZ 1971, გვ. 507.

6 იხ. II.-II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 283.

§ 10. ქმედების შემადგენლობის მოძღვრება

განსხვავებით ამ შემთხვევისგან, საეჭვოდ უნდა იქნეს მიჩნეული მიზეზობრივი კავშირის დადგენის შესაძლებლობა, როცა მიზეზობრიობის კანონი მოქმედებასა და შედეგს შორის კავშირის ასახსნელად არ არის დამტკიცებული და მიზეზობრივი კავშირი მხოლოდ იმით უნდა იქნეს დასაბუთებული, რომ სხვა არცერთი მიზეზი ქმედების შესაბამისი შედეგის დასადგომად არ არის სახეზე, როგორც ამას ადგილი ჰქონდა გერმანული ე.წ. „ტყავის საწმენდი სითხის შემთხვევაში“ ფილტვების დაავადების გაჩენის¹ ან ესპანური ე.წ. „რაპსის ზეთის შემთხვევაში“ ადამიანთა სიკვდილის გამოწვევის დროს.

მაშასადამე, ე.წ. კანონზომიერი პირობის დადგენა ალტერნატიული მიზეზების გამორიცხვის გზით სადავოა, მაგრამ დასაშვებია, როცა სხვა ალტერნატიული მიზეზები გონივრულად იქნება გამორიცხული.²

4.3. ობიექტური შერაცხვის კატეგორია

4.3.1. ზოგადი დებულება

წიგნის ამ მონაკვეთში განხილული იქნება მოძღვრება ობიექტური შერაცხვის შესახებ, რომელიც განვითარდა უკანასკნელი ათწლეულების გერმანულ სისხლის სამართლის დოგმატიკაში³ და ასევე მნიშვნელოვანია საერთაშორისო სისხლის სამართალშიც.

ობიექტური შერაცხვის სისხლისსამართლებრივი კატეგორია დღეს აღიარებულია, რითაც ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ეტაპზე შერაცხვის პრობლემები ნორმატიულად წყდება. მიუხედა-

1 იხ. BGH 37, გვ. 106.

2 იხ. H.-H. Jescheck, T. Weigend (1996), იქვე, სადაც მითითებულია ამ პოზიციის მხარდამჭერი და საწინააღმდეგო პოზიციების გამოშნატველი ლიტერატურა, მათ შორის: I. Puppe, JR 1992, გვ. 30; W. Hassemer: Produktverantwortung im modernen Strafrecht, 1994, გვ. 33.

3 ისტორიული განვითარების შესახებ იხ. C. Hübner: Die Entwicklung der objektiven Zurechnung, 2004. იხ. ასევე: K. H. Schumann: Von der sogenannten „objektiven Zurechnung“ im Strafrecht, ჟურნალში: Jura 2008, გვ. 408-413.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

კად ქმედებასა და შედეგს შორის მიზეზობრივი კავშირის არსებობისა, პიროვნებას შეიძლება ობიექტურად არ შეერაცხოს დამდგარი შედეგი.

415 სისხლის სამართალში არსებობს შეხედულებანი, რომლის მიხედვითაც, ობიექტური შემადგენლობის ეტაპზე ობიექტური შერაცხვის პრობლემები ტრადიციულად მიზეზობრივი კავშირის ფარგლებში წყდება.¹ ამ შეხედულებისგან განსხვავებით, ეს წიგნი ავითარებს თანამედროვე მიმდინარეობას, რომელიც მიზეზობრიობას ყველა შემთხვევაში მიიჩნევს ობიექტური შერაცხვის აუცილებელ, მაგრამ არასაკმარის პირობად. იგი მიზეზობრიობას, როგორც ქმედების შემადგენლობის ნიშანს, ობიექტური შერაცხვის თანამედროვე კატეგორიით განაგრცობს. შუალედური პოზიციის მიხედვით, შედეგის ობიექტური შერაცხვა უნდა მოხდეს მიზეზობრივი კავშირის ფარგლებში, ხოლო ობიექტური შერაცხვის ცალკე კატეგორიად გამოყოფა უნდა მოხდეს მხოლოდ პრობლემატურ შემთხვევებში. მაშასადამე, მიზეზობრივი კავშირი ყველა შემთხვევაში არ უნდა შეიცვალოს ობიექტური შერაცხვის კატეგორიით.

416 სისხლის სამართლის დოგმატიკა და სასამართლო პრაქტიკა ერთმანეთისაგან განასხვავებს მიზეზობრივი კავშირისა და ობიექტური შერაცხვის შესახებ სხვადასხვა შეხედულებებს. ზემოთ განხილული იქნა მიზეზობრიობის თეორიები, მათ შორის, (ბუნებრივი) კანონზომიერი პირობის თეორია, რომელიც განვითარდა პირობათა თეორიის ფარგლებში. ობიექტური შერაცხვის ეტაპზე კი, წარმოდგენილი იქნება რისკის, რისკის შემცირების, რისკის ამალგების, რეგრესის აკრძალვის, მიზეზთა სამართლებრივი ურთიერთკავშირისა და სხვა თანამედროვე თეორიები.

417 თეორიათა მრავალფეროვნება გვიჩვენებს, რომ, ისევე როგორც მოქმედების ცნებამ, მიზეზობრიობის თეორიამაც განიცადა განვითარება. თუ თავდაპირველად სახეზე იყო წმინდა ნატურალისტური სურათი, რომელსაც შეესაბამებოდა მოქმედების კაუზალური ცნება და მიზეზობრიობის ეკვივალენტურობის თეორია, სისხლის სამართლის ნორმატიული შინაარსის განვითარებასთან ერთად, ჩამოყ-

¹ ქართული სისხლის სამართლის შესახებ შეად. თ. წერეთელი, გ. ტყეშელაძე: მოძღვრება დანაშაულზე, 1969, გვ. 207-316.

აღიბდა ობიექტური შერაცხვის თანამედროვე მოძღვრება თავისი ნორმატიული ასპექტებით.

ქვემოთ განხილული იქნება საკითხი, მიზეზობრივი კავშირის არსებობის მიუხედავად, თუ რომელი ნორმატიული კრიტერიუმებით უნდა მოხდეს შედეგის ობიექტური შერაცხვის გამორიცხვა. ⁴¹⁸

4.3.2. შედეგის ობიექტური შერაცხვის

მოძღვრების მნიშვნელობა

მიზეზობრივი კავშირისაგან დამოუკიდებელი ობიექტური შერაცხვის ინსტიტუტი სისხლის სამართალში შედარებით ახალია. იგი მე-20 საუკუნის მეორე ნახევრიდან ვითარდება და მიზნად ისახავს, ეკვივალენტურობის თეორიის მიერ ძალზე ფართოდ წარმოდგენილი მიზეზობრიობის ფარგლები ნორმატიული კრიტერიუმებით შეზღუდოს¹. ობიექტური შერაცხვის კატეგორია, ისევე როგორც კაუზალობა, წარმოადგენს ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ნაწილს. თუ მიზეზობრივი კავშირი ან ობიექტური შერაცხვა არა გვაქვს, არ არის შესრულებული ქმედების ობიექტური შემადგენლობა. მიზეზობრივი კავშირის არსებობის მიუხედავად, ზოგჯერ შეიძლება პირს შედეგი ობიექტურად არ შეერაცხოს, ხოლო ობიექტური შერაცხვის კატეგორიაზე მხოლოდ კაუზალობის დადგენის შემდეგ ვსაუბრობთ. მიზეზობრივი კავშირისა და ობიექტური შერაცხვის არარსებობის შემთხვევაში შედეგადი განზრახი დელიქტებისათვის, როგორც მოქმედების, ასევე უმოქმედობის დროს, უნდა შემოწმდეს, ხომ არ არის ჩადენილი ამ დელიქტის მცდელობა ან (მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის შემთხვევაში) მომზადება. ასეთ შემთხვევაში განზრახი დანაშაულის შედეგგარეშე (ფორმალური) შემადგენლობის დროს შეიძლება ჩადენილი იყოს დამთავრებული დანაშაული.

ობიექტური შერაცხვის კატეგორია უფრო და უფრო მეტ ყურადღებას იპყრობს როგორც ნაციონალურ, ისე საერთაშორისო სისხლის სამართალში. ზოგადად, იგი წარმოადგენს დანაშაულის ⁴²⁰

¹ იხ. B. Heinrich: Strafrecht - AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 87.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

სისტემის დაუწერელ ნიშანს. ობიექტური შერაცხვა არც ქართულ სისხლის სამართალში არის სისხლის სამართლის კანონით დარეგულირებული, მაშინ, როდესაც სხვა ქვეყნებისა და საერთაშორისო მატერიალური სისხლის სამართლისაგან განსხვავებით, მიზეზობრიობა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ერთ-ერთი ინსტიტუტია.

421 ვინაიდან ობიექტური შერაცხვა სისხლის სამართლის დოგმატიკის შედარებით ახალი ინსტიტუტია, იგი ქართულ სისხლის სამართალში არ არის სათანადოდ განვითარებული, მათ შორის თინათინ წერეთლის ნაწერებშიც კი, რომელმაც გასული საუკუნის 60-იან წლებში მიზეზობრივი კავშირის პრობლემას სპეციალური ნაშრომიც კი მიუძღვნა¹.

422 ობიექტური შერაცხვის პრობლემატიკა ხშირად განიხილებოდა სუბიექტურ სფეროში, კერძოდ, მიზეზობრივი კავშირის განვითარების შესახებ შეცდომის ფარგლებში. მიზეზობრიობის ჯაჭვიდან გადახრა ხშირ შემთხვევაში სისხლის სამართლებრივად ირელევანტურია. პირი პასუხს აგებს დამდგარი შედეგის მიხედვით:

მაგალითად, ა.-მ მოკვლის მიზნით გადააგდო ბ. მაღალი ხიდიდან ღრმა მდინარეში. ბ.-მ ცურვა არ იცოდა, რის გამოც დაიხრჩობოდა, მაგრამ სანამ ეს მოხდებოდა, თავი დაარტყა რკინის ბოძს, რის შედეგადაც იგი გარდაიცვალა.

ა.-ს მიზეზობრივი კავშირის განვითარება სხვაგვარად წარმოედგინა. მიუხედავად ამისა, მას შედეგი ობიექტურად შეერაცხება, რის გამოც პასუხი უნდა აგოს დამთავრებული მკვლელობისათვის. სხვაგვარად უნდა გადაწყდეს საკითხი მიზეზობრივი კავშირის განვითარების ჯაჭვიდან არსებითი გადახრის დროს.

მაგალითად, ა.-მ ბ.-ს, მოკვლის განზრახვით, ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენებით, მიაყენა ჯანმრთელობის დაზიანება, რომელიც არ იყო სასიკვდილო. საავადმყოფოში გადაყვანის დროს გზაში ავტოავარიის შედეგად იგი დაიღუპა. შეერაცხება თუ არა ა.-ს დამდგარი შედეგი ობიექტურად, თუ მიზეზობრივი კავშირის ატიპიური განვითარება ასეთ შერაცხვას გამორიცხავს?

ამ შემთხვევაში იკვეთება ორი მომენტი: ატიპიური მიზეზო-

1 იხ. *Т.В. Церетели: Причинная связь в уголовном праве, 1963.*

§ 10. ქმედების შემადგენლობის მოძღვრება

ბრიობა და ნორმის დაცვის მიზნიდან გადახრა, რაც საბოლოო ჯამში, მიზეზობრივი კავშირის არსებობის მიუხედავად, შედეგის ობიექტურ შერაცხვას გამოორიცხავს.

სხვა მაგალითის მიხედვით, ა.-მ და ბ.-მ ერთ-ერთ სოფელში მ.-სგან იყიდეს არაყი, რომელიც საღამოს ზედმეტი ოდენობით მიიღეს. აღნიშნულმა გამოიწვია ა.-ს ალკოჰოლური მოწამვლა, რის გამოც იგი გარდაიცვალა.

ამ შემთხვევაშიც მ.-ს მოქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის მიზეზობრივი კავშირი არსებობს, მაგრამ მას შედეგი ობიექტურად არ შეერაცხება, რადგან ა.-მ თავისი მოქმედებით თვითონ ჩაიყენა თავი საფრთხის ძდგომარეობაში.

სისხლის სამართლის დოგმატიკაში ცნობილი კლასიკური მიდგომით, რომელიც არ იცნობდა მიზეზობრიობისგან დამოუკიდებელ ობიექტურ შერაცხვის კატეგორიას, სხვაგვარად წყლებოდა საკითხი მიზეზობრიობის განვითარების ჯაჭვიდან არსებითი გადახრის შემთხვევაში. ასეთ დროს მიიჩნეოდა, რომ ქმედების ობიექტური შემადგენლობა განსორციელებული იყო და მხოლოდ დამდგარი შედეგისადმი განზრახვის არარსებობის გამო არ ხდებოდა გაუთვალისწინებელი შედეგისთვის დასჯადობა. ასეთ შემთხვევაში შესაძლებელი იყო გაუფრთხილებლობის არსებობის შემოწმება, მაგრამ მიზეზობრიობაში მნიშვნელოვანი გადახრის გამო გაუფრთხილებლობაც გამოირიცხებოდა, რადგან ადგილი არ ჰქონდა წინდახედულობის ნორმის დარღვევას, რომლის წინასწარ განჭვრეტა ატიპიურობის გამო შესაძლებელი იქნებოდა. მაშასადამე, არსებობდა შეხედულება, რომელიც ობიექტური შერაცხვის პრობლემას ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის ან ბრალის ეტაპზე განიხილავდა. საბჭოთა სისხლის სამართალში მსგავს შემთხვევებში ანალოგიურ პოზიციას ავითარებდა *თინათინ წერეთელიც*.

განსხვავებით ამ შეხედულებისაგან, უფრო დასაბუთებულია ობიექტური შერაცხვის ორკვალიანი სისტემის არსებობა ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ფარგლებში, რომელიც მიზეზობრივი კავშირის განვითარების ატიპიურობისა და სხვა ნორმატიული ასპექტების შეფასებას მოახდენს მიზეზობრიობისაგან დამოუკიდებ-

123

424

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

ელ ობიექტური შერაცხვის კატეგორიაში¹.

425

უნდა ვაღიაროთ, რომ ობიექტური შერაცხვის თეორია გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის დროს ფართო მხარდაჭერას იმსახურებს, მაშინ როდესაც განზრახი დანაშაულის ძირითად არაპრობლემატურ შემთხვევებში მისი პრაქტიკული მნიშვნელობა შედარებით დაბალია. მაშასადამე, დამთავრებული დანაშაულის დასჯადობა ობიექტური შერაცხვის თეორიით უნდა დავასაბუთოთ პრობლემატურ შემთხვევებში. იმ შემთხვევაში კი, როცა არა გვაქვს ასეთი მდგომარეობა, საკმარისია ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ეტაპზე მოქმედებასა და შედეგს შორის მიზეზობრივი კავშირის სუბსუმცია, ხოლო ობიექტურ შერაცხვაზე მითითება სპეციალური დასაბუთების გარეშე. ასეთ შემთხვევაში, მიზეზობრივი კავშირის დადგენის შემდეგ საკმარისია იმის მითითება, რომ პირს შედეგი ობიექტურად უნდა შეერაცხო, რადგან არ არსებობს ისეთი ინდიციური გარემოება, რომელიც ასეთი შერაცხვის გამორიცხვაზე მიუთითებდეს.

426

სისხლის სამართალში არსებობს შემთხვევები, როცა მიზეზობრივი კავშირი ნაკლებად პრობლემატურია. ამასთან, ჩემი დაკვირვებითა და ლიტერატურაში გამოთქმული შეხედულებების მიხედვით, არსებობს ქვემოთ განხილული ტიპური შემთხვევები, რომელთა დროსაც, მიზეზობრივი კავშირის არსებობის მიუხედავად, შედეგის ობიექტური შერაცხვის საკითხი ძალზე საკამათოა.

1 იხ. მ. ტურავა: სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის შიშობილვა, მე-7 გამოცემა, 2008, გვ. 99-100, 110-126, ასევე მე-8 გამოცემა, 2008, გვ. 89-92, 104-124.

4.3.3. შედეგის ობიექტური შემრაცხვის

პრობლემატური შემთხვევები

არსებობს ისეთი შემთხვევები, როცა მოქმედებასა და შედეგს შორის მიზეზობრივი კავშირის არსებობის მიუხედავად, შედეგის ამ მოქმედების ჩამდენისთვის ობიექტურად შერაცხვა ვერ მოხდება. სისხლის სამართალში სახელდება ობიექტური შერაცხვის რამდენიმე ასეთი პრობლემატური შემთხვევა. გაბატონებულ შეხედულებაზე დაყრდნობით, შეიძლება დასახელდეს რამდენიმე ასეთი მაგალითი.

ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, შედეგის ობიექტური შერაცხვა უნდა გამოირიცხოს, თუ:

- შედეგის გამომწვევი ქმედება არის რისკის შემამცირებელი;
- მოქმედებასა და შედეგს შორის არსებობს მოვლენათა ატიპიური განვითარებით გამომწვეული კავშირი;

- დარღვეული ნორმის მიზანს წარმოადგენდა სხვა შედეგის თავიდან აცილება;

- შედეგი წინდახედულობის ნორმის დაცვის შემთხვევაშიც დადგებოდა;

- შედეგი დადგა დაზარალებულის პირადი პასუხისმგებლობით განხორციელებული ქმედების შედეგად;

- შედეგი დადგა ადამიანის ნებისგან დამოუკიდებლად განვითარებული მიზეზობრიობის შედეგად;

- პირველ მოქმედებასა და შედეგს შორის განხორციელდა დაზარალებულის (მსხვერპლის), მესამე პირის, ბუნების ძალის ან თვით დამნაშავეის ნებელობითი მეორე მოქმედება, რომლითაც ახალი დამატებითი საფრთხე წარმოიშვა.

ობიექტური შერაცხვის ეს პრობლემები მჭიდროდ არის ერთმანეთთან დაკავშირებული. ზოგჯერ ძნელია მათი ერთმანეთისგან გამიჯვნა და ხშირად ალტერნატიულადაც კი შეიძლება გამოვიყენოთ. ქვემოთ განხილული იქნება შედეგის ობიექტური შერაცხვის ზოგიერთი პრობლემატური შემთხვევა, რომელიც საკმარისი იქნება ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით ამ შედარებით ახალი საკითხის არსის გასაგებად.

4.3.4. ობიექტური შერაცხვის ცალკეული კრიტერიუმები

4.3.4.1. რისკის თეორია

429 დღეს აღიარებული რისკის თეორიის მიხედვით, დამდგარი შედეგი პირს მხოლოდ მაშინ შეიძლება შეერაცხოს ობიექტურად, თუ მან თავისი ქმედებით, რომელიც შედეგთან მიზეზობრივ კავშირშია, სამართლებრივად მნიშვნელოვანი, დასაძრავი (აკრძალული) რისკის (საფრთხის) მდგომარეობა შექმნა (ან ამაღლა), რომელმაც ქმედების შემაღვენლობით გათვალისწინებული კონკრეტული შედეგი გამოიწვია.¹

სისხლის სამართალში განვითარებული შედეგის ობიექტური შერაცხვის ეს ძირითადი ფორმულა ცნობილია ე.წ. საფრთხის (რისკის) შექმნის ან ამაღლების თეორიის სახელით.

430 ობიექტური შერაცხვის ძირითადი ფორმულის ჩამოყალიბების დროს ზოგიერთი ავტორი ყურადღებას ამახვილებს მხოლოდ რისკის (საფრთხის) მდგომარეობის შექმნაზე და არ უთითებს მის ამაღლებაზე. ეს გამოწვეულია იმით, რომ რისკის ამაღლების თეორიას², რომლის ავტორია კლაუს როქსანი, ობიექტური შერაცხ-

1 ობიექტური შერაცხვის ეს ძირითადი ფორმულა, სხვადასხვა სიტყვებით, მაგრამ მსგავსი შინაარსით, მოცემულია არაერთ ავტორთან. იხ., მაგალითად, გერმანულ სამართალში: *II.-II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts*, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 287; *J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht*, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 65; *K. Kühl: Strafrecht*, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 38; *I. Puppe: Kausalität der Sorgfaltspflichtverletzung*, JuS 1982, გვ. 660; *II. Otto: Die Objektive Zurechnung eines Erfolges im Strafrecht*, ჟურნალში: *Jura*, 1992, გვ. 90; შვეიცარიულში: *G. Stratenwerth: Schweizerisches Strafrecht*, AT I, მე-3 გამოცემა, 2005, გვ. 158; ავსტრიულში: *II. Fuchs: Österreichisches Strafrecht*, AT I, მე-6 გამოცემა, 2004, გვ. 98. ამასთან, „რისკის ამაღლებაზე“ მიუთითებენ მხოლოდ ის ავტორები, რომლებიც მხარს უჭერენ ე.წ. რისკის ამაღლების თეორიას, რომელიც განხილული იქნება ქვემოთ.

2 გერმანულად: „*Risikohöhungstheorie*“.

§ 10. ქმედების შემადგენლობის მოძღვრება

ვის თეორიის მიმდევრებს შორის ჰყავს როგორც მომხრეები, ისე მოწინააღმდეგეები.¹

შედეგის ობიექტური შერაცხვის თეორიის გაგებით, სამართლებრივად დასაძრახი რისკის მდგომარეობას ქმნის ასევე ის პიროვნება, ვინც მოქმედებს აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობაში.²

რისკის შექმნის თეორიასთან დაკავშირებით ლიტერატურაში მოყვანილია არაერთი მაგალითი. ერთ-ერთი ასეთი კაზუსის მიხედვით, იმ შემთხვევაში, როცა პირი მდიდარ ნათესავს გააგზავნის დასასვენებლად, რა დროსაც იგი ავტოკატასტროფის შედეგად დაიღუპება, მართალია, იქმნება ფაქტობრივი, მაგრამ არა სამართლებრივად დასაძრახი რისკის მდგომარეობა, რის გამოც მას, თუნდაც სასურველი შედეგი ობიექტურად არ შეერაცხება.

ასევე შედეგის ობიექტური შერაცხვა გამოირიცხება იმ შემთხვევაშიც, როცა ა.-მ ბ.-ს ციკხლსასროლი იარაღით მიაყენა დაზიანება, მაგრამ იგი საავადმყოფოში მიყვანამდე გზაში გარდაიცვალა ავტოკატასტროფის შედეგად. ამ შემთხვევაში, ა.-მ, მართალია, შექმნა სამართლებრივად დასაძრახი რისკის მდგომარეობა, მაგრამ ეს რისკი (იარაღით დაზიანებით სიკვდილის გამოწვევა) კონკრეტულ შედეგში არ იქნა რეალიზებული (სიკვდილი დაღვა ავტოკატასტროფის შედეგად).

რისკის თეორიის მიხედვით, ობიექტური შერაცხვის ეტაპზე სამი მომენტი უნდა დადგინდეს:

(1) პირმა თავისი მოქმედებით შექმნა თუ არა რისკის მდგომარეობა;

(2) იყო თუ არა ეს რისკი სამართლებრივად დასაძრახი და

(3) მოხდა თუ არა ამ რისკით კონკრეტული შედეგის გამოწვევა. ამასთან, გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ ობიექტური შერაცხვის ეტაპზე ირელევანტურია იმის დადგენა, პირი

1 იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 392-393. იქვე მითითებულია ამ თეორიის მომხრეები და მოწინააღმდეგეები.

2 შეად. R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 81; ასევე: T. Lenckner, J. Eisele წიგნში: A. Schönke, H. Schröder: Strafgesetzbuch, Kommentar, 28-ე გამოცემა, 2010, გვ. 170.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

მოქმედებდა განზრახვით თუ გაუფრთხილებლობით.

434 ნებადართული რისკის მდგომარეობაში ჩადენილი ქმედებით გამოწვეული შედეგი პირს ობიექტურად არ შეერაცხება და გამოიცხავს ქმედების ობიექტურ შემადგენლობას, რადგან იგი ხორციელდება საზოგადოების მიერ ნებადართული ცხოვრებისეული რისკის ფარგლებში, რის გამოც, იგი განიხილება, როგორც სოციალურად ადეკვატური.

მაგალითად, ავტომანქანის ტარება ან თვითმფრინავით გადაადგილება ყოველთვის არის საფრთხის შემქმნელი მოქმედება, მაგრამ სამართლებრივად არ არის დასაძრახი.

435 ასევე, ნორმის ადრესატს ობიექტურად არ შეიძლება შეერაცხოს ისეთი ქცევით გამოწვეული შედეგი, რომელიც მისი „ბატონობის ქვეშ“ არ არის.

მაგალითად, მივლინებით თანამშრომლის გაგზავნა, როცა ამ დროს იგი სასტუმროს კედლის ჩამონგრევის შედეგად დაიღუპება, მიუხედავად მიზეზობრივი კავშირის არსებობისა, არ იწვევს მივლინებაში გამგზავნისათვის შედეგის ობიექტურად შეერაცხვას.

436 *თინათინ წერეთელი* საფრთხის (რისკის) შემქმნის არაერთ ანალოგიურ შემთხვევაში სწორად არ ეთანხმებოდა საბჭოთა სისხლის სამართალში გაბატონებულ მიდგომას მიზეზობრივი კავშირის უარყოფის შესახებ და ასეთ შემთხვევებში ავითარებდა ე.წ. საშიშროების ან განზრახვის უარყოფის თეორიას.¹ მიუხედავად ამისა, იგი ვერ ჩაითვლება ობიექტური შეერაცხვის შესახებ თეორიის მიმდევრად, რადგან შედეგის ობიექტური შეერაცხვის არაერთ პრობლემას ქმედების შემადგენლობის გარეთ — საზოგადოებრივი საშიშროების (მატერიალური მართლწინააღმდეგობის) ან ბრალის (განზრახვის) ეტაპზე განიხილავდა.

¹ იხ. თ. წერეთელი. გ. ტყეშელაშვი: მომდევნო დანაშაულზე, 1969, გვ. 207-316.

4.3.4.2. რისკის შემცირების თეორია

ობიექტური შერაცხვის მოძღვრება ავითარებს ე.წ. რისკის შემცირების თეორიას.¹ ამასთან დაკავშირებით არსებობს განსხვავებული პოზიციები, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ იგი ან ქმედების შემადგენლობის (ობიექტური შერაცხვა) ან მართლწინააღმდეგობის გამოძრიცხველ ერთ-ერთ გარემოებად (დაზარალებულის თანხმობა; დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობა ან უკიდურესი აუცილებლობა) განიხილება.

ზოგიერთი ავტორი, რომელიც მხარს უჭერს ობიექტური შერაცხვის თეორიის გამოყენებას სისხლის სამართალში, არ იზიარებს რისკის შემცირების დროს შედეგის ობიექტური შერაცხვის გამოძრიცხვას, არამედ ასეთ შემთხვევაში აღიარებს მართლწინააღმდეგობის გამოძრიცხველი გარემოების არსებობას.²

რისკის შემცირების თეორიის შინაარსი მდგომარეობს იმაში, რომ პირმა, მართალია, თავისი მოქმედებით შექმნა რისკი, რომელმაც გამოიწვია სამართლებრივი სიკეთის დაზიანება, მაგრამ ამით მან იმაგდროულად თავიდან აიცილა ამ სამართლებრივი სიკეთისათვის უფრო დიდი ზიანის მიყენების საფრთხე.

1 იხ.: C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 375-376; K. Kühl: Strafrecht, AT I, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 43-44; B. Heinrich: Strafrecht AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 92-93.

2 იხ., მაგალითად, R. Rengier: Strafrecht, AT, 2009, გვ. 93. ასევე, სხვა ცნობილ ავტორებთანაც ეს პრობლემა მართლწინააღმდეგობის ეტაპზე განიხილება, კერძოდ, ე.წ. დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობის სახით: იხ. J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 250-251. ანალოგიური პოზიცია არის განვითარებული ჩემი წიგნის ადრეულ გამოცემებში: იხ. მ. ტურავა: სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, 2006, მე-6 გამოცემა, გვ. 212-213, სადაც მოცემული 141-ე კაზუსი სწორედ ე.წ. რისკის შემცირების დროს უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობის არსებობას უჭერს მხარს. განსხვავებული პოზიცია („შედეგის ობიექტური შერაცხვა რისკის შემცირების გამო უნდა გამოძრიცხოს“) არის ჩამოყალიბებული ჩემი წიგნის მე-7 გამოცემაში (2008, გვ. 116), რომელიც მე-8 გამოცემის (2010) 110-ე გვერდზეც შეორღედა.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

მაგალითად, ა.-მ ბ. გადაარჩინა სიკვდილს, მაგრამ ამ დროს თავიდან ვერ აიცილა და თავისი მოქმედებით გამოიწვია მისთვის ჯანმრთელობის დაზიანება. კერძოდ, საყოფაცხოვრებო კონფლიქტის ნიადაგზე ჩხუბის დროს ი.-მ აიღო ნაჯახი და მოკვლის განზრახვით მოუქნია ბ.-ს. ამ დროს მეზობელმა ა.-მ თავისი მოქმედებით ხელი შეუშალა ი.-ს, რის გამოც მოქმედებული ნაჯახი ბ.-ს მოხვდა მხარში და მიიღო მხოლოდ ჯანმრთელობის ნაკლებად მძიმე დაზიანება.

მართალია, ა.-მ თავისი მოქმედებით შედეგი თავისი კონკრეტული ფორმით (ჯანმრთელობის დაზიანება) მიზეზობრივად გამოიწვია: ის რომ არ ჩარეულიყო, ეს კონკრეტული შედეგი არ დადგებოდა, მაგრამ თავისი მოქმედებით მას არ გამოუწვევია ჯანმრთელობის დაზიანების სამართლებრივად დასაძრახი საფრთხე, არამედ, პირიქით, სამართლებრივი სიკეთის უფრო დიდი დაზიანება აიცილა თავიდან.

სხვა კაზუსის მიხედვით, ერთ-ერთ სუფრაზე ჩხუბის დროს ა.-მ გადაწყვიტა ბ.-ს მოკვლა შურისძიების ნიადაგზე. ვინაიდან სხვაგვარად შედეგს ვერ აიცილებდა, ე.-მ გადაარწმუნა იგი, მოეკლა ბ. და დაარწმუნა, რომ ცემა და ჯანმრთელობის დაზიანების მიყენება სავსებით საკმარისი იქნებოდა, რომ მას „ჭკუა ესწავლა“. ა.-მ მართლაც გადაიფიქრა და დაკმაყოფილდა ცემით, რამაც ჯანმრთელობის ნაკლებად მძიმე დაზიანება გამოიწვია.

ამ შემთხვევაშიც შედეგის ობიექტური შერაცხვა რისკის შემცირების გამო უნდა გამოირიცხოს.¹

გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ ზიანის ყოველგვარი შემცირება როდი იწვევს ქმედების ობიექტური შემადგენლობის არარსებობას. რისკის შემცირება მხოლოდ მაშინ გამოირიცხავს ობიექტურ შერაცხვას, როცა ქმედება არსებულ მიზეზობრივ კა-

¹ რისკის შემცირების დროს შედეგის ობიექტური შერაცხვის გამორიცხვას მხარს უჭერს არაერთი ავტორი, მათ შორის: C. Roxin: *Strafrecht*, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 375-376; H.-H. Jeschek, T. Weigend: *Lehrbuch des Strafrechts*, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 287; J. Wessels, W. Beulke: *Strafrecht*, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 73; B. Heinrich: *Strafrecht*, AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 92.

ვმირს დაასუსტებს, დაამუხრუჭებს. იგი არ გამოირიცხება ისეთ შემთხვევებში, როცა საფრთხის ამცილებლის მიერ ახალი, დამოუკიდებელი და, თავის მხრივ, სამართლებრივად დასაძრახი საფრთხე შეიქმნება, რითაც უფრო ნაკლები ზიანი დადგება, ვიდრე თავდაპირველი. ასეთი ზიანი, უფრო დიდი საფრთხის თავიდან აცილების მიუხედავად, ობიექტურად შეერაცხება პირს.

მაგალითად: ა.-მ ცეცხლმოკიდებული სახლის ფანჯრიდან გადააგდო საბანში გახვეული ბავშვი, ვინაიდან მისი სიცოცხლის სხვაგვარად გადარჩენა არ შეეძლო. მან იცოდა, რომ ბავშვს შეიძლებოდა მიეღო დაზიანებები. მართლაც, ბავშვი გადარჩა, მაგრამ მიიღო ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანება.

ა.-ს შედეგი ობიექტურად შეერაცხება, ვინაიდან მან თავისი მოქმედებით ახალი საფრთხე შექმნა. ასეთ შემთხვევაში, გამოირიცხება მართლწინააღმდეგობა: ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის 31-ე მუხლის მიხედვით, — მართლზომიერი რისკის, გერმანული სისხლის სამართლის მიხედვით კი, — დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობის ან უკიდურესი აუცილებლობის საფუძველზე.⁴⁴¹

ობიექტური შერაცხვა არ გამოირიცხება ისეთ შემთხვევაშიც, როცა საფრთხის აცილების შემდეგ ახალი, უფრო ნაკლები ზიანის მიყენების სამართლებრივად დასაძრახი საფრთხე შეიქმნება, ვიდრე თავდაპირველი.

მაგალითად, ა.-მ სიკვდილს გადაარჩინა ბ. და მისცა თავშესაფარი, მაგრამ თავის მხრივ ისარგებლა შემთხვევით და დაამყარა მასთან იძულებითი სქესობრივი კავშირი. ასეთ შემთხვევაში შედეგის ობიექტური შერაცხვა მოხდება ჩვეულებრივად.

ე.წ. კვანტიტატიური უკიდურესობა არ არის ობიექტური შერაცხვის პრობლემა.⁴⁴²

¹ ამის შესახებ იხ.: C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 376, 773; H.-H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 287-288; J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 73-74; K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 44; B. Heinrich: Strafrecht AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 92-93; ასევე: T. Lenckner, J. Eisele, წიგნში: A. Schönke, H. Schröder: Strafgesetzbuch, Kommentar, 28-ე გამოცემა, 2010, გვ. 171.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

შედეგის ობიექტურ შერაცხვას არ გამოორიცხავს, მაგალითად, მატარებლის მეთრის ისეთი მოქმედება, რომელმაც მრავალი მგ-ზავრის სიცოცხლე გადაარჩინა რკინიგზის სადგურის ერთი ან რამდენიმე თანამშრომლის სიცოცხლის მოსპობის ხარჯზე. მართალია, ამ და მსგავს შემთხვევებში აღგილი აქვს ზიანის კვანტიტატიურ (რაოდენობრივ) შემცირებას, მაგრამ იგი მხოლოდ ბრალის ეტაპზე შეიძლება განსილულ იქნეს საპატიებელ გარემოებად, თანაც არაერთი ცნობილი მეცნიერის თვალსაზრისით, არც ბრალს გამოორიცხავს.¹

4.3.4.3. რისკის ამაღლების თეორია

443 „რისკის ამაღლების თეორიის“ დამფუძნებელია *კლაუს როქსინი*². მან ეს თეორია ჩამოაყალიბა ჯერ კიდეც თავის ადრეულ ნაშრომებში³, რომელსაც არაერთმა ავტორმა დაუჭირა მხარი.⁴

444 სისხლის სამართლის დოგმატიკაში რისკის თეორიასთან დაკა-

1 თინათინ წერეთელი ე.წ. კვანტიტატიურ უკიდურეს აუცილებლობას მიიჩნევდა მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ ერთ-ერთ გარემოებად. ამის შესახებ იხ. თ. წერეთელი, გ. ტყეშელიძე (რედ.): საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის კომენტარები, 1976, გვ. 112. საწინააღმდეგო პოზიციას ავითარებს არაერთი გერმანელი ავტორი. ქართულ სისხლის სამართალში შეად. მ. ტურავა: სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, მე-7 გამოცემა, 2008, გვ. 270, ასევე: მე-8 გამოცემა, 2010, გვ. 208.

2 იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 392-399.

3 იხ.: C. Roxin: Pflichtwidrigkeit und Erfolg bei fahrlässigen Delikten, ZStW 74 (1962), გვ. 411; C. Roxin, Literaturbericht, ZStW 78 (1966), 214. *კლაუს როქსინმა* ეს თეორია განავითარა სასამართლო პრაქტიკის მაგალითების საფუძველზე. იგი უთითებს „ველოსიპედისტის“ (1957, BGHSt 11, გვ. 1), „აფთიაქარის“ (1887, RGSt 15, გვ. 151), „ჩინური თხის თმისა“ (1929, RGSt 63, გვ. 211) და „ნოვოკაინის“ (1926, გამოუქვეყნებელი) ცნობილ შემთხვევებზე.

4 მათ შორისაა: II.-II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 584-586; I. Puppe: Strafrecht, AT im Spiegel der Rechtsprechung I, 2002, გვ. 99-104.

§ 10. ქმედების შემადგენლობის მოძღვრება

გშირებით დისკუსიას იწვევს საკითხი, პირს შეერაცხება თუ არა მისი ქმედებით გამოწვეული შედეგი, როცა უტყუარად არ არის დადგენილი, არამედ მხოლოდ შესაძლებლად მიიჩნევა, რომ მის მიერ მართლზომიერი ალტერნატიული ქმედების განხორციელების შემთხვევაში შედეგი თავიდან იქნებოდა აცილებული.

მაგალითად, ტ.-მ სატვირთო ავტომანქანით გაუსწრო ველოსიპედით მიმავალ ო.-ს, რა დროსაც არ დაიცვა დადგენილი დისტანცია. ველოსიპედისტი ჩაუვარდა ავტომანქანას და ადგილზევე გარდაიცვალა. ო. ისეთი მთვრალი იყო, რომ მძღოლის მიერ წინდახედულობის ნორმის დაცვის შემთხვევაშიც სავარაუდოდ მაინც ამ ავტომანქანის ბორბლების ქვეშ აღმოჩნდებოდა. შეერაცხება თუ არა ტ.-ს დამდგარი გაუფრთხილებლობითი შედეგი ობიექტურად?¹

იმ შემთხვევაში, როცა დადგენილია, რომ მართლზომიერი ალტერნატიული მოქმედება უტყუარად იგივე შედეგს გამოიწვევდა, შედეგის ობიექტური შერაცხვა გამოირიცხება. პრობლემურია და აზრთა სხვადასხვაობა წარმოიშობა იმ დროს, როცა განსაზღვრულ ქმედებას არა უტყუარად, მაგრამ სავარაუდოდ შეეძლო კონკრეტული შედეგის თავიდან აცილება. მაშასადამე, როქსინის აზრით, თუ ნებადართული რისკის ფარგლების გადაცილებამ სასიკვდილო შედეგის დადგომის შანსი სამართლებრივად რელევანტურად აამაღლა, ასეთ შემთხვევაში არ არსებობს არავითარი საფუძველი, რომ პირს რისკის ამაღლებისათვის პასუხისმგებლობა არ დაეკისროს.²

როქსინის რისკის ამაღლების თეორია, რომელსაც ბევრი მხარდამჭერი გამოუჩნდა, არ გაიზიარა გერმანიის ფედერალურმა უზენაესმა სასამართლომ³, რომელმაც მიიჩნია, რომ საზიანო შედეგისთვის შეიძლება მოძრაობის დადგენილი წესების საწინააღმდეგო ქმედება მხოლოდ მაშინ ჩაითვალოს კაუზალურად, როცა უტყუარად დადგენილია, რომ მოძრაობის წესების დაცვის შემთხვევაში

1 ამ შემთხვევაში შედეგის ობიექტური შერაცხვა რისკის ამაღლების თეორიით დასაბუთებულია როქსინის მიერ. იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 392. სხვადასხვა თეორიებზე იხ. T. Hillenkamp: 32 Probleme aus dem Strafrecht, AT, მე-13 გამოცემა, 2010, გვ. 223-229.

2 იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 392.

3 იხ. BGHSt 11, გვ. 1.

თავი 3. ქმედების შემაღენლობა

ეს შედეგი არ დადგებოდა. ასეთ შემთხვევაში როქსინი, ისევე როგორც ამ თეორიის სხვა მიმდევრები, მხარს არ უჭერენ *in dubio pro reo*-ს პრინციპის გამოყენებას, რადგან მიაჩნიათ, რომ რისკის ამაღლებისათვის პასუხისმგებლობა არის არა პროცესუალურ-სამართლებრივი, არამედ მატერიალურ-სამართლებრივი პრობლემა.

447

რისკის ამაღლების თეორიის საწინააღმდეგოდ გამოთქმულია კრიტიკა, რომ იგი თითქოს შედეგიან დელიქტებს კანონსაწინააღმდეგოდ საფრთხის შემქმნელ დელიქტებად აქცევს და, ამასთან, ეწინააღმდეგება ყველა ეჭვის ბრალდებულის სასარგებლოდ გადაწყვეტის პრინციპს. ამ ხარვეზის აღმოსაფხვრელად, მოწინააღმდეგეთა აზრით, შედეგის ობიექტურად შერაცხვა მხოლოდ მაშინ მიიჩნევა შესაძლებლად, როცა უტყუარად დადგინდება, რომ წინდახედულობის ნორმის დაცვის შემთხვევაში ეს შედეგი არ დადგებოდა, ხოლო ეჭვის შემთხვევაში შედეგის ობიექტური შერაცხვა უნდა გამოირიცხოს.

448

როქსინის რისკის ამაღლების თეორიის საწინააღმდეგო პოზიციას ავითარებს არაერთი ავტორი.¹ მათი პოზიცია, საყურადღებო არგუმენტების მიუხედავად, არ არის გასაზიარებელი. კანონი მოითხოვს წინდახედულობის ნორმის დაცვას მაშინაც, როცა მისი შესრულება სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენის შანსს, მართალია, მნიშვნელოვნად ამაღლებს, მაგრამ შეიძლება, აბსოლუტური უტყუარობით ვერ უზრუნველყოს. გასაზიარებელია ამ პოზიციის გასამყარებლად ავსტრიელი პროფესორის *ჰელმუტ ფუქსის* მიერ მოყვანილი მაგალითის მისეული სამართლებრივი შეფასება.

კერძოდ, თუ ექიმი ოპერაციის გაკეთების დროს დაუშვებს შეცდომას, რომლის თავიდან აცილება შესაძლებელი იყო, იგი სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპობისათვის პასუხს აგებს მაშინაც, როცა არ არის გამორიცხული იმის ალბათობა, რომ ექიმის მიერ წინდახედულობის ნორმის დაცვის შემთხვევაშიც პაციენტის გადარჩენა შეუძლებელი იქნებოდა.²

¹ მათ შორისაა: G. Jakobs: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 1993, გვ. 235-237; W. Groppe: Strafrecht, AT, მე-3 გამოცემა, 2005, გვ. 455-457.

² იხ. H. Fuchs: Österreichisches Strafrecht, AT I, მე-6 გამოცემა, 2004, გვ. 104-105.

4.3.4.4. მიზეზთა სამართლებრივი

ურთიერთკავშირი

რისკის ამაღლების შემთხვევებისაგან განსხვავებით, პირს ობიექტურად არ შეიძლება შეერაცხოს შედეგი, რომელიც, მართალია, წინდახედულობის ნორმით გათვალისწინებულ მოვალეობათა დარღვევით იყო გამოწვეული, თუ იგი იმ შემთხვევაშიც დადგებოდა, თუ პირი წინდახედულობის ნორმის შესაბამისად იმოქმედებდა. შემთხვევათა ეს ჯგუფიც მნიშვნელოვანია გაუფრთხილებლობითი და ასევე უმოქმედობით ჩადენილი დანაშაულებისათვის.

მაგალითად, ა. მართავდა ავტომანქანას დასახლებულ პუნქტში ნასვამ მდგომარეობაში და 100 კმ. სიჩქარით საათში, მაშინ როდესაც დაშვებული იყო 60 კმ. საათში სიჩქარით სიარული. იგი დაეჯახა ქვეითად მოსიარულეს, რასაც მისი სიკვდილი მოჰყვა. პროცესზე დადგინდა, რომ იგი ფხიზელ მდგომარეობასა და დაშვებული სიჩქარით მოძრაობის შემთხვევაშიც შედეგს თავიდან ვერ აიცილებდა.

კანონზომიერი პირობის თეორიით, მიზეზობრივი კავშირი დამდგარ შედეგთან სახეზეა. ასევე ავტომანქანის საჭესთან მთვრალ მდგომარეობაში ყოფნა და დადგენილი სიჩქარის გადაჭარბებით მოძრაობა წარმოადგენს წინდახედულობის ნორმით გათვალისწინებულ მოვალეობათა დარღვევას. ნორმის დაცვის მიზანიც, რომელიც მდგომარეობს ასეთი ქცევით (სიმთვრალე და გადაჭარბებული სიჩქარით მოძრაობა) გამოწვეული საშიშროებების აღკვეთაში, სახეზეა. მიუხედავად ამისა, ა.-ს შედეგი ობიექტურად მაინც ვერ შეერაცხება, რადგან ეს შედეგი წინდახედულობის ნორმის შესაბამისი მოქმედების დროსაც დადგებოდა.

4.3.4.5. მიზეზობრივი კავშირის

ატიპიური განვითარება

450 ატიპიური მიზეზობრიობის შემთხვევები, მიუხედავად მიზეზობრივი კავშირის უდავოდ არსებობისა, შედეგის ობიექტურ შერაცხვას გამოიცხადებს. სწორედ ამიტომ, კუმულაციური მიზეზობრიობა არის ატიპიური მიზეზობრიობის ერთ-ერთი შემთხვევა.

451 გავრცელებული შეხედულების მიხედვით, ატიპიური არის გარემოებათა ნებისმიერი ისეთი განვითარება, რომელიც მოვლენათა ჩვეულებრივი მიმდინარეობისა და ზოგადი ცხოვრებისეული გამოცდილებიდან გამომდინარე, არ არის მოსალოდნელი. ასეთ შემთხვევაში შედეგი არის არა შესაძლებლობა, არამედ შემთხვევითობა. ამიტომ მიზეზობრიობის ატიპიური განვითარების დროს უნდა შემოწმდეს, ხომ არ არის კონკრეტული შემთხვევის შედეგი საყოველთაო ცხოვრებისეული გამოცდილების ფარგლებს გარეთ. ასეთი ვითარების შემთხვევაში, შედეგის ობიექტურად შერაცხვა არ მოხდება.

452 ასევე თინათინ წერეთელთან მოცემულია ატიპიური მიზეზობრიობის მაგალითები. „სპორტსმენის“, „რკინიგზის მემანქანის“, „ქვაფენილის“, „ცხენიდან ჩამოგდების“ შემთხვევებში¹ სასამართლომ განსასჯელები გაამართლა გაუფრთხილებლობით სიცოცხლის მოსპობის ბრალდებაში, რადგან ჩათვალა, რომ არ არსებობდა მიზეზობრივი კავშირი მათ მიერ ჩადენილ მოქმედებებსა და დამდგარ შედეგებს შორის. განსაკუთრებით ბოლო ამ ორ შემთხვევას თ. წერეთელი მიიჩნევს მიზეზობრივი კავშირის ატიპიურ განვითარებად („მიზეზობრივი კავშირი ამ შემთხვევაში ატიპიურად, არაჩვეულებრივად მიმდინარეობდა“²). მას მიაჩნია, რომ სასამართლოს ამ ქმედებების ჩამდენ პირთა გამართლების საფუძვლად არა მიზეზობრივი კავშირის არარსებობა, არამედ საზოგადოებრივი სა-

1 იხ. თ. წერეთელი, გ. ტყეშელიძე, მოძღვრება დანაშაულზე, 1969, გვ. 255-257.

2 იხ. თ. წერეთელი, გ. ტყეშელიძე (1969), იქვე, გვ. 259.

შიშროების ან ბრალის უარყოფა უნდა მიეთითებინა¹. თ. წერეთლის მიხედვით, ატიპიური მიზეზობრიობის დროს „არ არსებობს არც მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება და არც ბრალი“². ბრალის საკითხი მხოლოდ მაშინ შეიძლება წარმოიშვას, როდესაც ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების საკითხი დადებითად არის გადაწყვეტილი. ატიპიური მიზეზობრიობის დროს უკვე საზოგადოებრივი საშიშროების საკითხი წყდება უარყოფითად.³

ამ პოზიციის დასაბუთება ხდება იმით, რომ ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების დამტკიცებისათვის არ შეიძლება მხედველობაში იქნეს მიღებული ადამიანის ისეთი მოქმედება, რომელიც თუმცა შედეგის აუცილებელი პირობა იყო, მაგრამ იმდენად უმნიშვნელო როლი შეასრულა მავნე შედეგის წარმოშობაში, რომ პრაქტიკულად მისი მონაწილეობა არ შეიძლება ანგარიშგასაწევი იყოს. ეს კი, თავის მხრივ, მაშინ არსებობს, როცა მოქმედება მისი ჩადენის მომენტში არ ქმნიდა რეალურ შესაძლებლობას, ზემოქმედება მოეხდინა მოვლენათა ფაქტიურ მსვლელობაზე.⁴

უნდა ჩაითვალოს, რომ ატიპიური მიზეზობრიობის ნებისმიერი შემთხვევა შედეგის ობიექტური შერაცხვის გამომრიცხველ გარემოებას წარმოადგენს, რის გამოც ასეთ დროს ორივე პოზიცია: როგორც მიზეზობრივი კავშირის გამორიცხვა, ასევე ქმედების ობიექტური შემადგენლობის გარეთ საზოგადოებრივი საშიშროების ან სუბიექტურ სფეროში შედეგისთვის პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოების ძებნა არ არის დასაბუთებული. ასეთი შემთხვევა უნდა განვიხილოთ, როგორც ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე ობიექტური შერაცხვის გამომრიცხველი გარემოება.

453

1 იხ. თ. წერეთელი, გ. ტყეშელიაძე (1969), იქვე, გვ. 257.

2 იხ. თ. წერეთელი, გ. ტყეშელიაძე (1969), იქვე, გვ. 272.

3 იხ. თ. წერეთელი, გ. ტყეშელიაძე (1969), იქვე, გვ. 276.

4 იხ. თ. წერეთელი, გ. ტყეშელიაძე (1969), იქვე, გვ. 273.

4.3.4.6. ნორმის ლაცვითი მიზნის თეორია

454

ობიექტურად არ არის შერაცხადი ისეთი ქცევით გამოწვეული შედეგი, რომელიც, მართალია, წინდახედულობის ნორმით გათვალისწინებულ მოვალეობათა დარღვევას წარმოადგენდა, მაგრამ ეს ნორმა მიზნად ისახავდა სულ სხვა ქმედების შემადგენლობის შესაბამისი შედეგის აღკვეთას, ვიდრე იმას, რაც რეალურად დადგა. შემთხვევათა ეს ჯგუფი, პირველ რიგში, მნიშვნელოვანია გაუფრთხილებლობითი დანაშაულებისთვის.

მაგალითად, ღამით სოფლის გზაზე, ორი ადამიანი მიდიოდა ველოსიპედით ყოველგვარი განათების გარეშე. მათი შემჩნევა ავტომანქანის მძღოლისთვის იყო ძალზე ძნელი. ა. დაეჯახა ერთერთ მათგან მ.-ს, რის შედეგადაც მ. გარდაიცვალა. მეორე კ.-ს ველოსიპედს მაინც რომ ჰქონოდა რაიმე განათება, მძღოლი ორივე მათგანს შეამჩნევდა და შედეგი არ დადგებოდა. შეერაცხება თუ არა კ.-ს დამდგარი შედეგი ობიექტურად?

კ.-ს მიერ წინდახედულობის ნორმის დარღვევა იყო დამდგარ შედეგთან მიზეზობრივ კავშირში. მას რომ განათება გამოეყენებინა, ავტომანქანის მძღოლი ორივე ველოსიპედს შეამჩნევდა და სასიკვდილო შედეგი არ დადგებოდა. საავტომობილო ბნელ გზაზე ველოსიპედით ღამით განათების გარეშე მოძრაობა წარმოადგენს წინდახედულობის ნორმით გათვალისწინებულ მოვალეობის დარღვევას, რომელიც ქმნის სამართლებრივად დასაძრახ რისკს. ეს რისკი კი, მდგომარეობს იმაში, რომ თუ განათების გარეშე ივლი, თვითონ ველოსიპედის მძღოლს დაემუქრება ის საფრთხე, რომ მას ვერ შეამჩნევს ავტომანქანის მძღოლი და ამით შეიძლება დადგეს უბედური შემთხვევა. ვალდებულება, სიბნელეში მხოლოდ განათებული ველოსიპედით უნდა იარო, არ შეიძლება იმ მიზანს ემსახურებოდეს, რომ სხვებიც გაანათო, რომ ისინი უბედურ შემთხვევაში არ აღმოჩნდნენ. სწორედ ამიტომ, კ. გაუფრთხილებლობითი დანაშაულისთვის არ დაისჯება, რადგან მას არ შეერაცხება იმ სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფა, რომლის დაცვის მიზანსაც არ ემსახურებოდა დარღვეული ნორმა.

4.3.4.7. დაზარალებულის პირადი

პასუხისმგებლობით

გამოწვეული თვითსაფრთხე

დაზარალებულის მიერ პირადი პასუხისმგებლობით განხორციელებული ქმედებით საკუთარი სიცოცხლისათვის საფრთხის შექმნა, მიუხედავად სხვა პირის მიერ ჩადენილ მოქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის მიზეზობრივი კავშირის არსებობისა, ამ უკანასკნელისთვის შედეგის ობიექტურ შერაცხვას გამოიცხავს.

მაგალითად, ა. და ბ. არიან მეგობრები. ა.-ს აქვს პერიონი, ხოლო ბ.-მ შეიძინა ორი ერთჯერადი შპრიცი. ისინი შევიდნენ საერთო საცხოვრებლის საპირფარეშოში. ბ.-მ მოამზადა მასალა და მოათავსა იგი მის მიერ მოტანილ ორივე შპრიცში. ამის შემდეგ ორივემ ცალ-ცალკე თვითონ გაიკეთა ნარკოტიკი. ინექციის შედეგად მალე ორივე უგონო მდგომარეობაში ჩავარდა. რამდენიმე წუთში თვითმხილველებმა გამოიძახეს სასწრაფო დახმარება. მიუხედავად ამისა, ექიმებმა ვერ შეძლეს ა.-ს გადარჩენა. შეერაცხება თუ არა ბ.-ს ობიექტურად დამდგარი მძიმე შედეგი?

ა.-ს მიერ პირადი პასუხისმგებლობით განხორციელებული ქმედებით საკუთარი სიცოცხლისათვის საფრთხის შექმნის გამო, ბ.-ს მიერ წინდახედულობის ნორმის დარღვევით სიცოცხლის მოსპობის ობიექტური შემადგენლობა არ არის განხორციელებული, ვინაიდან ბ.-ს მისი მოქმედებით (შპრიცის შეძენა, მასალის მომზადება და შპრიცში ჩასხმა) გამოწვეული შედეგის (ა.-ს სიკვდილი) მიუხედავად, ეს შედეგი არ შეიძლება ობიექტურად შეერაცხოს.

ადრე გერმანული სასამართლო პრაქტიკა² ანალოგიურ შემთხვევებში არ აღიარებდა დაზარალებულის პირადი პასუხისმგებ-

1 ანალოგიური შემთხვევა იხ. გერმანიის ფედერალური უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეებზე გადაწყვეტილებების კრებულში: BGHSt 32, გვ. 262 (პერიონის შემთხვევა). იხ. ასევე: C. Roxin: Höchststrichterliche Rechtsprechung zum AT des Strafrechts, 1998, გვ. 3-4; H. Matt: Strafrecht, AT I, 1996, გვ. 69.

2 იხ. BGHSt 7, გვ. 112; 17, გვ. 359.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

ბლობით გამოწვეული საფრთხის მნიშვნელობას ობიექტური შე-
რაცვისათვის და პირის დასჯას ახდენდა სიცოცხლის გაუფრთხი-
ლებლობით მოსპობისათვის.¹ ლიტერატურაში გამოთქმული კრი-
ტიკის შედეგად² შეიცვალა სასამართლო პრაქტიკა, რის შედეგადაც
ასეთ შემთხვევებში სასიკვდილო შედეგის ობიექტური შერაცხვა
გამოირიცხება.³

456 ე.წ. მსხვერპლის პირადი პასუხისმგებლობა გულისხმობს, რომ
მას წინ უნდა უძღოდეს ნების თავისუფლება და მოქმედების
შეგნებულობა. აღნიშნული არ არის სახეზე, როცა მსხვერპლს
შეურაცხაობის ან სხვა გარემოების (მაგალითად, შეცდომაში
შეყვანა) გამო არა აქვს თავისი ნების შესაბამისი თავისუფალი
გადაწყვეტილების მიღების უნარი.

457 პირის მოქმედება მსხვერპლის მიმართ შეიძლება იყოს გან-
ზრახი ან გაუფრთხილებლობითი. არც ერთ შემთხვევაში ამ
პირის პასუხისმგებლობა არ დადგება, თუ მსხვერპლმა შექმნილი
საფრთხის თვითრეალიზაცია შეგნებულად მოახდინა.

ამ საკითხთან დაკავშირებით საინტერესოა ქართული სისხლის
სამართლის კოდექსის 238-ე მუხლის (ცეცხლსასროლი იარა-
ღის დაუდევრად შენახვა, რითაც შექმნილი იყო პირობა მისი
სხვა პირის მიერ გამოყენებისათვის, რამაც გამოიწვია ადამი-
ანის სიცოცხლის მოსპობა ან სხვა მძიმე შედეგი) სასამართლო
პრაქტიკა, უზენაეს სასამართლოში ჩემი სამოსამართლო გა-
მოცდილებიდან:

ერთ-ერთმა პოლიციელმა მაგიდაზე უყურადღებოდ დატოვა
პისტოლეტი, რომლის ტარების უფლებაც მას ჰქონდა. მეგობარმა
გოგონამ, რომელიც იყო სრულწლოვანი და ფსიქიკურად ჯანმრთე-
ლი, თავი მოიკლა ამ იარაღით.

ვინაიდან ქართულ სისხლის სამართალში, მათ შორის, სა-
სამართლო პრაქტიკაში, დღემდე განვითარებული არ არის ობი-

1 იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 404.

2 იხ. B. Schünemann: Fahrlässige Tötung durch Abgabe von Rauschmitteln?
NSZ 1982, გვ. 60.

3 იხ. BGHSt 32, გვ. 262; 36, გვ. 1; 37, გვ. 179; ასევე სასამართლო პრა-
ქტიკის კომენტარი: C. Roxin, NSZ 1984, გვ. 411.

ექტური შერაცხვის თეორია, პოლიციელი დაისაჯა ამ დანაშაულისთვის სსკ-ის 238-ე მუხლით. ობიექტური შერაცხვის თეორიის აღიარების შემთხვევაში, შედეგის ობიექტური შერაცხვა უნდა გამოირიცხოს, ვინაიდან ადგილი ჰქონდა დაზარალებულის თავისუფალი ნების საფუძველზე განხორციელებულ თვითმკვლელობას. განსხვავებული შედეგი გვექნება იმ შემთხვევაში, თუ დაზარალებული იქნება შეურაცხადი პირი (სსკ-ის 33-ე ან 34-ე მუხლი), რომელიც ასეთი იარაღით მოიკლავს თავს. ასეთ შემთხვევაში პოლიციელისთვის შედეგის ობიექტური შერაცხვა უნდა მოხდეს ჩვეულებრივი წესით.¹

4.3.4.8. თვითმკვლელობაში (სუიციდში)

აქტიური თანამონაწილეობა

მკვლელობის ობიექტური შემაღენლობა არ არის განხორციელებული, თუ ჩადენილია მსხვერპლის პირადი პასუხისმგებლობით გამოწვეული თვითმკვლელობა (სუიციდი). 458

მაგალითად, პეტრიაშვილმა იცის, რომ მის მეგობარს გადაწყვეტილი აქვს თვითმკვლელობა. მან მეგობარს მისცა იარაღი ან საწამლავი. არის თუ არა პეტრიაშვილის მოქმედება მიზეზობრივ კავშირში დამდგარ შედეგთან და შეერაცხება თუ არა მას, როგორც დამხმარეს, შედეგი ობიექტურად?

ვინაიდან თვითმკვლელობა ან თვითმკვლელობის მცდელობა ამ მაგალითში წარმოდგენილი შინაარსით არ წარმოადგენს მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას, ამიტომ მას არ ჰყავს ამსრულებელი. თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნებიდან გამომდინარე, რაც ნიშნავს თანამონაწილის პასუხისმგებლობის დამოკიდებულებას ამსრულებლის პასუხისმგებლობაზე, არც დამხმარე დაისჯება სისხ-

¹ ანალოგიური კაზუსი მოცემულია გერმანულ ლიტერატურაშიც, სადაც საკითხი ამ პოზიციის ანალოგიურად არის გადაწყვეტილი. იხ., მაგალითად, წიგნი: R. Rengier: Strafrecht, A I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 90, სადაც მითითებულია, რომ პოლიციელი არ უნდა დაისაჯოს.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

ლის სამართლის წესით სუიციდში თანამონაწილეობისათვის.¹

ე.წ. მსხვერპლის საკუთარი პასუხისმგებლობა აქაც გულისხმობს, რომ მას წინ უნდა უძღოდეს ნების თავისუფლება და მოქმედების შეგნებულობა. აღნიშნული არ არის სახეზე, როცა მსხვერპლს შეურაცხაობის ან სხვა გარემოების (მაგალითად, შეცდომაში შეყვანა) გამო არა აქვს თავისი ნების შესაბამისი თავისუფალი გადაწყვეტილების მიღების უნარი. ამასთან, შემოწმებას მოითხოვს, ზომ არა აქვს ადგილი ე.წ. შუალობით ამსრულებლობას, როცა პირმა მსხვერპლის ნების დეფექტის შესახებ იცის და მას ბოროტად იყენებს, თრგუნავს?

459

მაგალითად, სასამართლო პრაქტიკა იცნობს ისეთ შემთხვევას, როცა მსხვერპლი, მართალია, შერაცხადი, მაგრამ მისი ნება დათრგუნული იყო სიკვდილის შემდეგ რეინკარნაციის შედეგად სხვა პლანეტაზე მარადიული სიცოცხლის მოლოდინით.² არსებობს მოსაზრება, რომ ასეთი შემთხვევა არის ე.წ. „შუალობითი ამსრულებლობა“, როცა შუალობითი ამსრულებელი მსხვერპლს იყენებს, როგორც ე.წ. „ცოცხალ იარაღს“ საკუთარი თავის წინააღმდეგ.

ასეთ შემთხვევაში საკამათოა, გამოძინარეობს თუ არა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 22-ე მუხლში მოცემული „შუალობითი ამსრულებლობის“ ცნებიდან შერაცხადი პირის მიერ თვითმკვლელობის ჩადენის დროს სხვა პირისთვის შუალობითი ამსრულებლობის ფორმით შედეგის ობიექტური შერაცხვა.

1 ანალოგიური პოზიცია იხ., მაგალითად, წიგნებში: C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 402; R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 89.

2 იხ. C. Roxin: Höchstrichterliche Rechtsprechung zum AT des Strafrechts, 1998, გვ. 119-120.

4.3.4.9. თვითმკვლელობაში (სუიციდში)

პასიური თანამონაწილეობა

სამართლებრივმა გარანტიამ, გამოიჩინა რა პასიურობა, არ გა-⁴⁶⁰ნახორციელა აქტიური მოქმედება, რითაც შეეძლო დახმარება აღ-მოეჩინა იმ პირისათვის, რომელმაც თვითმკვლელობა გადაწყვიტა. იმ დროს, როცა მსხვერპლი თვითმკვლელობისკენ მიმართული თავისი მოქმედებით გონებადაკარგულია, სამართლებრივი გარანტი არ ახორციელებს მისი გადარჩენის ღონისძიებებს იმ მოსაზრე-ბით, რომ პატივი სცეს მსხვერპლის საკუთარი პასუხისმგებლობით მიღებულ თვითმკვლელობის გადაწყვეტილებას.

მაგალითად, ექიმი ან ახლო ნათესავი არ ასრულებს სამართ-ლებრივი გარანტიის ფუნქციას იმ პირის გადასარჩენად, რომელიც შერაცხადობის მდგომარეობაში იკლავს თავს.

ამ შემთხვევაში სამართლებრივი გარანტის მოვალეობა არ არის დარღვეული და უმოქმედობით ჩადენილი განზრახი მკვლ-ელობის ობიექტური შემადგენლობა არ არის განხორციელებული, რადგან მსხვერპლი ახორციელებს საკუთარი პასუხისმგებლობით გამოწვეულ თვითმკვლელობას.

4.3.4.10. პასუხისმგებლობა ქმედებაში

გატონობისათვის

თუ მსხვერპლის პირადი პასუხისმგებლობა?

მაგალითად, ლოგინად ჩაკარდნილმა ბაბუამ გადაწყვიტა, თავი⁴⁶¹ მოეკლა. მან თავის შვილიშვილს სთხოვა, შეძლებისდაგვარად დახმარებოდა ამ საქმეში, თუ იგი სასურველ შედეგს მართო ვერ მიაღწევდა. რამდენიმე დღეში ბაბუამ გაიკეთა სასიკვდილო ინექ-ცია, რომელმაც უცბად კი არ გამოიწვია შედეგი, არამედ ჯერ ღრმად დააძინა. იმაზე ფიქრით, რომ შეიძლება ინექციამ ღიღხ-ანს არ გამოიწვიოს თვით მსხვერპლისთვის სასურველი შედეგი, შვილიშვილმა ბაბუას ღრმა ძილის მდგომარეობაში გაუკეთა მეორე

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

სასიკვდილო ნემსი, რათა მსხვერპლის ნება დროულად ასრულებულიყო. ბაბუა შვილიშვილის მოქმედების გარეშეც პირველი ინექციითაც მოკვდებოდა, მაგრამ ყველა შემთხვევაში რამდენიმე საათით გვიან.

განზრახი მკვლელობის ობიექტური შემადგენლობა შვილიშვილის სასიკვდილო ქმედების შედეგად სახეზეა. მან მინიმუმ რამდენიმე საათით დააჩქარა შედეგი, რომელიც მსხვერპლის მოქმედებით მოგვიანებით ისედაც აუცილებლად დადგებოდა. მაშასადამე, მან გამოიწვია მსხვერპლის სიცოცხლის ხანგრძლივობის შემოკლება. მსხვერპლის საკუთარი პასუხისმგებლობით გამოწვეული საფრთხე სუიციდის მიზნით არ გამორიცხავს შვილიშვილისთვის შედეგის ობიექტურად შერაცხვას, ვინაიდან ამ ქმედების გარეშე ეს შედეგი ამ დროს არ დადგებოდა.

ბაბუის მიერ ვითარების შეუგნებლობის მდგომარეობაში ქმედებაზე ბატონობის შესაძლებლობა მთლიანად გადავიდა შვილიშვილზე. ქმედებაზე ბატონობა კი იყო უკანასკნელი პირობა, რომელმაც გამოიწვია შედეგი.

არსებობს საწინააღმდეგო პოზიცია (კლაუს როქსინი), რომელიც სიტუაციიდან გამომდინარე, რაც მდგომარეობს სუიციდის დროს მსხვერპლის საკუთარი პასუხისმგებლობის თავისებურებებიდან, მთლიანი ვითარებისთვის ნორმატიულ პასუხისმგებლობას მთლიანად მსხვერპლს აკისრებს. ამ პოზიციის მომხრეთა აზრით, მთავარი არ არის ე.წ. „ბოლო პირობა“, რის გამოც, ასეთი შემთხვევა არ მიიჩნევა დასჯადად.¹ აღნიშნული დებულება არ ეწინააღმდეგება საქართველოს სსკ-ის 110-ე მუხლის მოთხოვნებს.

4.3.4.11. უმოქმედო მოქმედებით

462

მაგალითად, ექიმმა ა.-მ გამორთო სიცოცხლის გამაჩანგრძლივებელი რეანიმატორი და ამით გამოიწვია პაციენტის სიკვდილი. ექიმმა იცის პაციენტის ნამდვილი ნება, რომ მას არ სურს ხელოვნურ-

¹ იხ. C. Roxin: Die Sterbehilfe im Spannungsfeld von Suizidteilnahme, erlaubtem Behandlungsabbruch und Tötung auf Verlangen, NSZ 1987, გვ. 345.

რად სიცოცხლის გახანგრძლივება და უნდა ბუნებრივი სიკვდილი, რადგან არა აქვს გამოჯანმრთელების არავითარი შანსი. არის თუ არა ასეთ დროს ექიმის მოქმედება დასჯადი?

ექიმი სამართლებრივადაც არ არის ვალდებული, პაციენტის ნების საწინააღმდეგოდ ამყოფოს იგი იძულებით მკურნალობაში. პირიქით, მას არა აქვს პაციენტის ნების საწინააღმდეგოდ მისი შემდგომი მკურნალობის არავითარი სამართლებრივი უფლება.¹ ამიტომ ამ შემთხვევაში განზრახი მკვლელობის ობიექტური შემაღვენლობა არ არის განხორციელებული. ექიმს, მისი მოქმედების (სიცოცხლის გამაზანგრძლივებელი აპარატურის გამორთვა) შედეგთან (პაციენტის სიკვდილი) კაუზალობის მიუხედავად, ეს შედეგი ობიექტურად არ შეერაცხება. მისი ქმედება წარმოადგენს მკურნალობის შემდგომ შეჩერებას იმ ვითარებაში, როცა ასეთი მკურნალობის სამართლებრივი ვალდებულება არ არსებობს. ტერმინი: „უმოქმედოა მოქმედებით“² მომდინარეობს იქიდან, რომ შემდგომი მკურნალობის განხორციელების შეწყვეტა (უმოქმედობა) მოხდა აპარატურის გამორთვით (მოქმედება).

4.3.4.12. ალაშიანის ნებას დაუქვემდებარებელი

და მისი ნების ბატონობის გარეშე

განვითარებული მიჯნურობრიობა

მაგალითად, ა.-მ თავისი მდიდარი ნათესავი თვითმფრინავით დასასვენებლად გააგზავნა კანარის კუნძულებზე. იგი უსაფუძვლოდ იმედოვნებდა, რომ თვითმფრინავის კატასტროფის შედეგად იგი დაიღუპებოდა და მის ქონებას შემკვიდრებოდა. მიიღებდა. ნა-

463

1 ანალოგიურ პოზიციაზე იხ. *ირაკლი დვალაძე* წიგნში: გ. ნაჭყებია, ი. დვალაძე (რედ.): სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2007, გვ. 278. საწინააღმდეგო პოზიციაზე იხ. *თ. ციციტიშვილი*: უკანონო აბორტი – განზრახ მკვლელობა თუ საფრთხის შემქმნელი დელიქტი? წიგნში: გ. ფერაძე (რედ.): სამართლისა და პოლიტიკური აზროვნების ისტორიის ნარკვევები, წიგნი 1, გიორგი ნადარეიშვილის ხსოვნისადმი მიძღვნილი კრებული, 2010, გვ. 535. 2 ეს ტერმინი იხ. წიგნში: *H. Matt: Strafrecht, AT I*, 1996, გვ. 74.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

თესავი თვითმფრინავის შემთხვევით ჩამოვარდნის შედეგად მართლაც დაიღუპა. შეერაცხება თუ არა ა.-ს შედეგი ობიექტურად?

სხვა მაგალითის მიხედვით, ი.-ს შვილმა 20 წლის ასაკში ჩაიდინა მკვლელობა. შეერაცხება თუ არა მშობელს შედეგი ობიექტურად?

ამ შემთხვევებში, როცა შედეგის ობიექტური შეერაცხვა ასევე ატიპიური მიზეზობრიობის დასაბუთებით შეიძლება გამოირიცხოს, განზრახი მკვლელობის ობიექტური შემადგენლობა არ არის განხორციელებული, ვინაიდან ა.-სა და ი.-ს მოვლენათა განვითარებაზე რაიმე ობიექტური ზეგავლენა არ მოუხდენიათ, რათა დამდგარიყო შედეგი (მსხვერპლის სიკვდილი). ასე, რომ მათ, პირობათა თეორიის მიხედვით მიზეზობრივი კავშირის არსებობის მიუხედავად, შედეგი არ შეიძლება ობიექტურად შეერაცხოთ. ასეთ შემთხვევებში პირს ქმედებაზე არავითარი ფაქტიური ბატონობის განხორციელება არ შეუძლია. ორივე შემთხვევაში ნათესავი და შვილი მოქმედებდნენ საკუთარი პასუხისმგებლობით. პირველ მაგალითში მსხვერპლი — ნათესავი მოქმედებდა საკუთარი პასუხისმგებლობით თვითმფრინავის ჩამოვარდნის ყოველდღიურ რისკთან მიმართებაში. მეორე მაგალითში შვილი მოქმედებდა, როგორც დამნაშავე საკუთარი პასუხისმგებლობით, ხოლო მშობელს არ გააჩნდა ფაქტიური ბატონობა მოვლენათა მიმდინარეობაზე.

464

საკუთარი პასუხისმგებლობა გულისხმობს, უპირველეს ყოვლისა, ქმედებაზე ბატონობას. არც ერთი პიროვნება არ შეიძლება მოქმედებდეს საკუთარი პასუხისმგებლობით, როცა არა მას, არამედ სხვა პირს აქვს ქმედებაზე რეალური ბატონობა.

4.3.4.13. ობიექტური შეერაცხვა მიზეზობრივი

კავშირის სავარაუდო განვითარების

შესახებ შეცდომის დაშვების დროს

465

სისხლის სამართლის დოგმატიკასა და სასამართლო პრაქტიკაში არის ისეთი შემთხვევები, როცა არა მიზეზობრივი კავშირის განვითარება წარმართება ატიპიურად და ადამიანის ნებისგან და-

§ 10. ქმედების შემადგენლობის მოძღვრება

მოუკიდებლად, არამედ დამნაშავეს მიზეზობრიობის განვითარების სრულიად სხვაგვარი სურათი ჰქონდა წარმოდგენილი, მაგრამ მოვლენათა განვითარება სხვაგვარად მოხდება (შეცდომა მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში). ადრე ასეთი ტიპური შემთხვევები ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის ეტაპზე განიხილებოდა. წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისის მიხედვით კი, იგი ობიექტური შერაცხვის პრობლემაა.

მაგალითად, ა.-ს უნდოდა ბ.-ს მოკვლა ანგარებით, მაგრამ სროლის შედეგად მიაყენა მხოლოდ ისეთი დაზიანება, რომელიც არ იყო სასიკვდილო. საავადმყოფოსკენ მიმავალ გზაზე სასწრაფო დახმარების მანქანას დაეჯახა სატვირთო ავტომანქანა. ავტოავარიის შედეგად მძღოლი და ავადმყოფი დაიღუპნენ. დაისჯება თუ არა ა. დამთავრებული მკვლელობისათვის, ე.ი. შეერაცხება თუ არა შედეგი ობიექტურად?

ბ.-ს სიკვდილი ა.-ს ობიექტურად არ შეერაცხება, მიუხედავად მიზეზობრივი კავშირის არსებობისა, ვინაიდან ა.-ს არა აქვს სასწრაფო დახმარების ტრანსპორტის მიმართ მომხდარი მოვლენის თაობაზე არავითარი ბატონობა. რადგან შედეგი ობიექტურად არ შეერაცხება, მიუხედავად მისთვის სასურველი შედეგის მის მიერ ჩადენილი მოქმედებით გამოწვევისა, ა.-მ შეიძლება პასუხი აგოს მხოლოდ განზრახვი მკვლელობის მცდელობისათვის.

ადრეული თეორია და სასამართლო პრაქტიკა ასეთ შემთხვევაში მიიჩნევდა, რომ ქმედების ობიექტური შემადგენლობა სახეზეა, რადგან შედეგის ობიექტური შერაცხვის დამოუკიდებელი კატეგორია ჯერ კიდევ არ იყო აღიარებული. წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისის მიხედვით, მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში დაშვებული შეცდომის პრობლემატიკა სწორედ ობიექტური შერაცხვის თეორიით უნდა გადაწყდეს. ამით წარმოდგენილი ნაშრომი მხარს უჭერს ბოლო პერიოდში განვითარებულ მოძღვრებას და ამ საკითხზე არ ეთანხმება ფინალიზმის წარმომადგენლების პოზიციას იმის შესახებ, რომ ობიექტური შერაცხვის პრობლემატიკა შესაძლებელია მთლიანად განზრახვის ეტაპზე იქნეს გადაწყვეტილი.

4.3.4.14. რეგრესის აკრძალვის თეორია

466 ე.წ. რეგრესის აკრძალვის თეორია უკავშირდება რაინჰარდ ფრანკის სახელს¹. იგი თავდაპირველად ჩამოყალიბდა, როგორც მიზეზობრივი კავშირის თეორია², რომელიც შემდგომ ობიექტური შერაცხვის თეორიად იქცა. ამ თეორიას, მოწინააღმდეგეებთან ერთად, შემდგომში მომხრეებიც გამოუჩნდნენ.³

467 თავდაპირველი ქმედების ჩამდენს ობიექტურად არ შეიძლება შეერაცხოს ისეთი მოქმედებით გამოწვეული შედეგი, რომელმაც, მართალია, შექმნა სამართლებრივად რელევანტური რისკი, მაგრამ კონკრეტული შედეგი მხოლოდ იმის შედეგად დადგა, რომ მესამე პირმა სრული პასუხისმგებლობის მდგომარეობაში, თავდაპირველ მოქმედებასთან კავშირში მყოფი, მაგრამ შედეგის გამომწვევი ახალი დამოუკიდებელი საფრთხე დააფუძნა, რომელიც კონკრეტულ შედეგში განხორციელდა. აქ ადგილი აქვს პასუხისმგებლობის სფეროების გამიჯვნას: თითოეულმა პასუხი უნდა აგოს საკუთარი ქმედებისათვის. პასუხისმგებლობის დაკისრების შეზღუდვა მოქმედებს მესამე პირის მიერ არა მხოლოდ განზრახი, არამედ გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის ჩადენის დროსაც, ასევე მაშინ, როცა მესამე პირი და დაზარალებული ერთი და იგივე პიროვნებაა.⁴

ერთ-ერთი მაგალითის მიხედვით, თუ მონადირის მიერ გარდერობზე დაკიდებულ იარაღს მესამე პირი აიღებს და ჩაიდენს სხვა პირის განზრახ მკვლელობას, ფრანკის რეგრესის აკრძალვის თეორიის მიხედვით, მონადირე არ აგებს პასუხს დამდგარი შედეგისათვის, რადგან არ არსებობს მიზეზობრივი კავშირი მის მოქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის: განზრახი მკვლელობის

1 იხ. R. Frank: Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich, მე-18 გამოცემა, 1931, §1 III, გვ. 11-16.

2 იხ. J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 240-241.

3 იხ.: W. Naucke: Über das Regreßverbot im Strafrecht, ZStW 76 (1964), გვ. 409; G. Jakobs: Regreßverbot beim Erfolgsdelikt, ZStW 89 (1977), გვ. 1; ასევე: G. Jakobs: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 1993, გვ. 214, 696.

4 იხ. G. Jakobs: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 1993, გვ. 214.

§ 10. ქმედების შემაღენლობის მოძღვრება

ჩამდენი მონადირის მიერ შექმნილ პირობასა და დამდგარ შედეგს შორის მესამე პირი ჩადგა.¹ კელცელის მიხედვით, ამ შემთხვევაში არ არის დამდგარ შედეგთან მონადირის ქმედების მიზეზობრიობის პრობლემა, რის გამოც იგი უნდა დაისაჯოს გაუფრთხილებლობისთვის, ხოლო მესამე პირი მკვლელობისთვის.²

ლიტერატურაში მითითებულია არაერთი ცნობილი მაგალითი სასამართლო პრაქტიკიდან, რომელიც „რეგრესის აკრძალვის თეორიის“ პრაქტიკულ მნიშვნელობაზე მიუთითებს. 468

ერთ-ერთი ასეთია ე.წ. არქიტექტორის შემთხვევა, რომელმაც სახლი ისე ააშენა, რომ ხანძრის შემთხვევაში ზედა სართულზე მაცხოვრებლებს არ ჰქონდათ შენობიდან საავარიო გასასვლელი. მესამე პირმა სახლს განზრახ ცეცხლი წაუკიდა, რამაც ადამიანის მსხვერპლი გამოიწვია. ფრანკის თეორიის მიხედვით, არქიტექტორი არ უნდა დაისაჯოს გაუფრთხილებლობითი შედეგისთვის იმის გამო, რომ მესამე პირი განზრახ ჩაერთო მოვლენათა განვითარებაში, რის გამოც, მისი შეხედულებით, გამოირიცხება თავდაპირველი ქმედების ჩამდენის მიზეზობრივი კავშირი დამდგარ შედეგთან. რეგრესის აკრძალვის თეორიის მოწინააღმდეგეთა და სასამართლო პრაქტიკის მიხედვით, მის მიერ წინდახედულობის ნორმის დარღვევის გამო, არქიტექტორი უნდა დაისაჯოს სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპობისათვის.³

ზოგადად, პირველი მოქმედების ჩამდენის პასუხისმგებლობის ყველა შემთხვევაში გამოირიცხვა დღეისათვის არ არის აღიარებული. ობიექტური შერაცხვის თეორიის მიხედვით, უნდა დადგინდეს, შესაძლებელია თუ არა ქმედება ჯერ კიდევ როგორც პირველი მოქმედების ჩამდენის „ქმნილება“ იქნეს მიჩნეული, თუ იგი მთლიანად მესამე პირის „პასუხისმგებლობის სფეროში“ მოექცა. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მოხდა თუ არა შედეგში თავდაპირველი 469

1 იხ. J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 240.

2 იხ. H. Welzel: Das Deutsche Strafrecht, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 44.

3 ასეთი პოზიცია, გერმანიის რაიხის სასამართლოს გადაწყვეტილებაზე (RGSt 62, გვ. 320) მითითებით, იხ. წიგნში: J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 240.

თავი 3. ქმედების შემაღენლობა

საფრთხის რეალიზაცია, თუ სხვა, ახალი საფრთხე დაფუძნდა.¹

გარდა ამისა, არ შეიძლება საფრთხის გამომწვევ და ზიანის მიმყენებელ პირს ობიექტურად შეერაცხოს მსხვერპლის სიკვდილი, თუ ეს უკანასკნელი უარს ამბობს მისთვის სიცოცხლის გადამრჩენი ოპერაციის ჩატარებაზე.²

470

მართალია, ე.წ. რეგრესის აკრძალვის თეორია თავდაპირველად განიხილებოდა, როგორც მიზეზობრიობის თეორია, მაგრამ მის იდეას, რომ ახალი მოქმედების საფუძველზე სრულიად ახალი მიზეზობრიობის ჯაჭვი იწყება, დღესაც არ დაუკარგავს თავისი აქტუალობა, რის გამო იგი ობიექტური შეერაცხვის თეორიად იქცა. თავდაპირველ მოქმედებასა და შედეგს შორის განხორციელებული სხვა პირის „ქმედებაზე ბატონობა“ ამ თეორიის მიხედვით იწვევს თავდაპირველი ქმედების ჩამდენი პირის პასუხისმგებლობის სრულ გამორიცხვას. „რეგრესის აკრძალვის“ თეორია ასეთ შემთხვევებში ადრე მიზეზობრიობას მთლიანად გამორიცხავდა, დღეს განვითარებული დოგმატიკით კი, შედეგის ობიექტურ შეერაცხვას გამორიცხავს.

471

„გაწყვეტილი მიზეზობრიობა“ გამორიცხავს მიზეზობრივი კავშირის არსებობას.

მაგალითად, ა.-მ ბ.-ს საჭმელში ჩაუყარა საწამლაკი. სანამ საწამლაკი იმოქმედებდა, იგი ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენებით მოკლა მ.-მ. ეს არის ე.წ. „გაწყვეტილი მიზეზობრიობის“ შემთხვევა, რომლის დროსაც სასიკვდილო შედეგთან დაკავშირებით ა.-ს მოქმედების მიზეზობრივი კავშირი გამოირიცხება.

472

„გამსწრები მიზეზობრიობის“ დროს კი, შეიძლება ვამტკიცოთ, რომ, მართალია, უშუალო შედეგი ახალმა მიზეზმა გამოიწვია, მაგრამ თავდაპირველი მოქმედების გარეშე ეს შედეგი არ დადგებოდა, რის გამოც პირველი მოქმედებაც მიზეზობრივ კავშირშია შედეგთან. მიუხედავად ამისა, ე.წ. რეგრესის აკრძალვის თეორიით, თავდაპირველი მოქმედების ჩამდენისათვის შედეგის ობიექტური შეერაცხვა გამოირიცხება.

¹ ასეთი პოზიცია იხ. წიგნში: R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 91.

² შეად. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 408.

ანალოგიურ შემთხვევებში საბჭოთა სისხლის სამართალი მიზეზობრივი კავშირის არსებობას უარყოფდა, რადგან მიაჩნდა, რომ აღამიანის თავდაპირველ მოქმედებასა და საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს შორის არ არსებობდა პირდაპირი, ანუ უშუალო მიზეზობრივი კავშირი¹. თინათინ წერეთლის აზრით, მიზეზობრივი კავშირის აღიარება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა იგი პირდაპირი ან უშუალოა, მთელ რიგ შემთხვევებში შეუსაბამო დასკვნე-ბამდე მიგვიყვანდა².

თ. წერეთელს მოჰყავს მაგალითი სასამართლო პრაქტიკიდან³, რომელიც უარყოფდა მიზეზობრივი კავშირის არსებობას მოქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის „უშუალო მიზეზობრივი კავშირის“ არ არსებობის გამო. სასამართლო კოლეგიამ აღნიშნა, რომ ერთი პირის მიერ მეორე პირის დაჭრასა და ამ უკანასკნელის სიკვდილს შორის „არ არის უშუალო მიზეზობრივი კავშირი“, ვინაიდან დაზარალებულს მიყენებული ჰქონდა სხეულის მსუბუქი დაზიანება, რომელსაც არა თუ არ შეეძლო დაზარალებულის სიკვდილი გამოეწვია, არამედ რაიმე ორგანოს ფუნქციის ზანგრძლივი მოშლაც კი არ უნდა მოჰყოლოდა. ზემდგომმა სასამართლომაც პირის პასუხისმგებლობა უარყო იმის გამო, რომ მსხვერპლის სიკვდილი ჭრილობასთან „უახლოეს და უშუალო მიზეზობრივ კავშირში არ იყო“. პირდაპირი მიზეზობრივი კავშირის არ არსებობის გამო ეს და სხვა მსგავსი მოქმედებები კვალიფიცირდებოდა არა როგორც დამთავრებული მკვლელობა, არამედ როგორც მკვლელობის მცდელობა⁴.

თ. წერეთელი არ ეთანხმება მიზეზობრივი კავშირის აღიარებას მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა იგი პირდაპირი ან უშუალოა⁵. მისი აზრით, არ არსებობს „მიზეზობრივი კავშირის გაწყვეტის“ ცნება. „მიზეზობრივი კავშირის „გაწყვეტის“ ცნება... ყალბი და

1 იხ. თ. წერეთელი, გ. ტყეშელაძე: მოძღვრება დანაშაულზე, 1969, გვ. 254.

2 იხ. თ. წერეთელი, გ. ტყეშელაძე (1969), იქვე.

3 იხ. თ. წერეთელი, გ. ტყეშელაძე (1969), იქვე.

4 იხ. „Известия Верховного Суда СССР“, 1961, 42, გვ. 10-11; თ. წერეთელი, გ. ტყეშელაძე: მოძღვრება დანაშაულზე, 1969, გვ. 254.

5 იხ. თ. წერეთელი, გ. ტყეშელაძე (1969), იქვე.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

საფუძველს მოკლებული ცნებაა. თუ მიზეზობრივი კავშირი უკვე არსებობდა, იგი არ შეიძლება ჩავთვალოთ არარსებულად, ხოლო თუ იგი არარსებობდა, არც შეიძლება გამწყდარიყო¹. შემთხვევებს, რომლებიც მიზეზობრივი კავშირის „გაწყვეტის“ თეორიის მეშვეობით საბუთდება, თ. წერეთელი ასაბუთებს ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროებისა და ბრალის სფეროებში.

4.4. მიზეზობრივი კავშირისა და შედეგის ობიექტური შერაცხვის პრობლემები სამართო სამართლის სისტემის მიხედვით

475 ქვემოთ განხილული იქნება *conditio-sine-qua-non*-ფორმულისა და *causation in law*-მოდერების ურთიერთმიმართების საკითხი. მიუხედავად იმისა, რომ ანგლო-ამერიკული სისტემის მიხედვით მოქმედებასა და შედეგს შორის კავშირის პრობლემატიკა მიზეზობრიობის ფარგლებში განიხილება, საგნის ბუნებიდან გამომდინარე, ფაქტიური (ბუნებრივი) კაუზალობა პირველ ეტაპზე მოწმდება პირობათა თეორიით („*but for relationship, necessary condition*“), ხოლო მეორე ეტაპზე დგება ნორმატიული კრიტერიუმების გამოყენების საკითხი, რომლითაც ხდება შედეგის ობიექტური შერაცხვა². მაშასადამე, პირობათა თეორია წარმოადგენს ინდიკატორს ე.წ. სამართლებრივი კაუზალობისათვის (*causation in law*). ლიტერატურაში მითითებულია ადეკვატურობის თეორიასთან ნათლად გამოკვეთილი მსგავსების შესახებ³, რომელიც, როგორც ცნობილია, წარმოადგენს მიზეზობრიობის გაბატონებულ თეორიას სამოქალაქო სამართალში და ობიექტური შერაცხვის შესახებ მოძღვრების წინამორბედი⁴. მაშასადამე ე.წ. „სამართლებრივი

1 იხ. თ. წერეთელი, გ. ტყეშელაშვილი (1969), იქვე, გვ. 285.

2 იხ. M. Mansdörfer (Hrsg.): Die Allgemeine Straftatlehre des common law, 2005, გვ. 26, სადაც მითითებულია Watson-ის და სხვა საქმეები.

3 M. Mansdörfer (Hrsg.) (2005), იქვე.

4 იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 368-370.

მიზეზობრიობა” უფრო ნორმატიულ შეფასებას წარმოადგენს, ვიდრე საბუნებისმეტყველო კანონზომიერებას¹.

სამართლებრივი მიზეზობრიობის შესახებ ანგლო-ამერიკულ მოძღვრებას, რომელიც შერაცხვის ნორმატიულ თეორიას წარმოადგენს, აქვს ბევრი საერთო გერმანულ სისხლის სამართალში განვითარებულ ობიექტური შერაცხვის მოძღვრებასთან. მარტივად რომ ვთქვათ, სამართლებრივი მიზეზობრიობა სახეზეა მაშინ, თუ პირის ქმედება წარმოადგენს ქმედების ობიექტური შემაღენლობის განხორციელების მნიშვნელოვან პირობას (*significant, substantial cause*)². შესაძლებელია პრობლემის ისეთი ინტერპრეტაცია, რომ ასეთი პირობა წარმოადგენს ე.წ. რელევანტურობის თეორიისთვის დამახასიათებელი სამართლებრივად მნიშვნელოვანი პირობების ანალოგს. თავისი შინაარსიდან გამომდინარე, ასევე შესაძლებელია მისი ინტერპრეტაცია გერმანულენოვან სისხლის სამართალში განვითარებული ე.წ. სამართლებრივად დასაძრახი საფრთხის (რისკის) შექმნის ან საფრთხის რეალიზაციის თეორიის მიხედვით, რომელიც ტერმინოლოგიურად სხვადასხვა ავტორებთან განსხვავებული სიტყვებით არის გამოხატული. მაშასადამე, შესაძლებელია, საერთო სამართლის სისტემისთვის ცნობილი ე.წ. „სამართლებრივი კაუზალობის” თეორია განხილულ იქნეს, როგორც გერმანულ სისხლის სამართალში გაბატონებული ე.წ. ობიექტური შერაცხვის მოძღვრების ანალოგი³. თუმცა, საკითხისადმი ასეთი მიდგომა და პარალელები დოგმატურად სრულყოფილად არ არის დამუშავებული.

ანგლო-ამერიკულ სასამართლო პრაქტიკასა და ლიტერატურაში არსებობს მაგალითები, რომლებიც შესაძლებლობას იძლევა, ანგლო-ამერიკულ ე.წ. მნიშვნელოვანი მიზეზისა (*significant cause*)

1 იხ. M. Mansdörfer (Hrsg.) (2005), იქვე, გვ. 26, სადაც მითითებულია: Sinnester/Sullivan, Criminal Law – Theory and Doctrine, მე-2 გამოცემა, 2003, ch. 4.2. (i), (ii), ასევე: Allen, Textbook on Criminal Law, მე-7 გამოცემა, 2003, ch. 2.6.3.

2 იხ. M. Mansdörfer (Hrsg.) (2005), იქვე, სადაც მითითებულია: Allen, ch. 2.6.3.2.

3 შეად. M. Mansdörfer (Hrsg.) (2005), იქვე, გვ. 27.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

და გერმანულ ე.წ. ობიექტური შერაცხვის თეორიას (*die Lehre von der objektiven Zurechnung*) შორის პარალელები იქნეს გავლენიანი.

ერთ-ერთი ცნობილი ინგლისური საკმის (*White*) მიხედვით¹, შვილი დედას დააღვინებს მოკვლის განზრახვით საწამლავს. სანამ საწამლავი იმოქმედებდა, დედის სიკვდილი დადგება გულის შეტევით, რომელიც არავითარ კავშირში არ იყო საწამლავის მიღებასთან.

შვილი დაისაჯა განზრახ მკვლელობის მცდელობისათვის, რადგან არ არსებობდა არავითარი მნიშვნელოვანი პირობა (*substantial cause*), რომელმაც შედეგი გამოიწვია, რის გამოც არ არსებობს ე.წ. სამართლებრივი მიზეზობრიობა (*causation in law*). საბოლოო შედეგი, მართალია, სამართლებრივად სწორია, მაგრამ ქართული, ისევე, როგორც გერმანული, გაგებით, არ არსებობს თვით მიზეზობრიობა *contitio sine qua non*—ფორმულის მიხედვით (ე.წ. გაწყვეტილი მიზეზობრიობა)². შეიძლება ითქვას, რომ შვილის მოქმედება წარმოადგენს არა ირელევანტურს, არამედ საერთოდ არავითარი მიზეზობრიობა არ არსებობს დედის სასიკვდილო შედეგის მიმართ.

478

შემდეგი მაგალითი, რომლის დროსაც ინგლისური სისხლის სამართლის მიხედვით კაუზალობის მნიშვნელოვანი პირობა (*significant cause*) არ არის სახეზე, შემდეგია: ექიმი ცეცხლსასროლი იარაღით დაჭრილი პაციენტისგან სამედიცინო თვალსაზრისით ნებადართული მოქმედების ფარგლებში სისხლს აიღებს, რომელიც მის სიკვდილს ოდნავ დააჩქარებს³.

საკითხს გერმანული კატეგორიებით თუ მივუდგებით, ასეთ შემთხვევაში პირს არ შეერაცხება ობიექტურად დამდგარი შედეგი, რადგან მას პაციენტის სიცოცხლისთვის არ შეუქმნია სამართლებრივად დასაძრახი საფრთხე ან, სხვა ადრეული თვალსაზრისით, ექიმის მოქმედება ჩაითვლება მართლზომიერად.

1 იხ. *M. Mansdörfer* (Hrsg.) (2005), იქვე.

2 იხ. *მ. ტურავა*: სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, მე-8 გამოცემა, 2010, გვ. 102-103.

3 იხ. *M. Mansdörfer* (Hrsg.) (2005), იქვე, გვ. 28.

ძალზე ძნელია მნიშვნელოვანი და უმნიშვნელო მიზეზის ერთ-ერთგამიჯვნა თანამიზეზობრიობის დროს, როცა პირის მიერ შექმნილი პირობა შედეგის გამოშვები იყო. ინგლისურ სამართალში ამ სიძნელის მაჩვენებელი ერთ-ერთი საქმეა *Hennigan*-ის შემთხვევა¹. გერმანული დოგმატიკის კატეგორიებით თუ მივუდგებით, თანამიზეზობრიობის დროს არ ხდება მნიშვნელოვანი-უმნიშვნელო მიზეზის დადგენა, არამედ შედეგის ობიექტური შერაცხვა გამოირიცხება მხოლოდ ძალზე ატიპიური მიზეზობრიობის დროს.

ასევე ინგლისურენოვან ლიტერატურაშიც არის განხილული ნორმის დაცვის მიზნის თეორია (*causal salience*), რომელიც ამ წიგნში ობიექტური შერაცხვის მოძღვრების ფარგლებში იქნა წარმოდგენილი.

ერთ-ერთი კლასიკური შემთხვევის მიხედვით, მძღოლმა, რომელმაც დაარღვია მოძრაობის უსაფრთხოების წესები, რაც გამოიხატა გადაჭარბებული სიჩქარით მოძრაობაში, ჩქარა გაიარა გზა შემთხვევის ადგილამდე და ავტოავარიის მომენტში წინდახედულობის ნორმის დარღვევის გარეშე გამოიწვია სამართლით დაცული სიკეთის დაზიანება, რომელიც მისთვის თავიდან აუცილებადი აღმოჩნდა².

ამ შემთხვევაშიც არ არსებობს ე.წ. სამართლებრივი მიზეზობრიობა. ამით ე.წ. სამართლებრივი მიზეზობრიობა მოიცავს იმ შემთხვევასაც, რომელიც გერმანული სისხლის სამართლის დოგმატიკის მიხედვით გამორიცხავს შედეგის ობიექტური შერაცხვის შესაძლებლობას „ნორმის დაცვის მიზნის თეორიის“ მიხედვით³. ანალოგიურ შემთხვევას გვხვდებით სხვა ავტორებთანაც⁴:

ბავშვს იარაღის დაუდევრად შენახვის გამო შესაძლებლობა

1 იხ. *M. Mansdörfer* (Hrsg.) (2005), იქვე.

2 იხ. *M. Mansdörfer* (Hrsg.) (2005), იქვე, სადაც მითითებულია: *Simester/Sullivan, Criminal Law Theory and Doctrine*, მე-2 გამოცემა, 2003, ch. 4.2. (ii) (b).

3 ანალოგიური მაგალითი გერმანული სისხლის სამართლის მიხედვით იხ. *J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT*, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 66.

4 იხ. *M. Mansdörfer* (Hrsg.) (2005), იქვე, გვ. 28, სადაც მითითებულია: *Hart/Honore, Causation in the Law*, 1985, გვ. 1 xiii.

თავი 3. ქმედების შემაღენლობა

მიეცა აელო იგი და ეთამაშა, რა დროსაც ხელიდან გაუვარდა და ფეხზე დაეცა, რამაც გამოიწვია სხეულის დაზიანება.

აქაც უარყოფილ იქნა სამართლებრივი მიზეზობრიობა იარაღის დაუდევრად შეძნახავი პირის მიერ წინდახედულობის ნორმის დარღვევასა და დამდგარ შედეგს შორის. დასაბუთება მოხდა საფრთხის რეალიზაციის მიხედვით: თუ ბავშვის ხელში დაუდევრობით აღმოჩნდება იარაღი და იგი მას ფეხზე დაეცემა, ფეხის დაზიანება არ შეიძლება იყოს ის რისკი, რის გამოც აკრძალულია, რომ ბავშვს არ შეიძლება მისცე დატენილი იარაღი.

481

ანგლო-ამერიკული სისხლის სამართლის მიხედვით, ასევე მნიშვნელოვანია მიზეზთა სამართლებრივი ურთიერთკავშირის თეორია, რომლის მიხედვითაც, წინდახედულობის ნორმის შესაბამისი ალტერნატიული მოქმედების დროსაც შედეგის თავიდან აცილება შეუძლებელი იქნებოდა.

ერთ-ერთ შემთხვევაში *Dalloway*-ს საქმეზე დადგინდა, რომ ერთ-ერთი პირი, რომლის სატრანსპორტო საშუალებას გაცვეთილი საბურავები ჰქონდა, დაეჯახა ბავშვს. უტყუარად ვერ დადგინდა, რომ იქნებოდა თუ არა ეს ავტოავარია თავიდან აცილებული, რომ საბურავები წესრიგში ყოფილიყო. ამის გამო მძღოლი გამართლდა. ეს შემთხვევა შეესაბამება სტრუქტურულად ზუსტად იმ შემთხვევას, რომელიც გერმანულ სასამართლო პრაქტიკაში ცნობილია ე.წ. „ველოსიპედისტის შემთხვევის“ სახელწოდებით¹.

482

საერთო სამართლისა და გერმანიის უზენაესი სასამართლოს სასამართლო პრაქტიკა შედეგის მიხედვით ამ შემთხვევაშიც არ განსხვავდება ერთმანეთისაგან.

საერთო სამართლის სისტემის მიხედვით, შედეგის ობიექტური შერაცხვისათვის შესაძლებელია, არსებობდეს შედეგის რამდენიმე პირობა. თანამიზეზობრიობის შემთხვევაში ანალოგიურად წყდება პრობლემა გერმანული სამართლის მიხედვითაც. ანგლო-ამერიკული სისტემის მიხედვითაც, ასეთ შემთხვევაში შესაძლებელია ე.წ. პარალელური ამსრულებლობა.

მაგალითად, თუ პირის მიერ გასროლილი ტყვია მეორე პირს

¹ გერმანიის ფედერალური უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება იხ. კრებულში: BGHSt 11, გვ. 1.

§ 10. ქმედების შემადგენლობის მოძღვრება

მიაყენებს სასიკვდილო დაზიანებას, რომელიც საავადმყოფოში მკურნალი ექიმის დაუღევრობის შედეგად მოკვდება, შეიძლება როგორც განზრახი დანაშაულის ჩამდენის, ასევე ექიმის სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობა¹.

ალტერნატიული მიზეზობრიობის შემთხვევები შედეგის თვალსაზრისით იგივეა, როგორც გერმანულ სამართალში. პრობლემის გადაწყვეტის გზა კი, *Common law*-ს მიხედვით სხვანაირია: ამ შემთხვევაში, განსხვავებით გერმანული სისხლის სამართლის გაბატონებული შეხედულებისაგან, *conditio sine qua non*-ფორმულის მოდიფიცირება არ ხდება. ამ დროს გადამწყვეტია სამართლებრივი და არა წმინდა ნატურალისტური მიზეზობრიობა: მორალური და სამართლებრივი პერსპექტივიდან (*moral and legal perspective*), შეუძლებლად მიიჩნევა სხვაგვარი დასკვნის გაკეთება².

ანგლო-ამერკული სისხლის სამართლისთვის ცნობილია შემთხვევები, როდესაც მიზეზობრიობის განვითარების პროცესში მოვლენათა განვითარებაში შეიძლება ჩაერთოს ისეთი გარემოება, რომელიც თვით დამნაშავესგან არ მომდინარეობს (*intervening causes*). ამ შემთხვევაში ადგილი აქვს ობიექტური შერაცხვის გაწყვეტას. გერმანული სისხლის სამართლის ანალოგიურად, არსებობს არაერთი შემთხვევა, რა დროსაც სხვადასხვა ნორმატიული არგუმენტაციით შედეგის შერაცხვა გამოირიცხება. ლიტერატურაში გამოყოფენ სამ ძირითად ჯგუფს, რომლებიც ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან ასეთ გარემოებათა წყაროს მიხედვით. იგი შეიძლება მომდინარეობდეს: (1) ბუნების მოვლენებისგან; (2) მესამე პირისაგან ან (3) მსხვერპლის მოქმედებისაგან³.

1 იხ. *M. Mansdörfer* (Hrsg.) (2005), იქვე, გვ. 29, სადაც მითითებულია ეს მაგალითი წიგნის: *Simester/Sullivan, Criminal Law – Theory and Doctrine*, მე-2 გამოცემა, 2003, ch. 4.2. (ii) (c) მიხედვით.

2 იხ. *M. Mansdörfer* (Hrsg.) (2005), იქვე, გვ. 29, სადაც მითითებულია: *Simester/Sullivan, Criminal Law – Theory and Doctrine*, მე-2 გამოცემა, 2003, ch. 4.2. (ii) (c).

3 იხ. *M. Mansdörfer* (Hrsg.) (2005), იქვე, გვ. 29-30, სადაც მითითებულია: *Simester/Sullivan, Criminal Law – Theory and Doctrine*, მე-2 გამოცემა,

485

ანგლო-ამერიკული თვალსაზრისის გერმანულ სამართალთან აქ წარმოდგენილი შედარება შესაძლებლობას იძლევა, გავერკვეთ ქართული სისხლის სამართლის ანალოგიურ პრობლემებში, რამეთუ ქართული და გერმანული სამართალი ხასიათდება ბევრი საერთო თვისებით.

486

შეიძლება ითქვას, რომ ანგლო-ამერიკულ სისხლის სამართალში განვითარებული ე.წ. სამართლებრივი კაუზალობის კატეგორია არის ნორმატიული, რომელიც, პრობლემის საბოლოოდ გადაწყვეტის თვალსაზრისით, ობიექტური შერაცხვის მოძღვრების ანალოგს წარმოადგენს. მიუხედავად ამისა, იმ გარემოების გამო, რომ ამ სისტემის მიხედვით ობიექტური შერაცხვის საკითხი წყდება მიზეზობრიობის ფარგლებში, პრობლემის გადაჭრა არ შეიძლება ჩაითვალოს დამაკმაყოფილებლად.

4.5. მიზეზობრივი კავშირისა და შედეგის შერაცხვის პრობლემა საბჭოურ სისხლის სამართალში

487

საბჭოთა იურისტები აღიარებდნენ, რომ მიზეზობრივ კავშირში შედეგთან შეიძლება იყოს მართოდენ ისეთი ქცევა, რომელიც მისი აუცილებელი პირობა, მისი *conditio sine qua non* იყო¹. თ. წერეთელი ასევე მიუთითებს, რომ თვით საბჭოთა სისხლის სამართალშიც მიზეზობრივი კავშირის არსებობისათვის საკმარისად არ ითვლებოდა იმის დადგენა, რომ ადამიანის ქცევა იყო ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა საზოგადოებრივად საშიში შედეგისა, არამედ ეძებდნენ გზებს, რათა შეეზღუდათ მიზეზობრივი კავშირი, როგორც პასუხისმგებლობის ობიექტური წანამდღარი. ა. პიონტკოვსკიმ ჯერ კიდევ 1938 წელს ჩამოაყალიბა და შემდგომ განავითარა ე.წ. „აუცილებელი მიზეზობრივი კავშირის თეორია“². მისი აზრით, არა

2003, ch. 4.2. (iii). ამ სამ ძირითად კატეგორიულ დაყოფა მოცემულია ასევე გერმანულ ლიტერატურაშიც.

1 იხ. თ. წერეთელი, გ. ტყეშელაძე: მოძღვრება დანაშაულზე, 1969, გვ. 237.

2 იხ. А.А. Пионтковский: Учение о преступлении, 1961, гв. 212-240.

ყოველმა მოქმედებამ, რომელიც მიზეზობრივ კავშირშია დამღვარ შედეგთან, შეიძლება დაასაბუთოს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა. იმის დამტკიცების შემდეგ, რომ ადამიანის მოქმედება შედეგის განხორციელების ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა იყო, უნდა გადაწყდეს მეორე საკითხი: შემთხვევითი იყო თუ აუცილებელი ეს შედეგი მოქმედების მიმართ. „აუცილებელი შედეგი მოცემული მოვლენის განვითარების კანონზომიერების გამოვლინებაა. იგი მისი შინაგანი არსებიდან გამომდინარეობს. შემთხვევითი შედეგი კანონზომიერად არ გამომდინარეობს მოცემული მოქმედებიდან, თუმცა თვით იგი მიზეზობრივად განპირობებულია. იგი იმიტომ დგება, რომ მოცემული კანონზომიერება თავის განვითარებაში მისთვის გარეგან გარემოებათა მოქმედებას გადაეხლართა“. ა. პიონტოვსკი ასევე მიუთითებს: „დანაშაულებრივი შედეგისათვის პასუხისმგებლობის საკითხი შეიძლება დაისვას და დადებითად გადაწყდეს მხოლოდ მაშინ, როდესაც ეს შედეგი ადამიანის მიერ ჩადენილი მოქმედების აუცილებელი კანონზომიერი შედეგი იყო, როცა მას თავისი საფუძველი ამ მოქმედებაში ჰქონდა“¹.

სისხლის სამართალში მიზეზობრივი კავშირის ამგვარ გადაწყვეტას თ. წერეთელი არ ეთანხმებოდა.² იგი მიიჩნევდა, რომ „არ არსებობს არც აბსოლუტური აუცილებლობა და არც აბსოლუტური შემთხვევითობა“³. მისი აზრით, საზოგადოდ, პრაქტიკული გამოყენების თვალსაზრისით, „აუცილებელი მიზეზობრივი კავშირის“ თეორია ისეთსავე კრიტიკულ მოსაზრებებს იწვევს, როგორც ადეკვატური თეორია“⁴.

თინათინ წერეთელი მიზეზობრივი კავშირის დადგენას უდგებოდა კლასიკური მოძღვრებით. არაერთ შემთხვევაში, როდესაც საბჭოთა დოგმატიკა და სასამართლო პრაქტიკა მიზეზობრივი კავშირის არსებობას გამორიცხავდა, იგი საზოგადოებრივი სამიშროების ან ბრალის (განზრახვის) გამორიცხვით აღწევდა იგივე

488

1 А.А. Пионтковский (1961), იქვე, გვ. 213.

2 იხ. თ. წერეთელი, გ. ტყეშელაძე: მოძღვრება დანაშაულზე, 1969, გვ. 238-239.

3 თ. წერეთელი, გ. ტყეშელაძე (1969), იქვე, გვ. 241.

4 თ. წერეთელი, გ. ტყეშელაძე (1969), იქვე, გვ. 250.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

შედგეს. თ. წერეთელი ასევე მიუთითებდა იმის შესახებ, რომ თუშ-ცა აუცილებელი მიზეზობრივი კავშირის თეორია გაბატონებული იყო საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში, სასამართლო პრაქტიკაში მან თავისი სრულყოფილი ასახვა ვერ ჰპოვა¹. იგი უთითებს ორ გადაწყვეტილებას საბჭოთა სასამართლო პრაქტიკიდან, სადაც ამ თეორიის ზეგავლენა ერთგვარად იგრძნობა, თუშცა, *თინათინ წერეთლის* აზრით, ორივე შემთხვევაში მიზეზობრივი კავშირი არასწორად იქნა უარყოფილი.

პირველ შემთხვევაში სასამართლომ დამნაშავედ სცნო გაუფრთხილებლობით მკვლელობაში მძღოლი, რომელმაც დააჯახა ავტომანქანა გზაზე მიმავალ ადამიანს და მიაყენა მას სხეულის მიძიმე დაზიანება, რის შემდეგაც იგი ორ დღეში გარდაიცვალა. ზედა ინსტანციის სასამართლომ გააუქმა ქვედა ინსტანციის გადაწყვეტილება იმ მოტივით, რომ ვერ დაადგინა მძღოლის მოქმედება იყო თუ არა *უშუალო* მიზეზობრივ კავშირში სასიკვდილო შედეგთან.² საბოლოოდ კოლეგიამ მისი მოქმედება გადააკვალიფიცირა სხეულის გაუფრთხილებლობით დაზიანებაზე. მიზეზობრივი კავშირის არსებობის ამგვარ უარყოფას თ. წერეთელი სწორად არ ეთანხმება.

მეორე საქმეში ქვედა ინსტანციის სასამართლომ არ ცნო მიზეზობრივი კავშირი დაზარალებულისთვის მუცელში მიყენებულ ჭრილობასა და მის სიკვდილს შორის იმ მოტივით, რომ „ამ შემთხვევაში მუცლის ღრუში შემაჯავლი ჭრილობა არ იყო უცილობლად სასიკვდილო ჭრილობა და ოპერაციის დროს ჭრილობის ორივე ნახვრეტი რომ შეეძნნიათ, პერიტონიტის განვითარება ნაკლებად მოსალოდნელი იქნებოდა“³. მიზეზობრივი კავშირის განვითარების დადგენაში დაშვებული ეს შეცდომა ზემდგომმა სა-

1 იხ. თ. წერეთელი, გ. ტყეშელიძე (1969), იქვე, გვ. 252.

2 ეს გადაწყვეტილება, რომელიც ციტირებულია თ. წერეთლის მიერ წიგნში: თ. წერეთელი, გ. ტყეშელიძე: *მოდერნა დანაშაულზე*, 1969, გვ. 252, გამოქვეყნებულია ჟურნალში: „Советская юстиция“, 1938, 23/24, გვ. 81.

3 ეს გადაწყვეტილება, რომელიც ასევე იქვე (1969, გვ. 253) ციტირებულია *თინათინ წერეთლის* მიერ, გამოქვეყნებულია ჟურნალში: „Июстиция Верховного Суда СССР“, 1962, 2, გვ. 33-34.

სამართლომ გაასწორა და სწორად დაადასტურა მისი არსებობა.

სისხლის სამართლის დოგმატიკის თანამედროვე პოზიციებიდან გამომდინარე, საბჭოთა სისხლის სამართალში ხშირად არასწორად და ხელოვნურად ხდებოდა მიზეზობრივი კავშირის არსებობის უარყოფა.

სასამართლო პრაქტიკის მაგალითის მიხედვით, პირმა მოკვლის განზრახვით დანით დაჭრა მეორე პიროვნება. ჭრილობა ხუთი-ექვსი სანტიმეტრით იყო დაშორებული გულიდან. დაჭრილი საავადმყოფოში მიიყვანეს და სასწრაფო ოპერაცია გაუკეთეს. მართალია, პაციენტს მიყენებული ჰქონდა სიცოცხლისათვის საშიში მძიმე დაზიანება, მაგრამ სიკვდილის უშუალო მიზეზი გახდა ასფექსია, რომელიც ნარკოზის მიცემის შედეგად იყო გამოწვეული. სასამართლომ პირი დამნაშავედ ცნო არა დამთავრებული დანაშაულის, არამედ მკვლელობის მცდელობაში, რადგან დადგინდა, რომ დამნაშავის მოქმედება - მსხვერპლის დანით დაჭრა პირდაპირ მიზეზობრივ კავშირში არ იმყოფებოდა სასიკვდილო შედეგთან¹.

სასამართლოს ამ გადაწყვეტილებას ქმედების დანაშაულის მცდელობად კვალიფიკაციის თაობაზე თ. წერეთელი საბოლოოდ ეთანხმება, მაგრამ მიაჩნია, რომ ამ დასკვნის მისაღებად საჭირო არ იყო მიზეზობრივი კავშირის ხელოვნურად შეზღუდვა, ე.ი. პირდაპირი მიზეზობრივი კავშირის მოთხოვნა².

სისხლის სამართლის დოგმატიკის თანამედროვე პოზიციებიდან გამომდინარე, სწორია თ. წერეთლის შეხედულება იმ ნაწილში, რომ ჩადენილი ქმედება მიზეზობრივ კავშირშია შედეგთან, ვინაიდან ეს მოქმედება რომ არ ყოფილიყო შედეგი არ დადგებოდა, მაგრამ არ არის მიზანშეწონილი დამთავრებული მკვლელობისთვის დასჯადობის უარყოფაზე მსჯელობის გადატანა განზრახვის ეტაპზე. მისი დასაბუთებით, მკვლელის განზრახვა არ მოიცავს კონკრეტულ შედეგს. ეს სულ სხვა კონკრეტული შედეგია, ვიდრე ის, რომელსაც პირი ითვალისწინებდა და რომელიც მას სურდა. განზრახვისათვის საჭიროა, რომ პირი ითვალისწინებდეს მიზეზობრივი კავშირის განვითარების ძირითად რგოლებს. პირი

1 იხ. „Биulletень Верховного Суда СССР“, 1961, 4, გვ. 10-11.

2 იხ. თ. წერეთელი, ვ. ტყეშელაშვილი, მოძღვრება დანაშაულზე, 1969, გვ. 271.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

არა თუ არ ითვალისწინებდა მიზეზობრივი კავშირის ჯაჭვში ას-
ფიქსიის ჩართვას, არამედ არც შეეძლო გაეთვალისწინებინა იგი.
თ. წერეთლის აზრით, ამ დასაბუთებით, მან პასუხი უნდა აგოს
არა დამთავრებული მკვლევლობისათვის, არამედ მკვლევლობის მცდ-
ელობისათვის¹.

491 თ. წერეთელს პრობლემის გადაწყვეტა გადააქვს განზრახვის,
მაშასადამე, მისი სისტემით, ბრალის ეტაპზე. კლასიკური გაგებით,
იგი განზრახვას მიიჩნევდა ბრალის ერთ-ერთ ფორმად. ობიექტური
შერაცხვის თანამედროვე თეორიით, პრობლემა უნდა გადაწყდეს
დანაშაულის სისტემის უფრო ადრეულ ქმედების ობიექტუ-
რი შემადგენლობის ეტაპზე. მიზეზობრივი კავშირის არსებობის
მიუხედავად, საბოლოო ჯამში პასუხისმგებლობა უნდა დადგეს
დანაშაულის მცდელობისათვის, ისე რომ განზრახვის დადგენა არც
კი დადგება დღის წესრიგში.

492 ა. პიონტკოვსკის ზემოთ მოყვანილი შეხედულება „აუცილე-
ბელი მიზეზობრიობის“ შესახებ, ჩემი აზრით, ნაწილობრივ განიც-
დის 30-იანი წლების დასაწყისიდან გერმანულ სისხლის სამარ-
თლის დოგმატიკაში განვითარებული ე.წ. კანონზომიერი პირობის
შესახებ მოძღვრების ზეგავლენას, რომლის ავტორია კარლ ენგი-
ში². ობიექტური შერაცხვის მოძღვრების შინაარსის გადმოცემამდე,
წიგნში განხილულ იქნა ე.წ. კანონზომიერი პირობის თეორია.
როგორც ნაჩვენებია იყო, იგი მთლიანად არ ცვლის მიზეზობრიო-
ბის პირობათა ტოლფასოვნების თეორიას, არამედ გამოიყენება
მხოლოდ პრობლემატურ შემთხვევებში.

4.6. შეჯამება

493 ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ანალიზი გვიჩვენებს,
რომ იგი დანაშაულის სისტემის მნიშვნელოვანი ნაწილია და სუბი-
ექტურ შემადგენლობასთან ერთად წარმოადგენს ქმედების მართლ-

¹ იხ. თ. წერეთელი, გ. ტყეშელაძე (1969), იქვე.

² იხ. K. Engisch: Die Kausalität als Merkmal der strafrechtlichen Tatbestände, 1931.

წინააღმდეგობის აუცილებელ წინაპირობას. შეიძლება ითქვას, რომ მიზეზობრივი კავშირის განვრცობა ობიექტური შერაცხვის ახალი, დამოუკიდებელი კატეგორიით წარმოადგენს წინაგადაღმულ ნაბიჯს სისხლის სამართლის დოგმატიკის განვითარების საქმეში. იგი ქართული სისხლის სამართლისთვის წარმოადგენს მნიშვნელოვან დაუწერელ ინსტიტუტს.

თანამედროვე სისხლის სამართლის დოგმატიკის განვითარების 494 შედეგად შედეგიან დელიქტებში მოქმედებასა და შედეგს შორის კავშირი ორ საფეხურად უნდა დადგინდეს: პირველ საფეხურზე უნდა შემოვმდეს კაუზალობა, ხოლო მხოლოდ ამის შემდეგ - მეორე ეტაპზე უნდა გაირკვეს, პირის ქმედებისგან დამდგარი შედეგი მას ობიექტურადაც უნდა შეერაცხოს თუ არა. მაშინ როდესაც კაუზალობის დადგენა სპეციალურ სამართლებრივ ცოდნას არ მოითხოვს, რადგან წარმოადგენს სპეციალისტის პროფესიულ შეფასებას და ემპირიული დაკვირვებითა და ბუნების კანონების გამოყენებით შეიძლება დადგინდეს, მისგან განსხვავებით, ობიექტური შერაცხვა წარმოადგენს წმინდა შეფასებით-სამართლებრივ კატეგორიას. შედეგის ობიექტური შერაცხვა ნიშნავს იმას, რომ პირს თავისი ქცევით გამოწვეული შედეგი ასევე ნორმატიულადაც, როგორც „საკუთარი ქმნილება“, ე.ი. როგორც პერსონალური უმართლობა უნდა შეერაცხოს.

ყურადღება გამაზვილდა შედეგის ობიექტური შერაცხვის 495 გამორიცხვის იმ შემთხვევებზე, როცა მიუხედავად ქმედებასა და შედეგს შორის მიზეზობრივი კავშირის არსებობისა, შედეგის ამ ქმედების ჩამდენისათვის ობიექტურად შერაცხვა ვერ მოხდება. ამასთან დაკავშირებით, სანიმუშოდ განიხილულ იქნა სისხლის სამართალში შედეგის ობიექტური შერაცხვის გამორიცხვის რამდენიმე პრობლემატური შემთხვევა.

წარმოდგენილი თვალსაზრისი გვიჩვენებს, რომ ბევრი პრობ- 496 ლემა, რომელიც აქამდე მიზეზობრივი კავშირის, განზრახვის, მართლწინააღმდეგობისა თუ ბრალის ეტაპზე წყდებოდა, ამ ახალი მოძღვრების მიხედვით ქმედების ობიექტური შემაღვენლობის ეტაპზე ნორმატიულად შეიძლება გადაწყდეს. ობიექტური შერაცხვა ხდება შეფასებითი კრიტერიუმებით, რითაც მნიშვნელოვანი

ნაბიჯი გადაიდგა დანაშაულის სისტემის ობიექტური მხარის ნორმატივიზაციისათვის.

III. ქმედების სუბიექტური შემადგენლობა

1. ზოგადი დებულებანი

497 ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის მე-9 და მე-10 მუხლებიდან გამომდინარე, დანაშაული შეიძლება ჩადენილ იქნეს განზრახ ან გაუფრთხილებლობით. მე-10 მუხლის მე-4 ნაწილის თანახმად, დასჯადია მხოლოდ განზრახი ქმედება, თუ გაუფრთხილებლობით ჩადენილი ქმედების დასჯადობა პირდაპირ არ არის მითითებული კოდექსის კერძო ნაწილის შესაბამის მუხლში.

498 ქართული სისხლის სამართალი, გერმანული სამართლის მსგავსად, უარყოფს ე.წ. ობიექტურ პასუხისმგებლობას. ზოგიერთ ქვეყანაში, მაგალითად, ანგლო-ამერიკულ სამართალში, ძალზე შეზღუდულ ფარგლებში მოქმედებს ობიექტური პასუხისმგებლობის პრინციპი („strict liability”).¹

499 ქართულ სისხლის სამართალში დანაშაულის ჩადენა გულისხმობს არა მხოლოდ განზრახი ან გაუფრთხილებლობითი ქმედების ობიექტური შემადგენლობის განხორციელებას, არამედ არსებობს ასევე განზრახი დანაშაულის ქმედების სუბიექტური შემადგენლობა, რომელიც თავის თავში მოიცავს განზრახვას და განზრახი დანაშაულის სხვა სუბიექტურ ნიშნებს. განზრახვასთან ერთად, თუ რომელი კონკრეტული სუბიექტური კომპონენტები წარმოადგენს ქმედების შემადგენლობის, ხოლო რომელი ბრალის ნიშნებს, იწვევს აზრთა სხვადასხვაობას.

¹ შეად. II.-II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 291. ამერიკული სამართლის მიხედვით იხ. M. D. Dubber: Einführung in das US-amerikanische Strafrecht, 2005, გვ. 59-61, ხოლო ინგლისური სამართლის მიხედვით იხ. M. Mansdörfer (Hrsg.): Die Allgemeine Straftatlehre des common law, 2005, გვ. 42-48. იხ. ასევე: C. J. M. Safferling, Vorsatz und Schuld, 2008. გვ. 372-379.

განზრახი დანაშაულის ქმედების შემადგენლობის სუბიექტურ ნიშნებს ყველა შემთხვევაში წარმოადგენს: სპეციალური მიზანი (მაგალითად, მისაკუთრების მიზანი ქურდობის დროს, სსკ-ის 177-ე მუხლი; ეროვნული, ეთნიკური, რასობრივი, რელიგიური ან სხვა ჯგუფის¹ მთლიანად ან ნაწილობრივი მოსპობის მიზანი გენოციდის დროს, სსკ-ის 407-ე მუხლი), სპეციალური ცოდნა (ქალის ორსულობის შეგნებულობა განზრახი მკვლელობის დროს, სსკ-ის 109-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტი) და უმართლობის დამაფუძნებელი მოტივები, მაშინ როდესაც ანგარება, ხულიგნური და სხვა დაბალი ქვენაგრძნობები, როგორც პერსონალური ნიშანი, სსკ-ის 25-ე მუხლის მე-5 ნაწილის მიხედვით, როგორც ბრალის ნიშანი, შეერაცხება მხოლოდ იმ ამსრულებელს ან თანამონაწილეს, რომელსაც უშუალოდ ახასიათებს იგი².

მაშასადამე, ნებისმიერი განზრახი დანაშაულის შემთხვევაში აუცილებელია, შემოწმდეს ქმედების სუბიექტური შემადგენლობა.

კაზუსის ამოხსნის დროს, არაპრობლემატურ შემთხვევებშიც, აუცილებლად უნდა აღინიშნოს, რომ პირი ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ყველა ნიშნის მიმართ მოქმედებდა თუ არა განზრახვით.

წარმოდგენილი ნაშრომი ემიჯნება დანაშაულის კლასიკურ სისტემას, რომელიც უარყოფს ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის არსებობას და განზრახვასა და გაუფრთხილებლობას მიიჩნევს ბრალის ფორმებად. ასევე არასაკმარისად უნდა იქნეს მიჩნეული ნეოკლასიკური სისტემის მიერ ქმედების შემადგენლობის სუბიექტივიზაცია „მიზნის“ შემადგენლობის ნიშნად აღიარებით, რადგან ასევე განზრახვა და სხვა სუბიექტური ნიშნები ქმედების

¹ ქართული სისხლის სამართლის კოდექსისგან განსხვავებით, საერთაშორისო სისხლის სამართალში გენოციდის დანაშაულის შემადგენლობა შემოიფარგლება მხოლოდ ამ დასახელებული ოთხი ჯგუფით და მითითებას რაიმე სხვა ნიშნით გაერთიანებულ სოციალურ ჯგუფებზე არ შეიცავს. იხ. გენოციდის 1948 წლის კონვენციის მე-2 მუხლი, ასევე რომის 1998 წლის სტატუტის მე-6 მუხლი. ² მოტივისა და მიზნის მნიშვნელობაზე დანაშაულის სისტემაში იხ. ი. დეაიდიძე: მოტივისა და მიზნის ზეგავლენა ქმედების კვალიფიკაციაზე და სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობაზე, 2008.

თავი 3. ქმედების შემაღგენლობა

სუბიექტური შემაღგენლობის კომპონენტებია. ნაშრომი ასევე არ იზიარებს გაბატონებულ შეხედულებას, რომლის მიხედვითაც, გაუფრთხილებლობით დანაშაულს არა აქვს სუბიექტური შემაღგენლობა, არამედ თითქმის არსებობს გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის ქმედების მხოლოდ ობიექტური შემაღგენლობა, ხოლო ყოველგვარი სუბიექტური გაუფრთხილებლობის დროს განიხილება ბრალის ეტაპზე¹.

503 გერმანულ სისხლის სამართალში გაბატონებული შეხედულებით, თვითიმედოვნებასა და დაუდევრობას შორის დიფერენციაციას ქმედების შემაღგენლობის ეტაპზე არავითარი მნიშვნელობა არ ენიჭება და მას მხოლოდ სასჯელის შეფარდების დროს ექცევა ყურადღება².

504 წარმოდგენილი ნაშრომი წინდახედულობის ნორმის დარღვევის ინდივიდუალურ გათვალისწინებადობასა და თავიდან აცილების ინდივიდუალურ შესაძლებლობას განიხილავს ინდივიდუალური გაუფრთხილებლობის, როგორც ბრალის ნიშნის, კომპონენტად. ამასთან, უნდა ვაღიაროთ, რომ თვითიმედოვნების (ანუ შეგნებული გაუფრთხილებლობის) დროს არსებობს ქმედების სუბიექტური შემაღგენლობა, რაც გამოიხატება დამნაშავის მიერ ქმედების შემაღგენლობის იმ ობიექტურ გარემოებათა ცოდნაში, რომლებიც მის ქცევას წინდახედულობის ნორმით გათვალისწინებული მოვალეობის დარღვევად აქცევს. რაც შეეხება დაუდევრობას, ამ შემთხვევაში არსებობს ქმედების არა სუბიექტური, არამედ მხოლოდ ობიექტური შემაღგენლობა.

505 ასევე ცნობილი მეცნიერი კლაუს როქსინი აღიარებს თვითიმედოვნების (შეგნებული გაუფრთხილებლობის) სუბიექტურ შემაღგენლობას, რაც გამოიხატება ქმედების შემაღგენლობის ყველა ფაქტობრივი გარემოების, როგორც არანებადართული საფრთხის, წარმოსახვასა და იმის წარმოდგენაში, რომ ქმედების შემაღგენლობა არ შესრულდება. ამასთან, იგი უარყოფს დაუდევრობის სუბიექტური შემაღგენლობის არსებობას, რადგან პირს ობიექტური შემაღგენლობის ნიშნები და წინაპირობები თავის წარმოსახვაში

1 იხ. K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 523-524.

2 იხ. B. Heinrich: Strafrecht AT II, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 73-74.

არა აქვს.¹ ეს პოზიცია ეწინააღმდეგება ფინალური მოძღვრების იმ დებულებას, რომლის მიხედვით, დაუდევრობის დროსაც არსებობს ქმედების სუბიექტური შემადგენლობა².

მაშასადამე, განზრახი დანაშაულის სუბიექტური შემადგენლობა შეიცავს განზრახვას ობიექტური შემადგენლობის ყველა ნიშნის, მათ შორის, კვალიფიციურ შემადგენლობებში დამამძიმებელი ობიექტური გარემოებების მიმართ და ასევე ქმედების შემადგენლობის სხვა წმინდა სუბიექტურ ნიშნებს. თვითიმედოვნების სუბიექტური შემადგენლობა შეიცავს ქმედების შემადგენლობის ობიექტურ გარემოებათა ცოდნას. ეს არის წინდახედულობის ნორმის საწინააღმდეგო მოქმედება არანებადართული რისკის შეგნებით³. რაც შეეხება დაუდევრობას, მას ქმედების სუბიექტური შემადგენლობა არ გააჩნია და, ამდენად, შემადგენლობის ეტაპზე მხოლოდ ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ნიშნების დადგენა უნდა მოხდეს.⁴

ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, ქმედების შემადგენლობის დადგენის დროს განზრახვა და თვითიმედოვნება ღვინდება ფაქტობრივ გარემოებათა ცოდნისა და ნებულობის სახით, ხოლო რაც შეეხება მართლწინააღმდეგობის შეგნებას ფართო გაგებით (მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებათა ფაქტობრივ მხარესთან დაკავშირებით), ღვინდება ბრალის ეტაპზე.

მაშასადამე, ამ წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისით, განზრახვა და გაუფრთხილებლობა, ფინალური სისტემისგან განსხვავებით, ბრალის ეტაპზე იძენს თავის მეორე ფუნქციას, ხოლო კლასიკური სისტემისგან განსხვავებით, იგი წარმოადგენს არა

1 იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 1089-1090.

2 ამის შესახებ იხ. E. Struensee: Der subjektive Tatbestand des fahrlässigen Delikts, JZ. 1987, გვ. 53.

3 შეად. II.-II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 596.

4 იხ. W. Frisch: Vorsatz und Risiko, 1983; U. Schroth: Vorsatz und Irrtum, 1998; D. Sternberg-Lieben წიგნში: A. Schönke, II. Schröder: Strafgesetzbuch, Kommentar, 28-ე გამოცემა, 2010, გვ. 306; C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 1089-1091.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

ბრალის, როგორც ფსიქიკური დამოკიდებულების ფორმებს, არამედ ბრალის ეტაპზე ინდივიდუალური გაკიცხვის კრიტერიუმებს: განზრახვა უფრო იკიცხება, ვიდრე გაუფრთხილებლობა და, შესაბამისად, განსაზღვრავს ბრალის ხარისხს. რაც შეეხება შეცდომას მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ ფაქტობრივ გარემოებებთან დაკავშირებით (მაგალითად, მოჩვენებითი მოგერიება), იგი ბოროტი განზრახვის (*dolus malus*) არსებობას, სსკ-ის 36-ე მუხლის ანალოგიით¹, გამორიცხავს სწორედ ბრალის ეტაპზე².

2. განზრახვა

2.1. შესავალი

509

განზრახი დანაშაულის სუბიექტური შემადგენლობა შედგება განზრახვისა (*dolus*) და სხვა სუბიექტური ნიშნებისაგან.³ როგორც

1 უნდა აღინიშნოს, რომ სსკ-ის 36-ე მუხლი, თავის მხრივ, სიტყვა-სიტყვითი ინტერპრეტაციით მხოლოდ წმინდა სამართლებრივი შეცდომის საკითხს არეგულირებს, მაგრამ ასეთი ანალოგია სამართლებრივად დასაშვებია.

2 გაუგებრობის თავიდან ასაცილებლად უნდა აღინიშნოს, რომ ტერმინოლოგიური ზეგავლენისა და მსგავსების მიუხედავად, ამ წიგნში წარმოდგენილი „ბოროტი განზრახვის“ (*dolus malus*) გაგება განსხვავდება გერმანული სისხლის სამართლის მიხედვით „ბოროტი განზრახვის“ გაგებისგან და უკავშირდება არა აკრძალვაში სამართლებრივ შეცდომას, არამედ მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ფაქტობრივი გარემოებების მოჩვენებით ხასიათს.

3 სსკ-ის მე-9 მუხლის იგივე ინტერპრეტაციას უჭერს მხარს და განზრახვა და სხვა ფსიქიკური ელემენტები ბრალის ცნებიდან ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე გადააქვს *ოთარ გამყრელიძეს*, ასევე *ქეთევან მჭედლიშვილ-ჰედრის*. შეად.: *ო. გამყრელიძე*: შერაცხვის პრობლემა სისხლის სამართალში და ბრალის ნორმატიული ცნების დასაბუთების ცდა, წიგნში: სისხლის სამართლის კანონმდებლობის რეფორმისა და თანამედროვე კრიმინოლოგიის პრობლემები (თამაზ შავგულიძის დაბადების 75-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი კრებული), 2006, გვ. 44; *ო. გამყრელიძე*: საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 89, 98-99; *ქ. მჭედლიშვილი-ჰედრისი*: კაზუსის ამოხსნის მეთოდთა სისხლის სამართალში, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 24, 61, 79.

ალინიშნა, სისხლის სამართლის კოდექსი აწესებს პასუხისმგებლობას განზრახი ქმედებისათვის, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა გაუფრთხილებლობითი ქმედების დასჯადობაზე სპეციალურად არის მითითებული კერძო ნაწილის მუხლში.

მაგალითად, სსკ-ის 187-ე მუხლით დასჯადია „სხვისი ნივთის დაზიანება ან განადგურება“. ამ და სხვა შემთხვევებში იგულისხმება განზრახი ქმედება, რადგან გაუფრთხილებლობაზე ნორმაში პირდაპირ მითითებული არ არის. სსკ-ის 188-ე მუხლით კი, დასჯადია „სხვისი ნივთის დაზიანება ან განადგურება გაუფრთხილებლობით“. გაუფრთხილებლობაზე ამ ნორმაში პირდაპირ არის მითითებული.

საქართველოს სსკ-ის მე-9 მუხლის მიხედვით, განზრახვა სამი 510 კომპონენტისგან შედგება, რომელიც ზოგადად შეიძლება შემდეგი ფორმულით გამოიხატოს: პირის მიერ ცოდნა იმისა, რასაც აკეთებს, ნებელობა იმისა, რასაც აკეთებს და მართლწინააღმდეგობის შეგნება.

არაპირდაპირი განზრახვის სსკ-ის მე-9 მუხლის მე-3 ნაწილის 511 საკანონმდებლო დეფინიციაში, მართალია, პირდაპირ არის მითითებული, რომ პირს არ სურდა დამდგარი შედეგი, მაგრამ სურვილის არარსებობა არ ნიშნავს, რომ ნებელობის ხარისხი ამ შემთხვევაში ნულის ტოლია, არამედ იგულისხმება მხოლოდ ის, რომ პირი არ მოქმედებდა მიზნით დეტერმინირებული ნებელობით. ის, ვინც ახორციელებს განზრახი ქმედების შემადგენლობას, (თუნდაც არაპირდაპირი) განზრახვით, თავისი შეგნებული ქცევით ყოველთვის მოქმედებს შედეგისადმი ნებელობითი დამოკიდებულებით, რითაც მისი მოქმედება განსხვავდება თვითიმედოვნებისგან, რომელიც, თავის მხრივ, ასევე წარმოადგენს შეგნებულ მოქმედებას.

განზრახვის ცნების საკანონმდებლო ნორმაში (სსკ-ის მე-9 512 მუხლი) მოცემულ დეფინიციაში „მართლწინააღმდეგობის შეგნება“ არ მოიაზრებს წმინდა სამართლებრივ შეცდომას, ანუ იგი არ ეხება შეცდომას აკრძალვაში, რომელიც განზრახვისგან დამოუკიდებელი ბრალის ცალკე კომპონენტია (სსკ-ის 36-ე მუხლი), არამედ განზრახვის მესამე კომპონენტია მართლწინააღმდეგობის შეგნება ფართო გაგებით – მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარე-

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

მოების ფაქტობრივი მხარის ცოდნა, რომელიც განზრახვის პირველი ორი კომპონენტისგან განსხვავებით, დგინდება არა ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის, არამედ ბრალის ეტაპზე.

მაგალითად, დავით სვანაძეს, ჰგონია რა, რომ მოქმედებს აუცილებელი მოგერიების მართლზომიერების პირობებში, არ იცის, რომ მასზე განხორციელებული თავდასხმა არის არარეალური. იგი სინამდვილეში იმყოფება თავიდან აუცილებადი შეცდომით გამოწვეული მოჩვენებითი მოგერიების მდგომარეობაში და, მისდა სამსუხაროდ, შეცდომით მოკლავს მეგობარს, რომელიც რეალური თავდასხმელი ჰგონია. სინამდვილეში მეგობარს მისი მხოლოდ შეშინება უნდოდა.

ამ შემთხვევაში სახეზე გვაქვს განზრახვის მხოლოდ ორი კომპონენტი, რომელიც ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე აფუძნებს ე.წ. არაბოროტ განზრახვას, რადგან სვანაძემ ქმედების შემადგენლობა მართლსაწინააღმდეგოდ, მაგრამ არაბრალეულად განახორციელა.

513

განზრახვის სამი კომპონენტიდან პირველი ორი დგინდება სწორედ ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე, რადგან ფაქტობრივი გარემოებების ცოდნა და ნებელობა აქვს არა მარტო მოჩვენებითი მოგერიების მდგომარეობაში მოქმედ პირსა და დამნაშავეს, არამედ მასაც, ვინც მოქმედებს მართლზომიერად, მაგალითად, ვინც იმყოფება აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობაში. მაშასადამე, განზრახვის მესამე კომპონენტი, რომელიც ბრალის ეტაპზე ბოროტ განზრახვას აფუძნებს, სვანაძის მოქმედებაში არ არსებობს.

2.2. ქმედების შემადგენლობის განხორციელების ცოდნა და ნებელობა

514

განზრახვის საკანონმდებლო დეფინიციიდან გამომდინარე, განზრახი ქმედების ჩამდგნმა პირმა უნდა იცოდეს ყველა ის გარემოება, რომელიც ქმედების ობიექტურ შემადგენლობას ეკუთვნის. ქართულ სისხლის სამართალშიც არაბოროტი განზრახვის ცნება შეიცავს ორ მნიშვნელოვან — ინტელექტუალურ და ნებელობით

კომპონენტს. ველცელის მიხედვით, განზრახვა არის მოქმედების განხორციელების ისეთი ნება, რომელიც უმართლობის ქმედების შემადგენლობის ობიექტური ნიშნების განხორციელებისკენ არის მიმართული (ქმედების შემადგენლობის განზრახვა)¹. მისი მოკლე ფორმულა ასეთია: განზრახვა არის ქმედების ობიექტური შემადგენლობის განხორციელების ცოდნა და ნებელობა (სურვილი).² აღიარებულია, რომ განზრახვის მოკლე ფორმულა არაზუსტია და საჭიროებს დაზუსტებას³, რის გამოც მოითხოვს განმარტებას.⁴

არაბოროტი განზრახვის კომპონენტებად ინტელექტუალური⁵¹⁵ და ვოლუნტატიური ელემენტების წარმოჩენა გერმანულ სისხლის სამართალში გაბატონებული თვალსაზრისია, მაგრამ ამ შეხედულებას ჰყავს თავისი მოწინააღმდეგეებიც. ისინი მიიჩნევენ, რომ განზრახვას ეკუთვნის პირის მიერ მხოლოდ ქმედების შეგნება, ხოლო მის მიერ ქმედების ჩადენის ნებას, როგორც ვოლუნტატიურ ელემენტს, მოქმედების ცნებას აკუთვნებენ.⁵ ვოლუნტატიური

1 იხ. *II. Welzel: Das neue Bild des Strafrechtssystems*, მე-2 გამოცემა, 1952, გვ. 11.
2 განზრახვის ანალოგიური ზოგადი ფორმულა გერმანულ სისხლის სამართალში მოცემულია არაერთ სახელმძღვანელოში. იხ., მაგალითად, *II. Welzel: Das Deutsche Strafrecht*, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 64; *J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht*, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 471; *H.-II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts*, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 293; *C. Roxin: Strafrecht*, AT I, მე-2 გამოცემა, 1994, გვ. 437; *J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht*, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 80; *K. Kühl: Strafrecht*, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 68.

3 შედ. *II. Otto: Der Vorsatz*, ჟურნალში: *Jura* 1996, გვ. 468.

4 განზრახვის გერმანულ ლექსიკაში მითითებულია „wollen“, რომელიც შეიძლება ითარგმნოს, როგორც „სურვილი“, მაგრამ შინაარსობრივად იგი უფრო „ნებელობას“ გამოხატავს. გერმანულ სისხლის სამართლის დოგმატიკაში ამ ტერმინოლოგიური პრობლემისა და „wollen“ (ნებელობა) და „wünschen“ (სურვილი) ურთიერთგამიჯვნის შესახებ იხ. *II. Otto: Der Vorsatz*, ჟურნალში: *Jura*, 1996, გვ. 470.

5 იხ. *E. Schmidhäuser: Vorsatzbegriff und Begriffsjurisprudenz im Strafrecht*, 1968; *R. D. Herzberg: Das Wollen beim Vorsatzdelikt und dessen Unterscheidung vom bewußt fahrlässigen Verhalten*, *JZ* 1988, გვ. 576; *U. Kindhäuser: Der Vorsatz als Zurechnungskriterium*, *ZStW* 96 (1984), გვ. 21.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

ელემენტის გადატანა განზრახვიდან მოქმედების ცნებაში არ უნდა იყოს დამაჯერებელი.¹

516

ასევე არსებობს შეხედულება, რომლის მიხედვით, განზრახვის ელემენტებს წარმოადგენს სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების კონკრეტული, უშუალო საფრთხის მდგომარეობის შეგნება და მისი განხორციელების ნებელობა.²

2.2.1. განზრახვის ინტელექტუალური

ელემენტი – ცოდნა

517

ლიტერატურაში გავრცელებული შეხედულებით, განზრახვის ინტელექტუალური ელემენტი გამოიხატება ქმედების შემადგენლობის ობიექტურ გარემოებათა აქტუალურ ცოდნაში. *ველცელის* მიხედვით, ინტელექტუალური მხარე შეიცავს ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის ყველა ობიექტური გარემოების აქტუალურ ცოდნას. არ არის საკმარისი, რომ პირი ქმედების შემადგენლობის გარემოებებს მხოლოდ პოტენციურად იცნობდეს, ე.ი. თავის შეგნებაში გაცნობიერებული ჰქონდეს. საჭიროა უფრო მეტი, რომ მას ეს გარემოებანი რეალურად ჰქონდეს წარმოდგენილი, აღქმული. ამასთან, შეგნებულობის ინტენსივობის სიდიდე დამოკიდებულია იმაზე, იგი მიზანს, საშუალებას ეხება თუ თანმხლებ გარემოებას.³ *ველცელი* იქვე მიუთითებს, რომ განზრახვის ცნებაში ქმედების შემადგენლობის გარემოებათა აქტუალურ შეგნებაზე უარის თქმით წაიშლება ზღვარი განზრახვასა და გაუფრთხილებლობას შორის.

518

არაერთი ავტორი, მათ შორის, ცნობილი პროფესორი *ჰარო ოტო*, არ ეთანხმება ცოდნის, როგორც განზრახვის ცნების აუცილე-

1 ასეთივე პოზიციას გამოხატავს *ჰარო ოტო*. შეად. *II. Otto: Der Vorsatz*, ჟურნალში: *Jura*, 1996, გვ. 471.

2 შეად. *II. Otto* (1996), იქვე, გვ. 471-472, რომელიც, თავის მხრივ, ეყრდნობა *გ. შტრატენვერტის* პოზიციას, რომლის მიხედვით, სამართლებრივი სიკეთის დაზიანებისთვის პასუხისმგებლობა წარმოადგენს საფრთხისთვის პასუხისმგებლობას.

3 იხ. *II. Welzel: Das Deutsche Strafrecht*, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 65.

§ 10. ქმედების შემადგენლობის მოძღვრება

ბელი ელემენტის, ასეთ გაგებას. იგი გამოსავალს ზედავს „თანაცნობიერების თეორიაში“¹, რომელიც ცდილობს ქმედების ობიექტურ გარემოებათა ცოდნისადმი წაყენებული მაღალი მოთხოვნების შემცირებას. ამ მოძღვრების მიხედვით, პირს არ სჭირდება, რომ ქმედების ჩადენის დროს ობიექტური შემადგენლობის ცალკეულ გარემოებებზე აქტუალურად ფიქრობდეს, ისინი შეგნებულად თვალწინ ედგას. მართალია, განზრახვისთვის არ არის საკმარისი გარემოებათა პოტენციური შეგნება, მაგრამ პირის მიერ აქტუალურად შეცნობილად უნდა ჩაითვალოს შემადგენლობის ყველა ის გარემოება, რომლის შესახებ ცოდნა მას ყოველთვის „თან სდევს“.² განზრახვის დროს პირს აქტუალურად შეგნებული აქვს ქმედების არა მარტო ის გარემოებანი, რომლებზეც იგი ფიქრობს, არამედ ასევე – რომელთაც იგი ქმედების განხორციელების მომენტში იცნობს და მის ქცევას საფუძვლად უდევს.³ ამასთან, განზრახვისათვის არ არის საკმარისი შემადგენლობის ობიექტურ გარემოებათა პოტენციური ცოდნა, რომ პირს შეეძლო შეეცნო ეს გარემოებანი.

მაგალითად, მონადირე, რომელიც გარეულ ცხოველებზე ნადირობის დროს ტყეში შემთხვევით ტყვიას მეორე მონადირეს მოახვედრებს და მოკლავს, არა აქვს განზრახვისათვის დამახასიათებელი აუცილებელი ცოდნა, რომ ბუჩქების უკან მყოფ სხვა ადამიანს სიცოცხლეს უსპობს, მიუხედავად იმისა, რომ ყურადღებით მოქცევის შემთხვევაში, შეეძლო შეეცნო, რომ ჯიხვის ნაცვლად ადამიანს ესროდა. მისი მოქმედება არ წარმოადგენს განზრახ დანაშაულს.

ამასთან, განზრახვის ინტელექტუალური ელემენტის არსის განსაზღვრისთვის ლიტერატურაში საკმარისად არ მიიჩნევა მხ-

519

1 გერმანულად: *die Lehre vom Mitbewußtsein*.

2 განსხვავებული დასაბუთებების მიუხედავად, ე.წ. თანაცნობიერების თეორიაში სისხლის სამართალში სათანადო აღიარება მოიპოვა. შეად. II. Otto: Der Vorsatz, ჟურნალში: Jura 1996, გვ. 469. იხ. ასევე: C. Roxin: Literaturbericht, ZStW 78 (1966), გვ. 255-256.

3 შეად. II. Otto (1996), იქვე. იგი უთითებს ი. პუპეს ანალოგიურ პოზიციასზე, რომელიც განზრახვაში ცოდნის ელემენტის ქვეშ ინფორმაციის ხელმისაწვდომობას მოიაზრებს.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

ოლოდ ქმედების შემადგენლობის გარემოებების ცოდნა, არამედ ქმედების ჩამდენს შეცნობილი უნდა ჰქონდეს საქმის გარემოებანი და მათი სოციალურ-სამართლებრივი მნიშვნელობა.¹ ამასთან, არ არის აუცილებელი, რომ დამნაშავეს შეეძლოს საქმის გარემოებათა კანონის ნორმის ქვეშ ზუსტი სუბსუმცია.² სისხლის სამართალი არ მოითხოვს, რომ დამნაშავემ ზუსტად იცოდეს იურიდიული ცნებები. წინააღმდეგ შემთხვევაში მხოლოდ იურისტები შეძლებდნენ განზრახვი დანაშაულის ჩადენას, არამედ საკმარისია, რომ ჰქონდეს წარმოდგენა იმაზე, თუ რომელ საქმის გარემოებებზე უნდა კანონმდებელს გაავრცელოს სისხლის სამართლის ნორმის დაცვის ფუნქცია.³ განზრახვის ცოდნის ელემენტის არსებობის დადგენის მასშტაბი კი, უნდა იყოს არა კონკრეტული ქმედების ჩამდენი ინდივიდის შეფასების უნარი, არამედ „პარალელური განსჯა“ საშუალო ადამიანის შესაძლებლობათა მიხედვით⁴.

მაგალითად, განზრახვის ინტელექტუალური ელემენტის დადგენისათვის არ არის მნიშვნელოვანი, რომ დამნაშავე ზუსტად იყოს გარკვეული „მოძრავი ნივთის“ (სსკ-ის 177-ე მუხლი), „ოფიციალური დოკუმენტის“ (სსკ-ის 362-ე მუხლი) და ა.შ. სამართლებრივ ბუნებაში, არამედ საკმარისია, რომ შეცნობილი ჰქონდეს საგნებისა და მოვლენათა სოციალური არსი.

1 შეად. C. Roxin: Zur Kritik der finale Handlungslehre, ZStW 74 (1962), გვ. 548; K. Köhl, Stafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 104-105.

2 იხ. H. Otto: Der Vorsatz, ჟურნალში: Jura 1996, გვ. 470.

3 იხ. H.-H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 295.

4 იხ.: Arthur Kaufmann: Die Parallelwertung in der Laiensphäre, 1882, გვ. 36; G. Jakobs: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 1993, გვ. 288; H.-H. Jescheck, T. Weigend, Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 295; H. Otto: Der Vorsatz, ჟურნალში: Jura 1996, გვ. 470. პუპე და კინდჰაუზერი უარყოფენ „პარალელური განსჯის“ კატეგორიას. იხ.: I. Puppe: Tatirrtum, Rechtsirrtum, Subsumtionsirrtum, GA 1990, გვ. 145; U. Kindhäuser: Zur Unterscheidung von Tat- und Rechtsirrtum, GA 1990, გვ. 407.

2.2.2. განზრახვის ვოლუნტატიური ელემენტი – ნებელობა

ქართულ სისხლის სამართალშიც განზრახვის ვოლუნტატიური ელემენტი შეიძლება გაგებულ იქნეს ორი: დესკრიფციულ-ფსიქოლოგიური (აღწერილობითი) და ნორმატიულ-შერაცხვითი (შეფასებითი) მნიშვნელობით¹. დესკრიფციული მნიშვნელობით, ნებელობა გულისხმობს, რომ დამნაშავეს სურდა შედეგის დადგომა, გამიზნულად დაგეგმილი ჰქონდა მისი განხორციელება. ნორმატიული მნიშვნელობით იგი ნიშნავს იმას, რომ დამნაშავეს შედეგის დადგომა ფსიქოლოგიური გაგებით არ სურდა, არ ჰქონდა გამიზნული. აქედან გამომდინარეობს სწორედ ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით ვოლუნტატიური ელემენტის ორგვარი მნიშვნელობა: „ნებელობა, როგორც შედეგის სურვილით“ (პირველი ხარისხის პირდაპირი განზრახვა) და „ნებელობა, როგორც შედეგის სურვილის გარეშე“ (მეორე ხარისხის პირდაპირი განზრახვა და არაპირდაპირი განზრახვა) ჩადენილი აქტის სუბიექტური გამოხატულება. მეორე ხარისხის პირდაპირი განზრახვისა და არაპირდაპირი განზრახვის დროს პირს დესკრიფციულ-ფსიქოლოგიურად არ სურს შედეგის დადგომა, მაგრამ ნორმატიულ-შერაცხვითი მნიშვნელობით აქვს შედეგის დადგომის ნებელობა. სისხლის სამართალი, როგორც ნორმატიული მეცნიერება, მეორე ხარისხის პირდაპირი განზრახვისა და არაპირდაპირი განზრახვის დროს დანაშაულის მცდელობის დასჯადობისას ეფუძნება სწორედ ნორმატიულად გაგებული განზრახვის ვოლუნტატიური ელემენტის კატეგორიას².

ველცელის მიხედვით, განზრახვის ვოლუნტატიური მხარე გამოიხატება ქმედების შემადგენლობის განხორციელების უშუალო ნებელობაში. „ნებელობის“ წარმოქმნამდე არ წარმოიშობა განზრახვა.

¹ განზრახვის ვოლუნტატიური ელემენტის ასეთ ორგვარ ტერმინოლოგიურ გაგებაზე იხ. H. Otto: Der Vorsatz, ჟურნალში: Jura 1996, გვ. 470.

² ევენტუალური განზრახვის დროს ნორმატიულად გაგებული სურვილის შესახებ იხ. I. Puppe წიგნში: U. Kindhäuser, U. Neumann, H.-U. Paefgen (Hrsg.): Strafrechtbuch I, NomosKommentar, მე-3 გამოცემა, 2010, გვ. 604,

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

მაგალითად, პირი დაუმიზნებს პისტოლეტს მსხვერპლს, მაგრამ ჯერ კიდევ არა აქვს გადაწყვეტილი, მხოლოდ დაამინოს თუ ესროლოს, ამასობაში ტყვია მოულოდნელად გაუვარდება. ამ შემთხვევაში არ არსებობს მკვლელობის განზრახვა.¹

522

„ნებელობა“ სისხლის სამართალში ყოველთვის არ გულისხმობს მიზნის მიღწევის პირდაპირ გამოხატულ „სურვილს“ (პირველი ხარისხის პირდაპირი განზრახვა), არამედ ქმედების შემადგენლობის განხორციელების „ნდომას“ (მეორე ხარისხის პირდაპირი განზრახვა).²

მაგალითად, ვინც საკუთარ საცხოვრებელ სახლს ცეცხლს წაუკიდებს, რათა მიიღოს დაზღვევის თანხა, აქვს მხოლოდ თანხის მიღების სურვილი. მიზნის მიღწევის აუცილებელ საშუალებას - სახლის დაწვას, ისევე როგორც ავეჯის განადგურებასა და სახლში მცხოვრები ზეიბარი ქალის სიკვდილს, რომელიც იცის, რომ ხანძრის შედეგად დაიწვება, იგი ძალიან განიცდის. მიუხედავად ამისა, მას აქვს ყველა ამ შედეგის დადგომის ნებელობა.³

523

განზრახვა, როგორც ქმედების შემადგენლობის განხორციელების ნება, გულისხმობს, რომ პირს აქვს მოვლენათა განვითარებაზე ზეგავლენის მოხდენის რეალური შესაძლებლობა. რაც დამნაშავის წარმოდგენით მისი შესაძლებლობების გარეთ არის, შესაძლოა, მას უნდოდეს, მაგრამ არ სურდეს.⁴

მაგალითად, ვინც სხვას ცუდ ამინდში ტყეში აგზავნის იმაზე ოცნებით, რომ შეიძლება მეხის დაცემის შედეგად მოკვდეს, არა აქვს სისხლისსამართლებრივად რელევანტური მკვლელობის განზრახვა.⁵

1 შეად. II. *Welzel*: Das Deutsche Strafrecht, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 66.

2 პირველი და მეორე ხარისხის განზრახვის ურთიერთგასამიჯნავად სიტყვებს: „სურვილი“ და „ნდომა“ იყენებს ასევე *ოთარ გამყრელიძე*. შეად. ო. *გამყრელიძე*: საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 105.

3 შეად. II. *Welzel* (1969), იქვე, გვ. 66.

4 *ოთარ გამყრელიძის* მიხედვით, როცა არ არის „სურვილი“, შეიძლება არსებობდეს „ნდომა“. შეად. ო. *გამყრელიძე* (2008), იქვე, გვ. 105.

5 *ჰანს ველცელს* ეს შემთხვევა მოჰყავს ქმედების სუბიექტურ შემადგენ-

ლიტერატურაში დასმულია შეკითხვა, ზოგადად თუ რამდენად გამართლებულია ნებელობის ელემენტის განზრახვის ნიშნად წარმოჩენა, თუ იგი განზრახვისთვის ირელევანტურ დანაშაულის ელემენტს უნდა წარმოადგენდეს.¹ სწორად მიუთითებს *ჰარო ოტო*, რომ განზრახვის ინტელექტუალური და ნებელობითი მხარე წარმოადგენს ერთი და იგივე კომპლექსური ფსიქოლოგიური ფაქტორები ვითარების სხვადასხვა ელემენტს: მოვლენათა სოციალურად საშიში, სოციალურად საზიანო განვითარების უბრალოდ ცოდნა განზრახვის დასადგენად სისხლისსამართლებრივად ირელევანტულია, თუ მას თან არ ახლავს ნებელობა.² ასევე, *ქრისტინ ქიული* მიუთითებს განზრახვის ცნებაში ვოლუნტატიური ელემენტის არსებობის აუცილებლობაზე, რომელიც გამოიხატება ქმედების შემადგენლობის განხორციელების ნებაში.³

როგორც *კლაუს როქსინი* აღნიშნავს, დიდი ხნის მანძილზე, განზრახვა, და მასთან ერთად ევენტუალური განზრახვა, განიხილებოდა როგორც ფსიქოლოგიური კატეგორია, რომელიც შედგებოდა წმინდა დესკრიფციული (*აღწერილობითი*) ნიშნებისგან, მაგრამ თანამედროვე გაგებით ევენტუალური განზრახვის ცნებაც

ლობაში განზრახვის გამორიცხვის მაგალითად. იხ. *H. Welzel: Das Deutsche Strafrecht*, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 66. საკითხისადმი ასეთი მიდგომა დასაშვებია, თუმცა ამ წიგნში წარმოდგენილი თანამედროვე თვალსაზრისით, ასეთ შემთხვევებში უფრო ადრეულ სტადიაზე - ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ეტაპზე გამოირიცხება შედეგის ობიექტური შერაცხვა.

1 ლიტერატურაში სულ უფრო და უფრო ვითარდება ის თვალსაზრისი, რომ განზრახვა უნდა ამოიწურებოდეს ქმედების შემადგენლობის განხორციელების შესაძლებლობის ცოდნით და მის ღეფინიციაში ვოლუნტატიური ელემენტი თითქოს სრულიად ზედმეტია. ამ საკითხზე იხ.: *W. Frisch: Vorsatz und Risiko*, 1983; *R. D. Herzberg: Die Abgrenzung von Vorsatz und bewußter Fahrlässigkeit - ein Problem des objektiven Tatbestandes*, JuS 1986, გვ. 249; *R. D. Herzberg: Bedingter Vorsatz und objektive Zurechnung beim Geschlechtsverkehr des Aids-Infizierten*, JuS 1987, გვ. 777; *D. W. Morkel: Abgrenzung zwischen vorsätzlicher und fahrlässiger Straftat*, NStZ 1981, გვ. 176.

2 შეად. *H. Otto* (1996), იქვე, გვ. 471.

3 იხ. *K. Kühl: Strafrecht, AT*, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 71.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

გახდა ნორმატიული (შეფასებითი).¹ გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან განზრახვის ცნების ორკვალიანი დაყოფა კოგნიტიურ და ვოლუნტატიურ მხარედ განიცდის სულ უფრო და უფრო მეტ რელატივიზაციას ნორმატიული (შეფასებითი) მასშტაბების გამოყენებით, რაც, სხვებთან ერთად, უკავშირდება ბონის უნივერსიტეტის პროფესორის *ინგებორგ ჰუპეს* სახელს.² ევენტუალური განზრახვის შინაარსის განსაზღვრისათვის იგი იყენებს შედეგის დადგომის „კვალიფიციური საფრთხის“ კატეგორიას. *როქსინი*ც ევენტუალური განზრახვის დახასიათებისას აღნიშნავს, რომ იგი არ არის შიშველი ფსიქიკური მდგომარეობა, არამედ უნდა შეფასდეს ნორმატიულად.³ მაშასადამე, ევენტუალური განზრახვის ვოლუნტატიური ელემენტის შინაარსის განსაზღვრისათვის გადამწყვეტია ნორმატიული მასშტაბი და არა ინდივიდუალური დამნაშვის სუბიექტური განწყობა.⁴ შესაბამისად, სისხლის სამართალში ევენტუალური განზრახვის ნებელობის ელემენტი უნდა განისაზღვროს, როგორც კვალიფიციური საფრთხის შედეგში რეალიზაციის ნორმატიულად, და არა დესკრიფციულ-ფსიქოლოგიურად, გაგებული სურვილი. ვინც ასეთი ნორმატიული სურვილით მოქმედებს, შეიძლება პასუხი აგოს მცდელობისათვის. თუ პირი თავისი ქმედების შესაძლო საზიანო შედეგის გამომწვევ ყველა გარემოებას იცნობს და მაინც მოქმედებს, რა დროსაც შედეგი არ დადგა, არ შეუძლია ამტკიცოს, რომ შედეგის დადგომა არ სურდა და ამიტომ, მისი მტკიცებით, თითქოს შედეგის მცდელობისათვის არ უნდა დაისაჯოს. ასეთია სისხლის სამართლის ნორმატივიზაციის სამართლებრივი შედეგი, რომელმაც, თანამედროვე

1 ევენტუალური განზრახვის ნორმატივიზაციაზე იხ. *C. Roxin: Zur Normativierung des dolus eventualis und zur Lehre von der Vorsatzgefahr*, წიგნში: FS für Hans-Joachim Rudolphi zum 70 Geburtstag, 2004, გვ. 243.

2 იხ. *I. Puppe: Der Vorstellungsinhalt des dolus eventualis*, ZStW 103 (1991), გვ. 14.

3 შეად. *C. Roxin: Strafrecht, AT I*, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 449.

4 შეად. *C. Roxin: Zur Normativierung des dolus eventualis und zur Lehre von der Vorsatzgefahr*, FS für Hans-Joachim Rudolphi zum 70 Geburtstag, 2004, გვ. 244.

გაგებით, მოიცავს, როგორც ქმედების ობიექტური შემადგენლობა („ობიექტური შერაცხვის ნორმატიული კატეგორია“), ასევე სუბიექტური შემადგენლობა („ნორმატიულად გაგებული ევენტუალური განზრახვა“).¹

2.3. განზრახვის სახეები

2.3.1. შესავალი

სსკ-ის მე-9 მუხლი საკანონმდებლო დონეზე ერთმანეთისაგან განასხვავებს განზრახვის ორ სახეს: პირდაპირ განზრახვას (*dolus directus*) და არაპირდაპირ განზრახვას (*dolus eventualis*) და შეიცავს მათ დეფინიციას.² 526

პირდაპირი განზრახვისთვის დამახასიათებელია ის, რომ პირს გაცნობიერებული აქვს თავისი ქმედების მართლსაწინააღმდეგობა, ითვალისწინებს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომას და სურს ეს შედეგი, ან ითვალისწინებს ასეთი შედეგის დადგომის გარდაუვალობას (სსკ-ის მე-9 მუხლის მე-2 ნაწილი). არაპირდაპირი განზრახვის დროს პირს არ სურს მართლსაწინააღმდეგო

1 ევენტუალური განზრახვის, როგორც ნორმატიულად გაგებული სურვილის, შესახებ იხ. ასევე: I. Puppe წიგნში: U. Kindhäuser, U. Neumann, H.-U. Paefgen (Hrsg.): Strafrecht I, NomosKommentar, მე-3 გამოცემა, 2010, გვ. 604, ასევე: H. Otto: Der Vorsatz, ჟურნალში: Jura, 1996, გვ. 470.

2 ავსტრიისა და შვეიცარიის სისხლის სამართლის კოდექსებისგან განსხვავებით, გერმანულ კოდექსში არ არის მოცემული განზრახვის საკანონმდებლო დეფინიცია. კლაუს როქსინი თვლის, რომ სისხლის სამართლის კოდექსი უნდა შეიცავდეს მინიმუმ ევენტუალური განზრახვის განმარტებას, რომ საკანონმდებლო დონეზე შესაძლებელი იყოს შეგნებული გაუფრთხილებლობისგან (თვითმფლავებისგან) მისი გამოკვეთა. შეად. C. Roxin: Unterlassung, Vorsatz und Fahrlässigkeit, Versuch und Teilnahme im unseren Strafrecht, JuS 1973, გვ. 201, რასაც „სამართლებრივი უსაფრთხოებისა და სამართლებრივი სიცხადის“ მიღწევის თვალსაზრისით, ეთანხმება ჰანს-ჰაინრიხ იეშეკი. იხ. H.-H. Jeschek, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 292.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

შედგები, მაგრამ შეგნებულად უშვებს ან გულგრილად ეკიდება მის დადგომას (სსკ-ის მე-9 მუხლის მე-3 ნაწილი).

მაგალითი: ა.-მ ააფეთქა თავისი სუპერმარკეტი სადაზღვევო კომპანიისგან თანხის მიღების მიზნით. მაღაზიის ზედა სართულზე ცხოვრობდა ლ. მიუხედავად იმისა, რომ ა.-სთვის ძალზე არასასურველი იყო ლ.-ს სიკვდილი, რადგან მისი ახლობელი იყო, ანგარების მოტივით (დაზღვევის თანხის მისაღებად) მაინც ჩაიდინა ასეთი მოქმედება. ამასთან, ა. დარწმუნებული იყო შედეგის დადგომის გარდაუვალობაში.

ამ შემთხვევაში, მიუხედავად იმისა, რომ ა.-ს ფსიქოლოგიურად არ სურდა ლ.-ს სიკვდილი, მაინც მოქმედებდა პირდაპირი განზრახვით, ვინაიდან შეგნებული ჰქონდა შედეგის დადგომის გარდაუვალობა.

სხვა კაზუსის მიხედვით, ა.-მ თავისი მაღაზიის საკუჭნაოს ცეცხლი წაუკიდა დაზღვევის თანხის მიღების მიზნით. ზედა სართულზე ცხოვრობდა ლოგინად ჩავარდნილი ლ. ა. ფიქრობდა, რომ იგი შეიძლებოდა მეხანძრეებს გადაერჩინათ. ა.-ს ფსიქოლოგიურად არ სურდა ლ.-ს სიკვდილი, მაგრამ შეგნებულად დაუშვა მისი დადგომის შესაძლებლობა. სახეზე გვაქვს არაპირდაპირი განზრახვა. ამ დროს, თუ შედეგი დადგა, ქმედება უნდა შეფასდეს როგორც დამთავრებული დანაშაული, ხოლო თუ შედეგი არ დადგა, გვექნება ევენტუალური განზრახვით მკვლელობის მცდელობა.

527 გარდა განზრახვის ორ ფორმად: პირდაპირ და არაპირდაპირ (ევენტუალურ) განზრახვად დაყოფისა, არსებობს მისი სხვაგვარი კლასიფიკაციაც. კერძოდ, პირდაპირი განზრახვა შეიძლება იყოს ორი სახის: პირველი ხარისხის პირდაპირი განზრახვა და მეორე ხარისხის პირდაპირი განზრახვა.

528 ლ.-გ. კუტალია აყალიბებს განზრახვის ისეთ სახეს, როგორიცაა კომპოზიტური ანუ შენადგენი განზრახვა (*dolus compositus*). რომელიც შედგება პირდაპირი განზრახვის ინტელექტუალური და ირიბი განზრახვის ნებელობითი ნიშნისგან¹, რაც წარმოადგენს ქართულ სისხლის სამართალში გასული საუკუნის 80-იანი წლე-

¹ იხ. ლ.-გ. კუტალია: ბრალის სისხლის სამართალში, 2000, გვ. 760.

ბიდან არსებული თვალთახედვის¹ საგულისხმო განვრცობას. კერძოდ, ბ. ზარაზიშვილის მიხედვით, პირდაპირი განზრახვის ცნება ამოიწურებოდა უკვე შედეგის „კატეგორიული გათვალისწინების“ ნიშნით². ამ საკითხმა გასული საუკუნის 90-ან წლებში მიმდინარე სისხლისსამართლებრივი რეფორმის ფარგლებშიც იჩინა თავი.

2.3.2. პირველი ხარისხის პირდაპირი

განზრახვა

პირველი ხარისხის პირდაპირი განზრახვა არის მიზნით დეტერმინირებული ან განსაკუთრებული შინაგანი ტენდენციით განხორციელებული ქცევა. ამ დროს პირი გამიზნულად ახორციელებს ქმედების შემაღვენლობით გათვალისწინებულ გარკვეულ მოქმედებას³, ან სურს, რომ მიზეზობრივი კავშირის განვითარება წარმართოს ქმედების შემაღვენლობით გათვალისწინებული განსაზღვრული შედეგის მისაღწევად⁴, ან ორივეს ერთდროულად ისახავს მიზნად⁵. არ არის აუცილებელი, რომ პირმა მის მიერ დასაზღვრულ

1 იხ. ლ.-ვ. კუტალია (2000), იქვე, გვ. 758.

2 შეად. ნ. Хориндужели: Психологическая сторона вины, 1981, გვ. 107, ასევე: გ. ნაჭყეძია: პირდაპირი განზრახვისა და სასჯელის ლოგიკური კავშირის ფსიქოლოგიური დასაბუთების პრობლემა, „სახელმწიფო და სამართალი“, 1990, 10, გვ. 20-29.

3 მაგალითად, ყაჩაღობის დროს სიცოცხლის ან ჯანმრთელობისათვის საშიში თავდასხმა სხვისი მოძრავი ნივთის მართლსაწინააღმდეგო მისაკუთრების მიზნით (სსკ-ის 179-ე მუხლი).

4 მაგალითად, განზრახ მკვლელობა რასობრივი, რელიგიური, ეროვნული ან ეთნიკური შეუწყნარებლობის გამო (სსკ-ის 109-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „დ“ ქვეპუნქტი).

5 მაგალითად, გენოციდი, ესე იგი, ქმედება, ჩადენილი შეთანხმებული გეგმის განსახორციელებლად, რომელიმე ეროვნული, ეთნიკური, რასობრივი, რელიგიური ან სხვა ჯგუფის მთლიანად ან ნაწილობრივ მოსასპობად, რაც გამოიხატა ასეთი ჯგუფის წევრთა მკვლელობით ან სხვა მოქმედებით (სსკ-ის 407-ე მუხლი).

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

მიზანს მიაღწიოს¹. ასევე არ არის სავალდებულო, რომ მიღწეული შედეგი იყოს დამნაშავეს საბოლოო მიზანი, ე.ი. მისი ქცევის წარმართველი მოტივი.² საკმარისია, თუ პირი მის ქმედებას იყენებს, როგორც საშუალებას სხვა ისეთი მიზნის მისაღწევად, რომელიც ქმედების შემადგენლობით არ არის მოცული. ამასთან, პირველი ხარისხის პირდაპირი განზრახვის შემთხვევაში განსაკუთრებით ინტენსიურია ვოლუნტატიური ელემენტი: მიზანმიმართული სურვილი, ზოლო კოგნიტიური ელემენტი – ცოდნა შეიძლება წარმოდგენილი იყოს, როგორც მხოლოდ შესაძლებელი და არ არის აუცილებელი, რომ იგი წარმოდგენილი იყოს, როგორც გარდაუვალი.³

მაგალითი: ა. ესვრის ბ.-ს მისი მოკვლის მიზანმიმართული განზრახვით (ვოლუნტატიური ელემენტი), რათა მისი სიკვდილის შემთხვევაში დაეპატრონოს მის ქონებას. მიუხედავად იმისა, იგი შედეგის დადგომას გარდაუვლად თუ შესაძლებლად მიიჩნევს (კოგნიტიური ელემენტი), სახეზე გვაქვს მკვლელობის პირველი ხარისხის პირდაპირი განზრახვა.

530

საფრთხის თეორიის მიხედვით, პირველი ხარისხის პირდაპირი განზრახვით მოქმედებს პირი, რომელსაც შეგნებული აქვს სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფის უშუალო, კონკრეტული საფრთხე და სურს, რომ იგი განახორციელოს, რადგან სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების საფრთხის რეალიზაცია (შედეგი) მისი მოქმედების მიზანს წარმოადგენს.⁴

1 მაგალითად, ქურდობის (სსკ-ის 177-ე მუხლი) დამთავრებისთვის საკმარისია "სხვისი მოძრავი ნივთის ფარული დაუფლება მართლსაწინააღმდეგო მისაკუთრების მიზნით, ხოლო ნივთის მისაკუთრება არ არის აუცილებელი. 2 მაგალითად, განზრახ მკვლელობა სხვა დანაშაულის ჩადენის გაადვილების მიზნით (სსკ-ის 109-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის „დ“ ქვეპუნქტი).

3 შეად.: II.-II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 297; C. Roxin, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 438-444; K. Kühl, Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 80-82.

4 შეად. II. Otto: Der Vorsatz, ურნალში: Jura, 1996, გვ. 472.

2.3.3. მემორე ხარისხის პირდაპირი განზრახვა

მემორე ხარისხის პირდაპირი განზრახვა სახეზეა მაშინ, როცა პირს გამოწვევად არ სურს, მაგრამ გარდაუვლად მიიჩნევს თავისი მოქმედებით ქმედების შემადგენლობის განხორციელებას, განსაკუთრებით, შემადგენლობით გათვალისწინებული შედეგის დადგომას, როცა შედეგი სხვა მიზნის მიღწევის აუცილებელი საშუალებაა. იგი ხასიათდება კოგნიტიური ელემენტის განსაკუთრებული ინტენსივობით. აქედან გამომდინარეობს ვოლუნტატიური ელემენტიც, ვინაიდან, ვინც დარწმუნებულია შედეგის დადგომის გარდაუვალობაში, მას აქვს ქმედების შემადგენლობის განხორციელების ნებელობაც, მაშინაც კი, როცა ეს მისთვის არასასურველია.

1875 წელს ადგილი ჰქონდა შემდეგ ცნობილ შემთხვევას, რომელიც მაგალითის სახით მოჰყავს ბინდინგს¹ და, ამ დროიდან მოყოლებული, ასევე არაერთ სისხლის სამართლის სახელმძღვანელოშია მოცემული:² ვინმე ა.კ.-მა ნავსადგურში ჩააბარა ფეთქებადი ნივთიერებით დატვირთული ყუთი, რომელშიც დამონტაჟებული იყო გარკვეული დროის შემდეგ ამოქმედებაზე გათვლილი ასაფეთქებელი მოწყობილობა. ტვირთი გათვალისწინებული იყო შორეულ ნაოსნობაში მიმავალ გემზე ჩასატვირთავად, რომელიც შუა ზღვაში უნდა აფეთქებულიყო, რასაც გემის ჩაძირვა და მგზავრთა სიკვდილი მოჰყვებოდა. მუშებს ყუთი გემში ჩატვირთვის დროს ხელიდან გაუვარდათ, რასაც სანაპიროზე მისი აფეთქება და მსხვერპლი მოჰყვა.

ყუთის მეპატრონეს უნდოდა სადაზღვევო კომპანიისგან თანხის მიღება. ამასთან მან იცოდა, რომ ამ აფეთქების შედეგად ადამიანები აუცილებლად დაიღუპებოდნენ. მას, მართალია, შინაგანად

1 იხ. K. Binding: Die Normen und ihre Übertretung, ტომი II/2, მე-2 გამოცემა, 1916, გვ. 851.

2 შეად. II.-II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 299; C. Roxin, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 444; G. Jakobs: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 1993, გვ. 268; K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 83.

არ სურდა ადამიანთა სიკვდილი, მაგრამ მოსალოდნელ შედეგს განიხილავდა სხვა მიზნის (თანხის მიღების) მიღწევის აუცილებელ საშუალებად. ამ შემთხვევაში, რადგან ა.კ. დარწმუნებული იყო, რომ ადამიანები დაიღუპებოდნენ, მაგრამ შინაგანად მისთვის არასასურველი იყო შედეგის დადგომა, რომელიც გარდაუვალი იყო, მოქმედებდა მეორე ხარისხის პირდაპირი განზრახვით.

533

საფრთხის თეორიის მიხედვით, საფრთხესთან კავშირში მყოფი ცოდნა და ნებელობა არ არის პრობლემატური. მეორე ხარისხის პირდაპირი განზრახვის დროს პირი მოქმედებს იმის ცოდნით, რომ სამართლებრივი სიკეთის უშუალო, კონკრეტულ საფრთხეს აფუძნებს და არ სურს, რომ ქმედების შემაღვენლობის ობიექტური გარემოებები განაზოროციელოს, თუმცა სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების საფრთხის გარდაუვალი რეალიზაცია შეგნებული აქვს. ის გარემოება, რომ სამართლებრივი სიკეთის დაზიანება, ე.ი. შედეგის დადგომა მისთვის არასასურველია, მეორე ხარისხის პირდაპირი განზრახვის დროს არ გამორიცხავს ნებელობის ელემენტს.¹

2.3.4. ეპენტუალური განზრახვა

534

განზრახვის მეორე და რთული ფორმაა არაპირდაპირი ანუ ეპენტუალური განზრახვა.

ეპენტუალური განზრახვის სამართლებრივი ფიგურა ზოგადად ძალზე პრობლემატურია, რაც ჯერ კიდევ *ლუდვიგ ფონ ბარმა* (1898) შენიშნა. იგი წერდა, რომ „ეპენტუალური განზრახვა“ არის მხოლოდ გაუგებრობიდან წარმოშობილი და ამის გამო დამაბნეველი არარეალობა, რომელსაც შეუძლია ხალხში სისხლის სამართლის იუსტიციის დისკრედიტაცია.²

1 შეად. *H. Otto*: Der Vorsatz, ჟურნალში: *Jura*, 1996, გვ. 472.

2 იხ. *L. v. Bar*: *Dolus eventualis?* *ZStW* 18 (1898), გვ. 534, 556. რამდენიმე ათეული წლის შემდეგ *ლუდვიგ ფონ ბარის* ციტირებით დაწყებულ თავის სამეცნიერო პუბლიკაციაში გერმანელმა მეცნიერმა *თომას ვაიგენდმა* გააანალიზა განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის ურთიერთგამიჯვნის პრობლემები გერმანული და ამერიკული სისხლის სამართლის მიხედვით და პრობლემის

პირდაპირი განზრახვისგან განსხვავებით, იგი როგორც ცოდნის, ასევე ნებელობის დაბალი ხარისხით ხასიათდება. ევენტუალური განზრახვით მოქმედებს პირი, რომელიც სოციალურად საშიში შედეგის დადგომის კონკრეტული რისკის მდგომარეობაში ქმედების შემადგენლობის განხორციელებას შესაძლებლად მიიჩნევს (კოგნიტიური ანუ ცოდნის ელემენტი) და შეგნებულად უშვებს ან გულგრილად ეკიდება მას (სუსტი სურვილის წარმომშობი ვოლუნტატიური ელემენტი).

სსკ-ის მე-9 მუხლის მე-3 ნაწილი ითვალისწინებს ევენტუალური განზრახვის ორ სახეს, როცა: 535

(1) პირს გაცნობიერებული ჰქონდა თავისი ქმედების მართლწინააღმდეგობა, ითვალისწინებდა მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას და არ სურდა ეს შედეგი, მაგრამ შეგნებულად უშვებდა მის დადგომას;

(2) პირს გაცნობიერებული ჰქონდა თავისი ქმედების მართლწინააღმდეგობა, ითვალისწინებდა მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას და არ სურდა ეს შედეგი, მაგრამ გულგრილად ეკიდებოდა მის დადგომას.

ევენტუალური განზრახვა შედგება ორი: შემეცნებისა და ნებელობის კომპონენტებისაგან. 536

(ა) შემეცნების კომპონენტი: როგორც ევენტუალური განზრახვის, ასევე თვითიმედოვნების დროს პირი ხედავს საფრთხეს და ითვალისწინებს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას. მიუხედავად ამისა, მას არ შეიძლება შეერაცხოს ევენტუალური განზრახვა, თუ ქმედების ჩადენის დროს სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების საფრთხე სერიოზულად არ ჰქონდა მიჩნეული, როგორც რეალურად შესაძლებელ კონკრეტულ შედეგში რეალიზებადი. ასეთ შემთხვევაში პირს შეიძლება მხოლოდ თვითიმედოვნება შეერაცხოს. სწორედ კონკრეტული შედეგის დადგომის შეგნებულად დაშვება არის საზღვარი თვითიმედოვნებასთან. ასეთი ქმედების ჩადენის შემთხვევაში, ზოგადად სამართლებრივი

გადაწყვეტის გზა ანგლო-ამერიკული *Recklessness*-ის ანალოგიური სამართლებრივი ფიგურის შემოღებაში დაინახა, რაზეც ყურადღება გამახვილდება ქვემოთ.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

სიკეთის დაზიანების აბსტრაქტული შესაძლებლობის შეგნებულობა, რომელსაც მისი წარმოდგენით კონკრეტულ შემთხვევაში შედეგი არ მოჰყვება, არ წარმოადგენს ევენტუალურ განზრახვას და მაქსიმუმ შესაძლებელია, თვითიმედოვნებას წარმოადგენდეს. ვინც საფრთხეს ხედავს, მაგრამ სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების რისკს არასწორად აღიქვამს ან მხოლოდ მცირედ მიიჩნევს და ამიტომ უსაფუძვლოდ იმედოვნებს, რომ შედეგი არ დადგება, მოქმედებს თვითიმედოვნებით.

537

(ბ) ნებელობის კომპონენტი: ნებელობის კომპონენტით დაფუძნებული ევენტუალური განზრახვის დროს პირი შედეგის დადგომას, მართალია, სერიოზულად, როგორც შესაძლებელს მიიჩნევს, მაგრამ მაინც ფიქრობს, რომ შედეგი შეიძლება არ დადგეს. ასეთ შემთხვევაში მისი ნება არ არის დეტერმინირებული შედეგის დადგომის სურვილით, მაგრამ სულერთია, შედეგი დადგება თუ არა და მისი დადგომის შემთხვევაში, ამ შედეგისადმი შემრიგებლურია. შემეცნების (ცოდნის) კომპონენტი ევენტუალური განზრახვის დროს არსებობს, მაგრამ ფსიქოლოგიურად არ არსებობს სურვილის კომპონენტი, თუმცა არსებობს ნებელობა (ნორმატიულად გაგებული სურვილი).

მაგალითად, თუ ა.-ს, სადაზღვევო კომპანიისგან თანხის მიღების მიზნით, მის მიერ ცეცხლის წაკიდებით გაჩენილი ზანდრის შედეგად ადამიანის სასიცოცხლო შედეგის დადგომა მხოლოდ შესაძლებლად მიაჩნია, რადგან ფიქრობს, რომ ლოგინად ჩავარდნილი ავადმყოფი შეიძლება მეზობელმა ან მეზანძრეებმა გადაარჩინონ, სახეზე გვექნება ევენტუალური განზრახვა, ხოლო იმ შემთხვევაში, როცა ა. დარწმუნებულია, რომ ბ.-ს მეზობლები (ან მეზანძრეები) გადაარჩენენ, მაგრამ შეცდა და შედეგი მაინც დადგა, სახეზეა თვითიმედოვნება (შეგნებული გაუფრთხილებლობა).

538

ევენტუალური განზრახვისა და თვითიმედოვნების კოგნიტიური ელემენტი (ცოდნა) ემთხვევა ერთმანეთს. მათ შორის განსხვავება არსებობს ვოლუნტატიურ სფეროში (ნებელობა).¹ ის, ვინც შედეგის დადგომის შესაძლებლობას უშვებს, მოქმედებს ევენტუალური

¹ შეად.: D. W. Morkel: Abgrenzung zwischen vorsätzlicher und fahrlässiger Straftat, NStZ 1981, გვ. 176-179.

განზრახვით, ხოლო ვინც შედეგის დადგომის შესაძლებლობას გამოირიცხავს, მოქმედებს თვითიმედოვნებით.

მაგალითად, სხვისი ქონების დაუფლების გაადვილების მიზნით, ა.-მ მოხუცს ხელ-ფეხი შეუკრა და გაჩუქების მიზნით პირიც აუკრა, რის შედეგადაც იგი დაიხრჩო. თუ ა. უშვებდა ან გულგრილად ეკიდებოდა ასეთი შედეგის დადგომის შესაძლებლობას, ასეთ შემთხვევაში მისი მოქმედება დაკვალიფიცირდება, როგორც ევენტუალური განზრახვით ჩადენილი მკვლელობა. იმ შემთხვევაში კი, როცა პირი ფიქრობდა, რომ ასეთი შედეგი არ დადგებოდა, რადგან ეგონა, რომ მოხუცი მალევე შეძლებდა თავის გათავისუფლებას, სინამდვილეში კი, მისი ვარაუდი უსაფუძვლო გამოდგა, სახეზე გვექნება თვითიმედოვნება.

ევენტუალური განზრახვის ტიპური შემთხვევა არის სწორედ ისეთი სიტუაცია, როცა დამნაშავემ, ერთი მხრივ, ზუსტად არ იცის, თავისი მოქმედებით ნამდვილად გამოიწვევს თუ არა განსაზღვრულ შედეგს. მას ეს შედეგი მხოლოდ შესაძლებლად მიაჩნია. მეორე მხრივ, მას უნდა, თავისი ქმედება ამ შედეგისკენ წარმართოს, მაგრამ არა მიზანმიმართულად.¹

539

2.4. ნებულობის დოგმატიკური

ფიგურის მნიშვნელობა

ქმედების შემადგენლობის განხორციელების „ნებულობის“ სამართლებრივი ფიგურა განზრახვის მთავარი კომპონენტია. ევენტუალური განზრახვის დროს „ნებულობის“ სამართლებრივი ფიგურის მნიშვნელობაზე ჯერ კიდევ თავის დროზე ყურადღება გაამახვილა ვ. მაყაშვილმა. მისი აზრით, ევენტუალური განზრახვის ინტელექტუალური მხარის დადგენა შედარებით ადვილია, მაგრამ მისი შინაარსი არ ამოიწურება ინტელექტუალური პროცესებით და არ ნიშნავს პირის მხოლოდ პასიურ წარმოდგენას იმ მოვლე-

540

¹ ევენტუალური განზრახვის ნებულობითი ანუ კოლუნტატიური მხარის, ასევე მისი თვითიმედოვნებისგან გამოიყვანის პრობლემები განხილული იქნება ასევე ქვემოთ.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

ნებზე, რომლებსაც კანონი სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას უკავშირებს. ამიტომ იგი ხაზს უსვამს ევენტუალური განზრახვის დროსაც „სუბიექტის ნების“ არსებობას ქმედებისა და მისი შედეგისადმი, ხოლო მისი არსი გამოიხატება ნების მანკიერ წარმართვაში. სწორედ ასეთი ნების წინააღმდეგ არის მიმართული გაკიცხვა. როგორც სწორად მიუთითებს ვ. მაყაშვილი, პირდაპირი განზრახვისგან ევენტუალური განზრახვა ნების არარსებობით კი არ განსხვავდება, არამედ მხოლოდ იმით, რომ „ევენტუალური განზრახვით მოქმედი პირი არ მიისწრაფვის ასეთი საზოგადოებრივად საშიში შედეგისაკენ“, მას „ამ შედეგის მიმართ რაიმე ემოციური განცდები არა აქვს“, მისი განხორციელება „არავითარ სიამოვნებას არ გვრის“.¹ არ შეიძლება იმის თქმა, რომ ამ დროს ქმედება თითქოს უშუალოდ არ იყოს მიმართული სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფისკენ. უშუალო საფრთხის გარეშე განზრახი დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელება შეუძლებელი იქნებოდა.

541 ამასთან დაკავშირებით, არ არის გასაზიარებელი თვალსაზრისი იმის შესახებ, რომ თითქოს „ქართულ სისხლის სამართლის დოგმატიკაში, გერმანულისაგან განსხვავებით, განზრახვას ვერ განვმარტავთ, როგორც ქმედების განხორციელების ცოდნას და სურვილს“, რადგან ევენტუალური განზრახვის საკანონმდებლო დეფინიცია „შედეგის დადგომის სურვილის არქონაზე ამახვილებს ყურადღებას“² და რომ თითქოს „ევენტუალურ განზრახვაში სუსტი სურვილის არსებობის დასადასტურებლად“ ნებელობის დოგმატიკური ფიგურის შემოტანა ვერ გვიშველის.³

542 უნდა აღინიშნოს, რომ გერმანულ სისხლის სამართლის კოდექსში მართლაც არ არის მოცემული განზრახვის ცნება, ხოლო დოგმატიკაში ჩამოყალიბებული ზოგადი განმარტება: განზრახვა

1 შეად. ვ. მაყაშვილი: ევენტუალური განზრახვის საკითხისათვის, ჟურნალში „საბჭოთა სამართალი, 1965, 4, გვ. 19.

2 ასეთ თვალსაზრისს ავითარებს ქ. მჭედლიშვილი-ჰედრიხი წიგნში: კაზუსის ამოხსნის მეთოდიკა სისხლის სამართალში, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 89.

3 იხ. ქ. მჭედლიშვილი-ჰედრიხი (2010), იქვე, გვ. 91, რომელიც აკრიტიკებს ჩემს თვალსაზრისს.

არის ქმედების შემაღგენლობის განხორციელების ცოდნა და ნებელობა (სურვილი), არ წარმოადგენს განზრახვის დეფინიციას, არამედ მხოლოდ მის მოკლე „ფორმულას“. გერმანულ სისხლის სამართალში ასეთი ზოგადი ფორმულა გამოიყენება იმისდა მიუხედავად, რომ იქაც ევენტუალური განზრახვა ქმედების ობიექტური შემაღგენლობის სურვილით განხორციელებას არ გულისხმობს. როგორც გერმანულ სამეცნიერო ლიტერატურაში არის მითითებული, ეს ზოგადი ფორმულა გამოყენებულ უნდა იქნეს ფრთხილად და გარკვეული დათქმებით. თითქმის ერთხმად არის აღიარებული, რომ იგი არ არის ზუსტი, რის გამოც საჭიროებს დაკონკრეტებას.¹

ევენტუალური განზრახვის ქართული საკანონმდებლო დეფინიციის მიმართ შეიძლება ითქვას, რომ „საერთოდ არასწორი იქნებოდა გვეფიქრა, თითქოს ამა თუ იმ საკანონმდებლო ფორმულას შეიძლება ჰქონდეს ისეთი სრულყოფილებისა და სიზუსტის პრეტენზია, რომელიც გამორიცხავს ყოველგვარ სიძნელეს მისი პრაქტიკული გამოყენების დროს“². ვ. მაყაშვილის თქმით, ევენტუალური განზრახვის დეფინიციამ უნდა განსაზღვროს მხოლოდ ძირითადი გეზი, რომელსაც უნდა გაჰყვეს სასამართლოსაგამომიებო პრაქტიკა და სისხლის სამართლის მეცნიერება³ და მისი სიტყვა-სიტყვითი (გრამატიკული) ასხნა-განმარტების მკაცრ არტახებში მოქცევა⁴ არ შეესაბამება სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის საკანონმდებლო დეფინიციათა ინტერპრეტაციის აღიარებულ თანამედროვე მოძღვრებას.

ნებელობის დოგმატიკური ფიგურის შემოტანით სუსტი სურვი-

¹ შეად. H. Otto (1996), იქვე, გვ. 468. სწორედ ასეთი დაკონკრეტების ერთ-ერთ მცდელობას წარმოადგენს სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის მიმოხილვის მე-8 გამოცემის (2010) 127-ე გვერდზე ჩემს მიერ ჩამოყალიბებული განზრახვის ზოგადი ფორმულა: „ცოდნა იმისა, რასაც ვაკეთებ, ნებელობა იმისა, რასაც ვაკეთებ და მართლწინააღმდეგობის შეგნება“, რომელიც ამ წიგნშიც შეორდება.

² იხ. ვ. მაყაშვილი: ევენტუალური განზრახვის საკითხისათვის, ჟურნალში „საბჭოთა სამართალი“, 1965, 4, გვ. 27.

³ იხ. ვ. მაყაშვილი (1965), იქვე, გვ. 27.

⁴ შეად. ქ. მჭედლიშვილი ჰედრიხი (2010), იქვე, გვ. 90-91.

ლის არსებობაზე მითითება არის ერთადერთი გზა ევენტუალური განზრახვის შინაარსის გასარაკვევად, წინააღმდეგ შემთხვევაში, განზრახვის ამ ფორმას ხელიდან გამოეცლება ვოლუნტატიური ელემენტი, რომელიც განზრახვის ყველა ფორმისთვის აუცილებელი კომპონენტია, რის გარეშეც ძნელი იქნება ევენტუალური განზრახვის გამოჯენა თვითიმედოვნებისგან. ასეთი დოგმატიკური ფიგურის არსებობას ხელს ვერ შეუშლის ევენტუალური განზრახვის ქართულ საკანონმდებლო დეფინიციაში (სსკ-ის მე-9 მუხლის მე-3 ნაწილი) შედეგის დადგომის სურვილის არქონის თაობაზე მითითება. სამაგიეროდ კანონმდებელი იქვე უთითებს შედეგის დადგომის შესაძლებლობის შეგნებულად დაშვებაზე ან შედეგის დადგომისადმი გულგრილ დამოკიდებულებაზე.

545

ქ. მჭედლიშვილ-ჰედრიხის მიხედვით, ევენტუალური განზრახვის დროს ნებელობითი ანუ ვოლუნტატიური ელემენტი მოიცავს „შედეგის დადგომის სურვილის არქონას, მის შეგნებულად დაშვებას ან მისდამი გულგრილ დამოკიდებულებას“¹. ე. მაყაშვილი კი, ამ საკითხს სხვაგვარად უდგება. იგი, თავის მხრივ, თანამდევ საზოგადოებრივად საშიში შედეგის უნდომლობას, მისი აცდენის იმედს და შედეგისადმი გულგრილ დამოკიდებულებას განიხილავს ევენტუალური განზრახვის წარმოშობის წინამძღვრებად და არა მის შემადგენელ ელემენტებად², ხოლო ევენტუალური განზრახვის დროს დამნაშავეს ნებისყოფის შინაარსს განსაზღვრავს „საზოგადოებრივად საშიში შედეგის განხორციელების რისკის“ კატეგორიით, რომელიც „შედის სუბიექტის ნებელობით გადაწყვეტილებაში“³.

546

შეიძლება ითქვას, რომ ევენტუალური განზრახვის შინაარსის განსაზღვრის საკითხში ქართული სისხლის სამართლის ანალოგიური მდგომარეობაა გერმანულ სისხლის სამართალშიც: შედე-

1 შეად. ქ. მჭედლიშვილი-ჰედრიხი (2010), იქვე, გვ. 92.

2 იხ. ე. მაყაშვილი (1965), იქვე, გვ. 24.

3 იხ. ე. მაყაშვილი (1965), იქვე, გვ. 27. ე. მაყაშვილის ეს თვალსაზრისი ჰგავს ე. შტრატენვერტისა და კ. ოტოს პოზიციას, რომლის მიხედვით, სამართლებრივი სიკეთის დაზიანებისთვის პასუხისმგებლობა წარმოადგენს მოვლენათა სოციალურად საშიში, სოციალურად საზიანო განვითარებისთვის პასუხისმგებლობას. შეად. H. Otto: Der Vorsatz, ჟურნალში: Jura, 1996, გვ. 471-472,

გის დადგომის სურვილის არარსებობაზე გერმანულ სამართალშიც მიუთითებენ.

ჯერ კიდევ გერმანიის ფედერალური უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა მეზუთე სენატის 1955 წლის 22 აპრილის გადაწყვეტილებაში მითითებულია, რომ ევენტუალური განზრახვა არსებობს მაშინაც, როცა „ქმედების ჩამდენი პირისთვის შედეგის დადგომა არასასურველი იყო“, მაგრამ ეს არ გამზდარა ევენტუალური განზრახვით მცდელობის დასჯადობის დამაბრკოლებელი გარემოება.

ევენტუალური განზრახვა — ეს არის შედეგის დადგომის შესაძლებლობის არა მარტო უბრალო გათვალისწინება ან კიდევ შედეგისადმი უბრალო გულგრილი დამოკიდებულება, არამედ სურვილის არარსებობის მიუხედავად, ქმედების ჩამდენი პირის მიერ შედეგის დადგომის შინაგანი მოწონება. ლიტერატურაში ასევე მიუთითებენ, რომ ევენტუალური განზრახვის არსი მდგომარეობს ქმედების ჩამდენი პირის მიერ იმის ცოდნაში, რომ მსხვერპლი (დაზარალებული) იმყოფება მაღალი საშიშროების მდგომარეობაში.¹ ასევე სხვა ავტორების მიხედვით, პირი, ვინც იცის, რომ შედეგს გამოიწვევს, მოქმედებს განზრახ, მაშინაც კი, როცა მას იგი საერთოდ არ სურს.² სემანტიკურად ერთმნიშვნელოვნად სწორედ ის უნდა ჩაითვალოს, რომ ნებისმიერი განზრახი მოქმედება ნებელობითი აქტია³, მოქმედებისა და შედეგის ნებელობაა. თუ გერმანული სისხლის სამართალი ევენტუალური განზრახვის დროს აღიარებს კოლუნტატიური ელემენტის (სუსტი სურვილის) არსებობას, რატომ უნდა გამოირიცხოს იგი ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით. წინააღმდეგ შემთხვევაში ევენტუალური განზრახვის ცნებაში დარჩება მხოლოდ ინტელექტუალური მხარე

1 იხ. BGH 7, გვ. 369. ამ საკითხზე იხ. E. Schlüchter: Irrtum über normative Tatbestandsmerkmale im Strafrecht, 1983, გვ. 31.

2 შეად. E. Schlüchter (1983), გვ. 31-32.

3 იხ. U. Scheffler: J. S. F. von Böhm (1704-1772) und der dolus eventualis, ჟურნალში: Jura 1995, გვ. 352.

4 იხ. G. Spindel: Zum Begriff des Vorsatzes, წიგნში: FS für Karl Lackner zum 70. Geburtstag, 1987, გვ. 171.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

(ცოდნა), რაც არ იქნებოდა მისაღები. ნებელობის (სუსტი სურვილის) უარყოფითა და მხოლოდ ინტელექტუალური ელემენტის გამოყენებით იშლება ზღვარი ევენტუალურ განზრახვასა და თვითიმედოვნებას შორის, რადგან მათი ცოდნის ელემენტი ერთმანეთს ემთხვევა და განსხვავება შედეგის ნებელობის სფეროში იკვეთება.

549

განსხვავებული მდგომარეობაა ანგლო-ამერიკულ სისხლის სამართალში, რომელიც არ აკეთებს გამიჯვნას ევენტუალურ განზრახვასა და თვითიმედოვნებას შორის, არამედ *Recklessness*-ის სამართლებრივი ფიგურა თავის თავში აერთიანებს ორივე ამ ფორმას და წარმოადგენს რისკის შემცველი ქმედების განსაზოციელებლად მიღებულ შეგნებულ გადაწყვეტილებას.¹ მაშასადამე, ქართული, ისევე როგორც გერმანული, სისხლის სამართლისგან განსხვავებით, ანგლო-ამერიკულ სისხლის სამართალში ევენტუალური განზრახვა და თვითიმედოვნება წარმოადგენს სუბიექტური შერაცხვის (*mens rea*) ერთიან ფორმას.

550

ევენტუალური განზრახვისა და თვითიმედოვნების ურთიერთგამიჯვნის დროს წარმოშობილი პრობლემებისა და შეცდომების თავიდან ასაცილებლად, *თომაზ გაიგენდმა* სისხლის სამართლის დოგმატიკაში დააყენა ანგლო-ამერიკული *Recklessness*-ის ანალოგიური შუალედური საფეხურის შემოღების იდეა, რომელიც თავის თავში გააერთიანებს ევენტუალურ განზრახვასა და თვითიმედოვნებას.² ქართული სისხლის სამართალი აღმოჩნდა გერმანული სისხლის სამართლის ანალოგიური პრობლემის წინაშე. შესაბამისად, მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსიდან გამომდინარე, ევენტუალური განზრახვის დროს უნდა ვაღიაროთ ქმედების მთლიანი

1 ამ სამართლებრივი კატეგორიის შესახებ ინგლისური სამართლის მიხედვით იხ. *C. J. M. Sufferling: Vorsatz und Schuld*, 2008, გვ. 360-368, ხოლო ამერიკული სამართლის მიხედვით იხ. *M. D. Dubber: Einführung in das US-amerikanische Strafrecht*, 2005, გვ. 66-71. გერმანულ ევენტუალურ განზრახვასთან მის შედარებაზე იხ. *M. Mansdörfer (Hrsg.): Die Allgemeine Straftatlehre des common law*, 2005, გვ. 73-76.

2 იხ. *T. Weigend: Zwischen Vorsatz und Fahrlässigkeit*, ZStW 93 (1981, გვ. 657; იხ. ასევე: *H.-H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts*, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 291.

შემადგენლობის განხორციელების ნებელობის (სუსტი სურვილის) არსებობა და მცდელობის შესაძლებლობა, ან საკანონმდებლო ცვლილების გზით უნდა გავიზიაროთ *თომას კაიგენდის* თვალსაზრისი და უარყოფით ევენტუალური განზრახვის კატეგორია. ამ ახალ სამართლებრივ ფიგურას, რომელიც თავის თავში გააერთიანებს დღევანდელი გაგებით ევენტუალური განზრახვისა და თვითიმედოვნების შემთხვევებს, შეიძლება ეწოდოს „დანაშაულებრივი გულგრილობა“. მაშასადამე, იგი ანგლო-ამერიკული *Recklessness*-ის ანალოგიური და დღევანდელი ქართული სისხლის სამართლის „ევენტუალური განზრახვის“ და „თვითიმედოვნების“ გამაერთიანებელი იქნება.¹

დაუსაბუთებელია იმაზე მითითება, რომ თითქოს ნებელობა მხოლოდ სისხლისსამართლებრივად რელევანტურ და არაარც ევენტუალურ ქმედებათა ურთიერთგამიჯვნის კრიტერიუმს წარმოადგენდეს.² როგორც ამ წიგნშიც არის ნაჩვენები, დანაშაულის კაუზალური სისტემისგან განსხვავებით, უმართლობის პერსონალურ მოძღვრებაში მოქმედება და განზრახვა ერთმანეთისგან არ არის მოწყვეტილი. უფრო მეტიც: განზრახვა წარმოადგენს ამა თუ იმ ქმედების ჩადენის გზით სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების თაობაზე პირის პერსონალურ გადაწყვეტილებას, რომელიც ქმნის მოქმედების უმართლობის ბირთვს.³ მართლაც, მოქმედება არის ნებელობითი აქტი, ნებელობა კი, უპირველეს ყოვლისა, ემსახურება სისხლისსამართლებრივად რელევანტურ მოქმედებათა დადგენას,

1 რევოლუციამდელი რუსი მეცნიერი *ნ. ტაგანკევი* ევენტუალურ განზრახვას ხშირად „დანაშაულებრივ გულგრილობას“ უწოდებდა. იხ. *II. C. Таганцев: Русское уголовное право I, часть первая, 1907*, გვ. 601-602. ამის შესახებ იხ. *ვ. მაყაშვილი: ევენტუალური განზრახვის საკითხისათვის, ჟურნალში „საბჭოთა სამართალი“, 1965, 4, გვ. 21.*

2 შეად. *ქ. მჭედლიშვილი-ქედრიხი (2010)*, იქვე, გვ. 91-92. იგი, ერთი მხრივ, ვალტერ გროპზე მითითებით, უარყოფს ნებელობის მნიშვნელობას მოქმედების ცნების გარეთ, ხოლო, მეორე მხრივ, იქვე უთითებს ევენტუალური განზრახვის ნებელობითი ანუ ვოლუნტატიური ელემენტის არსებობაზე.

3 შეად.: *II.-II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996*, გვ. 242; *K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008*, გვ. 68.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

მაგრამ ამ ფუნქციის გარდა, იგი არ კარგავს თავის მნიშვნელობას განზრახვისა და ბრალის ეტაპზე, არამედ ნებელობის შინაარსი სწორედ მათ არსებობაზე მსჯელობის დროს დგინდება.¹

552

ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში მითითებულია, რომ თითქოს განზრახვის გამოვლენის სხვადასხვა ფორმაში „სუსტი“ და „ძლიერი“ სურვილის ერთმანეთისგან გამიჯვნის კრიტერიუმი ძნელი გამოსაძებნი, შეუძლებელი იყოს.² საკითხისადმი ასეთი მიდგომა წარმოადგენს პრობლემის ზელოვნურ გართულებას, რაც სისხლის სამართლის სასამართლო პრაქტიკისთვის, *ლუდვიგ ფონ ბარის* თქმისა არ იყოს, მხოლოდ დამაბნეველი შეიძლება იყოს. ასეთი კრიტერიუმი თვით ქართული კანონმდებლობის მიერ არის დადგენილი. კერძოდ, პირველი ხარისხის პირდაპირი განზრახვა არის მიზნით დეტერმინირებული ან შედეგის დადგომის ძლიერი შინაგანი ტენდენციით ჩადენილი მოქმედება, მეორე ხარისხის პირდაპირი განზრახვის დროს პირს ამოძრავებს ჩვეულებრივი სურვილი, რაც გამომდინარეობს შედეგის დადგომის გარდაუვალობის ცოდნიდან, ევენტუალური განზრახვის დროს კი, სუსტი სურვილი გამოიხატება შედეგის დადგომის შესაძლებლობის შეგნებულად დაშვებაში ან შედეგის დადგომისადმი გულგრილ დამოკიდებულებაში.

553

სირთულეების მიუხედავად, ევენტუალური განზრახვის არსებობა დღეს ჩვენი ქართული სისხლის სამართლისთვის რეალობაა, რის გამოც იგი სწორად უნდა იქნეს გააზრებული.

¹ ნებელობის აქტსა და ნებელობის შინაარსს ერთმანეთისგან მიჯნავს ასევე *ოთარ გამყრელიძე*. იხ. *ო. გამყრელიძე*: შერაცხვის პრობლემა სისხლის სამართალში და ბრალის ნორმატიული ცნების დასაბუთების ცდა, წიგნში: სისხლის სამართლის კანონმდებლობის რეფორმისა და თანამედროვე კრიმინოლოგიის პრობლემები (თამაზ შავგულიძის დაბადების 75-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი კრებული), 2006, გვ. 43.

² *ნ. თოდუას* პოზიციაზე იხ.: *ქ. მჭედლიშვილი-ჭკერიძე* (2010), იქვე, გვ. 92.

2.5. თქორიუბი ევინტუალური განზრახვისა და თვითიმედოვნების ურთიერთგამიჯვნის შესახებ

2.5.1. შესავალი

სისხლის სამართლის დოგმატიკაში განსაკუთრებით პრობლემა- 554
ტურია არაპირდაპირი (ევენტუალური) განზრახვის გამიჯვნა თვი-
თიმედოვნებისაგან (შეგნებული გაუფრთხილებლობისაგან). ამასთან
დაკავშირებით შეიქმნა სხვადასხვა თეორიები¹, რომლებიც ქვემოთ
იქნება განხილული.

ჯერ კიდევ რაინჰარდ ფრანკმა დააყენა ასეთი გამიჯვნის ცნო- 555
ბილი ფორმულა, რომელიც შემდგომში განვითარდა სხვადასხ-
ვა თეორიებში. თვითიმედოვნების დროს პირი ამბობს: არაფერი
არ მოხდება, არამედ ყველაფერი კარგად იქნება, მაშინ როდესაც
ევენტუალური განზრახვის დროს ამბობს: შეიძლება ასე ან სხ-
ვაგვარად მოხდეს, ყველა შემთხვევაში მე ამას გავაკეთებ და თუ
მოხდება, არა უშავს.²

ისმის კითხვა: მოქმედებს თუ არა განზრახ ის, ვისთვისაც თა- 556
ვისი მოქმედებით გამოწვეული შედეგი, რომელსაც იგი შესაძლე-
ბლად მიიჩნევს, ძალზე არასასურველია?

ქართულ სასამართლო პრაქტიკაში იყო ერთი ასეთი შემთხვევა:
ა.მ და ბ.მ გადაწყვიტეს შოკოლადის ქარხანაში ჩაეღინათ ყაჩაღობა.
ისინი თავს დაესხნენ დარაჯს, შეუკრეს ხელ-ფეხი და თავზე წამო-
აცვეს ტომარა. მათ იცოდნენ, რომ ასეთ ვითარებაში შესაძლებელი
იყო დარაჯი გაგულდრიო და მომკვდარიყო, მაგრამ იმედოვნებდნენ,

1 მაგალითად, *ჰილენკამპი* ერთმანეთისგან განასხვავებს თეორიათა ორ
ჯგუფს, რომლებიც, თავის მხრივ, იყოფა სხვადასხვა ქვეთეორიებად. პირ-
ველი მათგანი განსხვავებას ახდენს ცოდნის, ზოლო მეორე ნებელობის
სფეროში. შეად. *T. Hillenkamp: 32 Probleme aus dem Strafrecht, AT*, მე-13
გამოცემა, 2010, გვ. 1-13. იხ. ასევე: *K. Kühl: Strafrecht, AT*, მე-6 გამოცემა,
2008, გვ. 86.

2 იხ. *R. Frank: Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich*, მე-18 გამოცემა,
1931, §59 V, გვ. 189-192. იხ. ასევე: *C. Roxin: Strafrecht, AT I*, მე-4 გამო-
ცემა, 2006, გვ. 460-461.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

რომ ასეთი შედეგი არ დადგებოდა, რადგან ფიქრობდნენ, რომ დარაჯი რამდენიმე ხანში შეძლებდა თავი დაეღწია განსაცდელისგან. ამასთან, მათთვის შედეგის დადგომა ძალზე არასასურველი იყო. დარაჯი გარდაიცვალა ჰაერის უკმარისობის შედეგად. ღაიჯები-
ან თუ არა ა. და ბ. ვგუფურად ჩადენილი განზრახი მკვლელობისათვის (სსკ-ის 109-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „ე“ ქვეპუნქტი)?

ა. და ბ. ითვალისწინებდნენ მსხვერპლის სიკვდილის შესაძლებლობას, რითაც სახეზეა როგორც ევენტუალური განზრახვის, ასევე თვითმძღოვნებისთვის საერთო მინიმალური მოთხოვნა, მაგრამ საკითხავია, ჩადენილია მკვლელობა ევენტუალური განზრახვით, თუ მხოლოდ სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით (თვითმძღოვნებით) მოსპობა? განზრახვის არსებობის დასაბუთების არგუმენტიანია ის, რომ მათ მსხვერპლის სიკვდილის შესაძლებლობა კონკრეტულად თვალწინ ედგათ, ხოლო განზრახვის დასაბუთების საწინააღმდეგოდ მეტყველებს ის, რომ მათ არ ჰქონდათ სასიკვდილო შედეგის გამოწვევის მკვეთრად გამოხატული ნებელობა. გადაწყვეტილების მიღება დამოკიდებულია იმაზე, განზრახვის დადგენისთვის საკმარისად მივიჩნევთ ქმედების შემადგენლობის განხორციელების თაობაზე კონკრეტული შესაძლებლობის წარმოდგენას და მოვითხოვთ მოსალოდნელ საფრთხეზე კვალიფიციურ ცოდნას, როგორც ეს მოცემულია ე.წ. შემეცნების (წარმოსახვის) თეორიებში, თუ ნებელობის მომენტზე გადავიტანთ მთავარ აქცენტს, როგორც ევენტუალური განზრახვის აუცილებელ კომპონენტზე – ე.წ. ნებელობის თეორიები. ლიტერატურაში ასევე მითითებულია ამ თეორიების კომბინირების შესაძლებლობაზე (ე.წ. სინთეზური თეორია¹), რომელიც ახდენს სხვადასხვა თეორიათა თვალსაზრისების შეერთებას.²

1 გერმანულად: *Vereinigungstheorie*.

2 შეად. *H. Otto*: *Der Vorsatz*, ჟურნალში: *Jura*, 1996, გვ. 473.

2.5.2. შემეცნების თეორიები

შემეცნების თეორიების¹ ან, როგორც მას სხვანაირად ასევე უწოდებენ, წარმოსახვის თეორიების² მიხედვით, ევენტუალური განზრახვის არსებობის აუცილებელი წინაპირობაა პირის გარკვეული წარმოდგენა ქმედების შემაღვენლობის განხორციელების საფრთხის შესახებ, ხოლო ნებელობითი მომენტის არსებობა არ არის აუცილებელი. ევენტუალური განზრახვა და (შეგნებული) გაუფრთხილებლობა ერთმანეთისაგან განსხვავდება მხოლოდ ქმედების შემაღვენლობის განხორციელების ცოდნის სფეროში.³ სისხლის სამართალში განვითარდა სხვადასხვა თეორიები, რომელთა სხვადასხვაგვარი დაყოფა პირობითად ზდება კლასიკურ და თანამედროვე თეორიებად. შემეცნების (წარმოსახვის) თეორიის ვარიანტებია:

(1) შესაძლებლობის თეორია⁴, რომლის მიხედვითაც, არ არის ვოლუნტატიური ელემენტის (ნებელობის) არსებობა საჭირო, არამედ საკმარისია პირის მიერ კონკრეტული შედეგის დადგომის შესაძლებლობის გაცნობიერება და, მიუხედავად ამისა, ქმედების ჩადენის გადაწყვეტილებაზე ღარჩენა. შესაძლებლობის თეორია ევენტუალური განზრახვისა და თვითიმედოვნების ურთიერთგამიჯვნის დროს შემოიფარგლება ინტელექტუალური მხარით: თუ პირს შეცნობილი ჰქონდა ქმედების შემაღვენლობის განხორციელების კონკრეტული შესაძლებლობა, იგი მოქმედებს ევენტუალური განზრახვით, ხოლო თუ იგი მხოლოდ აბსტრაქტულ საფრთხეს ხედავს და არა კონკრეტულს ან საფრთხეზე საერთოდ არ უფიქრია, იგი მოქმედებს გაუფრთხილებლობით (თვითიმედოვნებით).⁵ საყუ-

¹ გერმანულად: *Wissenstheorien*.

² გერმანულად: *Vorstellungstheorien*.

³ შეად.: *D. W. Morkel: Abgrenzung zwischen vorsätzlicher und fahrlässiger Straftat*, NStZ 1981, გვ. 177-179; *J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht*, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 487; *C. Roxin, Strafrecht*, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 455.

⁴ გერმანულად: *Möglichkeitstheorie*.

⁵ იხ.: *C. Roxin: Strafrecht*, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 455; *J. Wessels*,

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

რადღებოა შესაძლებლობის თეორიით ევენტუალური განზრახვისა და თვითიმედოვნების ურთიერთგამიჯვნა ინტელექტუალურ დონეზე არსებულ ამ განსხვავებაზე მითითებით.

559

(2) ალბათობის თეორია¹ აღიარებს შედეგის დადგომის მოსალოდნელობის შეცნობადობას, რომელიც უფრო მეტია, ვიდრე უბრალო შესაძლებლობა. აქაც არ არის ვოლუნტატიური ელემენტის (ნებელობის) დადგენა აუცილებელი.²

როგორც შესაძლებლობის, ასევე ალბათობის თეორია ევენტუალურ განზრახვას განსაზღვრავს მხოლოდ შემეცნების ელემენტით და ყურადღებას არ აქცევს ნებელობის მომენტს, რის გამოც, ძნელია მისი გამიჯვნა ე.წ. შეგნებული გაუფრთხილებლობისაგან (თვითიმედოვნებისაგან).

560

(3) რისკის თეორიების³ მიხედვით, განზრახ მოქმედებს პირი იმ შემთხვევაში, როდესაც იგი არანებადართულ, მართლწესრიგის მიერ შეუწყნარებელ კონკრეტული რისკის მდგომარეობას შეგნებულად შექმნის, რომელსაც გამოიწვევს მის მიერ ქმედების შემადგენლობის განხორციელება და, რისკის ფაქტორის არსებობის მიუხედავად, ასეთი მოქმედების ჩადენაზე უარს არ ამბობს. ამ თეორიის მიხედვით, საკმარისია, რომ პირმა მხოლოდ საფრთხის, რისკის შესახებ იცოდეს ან მას სერიოზულად აღიქვამდეს, ვოლუნტატიური მომენტის დადგენის გარეშე. მთავარია, რომ პირი მოქმედებს იმის შეგნებით, რომ მისი ქმედება თავისი შეფასებითი (სუბიექტური მხარე) და ობიექტური კრიტერიუმებით (ობიექტური მხარე) დაუშვებელი რისკის მდგომარეობას წარმოშობს.⁴

W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 84; B. Heinrich: Strafrecht - AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 113-114.

1 გერმანულად: *Wahrscheinlichkeitstheorie*.

2 შეად.: H. Mayer: Strafrecht, AT, 1967, გვ. 221; H. Welzel: Das Deutsche Strafrecht, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 68-69.

3 გერმანულად: *Risikothorien*.

4 შეად.: W. Frisch: Riskanter Geschlechtsverkehr eines HIV-Infizierten als Straftat? JuS, 1990, გვ. 362; L. Philipps: Dolus eventualis als Problem der Entscheidung unter Risiko, ZStW 85 (1973), გვ. 27; C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 462; B. Heinrich: Strafrecht - AT I, მე-2

ირელევანტური (უმნიშვნელო) რისკის მდგომარეობა გამორიცხავს განზრახვას. ამ თეორიის მიხედვით, განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის გამოიჯენა შეიძლება მოხდეს უკვე ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ეტაპზე. ამ შეხედულების მიხედვით, განზრახვა, ვოლუნტატიური მომენტის დადგენის გარეშე, არსებობს იმ შემთხვევაში, როცა პირი შეგნებულად რისკზე წავა.

(4) ამ თეორიების გვერდით, ოტო აყალიბებს საფრთხის თეორიას¹. იგი არსებითად მიიჩნევს არა დამნაშავის ემოციონალურ დამოკიდებულებას შედეგისადმი, არამედ იმას, რომ მას სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების კონკრეტული საფრთხე შეცნობილი აქვს და, ამ საფრთხის შეგნების მიუხედავად, თავის განზრახვაზე უარს მაინც არ ამბობს.² ევენტუალური განზრახვა არსებობს იმ შემთხვევაში, როცა სამართლებრივი სიკეთისთვის ქმედების შემადგენლობის გარემოებათა განხორციელების კონკრეტული, უშუალო საფრთხის შეცნობის მიუხედავად, დამნაშავის მიერ თავისი განზრახვიდან დისტანცირება მაინც არ მოხდება.

ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით ევენტუალური განზრახვისა და თვითიმედოვნების ურთიერთგამიჯენისათვის დამნაშავის ინტელექტუალურ სფეროში მიმდინარე პროცესების გარკვევა არ არის საკმარისი, არამედ საჭიროა ნებელობითი მომენტების დადგენაც.

2.5.3. ნებელობის თეორიები

ნებელობის თეორიების მიხედვით, ევენტუალურ განზრახვას აქვს ორი დამოუკიდებელი ნიშანი: ქმედების შემადგენლობის განხორციელების ცოდნა და ნება. პირდაპირი განზრახვისგან იგი განსხვავდება არა ძირითადი სტრუქტურით, არამედ ამ კომპონენტების შინაარსით, ხოლო შეგნებული გაუფრთხილებლობისგან (თვითიმედოვნებისგან) – შედეგის ნებელობის ელემენტის არსებო-

გამოცემა, 2010, გვ. 115.

¹ გერმანულად: *Gefährdungstheorie*.

² შეად. II. Otto: Grundkurs Strafrecht, Allgemeine Strafrechtslehre, მე-7 გამოცემა, 2004, გვ. 85.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

ბით. განზრახვა არის ქმედების მთლიანი შემადგენლობის ნებელობით, ხოლო გაუფრთხილებლობა – შედეგის ნების გარეშე განხორციელება.¹ არსებობს ნებელობის თეორიის სხვადასხვა სახეები:

565

(1) შედეგის მოწონების თეორიის² მიხედვით, განზრახ მოქმედებს ის, ვინც შედეგის დადგომას შესაძლებლად მიიჩნევს და შედეგს შინაგანად იწონებს, მისი დადგომის თანახმად, მას შეგნებულად უშვებს. ვინც შედეგს შინაგანად უარყოფს და შედეგის არდადგომას იმედოვნებს, მოქმედებს განზრახვის გარეშე.³

566

(2) თანაბარმნიშვნელობის თეორიის⁴ მიხედვით, დამნაშავეისთვის სულერთია, დადგება თუ არა შედეგი. ამ შემთხვევაშიც პირი შედეგის გამოწვევას შესაძლებლად მიიჩნევს და გულგრილად ეკიდება მის დადგომას.⁵

567

(3) შედეგის თავიდან აცილების თეორიის⁶ მიხედვით, განზრახ მოქმედებს ის, ვისაც მისი მოქმედებით გამოწვეული მისთვის არასასურველი შედეგი შესაძლებლად მიაჩნია, მისი ნება კი, მისი თავიდან აცილებისკენ არის მიმართული, მაგრამ არასასურველი შედეგის დადგომის შესაძლებლობასაც ეგუება.

მაგალითად, შიდსით დაავადებულმა იცის, რომ სქესობრივი ურთიერთობით შეიძლება მის პარტნიორს ავადმყოფობა გადაედოს, მაგრამ მაინც ამყარებს მასთან სქესობრივ კავშირს, თუმცა იყენებს საშუალებას, რომლითაც ცდილობს, თავიდან აიცილოს ეს შედეგი,

¹ შეად.: C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 452; J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 84-85; B. Heinrich: Strafrecht - AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 114-115; C. J. M. Safferling: Vorsatz und Schuld, 2008, გვ. 185-186; J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 488.

² გერმანულად: Billigungstheorie.

³ შეად.: J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 488; B. Heinrich: Strafrecht - AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 114; BGHSt 7, გვ. 363; BGHSt 14, გვ. 240.

⁴ გერმანულად: Gleichgültigkeitstheorie.

⁵ იხ.: K. Engisch: Zum bedingten Vorsatz, NJW, 1955, გვ. 1688; K. Engisch: Untersuchungen über Vorsatz und Fahrlässigkeit im Strafrecht, 1930, გვ. 186.

⁶ გერმანულად: Vermeidungstheorie.

მაგრამ უშედეგოდ.¹

(4) შედეგის დადგომის რეალურობის აღქმის თეორიის² მიხედ- 568
ვით, ევენტუალური განზრახვა სახეზეა მაშინ, როდესაც პირს
სამართლებრივი სიკეთისთვის ზიანის მიყენების შესაძლებლობა
სერიოზულად მიაჩნია და ამ ფაქტთან შეგუებულია. ვინც პირიქით
ფიქრობს, მოქმედებს გაუფრთხილებლობით.³

2.5.4. შეჯამება

შეიძლება ითქვას, რომ თეორიათა პირველი ჯგუფის მიხედვით, 569
რომელიც შემეცნების ან წარმოსახვის თეორიების სახელითაა
ცნობილი, ძნელია, გამოიჯნო ერთმანეთისაგან ევენტუალური განზ-
რახვა და თვითმედოვნება. ასე, მაგალითად, ვინაიდან თეორიათა
ეს ჯგუფი ყურადღებას არ ამახვილებს ვოლუნტატიურ ელემენ-
ტზე, ანუ ნებელობის მომენტზე, არსებობს შესაძლებლობა, სსკ-ის
276-ე მუხლით გათვალისწინებული ქმედებები (სატრანსპორტო
დანაშაული) შეფასდეს, როგორც ევენტუალური განზრახვით ჩა-
დენილი. ასეთი კვალიფიკაცია ქართული სისხლის სამართლის
კოდექსის მიხედვით, სამართლებრივად არასწორი იქნება. სწორედ
ამის გამო, სსკ-ის მე-9 და მე-10 მუხლებში მოცემული ევენტუა-
ლური განზრახვისა და თვითმედოვნების დეფინიციებიდან გამომ-
დინარე, მათი ურთიერთგამიჯვნისთვის აუცილებელია ნებელობით
მომენტზე (ვოლუნტატიურ ელემენტზე) დაყრდნობა, რაც შეიძლე-
ბა მოხდეს თეორიათა მეორე ჯგუფის, ე.წ. ნებელობის თეორიების

¹ იხ.: *Armin Kaufmann*: Der dolus eventualis im Deliktsaufbau, *ZStW* 70 (1958), გვ. 64; *H. Schlehofer*: Risikoversatz und zeitliche Reichweite der Zurechnung beim ungeschützten Geschlechtsverkehr des HIV-Infizierten, *NJW* 1989, გვ. 2017; *U. Schroth*: Die Rechtsprechung des BGH zum Tötungsvorsatz in der Form des „dolus eventualis“, *NSZ*, 1990, გვ. 324.

² გერმანულად: *Ernstnahmetheorie*.

³ იხ.: *H. Blei*: Strafrecht, AT, მე-8 გამოცემა, 1983, გვ. 115; *J. Wessels, W. Beulke*: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 86; *K. Kühl*: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 101.

გამოყენებით. ისინი ქართული სისხლის სამართლის კანონიდანაც გამომდინარეობს, მისი შესაბამისია. ამასთან, ევენტუალური განზრახვისა და თვითიმედოვნების ურთიერთგამიჯვნისათვის შესაძლებელია სხვადასხვა თეორიების სინთეზურად გამოყენებაც.

2.6. ევენტუალური განზრახვით დანაშაულის მცდელობის შესაძლებლობა

570 დღეს მოქმედი ქართული სისხლის სამართლის კოდექსიდან გამომდინარე, მცდელობა შეიძლება არა მხოლოდ პირდაპირი, არამედ არაპირდაპირი (ევენტუალური) განზრახვის დროსაც. ამ საკითხზე ქართულ სისხლის სამართლის მეცნიერებაში ტრადიციულად არსებობს სხვა მოსაზრება¹, რომელიც დანაშაულის მცდელობას მხოლოდ პირდაპირი განზრახვის არსებობის შემთხვევაში მიიჩნევს შესაძლებლად².

ევენტუალური განზრახვით დანაშაულის მცდელობის შესაძლებლობის მოწინააღმდეგეთა თვალსაზრისი გასაგები იქნებოდა, რომ ბოლომდე თანმიმდევრული იყვნენ თავიანთ პოზიციაში. ისინი, ერთი მხრივ, უარყოფენ ასეთი მცდელობის შესაძლებლობას,

1 იხ., მაგალითად, თინათინ წერეთლის შეხედულება წიგნებში: *წერეთელი, ტყეშელიძე* (რედ.): საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის კომენტარები, 1976, გვ. 119; *ვ. მაყაშვილი, მ. მაჭავარიანი, თ. წერეთელი, თ. შავგულიძე*: დანაშაული პიროვნების წინააღმდეგ. სამეცნიერო-პრაქტიკული კომენტარი, 1980, გვ. 137.

2 ეს თვალსაზრისი შეიძლება ჩაითვალოს „საბჭოთა სამართლის რელიქტად“ თანამედროვე ქართულ სისხლის სამართალში. დღეს ამ პოზიციის მომხრეთა არგუმენტაცია იგივეა, რაც თავის დროზე საბჭოთა სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში. შეად., მაგალითად, *И. И. Горелик*: Квалификация преступлений, опасных для жизни и здоровья, 1973, გვ. 49. იგივე პოზიციაზე დგას თანამედროვე რუსული სისხლის სამართალიც. შეად. *А. В. Галахова* წიგნში: *В. М. Лебедев* (რედ.): Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Научно-практический комментарий, 2001, გვ. 68.

მაგრამ, მეორე მხრივ, ევენტუალური განზრახვის შემთხვევებზე ამტკიცებენ, რომ პირდაპირი განზრახვითაა ჩადენილი და ამ გზით ახდენენ მათ განზრახ მკვლელობის მცდელობისათვის მიკუთვნებას ან ასახელებენ შემთხვევებს, რომლებიც ევენტუალურ განზრახვას არ წარმოადგენს. თინათინ წერეთლის კომენტარების¹ მიხედვით, მკვლელობის მცდელობა შესაძლებელია მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით. ამასთან დაკავშირებით მას მოჰყავს ორი არასათანადო მაგალითი:

(1) კ.-მ დაზარალებულს დანა ძლიერად ჩაარტყა ისეთ ადგილას, სადაც მოთავსებულია ადამიანის სიცოცხლისათვის მნიშვნელოვანი ორგანოები, გული და ფილტვები. ამასთან, მას შეგნებული ჰქონდა დაზარალებულის უეჭველი სიკვდილი, მაგრამ ეს უკანასკნელი გადარჩა.

ასეთ შემთხვევაში, რა თქმა უნდა, ეჭვს არ იწვევს განზრახი მკვლელობის მცდელობის კვალიფიკაცია, რადგან მოქმედება ჩადენილია პირდაპირი განზრახვით (შედეგის უეჭველი დადგომის შეგნებით).

(2) მეორე მაგალითის მიხედვით, პირი ითვალისწინებს თავისი მოქმედების შედეგად ადამიანის სიკვდილის არა აუცილებლობას, არამედ შესაძლებლობას და ამავე დროს არ სურს ასეთი შედეგი, თუმცა შეგნებულად უშვებს, ურიგდება მას. იქვე თ. წერეთელს მოჰყავს შემთხვევა, რომლის მიხედვით, დანის მოქნევის დროს ბ. შეიძლება უშვებდა კიდევაც სიკვდილის შესაძლებლობას, მაგრამ მას ასეთი შედეგი არ სურდა.

შეიძლება ითქვას, რომ ეს უკანასკნელი არ არის მკვლელობის ევენტუალური განზრახვით მცდელობის მაგალითი, რადგან სიტყვები: „შეიძლება უშვებდა კიდევ“ გამოხატავს მხოლოდ გარაუდს, რის გამოც, ასეთ შემთხვევაში ჩადენილი ქმედების კვალიფიკაცია ნამდვილად უნდა მოხდეს ფაქტობრივად დამდგარი შედეგის მიხედვით, როგორც ჯანმრთელობის დაზიანება და ამ შემთხვევაში თინათინ წერეთლის პოზიციაში არაფერია საკამათო.

1 იხ. ვ. მაყაშვილი, მ. მაჭავარიანი, თ. წერეთელი, თ. შავგულიძე: დანაშაული პიროვნების წინააღმდეგ. სამეცნიერო-პრაქტიკული კომენტარი, 1980, გვ. 14-15.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

ამასთან, თ. წერეთელი გვერდს უვლის ისეთი შემთხვევის დასახელებას, როცა პირი სიცოცხლისათვის საშიფათო ადგილებში (გულ-მკერდის ან მუცლის არეში) სხვას აყენებს სასიკვდილო ჭრილობას, მაგრამ არ სურს შედეგის დადგომა და არც მის გარდაუვალობაში არის დარწმუნებული. ასეთ შემთხვევებში არასწორია იმის მტკიცება, რომ სიცოცხლისათვის საშიფათო ადგილებში ჭრილობის მიყენება თითქოს ყოველთვის წარმოადგენს პირდაპირ განზრახვას, როგორც ეს ევენტუალური განზრახვით დანაშაულის მცდელობის შესაძლებლობის მოწინააღმდეგეთა მიერ ხდება. სიცოცხლისათვის საშიფათო ადგილებში ჭრილობის მიყენება ობიექტურად გარდაუვლად არ იწვევს სასიკვდილო შედეგს და თუ დაზარალებული გადარჩა და ბრალდებული დუმილის უფლებას აირჩევს, გაუგებარია, პროკურორმა ან მოსამართლემ როგორ უნდა დაადგინოს მისი სუბიექტური გრძნობა-განწყობილება ქმედების ჩადენის დროს. სწორედ ამიტომ, გამოიყენება მარტივი ფორმულა: მცდელობისათვის ევენტუალური განზრახვის არსებობის დადგენა საკმარისია. ამ საკითხზე სწორედ ეს გონივრული გზა აირჩია თანამედროვე ქართულმა საგამომიებო და სასამართლო პრაქტიკამაც, როცა სასიკვდილო შედეგისადმი განზრახი დამოკიდებულებით სიცოცხლისათვის საშიფათო ადგილებში ჭრილობის მიყენებას, ბრალდებულის მოქმედებაში პირდაპირი განზრახვის არსებობის მტკიცების აუცილებლობით თვით-შეზღუდვის გარეშე, ყოველთვის მიიჩნევს განზრახი მკვლელობის მცდელობად და არა ჯანმრთელობის დაზიანებად.

მკვლელობის ევენტუალური განზრახვით მცდელობის შემთხვევებში შესაძლებელია პირის დასჯა ფაქტიურად დამდგარი შედეგისათვის მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ დადგინდება, რომ იგი აკმაყოფილებს დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების პირობებს (სსკ-ის 21-ე მუხლის მე-2 ნაწილი).

571

ქართველ მეცნიერ-იურისტთა აზრით, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსიდან არ გამომდინარეობს არაპირდაპირი განზრახვით მკვლელობის მცდელობის შესაძლებლობა, ვინაიდან სსკ-ის 127-ე მუხლი ითვალისწინებს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას შემდეგი შემადგენლობისთვის: „სიცოცხლისათვის

საშიშ მდგომარეობაში ჩაყენება”, ხოლო სსკ-ის 128-ე მუხლი – „განსაცდელში მიტოვებისათვის”. კანონმდებელმა თითქოს ეს მუხლები იმიტომ შეიტანა კოდექსში, რომ არაპირდაპირი განზრახვით მცდელობა არ შეიძლება. *ოთარ გამყრელიძის* აზრით, „127-ე და 128-ე მუხლები ავსებენ იმ ხარვეზს, რასაც არაპირდაპირი განზრახვით დანაშაულის მცდელობის შეუძლებლობა ქმნის”¹.

ქართველი მეცნიერ-იურისტების პოზიციას ევენტუალური განზრახვით მცდელობის შეუძლებლობისა და სსკ-ის 127-ე (და 128-ე) მუხლების ინტერპრეტაციასთან დაკავშირებით აქვს თეორიული დასაბუთება, მაგრამ დოგმატიკურად და პრაგმატულად უფრო მისაღებია ის პოზიცია, რომელიც კონტინენტალური ევროპის არაერთი იმ ქვეყნის სისხლის სამართალში არის გაბატონებული, რომელშიც განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის ქართული სისხლის სამართლის მსგავსი გაგება არსებობს.

როგორც ცნობილია, ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის 127-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის შემაღენლობა: „სიცოცხლისათვის საშიშ მდგომარეობაში ჩაყენება” თავის დროზე, ჯერ კიდევ *თინათინ წერეთლის* დროს, გადმოღებულ იქნა *შვეიცარიის* სისხლის სამართლის კოდექსიდან², რასაც ხაზგასმით აღნიშნავენ ჩვენი მეცნიერ-იურისტები³. ამ ნორმის სამშობლოში, *შვეიცარიის* სისხლის სამართლის კოდექსის ანალოგიური 129-ე მუხლის კომენტარებში, რომლის ავტორები არიან ცნობილი მეცნიერები, აღნიშნულია, რომ პირის სიცოცხლისათვის საშიშ მდგომარეობაში ჩაყენება უნდა მოხდეს პირდაპირი განზრახვით, მაგრამ შედეგის მიმართ არ უნდა არსებობდეს არც პირდაპირი და არც არაპირდაპირი განზრახვა, არამედ პირი უნდა ფიქრობდეს,

1 იხ. *ო. გამყრელიძე*: საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 163.

2 ზუსტად ამ მუხლის იდენტურ ნორმას არ შეიცავს გერმანული სისხლის სამართლის კოდექსი, მაგრამ აქაც დასჯადია განსაცდელში ჩაყენება და მიტოვება. იხ. გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის 221-ე პარაგრაფი.

3 ამის შესახებ გ. მაშულაშვილის მითითება იხ. წიგნში: გ. ტყეშელაძე (რედ.): სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი, წიგნი 1, მე-3 გამოცემა, 2008, გვ. 127.

თავი 3. ქმედების შემაღვენლობა

რომ საშიშროებას შედეგი არ მოჰყვება. თუ პირი უშვებს მსხვერპლის სიკვდილს და შედეგი არ დადგა, მაშინ მისი ქმედება უნდა დააკვალიფიცირდეს ევენტუალური განზრახვით ჩადენილ მკვლელობის მცდელობად, ხოლო თუ შედეგი დადგა – ევენტუალური განზრახვით ჩადენილ მკვლევლობად¹.

574

ანალოგიურად უნდა გავიგოთ ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის 127-ე მუხლის შინაარსი და, შესაბამისად, საგნის ბუნებიდან გამომდინარე, უნდა მოვახდინოთ მისი ინტერპრეტაცია, თუ რას ნიშნავს „სიცოცხლისათვის საშიშ მდგომარეობაში ჩაყენება“. ქართული ნორმის მიხედვითაც, ეს დანაშაული შეიძლება ჩადენილი იქნეს მხოლოდ განზრახ, ხოლო შედეგისადმი პირს უნდა ჰქონდეს თვითმძღოვნება. იგივე ინტერპრეტაცია გამომდინარეობს საქართველოს სსკ-ის 128-ე მუხლის შინაარსიდანაც.

575

დღეს ევროპის ქვეყნების სისხლის სამართალში (გერმანია, შვეიცარია, ავსტრია, ნიდერლანდები, იტალია, ესპანეთი, პორტუგალია და ა.შ.), სადაც ქართული სისხლის სამართლის ანალოგიურად განზრახვის დაყოფა ხდება პირდაპირ და ევენტუალურ განზრახვად, (თითქმის) არავითარ დავას არ იწვევს ევენტუალური განზრახვით მცდელობის შესაძლებლობა². მსოფლიოში ცნობილი არაერთი სისხლის სამართლის პროფესორი, მათ შორის ჰანს-ჰაინრიხ იეშეკი და თომას ვაიგენდი, თავიანთ სახელმძღვანელოში მიუთითებენ, რომ მცდელობის დასჯადობისთვის საკმარისია ევენტუალური განზრახვით მოქმედება, თუ ამ დანაშაულის განზრახ-

1 იხ.: G. Stratenwerth, W. Wohlers: Schweizerisches Strafgesetzbuch. Handkommentar, მე-2 გამოცემა, 2009, გვ. 280, აგრეთვე: A. Donatsch (Hrsg.): Schweizerisches Strafgesetzbuch, 2006, გვ. 218.

2 კახა წიქარიშვილი, მაგალითად, იტალიასთან მიმართებით მიუთითებს, რომ ევენტუალური განზრახვით დანაშაულის მცდელობის შესაძლებლობა, გერმანიის მსგავსად, აღიარებულ იქნა იტალიის საკასაციო სასამართლოს 1983 წლის გადაწყვეტილებით, თუმცა შემდგომ, 1992 წელს მიღებული სხვა გადაწყვეტილებით ასეთი მიდგომა უარყოფილი იქნა. იხ. კ. წიქარიშვილი: ევენტუალური განზრახვა თანამედროვე დასავლეთ ევროპულ და ამერიკულ სისხლის სამართალში, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ჟურნალში „მართლმსაჯულება“, 2008, 3, გვ. 40.

ვის ამ ფორმით ჩადენა შესაძლებელია¹. ამ პოზიციას არ შეიძლება არ დაეთანხმო. განზრახვი დანაშაულის მცდელობისთვის ქმედების ევენტუალური განზრახვით ჩადენა საკმარისია და არ არის საჭირო პირდაპირი განზრახვის დადგენა. ევენტუალური განზრახვა ხომ ქმედებისა და შედეგის ნებელობაა. ვისაც დანაშაულის ჩადენის ნება აქვს და, ქმედების ობიექტურად განხორციელების მიუხედავად, შედეგს ვერ მიაღწია — განზრახვა ვერ აღასრულა, უნდა დაისაჯოს ამ დანაშაულის მცდელობის ჩადენისთვის. ასეთი ნებელობა, მართალია, თვითმიმედოვნების დროსაც არსებობს, მაგრამ მხოლოდ ჩადენილ ქმედებასთან და არა შედეგთან მიმართებაში, რის გამოც გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის მცდელობა არ შეიძლება.

თანამედროვე დასავლეთ ევროპულ და ამერიკულ სისხლის სამართალში ევენტუალური განზრახვის პრობლემისადმი მიდგომასთან დაკავშირებით ქვეყნები იყოფა სამ ჯგუფად². გერმანია მიეკუთვნება პირველ, საფრანგეთი — მეორე, ხოლო ინგლისი და აშშ — მესამე ჯგუფს. როგორც ფრანგული, ასევე ანგლო-ამერიკული ევენტუალური განზრახვის გაგება განსხვავდება პირველი ჯგუფის ქვეყნების, მაშასადამე, ასევე ქართული სისხლის სამართლის გაგებისგან, რის გამოც აქ დასმულ პრობლემასთან დაკავშირებით ამ ქვეყნების პოზიცია არგუმენტად ვერ გამოდგება.³

მხარდასაჭერი არ არის ოთარ გამყრელიძის პოზიცია იმის შესახებ, რომ თითქოს „სიცოცხლისათვის საშიშ მდგომარეობაში ჩაყენება“ არსებითად მკვლელობის მცდელობის სტადიაა. ვინაიდან არაპირდაპირი განზრახვით მცდელობა პასუხისმგებლობას არ იწვევს, თითქოს კანონმდებელმა ეს ხარვეზი შეავსო საფრთხის

1 იხ. II.-II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 515. იხ. ასევე: J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 486, 603; K. Kühl: Der Versuch des erfolgsqualifizierten Delikts, წიგნში: FS für Karl Heinz Gössel zum 70. Geburtstag, 2002, გვ. 191.

2 შეად.: კ. წიქარიშვილი: ევენტუალური განზრახვა თანამედროვე დასავლეთ ევროპულ და ამერიკულ სისხლის სამართალში, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ჟურნალში „მართლმსაჯულება“, 2008, 3, გვ. 34.

3 იხ. კ. წიქარიშვილი (2008), იქვე, გვ. 38-40.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

შემქმნელი დელიქტით¹. ნაწილობრივ სწორია თავის დროზე ამ ნორმების კომენტარებისას *თინათინ წერეთლის*² მიერ გამოთქმული მოსაზრება, რომ „სიცოცხლისათვის საშიშ მდგომარეობაში ჩაყენებისა“ და „განსაცდელში მიტოვების“ დროს დაზარალებულის სიკვდილის მიმართ სუბიექტს შეიძლება ჰქონდეს ფსიქიკური დამოკიდებულება ევენტუალური განზრახვის ან გაუფრთხილებლობის სახით.³ სინამდვილეში, ამ დროს პირს შედეგისადმი შეიძლება ჰქონდეს გაუფრთხილებლობითი დამოკიდებულება და არა განზრახვა, თუნდაც ევენტუალური.

578

მცდელობის შესაძლებლობა ევენტუალური განზრახვით *ოთარ გამყრელიძეს* მიაჩნია დაუსაბუთებლად. მას აინტერესებს კოდექსის თუ რომელი მუხლიდან გამომდინარეობს ასეთ შემთხვევაში მცდელობის შესაძლებლობა? ამ კითხვაზე პასუხია: სისხლის სამართლის კოდექსის მე-19 მუხლიდან, რადგან ეს მუხლი არ აკეთებს არავითარ შეზღუდვას იმასთან დაკავშირებით, რომ ევენტუალური განზრახვით დანაშაულის მცდელობის ჩადენა არ შეიძლება. ქმედება დანაშაულის ჩასადენად უშუალოდ მიმართული კი, შეიძლება იყოს განზრახვის ორივე ფორმის დროს, რადგან პირს ორივე შემთხვევაში აქვს ქმედებისა და შედეგის ნებელობა.

579

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ დღეს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის თავდაპირველ ვარიანტში, რომელიც თავის დროზე – 1999 წელს სარეფორმო კომისიის მიერ საქართველოს პარლამენტს წარედგინა, სპეციალური დათქმა არსებობდა, რომელიც მიუთითებდა დანაშაულის მცდელობის შესაძლებლობაზე მხოლოდ პირდაპირი განზრახვის დროს. დღეს მოქმედი კოდექსის მიღების დროს ეს დათქმა ამოღებულ იქნა პროექტის ტექსტიდან. მაშასადამე, უნდა ჩაითვალოს, რომ ამ მოქმედებით კანონმდებლის

1 იხ. *ო. გამყრელიძე*: საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 162.

2 იხ. *თინათინ წერეთლის* შეხედულება წიგნში: *კ. მაყაშვილი, მ. მაჭავარიანი, თ. წერეთელი, თ. შავგულიძე*: დანაშაული პიროვნების წინააღმდეგ. სამეცნიერო-პრაქტიკული კომენტარი, 1980, გვ. 137, 140.

3 ამ პოზიციის ზეგავლენას ნაწილობრივ განიცდიდა ჩემი სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის მიმოხილვის მე-6 გამოცემა (2006). შეად. გვ. 56-57.

§ 10. ქმედების შემადგენლობის მოძღვრება

ისტორიული ნება გამოიხატა იმაში, რომ მან მცდელობისთვის დასჯადობის ასეთი შეზღუდვა არ ჩათვალა მიზანშეწონილად, რადგან მიიჩნია, რომ მცდელობისთვის საკმარისია პირის ნებელობა მოქმედებისა და შედეგისადმი, რომელიც არსებობს როგორც პირდაპირი, ასევე ევენტუალური განზრახვის დროს.

ოთარ გამყრელიძის მიერ დასმული შეკითხვის საპირისპირო შეკითხვა შეიძლება დაისვას ოპონენტების მისამართითაც, თუ კოდექსის რომელი მუხლიდან გამომდინარეობს აზრი იმის შესახებ, რომ ევენტუალური განზრახვით დანაშაულის მცდელობა არ შეიძლება? 580

მხარდასაჭერი არ არის თინათინ წერეთლის პოზიცია, რომელსაც ეთანხმება ოთარ გამყრელიძეც, იმის შესახებ, რომ მცდელობის დეფინიციაში მოცემული სიტყვები: „უშუალოდ მიმართული“ თითქოს მხოლოდ პირდაპირ განზრახვას გულისხმობდეს. თ. წერეთლის არგუმენტაცია არის ის, რომ არაპირდაპირი (ევენტუალური) განზრახვის დროს „დამნაშავეს ნება არ არის უშუალოდ მიმართული დანაშაულებრივი შედეგების განხორციელებაზე“¹. ასევე გ. მამულაშვილს მიაჩნია, რომ კოდექსში „განზრახვის“ სახე დაკონკრეტებული არ არის, მაგრამ სიტყვები „უშუალოდ“ და „მიმართული“ პირდაპირ განზრახვას გულისხმობს². 581

არ არის დამაჯერებელი იმის მტკიცება, რომ ევენტუალური განზრახვის დროს თითქოს ქმედება უშუალოდ მიმართული არ იყოს დანაშაულის ჩასადენად. ამ მხრივ, პირდაპირი და ევენტუალური განზრახვის შემთხვევებში არ არსებობს განსხვავება, რადგან ორივე შემთხვევაში ქმედება და შედეგი არის ნებელობითი, რომელიც სოციალურად საშიში შედეგის დადგომის კონკრეტული რისკის მდგომარეობაში უშუალოდ მიმართულია ქმედების შემადგენლობის განხორციელებისკენ. ამდენად, ამ არგუმენტიით არ შეიძლება დასაბუთდეს პოზიცია იმის შესახებ, რომ მცდელო- 582

1 იხ. თინათინ წერეთლის შეხედულება წიგნში: თ. წერეთელი, გ. ტყეშელაიძე (რედ.): საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის კომენტარები, 1976, გვ. 119.

2 გ. მამულაშვილი პოზიცია იხ. წიგნში: გ. ტყეშელაიძე (რედ.): სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი, წიგნი I, მე-3 გამოცემა, 2008, გვ. 123.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

ბა თითქოს გამოორიცხული იყოს არაპირდაპირი (ევენტუალური) განზრახვის დროს. არ არის დამაჯერებელი ოპონენტთა აზრი იმის შესახებ, რომ თუ პირის ქმედებამ არაპირდაპირი განზრახვის დროს სასიკვდილო შედეგი არ გამოიწვია, მაშინ ჩადენილი ქმედება არ უნდა დაკვალიფიცირდეს როგორც განზრახი მკვლელობის მცდელობა, არამედ დაზიანების ხარისხის მიხედვით – ჯანმრთელობის განზრახ დაზიანებად, ხოლო დაზიანების არარსებობის შემთხვევაში – სსკ-ის 127-ე მუხლით („სიცოცხლისათვის საშიშ მდგომარეობაში ჩაყენება“). არაპირდაპირი განზრახვის დროს ასეთი კვალიფიკაცია არასწორია. ის, ვინც განიზრახა ადამიანის მოკვლა და, მიუხედავად თავისი ქმედებისა, განზრახვა ვერ აღასრულა, უნდა დაისაჯოს ამ დანაშაულის მცდელობისთვის. თუ შედეგის დადგომის დროს ქმედება ევენტუალურ განზრახ მკვლელობად კვალიფიცირდება, მაშინ ობიექტურ შემადგენლობას მინუს შედეგი რატომ გადააქცევს მას სხვა უმართლობად? ვინც განიზრახა და შედეგს ვერ მიაღწია, უდავოდ ჰქონდა ამ შედეგის მიღწევის მცდელობა. ასეთი ინტერპრეტაცია გამომდინარეობს „განზრახვის“ ბუნებიდანაც („პირმა განიზრახა ადამიანის მოკვლა“) და იგი ევროპის ქვეყნების სისხლის სამართლის დოგმატიკისთვის არ არის ახალი და ორიგინალური და საქართველოშიც არ უნდა იწვევდეს განსაკუთრებულ დისკუსიას.

583

რაც შეეხება სსკ-ის 127-ე მუხლის არსებობას, მას აქვს სხვა დანიშნულება და გულისხმობს შედეგისადმი გაუფრთხილებლობით დამოკიდებულებას. სწორია გერმანელი პროფესორის დეტლეფ კრაუსის მოსაზრება იმასთან დაკავშირებით, რომ თუ პირს შედეგისადმი განზრახვას უმტკიცებ, მაგრამ შედეგი არ დგება, ყველა შემთხვევაში სახეზეა დანაშაულის მცდელობა, ხოლო თუ შედეგისადმი განზრახვა ვერ მტკიცდება და სამართლებრივი სიკეთე საფრთხეში აღმოჩნდა, პირი დაისჯება საფრთხის შექმნისთვის. „სამართლებრივი სახელმწიფოსათვის მიუღებელია პასუხისმგებლობა ვარაუდისათვის. აქედან გამოსავალი საფრთხის შექმნისათვის პასუხისმგებლობის შემოღებაა“.¹

¹ პროფესორ დეტლეფ კრაუსის ამ მოსაზრების შესახებ იხ. წიგნში: გ. ტყემულიძე (რედ): სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი, წიგნი I, მე-3

თუ სიცოცხლისათვის საშიშ მდგომარეობაში ჩაყენებით დადგება გაუფრთხილებლობითი შედეგი, ასეთ შემთხვევაში ქმედების კვალიფიკაცია უნდა მოხდეს სსკ-ის 127-ე მუხლით („სიცოცხლისათვის საშიშ მდგომარეობაში ჩაყენება“), დამდგარ შედეგთან, მაგალითად, სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპობასთან (სსკ-ის 116-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი) ერთობლიობაში: პირმა დაარღვია წინდახედულობის ნორმა გაცნობიერებული ჰქონდა რა წინდახედულობის ნორმით აკრძალული ქმედება, ითვალისწინებდა სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპობის შემადგენლობით გათვალისწინებული შედეგის დადგომის შესაძლებლობას, მაგრამ უსაფუძვლოდ იყო სხვათა იმედად, რომ ეს შედეგი თავიდან იქნებოდა აცილებული.

ევენტუალური განზრახვით მკვლელობის მომზადების დროს შედეგის დადგომის საფრთხე არსებობს, მაგრამ მკვლელობის უმართლობის შემადგენლობის განხორციელება ჯერ კიდევ არ არის დაწყებული. ამ შემთხვევაში გამოყენებული უნდა იქნეს ტელეოლოგიური რედუქციის მეთოდი და პრევენციულმა სისხლის სამართალმა არ უნდა გააუცელოს სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა ევენტუალური განზრახვით დანაშაულის მომზადებაზე.

დღეს ქართულ მეცნიერ-იურისტთა ის ნაწილი, ვინც მხარს უჭერს ევენტუალური განზრახვით მცდელობის შეუძლებლობას, თვლის, რომ არაპირდაპირი განზრახვით მცდელობის აღიარების შემთხვევაში თითქოს არ იარსებებს ქმედების სუბსუმციისა და კვალიფიკაციის შესაძლებლობა სსკ-ის 117-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის შემდეგი სიტყვებით: „ჯანმრთელობის განზრახ მიმღე დაზიანება, ესე იგი სხეულის დაზიანება, რომელიც საზიფათოა სიცოცხლისათვის...“. სიცოცხლისათვის საზიფათო დაზიანების მიყენების დროს პირი თითქოს ყოველთვის უშვებს იმას, რომ მის ქმედებას შეიძლება მოჰყვეს სასიკვდილო შედეგი (არაპირდაპირი განზრახვა). მათი აზრით, არაპირდაპირი განზრახვით მკვლელობის მცდელობის ჩადენის შესაძლებლობის აღიარების შემთხვევაში,

გამოცემა, 2008, გვ. 132. იგივე პოზიციაზე შევიცარიულ სისხლის სამართალში იხ. T. Fingerhuth წიგნში: S. Trechsel (Hrsg.): Schweizerisches Strafgesetzbuch. Praxiskommentar, 2008, გვ. 599.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

ეს უკანასკნელი ქმედება უნდა დაკვალიფიცირდეს, როგორც განზრახ მკვლელობის მცდელობა და არა ჯანმრთელობის განზრახ მძიმე დაზიანება.¹

ამ არგუმენტით უარს ვერ ვიტყვით ევენტუალური განზრახვით დანაშაულის მცდელობის შესაძლებლობაზე. ჯანმრთელობის განზრახ მძიმე დაზიანების დროს, რომელიც სახიფათოა სიცოცხლისათვის (სსკ-ის 117-ე მუხლი), პირი ჯანმრთელობის დაზიანების მიმართ მოქმედებს განზრახ, ხოლო ამ მოქმედების შესაძლო სასიკვდილო შედეგთან მიმართებაში – თვითმიმდოვნებით (შეგნებული გაუფრთხილებლობით). ამ დროს პირს, მართალია, შეგნებული აქვს სიცოცხლისათვის შექმნილი საფრთხის მდგომარეობა, მაგრამ ფიქრობს, რომ სასიკვდილო შედეგი არ დადგება.

587

ევენტუალური განზრახვით მცდელობის შესაძლებლობის მიუხედავად, არის სხვა მაგალითიც, რომელიც პრაქტიკაში შეიძლება დაკვალიფიცირდეს სსკ-ის 117-ე მუხლით, როგორც ჯანმრთელობის განზრახ მძიმე დაზიანება, ე.ი. სხეულის დაზიანება, რომელიც სახიფათოა სიცოცხლისათვის. ეს არის მკვლელობის განზრახვის დროს დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების შემთხვევა (სსკ-ის 21-ე მუხლის მე-2 ნაწილი), როცა პირის მიერ ფაქტობრივად ჩადენილი ქმედება წარმოადგენს სიცოცხლისათვის სახიფათო ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანებას, ხოლო სასიკვდილო შედეგის თავიდან აცდენა მოხდება მის მიერ დანაშაულის დამთავრებაზე ნებაყოფლობით და საბოლოოდ ხელის აღებით.

588

არაპირდაპირი განზრახვით მკვლელობის მცდელობის ჩადენის შესაძლებლობის აღიარებამ არ უნდა გამოიწვიოს ისეთი მდგომარეობა, რომ პრაქტიკაში მოხდეს ქმედებათა არასწორი კვალიფიკაცია. ამ თეორიის გამოყენებით, საგამოძიებო და სასამართლო პრაქტიკაში ზოგჯერ რამდენიმე პირის ქმედებას აკვალიფიცირებენ ევენტუალური განზრახვით ჩადენილ განზრახი მკვლელობის მცდელობად, როცა დადგენილი არ არის, თუ რომელი მათგანის მიერ გასროლილმა ტყვიამ გამოიწვია სასიკვდილო შედეგი. ეს არის მეორე უკიდურესობა, ვინაიდან გამოძიებას ზუსტად არა აქვს

¹ შეად. გ. მამულაშვილი პოზიცია წიგნში: გ. ტყეშელაშვილი (რედ.): სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი, წიგნი 1, მე-3 გამოცემა, 2008, გვ. 126.

დადგენილი, თუ რომელი მათგანი ისროდა ჰაერში და რომელი მოკვლის განზრახვით.

საგულისხმოა, რომ განზრახვის დროს ადვილი არ არის პირის ნამდვილი ნების დადგენა, იყო იგი პირდაპირი თუ ევენტუალური, რის გამოც, აქ განვითარებული პოზიცია პრაგმატული თვალსაზრისითაც იმსახურებს მხარდაჭერას. 589

ქართული საგამოძიებო და სასამართლო პრაქტიკაც მიჰყვება ამ გზას, როცა სიცოცხლისათვის საშიფათო ადგილებში მიყენებულ ყოველგვარ დაზიანებას განზრახ მკვლელობის მცდელობად მიიჩნევს, ისე რომ არ ახდენს დიფერენციაციას პირდაპირ და ევენტუალურ განზრახვას შორის. უცხოური სასამართლო პრაქტიკაც იგივე ფორმულას იყენებს, როცა ამბობს, რომ მკვლელობის დასჯადობისათვის ევენტუალური განზრახვის დადგენა საკმარისია.

მაშასადამე, მკვლელობის ევენტუალური განზრახვით შესაძლებლობის დადგენაში დოგმატიკური თვალსაზრისით არ არსებობს პრობლემა იმის გამო, რომ ქმედებისა და შედეგისადმი პირის ნებისმიერი ნებელობითი დამოკიდებულება (ნორმატიული სურვილი) საკმარისია მკვლელობის დასადგენად. როგორც პირდაპირი, ისე ევენტუალური განზრახვის დროს პირს ასეთი ნებელობა ნამდვილად გააჩნია. პირის ქმედებაში სწორედ ასეთი, „ნორმატიულ სურვილში“ გამოხატული ნებელობის (სუბიექტური მომენტი) და სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების კონკრეტული რისკის რეალიზაციისკენ უშუალოდ მიმართული მოქმედების (ობიექტური მომენტი) ერთობლიობაზე უნდა დავაფუძნოთ მეორე ხარისხის პირდაპირი განზრახვისა და ევენტუალური განზრახვის დროს მკვლელობის შესაძლებლობის დასაბუთება. დესკრიფციულ-ფსიქოლოგიური სურვილი კი, ასეთ შემთხვევაში არ არსებობს, რაც არ უნდა გახდეს განზრახი დანაშაულის მკვლელობის დასჯადობის დამაბრკოლებელი გარემოება. 590

2.7. წინმსწრები და შემდგომი

განზრახვა

591

განზრახი ქმედების დასჯადობის აუცილებელი მოთხოვნაა ის, რომ პირს განზრახვა ქმედების ჩადენის დროს უნდა ჰქონდეს. არ არის საკმარისი ისეთი განზრახვა, რომელიც ქმედების ჩადენას წინ უსწრებს — ე.წ. წინმსწრები განზრახვა (*dolus antecedens*) ან რომელიც პირს ქმედების ჩადენის შემდეგ გაუჩნდება — ე.წ. შემდგომი განზრახვა (*dolus subsequens*).

მაგალითად, ა.-მ გადაწყვიტა შურისძიების ნიადაგზე მოეკლა თავისი მეზობელი თოფით, მაგრამ როცა მას გაუარა შურისძიების გრძნობამ, იარაღი, რომელსაც წმენდდა, მისდამი დაუდევარი მოპყრობით შემთხვევით გაუვარდა და ეს მეზობელი მოკლა. ა. არ დაისჯება განზრახი მკვლელობისათვის ე.წ. წინმსწრები განზრახვის გამო (*dolus antecedens*), არამედ მხოლოდ გაუფრთხილებლობისათვის, რადგან მას წინდახედულობის ნორმის დარღვევის დროს, რასაც შედეგი მოჰყვა, არ ჰქონია განზრახვა.¹

592

სასამართლო პრაქტიკაში არის შემთხვევები, როცა ბრალდების მხარე ამტკიცებს, რომ ბრალდებულს და დანაშაულის მსხვერპლს წარსულში ცუდი ურთიერთობა ჰქონდათ ერთმანეთთან. ეს მომენტი ყოველთვის არ გულისხმობს მკვლელობის განზრახვის არსებობას, ვინაიდან კონკრეტულ შემთხვევაში შეიძლება პირი განზრახვის გარეშე მოქმედებდეს.

მაგალითი 1: ა.-ს თავის მეზობელ მ.-სთან ჰქონდა კონფლიქტური სიტუაცია და რამდენიმე დღეში მის მოკვლას ფიქრობდა. ამ დროს ა.-მ ნადირობის დროს შემთხვევით, თოფიდან გასროლილი ტყვიით, სიცოცხლე მოუსპო მ.-ს. მიუხედავად ამ ვითარებისა, ა.-მ ჩაიდინა სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპობა.

მაგალითი 2: ა.-მ ავტოავარიის შედეგად, გაუფრთხილებლობით სიცოცხლე მოუსპო ბ.-ს. მას შემდეგ, რაც თავისი მსხვერპლი ნახა, კმაყოფილი დარჩა, რადგან მისი სიკვდილით მემკვიდრეობას ღებულობდა. ა. არ დაისჯება მკვლელობისათვის ე.წ. შემდ-

¹ შეად.: C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 478; K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 75.

გომი განზრახვის გამო, რომელიც მას წარმოეშვა წინდახედულობის ნორმის დარღვევის შემდეგ, რამაც შედეგი გამოიწვია (*dolus subsequens*).¹

არის შემთხვევა, როცა პირს განზრახვა მოქმედების ჩადენასა და შედეგის დადგომას შორის პერიოდში გაუქრება. 593

მაგალითად, ა.-მ ბ.-ს ჩხუბის ნიადაგზე მოკვლის განზრახვით მიაყენა რამდენიმე დაზიანება, რის შემდეგაც დაზარალებული, მძიმე მდგომარეობაში მყოფი, მოათავსეს რეანიმაციის განყოფილებაში. ა.-ს, რომელსაც გაუჩნდა სინანულის გრძნობა, ყველა საშუალებით ცდილობდა და ფიქრობდა, რომ დაზარალებულის სიკვდილი არ ღამდგარიყო. მიუხედავად მისი სურვილისა და მონდომებისა, სასიკვდილო შედეგი მაინც დადგა. ა. დაისჯება განზრახი დამთავრებული მკვლელობისათვის.

ასეთ შემთხვევაში სისხლისსამართლებრივად არ არის რელევანტური ის, რომ პირს შედეგის დადგომის დროს არ ჰქონდა განზრახვა, პირიქით, ნანობდა კიდევ და ნატრობდა შედეგის თავიდან აცილებას. იგი დაისჯება დამთავრებული განზრახი მკვლელობისათვის.

განსაკუთრებით საყურადღებოა განზრახვის კოგნიტიური ელემენტის შინაარსი, კერძოდ, ცოდნის ინტენსიურობასა და კონკრეტულობასთან მიმართებაში. ცოდნის ინტენსიურობასთან დაკავშირებით ხაზი უნდა გაესვას შემდეგ გარემოებებს: 594

(ა) აუცილებელი არ არის, რომ პირი ქმედების შემადგენლობის აუცილებელ განხორციელებაში დარწმუნებული იყოს, არამედ განზრახი დანაშაულის გამო პასუხისმგებლობისთვის საკმარისია, რომ მას ქმედების შემადგენლობის განხორციელება შესაძლებლად, სავარაუდოდ მიაჩნდეს (*dolus eventualis*).

(ბ) აუცილებელი არ არის, რომ ქმედების შემადგენლობის მაკვალიფიცირებელი ნიშნით განხორციელების დროს პირს გამიზნული ჰქონდეს ქმედების შემადგენლობის განხორციელება.

¹ შეად.: C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 478; K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 75; B. Heinrich: Strafrecht - AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 110. გერმანიის ფედერალური უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებებზე იხ: JZ 1983, გვ. 864; NStZ 1984, გვ. 214.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

საკმარისია ამ მაკვალიფიცირებელი გარემოების ცოდნა.

მაგალითად, ა.-მ მოკლა ბ. ორსულობის მეშვიდე თვეს. აუცილებელი არ არის, რომ ეს მკვლელობა ჩადენილი იყოს ორსულობასთან დაკავშირებით, არამედ საკმარისია პირის მიერ იმის ცოდნა, რომ ქალი, რომელსაც კლავს, ორსულია.

595 ცოდნის კონკრეტულობა უკავშირდება დანაშაულის ობიექტს და მიზეზობრივ კავშირს. განზრახ დანაშაულში დანაშაულის ობიექტი პირს წარმოდგენილი უნდა ჰქონდეს არა ინდივიდუალიზირებულად, არამედ საკმარისია მისი გვარეობითი კუთვნილების წარმოდგენა.

მაგალითად, ა.-მ ბომბი დააგდო ხალხმრავალ ბაზრობის ტერიტორიაზე. ბ. და გ. აფეთქების შედეგად მოკვდნენ. მოკვლის განზრახვა ბ. და გ.-ს მიმართ სახეზე გვაქვს მაშინაც კი, როცა ა.-მ ისინი ინდივიდუალიზირებულად კი არ წარმოიდგინა, არამედ მას ზოგადად ადამიანების მოკვლა უნდოდა ან შეგნებულად უშვებდა ასეთი შედეგის დადგომის შესაძლებლობას.

596 იმ შემთხვევაში, როცა პირმა თავის მსხვერპლად ინდივიდუალიზებული მსხვერპლი წარმოიდგინა, განზრახვა პრობლემურია, როდესაც ქმედების შემადგენლობა ამ პირის ნაცვლად სხვა პირზე იგივე გვარეობითი ჯგუფიდან განხორციელდება.

მაგალითად, ა.-ს უნდა ბ.-ს მოკვლა, რის გამოც ესროლა მას ტყვია, რომელიც აცდა და მოხვდა მის გვერდით მდგომ გ.-ს. ეს მოქმედება დაკვალიფიცირდება როგორც ბ.-ს განზრახი მკვლელობის მცდელობა, ხოლო გ.-ს სიცოცხლის მოსპობა გაუფრთხილებლობით.

597 დამთავრებულ განზრახ მკვლელობად დაკვალიფიცირდება ისეთი შემთხვევა, როცა პირი შეცდომას დაუშვებს მსხვერპლის პიროვნებაში (*error in persona*), რადგან ასეთი შეცდომა სისხლის-სამართლებრივად ირელევანტურია.

598 ქმედების სუბიექტური შემადგენლობა მოიცავს მიზეზობრივ კავშირის განვითარების ცოდნას, მაგრამ არა მის ცალკეულ დეტალებში, არამედ ზოგადად. სწორედ ამიტომ არის, რომ შეცდომა მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში, როგორც წესი, არ გამოირიცხავს განზრახვას, რადგან იგულისხმება, რომ ამ შემთხვევაში

მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში უმნიშვნელო გადახრასთან გვაქვს საქმე. მნიშვნელოვანი გადახრის დროს გამოირიცხება არა განზრახვა, არამედ შედეგის ობიექტური შერაცხვა და ამით დამთავრებული განზრახი დანაშაულის ქმედების ობიექტური შემაღგენლობა.

2.8. ალტერნატიული განზრახვა

ალტერნატიული განზრახვის (*dolus alternativus*) დროს ორი ან მეტი სამართლებრივი სიკეთიდან პირს განზრახული აქვს ერთ-ერთის ხელყოფა, მაგრამ მისთვის სულერთია, მისი ქმედებით თუ რომელი მათგანი იქნება ხელყოფილი.⁵⁹⁹

მაგალითი: ა. ტყვიას ისვრის იმ მიზნით, რომ მოკლას ლ. ან დ. თუ ტყვია მოხვდება ორივეს და ორივე მათგანი მოკვდება, გვექნება ერთი პირის მიმართ განზრახი დანაშაული, მეორის მიმართ კი - გაუფრთხილებლობა, ვინაიდან ა.-ს განზრახული ჰქონდა, მოეკლა მხოლოდ ერთი, ხოლო მეორის სიკვდილის შემთხვევაში, მის მიმართ ჩადენილი ქმედება იქნება სიცოცხლის მოსპობა გაუფრთხილებლობით.

ალტერნატიული განზრახვის დროს მნიშვნელოვანია საფრთხის ქვეშ მყოფ სამართლებრივ სიკეთეთა ღირებულება. თანაბარი ღირებულების სამართლებრივი სიკეთეების დროს, როცა პირს განზრახული ჰქონდა ერთ-ერთი მათგანის ხელყოფა, ოღონდ სულერთია, რომელი მათგანი იქნებოდა ხელყოფილი, ჩადენილი ქმედება, რასაც ერთ-ერთი ხელყოფის ობიექტის დაზიანება ან განადგურება მოჰყვა, შეფასდება, როგორც დამთავრებული განზრახი დანაშაული, სხვა თანაბარი ღირებულების ობიექტების ხელყოფის მცდელობაზე მითითების გარეშე.⁶⁰⁰

1 ალტერნატიული განზრახვის დროს განსხვავებულ მიდგომებზე ვრცლად იხ. R. Schmitz: Der dolus alternativus, ZStW 112 (2000), გვ. 301. იხ. ასევე: J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 492; C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 479-481; G. Jakobs: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 1993, გვ. 278-279; B. Heinrich: Strafrecht - AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 93-95.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

მაგალითად, ა.-მ ჩაიდინა მოქმედება, რომელსაც შეეძლო რამდენიმე ადამიანიდან მხოლოდ ერთ-ერთის მოწამვლა და მოკვლა. მიუხედავად იმისა, თუ რომელი მათგანი აღმოჩნდება ამ ქმედების მსხვერპლი, ქმედება უნდა დაკვალიფიცირდეს, როგორც დამთავრებული განზრახი მკვლელობა, სხვა ადამიანების განზრახ მკვლელობის მცდელობაზე მითითების გარეშე.

601 იმ შემთხვევაში, როცა სამართლებრივი სიკეთეები არ არის თანაბარი ღირებულების მატარებელი (მაგალითად, ადამიანი და ცხენი), ასეთ შემთხვევაში სამართლებრივი შეფასება ხდება დიფერენცირებულად: თუ პირმა რეალურად ხელყო უფრო დიდი სამართლებრივი სიკეთე (მაგალითად, ადამიანის სიცოცხლე), ხოლო უფრო ნაკლები ღირებულების სამართლებრივი სიკეთე (მაგალითად, ცხენი) დარჩა ხელშეუხებელი, ასეთ შემთხვევაში, ალტერნატიული განზრახვის თეორიით, მთლიანი სამართლებრივი შეფასება მოხდება, როგორც დამთავრებული განზრახი მკვლელობა, სხვისი ნივთის განზრახ განადგურების ან დაზიანების მცდელობაზე მითითების გარეშე. უფრო დიდი სამართლებრივი სიკეთე გადაფარავს უფრო მცირეს. საწინააღმდეგო შემთხვევაში კი, თუ ალტერნატიული მიზეზობრიობის დროს მოკვდა ცხენი და გადარჩა ადამიანი, სამართლებრივი შეფასება მოხდება შემდეგნაირად: სხვისი ნივთის განადგურება ან დაზიანება, როგორც დამთავრებული დანაშაული და განზრახი მკვლელობის მცდელობა.

602 ალტერნატიული განზრახვის დროს, თუ არც ერთი სამართლებრივი სიკეთე არ იქნა დაზიანებული ან განადგურებული, მაგალითად, ტყვია აცდა როგორც ადამიანს, ასევე ნივთს, ქმედება დაკვალიფიცირდება, როგორც უფრო დიდი სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფის მცდელობა.

603 ალტერნატიული განზრახვის დროს ასეთ პოზიციას მხარს უჭერს მეცნიერთა უმრავლესობა, რომლებიც თვლიან, რომ ყოველთვის გათვალისწინებული უნდა იქნეს უფრო დიდი სამართლებრივი სიკეთის უპირატესი დაცვის პრინციპი. აქვე უნდა აღინიშნოს ალტერნატიული განზრახვის დროს უმცირესობის სხვადასხვა პოზიციების შესახებ, რომელთაგან თითოეულს აქვს თავისი დასაბუთება:

§ 10. ქმედების შემაღვენლობის მოძღვრება

(1) არსებობს აზრი, რომლის თანახმად, შეფასება ყოველთვის უნდა მოხდეს ქმედებათა ერთობლიობით და გათვალისწინებული უნდა იქნეს თითოეული სამართლებრივი სიკეთისათვის ზიანის მიყენების ან საფრთხის შექმნის მდგომარეობა.

(2) ასევე არსებობს პოზიცია, რომლის მიხედვითაც, შეფასება ყოველთვის უნდა მოხდეს უფრო მნიშვნელოვანი სამართლებრივი სიკეთიდან გამომდინარე, მიუხედავად იმისა, მის მიმართ ჩადენილია დამთავრებული დანაშაული თუ დანაშაულის მცდელობა.

(3) არსებობს ასევე სხვა შეხედულებაც, რომელიც მიიჩნევს, რომ გადამწყვეტი მნიშვნელობა არა აქვს სამართლებრივი შედეგის ღირებულებას, არამედ კონკრეტულად დამდგარ შედეგს, რის გამოც მთლიანი შეფასება ყოველთვის უნდა მოხდეს მხოლოდ, როგორც დამთავრებული განზრახვი დანაშაული, მიუხედავად იმისა, თუ რომელი სამართლებრივი სიკეთე იქნა ხელყოფილი - უფრო მნიშვნელოვანი, თუ ნაკლებად ღირებული.

მაგალითად, ა.-მ ტყვია ისროლა იმ ალტერნატიული განზრახვით, რომ შედეგად დადგებოდა ადამიანის ან ცხენის სიკვდილი, რომელზეც იგი იყო ამხედრებული. მოქმედების შედეგად ადამიანის სიკვდილი არ დადგა, ხოლო ტყვია მოხვდა და მოკვდა ცხენი. ამ თეორიით, ეს შემთხვევა უნდა შეფასდეს, როგორც სხვისი ნივთის განზრახვით განადგურება, განზრახვი მკვლელობის მცდელობაზე მითითების გარეშე.

უმცირესობის ასეთი პოზიცია ალტერნატიული განზრახვის დროს დასჯადობის თაობაზე არგუმენტირებულია და იმსახურებს აღიარებას.

2.9. კუმულაციური განზრახვა

604

კუმულაციური განზრახვა (*dolus cumulativus*) განსხვავდება ალტერნატიულისგან იმით, რომ ამ დროს პირს განზრახული აქვს ორი ან მეტი სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფა.¹

მაგალითი: ა. მოქმედებს იმ მიზნით, რომ თავისი ქმედებით გამოიწვიოს ლ.-ს სიკვდილი და მისი ავტომანქანის განადგურება.

თუ ერთ-ერთი სამართლებრივი სიკეთე გადარჩა, გადარჩენილი სამართლებრივი სიკეთის მიმართ გვექნება განზრახი დანაშაულის მცდელობა, ხოლო მეორე სამართლებრივი სიკეთის მიმართ – დამთავრებული განზრახი დანაშაული, ვინაიდან ა. ორივე სამართლებრივი სიკეთის მიმართ მოქმედებდა განზრახვით.

2.10. გენერალური განზრახვა

605

გენერალური განზრახვის (*dolus generalis*) თეორია ადრე ჩამოყალიბდა და დღეისათვის ამ პრობლემის მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში შეცდომის სახით გადაწყვეტის მიუხედავად, ისევ გამოიყენება სისხლის სამართლის დოგმატიკაში. იგი გულისხმობს იმ შემთხვევას, როცა პირის მიერ განზრახული ქმედებით გამოწვეული ნებელობითი შედეგი დგება არა პირველი მოქმედებით, როგორც ეს მას წარმოუდგენია, არამედ გაუცნობიერებლად მისი შემდეგი მოქმედებით.²

მაგალითი სასამართლო პრაქტიკიდან: ა.-მ ბ.-ს მოკვლის განზრახვით თავში ნაჯახის ჩარტყმით მიაყენა დაზიანება, რის შედეგადაც იგი მისი წარმოდგენით მოკვდა. ამის შემდეგ მან ბ. ჩადო მანქანის საბარგულში და რამდენიმე კილომეტრის გავლის შემ-

1 იხ.: J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 88; K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 78.

2 გენერალური განზრახვის დოგმატიკაზე ვრცლად იხ. M. Maiwald: Der „dolus generalis“. Ein Beitrag zur Lehre von der Zurechnung, ZStW 78 (1966), გვ. 30. იხ. ასევე: H. Welzel: Das Deutsche Strafrecht, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 74; H. Blei: Strafrecht, AT, მე-18 გამოცემა, 1983, გვ. 122; C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 522.

დგუ, გვამის მოშორების მიზნით, გადაადგო მდინარეში. მალე მისი გვამი აღმოაჩინეს მეთევზეებმა. ექსპერტიზამ დაადგინა, რომ სიკვდილის უშუალო მიზეზი იყო არა თავში ნაჯახის ჩართვმა, არამედ მსხვერპლი წყალში დახრჩობის შედეგად გარდაიცვალა.

გენერალური განზრახვის ადრეული თეორიის მიხედვით, რომელსაც დღეს ბევრი მოწინააღმდეგე ჰყავს, ა.-ს, ყოველგვარი დიფერენციაციის გარეშე, ობიექტურად უნდა შეერაცხოს შედეგი და დაისაჯოს დამთავრებული განზრახი მკვლელობისათვის, რადგან განზრახვა, პირის გენერალური ნებიდან გამომდინარე, მოიცავს მთლიანად ქმედებათა მთელ პროცესს სასურველი შედეგის დადგომამდე და არა მარტო პირველ ქმედებას, რომელსაც შედეგი არ გამოუწვევია.

გერმანიის სასამართლო პრაქტიკაში არის ერთ-ერთი ცნობილი საქმე¹, რომლის მიხედვით, დამნაშავემ ევენტუალური განზრახვით მისი წარმოდგენით დაახრჩო მსხვერპლი და გვამის თავიდან მოშორების მიზნით, ვითომ მკვდარი, რეალურად კი ცოცხალი, ჩააგდო კანალიზაციის ჭაში. მსხვერპლის სიკვდილი დადგა სწორედ ჭაში დახრჩობის შედეგად.

გერმანიის უზენაესმა სასამართლომ ამ შემთხვევაში გააკრიტიკა ე.წ. გენერალური განზრახვის თეორია, რომლის მიხედვითაც, განზრახვა გრძელდება მეორე მოქმედებაზეც. საბოლოოდ კვალიფიკაცია კი, მაინც იგივე დატოვა და დამნაშავე დამთავრებული განზრახი მკვლელობისათვის დასაჯა. სასამართლომ კვალიფიკაციის დასაბუთება მოახდინა მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში არაარსებითი გადახრით, რომელიც ჩათვალა უმნიშვნელოდ.²

მოწინააღმდეგეთა აზრით, პირის მიერ განხორციელებულ ქმედებათა შეფასება უნდა მოხდეს ორ ეტაპად: პირველი ქმედება წარმოდგენს განზრახი მკვლელობის მცდელობას, რადგან მას შედეგი არ გამოუწვევია, ხოლო რაც შეეხება მეორე ეტაპს, განზ-

1 ამ შემთხვევაზე: „Jauchegrubenfall“ იხ. BGH ISt 14, გვ. 193. იხ. ასევე: I. Puppe: Strafrecht, AT im Spiegel der Rechtsprechung, მე-2 გამოცემა, 2011, გვ. 137-139.

2 იხ. I. Puppe: Strafrecht, AT im Spiegel der Rechtsprechung, მე-2 გამოცემა, 2011, გვ. 138.

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

რახვის დამთავრების შემდეგ იწყება მიზეზობრიობის ახალი ჯაჭვის განვითარება, რასაც გაუფრთხილებლობით სიკვდილი მოჰყვა.¹

608 დღეს გაბატონებული შეხედულების მიხედვით, მცდელობისა და გაუფრთხილებლობის ერთობლიობა ვერ მოგვცემს დამთავრებულ განზრახ დანაშაულს. პრობლემა კი, უნდა გადაწყდეს დიფერენცირებულად. მოყვანილი მაგალითი წარმოადგენს შეცდომას მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში.

609 გადამწყვეტია იმის დადგენა, თუ რამდენად არსებითია გადახრა მიზეზობრიობის ჯაჭვის განვითარებაში. თუ ასეთი გადახრა უმნიშვნელოა, მაშინ შეცდომა ირელევანტურია და შედეგის შერაცხვა ზდება ჩვეულებრივ, თავდაპირველი განზრახვით, როგორც დამთავრებული განზრახი დანაშაულის ჩადენა, ისე როგორც იმ კაზუსში, რომელიც ეხება მდინარეში ბავშვის გადაგდებას, რომელიც, პირის წარმოდგენით, წყალში დაიხრჩობოდა, სინამდვილეში კი, წყალში ჩაგარდნამდე რკინის ბოძზე თავის დარტყმით მოკვდა. მიზეზობრიობის განვითარებაში მნიშვნელოვანი გადახრის დროს კი, პასუხისმგებლობის დაკისრება უნდა მოხდეს დიფერენცირებულად, ორმაგი კვალიფიკაციით, როგორც განზრახი მკვლელობის მცდელობა და გაუფრთხილებლობით სიცოცხლის მოსპობა.²

2.11. შეჯამება

610 განზრახვის მთავარი პრობლემაა მისი დაყოფა პირდაპირი და ევენტუალური განზრახვის სახეებად და მისი კომპონენტების განსაზღვრა.

611 პირველი ხარისხის პირდაპირი განზრახვა, როგორც ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის ნიშანი, შედგება ორი კომპონენტი-საგან:

1) ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ნიშნების ცოდნა;

1 იხ. G. Jakobs: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 1993, გვ. 300-303; K. Kühl, Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 403-405.

2 ე.წ. გენერალური განზრახვის თეორიის შესახებ ასევე იხ. ქვემოთ მე-6 თავში: „შეცდომა სისხლის სამართალში“, სადაც განხილულია მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში შეცდომის საკითხი.

2) ქმედების ობიექტური შემადგენლობის განხორციელების სურვილი.

პირველი ხარისხის პირდაპირი განზრახვა არის ქმედების შემადგენლობის განხორციელების ცოდნა და სურვილი. განზრახვის სხვა სახეებში კი, სურვილი იცვლება ნებელობით, რომელიც დესკრიფციულ-ფსიქოლოგიურ სურვილზე უფრო ფართო ცნებაა და თავის თავში ნორმატიულ სურვილსაც მოიცავს. ცოდნა არის განზრახვის კოგნიტიური (ინტელექტუალური), ხოლო ნებელობა — ვოლუნტატიური ელემენტი. ევენტუალური განზრახვის დროსაც არსებობს ნებელობა (ნორმატიულად გაგებული სურვილი), რომელიც იძლევა განზრახვის ამ ფორმით მცდელობის დასჯადობის შესაძლებლობას. ევენტუალური განზრახვის დროს ასეთი ნებელობის არსებობა გამომდინარეობს იქიდან, რომ პირი სოციალურად საშიში შედეგის დადგომის კონკრეტული რისკის მდგომარეობაში ქმედების შემადგენლობის განხორციელების შესაძლებლობას რეალურად მიიჩნევს, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, შეგნებულად მაინც ახორციელებს ასეთ შემადგენლობას.

განზრახვის არსი მდგომარეობს შემდეგში:

(ა) იგი, ბრალისაგან განსხვავებით, არის ფსიქოლოგიურ-ნორმატიული და არა წმინდა შეფასებითი კატეგორია;

(ბ) იგი არის მართლწინააღმდეგობასთან მიმართებაში შინაარსობრივად შეფასებისგან თავისუფალი ფსიქოლოგიურ-ნორმატიული კატეგორია. სწორედ ამიტომ, მისი, როგორც ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის ნიშნის, კომპონენტი არ არის მართლწინააღმდეგობის შეგნება, რომელიც ბრალის ეტაპზე განიხილება.

ევენტუალური განზრახვისა და თვითიმედოვნების ურთიერთგამიჯვნის დროს წარმოშობილი პრობლემებისა და შეცდომების თავიდან ასაცილებლად მხარდაჭერას იმსახურებს ქართულ სისხლის სამართალში ანგლო-ამერიკული *Recklessness*-ის ანალოგიური შუალედური საფეხურის შემოღება, რომელიც თავის თავში გააერთიანებს ევენტუალურ განზრახვასა და თვითიმედოვნებას. ამ ახალ სამართლებრივ კატეგორიას კი, შეიძლება ეწოდოს „დანაშაულებრივი გულგრილობა“.

კაზუსის ამოხსნის სქემები ევენტუალური განზრახვისა და

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

თვითიმედოვნების (შეგნებული გაუფრთხილებლობის) შემთხვევებში განსხვავებულია ერთმანეთისგან. მეთოდურად, იმ შემთხვევაში, როცა დასკვნაში დასაბუთდება ევენტუალური განზრახვის არარსებობა, ამის შემდეგ შესაძლებელია თვითიმედოვნების შესახებ ახალი ჰიპოთეზის დაყენება, რომელიც შეიძლება გაუფრთხილებლობის უარყოფით ან მისი არსებობის დადასტურებით დამთავრდეს.

IV. მოქმედებით ჩადენილი შედეგებიანი განზრახი დამთავრებული დანაშაულის კაზუსის ამოხსნის სქემა

614

ზემოთ განხილული თეორიული მასალის შემდეგ, მიზანშეწონილია, წარმოდგენილ იქნეს მოქმედებით ჩადენილი შედეგებიანი განზრახი დამთავრებული დანაშაულის სტრუქტურა, რომელიც გამოყენებული უნდა იქნეს კაზუსის ამოხსნის დროს:

I ქმედების შემადგენლობა

1 ქმედების ობიექტური შემადგენლობა

(შემადგენლობის დაწერილი და დაუსწრელი ნიშნები)

(1) ქმედების სუბიექტი

(მნიშვნელოვანია, მაგალითად, სამოხელეო დანაშაულის დროს)

(2) ქმედების ობიექტი

(3) მოქმედება

შედეგიან დელიქტებში ასევე:

(4) მოქმედების შედეგი

(5) მიზეზობრივი კავშირი

(6) ობიექტური შერაცხვა

ზოგიერთ შემთხვევაში ასევე:

(7) ქმედების შემადგენლობის სხვა ობიექტური ნიშნები

2 ქმედების სუბიექტური შემაღენლობა

(1) განზრახვა (არაბოროტი განზრახვა)

ქმედების შემაღენლობის ობიექტური ნიშნების მიმართ

(აქვე უნდა გადაწყდეს ქმედების შემაღენლობის ფაქტობრივი შეცდომის საკითხი)

ზოგიერთ შემთხვევაში ასევე:

(2) სხვა სუბიექტური ელემენტები

(მაგალითად, მისაკუთრების მიზანი ქურდობის დროს ან სპეციალური მიზანი გენოციდის დროს)

II მართლწინააღმდეგობა

(მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი არცერთი გარემოების არარსებობის შემთხვევაში ქმედება მართლსაწინააღმდეგოა)

1 მართლზომიერების ობიექტური ნიშნები

2 მართლზომიერების სუბიექტური ნიშნები

III ბრალი

(1) ბრალუნარიანობა

(არ არსებობს შეურაცხაობის შემთხვევაში)

(2) ბრალის სპეციალური ნიშნები

(3) მართლწინააღმდეგობის შეგნება ვიწრო გაგებით

(შეცდომა აკრძალვაში: უმართლობის აქტუალური ან პოტენციური შეგნება)

(4) მართლწინააღმდეგობის შეგნება ფართო გაგებით (განზრახვის ბრალი: ბოროტი განზრახვა — *dolus malus*, რომელიც წარმოადგენს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების

თავი 3. ქმედების შემადგენლობა

ვითარების არ არსებობის ცოდნას. ბოროტი განზრახვა არ არსებობს, მაგალითად, მოჩვენებითი მოგერიების დროს, როცა პირი შეცდომას უშვებს ასეთი ვითარების ფაქტობრივი გარემოების არსებობის თაობაზე)

(5) ბრალის გამომრიცხველი სხვა საპატიებელი გარემოებანი („სამართლისადმი მორჩილების მოთხოვნის შეუძლებლობა“)

მართლმადიდებელი

მართლმადიდებლობა

§ 11. მართლმადიდებლობის გამომრიცხველი გარემოებანი

I. ზოგადი დებულებანი

ქმედების ობიექტური და სუბიექტური შემაღგენლობის განხორციელება, როგორც წესი, გულისხმობს მის მართლმადიდებლობასაც, მაგრამ ეს დებულება არ არის აბსოლუტური ხასიათის. ფიზიკური პირის მიერ ჩადენილი სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედება ჩაითვლება მართლზომიერად, თუ სახეზეა მართლმადიდებლობის გამომრიცხველი ერთ-ერთი გარემოება. საქართველოს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსი ითვალისწინებს ქმედების შემაღგენლობის შესაბამისი მოქმედების ან უმოქმედობის დანაშაულებრივი ხასიათის გამომრიცხველ გარემოებათა ორკვალიან სისტემას. კერძოდ, კოდექსის მე-8 თავი ეძღვნება „მართლმადიდებლობის გამომრიცხველ გარემოებებს“, ხოლო მე-9 თავი — „ბრალის გამომრიცხველ და შემამსუბუქებელ გარემოებებს“.

ქმედების დანაშაულებრივი ხასიათის გამომრიცხველ გარემოებათა ასეთ დაყოფას არ იცნობდა არც 2000 წლის 1 ივნისამდე მოქმედი ქართული სისხლის სამართლის კოდექსი და არც ქართული სისხლის სამართლის თეორია. მოქმედი კოდექსის ამოქმედებამდე მართლმადიდებლობის გამომრიცხველ გარემოებებს ეწოდებოდა საზოგადოებრივი საშიშროების გამომრიცხველი გარემოებანი¹, ბრალის გამომრიცხველი გარემოებანი კი, ბრალის ფსიქოლოგიური თეორიის მიხედვით, ბრალის შესახებ ნორმატი

¹ იხ. თ. შავგულიძე, ლ. სურგულაძე: საზოგადოებრივი საშიშროების გამომრიცხველი გარემოებანი სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში, 1988.

თავი 4. მართლწინააღმდეგობა

ული მოძღვრების არარსებობის გამო, ქართულ სისხლის სამართალში დღეს წარმოდგენილი სახით არ არსებობდა.

გასული საუკუნის 90-იანი წლების ბოლოს *ოთარ გამყრელიძე* საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის შემუშავების დროს წარმოადგინა ზოგადი ნაწილის ალტერნატიული პროექტი¹, რომლითაც ქართულ სისხლის სამართალში წამოაყენა გერმანული სისხლის სამართლის ანალოგიურად ასეთი ორკვალიანი დაყოფის შემოღების იდეა, რაც აისახა კიდეც მოქმედ სისხლის სამართლის კოდექსში.²

617 მართლწინააღმდეგობა არის პირის მიერ განხორციელებული სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობის შეუსაბამობა იმ მოთხოვნებთან, რომლებსაც სამართალი საზოგადოების წევრებს უყენებს სოციალურ ცხოვრებაში. იგი არის სამართლის მიერ მოქმედების ნეგატიური „ობიექტური ღირებულებითი განსჯა“, რადგან იმ საყოველთაო (და არა ინდივიდუალური) მასშტაბით განისაზღვრება, რომელსაც სამართლებრივი წესწყობილება ამა თუ იმ მოქმედებას უწესებს. განსჯის ობიექტი, კერძოდ, ქმედება არის ობიექტური (გარეგანი) და სუბიექტური (ფსიქიკური) მომენტების ერთობლიობა.³

618 სისხლის სამართლის დოგმატიკა ერთმანეთისაგან განასხვავებს ორი სახის: ფორმალურ და მატერიალურ მართლწინააღმდეგობას. სახელმწიფოში მართლწესრიგის უზრუნველყოფის მიზნით კანონმდებელი ადგენს ზოგადი ხასიათის ქცევის სავალდებულო წესებს.

619 სისხლის სამართალში ზოგიერთი ნორმა არის ამკრძალავი (მაგალითად, ადამიანის სიცოცხლის მოსპობის აკრძალვა მკვლელობის შემადგენლობაში, სსკ-ის 108-ე მუხლი) ან მავალბებელი (მაგალითად, გადაუდებელი დახმარების გაწევის ვალდებულება

1 იხ. *ო. გამყრელიძე*: ბრძოლა სამართლებრივი სახელმწიფოსათვის, 1998, გვ. 267-284.

2 წარმოდგენილმა თვალსაზრისმა თავის დროზე ასახვა ჰპოვა ჩემს სადოქტორო დისერტაციაში იხ. *M. Tirava*: Straftatsysteme in rechtsvergleichender Sicht unter besonderer Berücksichtigung des Schuldbegriffs, 1998, გვ. 258.

3 შეად. *H. Welzel*: Das neue Bild des Strafrechtssystems, მე-2 გამოცემა, 1952, გვ. 15-16.

§ 11. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი

დაუხმარებლობის შემადგენლობაში, სსკ-ის 129-ე მუხლი).

აკრძალვები და ვალდებულებები ქმედების შემადგენლობათა ფორმით მოცემულია სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში. სწორედ ამ შემადგენლობათა განხორციელება, მაშასადამე, მათი შესაბამისი ქმედების შესრულება წარმოადგენს ფორმალურ მართლწინააღმდეგობას.

ფორმალურად მართლსაწინააღმდეგო მოქმედება ან უმოქმედობა იმავდროულად ყოველთვის არ წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივ უმართლობას, ვინაიდან არსებობს მთელი რიგი გარემოებანი, რომელთა არსებობის შემთხვევაში ქმედების შემადგენლობის შესაბამისი მოქმედების ან უმოქმედობის განხორციელება არ შეიძლება მიჩნეულ იქნეს მართლწესრიგის ხელყოფად (ე.წ. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი).

მაგალითად, ის, ვინც ადამიანს სიცოცხლეს განზრახ მოუსპობს, მოქმედებს ფორმალურად მართლსაწინააღმდეგოდ, მაგრამ თუ ეს ქმედება განხორციელდა აუცილებელი მოგერიების ფარგლებში, მაგალითად, ყაჩაღური თავდასხმისგან თავდაცვის მიზნით, იგი უნდა ჩაითვალოს მართლზომიერად. ყაჩაღობის მსხვერპლი არ მოქმედებს მატერიალურად მართლსაწინააღმდეგოდ.

ქმედება მხოლოდ მაშინ არის მატერიალურად მართლსაწინააღმდეგო, როცა იგი არცერთი ასეთი გარემოებით არ შეიძლება იქნეს გამართლებული. სისხლისსამართლებრივი უმართლობა არსებობს სწორედ მხოლოდ მატერიალური მართლწინააღმდეგობის განხორციელების შემთხვევაში.¹

სისხლის სამართალში მართლწინააღმდეგობის დადგენა, როგორც წესი, არ მოითხოვს პოზიტიურ დასაბუთებას, არამედ ნეგატიური პროცესით უნდა იქნეს გამოკვლეული, კერძოდ, უნდა დადგინდეს, რომ არ არის სახეზე მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი არცერთი გარემოება.²

1 იხ. J. Bauman, U. Weber: Strafrecht, AT, მე-9 გამოცემა, 1985, გვ. 256. ფორმალური და მატერიალური მართლწინააღმდეგობის ურთიერთგამიჯვნის შესახებ დაწვრილებით იხ. ასევე: C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 601-605.

2 იხ. H. Welzel: Das neue Bild des Strafrechtssystems, მე-2 გამოცემა, 1952, გვ. 18.

თავი 4. მართლწინააღმდეგობა

- 624 მართლსაწინააღმდეგო შეიძლება იყოს მხოლოდ ადამიანის ქცევა. ცხოველებისა და ბუნების მოვლენებისგან მომდინარე საფრთხე, რომელმაც ადამიანის ნების ან წინდახედულობის ნორმის დარღვევით გამოწვეული დაუდევრობის გარეშე გამოიწვია სისხლის სამართლით დაცული სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფა, არ შეიძლება წარმოადგენდეს მართლსაწინააღმდეგოს.
- 625 ქმედების მართლწინააღმდეგობა აუცილებლად ობიექტურად უნდა არსებობდეს. თუ პირი მხოლოდ მის წარმოდგენაში ფიქრობს, რომ ის მართლსაწინააღმდეგოდ მოქმედებს, სინამდვილეში კი, მისი ქმედება რეალურად ასეთს არ წარმოადგენს, ის ჩადის მხოლოდ მოჩვენებით დანაშაულს, რისთვისაც იგი საერთოდ არ დაისჯება.
- 626 ზოგჯერ შეიძლება პირმა დაარღვიოს კანონი ან სხვა ნორმატიული აქტი და, მიუხედავად ამისა, მისი მოქმედება მაინც ჩაითვალოს მართლზომიერად.
- მაგალითად, ა.-მ დაარღვია ცეცხლსასროლი იარაღის ტარების წესები და მართლსაწინააღმდეგო თავდასხმისაგან აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობაში თავი დაიკვა ისეთი იარაღით, რომლის ტარების უფლებაც მას არ ჰქონდა. მიუხედავად ამისა, მისი მოქმედება თავდაცვის ნაწილში მართლზომიერია. მას შეიძლება მხოლოდ იარაღის უკანონო ტარებისთვის დაეკისროს პასუხისმგებლობა (სსკ-ის 236-ე მუხლის მე-2 ნაწილი).
- 627 მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების არსებობის გამო ბრალდებულის გათავისუფლება ნიშნავს მის გამართლებას¹, ხოლო ბრალის გამომრიცხველი გარემოების საფუძველზე მისი გათავისუფლება ნიშნავს მის მიერ ჩადენილი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების მისთვის მიტევებას, პატიებას².

1 სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 105-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის „ბ“ ქვეპუნქტის მიხედვით, მართლწინააღმდეგობის არარსებობა სისხლის-სამართლებრივი დევნის შეწყვეტის საფუძველია.

2 სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 105-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „ა“ და „ბ“ ქვეპუნქტების მიხედვით, ბრალის არარსებობა სისხლისსამართლებრივი დევნის შეწყვეტის საფუძველია. საპროცესო კოდექსში არ არის მითითებული ბრალის გამომრიცხველ სხვა გარემოებებზე, გარდა ასაკისა

§ 11. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი

დღეს მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მიხედვით, ორივე ამ შემთხვევაში გამამართლებელი განაჩენი გამოდის იმ საფუძველზე, რომ „ბრალდებულის მიერ ჩადენილი ქმედება არ არის დანაშაული“ (სსკ-ის 275-ე მუხლი). მართლწინააღმდეგობის არარსებობის შემთხვევაში, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 105-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის „ბ“ ქვეპუნქტიდან გამომდინარე, სისხლის სამართლებრივი დევნა არ დაიწყება, ხოლო დაწყებული შეწყდება. ამავე მუხლის მე-2 ნაწილში ცალკე არის მითითებული ბრალის გამომრიცხველი ისეთი გარემოება, როგორიცაა შეურაცხაობა, როგორც სისხლის სამართლებრივი დევნის დაწყებაზე უარის თქმის ან შეწყვეტის საფუძველი. სსკ-ის 36-38-ე მუხლებით გათვალისწინებული გარემოებების პროცესუალურ-სამართლებრივი შედეგები მოქმედი საპროცესო კოდექსის 105-ე მუხლით არ არის დარეგულირებული.¹

ქმედება მართლსაწინააღმდეგოა, თუ სახეზე არ არის მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი რომელიმე აღიარებული გარემოება. მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით, მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი კანონისმიერი გარემოებებია:

- აუცილებელი მოგერიება (სსკ-ის 28-ე მუხლი);
- დამნაშავის შეპყრობა (სსკ-ის 29-ე მუხლი);
- უკიდურესი აუცილებლობა (სსკ-ის 30-ე მუხლი);
- მართლზომიერი რისკი (სსკ-ის 31-ე მუხლი).

სსკ-ის 32-ე მუხლი კი, ითვალისწინებს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ ზეკანონურ გარემოებებს.

ქმედების შემადგენლობის განხორციელება, როგორც წესი, გულისხმობს ქმედების მართლწინააღმდეგობას, მაგრამ განსა-

და ფსიქიკური მდგომარეობისა გამო შეურაცხაობის ორი შემთხვევისა.

1 მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენის დროს ფსიქიკურად ავადმყოფი პირის მიმართ გამოიყენება სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიება. 2007 წლის 3 ივლისის საქართველოს კანონის ამოქმედების შემდეგ იგი უკვე აღარ წარმოადგენს სისხლის სამართლებრივ იძულებით ღონისძიებას. ამ კანონით, სისხლის სამართლის კოდექსიდან ამოღებულ იქნა მთლიანი მე-6 კარი („სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიების სახეები, მათი გამოყენების საფუძველი და წესი“).

თავი 4. მართლწინააღმდეგობა

კუთრებულ შემთხვევაში, როცა სახეზე გვაქვს მართლწინააღმდეგობის გამოძრევითი ერთ-ერთი გარემოება, ქმედების შემადგენლობის განხორციელების მიუხედავად, ქმედება მართლწინააღმდეგობის გამოძრევითი გარემოების არსებობა ნიშნავს:

(ა) ქმედების ჩამდენი პირისთვის: მას არ ეცისრება როგორც სასჯელი, ასევე სხვა სისხლისსამართლებრივი იძულების ღონისძიება, ვინაიდან სასჯელისგან განსხვავებით, ამ ღონისძიებების დაკისრებისათვის აუცილებელია მინიმუმ ქმედების შემადგენლობის მართლსაწინააღმდეგოდ განხორციელება. აღნიშნული ყოველთვის არ გამოძრევას ზიანის მართლწინააღმდეგოდ მიმყენებისათვის სამოქალაქო სამართალწარმოების გზით ამ ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებას.

ასე, მაგალითად, აუცილებელი მოგერიების ფარგლებში დამდგარი ზიანი, კერძოდ, ხელმყოფისთვის მიყენებული დაზიანება არ ანაზღაურდება (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 116-ე მუხლი), ხოლო აგრესიული ანუ თავდასხმითი უკიდურესი აუცილებლობით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების დაკისრება ზიანის მიმყენებისათვის ნებადართულია (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 117-ე მუხლი).

(ბ) თანამონაწილისათვის: იგი არ შეიძლება დაისაჯოს, რადგან დასჯადი თანამონაწილეობა შეიძლება მხოლოდ განზრახი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენაში (თანამონაწილეობის ე.წ. აქცესორული თეორია)¹;

(გ) დაზარალებულისათვის: მას არა აქვს მართლწინააღმდეგო ქმედების მიმართ აუცილებელი მოგერიების უფლება. თვით დაზარალებულის მოქმედება იქნება მართლსაწინააღმდეგო, თუ ის მართლწინააღმდეგო ქმედებისგან დაიცავს თავს და ამით სამართლებრივ სიკეთეს დააზიანებს.

მართლწინააღმდეგობის გამოძრევითი გარემოებებთან შედარ-

¹ ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის 23-ე მუხლის დანაშაულში თანამონაწილეობის დეფინიცია უნდა გავიგოთ შეზღუდულად, კერძოდ, როგორც ორი ან მეტი პირის განზრახ ერთობლივი მონაწილეობა განზრახი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენაში.

§ 11. მართლსაწინააღმდეგობის გამოძრიცხველი გარემოებანი

ებით ბრალის გამოძრიცხველი გარემოებების არსებობის დროს გვაქვს განსხვავებული მდგომარეობა:

(ა) მართლსაწინააღმდეგოდ, მაგრამ არაბრალეულად მოქმედი პირის მიმართ შეიძლება იძულებითი ღონისძიების გამოყენება, ვინაიდან მისი მოქმედება მართლსაწინააღმდეგოა, მიუხედავად იმისა, რომ მის მიმართ არ შეიძლება სასჯელის გამოყენება;

(ბ) შერაცხადი პირის არაბრალეული ქმედების ჩადენაში თანამონაწილეობა დასჯადია (თანამონაწილეობის ე.წ. ლიმიტირებული აქცესორულობა). თანამონაწილეობის დასჯადობისათვის აუცილებელი და საკმარისია ქმედების შემადგენლობის შესაბამისი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენა ამსრულებლის მიერ. თუ არ არის ჩადენილი ძირითადი ქმედება მართლსაწინააღმდეგოდ, მაშინ არც ორგანიზატორი, წამქეზებელი და დამხმარე დაისჯებიან, ხოლო ამსრულებლის მიერ მართლსაწინააღმდეგო ქმედების თუნდაც არაბრალეულად ჩადენის შემთხვევაში თითოეული მონაწილე (ამსრულებელი და თანამონაწილე) პასუხს აგებს საკუთარი ინდივიდუალური ბრალისთვის. კერძოდ, საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის ვითარებაში მოქმედ მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩამდენ პირს შეიძლება ჰყავდეს თანამონაწილე.

მაგალითად, ჯარისკაცმა თავისი მეთაურის ბრძანებით მოკლა უდანაშაულო სამოქალაქო პირები. იგი ამ ადამიანების მიმართ არ მოქმედებდა აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობაში. ჯარისკაცი იძულებული იყო ჩაედინა ეს ქმედებები. წინააღმდეგ შემთხვევაში მას და მისი ოჯახის წევრებს მოკლავდნენ, თუ უარს იტყოდა ბრძანების შესრულებაზე და სამოქალაქო პირთა სიცოცხლის მოსპობაზე. ასეთი შემთხვევა ამსრულებლისთვის ითვლება ბრალის გამოძრიცხველ საპატიებელ იძულებით უკიდურეს აუცილებლობად, ხოლო მისი წამქეზებელი და დამხმარე დაისჯებიან, როგორც ამ მართლსაწინააღმდეგო ქმედების თანამონაწილეები, თუ ისინი, თავის მხრივ, არ იმყოფებოდნენ ანალოგიურ საპატიებელ მდგომარეობაში და არ აკმაყოფილებდნენ ქმედების არაბრალეულობის იმ პირობებს, რომლებიც ბრალის ეტაპზე ტრაგიკულ კოლიზიასთან დაკავშირებით იქნება განხილული.

(გ) არაბრალეულად მოქმედი პირის (მაგალითად, სულით 633

თავი 4. მართლწინააღმდეგობა

ავადმყოფის) თავდასხმის მოგერიება აუცილებელი მოგერიებით დასაშვებია. იძულებითი საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობა, მართალია, გამორიცხავს ბრალს (სსკ-ის 38-ე მუხლი) და არა მართლწინააღმდეგობას, მაგრამ აუცილებელი მოგერიების უფლება შეზღუდულია იძულებით მოქმედი პირის აშკარა არაბრალეულობის შემთხვევაში.

მაგალითად, ა. სიცოცხლის მოსპობის რეალური მუქარით იძულებს ბ.-ს, მოკლას გ. ორივე, როგორც ა., ასევე ბ., მოქმედებენ არამართლზომიერად, რის გამოც წარმოიშობა მათ მიმართ აუცილებელი მოგერიების უფლება. ამასთან, შესაძლებელია, ბ.-ს მოქმედება გარკვეულ შემთხვევაში ჩაითვალოს საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში ჩადენილად (სსკ-ის 38-ე მუხლი). მართალია, ასეთი მდგომარეობა არ გამორიცხავს აუცილებელი მოგერიების უფლებას, რადგან თვით იძულებით მოქმედი არის საფრთხის წყარო, მაგრამ თუ ეს შესაძლებელი და ეფექტურია თავდაცვის მიზნის მისაღწევად, აუცილებელი მოგერიების უფლება უნდა განხორციელდეს არა ბ.-ს, არამედ ა.-ს მიმართ. ამ შემთხვევაში არსებობს აუცილებელი მოგერიების უფლების შეზღუდვის სოცილურ-ეთიკური ფარგლები.

634

თანამდევი შედეგით კვალიფიცირებული განზრახი დელიქტის დროს (სსკ-ის მე-11 მუხლი), სადაც ქმედება განზრახ ზოციელდება, ხოლო შედეგი გაუფრთხილებლობით დგება, განზრახი ქმედების მართლზომიერების დროს გაუფრთხილებელი შედეგიც მართლზომიერად უნდა ჩაითვალოს.

ეს საკითხი აქტუალურია არა მარტო აუცილებელი მოგერიების, არამედ ასევე სხვა გარემოებებისთვისაც. მაგალითად, დაზარალებულის თანხმობის შემთხვევაში, როცა ოპერაციის დროს გაუფრთხილებლობით პაციენტის სიკვდილი დადგება.

II. პრეტიანი მართლწინააღმდეგობა და

პერსონალური უმართლობა

სისხლის სამართლის ფინალური სკოლის დამსახურებაა უმართლობის პერსონალური ცნების ჩამოყალიბება: უმართლობის შინაარსს ამოწურავს არა დამნაშავის პიროვნებისგან შინაარსობრივად მოწვევტილი შედეგის ობიექტური გამოწვევა (სამართლებრივი სიკეთის დაზიანება), არამედ მართლწინააღმდეგობა მოქმედება, როგორც კონკრეტული ინდივიდის ქმნილება, რომელმაც თავისი ნების გამოვლენით ქმედებას თავისი სპეციფიკური პერსონალური ნიშანი დაამჩნია. თუ რა მიზანდასახულობა მისცა პირმა ობიექტურ ქმედებას, როგორი განწყობით ჩაიდინა იგი, რა წინდახედულობის ვალდებულებები ჰქონდა მას ამ დროს, — ყველა ეს გარემოება, სამართლებრივი სიკეთის ობიექტურ დაზიანებასთან ერთად, მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ქმედების უმართლობის შინაარსს. მართლწინააღმდეგობა ყოველთვის არის კონკრეტული პირის მიერ ჩადენილი ობიექტურად დასაძრახი ქმედება, უმართლობა კი, არის დამნაშავესთან კავშირში მყოფი მოქმედების „პერსონალური“ გამოვლინება.¹ ამით უარყოფილ იქნა მანამდე არსებული მართლწინააღმდეგობის, როგორც სამართლებრივი სიკეთის წმინდა კაუზალური დაზიანების, მოძღვრება, რომელიც თავისუფალი იყო ყოველგვარი სუბიექტური ელემენტისგან.

დანაშაულის ორი ნიშნის — ქმედების შემადგენლობისა და მართლწინააღმდეგობის — არსებობა ერთობლიობაში ნიშნავს სისხლისსამართლებრივი უმართლობის განზორციელებას.²

განზრახი მკვლელობის ყველა შემადგენლობას, როგორც ძირითადს (სსკ-ის 108-ე მუხლი), ასევე კვალიფიციურსა (სსკ-

1 შეად. H. Welzel: Das neue Bild des Strafrechtssystems, მე-2 გამოცემა, 1952, გვ. 23.

2 ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში სისხლისსამართლებრივი უმართლობის ცნებაზე იხ. ო. გამყრელიძე: სისხლისსამართლებრივი უმართლობის პრობლემა და თანამონაწილეობის დასჯადობის საფუძველი, 1989, გვ. 124-138.

თავი 4. მართლწინააღმდეგობა

ის 109-ე მუხლი) და პრივილეგიურს (სსკ-ის 110-114 მუხლები), აერთიანებთ ერთი საერთო მკვლევლობის უმართლობა, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი სისხლის სამართლის კოდექსის სხვადასხვა მუხლებით არის გათვალისწინებული.

637 . უმართლობის საკითხის გარკვევას მნიშვნელობა აქვს, მაგალითად, თანამონაწილის (ორგანიზატორი, წამქეზებელი, დამხმარე) დასჯადობისთვის, რადგან თანამონაწილების დასჯადობის საფუძველია თანამონაწილის მიერ ამსრულებელთან ერთად ერთიანი სისხლისსამართლებრივი უმართლობის შესრულება. თანამონაწილე შეიძლება დაისაჯოს სხვა მუხლით ან მუხლის ნაწილით, ვიდრე ამსრულებელი, მაგრამ აუცილებლად მხოლოდ ამსრულებელთან ერთად განხორციელებული უმართლობისთვის.

ასე, მაგალითად, დედა, რომელმაც მოკლა თავისი ახალშობილი მშობიარობისას, შეიძლება დაისაჯოს სსკ-ის 112-ე მუხლით, როგორც ამსრულებელი („დედის მიერ ახალშობილის განზრახ მკვლელობა“), ხოლო მისი და, რომელმაც ბავშვის დედას აღუძრა შვილის მოკვლის განზრახვა, — როგორც წამქეზებელი, სსკ-ის 109-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „ბ“ ქვეპუნქტით გათვალისწინებული ქმედებისათვის — „განზრახ მკვლელობა დამამძიმებელ გარემოებაში“, კერძოდ, დამნაშავეისათვის წინასწარი შეცნობით არასრულწლოვნის ან უმწეო მდგომარეობაში მყოფის მიმართ.

638 სისხლის სამართალში მართლწინააღმდეგობა და უმართლობა ხშირად გამოიყენება ერთი და იგივე მნიშვნელობით, რის გამოც საჭიროა მათ შორის ურთიერთობის გარკვევა: მართლწინააღმდეგობა არის მოქმედების თვისება, კერძოდ, მოქმედებასა და მთლიან სამართლებრივ წესრიგს შორის შეუსაბამობის გამომხატველი კატეგორია. უმართლობა კი, არის მთლიანად მართლწინააღმდეგო ქმედება, რომელიც თავის თავში მოიცავს როგორც შეფასების ობიექტს, ასევე თვით მის ღირებულებით შეფასებას.¹ სამართლის სხვადასხვა დარგებში უმართლობა განსხვავებულია. არსებობს, მაგალითად, სპეციფიკური სისხლისსამართლებრივი უმართლობა, ისევე როგორც სამოქალაქო სამართლებრივი უმართლობა.

¹ შეად. II. Welzel: Das neue Bild des Strafrechtssystems, მე-2 გამოცემა, 1952, გვ. 17.

სისხლისსამართლებრივ უმართლობას საფუძვლად უდევს სისხლის სამართლის კანონით დადგენილი ქმედების შემადგენლობა. მაგალითად, სისხლისსამართლებრივ უმართლობას წარმოადგენს სხვისი ნივთის განზრახ დაზიანება ან განადგურება, თუ მან მნიშვნელოვანი ზიანი გამოიწვია (სსკ-ის 187-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი), მაშინ როდესაც იგივე ქმედება, ჩადენილი ასეთი ზიანის გარეშე, არ ასრულებს უმართლობის ქმედების შემადგენლობას სისხლის სამართალში, არამედ მხოლოდ სამოქალაქო სამართლებრივ უმართლობას წარმოადგენს.

639

უმართლობისგან განსხვავებით, არ არსებობს ცალკე სპეციფიკური სისხლისსამართლებრივი მართლწინააღმდეგობა. მართლწესრიგის ერთიანობის პრინციპიდან გამომდინარე, სამართლის ერთ დარგში მართლსაწინააღმდეგოდ მიჩნეული ქმედება ასეთი შინაარსის მატარებელია მთლიან სამართლებრივ სისტემაში. სწორედ ამიტომ სხვისი ნივთის განზრახ დაზიანების ან განადგურების აქ დასახელებული ორივე შემთხვევა წარმოადგენს მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას სამართლის ორივე დარგში. აქედან გამომდინარეობს ის, რომ აუცილებელი მოგერიების უფლება არსებობს და მოგერიება სისხლის სამართალში გამართლებულია სამართლის ნებისმიერ დარგში მართლსაწინააღმდეგოდ მიჩნეული ქმედების მიმართ, მათ შორის, სხვისი ნივთის განზრახ დაზიანების ან განადგურების ორივე აქ დასახელებულ შემთხვევაში.

640

ლიტერატურაში სწორად არის მითითებული, რომ სამართლებრივი სისტემის ერთიანობის პრინციპიდან გამომდინარე, არ შეიძლება სისხლისსამართლებრივ უმართლობას წარმოადგენდეს ქმედება, რომელიც სამოქალაქო ან საჯარო სამართლით ნებადართულია. შესაბამისად, მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოება სისხლის სამართალში არ შეიძლება სამართლის მხოლოდ ამ ერთი დარგიდან მომდინარეობდეს, არამედ ასევე შესაძლებელია, ჰქონდეს სამოქალაქო ან საჯარო სამართლებრივი წარმოაკვლობა.¹

641

სამართლის ნებისმიერ დარგში მოცემული მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოება მოქმედებს მთლიანი სამარ-

642

¹ იხ. R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 128.

თავი 4. მართლწინააღმდეგობა

თლებრივი სისტემისთვის.¹ სისხლისსამართლებრივი უმართლობა ყოველთვის არ წარმოადგენს უმართლობას სამართლის სხვა დარგებშიც, მაგრამ მართლსაწინააღმდეგოა მთლიანი სამართლისთვის.

მაგალითად, დანაშაულის მცდელობა არის სისხლისსამართლებრივი, მაგრამ არა სამოქალაქოსამართლებრივი უმართლობა. თუმცა იგი მართლსაწინააღმდეგოა სამართლის მთლიან სისტემაში, მათ შორის სამოქალაქო სამართალშიც.

643

ველცელის მიხედვით, არსებობს საპეციფიკური სისხლისსამართლებრივი უმართლობის ცნება, მაგრამ არ არსებობს სისხლისსამართლებრივი მართლწინააღმდეგობის კატეგორია.² განსხვავებულად უდგება ამ საკითხს ბერნდ ჰაინრიხი, რომელიც მიუთითებს სისხლისსამართლებრივი და სამოქალაქოსამართლებრივი მართლწინააღმდეგობის არსებობაზე.³ ეს ორი პოზიცია წინააღმდეგობაში არ მოდის ერთმანეთთან. ველცელის მიხედვით, სამართლის ერთ დარგში მართლსაწინააღმდეგოდ მიჩნეული ქმედება ასეთად უნდა ჩაითვალოს სამართლის სხვა დარგებშიც. ჰაინრიხის მიხედვით, სამოქალაქოსამართლებრივი მართლწინააღმდეგობა ყოველთვის არ წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივ უმართლობას, ისევე როგორც სისხლისსამართლებრივი უმართლობა სამოქალაქოსამართლებრივ მართლწინააღმდეგობას, მაგრამ იგი არ ამბობს, რომ სამართლის ერთ დარგში მართლსაწინააღმდეგოდ მიჩნეული ქმედება ასეთს სამართლის სხვა დარგში შეიძლება არ წარმოადგენდეს. ამით ორივე ამ შეხედულების შინაარსობრივი მხარე ერთი და იგივეა.

1 შეჯ. II. Welzel: Das neue Bild des Strafrechtssystems, მე-2 გამოცემა, 1952, გვ. 17.

2 შეჯ. II. Welzel (1952), იქვე.

3 შეჯ. B. Heinrich: Strafrecht - AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 118-119.

III. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი

გარემოების სტრუქტურა

მართლწინააღმდეგობა ობიექტური კატეგორიაა, რომელიც პირის სუბიექტურადაც უნდა ჰქონდეს შეცნობილი. ეს იმას ნიშნავს, რომ, მაგალითად, აუცილებელი მოგერიების დროს თავდასხმა უნდა იყოს ობიექტურად, რეალურად საშიში და, ამასთან, მომგერიებელს სუბიექტურად უნდა ჰქონდეს თავდაცვის მიზანი. ობიექტური და სუბიექტური მომენტების ერთობლიობა განსაზღვრავს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ სხვა გარემოებათა შინაარსსაც, რის გამოც მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ ყველა გარემოებას აქვს ერთნაირი ძირითადი სტრუქტურა, რომელიც გულისხმობს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ობიექტური და სუბიექტური ნიშნების ერთობლიობას.

(1) ძველი კლასიკური სისტემითა და უმცირესობის პოზიციით, არ არსებობს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებათა სუბიექტური ელემენტები. ამ თეორიით, მაგალითად, თუ პირი ობიექტურად თავს იცავს რეალური ხელყოფისგან, იგი იმყოფება აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობაში, მიუხედავად იმისა, მას სუბიექტურად შეცნობილი აქვს თუ არა მისი ეს მდგომარეობა.

ობიექტურ თეორიას დღეისათვის ცოტა მხარდამჭერი ჰყავს (მაგალითად, *გიუნთერ შპენდელი*)¹. მართლაც, ამ თვალსაზრისს არ შეიძლება დაეთანხმო, რადგან მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების სუბიექტური ნიშნის არსებობის გარეშე არ შეიძლება არსებობდეს გამართლება.

(2) ავტორთა ერთი ნაწილის შეხედულებით, იმ შემთხვევაში, როცა პიროვნებას სუბიექტურად არა აქვს შეცნობილი მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების ვითარების არსებობა, იგი დაისჯება დამთავრებული დანაშაულისთვის (ე.წ. *დამთავრე-*

¹ G. Spendel-ის ავტორობით გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის 32-ე პარაგრაფის კომენტარი იხ. წიგნში: Strafgesetzbuch, Leipziger Kommentar, მე-2 ტომი, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 72-73. იხ. ასევე: G. Spendel: Notwehr und „Verteidigungswille“, objektiver Zweck und subjektive Absicht, წიგნში: FS für Dietrich Oehler zum 70. Geburtstag, 1985, გვ. 197.

თავი 4. მართლწინააღმდეგობა

ბული დელიქტის თეორია). ასეთ პოზიციას, უპირველეს ყოვლისა, ავითარებენ პერსონალური უმართლობის მოძღვრების წარმომადგენლები, რომლებიც იმ შემთხვევაში, როცა სახეზე არ არის გამართლების სუბიექტური ელემენტი, სწორედ დამთავრებული დანაშაულისთვის დასჯადობას უჭერენ მხარს. ჰანს ველცელის მიხედვით, სუბიექტურად პირი უნდა იცნობდეს გამართლების ობიექტურ წინაპირობებს და უნდა ამოძრავებდეს სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენის მიზანი.¹

648

(3) სხვა, დღეისათვის უფრო გაბატონებული შეხედულებით, რომელსაც არაერთი მეცნიერი უჭერს მხარს, ამ შემთხვევაში, ობიექტურად არსებული მართლზომიერი ვითარების გამო, არსებობს მხოლოდ მოქმედების უმართლობა და არ არსებობს შედეგის უმართლობა, რის გამოც მისი დასჯადობისთვის გამოყენებულ უნდა იქნეს მცდელობის ანალოგია (ე.წ. *მცდელობის თეორია*).² ამ თეორიის მიმდევრები სუბიექტური ელემენტის არარსებობის კომპენსაციას ნაწილობრივ მართლზომიერების ობიექტური მდგომარეობით ახდენენ, რის გამოც იყენებენ მცდელობის კონსტრუქციას, რის შედეგადაც, შედეგის ობიექტურ შერაცხვას არ ახდენენ: მართალია, შედეგი დადგა, მაგრამ გამართლების ობიექტური მხარის განხორციელების გამო შედეგის უმართლობა არ განხორციელებულა.

649

ასეთი სისხლისსამართლებრივი ფიქცია არ არის დამაჯერე-

¹ შედ. II. *Welzel*: Das Deutsche Strafrecht, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 84. იხ. ასევე: II. *Alwart*: Der Begriff des Motivbündels im Strafrecht, GA 1983, გვ. 433, რომელიც ავითარებს შუალედურ პოზიციას; B. *Heinrich*: Strafrecht - AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 126, 163; II. *Otto*: Grundkurs Strafrecht, AT, მე-7 გამოცემა, 2004, გვ. 258.

² ამ პოზიციას მხარს უჭერს არაერთი ცნობილი პროფესორი, მათ შორის, ჰანს-ჰაინრიხ იეშეკი. იხ.: II.-II. *Jescheck, T. Weigend*: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 329-330; ასევე: C. *Roxin*: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 644-645; J. *Baumann, U. Weber, W. Mitsch*: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 337, 360; G. *Jakobs*: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 1993, გვ. 361; J. *Wessels, W. Beulke*: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 102; K. *Kühl*: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 111; W. *Gropp*: Strafrecht, AT, მე-3 გამოცემა, 2005, გვ. 509.

§ 11. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი

ბელი. თეორიულად უფრო დასაბუთებულია უმართლობის პერსონალური მოძღვრების წარმომადგენლების (ეელცელი) თვალსაზრისი. დასაბუთებულად უნდა ჩაითვალოს, რომ მართლწინააღმდეგობის ვითარების სუბიექტურად შეცნობის გარეშე არ არის შესრულებული გამართლებისთვის აუცილებელი წინაპირობები, რადგან პირი მოქმედებდა აუცილებელი მოგერიების ვითარების ცოდნისა და თავდაცვის მიზნის გარეშე, რის გამოც, დამთავრებული დანაშაულის მართლწინააღმდეგობა სახეზეა.

ვინც პირველ პოზიციას უჭერს მხარს, კახუსის ამოხსნის დროს უნდა გამოიყენოს დამთავრებული განზრახი დანაშაულის ამოხსნის ძირითადი სქემა, ხოლო მეორე პოზიციის მიმდევრებმა კახუსის ამოხსნა უნდა დაიწყონ ძირითადი სქემით, ხოლო შემდეგ, როცა მართლწინააღმდეგობის ეტაპზე დაადგენენ სუბიექტური ელემენტის არარსებობას, ახალი პიპოთეზით უნდა გადავიდნენ მცდელობის დასაბუთებაზე.

როგორია თვით მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების სუბიექტური ელემენტის სტრუქტურა, მაგალითად, საკმარისია მხოლოდ იმის ცოდნა, რომ არსებობს აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობა, თუ ასევე საჭიროა თავდაცვის სურვილი?

ავტორთა დიდი ნაწილი საკმარისად მიიჩნევს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ობიექტური სიტუაციის მხოლოდ ცოდნას¹. ავტორთა მეორე ჯგუფი კი, სამართლიანად არ ეთანხმება ამ პოზიციას და კოგნიტიურ ელემენტთან (ცოდნა) ერთად აუცილებლად მიიჩნევს ვოლუნტატიური ელემენტის (ნებელობა: თავდაცვის სურვილი) არსებობას. მაშასადამე, ამ შეხედულებით, განზრახვის ანალოგიურ სტრუქტურასთან გვაქვს საქმე².

არ არსებობს გამართლება არა მარტო გამართლების სუბიექტური ელემენტის არარსებობის, არამედ ასევე მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ობიექტური შემადგენლობის არსებობის გარეშე.

თუ, მაგალითად, პირი ფიქრობს, რომ იმყოფება აუცილებელი მოგერიების სიტუაციაში და იგერიებს თავდასხმელს, რომელიც

1 იხ. K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 110.

2 იხ. J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. გვ. 102.

თავი 4. მართლწინააღმდეგობა

მისი წარმოდგენით საფურთხეს უქმნის მის ან სხვის სიცოცხლეს ან ჯანმრთელობას, სინამდვილეში კი, არ არსებობს აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობა ან აუცილებელი მდგომარეობით გამოწვეული მოქმედება, აუცილებელი მოგერიება გამოირიცხება. ასეთი ქმედება არის მართლსაწინააღმდეგო. ასეთ შემთხვევაში ბრალის ეტაპზე უნდა შემოწმდეს ე.წ. შეცდომა მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ვითარების ფაქტობრივ მხარესთან დაკავშირებით (მაგალითად, ე.წ. მოჩვენებითი მოგერიების დროს). ამ წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისის მიხედვით, აღნიშნულის შემოწმება უნდა მოხდეს არა ე.წ. განზრახვის თეორიის, არამედ - ბრალის თეორიის საფუძველზე, რის შესახებაც საუბარი იქნება შეცდომის პრობლემატიკის განხილვის დროს.

IV. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებათა კლასიფიკაცია

655

მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი, უპირველეს ყოვლისა, მოცემულია სისხლის სამართლის კოდექსში და წარმოადგენს ისეთ გარემოებებს, რომლებიც მიმართულია სამართლებრივი სიკეთის ობიექტური, რეალური დაცვისაკენ. იგი შეიძლება დაიყოს შემდეგ ჯგუფებად:

- (1) უკიდურესი მდგომარეობით გამოწვეული გარემოებანი:
 - (ა) აუცილებელი თვითდაცვა აუცილებელი მოგერიების დროს;
 - (ბ) აუცილებელი დახმარება აუცილებელი მოგერიების დროს;
 - (გ) დეფენზიური უკიდურესი აუცილებლობა;
 - (დ) აგრესიული უკიდურესი აუცილებლობა.
- (2) ღირებულებათა კოლიზია ინტერესთა კოლიზიის გარეშე:
 - (ა) დაზარალებულის თანხმობა;
 - (ბ) დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობა;
 - (გ) სამედიცინო სამკურნალო ხელყოფა;
 - (დ) აღმზრდელობითი ხასიათის ხელყოფა.
- (3) მოვალეობათა კოლიზია;

§ 11. მართლწინააღმდეგობის გამოძრიცხველი გარემოებანი

(4) სამოხელეო და სხვა სამსახურებრივი ვალდებულებების შესრულება;

(5) დამნაშავის და სხვა პირთა შეპყრობა (დაკავება), დაპატიმრება.¹

მართლსაწინააღმდეგო ქმედება ეწინააღმდეგება არა მხოლოდ პოზიტიური სამართლის (კანონის) ნორმებს, არამედ კულტურისა და ზნეობის ნორმებს, ანუ ცივილიზებული საზოგადოების გაბატონებულ სამართლებრივ შეხედულებებს. მართლწინააღმდეგობის გამოძრიცხველი გარემოებები მოცემულია არა მხოლოდ სისხლის სამართალში ან დაწერილ პოზიტიურ სამართალში. თუკი ამა თუ იმ ქმედებას საკონსტიტუციო, საპროცესო, ადმინისტრაციული ან კერძო სამართალი მართლზომიერად აცხადებს, არ შეიძლება იგივე ქმედება სისხლის სამართლის თვალსაზრისით მართლსაწინააღმდეგო იყოს. არასისხლის სამართლებრივი მართლწინააღმდეგობის გამოძრიცხველი გარემოებების სისხლის სამართლებრივი მნიშვნელობის აღიარება გამოძმინარეობს სამართლებრივი სისტემის ერთიანობის პრინციპიდან, რასაც ასევე შეესაბამება მართლწინააღმდეგობის არა ვიწრო, სისხლის სამართლებრივი მართლწინააღმდეგობის სახით, არამედ ზოგადსამართლებრივი კატეგორიის სახით წარმოდგენა.

პრობლემური და საკამათოა საკითხი იმის შესახებ, სისხლის სამართლებრივი მართლწინააღმდეგობის გამოძრიცხველ გარემოებებსა და სისხლის სამართლებრივ გამართლებას აქვს თუ არა იგივე მნიშვნელობა სამართლის სხვა დარგებში, მაგალითად, ადმინისტრაციულ სამართალში.

გარდა დაწერილი სამართლისა, მართლწინააღმდეგობის გამოძრიცხველი გარემოებები შეიძლება გვექონდეს ადამთბრივი (ჩვეულებითი) სამართლის სახით, რასაც სისხლის სამართლებრივი მნიშვნელობა აქვს.

მაგალითად, დაზარალებულის თანხმობა, ასევე მასწავლებლისა და აღმზრდელის აღსაზრდელისადმი პედაგოგიურ-აღმზრდელობითი თვალსაზრისით ზემოქმედება ცემის, თავისუფა-

¹ არა იდენტური, მაგრამ ანალოგიური კლასიფიკაცია იხ. წიგნში: *H. Fuchs: Österreichisches Strafrecht, AT I*, მე-6 გამოცემა, 2004, გვ. 123.

თავი 4. მართლწინააღმდეგობა

ლი გადაადგილების უფლების შეზღუდვის და ა.შ. სახით. ამ უკანასკნელმა მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველმა ადა-
თობრივ-სამართლებრივმა გარემოებამ ათწლეულების მანძილზე,
საზოგადოების განვითარებასთან ერთად, განიცადა ევოლუცია¹.

658 თუ პირი ცდება მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარე-
მოების არსებობასთან დაკავშირებით, იგი შეიძლება დაისაჯოს
მხოლოდ გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის ჩადენისთვის, მაგ-
ალითად, მოჩვენებითი მოგერიების დროს.

659 ზოგიერთი დანაშაულის საკანონმდებლო კონსტრუქციაში მოხ-
სენიებულია სიტყვა *მართლწინააღმდეგობა*.

მაგალითად, სსკ-ის 177-ე მუხლში „ქურდობა“ განმარტებუ-
ლია, როგორც სხვისი მოძრავი ნივთის ფარული დაუფლება მარ-
თლსაწინააღმდეგო მისაკუთრების მიზნით.

ისმის კითხვა: სიტყვა „მართლწინააღმდეგობა“ ასეთ შემად-
გენლობებში წარმოადგენს ქმედების შემადგენლობის ნეგატიურ
ნიშანს, თუ ამ ნიშანზე მინიშნება არის კანონმდებლის ზოგადი
მითითება, რომელსაც ქმედების შემადგენლობის დადგენისათვის
არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს?

ეს უკანასკნელი პოზიცია უნდა ჩაითვალოს სწორად, რის გა-
მოც ასეთ შემადგენლობებში, მიუხედავად კერძო ნაწილის კონკრე-
ტულ ნორმაში მითითებისა, ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე არ
უნდა მოხდეს მართლწინააღმდეგობის შემოწმება.

660 მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებებს შორის
არსებობს რანგირება. აუცილებელი მოგერიება არის სპეციალური
უკიდურეს აუცილებლობასთან შედარებით. უმოქმედობით ჩადენილ
დელიქტებში მართლწინააღმდეგო მოვალეობათა კოლიზიას აქვს უპი-
რატესობა, ვიდრე მართლწინააღმდეგო უკიდურეს აუცილებლობას.

¹ ამის შესახებ სათანადო მაგალითებით იხ. *M. Heinrich: Elterliche Züch-
tigung und Strafrecht, ZIS 2011, გვ. 431.*

V. პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი

გარემოებანი საერთაშორისო მატერიალური
სისხლის სამართლის მიხედვით

საერთაშორისო მატერიალურ სისხლის სამართალში ჩამოყალიბდა სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან განმათავისუფლებელი გარემოებები. ასეთ გარემოებათა შემოღება მოხდა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სტატუტით. ამასთან, იგი არ ახდენს პასუხისმგებლობის გამოძრიცხველ გარემოებათა დაყოფას მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის გამოძრიცხველ გარემოებებად. რომის სტატუტის 31-ე მუხლი ეძღვნება სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების საფუძვლებს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციის ფარგლებში. სტატუტით გათვალისწინებული პასუხისმგებლობისაგან განმათავისუფლებელ გარემოებათა დიდი უმრავლესობა ასევე აღიარებულია უმრავლეს ეროვნულ სამართლებრივ სისტემებში, ასევე ადრეულ საერთაშორისო სისხლის სამართალში. ამასთან, სახელმწიფოებს შეუძლიათ, სრულ შესაბამისობაში მოიყვანონ თავიანთი კანონმდებლობა რომის სტატუტის დებულებებთან. მართალია, სტატუტი ამ ვალდებულებას არ აკისრებს სახელმწიფოებს, მაგრამ ეს უნდა მოხდეს სამართალწარმოების უნიფიკაციის მიზნით. ეროვნული სისხლის სამართლის კანონმდებლობით გათვალისწინებული პასუხისმგებლობის გამოძრიცხველი გარემოებები პირს არ უნდა აძლევდეს საშუალებას, უსამართლოდ თავიდან აიცილოს სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა ქმედებისათვის, რომელიც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სტატუტით დანაშაულად არის გამოცხადებული.

პირის დასჯადობის გამოძრიცხველი გარემოებანი მოცემულია რომის სტატუტის 26-ე, 27-ე, 29-ე და 31-ე-33-ე მუხლებში. სტატუტი, ერთი მხრივ, ადგენს, რომ სასამართლოს არა აქვს არავითარი იურისდიქცია იმ პირის მიმართ, ვინც ქმედების ჩადენის დროს 18 წლის ასაკს არ იყო მიღწეული (განსჯადობა ბრალუწარმადობი-

661

662

თავი 4. მართლწინააღმდეგობა

დან გამომდინარე, 26-ე მუხლი). მეორე მხრივ, გამართლებისა და პატიების გარემოებების სახით, სტატუტის 31-ე-33-ე მუხლებში, ყოველგვარი დიფერენციაციის გარეშე, მოცემულია აუცილებელი მოგერიების (31-ე მუხლის I აბზაცის „c“ ქვეპუნქტი), უკიდურესი აუცილებლობისა და იძულებითი უკიდურესი აუცილებლობის (31-ე მუხლის I აბზაცის „d“ ქვეპუნქტი), სულიერი ავადმყოფობისა და სიმთვრალის გამო არაბრალუნარიანობის (31-ე მუხლის I აბზაცის „a“ და „b“ ქვეპუნქტები), ფაქტობრივი და სამართლებრივი შეცდომის (32-ე მუხლი), ბრძანების შესრულების (33-ე მუხლი) სამართლებრივი შედეგები. ამასთან, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციაში შემავალ დანაშაულებზე არ ვრცელდება ზანდაზმულობის ვადების გამოყენების პრინციპი (მუხლი 29-ე), ასევე არავითარი სამსახურებრივი მდგომარეობა ან იმუნიტეტი არ ათავისუფლებს პირს ამ სასამართლოს იურისდიქციისაგან (მუხლი 27-ე).

66:3 სტატუტის 31-ე მუხლის მე-3 აბზაცი ეხება პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ ე.წ. ზესტატუტურ გარემოებებს, მართალია, არ ახდენს დიფერენციაციას მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის გამომრიცხველ გარემოებებს შორის, მაგრამ უთითებს სტატუტის 21-ე მუხლზე, სადაც აღნიშნულია, რომ სტატუტთან ერთად გამოიყენება ეროვნული შიდასახელმწიფოებრივი სამართლებრივი სისტემებიდან აღებული სამართლის ზოგადი პრინციპები.

66:4 პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ გარემოებათა ორკვალიანი დაყოფა ცნობილია კონტინენტალური ევროპის არაერთი ქვეყნის, მათ შორის — ქართული სისხლის სამართლისთვის. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო უფლებამოსილია, პირის პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლების მიზნით, სწორედ რომის სტატუტის 21-ე მუხლის საფუძველზე გამოიყენოს ნაციონალური სისხლის სამართლის სისტემებით გათვალისწინებული ეს გარემოებანი.

VI. მართლწინააღმდეგობის გამოძრეცხველი
ცალკეული გარემოებანი

1. აუცილებელი მოგერიება

1.1. აუცილებელი მოგერიების უფლების

სამართლებრივი საფუძველი

თავდაცვა ადამიანის ბუნებითი უფლებაა. იგი აუცილებელი ⁶⁶⁵
მოგერიების უფლების სახით მოცემულია საქართველოს სისხლის
სამართლის კოდექსის 28-ე მუხლში. ეს ნორმა ითვალისწინებს
აუცილებელი მოგერიების შემდეგ ორ სახეს:

აუცილებელი თვითდაცვა და

აუცილებელი დახმარება.

კანონმდებელი მათ შორის არ აკეთებს სისხლისსამართლებრი-
ვი შედეგების თვალსაზრისით დიდ განსხვავებას. თვითდაცვისგან
განსხვავებით, აუცილებელი დახმარება არის აუცილებელი მო-
გერიება სხვა პირის დასაცავად. ორივე შემთხვევას საფუძვლად
უდევს ე.წ. დუალისტური პრინციპი, რაც ნიშნავს ინდივიდუალ-
ური და ზეინდივიდუალური სამართლებრივი სიკეთეების დაცვის
მართლზომიერებას. იგი განსხვავდება აუცილებელი მოგერიების
ე.წ. მონისტური თეორიისაგან, რომელიც აღიარებს მხოლოდ ინდი-
ვიდუალური სამართლებრივი სიკეთეების დაცვის შესაძლებლობას
აუცილებელი მოგერიების ფარგლებში.¹

მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფით შეიძლება საფრთხე შეექმნას ⁶⁶⁶
არა მარტო ინდივიდუალურ, არამედ ასევე საყოველთაო სამართლებრივ
სიკეთეს, რომელიც წარმოადგენს სამართლებრივი მართლწესრიგის
არსებობის საფუძველს, რის გამოც, აუცილებელი მოგერიების მართლ-
ზომიერების ფარგლებში შეიძლება წარმოიშვას სწორედ ასეთი საყო-
ველთაო სამართლებრივი სიკეთეების დაცვის აუცილებლობა და უფლება.

თვითდაცვის პრინციპი, რომელიც წარმოადგენს ინდივიდუალ- ⁶⁶⁷
ური დაცვის საშუალებას, გულისხმობს, რომ ხელყოფილ ინ-
დივიდს აუცილებელი მოგერიების მართლზომიერების პირობებში

¹ შეად. K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 113, 115.

თავი 4. მართლწინააღმდეგობა

თავისი ზეღოფილი სიკეთეები შეუძლია თვითონ დაიცვას. საყოფელთაო (არაინდივიდუალური) სამართლებრივი სიკეთეების დაცვის დროს აუცილებელი მოგერიება მიზნად ისახავს დაიცვას სამართალი უმართლობის წინააღმდეგ.

668 აუცილებელი მოგერიების დროს პირი აზიანებს ზელმყოფს, რომელმაც მართლსაწინააღმდეგო თავდასხმა განხორციელა სამართლებრივი სიკეთის დასაზიანებლად. თავდაცვის მიზანია მომგერიებლის ან სხვა პირის სამართლებრივი სიკეთის დაცვა. მომგერიებელს უფლება აქვს, დააზიანოს ზელმყოფი იმის მიუხედავად, შეუძლია თუ არა მას სხვაგვარად აიცილოს ზელყოფა.

669 დაცული სამართლებრივი სიკეთე შესაძლებელია, ტოლფასი ან თუნდაც ნაკლები იყოს ზელმყოფის მიერ დაზიანებულ სიკეთესთან შედარებით, მაგრამ არ უნდა იყოს აშკარა შეუსაბამობა ზელყოფისა და დაცვის ობიექტებს შორის.

აუცილებელი მოგერიების მართლზომიერების მაგალითები სამართლებრივი სიკეთეების აშკარა შეუსაბამისობის არარსებობის გამო, როცა მართლზომიერების სხვა პირობები დაცულია:

ა. თავს ესხმის ბ.-ს ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანების მიზნით. ბ. კლავს ა.-ს. ასეთ შემთხვევაში ბ.-ს მოქმედება მართლზომიერია, ვინაიდან სამართლებრივ სიკეთეთა შორის აშკარა შეუსაბამობა არა გვაქვს.

ა. თავს ესხმის ც.-ს გაუპატიურების მიზნით. ა.-ს კლავს ც. ან მის დასახმარებლად მოსული ბ. აქაც მოქმედება მართლზომიერია, ვინაიდან სამართლებრივ სიკეთეთა შორის აშკარა შეუსაბამობა არა გვაქვს.

ა.-მ უკანონოდ აღუკვეთა თავისუფლება ც.-ს. ც. აღმოჩნდა მძიმე პირობებში და თავის დახსნის მიზნით მოკლა ა. მოქმედება აქაც მართლზომიერია, მაგრამ თუ პირი ოთახში ჩაკეტეს მცირე ხნით, სადაც აუტანელი პირობები არ არის, მაშინ მოკვლა არ იქნება მართლზომიერი. კონკრეტულ შემთხვევაში უნდა შეფასდეს, ჰქონდა თუ არა ადგილი თავდაცვის აშკარა შეუსაბამობას მასზე განხორციელებულ თავდასხმის ხასიათთან და საშიშროებასთან.

ა.-ს გაუვიდა პატიმრობის ვადა. ციხის უფროსმა კ.-მ იგი შეგნებულად არ გაათავისუფლა. ა.-მ დააზიანა გუშაგი, რომელიც

შეგნებულად ასრულებდა ციხის უფროსის უკანონო ბრძანებას და გაიქცა ციხიდან. ა.-ს მოქმედება მართლზომიერია, ვინაიდან ამ შემთხვევაში სამართლებრივ სიკეთეთა შორის აშკარა შეუსაბამობა არა გვაქვს.

ა.-ს სასამართლომ უკანონოდ მიუსაჯა თავისუფლების აღკვეთა. მან მოკლა გუშაგი ბ. და გაიქცა ციხიდან. ამ შემთხვევაში ადგილი ექნება განზრახ მკვლელობას, ვინაიდან ბ. არ არის ხელმყოფი და იგი ა.-ს მიმართ არ ახორციელებს მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფას. ამ შემთხვევაში აუცილებელ მოგერიებაზე და არც მის გადაცილებაზე საუბარი არ შეიძლება.

როგორც ვხედავთ, მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფა აუცილებელი მოგერიების დროს შეიძლება გამოიხატოს არა მარტო აქტიურ თავდასხმაში, არამედ უმოქმედობაშიც. 670

მაგალითად, თავისუფლების უკანონოდ აღკვეთის მოგერიება, როცა ავტობუსის მძღოლი გაჩერებაზე არ ალებს ავტომანქანის კარებს და მგზავრს მისი ნების საწინააღმდეგოდ არ აძლევს დადგენილი წესით ავტოსატრანსპორტო საშუალებიდან ჩამოსვლის უფლებას.

ნამდვილი უმოქმედობის (მაგალითად, განსაცდელში მიტოვების ან დაუხმარებლობის) დროს ხელყოფა შეიძლება გამოიხატოს უმოქმედობაში. ლიტერატურაში სადავოა, წარმოიშობა თუ არა ამ დროს აუცილებელი მოგერიების უფლება, 671

სხვა დანარჩენ ნიშნებთან ერთად, გარკვეულ შემთხვევებში ცალკე უნდა შემოწმდეს აუცილებელი მოგერიების ნებადართულობა, მაგალითად, უმნიშვნელო ზიანის დროს.¹ 672

¹ აუცილებელი მოგერიების უფლების სოციალურ-ეთიკური შეზღუდვების შესახებ იხ. ქვემოთ.

1.2. აუცილებელი მოგერიების სტრუქტურა და შინაარსი

1.2.1. შესავალი

673

აუცილებელი მოგერიების სტრუქტურა შედგება სამი ნიშნისაგან, რომელიც განსაზღვრავს აუცილებელი მოგერიების მართლზომიერების შინაარსს:

- ხელყოფის მოგერიების აუცილებლობის მდგომარეობა,
- ხელყოფის მოგერიების აუცილებლობით გამოწვეული მოქმედება და

- ხელყოფისგან თავდაცვის სურვილი.

ზოგჯერ არსებობს აუცილებელი მოგერიების მეოთხე პირობაც

- ხელყოფის რელევანტურობა და მისგან თავდაცვის ნებადართულობა.

ეს უკანასკნელი მდგომარეობს გარკვეულ შემთხვევებში აუცილებელი მოგერიების უფლების სოციალურ-ეთიკურ შეზღუდვაში.

მაგალითად, ხეზილის ბაღში ვაშლის მოპარვა. ამ დროს, ხელყოფის მცირე მნიშვნელობის გამო, აუცილებელი მოგერიების უფლება, სოციალურ-ეთიკური თვალსაზრისიდან გამომდინარე, შეზღუდულია.

674

დღეს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით, ტერმინოლოგიურად და არსობრივად, აუცილებელი მოგერიების მართლზომიერების პირობებია:

(1) ხელყოფა უნდა იყოს მართლსაწინააღმდეგო, მაშასადამე, რეალური. ამით სპეციალურად ხაზი უნდა გაესვას თავდასხმის ობიექტური ხასიათის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას;

(2) ხელყოფა უნდა იყოს იმწუთიერი;

(3) ხელყოფა უნდა იყოს რელევანტური ანუ სოციალურად მნიშვნელოვანი;

(4) ხელყოფა უნდა იყოს სუბიექტურად სამართლებრივი სიკეთის დაცვის სურვილით განხორციელებული.

§ 11. მართლწინააღმდეგობის გამოძრიცხველი გარემოებანი

მაგალითად, ა. თავს ესხმის ც.-ს მოკვლის განზრახვით. ც.-მ დაასწრო და მოგერიების ვითარებაში მოკლა იგი. ასეთი თავდაცვითი მოქმედება აუცილებელი მოგერიებაა. სახეზეა მართლზომიერების ყველა ჩამოთვლილი პირობა ერთობლივად.

თავის მხრივ, აუცილებელი მოგერიების მართლზომიერების პირობებს *თამაზ შავგულიძე* ყოფდა პირობათა შემდეგ ორ ჯგუფად, რომლებიც შეიცავდა სხვადასხვა პუნქტებს (ხელყოფის საზოგადოებრივი საშიშროება; იმწუთიერობა; ნამდვილობა და ა.შ.):

(ა) აუცილებელი მოგერიების ვითარების წარმოქმნისა და შეწყვეტის პირობები და

(ბ) თავდასხმისგან სამართლებრივი ინტერესების დაცვის მართლზომიერების პირობები.¹

ქვემოთ განხილული იქნება აუცილებელი მოგერიების სტრუქტურის შემადგენელი ცალკეული ნიშნები.

1.2.2. ხელყოფის მოგერიების აუცილებლობა

1.2.2.1. შესავალი

აუცილებელი მოგერიების პირველი ნიშანია ხელყოფის მოგერიების აუცილებლობით გამოწვეული უკიდურესი მდგომარეობა, რომელიც შედგება სამი კომპონენტისაგან:

- (1) სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფა;
- (2) ხელყოფის იმწუთიერება;
- (3) ხელყოფის მართლწინააღმდეგობა, რაც, შესაბამისად, გულისხმობს ხელყოფის რეალურ (ობიექტურ) ხასიათს.

უკიდურესი მდგომარეობის ეს კომპონენტები ცალ-ცალკე იქნება განხილული აქვე ქვემოთ.

¹ შეად. თ. შავგულიძე. ლ. სურგულაძე: საზოგადოებრივი საშიშროების გამოძრიცხველი გარემოებანი სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში, 1988, გვ. 46.

1.2.2.2. სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფა

677 აუცილებელი მოგერიების დროს ყოველთვის სახეზეა სამართლებრივად დაცული სიკეთის ან ინტერესის ხელყოფის საფრთხე, რომელიც ადამიანის აქტიური ან (მოვალეობის შეუსრულებლობაში გამოხატული) პასიური ქცევით მოქმედებით ან უმოქმედობით არის გამოწვეული. ასევე შესაძლებელია აუცილებელი მოგერიება „გაუფრთხილებლობით“ ხელყოფის წინააღმდეგ.

678 მართალია, თავდასხმა (ხელყოფა), რომელიც წარმოშობს აუცილებელი მოგერიების უფლებას, როგორც წესი, უმეტესად ხორციელდება მოქმედებით. თუმცა არ არის გამორიცხული, მოგერიების აუცილებლობის მდგომარეობა წარმოიშვას უმოქმედობით განხორციელებული ხელყოფის დროსაც. ამასთან, სადავოა მოქმედების ვალდებულება სამართლებრივი გარანტიის ფუნქციიდან უნდა მომდინარეობდეს, თუ დახმარების სოლიდარული ვალდებულების არსებობა საკმარისია.¹

მაგალითად, ავტოავარიის შემდეგ მძღოლს (ან შემთხვევით გამვლელს), რომელსაც შეეძლო ასეთი მოქმედების შესრულება, არ მიჰყავს დაზარალებული საავადმყოფოში, რის გამოც, მესამე პირმა მას (ერთს ან მეორეს) ძალის გამოყენებით წაართვა ავტომანქანა და დაზიანებული დროულად მიიყვანა საავადმყოფოში.

679 უფრო დასაბუთებულია თვალსაზრისი, რომლის მიხედვითაც, აუცილებელი მოგერიების უფლება მხოლოდ სამართლებრივი გარანტიის მიმართ უნდა წარმოიშვას და არა ზოგადად ნებისმიერი იმ პირის მიმართ, რომელმაც დახმარება არ აღმოუჩინა სიცოცხლისათვის საშიშ მდგომარეობაში მყოფს. ასევე მოქმედების სამოქალაქო-სამართლებრივი ვალდებულება (მაგალითად, გამჭირავებლის მიერ ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ დროს ბინის დაცლის მოთხოვნის დამქირავებლის მიერ შეუსრულებლობა) არ

¹ ზოგიერთი ავტორი შორს მიდის და აუცილებელი მოგერიების უფლებისათვის საკმარისად მიიჩნევს წმინდა უმოქმედობის დროს სოლიდარული ვალდებულების შეუსრულებლობას. შეად. II.-II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 339.

წარმოშობს აუცილებელი მოგერიების უფლებას.¹

უეარგისი მცდელობა არ წარმოადგენს ხელყოფას და არ წარმოშობს აუცილებელი მოგერიების უფლებას, რადგან სამართლებრივ სიკეთეს ხელყოფა ობიექტურად არ ემუქრება. შესაძლებელია, ხელყოფა არ წარმოადგენდეს დანაშაულს ან მოგერიების ეტაპზე ჯერ კიდევ არ წარმოადგენდეს სისხლის სამართლის წესით დასჯად ქმედებას, მაგრამ მისი მოგერიება მაინც ჩაითვალოს აუცილებელ მოგერიებად.

მაგალითად, დანაშაულს არ წარმოადგენს მცირე მნიშვნელობის ზიანი (სსკ-ის მე-7 მუხლის მე-2 ნაწილი) ან არ არის დასჯადი მთელი რიგი ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მომზადება.

პირს ასეთ შემთხვევებშიც წარმოეშობა თანაზომიერი აუცილებელი მოგერიების უფლება, ამასთან, დაცული უნდა იყოს მოგერიების სოციალურ-ეთიკური შეზღუდვები.

მაგალითად, სსკ-ის 160-ე მუხლით გათვალისწინებული ბინის ან სხვა მფლობელობის ხელშეუხებლობის დარღვევის მომზადება, ჩადენილი პირის ან პირთა ჯგუფის მიერ, არ წარმოადგენს სისხლის სამართლის წესით დასჯად ქმედებას, მაგრამ ამ დროსაც წარმოიშობა აუცილებელი მოგერიების უფლება, ვინაიდან მართლწინააღმდეგობად მიჩნეული უნდა იქნეს არა ვიწროდ გაგებული სისხლისსამართლებრივი მართლწინააღმდეგობა, არამედ მართლწინააღმდეგობის ერთიანობიდან გამომდინარე, იგი მოიცავს მთლიან მართლწესრიგს. ასეთ შემთხვევაშიც არა ყოველთვის, მაგრამ კონკრეტული საფრთხის არსებობის შემთხვევაში აუცილებელი მოგერიების უფლება წარმოიშობა და მართლწომიერი. მაგალითად, სადავოა, კიბის მიდგმა ბინაში ან სხვა მფლობელობაში შესასვლელად, რათა მფლობელის ნების საწინააღმდეგოდ დაესწრო იქ მიმდინარე ღონისძიებას, წარმოადგენს დანაშაულის მომზადებას თუ მცდელობას. ორივე ინტერპრეტაციის შემთხვევა-

¹ ანალოგიური პოზიციაზე იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 661, 671; F. Haff: Strafrecht, AT, მე-9 გამოცემა, 2004, გვ. 85; J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 118; R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 137-138; B. Heinrich: Strafrecht - AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 133-134.

თავი 4. მართლწინააღმდეგობა

ში წარმოიშობა აუცილებელი მოგერიების უფლება მართლზომიერების სხვა პირობების დაცვით.

681 ლიტერატურაში გამოთქმულია შეხედულება, რომ აუცილებელი მოგერიებით შეიძლება ნებისმიერი ინდივიდუალური სამართლებრივი სიკეთის დაცვა, ხოლო საყოველთაო სამართლებრივი სიკეთეები არ ექვემდებარება ასეთ დაცვას, თუ ხელყოფა იმავდროულად ინდივიდუალური სიკეთის წინააღმდეგაც არ არის მიმართული. ლიტერატურაში მითითებულია, რომ საზოგადოებრივი წესრიგისა და სამართლებრივი წეს-წყობილების დაცვა არის სახელმწიფოსა და მისი ორგანოების ფუნქცია და, როგორც წესი, არ არის ცალკეულ პირთა ამოცანა.¹

682 ადამიანისგან, თუნდაც იგი ასაკის ან ფსიქიკური მდგომარეობის გამო იყოს შეურაცხადი, მომდინარე თავდასხმა შეიძლება იყოს მართლსაწინააღმდეგო და ამიტომ მისი მოგერიება შეიძლება აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობით იქნეს გამართლებული.

მაგალითად, ფსიქიკურად ავადმყოფი ა. თავს ესხმის ც.-ს. ც.-მ დაასწრო და მოკლა შეურაცხადი პირი.

683 თუ ადამიანს ცხოველი დაესხმება თავს, მის წინააღმდეგ განხორციელებული ქმედება იქნება უკიდურესი აუცილებლობა, ვინაიდან ის არაა ადამიანი და, ამდენად, არც მართლსაწინააღმდეგო თავდასხმის ავტორი შეიძლება იყოს. სხვა შემთხვევაა, როცა ცხოველი, მაგალითად, გაწვრთნილი ძაღლი ადამიანის მიერ გამოყენებული იქნება სხვა პირზე თავდასხმის მიზნით.

684 აუცილებელი მოგერიების დროს ზიანი შეიძლება მიაღწეს მხოლოდ საფრთხის წყაროს.

მაგალითად, რესტორანში თავდასხმის დროს, თუ მომგერიებელი გამოიყენებს რესტორნის ჭურჭელს, რითაც იგი მიაყენებს ზიანს მესამე პირს, რასაც შედეგად მოჰყვა ქონების განადგურება ან დაზიანება, მომგერიებელი ქონებასთან მიმართებაში შეიძლება გამართლდეს არა აუცილებელი მოგერიების, არამედ - უკიდურესი

¹ შეად. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 671-672; J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 120; K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 124-125; B. Heinrich: Strafrecht - AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 134.

აუცილებლობის მდგომარეობით.

მართალია, მოჩვენებითი თავდასხმა არ წარმოადგენს რეალურ თავდასხმას და არ წარმოშობს აუცილებელი მოგერიების უფლებას, მაგრამ მოჩვენებითი იარაღით (მაგალითად, ტყვიის გარეშე ან სათამაშო პისტოლეტით) თავდასხმა, გაბატონებული შეხედულებით, წარმოშობს აუცილებელი მოგერიების უფლებას.¹ 685

მაგალითად, ფიზიკურად სუსტი ტ. ბანკზე ყაჩაღური თავდასხმის დროს ემუქრება იქ მყოფ ადამიანებს ცეცხლსასროლი იარაღით, რომელშიც არ არის ტყვიები და ითხოვს მისთვის ფულის გადაცემას. ფიზიკურად ძლიერმა ლ.-მ მოახერხა მისთვის ხელებში დამიზნებით სროლით თავდასხმის აღკვეთა.

ლიტერატურაში მითითებულია, რომ ამ დროს, მართალია, სახეზე არ არის სიცოცხლეზე ობიექტური თავდასხმა, მაგრამ ასეთ თავდასხმას ადგილი აქვს ნების თავისუფლებაზე. აღნიშნული კი, მიიჩნევა საკმარისად იმისათვის, რომ დასაბუთდეს იმშუთიერი მართლსაწინააღმდეგო თავდასხმა, მაშასადამე, ხელყოფის მოგერიების აუცილებლობის მდგომარეობა.²

1.2.2.3. ხელყოფის იმშუთიერება

ხელყოფა უნდა იყოს იმშუთიერი, მაშასადამე, უშუალოდ დაწყების პროცესში, უკვე დაწყებული ან ჯერ კიდევ მიმდინარე. ეს ნიშნავს იმას, რომ ე.წ. პრევენციული აუცილებელი მოგერიება არ არის ნებადართული, რადგან ხელყოფა არ არის იმშუთიერი. ასევე იმშუთიერი არ არის დამთავრებული ხელყოფა. სადაგოა, დამთავრებულია თუ არა ხელყოფა და, შესაბამისად, არსებობს თუ არა აუცილებელი მოგერიების უფლება დანაშაულის შემადგენლობის ყველა ნიშნის შესრულების შემდეგ. 686

მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფა გრძელდება და აუცილებელი 687

¹ ასეთი პოზიცია წლების მანძილზე გაბატონებულია ქართულ სასამართლო პრაქტიკაში. გერმანულ სისხლის სამართალში ანალოგიურ პოზიციაზე იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 678.

² ეს კაზუსი და ასეთი დასაბუთება იხ. R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 136-137.

თავი 4. მართლწინააღმდეგობა

მოგერიების უფლება არსებობს მანამ, სანამ, მიუხედავად დანაშაულის იურიდიულად დამთავრებისა, სამართლებრივი სიკეთის დაზიანება ჯერ კიდევ შეიძლება გაღრმავდეს.

მაგალითად, თავდასხმა ყაჩაღობის მიზნით წარმოადგენს დამთავრებული დანაშაულის შემადგენლობას (სსკ-ის 179-ე მუხლი), მაგრამ აუცილებელი მოგერიების უფლება გრძელდება ამ დანაშაულის დასრულებამდე.

ასეთ შემთხვევაში დანაშაულის იურიდიული დამთავრება და რეალური დასრულება არ ემთხვევა ერთმანეთს, რის გამოც აუცილებელი მოგერიების უფლება დანაშაულის რეალურად დასრულებამდე არსებობს.

688

სსკ-ის 28-ე მუხლის მე-3 ნაწილის მიხედვით, ხელმოყოფის დაზიანება მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფით წარმეული ქონების ან სხვა სამართლებრივი სიკეთის დასაბრუნებლად მართლზომიერია იმ შემთხვევაშიც, თუ ეს მოხდა უშუალოდ ხელმოყოფის ხელში ამ სიკეთის გადასვლისთანავე და თუ მისი დაუყოვნებლივ უკან დაბრუნება ჯერ კიდევ შეიძლება.

მაგალითად, ცხელ კვალზე დამნაშავის ღვეწა მოქალაქისთვის წართმეული ჩანთის დასაბრუნებლად.

689

იმ შემთხვევაში, როცა ქურდი გარბის მოპარული ნივთით, ქურდობა, მართალია, იურიდიულად დამთავრებულია, მაგრამ თავდასხმა ჯერ კიდევ იმწუთიერია. ამდენად, ჯერ კიდევ არსებობს აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობა მანამ, სანამ ქონების დაუყოვლებლივ უკან დაბრუნება ჯერ კიდევ შეიძლება. თუ მოგვიანებით პატრონმა მიაგნო მოპარულ ნივთს, მას უფლება აქვს, მიიღოს ზომები ამ ნივთის უკან დასაბრუნებლად, მათ შორის, ძალის გამოყენებით, მაგრამ მისი მოქმედება არ იქნება აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობით გამართლებული, თუმცა, სამოქალაქო სამართლისა და სისხლის სამართლის ნორმებიდან გამომდინარე, მისი მოქმედება ჩაითვლება მართლზომიერად (სსკ-ის 32-ე მუხლი).

690

ხელყოფა ასევე წარმოადგენს იმწუთიერს მისი განგრძობადობის დროს, თუ არსებობს დაზიანების გამომწვევი ქმედების განმეორების იმწუთიერი რეალური საშიშროება, ხოლო, თუ საფრთხე

ის მდგომარეობამ უკვე გაიარა, აუცილებელი მოგერიების უფლება ისპობა.

მაგალითი: ა. თავს დაესხა ც.-ს. ც.-მ მოიგერია, ხოლო შემდეგ, როცა საფრთხე უკვე აღარ არსებობდა, შურისძიებით მოკლა ა. ეს შემთხვევა არ შეფასდება აუცილებელ მოგერიებად, ვინაიდან ც.-ს მიერ ა.-ს მოკვლა არ მომხდარა იმწუთიერი ხელყოფის აღსაკვეთად.

თუ აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობამ გადაიარა და 691 მერე მოხდა მკვლელობა, ეს იქნება მკვლელობა შურისძიების ნიადაგზე (სსკ-ის 108-ე მუხლი). ასევე, თუ პირმა წინასწარ მოკლა პირი, რომელიც, მისი წარმოდგენით, მომავალში მოკვლას უპირებდა, მაშინ როდესაც მას ჰქონდა სიცოცხლის სხვაგვარად გადარჩენის შესაძლებლობა, არ ჩაითვლება იმწუთიერი თავდასხმის მოგერიებად. მომავალი რეალური საფრთხის წინასწარ აღკვეთა გარკვეულ შემთხვევებში შეიძლება იყოს ბრალის გამოძირიკხველი საპატიებელი გარემოება. მაგალითად, ე.წ. ოჯახის ტირანის შემთხვევაში, როცა იგი არაიმწუთიერ საფრთხეს უქმნის ოჯახის სხვა წევრებს და საფრთხის თავიდან აცილება სხვა გზით შეუძლებელია.

ამ მაგალითის მიხედვით, ოჯახის უფროსი მამაკაცი ცოლს და შვილებს მუდმივად სასტიკად ეპყრობოდა. იგი მძინარე მდგომარეობაში იქნა მოკლული ოჯახის ერთ-ერთი წევრის მიერ.

გაბატონებული თვალსაზრისით, ამ შემთხვევაში „ოჯახის ტირანის“ მკვლელის გამართლება დაუსაბუთებელი იქნება მაშინაც 692 კი, როცა სათანადო სამსახურებში დარეკვა, მათგან დახმარების მიღების მიზნით, შეუძლებელი იყო ან უშედეგო იქნებოდა.¹

ქართულ სასამართლო პრაქტიკაშიც იყო ასეთი ანალოგიური შემთხვევა, როცა ახალგაზრდა ქალმა 90-იან წლებში მოკლა მეუღლე. მოკლული გვიან ღამით ხშირად მთვრალი ბრუნდებოდა სახლში, იძინებდა, რამდენიმე საათის შემდეგ იღვიძებდა და ცოლს აყენებდა ძლიერ ფიზიკურ და სიტყვიერ შეურაცხყოფას. რამდენჯერმე ეს ქალი თავისი მშობლების სახლშიც წავიდა, მა-

1 იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 765; R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 172.

თავი 4. მართლწინააღმდეგობა

გრამ მეუღლემ ყოველთვის ძალით უკან მოიყვანა, თანაც დაემუქრა, თუ კიდევ გაიმეორებდა მსგავს ქმედებას, მაშინ მამას და ძმასაც მოუკლავდა და თვითონ მასზეც იძიებდა შურს. სამართალდამცავი ორგანოებისთვის მიმართვას არავითარი მნიშვნელობა არ ჰქონდა, რადგან ქმარი თავისი „კრიმინალური ავტორიტეტის“ გამო ხელშეუხებლად ითვლებოდა. ცოლმა სიცოცხლის ხელყოფის ყოველდღიური საფრთხისგან თავის დახსნის მიზნით მოკლა მძინარე ქმარი.

სასამართლომ ცოლი გაამართლა აუცილებელ მოგერიებაზე მითითებით, სინამდვილეში იგი მოქმედებდა ბრალის გამოძრევას ველი საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში.

693 აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილება ნიშნავს ექტურად მომგერიებლის მიერ თავდაცვის აშკარა შეუსაბამობას მასზე განხორციელებულ თავდასხმის ხასიათსა და საშიშროებასთან, თუმცა სუბიექტურად მომგერიებლის წარმოდგენაში თავდაცვის ასეთი აშკარა შეუსაბამობა არ არსებობს.

694 აუცილებელი მოგერიების ექსცესი გვექნება იმ შემთხვევაში, თუ მომგერიებელი ვერ მოზომავეს მოგერიების ფარგლებს და მას გადააცილებს. მაგალითად, სსკ-ის 113-ე მუხლი ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას მკვლელობისათვის აუცილებელი მოგერიების

I გერმანულ ლიტერატურაში არსებობს თვალსაზრისი ე.წ. „ოჯახის ტირანის“ მსგავს ექსტრემალურ შემთხვევებში „თავდაცვითი უკიდურესი აუცილებლობით“ საფრთხის წყაროს დაზიანების ან მოკვლის მართლზომიერების შესახებ. შეად. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 760-761; W. Groppe: Strafrecht, AT, მე-3 გამოცემა, 2005, გვ. 221. ეს თვალსაზრისი სწორად არის უარყოფილი, რადგან არ შეიძლება ადამიანის სიცოცხლის მოსპობის გამართლება უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობით თვით ექსტრემალურ ვითარებაშიც კი. ასეთ შემთხვევებში ლიტერატურაში სწორად არის აქცენტი გადტანილი ბრალის გამოძრევას ველი საპატიებელ უკიდურეს აუცილებლობაზე. შეად. J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 112-113. იხ. ასევე: R. Rengier: Totschlag oder Mord und Freispruch aussichtslos? - Zur Tötung von (schlafenden) Familientyrannen, NStZ 2004, გვ. 233; R. Haverkamp: Zur Tötung von Haustyrannen im Schlaf aus strafrechtlicher Sicht, GA 2006, გვ. 586. გერმანიის უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილების ანალიზზე იხ. Otto, NStZ 2004, გვ. 142.

§ 11. მართლწინააღმდეგობის გამოძრიცხველი გარემოებანი

ფარგლების გადაცილებით. პირმა აუცილებელი მოგერიების ფარგლები შეიძლება გადააცილოს შიშით, დაბნეულობით ან სხვა ექსტრემალური სიტუაციის გამო.¹ თუ პირმა აუცილებელი მოგერიების ფარგლებს ასეთი გარემოებების გარეშე, გამიზნულად გადააცილა, გვექნება განზრახი მკვლელობა.²

1.2.2.4. ხელყოფის მართლწინააღმდეგობა

ხელყოფა ასევე უნდა იყოს მართლსაწინააღმდეგო, რომელიც გულისხმობს, რომ იგი ეწინააღმდეგება ცივილიზებულ სახელმწიფოთა კულტურის ნორმებით დადგენილ მართლწესრიგს. იგი უნდა იყოს ობიექტური (რეალური) და არა მხოლოდ მომგერიებლის წარმოდგენაში არსებული. ხელყოფის მართლწინააღმდეგობა, ბუნებრივია, გულისხმობს მის ობიექტურ (რეალურ) ხასიათს, მაგრამ ამ უკანასკნელზე ზაზგასმით მითითება იმ მიზანს ემსახურება, რომ მოხდეს აუცილებელი მოგერიების მოჩვენებითი მოგერიებისგან გამიჯვნა, როგორც მისგან განსხვავებული ქმედება.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 116-ე მუხლი, რომელიც ეძღვნება აუცილებელი მოგერიების ფარგლებში მიყენებულ ზიანს, მე-2 ნაწილში აუცილებელ მოგერიებას განსაზღვრავს სწორედ როგორც თავდაცვას რეალური მართლსაწინააღმდეგო თავდასხმის მოსაგერიებლად, ე.ი. ერთდროულად კუმულაციურად ცალ-ცალკე ასახელებს თავდასხმის რეალურობასა და მართლწინააღმდეგობას.

ხელყოფის მართლწინააღმდეგობა შეიძლება განხილულ იქნეს ორი სხვადასხვა: ხელმოყოფის ან ხელყოფის მომგერიებლის პოზიციიდან. ავტორთა ერთი ჯგუფი მხარს უჭერს უფრო თანამედროვე პირველ პოზიციას, თუმცა მეორე პოზიციასაც ჰყავს ავტორიტეტ-

1 შუად.: C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 991-1001; B. Heinrich: Strafrecht-AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 164-165.

2 აუცილებელი მოგერიების ექსცესის შესახებ იხ. ქვემოთ, მე-5 თავში, ბრალის გამოძრიცხველ საპატიებელ გარემოებებთან დაკავშირებით.

ული მიმდევრები¹.

697

პირველი პოზიციის მიხედვით, ყოველი ხელყოფა მართლსაწინააღმდეგოა, თუ იგი არღვევს ნებისმიერ სამართლებრივ ნორმას და მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი რომელიმე ნორმით არ არის გაბათილებული. ხელყოფი მოქმედებს მართლსაწინააღმდეგოდ, თუ მას სამართლებრივად არა აქვს ამ ქმედების ჩადენის უფლებამოსილება. ამის საწინააღმდეგოდ, უფრო ადრეული მოძღვრება ქმედების მართლწინააღმდეგობას განიხილავდა ხელყოფის მომგერიებლის პოზიციიდან და ამბობდა, რომ ხელყოფი მოქმედებს მართლსაწინააღმდეგოდ, თუ ხელყოფის მომგერიებელს არა აქვს ხელყოფის თემნის ვალდებულება.

698

მოჩვენებითი თავდასხმა არ წარმოშობს აუცილებელი მოგერიების უფლებას, ვინაიდან თავდასხმა არ იყო რეალური, ობიექტური, არამედ მხოლოდ მომგერიებლის წარმოდგენაში არსებობდა.

არარეალური თავდასხმის მოგერიების მართლწინააღმდეგობის მაგალითი: ა.-მ მოკლა ც., რომელსაც უნდოდა ა.-ს მხოლოდ შეშინება, თუმცა მომგერიებლის წარმოდგენით იგი მასზე რეალურ თავდასხმას ახორციელებდა (ე.წ. მოჩვენებითი მოგერიება).

მამასადამე, მოჩვენებითი თავდასხმის მომგერიებელი მოქმედებს მართლსაწინააღმდეგოდ.

699

მოჩვენებითი თავდასხმის მომგერიებლის ბრალი არ არსებობს იმ შემთხვევაში, თუ შეცდომა იყო მისატყეველი. თუ შეცდომა მიუტყეველია, მაშინ იგი დაისჯება მხოლოდ გაუფრთხილებლობისათვის. თუ პირი შეცდომას კი არ უშვებს, არამედ იცის, რომ ც. ხუმრობით ან შეშინების მიზნით დაესხა თავს, მაგრამ ასეთ სიტუაციას იყენებს თავის სასარგებლოდ, ა.-ს ქმედებაში იქნება განზრახი მკვლელობის ნიშნები. ეს დებულება აღიარებულია როგორც ქართულ, ასევე გერმანულ სისხლის სამართალში. თ. წერეთლის მიხედვით, თუ პირი შეცდომით ფიქრობს, რომ არსებობს მისი მოქმედების მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოება, მაგალითად, ჰგონია, რომ იმყოფება აუცილებელი მო-

¹ მაგალითად, *ჰანს-ჰაინრიხ იეშეკი*. აუცილებელი მოგერიების დროს ხელყოფის მართლწინააღმდეგობის შესახებ შეად. II.-II. *Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT*, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 338-344.

გერიების მდგომარეობაში, განზრახი მკვლელობა გამომრიცხველია და მან შეიძლება პასუხი აგოს მხოლოდ სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპობისთვის¹.

1.2.3. დაცვის აუცილებლობით გამოწვეული

მოქმედება

ხელყოფის მოგერიების აუცილებლობით გამოწვეული უკიდურესი მოქმედება — გულისხმობს, რომ იგი უნდა იყოს აუცილებელი თავდაცვითი ქმედება, რომელიც გათვალისწინებულია ხელყოფის მოგერიებისათვის და წარმოადგენს შედარებით მსუბუქ თავდაცვით საშუალებას. მართალია, აუცილებელი მოგერიების დროს არ არსებობს სამართლებრივ სიკეთეთა შესაბამისობის არსებობის მოთხოვნა, მაგრამ თავდაცვა არ არის მართლწომიერი სამართლებრივ სიკეთეთა შორის აშკარა შეუსაბამობის დროს.

მაგალითად, არ შეიძლება, ადამიანს სიცოცხლე მოუსპო ან მძიმედ დააზიანო იმ შემთხვევაში, როცა აშკარად შესაძლებელია თავდაცვის განხორციელება შედარებით უფრო ნაკლები ზიანის მიყენების გზით.

არის თუ არა უკიდურესობით გამოწვეული მოქმედება ხელყოფის მოგერიებისთვის გათვალისწინებული აუცილებელი თავდაცვითი ქმედება, უნდა განისაზღვროს ორი კრიტერიუმით:

ერთი მხრივ, დაცვის საშუალება უნდა იყოს ვარგისი, ხელყოფა მყისიერად და, შეძლებისდაგვარად, საბოლოოდ აღკვეთოს ან მინიმუმ შეასუსტოს.

მეორე მხრივ, თავდამცველი უფლებამოსილია, აირჩიოს დაცვის ეფექტური საშუალება, ე.ი. მას შეუძლია მისთვის საიმედო ყველაზე ნაკლებად საშიში საშუალება გამოიყენოს. ნაკლებად საშიში დაცვის საშუალებით მოგერიების ეფექტურობასთან დაკავშირებით გონივრული ეჭვის წარმოქმნის შემთხვევაში, ნებადართულია

¹ იხ. თინათინ წერეთლის შეხედულება წიგნში: ე. მაყაშვილი, მ. მაჭავარიანი, თ. წერეთელი, თ. შავგულიძე: დანაშაული პიროვნების წინააღმდეგ. სამეცნიერო-პრაქტიკული კომენტარი, 1980, გვ. 13.

თავი 4. მართლწინააღმდეგობა

უფრო მკაცრი საშუალების გამოყენება. ხელყოფის მომგერიებელს არავითარ შემთხვევაში არ ევალება რისკზე წასვლა თავისი ან სხვისი სამართლებრივი სიკეთის მართლწინააღმდეგობის დაცვის დროს.

702

თუ მომგერიებელი ხელყოფისგან თავდაცვის დროს თანაბრად ეფექტური საშუალებებიდან აირჩევს არა შედარებით მსუბუქ, არამედ – შეგნებულად საშიშ საშუალებას, ასეთ შემთხვევაში არ არსებობს არჩეული დაცვის საშუალების გამოყენების აუცილებლობა. ამ დროს, სსკ-ის 28-ე მუხლიდან გამომდინარე, გამართლება არ იქნება შესაძლებელი. ეს შემთხვევა ცნობილია ე.წ. აუცილებელი მოგერიების „ინტენსიური ექსცესის“ სახელწოდებით.¹ ასეთ შემთხვევაში პირმა მოახდინა აუცილებელი მოგერიების „ინტენსივობა“, მისი ფარგლების გადაცილება. სსკ-ის 113-ე მუხლით, აუცილებელი მოგერიების ფარგლებს გადაცილებით ჩადენილი ქმედება გვაძლევს მკვლელობის პრივილეგიურ შემადგენლობას. აქ უნდა ვიგულისხმოთ შიშით, დაბნეულობით ან სხვა ანალოგიურ სიტუაციაში მოქმედება. ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით, იგი ამცირებს პასუხისმგებლობას, მაგრამ არ გამორიცხავს მას არც მართლწინააღმდეგობისა და არც ბრალის ეტაპზე.²

703

შეცდომა მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ ფაქტორები გარემოებასთან დაკავშირებით, რომელიც ცნობილია ე.წ. მოჩვენებითი (პუტატიური) მოგერიების სახელწოდებით, ისევე როგორც შეცდომა ხელყოფის იმწუთიერებასთან დაკავშირებით, რომელიც ცნობილია

1 შეად. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 998. გერმანულ სასამართლო პრაქტიკაზე იხ. NSIZ 1987, გვ. 172.

2 დღეს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტში აუცილებელი მოგერიების ექსცესი, რაც გამოწვეული იყო შიშით, დაბნეულობით ან სხვა ანალოგიური ვითარებით, გათვალისწინებული იყო, როგორც ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი გარემოება, მაგრამ ეს თვალსაზრისი კანონმდებელმა კოდექსის მიღების დროს არ გაიზიარა. აუცილებელი მოგერიების ექსცესის სამართლებრივი მნიშვნელობის შესახებ ქართულ სისხლის სამართალში იხ. ქვემოთ, მე-5 თავში, ბრალის გამომრიცხველ საპატიებელ გარემოებებთან დაკავშირებით.

§ 11. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი

ე.წ. აუცილებელი მოგერიების ექსტენსიური ექსცესის სახელით,¹ შესაძლებელია, გაზდეს ბრალის ეტაპზე ბრალის გამომრიცხველი ე.წ. საპატიებელი გარემოება.²

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი პირს აუცილებელი მოგერიების უფლებას არ უსპობს იმ შემთხვევაშიც, როცა მას შეუძლია გაქცევით ან სხვა მისი პიროვნული ღირსების დამამცირებელი ქცევით თავიდან აიცილოს ხელყოფა ან საშველად მოუხმოს სხვას. კანონი არ ავალდებულებს მართლზომიერად მოქმედ პირს, რომ დაუთმოს მართლწესრიგის ხელმყოფს. სამართალს არ მოეთხოვება, რომ თავი დახაროს უმართლობის წინაშე.³

აუცილებელი მოგერიების დროს უკიდურესობით გამოწვეული მოქმედება არ შეიძლება მიმართული იყოს მესამე პირის წინააღმდეგ, რომელიც არ წარმოადგენს საფრთხის უშუალო წყაროს. მაშასადამე, აუცილებელი მოგერიების გამამართლებელი ფაქტი შემოიფარგლება ხელმყოფის სამართლებრივ სიკეთეთა დაზიანებით; მესამე პირის სამართლებრივ სიკეთეთა დაზიანების შემთხვევაში კი, არ არის გამორიცხული მართლწინააღმდეგობის ან ბრალის გამომრიცხველ სხვა გარემოებათა (მაგალითად, უკიდურესი აუცილებლობის ან საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის) გამოყენება.⁴

მაგალითად, თუ ადამიანი მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფისგან თავს დაიცავს მესამე პირის ნივთის დაზიანებით, რომელიც არ წარმოადგენს საფრთხის წყაროს, მაშინ ერთდროულად გვექნება მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ორი გარემოება: თავდამსხმელის მიმართ ადგილი ექნება აუცილებელ მოგერიებას, ხოლო

1 შეად.: B. Heinrich: Strafrecht - AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 244; G. Jakobs: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 1993, გვ. 584. გერმანულ სასამართლო პრაქტიკაზე იხ. NSLZ 1987, გვ. 20.

2 ბრალის გამომრიცხველ საპატიებელ გარემოებათა შესახებ იხ. ქვემოთ, მე-5 თავში.

3 ამ დებულების კრიტიკაზე იხ. D. Krauß: „Das Recht braucht dem Unrecht nicht zu weichen“, წიგნში: FS für Ingeborg Puppe zum 70. Geburtstag, 2011, გვ. 635.

4 შეად. K. Kühn: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 142-143.

თავი 4. მართლწინააღმდეგობა

მესამე პირის ქონების დაზიანების მიმართ აგრესიულ უკიდურეს აუცილებლობას.¹

გამონაკლის შემთხვევებში შეიძლება აუცილებელი მოგერიების დროს ზიანი მიადგეს მესამე პირთა სამართლებრივ სიკეთეს, როცა მას თავდაპირველი იყენებს, რადგან ის არის მართლწინააღმდეგო ხელყოფის შემადგენელი ნაწილი.

1.2.4. სელფოფისგან თავდაცვის სურვილი

706

შემდგომ — მესამე ეტაპად უნდა დადგინდეს აუცილებელი მოგერიების სუბიექტური ნიშნის არსებობა, კერძოდ, მომგერიებლის მიერ აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობის დამაფუძნებელი გარემოებების ცოდნა და, შესაბამისად, საკუთარი ან სხვისი სამართლებრივი სიკეთის დაცვის სურვილი.

მაგალითად: ქმართან ჩხუბისა და სიტყვიერი შეურაცხყოფის შემდეგ, ცოლი იმყოფება საძინებელ ოთახში. რამდენიმე ხნის შემდეგ, იმ ოთახში, სიბნელეში შევიდა მოჩხუბარი ქმარიც. ცოლს ეგონა, რომ იგი ბოდიშის მოსახდელად და საკოცნელად მივიდა მასთან. მიუხედავად ამისა, გაბრაზებულმა, მოკვლის წინასწარი განზრახვით, გამიზნულად ორი ტყვია ესროლა ქმარს. შემდეგ დადგინდა, რომ მამაკაცი საძინებელ ოთახში შესულა დანით ხელში, ცოლის მოსაკლავად, რის შესახებაც ამ უკანასკნელმა არ იცოდა. ცოლმა მოიგერია მასზე განზორციელებული რეალური თავდასხმა ისე, რომ სუბიექტურად არც ჰქონდა გაცნობიერებული თავდაცვის მდგომარეობა. ასეთ ვითარებაში, ჩაითვლება თუ არა ცოლის მოქმედება მართლზომიერ აუცილებელ მოგერიებად.²

707

როგორც მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების სტრუქტურის განხილვისას უკვე აღინიშნა, აუცილებელი მოგერიების სუბიექტურ მხარესთან დაკავშირებით არსებობს სამი

1 აგრესიული უკიდურესი აუცილებლობის შესახებ იხ. ქვემოთ.

2 ანალოგიური მაგალითი სასამართლო პრაქტიკიდან: RGSt 60, გვ. 261, მოცემულია წიგნში: T. Hillenkamp: 32 Probleme aus dem Strafrecht, AT, მე-13 გამოცემა, 2010, გვ. 28.

§ 11. მართლწინააღმდეგობის გამოპრიცხველი გარემოებანი

შეხედულება: პირველი მათგანი მნიშვნელოვნად და აუცილებლად არ მიიჩნევა გამართლების სუბიექტური ელემენტის არსებობას¹; მეორე პოზიცია საკმარისად მიიჩნევს აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობის ცოდნას²; მესამე, გაბატონებული პოზიცია, რომელსაც დღეისათვის ასევე მხარს უჭერს გერმანული სასამართლო პრაქტიკა, პრინციპულად მოითხოვს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების სუბიექტური ელემენტის ორივე კომპონენტის (ცოდნა და თავდაცვის მიზანი) ერთდროულად არსებობას, ამასთან, თავდაცვა შეიძლება მოქმედების ერთ-ერთი მოტივი არ იყოს³. აუცილებელი მოგერიების ობიექტური მდგომარეობის ცოდნა წარმოადგენს თავდაცვის სურვილის წინაპირობას. აქედან გამომდინარეობს „თავდაცვის სურვილთან“ დაკავშირებული ობიექტური და სუბიექტური თეორიები, რომლებიც რელევანტურია ასევე ქართული სისხლის სამართლისათვის. მათგან, ობიექტური თეორია უნდა ჩაითვალოს კანონშეუსაბამოდ (სსკ-ის 28-ე მუხლი), რადგან აუცილებელი მოგერიების დროს პირი ობიექტურად და სუბიექტურად უნდა მოქმედებდეს „თავისი ან სხვისი სამართლებრივი სიკეთის დასაცავად“.⁴

გარდა ამისა, ქართული კანონმდებლობის პოზიციიდან გამომდინარე, აუცილებელი მოგერიების ორი სახე: აუცილებელი თვით-

708

1 შეად. G. Spendel: Gegen den „Verteidigungswillen“ als Notwehrerfordernis, წიგნში: FS für Paul Bockelmann zum 70. Geburtstag, 1979, გვ. 245; G. Spendel: Notwehr und „Verteidigungswille“, objektiver Zweck und subjektive Absicht, wignSi: FS für Dietrich Oehler zum 70. Geburtstag, 1985, გვ. 197.

2 შეად. C. Roxin: Die provozierte Notwehrlage, ZStW 75 (1963), გვ. 563; C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 641; W. Gallas: Zur Struktur des strafrechtlichen Unrechtsbegriffs, წიგნში: FS für Paul Bockelmann zum 70. Geburtstag, 1979, გვ. 176; K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 110.

3 შეად. II. Welzel: Das Deutsche Strafrecht, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 92; II.-H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 328.

4 „თავდაცვის სურვილთან“ დაკავშირებით ობიექტური და სუბიექტური თეორიები და მათი არგუმენტები იხ. წიგნში: T. Hillenkamp: 32 Probleme aus dem Strafrecht, AT, მე-13 გამოცემა, 2010, გვ. 29-38.

თავი 4. მართლწინააღმდეგობა

დაცვა და აუცილებელი დახმარება თითქმის არაფრით არ განსხვავდება ერთმანეთისაგან, გარდა სწორედ სუბიექტური ელემენტის შინაარსისა. ე.წ. თავდაცვის ორმაგი ნების თეორიის მიხედვით, აუცილებელი მოგერიების დროს, თუ იგი ხორციელდება აუცილებელი დახმარების ფორმით, ხელყოფის უშუალო მომგერიებელს უნდა ჰქონდეს სხვა პირის დაცვის სურვილი და იგი იმავდროულად არ უნდა მოქმედებდეს იმ სხვა პირის ნამდვილი ნების საწინააღმდეგოდ, რომელსაც უშუალოდ შეეხება ხელყოფა. საკმარისია მისი სავარაუდო თანხმობის არსებობა და არ არის აუცილებელი, დახმარების სურვილი სიტყვით ან მოქმედებით იქნეს გამოხატული.

709

აუცილებელი მოგერიების ორი კომპონენტის — ობიექტურისა და სუბიექტურის ერთობლიობას აქვს თავისი სამართლებრივი შედეგები. აუცილებელი მოგერიების დროს ობიექტურად უნდა არსებობდეს თავდასხმა და სუბიექტურად პირს უნდა ჰქონდეს თავდაცვის მიზანი.

მაგალითად, ა.-ს მოკვლის განზრახვით მიუახლოვდა ბ. ამის შესახებ ა.-მ არ იცოდა და ბ.-ს ხულიგნური ქვენაგრძნობით მოკლავს. ობიექტურად სახეზე გვაქვს თავდასხმის მოგერიება, მაგრამ სუბიექტურად ა.-ს არ ჰქონდა თავდაცვის მიზანი. ამიტომ ეს შემთხვევა წარმოადგენს არა აუცილებელ მოგერიებას, არამედ განზრახ მკვლელობას ხულიგნური ქვენაგრძნობით, რადგან სახეზე არ არის აუცილებელი მოგერიების ორივე კომპონენტი, კერძოდ, პირს არ ჰქონდა თავდაცვის მიზანი.

710

როგორც ზემოთ, მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებათა სუბიექტური მხარის დახასიათებისას აღინიშნა, კონკრეტულად აუცილებელი მოგერიების დროსაც სუბიექტური ელემენტის არსებობის გარეშე არ არსებობს მართლზომიერება. თამაშ შავგულიძის მიხედვით, აუცილებელი მოგერიება იმით ხასიათდება, რომ მომგერიებელს აქვს კონკრეტული სამართლებრივი ინტერესის დაცვის მიზანი¹.

711

თ. შავგულიძის აზრით, აუცილებელი მოგერიების უფლება აქვს სულით ავადმყოფსა და მცირეწლოვანსაც, „ვინაიდან სულაც

¹ იხ. თ. შავგულიძე, ლ. სურგულაძე, საზოგადოებრივი საშიშროების გამომრიცხველი გარემოებანი სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში, 1988, გვ. 102.

§ 11. მართლწინააღმდეგობის გამოძრიცხველი გარემოებანი

არ არის შეუძლებელი, რომ მათ ამა თუ იმ სამართლებრივი ობიექტის დასაცავად იმოქმედონ. ფსიქიკური ნაკლი, რაც მათს ინტელექტუალურსა და ნებელობით სფეროს აზასიათებს, მართალია, ათავისუფლებთ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან, მაგრამ ეს იმას როდი ნიშნავს, რომ მიზანდასახული მოქმედება არ შეეძლოთ“!

იმ შემთხვევაში, როცა პირს სუბიექტურად არა აქვს შეცნობილი აუცილებელი მოგერიების ვითარების არსებობა, იგი დაისჯება დამთავრებული დანაშაულისათვის. ამით გამოვხატავ იმ შეხედულების საწინააღმდეგო პოზიციას, რომლის მიხედვითაც, ობიექტურად არსებული აუცილებელი მოგერიების ვითარების შემთხვევაში უნდა მოხდეს ჩადენილი ქმედების მცდელობის ანალოგიით კვალიფიკაცია⁷¹². მიმაჩნია, რომ ასეთ შემთხვევაში არ არის შესრულებული გამართლებისთვის აუცილებელი წინაპირობები, რადგან პირი მოქმედებდა აუცილებელი მოგერიების ვითარების ცოდნისა და თავდაცვის მიზნის გარეშე, რის გამოც დამთავრებული დანაშაულის მართლწინააღმდეგობა სახეზეა. არ იქნება სწორი აუცილებელი მოგერიების სუბიექტური ელემენტის ობიექტური მდგომარეობით კომპენსაცია, რის გამოც არ უნდა იქნეს ანალოგიით გამოყენებული მცდელობის კონსტრუქცია.

კლასიკურისგან განსხვავებით, ნეოკლასიკური და სხვა სისტემები, აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობის დასადგენად, ობიექტურის გარდა, მნიშვნელობას სუბიექტურ ფაქტორებსაც ანიჭებს. აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობა მხოლოდ ობიექტური კრიტერიუმით რომ დგინდებოდეს, ქმედებას ვერ მივცემდით სწორ კვალიფიკაციას. სწორი კვალიფიკაციისათვის აუცილებელია ქმედების ჩამდენი პირის მიზნის დადგენა. 713

მაგალითად, ფანჯრის ჩამტვრევა ბინის გაქურდვის მიზნით მართლსაწინააღმდეგოა და წარმოშობს აუცილებელი მოგერიების უფლებას, ხოლო ხანძრის შემთხვევაში, ბავშვის გადარჩენის მიზნით - მართლზომიერი ქმედება და არ წარმოშობს მოგერიების უფლებას.

¹ იხ. თ. შავგულიძე, ლ. სურგულაძე (1988), იქვე, გვ. 95.

² შეად.: II.-II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 329-330; G. Jakobs: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 1993, გვ. 361.

1.2.5. ხელყოფის რელევანტურობა და

მისგან თავდაცვის ნებადართულობა

1.2.5.1. შესავალი

714

აუცილებელი მოგერიების უფლება ზოგჯერ საჭიროებს ნორმატიულ შეზღუდვებს. გარკვეულ შემთხვევებში იგი შეზღუდულია ან საერთოდ გამორიცხულია სოციალურ-ეთიკური მომენტებიდან გამომდინარე¹. მთლიანობაში შეიძლება გამოიყოს ხუთი სხვადასხვა ჯგუფი, რომლებიც სხვადასხვა ავტორთან განსხვავებულად, მაგრამ საბოლოო ჯამში შინაარსობრივად ისე არის ჩამოყალიბებული, როგორც ქვემოთ იქნება წარმოდგენილი. ასეთი ნორმატიული შეზღუდვის შემთხვევები და პირობები სისხლის სამართლის კანონით პირდაპირ არ არის განსაზღვრული, არამედ წარმოადგენს დოგმატიკისა და სამოსამართლო სამართლის პროდუქტს და მნიშვნელოვანია ქართული სისხლის სამართლისთვისაც.

715

აუცილებელი მოგერიების უფლების სოციალურ-ეთიკურ შეზღუდვასთან დაკავშირებით სისხლის სამართალში ჩამოყალიბდა *სამსაფეხურიანი* თეორია, რომელიც მოითხოვს, რომ პირველ რიგში ამოწურულ იქნეს საფრთხისთვის თავის არიდების ან მისი სხვაგვარად აცილების ყველა შესაძლებლობა, მეორე ეტაპზე, შესაძლებლობის ზღვრამდე, მოხდეს თავდაცვითი მოქმედებებით თავდამსხმელის შეკავება, ამისთვის შესაძლოა, გარკვეული რისკიც კი იქნეს გაწეული და მხოლოდ ამის შემდეგ შეიძლება თავდამსხმელის მიმართ მოგერიების განხორციელება მისთვის დაზიანების მიყენების გზით.²

1 იხ.: K. Kühn: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 170-210; J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 123-127; H. Matt: Strafrecht, Allgemeiner Teil I, 1996, გვ. 136-143; R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 146-154; H. Fuchs: Österreichisches Strafrecht, AT I, მე-6 გამოცემა, 2004, გვ. 145-148; G. Stratenwerth: Schweizerisches Strafrecht, AT I, მე-3 გამოცემა, 2005, გვ. 242-244.

2 შეად. K. Kühn: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 206; R. Ren-

1.2.5.2. აუცილებელი მოგპრიების უფლების

სოციალურ-ეთიკური შეზღუდვები

თანამედროვე სისხლის სამართალში ჩამოყალიბდა აუცილებელი მოგერიების უფლების სოციალურ-ეთიკური შეზღუდვის შემდეგი შემთხვევები: 716

(1) უმნიშვნელო ხელყოფა, ისევე როგორც თავდაცვისა და თავდასხმის ხასიათისა და საშიშროების აშკარა ურთიერთშეუსაბამობა, მაქსიმალურად ზღუდავს ან საერთოდ გამორიცხავს აუცილებელი მოგერიების უფლებას.

მაგალითად, ა. გადაძვრა ბ.-ს ბაღში ვაშლის მოპარვის მიზნით. ამ დროს, თუ ბ.-მ მოკლა ა. ან მიაყენა ჯანმრთელობის დაზიანება, ბ. დაისჯება, ვინაიდან ა.-ს მოქმედება (ვაშლის მოპარვა) წარმოადგენს სამართლებრივი სიკეთის დაზიანებას, მაგრამ არ არის სისხლისსამართლებრივად რელევანტური, ანუ სოციალურად მნიშვნელოვანი სამართლებრივი ხელყოფა, რის გამოც, ბ.-ს მოქმედება არ ჩაითვლება მართლწომიერად.

ამ დროს ხელყოფა უნდა იქნეს მოთმენილი ან უმნიშვნელო ხელყოფაზე სამართლებრივი სიკეთის არსებითი დაზიანების გარეშე რეაგირებული. ზატოვნად რომ ითქვას, სისხლის სამართალი არ უშვებს „ბელურებზე ზარბაზნებით ნადირობას“.

აუცილებელი მოგერიების დროს ხელყოფის რელევანტურობა განისაზღვრება ხელყოფის ობიექტის სამართლებრივი მნიშვნელობით. თუ რა ღირებულების ნივთის ხელყოფა ითვლება უმნიშვნელოდ, საკამათოა.¹ 717

ზოგადად, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-2 მუხლის მიხედვით, ქონებრივი სამართლებრივი სიკეთის გა-

gier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 146.

1 მაგალითად, როქსინი საორიენტაციოდ მიუთითებს 50 ევროს. ასეთი ღირებულების ზღვრის განსაზღვრის დროს იგი მნიშვნელოვნად მიიჩნევს ასევე მთლიანი კონკრეტული საქმის გარემოებებს, მათ შორის, დაზარალებულის ქონებრივ მდგომარეობას. შეად. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 700.

თავი 4. მართლწინააღმდეგობა

დასარჩენად ადამიანის მოკვდინება შეიძლება თუ არა ჩაითვალოს აუცილებელ მოგერიებად, ცალკე თემაა, რაზეც საუბარი იქნება ქვემოთ.

718

(2) არაბრალუნარიანი, შეურაცხადი, პირის მხრიდან ხელყოფის დროს აუცილებელი მოგერიების უფლება შეზღუდულია. პირი ასეთ თავდასხმას, შეძლებისდაგვარად, შეგნებულად უნდა განერიდოს, ამასთან, ხელმყოფის მიმართ, გამოყენებულ უნდა იქნეს, რაც შეიძლება მეტი, დეფენზიური (თავდაცვითი), ვიდრე აგრესიული (ზიანის მიმყენებელი) მოქმედებები. ამ ჯგუფში უნდა მოვიანოთ ბავშვის, ფსიქიკურად ავადმყოფის ან მთვრალი ადამიანის პროვოკაციული მოქმედება, რომელიც არის შეურაცხად ან შეზღუდული შერაცხადობის მდგომარეობაში. აქვე შეიძლება განვიხილოთ ე.წ. იძულებითი უკიდურესი აუცილებლობის შემთხვევა, რომელიც წარმოადგენს არა მართლწინააღმდეგობის, არამედ ბრალის გამომრიცხველ საპატიებელ გარემოებას.

ვენის უნივერსიტეტის პროფესორი *ჰელმუტ ფუქსი* თავის სახელმძღვანელოში¹ სწორად მიუთითებს, რომ ალკოჰოლის ან ნარკოტიკის ზეგავლენის ქვეშ მყოფი პირის მიერ განხორციელებული თავდასხმის მოსაგერიებლად აუცილებელი მოგერიების უფლება არ უნდა შეიზღუდოს. დასაბუთება არის ის, რომ ასეთი პირი კანონის განსაკუთრებული დაცვის ქვეშ არ იმყოფება, რადგან იგი ახორციელებს სოციალურად საზიანო ქმედებას.

719

(3) როცა ხელყოფა ხდება ახლო სოციალურ ურთიერთობებში მყოფი ადამიანის მიერ, ოჯახურ და ახლობლურ სფეროში და ადგილი აქვს მსუბუქ დაზიანებებს, აუცილებელი მოგერიების უფლება შეზღუდულია. ამ შემთხვევაშიც პირი მოგერიებას ახლობლისთვის ზიანის მიყენების გზით უნდა მოერიდოს და უნდა მიმართოს უფრო თავდაცვით საშუალებებს.²

ამ შემთხვევაშიც *ფუქსი*³ ოჯახურ წრეში აუცილებელი მო-

1 იხ. *H. Fuchs: Österreichisches Strafrecht, AT I*, მე-6 გამოცემა, 2004, გვ. 148.

2 ამ საკითხზე იხ. *C. Roxin: Strafrecht, AT I*, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 701-705; *K. Kühl: Strafrecht, AT*, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 185-188.

3 იხ. *H. Fuchs: Österreichisches Strafrecht, AT I*, მე-6 გამოცემა, 2004,

§ 11. მართლსაწინააღმდეგობის გამოშვებული გარემოებანი

გერიების უფლების შეზღუდვას სამართლიანად არ ეთანხმება და კითხულობს: რატომ არ უნდა ჰქონდეს ცოლს უფლება, აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობაში მოგერიის მთვრალი მეუღლის თავდასხმა, რომელიც მას ისეთ ცემას უპირებს, რომ შესაძლებელია, „საავადმყოფოში გააძეოს“.

(4) მოგერიების უფლებას გამოშვებავს ან ზღუდავს გამოჩნული ან სოციალურ-ეთიკურად სხვაგვარად დასაძრახი მართლსაწინააღმდეგო პროვოკაციით გამოწვეული თავდასხმის მდგომარეობა. 720

(ა) გაბატონებული შეხედულებით, აუცილებელი მოგერიების გამოჩნული, ზოგ შემთხვევაში კი, უფრო ფართოდ, შეგნებული პროვოკაცია არ იძლევა აუცილებელი მოგერიების უფლებას. საჭიროა, რომ ასეთი პროვოკაცია გამოიხატოს სოციალურ-ეთიკურად დასაძრახ ქმედებაში. არის თუ არა სავალდებულო, რომ ასეთი პროვოკაციული ქცევა წარმოადგენდეს მართლსაწინააღმდეგოს, იწვევს აზრთა სხვადასხვაობას. გაბატონებული შეხედულება სწორად მოითხოვს პროვოკაციული მოქმედების მართლსაწინააღმდეგობას.¹ მაშასადამე, თუ წინარე პროვოკაციული მოქმედება არ არის სოციალურ-ეთიკურად დასაძრახი და მართლსაწინააღმდეგო, მაშინ არ არსებობს აუცილებელი მოგერიების უფლების შეზღუდვის საფუძველიც. 721

(ბ) აუცილებელი მოგერიების არაგანზრახი, განსაკუთრებით გაუცნობიერებელი, მაგრამ სოციალურ-ეთიკურად დასაძრახი მართლსაწინააღმდეგო პროვოკაციის დროს აუცილებელი მოგერიების უფლება არსებობს მხოლოდ შეზღუდულად. პირველ ეტაპზე პირი უნდა შეეცადოს ხელმყოფისთვის თავის არიდებას გაქცევით ან საშველად უნდა უხმოს სხვა მესამე პირებს. მეორე ეტაპზე იგი უნდა შეეცადოს მოგერიებას მხოლოდ თავდაცვითი საშუალებებით და მხოლოდ ამის შემდეგ, მესამე ეტაპზე, შეუძლია მოგერიება

გვ. 148.

1 იხ. C. Roxin: Die „sozialethischen Einschränkungen“ des Notwehrrechts, ZStW 93 (1981) გვ. 90-91; C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 693; W. Perron წიგნში: A. Schönke, H. Schröder: Strafgesetzbuch, Kommentar, 28-ე გამოცემა, 2010, გვ. 645.

თავი 4. მართლწინააღმდეგობა

ხელმოყოფის სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების გზით (ე.წ. სამსაფეხურიანი თეორია).¹

722

(5) აუცილებელი დახმარება, გამოხატული წამებაში ან წამების მუქარაში, სოციალ-ეთიკური მომენტებიდან გამომდინარე, არ არის მართლზომიერი². ერთ-ერთ საკამათო შემთხვევას წარმოადგენს პოლიციის მხრიდან, მძევლად ხელში ჩაგდებულ უდანაშაულო ადამიანთა სიცოცხლის გადასარჩენად, ტერორისტების მიმართ იძულების ან იძულების მუქარის გამოყენების ნებადართულობა, როცა მხოლოდ ამ გზით არის შესაძლებელი მძევლის სიცოცხლის გადასარჩენად აუცილებელი ინფორმაციის მოპოვება. ასეთი დახმარების მართლზომიერების სოციალ-ეთიკური შეზღუდვის დასაბუთება ხდება იმ არგუმენტზე მითითებით, რომ წამება და წამების მუქარა, განხორციელებული საჯარო ხელისუფლების წარმომადგენლების მხრიდან, აბსოლუტურად და ყოველგვარი გამონაკლისის გარეშე, აკრძალულია საერთაშორისო სამართლით, ასევე სამართლებრივი სახელმწიფოს კონსტიტუციით, პოლიციის შესახებ საჯარო-სამართლებრივი და სისხლის სამართლის კანონმდებლობით.³ კერძო ფიზიკური პირების, მაგალითად, მშობლების მხრიდან საკუთარი შვილის გადასარჩენად აუცილებელი ინფორმაციის მოსაპოვებლად წამების აკრძალვის აბსოლუტური ხასი-

1 პროვოკაციის დროს აუცილებელი მოგერიების ეს ე.წ. სამსაფეხურიანი თეორია გასული საუკუნის 70-იან წლებში განავითარა გერმანიის ფედერალურმა უზენაესმა სასამართლომ. იხ. BGHSt 24, გვ. 356, BGHSt 26, გვ. 256; BGHSt 39, გვ. 374; BGHSt 42, გვ. 97. ამ საკითხზე იხ. C. Roxin: Die „sozialethischen Einschränkungen“ des Notwehrrechts, ZStW 93 (1981) გვ. 88; B. Schünemann: Die deutschsprachige Strafrechtswissenschaft nach der Strafrechtsreform, GA, 1985, გვ. 369; K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 206.

2 შეად. F. Jeßberger: „Wenn Du nicht redest, füge ich Dir große Schmerzen zu“, ჟურნალში: Jura 2003, გვ. 713.

3 ამ უკანასკნელ პერიოდში წამებისა და წამების აკრძალვისადმი ასეთი აბსოლუტური მიდგომა კიდევ ერთხელ დადასტურა ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ. იხ. სტრასბურგის სასამართლოს დიდი პალატის გადაწყვეტილება: გეფგენი გერმანიის წინააღმდეგ (Gefgen v. Germany), 2010 წლის 1 ივნისი.

§ 11. მართლწინააღმდეგობის გამოძრიცხველი გარემოებანი

ათის რელატივიზაცია კი, ხდება იმ გზით, რომ მათი მოქმედებაც, მართალია, ითვლება მართლსაწინააღმდეგოდ, მაგრამ შესაძლებლად მიიჩნევა ბრალის გამოძრიცხველ საპატიებელ გარემოებაზე მითითება.¹

1.2.5.3. შეჯამება

აუცილებელ მოგერიებასთან დაკავშირებით ცალკე იქნა განხილული მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფის რელევანტურობისა და მისგან თავდაცვის ნებადართულობის საკითხი. ამასთან დაკავშირებით გამოყოფილ იქნა შემთხვევათა ჯგუფები, რომლებიც სოციალ-ეთიკური მომენტებიდან გამომდინარე, ახდენს აუცილებელი მოგერიების უფლების ნორმატიულ შეზღუდვას ან საერთოდ გამორიცხავს მას. მათგან განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია აუცილებელი მოგერიების პროვოკაცია, რომელიც აქვე ქვემოთ უფრო კონკრეტულად ცალკე იქნება განხილული.

1.3. აუცილებელი მოგერიების პროვოკაცია

1.3.1. შესავალი

აუცილებელი მოგერიების პროვოკაციის ინსტიტუტი პირდაპირ არ არის გათვალისწინებული სისხლის სამართლის კოდექსით, არამედ წარმოადგენს ე.წ. დაუწერელ ნორმას და მისი გამოყენება შეიძლება აუცილებელი მოგერიების უფლების სოციალურ-ეთიკური შეზღუდვის ან ამ უფლების მთლიანად გამორიცხვის საფუძვლად. ამასთან, არსებობს საკითხისადმი სხვაგვარი მიდგომისა და, პროვოკაციის მიუხედავად, პროვოკატორის აუცილებელი მო-

¹ აზრთა სხვადასხვაობა იმასთან დაკავშირებით, შესაძლებელია თუ არა წამება ან წამების მუქარა ადამიანის სიცოცხლის გადასარჩენად, წიგნში უფრო კონკრეტულად იქნება განხილული ქვემოთ, „ინდივიდუალური ბრალისადმი“ მიძღვნილ ცალკე, მე-5 თავში.

თავი 4. მართლსაწინააღმდეგობა

გერეების უფლების ხელშეუხებლობის მტკიცების შესაძლებლობა, იმ არგუმენტზე მითითებით, რომ პროვოცირებულს უფლება არა აქვს, წამოეგოს „პროვოკატორის ანკესზე“ და განახორციელოს მასზე მართლსაწინააღმდეგო თავდასხმა. ყოველ შემთხვევაში, აუცილებელია, პროვოკაციულ მოქმედებასა და პროვოცირებულის მიერ განხორციელებულ თავდასხმას შორის არსებობდეს ურთიერთკავშირი, რაც გამოწვეული იქნება პროვოკატორის თანაპასუხისმგებლობით¹.

1.3.2. აუცილებელი მოგერიების პროვოკაციის სახეები

725

სამართლებრივი შედეგის თვალსაზრისით, ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, ერთმანეთისგან შეიძლება განვასხვავოთ მართლსაწინააღმდეგოდ ჩადენილი გამიზნული და *სოციალურ-ეთიკურად სხვაგვარად დასაძრავი* პროვოკაციის სახეები.

მაგალითად, ჩიბურდანიძე მივიდა თანაუბნელის საცხოვრებელ კორპუსთან, დაურეკა მობილურ ტელეფონზე, მიაყენა სიტყვიერი შეურაცხყოფა და შეაგინა იმ განზრახვით, რომ ამით გაელაზნებინა და შეურაცხყოფისა და გინების საპასუხოდ მიეღო მისგან თავდასხმა. მას უნდოდა ესარგებლა ამ სიტუაციით და გაბრაზებული თანაუბნელი მოეკლა. თვითონ კი, წინასწარ მოემზადა ამ სიტუაციისთვის იმით, რომ ცეცხლსასროლი იარაღი ჩაიდო ჯიბეში. ისარგებლა რა მის მიერ მოწყობილი ამ ვითარებით, პროვოცირებული თავდასხმელი მასზე განხორციელებული მართლსაწინააღმდეგო თავდასხმის დროს ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენებით მოკლა. შეიძლება თუ არა ჩიბურდანიძის მოქმედება ჩაითვალოს მართლზომიერად?

ამ მაგალითში აღწერილია გამიზნული აუცილებელი მოგერიების პროვოკაციის მდგომარეობა. პირი თავისი პროვოკაციული მოქმედების ჩადენის დროს შეიძლება დარწმუნებული იყოს, მაგრამ ასევე შესაძლებელია, შეგნებულად უშვებდეს მასზე პრო-

1 შეად. C. Roxin: Anmerkung, JZ. 2003, გვ. 966.

§ 11. მართლწინააღმდეგობის გამოძრეცხველი გარემოებანი

ვოცირებულის შესაძლო თავდასხმას და სურდეს ასეთი სიტუაციის გამოყენება თავდასხმელისთვის ანგარიშის გასასწორებლად.

(1) გაბატონებული შეხედულების მიხედვით, თუ მომგერიებელმა თავდასხმის პროვოკაცია მოაწყო, რათა თავდასხმელი აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობაში მოექცა (ე.წ. გამიზნული პროვოკაცია), მისი მოქმედება არ შეიძლება ჩაითვალოს მართლზომიერად. იგი უნდა დაისაჯოს განზრახი დანაშაულის ჩადენისთვის (ე.წ. სამართლის ბოროტად გამოყენების თეორია).¹

(2) ავტორთა მეორე ჯგუფი გამიზნული პროვოკაციისას პროვოკატორს აძლევს აუცილებელი მოგერიების სრულ უფლებას, რადგან მასზე ზორციელდება, მართალია, მის მიერ პროვოცირებული, მაგრამ მაინც მართლსაწინააღმდეგო თავდასხმა. ამ ავტორთა მიხედვით, პროვოკაცია პროვოცირებულის თავდასხმას არ უსპობს მართლსაწინააღმდეგო ხასიათს, რის გამოც პროვოკატორი, ვისაც თავს ესხმის მისგან პროვოცირებული, არ შეიძლება სამართალმა დაცვის გარეშე დატოვოს.²

(3) სხვა ავტორთა მიხედვით, ასეთ პროვოკატორს მთლიანად არ ერთმევა აუცილებელი მოგერიების უფლება. პირველ რიგში, მას აქვს თავდასხმის თავიდან აცილების ვალდებულება, მათ შორის, მსუბუქი დაზიანებების თავის თავზე მიღების გზითაც. ამ თვალსაზრისის მიხედვით, თუ პროვოკაციის შემდეგ საფრთხის აცილება შეუძლებელია, მაშინ პროვოკატორსაც უნდა ჰქონდეს აუცილებელი მოგერიების უფლება, რადგან სამართალმა იგი არ უნდა დატოვოს გამოუვალ მდგომარეობაში.³

ლიტერატურაში გამოთქმულია თვალსაზრისი, რომ ზოგადად, საკმარისია, აუცილებელი მოგერიების პროვოკაცია გამოწვეული იყოს სოციალურ-ეთიკურად დასაძრახი მოქმედებით (მაგალითად, გინება, უწმაწური სიტყვებით მიმართვა და სხვა შემაწუხებელი

1 იხ.: C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 687-688; J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 125-126.

2 იხ., მაგალითად, J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 364.

3 ასე, მაგალითად, H.-H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 346-347.

თავი 4. მართლწინააღმდეგობა

ასოციალური, ამორალური ქცევა), რომელიც ეწინააღმდეგება სოციალური ეთიკის ნორმებს, მაგრამ შეიძლება სამართლებრივად არ იყოს აკრძალული და სავალდებულო არ არის პროვოკატორის მიერ თავდამსხმელის მართლწინააღმდეგო, ბრალეული მოქმედებით პროვოცირება.¹ საკითხისადმი ასეთი მიდგომით, ზოგადად, ძალზე ფართოვდება აუცილებელი მოგერიების პროვოკაციის შემთხვევები.

730

სამართლებრივად ნებადართული ან სოციალურად მიღებული ქმედება არ შეიძლება იწვევდეს აუცილებელი მოგერიების არავითარ შეზღუდვას, თუნდაც იგი მიზნად ისახავდეს სხვა ადამიანის თავდასხმის პროვოცირებას.

მაგალითად, პირმა მისთვის უცნობ შეიარაღებულ თავდამსხმელს დააცადა ბინაში შემოსვლა და ამის შემდეგ მის მიმართ განახორციელა მართლწინააღმდეგო მოგერიების უფლება. სხვა შემთხვევაში, პირმა სპეციალურად შეარჩია ქლაქკარეთ საჩიფათო ადგილები სასაიერნოდ, სადაც შეიძლებოდა იგი გაეძარცვათ და ამ ვითარებაში განახორციელა თავდამსხმელის მოგერიება. მიუხედავად იმისა, რომ ასეთი მოქმედებები წარმოადგენს არაგონივრულ პროვოკაციულ ქცევას, პირს არ უსპობს აუცილებელი მოქმედების უფლებას.²

მაშასადამე, ასეთ დროს პროვოკაციული წინარე მოქმედება არ გამორიცხავს აუცილებელი მოგერიების უფლებას და იგი შეიძლება რეალიზებულ იქნეს ჩვეულებრივი წესით.

მაგალითად, ვინც გვიან ღამით ლისის ტბის ტერიტორიაზე მიდის სასაიერნოდ მეგობარ გოგონასთან ერთად, თუმცა იცის, რომ შესაძლებელია, ამ დროს მათზე განახორციელდეს თავდასხმა,

1 იხ. K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 191-192. თავდაპირველად ასეთ პოზიციას ავითარებდა კლაუს როქსინი, რომელიც საკმარისად მიიჩნევდა პროვოცირებული ქცევის წინააღმდეგობას სოციალურ-ეთიკურ ღირებულებებთან. იხ. J.C. Roxin: Die provozierte Notwehrlage, ZStW 75 (1963) გვ. 570. მოგვიანებით მან ეს პოზიცია შეცვალა ასეთ ქცევათა მართლწინააღმდეგობაზე მითითებით შეზღუდვით. შეად. C. Roxin: Die „sozial-ethischen Einschränkungen“ des Notwehrrechts, ZStW 93 (1981) გვ. 90-91; 2 შეად. R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 150.

§ 11. მართლწინააღმდეგობის გამოპრიცხველი გარემოებანი

შეუძლია, ჩვეულებრივად გამოიყენოს აუცილებელი მოგერიების უფლება, თუ მათზე რეალურად განხორციელდება მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფა.

მხარდაჭერას იმსახურებს თვალსაზრისი, რომლის მიხედვით, იმ პირს, ვინც მასზე ან სხვაზე განხორციელებული ხელყოფა გამოიწვია, ან ვისაც შეეძლო თავიდან აეცილებინა აუცილებელი მოგერიების სიტუაციაში ჩავარდნა, სრულად აქვს მოგერიების უფლება, როცა სამართლებრივი სიკეთე ფაქტობრივად მართლსაწინააღმდეგო თავდასხმის მდგომარეობაში აღმოჩნდება¹. 731

ამასთან დაკავშირებით, ფუქსი აყენებს სოციალურ-ეთიკურად დასაძრახი, მაგრამ არამართლსაწინააღმდეგო პროვოკაციის შემთხვევას და ცდილობს, დაასაბუთოს აუცილებელი მოგერიების უფლების არსებობა: ვინც გვიან ღამით ქალაქგარეთ მეტროთი შეგნებულად მგზავრობს, რათა ბოროტმოქმედები დაესხნენ თავს, ამასთან, მის შესაძლებლობებზე დაყრდნობით, ფიქრობს, თავდამსხმელი აუცილებელი თავდაცვის უფლებით მოიგერიოს, მართალია, აუცილებელი მოგერიების სიტუაციას უკეთებს პროვოკაციას, მაგრამ სანამ თავდამცველი მეტს არ გააკეთებს, ვიდრე მისი თავდაცვისთვის აუცილებელია, არ არსებობს კანონიერი საფუძველი იმის დასამტკიცებლად, თუ რატომ არ უნდა შეეძლოს აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობით თავის გამართლება². 732

თუ პირმა მის მიმართ განხორციელებული თავდასხმა, მართალია, არა განზრახ, მაგრამ წინდახედულობის ნორმის მართლსაწინააღმდეგოდ დარღვევით გამოიწვია, მაშინ აუცილებელი მოგერიების უფლება გაბატონებული შეხედულებით შეზღუდულად არსებობს. ამ დროს პროვოკაციული წინარე მოქმედება ყოველთვის არ გამოპრიცხავს აუცილებელი მოგერიების უფლებას და ეს უფლება შეიძლება რეალიზებულ იქნეს ჩვეულებრივი წესით. 733

როგორც უკვე აღინიშნა, ე.წ. სამსაფეხურიანი თეორიის მიხედვით, პირველ ეტაპზე პროვოკატორს მოეთხოვება ხელყოფის თავიდან აცილება წებისმიერი შესაძლებელი გზით, მათ შორის, 734

1 იხ. H. Fuchs: Österreichisches Strafrecht, A¹ I, მე-6 გამოცემა, 2004, გვ. 146.

2 იხ. H. Fuchs (2004), იქვე, გვ. 147.

უკან დახევით, მეორე ეტაპზე თავდაცვითი მოქმედებების განხორციელება და მხოლოდ ამის შემდეგ, მესამე ეტაპზე, აქვს მის მიერ პროვოცირებული თავდამსხმელის მოგერიების უფლება მისთვის დაზიანების მიყენების გზით.¹

1.3.3. აუცილებელი მოგერიების პროვოკაციის თეორიები

735 სისხლის სამართლის დოგმატიკაში განვითარდა აუცილებელი მოგერიების პროვოკაციის მოძღვრება. ასეთი პროვოკაციის დასჯადობასთან დაკავშირებით დოგმატიკაში შეიქმნა სხვადასხვა თეორიები², რომლის წარმომადგენლებიც ერთი და იმავე შემთხვევაზე სხვადასხვაგვარ სამართლებრივ შეფასებას აკეთებენ. აქვე ქვემოთ მოკლედ განხილული იქნება თეორიათა ორი ჯგუფი, რომლებიც პროვოკაციის დროს აუცილებელი მოგერიების უფლებას მთლიანად გამორიცხავს, ზღუდავს ან ხელშეუხებელს ტოვებს.

736 (1) აუცილებელი მოგერიების უფლების გამომრიცხველი თეორიები:

(ა) გაბატონებულია ე.წ. უფლების ბოროტად გამოყენების თეორია³, რომლის მიხედვით, ვინც თავდასხმას გამიზნულად გაუკეთებს პროვოცირებას, რათა „აუცილებელი მოგერიების მანტიით“ შეძლოს სხვისთვის დაზიანების მიყენება, მოქმედებს უფლების ბოროტად გამოყენებით და ამიტომ არც ერთ შემთხვევაში არ შეუძლია აუცილებელ მოგერიებაზე აპელირება.

1 შეად. J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 123; B. Heinrich: Strafrecht - AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 145.

2 იხ. T. Hillenkamp: 32 Probleme aus dem Strafrecht, AT, მე-13 გამოცემა, 2010, გვ. 15-22.

3 გერმანულად: Rechtsmissbrauchstheorie. შეად.: H. Welzel: Das Deutsche Strafrecht, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 88; C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 687; J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 125; W. Groppe: Strafrecht, AT, მე-3 გამოცემა, 2005, გვ. 209.

(ბ) ე.წ. თანხმობის თეორიის¹ მიხედვით, თავდამსხმელის პროვოცირებით პროვოკატორი ნებაყოფლობით აცხადებს უარს საკუთარი სამართლებრივი სიკეთის დაცვაზე, რის გამოც, მის მიერ განხორციელებული მოგერიება არ წარმოადგენს აუცილებელი მოგერიებით გამართლებულ თავდაცვას. 737

(გ) ე.წ. *actio illicita in causa*—თეორიის² მიხედვით, მოგერიება მისი ჩადენის მომენტში წარმოადგენს ნებადართულ მოქმედებას, რადგან ზორციელდება მართლსაწინააღმდეგო თავდასხმის წინააღმდეგ, მაგრამ აკრძალულია მის საწყის — პროვოცირების მომენტში, რის გამოც, არ წარმოშობს აუცილებელი მოგერიების უფლებას. 738

(2) აუცილებელი მოგერიების უფლების ნებადართავი ან შემზღუდავი თეორიები: 739

(ა) ე.წ. სამართლის დაცვის თეორიის³ მიხედვით, აუცილებელი მოგერიების უფლება არ არის შეზღუდული გამიზნული პროვოკაციის დროსაც, რადგან ამ დროს პროვოცირებულის მხრიდან პროვოკატორის მიმართ ზორციელდება მართლსაწინააღმდეგო თავდასხმა. პროვოკატორი არ კარგავს უფლებას, გამოვიდეს უმართლობისგან სამართლის დამცველი. სამართალმა უმართლობის წინაშე არ უნდა დახაროს თავი. ამ თეორიის კრიტიკის დროს უმეტესად მიუთითებენ იმაზე, რომ პროვოკატორს, უფლების ბოროტად გამოყენების გამო, აუცილებელი მოგერიების გამოყენების უფლება არ უნდა მიეცეს.

1 გერმანულად: *Einwilligungstheorie*. იხ. R. Maurach, H. Zipf: *Strafrecht*, AT I, მე-8 გამოცემა, 1992, გვ. 368.

2 ქართულად: „მოქმედება, რომელიც საწყისში არ არის ნებადართული“. იხ. E. Schmidhäuser: *Strafrecht*, AT, Studienbuch, მე-2 გამოცემა, 1984, გვ. 162; K. Lenckner: *Notwehr bei provoziertem und verschuldetem Angriff*, GA 1961, 303.

3 გერმანულად: *Rechtswährungstheorie*. იხ. J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: *Strafrecht*, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 364-365; H. Matt: *Strafrecht*, AT I, 1996, გვ. 147; W. Mitsch: *Nothilfe gegen provozierte Angriffe*, GA 1986, გვ. 545; W. Mitsch: *Notwehr gegen fahrlässig provozierten Angriff*, JuS 2001, გვ. 751.

740

(ბ) მხარდაჭერას იმსახურებს ე.წ. თავდაცვის თეორია¹, რომლის მიხედვით, პროვოკატორის თავდაცვითი მოქმედება გამართლებულია გარკვეული შეზღუდვებით, კერძოდ, თუ მას პროვოკაციის შემდეგ, მოგერიების გარდა, სხვაგვარად, მაგალითად, უკან დახევით, არა აქვს თავდასხმის აცილებისა და თავდაცვის შესაძლებლობა.

1.3.4. შეჯამება

741

აუცილებელი მოგერიების პროვოკაციის დროს, მით უმეტეს, არაგამიზნული პროვოკაციის შემთხვევაში, პირს არ უნდა მოეთხოვოს, რომ უარი თქვას აუცილებელი მოგერიების უფლების გამოყენებაზე. უფრო მეტიც, არც გამიზნული პროვოკაციის დროს უნდა არსებობდეს ისეთი ხელყოფის თავის თავზე მიღების აბსოლუტური ვალდებულება, რომელშიც მოსალოდნელია მართლსაწინააღმდეგო დაზიანება. მაშასადამე, გაბატონებული ე.წ. სამართლის ბოროტად გამოყენების თეორიის საწინააღმდეგოდ, განზრახ პროვოცირებული მართლსაწინააღმდეგო თავდასხმის დროსაც პირს უნდა შეუნარჩუნდეს აუცილებელი მოგერიების უფლება. მომგერიებელს მაქსიმუმ მხოლოდ ის შეზღუდვა შეიძლება დაუწესდეს, რომელსაც აყენებს ე.წ. თვითდაცვის თეორია.

742

მართლაც, პროვოკაციის მიუხედავად, თავდამსხმელის ხელყოფა წარმოადგენს მართლსაწინააღმდეგოს, ხოლო მოგერიება ზორციელდება თავდაცვის მიზნით. აუცილებელი მოგერიების მართლზომიერების პირობები სახეზეა, რის გამოც პირს მოგერიების უფლება არ უნდა წაერთვას. თუ პირს ასეთი უფლება მოესპობა, მაშინ სამართალი უმართლობის წინაშე აღმოჩნდება თავდაზრილი. თუ აუცილებელი მოგერიების პროვოკაციის დროს პირს არ ექნება მოგერიების უფლება, მაშინ ღება საკითხი, თუ როგორ

1 გერმანულად: *Selbstschutzhtheorie*. იხ.: II.-II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 346-347; G. Jakobs: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 1993, გვ. 403-404; K. Kühn: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 199.

უნდა დასაბუთდეს მომგერიებლის პასუხისმგებლობა, როცა მისი მოქმედება აუცილებელი მოგერიების ყველა პირობას აკმაყოფილებს. ამასთან დაკავშირებით სისხლის სამართალში ჩამოყალიბდა სამართლებრივი ინსტიტუტი: *actio illicita in causa* (მოქმედება, რომელიც საწყისში არ არის ნებადართული), რომელიც ცდილობს დაასაბუთოს იმ პირის პასუხისმგებლობა, ვინც დასაძრახი ფორმით, ეი გამიზნულად ან სხვაგვარად გასაკიცხად აუცილებელი მოგერიების ან უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობას გამოიწვევს. ამ თეორიის მიხედვით, მართლწინააღმდეგობის შემოწმების დროს მნიშვნელოვანია არა უკიდურესობით გამოწვეული მოქმედება, არამედ პროვოცირებული წინარე ქცევა. სიტუაციის პროვოკაციის გამო, თავდამცველი შეიძლება დაისაჯოს პროვოკაციული ქმედებისათვის *actio illicita in causa*-ს წესების მიხედვით, რადგან მისი მოქმედება იყო მიზეზი არა მარტო თავდასხმის განხორციელებისთვის, არამედ ასევე თავდამსხმელის დაზიანებისთვისაც.

სისხლის სამართლის დოგმატიკაში *actio illicita in causa*-ს სახელწოდებით ცნობილი თეორია უარყოფილ უნდა იქნეს, რადგან არ შეიძლება, წინარე მოქმედებით გამოწვეული ქმედებისთვის დაისაჯოს ის, ვინც თუნდაც სოციალურ-ეთიკურად დასაძრახი ქცევით პროვოცირებულ თავდასხმას აუცილებელი მოგერიების მართლწინააღმდეგობის პირობების დაცვით მოიგერიებს.

1.4. ქონებრივი სამართლებრივი სიკეთის დაცვის უფლება აუცილებელი მოგერიების დროს

744 აუცილებელი მოგერიების დროს სამართლებრივი დაცვის ობიექტი შეიძლება იყოს როგორც პიროვნება, ასევე ქონებრივი სამართლებრივი სიკეთე.

745 როცა თავდასხმა ხდება ქონებრივ (მატერიალურ) სიკეთეზე, აუცილებელი მოგერიების ფარგლები შეზღუდულია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-2 მუხლის მე-2 (ა) აბზაცით.¹ ეს ნორმა კრძალავს მატერიალური სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენის მიზნით გამიზნულ მკვლელობას.

746 საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 28-ე მუხლიდან გამომდინარეობს კონვენციის ამ ნორმის ისეთი ინტერპრეტაცია, რომ იგი იცავს სიცოცხლის უფლებას და მის დაცვას სახელმწიფოს ავალდებულებს. ამიტომ, სახელმწიფო ხელისუფლების წარმომადგენლის მიერ პირის გამიზნული განზრახი მკვლელობა ქონების გადარჩენის მიზნით, წარმოადგენს კონვენციით დაცული სიცოცხლის უფლების ხელყოფას. არგუმენტაცია შეიძლება ორი სხვადასხვა პოზიციიდან:

(1) საერთაშორისო ხელშეკრულების მოქმედების სფეროს მიხედვით, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია არეგულირებს ურთიერთობებს მხოლოდ სახელმწიფოსა და პიროვნებას შორის და, შესაბამისად, კრძალავს ადამიანის მოკვდინებას მხოლოდ ამ და არა ფიზიკურ პირთა შორის ურთიერთობებში;

(2) შინაარსის მიხედვით, ადამიანის მოკვდინება ქონების გადარჩენის მიზნით სოციალურ-ეთიკური თვალსაზრისით უნდა ჩაითვალოს აშკარად ურთიერთშეუსაბამოდ.

747 ზოგიერთ ქვეყანაში, მაგალითად, შვეიცარიაში, განვითარებული დოქტრინა უფრო შორს მიდის და არამართლზომიერად მიიჩნევს განზრახი სიცოცხლის ყოველგვარ მოსპობას აუცილებელი მოგერიების დროს ქონებრივი (მატერიალური) სამართლებრივი

¹ აუცილებელი მოგერიებისა და ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ურთიერთმიმართების შესახებ იხ. II.-II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 349-350.

სიკეთის გადასარჩენად, მათ შორის ფიზიკური პირის მხრიდან საკუთარი ქონების დაცვის მიზნით. გერმანული დოქტრინა შესაძლებლად მიიჩნევს ფიზიკური პირის მიერ აუცილებელი მოგერიების დროს ქონებრივი სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენის მიზნით თავდამსხმელის სიცოცხლის მოსპობას, რადგან მიიჩნევს, რომ კონვენციის მე-2 მუხლით შებოჭილი არიან მხოლოდ სახელმწიფოს სახელით მოქმედი საჯარო მოხელეები და მოსამსახურეები და არა ჩვეულებრივი ფიზიკური პირები.

სისხლის სამართლის დოგმატიკაში განვითარდა სამი განსხვავებული თეორია:¹ 748

(1) აბსოლუტური თეორიის² მიხედვით, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-2 მუხლის მე-2(ა) აბზაცი მოქმედებს აბსოლუტურად და ნებისმიერი პირისათვის და კრძალავს ადამიანის მოკვდინებას მატერიალური სამართლებრივი სიკეთის დასაცავად³;

(2) დაცვის უფლების თეორიით⁴, რომელიც წარმოადგენს გაბატონებულ შეხედულებას, ეს ნორმა მოქმედებს მხოლოდ სახელმწიფოსა და მოქალაქის ურთიერთობაში, რის გამოც, სახელმწიფოსგან განსხვავებით, ცალკეული ფიზიკური პირებისათვის აუცილებელი მოგერიების უფლება არ არის წართმეული და მათ აქვთ სიცოცხლის მოსპობით ქონების დაცვის უფლებაც⁵; 749

(3) თანხვედრის თეორიის⁶ მიხედვით, ორივე შემთხვევაში მოქმედებს ერთი და იგივე წესი და კონვენცია არ კრძალავს 750

1 ამ თეორიების შესახებ იხ. B. Heinrich, Strafrecht - AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 147-150.

2 გერმანულად: *Absolute Theorie*.

3 შეად. H. Frister: Zur Einschränkung des Notwehrrechts durch Art. 2 der Europäischen Menschenrechtskonvention, GA, 1985, გვ. 553.

4 გერმანულად: *Schutzrechtstheorie*.

5 შეად.: J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 361-362; H. H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 349-350; G. Jakobs: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 1991, გვ. 396-397.

6 გერმანულად: *Übereinstimmungstheorie*.

ადამიანის მოკვდინებას მატერიალური სამართლებრივი სიკეთის გადასარჩენად. თუმცა, როგორც მეორე, ასევე ამ თეორიის მიხედვითაც, განზრახ სიცოცხლის მოსპობის დროს მოქმედებს აუცილებელი მოგერიების უფლების სოციალურ-ეთიკური შეზღუდვები.¹

751

ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის 28-ე მუხლი („აუცილებელი მოგერიება“) პირდაპირ არ პასუხობს კითხვაზე, თუ რომელი თეორიით უნდა განისაზღვროს ქონებრივი სამართლებრივი სიკეთის დაცვის უფლების შინაარსი აუცილებელი მოგერიების დროს. ნორმის ინტერპრეტაციის შედეგად შეიძლება დავასკვნათ, რომ ამ შემთხვევაში უპირატესობა უნდა მივანიჭოთ და ქართული სისხლის სამართლისთვის კანონშესაბამისად მივიჩნიოთ დაცვის უფლების თეორია.

1.5. საჯარო ხელისუფლების

წარმომადგენელთა მხრიდან აუცილებელი მოგერიების უფლების გამოყენების შეზღუდვა

752

ტრადიციულად, სისხლის სამართალში საკამათოა საკითხი იმის შესახებ, შეუძლია თუ არა საჯარო ხელისუფლების წარმომადგენელს, მაგალითად, პოლიციელს, თავისი სამსახურებრივი უფლებამოსილების განხორციელების დროს გამოიყენოს აუცილებელი მოგერიების ზოგადი უფლება, თუ მისი მოქმედების მართლზომიერების შეფასება ყოველთვის უნდა მოხდეს პოლიციის შესახებ საჯარო-სამართლებრივ კანონმდებლობაში მოცემული მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი სპეციალური გარემოებებით, რომლებიც უშუალოდ თანაზომიერების პრინციპს ეფუძნება². ამასთან დაკავშირებით ლიტერატურაში არსებობს პრობლემის

1 შეად.: K. Bernsmann: Überlegungen zur tödlichen Notwehr bei nicht lebensbedrohlichen Angriffen, ZStW 104 (1992), გვ. 290; II. Blei: Strafrecht, მე-18 გამოცემა, 1983, გვ. 145-148; C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 698-699.

2 შეად. K. Hoffmann-Holland: Strafrecht, AT, 2007, გვ. 74.

გადაწყვეტის სხვადასხვა გზები¹.

(1) პრობლემის სისხლისსამართლებრივი გადაწყვეტა. იგი ლიტერატურაში ცნობილია ე.წ. წმინდა სისხლისსამართლებრივი თეორიის² სახელით (როქსინი, ქიული, ვესელსი/ბოილკე). იგი წარმოადგენს გაბატონებულ შეხედულებას, რომელიც მიიჩნევს, რომ საჯარო ხელისუფლების წარმომადგენელს, მაგალითად, პოლიციელს, ისევე როგორც ყველა სხვა პირს, აქვს აუცილებელი მოგერიების უფლება, ვინაიდან იგი მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფის მოგერიების დროს თავდამსხმელის მოგერიების მართზომიერების პირობებით იმაზე მეტად არ შეიძლება იყოს შეზღუდული, ვიდრე ჩვეულებრივი ადამიანი.³ დასაბუთებისას ხშირად აღნიშნავენ, რომ პოლიციელი უფლებამოსილია, მოქმედებდეს როგორც კერძო ფიზიკური პირი, როცა იგი აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობაში მართლზომიერად იცავს თავის ან სხვის სამართლებრივ სიკეთეს.

(2) პრობლემის პოლიციურ-სამართლებრივი გადაწყვეტის, ე.წ. წმინდა საჯაროსამართლებრივი თეორიის⁴ (იაკობსი, ბლაი, ზეელმანი) მიხედვით, ყველა საჯაროსამართლებრივ იძულებით ღონისძიებას აქვს მკაცრად განსაზღვრული პრიორიტეტი სისხლისსამართლებრივ მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ ზოგად გარემოებებთან შედარებით. საჯარო სამსახურში მყოფ პირს სამსახურებრივი უფლებამოსილების შესრულების დროს არ შეუძლია იმოქმედოს აუცილებელი მოგერიებით, ისე როგორც კერძო ფიზიკურმა პირმა.⁵

1 იხ. B. Heinrich: Strafrecht - AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 165-167; იხ. აგრეთვე: H. Matt: Strafrecht, AT I, 1996, გვ. 149-150.

2 გერმანულად: *rein strafrechtliche Theorie*.

3 შეად.: W. Perron წიგნში: A. Schönte, H. Schröder: Strafgesetzbuch, Kommentar, 28-ე გამოცემა, 2010, გვ. 637-638; C. Roxin, Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 710-711; J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 105-106. სასამართლო პრაქტიკის შესახებ იხ. Polizeilicher Schusswaffengebrauch als Notwehrhandlung, NSTZ 2005, გვ. 31;

4 გერმანულად: *rein öffentlich-rechtliche Theorie*.

5 შეად.: H. Blei: Strafrecht, მე-18 გამოცემა, 1983, გვ. 148; K. Seelmann: Grenzen privater Nothilfe, ZStW 89 (1977), გვ. 36, რომელიც განსაკუთრებულ

(3) პრობლემის გადაწყვეტის დიფერენციაციის თეორიის მიხედვით, სახელმწიფოს მხრიდან საჯარო ხელისუფლების წარმომადგენლის მიერ სამართლებრივი სიკეთის დაცვის მიზნით განხორციელებული უფლებამოსილება და ზოგადი მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი არსებობენ ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად. თუ საჯარო ხელისუფლების წარმომადგენელი თავისი სამსახურებრივი უფლებამოსილების განხორციელების დროს მოქმედებს აუცილებელი მოგერიების ზოგადი უფლებით, ასეთ შემთხვევაში იგი მოქმედებს არა როგორც საჯარო ხელისუფლების წარმომადგენელი, არამედ, როგორც ფიზიკური პირი. თვითდაცვის უფლება არ შეიძლება ვინმეს წაერთვას. იგივე წესი მოქმედებს აუცილებელი დახმარების დროსაც, რომელიც წარმოადგენს კერძო სოლიდარობის აქტს. ასეთ ურთიერთობებში არ მოქმედებს პროპორციულობის პრინციპით გათვალისწინებული შეზღუდვები.² სისხლის სამართალი და საპოლიციო სამართალი წარმოადგენენ ერთმანეთისაგან სრულიად გამიჯნულ სამართლებრივ სფეროებს საკუთარი უფლებებითა და მოვალეობებით.

(4) პრობლემის შეზღუდული სისხლის სამართლებრივი გადაწყვეტა (ე.წ. თვითდაცვის თეორია³ (აძელუნგი, შუნემანი, პირში) ასეთია: თავისი უფლებამოსილების განხორციელების დროს საჯარო ხელისუფლების წარმომადგენელი მოქმედებს საჯარო-სამართლებრივი კანონმდებლობით განსაზღვრულ ფარგლებში, რომელიც ეფუძნება თანაზომიერების პრინციპს.⁴ ერთადერთ გამონ-

ყურადღებას ამახვილებს ე.წ. აუცილებელი დახმარების დროს თანაზომიერების პრინციპის დაცვაზე.

1 გერმანულად: *Trennungstheorie*.

2 შეად.: D. Kinnen: Notwehr und Nothilfe als Grundlage hoheitlicher Gewaltanwendung, MDR, 1974, გვ. 631; R. Rupprecht: Die tödliche Abwehr des Angriffs auf menschliches Leben, JZ, 1973, გვ. 263.

3 გერმანულად: *Selbstverteidigungstheorie*.

4 შეად.: K. Amelung: Erweitern allgemeine Rechtfertigungsgründe, insbesondere §34 StGB, hoheitliche Eingriffsbefugnisse des Staates? NJW, 1977, გვ. 833; B. Schünemann: Die deutschsprachige Strafrechtswissenschaft nach der Strafrechtsreform, GA, 1985, გვ. 341.

§ 11. მართლწინააღმდეგობის გამოპრიცხველი გარემოებანი

აკლის მხოლოდ ის შემთხვევა წარმოადგენს, როცა საჯარო ხელისუფლების წარმომადგენელი აუცილებელი მოგერიების უფლებას მართლზომიერად იყენებს საკუთარი სამართლებრივი სიკეთის დაცვის მიზნით. ყველა სხვა სპეციფიკური პოლიციურ-სამართლებრივი ამოცანები უნდა განხორციელდეს პოლიციის შესახებ კანონმდებლობის მიხედვით. შესაბამისად, თვითდაცვისაგან განსხვავებით, აუცილებელი დახმარება, რომელიც ასევე წარმოადგენს აუცილებელ მოგერიებას, უნდა განხორციელდეს სწორედ პოლიციის შესახებ კანონმდებლობის ფარგლებში. ასეთი განსხვავებული მიდგომის დასაბუთება მდგომარეობს იმაში, რომ საჯაროსამართლებრივმა კანონმდებლობამ, თუ პოლიციელის ან საჯარო უფლებამოსილების ფარგლებში მოქმედი სხვა პირის მიმართ ზორციელდება მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფა, არ შეიძლება, წაართვას მას ბუნებითი სამართლიდან მომდინარე თვითდაცვის უფლება. მაშასადამე, ამ პოზიციის მიხედვით, აუცილებელი მოგერიების დროს აუცილებელი თვითდაცვისა და სხვისთვის აუცილებელი დახმარების შემთხვევები სხვადასხვანაირად განიხილება. ასეთ განსხვავებულ მიდგომას ზოგიერთი ავტორი მიიჩნევს ხელოვნურად და კანონშეუსაბამოდ, თუმცა უნდა აღინიშნოს ასეთი დიფერენციაციის დასაბუთებულობის დამაჯერებლობა. ამასთან, პოლიციური მოქმედება დამნაშავეობასთან ბრძოლაში ყოველთვის მიეკუთვნება საჯაროსამართლებრივი უფლებამოსილების ფარგლებს და უნდა განხორციელდეს თანაზომიერების პრინციპის საფუძველზე.

1.6. შეჯამება

აუცილებელი მოგერიება წარმოადგენს მართლწინააღმდეგობის გამოპრიცხველ ყველაზე მნიშვნელოვან გარემოებას არა მარტო ქართული, არამედ ნებისმიერი სხვა ქვეყნის სისხლის სამართლის მიხედვით. თავდასხმისგან თავდაცვა ადამიანის ბუნებითი უფლებათაა, რომელიც თუმცა ზოგადად პოზიტიური სამართლითაც არის საყოველთაოდ აღიარებული, მაგრამ აუცილებელი მოგერიების მართლზომიერების ცალკეული საკითხები განსხვავებულად არის

მოწესრიგებული სხვადასხვა სამართლებრივ სისტემებში. მაგალითად, განსხვავებული მიდგომაა ქონებრივი სამართლებრივი სიკეთის დაცვის უფლებასთან, აუცილებელი მოგერიების დროს მომგერიებლის უკან დახევის ვალდებულებასთან და ა.შ. დაკავშირებით კონტინენტალურ-ევროპული და ანგლო-ამერიკული სამართლის მიხედვით. აუცილებელი მოგერიების უფლების სამართლებრივი საფუძვლები მოცემულია სისხლის სამართლის კანონში, ზოლო მისი სტრუქტურისა და შინაარსის ჩამოყალიბებაში დიდი როლი შეასრულა სისხლის სამართლის დოგმატიკამ და სასამართლო პრაქტიკამ. მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფის მოგერიების მართლ-ზომიერების პირობების განსაზღვრასთან ერთად, მნიშვნელოვანია მისი ფარგლების სოციალ-ეთიკური შეზღუდვის ან გამორიცხვის შემთხვევების დადგენა, რომელიც ზემოთ იყო წარმოდგენილი.

2. უკიდურესი აუცილებლობა

2.1. უკიდურესი აუცილებლობის ცნება

758

აუცილებელი მოგერიების შემდეგ უკიდურესი აუცილებლობა მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი მნიშვნელოვანი გარემოებაა, რომელსაც საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 30-ე მუხლი ეძღვნება. ამ მუხლის მიხედვით, უკიდურესი აუცილებლობა ნიშნავს სხვის (ხელმოყოფის ან სხვა პირის) დაზიანებას იმ საფრთხის თავიდან ასაცილებლად, რომელიც ემუქრებოდა თვით დამზიანებლის ან სხვის სამართლებრივ სიკეთეს, თუ ამ საფრთხის თავიდან აცილება არ შეიძლებოდა სხვა საშუალებით და დაზიანებული სიკეთე გადარჩენილზე ნაკლებმნიშვნელოვანი იყო.

759

აუცილებელი მოგერიების დროს უკიდურესი მდგომარეობის არსებობის კრიტერიუმში, რომელიც წარმოშობს მოგერიების უფლებას, მეტად მკაცრია. იგი მოითხოვს იმწუთიერი მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფის ვითარებას. უკიდურესი აუცილებლობის დროს კი, უკიდურესი მდგომარეობის გამოსახატავად საკმარისია მოსალოდნელი საფრთხის არსებობა, რომელიც, როგორც წესი, არ უნდა მომდინარეობდეს ადამიანის მართლსაწინააღმდეგო

ქმედებიდან. შესაბამისად, შედარებით შეზღუდულია უკიდურესი აუცილებლობის დროს ნებადართული თავდაცვითი მოქმედების შესრულების ფარგლები, რადგან, აუცილებელი მოგერიებისგან განსხვავებით, უკიდურესი აუცილებლობის დროს ყოველთვის უნდა შემოწმდეს სამართლებრივი სიკეთის ღირებულებასა და მოსალოდნელი საფრთხის მოცულობასთან გამოყენებული საშუალების თანაზომიერება. აუცილებელი მოგერიების დროს კი, როგორც წესი, ძირითადად არ ხდება სამართლებრივ სიკეთეთა თანაზომიერების დადგენა, რადგან შესაძლებელია, უფრო ნაკლები ღირებულების სამართლებრივი სიკეთის, მაგალითად, ჯანმრთელობის, გადარჩენა უფრო დიდი სამართლებრივი სიკეთის, მაგალითად, თავდაშეზღუდვის სიცოცხლის, მოსპობის გზით. უკიდურესი აუცილებლობის დროს კი, ხდება სამართლებრივ სიკეთეთა და ინტერესთა ურთიერთშედარება.

უკიდურესი აუცილებლობის ნიშნებია:

- უკიდურესი მდგომარეობა,
- უკიდურესობით გამოწვეული მოქმედება,
- ინტერესთა ურთიერთშეჯერება და
- უფრო დიდი სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენის სუბიექტური ნება.

2.2. უკიდურესი აუცილებლობის სახეები და შინაარსი

მართლწინააღმდეგობის გამოძრეცხველი უკიდურესი აუცილებლობა ორი სახისაა: 760

- (1) დეფენზიური, ანუ თავდაცვითი და
- (2) აგრესიული, ანუ თავდასხმითი.

გამომდინარეობს თუ არა უკიდურესი აუცილებლობის ეს ორივე სახე სსკ-ის 30-ე მუხლიდან? ამ კითხვაზე პასუხი დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ ინტერპრეტაციას გავუკეთებთ ამ მუხლში მოცემულ სიტყვებს: „მართლწინააღმდეგოდ არ მოქმედებს ის, ვინც ამ კოდექსით გათვალისწინებულ ქმედებას ჩაიდენს უკი-

დურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში, ესე იგი ვინც სხვას დააზიანებს...“. თუ სიტყვა: „სხვას“ გავიგებთ მომგერიებლის პოზიციიდან და მასში მოვიაზრებთ, როგორც საფრთხის წყაროს, ასევე სხვა, მესამე პირს, რომელსაც არავითარი წვლილი არ შეუტანია საფრთხის წარმოქმნაში, მაშინ ამ ნორმის ქვეშ შესაძლებელია, მოვიაზროთ უკიდურესი აუცილებლობის ორივე სახე.

761 ამ საკითხზე არსებობს სხვა მოსაზრება, რომლის მიხედვითაც, სსკ-ის 30-ე მუხლი მოიცავს მხოლოდ აგრესიული უკიდურესი აუცილებლობის შემთხვევებს, ხოლო დეფენზიური უკიდურესი აუცილებლობა ამ მუხლში არ მოიაზრება¹. ამიტომ ასეთი პოზიცია მოითხოვს ნორმის საკანონმდებლო ცვლილებას, კერძოდ, სსკ-ის 30-ე მუხლის შემდეგ რედაქციას: „მართლწინააღმდეგოდ არ მოქმედებს ის, ვინც ამ კოდექსით გათვალისწინებულ ქმედებას ჩაიდენს უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში, ესე იგი ვინც საფრთხის წყაროს ან სხვას დააზიანებს...“².

762 ნორმის საკანონმდებლო ცვლილების გარეშე, შესაძლებელია, სსკ-ის 30-ე მუხლში მოვიაზროთ უკიდურესი აუცილებლობის ორივე სახე (ნორმის ე.წ. ექსტენსიური ინტერპრეტაცია). თუ ამ მუხლში მოვიაზრებთ მხოლოდ აგრესიულ უკიდურეს აუცილებლობას (ნორმის ე.წ. რესტრიქციული ინტერპრეტაცია), მაშინ დეფენზიური უკიდურესი აუცილებლობის შემთხვევები უნდა განვიხილოთ სსკ-ის 32-ე მუხლის ფარგლებში. არსებობს პრობლემის გადაწყვეტის სხვა, გერმანული გზა, რომლის მიხედვითაც, დეფენზიური უკიდურესი აუცილებლობა განიხილება, როგორც მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი სამოქალაქოსამართლებრივი გარემოება სისხლის სამართალში³.

763 პრობლემის გადაწყვეტის სხვადასხვა შესაძლო ვარიანტის მიუხედავად, უდავოა, რომ არსებობს უკიდურესი აუცილებლობის ორი სახე – დეფენზიური და აგრესიული. რა მნიშვნელობა აქვს ამ დაყოფას?

1 იხ. ე. ფუტკარაძე: უკიდურესი აუცილებლობა ქართულ და გერმანულ სისხლის სამართალში, დისერტაციის ავტორეფერატი, 2003, გვ. 9.

2 იხ. ე. ფუტკარაძე (2003), იქვე, გვ. 17.

3 იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 777-778.

დეფენზიური (ანუ თავდაცვითი) უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში პირი ზიანს აყენებს არა მესამე ძალას, არამედ თვით საფრთხის წყაროს (ხელმყოფს). ამ დროს პირი მოქმედებს მართლზომიერად და არც სამოქალაქო-სამართლებრივი წესით არ ეკისრება ზიანის ანაზღაურება. 764

მაგალითად, მეზობელი წავიდა აგარაკზე და წყალი მოშვებული დარჩა. ქვედა სართულზე მცხოვრებს უფლება აქვს, კარი შეუმტერიოს, თუ მას უფრო ნაკლები ზიანის მიყენებით არ შეუძლია საფრთხის თავიდან აცილება. ამასთან, მის მიერ მიყენებული ზიანი ნაკლები უნდა იყოს გადარჩენილზე. ვინაიდან იგი მეზობელს ზიანს დეფენზიური (ანუ თავდაცვითი) უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში აყენებს, იგი დამდგარი ზიანისთვის სამოქალაქო წესით პასუხს არ აგებს.

სხვა მაგალითის მიხედვით, ა.-ს თავს დაესხა მეზობლის ხარი, რითაც შეიქმნა იმის რეალური საფრთხე, რომ ეს ადამიანი რქებზე წამოეგო. ა.-მ ხარი მოკლა. ამისათვის მომგერიებული სამოქალაქო წესით პასუხს არ აგებს, თუ მან თვითონ არ შეუწყო ხელი ამ მდგომარეობის წარმოქმნას მომეტებული საფრთხის წყაროსთან მიწინააღმდეგობით.

აგრესიული, ანუ თავდასხმითი უკიდურესი აუცილებლობის დროს, მოქმედებს მართლზომიერად, მაგრამ ეკისრება ზიანის ანაზღაურება სამოქალაქო წესით. ამ მდგომარეობაში პირი აზიანებს არა ხელმყოფს, არამედ მესამე ძალას, რომელსაც არავითარი წვლილი არ შეუტანია შექმნილი საფრთხის წარმოშობაში. 765

მაგალითად, ტურისტულ ჯგუფს ტყეში გზა აებნა. შიმშილისგან ძალაგამოლეულებმა ნახეს სახლი, რომელშიც საჭმელ-სასმელი იყო, შეამტერიეს კარი, დანაყრდნენ და გადაირჩინეს თავი. სახეზეა უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობა. ჯგუფის წევრები ვალდებული არიან, სამოქალაქო წესით აანაზღაურონ მესაკუთრისთვის მიყენებული ზიანი.

სხვა მაგალითის მიხედვით, ა.-ს სახლს ცეცხლი წაეკიდა. მის გადასარჩენად ა. იძულებული გახდა მეზობლის ნაკლებმნიშვნელოვანი სიკეთე (ვენახი, ბოსტანი ან სხვ.) დაეზიანებინა. ა. ვალდებულია, აანაზღაუროს მიყენებული ზიანი სამოქალაქო წესით.

თავი 4. მართლწინააღმდეგობა

როგორც ამ მაგალითებიდან ჩანს, აგრესიული უკიდურესი აუცილებლობის დროს პირი პასუხისმგებელია მხოლოდ სამოქალაქო წესით, მაგრამ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან თავისუფლება მის ქმედებაში მართლწინააღმდეგობის არარსებობის გამო.

766 ამრიგად, როგორც დეფენზიური (თავდაცვითი) უკიდურესი აუცილებლობა, ასევე აგრესიული (თავდასხმითი) უკიდურესი აუცილებლობა მართლწინააღმდეგობის გამოძირცხველი გარემოებაა და არ იწვევს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას. მხოლოდ აგრესიული უკიდურესი აუცილებლობის დროს პირი პასუხს აგებს სამოქალაქო წესით ქონებრივი ზიანისთვის.

767 უკიდურესი აუცილებლობის დროს სამართლებრივი სიკეთე იმყოფება იმწუთიერ საფრთხეში. უკიდურესი აუცილებლობის დაცვის ობიექტი შეიძლება იყოს: სიცოცხლე, ჯანმრთელობა, თავისუფლება, პატივი, ღირსება, საკუთრება და სხვა ინდივიდუალური სამართლებრივი სიკეთეები.

768 უკიდურესი აუცილებლობის აუცილებელი პირობაა ის, რომ დაზიანებული სიკეთე ნაკლებმნიშვნელოვანი იყოს, ვიდრე გადარჩენილი სიკეთე. პირის მოქმედება აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობით მხოლოდ მაშინ შეიძლება გამართლდეს, როცა დაცულია სამართლებრივ სიკეთეთა რანგირების პრინციპი: ყველაზე უფრო დიდ სიკეთედ ითვლება ადამიანის სიცოცხლე. ამიტომ ადამიანის სიცოცხლის მოსპობა არ შეიძლება გამართლებულ იქნეს უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობით. სამართლებრივად აკრძალულია მისი რელატივაცია, ამიტომ არ შეიძლება პირის გამართლება მძიმე ავადმყოფის ან ღრმა მოხუცის სიცოცხლის მოსპობისათვის, როცა ამ მოქმედებით სხვა ადამიანის სიცოცხლის გადარჩენა ხდება. ასევე სამართლებრივად აკრძალულია სიცოცხლის ყოველგვარი კვანტიფიკაცია, ამიტომ უკიდურესი აუცილებლობით გამართლების საფუძველი არ შეიძლება იყოს ერთი ადამიანისათვის სიცოცხლის მოსპობა ბევრი ადამიანის გადარჩენის მიზნით. ამ საკითხზე *თინათინ წერეთელი* გამოხატავს დაუსაბუთებელ პოზიციას, როცა იგი წერს: „სხვა ადამიანისთვის სიცოცხლის მოსპობა შეიძლება ჩაითვალოს უკიდურესი აუცილებლობის მდგომ-

§ 11. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი

მარეობაში ჩადენილად მხოლოდ მაშინ, როდესაც ეს აუცილებელი იყო მრავალი ადამიანის სიცოცხლის გადასარჩენად¹. გარკვეული პირობების არსებობისას, ამ უკანასკნელ შემთხვევაში შეიძლება ვისაუბროთ მხოლოდ ბრალის გამომრიცხველი ზეკანონური კვანტიტატიური უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაზე (სსკ-ის 38-ე მუხლი), რომელიც განხილული იქნება ამ წიგნში ბრალის მოძღვრებისადმი მიძღვნილ მე-5 თავში.

უკიდურესი აუცილებლობის დროს ჯანმრთელობა და თავისუფლება უფრო მაღალი რანგის სამართლებრივი სიკეთეებია, ვიდრე ქონება, თუმცა, კონკრეტულ შემთხვევაში შეიძლება სხვა მაგალითიც დავასახელოთ.

მაგალითად, თუ შენობაში ხანძრის ჩაქრობის დროს მეხანძრე ადამიანებს წყლით დაასველებს, თუნდაც იგი ფიქრობდეს იმის შესახებ, რომ ისინი ამ მოქმედებით შეიძლება გაცივდნენ და ავად გახდნენ, გარკვეული პირობების არსებობისას, მისი მოქმედება იქნება უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობით გამართლებული, თუმცა დაზიანებული სამართლებრივი სიკეთე ფორმალურად უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე გადარჩენილი ქონება.

უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობას აქვს ჩარჩოები. ამა თუ იმ მოქმედების შედეგად შეიძლება გადარჩენილი სიკეთე უფრო მნიშვნელოვანი იყოს, ვიდრე დაზიანებული, მაგრამ თუ მოქმედებით მოხდა პიროვნების თავისუფლების ხელშეუხებელი სფეროების ხელყოფა, ეს მოქმედება არ შეიძლება გამართლებულ იქნეს უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობით.

მაგალითად, არ შეიძლება უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობად ჩაითვალოს სისხლის იძულებითი აღება ავტოავარიის შედეგად მძიმედ დაზიანებული უცნობი ადამიანის სიცოცხლის გადასარჩენად. იგივე მოქმედება, თუ ის ჩადენილია იმ პირის მიმართ, ვისაც აქვს დაზიანებულის² მიმართ სამართლებრივი გარანტიის ფუნქცია, მაგალითად, მამისგან შვილის გადასარჩენად სისხლის იძულებითი აღება მისი ნების საწინააღმდეგოდ, შეიძლება ჩაით-

1 იხ. თინათინ წერეთლის შეხედულება წიგნში: თ. წერეთელი, გ. ტყეშელაძე (რედ.): საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის კომენტარები, 1976, გვ. 112.

ვალოს უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობად, თუ დაცულია ქმედების მართლზომიერების სხვა პირობები.

771 უკიდურესი აუცილებლობა მხოლოდ მაშინ გვაქვს სახეზე, როცა ობიექტური მოქმედება სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენის სუბიექტური ნებით არის დეტერმინირებული. იმ შემთხვევაში, როცა სახეზე არ არის გამართლების სუბიექტური ელემენტი გვექნება დამთავრებული დანაშაული. როგორც ველცელი მიუთითებს, სუბიექტურად პირი უნდა იცნობდეს უკიდურესი აუცილებლობის ობიექტურ წინაპირობებს და უნდა ამოძრავებდეს სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენის მიზანი.¹

3. დამნაშავის შეპყრობა და დაკავება

772 საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 29-ე მუხლის თანახმად, მართლსაწინააღმდეგოდ არ მოქმედებს ის, ვინც ხელისუფლების ორგანოში წარსადგენად შეიპყრობს დამნაშავეს, ამისათვის აუცილებელი ზომის გადაუცილებლად. აუცილებელი ზომის გადაცილება ნიშნავს ამ ზომის აშკარა შეუსაბამობას შესაპყრობი პირის მიერ ჩადენილ დანაშაულის სიმძიმესთან და შეპყრობის გარემოებებთან.

773 დამნაშავის შეპყრობასა (სსკ-ის 29-ე მუხლი) და დაკავებას (სსსკ-ის 170-ე მუხლი) შორის არის როგორც მსგავსება, ასევე განსხვავება. დამნაშავის შეპყრობა არის მატერიალურ-სამართლებრივი, ხოლო დაკავება — საპროცესო-სამართლებრივი ხასიათის მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოება. პირველი შეიძლება განხორციელდეს ნებისმიერი ფიზიკური პირის, ხოლო მეორე — სპეციალური სუბიექტის — გამოძიების ჩატარების უფლებამოსილებით აღჭურვილი ორგანოს იმ თანამშრომლის მიერ, რომელიც ასრულებს ოპერატიულ ფუნქციებს, საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის მოვალეობას, აწარმოებს გამოძიებას ან ახორციელებს სისხლის სამართლებრივ დევნას (სსსკ-ის 172-ე მუხლი).²

¹ შეად. H. Welzel: Das Deutsche Strafrecht, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 92.

² 2009 წლის 9 ოქტომბრის ახალი ქართული სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ამოქმედებამდე დამნაშავის შეპყრობის, ისევე როგორც

არ არის აუცილებელი, რომ დამნაშავე შეიპყროს მაინც და მაინც იმ ფიზიკურმა პირმა, რომლის სამართლებრივ სიკეთესაც მიაღდა ზიანი ან შეექმნა საფრთხე. დამნაშავის შეპყრობის მართლ-
ზომიერება დაკავშირებულია დანაშაულის მიმართ ცხელ კვალზე მოქმედებასთან და არა დანაშაულის სიმძიმესთან.

სადავოა საკითხი იმის შესახებ, თუ როდის არის დამნაშავის შეპყრობა მართლზომიერი, როცა მის მიერ ნამდვილად ჩადენილია დანაშაული, თუ საკმარისია დასაბუთებული ვარაუდი, რომელიც ეჭვის ნიადაზე გადაუღებელი მოქმედების შესრულებას მოითხოვს.

მაგალითად, ა.-მ დაინახა, რომ თავისი ავტომანქანის საქარე მინა ჩამტვრეული იყო. მან ავტომანქანასთან მდგომი ახალგაზრდა შენიშნა, რომელიც მძღოლის დანახვაზე გაიქცა. ა. გამოეცა ამ ახალგაზრდას, შეიპყრო და ძალით მიიყვანა პოლიციაში. გაირკვა, რომ სინამდვილეში მას ავტომანქანის მინა არ ჩამტვრევია, არამედ შემთხვევით აღმოჩნდა შემთხვევის ადგილზე და მძღოლის დანახვაზე იმიტომ გაიქცა, რომ შეეშინდა, რადგან იფიქრა, რომ მომხდარი შეიძლება მას დაბრალდებოდა.

დამნაშავის შეპყრობა, როგორც მართლწინააღმდეგობის გამოპრიცხველი გარემოება, მოითხოვს, რომ პირის დაკავების მართლ-
ზომიერებისთვის აუცილებელია, დაკავებულს რეალურად ჩადენილი ჰქონდეს მართლწინააღმდეგო ქმედება. მაშასადამე, ამ შემთხვევაში მძღოლის მოქმედება არ არის მართლზომიერი, რადგან ადგილი აქვს მოჩვენებით მდგომარეობას. ამ დროს, დამნაშავის შეპყრობის შემთხვევაში, შეპყრობი შეიძლება გათავისუფლდეს პასუხისმგებლობისაგან არა მართლწინააღმდეგობის, არამედ ბრალის არარსებობისა გამო (შეცდომა მართლწინააღმდეგობის გამოპრიცხველი გარემოების ფაქტობრივ მხარეზე).

დამნაშავის მართლზომიერი შეპყრობის დროს ნებადართულია მისი თავისუფლების აღკვეთა, იძულება, სხეულებრივი დაზიანე-

დაკავების, უფლება ჰქონდა არა მარტო პოლიციის თანამშრომელს ან საჯარო სამსახურში მყოფ სხვა უფლებამოსილ თანამშრომელს, რომელიც ასრულებდა ოპერატიულ ფუნქციებს, საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის მოვალეობას, არამედ ნებისმიერ ფიზიკურ პირს (იხ. 1998 წლის 20 თებერვლის სსსკ-ის 143-ე მუხლი).

თავი 4. მართლწინააღმდეგობა

ბები, რომლებიც ადამიანში არ ტოვებს წარუშლელ კვალს. პრობლემურია საკითხი იმის შესახებ, თუ როგორ შეუძლია პირს, ზუსტად განსაზღვროს, რომ შეიპყრო მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩამდენი პირი.

778

სისხლის სამართლის კოდექსის სიტყვა-სიტყვითი ინტერპრეტაციით, სსკ-ის 29-ე მუხლის საფუძველზე პირის გამართლება შეიძლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა პირი უკვე დამნაშავედ არის ცნობილი კანონიერ ძალაში შესული გამამტყუნებელი განაჩენით, რაც ასევე სუბიექტურად უნდა იცოდეს პირმა, რომელმაც დამნაშავე შეიპყრო. სხვა შემთხვევაში, როცა საზოგადოებრივად საშიში ქმედების აღკვეთა ხდება, პირი შეიძლება გამართლდეს სისხლის სამართლის კოდექსის 32-ე მუხლის საფუძველზე. ეს პოზიცია - „დამნაშავის“ მისი ნამდვილი პროცესუალურ-სამართლებრივი მნიშვნელობით გაგების შესახებ, არ არის სწორი. ვინაიდან საკითხი წყდება შემპყრობი ბრალდებულის სასარგებლოდ, სიტყვა „დამნაშავე“ აქ უნდა გავიგოთ ფართო გაგებით (ექსტენსიურად). პირის შეპყრობა მართლზომიერია იმ შემთხვევაში, როცა ეს მოქმედება ხდება მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენის ფაქტზე. დამნაშავის შეპყრობის მართლზომიერების ფარგლები კი, უნდა განისაზღვროს შემდეგი პირობების დაცვით:

(1) იგი შეიძლება განხორციელდეს ნებისმიერი დასჯადი ქმედების მიმართ, მათ შორის, დანაშაულის მომზადებისა და მცდელობის ეტაპზე. ამ შემთხვევაში საკმარისია, თუ არსებობს საკმაო საფუძველი ეჭვისათვის, რომ პირმა ჩაიდინა ასეთი დანაშაული;

779

(2) პოლიციელის ან სხვა უფლებამოსილი მოხელის ან მასთან გათანაბრებული პირისგან განსხვავებით, ჩვეულებრივ ფიზიკურ პირს უფლება აქვს, პირი შეიპყროს მხოლოდ ერთ შემთხვევაში, კერძოდ, ცხელ კვალზე, თუ პირს წაასწრებს დანაშაულის ჩადენისას ან ჩადენისთანავე. პროცესუალურ-სამართლებრივი დაკავებისათვის უფლებამოსილი თანამდებობის პირების მიერ კი, დაკავება საპროცესო კოდექსის 171-ე მუხლის მე-2 ნაწილით გათვალისწინებულ სხვა შემთხვევებშიც არის მართლზომიერი, კერძოდ, თუ:

— პირი დაინახეს დანაშაულის ჩადენის ადგილას და მის

§ 11. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი

მიმართ დაუყოვნებლივ ხორციელდება სისხლისსამართლებრივი დევნა მისი დაკავების მიზნით;

— პირზე, მასთან ან მის ტანსაცმელზე აღმოჩნდება ჩადენილი დანაშაულის აშკარა კვალი;

— პირი მიიმალა დანაშაულის ჩადენის შემდეგ, მაგრამ შემდეგ იგი ამოიცნო თვითმხილველმა;

— პირი შესაძლოა, მიიმალოს;

— პირი ძებნილია.

(3) იგი უნდა განხორციელდეს პირის დანაშაულებრივი საქმიანობის აღკვეთის, გაქცევის, დამალვის ან მტკიცებულებათა მოსპობის თავიდან აცილების მიზნით;¹

(4) დამნაშავის შესაპყრობად გამოყენებულ უნდა იქნეს ისეთი საშუალება, რომელიც არ წარმოადგენს საამისოდ აუცილებელი ზომის გადაცილებას;

780

(5) უნდა არსებობდეს გამართლების სუბიექტური ელემენტი, რაც მდგომარეობს შეპყრობის გარემოებების ცოდნასა და მართლზომიერი დაკავების სურვილში.

მაშასადამე, თუ პირი მოქმედებს მისი წარმოდგენით დამნაშავის შეპყრობის მიზნით, მაგრამ სინამდვილეში იგი მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების ვითარების არსებობის თაობაზე ცდება, მის მიერ განხორციელებული დაკავება იქნება მართლსაწინააღმდეგო. ასეთ შემთხვევაში სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლების შესაძლებლობა განიხილება ბრალის ეტაპზე. თუ დაშვებული შეცდომა არ არის მისატყვებელი, მიყენებული ზიანის მიხედვით, იგი დაისჯება გაუფრთხილებლობისათვის, თუ წინდახედულობის ნორმის დარღვევით გამოწვეული ასეთი ზიანის მიყენება წარმოადგენს სისხლის სამართლის წესით დასჯად ქმედებას.

781

¹ იდენტიფიკაციის მიზნით პირის დაკავება, კერძოდ, თუ მას არა აქვს მუდმივი საცხოვრებელი ადგილი ან არ არის დადგენილი მისი ვინაობა, ანტიკონსტიტუციურად იქნა ცნობილი საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2003 წლის 29 იანვრის გადაწყვეტილებით.

4. მართლწომიერი რისკი

782

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 31-ე მუხლის მიხედვით, მართლსაწინააღმდეგოდ არ მოქმედებს ის, ვინც საზოგადოებრივად სასარგებლო მიზნის მისაღწევად გამართლებული რისკის პირობებში დააზიანებს სამართლებრივ სიკეთეს. რისკი გამართლებულია მაშინ, თუ ეს მიზანი არ მიიღწეოდა რისკის გარეშე ქმედებით და თუ პირმა მიიღო ყველა ზომა სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების თავიდან ასაცილებლად.

მაგალითად, აფეთქება რამდენიმე წუთში გარდაუვალია. არის ორი ღილაკი: ერთზე დაჭერისას შენობა გადარჩება, მეორეზე – აფეთქდება. ა.-მ გასწია რისკი და ერთ-ერთ იმ ღილაკს დააჭირა, რომლითაც მისი წარმოდგენით აფეთქებას თავიდან აიცილებდა. სამწუხაროდ, იგი შეცდა და შენობა აფეთქდა. მიუხედავად ამისა, რისკი იქნება გამართლებული, ვინაიდან სხვა გამოსავალი არ არსებობდა. ამ შემთხვევაში ქმედების მართლწინააღმდეგობა გამორიცხებულია.

783

ოთარ გამყრელიძეს თავის კომენტარებში¹ მოჰყავს მართლწომიერი რისკის შესანიშნავი მაგალითი მხატვრული ნაწარმოებიდან, კერძოდ, ლევ ტოლსტოის მოთხრობიდან „ზვიგენი“:

გემიდან მეზღვაური ხედავს, რომ ზღვაში მცურავ მის შვილს ელვის სისწრაფით უახლოვდება ზვიგენი. მეზღვაური გარისკავს, სასწრაფოდ ტყვიამფრქვევს მიუჯდება და ზვიგენს დაუმიზნებს. სროლის შემდეგ ბიჭი და ზვიგენი ტყვიამფრქვევიდან გამოინაბოლქვმა ბოლმა დაფარა. მეზღვაურმა ამის გამო ვერ შენიშნა, ვის მოხვდა ტყვია, ბიჭს თუ ზვიგენს და შიშისგან, ვაი თუ შვილი მოკვალა, გული შეუწუხდა. როცა მხედველობა აღდგა, გემიდან გულაღმა ამოტრიალებული ზვიგენი გამოჩნდა, ბიჭი კი ცურვით უახლოვდებოდა გემს. ამ შემთხვევაში რისკმა გაამართლა, ბიჭი გადარჩა, მაგრამ რისკი გამართლებული იქნებოდა და მამა სისხლისსამართლებრივად პასუხს არ აგებდა მაშინაც, ბიჭი რომ დაღუპულიყო, ესე იგი, ტყვია რომ ზვიგენის ნაცვლად ბიჭს მოხ-

1 იხ. ო. გამყრელიძე: საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 236.

ვედროდა, რადგან გამოსავალი არ იყო და ბიჭი მაინც იღუპებოდა. ასეთ შემთხვევაში, რისკი მართლაც გამართლებულია.

კანონმდებელი იყენებს ტერმინს — გამართლებული რისკი. არ-⁷⁸⁴სებობს აგრეთვე საპატიებელი რისკი, რომელიც სსკ-ის 38-ე მუხ-ლის საფუძველზე ბრალს გამორიცხავს.

მაგალითად, ბაბუამ შეიღიშვილი ავტომანქანიდან გადაადგო ბავშვის სიცოცხლის გადასარჩენად ისეთ ვითარებაში, როცა მანქანა ხრამში იჩეხებოდა. სინამდვილეში მანქანა არ გადაიჩეხა, ბავშვმა კი გადაადგების შედეგად ქვას დაარტყა თავი და მოკვდა. მიუხედავად მძიმე შედეგისა, ბაბუა შეიძლება არ დაისაჯოს, ვინაიდან იგი იმყოფებოდა საპატიებელი (მისატიებელი) რისკის მდგომარეობაში. ამ შემთხვევაში სახეზე გვექნება არა გამამართლებელი მართლზომიერი რისკი, არამედ ბრალის გამომძრეცხველი საპატიებელი რისკი, რაც სსკ-ის 38-ე მუხლის ფარგლებში უნდა იქნეს გადაწყვეტილი.

გამამართლებელი და საპატიებელი რისკი ერთმანეთისგან გან-⁷⁸⁵სხვავდება არსობრივად. რისკი გამამართლებელია მაშინ, როცა პირის მიერ რისკის შემცველი მოქმედების შეუსრულებლობის შემთხვევაში სამართლებრივი სიკეთე ისედაც აუცილებლად დაიღუპებოდა, ხოლო რისკის გაწევის შედეგად არსებობდა იმის ალბათობა, რომ გადარჩენილიყო (მაგალითად, ზვიგენის შემთხვევა), თუმცა რისკმა შეიძლება ვერ გაამართლოს. რისკი მხოლოდ საპატიებელი კი იმ შემთხვევაშია, როცა რისკის შემცველი მოქმედების შეუსრულებლობა სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენას განაპირობებდა (მაგალითად, ბაბუის შემთხვევაში), მაგრამ ასეთი წინდახედულობის გამოჩენა პირს ვერ მოეთხოვება და მისი მოქმედება არაბრალეულად ჩაითვლება, თუ შედეგის დადგომის გათვალისწინება ინდივიდუალური კრიტერიუმებით შეუძლებელი იყო, რის გამოც, არ არსებობს წინდახედულობის ვალდებულების შესრულების მოთხოვნის შესაძლებლობა.

5. მართლწინააღმდეგობის გაომორიცხველი

ზეკანონური გარემოებანი

5.1. შესავალი

786 სისხლის სამართლის თეორიაში არის „ტელეოლოგიური იურისპრუდენციის“ ცნება – კანონის ვკითხულობთ და განვმარტავთ არა მხოლოდ მისი სიტყვასიტყვითი მნიშვნელობიდან, არამედ ნორმის მიზნიდან, კანონის ობიექტური არსიდან გამომდინარე. მოსამართლე არ არის „მოლაპარაკე კოდექსი“. სსკ-ის კოდექსის 32-ე მუხლმა, ისევე როგორც 38-ე მუხლმა, გზა გაუხსნა სამოსამართლო სამართალშემოქმედებას, რაც იმას ნიშნავს, რომ სისხლის სამართალში, განსაკუთრებით, მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის გაომორიცხველ გარემოებებთან დაკავშირებით, პიროვნების სასარგებლოდ გამოიყენება ანალოგია.

787 სსკ-ის 32-ე მუხლიდან გამომდინარე, მართლსაწინააღმდეგოდ არ მოქმედებს ის, ვინც ქმედებას ჩაიდენს ისეთი გარემოების არსებობისას, რომელიც სისხლის სამართლის კოდექსში სახელდებით არ არის მოხსენიებული, მაგრამ სავსებით აკმაყოფილებს ქმედების მართლწომიერების პირობებს.¹

788 მართლწინააღმდეგობის გაომორიცხველი ზეკანონური გარემოებებია: დაზარალებულის თანხმობა, დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობა, მოვალეობათა კოლიზია და ა.შ. ეს სია ამ გარემოებებით არ ამოიწურება.

5.2. დაზარალებულის თანხმობა

789 დაზარალებულის თანხმობა მართლწინააღმდეგობის გაომორიცხველი დაუწერელი გარემოებაა. იგი ეფუძნება თვალსაზრისს „*volenti non fit iniuria*“. სისხლის სამართალში ამ გარემოების საჭიროება მდგომარეობს იმაში, რომ საკუთარი თანხმობით სამარ-

¹ ამ საკითხზე იხ. ასევე: ი. დვალიძე: მართლწინააღმდეგობის გაომორიცხველი ზეკანონური გარემოებანი სისხლის სამართალში, ჟურნალში: „მართლმსაჯულება და კანონი“, 2007, I, გვ. 150.

§ 11. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი

თლებრივი სიკეთის დაზიანება-განადგურების შემდეგ, ამ სიკეთის მატარებელი ზოგჯერ თავს თვლის დაზარალებულად, რის გამოც ხდება სისხლისსამართლებრივი შემოწმებები. პირის მხრიდან ასეთი პრეტენზიის არარსებობის შემთხვევაში, როცა საქმე ეხება ისეთ სამართლებრივ სიკეთეს, რომლის განკარგვის დისპოზიციურობაც აქვს თვით თანხმობის გამცემს, გვექნება სისხლის სამართლისგან თავისუფალი ზონა.¹

დაზარალებულის თანხმობის აუცილებელი წინაპირობაა, რომ თანხმობის მიცემი თვით უნდა იყოს დასაზიანებელი სამართლებრივი სიკეთის მატარებელი. 790

მაგალითად, სსკ-ის 370-ე მუხლი ითვალისწინებს ცრუ ჩვენების მიცემის დასჯადობას. ცრუ ჩვენების მიცემაზე ბრალდებულთან თანხმობა, რომლის საზიანოდაც იქნა მიცემული ასეთი ჩვენება, არ შეიძლება მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოება იყოს, ვინაიდან ამ დანაშაულის შემადგენლობის დაცვის ობიექტია არა ინდივიდუალური, არამედ საყოველთაო სამართლებრივი სიკეთე — მართლმსაჯულების ინტერესები.

ნებისმიერი ინდივიდუალური სამართლებრივი სიკეთის დაზიანებაზე არ არის საკმარისი ამ სამართლებრივი სიკეთის მატარებლის თანხმობა, რომ დამზიანებლის მოქმედება ჩაითვალოს მართლზომიერად. სხვა პირის მიერ საკუთარი სიცოცხლის მოსასპობად მიცემული თანხმობა პირს არ აძლევს უფლებას, სიცოცხლე მოუსპოს მას. ასეთი თანხმობა არ ამართლებს დამზიანებელს, არამედ დასჯადია განზრახი მკვლელობის მუხლით. 791

ასეთი დასაბუთება, უპირველეს ყოვლისა, გამომდინარეობს თვით კანონიდან. სსკ-ის 110-ე მუხლი („მკვლელობა მსხვერპლის

¹ სწორედ ამიტომ ფიგურირებს ამ გარემოების სახელწოდებაში სიტყვა: „დაზარალებული“. ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმულია თვალსაზრისი, თუ რამდენად ლოგიკურია პირის დაზარალებულად მიჩნევა, თუკი იგი მისი სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების თანახმაა, თუმცა ეს სახელწოდება ამ ავტორების მხრიდანაც გამოყენებულია, როგორც მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი იგივე გარემოების პირობითი აღმნიშვნელი ტერმინი. იხ. *ირაკლი დვალიძის თვალსაზრისი წიგნში: გ. ნაჭყებია, ი. დვალიძე (რედ.): სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი*, 2007, გვ. 265.

თავი 4. მართლწინააღმდეგობა

თხოვნით“) მსხვერპლის თხოვნით მისთვის სიცოცხლის მოსპობის სპეციალურ შემთხვევას აცხადებს არა პასუხისმგებლობის გამოპრიცხველ, არამედ მის შემამსუბუქებელ გარემოებად.

792

დაზარალებულის თანხმობის აუცილებელი პირობაა ასევე, რომ თანხმობა მიღებული იყოს ქმედების ჩადენამდე. ამასთან, თანხმობა უნდა იყოს ნამდვილად გამოხატული, რაც იმას ნიშნავს, რომ პირს უნდა ჰქონდეს:

(ა) ნების გამოვლენის უნარი;

(ბ) ნების გამოვლენის თავისუფლება.

793

დაზარალებულის თანხმობა უნდა არსებობდეს სხვადასხვა სამედიცინო მოქმედების დროს¹. დაზარალებულის თანხმობით მისი ჯანმრთელობის დაზიანება მართლსაწინააღმდეგოა იმ შემთხვევაში, როცა ეს ქმედება ეწინააღმდეგება სოციალური თანაცხოვრების ჯანსაღ წეს-ჩვეულებებს.

მაგალითად, სპორტის სხვადასხვა სახეობაში ასეთი დაზიანებების მიყენება, როგორც წესი, არ წარმოადგენს მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას.

794

მართლზომიერია ადამიანის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისათვის სასარგებლო ნებისმიერი ოპერაცია პაციენტის თანხმობით, რომელიც ხდება ქცევის აღიარებული ნორმების საფუძველზე. მართლსაწინააღმდეგოა ისეთი სამედიცინო ექსპერიმენტი, თუნდაც პაციენტის თანხმობით, რომელიც ეწინააღმდეგება ქცევის აღიარებულ ნორმებს და გამოხატავს პიროვნებისადმი არაადამიანურ მოპყრობას: აკრძალული სამედიცინო ექსპერიმენტები, სადისტური მოქმედებები.

დაზარალებულის თანხმობის ერთ-ერთი მაგალითია შემდეგი: ა.-მ გადაწყვიტა ცხვირის ოპერაციის გაკეთება. ოპერაციის შემდეგ მას თავისი გარეგნობა არ მოეწონა და ექიმ ბ.-ს უჩივლა. უნდა

1 თ. ცქიტიშვილის თვალსაზრისით, ექიმის მიერ აბორტის გაკეთება ორსული ქალის ნების საწინააღმდეგოდ მისივე (ორსული ქალის) სიცოცხლის გადასარჩენად, უნდა ჩაითვალოს ექიმის ქმედების მართლწინააღმდეგობის გამოპრიცხველ გარემოებად. იხ. თ. ცქიტიშვილი: უკანონო აბორტი – განზრახ მკვლელობა თუ საფრთხის შემქმნელი დელიქტი? წიგნში: გ. ფერაძე (რედ.): სამართლისა და პოლიტიკური აზროვნების ისტორიის ნარკვევები, წიგნი I, გიორგი ნადარეიშვილის ზსოვნისადმი მიძღვნილი კრებული, 2010, გვ. 535.

§ 11. მართლწინააღმდეგობის გამოძირიცხველი გარემოებანი

გაირკვეს, არის თუ არა ბ.-ს მოქმედებაში ჯანმრთელობის განზრახი დაზიანების შემადგენლობა (ა.-ს სახის განზრახი დამახინჯება). თუ სასამართლომ გამოარკვია, რომ ბ.-მ ოპერაცია სამედიცინო წესების დაცვით სწორად გააკეთა და არავითარი განზრახვა არ ჰქონია, დაემახინჯებინა ა.-ს სახე, ასევე არც წინდახედულობის ნორმა დაურღვევია, იგი პასუხს არ აგებს მართლწინააღმდეგობის არარსებობის გამო, იმის მიუხედავად, რომ ა.-ს არ მოეწონა თავისი გარეგნობა ოპერაციის შემდეგ.

დაზარალებულის თანხმობით შეიძლება მისი სხვა სამართლებრივი სიკეთეების დაზიანება-განადგურებაც. 795

მაგალითად, მესაკუთრის ნებართვით შეიძლება მისი სახლის დანგრევა ახლის ასაშენებლად. თუ ამ მოქმედების შესრულების შემდეგ მესაკუთრე თავს ჩათვლის დაზარალებულად და უჩივლებს იმ საშენებლო კომპანიის წარმომადგენლებს, რომლებმაც ეს სამუშაო შეასრულეს, უნდა შემოწმდეს შესრულებული მოქმედების მართლწინააღმდეგობა.

„დაზარალებულის თანხმობა“ ძირითადად გამოიყენება ქონების დაზიანება-განადგურებისა და სხეულის დაზიანების შემთხვევებში. იგი განსხვავდება „პირის თანხმობისგან“, რომელიც ქმედების შემადგენლობას გამოიცხავს¹. 796

პირის თანხმობის მაგალითები: ქალის თანხმობით მასთან სქესობრივი კავშირი გამოიცხავს გაუპატიურების (სსკ-ის 137-ე მუხლი) შემადგენლობას. ასევე ბინაში ან სხვა მფლობელობაში შესვლა დაბადების დღის აღსანიშნავი სუფრის მოსაწვევით, გამოიცხავს ბინის ან სხვა მფლობელობის ხელშეუხებლობის დარღვევის (სსკ-ის 160-ე მუხლი) შემადგენლობას.

განსხვავება მათ შორის არის ის, რომ დაზარალებულის თანხმობის დროს ხდება ქმედების ობიექტური და სუბიექტური შემადგენლობის განხორციელება და პასუხისმგებლობა გამოიძირიცხება მართლწინააღმდეგობის ეტაპზე, ხოლო პირის თანხმობის დროს დანაშაულის შემადგენლობა არ არის სრულად შესრულებული.

¹ გერმანული სისხლის სამართლის მიხედვით დაზარალებულის თანხმობისა (*Einwilligung*) და პირის თანხმობის (*Einverständnis*) ურთიერთგამიჯნვის შესახებ იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 540-543.

5.3. დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობა

797

დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობა მაშინ შეიძლება იყოს სახეზე, როცა, მართალია, პირს არ გამოუხატავს თავისი ნება, რადგან ეს შეუძლებელი იყო, მაგრამ არსებობს იმის დასაბუთებული ვარაუდი, რომ იგი თანხმობას გამოთქვამდა, რომ ამის შესაძლებლობა ჰქონოდა. თუ ადამიანს ან მის ქონებას სჭირდება გადაუდებელი დახმარება, მაგრამ გონება დაკარგული აქვს ან სხვა გარემოების გამო არა აქვს ნების გამოვლენის შესაძლებლობა, მის მიმართ გაწეული დახმარება იქნება მართლზომიერი, თუ დაცული იქნება ამ ქმედების მართლზომიერების პირობები.

დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობის მაგალითია შემდეგი: საავადმყოფოში მიიყვანეს ავტოავარიის შედეგად მძიმედ დაჭრილი, გონდაკარგული ა. ექიმმა ბ.-მ ა.-ს ნებისგან დამოუკიდებლად, რადგან არ იყო მისი ნების გამოვლენა შესაძლებელი, გაუკეთა სასწრაფო ოპერაცია და ა.-ს ფეხი მოკვეთა, წინააღმდეგ შემთხვევაში ა. დაიღუპებოდა. გამოჯანმრთელების შემდეგ ა.-მ უჩივლა ბ.-ს ფეხის მოკვეთისთვის, კერძოდ, განაცხადა, რომ უფეხობას სიკვდილი ერჩია. თუ სასამართლო დაადგენს, რომ ბ.-მ სწორი სამედიცინო მკურნალობა ჩაატარა და მას არ ჰქონდა საშუალება, ა.-სგან აეღო ნებართვა, ბ.-ს ქმედება არ იქნება მართლსაწინააღმდეგო.

798

დაზარალებულის მიერ ნების გამოხატვის შეუძლებლობის შემთხვევაში, ამა თუ იმ მოქმედების შესრულების თანხმობა, თუ ეს შესაძლებელია, მიღებულ უნდა იქნეს მისი აზრობების, უპირველეს ყოვლისა, აზლო ნათესავების მხრიდან.

5.4. მოვალეობათა კოლიზია

799

მოვალეობათა კოლიზიის დროს პირი არჩევანს აკეთებს ორ ან მეტ სამართლებრივ სიკეთეთა შორის, რომელთაც თანაბარი სამართლებრივი ღირებულება აქვთ.

მოვალეობათა კოლიზიის მაგალითია შემდეგი: ექიმი ერთდროუ-

ლად გამოიძახეს ორ მძიმე ავადმყოფთან სხვადასხვა სოფელში. მას შესაძლებლობა ჰქონდა, მხოლოდ ერთს დახმარებოდა. მან თავისი მოქმედებით ერთი გადაარჩინა, მეორე კი დაიღუპა.

ექიმის მოქმედება მართლწინააღმდეგობის ვინაიდან იგი იმყოფებოდა მოვალეობათა კოლიზიის მდგომარეობაში. არა აქვს მნიშვნელობა, თუ რომელ პაციენტზე შეაჩერა ყურადღება ექიმმა - ბავშვსა თუ მოხუცზე, პროფესორსა თუ მუშაზე. ექიმის ქმედება მხოლოდ მაშინ იქნებოდა მართლწინააღმდეგო, თუ იგი შეგნებულად დახმარებას აღმოუჩენდა პაციენტს, რომლის ავადმყოფობის სიმპტომებიც არ იყო საგანგაშო იმ პაციენტთან შედარებით, რომელიც გადაუდებელ დახმარებას საჭიროებდა. 800

5.5. სხვა ზეპანონური გარემოებანი

ზოგჯერ სადავოა, ესა თუ ის გარემოება წარმოადგენს ქმედების შემადგენლობის, მართლწინააღმდეგობის თუ ბრალის გამომრიცხველ გარემოებას. 801

მაგალითად, ე.წ. სამედიცინო ინდიკაციის შემთხვევაში ექიმის მიერ კანონით დადგენილი ვადების (ორსულობის 12 კვირა) გასვლის შემდეგ პაციენტისათვის აბორტის გაკეთება.

ქართული სისხლის სამართლის კოდექსით, ვინაიდან ქმედების უკანონობა ამ დანაშაულის (სსკ-ის 133-ე მუხლი „უკანონო აბორტი“) შემადგენლობის ნიშანია, იგი ქმედების შემადგენლობის გამომრიცხველ გარემოებად შეიძლება ჩაითვალოს. თუ ჩავთვლით, რომ ქმედების უკანონობა არ არის შემადგენლობის ნიშანი, მიუხედავად იმისა, რომ კერძო ნაწილის მუხლში უკანონობაზე პირდაპირ არის მითითებული, მაშინ სამედიცინო ინდიკაციის შემთხვევა უნდა ჩაითვალოს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებად (გაბატონებული შეხედულება). უმცირესობის აზრით, ჩანასახისთვის სიცოცხლის მოსპობა კანონით დადგენილი ვადების გასვლის შემდეგ, დედის სიცოცხლის ან ჯანმრთელობის გადარჩენის მიზნით, ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი გარემოებაა. 802

მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ ზეპანონურ გარემოე- 803

თავი 4. მართლწინააღმდეგობა

ბათა ჩამონათვალი არ არის ამოწურული, უფრო მეტიც, საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარებასთან ერთად ყოველთვის არის შესაძლებელი ამა თუ იმ გარემოებამ დაკარგოს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების სტატუსი. ასევე შესაძლებელია, ეს ნუსხა შეივსოს ახალი, მანამდე უცნობი გარემოებებით.

VII. შეჯამება

804

დანაშაულის სამსაფეხურიან სისტემაში სისხლისსამართლებრივი უმართლობის მეორე საფეხურია მართლწინააღმდეგობა. უმართლობა და მართლწინააღმდეგობა განსხვავებული ცნებებია. უმართლობისგან განსხვავებით, ეს უკანასკნელი სამართლის დარგებისთვის ცალ-ცალკე არ არსებობს, არამედ მართლწესრიგის ერთიანობის პრინციპიდან გამომდინარე, სამართლის ამა თუ იმ დარგში მართლსაწინააღმდეგოდ მიჩნეული ქმედება ასეთი შინაარსის მატარებელია სამართლის სხვა დარგებშიც. მატერიალური მართლწინააღმდეგობა წარმოადგენს მოსამართლის მიერ მოქმედების ნეგატიურ „ობიექტურ ღირებულებით განსჯას“. სისხლის სამართალში მართლწინააღმდეგობის პოზიტიურად დადგენა არ ხდება, არამედ ყოველთვის ხდება იმის გარკვევა, სახეზეა თუ არა მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ესა თუ ის აღიარებული (დაწერილი ან დაუწერელი) გარემოება. ქართული სისხლის სამართალი აყალიბებს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებათა სისტემას. მათგან თუნდაც ერთის არარსებობა ნიშნავს ქმედების მატერიალურ მართლწინააღმდეგობას, ხოლო თუნდაც ერთ-ერთი მათგანის არსებობის დადგენა, ქმედების შემადგენლობის განხორციელების მიუხედავად, პირის გამართლების საკმარისი საფუძველია. თავის მხრივ, ქმედების მართლსაწინააღმდეგოდ ჩადენა ჯერ კიდევ არ ნიშნავს დანაშაულის ჩადენას, რადგან არსებობს დანაშაულის სისტემის მესამე, დამავიჯივინებელი — ბრალის ეტაპი, რომელიც გულისხმობს ინდივიდუალური გასაკიცხაობის კრიტერიუმებით, ნორმატიულად იმის დადგენას, წარმოადგენს თუ არა პირის მიერ ჩადენილი მართლსაწინააღმდეგო ქმედება საბოლოო ჯამში დანაშაულს.

მეხუთე თავი

ინდივიდუალური ბრალი

§ 12. სისხლისსამართლებრივი

ბრალის მოძღვრება

I. ბრალის ცნება და თეორიები

1. შესავალი

ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის მიხედვით, არ შეიძლება სასჯელის დაკისრება ინდივიდუალური ბრალის დადგენის გარეშე (*nulla poena sine culpa*). დღეს მთელ ცივილიზებულ მსოფლიოში სისხლის სამართალში უარყოფილია ე.წ. კოლექტიური ბრალის პრინციპი. ბრალის შესახებ მოძღვრებამ გაიარა თავისი განვითარების ეტაპები ბრალის წმინდა ფსიქოლოგიური თეორიიდან თანამედროვე, ჯერ კიდევ განვითარების პროცესში მყოფ ფუნქციონალურ თეორიამდე.¹ ბრალი, რომელიც თანამედროვე სისხლის სამართლის სისტემის ცენტრალურ ცნებას წარმოადგენს, შინაარსობრივად დღემდე არ არის ბოლომდე გარკვეული. ამასთან დაკავშირებით, სისხლის სამართლის დოგმატიკაში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმის გარკვევა, ბრალი ფსიქოლოგიურად თუ ნორმატიულად უნდა იქნეს გაგებული.²

ნორმატიული ანუ შეფასებითი თეორიის მიხედვით, რომელიც თანამედროვე ეტაპზე წარმოადგენს გაბატონებულ მოძღვრებას, ბრალი არის მოსამართლის მიერ პირის ინდივიდუალურ-სამართლებრივი გაკიცხვა მის მიერ ჩადენილი მართლსაწინააღმდეგო

¹ ბრალის პრობლემაზე ქართულად იხ. ღ.-გ. კუტალია: ბრალი სისხლის სამართალში, 2000. იხ. ასევე: გ. ნაჭყეძია: ბრალი, როგორც სოციალური ფილოსოფიის კატეგორია, 2001.

² შეად. M. Maiwald: Gedanken zu einem sozialen Schuldbegriff, წიგნში: FS für Karl Lackner zum 70. Geburtstag, 1987, გვ. 149.

ქმედებისათვის. მისი მოკლე ფორმულით, ბრალი არის *გასაკიცხაობა* და არა პირის ფსიქიური დამოკიდებულება მის მიერ ჩადენილი ქმედებისადმი. ე.ი. ბრალი მხოლოდ მაშინ არსებობს, როცა მოსამართლე დაადგენს პირის ბრალეულობას (ჩადენილი ქმედების გასაკიცხაობას).¹ წინასწარ გამოძიებაში ბრალდების წაყენება არის მხოლოდ ვარაუდი, რომ ბრალდებულს მოსამართლე სამართლებრივად გაკიცხავს.²

807

ბრალი ჩადენილი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების გამო პირის გაკიცხვას გულისხმობს, ხოლო ბრალეულობა გასაკიცხაობას. გაკიცხვა პროცესია, ხოლო რაც შეეხება გასაკიცხაობას, იგი თვისებაა, რის გამოც ინდივიდუალურად უნდა გაიკიცხოს ქმედების ჩამდენი. საქმე ეხება მიზეზ-შედეგობრივ დამოკიდებულებას: გაკიცხვის მიზეზი არის გასაკიცხაობა, ხოლო გაკიცხვა გასაკიცხაობის შედეგი. მართლწინააღმდეგობაც გულისხმობს ქმედების ნეგატიურ სამართლებრივ შეფასებას, მაგრამ ობიექტური კრიტერიუმებით. ბრალი კი, წარმოადგენს სამართლებრივ გაკიცხვას პირის ინდივიდუალური შესაძლებლობებიდან გამომდინარე. ამ შეხედულებიდან განსხვავებით, ბრალის ე.წ. სოციალური ცნების მიხედვით, ბრალი წარმოადგენს მოდელს, რომლის მიხედვით, პირის მოტივაციის უნარიანობის დადგენის მასშტაბად საშუალო სოციალური პიროვნება გამოიყენება.³

808

ბრალის პრინციპის, კანონიერების პრინციპთან ერთად, აქვს კონსტიტუციური რანგი. იგი გამომდინარეობს სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპიდან. სამართლიანობა და ადამიანის

1 ბრალის შესახებ წმინდა ნორმატიული თეორიის პოზიციიდან იხ.: *H. Welzel: Das Deutsche Strafrecht*, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 138-186; *H. Welzel: Das neue Bild des Strafrechtssystems*, მე-4 გამოცემა, 1961, გვ. 39-81.

2 გამოთქმულია თვალსაზრისი, რომ *ლატენტური* დანაშაულისთვის ბრალი არსებობს იმ შემთხვევაშიც, როცა მოსამართლის მიერ ასეთი გაკიცხვა ვერ მოხდება, რადგან მართლსაწინააღმდეგო ქმედება და მისი ჩამდენი პირი არ არის ცნობილი. შეად. *J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht*, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 434.

3 იხ. *M. Maiwald: Gedanken zu einem sozialen Schuldbegriff*, წიგნში: FS für Karl Lackner zum 70. Geburtstag, 1987, გვ. 153.

ღირსების დაცვა მოითხოვს, რომ პირი მხოლოდ მაშინ დაისაჯოს, როცა არსებობს მისთვის მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ინდივიდუალურად შერაცხვის სამართლებრივი საფუძველი.¹

მოქმედი ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით, 809
ბრალი არის შეფასებითი, ნორმატიული კატეგორია. ამით უარყოფილია ბრალის ფსიქოლოგიური თეორია. ამაზე მეტყველებს ის გარემოება, რომ კოდექსის მე-9 თავი ეძღვნება ბრალის გამომრიცხველ და შემამსუბუქებელ გარემოებებს. ბრალის ფსიქოლოგიური თეორიისთვის ასეთი გარემოებები არ არის დამახასიათებელი. ბრალის ფსიქოლოგიური თეორიის ერთ-ერთი სისუსტე გახლავთ სწორედ ის, რომ ამ თეორიით ძნელია იმის ახსნა, თუ რატომ არის პირი არაბრალეული საპატიებელი გარემოებების (სსკ-ის 38-ე მუხლი) დროს, მაშინ როდესაც მან სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფა განზრახ და მართლსაწინააღმდეგოდ მოახდინა.

სისხლის სამართალში არსებობს ბრალის სამი ძირითადი 810
ტრადიციული თეორია, რომელსაც ემატება მეოთხე, ჯერ კიდევ განვითარების პროცესში მყოფი ბრალის ფუნქციონალური თეორია.

როგორც აღინიშნა, ბრალი არის ინდივიდუალური და არა 811
კოლექტიური გასაკიცხაობა. კოლექტიური ბრალის პრინციპისგან უნდა განვასხვაოთ სისხლის სამართლის დოგმატიკასა და სასამართლო პრაქტიკაში განვითარებული ე.წ. კოლექტიური შერაცხვის მოდელი კრიმინალური ორგანიზებული გაერთიანების („joint criminal enterprise“) წევრობისათვის, რომელსაც იცნობს ზოგიერთი ეროვნული (მაგალითად, იტალიური) და საერთაშორისო სისხლის სამართალი². იგი წარმოადგენს ინსტიტუციონალურ-პარტიციპატორული ანუ სისტემური შერაცხვის მოდელს³.

1 ბრალის კონსტიტუციურ რანგს საქართველოს კონსტიტუციის მიხედვით აღიარებს ასევე ლაშა-გიორგი კუტალია. იხ. ლ.-გ. კუტალია: ბრალი სისხლის სამართალში, 2000, გვ. 752. მან ქართულ სისხლის სამართლის თეორიაში წარმოადგინა გრცელი სამეცნიერო გამოკვლევა ბრალის ნორმატივისტული მოძღვრების შესახებ. იხ. ლ.-გ. კუტალია: ბრალის ნორმატივისტული მოდელი, 1999.

2 შეად. K. Ambos: Internationales Strafrecht, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 142.

3 ლათ. *participatio* ნიშნავს თანამონაწილეობას.

ქმედების სუბიექტური შემაღგენლობის არარსებობა არ უშლის ხელს ამ მოდელით პირის დასჯადობას, თუ დანაშაულის რომელიმე მონაწილე ქმედების შემაღგენლობის განხორციელების განზრახვით მოქმედებდა. ეს მოდელი წლების მანძილზე ნაწილობრივ ქართულ სასამართლო პრაქტიკაშიც გამოიყენებოდა.

მაგალითად, გასული საუკუნის 90-იან წლებში საქართველოს პირველი პრეზიდენტის ზვიად გამსახურდიას მომხრეთა (ე.წ. ზვიადისტების) საქმეებში არაერთ ბრალდებულს არასწორად ჰქონდა წაყენებული ბანდიტიზმის ბრალდება სწორედ ე.წ. კოლექტიური შერაცხვის მოდელის მიხედვით.¹

2. ბრალის თემორიები

2.1. ფსიქოლოგიური თემორია

812

წმინდა ფსიქოლოგიური თეორიის მიხედვით, ბრალი განმარტებულია, როგორც პირის ფსიქიკური დამოკიდებულება ქმედებისა და (შედეგიან დელიქტებში) ასევე დამდგარი შედეგისადმი. დღეს ეს თეორია უარყოფილია, რადგან გაუფრთხილებლობის, განსაკუთრებით დაუდევრობის, დროს ასეთი ფსიქიკური კავშირი არ არსებობს და არც შეიძლება არსებობდეს.

ბრალის ასეთი დეფინიცია იყო აბსოლუტურად გაბატონებული რაინჰარდ ფრანკის ნაშრომის² გამოქვეყნებამდე. ამ დრომდე

1 სწორედ ამიტომ ამ საქმეებზე გამოტანილი არაერთი განაჩენი იქნა შეცვლილი უზენაესი სასამართლოს მიერ ჩემი მონაწილეობით. მაგალითად, საქართველოს ყოფილი ფინანსთა მინისტრის გურამ აბსანძის საქმეზე პირველი ინსტანციით გამოტანილ განაჩენში უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა კოლეგიამ მას ბრალად შერაცხა ზვიად გამსახურდიას ხელისუფლების დამხობის შემდეგ, გასული საუკუნის 90-იან წლებში, დასაჯელთ საქართველოში ჩადენილი არაერთი ისეთი ქმედება, რომელთანაც მას არავითარი სუბიექტური კავშირი არ ჰქონდა. ამ საქმეზე 2001 წლის 13 ნოემბერს მიღებულ იქნა უზენაესი სასამართლოს დიდი პალატის გადაწყვეტილება, რომლითაც მას მოეხსნა ასეთი ბრალდებები.

2 იხ. R. Frank: Über den Aufbau des Schuldbegriffs, წიგნში: Gießener FS, 1907, გვ. 11.

განზრახვა და გაუფრთხილებლობა წარმოადგენდნენ ბრალის ორ სახეს, ფორმას. უკვე ჯერ კიდევ გასული, მე-20 საუკუნის დასაწყისში სამართლიანად მიიჩნევდნენ, რომ მხოლოდ განზრახვა შეიძლებოდა ყოფილიყო ბრალის სახე, თუ მას ფსიქოლოგიური თეორიის პოზიციიდან შევხედავდით, რადგან მხოლოდ ამ დროს არსებობს პირის ნამდვილი ფსიქიკური კავშირი მის მიერ ჩადენილ ქმედებასა და ქმედებით გამოწვეულ შედეგთან.

დაუდევრობა (გაუცნობიერებელი გაუფრთხილებლობა) იყო პირველი პრობლემა, რის გამოც ბრალის ფსიქოლოგიურ თეორიას პრობლემა შეექმნა და კრაზი განიცადა. 813

გ. რადბრუხის მცდელობა, განევითარებინა წმინდა ფსიქოლოგიური გაუფრთხილებლობა, უშედეგო აღმოჩნდა. ასევე წარუმატებელი იყო ე. კოლრაუშის იდეა, რომელსაც უნდოდა დაემტკიცებინა, რომ დაუდევრობა (გაუცნობიერებელი გაუფრთხილებლობა) საერთოდ არავითარი ბრალის ფორმა არ არის, რადგან მას აკლია პირის ფსიქიკური კავშირი შედეგთან.¹ 814

საბჭოთა, შესაბამისად, ქართულ და რუსულ სისხლის სამართალში ბრალის წმინდა ფსიქოლოგიურ თეორიას არაერთი მეცნიერ-იურისტი უჭერდა მხარს. ამ წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისიდან განსხვავებით, მას დღემდე მაინც შემორჩა მხარდამჭერი. 815

2.2. ფსიქოლოგიურ-ნორმატიული თეორია

ფსიქოლოგიურ-ნორმატიულმა თეორიამ ბრალის ცნებაში შემოიტანა შეფასების მომენტი და განსაზღვრა, როგორც პირის გასაკიცხი ფსიქიკური დამოკიდებულება ქმედებისა და დამდგარი შედეგისადმი. განსაკუთრებით რაინჰარდ ფრანკმა (1907) შეძლო პირველად კარგად დაესაბუთებინა, რომ ფსიქოლოგიურ თეორიას არ შეეძლო დოგმატურად დაესაბუთებინა ბრალის გამომრიცხველ გარემოებათა არსებობა.² 816

¹ ამის შესახებ იხ. H. Welzel: Das neue Bild des Strafrechtssystems, მე-4 გამოცემა, 1961, გვ. 42.

² ასევე, მალე ამ თეორიის წარმომადგენლები გახდნენ ე. ბელინგი (1910), ი. კოლდშმიდტი (1913) და ბ. ფროიდენთალი (1922) და თავის დროზე

მაგალითად, თუ პირი რეალური მუქარით აიძულებს, ზიანი მიაყენოს სამართლით დაცულ სიკეთეს, ასეთ შემთხვევაში სახეზეა მისი ფსიქიკური დამოკიდებულება მოქმედებისა და დამდგარი შედეგისადმი. პირს სურდა, შეესრულებინა ქმედების შემადგენლობის შესაბამისი ქმედება, რათა გამოსულიყო საფრთხის მდგომარეობიდან, მაგრამ ასეთი შემთხვევა გამორიცხავს ბრალს.

ამ მაგალითით ნაჩვენებია, რომ ბრალი არა მარტო ფსიქოლოგიურ, არამედ ასევე შეფასებით, ნორმატიულ ელემენტს უნდა შეიცავდეს.

ერნსტ ჰაინრიხ როზენფელდს ეკუთვნის ცნობილი ზატოვანი გამოთქმა, რომლის მიხედვით, ბრალი არის არა დამნაშავის თავში, არამედ შემფასებლის, კერძოდ, მოსამართლის თავში¹.

817 ამ თეორიის მიხედვით, ფსიქიკური დამოკიდებულება ნორმატიული ელემენტების (მაგალითად, შერაცხადობა) გვერდით წარმოადგენს ბრალის ცნების მხოლოდ ერთ-ერთ ელემენტს და არა მის მთლიან შინაარსს. ეს ნორმატიული ელემენტები შეიძლება ერთობლიობაში ერთი საერთო ნიშნის ქვეშ შემდეგი სახელწოდებით გაერთიანდეს: სხვაგვარად მოქმედების მოთხოვნის შესაძლებლობა (ბ. ფროიდენტალი)². შესაბამისად, ბრალი არსებობს მაშინ, როცა პირს ჰქონდა ნორმის შესაბამისი მოქმედების შესრულების შესაძლებლობა. აქედან გამომდინარე, იგი იკიცხება სამართლისადმი დაუმორჩილებლობის გამო. ბრალის ამ კომპლექსური თეორიის ერთ-ერთ კრიტიკულ პუნქტს წარმოადგენს ის, რომ იგი შეფასების ობიექტსა და შეფასებას ორივეს ერთობლივად ბრალის ცნების ქვეშ აერთიანებს.³

818 შეიძლება ითქვას, რომ საბჭოთა და ასევე ქართულ სისხლის

გახდა გაბატონებული მოძღვრება. შეად. H. Welzel (1961), იქვე, გვ. 42.

1 იხ. E. H. Rosenfeld: Schuld und Vorsatz im v. Lisztischen Lehrbuch, ZStW 32 (1911), გვ. 469. იხ. ასევე: J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 434.

2 იხ. B. Freudenthal: Schuld und Vorwurf im geltenden Strafrecht, 1922.

3 ბრალის ეს თეორია პირველად მწვავედ გააკრიტიკა გრაფ ცუ დონამ. A. Graf zu Dohna: Aufbau der Verbrechenslehre, 1936, მე-2 გამოცემა 1941, მე-4 გამოცემა, 1950.

§ 12. სისხლისსამართლებრივი ბრალის მოძღვრება

სამართალში ვ. მაყაშვილმა და თ. წერეთელმა განავითარეს ბრალის ფსიქოლოგიურ-ნორმატიული თეორია¹, რომელსაც არაერთი მხარდამჭერი გამოუჩნდა.

მ. უგრეხელიძის მიხედვით, „ბრალი წმინდა ფსიქოლოგიური ცნება კი არ არის, არამედ სოციალურ-ეთიკური კატეგორია, რომელიც თავის განუყოფელ ნიშნად გულისხმობს საკუთარი ქცევისადმი სუბიექტის ფსიქიკური დამოკიდებულების გასაკიცხაობას“². იგი ასევე განმარტავს, რომ „ბრალი მორალურად გასაკიცხი ფსიქიკური დამოკიდებულებაა საზოგადოებაში აღიარებული ინტერესებისადმი განზრახვის ან გაუფრთხილებლობის ფორმით“³.

გ. ნაჭყებიას მიხედვით⁴, ბრალი არის „მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება“, რომელიც „არაა მოწყვეტილი ქმედებისა და მისი შედეგებისადმი სუბიექტის ფსიქიკურ დამოკიდებულებას“, მაგრამ „ამ ფსიქიკურ დამოკიდებულებაზე არ დაიყვანება“. განზრახვა და გაუფრთხილებლობა კი, ამ უპასუხისმგებლობის ფორმებია.

1 იხ. *В. Г. Макашвили: Вина и сознание противоправности, კრებულში: Методические материалы ВЮЗИ, მე-2 გამოცემა, 1948, გვ. 92; Т.В. Церетели: Причинная связь в уголовном праве, 1963, გვ. 304. Т.В. Церетели: К Вопросу о понятии вины, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალში „მაცნე“, 1960, 1, გვ. 128.*

2 მ. უგრეხელიძე: ბრალი საფრთხის დელიქტებში, 1982, გვ. 7.

3 მ. უგრეხელიძე (1982), იქვე, გვ. 10.

4 შეად. გ. ნაჭყებია წიგნში: გ. ნაჭყებია, ი. დვალიძე (რედ.): სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2007, გვ. 25-26. იგი იქვე მიუთითებს მის მიერ ჩამოყალიბებულ ბრალის ცნებაზე ყოფილი გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-5 პარაფრაფის ზეგავლენაზე, რომელშიც ბრალი პირის უპასუხისმგებლო ქმედებად (verantwortungsloses Handeln) იყო მიჩნეული.

2.3. ნორმატიული თეორია

821

წმინდა ნორმატიული თეორია ბრალს განმარტავს როგორც გასაკიცხაობას. ამ თეორიის მიხედვით, ბრალი არის წმინდა შეფასებითი, წმინდა ნორმატიული კატეგორია. ფსიქოლოგიური ელემენტი, რომელიც ბრალის ფსიქოლოგიური ცნების შინაარსს ამოწურავს, ფინალისტიკის მიერ გადატანილ იქნა ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე, რის შედეგადაც ბრალი, რომელიც არის არა დამნაშავეს, არამედ სხვის, შემფასებლის, კერძოდ, მოსამართლის თავში¹, გახდა წმინდა შეფასებითი ცნება, ხოლო განზრახვა და გაუფრთხილებლობა, როგორც შეფასების ობიექტები, იქცნენ ქმედების შემადგენლობის ნიშნებად.²

822

პირველი იყო გრაფ ცუ დონა, რომელმაც მკაცრად გამოიწვნა ერთმანეთისგან შეფასება (გასაკიცხაობა) და გაკიცხვის ობიექტი (განზრახვა) და ბრალის ცნება შეზღუდა ობიექტის შეფასებით.³ ჰანს ველცელის მოქმედების ფინალურმა მოძღვრებამ კიდევ უფრო განავითარა ეს თვალსაზრისი და, როგორც თვითონ მიუთითებს, დონასთან „უსახელკაროდ დარჩენილ განზრახვას“ ქმედების (სუბიექტურ) შემადგენლობაში თავისი კუთვნილი ადგილი მიუჩინა, როგორც განზრახი დელიქტის მოქმედების ფინალური ნების შემადგენელი ნაწილი. მაშასადამე, ბრალის ცნებას გამოეცალა სუბიექტურ-ფსიქიკური ელემენტები, რომლებმაც გადაინაცვლეს უმართლობის სფეროში და ბრალის ცნებაში დარჩა მხოლოდ გასაკიცხაობის ნორმატიული კრიტერიუმები, რომლის მიხედვითაც, მოქმედების ნება უნდა შემოწმდეს მისი ბრალეულობის კუთხით. როგორც კ. ველცელი მიუთითებს, ამით დანაშაულის სისტემის არც ერთი აღრე არსებული ელემენტი არ დაკარგულა, მაგრამ

1 იხ. J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 434.

2 ბრალის ნორმატიული მოძღვრების შესახებ დისკუსიის თაობაზე იხ.: H. Welzel: Um die finale Handlungslehre, 1949, გვ. 26; H. Welzel: Das neue Bild des Strafrechtssystems, მე-4 გამოცემა, 1961, გვ. 41-43.

3 იხ. A. Graf zu Dohna: Aufbau der Verbrechenslehre, მე-2 გამოცემა 1941, გვ. 32.

თითოეულმა მათგანმა მოიპოვა თავისი ნამდვილი ადგილი დანაშაულის სისტემაში.¹

წმინდა ნორმატიული თეორიის მიხედვით, ბრალი ახდენს პირის პერსონალურ გაკიცხვას იმისათვის, რომ მან უარი არ თქვა მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენაზე, მაშინ როდესაც შეეძლო რომ არ ჩადენა იგი. მაშასადამე, მისი ნებელობითი ქცევა არ არის ისეთი, როგორც ამას სამართალი მოითხოვს, თუმცა შეეძლო ნორმის შესაბამისად მოქცეულიყო. სწორედ სხვაგვარად (მართლ-ზომიერად) მოქმედების შესაძლებლობა წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივი უმართლობის მისი ჩამდენისთვის ბრალად შერაცხვის, ე.ი. პირის გაკიცხვის მნიშვნელოვან საფუძველს. მართვინააღმდეგობის დროსაც პირის ქცევა ეწინააღმდეგება სამართლის მოთხოვნებს, მაგრამ იმ ეტაპზე ჯერ კიდევ არ ექცევა ყურადღება პირის ინდივიდუალურ შესაძლებლობებს, შეეძლო თუ არა მას სამართლის მოთხოვნის შესრულება. მაშასადამე, გაკიცხვის საგანი არის, უპირველეს ყოვლისა, მოქმედების ჩადენის ნება და მისი მეშვეობით მთელი მოქმედება. სწორედ ამიტომ შეიძლება ითქვას, რომ პირმა გამოავლინა მოქმედების ბრალეული ნება ან ბრალეულად ჩაიდინა მოქმედება.²

ამ თეორიის მიხედვით, განზრახვა, ისევე როგორც გაუფრთხილებლობა, არის მოსამართლის მიერ პირის გაკიცხვის ერთ-ერთი კრიტერიუმი და არა ბრალის შინაარსის ამომწურავი კატეგორია. მაშინ როდესაც ფსიქოლოგიური თეორიით ბრალი განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის გვარეობითი ცნებაა, ნორმატიული თეორიით შეფასების ობიექტი: ამა თუ იმ ქმედების განზრახ ჩამდენი უფრო მკაცრად იკიცხება, ვიდრე იმავე ქმედების გაუფრთხილებლობით ჩამდენი. ბრალი არის პირის მოქმედების ნეგატიური ღირებულებითი შეფასება და ამიტომ ახასიათებს ხარისხები. იგი შეიძლება იყოს მაღალი ან დაბალი. ბრალის ხარისხზე კი დამოკიდებულია სასჯელის სიმკაცრე. ე.ი. განზრახვის დროს ბრალის ხარისხი უფრო მაღალია, ვიდრე გაუფრთხილებლობის დროს. ზოგჯერ გან-

1 იხ. *H. Welzel* (1961), იქვე, გვ. 42.

2 ბრალის ნორმატიული თეორიის ასეთ გაგებაზე იხ. *H. Welzel* (1961), იქვე, გვ. 39.

ზრახვა და გაუფრთხილებლობა ქმედების სხვადასხვა მუხლებით კრიმინალიზაციის საფუძველია.

მაგალითად, ჯანმრთელობის განზრახ მძიმე დაზიანება გათვალისწინებულია სსკ-ის 117-ე მუხლით, ხოლო ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანება გაუფრთხილებლობით — სსკ-ის 124-ე მუხლით. ასეთ შემთხვევაში განზრახვა და გაუფრთხილებლობა არ განსაზღვრავს ბრალის ხარისხს, არამედ წარმოადგენს ქმედებათა სხვადასხვა უმართლობად კრიმინალიზაციის საფუძველს.

825 ნორმატიული თეორიის მიხედვით, პირი მოქმედებს ბრალეულად მაშინ, როცა მას აქვს „სხვანაირად მოქმედების შესაძლებლობა“, ე.ი. სამართალსა და უმართლობას შორის თავისუფლად და სწორად გადაწყვეტის უნარი.

826 ე.წ. ინდეტერმინიზმის წარმომადგენლები ავითარებენ შეხედულებას, რომ ადამიანი სრულიად თავისუფალია თავის გადაწყვეტილებაში. მას უპირისპირდება ე.წ. დეტერმინიზმის მოძღვრება, რომლის მიხედვით, ადამიანი თავის ქცევაში სრულიად დეტერმინირებულია და იგი ჰორმონებისა და გარემოს პროდუქტია. თუმცა ინდეტერმინიზმისა და დეტერმინიზმის მოძღვრებიდან ბოლომდე არცერთის დამტკიცება არ არის შესაძლებელი.¹ ედუარდ კოლრაუშს ეკუთვნის ცნობილი სიტყვები, რომლის მიხედვით, „ბრალი არის სახელმწიფოებრივად აუცილებელი ფიქცია“².

827 ქართულ სისხლის სამართლის დოგმატიკაში ლ.-გ. კუტალია აყალიბებს ნების თავისუფლების სისხლისსამართლებრივ ცნებას³. ასეთი ცნება, რომლის ჩამოყალიბებისას საგანგებოდ გამოიყოფა მიზეზობრივი კავშირის სისხლისსამართლებრივ ცნებასთან მეთოდოლოგიური პარალელები, შესაძლებლობას იძლევა, სისხლის

1 აღსანიშნავია, რომ არსებობს ტვინის უახლოესი გამოკვლევა, რომელიც ეჭვს გამოთქვამს ნების თავისუფლების არსებობაზე. ტვინის გამოკვლევაზე სპეციალურად სისხლის სამართლის პოზიციიდან იხ. T. Hillenkamp: Strafrecht ohne Willensfreiheit? Eine Antwort auf die Hirnforschung, JZ 2005, გვ. 313.

2 გერმანულად: „Schuld ist eine staatsnotwendige Fiktion“. შეად. F. Haft: Strafrecht, AT, მე-9 გამოცემა, 2004, გვ. 118.

3 შეად. ლ.-გ. კუტალია: ბრალი სისხლის სამართალში, 2000, გვ. 349-350.

სამართალში თავი დაკადწიოთ ნების თავისუფლების ფილოსოფიური კონცეფციის ფარგლებში დეტერმინიზმსა და ინდეტერმინიზმს შორის მიმდინარე დაუსრულებელ დავას, თანაც იმგვარად, რომ სისხლის სამართალი არ თმობს ნების თავისუფლების ცნებას.

სისხლის სამართალში ზოგადად არ ხდება იმის გარკვევა, რატომ არის ადამიანი ისეთი, როგორიც არის, არამედ ხდება მხოლოდ იმის გარკვევა, ხომ არ ახასიათებს მას განსაზღვრული დეფექტი, რომელსაც შეუძლია, გამოჩაკლისის სახით პასუხისმგებლობის გამორიცხვა, როგორიცაა, მაგალითად, აკრძალვაში თავიდან აუცილებელი (მისატყვებელი) შეცდომის დაშვება, ფსიქიკური დაავადება ან საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობა.¹

გამოთქმულია ისეთი თვალსაზრისიც, რომ არ არსებობს ბრალის წმინდა ნორმატიული (შეფასებითი) კატეგორია, რადგან ბრალი არ წარმოადგენს უბრალო შეფასებით განსჯას, არამედ ასევე შეიცავს სუბიექტური და ობიექტური ხასიათის საგნობრივ-მინაარსობრივ ნიშნებს, როგორიცაა, მაგალითად, მართლწინააღმდეგობის შეგნება ან გარკვეული უკიდურესი მდგომარეობები, რომლებიც ბრალს გამორიცხავს. ბრალის ფინალური ცნებაც კომპლექსურია იმ გაგებით, რომ იგი წარმოადგენს პირის მიერ ჩადენილი მთლიანი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების შეფასებას. მიუხედავად იმისა, რომ განზრახვა ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის კომპონენტია, იგი, როგორც გაკიცხვის საგანი, ფართო გაგებით ეკუთვნის ბრალსაც.²

ფინალური სისტემის მიხედვით, არა მხოლოდ მოქმედების ნება ზოგადად, არამედ ქმედების შემადგენლობის განზრახვა მთლიანად, როგორც ქმედების ნების შემადგენელი ნაწილი, ეკუთვნის ბრალს. ფინალისტებს კაუზალურ სისტემასთან სადავო ის კი არა აქვთ, რომ განზრახვა ბრალსაც უნდა ეკუთვნოდეს, არამედ ის,

1 შეად.: W. Joecks: Strafgesetzbuch. Studienkommentar, მე-9 გამოცემა, 2010, გვ. 26; J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 144-145.

2 შეად. C. Roxin: „Schuld“ und „Verantwortlichkeit“ als strafrechtliche Systemkategorien, წიგნში: FS für Heinrich Henkel zum 70. Geburtstag, 1974, გვ. 171-172.

რომ იგი მხოლოდ და მხოლოდ ბრალს არ უნდა ეკუთვნოდეს. ბრალის სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობით ეკუთვნის დანაშაულის სისტემის ყველა მისი წინმსწრები ნიშანი: მოქმედება (ქცევა), ქმედების შემადგენლობა და მართლწინააღმდეგობა. მხოლოდ ქმედების შემადგენლობის შესაბამისი და მართლსაწინააღმდეგო მოქმედება (ქცევა) შეიძლება ბრალეული იყოს. მხოლოდ ის არის სისხლის სამართალში ბრალად შერაცხვის, გაკიცხვის საფუძველი. მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ ყველა ეს ელემენტი ასევე ბრალეული განსჯისთვის (გასაკიცხაობისთვის) მნიშვნელოვანია, ისინი არ იქცევიან მხოლოდ ბრალის ელემენტებად. ამიტომ არის, რომ მოქმედების ნება, მიუხედავად იმისა, რომ იგი ასევე სისხლისსამართლებრივი გაკიცხვისთვის, ჩადენილი ქმედების ბრალად შერაცხვისთვისაა მნიშვნელოვანი, თავდაპირველად მოქმედების ელემენტია. ქმედების შემადგენლობის განზრახვა კი, თავდაპირველად არის განზრახი დელიქტის ქმედების შემადგენლობის ელემენტი და ამით ასეთი დელიქტის მართლწინააღმდეგობის საგნობრივი წინაპირობა. მოქმედების ნება, რომელიც წინდახედულობის ვალდებულების დარღვევის შედეგად განუზრახველად ქმედების შემადგენლობას ახორციელებს, თავდაპირველად არის გაუფრთხილებლობითი დელიქტების მართლწინააღმდეგობის განსაზღვრის წინაპირობა. ბრალის ეტაპზე კი, დანაშაულის სისტემის ეს სხვადასხვა კომპონენტი იმის დასადგენად გამოიყენება, თუ რამდენად არის პირი ამისთვის პერსონალურად გასაკიცხი.¹ სწორედ ამაში მდგომარეობს ფინალისტების მიერ დანაშაულის სისტემაში ბრალის დანიშნულების ახლებური გაგება.

831

ქართული სისხლის სამართლის მეცნიერების წარმომადგენლები (თ. წერეთელი, ვ. მაყაშვილი და სხვ.) აკრიტიკებდნენ როგორც ფინალიზმსა და ბრალის წმინდა ნორმატიულ თეორიას, ასევე წმინდა ფსიქოლოგიურ თეორიას. მათ, მართალია, უარყვეს ბრალის წმინდა ფსიქოლოგიური თეორია და ბრალის ცნებაში შეიტანეს ნეგატიური სოციალ-ეთიკური (მორალურ-პოლიტიკური) შეფასების მომენტი, მაგრამ ეს არ არის მოსამართლის მიერ გა-

¹ შეად. II.Welzel: Das neue Bild des Strafrechtssystems, მე-4 გამოცემა, 1961, გვ. 41.

კეთებული შეფასება. მათი გაგებით, ბრალი არის რეალური სინამდვილის გამოვლენის ფორმა, რომელიც მოსამართლის შეფასებისგან დამოუკიდებლად არსებობს. თინათინ წერეთელი ბრალს განმარტავდა, როგორც პირის ფსიქიკურ კავშირს მის მიერ ჩადენილ საზოგადოებრივად საშიშ ქმედებასთან, რომელიც ზნეობისა და მართლწესრიგის პოზიციებიდან მორალურ-პოლიტიკურ გაკიცხვასა და განსჯას იმსახურებს¹

თანამედროვე ქართულ სისხლის სამართალში ვითარდება ბრალის ნორმატიული თეორია² და მას დოგმატიკასა და პრაქტიკაში ჰყავს არაერთი მხარდამჭერი.³ ამით უარყოფილ იქნა შეხედულება, რომლის მიხედვით, ყველა ობიექტური გარემოება ეკუთვნოდა უმართლობას, ხოლო სუბიექტური — ბრალს, ხოლო შეურაცხაობა წარმოადგენდა ბრალის წინაპირობას. როგორც „ფინალიზმის მამა“ ჰანს კელცელი აღნიშნავდა, დაუსაბუთებელია ფინალიზმის კრიტიკა, რომ თითქოს მან ზედმეტად მოახდინა უმართლობის „სუბიექტივიზაცია“ და ბრალის ცნების „დაცარიელება“. სინამდვილეში კი, ეს არის ბრალის ცნების გათავისუფლება მისთვის უცხო ელემენტებისგან.⁴

832

1 თინათინ წერეთლის პოზიციაზე ბრალის ცნებასთან დაკავშირებით იხ. T.B. Церетели: К вопросу о понятии вины, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალში „მაცნე“, 1960, 1, გვ. 128-144.

2 ამ თეორიის ქართულ სისხლის სამართალში დანერგვის იდეა წამოყენებულ იქნა ჯერ კიდევ ჩემს სადოქტორო დისერტაციაში. იხ. M. Turawa: Straftatsysteme in rechtsvergleichender Sicht unter besonderer Berücksichtigung des Schuldbegriffs, 1998, გვ. 251.

3 ბრალის ნორმატიული ცნების დასაბუთებაზე თანამედროვე ქართულ სისხლის სამართალში იხ. ო. გამყრელიძე: შერაცხვის პრობლემა სისხლის სამართალში და ბრალის ნორმატიული ცნების დასაბუთების ცდა, წიგნში: სისხლის სამართლის კანონმდებლობის რეფორმისა და თანამედროვე კრიმინოლოგიის პრობლემები (თამაზ შავგულიძის დაბადების 75-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი კრებული), 2006, გვ. 28-46.

4 შეად. H. Welzel: Das neue Bild des Strafrechtssystems, მე-4 გამოცემა, 1961, გვ. 43.

2.4. ფუნქციონალური თეორია

833

ფუნქციონალური ცნება, რომელიც მეცნიერული კრიტიკის საგანს წარმოადგენს¹ ბრალს განმარტავს სასჯელის ფუნქციიდან გამომდინარე. მაგალითად, არის მცდელობა, რომ ბრალის ცნება შეიცვალოს „ინდივიდუალური შერაცხვის“ კატეგორიით. ამავე თეორიის წარმომადგენელია გიუნთერ იაკობსი, რომელსაც ეკუთვნის მოძღვრება ე.წ. სასჯელის პოზიტიური გენერალური პრევენციის შესახებ. იგი ბრალს სასჯელის პრევენციული მიზნებიდან გამომდინარე განსაზღვრავს: ბრალეული ქცევა არსებობს მხოლოდ მაშინ, როცა სასჯელი აუცილებელია საყოველთაო მართლშეგნების განმტკიცებისათვის.² კლაუს როქსინმა უფრო გასაგებად ჩამოაყალიბა თავისი მოძღვრება, როცა მან ბრალის ცნება განავრცო „სანქციის პრევენციული აუცილებლობის“ ელემენტით და მას „ბრალი და პასუხისმგებლობა“ უწოდა. მისი აზრით, ჩადენილი უმართლობისთვის პირმა შეიძლება პასუხი აგოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, ჯერ ერთი, თუ ბრალეულად იმოქმედა და მეორე, თუ არსებობს ბრალეული ქცევის დასჯადობის პრევენციული აუცილებლობა.³

1 კრიტიკა იხ., მაგალითად, წიგნში: J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 148.

2 ბრალის ფუნქციონალური ცნების დასაბუთების შესახებ იხ. G. Jakobs: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 1993, გვ. 476-491.

3 იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 852.

II. ბრალის გამომრიცხველი და

შემამსუბუქებელი გარემოებანი

1. ბრალის სტრუქტურა

წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისის მიხედვით, განზრახი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩამდენი პირის ინდივიდუალური ბრალი შეიცავს რამდენიმე ნორმატიულ კომპონენტს და მისი არსებობა ხუთ ეტაპად უნდა შემოწმდეს. ფიზიკური პირის ბრალი არსებობს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მან მართლსაწინააღმდეგო ქმედება ჩაიდინა შემდეგი პირობების (კუმულაციურად) არსებობისას:

- ბრალუწიანობის (შერაცხადობის) მდგომარეობაში;
- უმართლობის (მართლწინააღმდეგობის) შეგნებით;
- განზრახვის ბრალით (ბოროტი განზრახვით);
- ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი გარემოების არარსებობის ვითარებაში.

– ამასთან, სადავოა საკითხი იმის შესახებ, არსებობს თუ არა ბრალის ე.წ. სპეციალური ნიშნები.

გაბატონებული შეხედულებით, არ არსებობს ბრალის ე.წ. სპეციალური ნიშნები და ამიტომ ქმედებისა და ინდივიდისათვის დამახასიათებელი ყველა სუბიექტური ნიშანი ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის ეტაპზე მოწმდება. თუ გავიზიარებთ ამ შეხედულებას, ეს ნიშნები ბრალის ეტაპზე ცალკე არ უნდა გამოიყოს. ამ პოზიციისაგან განსხვავებით, ქართული სისხლის სამართლის კოდექსი აღიარებს ბრალისათვის დამახასიათებელი პერსონალური ნიშნების არსებობას (სსკ-ის 25-ე მუხლის მე-5 ნაწილი), რის გამოც საჭიროა ბრალის სტრუქტურაში ამ კომპონენტის ცალკე გამოყოფა. ასევე, არსებობს შეხედულება, რომელიც ამ ნიშნების არსებობას ორივე ქმედების სუბიექტური შემადგენლობისა და ბრალის ეტაპზე ამოწმებს.

2. ბრალუნარიანობა (შერაცხვაუნარიანობა)

2.1. შესავალი

836

მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის ამოქმედებამდე საქართველოში განვითარებული ბრალის ფსიქოლოგიური მოძღვრება შერაცხადობას, რომელიც ადამიანის ფსიქიკური მდგომარეობის მიხედვით განისაზღვრებოდა, ბრალის გარეთ, სუბიექტისთვის დამახასიათებელ ბრალის აუცილებელ წინაპირობად განიხილავდა, ხოლო სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკის მიღწევას შერაცხადობისგან დამოუკიდებელ ბრალის მეორე წინაპირობად წარმოადგენდა. დღევანდელი ქართული სისხლის სამართალი ბრალის ნორმატიული მოძღვრებით შერაცხადობა-შეურაცხაობის პრობლემას, როგორც ბრალუნარიანობის განმსაზღვრელ გარემოებას, თვით ბრალის ეტაპზე განიხილავს. მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენა დამოკიდებული არ არის პირის ბრალუნარიანობაზე. მაშასადამე, მისი ჩადენა შეუძლია სულთ ავადმყოფსაც. სისხლის სამართალში პირის ქმედუნარიანობა მყარად არის გამიჯნული მისი ბრალუნარიანობისგან. ქმედუნარიანობის დროს ღვინდება პირის უნარი, შეუძლია თუ არა განახორციელოს სხეულებრივი გადაადგილება გარესამყაროში. სულთ ავადმყოფსა და ბავშვსაც შეუძლია, იყოს ქმედუნარიანი, თუ მას თავის ნებელობით შეუძლია წარმართოს საკუთარი სხეულებრივი მოძრაობა. ბრალუნარიანობის დროს კი, წყდება საკითხი, იყო თუ არა პირი ნორმის ვარგისი ადრესატი, რომელსაც აქვს ნების თავისუფლება და თავის ნებაზე ბატონობის უნარი, რომელსაც ემყარება პერსონალური გასაკიცხაობა.¹

837

ბრალუნარიანობას განსაზღვრავს პირის შერაცხადობა, ხოლო ზოგადად ბრალის გამომრიცხველი გარემოებებია: შეურაცხაობა, კერძოდ, ასაკის გამო (სსკ-ის მუხლი 33-ე), ფსიქიკური დაავადების გამო (სსკ-ის 34-ე მუხლი); სამართლებრივი შეცდომა (სსკ-ის 36-ე მუხლი); მოქმედება ბოროტი განზრახვისა და, როცა

¹ ნების თავისუფლების პრობლემის სხვადასხვა ასპექტებზე იხ. *II. Welzel: Das neue Bild des Strafrechtssystems*, მე-4 გამოცემა, 1961, გვ. 45-52.

ქმედების გაუფრთხილებლობით ჩადენა დასჯადია, ინდივიდუალური გაუფრთხილებლობის გარეშე (სსკ-ის 36-ე მუხლის ანალოგიით); ბრძანების ან განკარგულების შესრულება (სსკ-ის 37-ე მუხლი). სსკ-ის 38-ე მუხლში მოცემულია ბრალის გამომრიცხველი ზეკანონური გარემოებანი. შეზღუდული შერაცხადობა კი, წარმოადგენს არა ბრალის გამომრიცხველ, არამედ მის შემამსუბუქებელ გარემოებას (სსკ-ის 35-ე მუხლი). ამ გარემოებებიდან ქვემოთ ცალკე იქნება გამოყოფილი და განხილული ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი გარემოებანი.

2.2. შეურაცხაობა

ბრალუნარიანობა (შერაცხვაუნარიანობა) შედგება ინტელექტუალური და ვოლუნტატიური მომენტებისგან. ეს არის პირის უნარი, შეეძლოს 838

(ა) თავისი ქმედების უმართლობის გაცნობიერება და

(ბ) თავისი ნების მის შესაბამისად წარმართვა.¹

მოქმედი ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის სიახლე, რომელიც მას განასხვავებს წინამორბედი კოდექსისგან, გახლავთ ის, რომ მასში შეურაცხაობა მოცემულია გვარეობითი ცნების სახით. კერძოდ, სსკ-ის 33-ე და 34-ე მუხლებიდან გამომდინარე, იგი თავის თავში მოიცავს ორ შემთხვევას: შეურაცხაობას ასაკის გამო და შეურაცხაობას ფსიქიკური მდგომარეობის გამო. პირველი მათგანის მიხედვით, შეურაცხაობა დგინდება პოზიტიურ-სამართლებრივად, ხოლო მეორეთი - სამედიცინო-ფსიქოლოგიურ მონაცემებზე დაყრდნობით. სსკ-ის 33-ე და 34-ე მუხლებში შეურაცხაობა განსაზღვრულია ნეგატიურად. 839

მაგალითად, სსკ-ის 33-ე მუხლის თანახმად, მართლსაწინააღმდეგო ქმედება არ შეურაცხება ბრალად იმას, ვისაც ამ ქმედების ჩადენამდე არ შესრულებია თოთხმეტი წელი. შესაძლებელია იგივე შინაარსის პოზიტიურად ფორმულირება, კერძოდ, მართლსაწინააღმდეგო ქმედება შეურაცხება ბრალად იმას, ვისაც ამ ქმედების

¹ შეად. H. Welzel (1961), იქვე, გვ. 53-54.

ჩადენამდე შეუსრულდა თოთხმეტი წელი.

840

შეურაცხაობის საკითხის გადაწყვეტის დროს მნიშვნელოვანია პირის მდგომარეობა ქმედების ჩადენის დროს, ხოლო მის ფსიქიკურ მდგომარეობას შედეგის დადგომის დროს შეურაცხაობის საკითხის გადასაწყვეტად მნიშვნელობა არა აქვს. ამის შესახებ შეურაცხაობის განსაზღვრისას (სსკ-ის 33-ე და 34-ე მუხლები) მითითებულია თვით კოდექსში.

841

ქართული კოდექსის მიხედვით, თავის მხრივ, შეურაცხაობა დგინდება ორ: ინტელექტუალურ და ემოციონალურ მომენტზე დაყრდნობით. კანონმდებელი მნიშვნელობას ანიჭებს იმ მომენტს, რომ პირი შეურაცხადია არა მარტო მაშინ, როცა იგი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენის დროს ინტელექტუალურად სწორად არ იყო ჩამოყალიბებული, კერძოდ, ფსიქიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე, არ შეეძლო გაეცნობიერებინა თავისი ქმედების ფაქტობრივი ხასიათი ან მართლწინააღმდეგობა, არამედ მაშინაც, როცა არ შეეძლო ეხელმძღვანელა მისთვის. არსებობს ისეთი ფსიქიკური დაავადებანი, რომლებიც ავადმყოფის ინტელექტს არ ხელყოფენ, მაგრამ პირის უნარს, იმოქმედოს ინტელექტის შესაბამისად, სრულად არღვევენ. ამის გამო, დღეს შეურაცხაობის საკითხის გადაწყვეტის დროს ყურადღება ექცევა ორივე მომენტს, როგორც ინტელექტუალურს, ასევე ემოციონალურს (ანუ ვოლუნტატიურს). თუ ამ ორიდან პირის ერთი უნარი მაინც იქნა დარღვეული, ასეთ შემთხვევაში მას ქმედება ინდივიდუალურად არ შეურაცხება.

842

წიგნში მოცემული პოზიციისგან განსხვავებით, *ოთარ გამყრელიძე* შეურაცხაობა ესმის ფართოდ, რომელიც თავის თავში მოიცავს ყველა იმ შემთხვევას, როცა პირის მიერ ჩადენილი უმართლობა ამა თუ იმ გარემოების გამო არ არის ბრალეული.¹

¹ იხ. *ო. გამყრელიძე*: საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 243. ამ საკითხზე უფრო დაწვრილებით იხ. *ო. გამყრელიძე*: შეურაცხვის პრობლემა სისხლის სამართალში და ბრალის ნორმატიული ცნების დასაბუთების ცდა, წიგნში: სისხლის სამართლის კანონმდებლობის რეფორმისა და თანამედროვე კრიმინოლოგიის პრობლემები (თამაზ შავკულიძის დაბადების 75-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი კრებული),

§ 12. სისხლის სამართლებრივი ბრალის მოძღვრება

ნონა თოდუას აზრით კი, შეურაცხაობა უნდა გავიგოთ ვიწროდ, როგორც ადამიანის ისეთი მდგომარეობა, როცა მას ავადმყოფური ფსიქიკური მდგომარეობის გამო ბრალად ვერ შეერაცხება მის მიერ ჩადენილი მართლსაწინააღმდეგო ქმედება.¹ ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით კი, შეურაცხაობა განისაზღვრება პირის ასაკითა და მისი ფსიქიკური მდგომარეობით.

2.2.1. შეურაცხაობა ასაკის გამო

სსკ-ის 33-ე მუხლის თანახმად, 14 წლის ასაკამდე პირს⁸⁴³ ბრალად არ შეერაცხება მის მიერ ჩადენილი მართლსაწინააღმდეგო ქმედება. ე.ი. დღეს მოქმედი კოდექსით, პირი ბრალუწიარაინი ხდება 14 წლის ასაკიდან და, შესაბამისად, სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა ნებისმიერი დანაშაულისათვის, როგორც წესი, დგება ამ დროიდან.

ამ წესიდან გამონაკლისი კანონმდებელმა დაადგინა 2007 წლის 23 მაისის საქართველოს კანონით, რომლითაც ცვლილება შევიდა სსკ-ის 33-ე მუხლში და ზოგიერთი დანაშაულისთვის შემცირდა სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკი 12 წლამდე. ასეთ ქმედებათა ჩამონათვალი გაკეთდა თვით 33-ე მუხლში. კერძოდ, ესენია: 108-ე (განზრახ მკვლელობა), 109-ე (განზრახ მკვლელობა დამამძიმებელ გარემოებაში), 117-ე (ჯანმრთელობის განზრახ მძიმე დაზიანება), 137-ე (გაუპატიურება), 178-ე (ძარცვა, გარდა 1-ლი ნაწილისა), 179-ე (ყაჩაღობა) და 238¹-ე (21 წლის ასაკს მიუღწეველი ან ნასამართლობის მქონე ან/და ნარკოტიკების მოხმარებისათვის აღმინისტრაციულ სახდელდადებული პირის მიერ ცივი იარაღის ტარება) მუხლები. საქართველოს პარლამენტმა 2010 წლის 23 თებერვლის კანონით გააუქმა ეს ცვლილება და სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკად კვლავ 14 წელი დააწესა.

2006, გვ. 8-46.

1 იხ. ნ. თოდუა წიგნში: გ. ნაჭყებია, ი. დვალიძე (რედ.): სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2007, გვ. 294.

საქართველოში შერაცხადობის ასაკის 12 წლამდე შემცირება უარყოფითად შეფასდა და ექსპერტთა კრიტიკა გამოიწვია.

თუ გადავხედავთ უცხოეთის კანონმდებლობას არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების (ე.წ. „იუვენალური იუსტიციის“) სფეროში, ვნახავთ, რომ საზღვარგარეთის ზოგიერთ ქვეყანაში სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკი უფრო დაბალია და იგი 7-8 წლის ასაკიდანაც კი იწყება¹, მაგრამ გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ, საქართველოსგან განსხვავებით, ამ ქვეყნებში არსებობს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების („იუვენალური იუსტიციის“) კარგად განვითარებული სისტემა. მიუხედავად პასუხისმგებლობის დაბალი ასაკისა, უმეტეს შემთხვევაში ე.წ. „ბავშვთა საქმეების მოსმენის“ პროგრესული სისტემა 17 წლამდე ბავშვებს საშუალებას აძლევს, თავი აარიდოს მართლმსაჯულების ფორმალურ სისტემასთან კონტაქტს. „ბავშვთა საქმეების მოსმენის“ სისტემის მიზანია, არასრულწლოვანთა მიმართ უპირატესად ისეთი ზომების გამოყენება, რაც არ არის დაკავშირებული თავისუფლების აღკვეთასთან. ასევე, საქართველოსგან განსხვავებით, არაერთ ქვეყანაში სხვა სრულწლოვანებთან შედარებით სპეციალური პრევენციული წესებია დადგენილი 21 წლამდე დანაშაულის ჩამდენი მოზარდების მიმართ.

მაგალითად, გერმანიაში, ისევე როგორც საქართველოში, ბავშვი ითვლება ბრალუვნაროდ 14 წლის ასაკამდე². 14-დან 17 წლის ჩათვლით არასრულწლოვანი კი, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების შესახებ სპეციალური გერმანული კანონის³ მე-3 პარაგრაფის მიხედვით, შეიძლება იყოს არაბრალუვნარიანი, ზნეობრივი ან სულიერი მოუძწიფებლობის გამო.

მოქმედი ქართული კანონმდებლობით (სსკ-ის მე-80 მუხლი), პირი არასრულწლოვანია, თუ მან დანაშაული ჩაიდინა 14-დან 18

1 შეად. არასრულწლოვანთა დანაშაულის ადმინისტრაცია. საქართველოს კანონმდებლობა და საერთაშორისო სამართლებრივი მექანიზმები, გამოცემულია გაეროს ბავშვთა ფონდის (UNICEF) მიერ, 2004, გვ. 7-28 და 196. 2 იხ. გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-19 პარაგრაფი. გერმანულად: *Strafgesetzbuch*.

3 გერმანულად: *Jugendgerichtsgesetz*.

ვლამდე ასაკში. არასრულწლოვანი პირი, როგორც წესი, არის შერაცხადი. ცალკეულ შემთხვევებში უნდა შემოწმდეს მისი შეზღუდული შერაცხადობის მდგომარეობა, რომელიც სრულწლოვნისგან განსხვავებით არასრულწლოვნისთვის შეიძლება გახდეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლების საფუძველი (სსკ-ის 35-ე მუხლის მე-3 ნაწილი). არასრულწლოვნის შეზღუდული შერაცხადობა - ეს ის შემთხვევაა, როცა მას არ შეუძლია სრულად გააცნობიეროს თავისი ქმედების ფაქტობრივი ხასიათი ან მართლწინააღმდეგობა, ანდა უხელმძღვანელოს მას. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ვისაუბროთ არასრულწლოვნის ე.წ. შეზღუდულ ბრალუნარიანობაზე, როგორც პასუხისმგებლობის შესაძლებელ გამომრიცხველ გარემოებაზე (სსკ-ის 35-ე მუხლის მე-3 ნაწილი).

იმ არასრულწლოვნის მიმართ, რომელმაც პირველად ჩაიდინა ნაკლებად მძიმე დანაშაული, სასჯელის ნაცვლად შეიძლება, გამოყენებულ იქნეს აღმზრდელობითი ზემოქმედების იძულებითი ღონისძიება (სსკ-ის 90-97-ე მუხლები).¹ 846

ქართული კანონმდებლობით, 14 წლამდე პირი არ შეიძლება დაისაჯოს იმ შემთხვევაშიც კი, როცა მისი ფსიქიკური განვითარების დონე რეალურად 15 ან მეტი წლის ასაკისას შეესაბამება. 847

საყურადღებოა ის გარემოება, რომ, მიუხედავად იმისა, რომ მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენის დროს ასაკობრივი მოუმწიფებლობა, ისევე როგორც ფსიქიკური დაავადება, შეურაცხაობის 848

1 გარდა ამისა, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 105-ე მუხლის მე-5 ნაწილი ითვალისწინებს არასრულწლოვანთა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების ახალ მექანიზმს: პროკურორის მიერ არასრულწლოვანთან განრიდებისა და მედიაციის შესახებ ხელშეკრულების გაფორმებას. მისი მიზანია, რომ პროკურორმა სასამართლოს გარეშე განარიდოს არასრულწლოვანი სისხლის სამართალწარმოებას. მისი პირობები განისაზღვრება საქართველოს იუსტიციის მინისტრის ბრძანებით. იხ. საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2010 წლის 12 ნოემბრის 216-ე ბრძანება, რომლითაც დამტკიცებულია პროკურორებისთვის განრიდებისა და მედიაციის შესახებ სახელმძღვანელო მითითებები და მხარეებს შორის გასაფორმებელი ხელშეკრულების ძირითადი პირობები.

განმსაზღვრელი გარემოებაა, რომელიც ბრალს გამოორიცხავს, ბავშვის, ისევე როგორც ქმედების ჩადენის დროს ფსიქიკურად დაავადებული სრულწლოვნის მიმართ განხორციელებული სისხლის-სამართლებრივი დევნა სასამართლოში არ უნდა მთავრდებოდეს გამამართლებელი განაჩენით, თუ ეს გარემოება სასამართლო განხილვის დროს გამოვლინდა, მიუხედავად იმისა, რომ ბრალდებულის მიერ ჩადენილი ქმედება არ არის დანაშაული (საქართველოს სსსკ-ის 275-ე მუხლი). ასეთ შემთხვევაში გამართლება ბავშვის მიერ არასწორად იქნება გაგებული, როგორც მის მიერ ჩადენილი ქმედების მოწონება. ამიტომ, ლიტერატურაში მიუთითებენ ბავშვის ასაკის „ორმაგ ბუნებაზე“, რომელსაც მატერიალურ და საპროცესო სამართალში განსხვავებული შედეგები უნდა მოჰყვეს¹. რაც შეეხება წინასწარი გამოძიების ეტაპს, სისხლისსამართლებრივი დევნა არ უნდა დაიწყოს, ხოლო დაწყებული უნდა შეწყდეს, თუ პირს არ მიუღწევია იმ ასაკისათვის, რომლიდანაც დგება სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობა (სსსკ-ის 105-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტი). სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 105-ე მუხლის მე-4 ნაწილი პროკურორს უფლებას აძლევს, საჯარო ინტერესის არარსებობის გამო, მიიღოს გადაწყვეტილება ასევე არასრულწლოვნის მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნის არდაწყების ან შეწყვეტის შესახებ.

ქართული სისხლის სამართლის კოდექსი ითვალისწინებს დანაშაულის ზოგიერთ ისეთ შემადგენლობას, რომლისთვისაც პირი სისხლის სამართლის წესით, როგორც წესი, რეალურად ვერ დაისჯება სრულწლოვანების ასაკს მიღწევამდე. ასეთია, მაგალითად, სამოხელეო (სსკ-ის 332-ე-342¹-ე მუხლები) და სამხედრო (სსკ-ის 382-ე-403-ე მუხლები) დანაშაულები. სსკ-ის 238¹-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის („ცივი იარაღის ტარება“) სუბიექტი კი, პირი შეიძლება იყოს 21 წლის ასაკს მიღწევამდე².

1 იხ. J. Baumann, U. Weber: Strafrecht, AT, მე-9 გამოცემა, 1985, გვ. 378.

2 სსკ-ის 238¹-ე მუხლი ასევე ითვალისწინებს ცივი იარაღის ტარებისათვის პირის დასჯადობას ასაკის მიუხედავად, თუ იგი ნასამართლობის მქონეა ან/და ნარკოტიკების მოხმარებისათვის არის ადმინისტრაციულსაზღვლადებული, მაგრამ აქ ეს საკითხი არ არის მნიშვნელოვანი.

2.2.2. შეურაცხაობა ფსიქიკური

დაავადების გამო

სსკ-ის 34-ე მუხლის თანახმად, მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩამდენ ფსიქიკურად დაავადებულ პირს, ვისაც ამ ქმედების ჩადენის დროს არ შეეძლო გაეცნობიერებინა თავისი ქმედების ფაქტობრივი ხასიათი ან მართლსაწინააღმდეგობის შინაარსი, ანდა შეეძლო გაეცნობიერებინა, მაგრამ არ ჰქონდა სხვაგვარად მოქმედების უნარი, არ შეურაცხება ბრალად მის მიერ ჩადენილი მართლსაწინააღმდეგო ქმედება. შეურაცხაობის მიზეზი შეიძლება იყოს: ქრონიკული ფსიქიკური ავადმყოფობა, ფსიქიკური მდგომარეობის დროებითი მოშლილობა, ჭკუასუსტობა ან სხვა ფსიქიკური დაავადება.

კანონი ფსიქიკურ შეურაცხაობას უკავშირებს ორ წინაპირობას: თავდაპირველად, ემპირიულად უნდა დადგინდეს, რომ სახეზეა ფსიქიკური ავადმყოფობის მომენტი (შეურაცხაობის ბიოლოგიურ-ფსიქოლოგიური კომპონენტი). ამის შემდეგ სამართლებრივ-შეფასებითი მეთოდით უნდა დადგინდეს, რომ პირს თავისი ფსიქიკური მდგომარეობის გამო არ ჰქონდა უნარი, გაეცნობიერებინა თავისი ქმედების ფაქტობრივი ხასიათი ან მართლსაწინააღმდეგობა (უმართლობის გაცნობიერების უნარის არარსებობა) ან ეხელმძღვანელა თავისი ქმედებისთვის (თავისი ქცევის მართვის უნარის არარსებობა). მაშასადამე, უნდა დადგინდეს მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩამდენი პირის სხვაგვარად მოქმედების უნარი (შეურაცხაობის ფსიქოლოგიურ-ნორმატიული კომპონენტი).

მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენის დროს შეურაცხად მდგომარეობაში მყოფი პირის მიმართ არ გამოიყენება სასჯელი, რადგან მისი ქმედება არ არის ბრალეული. ბრალის გარეშე კი არ არსებობს სასჯელი.

2007 წლის 3 ივლისის საქართველოს კანონის ამოქმედებამდე არსებობდა სასამართლოს მიერ გამოსაყენებელ სანქციათა ორკვალიანი სისტემა: სასჯელი დანაშაულისთვის, ხოლო სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიება ფსიქიკურად დაავადებული პირის მიერ მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენისთვის.

დღეს საქართველოში ფსიქიკურად ავადმყოფი პირების მიმართ

სისხლის სამართალში არ გამოიყენება სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიებანი. მაშასადამე, უარყოფილ იქნა ე.წ. სანქციათა ორკვალიანი სისტემა.

853 როგორც ცნობილია, სანქციათა ორკვალიანი სისტემა ისტორიულად დაკავშირებულია შვეიცარიელი იურისტის კარლ შტოსის სახელთან, რომელმაც იგი ჩამოაყალიბა ჯერ კიდევ 1893 წელს. ამ სისტემამ მხარდაჭერა ჰპოვა ევროპის ქვეყნებში. მიუხედავად იმისა, რომ გასული საუკუნის 50-იანი წლებიდან მიმდინარეობს დისკუსია ორკვალიანი და ერთკვალიანი სისტემების მომხრეთა და მოწინააღმდეგეთა შორის, ორკვალიანი სისტემა კვლავაც ინარჩუნებს არსებობას არაერთ ქვეყანაში¹.

854 ქართული სისხლის სამართლის კოდექსიც აგებული იყო სანქციათა ორკვალიან სისტემაზე, ვიდრე არ ამოქმედდა 2007 წლის 3 ივლისის კანონი. სისხლის სამართლის კოდექსის აღნიშნული ცვლილებით, გაუქმებულ იქნა ასეთი ორკვალიანი სისტემა, რის შედეგადაც კოდექსიდან ამოღებულ იქნა სოციალური დაცვის სისხლისსამართლებრივი სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიებანი.² მართალია, ფსიქიკურად დაავადებული პირების მიერ მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენის შემთხვევაში მათ მიმართ კვლავაც გამოიყენება სამედიცინო ხასიათის სოციალური დაცვის იძულებითი ღონისძიებანი, მაგრამ არა სისხლის სამართლის პროცესის ფარგლებში.

855 სსკ-ის 34-ე მუხლი უთითებს ფსიქიკური მდგომარეობით განპირობებულ შეურაცხაობის გამომწვევ ოთხ ფაქტორს: ქრონიკული ფსიქიკური ავადმყოფობა, ფსიქიკის დროებითი აშლილობა, ჭკუასუსტობა ან სხვა ფსიქიკური დაავადება. ამ ფაქტორებში მოიაზრებენ ასევე ფსიქიკის ისეთ გადაღლას, სიმთვრალეს, აფექტს ან სხვა ისეთ მდგომარეობას, რომელიც განაპირობებს ფსიქიკის ისეთ

¹ ისტორია და კრიტიკა იხ. J. Baumann, U. Weber: Strafrecht, AT, მე-9 გამოცემა, 1985, გვ. 710-711.

² ამ მიზნით, სისხლის სამართლის კოდექსიდან მთლიანად იქნა ამოღებული მე-18 თავი („სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიება“), ისევე როგორც მისი გამოყენების წესი, რომელიც მოცემული იყო სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში (64-ე თავი).

§ 12. სისხლის სამართლებრივი ბრალის მოძღვრება

შერყევას, რომელიც, ექსპერტიზის დასკვნით, ფასდება შეურაცხად მდგომარეობად. ეს გარემოებები შეიძლება, ერთ შემთხვევაში წარმოადგენდეს ბრალის გამომრიცხველ „შეურაცხაობის“, ხოლო სხვა შემთხვევაში — ბრალის შემამსუბუქებელ „შეზღუდული შერაცხადობის“ მდგომარეობას.

მაგალითად, პათოლოგიური აფექტი იწვევს შეურაცხაობას და გამორიცხავს ბრალს, ხოლო ფიზიოლოგიური აფექტი წარმოადგენს შეზღუდული შერაცხადობის მდგომარეობას და ამცირებს ბრალის ხარისხს.

2.2.3. შეზღუდული შერაცხადობა

სსკ-ის 35-ე მუხლის მიხედვით, შეზღუდული შერაცხადობა არის პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი და არა მისი გამომრიცხველი გარემოება. შეზღუდული შერაცხადობა გვაქვს იმ შემთხვევაში, როცა პირს ფსიქიური დაავადების გამო არ შეეძლო, სრულად გაეცნობიერებინა თავისი ქმედების ფაქტობრივი მხარე და მართლსაწინააღმდეგო ხასიათი ანდა ეხელმძღვანელა მისთვის. შეზღუდული შერაცხადობის დროს სრულწლოვანი პასუხისმგებლობისგან არ თავისუფლდება, ხოლო მისი მდგომარეობა მხედველობაში მიიღება მხოლოდ დანაშაულის კვალიფიკაციისას ან სასჯელის დანიშვნისას, მაგრამ არასრულწლოვანი შესაძლებელია, გათავისუფლდეს პასუხისმგებლობისგან.

სისხლის სამართლის კანონი სასამართლოს ავალდებულებს შეზღუდული შერაცხადობა გაითვალისწინოს სასჯელის დანიშვნის დროს, ე.ი. მოქმედებს ე.წ. სასჯელის სავალდებულო შემცირების პრინციპი და არა ე.წ. სასჯელის შესაძლო შემცირების პრინციპი, არასრულწლოვნის მიმართ კი, დადგენილია სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების შესაძლებლობა, ე.ი. მოქმედებს ე.წ. პასუხისმგებლობის შესაძლო გამორიცხვის პრინციპი.¹

¹ შეზღუდული შერაცხადობის შესახებ იხ. ასევე: ო. გამყრელიძე: შერაცხვის პრობლემა სისხლის სამართალში და ბრალის ნორმატიული ცნების დასაბუ-

2.2.4. სიმთვრალეში ჩადენილი დანაშაული

2.2.4.1. განზრახი და გაუპროტესტებლობითი

actio libera in causa

858

აუცილებელია, მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენის მომენტში მისი ჩამდენი პირი იმყოფებოდეს შერაცხად მდგომარეობაში, რომ ქმედება ჩაითვალოს ბრალეულად, მაშასადამე, დანაშაულად (სსკ-ის 34-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი). ამ საერთო წესიდან არის გამონაკლისი. კერძოდ, სიმთვრალეში ჩადენილი დანაშაულები-სათვის ჩამოყალიბდა სისხლის სამართლის დოგმატიკა და სასამართლო პრაქტიკა: „*actio libera in causa sed non libera in actu*” („ქმედება, რომელიც მხოლოდ თავის საწყისში, მაგრამ არა მისი განხორციელების დროს არის თავისუფალი”). იგი ასაბუთებს ბრალუნარიანობას იმ გამონაკლის შემთხვევაში, როცა პირი სიმთვრალის გამო ქმედების ჩადენის დროს, მართალია, იმყოფება შეურაცხად მდგომარეობაში, მაგრამ მისი წინარე შერაცხადი მდგომარეობა, რა დროსაც მან ჩაიყენა თავი შეურაცხაობის ვითარებაში, განაპირობებს მის ბრალეულობას¹.

მაგალითად, ვინც შეგნებულად თავს ჩაიყენებს სიმთვრალის მდგომარეობაში, რაც განაპირობებს მის შეურაცხაობას, რათა ამ მდგომარეობაში ჩაიდინოს მეზობლის მკვლელობა, ჩადის განზრახ ბრალეულ ქმედებას — მკვლელობას. ასევე, როცა ჯარისკაცები ომის დროს ნარკოტიკული საშუალების ან სხვა ძლიერმოქმედი ნივთიერების მიღებით შეგნებულად თავს ჩაიყენებენ შეურაცხად მდგომარეობაში, რათა გაანადგურონ სოფლის მშვიდობიანი მოსახლეობა, ჩადიან ომის დანაშაულს.²

თების ცდა, წიგნში: სისხლის სამართლის კანონმდებლობის რეფორმისა და თანამედროვე კრიმინოლოგიის პრობლემები (თამაზ შავგულიძის დაბადების 75-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი კრებული), 2006, გვ. 23-28; ა. გიორგიძე: შეზღუდული შერაცხადობა (სისხლისსამართლებრივ-კრიმინოლოგიური და ფსიქიატრიული ასპექტები), 2008.

1 იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 914-924.

2 ამ თეორიის მნიშვნელობაზე საერთაშორისო სისხლის სამართალში იხ. K.

ამ გამონაკლის შემთხვევაში დასჯადობისათვის არ არის ხელისშემშლელი ის გარემოება, რომ პირი ქმედების ჩადენის დროს შეურაცხადი, მაშასადამე, არაბრალუნარიანი იყო. პასუხისმგებლობის დასაბუთება ხდება იმით, რომ მან სიმთვრალის მდგომარეობამდე, რის გამოც იგი გახდა შეურაცხადი, მის მიერ ადამიანის (ადამიანთა) სიკვდილის ან სხვა მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენისთვის ბრალეულად შექმნა პირობა, რომელიც მიზეზობრივ კავშირშია დამდგარ შედეგთან (განზრახი *actio libera in causa*).⁸⁵⁹

ასეთ შემთხვევაში კაზუსის ამოსხნის დროს, პირველ რიგში, აუცილებელია, შემოწმდეს პირმა ჩაიდინა თუ არა განზრახი დელიქტი სიმთვრალით გამოწვეული შეურაცხაობის მდგომარეობაში, ხოლო შემდეგ უნდა დადგინდეს ე.წ. ორმაგი განზრახვის არსებობა. იგი გულისხმობს იმას, რომ პირმა თავისი შეურაცხაობა განზრახ გამოიწვია და ამასთან ალკოჰოლის მიღების დროს განზრახვა იმავედროულად მიმართული იყო მოგვიანებით დეფექტის მდგომარეობაში დელიქტის ჩადენისკენ.¹

ასევე ის, ვინც რესტორანში დათვრება და ჩხუბის შედეგად მოკლავს ან ჯანმრთელობას დაუზიანებს ადამიანს, ან ქეიფის შემდეგ მოახდენს ავტოავარიას, ალკოჰოლის მიღების შედეგად გაუფრთხილებლობით ქმნის ადამიანის (ადამიანთა) სიცოცხლის მოსპობის ან ჯანმრთელობის დაზიანების პირობას, თუ მას, ზოგადი ცხოვრებისეული ან წარსული გამოცდილებიდან გამომდინარე, შეეძლო, გაეთვალისწინებინა მისი სიმთვრალის შესაძლო შედეგები (გაუფრთხილებლობითი *actio libera in causa*).⁸⁶⁰

ამ შემთხვევაში, პირველ რიგში, მოწმდება პირის მიერ გაუფრთხილებლობითი დელიქტის ჩადენა სიმთვრალით გამოწვეული შეურაცხაობის მდგომარეობაში, ხოლო შემდეგ ის გარემოება, რომ დეფექტის მდგომარეობის წარმოშობამდე მას ჰქონდა თუ არა მოვლენათა შემდგომი განვითარების შეცნობის შესაძლებლობა.²

მაშასადამე, სისხლისსამართლებრივი თვალსაზრისით, ბრალეუ-⁸⁶¹

Ambos: Internationales Strafrecht, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 174-176.

¹ შეად. *R. Rengier: Strafrecht*, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 218.

² შეად. *R. Rengier* (2010), იქვე, გვ. 222.

ლად მოქმედებს ის პირი, რომელმაც, მართალია, შეურაცხად მდგომარეობაში ჩაიდინა მართლსაწინააღმდეგო ქმედება, მაგრამ მის წინარე შეურაცხად მდგომარეობაში განზრახ ან გაუფრთხილებლობით შექმნა პირობა, რომელმაც მართლსაწინააღმდეგო შედეგი გამოიწვია.¹

2.2.4.2. ბრალუწმარიაანობის დასაბუთების მოდელები

862 სიმთვრალით გამოწვეულ შეურაცხად მდგომარეობაში დანაშაულის ჩადენის შესაძლებლობის დასაბუთების პრობლემასთან დაკავშირებით არსებობს სხვადასხვა თეორიული მოდელი²:

863 (1) ბრალუწმარიაანობის საგამონაკლისო თეორია³, რომლის მიხედვითაც, როგორც გამონაკლისი, ბრალი და ქმედება შეიძლება ერთდროულად არ იყოს წარმოდგენილი და, სამართლის ბოროტად გამოყენების გამო, ქმედების ჩადენა დაისაჯოს პირის ბრალუწმარიაანობის დადგენის გარეშე (ე.წ. ტელეოლოგიური რედუქციის მეთოდი).⁴ ამ თეორიით, ეს წესი უნდა ჩაითვალოს ჩვეულებითი სამართლის დაუწერელ ნორმად, რომელიც, როგორც შეურაცხადობის დასაბუთების საგამონაკლისო შემთხვევა, სამოსამართლო სამართალშიც უნდა იქნეს აღიარებული.

საკითხისადმი ასეთი მიდგომა ეწინააღმდეგება სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქციას და წარმოადგენს ნორმის *contra*

1 სხვადასხვა თეორიებზე იხ. *T. Hillenkamp*: 32 Probleme aus dem Strafrecht, AT, მე-13 გამოცემა, 2010, გვ. 90-101, ასევე: *B. Heinrich*, Strafrecht – AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 252-261.

2 უნდა აღინიშნოს, რომ ორი მათგანი: „ბრალუწმარიაანობის საგამონაკლისო თეორია“ და „ბრალუწმარიაანობის წინარე ეტაპზე გადატანის თეორია“ წარმოადგენს შეურაცხადობის დასაბუთებისადმი ძირითად მიდგომას.

3 გერმანულად: *Ausnahmetheorie*.

4 იხ.: *K. Kühn*: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 328-329; *R. Rengier*: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 218-219; *B. Heinrich*: Strafrecht – AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 257.

legem (სსკ-ის 34-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის სიტყვასიტყვითი მნიშვნელობის საწინააღმდეგო) ინტერპრეტაციას ბრალდებულის საზიანოდ, რის გამოც არ იმსახურებს მხარდაჭერას. პირის საზიანოდ ნორმის შინაარსის საწინააღმდეგო ასეთი ინტერპრეტაცია ხელყოფს კანონიერების პრინციპს.

(2) ბრალუნარიანობის განვრცობის თეორიის¹ მიხედვით, როგორც ალკოჰოლის მიღება, ასევე მოგვიანებით სიმთვრალეში ჩადენილი ქმედება გაგებულ უნდა იქნეს როგორც ერთი მთლიანი ქმედება.² ამ თეორიით, შეურაცხაობის განსაზღვრისთვის კოდექსში (ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით, 34-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი) მითითებული აუცილებელი პირობის — „ქმედების ჩადენის დროის“ ინტერპრეტაცია ხდება განვრცობილად. ანალოგიურ კონსტრუქციას ავითარებს ე.წ. უმართლობის თეორია³, რომლის მიხედვით, შეურაცხაობის გამომწვევი ქცევა მოიაზრება მატერიალური უმართლობის ცნებაში და იგი ამ გზით აფუძნებს ქმედების დასჯადობას.

(3) ბრალუნარიანობის წინარე ეტაპზე გადატანის თეორიის⁴ მიხედვითაც, რომელიც წარმოადგენს გაბატონებულ შეხედულებას, პირი, მისი სიმთვრალის მიუხედავად, მოქმედებს როგორც შერაცხადი, თუ მან თვითონ ჩაიყენა თავი ასეთ მდგომარეობაში.⁵ მიუხედავად იმისა, რომ უშუალოდ ქმედების შემადგენლობით გათვალისწინებულ ქმედებას პირი შეურაცხაობის მდგომარეობის დადგომის შემდეგ ახორციელებს, მიზეზობრივი კავშირის მოქმედებაში მოყვანა ხდება ჯერ კიდევ შერაცხად მდგომარეობაში. სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის დასაბუთება ეფუძნება იმ

1 გერმანულად: *Ausdehnungstheorie*.

2 იხ.: R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 219; B. Heinrich: Strafrecht - AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 256.

3 შეად. E. Schmidhäuser: Die actio libera in causa: ein symptomatisches Problem der deutschen Strafrechtswissenschaft, 1992, გვ. 27. იხ. B. Heinrich: Strafrecht - AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 257.

4 გერმანულად: *Vorverlagungstheorie*.

5 იხ.: R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 219-220; B. Heinrich: Strafrecht - AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 254-256.

აქტს, რომლითაც პირმა თავი ჩაიყენა დეფექტის მდგომარეობაში, რათა შეურაცხაობის მდგომარეობაში დანაშაული ჩადინა. პირის *actio praecedens* (დეფექტის მდგომარეობის შექმნა) წარმოადგენს მცდელობის სტადიას. ზოგიერთი ამ სიტუაციას მიიჩნევს ე.წ. შუალობით ამსრულებლობად იმ დასაბუთებით, რომ პირი „საკუთარ თავს აქცევს ბრალუენარო მდგომარეობაში მყოფ იარაღად“. გაუფრთხილებლობის დროს წინდახედულობის ნორმით აკრძალული ქმედების ჩადენა გამოიხატება სიმთვრალის მდგომარეობაში თავის ჩაყენებაში, რომელიც მიზეზობრივ კავშირშია დამდგარ შედეგთან, რომელიც პირს ობიექტურად შეურაცხება.

ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, პირის ბრალუენარიანობა სიმთვრალით გამოწვეული შეურაცხაობის მდგომარეობაში შემადგენლობის შესაბამისი ქმედების განხორციელებისათვის უნდა დასაბუთდეს სწორედ ამ თეორიის მიხედვით.

866

ზემოთ დახასიათებული თეორიების საწინააღმდეგოდ სისხლის სამართალში ჩამოყალიბდა ე.წ. შეუთავსებლობის თეორია¹, რომლის მიხედვით *actio libera in causa*-ს სამართლებრივი ფიგურა, განსაკუთრებით, საკონსტიტუციო-სამართლებრივი მოსაზრებებით, შეუსაბამოა მოქმედ პოზიტიურ სამართალთან.² შეიძლება ითქვას, რომ გერმანული სსკ-ის მე-20 პარაგრაფის ანალოგიური ქართული სსკ-ის 34-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის სიტყვა-სიტყვითი ჟღერადობით, იგი ეწინააღმდეგება კანონიერების პრინციპს. ამიტომ აუცილებლად მიიჩნევა საკანონმდებლო ცვლილების გზით *actio libera in causa*-ს სამართლებრივი ფიგურის შემოღება და სიმთვრალეში ჩადენილი ქმედების დასჯადობის დაწესება.

867

actio libera in causa-ს სამართლებრივი ფიგურით სიმთვრალეში ჩადენილი დანაშაულის დასჯადობის პარალელურად, გერმანული სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილი შეიცავს სპეციალურ ნორმას (პარაგრაფი 323a), რომელიც ითვალისწინებს დასჯადობას სიმთვრალით გამოწვეული შეურაცხაობის მდგომარეობაში მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენისათვის. გაბა-

1 გერმანულად: *Unvereinbarkeitstheorie*.

2 იხ. K. Ambos: Der Anfang vom Ende der *actio libera in causa*? NJW 1997, 33. 2296.

ტონებული შეხედულებითა და სასამართლო პრაქტიკით, იგი წარმოადგენს აბსტრაქტულ საფრთხის დელიქტს, რომლის დასჯადი უმართლობა ბრალეულად სიმთვრალის მდგომარეობაში თავის ჩაყენებაში გამოიხატება. ნებისმიერი ადამიანი უნდა ფიქრობდეს, რომ მან სიმთვრალის მდგომარეობაში შეიძლება დანაშაული ჩაიდინოს.¹ ასეთ მდგომარეობაში დანაშაულის ჩადენა წარმოადგენს დასჯადობის ობიექტურ პირობას. ანალოგიურ ნორმას ქართული სისხლის სამართალი არ იცნობს, რის გამოც ე.წ. შეუთავსებლობის თეორიის აღიარების შემთხვევაში დაუსჯელობის ხარვეზი წარმოიშობა, რომელიც განსაკუთრებით პრობლემატურია მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩასადენად სიმთვრალის მდგომარეობაში ბოროტი განზრახვით თავის ჩაყენებისა და ამ გზით სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების დროს.²

3. გასაკიცხაობა და ბრალის გამომრიცხველი საკვატიმებელი გარემომდებანი

3.1. შესავალი

პირის ბრალეული გაკიცხვის აუცილებელი პირობაა, რომ მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენისას მას გაცნობიერებული ჰქონდეს თავისი ქმედების უმართლობა (მართლწინააღმდეგობა) ან მინიმუმ ჰქონდეს მისი გაცნობიერების შესაძლებლობა და უმართლობის (მართლწინააღმდეგობის) ასეთი აქტიური ან პოტენციური შეგნებით შეეძლოს თავისი თავის მართლზომიერი ქცევისკენ წარმართვა. გასაკიცხაობა არსებობს ბრალუნარიანობის პარალელურად.

1 შეად. W. Joecks: Strafgesetzbuch. Studienkommentar, მე-9 გამოცემა, 2010, გვ. 784. სასამართლო პრაქტიკაზე იხ. იხ. BGHSt 16, გვ. 124.

2 ე.წ. შეუთავსებლობის თეორიის მიერ კანონიერების პრინციპის დაცვის მოთხოვნის მიუხედავად, გერმანულ სისხლის სამართალში მას არა ჰყავს ბევრი მხარდამჭერი და გაბატონებულია *actio libera in causa*-ს სამართლებრივი ფიგურა. ამ თეორიის კრიტიკაზე იხ. B. Heinrich: Strafrecht - AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 258.

თავი 5. ინდივიდუალური ბრალი

ლურად და განისაზღვრება როგორც ინტელექტუალური, ასევე ვოლუნტატიური მომენტით.¹

მაგალითად, ა.-მ უცნობი უზრდელი ბიჭი ორი საათის განმავლობაში ჩაკეტა თავის სარდაფში, რათა მისთვის ჭკუა ესწავლებინა. იგი ფიქრობდა, რომ ჰქონდა წესრიგის დამრღვევი ბავშვის მიმართ აღმზრდელობითი მიზნით ასეთი მოპყრობის უფლება.²

869

ამ და მსგავს შემთხვევებში პრობლემატურია არა ქმედების შემადგენლობის, არამედ მართლწინააღმდეგობის შეგნების არსებობის საკითხი.

გარდა ამისა, წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისის მიხედვით, განზრახვასა და გაუფრთხილებლობას აქვს ორმაგი ფუნქცია.³ სსკ-ის მე-9 და მე-10 მუხლებიდან გამომდინარე, ისინი, ცალკე აღებული, დანაშაულის სისტემაში ერთდროულად წარმოადგენენ როგორც ქცევის ფორმას - ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე, ასევე ბრალის ფორმას განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის ბრალის სახით.

870

განზრახვა, „როგორც ქცევის წარმმართველი ფაქტორი, არის ქმედების შემადგენლობის შესაბამისი მოქმედების უმართლობის ბირთვი, მაგრამ საბოლოო ჯამში, როგორც პირის ბრალს მიკუთ-

1 შეად. *H. Welzel: Das neue Bild des Strafrechtssystems*, მე-4 გამოცემა, 1961, გვ. 58, 76. ჰანს ველცელის მიხედვით, გასაკიცხაობა შედგება სწორედ ამ ორი - ინტელექტუალური და ვოლუნტატიური ელემენტისგან. წიგნში გაზიარებულია სწორედ *ველცელის* თვალსაზრისი და ქვემოთ განხილულია გასაკიცხაობის ეს ორივე მხარე, როგორც ბრალის ნორმატიული ცნების შინაარსი.

2 შეად. *H. Welzel* (1961), იქვე, გვ. 61.

3 ამ თვალსაზრისის თანამედროვე გერმანულ და ავსტრიულ სისხლის სამართალში ჰყავს არაერთი მხარდამჭერი. შეად. *H. H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT*, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 243; *J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT*, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 52-53; *F. Haft: Strafrecht, AT*, მე-9 გამოცემა, 2004, გვ. 133-134; *R. Moos: Zum Stand der österreichischen Verbrechenslehre aus der Sicht einer gemeinrechtlichen Tradition*, *ZStW* 93 (1981), გვ. 1031-1036, რომელიც, თავის მხრივ, ასევე უთითებს განზრახვის ორმაგი ფუნქციის შესახებ ავსტრიულ სისხლის სამართალში უფრო ადრე *ფ. ნოვაკოვსკის* მიერ განვითარებულ თვალსაზრისზე.

§ 12. სისხლისსამართლებრივი ბრალის მოძღვრება

ვნებული ნების წარმოქმნის პროცესის წარმართველი, ასევე ბრალის შემადგენელი ნაწილი... რადგან ბრალში აისახება ჩადენილი უმართლობის სახე და სიმძიმე, ასევე ბრალეული გაკიცხვის სახისა და სიმძიმის დადგენისას იძლევა განსხვავებას, პირმა ქმედება განზრახ ჩაიდინა თუ მხოლოდ უგულებელყო სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფის ასაცილებლად დადგენილი წინდახედულობის ვალდებულება⁸⁷¹. მაშასადამე, როგორც განზრახვა, ისე გაუფრთხილებლობა განსაზღვრავს როგორც უმართლობის, ასევე პირის ბრალის შინაარსს.

ეს თანამედროვე მიდგომა განსხვავდება კლასიკური და ნეოკლასიკური სისტემების მიდგომისგან, რომლის მიხედვითაც, განზრახვა და გაუფრთხილებლობა, როგორც მხოლოდ ბრალის ფორმა, იყო განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის შინაარსის მთლიანად მომცველი და ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე სრულიად ირეlevanceტური.

წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისისგან განსხვავებით, გერმანულ სისხლის სამართლის დოგმატიკაში განზრახვის ორმაგი ფუნქცია არ გამოძინარეობს განზრახვის სამკომპონენტო ანტიანი ცნებიდან. თანამედროვე გერმანულ სისხლის სამართალში განზრახვა შედგება ორი კომპონენტისგან: ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ნიშნების განხორციელების ცოდნა და ნებელობა. მიუხედავად ამისა, განზრახვის მეორე ფუნქცია გერმანული სისხლის სამართლის ე.წ. შედეგზე ორიენტირებული შეზღუდული ბრალის თეორიის მიხედვით, ქმედების შემადგენლობის განზრახვის გარეშ, ბრალის ცნებაში მაინც არსებობს.

ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, განზრახვისა და გაუფრთხილებლობისგან დამოუკიდებლად ბრალის ეტაპზე არსებობს უმართლობის (მართლწინააღმდეგობის) შეგნება. მისი არარსებობის შემთხვევაში სახეზეა აკრძალვაში შეცდომა, რომელიც სამართლებრივად მოწესრიგებულია სსკ-ის 36-ე მუხლით.

ბრალუნარიანობის გამომრიცხველი გარემოებისგან განსხვავებით, რომლის დროსაც შეურაცხაობის გამო პირის ბრალეული

¹ H. H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 243.

გაკიცხვა საერთოდ არ ხდება, ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი გარემოებანი წარმოადგენენ ისეთ მდგომარეობას, რომლის დროსაც პირს, განსაკუთრებული ინდივიდუალური მდგომარეობის გამო, რა ვითარებაშიც მის მიერ ჩადენილი იქნა ესა თუ ის მართლსაწინააღმდეგო ქმედება, სამართლებრივი სიკეთის დაზიანება ან განადგურება მხოლოდ ეპატიება (მიეტევება). ამდენად, ბრალის გამომრიცხველ გარემოებებში უნდა განვასხვავოთ: ბრალუნარიანობის გამომრიცხველი და ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი გარემოებანი. თუ რომელი გარემოება მიეკუთვნება თითოეულ მათგანს, ლიტერატურაში არაერთგვაროვნად არის გადაწყვეტილი.

874

წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისის მიხედვით, ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი გარემოებანი შეიძლება იყოს დაწერილი (შეცდომა აკრძალვაში, ანუ მართლწინააღმდეგობის შეგნების არარსებობა ვიწრო გაგებით, სსკ-ის 36-ე მუხლი; ბრძანების ან განკარგულების შესრულება, სსკ-ის 37-ე მუხლი) ან დაუწერელი (შეცდომა მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ ფაქტობრივ გარემოებებზე: მოჩვენებითი მოგერიება, ანუ მართლწინააღმდეგობის შეგნების არარსებობა ფართო გაგებით, სსკ-ის 36-ე მუხლის ანალოგიით; ტრაგიკული კოლიზია, სსკ-ის 38-ე მუხლის ზოგადი ფორმულირების გამოყენებით).¹

¹ მართალია, „შეცდომა აკრძალვაში“ და „მოჩვენებითი მოგერიება“ ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი გარემოებებია, მაგრამ წიგნში განხილული იქნება შეცდომის შესახებ მოძღვრებისადმი მიძღვნილ ცალკე, მე-9 თავში.

3.2. გასაკიცხაობის ინტელექტუალური მხარე – უმართლობის (მართლწინააღმდეგობის) შეგნება

3.2.1. ქმედების უმაღლესობის ცოდნა, როგორც გასაკიცხაობის ელემენტი

გასაკიცხი არის პირის ქმედება მხოლოდ მაშინ, როცა ინდივიდს, ⁸⁷⁵
უბრევლეს ყოვლისა, სწორად ჰქონდა შეცნობილი ან მინიმუმ შეე-
ძლო სწორად შეეცნო მის მიერ ჩადენილი ქმედების შემადგენლობის
ფაქტობრივი მხარე. უმართლობის (მართლწინააღმდეგობის) შეგნება
სწორედ ამ ცოდნაზე არის დაფუძნებული.

ერთი და იგივე მოქმედების ქმედების შემადგენლობის განზ- ⁸⁷⁶
რახი და არაგანზრახი (გაუფრთხილებლობითი) განხორციელების
შინაარსი რადიკალურად განსხვავდება ერთმანეთისგან. ეს განსხ-
ვავება ასევე ბრალის ეტაპზეც არსებობს, ვინაიდან გასაკიცხაობის
ელემენტები და ბრალის ხარისხი განზრახვისა და წინდახედულო-
ბის ვალდებულების საწინააღმდეგო ქმედების განხორციელების
შემთხვევებში სხვადასხვაა.

განზრახ დელიქტებში განზრახვა და სხვა სუბიექტური ნიშ- ⁸⁷⁷
ნები ღვინდება ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის ეტაპზე,
ხოლო ბრალის ეტაპზე ისინი მნიშვნელოვანია პერსონალური გა-
საკიცხაობის კუთხით. გასაკიცხაობის კრიტერიუმები არ ამოი-
წურება მხოლოდ სუბიექტური ნიშნებით, არამედ გასაკიცხაობის
საგანს წარმოადგენს ყველა გარეგანი (ობიექტური) და შინაგანი
(სუბიექტური) გარემოება, რომელიც კონკრეტულ მოქმედებას
კონკრეტული დროისთვის ახასიათებს.

ამასთან დაკავშირებით, *კელცელს* მოჰყავს მაგალითი, რომ-
ლის მიხედვით, როცა მოლარე სალაროდან ფულს ითვისებს,
მისი განზრახი მოქმედების ბრალის ხარისხის განსაზღვრისა და
გასაკიცხაობისთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს იმის გარკვევას, იგი
ამ მოქმედებას ახორციელებს იმის გამო, რომ ფული სჭირდება
მეგობარ ქალთან ერთად მოგზაურობისთვის, თუ უნდა, რომ თა-

ვისი ფილტვებით დაავადებული ცოლი გააგზავნოს სანატორიუმში დასასვენებლად.¹

878

გაუფრთხილებლობითი დელიქტების დროს ბრალის ეტაპზე უნდა დადგინდეს, ინდივიდუალურ პიროვნებას ქმედების შემადგენლობით დაცული სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების ან საფრთხეში ჩაყენების შესაძლებლობა გაცნობიერებული ჰქონდა (თვითიმედოვნება) თუ შეეძლო მისი გაცნობიერება (დაუდევრობა).

879

თვითიმედოვნების დროს პირის ბრალეული გაკიცხვის საფუძველია ის, რომ იგი მის მიერ შესაძლებლად მიჩნეული შედეგის დადგომის თავიდან აცილებას უსაფუძვლოდ იმედოვნებდა. დაუდევრობის დროს კი, პირის ბრალეული გაკიცხვის საფუძველი მდგომარეობს იმაში, რომ პირს თავისი ქმედების ჩადენის დროს შეცნობილი არ ჰქონდა ქმედების შემადგენლობის შესაბამისი შედეგის დადგომის შესაძლებლობა, მაშინ როდესაც შეეძლო მისი გაცნობიერება. ამასთან, სისხლის სამართალში არსებობს გაუფრთხილებლობის ორგვარი მასშტაბი: ობიექტური წინდანედულობა ქმედების შემადგენლობის, ხოლო ინდივიდუალური გასაკიცხაობა ბრალის ეტაპზე. ასევე მნიშვნელოვანია პირის მიერ ინდივიდუალურად მიღებული ან მისი სოციალური მდგომარეობიდან გამომდინარე ინტელექტუალური განათლების დონე.²

3.2.2. უმართლობის (მართლწინააღმდეგობის)

უზენაესი, როგორც გასაკიცხაობის ელემენტი

880

ქმედების გასაკიცხაობის აუცილებელი პირობაა ის, რომ პირს ჰქონდეს მის მიერ ჩადენილი ქმედების შემადგენლობის შესაბამისი მოქმედების მართლწინააღმდეგობის აქტიური ან პასიური შეგნება. პირს აქვს ასეთი შეგნება, როცა მას შეცნობილი აქვს, რომ მის მიერ ჩადენილი ქმედება ხელყოფს დადგენილ მატერიალურ სამართლებრივ წესრიგს და ამიტომ სამართლებრივად აკრძალულია.³

1 შეად. H. Welzel (1961), იქვე, გვ. 59.

2 შეად. H. Welzel (1961), იქვე, გვ. 60

3 შეად. F. Haft: Strafrecht, AT, მე-9 გამოცემა, 2004, გვ. 134.

არ არის სავალდებულო, რომ მას შეეძლოს ჩადენილი ქმედების ზუსტი სუბსუმცია ან ჰქონდეს იმის ცოდნა, რომ მის მიერ ჩადენილი ქმედება სისხლისსამართლებრივად დასჯადია.¹ უმართლობის (მართლწინააღმდეგობის) შეგნებას მნიშვნელობა აქვს როგორც განზრახი, ისე გაუფრთხილებლობითი დანაშაულებისთვის.²

მაგალითად, თუ პირი გაიტაცებს მცირეწლოვანს და ბავშვის გაათავისუფლების სანაცვლოდ მისი მშობლებისგან მოითხოვს ფულს, იგი დაისჯება მძევლად ხელში ჩაგდებისათვის (სსკ-ის 144-ე მუხლი), მიუხედავად იმისა, იცის თუ არა ამ ნორმის არსებობა და შინაარსი.

უმართლობის (მართლწინააღმდეგობის) შეგნებისთვის საკმარისია, რომ პირს შეგნებული ჰქონდეს მის მიერ ჩადენილი ქმედების სოციალური არსი, რომ მისი მოქმედება ეწინააღმდეგება ცივილიზებულ საზოგადოებაში გაბატონებულ სამართლებრივ წარმოდგენებს. 881

გერმანულ სისხლის სამართალში *ანსელმ ფოიერბახი* იყო ერთადერთი, რომელიც აღიარებდა დასჯადობის შესახებ შეცდომის მნიშვნელობას განზრახვის გამორიცხვისათვის³. ეს თვალსაზრისი თანამედროვე ლიტერატურაში არ სარგებლობს მხარდაჭერით: „აქედან გამომდინარე, დასჯადობაზე შეცდომა ყოველთვის ირელევანტურია“⁴. 882

მაგალითად, ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, თუ ა.მ იცის, რომ მფლობელის ნების გარეშე ისაკუთრებს სხვის ნივთს, მაგრამ ცდება მის სუბსუმციასთან ან დასჯადობასთან დაკავშირებით, მაინც სახეზეა საკუთრების წინააღმდეგ მიმართული

1 იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 933.

2 იხ. ლ. მადლაკელიძე: მართლწინააღმდეგობის შეგნების მნიშვნელობა განზრახი და გაუფრთხილებლობითი დელიქტების დროს, თსუ იურიდიული ფაკულტეტის „სამართლის ჟურნალი“, 2010, 1-2, გვ. 223.

3 შეად. P. J. A. Feuerbach: Lehrbuch des peinlichen Rechts, მე-14 გამოცემა, 1847, ხელახლა გამოიცა 1986, გვ. 163. ამაზე მითითებულია ასევე წიგნში: J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 513.

4 იხ. J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch (2003), იქვე.

ის დანაშაული, რომლის ქმედების შემადგენლობაც ობიექტურად განხორციელდება და არ შეიძლება ითქვას, რომ იგი იმყოფებოდა აკრძალვაში შეცდომის მდგომარეობაში.

883

ლიტერატურაში სადავოა, წარმოადგენს თუ არა პირის მიერ ქმედების მორალურობის (ზნეობრიობის) შესახებ დაშვებული შეცდომა აკრძალვაში შეცდომას. თუ პირს მის მიერ ჩადენილი (მართლსაწინააღმდეგო) ქმედება მიაჩნია მართლზომიერად, მაგრამ ამორალურად, მაშინ სახეზე შეიძლება იყოს აკრძალვაში შეცდომა. პირიქით, აკრძალვაში შეცდომად არ უნდა ჩაითვალოს ისეთი შემთხვევა, როცა პირი მის მიერ ჩადენილ (მართლსაწინააღმდეგო) ქმედებას მართლსაწინააღმდეგოდ, მაგრამ ზნეობრივად (მორალურად) გამართლებულად მიიჩნევს. ვინაიდან მხოლოდ სამართლებრივ ნორმას შეუძლია, პირი სამართლებრივი ვალდებულებებით აღჭურვოს, ასევე აკრძალვაში შეცდომა შეიძლება დამოკიდებული იყოს მხოლოდ მის მიერ თავისი ქცევის მართლზომიერების შესახებ წარმოდგენაზე. ამასთან, პირს უნდა ჰქონდეს არა კანონის, არამედ სამართლის ცოდნა.¹

884

მართლწესრიგის ერთიანობის პრინციპიდან გამომდინარე, საკმარისია, პირმა იცოდეს, რომ მისი ქმედება ფართოდ სამართლის რომელიმე ნორმას არღვევს და არ მოეთხოვება მაინც და მაინც ვიწროდ გაგებული სისხლის სამართლის კანონის ნორმის დარღვევის შეგნება.

მაგალითად, თუ პირს მიაჩნია, რომ სხვისი ნივთის დაზიანება ან განადგურება წარმოადგენს მხოლოდ სამოქალაქო-სამართლებრივ უმართლობას, მაშინ მას შეგნებული აქვს მის მიერ ჩადენილი ქმედების მართლწინააღმდეგობა და აქვს აკრძალვის ცოდნა. ამ დროს სისხლის სამართალში არ შეიძლება არსებობდეს აკრძალვაში შეცდომა.²

885

მართლწინააღმდეგობის შეგნება ბრალის ნიშანია, როგორც განზრახი, ასევე გაუფრთხილებლობითი დანაშაულების დროს. ამასთან, ლიტერატურაში გავლებულია შესაბამისი პარალელები. ისევე როგორც განზრახვის დროს, უმართლობის შეგნებასაც აქვს

1 იხ. J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch (2003), იქვე, გვ. 514.

2 იხ. J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch (2003), იქვე, გვ. 516.

ცოდნისა და ნებელობის ელემენტები, რომლებიც ამა თუ იმ განზრახი ქმედების ჩადენის დროს სხვადასხვა ხარისხით არის წარმოდგენილი. არსებობს უმართლობის პირველი და მეორე ხარისხის პირდაპირი შეგნება და უმართლობის ევენტუალური შეგნება. ეს უკანასკნელი სახეზეა მაშინ, როცა პირი სერიოზულად შესაძლებლად მიიჩნევს, რომ არღვევს სამართლებრივ ნორმას, მაგრამ გულგრილად ეკიდება მას.¹ უმართლობის (მართლწინააღმდეგობის) შეგნების ინტელექტუალური ელემენტი უფრო ზოგადია, ვიდრე განზრახვისა და თვითიმედოვნების დროს. საკმარისია, მართლწინააღმდეგო ქმედების ჩამდენ პირს ჰქონდეს საგნებსა და მოვლენებზე აზრობრივი წარმოდგენა, განგრძობადი თანამხლები ცოდნა.²

თვითიმედოვნების დროსაც არსებობს უმართლობის შეგნება, როცა პირს გაცნობიერებული აქვს, რომ არღვევს სამართლებრივ ნორმას, მაგრამ უსაფუძვლოდ იმედოვნებს, რომ ამით შედეგი არ განხორციელდება. დაუდევრობის დროს არ არსებობს ქმედების შემაღგენლობის განხორციელების არავითარი ცოდნა. შესაბამისად, ამ დროს არ შეიძლება არსებობდეს არც უმართლობის აქტიური შეგნება. ამ შემთხვევაში სისხლის სამართალი იმის დადგენით უნდა დაკმაყოფილდეს, რომ პირს შეიძლებოდა თუ არა ჰქონოდა უმართლობის შეგნება (ე.წ. მართლწინააღმდეგობის პოტენციური შეგნება).³

აქ ჩამოყალიბებული აზრი ისე კი არ უნდა იქნეს გაგებული, რომ თითქოს ზოგადად უმართლობაზე აბსტრაქტული წარმოდგენა საკმარისია, არამედ უმართლობის შეგნება გაგებულ უნდა იქნეს, როგორც „ქმედების შემაღგენლობასთან კავშირში მყოფი“ და, იმავედროულად, მისგან დამოუკიდებელი ელემენტი.

¹ უმართლობის ევენტუალური შეგნების („bedingtes Unrechtsbewußtsein“) შესახებ იხ.: J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch (2003), იქვე, 512-513; C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 941-944.

² იგი გერმანულ ლიტერატურაში გამოხატულია სიტყვებით: „sachgedankliches Mitbewußtsein“ ან „dauerndes Begleitwissen“. შეად. F. Haff: Strafrecht, AT, მე-9 გამოცემა, 2004, გვ. 134-135.

³ ანალოგიურ პოზიციაზე იხ. F. Haff (2004), იქვე, გვ. 135.

უმართლობის შეგნება ქმედების შემადგენლობასთან კავშირშია, თუ მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩამდენ პირს შეგნებული აქვს თავისი ქცევის წინააღმდეგობა იმ ღირებულებებთან, რომელთა დაცვასაც ემსახურება ქმედების კონკრეტული შემადგენლობა. უმართლობის შეგნების დიფერენციაციიდან გამომდინარე კი, იგი შეიძლება არსებობდეს ერთი და იგივე მოქმედებით ერთდროულად განხორციელებულ ერთ, მაგრამ არ არსებობდეს მეორე ქმედების შემადგენლობასთან დაკავშირებით.¹

3.2.3. განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის ორმაგი ფუნქცია

ქმედების შემადგენლობის განზრახვის არსებობა, როგორც წესი, გულისხმობს განზრახვის ბრალის არსებობას. განზრახვის ორმაგი ფუნქციის თეორია გერმანულ სისხლის სამართალში უკავშირდება ვილჰელმ გალასის სახელს, რომელიც მან ჯერ კიდევ 1955 წელს ჩამოაყალიბა.² მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენის დროს ამ უკანასკნელის არსებობა ნორმალურ შემთხვევებში არ არის საეჭვო და არ მოითხოვს სპეციალურ შემოწმებას. მხოლოდ ერთ შემთხვევაში არის განზრახვის მეორე ფუნქცია პრაქტიკული მნიშვნელობის მატარებელი. კერძოდ, მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ ფაქტობრივ გარემოებებთან დაკავშირებით, როცა მართლწინააღმდეგობის ეტაპზე, მაგალითად, აუცილებელი მოგერიების მართლზომიერება გამომრიცხება მხოლოდ იმის გამო, რომ მომგერიებელმა შეცდომა დაუშვა თავდასხმის ობიექტური ხასიათის შეფასებაში, რადგან ეგონა, რომ მის მიმართ ხორციელდებოდა რეალური ხელყოფა, სინამდვილეში კი, მის

1 შეად.: J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 514-516; F. Haft (2004), იქვე, გვ. 135-136.

2 იხ. W. Gallas: Zum gegenwärtigen Stand der Lehre vom Verbrechen, ZStW 67 (1955), გვ. 45-46. იგივე ნაშრომი იხ. წიგნში: W. Gallas: Beiträge zur Verbrechenslehre, 1968, გვ. 57.

მიერ მოვლენათა განვითარება არასწორად იქნა აღქმული (ე.წ. მოჩვენებითი აუცილებელი მოგერიება).¹ წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისით, ასეთ შემთხვევაში გამოირიცხება ე.წ. ბოროტი განზრახვა და განზრახვის ეს მეორე ფუნქცია, გერმანული სისხლის სამართლისგან განსხვავებით, განზრახვის სამკომპონენტო ცნებიდან გამოძვინარეობს.²

განზრახვისგან განსხვავებით, გაუფრთხილებლობით დელიქტებში ყოველთვის მნიშვნელოვანია და მოწმდება გაუფრთხილებლობის ორივე ფუნქცია: ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ეტაპზე არსებობს წინდახედულობის ობიექტური მასშტაბი, რომელიც ყველა ადამიანის მიმართ მოქმედებს. ბრალის ეტაპზე კი, არსებობს წინდახედულობის სუბიექტური მასშტაბი, რომელიც კონკრეტულ პიროვნებას ინდივიდუალურად წაეყენება.³

3.2.4. განზრახვის გერმანული თეორია

გერმანული ე.წ. განზრახვის თეორიის მიხედვით, უმართლობის (მართლწინააღმდეგობის) შეგნება არის განზრახვის შემადგენელი ნაწილი. ასეთი შეგნების არსებობის შემთხვევაში განზრახვა გადაიქცევა ბოროტ განზრახვად (*dolus malus*). ეს თეორია განზრახვას მთლიანად მიიჩნევს ბრალის ნიშნად, რომელიც ქმედების შემად-

1 განზრახვის ორმაგი ფუნქციის კანს კელცელისგან განსხვავებული ასეთი სამართლებრივი გაგება ვილჰელმ გალასმა მკვეთრად გამოკვეთილად გამოხატა თავის სამეცნიერო პუბლიკაციაში: W. Gallas: Zur Struktur des strafrechtlichen Unrechtsbegriffs, წიგნში: FS für Paul Bockelmann zum 70. Geburtstag, 1979, გვ. 170.

2 გერმანულ სისხლის სამართალში ე.წ. ბოროტი განზრახვის ცნება სხვა მნიშვნელობით გამოიყენება. ადრეული კლასიკური და ნეოკლასიკური სისტემების ე.წ. განზრახვის თეორიის მიხედვით, თავიდან აუცილებელი სამართლებრივი შეცდომის დაშვების შემთხვევაში, იგი ბრალის ეტაპზე მთლიანად გამოირიცხავდა განზრახვას.

3 გაუფრთხილებლობის შესახებ უფრო დაწვრილებით იხ. ქვემოთ, ამ წიგნის მე-7 თავში.

თავი 5. ინდივიდუალური ბრალი

გენლობის განხორციელების ცოდნასა და ნებელობასთან ერთად, თავის თავში უმართლობის (მართლწინააღმდეგობის) შეგნებასაც მოიცავს. ნებისმიერი ამ კომპონენტის არარსებობა განზრახვის გამომრიცხველია. შეცდომის თავიდან აცილების შესაძლებლობის არარსებობის შემთხვევაში ბრალი მთლიანად გამორიცხება, გაუფრთხილებლობისთვის პასუხისმგებლობა კი, შეიძლება დადგეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა შეცდომა თავიდან აცილებადი იყო. ამასთან, აუცილებელია ამ დანაშაულის გაუფრთხილებლობით ჩადენის დასჯადობა სისხლის სამართლის კანონით იყოს გათვალისწინებული.

892 მაშასადამე, განზრახვის თეორიისთვის განზრახვა მთლიანად ბრალის ელემენტია. მისი შინაარსი განისაზღვრება არა მარტო ქმედების შემადგენლობის ნიშნების, არამედ ასევე მართლწინააღმდეგობის შეგნების არსებობით. მაშასადამე, მართლწინააღმდეგობის შეგნება ეკუთვნის ქმედების განზრახვას. თუ პირს იგი არა აქვს, მაშინ მისი განზრახვა გამორიცხულია, მაშინაც კი, როცა იგი ქმედების შემადგენლობის სრული ცოდნით მოქმედებდა. მართლწინააღმდეგობაზე შეცდომა, ისევე როგორც ქმედების შემადგენლობის შეცდომა, გამორიცხავს განზრახვას, როგორც ბრალის კომპონენტს.

893 ველცელის მიხედვით, განზრახვის თეორიას თავისი დებულება არც კი შეუძლია რეალურად განაზოცელოს. ეს თეორია ყველა შემთხვევაში მოითხოვს ქმედების ჩადენის მომენტში ქმედების შემადგენლობის მართლწინააღმდეგობის აქტუალურ შეგნებას. ასეთი შეგნება კი, მართლწინააღმდეგობასთან მიმართებაში პირს იშვიათად თუ შეიძლება ჰქონდეს. თუ ქმედების ჩადენის დროს მის მართლწინააღმდეგობაზე ასეთ აქტუალურ წარმოდგენას მოითხოვ, მაშინ იშვიათად თუ იქნება შესაძლებელი იმის დამტკიცება, რომ ჩადენილია განზრახი დანაშაული.¹

894 ფინალიზმის მიხედვით, განზრახვის თეორია ვერ ხედავს, რომ განზრახვა ბრალეული გაკიცხვის არა შემადგენელი ნაწილი, არამედ საგანია და ამიტომ იგი მოქმედებას, შესაბამისად, უმართლო-

¹ შეად. II. Welzel: Das neue Bild des Strafrechtssystems, მე-4 გამოცემა, 1961, გვ. 62.

§ 12. სისხლის სამართლებრივი ბრალის მოძღვრება

ბის ქმედების შემადგენლობას ეკუთვნის, მაშინ როდესაც მართლ-
წინააღმდეგობის შეგნება ბრალის ეტაპზე გასაკიცხაობის შემად-
გენელი დამოუკიდებელი კომპონენტია. მართლწინააღმდეგობის
შეგნება არ არის პირობა, რისთვისაც იკიცხება პირი, არამედ
ერთ-ერთი მიზეზი, თუ რატომ იკიცხება პირი მართლსაწინააღ-
მდეგო განზრახვისთვის. პირი იკიცხება იმისთვის, რომ შეეძლო
შეეცნო მართლწინააღმდეგობა და, შესაბამისად, უარი ეთქვა და
არ განეხორციელებინა თავისი მართლსაწინააღმდეგო მოქმედების
ჩადენის გადაწყვეტილება. აქედან გამომდინარე, უმართლობის შეგ-
ნება არ არის განზრახვის ელემენტი, არამედ მხოლოდ გასაკიცხ-
აობის ელემენტი. პირი მართლსაწინააღმდეგო განზრახვისათვის
გაიკიცხება იმ ზომით, რა ზომითაც მას შეეძლო მართლწინააღმ-
დეგობის შეგნების აქტუალიზირება და საწინააღმდეგო მოტივად
მისი გადაქცევა.

ველეელის მიხედვით, განზრახვის თეორია ვერ მიხვდა, რომ ⁸⁹⁵
ადამიანს თავისი გადაწყვეტილების სისწორისთვის პასუხისმგე-
ბლობა თავისი „სოციალური განჭვრეტადობის უნარიდან“ გამომ-
დინარე ეკისრება. ამიტომ იგი თავისი მართლსაწინააღმდეგო
ნების წარმოქმნისათვის არა მარტო მაშინ უნდა გაიკიცხოს,
როცა თავისი ქმედების უმართლობა (მართლწინააღმდეგობა)
პქონდა შეცნობილი, არამედ ასევე მაშინაც, როცა მას შეეძლო,
შეეცნო იგი.¹ განზრახვის თეორიის ასეთი კრიტიკა ბოლომდე არ
არის მისაღები ქართული სისხლის სამართლისათვის.

3.2.5. ბრალის გერმანული თეორია

„განზრახვის თეორიის“ ალტერნატივას წარმოადგენს გერმან- ⁸⁹⁶
ული ე.წ. ბრალის თეორია. მისი მთავარი სამართლებრივი შედეგია
არაბოროტი განზრახვის ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის
ნიშნად აღიარება. შესაბამისად, უმართლობის (მართლწინააღმდე-
გობის) შეგნება გახდა განზრახვისგან დამოუკიდებელი ბრალის
კომპონენტი. აღნიშნული კი, სისხლის სამართალში თეორიულ

¹ შეად. H. Welzel (1961), იქვე, გვ. 62.

პროგრესთან ერთად, პრაქტიკული გამოყენების თვალსაზრისითაც შეიცავს მნიშვნელოვან სიახლეებს.

897

მარტო ერთ-ერთი არგუმენტის დასახელებაც საკმარისია, რომელიც ნეოკლასიკური (მეცვერი) და ფინალური (ველცელი) სისტემის წარმომადგენლების სამეცნიერო დისკუსიაში გამოიკვეთა, რომ ნათელი გახდეს ამ თეორიის უპირატესობა და მნიშვნელობა.¹ კერძოდ, „განზრახვის“ ბრალის ეტაპიდან ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე გადატანის გარეშე შეუძლებელია მცდელობის დასჯადობის დასაბუთება, რადგან ეს უკანასკნელი მხოლოდ პირის განზრახვის მიმართულების მიხედვით შეიძლება დადგინდეს.²

898

გერმანული სისხლის სამართლის კოდექსი (მე-17 პარაგრაფი) ზოგადად აღიარებს ბრალის თეორიას, ხოლო სისხლის სამართლის დოგმატიკაში ჩამოყალიბდა მისი სხვადასხვა ვარიანტები.³

1 იხ. *II. Welzel: Das neue Bild des Strafrechtssystems*, მე-2 გამოცემა, 1952, გვ. 13-14.

2 ე.წ. განზრახვის თეორიის შენარჩუნებით ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე დანაშაულის მცდელობის დასაბუთების თვალსაზრისი იმ არგუმენტით, რომ ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის ნიშნად განზრახვის ნაცვლად შეიძლება ქმედების ჩადენის გადაწყვეტილების აღიარება, არ არის დამაჯერებელი. იგი სხვა არაფერია, თუ არა განზრახვის აღიარება ქმედების შემადგენლობის ნიშნად. სწორად მიიჩნევენ ველცელი ქმედების ჩადენის გადაწყვეტილებას (*Tatentschluß*) განზრახვის იდენტურად. იხ. *II. Welzel: Das neue Bild des Strafrechtssystems*, მე-2 გამოცემა, 1952, გვ. 13. კანონმდებლის მიერ ბრალის თეორიის აღიარების მიუხედავად, გერმანულ სისხლის სამართალში განზრახვის თეორიის შენარჩუნების მცდელობაზე იხ. *E. Schmidhäuser: Strafrecht, AT, Studienbuch*, მე-2 გამოცემა, 1984, გვ. 221-222; *E. Schmidhäuser: Der Verbotsirrtum und das Strafgesetz*, JZ 1979, გვ. 361; ასევე მისი ამ სტატიის მიმართ ვოლფგანგ კრამერისა და მანფრედ ტრიტელის კრიტიკაზე მისივე რეპლიკა ჟურნალში: JZ 1980, გვ. 396. ე. შმიდჰაუზერის ასეთი მცდელობის წარუმატებლობის შესახებ მითითებულია წიგნში: *J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT*, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 510.

3 ე.წ. ბრალის თეორიას გერმანულ სისხლის სამართალში სათავე დაუდო გერმანიის უზენაესი სასამართლოს დიდი სენატის მიერ 1952 წელს მიღებულმა ცნობილმა გადაწყვეტილებამ. იხ. BGHSt 2, გვ. 194; NJW 1952,

„ბრალის მკაცრი თეორია“¹, რომლის ერთ-ერთი დიდი წარმომადგენელია ფინალისტი ჰანს ველცელი, მართლწინააღმდეგობის ეტაპზე დაშვებულ ყოველგვარ შეცდომას ბრალის ეტაპზე აკრძალვაში შეცდომის მსგავსად განიხილავს.² არსებობს ასევე „ბრალის შეზღუდული თეორია“³. იგი არსებობს ორი სხვადასხვა განსხვავებული ფორმით. პირველი მათგანი ე.წ. ბრალის შეზღუდული თეორია ვიწრო გაგებით, ლიტერატურაში იმსახურებს სამართლიან კრიტიკას, რადგან მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ ფაქტორივ გარემოებებზე შეცდომას მიიჩნევს არა განზრახვის ბრალის, არამედ განზრახვის უმართლობის გამომრიცხველ გარემოებად.⁴ გაბატონებულია ე.წ. ბრალის სამართლებრივი შედეგით შეზღუდული თეორია.⁵ იგი მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ ფაქტორივ გარემოებებთან დაკავშირებულ შეცდომას, მართალია, განიხილავს ბრალის ეტაპზე, მაგრამ სამართლებრივი შედეგის თვალსაზრისით, როგორც ქმედების შემადგენლობის ფაქტორივ შეცდომა: შეცდომის აცილების შესაძლებლობის არარსებობა გამომრიცხავს ბრალს, ხოლო აცილების შესაძლებლობის არსებობისას პასუხისმგებლობა შეიძლება დადგეს გაუფრთხილებლობისთვის. აკრძალვაში სამართლებრივ შეცდომასა (აკრძალვაში პირდაპირი შეცდომა) და მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების არსებობის სამართლებრივ მხარეზე (აკრძალვაში არაპირდაპირი შეცდომა) დაშვებულ შეცდომას იგი ასევე ბრალის ეტაპზე ცალკე განიხილავს ერთნაირად, როგორც ბრალის გამომრიცხველს, როცა შეცდომის თავიდან აცილება შეუძლებელი იყო, ხოლო შეცდომის აცილების შესაძლებლობის დროს, როგორც მხოლოდ სასჯელის შემამსუბუქებელს.⁶

გვ. 593; JZ. 1952, გვ. 335.

1 გერმანულად: *strenge Schuldtheorie*.

2 შეად. H. Welzel: *Das Deutsche Strafrecht*, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 168.

3 გერმანულად: *eingeschränkte Schuldtheorie*.

4 ამ თეორიის კრიტიკაზე იხ. J. Wessels, W. Beulke: *Strafrecht*, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 175-176.

5 გერმანულად: *rechtsfolgenverweisende eingeschränkte Schuldtheorie*.

6 ამ თეორიას მხარს უჭერს არაერთი მეცნიერი. ასე, მაგალითად, იხ. H. H.

თავი 5. ინდივიდუალური ბრალი

მაგალითად, ვინც სხვის პალტოს ჩაიცვამს, რადგან შეცდომით თავისი ჰგონია, იმყოფება ქმედების შემადგენლობის შეცდომის მდგომარეობაში. მან არ იცის, რომ სხვის მოძრავ ნივთს დაეუფლა. ამიტომ ამ შემთხვევაში გამოირიცხება ქურდობის ქმედების შემადგენლობის განზრახვა და არ დადგება ქმედების მართლწინააღმდეგობაში შეცდომის საკითხი. მაგრამ სხვა მაგალითის მიხედვით, ვინც ფიქრობს, რომ თვითდაზმარების უფლების მდგომარეობაში მართლზომიერად მოქმედებს, როცა სხვის მოძრავ ნივთს მისი ნების საწინააღმდეგოდ წაიღებს, რადგან ჰგონია, რომ ამ გზით შეუძლია ვალის გადახდა, შეცდომას უშვებს მის მიერ ჩადენილი ქმედების მართლწინააღმდეგობასთან დაკავშირებით.¹

900

ქართულ სასამართლო პრაქტიკაშიც იყო შემთხვევა, როცა პირმა მეზობლის ნების საწინააღმდეგოდ დაკლა მისი ძროხა და ხორცი გაყიდა, რადგან ძროხის მესაკუთრემ ვალის გადახდა დროულად ვერ შეძლო. ასევე, იყო შემთხვევა, როცა პირმა ვალის სანაცვლოდ, მესაკუთრის ნების საწინააღმდეგოდ, წაიღო მისი ტელევიზორი.

ამ შემთხვევებში სასამართლომ მართლწინააღმდეგობის შეგნების არარსებობის (აკრძალვაში შეცდომის) გამო გამორიცხა ბრალი ქურდობისა და ძარცვის უმართლობისთვის, მაგრამ ბრალდებულები დასაჯა თვითნებობისათვის (სსკ-ის 360-ე მუხლი).

Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts. AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 464; J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 176; B. Heinrich: Strafrecht - AT II, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 134.

1 შეად. II. Welzel: Das neue Bild des Strafrechtssystems, მე-4 გამოცემა, 1961, გვ. 68.

3.2.6. ბრალის თქორია ქართული სისხლის

სამართლის მიხედვით

წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისის მიხედვით, რომელიც გამოდინარეობს მოქმედი ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის მე-9, მე-10 და 36-ე მუხლების ინტერპრეტაციიდან, უმართლობის (მართლწინააღმდეგობის) შეგნება წარმოადგენს არა განზრახვის, არამედ ბრალის დამოუკიდებელ კომპონენტს. სსკ-ის 36-ე მუხლი შეიცავს აკრძალვაში შეცდომის ნორმას.

იგი განსხვავდება გერმანული სისხლის სამართლის კოდექსის ანალოგიური ნორმისგან (მე-17 პარაგრაფი: „შეცდომა აკრძალვაში“) სამართლებრივი შედეგის თვალსაზრისით. თუ სამართლებრივი შეცდომის თავიდან აცილება შეუძლებელი იყო, მაშინ გერმანული სამართალით ბრალი გამოირიცხება, ხოლო მაშინ, როცა აკრძალვაში შეცდომის აცილება შესაძლებელი იყო, სახეზეა შემცირებული ბრალი, რომელიც იწვევს მხოლოდ სასჯელის შემსუბუქებას.

სამართლებრივი შედეგის თვალსაზრისით, ქართული სისხლის სამართლისთვის არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს „ბრალის თეორიის“ დაყოფას სხვადასხვა ვარიანტებად, რადგან სსკ-ის 36-ე მუხლის მიხედვით, აკრძალვაში შეცდომის სამართლებრივი შედეგი მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ ფაქტობრივ გარემოებებზე შეცდომის სამართლებრივი შედეგის ანალოგიურია. ეს უკანასკნელი კი, თავის მხრივ, სამართლებრივი შედეგის თვალსაზრისით, სსკ-ის მე-9 და მე-10 მუხლებიდან გამომდინარე ქმედების შემადგენლობის შეცდომის ანალოგიურია. შესაბამისად, მართლწინააღმდეგობის ეტაპზე დაშვებული (ფაქტობრივი თუ სამართლებრივი) შეცდომა, რაც დაკავშირებულია მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ამა თუ იმ გარემოების ფაქტობრივ ან სამართლებრივ მხარეზე არასწორ წარმოდგენასთან, თუ ის მისატყვებელია, აკრძალვაში მისატყვებელი შეცდომის მსგავსად, გამორიცხავს ბრალს, ხოლო მიუტყვებელმა შეცდომამ შეიძლება გამოიწვიოს პასუხისმგებლობა მხოლოდ გაუფრთხილებლობისათვის, თუ ამ ქმედების გაუფრთხილებლობით ჩადენა დასჯადია.

903

განსხვავება არსებობს შეცდომის მისატყვევებლობასთან დაკავშირებით: სსკ-ის მე-9 მუხლიდან გამომდინარე, ქმედების შემადგენლობის ფაქტობრივ გარემოებებზე არასწორი წარმოდგენა ნებისმიერ შემთხვევაში გამორიცხავს განზრახვას, ხოლო აკრძალვაში სამართლებრივი შეცდომის დროს (სსკ-ის 36-ე მუხლი) კი, კლასიკურ დელიქტებში განზრახი დანაშაულის დასჯადობისთვის საკმარისია მართლწინააღმდეგობის პოტენციური შეგნების არსებობა. ამ პოზიციის დოგმატიკურ დასაბუთებას წარმოადგენს ე.წ. ბრალის თეორია. მისი სახელი მომდინარეობს იქიდან, რომ მართლწინააღმდეგობის (პოტენციური) შეგნება, რაც უკავშირდება აკრძალვაში სამართლებრივ შეცდომას, არა განზრახვის, არამედ განზრახვისგან დამოუკიდებელ ბრალის ნიშანს წარმოადგენს. ბლანკეტურ დელიქტებშიც „მართლწინააღმდეგობის შეგნება“ ბრალის დამოუკიდებელი კომპონენტია, მაგრამ ამ დროს განზრახი დანაშაულისათვის დასჯადობა მოითხოვს მართლწინააღმდეგობის აქტიურ შეგნებას და „მართლწინააღმდეგობის პოტენციური შეგნების“ არსებობის შემთხვევაში, შეიძლება პასუხისმგებლობა დადგეს მხოლოდ გაუფრთხილებლობისათვის.

904

ამით წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისი უარყოფს „განზრახვის თეორიის“ გამოყენებას ქართულ სისხლის სამართალში და სსკ-ის მე-9 მუხლში გერმანული სისხლის სამართლის დოგმატიკის განზრახვის ცნებისგან განსხვავებული დეფინიციის არსებობის მიუხედავად, სსკ-ის ნორმების ინტერპრეტაციას ახდენს გერმანული სისხლის სამართლისგან განსხვავებული, ე.წ. ბრალის მოდერნიზირებული თეორიის მიხედვით, რომელიც, სამართლებრივი შედეგის თვალსაზრისით, ე.წ. განზრახვის თეორიას ემსგავსება.

905

ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის ანალოგიური ინტერპრეტაცია, კერძოდ, „განზრახვის თეორიის“ უარყოფა და „ბრალის მოდერნიზირებული თეორიის“ აღიარება გამომდინარეობს სხვა იმ ქართველი ავტორების ნაშრომებიდანაც, რომლებმაც განზრახვა და სხვა ფსიქიკური ელემენტები ბრალის ცნებიდან ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე გადაიტანეს, ხოლო „ქმედების მართლწინააღმდეგობის შეგნება“ ბრალის ელემენტად აღიარეს.¹

1 იხ.: ო. გამყრელიძე: საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის გან-

მართლწინააღმდეგობის შეგნებასთან დაკავშირებით, წიგნში 906 წარმოდგენილი თვალსაზრისი ერთმანეთისგან მიჯნავს სისხლის სამართლის ე.წ. კლასიკურ შემადგენლობებს, რომელთა განხორციელება იმავდროულად კულტურის ნორმებს, ე.ი. ცივილიზებული საზოგადოების სამართლებრივ შეხედულებებს ეწინააღმდეგება¹ და ე.წ. დამატებითი სისხლის სამართლის ნორმებს², რომლებიც ძირითადად ბლანკეტური შინაარსისაა.

მაგალითად, ვინც მკვლელობას ჩადის, ყოველთვის იცის, რომ ჩადის მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას და (თითქმის) არასდროს არ შეიძლება დაისვას აკრძალვაში სამართლებრივი შეცდომის მისატყვევლობის საკითხი³. ამ შემთხვევაში, როგორც წესი, მოქმედებს აბსოლუტური მიდგომა.

საკმარისია, რომ პირს შეიძლება სცოდნოდა, რომ სწადი- 907 და აკრძალულ ქმედებას და ამით არღვევდა კულტურის ნორმებს. ე.წ. დამატებით სისხლის სამართალში კი, პირმა შეიძლება დაუშვას ბლანკეტური ნორმის ცოდნაში მისატყვევებელი შეცდომა. ასეთ შემთხ-

მარტება, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 99; ქ. მჭედლიშვილი-ჰედრიხი: კაზუსის ამოხსნის მეთოდთა სისხლის სამართალში, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 61. 1 ასეთად შეიძლება მიჩნეულ იქნეს გენოციდი, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული, ომის დანაშაული, მკვლელობა, ჯანმრთელობის დაზიანება, ტერორიზმი, მძევლად ხელში ჩაგდება, ყაჩაღობა, ქურდობა და ა.შ. 2 მაგალითად, ფსიქოტროპული ან ძლიერმოქმედი ნივთიერების უკანონო შენახვა. ადვილი შესაძლებელია, პირს უცხოეთში მართლზომიერად ჰქონდეს შეძენილი ასეთი ნივთიერება, საქართველოში შემოიტანოს იგი, როგორც ტკივილგამაყუჩებელი და არ იცოდეს, რომ ეს ნივთიერება შეტანილია აკრძალულ ნივთიერებათა ნუსხაში. აკრძალვაში შეცდომა ასეთ შემთხვევაში შეიძლება ბრალის გამომრიცხველი იყოს (სსკ-ის 36-ე მუხლი). ჩემს სასამართლო პრაქტიკაში იყო ბრალის გამომრიცხვის ასეთი შემთხვევები. 3 გამონაკლისი შეიძლება იყოს ე.წ. ეთანაზიის (სსკ-ის 110-ე მუხლი) აკრძალვაში დაშვებული არაპირდაპირი სამართლებრივი შეცდომა, როცა მისი ჩამდენი შეცდომით ფიქრობს, რომ ასეთი ქმედება სისხლის სამართალში წარმოდგენს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ დაუწერელ ზეკანონურ გარემოებას. ასეთი შეცდომა შეიძლება გამოწვეული იყოს იმით, რომ იგი, მაგალითად, ევროსაბჭოს ყველა წევრ სახელმწიფოში არ წარმოდგენს დანაშაულს.

თავი 5. ინდივიდუალური ბრალი

ვევაში ქართული სსკ-ის 36-ე მუხლი შეიცავს ბრალის პრინციპის შესაბამის გადაწყვეტას: გერმანული სისხლის სამართლის კოდექსის მე-17 პარაგრაფისგან განსხვავებით, როცა შეცდომა მისატყვევებელი არ არის, ქართული სისხლის სამართლით, ბლანკეტურ დელიქტებში, პირს დაეკისრება შემცირებული სასჯელი არა განზრახვისათვის, არამედ მხოლოდ გაუფრთხილებლობისთვის, ისიც იმ შემთხვევაში, როცა ასეთი ქმედების გაუფრთხილებლობით ჩადენა დასჯადია.

908 მაშასადამე, ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, მისატყვევებელი, თავიდან აუცილებადი შეცდომის ინსტიტუტი, რომელიც ბრალს გამოორიცხავს, პრაქტიკულად მხოლოდ ე.წ. დამატებით (ბლანკეტურ) სისხლის სამართალში შეიძლება იქნეს გამოყენებული!

3.2.7. შეჯამება

909 ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის 36-ე მუხლი ეძღვნება აკრძალვაში შეცდომას, რომელიც ტერმინოლოგიურად უმართლობის (მართლწინააღმდეგობის) შეგნების არარსებობის იდენტურია. ქმედების შემადგენლობის ინტელექტუალური მხარის არსებობის მიუხედავად, პირს შეიძლება შეგნებული არ ჰქონდეს მის მიერ ჩადენილი უმართლობის (მართლწინააღმდეგობის) სამართლებრივი მხარე.

910 წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისით, სსკ-ის 36-ე მუხლის ინტერპრეტაცია უნდა მოხდეს ე.წ. ბრალის მოდერნიზირებული თეორიით. აკრძალვაში თავიდან აუცილებადი შეცდომა ე.წ. ბლანკეტურ დელიქტებში წარმოადგენს ბრალის გამოორიცხველ საპატიებელ გარემოებას, ხოლო თავიდან აცილებადმა შეცდომამ შეიძლება გამოიწვიოს პასუხისმგებლობა მხოლოდ გაუფრთხილებლობისთვის. გაუფრთხილებლობით ჩადენილი ქმედება კი, ყოველთვის არ წარმოადგენს დანაშაულს. ე.წ. კლასიკურ დელიქტებში კი, აკრძალვაში სამართლებრივი შეცდომის პრაქტიკული მნიშვნელობა ძალზე დაბალია.²

1 ანალოგიურ მიდგომაზე იხ. J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 519.

2 სისხლისსამართლებრივი შეცდომის ყველა სახე ამ წიგნში უფრო დავწვრი-

3.3. გასაკიცხაობის ვოლუნტატიური მხარე –

სამართლისადმი მორჩილების

მოთხოვნის შესაძლებლობა

3.3.1. შესავალი

ქმედების უმართლობის (მართლწინააღმდეგობის) შეგნება არ არის საკმარისი პირის მიერ მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენის გადაწყვეტილების მიღებისა და ამ ქმედების ჩადენის გამო ინდივიდუალური გასაკიცხაობისთვის, არამედ საჭიროა, რომ პირს ამ გადაწყვეტილების განხორციელების კონკრეტულ სიტუაციაში თავისი ნამდვილი ნების შესაბამისად შეეძლოს როგორც უმართლობის განჭვრეტა, ასევე სხვაგვარად (მართლზომიერად) მოქმედება. საქმე ეხება არა პირის ზოგად უნარს, რომელიც დამოუკიდებელია კონკრეტული ქმედების სიტუაციისგან, არამედ ბრალუნიარის პირის შესაძლებლობას შექმნილ კონკრეტულ ვითარებაში. სწორედ პირის მიერ მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენის კონკრეტულ სიტუაციაში უნდა იყოს შესაძლებელი მისთვის სამართლისადმი მორჩილების მოთხოვნა, რაც გამოიხატება ნორმის შესაბამისი მოქმედების შესრულების მოთხოვნის შესაძლებლობაში. სწორედ ეს არის გასაკიცხაობის მნიშვნელოვანი ვოლუნტატიური მომენტი, რომ პირი ასრულებს ნებელობით მოქმედებას, რომლის შეუსრულებლობის მოთხოვნას მას სამართალი ვერ უყენებს, რის გამოც ვერ მოხდება მისი გაკიცხვა მოსამართლის მიერ. ვოლუნტატიურ მხარეს დაქვემდებარებული აქვს ინტელექტუალური მომენტები. გასაკიცხაობის შინაარსი სწორედ ის არის, რომ პირს თავისი ნება მართლზომიერად, ნაცვლად მართლწინააღმდეგობისა, უნდა წარემართა და შეეძლო წარემართა. როგორც წესი, სამართალი შერაცხად პიროვნებას, რომელსაც შეეძლო შეეცნო თავისი გადაწყვეტილების მიღებისას ნების წარმოქმნის მართლწინააღმდეგობა, უყენებს მოთხოვნას, რომ თავისი ნება მართლზომიერი ქცევის შესაბამისად წარმართოს. მიუხედა-

ვებით არის განხილული შეცდომისადმი მიძღვნილ ცალკე, მე-6 თავში.

თავი 5. ინდივიდუალური ბრალი

გად ამისა, არის სიტუაციები, როდესაც მართლზომიერი ქმედების ჩადენა თვით უმართლობის სრული შეგნების მდგომარეობაში მოქმედ შერაცხად პირსაც კი არ მოეთხოვება. როგორც *ველცელი* მიუთითებს, ყოველ შემთხვევაში, სამართალმა ასეთი სიტუაციები თავისი ნორმების „მოქმედების ძალის“ ინტერესებიდან გამომდინარე, ძალიან უნდა შეზღუდოს.¹

912

სამართლისადმი მორჩილების მოთხოვნის შეუძლებლობის ვითარება შეიძლება წარმოიშვას გაუფრთხილებლობითი დელიქტების დროს. აქ ყურადღება ექცევა არაბრალეულად გადაღლის და აღგზნების მდგომარეობებს, როდესაც წინდახედულ ადამიანსაც გაუძნელობდა ან ვერ შეძლებდა ამა თუ იმ სიტუაციაში მავნე შედეგის თავიდან აცილებას. ობიექტური წინდახედულობის ვალდებულების დარღვევის მიუხედავად, იგი არ იკიცხება მის მიერ წინდახედულობის ვალდებულების დარღვევისათვის. იგი შეიძლება მოქმედებდეს შიშის, გონების დაკარგვის, გადალილობის მდგომარეობაში, რომელიც ინდივიდუალურად მისატყვებელია.

მაგალითად, მძლოლი, თავისი ბრალეულობის გარეშე მოულოდნელად შექმნილი საფრთხის ვითარებაში, რომელიც მყისიერ რეაგირებას მოითხოვს, შიშით გამოწვეული დაბნეულობით სწორ საშუალებას არ გამოიყენებს საფრთხის თავიდან ასაცილებლად.²

913

სამართლისადმი მორჩილების მოთხოვნის შეუძლებლობა ასევე განზრახი დანაშაულების დროს არ იძლევა პირის ინდივიდუალური სამართლებრივი გაკიცხვის შესაძლებლობას. ეს შემთხვევები (მაგალითად, საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობა) წიგნში ქვემოთ წარმოდგენილი იქნება ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი გარემოებების სახით.³

1 შეად. *II. Welzel: Das neue Bild des Strafrechtssystems*, მე-4 გამოცემა, 1961, გვ. 77.

2 შეად. *II. Welzel* (1961), იქვე, გვ. 77. ამ და მსგავს საკითხზე უფრო კონკრეტულად ყურადღება გამახვილდება წიგნის მე-7 თავში („გაუფრთხილებლობა სისხლის სამართალში“).

3 ამ საკითხზე იხ. *II. Welzel* (1961), იქვე, გვ. 78-81. ნორმის შესაბამისი მოქმედების შესრულების შეუძლებლობაზე იხ. ასევე: *J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT*, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 554-556.

3.3.2. ბრალის გამომრიცხველი

საკვატიმებელი გარემოებანი

3.3.2.1. ბრძანების ან განკარგულების

შესრულება

ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, ბრძანების ან განკარგულების შესრულება, ისევე როგორც საერთაშორისო სისხლის სამართალში, როგორც თეორიული, ასევე პრაქტიკული თვალსაზრისით, არ წარმოადგენს პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ დამოუკიდებელ გარემოებას, არამედ კავშირშია შეცდომის ინსტიტუტსა და ბრალის გამომრიცხველ იძულებით უკიდურეს აუცილებლობასთან¹.

საქართველოს სსკ-ის 37-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის თანახმად, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ დაეკისრება იმ სამოქალაქო თუ სამხედრო ხელქვეითსა თუ სხვა ქვეშევრდომს, ვინც სავალდებულო ბრძანების ან განკარგულების შესრულებისას დააზიანა სამართლებრივი სიკეთე. ამავე მუხლის მე-2 ნაწილი გვაძლევს საშუალებას, დავასკვნათ, რომ 1-ლი ნაწილით გათვალისწინებული ასეთი ქმედება ჩადენილი უნდა იყოს წინასწარი შეცნობის გარეშე. ამ შემთხვევაში პასუხისმგებლობა დაეკისრება ასეთი ბრძანების ან განკარგულების გამცემს. ესაა სწორედ მისათხევებელი შეცდომის სპეციალური შემთხვევა. ამ შემთხვევაში ხელქვეითს არა აქვს და არც შეიძლება ჰქონოდა მართლწინააღმდეგობის შეგნება ვიწრო ან ფართო გაგებით.

მაგალითად, ოფიცერი უბრძანებს ჯარისკაცს, ვითომ საფრთხის მდგომარეობაში მოკლას „დივერსანტი“, რომელიც სინამდვილეში მისი ცოლის საყვარელია, რათა მასზე იძიოს შური. ჯარისკაცმა შეასრულა ბრძანება, რითაც შექმნილ ექსტრემალურ სიტუაციაში დაუშვა მისათხევებელი შეცდომა. იგი არ აგებს პასუხს მკვლელობისათვის, ვინაიდან მას არ ჰქონდა მართლწინააღმდეგობის შეგ-

¹ ასეთი მიდგომაზე საერთაშორისო სისხლის სამართალში შეად. K. Ambos: Internationales Strafrecht, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 177-181.

ნება ფართო გაგებით. ჩადენილი დანაშაულისათვის პასუხს აგებს ოფიცერი, რომელიც მოქმედებდა შუალობითი ამსრულებლის მდგომარეობაში.

916 სამხედრო ცხოვრების სპეციფიკიდან გამომდინარე, ეს ნორმა მიუტევებელი შეცდომის დროსაც არ ითვალისწინებს ჯარისკაცის პასუხისმგებლობას დაუდევრობისათვის, მიუხედავად იმისა, მის მიერ ჩადენილი ქმედების გაუფრთხილებლობით ჩადენა სისხლის სამართლის კოდექსით დასჯადია თუ არა.

917 საერთაშორისო სისხლის სამართალშიც დასჯადი არ არის ჯარისკაცის დაუდევრობა და, შესაბამისად, არ არის შესაძლებელი მის მიერ საერთაშორისო დანაშაულის უხეში გაუფრთხილებლობით ჩადენა¹.

918 თუ დანაშაულებრივი ბრძანება შესრულდა წინასწარი შეცნობით, პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, დაეკისრება, როგორც დანაშაულის ამსრულებელს.

მაგალითად, ზემოთ მოყვანილ შემთხვევაში, როცა ოფიცერმა უბრძანა ჯარისკაცს, რომ მოკლას მისი ცოლის საყვარელი, თუ ჯარისკაცმა იცის ოფიცრის განზრახვის შესახებ და მაინც ასრულებს ბრძანებას, იგი დაისჯება, როგორც მკვლელობის ამსრულებელი, თუ იგი არ იმყოფებოდა საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში (სსკ-ის 38-ე მუხლი), ხოლო ოფიცერი - როგორც ამ დანაშაულის ორგანიზატორი ან წამქეზებელი. ამ კვალიფიკაციისგან განსხვავებით, ხელქვეითის წაქეზების შემთხვევაში, საერთაშორისო სისხლის სამართლის მიხედვით, მეთაურს ეძლევა შუალობითი ამსრულებლის სტატუსი, თუ იგი ხელქვეითიდან მიერ ჩადენილ „ქმედებაზე ბატონობს“.

919 წინასწარი შეცნობით დანაშაულებრივი ბრძანების შესრულება უშუალო ამსრულებლის პასუხისმგებლობას გამორიცხავს იმ შემთხვევაში, როცა იგი მოქმედებდა ე.წ. ტრაგიკული კოლიზიის ვითარებაში. ასეთ შემთხვევაში ბრძანების გამცემი დაისჯება, როგორც შუალობითი ამსრულებელი, ხოლო უშუალო ამსრულებელი სსკ-ის 38-ე მუხლზე დაყრდნობით გათავისუფლდება პასუხისმგე-

¹ იხ. რომის სტატუტის 30-ე მუხლი.

ბლობისაგან ბრალის გამოპრიცხველი საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის საფუძველზე.

ქართული სისხლის სამართლის მიერ უარყოფილია, როგორც ⁹²⁰ ადრეული მოძღვრება მხოლოდ მეთაურის პასუხისმგებლობის („*respondet superior*“), ასევე ქვეშევრდომის აბსოლუტური დასჯის შესახებ („*absolute liability*“). მაშასადამე, ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის 37-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი, რომელშიც ასახულია მეთაურისა და ქვეშევრდომის პასუხისმგებლობაზე საერთაშორისო სისხლის სამართალში აღიარებული დებულება, არის სამართლებრივი შეცდომის გამოვლენის სპეციალური შემთხვევა, რომელიც რეგულირდება სსკ-ის 36-ე მუხლით, მაშინ როდესაც სსკ-ის 37-ე მუხლის მე-2 ნაწილი სსკ-ის 38-ე მუხლის („ტრაგიკული კოლიზია“) სპეციალურ შემთხვევად უნდა განვიხილოთ.

საერთაშორისო სისხლის სამართალში უფროსის ბრძანება- ⁹²¹ ზე მითითების დაუშვებლობას ეძღვნება რომის სტატუტის 33-ე მუხლი. კერძოდ, ის ფაქტი, რომ პირმა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციაში შემავალი დანაშაული ჩაიდინა მთავრობის ან ზემდგომი სამხედრო თუ სამოქალაქო უფროსის ბრძანების შესრულებისას, არ ათავისუფლებს მას სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან, გარდა იმ შემთხვევებისა, თუ:

(ა) პირს ეკისრებოდა მთავრობის ან უფროსის ბრძანების შესრულების იურიდიული ვალდებულება;

(ბ) პირმა არ იცოდა ბრძანების არამართლზომიერი ხასიათის შესახებ და

(გ) ბრძანება არ იყო აშკარად მართლსაწინააღმდეგო.

საყურადღებოა ის გარემოება, რომ ეს პირობები არ მოქმედებს ⁹²² საერთაშორისო დანაშაულის ყველა შემადგენლობისათვის: ამ მუხლის მიზნებისათვის, ბრძანება, მიმართული გენოციდის დანაშაულის ან ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის ჩადენისაკენ, ყოველთვის ჩაითვლება აშკარად უკანონოდ. ამიტომ ამ ორ დანაშაულთან მიმართებაში გამოიყენება ე.წ. აბსოლუტური თეორია, რის გამოც, პასუხისმგებლობა ბრძანების შესრულებაზე მითითებით ვერავითარ შემთხვევაში ვერ გამოირიცხება.

923

მაშასადამე, რომის სტატუტის 33-ე მუხლი ბრალდებულის სასარგებლოდ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიერ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა ჩადენილი ომის ან აგრესიის დანაშაული შედის მის იურისდიქციაში და ჩადენილია სახელმწიფო ხელისუფლების ან უფროსის ბრძანებით. პასუხისმგებლობისგან გასათავისუფლებლად კი, საჭიროა ერთობლივად კუმულაციური პირობების არსებობა. მოცემული ნორმა აერთიანებს სუბიექტურ (არცოდნა იმისა, რომ ბრძანება არამართლზომიერი იყო) და ობიექტურ (ბრძანება არ იყო აშკარად მართლსაწინააღმდეგო) კრიტერიუმებს. რომის სტატუტის მიხედვით, დებულება: ბრძანება არ იყო აშკარად მართლსაწინააღმდეგო, მოქმედებს მხოლოდ ომის დანაშაულისა და აგრესიის მიმართ, რადგანაც ბრძანება გენოციდისა და ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულების ჩადენის შესახებ ყოველთვის აშკარად უკანონოდ ითვლება.

924

უნდა აღინიშნოს, რომ მეთაურის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, თავის მხრივ, ორ ერთმანეთისაგან განსხვავებულ კონცეფციას ეფუძნება: უფროსი, რომელიც დანაშაულებრივ ბრძანებას გასცემს, ისჯება სტატუტის 25-ე მუხლის შესაბამისად (პირდაპირი და უშუალო პასუხისმგებლობა), ხოლო 28-ე მუხლი აწესრიგებს იმ უფროსის პასუხისმგებლობას დაქვემდებარებულის მართლსაწინააღმდეგო ქმედებისათვის, რომელსაც არ გაუცია ბრძანება, მაგრამ ახორციელებდა რეალურ ძალაუფლებას და კონტროლს (ე.წ. ქმედებაზე ბატონობის თეორია), თუმცა, არ გამოიყენა თავისი ძალაუფლება და ამ გზით უგულებელყო თავისი ვალდებულება, უხელმძღვანელოს ხელქვეითისა თუ სხვა ქვემდგომის ქმედებებს.

დაცვის საშუალება ბრძანების შესრულებაზე მითითებით ყოველთვის არ იყო ერთმნიშვნელოვანი: ნიურნბერგისა და ტოკიოს საერთაშორისო სასამართლოების წესდებებისა და ასევე ორივე ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის სისხლის სამართლის დროებითი საერთაშორისო ტრიბუნალების წესდებებით, უფროსის ბრძანებაზე მითითება არც ერთ შემთხვევაში არ დაიშვება. ამასთან, მრავალი ქვეყნის ეროვნულ კანონმდებლობაში შემუშავებულია

სხვა მიდგომა ამ საკითხთან მიმართებაში, ანუ მათი მიხედვით, დაცვის საშუალებად დაიშვება უფროსის ბრძანებაზე მითითება იმ შემთხვევების გარდა, როცა ქვემდგომმა იცოდა ან უნდა სცოდნოდა, რომ ბრძანება იყო უკანონო ან აშკარად უკანონო.

ეროვნულ კანონმდებლობაში უფროსის ბრძანებაზე ან კანონით გათვალისწინებულ ვალდებულებაზე, როგორც დაცვის საშუალებაზე, მითითება საერთაშორისო დანაშაულების მიმართ არ უნდა იყოს რომის სტატუტის შესაბამის დებულებაზე ფართო. სამხედრო მოსამსახურეების მიერ უფროსის ბრძანების შესრულების მნიშვნელობისა და სავალდებულოობის გათვალისწინებით, ისეთი შემთხვევები, როცა უფროსის ბრძანება გამორიცხავს ხელქვეითის ინდივიდუალურ სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, უნდა იყოს შეზღუდული. მაგალითად, უფროსის ბრძანებაზე მითითება არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს იმ შემთხვევაში, როცა საქმე ეხება ბრძანებას, ჩაიდინო ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული ან გენოციდი (ე.წ. აბსოლუტური თეორია). იგი შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ომის და აგრესიის დანაშაულთან მიმართებაში (ე.წ. პირობათა თეორია). წინააღმდეგ შემთხვევაში, ე.წ. კომპლემენტარულობის პრინციპით ამოქმედდება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქცია (რომის სტატუტის მე-17 მუხლი).

რომის კონფერენციაზე დისკუსიის დროს (1998 წელი) საკამათო იყო, თუ როგორ უნდა ჩამოყალიბებულიყო ბრძანების შესრულების შინაარსი. ამერიკის შეერთებული შტატები ავითარებდა პოზიციას, რომ იგი ყოფილიყო პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოება („substantive defence“). ეს პოზიცია უარყოფილ იქნა სხვა (მაგალითად, გერმანიის) დელეგაციების მიერ, განსაკუთრებით ნიურნბერგის სამართალსა და ექს-იუგოსლავიისა და რუანდის დროებითი ტრიბუნალების პრაქტიკიდან გამომდინარე¹.

მოქმედი ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის 37-ე მუხლი, რომელიც ეძღვნება დანაშაულებრივი ბრძანების ან განკარგულების შესრულებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხს, მოთავსებულია ბრალის გამომრიცხველ

925

926

927

1 იხ. K. Ambos: Internationales Strafrecht, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 179.

და შემამსუბუქებელ გარემოებათა თავში. ეს ნორმა, მართალია, სპეციალურად საერთაშორისო დანაშაულებისთვის არ არის შექმნილი, მაგრამ აქ მოცემული დებულებანი, აგრეთვე გამოიყენება იმ შემთხვევებშიც, როდესაც ირღვევა საერთაშორისო სამართლის ნორმები, რომლისთვისაც ხორციელდება ნაციონალური იურისდიქცია. ქართული სისხლის სამართლის ნორმა ბრძანების ან განკარგულების შესრულებასთან დაკავშირებით ჩამოყალიბებულია ე.წ. პირობათა თეორიის მიხედვით და იგი გარკვეულწილად განსხვავდება ამ საკითხზე საერთაშორისო სისხლის სამართლის აბსოლუტური თეორიის დებულებებისაგან. ამასთან, კოდექსის ეს ნორმა შეესაბამება კონტინენტალური ევროპის არაერთი ქვეყნის კანონმდებლობასა და დოგმატიკას. საერთაშორისო დანაშაულებთან მიმართებაში კოდექსის ეს ნორმა უნდა შეიზღუდოს ე.წ. ტელეოლოგიური რედუქციის გზით.

3.3.2.2. აუცილებელი მოგერიების ექსცესი

3.3.2.2.1. შესავალი

928

აუცილებელი მოგერიების ექსცესი ნიშნავს პირის მიერ მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ამ გარემოების ფარგლების შეგნებულ ან შეუცნობელ გადაცილებას, რომელიც შეიძლება გამოიხატოს განზრახვაში ან გაუფრთხილებლობაში. უნდა დადგინდეს, ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, არის თუ არა აუცილებელი მოგერიების ექსცესის რომელიმე შემთხვევა ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი დაუწერელი გარემოება, თუ იგი მხოლოდ განზრახი მკვლელობის პრივილეგიურ შემადგენლობას წარმოადგენს.

929

სხვაგვარი საკანონმდებლო რეგულირების გამო, ქართული სისხლის სამართლისგან განსხვავებულად წყდება ანალოგიური საკითხი გერმანულ სისხლის სამართალში. მისგან განსხვავებით, რომელიც აუცილებელი მოგერიების ექსცესის შესახებ სპეციალურ ნორმას (გერმანული სსკ-ის 33-ე პარაგრაფი) შეიცავს, ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის ბრალის გამომრიცხველ

§ 12. სისხლის სამართლებრივი ბრალის მოძღვრება

და შემამსუბუქებელ გარემოებათა თავში ასეთი ნორმა არ იქნა შეტანილი. სისხლის სამართლის კოდექსის ალტერნატიული პროექტი, რომლის ავტორია *ოთარ გამყრელიძე*, შეიცავს გერმანული კოდექსის ნორმის ანალოგიურ 38-ე მუხლს („აუცილებელი მოგერიების ექსცესი“). ალტერნატიული პროექტის ამ ნორმის შინაარსი ასეთია: „არ დაისჯება ის, ვინც აუცილებელი მოგერიების ფარგლებს გადააცილებს მართლსაწინააღმდეგო თავდასხმისაგან გამოწვეული დაბნეულობით, შიშით ან სხვა საპატიო გარემოების გამო“. ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის მიღების დროს აზრთა სხვადასხვაობის გამო, კანონმდებელმა არ გაითვალისწინა ალტერნატიული პროექტის პოზიცია და სისხლის სამართლის კოდექსში არ შეიტანა ასეთი ნორმა.¹

1 გერმანულ სისხლის სამართალშიც აუცილებელი მოგერიების ექსცესის ნორმის შემოღებამ აზრთა სხვადასხვაობა გამოიწვია. მაგალითად, *ე. შმიდჰოიზერს* ასეთი საკანონმდებლო დებულების არსებობა ზედმეტად მიაჩნდა, მაშინ, როდესაც *კ.-კ. იეშეკი* თავიდანვე დადებითად აფასებდა მის შემოღებას. გარდა ამისა, აზრთა სხვადასხვაობა გამოიწვია „აუცილებელი მოგერიების ექსცესის“ ადგილმა დანაშაულის სისტემაში. ასეთი აზრთა სხვადასხვაობის საფუძველი გახდა თვით ნეიტრალური საკანონმდებლო ფორმულირება („არ დაისჯება...“). გაბატონებული შეხედულება მას მიიჩნევს ბრალის გამომრიცხველ საპატიებელ გარემოებად, მაგრამ ზოგი ავტორი უბრალოდ სასჯელის შეფარდების გამომრიცხველ გარემოებად თვლის ან მტკიცებითი სამართლის პრობლემად წარმოაჩენს. ამასთან, ის ავტორები, რომლებიც ბრალის გამომრიცხვაზე მიუთითებენ, ავითარებენ განსხვავებულ თვალსაზრისებს: ზოგი მათგანი ექსცესში მოქმედი პირის მიერ საკუთარ ნებაზე „ძლიერ შემცირებული ბატონობის“ გამო, აუცილებელი მოგერიების ექსცესის შეურაცხაობის თემას უკავშირებს, სხვები, პირის „განსაკუთრებული ფსიქიკური მდგომარეობის“ გამო, მას, როგორც ნორმის შესაბამისი მოქმედების მოთხოვნის შეუძლებლობის შემთხვევას, საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის გვერდით განიხილავს. ასეთ შემთხვევაში, ზოგიერთი ავტორი, აკრძალვაში შეცდომის გამო, მიუთითებს ბრალის გამომრიცხველ პატიებაზე. ამ განსხვავებულ თეორიულ თვალსაზრისებზე იხ. *C. Roxin: Über den Notwehrerzess*, წიგნში: FS für Friedrich Schaffstein zum 70. Geburtstag, 1975, გვ. 106-107.

თავი 5. ინდივიდუალური ბრალი

თავდაპირველად პეტერ ნოლის¹, ხოლო შემდეგ ჰანს-იოახიმ რუდოლფისა² და ჰანს-ჰაინრიხ იეშეკის³ მიერ განვითარებული თვალსაზრისით, აუცილებელი მოგერიების ექსცესი გერმანულ სისხლის სამართალში ბრალის გამორიცხვის საფუძველია, უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობით გამოწვეული უმართლობის ხარისხის შემცირების გამო, რომელიც ნორმის შესაბამისი ნების წარმოქმნის ხელისშემშლელ ე.წ. ასთენიურ აფექტთან ერთობლიობაში, ისე ამცირებს ბრალის ხარისხს, რომ იწვევს პატიებას.⁴

930

ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის 113-ე მუხლი დასჯადად აცხადებს მკვლელობას აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილებით და მისთვის მაქსიმალურ სასჯელად აწესებს თავისუფლების აღკვეთას ვადით ერთიდან სამ წლამდე. კანონი არ აკეთებს არავითარ დიფერენციაციას, ობიექტური შემადგენლობის თვალსაზრისით, აუცილებელი მოგერიების ექსცესის თუ რომელი სახე იგულისხმება სსკ-ის 113-ე მუხლის შინაარსში. ამ დანაშაულის სუბიექტური შემადგენლობა კი, სსკ-ის მე-10 მუხლის მე-4 ნაწილიდან გამომდინარე, შეიძლება გამოიხატოს მხოლოდ განზრახვაში. ამ ნორმის შინაარსიდან გამომდინარე, აუცილებელი მოგერიების ფარგლები შეიძლება გადაცილებულ

1 შეად. P. Noll: Tatbestand und Rechtswidrigkeit: Die Wertabwägung als Prinzip der Rechtfertigung, ZStW 77 (1965), გვ. 17.

2 შეად. II.-J. Rudolphi: Notwehr exzess nach provoziertem Angriff, JuS 1969, გვ. 462.

3 შეად. II.-H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 491.

4 ეს თვალსაზრისი დღეისათვის გაბატონებულია, რომელსაც, ჰანს-ჰაინრიხ იეშეკის მსგავსად, გერმანულ სისხლის სამართლის დოგმატიკაში ავითარებს არაერთი სხვა ავტორი, მათ შორის, ჰანს ველცელი. იხ. II. Welzel, Das Deutsche Strafrecht, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 88. კლაუს როქსინის მიხედვით, აუცილებელი მოგერიების ექსცესი წარმოადგენს პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ საპატიებელ გარემოებას. იხ. C. Roxin: Über den Notwehr exzess, წიგნში: FS für Friedrich Schaffstein zum 70. Geburtstag, 1975, გვ. 126-127. იხ. ასევე: C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 991.

§ 12. სისხლის სამართლებრივი ბრალის მოძღვრება

იქნეს შეცნობილად, თანაც მხოლოდ ევენტუალური განზრახვით, რაც გამოწვეული უნდა იყოს დაბნეულობით, შიშით ან სხვა ანალოგიური ექსტრემალური აფექტური სიტუაციით, რომ იგი დაკვალიფიცირდეს სსკ-ის 113-ე მუხლით. წინააღმდეგ შემთხვევაში, თუ პირი შეცნობილად, პირდაპირი განზრახვით აცილებს აუცილებელი მოგერიების ფარგლებს, იგი დაისჯება განზრახი მკვლელობის ჩადენისთვის (სსკ-ის 108-ე მუხლი). ის, ვინც მართლწინააღმდეგობის „ნათელი შეგნებითა და უმართლობის სრული ცოდნით, ციკსისხლიანი, აუცილებელი მოგერიების ფარგლებს გადააცილებს“⁹¹, არ იმსახურებს არავითარ პრივილეგიას.

სსკ-ის 113-ე მუხლის მიხედვით, აუცილებელი მოგერიების ექსცესის დროს უნდა დადგინდეს ორმაგი განზრახვა: ცალ-ცალკე, (განზრახი მკვლელობის) ქმედების ძირითადი შემაღგენლობის ობიექტური ნიშნებისა და აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილებასთან მიმართებაში. სწორედ ეს უკანასკნელი, და არა განზრახი დელიქტის ძირითადი შემაღგენლობა, შეიძლება გამოიხატოს მხოლოდ ევენტუალურ განზრახვაში.

სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის ამ ნორმის, კერძოდ, 113-ე მუხლის, არსებობის მიუხედავად, შეიძლება თუ არა აუცილებელი მოგერიების ექსცესის რომელიმე შემთხვევა მივიჩნიოთ ბრალის გამომრიცხველ დაუწერელ საპატიებელ ზეკანონურ გარემოებად ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით? ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა შესაძლებელია მას შემდეგ, როცა განვიხილავთ აუცილებელი მოგერიების ექსცესის სახეებს.

3.3.2.2.2. აუცილებელი მოგერიების ექსცესის

სახეები

იურიდიულ ლიტერატურაში მითითებულია აუცილებელი მოგერიების ექსცესის ორი სახე: ინტენსიური და ექსტენსიური.⁹³¹

(1) აუცილებელი მოგერიების ინტენსიური ექსცესი ის შემთხ-⁹³²

1 შეად. C. Roxin: Über den Notwehrerzess, წიგნში: FS für Friedrich Schaffstein zum 70. Geburtstag, 1975, გვ. 110.

თავი 5. ინდივიდუალური ბრალი

ვევაა, როცა პირი მის ხელთ არსებული ნებადართული თანაზომიერი მსუბუქი თავდაცვის მეთოდებისა და საშუალებების ნაცვლად, აუცილებლობის გარეშე, იყენებს უფრო მძიმეს, მეტი ზიანის გამომწვევს.

მაგალითად, ა.-ს, თავისი ფიზიკური შესაძლებლობებიდან გამომდინარე, შეუძლია ბ.-ს მიერ მასზე განხორციელებული თავდასხმის უპრობლემოდ მუშტით მოგერიება. იგი ამ დროს, მოულოდნელი შეტევით შეშინებული, გამოიყენებს დანას და დაარტყამს ბ.-ს მუცლის არეში. ეს არის ინტენსიური ექსცესის შემთხვევა.

933

ინტენსიურ ექსცესს აქვს თავისი პირობები:

(ა) ობიექტურად უნდა არსებობდეს აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობა;

(ბ) მომგერიებელმა უნდა გადააჭარბოს მოგერიებისთვის აუცილებელ ზომებს, მაშასადამე, უნდა გამოიყენოს ისეთი საშუალება, რომელიც აუცილებელზე ზედმეტი ზიანის მომტანია, მაგალითად, ფეხის ნაცვლად მუცელში სროლა, ან არ გამოიყენოს მის ხელთ არსებული იგივე ეფექტის გამომწვევი უფრო მსუბუქი საშუალება;

(გ) მომგერიებელი უნდა მოქმედებდეს დაბნეულობით, შიშით ან სხვა ექსტრემალურ გარემოებაში. მხოლოდ ასეთი ადამიანური სისუსტის გამომწვევი აფექტი (ე.წ. ასთენიური აფექტი¹) მოქმედებს პირის სასარგებლოდ და არა შურისძიებით, გაბრაზებით, გაღიზიანებით, სიძულვილით ან სხვა მსგავსი გარემოებით გამოწვეული აფექტი (ე.წ. სთენიური აფექტი²).

934

(2) აუცილებელი მოგერიების დროითი საზღვრების გადაცილება კი, წარმოადგენს ექსტენსიურ ექსცესს. თავის მხრივ, იგი ორი სახისაა:

(ა) როცა პირი მოქმედებს ისეთი თავდასხმის წინააღმდეგ,

1 შეაღ.: H. H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 491-492; K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 374-375. სასამართლო პრაქტიკაზე იხ. BGHSt 3, გვ. 194; NStZ 1991, გვ. 528;

2 შეაღ.: C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 995-997; B. Heinrich: Strafrecht - AT I, 2010, გვ. 244-248.

რომელიც ჯერ არ დაწყებულია ან (ბ) უკვე დამთავრებულია.

ამ დროს დაცვა არ არის მიმართული იმწუთიერი ხელყოფის წინააღმდეგ, რადგან ჯერ კიდევ ადრე ან უკვე გვიანია.

მაგალითად, ა.-მ გაიგო, რომ ბ. გეგმავს მასზე თავდასხმას. შიშისგან იგი ბ.-ს ესვრის იმ დროს, როცა იგი ჯერ კიდევ ქუჩაში იმყოფება და ფიქრობს, თუ როდის და რა ვითარებაში მოახდინოს თავდასხმა.

სხვა მაგალითის მიხედვით, ა. თავს დაესხა ბ.-ს, ცემისა და ჯანმრთელობის დაზიანების მიზნით, მაგრამ ბ.-ს მიერ დანის ამოღების შემდგომ გაქცევა გადაწყვიტა. პანიკური შიშის მდგომარეობაში ბ.-მ ზურგში ჩაარტყა დანა ა.-ს და მიაყენა ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანება.

წარმოადგენს თუ არა ექსტენსიური ექსცესის ორი სახე: ნაადრევი და დაგვიანებული მოგერიება, საპატიებელ გარემოებას, გერმანულ სისხლის სამართალში საკამათოა. ამასთან დაკავშირებით არსებობს სამი განსხვავებული პოზიცია:

(1) გაბატონებული შეხედულების მიხედვით, ექსტენსიური ექსცესი არ წარმოადგენს ბრალის გამომრიცხველ საპატიებელ გარემოებას, არამედ მხოლოდ ინტენსიური ექსცესი¹;

(2) საწინააღმდეგო პოზიციის მიხედვით, როგორც ინტენსიური, ასევე ექსტენსიური ექსცესის ორივე შემთხვევა წარმოადგენს ბრალის გამომრიცხველ საპატიებელ გარემოებას².

(3) შუალედური პოზიციის მიხედვით, ასეთ საპატიებელ გარემოებას, ინტენსიური ექსცესის გარდა, შეიძლება წარმოადგენდეს მხოლოდ დაგვიანებული ექსტენსიური ექსცესი, რადგან ნაადრევი ექსტენსიური ექსცესისგან განსხვავებით, ამ დროს არსებობდა აუცილებელი მოგერიების უფლება, რომელიც დროში იქნა გადაცილებული³.

1 იხ. H.-H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 493.

2 იხ. G. Jakobs: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 1993, გვ. 584.

3 იხ.: U. Kindhäuser: Strafrecht, AT, მე-4 გამოცემა, 2009, გვ. 196; J. Wessel, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 162-163; B. Heinrich: Strafrecht - AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 246.

936

ზოგადად, აუცილებელი მოგერიების ექსცესი შეიძლება განხორციელდეს, როგორც შეცნობილად, ასევე შეუცნობლად, რომელიც გამოიხატება ექსცესის მდგომარეობაში მოქმედი პირის განზრახვა ან გაუფრთხილებლობაში. მთავარია, თუ რა სამართლებრივ შედეგს უკავშირებს მას ესა თუ ის ნაციონალური სისხლის სამართალი.

მაგალითად, ა. ფიქრობს, რომ ფეხების მიმართულებით სროლას შეუძლია ბ. ბრძოლის-უუნარო გახადოს. მიუხედავად ამისა, იმყოფება რა შიშით გამოწვეული ე.წ. ასთენიური აფექტის მდგომარეობაში, ესერის მუცლის მიმართულებით.

937

გერმანული სისხლის სამართლის მიხედვით, მომგერიებლის ინტენსიურ ექსცესზე ზეგავლენას არ ახდენს და მისი მოქმედება საპატიებელია, მიუხედავად იმისა, იგი შეგნებულად თუ შეუგნებლად გადააცილებს აუცილებელი მოგერიების ფარგლებს.¹ ჰანს კელცელის პოზიციის საწინააღმდეგოდ², გაბატონებული შეხედულების მიხედვით, ამ კაზუსში, ადგილი ექნება აუცილებელი მოგერიების ექსცესის საპატიებელ მდგომარეობას³.

938

ჰ. კელცელის პოზიციის ანალოგიურად, რომელიც მხოლოდ აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გაუფრთხილებლობით გადაცილებას მიიჩნევს ბრალის გამომრიცხველ საპატიებელ გარემოებად, ქართული სისხლის სამართლის მიხედვითაც, აუცილებელი მოგერიების ასეთი განზრახი ექსცესი არცერთ შემთხვევაში არ წარმოადგენს ბრალის გამომრიცხველ საპატიებელ გარემოებას, რადგან სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილი შეიცავს აუცილებელი მოგერიების ფარგლების განზრახი გადაცილების სპეციალურ შემადგენლობას (სსკ-ის 113-ე მუხლი). ქართულ

1 გამონაკლისის წარმოადგენს მხოლოდ აუცილებელი მოგერიების ფარგლების სრულიად არათანაზომიერი მოქმედებით გადაცილება, რომელიც გერმანული სისხლის სამართლის მიხედვითაც არ წარმოადგენს საპატიებელი ექსცესის შემთხვევას. ამის მაგალითად დასახელებულია სასიკვდილო განზრახი სროლა ხელის მსუბუქად გარტყმის მოსაგერიებლად. იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 996.

2 შეად. H. Welzel: Das Deutsche Strafrecht, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 88.

3 იხ. U. Kindhäuser: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2009, გვ. 196-197.

§ 12. სისხლის სამართლებრივი ბრალის მოძღვრება

სისხლის სამართალში ბრალის გამომრიცხველ საპატიებელ გარემოებად შეიძლება მხოლოდ გაუფრთხილებლობითი ექსცესი იქნეს მიჩნეული, რადგან პირი აუცილებელი მოგერიების ფარგლებს შეუცნობლად აცილებს ისეთ აფექტურ სიტუაციაში, როცა მას არა აქვს თავის ნებაზე სრული ბატონობა, რის გამოც, შეუძლებელია მისგან „სამართლისადმი მორჩილების მოთხოვნა“. ამ შემთხვევაში პირის არაბრალეულობის დასადგენად შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სსკ-ის 38-ე მუხლით გათვალისწინებული წესი.

3.3.2.2.3. შეჯამება

სხვადასხვა შეხედულებათა განხილვის შედეგად შეიძლება იმ დასკვნის გაკეთება, რომ ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, განზრახი ექსტენსიური ექსცესი არცერთ შემთხვევაში არ წარმოადგენს ბრალის გამომრიცხველ საპატიებელ გარემოებას, არამედ განზრახ მკვლელობას, რადგან ამ დროს პირი არ მოქმედებს აუცილებელი მოგერიების ფარგლებში და ვერც გადააცილებს მას. რაც შეეხება ინტენსიური ექსცესის შემთხვევას, თუ აუცილებელი მოგერიების ფარგლები სუბიექტურად გადაცილებულ იქნა გამიზნულად, იგი წარმოადგენს განზრახ მკვლელობას, ხოლო მისი ფარგლების ევენტუალური განზრახვით გადაცილების შემთხვევაში, ჩადენილი ქმედება უნდა დაკვალიფიცირდეს სსკ-ის 113-ე მუხლით. გერმანული სისხლის სამართლისგან განსხვავებით, ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, ერთადერთი მხოლოდ აუცილებელი მოგერიების გაუფრთხილებლობითი ექსცესის შემთხვევა შეიძლება გახდეს ბრალის გამომრიცხველი ზეკანონური დაუწერელი საპატიებელი გარემოება.

3.3.2.3. ტრაგიკული კოლიზია

3.3.2.3.1. შესავალი

⁹⁴⁰ ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის 38-ე მუხლი აღიარებს ბრალის გამომრიცხველ ზეკანონურ გარემოებებს. შეიძლება ესა თუ ის გარემოება კოდექსში სახელდებით არ იყოს მოხსენიებული, მაგრამ თუ იგი აკმაყოფილებს ქმედების არაბრალეულობის პირობებს, პირი გათავისუფლდება სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან.

⁹⁴¹ სსკ-ის 38-ე მუხლი აერთიანებს ბრალის გამომრიცხველ სხვადასხვა საპატიებელ გარემოებებს, რომელთაც პირობითად შეიძლება ეწოდოს: ტრაგიკული კოლიზიის შემთხვევები. ეს ის შემთხვევებია, როცა, როგორც წესი, ადგილი აქვს თანაბარმნიშვნელოვან ინტერესთა კოლიზიას, რომლის დროსაც წარმოიშობა კონფლიქტი, რომელშიც გადაწყვეტილება უნდა იქნეს მიღებული ერთი მათგანის სასარგებლოდ მეორე სიკეთის მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფის ხარჯზე. ასეთ შემთხვევებში პირი, მართალია, ახორციელებს ქმედების შემადგენლობის შესაბამის მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას (სისხლის სამართლებრივ უმართლობას), მაგრამ შექმნილი სიტუაცია იმდენად ექსტრემალურია, რომ მას არ შეიძლება მოეთხოვოს ნორმის შესაბამისი მოქმედების შესრულება, რის გამოც ბრალის გამომრიცხვის გზით უარი უნდა ითქვას მის დასჯაზე.

⁹⁴² წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისის მიხედვით, ქართული სისხლის სამართლის ბრალის გამომრიცხველი დაუწერელი ზეკანონური გარემოებანი შეიძლება გამოვლინდეს საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის სხვადასხვა შემთხვევებში.

⁹⁴³ შეიძლება ითქვას, რომ თანამედროვე ქართულმა სისხლის სამართალმა გარემოებათა გამართლებისა და პატიების საფუძვლებად ორკვალიანი დაყოფა მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის გამომრიცხველი გარემოებების სახით, მათ შორის, ტრაგიკული კოლიზიით გამოწვეული საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის ინსტიტუტი, გერმანული სისხლის სამართლიდან გადმოიღო. გერ-

მანულის სისხლის სამართლისგან განსხვავებით, რომელიც სისხლის სამართლის კოდექსში (35-ე პარაგრაფი) ითვალსწინებს საპატიებელ უკიდურეს აუცილებლობას, ქართული სისხლის სამართალი ასეთ სპეციალურ საკანონმდებლო ნორმას არ შეიცავს. გერმანულ სისხლის სამართალში ასევე დამატებით არსებობს ე.წ. დაუწერელი ზეკანონური უკიდურესი აუცილებლობა.

დღეს მოქმედი ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის შემუშავების დროს *ოთარ გამყრელიძე* თავის ალტერნატიულ პროექტში, გერმანული სისხლის სამართლის კოდექსის მსგავსად, შემოგვთავაზა ბრალის გამოძრიცხველი გარემოების სახით საპატიო უკიდურესი აუცილებლობის დაწერილი ნორმის შემოღება სისხლის სამართლის კოდექსში¹, რაც კანონმდებელმა არ გაიზიარა.² 944

ოთარ გამყრელიძის ალტერნატიული პროექტის 36-ე მუხლის მიხედვით, რომელიც გერმანული სისხლის სამართლის კოდექსის 35-ე პარაგრაფის ანალოგიურად არის ჩამოყალიბებული, „საპატიო უკიდურესი აუცილებლობის“ შინაარსი ასეთია: 945

„(1) ის, ვინც სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებულ ქმედებას ჩაიდენს და სხვას დააზიანებს იმ უშუალო საფრთხის თავიდან ასაცილებლად, რომელიც ემუქრებოდა თვითონ დამზიანებლის ან მისი ახლობლის სიცოცხლეს, სხეულებრივ მთლიანობას ან თავისუფლებას, მოქმედებს ბრალის გარეშე, თუკი ეს საფრთხე არ შეიძლებოდა აცდენილი ყოფილიყო სხვა საშუალებით.

(2) ეს ნორმა არ გამოიყენება, თუკი დამზიანებელმა საფრთხე თვითონ შექმნა ან, თუკი, განსაკუთრებული პროფესიული თუ სამსახურებრივი ურთიერთობების გამო, დამზიანებელს მოეთხოვება, მიიღოს საფრთხე თავის თავზე.

1 იხ. ო. გამყრელიძე: ბრძოლა სამართლებრივი სახელმწიფოსათვის, 1998, გვ. 283.

2 ასევე *ელიშერ ფუტკარაძე* თავის დისერტაციაში მიუთითებს ბრალის გამოძრიცხველ გარემოებათა თავში საპატიო უკიდურესი აუცილებლობის ნორმის შემოღების მიზანშეწონილობაზე. იხ. ე. ფუტკარაძე: უკიდურესი აუცილებლობა ქართულ და გერმანულ სისხლის სამართალში, დისერტაციის ავტორეფერატი, 2003, გვ. 18.

(3) თუკი სხვისი სიკეთის დაზიანება არ გამოორიცხავს მთლიანად დამზიანებლის ბრალს, ის შეიძლება გახდეს სასჯელის შემსუბუქების საფუძველი”.

9.46

საპატიო უკიდურესი აუცილებლობის შესახებ ქართული კანონმდებლობის მიერ სპეციალური ნორმის შემოღებაზე უარის თქმა არ უშლის ხელს, რომ ამ ნორმაში მოცემული პირობების არსებობისას, ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის 38-ე მუხლის საფუძველზე, პირის მოქმედება ჩაითვალოს ბრალის გამომრიცხველ საპატიებელ გარემოებად. უფრო მეტიც, ქართული საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის ქვეშ, რომელიც წარმოადგენს ზეკანონურ გარემოებას, შეიძლება მოვიაზროთ გერმანული სისხლის სამართლის ორივე ინსტიტუტი — საპატიო უკიდურესი აუცილებლობა და ზეკანონური უკიდურესი აუცილებლობა, ვინაიდან ქართული სსკ-ის 38-ე მუხლი გაცილებით უფრო ფართოა, ვიდრე ორივე ეს ინსტიტუტი ცალ-ცალკე ან თუნდაც ერთად აღებული.

9.47

სამოქალაქო დაუმორჩილებლობა წარმოადგენს ასევე პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ ზეკანონურ გარემოებას, რომელსაც აქვს კონსტიტუციურ-სამართლებრივი წარმომავლობა¹ და გამომდინარეობს საქართველოს კონსტიტუციის 39-ე მუხლიდან.

9.48

ქვემოთ განხილული იქნება საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობა ვიწრო და ფართო გაგებით. ორივე ეს კონკრეტულად დაუწერელი გარემოება, მათ შორის, იძულებითი უკიდურესი აუცილებლობა, გამომდინარეობს ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის 38-ე მუხლის ნორმის შინაარსიდან.

საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის ასეთი დაყოფა ქართულ სისხლის სამართალში პირობითია. მისი სახეების აღსანიშნავად გამოყენებული სიტყვები: „ვიწრო“ და „ფართო“ გამოხატავს არა იმ აზრს, რომ ერთი მოიცავს მეორეს, არამედ ერთი გულისხმობს დაცვის ობიექტთა უფრო ფართო (ნებისმიერ, თუნდაც მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩამდენისთვის სრულიად უცნობ ადამიანთა სამართლებრივი სიკეთეების დაცვის უფლება), ხოლო მეორე უფრო ვიწრო (მხოლოდ საკუთარი ან ახლობელი ადამიანის სამართლებრივი სიკეთეების დაცვის უფლება) წრეს.

¹ შეად. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 1025.

§ 12. სისხლის სამართლებრივი ბრალის მოძღვრება

წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისისგან განსხვავებით, საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში, გარდა ზოგიერთი გამონაკლისისა, ერთხმად იყო აღიარებული, რომ „ტრაგიკული კოლიზიის“ მდგომარეობაში „დაუშვებელია საკუთარი სიკეთის გადარჩენა ამავე ღირებულების სხვა სიკეთის ხარჯზე, საკუთარი სიცოცხლის გადარჩენა სხვისი სიცოცხლის ხარჯზე, თუნდაც ეს სიცოცხლის გადარჩენის ერთადერთი საშუალება იყოს. თავისი სხეულის სიმრთელის გადარჩენა სხვათა სხეულებრივი სიმრთელის ხარჯზე, საკუთარი ქონების გადარჩენა სხვისი ტოლფასოვანი ქონების ხარჯზე და ა.შ.“¹. ამასთან, „ტრაგიკული კოლიზიის“ მდგომარეობა შეიძლება მხედველობაში ყოფილიყო მიღებული მხოლოდ როგორც პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი გარემოება.²

949

3.3.2.3.2. საპატიმბელი უკიდურესი

აუცილებლობა

3.3.2.3.2.1. საპატიმბელი უკიდურესი

აუცილებლობის არაბრალეულობის

წინაპირობები

საპატიმბელ უკიდურეს აუცილებლობაში ვიწრო გაგებით უნდა მოვიაზროთ ის შემთხვევები, რომლებიც ჩაღენილია დამზიანებლის ან მისი ახლობლის სიცოცხლის, სხეულებრივი მთლიანობის ან თავისუფლების გადასარჩენად. იგი განსხვავდება, როგორც მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი უკიდურესი აუცილებლობის, ასევე ფართო გაგებით საპატიმბელი უკიდურესი აუცილებლობის-

950

1 ლ. სურგულაძე წიგნში: თ. შავგულიძე, ლ. სურგულაძე: საზოგადოებრივი სამიწროების გამომრიცხველი გარემოებანი სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში, 1988, გვ. 221.

2 ფაქტიურად იგივე პოზიციაზე დგას ზოგიერთი ავტორი თანამედროვე ქართულ სისხლის სამართალშიც. შეად. ნ. თოდუა წიგნში: გ. ნაჭყებია, ი. დვალაძე (რედ.): სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2007, გვ. 318-320.

გან, რომელიც ქვემოთ იქნება განხილული კვანტიტატიური უკიდურესი აუცილებლობის სახით.

951

მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი უკიდურესი აუცილებლობისგან განსხვავებით, რომლის დროსაც გადარჩენილი სამართლებრივი სიკეთე დაზიანებულ სიკეთეს მნიშვნელოვნად აღემატება, საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის დროს, როგორც წესი, ერთმანეთს უპირისპირდება ორი თანაბარი ღირებულების სამართლებრივი სიკეთე. ამ სიკეთეებიდან ერთის გადარჩენითა და მეორის ხელყოფით პირი ყოველთვის აზორციელებს მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას, რომელიც სამართლებრივად არ არის გამართლებული, მაგრამ მის ჩამდენს ეპატიება. ამ გარემოების არსი მდგომარეობის იმაში, რომ შექმნილ ვითარებაში პირი იმყოფება ისეთი ფსიქიკური ზეწოლის ქვეშ და ისეთი ძლიერია ამა თუ იმ სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენის მოტივაცია, რომ იგი ტრაგიკული კოლიზიის მდგომარეობაში ვარდება. ასეთ ვითარებაში მოქმედებისთვის პირს პასუხისმგებლობა ვერ დაეკისრება, რადგან სამართლებრივად შეიქმნა ნორმის შესაბამისი მოქმედების შესრულების მოთხოვნის შეუძლებლობის მდგომარეობა.¹

952

მართლზომიერ უკიდურეს აუცილებლობასა (სსკ-ის 28-ე მუხლი) და საპატიებელ უკიდურეს აუცილებლობას (სსკ-ის 38-ე მუხლი) შორის განსხვავება შეიძლება შემდეგნაირად ჩამოყალიბდეს:

(1) მართლზომიერი უკიდურესი აუცილებლობის დროს დაზიანებული სიკეთე ნაკლებმნიშვნელოვანია, ვიდრე გადარჩენილი, მაშინ როდესაც საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობისას, როგორც წესი, თანაბარი ღირებულების სამართლებრივ სიკეთეებთან გვაქვს საქმე.

1 საბჭოთა სისხლის სამართალიც აღიარებდა საკუთარი სიცოცხლის გადარჩენისკენ მისწრაფებას ადამიანის ქცევის უაღრესად ქმედით სტიმულად, მაგრამ ამ წიგნში განვითარებული თვალსაზრისისგან განსხვავებით, სხვისი სიცოცხლის ზარჯზე საკუთარი სიცოცხლის გადარჩენას მიიჩნევდა როგორც მორალურად, ასევე სამართლებრივად გასაკიცხად. შეად. თ. შავგულიძე, ლ. სურგულაძე: საზოგადოებრივი საშიშროების გამომრიცხველი გარემოებანი სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში, 1988, გვ. 221.

(2) მართლზომიერი უკიდურესი აუცილებლობის დროს არ არსებობს არავითარი შეზღუდვა, არამედ შეიძლება დაცულ იქნეს ნებისმიერი სამართლებრივი სიკეთე, რომელიც დამზიანებლის ან სხვის სამართლებრივ კუთვნილებას წარმოადგენს. საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის დროს კი, არსებობს შეზღუდვა განსაზღვრული სამართლებრივი სიკეთეებით, რომლებიც შეიძლება იქნეს დაცული. ეს სიკეთეებია: სიცოცხლე, ჯანმრთელობა და თავისუფლება. ამასთან, დაცული სამართლებრივი სიკეთე უნდა წარმოადგენდეს თვით დამზიანებლის ან მისი ახლობლის კუთვნილებას.

(3) თანამონაწილეობა მართლზომიერი უკიდურესი აუცილებლობის დროს არ არის შესაძლებელი, მაშინ როდესაც საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის დროს იგი შესაძლებელია (ე.წ. თანამონაწილეობის ლიმიტირებული აქცესორულობა).

(4) უკიდურესი აუცილებლობის დროს მართლზომიერად მოქმედი პირის მიმართ აუცილებელი მოგერიება არ არის ნებადართული, მაგრამ საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში მყოფი პირის მიმართ აუცილებელი მოგერიება შესაძლებელია, რადგან პირი მოქმედებს არაბრალეულად, მაგრამ მართლსაწინააღმდეგოდ.

(5) შეცდომა მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ უკიდურეს აუცილებლობასთან დაკავშირებით გამორიცხავს პასუხისმგებლობას განზრახი დანაშაულისათვის. იგი წარმოადგენს მოჩვენებითი უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობას და რეგულირდება სსკ-ის 36-ე მუხლის ანალოგიით. შეცდომა საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობასთან დაკავშირებით არ გამორიცხავს განზრახვას, თუ ეს შეცდომა თავიდან აცილებადი იყო, არამედ მხოლოდ სასჯელის შემცირება შეიძლება გამოიწვიოს.

საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის არაბრალეულობის აუცილებელი წინაპირობებია:

- (ა) უკიდურესი მდგომარეობა;
- (ბ) უკიდურესობით გამოწვეული მოქმედება;
- (გ) სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენის ნება და

(დ) საფრთხის თავის თავზე მიღების ვალდებულების არარსებობა.¹

ეს წინაპირობები, ცალ-ცალკე აღებული, შემდეგი შინაარსის მატარებელია:

958

(ა) უკიდურესი მდგომარეობა შექმნილია მაშინ, როცა არსებობს იმშუთიერი უშუალო საფრთხე, რომელიც ემუქრებოდა თვითონ დამზიანებლის ან მისი ახლობლის სიცოცხლეს, სხეულებრივ მთლიანობას ან თავისუფალი გადაადგილების უფლებას. სხვა მესამე პირთა და სხვა სამართლებრივი სიკეთების დაცვა ასეთ მდგომარეობაში არ არის ნებადართული.

ვინაიდან საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობა წარმოადგენს დაუწერელ ნორმას, საფრთხეში მყოფ ახლობელ პირთა წრე, რომლის გადარჩენაც შეიძლება, უნდა განისაზღვროს სისხლის სამართლის დოგმატიკითა და სასამართლო პრაქტიკით. იგი უფრო ფართო ცნებაა, ვიდრე ახლო ნათესავი, რომლის საკანონმდებლო დეფინიცია მოცემულია სსკ-ის 109-ე მუხლის შენიშვნაში. ახლობელ ადამიანში შეიძლება მოვიაზროთ, მაგალითად, ასევე ნათლია, ნათლული, ახლო მეგობარი, შეყვარებული.

959

(ბ) უკიდურესობით გამოწვეული მოქმედება არის არაბრალეული, თუკი შექმნილი საფრთხე არ შეიძლებოდა აცდენილი ყოფილიყო სხვა საშუალებით. უკიდურესი მოქმედების დროს არჩეული უნდა იქნეს ეფექტური და დამზიანებლის ხელში არსებული საშუალებებიდან ყველაზე უფრო მსუბუქი, რომელიც იგივე მიზნის საიმედოდ მიღწევის პირობებში შედარებით ნაკლები ზიანის მომტანია. შესაძლებლობის შემთხვევაში, ასევე გამოყენებულ უნდა იქნეს სხვათა მხარდაჭერა ან სახელმწიფოს მხრიდან დახმარება. უკიდურესი მოქმედების დროს ასევე დაცული უნდა იქნეს გარკვეული პროპორციულობა². არ

1 ტრაგიკული კოლიზიის არაბრალეულობის პირობებს ზოგიერთი ქართველი ავტორი ზელოვნურად ზედმეტად ზღუდავს. იხ. ნ. თოდუას თვალსაზრისი წიგნში: გ. ნაჭყებია, ი. დვალისძე (რედ.): სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2007, გვ. 318.

2 შეად. II.-II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 483.

არის ნებადართული სხვისი სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფა, თუ პირს მხოლოდ უმნიშვნელო სხეულებრივი დაზიანება ემუქრება. საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის დროს არ მოითხოვება უფრო დიდი სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენა, თუმცა არ უნდა არსებობდეს აშკარა დისპროპორციულობა გადარჩენილ და დაზიანებულ სიკეთეთა შორის.¹

(გ) სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენის ნება გულისხმობს იმას, რომ პირს შეგნებული უნდა ჰქონდეს საფრთხის მდგომარეობა და უნდა მოქმედებდეს საფრთხის თავიდან აცილებისა და სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენის მიზნით. საფრთხის მდგომარეობის უბრალო ცოდნა არ არის საკმარისი.² არსებობს უმცირესობის პოზიცია, რომლის მიხედვით, საფრთხის მდგომარეობის ცოდნა საკმარისია.³ შესაძლებელია, სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენის დროს პირს ამოძრავებდეს არა გადარჩენილი ადამიანის სიცოცხლე და პატივისცემა, არამედ ანგარების მოტივი ან სხვა არაკეთილსინდისიერი ქვენაგრძნობა. ასეთ შემთხვევაშიც საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის სუბიექტური მხარე შესრულებულია.⁴

მაგალითად, საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში ა. გადაარჩენს თავის ახლობელს, რომელსაც იგი ვერ იტანს, მხოლოდ იმის გამო, რომ ფიქრობს, მადლიერების ნიშნად მისგან მთელ ქონებას ანდერძით მიიღებს.

პატიების სუბიექტური ელემენტის არარსებობის შემთხვევაში, პირი დაისჯება დამთავრებული დანაშაულისთვის. 960

(დ) საფრთხის თავის თავზე მიღების ვალდებულების მოთხოვნა გულისხმობს, რომ ადამიანთა გარკვეულ კატეგორიას არ შეუძლია, საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობა თავისი მოქმედების არაბრალეულობის დასამტკიცებლად გამოიყენოს. ეს ის 962

1 შეად. R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 229.

2 შეად.: C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 976; R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 229.

3 შეად. K. Kühl: Strafrecht, Allgemeiner Teil, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 351; G. Jakobs: მე-2 გამოცემა, 1993, გვ. 572-573.

4 შეად.: J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 560; C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 977.

შემთხვევებია, როცა, პირველი, დამზიანებელმა საფრთხე თვითონ შექმნა ან, მეორე, ჩვეულებრივი ადამიანებისგან განსხვავებით, განსაკუთრებული პროფესიული თუ სამსახურებრივი მდგომარეობის გამო, მოეთხოვება, მიიღოს საფრთხე თავის თავზე.

963 იმისათვის, რომ პირი ჩაითვალოს საფრთხის თვითშემქმნელად, საკმარისი არ არის საფრთხის უბრალო გამოწვევა მიზეზობრიობის პირობათა თეორიის გაგებით. ამასთან შეიძლება, მაგრამ გაბატონებული შეხედულებით, სავალდებულო არ არის, ასეთი საფრთხის მდგომარეობის ბრალეულად შექმნა. იმისათვის, რომ პირს არ ჰქონდეს საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობით მოქმედების უფლება, საკმარისია საფრთხის მდგომარეობის მის მიერ მინიმუმ ობიექტურად წინდახედულობის ვალდებულების საწინააღმდეგო ქცევით გამოწვევა და ამით ობიექტურად გათვალისწინებადი უკიდურესი მდგომარეობის შექმნა.¹

964 განსაკუთრებული პროფესიული თუ სამსახურებრივი მდგომარეობიდან გამომდინარე საფრთხის თავის თავზე მიღების ვალდებულების გამო, ვიწრო გაგებით საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობით ვერ იმოქმედებს, მაგალითად, მოსამართლე, პოლიციელი, ჯარისკაცი, მეზღაური, მესაზღვრე, მეხანძრე, სხვადასხვა მასშველი სამსახურის წევრები, ასევე თუნდაც კერძო კლინიკაში მომუშავე სამედიცინო პერსონალი.²

მაგალითად, კრიმინალური დაჯგუფების წევრმა ტელეფონზე დაურეკა მოსამართლეს და დაემუქრა მოკვლით ან ოჯახის წევრის გატაცებით, თუ ერთ-ერთი ბრალდებულის მიმართ გამოითანდა გამამტყუნებელ განაჩენს. თავისი განსაკუთრებული სამსახურებრივი მდგომარეობიდან გამომდინარე, მოსამართლეს არა აქვს უფლება, დამნაშავის შიშით მიიღოს უკანონო გადაწყვეტილება. წინააღმდეგ შემთხვევაში მისი მოქმედება ვერ ჩაითვლება საპატიებელ უკი-

1 შეად.: J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch (2003), იქვე, გვ. 561; J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 159; C. Roxin (2006), იქვე, გვ. 982.

2 შეად.: K. Kühl: Strafrecht, Allgemeiner Teil, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 355-356; C. Roxin (2006), იქვე, გვ. 979-980; G. Jakobs: AT, მე-2 გამოცემა, 1993, გვ. 573-574.

§ 12. სისხლისსამართლებრივი ბრალის მოძღვრება

დურეს აუცილებლობად ვიწრო გაგებით.¹ აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ განსაკუთრებული პროფესიული თუ სამსახურებრივი მდგომარეობის იგნორირებით, უტყუარი ან რეალურად მოსალოდნელი საფრთხის თავის თავზე მიღებაზე უარის თქმის შემთხვევაში, შესაძლებელია „იძულებითი საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობით“ ან „ნორმის შესაბამისი მოქმედების შესრულების მოთხოვნის შეუძლებლობით“ პირის ბრალეულობის უარყოფა, რაზედაც საუბარი იქნება ქვემოთ.

საფრთხის თავის თავზე მიღების ვალდებულების მოთხოვნასთან დაკავშირებით გაბატონებული შეხედულება ცალკე გამოყოფს კანონით განსაზღვრულ თმენის ვალდებულებებს. უპირველეს ყოვლისა, იგი ეხება პროცესუალურ-სამართლებრივი იძულების ღონისძიებებისა და შეფარდებული სასჯელების აღსრულების თმენის ვალდებულებას, რომელიც ხორციელდება კანონის საფუძველზე. მათი უკანონობის შემთხვევაშიც კი, ასეთი ღონისძიებების მიმართ შესაძლებელია მხოლოდ კანონით განსაზღვრული პროცედურებით გასაჩივრების უფლების გამოყენება და არ მოქმედებს საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის უფლება.² 965

მაგალითად, მსჯავრდებული უსამართლოდ, მაგრამ კანონიერ ძალაში შესული განაჩენით იხდის სასჯელს. ასეთ შემთხვევაში იგი ციხიდან გაქცევას შეძლებს დაცვის თანამშრომლის მოკვლით. ლიტერატურაში გამოთქმული გაბატონებული თვალსაზრისით, მისი მოქმედება არ წარმოადგენს საპატიებელ უკიდურეს აუცილებლობას, თუ მის მიმართ ჩატარებული სისხლის სამართლის პროცესი მთლიანობაში შეესაბამება სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპებს. ასევე მისმა ახლობლებმაც უნდა ითმინონ თავიანთი ოჯახის წევრის მიმართ სამართლებრივ-სახელმწიფოებრივი პროცედურების დაცვით დანიშნული ყოველგვარი თავისუფლების აღკვეთის აღსრულება.³

1 ანალოგიური მაგალითები იხ.: C. Roxin (2006), იქვე, გვ. 980; R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 231.

2 შეად.: K. Kühn (2008), იქვე, გვ. 358-360; C. Roxin (2006), იქვე, გვ. 980; R. Rengier (2010), იქვე, გვ. 231-232.

3 შეად. II.-II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5

966

ზოგიერთი ავტორი განსაკუთრებულ პრობლემად მიიჩნევს ისეთ შემთხვევას, როცა პირი კანონიერ ძალაში შესული განაჩენით, მაგრამ უსამართლოდ იხდის სასჯელს გრძელვადიანი თავისუფლების აღკვეთის სახით. გაბატონებული შეხედულება ამ შემთხვევაშიც მიუთითებს თმენის ვალდებულებაზე და თავისუფლებააღკვეთილის მხრიდან სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების შემთხვევაში უარყოფს მის მიმართ საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის გამოყენებას. დასაბუთებულია იმ ავტორთა პოზიცია, რომლებიც სახელმწიფოს მხრიდან თვითნებობის შემთხვევაში, ასეთ მდგომარეობას „იუსტიციის ტერორად“ მიიჩნევენ და გამონაკლისის სახით უარს ამბობენ უკანონო თავისუფლებააღკვეთილისა და მისი ახლობლების მხრიდან თმენის ვალდებულების შესრულებაზე, ე.ი. მათ მიერ განხორციელებულ დაპატიმრებულის გათავისუფლებას მიიჩნევენ საპატიებელ გარემოებად.¹

ქართულ სინამდვილეში უახლოეს წარსულში ადგილი ჰქონდა თავისუფლების აღკვეთის მდგომარეობაში პირის აშკარად უკანონოდ ყოფნის ისეთი შემთხვევას, როცა არ არსებობდა პატიმრობაში მყოფისა და მისი ახლობლების მხრიდან თმენის ვალდებულება. კერძოდ, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2001 წლის 29 იანვრის განჩინებით გამართლებისა და პატიმრობიდან გათავისუფლების მიუხედავად, *თენგიზ ასანიძე* აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ადგილობრივი ხელისუფლების თვითნებობით სამ წელზე მეტი ხნის განმავლობაში, 2004 წლის გაზაფხულამდე, უკანონოდ იმყოფებოდა ბათუმის უშიშროების საგამოძიებო იზოლატორში. ამ საქმეზე გადაწყვეტილება მიიღო ადამიანის უფლებათა სტრასბურგის სასამართლომაც.²

967

საფრთხის თავის თავზე მიღების ვალდებულებას უკავშირდება ასევე თმენის ვალდებულება, რომელიც გამომდინარეობს აუცილე-

გამოცემა, 1996, გვ. 487.

1 შეად.: K. Kühl (2008), იქვე, გვ. 359-360.

2 საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს ვებ-გვერდზე ქართულ ენაზე იხ. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2004 წლის 8 აპრილს განჩინება საქმეზე - *თენგიზ ასანიძე* საქართველოს წინააღმდეგ (განაცხადი 71503/01).

ბელი მოგერიების უფლების განხორციელებიდან. არ არსებობს არავითარი საპატიებელი მოგერიება მართლზომიერი აუცილებელი მოგერიების წინააღმდეგ. ასევე ახლობელი არ მოქმედებს საპატიებელი გარემოების ვითარებაში, როცა მართლსაწინააღმდეგო თავდასხმის მართლზომიერ მომგერიებელს მოკლავს, რათა ამით თავისი ახლობელი თავდამსხმელის სიცოცხლე გადაარჩინოს.¹

3.3.2.3.2.2. საპატიებელი უკიდურესი

აუცილებლობის სხვა მაგალითები

ვიწრო გაგებით ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის კლასიკურ მაგალითს წარმოადგენს ე.წ. კარნეადესის ფიცარი, რომელიც სისხლის სამართლის არაერთ სახელმძღვანელოში არის მოცემული.⁹⁶⁸

1 შეად. II.-II. Jescheck, T. Weigend (1996), იქვე, გვ. 487; K. Kühl (2008), იქვე, გვ. 361; R. Rengier (2010), იქვე, გვ. 232.

2 იგი დაკავშირებულია ბერძენი ფილოსოფოსის კარნეადესის სახელთან, რომელსაც ეს შემთხვევა აქვს მოყვანილი. იხ., მაგალითად, U. Kindhäuser: Strafrecht, AT, მე-4 გამოცემა, 2009, გვ. 190. საბჭოთა სისხლის სამართალში იგი ცნობილი იყო „პუფენდორფისეული გადარჩენის ფიცრის“ სახელწოდებით და ზოგიერთი ავტორი, მაგალითად, ნ. ნ. პაშე-ოზერსკი, ტრაგიკული კოლიზიისგან განსხვავებულად განიხილავდა. შეად. II. H. Пауе-Озерский: Насиловый оборона и крайняя необходимость по советскому уголовному праву, 1962, გვ. 131. ამის შესახებ იხ. თ. შავგულიძე, ლ. სურგულაძე: საზოგადოებრივი საშიშროების გამომრიცხველი გარემოებანი სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში, 1988, გვ. 222. იქვე (გვ. 223) ლ. სურგულაძე ამ მაგალითსა და ტრაგიკულ კოლიზიას შორის არსებით განსხვავებას ვერ ხედავს და მასაც ტრაგიკული კოლიზიის მსგავსაც მხოლოდ პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ გარემოებად მიიჩნევს. ანალოგიურად, ნ. თოდუაძე ამ შემთხვევას არ მიიჩნევს ბრალის გამომრიცხველ გარემოებად, თუ იგი იმპულსურ ქცევაში არ გამოიხატა. იხ. წიგნში: გ. ნაჭყეძია, ი. დვალაძე (რედ.): სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2007, გვ. 319. ამ პოზიციის საწინააღმდეგოდ უნდა ითქვას, რომ იმპულსური ქცევა არ არის ბრალის პრობლემა, არამედ გამორიცხავს სისხლისსამართლებრივად

გემის კატასტროფის შემდეგ ფიცარზე აღმოჩნდება ორი ადამიანი. ორივეს გარდაუვალი დაღუპვა ემუქრება, რადგან ფიცარს შეუძლია გაუძლოს მხოლოდ ერთს. ასეთ ვითარებაში, თუ ერთი გადაირჩენს თავს მეორის წყალში გადაგდებით, გვექნება ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი გარემოება, რადგან ეს მოქმედება მიმართული იყო საკუთარი თავის გადასარჩენად. ამასთან, ორივე დასაღუპავად იყო განწირული.¹

969

ქართულ სისხლის სამართალში ზოგიერთი ავტორი ასეთ ვითარებას არ მიიჩნევს ტრაგიკული კოლიზიის შემთხვევად, რადგან „შექმნილი საფრთხიდან თავის დაღწევის თანაბარი შესაძლებლობა აქვს საფრთხეში აღმოჩენილ პირთაგან თითოეულს“². ასეთი პოზიცია არ შეესაბამება სისხლის სამართლის დოგმატიკაში გაბატონებულ თანამედროვე მიდგომას.

სხვა მაგალითის მიხედვით, თუ ორ მთამსვლელს გარდაუვალი დაღუპვა ემუქრება და ასეთ ვითარებაში ერთ-ერთი მათგანი თოკს გადაჭრის იმ მიზნით, რომ თავი გადაირჩინოს, მისი მოქმედება

რელევანტურ მოქმედებას.

1 იგივე პოზიციას უჭერს მხარს *ოთარ გამყრელიძე*. იგი მიუთითებს ბრალის გამომრიცხველი ტრაგიკული კოლიზიის ანალოგიურ შემთხვევაზე, როცა ორმოცდაათკაციანი ნავიდან ოცდათვრამეტი კაცი თორმეტს გადაყრის წყალში და ამით გადაირჩენს სიცოცხლეს. იხ. *ო. გამყრელიძე*: შერაცხვის პრობლემა სისხლის სამართალში და ბრალის ნორმატიული ცნების დასაბუთების ცდა, წიგნში: სისხლის სამართლის კანონმდებლობის რეფორმისა და თანამედროვე კრიმინოლოგიის პრობლემები (თამაზ შავგულიძის დაბადების 75-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი კრებული), 2006, გვ. 45.

2 ნ. თოდუა წიგნში: გ. ნაჭყებია, ი. დვალიძე (რედ.): სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2007, გვ. 319. მისი აზრით, ასეთი ვითარება ბრალის გამომრიცხველი იქნება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ადამიანი შექმნილი საფრთხის რეალობიდან გამომდინარე, ისე შეშინდება, რომ წაერთმევა ცნობიერება ან ნება. თავის მხრივ, ლ. სურგულაძე მიუთითებს, რომ ასეთ შემთხვევასა და „ტრაგიკულ კოლიზიას“ შორის არსებითი განსხვავება არაა და მასაც „ტრაგიკული კოლიზიის“ მსგავსად მიიჩნევს მხოლოდ პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ გარემოებად. იხ. წიგნში: თ. შავგულიძე, ლ. სურგულაძე: საზოგადოებრივი საშიშროების გამომრიცხველი გარემოებანი სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში, 1988, გვ. 223

ვერ ჩაითვლება ბრალეულად.¹

არსებობს ცნობილი მაგალითი ინგლისის სასამართლო პრაქტიკიდან, რომელიც ასევე სისხლის სამართლის არაერთ სახელმძღვანელოში არის განხილული².

ამ მაგალითის მიხედვით, 1884 წელს გემის კატასტროფის შედეგად ორმა უკიდურესად დამშეულმა ადამიანმა მოკლა უბედური შემთხვევისგან დაუძლურებული ბიჭი და შეჭამა, რათა სიკვდილისგან გადაერჩინათ თავი. ამ მოქმედების გარეშე ისინი ვერ გადარჩებოდნენ. ინგლისურმა სასამართლომ, რომელმაც ეს ადამიანები გაასამართლა, მათი გამართლებისგან თავი შეიკავა, რადგან ჩათვალა, რომ სიცოცხლე წარმოადგენს აბსოლუტურ სიკეთეს და ამის გამო უდანაშაულო ადამიანის მოკვლა ექსტრემალურ სიტუაციებშიც კი, არ შეიძლებოდა ნებადართული ყოფილიყო. ამიტომ, სასამართლომ განსასჯელებს შეუფარდა სიკვდილით დასჯა, რომელიც მალე შეწყალების გზით ექვსთვიანი თავისუფლების აღკვეთით შეეცვალათ.

იმ დროს სისხლის სამართლის დოგმატიკა ჯერ კიდევ არ იცნობდა განსხვავებას მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის გამომრიცხველ გარემოებებს შორის, რომლის მიხედვითაც, პირის მოქმედება შეიძლება არ იყოს სამართლებრივად მოსაწონი და გამართლებული, მაგრამ იყოს მისატყვებელი. დღეს თითქმის ერთხმად არის აღიარებული, რომ ასეთი მოქმედება უნდა შეფასდეს, როგორც ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი უკიდურესი აუცილებ-

1 იხ. R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 229. ასეთ თვალსაზრისს თავის დროზე საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაშიც გამოუჩნდნენ მომხრეები, მაგალითად, მ. დ. შარგოროდსკი. შეად. М. И. Парзоровский: Преступления против жизни и здоровья, 1948, გვ. 243 ამის შესახებ იხ. თ. შავგულიძე, ლ. სურგულაძე: საზოგადოებრივი საშიშროების გამომრიცხველი გარემოებანი სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში, 1988, გვ. 222. ნ. თოდუაძე ასეთ შემთხვევას მიიჩნევს ტრაგიკული კოლიზიის შემთხვევად, რომელიც გამორიცხავს ბრალს. იხ. გ. ნაჭყებია, ი. დვალაძე (რედ.): სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2007, გვ. 319.

2 იხ., მაგალითად, H. Fuchs: Österreichisches Strafrecht, AT I, მე-6 გამოცემა, 2004, გვ. 60-61.

ბლობა. თანამედროვე ქართული სისხლის სამართლის პოზიციებიდან გამომდინარე, რომელიც აღიარებს ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი გარემოებების (ტრაგიკული კოლიზიის) არსებობას, ამ თვალსაზრისს არ შეიძლება არ დაეთანხმო.

თინათინ წერეთლის თვალსაზრისი ამ საკითხზე, სისხლის სამართლის დოგმატიკის განვითარების დღევანდელი მდგომარეობიდან გამომდინარე, მიუღებელია. მას დაუშვებლად მიაჩნია „ერთი ადამიანის სიცოცხლის მოსპობა სხვა ადამიანის სიცოცხლის გადარჩენის მიზნით. ამიტომ ასეთ მდგომარეობაში ჩადენილი ქმედება განიხილება როგორც დანაშაული“¹. იგი ასეთ შემთხვევას ბრალეულად მიიჩნევდა და შესაძლებლად მიაჩნდა მისი მხოლოდ პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ გარემოებად მხედველობაში მიღება.

971

ქართულ სისხლის სამართალში მოყვანილია ერთ-ერთ მაგალითი, რომელიც არასწორად არის მიჩნეულია ტრაგიკული კოლიზიის შემთხვევად:

საომარი მოქმედების დასრულების შემდეგ ერთ-ერთი ჯარისკაცი მტერს ჩაუვარდა ხელში, რომლისგანაც ძლიერი წამებით სიკვდილი ელოდებოდა. ასეთ შემთხვევაში მეგობარი მოკლავს ტყვედ ჩავარდნილს, რათა წამებით სიკვდილისგან იხსნას იგი.²

ასეთი შემთხვევის ბრალის გამომრიცხველ ტრაგიკულ კოლიზიად მიიჩნევა შეცდომაა, რადგან ამ ინსტიტუტის ბუნებას არ შეესაბამება. თანაც ქართული სისხლის სამართალი მკვლელობას მსხვერპლის თხოვნით (სსკ-ის 110-ე მუხლი) დანაშაულის პრივილეგიურ შემადგენლობად მიიჩნევს და არა ბრალის გამომრიცხველ გარემოებად. დასახელებულ მაგალითში სსკ-ის 110-ე მუხლის არა იდენტური, მაგრამ ანალოგიური მდგომარეობაა სახეზე: „იმ ადამიანს სიკვდილი მაინც არ აცდებოდა და სანამ მოკვდებოდა, უნდა დატანჯულიყო“.

972

სსკ-ის 38-ე მუხლის არასწორ ინტერპრეტაციად უნდა ჩაით-

1 იხ. თინათინ წერეთლის შეხედულება წიგნში: თ. წერეთელი და ვ. ტყეშელაძე (რედ.): საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის კომენტარები. 1976, გვ. 112.

2 იხ. ნ. თოდუა წიგნში: გ. ნაჭყებია, ი. დვალაძე (რედ.): სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2007, გვ. 320.

§ 12. სისხლის სამართლებრივი ბრალის მოძღვრება

ვალოს ქართულ სისხლის სამართალში გამოთქმული პოზიცია, თითქოს ტრაგიკულ კოლიზიას არ ჰქონდეს ადგილი მაშინ, როცა სამართლებრივი სიკეთის გადასარჩენად ზელყოფენ ისეთ სიკეთეს, რომელსაც დაღუპვა არ ემუქრებოდა.¹ სწორად მიუთითებს ო. გამყრელიძე, რომ ბრალის გამომრიცხველი საპატიო გარემოების დროს სხვისი სიცოცხლის ზელყოფა ზდება სწორედ საკუთარი სიცოცხლის გადარჩენის ხარჯზე.² წინააღმდეგ შემთხვევაში აზრი დაეკარგება საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის არსებობას სისხლის სამართალში, რომელიც წარმოადგენს თანამედროვე სისხლის სამართლის დოგმატიკის განვითარებას.

3.3.2.3.2.3. იძულებითი უკიდურესი აუცილებლობა

იძულებითი უკიდურესი აუცილებლობა წარმოადგენს საპა-⁹⁷³ტიებელი უკიდურესი აუცილებლობის სპეციალურ შემთხვევას. იგი ცალკე განიხილება იმ თვალსაზრისითაც, რომ მნიშვნელობა შეიძინა თანამედროვე საერთაშორისო სისხლის სამართალშიც.

იძულებითი უკიდურესი აუცილებლობა არ წარმოადგენს მარ-⁹⁷⁴თლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებას. ეს ის შემთხვევაა, როცა პირი მასზე ან მისი ახლობლის მიმართ სხვა ადამიანის მხრიდან ძალადობის ან ძალადობის მუქარის განხორციელების შედეგად იმყოფება სიცოცხლის, სხეულებრივი მთლიანობის ან თავისუფლების ზელყოფის იმწუთიერ საფრთხეში, რომელიც არ შეიძლება აცდენილი იქნეს სხვა საშუალებით. ასეთი ძალადობის ან ძალადობის მუქარის მიზანია, პირმა ჩაიდინოს მართლსაწინააღმდეგო ქმედება. მაშასადამე, პირი არის იძულების ან მუქარის ქვეშ.

მაგალითად, ოფიცერმა ჯარისკაცს უბრძანა, რომ მოეკლა თა-

1 იხ. იქვე, გვ. 320. ავტორს იქვე მაგალითად მოჰყავს „მტაცებელი ცხოველისა და ტყეში ხის ძირას მჯდარი მოხუცის შემთხვევა“. ეს კაზუსი არ წარმოადგენს იმის მაგალითს, რომ სამართლებრივ სიკეთეს მხეცისგან საფრთხე არ ემუქრებოდა.

2 შეად. ო. გამყრელიძე: საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 260.

თავი 5. ინდივიდუალური ბრალი

ვისი ცოლის საყვარელი, წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი ორივე მათგანს მოკლავდა. ჯარისკაცი იძულებული იყო ბრძანება შეესრულებინა, წინააღმდეგ შემთხვევაში ოფიცერი ორივეს მოკლავდა. ჯარისკაცი იმყოფებოდა ტრაგიკული კოლიზიის მდგომარეობაში, რომელიც იძულებითი უკიდურესი აუცილებლობის სახით მის ბრალეულობას გამორიცხავს.¹

975

შეიძლება თუ არა იძულებითი უკიდურესი აუცილებლობა არსებობდეს არათანაბარი ღირებულების სამართლებრივ სიკეთეთა შემთხვევაშიც, როცა დაზიანებული სიკეთე ნაკლებმნიშვნელოვანია, ვიდრე გადარჩენილი, თუ ასეთი შემთხვევა ყოველთვის უნდა შეფასდეს, როგორც მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი უკიდურესი აუცილებლობა?

მაგალითად, პირთა ჯგუფმა გაიტაცა ა.-ს მცირეწლოვანი შვილი. გამტაცებლები მამას აიძულებენ, რომ დაწვას ბ.-ს ავტომანქანა. ავტომანქანის მეპატრონე ბავშვის მამას ნებაყოფლობით არაფრით არ დათანხმდება ავტომანქანის განადგურებაზე. მამა ხედავს, რომ მის შვილს რეალური საფრთხე ემუქრება, ამასთან, არა აქვს სხვაგვარად შვილის გადარჩენის იმედი. იგი იძულებული გახდა, ჩაედინა ეს ქმედება, რითაც გადაარჩინა უფრო მნიშვნელოვანი სამართლებრივი სიკეთე — შვილის სიცოცხლე.

ამ კაზუსის მიხედვით, მამის მოქმედებას ვერ შევაფასებთ მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ უკიდურეს აუცილებლობად, არამედ იგი წარმოადგენს საპატიებელ იძულებით უკიდურეს აუცილებლობას. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ავტომანქანის მეპატრონეს არ ექნება საკუთარი ავტომანქანის დასაცავად აუცილებელი მოგერიების გამოყენების უფლება, რაც სამართლებრივად არასწორი იქნებოდა².

1 ანალოგიურ შემთხვევაში ქართულ სისხლის სამართალში სხვა ავტორებიც მხარს უჭერენ ტრაგიკული კოლიზიით ბრალის გამორიცხვას, თუ იმწუთიერი იძულებით ჯარისკაცის ნება პარალიზებულია. იხ. ნ. თოდუა წიგნში: გ. ნაჭყებია, ი. დვალაძე (რედ.): სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2007, გვ. 320. ეს პოზიცია მისაღებია, თუმცა დაუსაბუთებელია, ამის პარალელურად თუ რატომ არ მიაჩნია ავტორს ე.წ. კარნეადესის ფიქარი ბრალის გამომრიცხველ გარემოებად. იხ. იქვე, გვ. 319.

2 ანალოგიურ კაზუსში იგივე პოზიციას ავითარებს ბერნდ ჰანრიხი. იხ. B.

საერთაშორისო სისხლის სამართალში რომის სტატუტით მნიშვნელობა შეიძინა იძულებითი უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობამ, რომელიც გათვალისწინებულია სტატუტის 31-ე მუხლის 1-ლი აბზაცის „d“ ქვეპუნქტში.

ამ საკითხზე არსებობს ერთი ცნობილი მაგალითი საერთაშორისო სისხლის სამართალში: სერბიის არმიის ჯარისკაცმა *ერდემოვიჩმა* თავისი მეთაურის ბრძანებით მოკლა რამდენიმე უდანაშაულო სამოქალაქო პირი. იგი ამ ადამიანების მიმართ არ მოქმედებდა აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობაში. მისი ჩვენებით, იგი იძულებული იყო ჩაედინა ეს ქმედება. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მას და მისი ოჯახის წევრებს მოკლავდნენ, თუ უარს იტყვოდა ბრძანების შესრულებაზე და სამოქალაქო პირების მოკვლაზე. მოქმედებდა თუ არა *ერდემოვიჩი* იძულებითი უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში?

მართალია, ექს-იუგოსლავიის ტრიბუნალმა ამ შემთხვევას ასეთი შეფასება არ მისცა, რადგან ამ სასამართლოს წესდებაში პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლების ასეთი საფუძველი პირდაპირ არ იყო გათვალისწინებული, მაგრამ დღეისათვის რომის სტატუტი ასეთ სამართლებრივ ნორმას შეიცავს (სტატუტის 31-ე მუხლის I აბზაცის „d“ ქვეპუნქტი), რის გამოც, ფაქტების დადასტურების შემთხვევაში, ასეთი ვითარება უნდა შეფასდეს, როგორც იძულებითი უკიდურესი აუცილებლობა.

იძულებითი უკიდურესი აუცილებლობის დროს ის პირი, ვინც ძალადობის ან ძალადობის მუქარის ქვეშ იმყოფება, უპირველეს ყოვლისა, უნდა შეეცადოს, რომ მოიგერიოს ის საფრთხის წყარო, რომელიც მას იყენებს მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩასადენად, თუ ეს შესაძლებელია. თუ ეს შეუძლებელია, მხოლოდ მაშინ შეუძლია ზეღვრის სხვა, უშუალო საფრთხის თავიდან ასაცილებლად. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მისი მოქმედება არ ჩაითვლება არაბრალეულად, ვინაიდან საფრთხე შეიძლებოდა აცდენილი ყოფილიყო სხვა საშუალებით, კერძოდ, საფრთხის უშუალო წყაროს — მართლსაწინააღმდეგო ბრძანების გამცემი პირის ზეღვრით.

Heinrich: Strafrecht -- AT I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 243.

1 იხ. K. Ambos: Internationales Strafrecht, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 135, 148.

3.3.2.3.2.4. კვანტიტატიური უკიდურესი

აუცილებლობა

978

სიცოცხლის კვანტიტატიური უკიდურესი აუცილებლობა წარმოადგენს საპატიებელ უკიდურეს აუცილებლობას ფართო გაგებით. იგი ლიტერატურაში განმარტებულია, როგორც უფრო მცირე რაოდენობის ადამიანთა მოკვდინება გაცილებით მეტი ადამიანის სიცოცხლის გადარჩენის მიზნით.¹ ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, მის სამართლებრივ საფუძველს წარმოადგენს სსკ-ის 38-ე მუხლი, ხოლო ასეთ ვითარებაში პირის არაბრალეულობის დაუწერელი პირობებია:

(ა) ისეთი ქმედების ჩადენა, რომელიც წარმოადგენს უფრო დიდი უბედურების თავიდან აცილების ერთადერთ საშუალებას;

(ბ) ისეთი ქმედების განხორციელება, რომელიც (რაოდენობრივად) შედარებით ნაკლებ ზიანს გამოიწვევს (პირის მიერ ე.წ. „უფრო პატარა ბოროტების არჩევა“) და

(გ) სუბიექტურად უფრო დიდი სიკეთის გადარჩენის მიზანი.²

979

ზეკანონურ კვანტიტატიურ უკიდურეს აუცილებლობას სათავე დაუდო ნაციონალ-სოციალისტურ გერმანიაში 1939 წლიდან ჩადენილმა ე.წ. სამედიცინო ევთანაზიის შემთხვევებმა. კერძოდ, *ჰიტლერის* ბრძანებით ექიმებმა სიცოცხლე მოუსპეს ათასობით სულით ავადმყოფს, თუმცა ამ მოქმედებით იმავდროულად შეძლეს, გადაერჩინათ სხვა უამრავი მათი პაციენტი, რომლებიც ამ ბრძანებით ასევე მოკვლას ექვემდებარებოდნენ. ექიმებს უარი რომ ეთქვათ ბრძანების შესრულებაზე, მაშინ ისინი შეიცვლებოდნენ უფრო მორჩილი ისეთი ექიმებით, რომლებიც ყველა ავადმყოფს მოუსპობდნენ სიცოცხლეს, ვისაც კი ეს ბრძანება შეეხებოდა.³

1 კვანტიტატიური ნიშნავს რაოდენობრივს, ხოლო კვალიტატიური ხარის-ხობრივს. ზეკანონური საპატიებელი გარემოებების აღმნიშვნელ გვარეობით ცნებაზე „სიცოცხლის კვანტიტატიური უკიდურესი აუცილებლობა“ („quantitativer Lebensnotstand“) იხ. Ebert: Strafrecht, AT, მე-3 გამოცემა, 2001, გვ. 110; K. Kühl/Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 364.

2 იხ. H. Welzel/Das Deutsche Strafrecht, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 185.

3 შეად. H. Welzel (1969), იქვე, გვ. 184. ეს მაგალითი ასევე მოცემულია

§ 12. სისხლისსამართლებრივი ბრალის მოძღვრება

ასეთ შემთხვევებს ფინალიზმის ფუძემდებელი ჰანს ველცელ-ლი და სხვა არაერთი ცნობილი მეცნიერი მიიჩნევენ საპატიებელ გარემოებად, რადგან ექიმებმა შეძლეს მინიმუმ ავადმყოფთა ერთი ნაწილის გადარჩენა. ისინი ასე რომ არ მოქცეულიყვნენ, მათი ბრალი უფრო დიდი იქნებოდა, ვიდრე ასეთი მოქმედების ჩადენით. ექიმების ასეთი გადაწყვეტილება, უდანაშაულო ადამიანების სხვა ადამიანთა გადარჩენის საშუალებად გამოყენების მიუხედავად, ველცელს ეთიკურადაც სწორად მიაჩნია. მისი აზრით, სამართალს არ შეუძლია ამისთვის მათი ბრალეული გაკიცხვა, რადგან უფრო მცირე უმართლობის ჩადენით შეძლეს მძიმე უმართლობის აღკვეთა. შესაბამისად, თვლის, რომ ასეთ შემთხვევაში ნებისმიერი ადამიანი სამართლებრივად ისე უნდა მოქცეულიყო, როგორც ექიმები მოიქცნენ.¹ როქსინი აღნიშნავს, რომ ექიმების „ეეთანაზის“ ბრძანება არის ისეთი შემთხვევა, რომელიც სამართლებრივი სახელმწიფოს პირობებში არ განმეორდება, რის გამოც ასეთი ქმედების საყოველთაო შემწყნარებლობას არ უჭერს მხარს, რადგან სამართლებრივ უსაფრთხოებას ხელყოფს.²

სიცოცხლის კვანტიტატიურ უკიდურეს აუცილებლობასთან დაკავშირებით სისხლის სამართლის დოგმატიკაში ზოგადად განსხვავებენ შემთხვევათა ორ ჯგუფს.³ 980

(1) პირველი მათგანი გულისხმობს იმ შემთხვევებს, როცა პირი სხვას დააზიანებს იმ უშუალო საფრთხის თავიდან ასაცილებლად, რომელიც ემუქრებოდა არა თვითონ დამზიანებლის ან მისი ახლობლის სამართლებრივ სიკეთეს, არამედ სხვა, მესამე ისეთ პირს, რომელიც ხელმყოფისთვის ასეთ ადამიანთა წრეს არ ეკუთვნის. სწორედ ამით განსხვავდება იგი ზემოთ წარმოდგენილი საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობისგან ვიწრო გაგებით. მისთვის დამახასიათებელი ამ სპეციფიკური გარემოების გათვალისწინებით,

სხვა არაერთ წიგნში. იხ. J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 569, ასევე: H. H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 502.

1 იხ. H. Welzel (1969), იქვე, გვ. 184.

2 იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 1032.

3 იხ. C. Roxin (2006), იქვე, გვ. 1025-1033.

იგი წარმოადგენს ტრაგიკული კოლიზიის შემთხვევას. კერძოდ, ბრალეულად არ მოქმედებს ის, ვინც მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას ჩაიდენს სამართლებრივ სიკეთეთაგან ნაწილის გადასარჩენად, როცა უფრო მეტი სიკეთე მთლიანობაში დასაღუპავად იყო განწირული.

მაგალითად, თუ ორ მთამსვლელს გარდაუვალი დალუპა ემუქრება და ასეთ ვითარებაში მესამე თოკს გადაჭრის იმ მიზნით, რომ ერთ-ერთი მაინც გადაარჩინოს, მისი მოქმედება ვერ ჩაითვლება ბრალეულად.

981 სიცოცხლის კვანტიტატიურმა უკიდურესმა აუცილებლობამ სისხლის სამართალში განსაკუთრებული აქტუალობა შეიძინა 2001 წლის 11 სექტემბერს ამერიკის შეერთებულ შტატებში მომხდარი ცნობილი ტერორისტული აქტის შემდეგ.¹ ამის გამო სამეცნიერო და სასწავლო ლიტერატურაში ხშირად მოცემულია ამ თემასთან დაკავშირებული შემთხვევები.

მაგალითად, ტერორისტებმა გაიტაცეს თვითმფრინავი, რომელშიც იმყოფებოდა რამდენიმე ათეული მგზავრი და ეკიპაჟის წევრი. კამიკაძე-ტერორისტების მტკიცე გადაწყვეტილებით, თვითმფრინავი რამდენიმე წუთში უნდა დაჯახებოდა მრავალსართულიან შენობას, რომელშიც ამ დროს რამდენიმე ასეული ადამიანი იმყოფებოდა. დაჯახების შედეგად დაიღუპებოდნენ როგორც თვითმფრინავის მგზავრები, ასევე ამ შენობაში მყოფი ადამიანები. ასეთ ვითარებაში მიღებული იქნა გადაწყვეტილება თვითმფრინავის ჩამოგდების შესახებ, რომელიც დაუყოვნებლივ სისრულეში იქნა მოყვანილი იმ ადამიანების მიერ, რომელთაც უშუალოდ საფრთხე არ ემუქრებოდათ.

ტერორისტების მიერ თვითმფრინავის გატაცების მოყვანილი

1 ამ თემაზე 2001 წლის 11 სექტემბრის მოვლენების შემდეგ გერმანული სამართლის პოზიციებიდან იხ. *M. Köhler*: Die objektive Zurechnung der Gefahr als Voraussetzung der Eingriffsbefugnis im Defensivnotstand, წიგნში: FS für Friedrich-Christian Schroeder zum 70. Geburtstag, 2006, გვ. 257; *H. J. Hirsch*: Defensiver Notstand gegenüber ohnchin Verlorenen, წიგნში: FS für Wilfried Küper zum 70. Geburtstag, 2007, გვ. 149; *K. Rogall*: Ist der Abschuss gekappter Flugzeuge widerrechtlich? NSZ 2008, გვ. 1.

მაგალითი ეკუთვნის კვანტიტატიური უკიდურესი აუცილებლობის შემთხვევათა პირველ ჯგუფს, რომელიც ნაკლებად პრობლემატურია, რადგან მოკლული ყველა ადამიანი მანამდე უკვე სიკვდილის საფრთხის ქვეშ იმყოფებოდა. ასეთ ვითარებაში მიღებულ იქნა „შედარებით უფრო პატარა ბოროტების“ ჩადენის გადაწყვეტილება, რათა უფრო მეტი სიცოცხლე გადარჩენილიყო.¹

ეს მაგალითი უნდა ჩაითვალოს ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი ზეკანონური გარემოების კლასიკურ ნიმუშად. ამ წიგნში გამოყენებული ტერმინოლოგიით, იგი წარმოადგენს საპატიებელ უკიდურეს აუცილებლობას ფართო გაგებით.

(2) უფრო პრობლემატური და საკამათოა შემთხვევათა მეორე ჯგუფი, თუ რამდენად წარმოშობს სიცოცხლის რაოდენობრიობა საპატიებელი ტრაგიკული კოლიზიის მდგომარეობას იმ შემთხვევაში, თუ სამართლებრივ სიკეთეთა გადასარჩენად ხელყოფენ პიროვნების სიცოცხლეს, რომელსაც დალუპვა არ ემუქრებოდა. ეს ის შემთხვევაა, როცა ხელყოფილ და გადარჩენილ სიკეთეთა შორის არსებობს რაოდენობრივი სხვაობა, ისე რომ გადარჩენილი ადამიანები რაოდენობრივად აშკარად მეტია, ვიდრე მათ გადასარჩენად ხელყოფის შედეგად გარდაცვლილი ან დაზიანებული (ე.წ. კვანტიტატიური ასპექტი).

ამასთან დაკავშირებით ლიტერატურაში მითითებულია თავდაპირველად *ველცელის* და შემდეგ არაერთი სხვა ავტორის მიერ მოყვანილი რკინიგზის გადასარბენ სადგურზე მატარებლის მეისრის ცნობილი შემთხვევა², რომელმაც ლიანდაგზე მომუშავე სამი ადამიანის სიცოცხლის გაწირვით თავიდან აიცილა სამგზავრო მატარებლის კატასტროფა, რომელსაც მრავალი ადამიანის სიკვდილი მოჰყვებოდა. კერძოდ, მეისრემ გვიან შეამჩნია, რომ სატვირთო მატარებელი დაეჯახებოდა სამგზავრო მატარებელს, რომელშიც დიდი რაოდენობით ადამიანი იმყოფებოდა, თუ ისრის გადაწვეით სხვა ლიანდაგზე არ იქნებოდა გადაყვანილი, რომელზეც ამ დროს მუშები იმყოფებოდნენ, რომელთა გაფრთხილება ვერ მოესწრო.

ამ შემთხვევაში არაერთი ავტორი მხარს უჭერს რკინიგზის

¹ შეად. R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 235.

² იხ. H. Welzel: Zum Notstandsproblem, ZStW 63 (1951), გვ. 51.

თავი 5. ინდივიდუალური ბრალი

მეისრის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამორიცხვას კვანტიტატიური საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობით.¹ ავტორთა მეორე ჯგუფი ასეთ შემთხვევაში შესაძლებლად არ მიიჩნევს ჩადენილი ქმედების პატიებას, რადგან ადგილი ჰქონდა ისეთი ადამიანების სიცოცხლის გაწირვას, რომელთაც საფრთხე არ ემუქრებოდათ. როქსინი ასეთი შემთხვევის საპატიებელ გარემოებად მიიჩნევს თვლის სახიფათოდ, რადგან ანალოგიური ვითარება ყოველთვის არის მოსალოდნელი და მისი დაუსჯელობა შეარყევს „საყოველთაო სამართლებრივი უსაფრთხოების გრძნობას“.² მეისრის შემთხვევაში ასევე იაკობსი არ ეთანხმება საპატიებელი გარემოების არსებობას. მეისრის მოქმედებით ადამიანთა ბედით ასეთ მანიპულაციას იგი სიტუაციის არაადეკვატურ და თვითნებურ ქცევად მიიჩნევს.³

არაერთი ავტორის თვალსაზრისის საწინააღმდეგოდ, რომელიც კვანტიტატიური უკიდურესი აუცილებლობის შემთხვევათა ამ მეორე ჯგუფსაც მიიჩნევს ბრალის გამომრიცხველ საპატიებელ გარემოებად, უფრო დასაბუთებულად უნდა ჩაითვალოს ეს უკანასკნელი პოზიცია, რომლის მიხედვით, მხოლოდ რაოდენობიდან გამომდინარე, დაუშვებელია, საპატიებელ გარემოებად ჩაითვალოს ადამიანთა სიცოცხლის სხვა ისეთი ადამიანის სიცოცხლის ზარჯზე გადარჩენა, რომელსაც არავითარი საფრთხე არ ემუქრებოდა. სისხლის-სამართლებრივი თვალსაზრისით, ერთი ადამიანის სიცოცხლე მრავალი ადამიანის სიცოცხლის ტოლფასია, რის გამოც შეიძლება საუბარი იყოს მხოლოდ სასჯელის შემსუბუქებაზე.⁴

1 თვით ველცელი მიიჩნევს, რომ ეს შემთხვევა წარმოადგენს საპატიებელ გარემოებას, რადგან მეისრემ გადაწყვიტა შედარებით ნაკლები ადამიანის სიცოცხლის ზარჯზე მრავალი ადამიანის გადარჩენა. იხ. ასევე: *U. Ebert: Strafrecht*, AT, მე-3 გამოცემა, 2001, გვ. 110; *K. Kühl: Strafrecht, Allgemeiner Teil*, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 367; *H. Frister: Strafrecht*, AT, მე-4 გამოცემა, 2009, 244-245.

2 შეად. *C. Roxin: Strafrecht*, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 1032.

3 იხ. *G. Jakobs: Strafrecht*, AT, მე-2 გამოცემა, 1991, 589-590.

4 შეად. *ბ. ტურავა: სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა*, მე-8 გამოცემა, 2010, გვ. 251.

თინათინ წერეთელი უფრო შორს მიდის და გამოხატავს პოზიციას, რომლის მიხედვით, კვანტიტატიურ უკიდურეს აუცილებლობას მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებად მიიჩნევს. მისი აზრით, „სხვა ადამიანისათვის სიცოცხლის მოსპობა შეიძლება ჩაითვალოს უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში ჩადენილად მხოლოდ მაშინ, როდესაც ეს აუცილებელი იყო მრავალი ადამიანის სიცოცხლის გადასარჩენად“¹. ეს პოზიცია სამართლებრივად დაუსაბუთებელია. ამ თვალსაზრისის საწინააღმდეგოდ უნდა ითქვას, რომ არ შეიძლება სიცოცხლის მოსპობა სიცოცხლის (ან სიცოცხლეთა) დასაცავად უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობით იქნეს გამართლებული.²

მაგალითად, ხალხით დატვირთულ ავტობუსს დაღმართში გაუფუჭდა მუხრუჭები. ხრამში ჩავარდნისგან, ანუ უცილობელი დაღუპვისგან გადარჩენის ერთადერთი ხსნაა ხრამის პირას მდგარი მსუბუქი ავტომანქანისთვის დაჯახება, რომელშიც ზის მძღოლი. ავტობუსის მძღოლი, რათა გადაარჩინოს მრავალი ადამიანის სიცოცხლე, ეჯახება მსუბუქ ავტომანქანას, რომლის მძღოლი ამის შედეგად იღუპება. სამაგიეროდ გადარჩა ავტობუსის მძღოლი და სხვა არაერთი მგზავრი.

თუ კაზუს ე.წ. კვანტიტატიური უკიდურესი აუცილებლობის პოზიციიდან მივუდგებით, ამ შემთხვევაში ადგილი არ ექნება ისეთ ტრაგიკულ კოლიზიას, რომელიც ბრალეულობას გამორიცხავს. ავტობუსის მძღოლი პასუხს აგებს განზრახი მკვლელობისთვის. უფრო სწორი იქნება ამ კაზუსის გადაწყვეტა სხვაგვარად. კერძოდ, არა მრავალი ადამიანისთვის სიცოცხლის გადარჩენის, არამედ მხოლოდ საკუთარი სიცოცხლის გადარჩენის არგუმენტით შეუძლია სასამართლოს, რომ ასეთ ვითარებაში პირის ქმედება ჩათვალოს არაბრალეულად (საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობა ვიწრო გაგებით).

1 იხ. თინათინ წერეთლის შეხედულება წიგნში: თ. წერეთელი, გ. ტყეშელიძე (რედ.): საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის კომენტარები, 1976, გვ. 112.

2 ასეთ პოზიციას ავითარებს არაერთი ავტორი. იხ., მაგალითად, H. Matt: Strafrecht, AT I, 1996, გვ. 275.

იურიდიულ ლიტერატურაში საკამათოა თანამედროვე ქირურგიული ინსტრუმენტების გამოყენების პროცესში საექიმო გადაწყვეტილებების სამართლებრივი შეფასება, როცა სამართლებრივ სიკეთეთა შორის არსებობს არა რაოდენობრივი, არამედ ხარისხობრივი განსხვავება.¹

ველცელის მიხედვით, ერთ-ერთ ქირურგიულ კლინიკას აქვს სიცოცხლის გამახანგრძლივებელი მხოლოდ სამი „ხელოვნური სუნთქვის აპარატი“², რომელზეც მიერთებულია სამი მძიმედ დაზიანებული პაციენტი. ამ დროს კლინიკაში მოიყვანეს ავტოავარიის შედეგად მძიმედ დაზიანებული სამი ახალი პაციენტი. ქირურგიული განყოფილების უფროსმა, ორ სხვა კოლეგასთან თათბირის შემდეგ, გადაწყვიტა, ერთ-ერთი ძველი პაციენტის ნაცვლად აპარატზე ერთი ახალი პაციენტის მიერთება. გადაწყვეტილების მოტივაცია იყო ის, რომ აპარატთან მიერთების მიუხედავად, ამ ძველ პაციენტს გადარჩენის ნაკლები შანსი ჰქონდა, ხოლო ახალ პაციენტს მიერთების შედეგად გადარჩენის დიდი შანსი უჩნდებოდა. აპარატიდან გამორთვის შემდეგ, ძველი პაციენტი, როგორც მოსალოდნელი იყო, მალე გარდაიცვალა.

ასეთ შემთხვევაში ველცელი ქირურგის მოქმედებას აძლევს ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი ზეკანონური უკიდურესი აუცილებლობის კვალიფიკაციას, მაგრამ მისგან სწორი გადაწყვეტილების მიღების საგარანტიოდ მოითხოვს დამატებით ყოველთვის ამ დარგის სხვა სპეციალისტის ჩართვას.³ საწინააღმდეგო პოზიციას ავითარებს როქსინი, რომელიც ასეთ შემთხვევაში სასჯელის შემცირებას უჭერს მხარს. მისი აზრით, თუ სუნთქვის აპარატთან შეერთება გამოჯანმრთელების არავითარ შანსს არ იძლევა, ისედაც შეიძლება აპარატის გამორთვა, ისე რომ ზეკანონურ გარემოებაზე არც არის საჭირო მითითება. თუ ასეთი შანსი ჯერ კიდევ არსებობს, მაშინ ექიმის ასეთი მოქმედება სხვა პაციენტის გადასარჩენად არ გამორიცხავს პასუხისმგებლობას. მოყვანილ მაგალითში, მართალია, დამ-

1 შეად. K. Kühl: Strafrecht, Allgemeiner Teil, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 367.

2 გერმანულად: Herz-Lungen-Maschinen.

3 იხ. H. Welzel, Das Deutsche Strafrecht, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 185.

ნაშავე მთლიანობაში ამჟღავნებს „სამართლებრივი სიკეთისადმი მეგობრულ ტენდენციას“, რის გამოც სპეციალური პრევენციის თვალსაზრისი სასჯელის გამოყენებას აუცილებელს არ ხდის, მაგრამ სანქციის გამოყენება საჭიროა გენერალური პრევენციის მიზნებისათვის.¹

მაშასადამე, ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით კვანტიტატიური უკიდურესი აუცილებლობის შემთხვევათა ზემოთ განხილულ ორ ჯგუფთან დაკავშირებით შეიძლება დავასკვნათ, რომ პირველი ჯგუფის შემთხვევები, ზედმეტი შეზღუდვების გარეშე, წარმოადგენს ბრალის გამომრიცხველ ზეკანონურ საპატიებელ გარემოებებს, ხოლო შემთხვევათა მეორე ჯგუფი სამართლებრივი თვალსაზრისით შეიცავს პრობლემებს, რის გამოც, არ უნდა იქნეს ასეთად აღიარებული. ამ პოზიციის მთავარი არგუმენტია ის, რომ მართო კვანტიტატიურობიდან გამომდინარე, დაუშვებელია მრავალი განწირული ადამიანის სიცოცხლის გადარჩენა თუნდაც ერთი ადამიანის მოკვლით, რომელსაც არავითარი საფრთხე არ ემუქრებოდა.² ამ პრინციპის დარღვევა ხელყოფს სამართლებრივ სიმშვიდეს, რაც იმავდროულად სამართლებრივი სახელმწიფოს იდეის საწინააღმდეგოა.

985

1 იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 1031-1032.

2 ამ თვალსაზრისის ქართულ სისხლის სამართალში გარკვეული შეზღუდვებით ასევე იზიარებს ნონა თოდუა. იხ. წიგნში: გ. ნაჭყებია, ი. დვალისძე (რედ.): სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2007, გვ. 320.

3.3.2.3.2.5. წამება ან წამების მუქარა ადამიანის სიცოცხლის გადასარჩენად

986

2002 წელს ადგილი ჰქონდა პოლიციის მხრიდან ქმედებას, რომელიც შემდეგ ინტენსიური დისკუსიის საგანი გახდა სამართლის მეცნიერებაში და საერთაშორისო რეზონანსი მოიპოვა. ამ შემთხვევის შესახებ ასევე გადაწყვეტილება მიიღო ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპულმა სასამართლომ.

საქმის ვითარება მდგომარეობს შემდეგში:

2002 წლის 27 სექტემბერს (მაინის) ფრანკფურტში მცხოვრებმა მაგნუს გეფგენმა მოტყუებით გაიტაცა ერთ-ერთი ბანკირის 11 წლის შვილი ი. მ. და ბავშვის გათავისუფლების სანაცვლოდ მისი მშობლებისგან 1 მილიონი ევროს გადახდა მოითხოვა. რამდენიმე დღის ძებნის შემდეგ, იგი პოლიციის მიერ დაკავებული იქნა ფრანკფურტის აეროპორტში და გადაყვანილ იქნა პოლიციის განყოფილებაში, სადაც პროცესუალური უფლებების დარღვევით მოხდა მისი დაკითხვა. ამ დროს პოლიციის ვიცე-პრეზიდენტის კოლფგანგ დაშნერის მხრიდან გეფგენის მიმართ განხორციელდა წამების მუქარა, რათა ეთქვა ბავშვის ადგილსამყოფელი, რომელსაც იგი ნებაყოფლობით არ ასახელებდა. კერძოდ, მან გასცა მითითება, ბრალდებულს სხეულებრივი ტკივილების მიმყენებელი მოქმედებებით დამუქრობდნენ. პოლიციის მუშაკმა ე.-მ შეასრულა ეს მოქმედება. ბრალდებულმა იმის შიშით, რომ არ ეწამებინათ, დაასახელა მსხვერპლის ადგილსამყოფელი. ეს მოქმედება მიზნად ისახავდა ბავშვის სიცოცხლის გადარჩენას. ამ ინფორმაციის შედეგად შემთხვევის ადგილზე მისულ პოლიციელებს ბავშვი ცოცხალი აღარ დახვდათ. როგორც შემდგომში დადგინდა, დამნაშავეს იგი საკუთარ სახლშივე მოეკლა და შემდეგ სახლიდან მოშორებით გადაემალა. დაშნერი და მისი ხელქვეითი პოლიციელი პასუხისგებაში იქნენ მიცემული.¹

1 ფრანკფურტის სასამართლომ ორივე მათგანი გაასამართლა, მართალია, ორივეს პირობითი მსჯავრი შეუფარდა, მაგრამ დამნაშავედ ცნო ჩადენილი ქმედებისთვის. 2004 წლის 20 დეკემბრის ამ განაჩენის შესახებ იხ. NJW 2005, გვ. 692.

ნებადართულია თუ არა „წამება ადამიანის გადასარჩენად“? ამ თემასთან დაკავშირებით აღნიშნული სისხლის სამართლის საქმე იწვევს აზრთა სხვადასხვაობას და პოლიციელთა მხრიდან ჩადენილი მოქმედების დანაშაულებრივი ხასიათის შესაფასებლად წარმოშობს კითხვებს.

ლიტერატურაში ამ შემთხვევის შესახებ გამოთქმულია სხვადასხვა მოსაზრება. გაბატონებული შეხედულებით, ადამიანის ღირსება ხელშეუხებელია. იგი ყოველგვარი გამოჩაგრისის გარეშე არის აბსოლუტური უფლება, რომლის დარღვევა არავითარ არგუმენტზე მითითებით არ შეიძლება. ამიტომ სახელმწიფოს სახელით მოქმედ არც ერთ პირს არა აქვს უფლება, თქვას, რომ იძულებული იყო დაპატიმრებული ბრალდებული ეწამებინა ან წამებით დამუქრებოდა, იმ არგუმენტზე მითითებით, რომ ეს იყო ერთადერთი შანსი და იმედი ადამიანის სიცოცხლის გადასარჩენად. მაშასადამე, წამება ან წამების მუქარა, თუნდაც ადამიანის სიცოცხლის გადასარჩენად, არ არის მართლწინააღმდეგობის და არც ბრალის გამომრიცხველი.²

ამ პოზიციის საწინააღმდეგოდ გამოთქმულია მოსაზრება, რომ წამება და წამების მუქარა გამოჩაგრისის სახით დასაშვებია, როცა იგი ემსახურება სიცოცხლის გადარჩენას.³ მაგალითად, ჰერცბერგი⁴ მიიჩნევს, რომ პოლიციელთა მიმართ სასამართლოს მიერ გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანა არასწორი იყო, ბრალდებულებს არავითარი დანაშაული არ ჩაუდენიათ და უნდა გამართლებულიყვნენ. მისი აზრით, ისინი მოქმედებდნენ სამართლებრივად სწორად, რადგან შექმნილი მდგომარეობიდან გამომდინარე, შეეძლოთ ეფიქრათ, რომ ეწეოდნენ დროულ აუცილებელ მოგერიებას; მათ უნდოდათ, გაეკეთებინათ ყველაფერი აუცილებელი, რათა გადაერჩინათ გეფგენის მიერ უკანონოდ თავისუფლებადაკვეთილი, სავარაუდოდ, ჯერ კიდევ ცოცხალი, მაშასადამე, საფრთხის ქვეშ მყოფი ბავშვი.

1 გერმანული ტერმინოლოგიით ე.წ. *Rettungsfalter*.

2 შეად. C. Roxin: *Strafrecht*, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 1033-1034.

3 შეად. O. Miehke: *Nochmals: Die Debatte über Ausnahmen vom Folterverbot*, NJW 2003, გვ. 1219.

4 იხ. R. D. Herzberg: *Folter und Menschenwürde*, JZ 2005, გვ. 321.

990

ამ პოზიციის საწინააღმდეგოდ, პოლიციელთა მოქმედება არც ერთ შემთხვევაში არ უნდა ჩაითვალოს მართლზომიერად, რადგან მათ მიერ განხორციელებული ძალადობის მუქარის დროს ბავშვი უკვე ცოცხალი აღარ იყო და თავიანთი მოქმედებით ვერაფრით ვერ შეძლებდნენ ბავშვის გადარჩენას. უკიდურეს შემთხვევაში, მათი მოქმედება ბრალის ეტაპზე შეიძლება ჩაითვალოს მოჩვენებით მოგერიებად ან მსგავს შემთხვევად, მაგრამ ეს პოზიცია, წამებისა და წამების მუქარის აკრძალვის აბსოლუტური ხასიათიდან გამომდინარე, არ არის მისაღები. იგი ხელყოფს ადამიანის ღირსებას და წარმოადგენს აუცილებელი მოგერიების უფლების სოციალ-ეთიკური შეზღუდვის განსაკუთრებულ შემთხვევას. ამ დროს გამართლება აუცილებელი მოგერიებით ან უკიდურესი აუცილებლობით ან სხვა მსგავსი გარემოებით კატეგორიულად გამორიცხულია.¹

991

ერთ-ერთი სხვა მაგალითის მიხედვით, ტერორისტული ორგანიზაციის წევრებმა მძევლად ხელში ჩაიგდეს ადამიანები, რათა მათი გათავისუფლების პირობით აეძულებინათ სახელმწიფო ხელისუფლება, მათ სასარგებლოდ შეესრულებინა კონკრეტული მოქმედებები. მათი მოთხოვნების შეუსრულებლობის შემთხვევაში, ისინი იმუქრებოდნენ მძევლების მოკვლით. მძევალთა ადგილსამყოფელი, რომელთა სიცოცხლეც განსაცდელში იყო, არ იყო ცნობილი.²

ასეთ შემთხვევაში ისმის კითხვა, შესაძლებელია თუ არა ტერორისტების დაკავება და მათი წამება ან წამების მუქარა გამართლებულ იქნეს, თუ იგი მიზნად ისახავს მძევლად ხელში ჩაგდებული ადამიანების ადგილსამყოფელის გარკვევას, რათა ამ გზით მოხდეს მათი სიცოცხლის გადარჩენა? ამ შემთხვევაში, თუ სამართლებრივ სიკეთეთა ურთიერთშედარება მოხდება, ერთ მხარეს აღმოჩნდება უდანაშაულო მძევალთა სიცოცხლე, ხოლო მეორე მხარეს ტერორისტთა სხეულებრივი ხელშეუხებლობა და

1 შეად. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 706-708, 771-772.

2 ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით, ეს ქმედება შეიძლება დაკვალიფიცირდეს 329-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტით.

§ 12. სისხლისსამართლებრივი ბრალის მოძღვრება

ღირსება, რომლებმაც თავიანთი ბრალეული მოქმედებით შექმნეს უკიდურესი მდგომარეობა, რის გამოც ემუქრებათ ტკივილის მიყენება, რომელიც მიზნად ისახავს უდანაშაულო ადამიანთა სიცოცხლის გადარჩენას. მიუხედავად ასეთი სიტუაციისა, წამების ან წამების მუქარის გამართლება სამართლებრივად დაუშვებელია. ადამიანის, მათ შორის, ტერორისტის ღირსება არ ექვემდებარება მსხვერპლის ღირსებასთან შედარებას. ადამიანის ღირსების ხელშეუხებლობა, როგორც სამართლებრივი სახელმწიფოს ფუნდამენტური გარანტია, ორივე მათგანის მიმართ თანაბრად უნდა იქნეს დაცული.¹

ტერორისტებისა და გეფგენის საქმეშიც ადამიანის გატაცება⁹⁹² და თავისუფლების უკანონო აღკვეთა წარმოადგენს მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფას, რადგან ასეთ დროს მძევალს ესპობა თავისუფალი გადაადგილების უფლება, ასევე მისი სიცოცხლე და ჯანმრთელობაც საფრთხის ქვეშ ექცევა. ხელყოფა გრძელდებოდა წამების მუქარის განხორციელების დროს, ე.ი. იყო იმწუთიერი. მუქარა მიმართული იყო ხელმყოფისაკენ. იგი იყო ეფექტური საშუალება სიცოცხლის გადასარჩენად. არ არსებობდა ალტერნატიული მოქმედების შესაძლებლობა, რომელიც გამტაცებელში დაზარალებულის ადგილსამყოფელის ნებაყოფლობით დასახელების მოტივაციას აღძრავდა. ადამიანის მიმართ ფაქტობრივად გამოყენებულ იძულებასთან შედარებით მისი ადგილსამყოფელის დასახელების იძულების მუქარა იყო მსუბუქი საშუალება. ამიტომ ეს ღონისძიება იყო აუცილებელი. მიუხედავად ამისა, ასეთი საშუალების გამოყენება არ შეიძლება ჩაითვალოს დასაშვებად, რადგან წამების აკრძალვა წარმოადგენს საერთაშორისო სამართლის იმპერატიულ ნორმას (*jus cogens*). ამ აკრძალვის აბსოლუტური ხასიათი ასევე დადასტურებულია საერთაშორისო სასამართლოების გადაწყვეტილებებით².

1 შეად. C. Roxin (2006), იქვე, 770.

2 იხ. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები: რიბიჩი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Ribitsch v. Austria*), 1995 წლის 4 დეკემბერი, 38-ე პუნქტი; ტეკინი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tekin v. Turkey*), 1998 წლის 9 ივნისი, 53-ე პუნქტი; ასენოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Assenov*

993

წამებისა და წამების მუქარის აკრძალვის აბსოლუტური ხა-
სიათი გამომდინარეობს არა მარტო საქართველოს კონსტიტუციის
მე-17 მუხლიდან, არამედ ასევე საერთაშორისო-სამართლებრივი
აქტებიდან, როგორცაა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენ-
ციის მე-3 და მე-15 II მუხლები, სამოქალაქო და პოლიტიკური
უფლებების საერთაშორისო პაქტის მე-7 მუხლი, გაეროს 1984
წლისა და ევროსაბჭოს 1987 წლის წამების საწინააღმდეგო კონ-
ვენციები. ამ აკრძალვიდან გადახვევა არ დაიშვება მაშინაც კი,
როცა ქვეყანაში ადამიანთა სიცოცხლე ომის ან ერის არსებო-
ბისთვის საშიში სხვა საყოველთაო უბედურების მდგომარეობაში
საფრთხის ქვეშ აღმოჩნდება.

ამ ნორმებიდან გამომდინარე, აუცილებელი მოგერიების
უფლების შეზღუდვა მოქმედებს მხოლოდ სახელმწიფოს მიმართ,
ხოლო იგი არ ვრცელდება იმ ფიზიკურ პირებზე, მაგალითად,
მშობლებზე, რომლებსაც სურთ, იძულებით ან იძულების მუქარით
მიიღონ ინფორმაცია მძევლად ხელში ჩაგდებული აზღობელი ადა-
მიანის სიცოცხლის გადასარჩენად.¹ ლიტერატურაში გამოთქმულია
თვალსაზრისი იმის შესახებ, რომ მშობლების მხრიდან ბავშვის
გადასარჩენად წამების გამოყენება უნდა ჩაითვალოს მართლსაწი-
ნააღმდეგო ქმედებად, მაგრამ შეიძლება გახდეს ბრალის გამომ-
რიცხველი საპატიებელი გარემოება.²

994

ზოგიერთი ავტორი მიიჩნევს, რომ გეგმების საქმეში არ დარ-
ღვეულა წამების აკრძალვის იმპერატიული მოთხოვნა, რადგან
წამების უბრალო მუქარა თითქოს არ წარმოადგენს დასახელე-
ბული ნორმებით დაცულ ადამიანის ღირსების ხელყოფას. იგი
თითქოს მხოლოდ მაშინ არის ხელყოფილი, როცა ასეთი წამე-

v. Bulgaria), 1998 წლის 28 ოქტომბერი, 94-ე პუნქტი. იხ. ასევე: ექს-
იუგოსლავიის სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალის განაჩენი
Kunarac-ის საქმეზე (Kunarac, IT-96-23-T), 2001 წლის 22 თებერვალი,
466-ე და მომდევნო პუნქტები.

1 შეად. F. Jeßberger: „Wenn Du nicht redest, füge ich Dir große Schmerzen
zu“, ჟურნალში: Jura 2003, გვ. 714.

2 შეად. W. Perron წიგნში: A. Schönke, H. Schröder, Strafgesetzbuch, Kom-
mentar, 28-ე გამოცემა, 2010, გვ. 649.

§ 12. სისხლისსამართლებრივი ბრალის მოძღვრება

ბა რეალურად განხორციელდება. აქედან გამომდინარე, წამების მუქარა გამართლებულად მიიჩნევა იმ შემთხვევაში, თუ არსებობს აუცილებელი დახმარების მართლზომიერების სხვა წინაპირობები.¹

სხვა ავტორები თვლიან, რომ ღირებულებათა შორის ასეთ კონფლიქტურ ექსტრემალურ სიტუაციაში სისხლის სამართალი უკან იხევს. გამტაცებლის ადამიანის ღირსებას უპირისპირდება მსხვერპლის ადამიანის ღირსება და წარმოიშობა ამ უკანასკნელის სამართლებრივი დაცვის უფლება.²

არსებობს შუალედური პოზიცია, რომლის მიხედვით, პოლიციელთა მოქმედება მართლსაწინააღმდეგოა, მაგრამ წარმოადგენს ბრალის გამომრიცხველ საპატიებელ უკიდურეს აუცილებლობას. ამ წიგნში გამოყენებული ტერმინოლოგიით, საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობა ვიწრო გაგებით გამოირიცხება, რადგან პოლიციელი არ მოქმედებდა ახლობელი ადამიანის ინტერესებისათვის. შესაძლებელია თუ არა, არსებობდეს საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობა ფართო გაგებით?

ამასთან დაკავშირებით ლიტერატურაში მითითებულია მთელ მსოფლიოში მეტად საკამათო სხვა შემთხვევებზე, რომლებიც ცნობილია „*ticking time bomb situations*” სახელწოდებით³: პოლიციის მიერ დაკავებულ იქნა ტერორისტი, რომელმაც დაამონტაჟა ნელი მოქმედების ბომბი. იგი არ ასახელებს ბომბის ადგილმდებარეობას, რომლის აფეთქებას მრავალი უდანაშაულო ადამიანის სიკვდილი მოჰყვება. შესაძლებელია თუ არა ასეთ შემთხვევაში წამების ან წამების მუქარის გამოყენება?

სამართლის ფილოსოფოსი კინფრიდ ბრუგერი მიიჩნევს, რომ ასეთ კრიტიკულ სიტუაციებში სახელმწიფოს არა მხოლოდ აქვს წამების უფლება, არამედ ვალდებულია, რომ განახორციელოს წამე-

1 შეად. R. D. Herzberg: Folter und Menschenwürde, JZ 2005, გვ. 321.

2 იხ. V. Erb: Nothilfe durch Folter, ჟურნალში: Jura 2005, გვ. 24; დაშნერის საქმეზე ფრანკფურტის სასამართლოს განაჩენის კრიტიკაზე იხ. ასევე: V. Erb: Notwehr als Menschenrecht, NStZ. 2005, გვ. 593; G. Jerouschek: Gefahrenabwehrungsfolter - Rechtsstaatliches Tabu oder polizeirechtlich legitimierter Zwangseinsatz? JuS 2005, გვ. 296.

3 იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 1033.

თავი 5. ინდივიდუალური ბრალი

ბა უღანაშაულო მძევალთა სიცოცხლისა და ღირსების დასაცავად.¹ მან განავითარა ასეთ შემთხვევებში წამების აკრძალვის ტელელოლოგიური შეზღუდვის თეორია², რომელიც კრიტიკას იწვევს.³

995 ტერორისტების მიმართ, ისევე როგორც გეფგენის საქმეში, წამების ან წამების მუქარის ლეგიტიმაცია თუნდაც ბრალის გამომრიცხველ საპატიებელ უკიდურეს აუცილებლობაზე მითითებით, სამართლებრივად არასწორი იქნებოდა. ასეთი პრეცედენტის დაშვების შემთხვევაში პოლიციას წარმოეშობოდა შესაძლებლობა, გადაეხვია ამ სამართლებრივი აკრძალვის აბსოლუტურობიდან. სწორედ ამიტომ, ევროპული პოზიციიდან გამომდინარე, საუბარი შეიძლება მხოლოდ პასუხისმგებლობის შემსუბუქებაზე და არა ქმედების მართლწინაარმდეგობის ან ბრალის გამომრიცხვაზე. წინააღმდეგ შემთხვევაში დაირღვევა სახელმწიფოს კონსტიტუცია და საერთაშორისო სამართალი.

996 პრობლემას წარმოადგენს ის პარალელური შემთხვევა, რომ მძევალთა სიცოცხლის გადარჩენის მიზნით ტერორისტების გამიზნული სროლით მოკვლა, როცა მათ გადასარჩენად სხვა საშუალება არ არსებობს (ე.წ. ფინალური სროლა მსხვერპლის გადასარჩენად⁴), წარმოადგენს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებას, ხოლო იგივე მიზნით წამება ან წამების მუქარა არ წარმოადგენს არც მართლწინააღმდეგობის და არც ბრალის გამომრიცხვის საფუძველს.

997 წამების ან წამების მუქარის შემთხვევაში, შეიძლება სამართლებრივ აკრძალვაში არაპირდაპირ შეცდომაზე, როგორც სათანადო პირობების არსებობისას ბრალის გამომრიცხველ გარემოებაზე,

1 იხ. W. Brugger: Vom unbedingten Verbot der Folter zum bedingten Recht auf Folter?, JZ 2000, გვ. 171.

2 იხ. W. Brugger: Darf der Staat ausnahmsweise Foltern? JurnalSi: Der Staat, 1996, გვ. 67; W. Brugger: Vom unbedingten Verbot der Folter zum bedingten Recht auf Folter? JZ 2000, გვ. 165.

3 ამ თეორიის კრიტიკაზე იხ. P. Saliger: Absolutes im Strafprozess? Über das Folterverbot, seine Verletzung und die Folgen seiner Verletzung, ZStW 116 (2004), გვ. 45.

4 გერმანულად: *finaler Rettungsschuss*.

§ 12. სისხლის სამართლებრივი ბრალის მოძღვრება

მსჯელობა¹. პასუხისმგებლობის გამორიცხვა კი, დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად ჩათვლის სასამართლო მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების არსებობასთან დაკავშირებულ ასეთ სამართლებრივ შეცდომას თავიდან აუცილებად ანუ მისათვრებელ შეცდომად (სსკ-ის 36-ე მუხლი). ქმედების მართლწინააღმდეგობაზე მკდარი წარმოდგენა კი, შეიძლება იმით იქნეს დასაბუთებული, რომ თეორეტიკოსებსა და პრაქტიკოსებს შორის ასეთმა სადავო თემამ შესაძლებელია, პოლიციელი შეცდომაში შეიყვანოს.

ადამიანის უფლებათა სტრასბურგის სასამართლომ საქმეზე გეფგენი გერმანიის წინააღმდეგ 2008 წლის 30 ივნისის² და 2010 წლის 1 ივნისის³ მიიღო გადაწყვეტილებები, რომლებსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს იმის გადასაწყვეტად, ნებადართულია თუ არა წამება ადამიანის სიცოცხლის გადასარჩენად, ე.ი. სხეულებრივი ძალადობის გამოყენება ან გამოყენების მუქარა დაკავებული პირის მიმართ, რათა მოპოვებულ იქნეს ინფორმაცია გატაცებული ან სხვაგვარად სიცოცხლის ან ჯანმრთელობისთვის საფრთხის შემცველ მდგომარეობაში მყოფი პირის ადგილსამყოფელის დასადგენად, მისი გადარჩენის მიზნით. საკითხი, რომელიც სტრასბურგის სასამართლოს წინაშე დაისვა, მდგომარეობდა იმაში, პოლიციური დაკითხვის პროცესში პოლიციის მხრიდან ძალადობის ან ძალადობის მუქარის გამოყენება თუ რამდენად იყო შესაბამისობაში ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლთან. როგორც მნიშვნელოვანი კონვენციური გარანტია, ეს დებულება არის აბსოლუტური ხასიათის, რომელიც არ უშვებს არავითარ გამონაკლისს თვით ტერორისა და ომის დროსაც კი (კონვენციის მე-15 II მუხლი). გეფგენის შემთხვევაში სტრასბურგის სასამართ-

998

1 აკრძალვაში არაპირდაპირ შეცდომაზე იხ. *მ. ტურავა*: სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, მე-8 გამოცემა, 2010, გვ. 232.

2 იხ. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2008 წლის 30 ივნისის გადაწყვეტილება *გეფგენი გერმანიის წინააღმდეგ* (*Gäfgen v. Germany*).

3 იხ. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2010 წლის 1 ივნისის გადაწყვეტილება *გეფგენი გერმანიის წინააღმდეგ* (*Gäfgen v. Germany*).

თავი 5. ინდივიდუალური ბრალი

ლომ წამების მუქარას თავდაპირველად იმიტომ მისცა არაადამიანური მოპყრობის და არა წამების კვალიფიკაცია, რადგან მუქარა გაგრძელდა დროის მცირე მონაკვეთში და არ გამოუწვევია დროში განგრძობადი მძიმე შედეგი. ის გარემოება კი, რომ წამების მუქარა რეალურ მოქმედებაში არ გადაზრდილა, არ არის არგუმენტი, რომ იგი წამებად არ ჩაითვალოს.¹ საბოლოოდ დიდმა პალატამ, საერთაშორისო სამართალში წამების აკრძალვის აბსოლუტური ხასიათის ხაზგასმით, არაორაზროვნად დაადასტურა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევა.² პოლიციელთა მიმართ განხორციელებული სისხლისსამართლებრივი დევნისა და გერმანული სასამართლოს მიერ კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევის აღიარების გამო, სტრასბურგის სასამართლოს 2008 წლის გადაწყვეტილებით, გეფგენი არ იქნა აღიარებული მსხვერპლად კონვენციის 34-ე მუხლის გაგებით. დიდმა პალატამ კი, მას სწორად მიანიჭა კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევის გამო მსხვერპლის სტატუსი.³

1 სტრასბურგის სასამართლოს 2008 წლის 30 ივნისის გადაწყვეტილების სამართლებრივ ანალიზზე იხ. *R. Esser: EGMR in Sachen Gäfgen v. Deutschland*, *NStZ*, 2008, გვ. 657.

2 სტრასბურგის სასამართლოს დიდი პალატის 2010 წლის 1 ივნისის გადაწყვეტილების სამართლებრივ ანალიზზე იხ. *H. Sauer: Völkerrechtliche Folgenbescitigung im Strafverfahren*, *JZ* 2011, გვ. 23.

3 შეად. *R. Esser, K. Guede, M. Tsambikakis: Übersicht zur Rechtsprechung der EGMR in den Jahren 2008 bis Mitte 2010 - Teil I*, *NStZ*, 2011, გვ. 78.

III. შეჯამება

განხილულ იქნა ბრალის ინსტიტუტი ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით. სამართლებრივ სახელმწიფოში მას კონსტიტუციური რანგი აქვს. იგი ინდივიდუალური კატეგორიაა კატეგორიაა და წარმოადგენს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩამდენი პირის პერსონალურ-სამართლებრივ გაკიცხვას. წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისის მიხედვით, ბრალი არის დანაშაულის სისტემის მესამე საფეხური. იგი ნორმატიული (შეფასებითი) კატეგორიაა. ბრალუნარიანობის შემდეგ დგინდება ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი გარემოებების არსებობა. „ტრაგიკული კოლიზიის“ სახით წიგნში განხილული იქნა საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის სხვადასხვა შემთხვევები. მათ შესახებ სამართლებრივი ნორმები სისხლის სამართლის კოდექსში კონკრეტულად არ არის მოცემული, არამედ 38-ე მუხლი შეიცავს მხოლოდ ზოგად დებულებას. დაუწერელი ნორმების სახით არსებული საპატიებელი გარემოებანი შეეხება ისეთ ადამიანთა მოკვდინებას, რომლებსაც არ ჩაუდენიათ მართლსაწინააღმდეგო ქმედება. „ტრაგიკული კოლიზიის“ მსხვერპლთა რიცხვი შეიძლება ერთი ადამიანით არ შემოიფარგლოს. სსკ-ის 38-ე მუხლიდან გამომდინარე, ბრალის გამომრიცხველი ზეკანონური გარემოებების დადგენა სისხლის სამართლის მეცნიერებისა და სამოსამართლო სამართალშემოქმედების სფეროა. ამიტომ ბევრია დამოკიდებული იმაზე, სისხლის სამართლის კოდექსის ამ ნორმის ინტერპრეტაციის გზით, თუ როგორ ჩამოყალიბდება მისი არაბრალეულობის ფარგლები სწორედ დოგმატიკასა და სასამართლო პრაქტიკაში.

კაზუსის ამოხსნის დროს ბრალის ცნებისა და თეორიების ანალიზი არ არის საჭირო. ასევე შეურაცხაობის დასადგენად ფსიქიკური დაავადებების შესახებ დეტალური მსჯელობა არ მოითხოვება. ისევე როგორც სასამართლო პრაქტიკაში პირის ფსიქიკური მდგომარეობის ექსპერტიზა მოსამართლის საქმიანობის სფეროს სცილდება და სამედიცინო-ფსიქიატრიული ექსპერ-

თავი 5. ინდივიდუალური ბრალი

ტიზის დასკვნით კეთდება, ასევე კაზუსშიც ზუსტად უნდა იყოს მითითებული პირის შეურაცხაობის შესახებ. მასზე სპეციალური მითითების არარსებობის შემთხვევაში იგულისხმება, რომ პირი შეურაცხადია. იმ შემთხვევაში, თუ პირის ბრალუნარიანობა არავითარ ეჭვს არ იწვევს და არ არსებობს ბრალის გამომრიცხველი ან შემამსუბუქებელი გარემოებანი, კაზუსის ამოხსნის დროს დასკვნის გაკეთებამდე უნდა გაკეთდეს მოკლე მითითება, მაგალითად, რომ „ა.-ს მოქმედება ბრალეულია, რადგან არ არსებობს ბრალის გამომრიცხველი ან შემამსუბუქებელი არცერთი გარემოება“. იმ შემთხვევაში კი, როცა კაზუსი ეხება, მაგალითად, ბრალის გამომრიცხველ ერთ-ერთ საპატიებელ გარემოებას, ამ პრობლემატურ ვითარებაზე უნდა მოხდეს სათანადო თეორიული მსჯელობა.

მეექვსე თავი

შეცდომა სისხლის სამართალში

§ 13. სისხლის სამართლებრივი შეცდომის მოძღვრება

I. შეცდომის შესახებ ზოგადად

იურიდიულ ლიტერატურაში განასხვავებენ შეცდომის ორ ძირითად სახეს, რომელთაგან პირველი დაკავშირებულია ფაქტობრივ გარემოებებთან (ე.წ. ფაქტობრივი შეცდომა), ხოლო მეორე — სამართლებრივ საკითხებთან (ე.წ. სამართლებრივი შეცდომა). შეცდომა შეიძლება დაკავშირებული იყოს დანაშაულის სისტიემის ნებისმიერ ელემენტთან, როგორც ქმედების შემადგენლობასთან, ასევე მართლწინააღმდეგობასა და ბრალთან. მიუხედავად ამისა, არსებული კლასიფიკაციით, დანაშაულის სისტიმაში პრობლემის განხილვის ადგილის მიხედვით სისხლის სამართალში არსებობს შეცდომის ორი ჯგუფი. პირველი წარმოადგენს შეცდომის იმ სახეებს, რომლებიც ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე განზრახვასთან კავშირში განიხილება, ხოლო მეორე ჯგუფში მოცემული შეცდომის შემთხვევები განიხილება ბრალის ეტაპზე. პირველ ჯგუფში, ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე, განიხილება წმინდა ფაქტობრივი ხასიათის გარემოებები, ხოლო მეორე, ბრალის ეტაპი, მოიცავს ორივე: (1) წმინდა სამართლებრივი ხასიათის შეცდომებსა და (2) შეცდომებს მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის გამომრიცხველი ფაქტობრივი გარემოების არსებობასთან დაკავშირებით (ე.წ. მოჩვენებითი მოგერიება და სხვა ანალოგიური შემთხვევები).

წიგნში თავდაპირველად განხილული იქნება ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე რელევანტური შეცდომის სახეები, ხოლო შემდეგ — შეცდომის ეს ბოლო ორი შემთხვევა ცალკე, როგორც ბრალის პრობლემა.

პირმა ფაქტობრივი ან სამართლებრივი ხასიათის შეცდომა შეიძლება დაუშვას, როგორც თავის სასარგებლოდ, ისე საზიანოდ.

1000

1001

მაგალითად, ზოგჯერ პირი არ ფიქრობს, რომ აზიანებს სისხლის სამართლით დაცულ სამართლებრივ სიკეთეს ან არ იცის მისი სამართლებრივი ბუნების შესახებ, რომ ასეთი ქმედების ჩადენა დასჯადია, წინააღმდეგ შემთხვევაში ასე არ მოიქცეოდა. ასეთ შემთხვევებში ძირითადად გამოირიცხება განზრახვა, ხოლო გაუფრთხილებლობისთვის დასჯადობა დამოკიდებულია კონკრეტულ შემთხვევაზე, იყო თუ არა შეცდომა თავიდან აცილებადი. სხვანაირად წყდება საკითხი იმ შემთხვევაში, თუ პირი შეცდომას უშვებს თავის საზიანოდ, კერძოდ, ფიქრობს, რომ არსებობს ისეთი ფაქტობრივი გარემოება, რომელიც მისთვის მდგომარეობის დამამძიმებელია, ან აკეთებს ისეთ სამართლებრივ შეფასებას, რომელიც მისი საზიანოა, მაშინ როდესაც ასეთს სინამდვილეში აღვილი არა აქვს. ასეთ შემთხვევაში, ძირითადად, საქმე გვაქვს მცდელობასთან, როცა საქმე ეხება ფაქტობრივ გარემოებებს, ხოლო იმ შემთხვევაში, როცა პირი სამართლებრივ შეფასებებში ცდება მის საზიანოდ, გვაქვს მოჩვენებითი დელიქტი, რისთვისაც პირი არ დაისჯება.¹

1 შეცდომის მოძღვრების ისტორიულ განვითარებაზე, დღევანდელ მდგომარეობასა და კრიტიკაზე გერმანული სისხლის სამართლის მიხედვით იხ. *B. Heinrich: Der Irrtum über normative Tatbestandsmerkmale*, წიგნში: FS für Claus Roxin zum 80. Geburtstag, 2011, გვ. 449. შეცდომის შესახებ საბჭოთა და ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით იხ. *ნ. სარია: შეცდომის ცნება და მნიშვნელობა სისხლის სამართალში*, 2001.

II. შეცდომა ძმედების შემადგენლობაში

1. ფაქტობრივი შეცდომა

მაგალითად, მონადირეს ჰგონია, რომ კლავს დათვს, სინამდ-¹⁰⁰²ვილეში სიბნელეში ტყვია შემთხვევით მოახვედრა ადამიანს, რის შედეგადაც იგი გარდაიცვალა (ფაქტობრივი შეცდომა).

უპირველეს ყოვლისა, განხილული იქნება შეცდომის ის სახე, რომელიც ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე კავშირშია განზრახვასთან. ქმედების შემადგენლობაში შეცდომა ნიშნავს პირის მცდარ წარმოდგენას ფაქტობრივი ხასიათის გარემოებებზე, რომლებიც მან შეიძლება დაუშვას ქმედების ობიექტური შემადგენლობის დესკრიფციულ (აღწერილობით) და ნორმატიულ (შეფასებით) ნიშნებთან მიმართებაში.¹ იგი არის განზრახვის ერთ-ერთი – ინტელექტუალური (ცოდნის) ელემენტის მთავარი პრობლემა და ნიშნავს პირის არასწორ წარმოდგენას ქმედების შემადგენლობით გათვალისწინებულ ფაქტობრივ გარემოებაზე. ასეთი შეცდომა შედეგად იწვევს განზრახვის გამორიცხვას, მიუხედავად იმისა, ეს შეცდომა თავიდან აცილებადი იყო თუ არა. მთავარია, რომ პირს არ ჰქონდა ფაქტობრივი გარემოების ცოდნა. შეცდომის ამ სახისთვის არ არის საკალდებულო, რომ პირს ჰქონდეს ქმედების შემადგენლობის ამა თუ იმ გარემოების იურიდიული მნიშვნელობის შინაარსის ცოდნა.

მაგალითად, ქურდობის დროს არ არის საკალდებულო, რომ პირს შეეძლოს „სხვისი მოძრავი ნივთის“ სამოქალაქო-სამართლებრივი კატეგორიის შინაარსის ახსნა. საკმარისია, მან იცოდეს, რომ, მაგალითად, ძროხა, რომელსაც იპარავს, სხვისია და რა ბუნებრივი თვისებების მატარებელია იგი. არ არის საკალდებულო, რომ ქურდმა იცოდეს, რომ „ძროხა“ ნივთია, რას ნიშნავს „მოძრავი ნივთი“ სამართლებრივად და რითი განსხვავდება იგი უძრავი ნივთიგან.

1 იხ.: C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 485; U. Kindhäuser: Strafrecht, AT, მე-4 გამოცემა, 2009, გვ. 207. სასამართლო პრაქტიკაზე იხ. NJW 1953, გვ. 1680; BGHSt 7, გვ. 261.

1003 ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე საკმარისია ფაქტების ცოდნა, მისი ბუნებრივი არსის შეცნობა, ხოლო ე.წ. „სუბსუმციის შეცდომა“ ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე არ არის მნიშვნელოვანი, რადგან ფაქტების იურიდიული (სამართლებრივი) ბუნების შესახებ შეცდომა განიხილება ბრალის ეტაპზე, სსკ-ის 36-ე მუხლის ფარგლებში და, შესაბამისად, შეიძლება გახდეს აკრძალვაში შეცდომის შემთხვევა.

1004 მაშასადამე, ქმედების შემადგენლობის შეცდომასთან დაკავშირებული საკითხები განიხილება სსკ-ის მე-9 და მე-10 მუხლების (განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის) ფარგლებში.

ფაქტობრივი შეცდომის იმ მაგალითში, როცა მონადირეს ჰგონია, რომ კლავს დათვის, სინამდვილეში ტყვია მოხვდება მეორე მონადირეს, რის შედეგადაც დაჭრილი მონადირე გარდაიცვლება, სახეზეა სიცოცხლის მოსპობა გაუფრთხილებლობით ან შეიძლება, გაუფრთხილებლობაც გამოირიცხოს (სსკ-ის მე-9 და მე-10 მუხლებიდან გამომდინარე, ფაქტობრივი შეცდომა).

1005 ფაქტობრივი შეცდომა გამოირიცხავს განზრახი დანაშაულის ქმედების შემადგენლობას და პასუხისმგებლობა შეიძლება დადგეს მხოლოდ გაუფრთხილებლობისთვის, თუ შეცდომის თავიდან აცილება შესაძლებელი იყო და თუ ამ ქმედების გაუფრთხილებლობით ჩადენა სისხლის სამართლის კანონით დასჯადია, ხოლო ამ პირობების არარსებობის შემთხვევაში, გამოირიცხება გაუფრთხილებლობაც.

2. შეცდომა მიზეზობრივი კავშირის

განვითარებაში

1006 მაგალითად, ნაკაშიძემ მეზობლის ბავშვი, მისი მშობლებისადმი შურისძიების მიზნით, მაღალი ხიდიდან ღრმა მდინარეში გადააგდო. იგი დარწმუნებული იყო იმაში, რომ ბავშვი წყალში დაიხრჩობოდა. სინამდვილეში მან სწორად ვერ განსაზღვრა მიზეზობრივი კავშირის შესაძლო განვითარება, ვინაიდან მსხვერპლი მოკვდა არა წყალში დახრჩობით, არამედ რკინის ბოძზე თავის დარტყმის

შედეგად (შეცდომა მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში).

შეცდომა მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში წარმოადგენს შეცდომის ერთ-ერთ სახეს. იგი მდგომარეობს იმაში, რომ შედეგი დადგა მიზეზობრიობის ჯაჭვის არა იმგვარად განვითარებით, როგორც ეს წარმოდგენია დაშნაშავეს, არამედ მოვლენათა განვითარებაში მოხდა ცვლილება. ასეთ შეცდომას ყოველთვის არა აქვს მნიშვნელობა და არ იწვევს ცვლილებას სისხლისსამართლებრივ შეფასებებში, არამედ მხოლოდ მაშინ, როცა ადგილი ჰქონდა მიზეზობრივი კავშირის განვითარების პროცესში „არსებით გადახრას“ წინასწარ განსაზღვრული განვითარებისაგან. „არსებითი გადახრა“ ნიშნავს წინასწარ განსაზღვრულისაგან განსხვავებით მოვლენათა ისეთ განვითარებას, რომლის დაშნაშავისთვის წინასწარ განჭვრეტა, ზოგადი ცხოვრებისეული გამოცდილებიდან გამომდინარე, არ იყო შესაძლებელი.¹

ზემოთ მოყვანილ მაგალითში ნაკაშიძე დაისჯება დამთავრებული განხრახი მკვლელობისათვის, ჩადენილი დაშნაშავისათვის წინასწარი შეცნობით მცირეწლოვნის მიმართ, ვინაიდან ამგვარი შეცდომა მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში ზეგავლენას ვერ მოახდენს დანაშაულის კვალიფიკაციაზე.

ანალოგიურ მაგალითში, ა.-მ ბ.-ს ტყვია ესროლა, რომელიც მას ასცდა, მოხვდა ბენზინის ავზს, რომელიც აფეთქდა და ბ. დაიწვა. მიუხედავად იმისა, რომ პირმა შეცდომა დაუშვა მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში, ჩადენილი ქმედება აქაც არის განხრახი მკვლელობა, რადგან ამ შემთხვევაშიც არ მომხდარა არსებითი გადახრა მიზეზობრივი კავშირის ჯაჭვის განვითარებაში.

მაშასადამე, შეცდომა მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში არ გამორიცხავს შედეგის ობიექტურად შერაცხვასა და დამთავრებული განხრახი მკვლელობისთვის პასუხისმგებლობას, თუ არ ჰქონდა ადგილი მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში არსებით

1007

1 იხ.: C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 511-512; J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 477; C. J. M. Safferling: Vorsatz und Schuld, 2008, გვ. 155; II. Frister: Strafrecht, AT, მე-4 გამოცემა, 2009, გვ. 135. სასამართლო პრაქტიკაზე იხ. BGHSt 7, გვ. 325; BGHSt 38, გვ. 32; BGHSt 14, გვ. 193; BGHSt 23, გვ. 133.

თავი 6. შეცდომა სისხლის სამართალში

გადაზრას. ბევრი საკითხი, რომელიც წიგნში განხილული იქნა ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ეტაპზე, როგორც ე.წ. ობიექტური შერაცხვის პრობლემა, სისხლის სამართლის დოგმატიკაში ადრე განიხილებოდა განზრახვასთან კავშირში და მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში შეცდომას მნიშვნელობა ჰქონდა განზრახვის დადგენისთვის.¹ ობიექტური შერაცხვის კატეგორიამ ბევრი პრობლემა სისტემურად უკეთესად დაასაბუთა.

მაგალითად, იმ შემთხვევაში, როცა ერთმა ადამიანმა მეორე დანით დაჭრა, რის შემდეგაც იგი სასწრაფო სამედიცინო დახმარების მანქანის ავტოავარიის შედეგად გზაში დაიღუპა, მიზეზობრივი კავშირის არსებობის მიუხედავად, დანით მოქმედისთვის სასიკვდილო შედეგის ობიექტური შერაცხვა გამოირიცხება.

1008 თუ ობიექტური შერაცხვის კატეგორიას უარყოფთ, მაშინ მსჯელობა უნდა გადავიტანოთ სუბიექტურ სფეროში და დავადგინოთ, იყო თუ არა დაზიანება სასიკვდილო და ჰქონდა თუ არა პირს მოკვლის განზრახვა, რის შემდეგაც უნდა დააწყდეს დამთავრებული დანაშაულისთვის პასუხისმგებლობის საკითხი.

1009 წიგნში ზემოთ განზრახვასთან დაკავშირებით უკვე განხილული, გერმანული სისხლის სამართლის დოგმატიკიდან გამომდინარე ე.წ. გენერალური განზრახვის თეორია განიხილება სწორედ შეცდომასთან მიმართებაში. დღევანდელი გაბატონებული შეხედულებით, აქაც ადგილი აქვს შეცდომას მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში, როცა პირი ფიქრობს, რომ შედეგს პირველი მოქმედებით მიაღწია, სინამდვილეში კი, იგი დადგა მეორე მოქმედების შედეგად.²

მაგალითად, ა.-ს ეგონა, რომ მოწამვლით მოკლა ბ., რის შემდეგაც სახლს წაუკიდა ცეცხლი. ექსპერტიზამ დაადგინა, რომ იგი სინამდვილეში გაიგუდა ცეცხლის წაკიდების შედეგად გაჩენილი ხანძრის დროს ჰაერის უკმარისობის გამო.

¹ ზოგიერთი ავტორი დღესაც იგივე პოზიციას ავითარებს. იხ., მაგალითად, J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 500.

² შეად. I. Puppe: Strafrecht, AT im Spiegel der Rechtsprechung, მე-2 გამოცემა, 2011, გვ. 137-139.

ეს არის ე.წ. ორაქტიანი დანაშაული, როდესაც ბ.-ს მკვლელობის განზრახვა ე.წ. გენერალური განზრახვის თეორიით მეორე აქტის დამთავრებამდე გენერალურად აგრძელებს მოქმედებას¹. მაშასადამე, გენერალური განზრახვის თეორიით, ა. ღაისჯგუბა ბ.-ს დამთავრებული განზრახვი მკვლელობისათვის.

იურიდიულ ლიტერატურაში ჩამოყალიბდა მეორე, განსხვავებული შეხედულება², რომელსაც ბევრი მიმდევარი ჰყავს. ამ შეხედულებით, რომელიც ცნობილია ე.წ. განცალკევების თეორიით³, ა.-ს განზრახვა მეორე დანაშაულებრივი აქტის ჩადენის დროს უკვე აღარ არსებობდა, რის გამოც, ორივე მოქმედება განხილულ უნდა იქნეს ცალ-ცალკე დამოუკიდებლად. საბოლოო ჯამში პირის პასუხისმგებლობა შეიძლება დადგეს განზრახვი მკვლელობის მცდელობისათვის (პირველი მოქმედება), სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპობასთან ერთობლიობაში (მეორე მოქმედება).⁴

ზოგიერთი ავტორი მხარს უჭერს ე.წ. ერთიანი განზრახვის თეორიას⁵, რომლის თანახმად, მნიშვნელოვანია ის მომენტი, ჰქონდა თუ არა ორივე მოქმედების ჩადენის განზრახვა პირს თავიდანვე, თუ მეორე მოქმედების შესრულება მას შემდეგ გადაწყვიტა, როცა პირველი მოქმედება განახორციელა. ორივე მოქმედების ერთიანი განზრახვით შესრულების დროს პირი პასუხის აგებს დამთავრებული განზრახვი მკვლელობისათვის, ხოლო ამ მოქმედებათა არაერთიანი განზრახვით შესრულების შემთხვევაში, ქმედებათა კვალიფიკაცია ხდება ცალ-ცალკე მცდელობისა და გაუფრთხ-

1 ასე ფიქრობს, მაგალითად, ჰანს ველცელი. იხ. II. Welzel: Das Deutsche Strafrecht, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 74.

2 იხ. K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 403-404; II. Heinrich: Strafrecht - AT II, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 114.

3 შეად. M. Maiwald: Der „dolus generalis“, ZStW 91 (1979), გვ. 54; L. E. Backmann: Grundfälle zum strafrechtlichen Irrtum, JuS, 1974, გვ. 196; J. Hruschka: Die Herbeiführung eines Erfolgs durch einen von zwei Akten bei eindeutigen und bei mehrdeutigen Tatsachenfeststellungen, JuS, 1982, გვ. 317; G. Jerouschek, R. Köbel: Zur Bedeutung des so genannten Koinzidenzprinzips im Strafrecht, JuS, 2001, გვ. 417.

4 იხ. B. Heinrich: Strafrecht - AT II, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 114.

თავი 6. შეცდომა სისხლის სამართალში

ილუბლობის ერთობლიობით.¹

1012 არსებობს ე.წ. *ვეფქტის გვიან გამოწვევის* თეორია², რომლის მიხედვითაც, მნიშვნელოვანია, პირველი მოქმედება სასურველ შედეგს გამოიღებდა თუ არა, მეორე მოქმედება რომ არ შესრულებულიყო, ე.ი. იყო თუ არა იგი შედეგის გამოწვევი საკმარისი პირობა. მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ დადგინდა, რომ შედეგი აუცილებლობით, თუნდაც დროში უფრო გვიან, დადგებოდა, მთლიანი სიტუაცია შეფასდება ერთიანად, როგორც დამთავრებული განზრახი დანაშაული.³

1013 საბოლოოდ უნდა აღინიშნოს, რომ დღეისათვის გაბატონებულია შეხედულება, რომლის თანახმად, შეცდომა მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში გამორიცხავს დასჯადობას დამთავრებული განზრახი დანაშაულისათვის მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა ადგილი აქვს არსებით გადახრას მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში. აღნიშნული შეფასების საკითხია და ხდება ზოგადი ცხოვრებისეული გამოცდილებიდან გამომდინარე.⁴

3. პიროვნებაში, შესაბამისად, ობიექტში შეცდომა

1014 მაგალითად, ა.-ს პროკურორი შეეშალა მის ძმაში, ესროლა და მოკლა იგი პროკურორის სამსახურებრივ საქმიანობასთან დაკავშირებით, იმ დროს, როცა ძმა მარტო იჯდა მანქანაში (პიროვნებაში შეცდომა).

1 იხ. G. Stratenwerth, L. Kuhlen: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2011, გვ. 100.

2 შეად. B. Heinrich(2010), იქვე, გვ. 114.

3 F.-C. Schroeder-ის ავტორობით გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-16 პარაგრაფის კომენტარი იხ. წიგნში: Strafgesetzbuch, Leipziger Kommentar, 1-ლი ტომი, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 26-27.

4 იხ.: J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 477; H. H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 311-312. სასამართლო პრაქტიკაზე იხ. BGHSt 7, გვ. 325; BGHSt 14, გვ. 193; BGHSt 23, გვ. 133; BGHSt 38, გვ. 32.

შეცდომა პიროვნებაში (*error in persona*), შესაბამისად, შეცდომა ობიექტში (*error in obiecto*) შეცდომის მნიშვნელოვანი მსგავსი სახეებია. ასეთი შეცდომა, როგორც წესი, კვალიფიკაციისათვის სისხლისსამართლებრივად ირელევანტურია და ზეგავლენას არ ახდენს საბოლოო შეფასებაზე, რადგან საქმე გვაქვს თანაბარ სამართლებრივ სიკეთეებთან. პასუხისმგებლობა დგება ე.წ. თანაბარღირებულების თეორიით.¹

მაგალითად, ნ., რომელსაც უნდოდა შური ეძია მეზობელზე, შევიდა მის ეზოში. მან სიბნელეში ფანჯრის მიღმა მდგომი ადამიანის სილუეტი დაინახა. ვინაიდან მეზობელი მარტო ცხოვრობდა, ეგონა, რომ სახლში მარტო იქნებოდა. ნ.-მ ესროლა ადამიანის სილუეტს, მისი წარმოდგენით მეზობელს, რომელიც სინამდვილეში მისი მეგობარი ქალი აღმოჩნდა, მოკვლის განზრახვით, რომელსაც მოხვდა ტყვია და ამის შედეგად გარდაიცვალა. მეზობელი კი, ამ დროს სახლში საერთოდ არ იყო.

შეცდომის დაშვებისა და არასასურველი პირის მოკვლის მიუხედავად, ჩადენილი ქმედება შეფასდება, როგორც განზრახ მკვლელობა (სსკ-ის 108-ე მუხლი).

იგივე მდგომარეობაა იმ შემთხვევაშიც, როცა ა.-მ ანგარების მოტივით, მოკვლის განზრახვით ესროლა მისი წარმოდგენით ბიზნესმენს, რომლის მოკვლის სანაცვლოდაც მას უხდიდნენ 20 000 ამერიკულ დოლარს. სიბნელეში მას შეეშალა და ესროლა მანქანიდან გადმოსულ ბიზნესმენის ძმას, რის გამოც მან შეპირებული თანხა ვერ მიიღო. ამ მაგალითის მიხედვითაც, მიუხედავად შეცდომისა, ა.-მ ჩაიდინა დამთავრებული განზრახი მკვლელობა ანგარებით (სსკ-ის 109-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტი). ანგარებითი მკვლელობისთვის აუცილებელი არ არის, რომ მკვლელმა მიიღოს შეპირებული მატერიალური სარგებელი, მთავარია, რომ იგი მოქმედებდეს ანგარების მოტივით.

პიროვნებაში შეცდომისა და ობიექტში შეცდომის დროს გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს იმას, რეალურად ხელყოფილი და ის

1015

1 იხ.: C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 516-517; C. J. M. Safferling: Vorsatz und Schuld, 2008, გვ. 163; C. Dalemán, M. Heuchemer: Die misslungene Flucht, JA, 2004, გვ. 460.

თავი 6. შეცდომა სისხლის სამართალში

სამართლებრივი სიკეთე, რომლის ხელყოფაც იყო განზრახული, წარმოადგენს თუ არა თანაბარი სამართლებრივი ღირებულების მქონე სამართლებრივ სიკეთეებს. თუ ორივე ობიექტს თანაბარი სამართლებრივი ღირებულება აქვს (მაგალითად, დაშვებული იქნა შეცდომა პიროვნებაში, რის გამოც ერთი პირის სიცოცხლის ნაცვლად მოხდა სხვა პირის სიცოცხლის მოსპობა), ქმედების კვალიფიკაცია უნდა მოხდეს, როგორც დამთავრებული განზრახი მკვლელობა.

¹⁰¹⁶ თვალსაზრისი იმის შესახებ, რომ შეცდომა მოკლულის პიროვნებაში (*error in persona*) ზეგავლენას ვერ მოახდენს პასუხისმგებლობაზე, ვინაიდან ერთი ადამიანის სიცოცხლე სამართლებრივი თვალსაზრისით იმავე ღირებულებას წარმოადგენს, რასაც მეორე ადამიანის სიცოცხლე, აღიარებულია ქართულ სისხლის სამართალშიც¹.

სხვადასხვა ღირებულების სამართლებრივი სიკეთეების შემთხვევაში, როცა, მაგალითად, ტყვია აცდება ადამიანს და გაანადგურებს ან დააზიანებს ძვირადღირებულ ნივთს, ასეთ შემთხვევაში შეცდომას კვალიფიკაციისთვის მნიშვნელობა აქვს. კერძოდ, გვექნება განზრახი დანაშაულის მცდელობა, იმ ობიექტთან მიმართებაში, რომლის ხელყოფაც იყო განზრახული და გაუფრთხილებლობით დანაშაული, იმ ობიექტთან მიმართებაში, რომელიც იქნა რეალურად ხელყოფილი, თუ ამ ქმედების გაუფრთხილებლობით ჩადენა დასჯადია.

¹ იხ. თინათინ წერეთლის შეხედულება წიგნში: ვ. მაყაშვილი, მ. მაჭავაძე-რიანი, თ. წერეთელი, თ. შაველიძე, დანაშაული პიროვნების წინააღმდეგ (სამეცნიერო-პრაქტიკული კომენტარი), 1980, გვ. 12-13.

4. შეცდომა ქმედების შემაღგენლობის

დაამაჰიმიებალ და შემაჰსუზუჰებალ

გარემოებაჰი

მაგალითად, ვ.-მ ჩხუბის დროს, შურისძიების ნიადაგზე მოკლა მეზობელი ქალი, რომელიც ორი თვის ფეხმძიმე აღმოჩნდა. მან არ იცოდა ამის შესახებ.

1017

სისხლის სამართლის კანონი ითვალისწინებს ქმედების შემაღგენლობის არაერთ მაკვალიფიცირებელ გარემოებას, მაგალითად, არსებითი ზიანი, ასევე სხვა დამამძიმებელ და შემაჰსუზუჰებელ გარემოებებს. დამამძიმებელი გარემოებებია, მაგალითად, მსხვერპლის ორსულობა, განსაკუთრებული სისასტიკე, ანგარება (სსკ-ის 109-ე მუხლი), ხოლო შემაჰსუზუჰებელი გარემოება, მაგალითად, უეცარი, ძლიერი სულიერი აღელვება (სსკ-ის 111-ე მუხლი), წარმოადგენს პრივილეგიურ გარემოებას.

ესა თუ ის დამამძიმებელი თუ შემაჰსუზუჰებელი გარემოება წარმოადგენს ქმედების ობიექტური ან სუბიექტური შემაღგენლობის ან ბრალის ნიშანს. ზოგიერთი დამამძიმებელი გარემოება შეიძლება ზოგჯერ ქმედების შემაღგენლობის ობიექტურ, ხოლო ზოგჯერ სუბიექტურ ნიშანს წარმოადგენდეს. ქმედების შემაღგენლობის ერთი ან მეორე მხარისათვის მისი მიკუთვნება დამოკიდებულია იმაზე, დამნაშავეს მხოლოდ შეცნობილი ჰქონდა დამამძიმებელი გარემოება (ობიექტური ნიშანი), თუ მან დანაშაული სწორედ ამ დამამძიმებელ გარემოებასთან დაკავშირებით ჩაიდინა (სუბიექტური ნიშანი).

1018

განზრახი დანაშაულის ქმედების ობიექტურ შემაღგენლობას მიკუთვნებული მაკვალიფიცირებელი ნიშანი პირს სუბიექტურად უნდა ჰქონდეს შეცნობილი, რასაც პირდაპირ მიუთითებს სსკ-ის მე-11 მუხლის მე-2 ნაწილი.

1019

ზემოთ მოყვანილ მაგალითში, როცა ვ.-მ ჩხუბის დროს, შურისძიების ნიადაგზე, მოკლა მეზობელი ქალი, რომელიც ორი თვის ფეხმძიმე აღმოჩნდა და არ იცოდა ქალის ორსულობის შესახებ, მას არ შეერაცხება ეს მაკვალიფიცირებელი ნიშანი, რადგან ეს

გარემოება სუბიექტურად არ ჰქონდა შეცნობილი. მისი მოქმედება დაკვალიფიცირდება განზრახი მკვლელობის ძირითად შემადგენლობად (სსკ-ის 108-ე მუხლი).

1020 განზრახი დანაშაულის ქმედების ობიექტურ შემადგენლობაში შემავალი მაკვალიფიცირებელი გარემოების შესახებ შეცდომა, როგორც წესი, იწვევს კვალიფიკაციას დანაშაულის მცდელობით.

მაგალითად, ბ.მ მოკლა მეგობარი გოგონა, რომელიც მისგან ფეხმძიმე ეგონა. სინამდვილეში გოგონა არ აღმოჩნდა ფეხმძიმე, არამედ მოატყუა ბ., თითქოს მისგან ორსული იყო. ასეთ შემთხვევაში დამნაშავეს შეერაცხება ისეთი მაკვალიფიცირებელი ნიშანი, როგორიცაა ქალის ორსულობა, რადგან მან განზრახი მკვლელობა ჩაიდინა მისი სუბიექტური წარმოდგენით ქალის ორსულობის გამო, მაგრამ ვინაიდან დანაშაულის დამამძიმებელი გარემოება რეალურად არა გვაქვს, მისი მოქმედება დაკვალიფიცირდება დამამძიმებელ გარემოებაში ჩადენილ განზრახ მკვლელობის მცდელობად (სსკ-ის მე-19 მუხლი და 109-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტი). შესაძლებელია კვალიფიკაცია 108-ე მუხლთან იდეალური ერთობლიობით, რადგან დანაშაულის მსხვერპლი მკვდარია.¹

1021 ანალოგიურად, რუსეთის ფედერაციის სისხლის სამართლის კოდექსის 105-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „გ“ პუნქტით, განზრახი მკვლელობის დამამძიმებელ გარემოებას წარმოადგენს წინასწარი შეცნობით ორსული ქალის მოკვლა.

მაგალითად, თუ დამნაშავე მოკლავს ქალს, რომელიც მას შეცდომით ფეხმძიმე ჰგონია, გ. ნ. ბორზენკოვის აზრით, განზრახვის მიმართულებიდან გამომდინარე, ასეთი ქმედება უნდა დაკვალიფიცირდეს დანაშაულის მცდელობად. თავდაპირველად ამ თვალსაზრისის გამოთქმის მიუხედავად, ითვალისწინებს რა სიკვდილის რეალურად დადგომის ფაქტს, საბოლოოდ იგი ასეთ ქმედებას არ მიიჩნევს მცდელობად. ამასთან მისი დასაბუთება არის ის,

1 არ არის სწორი ასეთი შემთხვევის კვალიფიკაცია მხოლოდ სსკ-ის 108-ე მუხლით, როგორც *delictum putativum*, როგორც ეს ზოგიერთ ავტორთან არის მოცემული. იხ. ო. გამყრელიძე: საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 110; ქ. მჭედლიშვილი-ჰედრისი: კახულის ამონხნის მეთოდის სისხლის სამართალში, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 115.

§ 13. სისხლისსამართლებრივი შეცდომის მოძღვრება

რომ მცდელობად კვალიფიკაციის შემთხვევაში დამნაშავე თითქოს სასჯელის დანიშვნის დროს მიიღებს დაუსაბუთებელ შედავათს. იგი უთითებს, რომ ასეთ შემთხვევაში სამართლებრივი შეფასებისას გამოყენებული უნდა იქნეს პიროვნებაში შეცდომის წესები, რომელიც ზეგავლენას არ ახდენს კვალიფიკაციაზე და ამ ქმედებას არასწორად აკვალიფიცირებს რუსეთის ფედერაციის სსკ-ის 105-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „გ“ პუნქტით, როგორც დამთავრებული მკვლელობა დამამძიმებელ გარემოებაში.¹

თუ მაკვალიფიცირებელი გარემოება სუბიექტური შემადგენლობის ან ბრალის ნიშანს წარმოადგენს, მაშინ მის მიმართ შეცდომა კვალიფიკაციისათვის ირელევანტურია. 1022

მაგალითად, ა.-ს უნდოდა შური ეძია მოსამართლეზე, რომელმაც მისი შვილის მიმართ დაადგინა გამამტყუნებელი განაჩენი. ა. შევიდა მოსამართლის სამუშაო ოთახში. იგი ფიზიკურად არ იცნობდა მოსამართლეს და არც იფიქრა, რომ მის სამუშაო ოთახში შეიძლებოდა სხვა ყოფილიყო. ა.-მ ესროლა ადამიანს, მისი წარმოდგენით მოსამართლეს, რომელიც სინამდვილეში მოსამართლის თანაშემწე აღმოჩნდა, რომელიც მის სამუშაო ოთახში იმყოფებოდა. ამის შედეგად თანაშემწე გარდაიცვალა. მოსამართლე კი, იმ დღეს ავადმყოფობის გამო სამსახურში საერთოდ არ გამოცხადებულა. მიუხედავად ამისა, ჩადენილი ქმედება მაინც დაკვალიფიცირდება დამამძიმებელი გარემოებით, კერძოდ, როგორც განზრახი მკვლელობა მოსამართლის სამსახურებრივ საქმიანობასთან დაკავშირებით (სსკ-ის 109-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „ვ“ ქვეპუნქტი).

ასევე, სისხლისსამართლებრივად ირელევანტურია და 1023 კვალიფიკაციაზე ზეგავლენას არ ახდენს ქმედების შემადგენლობის შემამსუბუქებელი გარემოების შესახებ შეცდომა. თუ პირი ახორციელებს განზრახი დანაშაულის ძირითად შემადგენლობას, მაგრამ ცდება ამავე დანაშაულის შემამსუბუქებელი გარემოების არსებობასთან დაკავშირებით, იგი დაისჯება ამ განზრახი დანაშაულის პრივილეგიური შემადგენლობის განხ-

¹ შეად. Г. И. Борзенков წიგნში: В. М. Лебедев (რედ.): Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Научно практический комментарий, 2001, გვ. 239.

ორციელებისათვის. ეს საკითხი კანონით არ არის დარეგულირებული.

5. მიზნის აცდენა და გაუთვალისწინებელი ობიექტის ხელყოფა

1024 მაგალითად, ა.-მ ანგარების მოტივით, მოკვლის განზრახვით, ესროლა ბ.-ს. ტყვია შემთხვევით მოხვდა ც.-ს (შეცდომა, რომელიც გამოიხატა ობიექტის მიმართ მიზნის აცდენაში).

სხვა მაგალითის მიხედვით, ა.-ს შეუკვეთეს ბიზნესმენ ბ.-ს მოკლა. ა.-მ დაინახა ერთად მდგომი ბ. და ც. მას ც. ეგონა ბ., ესროლა ც.-ს და შემთხვევით ტყვია მოახვედრა და მოკლა ბ. მან მოკლა სწორედ ის პირი, ვისი მოკვლაც ჰქონდა შეკვეთილი და სასურველ შედეგს მიაღწია კიდეც (შეცდომა, რომელიც გამოიხატა ობიექტის მიმართ მიზნის აცდენაში).

სისხლის სამართალში განვითარდა ე.წ. „აცდენილი ისრის“ თეორია. იგი ცნობილია *aberratio ictus*-ის სახელით და წარმოადგენს მოქმედებას, რაც გამოიხატა მიზნის აცდენასა და გაუთვალისწინებელი ობიექტის ხელყოფაში. ეს არის შეცდომის ის შემთხვევა, როცა პირი გადაწყვეტს, ხელყოს მის მიერ ინდივიდუალურად იდენტიფიცირებული სამართლებრივი სიკეთე, მაგრამ ქმედება მიზანს აცდება (განზრახი დანაშაულის მცდელობა) და სხვა გაუთვალისწინებელ ობიექტს ხელყოფს (გაუფრთხილებელი დანაშაული), რომლის დაზიანება ან განადგურება მას არ განუზრახავს.

1025 *aberratio ictus*-ის შემთხვევა არ მიიჩნევა პიროვნებაში ან ობიექტში შეცდომის (*error in persona vel obiecto*) ერთ-ერთ სახედ. იგი არც მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში შეცდომის სახეს წარმოადგენს. ქართულ სისხლის სამართალში აღიარებულია ასეთ შემთხვევაში ორმაგი კვალიფიკაცია, კერძოდ, თუ ვინმეს გადაწყვეტილი ჰქონდა განსაზღვრული პირის მოკვლა, მაგრამ მის მიერ გამოყენებული იარაღი ან საშუალება ამ პირს ასცდა და სხვა ადამიანს მოუსპო სიცოცხლე, პირის ქმედება კვალიფიცირდება დანაშაულის იდეალური ერთობლიობის წესით — ერთი პირის

§ 13. სისხლისსამართლებრივი შეცდომის მოძღვრება

განზრახ მკვლელობის მცდელობა და მეორე პირის სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპობა¹. მაშასადამე, გაბატონებული შეხედულებით, *aberratio ictus*-ის შემთხვევაში გვექნება ორმაგი კვალიფიკაცია, მაგალითად, განზრახი მკვლელობის მცდელობა და სიცოცხლის მოსპობა გაუფრთხილებლობით, ხოლო იმ შემთხვევაში, როცა პირი იმ ობიექტის მიმართ, რომელსაც დაუმიზნა, მოქმედებდა პირდაპირი განზრახვით, ხოლო მეორე ობიექტის მიმართ, რომელიც რეალურად იქნა ხელყოფილი — ევენტუალური განზრახვით, ჩადენილი ქმედება დაკვალიფიცირდება დამთავრებულ განზრახ მკვლელობად.

ქართული კანონმდებლობის მიხედვით, მკვლელობის დროს, როცა პირი ერთი ადამიანის მიმართ, რომელსაც ტყვია აცდა, მოქმედებდა პირდაპირი განზრახვით, ხოლო მეორის მიმართ, რომელიც მოკვდა ევენტუალური განზრახვით, თუ იგი უშვებდა ერთდროულად ორივე ადამიანის სიცოცხლის შესაძლებლობას, გვექნება ორი ან მეტი პირის განზრახი მკვლელობის მცდელობა (სსკ-ის მე-19, 109-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტი), რადგან ამ მაკვალიფიცირებელი ნიშნის არსებობისათვის საკმარისია ევენტუალური განზრახვის არსებობა.² ასეთი ორმაგი განზრახვის შემთხვევაში, თუ პირი ფიქრობდა, რომ მათგან მხოლოდ ერთ-ერთი ადამიანი მოკვდებოდა ან შეიძლებოდა მომკვდარიყო, მაშინ გვექნება მხოლოდ ერთი დამთავრებული განზრახი მკვლელობის კვალიფიკაცია და იმავდროულად მცდელობის კვალიფიკაციის გაკეთება იქნებოდა სამართლებრივად არასწორი.

მაშასადამე, *aberratio ictus*-ის ნორმალურ შემთხვევებში პასუხისმგებლობა უნდა დადგეს ე.წ. სამართლებრივ სიკეთეთა კონკრეტიზაციის თეორიის მიხედვით.³ არ არის სწორი შეცდომის

1 იხ. თინათინ წერეთლის შეხედულება წიგნში: ვ. მაყაშვილი, მ. მაჭავარიანი, თ. წერეთელი, თ. შაველიძე: დანაშაული პიროვნების წინააღმდეგ (სამეცნიერო-პრაქტიკული კომენტარი), 1980, გვ. 13.

2 ე.წ. იდეალური კონკურენციის „განმარტების ფუნქციის“ მიხედვით, ასეთ შემთხვევაში შესაძლებელია, დამატებითი კვალიფიკაცია სსკ-ის 108-ე მუხლითაც.

3 იხ.: J. Bauman, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა,

თავი 6. შეცდომა სისხლის სამართალში

ამ სახის პიროვნებაში შეცდომასთან (ობიექტში შეცდომასთან) გათანაბრება და პასუხისმგებლობის საკითხის ე.წ. სამართლებრივ სიკეთეთა თანაბარდირებულების თეორიით გადაწყვეტა, რომელიც შეცდომას სისხლის სამართლებრივად ირელევანტურად მიიჩნევს. ასევე არ შეიძლება დაეთანხმო ასეთ შემთხვევაში ე.წ. მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში შეცდომის წესების გამოყენებას.

მაგალითად, ა.-მ ესროლა ბ.-ს. ტყვია, რომელიც შემთხვევით მოხვდა მის გვერდით მდგომ ც.-ს. ბ.-ს მიმართ იქნება განზრახი მკვლელობის მცდელობა, ხოლო ც.-ს მიმართ – სიცოცხლის მოსპობა გაუფრთხილებლობით.

ანალოგიურ კვალიფიკაციასთან გვაქვს საქმე შემდეგ შემთხვევაში: ჩანტლაძეს შურისძიების გრძნობა ამოძრავებდა თავისი ყოფილი თანაკურსელის ლელაძის მიმართ, რომელმაც იგი სტუდენტობის წლებში მოატყუა, შეჰპირდა ცოლად წაყვანას და დაამყარა მასთან ნებაყოფლობითი სქესობრივი კავშირი. ჩანტლაძემ ფული გადაუხადა ნიორაძეს ლელაძის მკვლელობისათვის. იგი თავს დაესხა ლელაძეს მოკვლის განზრახვით, ესროლა, მაგრამ ვერ მოუსპო სიცოცხლე, რადგან მიზანს აცდენილი ტყვია ლელაძის მძღოლს მოხვდა და გარდაიცვალა. ნიორაძის ქმედების სამართლებრივი შეფასება მოხდება *aberratio ictus*-ის წესებით.

1027 ზოგჯერ შეიძლება დაზიანებული და გადარჩენილი სამართლებრივი სიკეთე იყოს სხვადასხვა სამართლებრივი ღირებულების მატარებელი.

მაგალითად, აბაზაძეს თავის ცოლის ძმასთან ჰქონდა გაუთავებელი ჩხუბი. იმ მიზნით, რომ ნათესავებს შორის უბედური შემთხვევა არ დატრიალებულიყო, ცოლმა ქმრის პისტოლეტიდან ამოიღო ტყვიები, რის შესახებაც ქმარმა არაფერი იცოდა, მაგრამ იცოდა ცოლის ძმამ. ჩხუბის დროს გაბრაზებულმა აბაზაძემ რევოლვერი შუბლზე დაადო ცოლის ძმას და მოკვლის განზრახვით გამოსწია პისტოლეტის სასხლეტი. სიბნელეში ცოლისძმამ,

2003, გვ. 501-502; II. II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 313-314; C. J. M. Safferling, Vorsatz und Schuld, 2008, გვ. 164. სასამართლო პრაქტიკაზე იხ. BGHSt 34, გვ. 53; NStZ 2009, გვ. 210.

თავის მხრივ, მოკვლის განზრახვით ლითონის ჯოხი მოუქნია აბაზაძეს და შემთხვევით ძლიერად ჩაარტყა თავის დას თავში, რომელიც მოულოდნელად წინ აეფარა ქმარს და მიაყენა ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანება.

ამ შემთხვევაში ცოლის ძმის პასუხისმგებლობის საკითხი გადაწყდება ე.წ. კონკრეტიზაციის თეორიით, კერძოდ, როგორც განზრახ მკვლელობის მცდელობა და ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანება გაუფრთხილებლობით.

არსებობს ისეთი შემთხვევები, რომლებიც განსხვავდება *aberratio ictus*-ის ნორმალური შემთხვევისაგან იმით, რომ ადგილი აქვს სხვადასხვა სახის შეცდომათა კომბინაციას, მაგრამ საბოლოო ჯამში პირის მიერ დასახული მიზანი შეცდომით მაინც დგება.

მაგალითად, ნ., რომელსაც უნდოდა შური ეძია მეზობელზე, შევიდა მის ეზოში. მან სიბნელეში ფანჯრის მიღმა მდგომი ადამიანის ფიგურა დაინახა. ვინაიდან მეზობელი მარტო ცხოვრობდა, ეგონა, რომ სახლში მარტო იქნებოდა. ნ.-მ ესროლა ადამიანის სილუეტს, მისი წარმოდგენით მეზობელს, რომელიც სინამდვილეში მისი მეგობარი ქალი აღმოჩნდა, მოკვლის განზრახვით, რომელსაც შემთხვევით აცდა ტყვია და მოხვდა მეზობელს, რომელიც შემთხვევით ამ დროს გამოვიდა სამზარეულოდან. ამის შედეგად მეზობელი ადგილზევე გარდაიცვალა.

ამ კაზუსში, ერთი მხრივ, გვაქვს შეცდომა პიროვნებაში, რადგან პირს სიბნელეში მეზობელი მის მეგობარ ქალში შეეშალა, ხოლო, მეორე მხრივ, მიზნის აცდენასთან გვაქვს საქმე, რადგან ტყვია აცდა იმას, ვიზედაც დამიზნებული იყო იგი. პრობლემა წარმოიშობა იმის გამო, რომ თავდაპირველ მიზანს — მეზობლის მოკვლას პირმა შემთხვევით მაინც მიაღწია. სწორედ ამ მომენტის გამო, თითქოს შეიძლება ჩაითვალოს, რომ პასუხისმგებლობა უნდა დადგეს ე.წ. თანაბარღირებულების თეორიით და ეს შემთხვევა უნდა დაკვალიფიცირდეს, როგორც დამთავრებული განზრახი მკვლელობა¹, რაც არ იქნებოდა სწორი. პირის დასჯა უნდა მოხდეს

1028

¹ ასეთ პოზიციას ავითარებს, მაგალითად, I. Puppe: Zur Revision der Lehre vom „konkreten“ Vorsatz und der Beachtlichkeit der aberratio ictus, GA 1981, გვ. 8. იგი ასეთ ვითარებას განიხილავს პიროვნებაში (ობიექტში) შეცდო-

თავი 6. შეცდომა სისხლის სამართალში

ე.წ. კონკრეტიზაციის თეორიით, როგორც ნორმალური *aberratio ictus*-ის შემთხვევებში, მაშასადამე, როგორც დამთავრებული განზრახი მკვლელობის მცდელობა სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპობასთან კომბინაციაში. ამ პოზიციას, რომელსაც არ შეიძლება არ დაეთანხმო, ჰყავს არაერთი მხარდამჭერი¹.

ანალოგიურ მაგალითში, ა.-ს შეუკვეთეს ბ.-ს მოკვლა, რისთვისაც გადაუხადეს გარკვეული საფასური. ა.-მ დაინახა მანქანიდან გადმოსული და ერთად მდგომი ბ. და ც. მას ც. ეგონა ბ., ესროლა ც.-ს, მაგრამ სრულიად შემთხვევით ტყვია მოახვედრა ბ.-ს, რომელიც ამის შედეგად გარდაიცვალა. ამ შემთხვევაშიც გვექნება ც.-ს მიმართ განზრახ მკვლელობის მცდელობა ანგარებით, ხოლო ბ.-ს მიმართ - სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპობა, მიუხედავად იმისა, რომ სწორედ მისი მოკვლა ჰქონდა დავალებული და მიაღწია კიდეც სასურველ შედეგს, რისთვისაც თანხაც გადაუხადეს.

1029

ზოგჯერ ძნელია იმის დადგენა, ესა თუ ის ქმედება წარმოადგენს შეცდომას პიროვნებაში თუ *aberratio ictus*-ის შემთხვევას. აღნიშნული საკითხის სწორად გადაწყვეტას ზოგჯერ გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს პირის დასჯადობისათვის.

მაგალითად, ა.-მ მაცივარში ჩადგა მოწამლული წვენი, რათა დაეღია და მომკვდარიყო ღირეპტორი. წვენი ა.-სგან მოულოდნელად, შემთხვევით დალია დამლაგებელმა ქალმა, რომელიც მოიწამლა და მოკვდა.

თუ ამ შემთხვევას მივიჩნევთ პიროვნებაში შეცდომად, მაშინ ა.-ს მოქმედება შეფასდება, როგორც დამთავრებული განზრახი მკვლელობა, ხოლო *aberratio ictus*-ის მიხედვით განზრახ მკვლელობის მცდელობად, სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპობასთან ერთობლიობაში.

მის ერთ-ერთ შემთხვევად, რომელიც დამთავრებულ განზრახ მკვლელობად კვალიფიცირდება.

1 იხ., მაგალითად, J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 502; J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 96; B. Heinrich: Strafrecht – AT II, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 121.

სხვა მაგალითში, პაპიძემ და ნიორაძემ ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად, შურისძიების გრძნობით, მოკვლის განზრახვით პოლიციის უფროსს, მის მიერ შესრულებული კანონიერი სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულებით განაწყენებულებმა, სასმელში ჩაუსხეს საწამლავი. ამასთან, მათ არ იცოდნენ ერთმანეთის განზრახვის შესახებ. თითოეულს ეგონა, რომ მის მიერ ჩადენილი ქმედება სავსებით საკმარისი იყო დანაშაულებრივი შედეგის გამოსაწვევად, მაგრამ ცდებოდნენ, თუმცა ერთობლიობაში მათ მიერ ცალ-ცალკე ჩაყრილი საწამლავი საკმარისი აღმოჩნდა სასიკვდილო შედეგის დასადგომად, რომელიც შემთხვევით ღალია პოლიციის უფროსის მდივანმა და მოკვდა.

სახეზე გვაქვს ე.წ. კუმულაციური მიზეზობრიობა შეცდომის პრობლემასთან ერთობლიობაში. თუ აღნიშნულ შემთხვევას ჩავთვლით შეცდომად პიროვნებაში¹, მაშინ ორივე პირი დაისჯება მდივნის განზრახ მკვლელობის მცდელობისათვის. საწინააღმდეგო პოზიციის დროს, თუ მას ჩავთვლით *aberratio ictus*-ის შემთხვევად², მაშინ გვექნება პოლიციის უფროსის განზრახ მკვლელობის მცდელობა, ხოლო მდივნის მიმართ გაუფრთხილებლობით დამდგარი სასიკვდილო შედეგის ვერც ერთი პირისთვის ობიექტურად შერაცხვა ვერ მოხდება, ვინაიდან იგი გამოწვეულია კუმულაციური მიზეზობრიობის შედეგად, რომელიც, მიზეზობრივი კავშირის არსებობის მიუხედავად, შედეგის ობიექტურ შერაცხვას გამოორიცხავს.

სხვა მაგალითის მიხედვით, ექიმმა კონკრეტული პაციენტისათვის სიცოცხლის მოსპობის განზრახვით მისცა თავის ასისტენტს შპრიცი საწამლავით. შეცდომით ასისტენტმა ნემსი გაუკეთა სხვა

1 ანალოგიურ შემთხვევაში ასეთი პოზიცია აქვთ გიუნთერ იაკობსს: იხ. G. Jakobs: *Strafrecht, Allgemeiner Teil*, მე-2 გამოცემა, 1993, გვ. 303-304; ქრისტიან კიულს: იხ. K. Kühl: *Strafrecht, Allgemeiner Teil*, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 394-395.

2 ანალოგიურ შემთხვევაში ასეთი პოზიციაა განვითარებული ჰანს-ჰაინრიხ იეშეკსა და თომას ვაიგენდის სახელმძღვანელოში, ასევე ბერნდ ჰაინრიხთან. იხ.: II.-II. Jescheck, T. Weigend: *Lehrbuch des Strafrechts, AT*, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 313-314; B. Heinrich: *Strafrecht - AT II*, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 121-122.

თავი 6. შეცდომა სისხლის სამართალში

პაციენტს, რომელიც ამის შედეგად გარდაიცვალა. როგორ უნდა გადაწყდეს ექიმის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი?

aberratio ictus-ის მიხედვით, ექიმი დაისჯებოდა ერთი პაციენტის განზრახ მკვლელობის მცდელობისა და მეორის სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპობისათვის. უფრო სწორი იქნება დასჯადობის საკითხის გადაწყვეტა პიროვნებაში შეცდომის წესებით, რომლის თანახმად, ექიმი იქნება განზრახი მკვლელობის შუალობითი ამსრულებელი.

1032 ლიტერატურაში მოყვანილია ერთ-ერთი მაგალითი, რომელიც მიჩნეულია, როგორც *aberratio ictus*-ის შემთხვევა.¹

ა.-მ გადაწყვიტა ბ.-ს მოკვლა. მან ამ მიზნით ავტომანქანის ქვეშ, რომელიც ბ.-ს სახლის წინ იდგა, დაამონტაჟა ავტობომბი. მას შეეშალა ავტომანქანა, რის გამოც იმავე საღამოს აფეთქების შედეგად რ.-ს სიკვდილი დადგა.

არ არის დასაბუთებული ბერნდ ჰაინრიხის პოზიცია, თითქოს ამ შემთხვევაში ადგილი ჰქონდეს მიზნის აცდენას *aberratio ictus*-ის სახით. ამ შემთხვევაში, უფრო მისაღებია იმ ავტორთა პოზიცია (მაგალითად, კლაუს როქსინი), რომლებიც ასეთ შემთხვევას პიროვნებაში შეცდომად მიიჩნევენ².

1 იხ. B. Heinrich(2010), იქვე.

2 იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 532.

III. ბრალის ეტაპზე დასაბამენი

შეცდომის სახეები

1. პირდაპირი და არაპირდაპირი

შეცდომა აკრძალვაში

ტერმინი „აკრძალვაში შეცდომა“¹ გერმანულ სისხლის სამართალში პირველად გამოიყენა დონამ. იგი განსხვავდება „ქმედების შემადგენლობის შეცდომისგან“². ამ ორი ცნების შესატყვისად მანამდე გამოიყენებოდა არა მათი იდენტური ტერმინები: „სამართლებრივი შეცდომა“ (*error iuris*) და „ფაქტობრივი შეცდომა“ (*error facti*).³

1033

ველცელის მიხედვით, სიტყვა „აკრძალვაში შეცდომა“ ტერმინოლოგიურად იწვევს გარკვეულ გაუგებრობას, თითქოს იგი სიტყვა-სიტყვითი გაგებით მხოლოდ აკრძალვაში, კერძოდ, მოქმედების ზოგადი წესების შესახებ დაშვებულ შეცდომებს ეხებოდეს. სინამდვილეში კი, „აკრძალვაში შეცდომა“ წარმოადგენს ქმედების მართლწინააღმდეგობის შესახებ შეცდომის შემოკლებულ აღნიშვნას. იგი გულისხმობს პირის იმ შეგნების არარსებობას, რომ მის მიერ ჩადენილი ქმედება მართლსაწინააღმდეგოა.⁴

1034

სხვა ავტორებისგან განსხვავებით, ველცელს აკრძალვაში შეცდომა ესმის არა ვიწროდ გაგებულ სამართლებრივი ნორმის არცოდნად, არამედ ფართოდ გაიზიდავს მას. კერძოდ, მისი თვალსაზრისით, ასეთი შეცდომის ერთ-ერთ სახეს წარმოადგენს შეცდომა მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებებთან დაკავშირებით. ამასთან, სულ ერთია, პირი შეცდომას უშვებს სამართლის მიერ აღიარებული ერთ-ერთი გარემოების ობიექტურ წინაპირობებთან ან სამართლებრივ ფარგლებთან დაკავშირებით

1035

1 გერმანულად: *Verbotsirrtum*.

2 გერმანულად: *Tatbestandsirrtum*.

3 ამის შესახებ იხ. H. Welzel: Das neue Bild des Strafrechtssystems, მე-4 გამოცემა, 1961, გვ. 69.

4 შეად. H. Welzel (1961), იქვე, გვ. 69.

თავი 6. შეცდომა სისხლის სამართალში

თუ შეცდომით ისეთ გარემოებას თვლის მართლწინააღმდეგობის გამოძირიცხველად, რომელიც სამართლის მიერ არ არის ასეთად აღიარებული. მისი აზრით, ყველა ამ შემთხვევაში პირი შეცდომას უშვებს მის მიერ განხორციელებული განზრახი ქმედების მართლწინააღმდეგობასთან დაკავშირებით.¹

მაგალითად, ვინც სხვას ჯანმრთელობის დაზიანებას მიაყენებს, რადგან შეცდომით ფიქრობს, რომ თავს დაესხა (მოჩვენებითი აუცილებელი მოგერიება) ან ვინც ფიქრობს, რომ დაკავების მიზნით უფლება აქვს, პირს მიაყენოს სხეულებრივი დაზიანებები (შეცდომა დაკავების უფლების საზღვრების შესახებ), ან მიაჩნია, სიტყვიერი შეურაცხყოფის მიმყენებელს შეუძლია თავისუფლება აღუკვეთოს იმით, რომ რამდენიმე საათი სარდაფში დაამწყვდიოს (სამართლის მიერ არაღიარებული მართლწინააღმდეგობის გამოძირიცხველი გარემოების პირის მიერ შეცდომით მართლზომიერად მიჩნევა), ყველა ამ შემთხვევებში ჩადის ჯანმრთელობის განზრახ დაზიანებას ან თავისუფლების უკანონოდ აღკვეთას იმის შეგნებით, რომ ასეთი მოქმედება გამართლებულია. ყველა ამ შემთხვევაში, *ველცელი* მიიჩნევს, რომ პირი მოქმედებს არა ქმედების შემაღენლობის არცოდნით, არამედ აკრძალვაში შეცდომით.

1036 აქედან გამომდინარე, მართლწინააღმდეგობის გამოძირიცხველ გარემოებებთან დაკავშირებული ყველა შემთხვევა *ველცელის* ბრალის თეორიის მიხედვით, ერთნაირად წარმოადგენს აკრძალვაში შეცდომას: შეცდომის თავიდან აცილების შესაძლებლობის არარსებობა ყველა ამ შემთხვევაში გამორიცხავს ბრალს, ხოლო აცილების შესაძლებლობა ამცირებს განზრახი დანაშაულის ბრალის ხარისხს.

1037 გერმანული სამართლის ასეთი მიდგომისგან განსხვავებით, ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, უმართლობის (მართლწინააღმდეგობის) შეგნების არარსებობის ყველა ასეთი შემთხვევა, მისი აცილების შესაძლებლობის შემთხვევაში, ბრალის ეტაჰზე არა უბრალოდ ამცირებს ბრალის ხარისხს, არამედ გამორიცხავს განზრახვას და შესაძლებელს ხდის გაუფრთხილებლობისთვის პასუხისმგებლობას (სსკ-ის 36-ე მუხლი).

¹ შეად. H. Welzel (1961), იქვე, გვ. 70-71.

§ 13. სისხლის სამართლებრივი შეცდომის მოძღვრება

ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, აკრძალვაში შეცდომა, ისევე როგორც მართლწინააღმდეგობის გამოძრიცხველ გარემოებებზე შეცდომა, არ წარმოადგენს განზრახვის გამოძრიცხველ ქმედების შემადგენლობის შეცდომას, მაგრამ იგი სამართლებრივი შედეგის თვალსაზრისით იგივე ეფექტის გამომწვევია.

ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, აკრძალვაში შეცდომა წარმოადგენს მართლწინააღმდეგობის შეგნების პრობლემას ვიწრო გაგებით. სსკ-ის 36-ე მუხლის მიხედვით, სამართლებრივი შეცდომა ნიშნავს იმას, რომ პირმა ჩაიღინა მართლსაწინააღმდეგო ქმედება, მაგრამ მას არ ჰქონდა უმართლობის (მართლწინააღმდეგობის) შეგნება (ვიწრო გაგებით), ანუ დაუშვა აკრძალვაში შეცდომა. მართლწინააღმდეგობის შეგნების არარსებობა, გარკვეული პირობების არსებობისას, ბრალის გამოძრიცხველი გარემოება შეიძლება იყოს.¹

შერეული უმოქმედობით ჩადენილ დელიქტებში სამართლებრივი გარანტიის მდგომარეობაში ყოფნის არცოდნა არის ქმედების შემადგენლობის შეცდომა, ხოლო სამართლებრივი გარანტიის მოვალეობის არცოდნა აკრძალვაში შეცდომა. ასევე წმინდა უმოქმედობის დროს დანაშაულის შეტყობინების მოვალეობის (სსკ-ის 376-ე მუხლი) ან დახმარების სოლიდარული მოვალეობის (სსკ-ის 129-ე მუხლი) არცოდნა წარმოადგენს აკრძალვაში შეცდომას. ასევე გაუფრთხილებლობით დელიქტებში წინდახედულობის ნორმის არცოდნა წარმოადგენს აკრძალვაში შეცდომას.

ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის ნორმები იყოფა ორ ნაწილად: კლასიკურ და დამატებით (ბლანკეტურ) ნორმებად. პირველი მათგანი წარმოადგენს ისეთ კლასიკურ დელიქტებს, როგორიცაა: მკვლელობა, ქურდობა, ყაჩაღობა და ა.შ., რომელთა ჩადენა იმავდროულად კულტურის ნორმებს ეწინააღმდეგება. ნორმათა მეორე ჯგუფი კი, აერთიანებს ყველა იმ დანაშაულის შემადგენლობას, რომელსაც ბლანკეტური შინაარსი აქვს. ამ შემადგენლობებთან მიმართებაში ხშირად საჭიროა სპეციალური ცოდნა-

1 იხ.: C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 932; J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT I, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 156-157. სასამართლო პრაქტიკაზე: BGHSt 2, გვ. 197.

განათლება, რომ ნორმის ადრესატი ნორმის შინაარსში ჩაწვედეს. ასეთი ნორმების დარღვევით იმავდროულად არ ირღვევა კულტურის ნორმები. აკრძალვაში შეცდომა ნორმათა სწორედ ამ მეორე ჯგუფთან მიმართებაში არის სამართლებრივი მნიშვნელობის მქონე, ხოლო კლასიკურ დელიქტებთან მიმართებაში ირელევანტურია. ბლანკეტური ნორმების არცოდნა შეიძლება იყოს აკრძალვაში შეცდომა, მაშინ როდესაც ბლანკეტურ ნორმაში მოცემული ფაქტობრივი გარემოებების არცოდნა ქმედების შემადგენლობის შეცდომაა.

1042 კლასიკური დელიქტების ჩადენისას იგულისხმება, რომ პირს ყოველთვის აქვს შეგნებული ასეთ ქმედებათა მართლწინააღმდეგობა, ე.ი. საჭიროა არა აქტიური, არამედ საკმარისია ე.წ. მართლწინააღმდეგობის პოტენციური შეგნება.

1043 თუ პირმა არ იცის, რომ მისი ქმედება აკრძალულია, ე.ი. არა აქვს მართლწინააღმდეგობის შეგნება, არ დაისჯება მხოლოდ მაშინ, როცა შეცდომა მისატყვებელია. შეცდომა მისატყვებელია მაშინ, თუ პირმა არ იცოდა და არც შეიძლებოდა სცოდნოდა, რომ სჩადიოდა მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას. თუ შეცდომა არ არის მისატყვებელი, პირი დაისჯება გაუფრთხილებლობისათვის, თუ მის მიერ ჩადენილი ქმედების გაუფრთხილებლობით ჩადენა დასჯადია.

1044 სსკ-ის 36-ე მუხლი ეხება მხოლოდ სამართლებრივ (იურიდიულ) შეცდომას და არა ფაქტობრივ შეცდომას. ფაქტობრივი შეცდომის საკითხები განიხილება ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე სსკ-ის მე-9 („განზრახვი დანაშაული“) და მე-10 („გაუფრთხილებლობითი დანაშაული“) მუხლების ფარგლებში.

1045 ბრალის ეტაპზე მნიშვნელოვანი, სსკ-ის 36-ე მუხლით გათვალისწინებული სამართლებრივი (იურიდიული) შეცდომის მაგალითია:

ა.-მ დაარღვია ბლანკეტურ ნორმაში მოცემული ქცევის წესი, რისთვისაც დაწესებულია სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, თავი კი იმით იმართლა, რომ არ იცოდა ბლანკეტური ნორმის შინაარსი. ეს შეცდომა შეიძლება მისატყვებელი იყოს, ვინაიდან პირს შეიძლება არ სცოდნოდა საგალუტო ოპერაციის წესები, შრომის დაცვის წესები, სამუშაოს წარმოების უსაფრთხოების წესები და ა.შ.

სწორედ მისატყვებელი შეცდომაა ბრალის გამომრიცხველი გარემოება, თუ კონკრეტულ შემთხვევაში პირს არ ჰქონდა და არც შეიძლებოდა ჰქონოდა მართლწინააღმდეგობის შეგნება.

ბრალის პრინციპზე აგებული სისხლის სამართალი ბრმად არ აწესებს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას პრინციპით: „კანონის არცოდნა არ ათავისუფლებს პირს პასუხისმგებლობისაგან“, არამედ სასჯელის დაკისრების დროს მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ბრალად შერაცხვის ერთ-ერთ ძირითად მომენტად უმართლობის (მართლწინააღმდეგობის) შეგნების არსებობის დადგენას მიიჩნევს.

ნარკოტიკულ საშუალებასა და ფსიქოტროპულ ნივთიერებასთან მიმართებაში ზოგჯერ მნიშვნელობა აქვს მართლწინააღმდეგობის შეგნების არსებობის დადგენას, წინააღმდეგ შემთხვევაში ნარკოტიკული დანაშაულისათვის ბრალის დადგენა შეუძლებელია, რაც გამორიცხავს ამ დანაშაულის არსებობას.

მაგალითი ქართული სასამართლო პრაქტიკიდან: ა., რომელიც საზღვარგარეთ ცხოვრობდა რამდენიმე წლის განმავლობაში, დააკავეს თბილისის აეროპორტში, ვინაიდან მას ჩანთაში აღმოაჩნდა ფსიქოტროპული ნივთიერება, რომელიც საზღვარგარეთ შეიძინა ლეგალურად და არ იცოდა, რომ საქართველოს კანონმდებლობით ამ ნივთიერების შეძენა, შენახვა, გადაზიდვა, შემოტანა და ა.შ. დანაშაულს წარმოადგენდა. ასეთ შემთხვევაში, ვინაიდან პირს არა აქვს მართლწინააღმდეგობის შეგნება, იგი არ უნდა დაისაჯოს ნარკოტიკული დანაშაულისათვის. მტკიცების ტვირთი გადადის ბრალდების მხარეზე, ხოლო ბრალდებულის მიმართ მოქმედებს ყველა ეჭვის მის სასარგებლოდ გადაწყვეტის (*in dubio pro reo*) პრინციპი. ამიტომ იგი უნდა გაათავისუფლდეს პასუხისმგებლობისგან ბრალის არარსებობის გამო (სსკ-ის 36-ე მუხლი). ფსიქოტროპული ნივთიერებებისგან განსხვავებით, ნარკოტიკული საშუალებების, მაგალითად, ჰეროინის ან კოკაინის მიმართ, პირი, როგორც წესი, ვერ მოახდენს აკრძალვაში შეცდომაზე მითითებას, რადგან ამ შემთხვევაში საკმარისია ე.წ. მართლწინააღმდეგობის პოტენციური შეგნების არსებობა.

არსებობს აკრძალვაში შეცდომის ორი სახე:

(1) აკრძალვაში პირდაპირი შეცდომა და

(2) აკრძალვაში არაპირდაპირი შეცდომა, ანუ ნებართვაში შეცდომა.

ზემოთ მოყვანილი კაზუსი წარმოადგენს აკრძალვაში პირდაპირი შეცდომის მაგალითს. ეს ის შემთხვევაა, როცა პირი ფიქრობს, რომ არ არსებობს ისეთი ნორმა, რომელიც მის ქმედებას კრძალავს. მაშასადამე, არა აქვს იმის შეგნება, რომ ჩადის უპართლობას.

1049

აკრძალვაში არაპირდაპირი შეცდომის დროს პირმა იცის, რომ თავისი ქმედებით ახორციელებს სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის ქმედების ამა თუ იმ შემადგენლობას, მაგრამ შეცდომით ფიქრობს, რომ მისი ეს ქმედება მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ამა თუ იმ გარემოებით არის გამართლებული.¹

მაგალითად, პირს ჰგონია, რომ მსხვერპლის თხოვნით აქტიური ევთანაზიის ფორმით მისი სიცოცხლის მოსპობა არის მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოება, სინამდვილეში კი, წარმოადგენს მკვლელობის პრივილეგიური შემადგენლობით პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ გარემოებას (სსკ-ის 110-ე მუხლი). ასეთ შემთხვევაში არ გამოირიცხება ქმედების მართლწინააღმდეგობა, მაგრამ სახეზეა ნებართვაში შეცდომა, რომელიც წარმოადგენს აკრძალვაში არაპირდაპირ შეცდომას. ამ შემთხვევაში, როცა შეცდომა მისატყვებელი არ არის, სსკ-ის 36-ე მუხლის გამოყენებით, პასუხისმგებლობა შეიძლება დადგეს მხოლოდ სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპობისათვის (სსკ-ის 116-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი). მხოლოდ ექსტრემალურ სიტუაციაში, როცა შეცდომა მისატყვებელია, შეიძლება გამოირიცხოს ბრალი.²

1050

აკრძალვაში როგორც პირდაპირი, ასევე არაპირდაპირი შეცდომის დროს გამოიყენება სსკ-ის 36-ე მუხლით დადგენილი წესი.

¹ შუალ.: F. Haft: Strafrecht, AT, მე-9 გამოცემა, 2004, გვ. 259; B. Heinrich: Strafrecht - AT II, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 138.

² ანალოგიურ შემთხვევაზე გერმანული სისხლის სამართლის მიხედვით იხ. F. Haft: Strafrecht, Fallrepetitorium zum Allgemeinen und Besonderen Teil, მე-5 გამოცემა, 2004, გვ. 124.

2. აკრძალვაში შეცდომის

აცილებების შესაძლებლობა

ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, აკრძალვაში შეცდომა გამოირიცხავს ბრალს, როცა იგი მისატყვევებელია. მისატყვევებელია თავიდან აუცილებადი შეცდომა (სსკ-ის 36-ე მუხლი). თავიდან აცილებადი შეცდომა კი, არ არის მისატყვევებელი და პასუხისმგებლობა შეიძლება დადგეს გაუფრთხილებლობისთვის, თუ ამ ქმედების გაუფრთხილებლობით ჩადენა დასჯადია.

1051

არსებითად აკრძალვაში შეცდომის შემთხვევაში წარმოიშობა გაუფრთხილებლობის ან ქმედების შემადგენლობის შეცდომის ინტელექტუალური მხარის შემოწმების ანალოგიური მდგომარეობა.

1052

გერმანული სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით (მე-17 პარაგრაფი), აკრძალვაში შეცდომის დროს პირის „წინდახედულობის ვალდებულებას“ და „შეცდომის აცილების შესაძლებლობას“ წაეყენება უფრო მკაცრი მოთხოვნები. ამას შედეგად მოსდევს ის, რომ განზრახი დანაშაულის ბრალის დადგენისას უმართლობის (მართლწინააღმდეგობის) პოტენციური შეგნება საკმარისია, რის გამოც, აკრძალვაში შეცდომა ძალზე იშვიათად იწვევს ბრალის გამოირიცხვას. აკრძალვაში თავიდან აცილებადი შეცდომა კი, იწვევს არა განზრახვის გამოირიცხვას, არამედ მხოლოდ სასჯელის შემცირებას. ამასთან, პირს წაეყენება მოთხოვნა, გამოიჩინოს „კეთილსინდისიერი ძალისხმევა“, „დაძაბოს გონება“ და თუ იგი ამ დროს შეცდომას თავიდან მაინც ვერ აიცილებს, მხოლოდ მაშინ გამოირიცხება ბრალი. ამ საკითხთან დაკავშირებით სამეცნიერო ლიტერატურასა და სასამართლო პრაქტიკაში მითითებულია პირის ვალდებულება, რომ ფსიქიკაში მოახდინოს მთელი თავისი ინტელექტუალური ძალებისა და ზნეობრივ-ღირებულებითი წარმოდგენების მობილიზება (კონცენტრაცია), რათა ჩამოუყალიბდეს ამა თუ იმ „ქმედების მართლწინააღმდეგობაზე“

1 გერმანულ სისხლის სამართალში არსებობს ტერმინი: „Gewissensanspannung“. ამასთან დაკავშირებით იხ. Zaczek: Der verschuldete Verbotssirrtum, JuS 1990, გვ. 893.

თავი 6. შეცდომა სისხლის სამართალში

საკუთარი სწორი შეფასებითი წარმოდგენა. ამასთან, აკრძალვაში შეცდომის დროს პირს ასევე ეკისრება საკუთარი თავის სამართლებრივი ინფორმირების მოვალეობა.¹

1053

ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით (სსკ-ის 36-ე მუხლი), კლასიკურ დელიქტებში აკრძალვაში შეცდომა თითქმის არასდროს არ იწვევს განზრახვისა და ბრალის გამორიცხვას, მაშასადამე, საკმარისია მართლწინააღმდეგობის პოტენციური შეგნება. ე.წ. ბლანკეტურ დელიქტებში კი, იმისათვის, რომ პირი დაისაჯოს განზრახი დანაშაულისთვის, მას ყოველთვის უნდა ჰქონდეს მართლწინააღმდეგობის აქტიური შეგნება, ხოლო მართლწინააღმდეგობის პასიური შეგნების დროს პასუხისმგებლობა შეიძლება დადგეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა შეცდომა თავიდან აცილებადი იყო და სისხლის სამართლის კანონი ითვალისწინებს ამ ქმედების გაუფრთხილებლობით ჩადენის დასჯადობას.

1054

აკრძალვაში შეცდომის აცილების შესაძლებლობასთან დაკავშირებით ყურადღება უნდა გამახვილდეს კიდევ ერთ საკითხზე. კერძოდ, ამა თუ იმ სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკურმა რეჟიმმა ან იდეოლოგიამ შეიძლება მოახდინოს ადამიანთა, განსაკუთრებით, ჯარისკაცების ან სხვა სახელმწიფო მოხელეების იდეოლოგიზაცია („ინდოქტრინაცია“), რის გამოც მათ შეიძლება დაუშვან აკრძალვაში შეცდომა და ჩაიდინონ მართლსაწინააღმდეგო ქმედებები.² თანამედროვე გაბატონებული მიდგომით, „ადამიანის უფლებათა

1 შეად. J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 517; სასამართლო პრაქტიკაზე იხ: BGHSt 4, გვ. 5.

2 გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის უზენაესმა სასამართლომ 1962 წელს საბჭოთა აგენტის ბოვდან სტაშინსკის საქმეზე (Staschynski-Fall) მიუთითა საბჭოთა ხელისუფლების პირობებში ცხოვრების შედეგად პიროვნების შესაძლო „ინდოქტრინაციის“ შესახებ, რის გამოც მას არ შეიძლება მოეთხოვოს „დასავლური ცხოვრებისა და აზროვნების სტილით“ ქცევა. იხ. BGHSt 18, გვ. 87, 96. მოვციანებით, გერმანიის გაერთიანების შემდეგ, ეს მიდგომა შეიცვალა და ყველა ის მართლსაწინააღმდეგო მოქმედება, რომელიც „ადამიანის უფლებებს ხელყოფდა“, აკრძალვაში თავიდან აცილებად შეცდომად ჩაითვალა. შეად. W. Gropp: Naturrecht oder Rückwirkungsverbot? – Zur Strafbarkeit der Berliner „Mauerschützen“, wignSi: FS für Otto Triffterer zum 65. Geburtstag, 1996, გვ. 120.

§ 13. სისხლის სამართლებრივი შეცდომის მოძღვრება

ხელმოყოფი“ ყოველი ასეთი შეცდომა უმეტესად შეიძლება იყოს თავიდან აცილებადი, მიუტევებელი, რის გამოც არ გამოირიცხება ბრალი. ქართული სისხლის სამართლით (სსკ-ის 36-ე მუხლი), თუ ასეთი შეცდომა მისატევებელი არ არის, პირი არ დაისჯება განზრახვისათვის, მაგრამ შეიძლება დაისაჯოს გაუფრთხილებლობისთვის.¹ ამასთან, ასეთ შემთხვევაში, შესაძლებელია, ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, მართლწინააღმდეგობის პოტენციური შეგნება საკმარისად ჩაითვალოს, რათა პირს განზრახვი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობა დაეკისროს, თუ „დაამიანის უფლებათა ხელყოფა“ გამოიხატა ე.წ. დანაშაულის კლასიკური შემადგენლობის განხორციელებაში და არა ბლანკეტური ნორმის დარღვევაში, რომელიც სპეციალურ სამართლებრივ ცოდნას მოითხოვს.

აკრძალვაში მიუტევებელი შეცდომის შემთხვევებში შესაძლებელია ბრალის გამოირიცხვა საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის ან ბრალის გამომრიცხველი სხვა ანალოგიური გარემოების საფუძველზე (სსკ-ის 38-ე მუხლი).

1055

3. სუბსუმციაში შეცდომა

სუბსუმციის დროს შეცდომა – ეს არის კანონის ცოდნაში დაშვებული შეცდომა იმ პირობებში, როცა პირს სრულად აქვს შეცნობილი სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობის ყველა ობიექტური გარემოების შინაარსი. ქმედების შემადგენლობის განზრახვისთვის საკმარისია ობიექტური გარემოებების ფაქტობრივი შინაარსის ცოდნა, ხოლო სამართ-

1056

¹ გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის (მე-17 პარაგრაფი) განსხვავებული სამართლებრივი რეგულირების გამო, ანალოგიურ შემთხვევაში ყოფილი გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის მესაზღვრეთა მიერ ჩადენილი მკვლელობები გაერთიანებულ გერმანიაში ჩაითვადა აკრძალვაში თავიდან აცილებად შეცდომად, რის გამოც მათ მხოლოდ სასჯელი შეუმცირდათ. იხ. J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 518.

ლებრივი ცნებების (საკანონმდებლო დეფინიციების) შინაარსის შესახებ შეცდომა ხელშეუხებელს ტოვებს მას. ეს უკანასკნელი ცნობილია ე.წ. სუბსუმციაში შეცდომის სახელით და შეიძლება მხედველობაში იქნეს მიღებული მხოლოდ ბრალის ეტაპზე, როგორც სამართლებრივი შეცდომის ერთ-ერთი გამოვლინება (სსკ-ის 36-ე მუხლი).

მაგალითად, ძროხის ქურდობის დროს საკმარისია, რომ პირმა იცოდეს ამ შინაური ცხოველის თვისებები და მისი სხვისადმი კუთვნილება. არ არის სავალდებულო, რომ მას სამოქალაქო-სამართლებრივად ზუსტად შეეძლოს მისი მოძრავი ნივთებისადმი მიკუთვნება.

ასევე, მაგალითად, სამსახურებრივი სიყალბის დროს საკმარისია, რომ პირმა იცოდეს თავისი სამართლებრივი მდგომარეობა და არ არის სავალდებულო, რომ ზუსტად შეეძლოს მოხელის ან მასთან გათანაბრებული პირის საჯარო-სამართლებრივი სტატუსის განსაზღვრა.

1057 სუბსუმციის დროს კანონის ცოდნაში დაშვებული შეცდომის სამართლებრივი შედეგის განსაზღვრისას გათვალისწინებული უნდა იქნეს შემდეგი ორი მომენტი:

(1) თუ პირს არ ჰქონდა შეცნობილი მის მიერ ჩადენილი ქმედების სისხლისსამართლებრივი დასჯადობა, მაგრამ იცოდა ან შეეძლო სცოდნოდა ამ ქმედების მინიმუმ სამოქალაქო-სამართლებრივი დაუშვებლობა, მაშინ ასეთი შეცდომა სისხლისსამართლებრივად სრულიად ირელევანტურია და სისხლის სამართალში არ გამორიცხავს ბრალს.

1058 (2) თუ პირმა დაარღვია ისეთი ამკრძალავი ნორმა, რომელიც ქმედების შემადგენლობის რთულ ნორმატიულ (შეფასებით) ნიშნებს შეიცავს და ამის გამო შეგნებული არ ჰქონდა მის მიერ ჩადენილი ქმედების მართლწინააღმდეგობა, ასეთი შემთხვევა შეიძლება ჩაითვალოს აკრძალვაში ბრალის გამომრიცხველ საპატიებელ შეცდომად.¹

¹ სუბსუმციაში შეცდომის ამ ორ მომენტზე ყურადღებას ამახვილებს *ჰანს ველცელი*. იხ. *H. Welzel: Das neue Bild des Strafrechtssystems*, მე-4 გამოცემა, 1961, გვ. 75.

4. შეცდომა კანონის ნორმის

მოქმედების ძალის შესახებ

შეცდომა კანონის ნორმის იურიდიული ძალის შესახებ მიიჩნევა აკრძალვაში შეცდომის ერთ-ერთ სახედ. იგი ეხება საკითხს, რომელიც წარმოადგენს სამართლის ფილოსოფიის რთულ პრობლემას.¹ ეს ის შემთხვევაა, როცა პირი იცნობს კანონით დაწესებულ ამა თუ იმ აკრძალვას, მაგრამ მიიჩნევს მოქმედების ძალის არმქონედ, რადგან, მისი აზრით, ეწინააღმდეგება იერარქიულად უფრო მაღლა მდგომ სამართლის ნორმას, მაგალითად, სახელმწიფოს კონსტიტუციას ან ზეპოზიტიურ სამართლებრივ პრინციპს, მაგრამ ცდება. ამ შემთხვევაშიც მოქმედებს აკრძალვაში შეცდომის წესები. თუ შეცდომა საპატიებელია, მაშინ ქმედება არ არის დასჯადი, ხოლო თუ მიუტევებელია, მაშინ იგი შეიძლება დაისაჯოს.

სამართლის ნორმის მოქმედების ძალის შესახებ შეცდომა საპატიებელი შეიძლება იყოს, უპირველეს ყოვლისა, მაშინ, როცა პირი შეცდა იმის გამო, რომ ენდო ქვედა ინსტანციის სასამართლოს გადაწყვეტილებას, რომელმაც არასწორად უარყო ამა თუ იმ სამართლებრივი ნორმის ნამდვილობა და გამოაცხადა იგი იერარქიულად უფრო მაღლა მდგომ სამართლებრივ ნორმასთან შეუსაბამოდ. ასეთი შეცდომა შეიძლება მიჩნეულ იქნეს სამართლებრივ აკრძალვაში საპატიებელ შეცდომად.²

¹ შეად. H. Welzel (1961), იქვე, გვ. 72.

² ამ სამართლებრივად რთული პრობლემის შესახებ იხ. H. Welzel: Arten des Verbotsirrtums, JZ 1953, გვ. 266.

5. შეცდომა ნებაართვის ფაქტობრივ მხარეში.

მოჩვენებითი მოგერიება

1060

მაგალითად, ღამით ვარკეთილის დასახლების ერთ-ერთ უბანში ღამით ჩიგოგიძეს მიუახლოვდა ნილაბაფარებული ბიჭი, იარაღით ხელში, რომელიც სინამდვილეში მისი თანაკურსელი იყო და ჩიგოგიძის მხოლოდ შეშინება უნდოდა. ჩიგოგიძეს ეგონა, რომ იგი თავდამსხმელი იყო და მოგერიების მიზნით, გულმკერდის არეში დანის დარტყმით სიცოცხლე მოუსპო თავის თანაკურსელს, რომელიც თავდამსხმელი ეგონა. იგი არ ითვალისწინებდა და არც შეეძლო გაეთვალისწინებინა, რომ ეს პიროვნება მასზე რეალურ თავდასხმას არ ახორციელებდა და მხოლოდ მისი შეშინების მიზნით მოქმედებდა. შეფასდება თუ არა ჩიგოგიძის მოქმედება აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობაში ჩადენილ ქმედებად?

ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, განზრახვის ბრალი წარმოადგენს მართლწინააღმდეგობის შეგნების პრობლემას ფართო გაგებით. როგორც ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის ეტაპზე აღინიშნა, სისხლის სამართლის კოდექსის მე-9 მუხლის მიხედვით, განზრახვა არის სამკომპონენტური. ე.ი. განზრახვა არის:

(1) ფაქტობრივი გარემოებების ცოდნა;

(2) ნებელობა, გამოხატული შედეგის დადგომის სურვილში, გარდაუვალობის შეგნებასა ან შეგნებულად დაშვებაში;

(3) განზრახვის ბრალი — მართლწინააღმდეგობის შეგნება ფართო გაგებით (მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებების ფაქტობრივი მხარის ცოდნა).

ბრალის ეტაპზე სწორედ განზრახვის ეს მესამე კომპონენტია მნიშვნელოვანი.

1061

წიგნში წარმოდგენილი დანაშაულის სისტემის მიხედვით, განზრახვას, ისევე როგორც გაუფრთხილებლობას, აქვს ორმაგი ფუნქცია: ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე განზრახვა ღგინდება მხოლოდ პოზიტიურად, ანუ არაბოროტი განზრახვის სახით. ეს იმას ნიშნავს, რომ ღგინდება მხოლოდ ფაქტობრივი გარემოებებისადმი პირის დამოკიდებულება. ასეთი განზრახვა არსებობს აუცილებელი

მოგერიების დროსაც, ვინაიდან ამ დროს პირს აქვს ფაქტობრივი გარემოებების ცოდნა და თავდაცვის ან სხვისი გადაარჩენის მიზნით სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების ან განადგურების ნებელობა. ბრალის ეტაპზე კი, ბოროტი განზრახვის სახით დგინდება განზრახვის მესამე კომპონენტი, ანუ მართლწინააღმდეგობის შეგნება ფართო გაგებით. ეს იმას ნიშნავს, რომ ქმედების შემადგენლობის არაბოროტი განზრახვა ბრალის ეტაპზე მხოლოდ მაშინ იქცევა ე.წ. ბოროტ განზრახვად (*dolus malus*), როცა პიროვნებას სწორად აქვს შეგნებული, რომ ის არ მოქმედებს მართლწინააღმდეგობის გამოძრიცხველი ერთ-ერთი გარემოების ვითარებაში. თუ პირი შეცდომას უშვებს, მაგალითად, აუცილებელი მოგერიების ვითარებასთან დაკავშირებით და ჰგონია, რომ მასზე განხორციელებული თავდასხმა არის რეალური, სინამდვილეში კი, ასეთს აღვილი არა აქვს (ე.წ. მოჩვენებითი მოგერიება), ამ შემთხვევაში ბრალის ეტაპზე განზრახვის მესამე კომპონენტის გამოძრიცხვით გამოიძრიცხება ე.წ. ბოროტი განზრახვა (*dolus malus*) და სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი გადაწყდება ბრალის გამოძრიცხველი ე.წ. აკრძალვაში სამართლებრივი შეცდომის ანალოგიით, სსკ-ის 36-ე მუხლის საფუძველზე.

მაშასადამე, მართლწინააღმდეგობის შეგნება ფართო გაგებით, რომელიც გამომდინარეობს სსკ-ის მე-9 მუხლიდან და სსკ-ის 36-ე მუხლში მოცემული წმინდა სამართლებრივი შეცდომა (ე.წ. აკრძალვაში შეცდომა) ბრალის ორი დამოუკიდებელი პრობლემაა, რომლებიც მხოლოდ სამართლებრივი შედეგის თვალსაზრისით არის ერთმანეთის მსგავსი.

თუ მოჩვენებითი მოგერიების (ან სხვა ანალოგიური გარემოების) გამო, სსკ-ის მე-9 მუხლით მართლწინააღმდეგობის შეგნება არ არსებობს, ე. ი. პირს ჰგონია, რომ მისი ქმედება მართლწინააღმდეგობის განზრახვა გამოიძრიცხება. თუ ასეთ შემთხვევაში ქმედების მართლწინააღმდეგობის ცოდნის შესაძლებლობა არ არსებობს, ან ეს ქმედება მხოლოდ განზრახ ჩადენილი ისჯება, მაშინ არც გაუფრთხილებლობა გვექნება, ხოლო იმ შემთხვევაში, როცა ქმედების მართლწინააღმდეგობის ცოდნის შესაძლებლობა არსებობს, პირი შეიძლება დაისაჯოს მხოლოდ გაუფრთხილებლობისთვის, თუ ამ ქმედების გაუფრთხ-

1062

1063

თავი 6. შეცდომა სისხლის სამართალში

ილტვლობით ჩადენა სისხლის სამართლის კოდექსით დასჯადია.

1064 მოჩვენებითი მოგერიებისგან (ან მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი სხვა მოჩვენებითი გარემოებისგან) წმინდა სამართლებრივი შეცდომა (ე.წ. აკრძალვაში შეცდომა) განსხვავდება შინაარსობრივად და არა სამართლებრივი შედეგის თვალსაზრისით.

1065 წმინდა სამართლებრივი შეცდომის დროს, თუ პირმა არ იცის ბლანკეტური ნორმის შინაარსი, მაშინ ბრალი გამოირიცხება, თუ შეცდომა თავიდან აუცილებელია, ანუ მისატყვევებელია. ბლანკეტურ ნორმებთან მიმართებაში, ასეთი შეცდომის დროს განზრახვა ყველა შემთხვევაში გამოირიცხება, მაშინაც კი, როცა შეცდომა თავიდან აცილებადი, ანუ მიუტყვევებელი იყო. არ შეიძლება ყველა ადამიანს მოსთხოვო ბლანკეტური ნორმის შინაარსის ცოდნა, ისევე როგორც არ შეიძლება, დასაჯო პრინციპით, რომ „კანონის არცოდნა არ ათავისუფლებს პირს პასუხისმგებლობისაგან“.

ანალოგიური მდგომარეობაა მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების შესახებ შეცდომის დროსაც, თუ პირმა არ იცოდა, რომ მის მიერ ჩადენილი ქმედება იყო მართლსაწინააღმდეგო და დაუშვა შეცდომა მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ერთ-ერთი გარემოების არსებობასთან დაკავშირებით. ამ შემთხვევაშიც იგი საერთოდ არ დაისჯება, როცა შეცდომა მისატყვევებელი, ანუ თავიდან აუცილებელია. ეს იმას ნიშნავს, რომ პირმა არ იცოდა და არც შეიძლებოდა სცოდნოდა, რომ მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას სჩადიოდა. მისატყვევებელი, ანუ თავიდან აუცილებელია შეცდომა იმ შემთხვევაში, როცა დადგინდება, რომ ინტელექტუალური თუ სხვა მონაცემებით სხვა საშუალო ადამიანიც მოცემულ კონკრეტულ შემთხვევაში შეცდებოდა.

ზემოთ მოყვანილ მაგალითში, მოჩვენებითი თავდასხმის დროს, როცა დ.ჩ.-მ მოკლა ვითომ თავდასხმელი ბიჭი, რომელსაც მხოლოდ მისი შეშინება უნდოდა, არ შეიძლება ჩაითვალოს აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობად და არც განზრახ მკვლელობას წარმოადგენს. ასეთი მოჩვენებითი მდგომარეობა გაუფრთხილებლობითი დანაშაული არის მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ სხვები არ შეცდებოდნენ ამ ვითარებაში, ხოლო ანალოგიურ სიტუაციაში, თუ სხვებიც შეცდებოდნენ მომგერიებლის ადგილას, მაშინ შეც-

§ 13. სისხლისსამართლებრივი შეცდომის მოძღვრება

დომა მისატყვებელია, ე.ი. დანაშაულის ჩადენას საერთოდ არა აქვს ადგილი.

არა მარტო მოჩვენებითი აუცილებელი მოგერიების, არამედ მოჩვენებითი უკიდურესი აუცილებლობისა და მართლწინააღმდეგობის გამოძრიცხველ სხვა ანალოგიურ მოჩვენებით შემთხვევებში შეცდომა მისატყვებელია, თუ შექმნილ ვითარებაში პირმა არ იცოდა და არც შეიძლებოდა სცოდნოდა, რომ მოქმედებდა მართლწინააღმდეგობის გამოძრიცხველი გარემოების გარეშე. თუ შეცდომა მისატყვებელი არ არის, მაშინ შეცდენილ პირს პასუხისმგებლობა დაეკისრება გაუფრთხილებლობისათვის, თუ ამ ქმედების გაუფრთხილებლობით ჩადენა სისხლის სამართლის კანონით დასჯადია.

ბრალის ეტაპზე ე.წ. ბოროტი განზრახვის დადგენა, ძირითადად, არ მოითხოვს განსაკუთრებულ შემოწმებას. ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე განზრახვის არსებობა, როგორც წესი, გულისხმობს ბოროტი განზრახვის არსებობასაც. ბრალის ეტაპზე განზრახვის სპეციალურად დადგენის ერთადერთი შემთხვევაა მოჩვენებითი მოგერიება (ე.წ. პუტატიური აუცილებელი მოგერიება) ან მართლწინააღმდეგობის გამოძრიცხველი სხვა მოჩვენებითი გარემოებანი.

მოჩვენებითი მოგერიებისა და სხვა ანალოგიური შემთხვევების დროს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დასაბუთებისთვის შეიქმნა სხვადასხვა თეორიები. მათ შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია ე.წ. განზრახვის თეორია¹ და ბრალის თეორია². არსებობს ამ თეორიების სხვადასხვა ვარიანტები, რომლებიც გარკვეულ

1 გერმანულად: *Vorsatztheorie*. შეად.: H. Blei: *Strafrecht*, მე-18 გამოცემა, 1983, გვ. 197; E. Schmidhäuser: *Strafrecht*, AT, Studienbuch, მე-2 გამოცემა, 1984, გვ. 220-223; H. W. Schünemann: *Verbotsirrtum und faktische Verbotskenntnis*, NJW, 1980, გვ. 738.

2 გერმანულად: *Schuldtheorie*. შეად.: P. Bockelmann, K. Volk: *Strafrecht*, AT, მე-4 გამოცემა, 1987, გვ. 120; V. Krey: *Deutsches Strafrecht*, AT, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 149, 255-265. სასამართლო პრაქტიკაზე იხ. BGHSt 2, გვ. 197.

თავი 6. შეცდომა სისხლის სამართალში

ფარგლებში განხილულ იქნა ბრალის ეტაპზე.¹ ქართული სისხლის სამართლის პოზიციებიდან გამომდინარე, უნდა ითქვას, რომ ე.წ. განზრახვის თეორია მნიშვნელოვანია კლასიკური და ნეოკლასიკური სისტემებისთვის, რომლებიც სამკომპონენტიან განზრახვას მთლიანად ბრალის ფორმად მიიჩნევენ. მოჩვენებითი მოგერიება, რომელიც წარმოადგენს შეცდომას მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების ფაქტობრივ მხარეზე, ამ თეორიით, გამორიცხავს განზრახვას, როგორც ბრალის ფორმას².

1069 წიგნში წარმოდგენილი დანაშაულის სისტემისათვის ე.წ. განზრახვის თეორია არ არის მნიშვნელოვანი, რადგან აქ წარმოდგენილი თვალსაზრისი აღიარებს ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის ეტაპზე განზრახვის ორი კომპონენტის არსებობას, ხოლო შესამეს მიაჩნევს ბრალის კომპონენტად. ამიტომ მოჩვენებითი მოგერიება განიხილება ე.წ. ბრალის თეორიის მიხედვით. ეს უკანასკნელი არის ორი სახის: ე.წ. თანმიმდევრული ბრალის თეორია³ და ე.წ. შეზღუდული ბრალის თეორია⁴.

1070 თანმიმდევრული ბრალის თეორია დამახასიათებელია ფინალური სისტემისათვის (ველცელი). იგი განზრახვას მიიჩნევს

1 ამ თეორიების შესახებ ქართულ ენაზე იხ. ლ. მალაქელიძე, სამართლებრივი შეცდომისა და მართლწინააღმდეგობის ეტაპზე დაშვებული შეცდომის ურთიერთგამიჯვნის საკითხისათვის, თსუ იურიდიული ფაკულტეტის „სამართლის ჟურნალი“, 2009, 2, გვ. 89.

2 განზრახვისა და ბრალის თეორიების არსისა და გერმანულ სისხლის სამართალში ბრალის თეორიისთვის უპირატესობის მინიჭების შესახებ იხ. J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 480, 509-512.

3 გერმანულად: *strenge Schuldtheorie*. შეად.: H. Welzel: Das Deutsche Strafrecht, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 168; U. Kindhäuser: Strafrecht, AT, მე-4 გამოცემა, 2009, გვ. 228-229; P. Bockelmann: Strafrecht, AT, მე-3 გამოცემა, 1978, გვ. 129.

4 გერმანულად: *eingeschränkte Schuldtheorie*. შეად.: H. H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 464-466; K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 415-416; J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 173-174; C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 624, 626-632.

§ 13. სისხლისსამართლებრივი შეცდომის მოძღვრება

ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის ორკომპონენტიან (ცოდნა და ნებელობა) ნიშნად, ხოლო მართლწინააღმდეგობის შეგნებას განიხილავს, როგორც ბრალის დამოუკიდებელ ელემენტს. ეს უკანასკნელი კი, თავის თავში აერთიანებს მართლწინააღმდეგობის შეგნებას, ამ წიგნში გამოყენებული ტერმინოლოგიის მიხედვით, როგორც ვიწრო, ასევე ფართო გაგებით. ამის გამო, როგორც აკრძალვაში სამართლებრივი შეცდომა, ისე შეცდომა მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების არსებობასთან დაკავშირებით (მაგალითად, მოჩვენებითი მოგერიება), ერთნაირად გამორიცხავს მართლწინააღმდეგობის შეგნებას, როგორც ბრალის ნიშანს.

ჯერ კიდევ ჩემს სადისერტაციო ნაშრომში (1997) მითითებულია „განზრახვის ორმაგი ფუნქციისა“ და „გაუფრთხილებლობის ორმაგი ხასიათის“ შესახებ მოძღვრების მნიშვნელობაზე ქართული სისხლის სამართლისთვის, რომლის ერთ-ერთი ავტორი არის საქართველოშიც კარგად ცნობილი გერმანელი პროფესორი ჰანს-ჰაინრიხ იეშეკ⁵. სწორედ ამ მოძღვრებასთან არის დაკავშირებული შეზღუდული ბრალის თეორია, რომლის მიხედვითაც, სამართლებრივი შეცდომა (შეცდომა აკრძალვაში) გამომრიცხავს მართლწინააღმდეგობის შეგნებას, როგორც ბრალის დამოუკიდებელ ნიშანს. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების არსებობის შესახებ ფაქტობრივი შეცდომა (მაგალითად, მოჩვენებითი მოგერიება) კი, გამომრიცხავს განზრახვის ბრალს, როგორც ბრალის დამოუკიდებელ კომპონენტს.⁶

5 იხ. II.-II. Jescheck: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-4 გამოცემა, 1988, გვ. 218.

6 სწორედ ე.წ. შეზღუდული ბრალის თეორიის განვითარებას ქართულ სისხლის სამართალში უჭერს მხარს ჯერ კიდევ ბერლინის ჰუმბოლდტის უნივერსიტეტის სისხლისსამართლებრივ მეცნიერებათა ინსტიტუტში დაცული ჩემი სადოქტორო დისერტაცია. იხ. M. Turava, Straftatsysteme in rechtsvergleichender Sicht unter besonderer Berücksichtigung des Schuldbegriffs, 1998, გვ. 257. ამ პოზიციას წარმოადგენილი ნაშრომი კიდევ უფრო აღრმავებს.

6. ბრალის გამომრიცხველ საპატიებელ

გარემოებაში შეცდომა

1071

იმ შემთხვევაში, როცა პირი შეცდომას უშვებს ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი გარემოების ფაქტობრივ მხარესთან დაკავშირებით, როგორიცაა, მაგალითად, მოჩვენებითი საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობა, მოქმედებს ქმედების შემაღენლობის განზრახვით. ამ შემთხვევაში, ასევე სახეზეა ბოროტი განზრახვა, რომელიც ბრალის ეტაპზე დგინდება.

მაგალითად, სამხედრო მოსამსახურეების მიერ ჩამოგდებულ იქნა თვითმფრინავი მგზავრებით, რომელიც თითქოს ტერორისტების მიერ იყო გატაცებული და, მათი მცდარი წარმოდგენით, რამდენიმე წუთში უნდა დაჯახებოდა მრავალსართულიან შენობებს, რასაც მგზავრებთან ერთად, ამ შენობებში მყოფი ასეულობით ადამიანის სიკვდილი მოჰყვებოდა. სინამდვილეში ეს იყო ცრუ განგაში, თვითმფრინავი არ იყო გატაცებული და, შესაბამისად, ობიექტურად არავითარი საფრთხე არ არსებობდა (შეცდომა ე.წ. კვანტიტატიური უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობასთან დაკავშირებით).

ასეთი შეცდომის დროს თვითმფრინავის ჩამოგდები და ბრძანების გამცემი პირი არ თავისუფლდება განზრახი დანაშაულისთვის პასუხისმგებლობისაგან, თუ შეცდომა თავიდან აცილებადი იყო.

ამით შეცდომის ეს სახე განსხვავდება იმ შეცდომისაგან, რომელსაც პირი უშვებს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ფაქტობრივი გარემოებების შესახებ, როგორიცაა, მოჩვენებითი მოგერიება, მოჩვენებითი უკიდურესი აუცილებლობა და სხვ. როგორც აღინიშნა, ამ უკანასკნელ შემთხვევაში, ანალოგიით გამოიყენება სსკ-ის 36-ე მუხლით გათვალისწინებული წესი, მაშინ, როდესაც ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი გარემოების არსებობის შესახებ შეცდომამ მხოლოდ მაშინ შეიძლება გამომრიცხოს ბრალი, როცა შეცდომა თავიდან აუცილებადი იყო.

ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, აღნიშნული შეი-

ძლება მივიჩნიოთ, როგორც ბრალის გამომრიცხველი ზეკანონური გარემოება, რომელსაც შეიძლება შემდეგი სახელი ეწოდოს: ნორმის შესაბამისი მოქმედების შესრულების მოთხოვნის შეუძლებლობა¹. ასეთი დამოუკიდებელი სამართლებრივი ფიგურა გვეჩვენა იმ შემთხვევაში, როდესაც სხვაგვარად ქცევის შესაძლებლობა არ არსებობს, რადგან შეცდომის თავიდან ინდივიდუალური აცილება შეუძლებელია, რის გამოც, მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩამდენ პირს ვერ მოეთხოვება სამართლისადმი მორჩილება.²

IV. შეჯამება

ამ თავში განხილულ იქნა შეცდომის ინსტიტუტი ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით. შეცდომა შეიძლება დაშვებულ იქნეს დანაშაულის სისტემის სამივე საფეხურზე, ამიტომ წიგნში ცალ-ცალკე იქნა წარმოდგენილი ქმედების შემაღგენლობის, მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის ეტაპზე დაშვებულ შეცდომათა სახეები და მათი სამართლებრივი შედეგები. თავის მხრივ, მართლწინააღმდეგობის ეტაპზე დაშვებული შეცდომის დადგენა ხდება დამის სამართლებრივი შედეგები განისაზღვრება ინდივიდუალური ბრალის ეტაპზე. შეცდომის პრობლემის სწორად გაგებასა და გადაწყვეტას დიდი მნიშვნელობა აქვს ქმედებათა სწორი სამართლებრივი კვალიფიკაციისათვის.

მატერიალური სისხლის სამართლის შესწავლის დროს დიდი ყურადღება ექცევა კახულებს, რომლებიც შეეხება შეცდომის ამა თუ იმ სახეს. ამ დროს მნიშვნელოვანია პრობლემის სწორად გადაწყვეტა და კახუსის ამოხსნის დროს სხვადასხვა თეორიების გამოყენება. შეცდომის სახეებიდან სტუდენტები განსაკუთრებით

1 გერმანულად: *Unzumutbarkeit normgemäßen Verhaltens*.

2 მოქმედების შესრულების მოთხოვნის შეუძლებლობა, როგორც ბრალის გამომრიცხველი ზეკანონური საპატიებელი გარემოება იხ. წიგნში: *H.-II. Jescheck, T. Weigend: 1.chrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 503-505.*

თავი ნ. შეცდომა სისხლის სამართალში

ხშირად უშვებენ შეცდომას მოჩვენებით მოგერიებასთან დაკავშირებით და შეცდომით მიიჩნევენ მას აუცილებელი მოგერიების შემთხვევად. სინამდვილეში კი, ეს არის მართლწინააღმდეგობის ეტაპზე დაშვებული შეცდომა, რომელიც ბრალის ეტაპზე გამორიცხავს განზრახვას, ხოლო დადგება თუ არა გაუფრთხილებლობისათვის პასუხისმგებლობა, ფაქტობრივი ვითარების შეფასების საკითხია.

მეშვიდე თავი

გაუფრთხილებლობა სისხლის სამართალში

§ 14. მოქმედებით ჩადენილი

გაუფრთხილებლობითი დანაშაული

I. გაუფრთხილებლობის შესახებ ზოგადად

ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, ნებისმიერი დანაშაული სუბიექტურად განზრახ, გაუფრთხილებლობით ან ორივე ამ ელემენტის კომბინაციით შეიძლება იქნეს ჩადენილი. თავის მხრივ, გაუფრთხილებლობითი ქმედებისათვის პასუხისმგებლობის დასაბუთება თანამედროვე სისხლის სამართლის ერთ-ერთი აქტუალური პრობლემაა.

ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 50-იანი წლებიდან გაუფრთხილებლობა სპეციალური კვლევის საგანი გახდა ქართულ სისხლის სამართლის მეცნიერებაშიც¹. იგი, განზრახვასთან ერთად, ბრალის ფორმად განიხილებოდა დანაშაულის შემადგენლობის სუბიექტურ მხარეში. ამ წიგნში წარმოდგენილია თვალსაზრისი, რომელიც უარყოფს ბრალის ფსიქოლოგიურ და ავითარებს ნორმატიულ თეორიას და ერთმანეთისგან განასხვავებს ობიექტურ და ინდივიდუალურ გაუფრთხილებლობას.

სისხლის სამართალში გაუფრთხილებლობისთვის პასუხისმგებლობის დაწესების აუცილებლობა განპირობებულია თანამედროვე ცხოვრებაში ტექნიკის მძლავრი განვითარებით.

ისტორიულად, როგორც ბუნებით სამართალში, ასევე ჰეგელიანურ სისტემაში გაუფრთხილებლობა წარმოადგენდა მეორეხარისხოვან კატეგორიას. ბუნებით სამართალში მხოლოდ განზრახი დანაშაული წარმოადგენდა *verum crimen*-ს², ხოლო გაუფრთხი-

1 იხ.: В. Г. Макашвили: Уголовная ответственность за неосторожность, 1957; М. Г. Угрехелидзе: Проблема неосторожной вины в уголовном праве, 1976.

2 *verum* ლათ. ნამდვილი, ჭეშმარიტი.

თავი 7. გაუფრთხილებლობა სისხლის სამართალში

ილებლობითი დელიქტი – *quasi-delictum*-ს. ჰეგელის სამართლის ფილოსოფიაშიც (§115-128) წინა პლანზე წამოწეულია განზრახი დელიქტი, ხოლო გაუფრთხილებლობა ერთხელაც კი არ არის თავისი სახელით მოხსენიებული. ჰეგელიანელები შეეცადნენ აღმოეჩინათ ეს ზარვეზი და გაუფრთხილებლობა განზრახვასთან ერთად წარმოედგინათ დანაშაულის ერთიან სისტემაში. მოგვიანებით მოქმედების კაუზალური მოძღვრება გაუფრთხილებლობითი დელიქტის არსს ხელავს ნებისმიერი თვითნებური მოქმედებით სამართლებრივი სიკეთისთვის დაზიანების მიყენებაში. დანაშაულის მოძღვრების შემდგომში განვითარებამ მიგვიყვანა გაუფრთხილებლობის თანამედროვე სისტემის ჩამოყალიბებამდე, რომელსაც ეფუძნება ქვემოთ წარმოდგენილი თვალსაზრისი¹.

1078

გაბატონებული შეხედულებით, განზრახვა და გაუფრთხილებლობა ერთმანეთის ურთიერთგამომრიცხავი კატეგორიებია. მაშასადამე, განზრახვა არ წარმოადგენს გაუფრთხილებლობის კვალიფიციურ ფორმას.² ასეთი თვალსაზრისი ლიტერატურაში სადავოა. ზოგიერთი ავტორი თვლის, რომ გაუფრთხილებლობა არის განზრახვა მინუსით³. ეს შეხედულება მიჩნეულია, როგორც არაზუსტი⁴, თუმცა აღიარებულია, რომ ისინი ერთმანეთის მიმართ „ნორმატიულ საფეხურებრივ ურთიერთობაში“⁵ იმყოფებიან, რასაც პროცესუალური მნიშვნელობა აქვს. მტკიცებულებათა არასაკმარისობის გამო განზრახვის დაუსაბუთებლობის შემთხვევაში, შესაძლებელია,

1 გაუფრთხილებლობის დოგმატიკური და სისტემური განვითარების ისტორიული ექსკურსი უფრო დავრილებით მოცემულია წიგნში: *H. Welzel: Das Deutsche Strafrecht*, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 127-131.

2 შეად.: *J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht*, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 172; *H.-H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts*, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 563; *R. Rengier: Strafrecht*, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 478.

3 იხ. *G. Duttge: Zur Bestimmtheit des Handlungsunwerts von Fahrlässigkeitsdelikten*, 2001.

4 იხ. *C. Momsen* წიგნში: *H. Satzger, B. Schmitt, G. Widmaier (Hrsg.): Strafgesetzbuch. Kommentar*, 2009, გვ. 134.

5 გერმანულად: „*normatives Stufenverhältnis*“. შეად. *C. Roxin: Strafrecht*, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 1091.

§ 14. მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაული

in dubio pro reo-პრინციპის გამოყენებით, პირი გასამართლებული იქნეს შესაბამისი გაუფრთხილებლობითი დანაშაულისათვის¹, რაც აღიარებულია სასამართლო პრაქტიკაშიც.

ქართული სასამართლო პრაქტიკის ერთ-ერთი მაგალითის მიხედვით, სამხედრო მოსამსახურის მიერ ავტომატიდან ტყვიის გასროლის შედეგად მოკვდა ჯარისკაცი. ჯარისკაცები უდიერად ეპყრობოდნენ იარაღს. ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, პირს ბრალდება წაყენებული ჰქონდა 108-ე მუხლით („განზრახ მკვლელობა“). სასამართლო გამოძიებით კონკრეტულად უდავოდ ვერ დადგინდა, მას თოფი გაუვარდა და ტყვია შემთხვევით მოხვდა მსხვერპლს, თუ ევენტუალური განზრახვით მოკლა იგი. ამიტომ მისი ქმედება გადაკვალიფიცირდა სსკ-ის 116-ე მუხლის პირველ ნაწილზე (სიცოცხლის მოსპობა გაუფრთხილებლობით).²

გარდა განსხვავებული კვალიფიკაციისა, ერთი და იგივე სიმძიმის შედეგის უმართლობის დროს განზრახვა-გაუფრთხილებლობის ურთიერთგამიჯვნა მოქმედებს ბრალის ხარისხსა და სასჯელის ზომაზე.

საყურადღებოა სსკ-ის მე-10 მუხლის მე-4 ნაწილის დებულება: გაუფრთხილებლობით ჩადენილი ქმედება მხოლოდ მაშინ ჩაითვლება დანაშაულად, თუ ამის შესახებ სპეციალურადაა მითითებული კერძო ნაწილის მუხლში. თუ ქმედების გაუფრთხილებლობით ჩადენის დასჯადობა პირდაპირ არ არის გათვალისწინებული, მაშინ ასეთი ქმედება არ შეიძლება დაისაჯოს სისხლის სამართლის წესით, მაგრამ, პირიქით, თუ ქმედების გაუფრთხილებლობით ჩადენა სისხლის სამართლის წესით დასჯადია, ხოლო იგივე ქმედების განზრახ ჩადენის დასჯადობას სისხლის სამართლის კოდექსი არ ითვალისწინებს, ეს იქნება საკანონმდებლო ტექნიკის

1 იხ.: C. Roxin (2006), იქვე; C. Mommsen (2009), იქვე, გვ. 142.

2 გერმანიის უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკაც აღიარებს, რომ გაუფრთხილებლობა განზრახვასთან იმყოფება „სუსტის ძლიერთან“ ურთიერთობაში (Verhältnis des „Schwächeren zum Stärkeren“) და ასეთ „ნორმატიულ-ეთიკურ საფეხურებრივ ურთიერთობებში“ შესაძლებლად მიიჩნევენ *in dubio pro reo*-პრინციპის გამოყენებას. შეად. BGH I 32, გვ. 57. იხ. ასევე: C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 1092.

თავი 7. გაუფრთხილებლობა სისხლის სამართალში

ხარვეზი, რადგან განზრახვი ქმედების ბრალის ხარისხი უფრო მაღალია იმავე შინაარსის გაუფრთხილებლობითი ქმედების ბრალის ხარისხზე.

1081 სსკ-ის მე-10 მუხლის მე-4 ნაწილი მიუთითებს მხოლოდ გაუფრთხილებლობით ჩადენილ ქმედებაზე და არაფერს ამბობს გაუფრთხილებლობით დამდგარ შედეგზე. მიუხედავად ამისა, კანონმდებელმა მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში თანამდევით შედეგით კვალიფიცირებული განზრახვი დანაშაულების შემადგენლობებში თავდაპირველად ყველგან მიუთითა შედეგის გაუფრთხილებლობაზე¹, თუმცა მე-11 მუხლის პირველი ნაწილიდან გამომდინარე, გაუფრთხილებლობით შედეგზე მითითება არ იყო აუცილებელი, რადგან თავისთავად იგულისხმებოდა.

მაგალითად, სსკ-ის 119-ე მუხლში მითითებული იყო, რომ ქმედების შემადგენლობას კმნიდა ჯანმრთელობის განზრახ მძიმე ან ნაკლებად მძიმე დაზიანება, რამაც გაუფრთხილებლობით გამოიწვია სიცოცხლის მოსპობა. ასევე კერძო ნაწილის ბევრი სხვა ნორმა მიუთითებდა შედეგის გაუფრთხილებლობით გამოწვევაზე². ამან გარკვეული გაუგებრობა გამოიწვია სისხლის სამართლის კანონის გამოყენების თვალსაზრისით, რის გამოც კანონმდებელმა 2000 წლის 30 ივნისის ცვლილება შეიტანა ქართული კოდექსის ყველა იმ მუხლში, რომელშიც მოცემული იყო თანამდევით შედეგით კვალიფიცირებული განზრახვი ქმედების შემადგენლობა. კერძოდ, კოდექსის 119-ე მუხლიდან³, 130-ე მუხლის მე-2 ნაწილიდან, 303-ე მუხლის 1-ლი ნაწილიდან და ა.შ. ამოიღო სიტყვა „გაუფრთხილებლობა“.

1 იხ. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 2000 წლის 1 ივნისის რედაქცია.

2 მაგალითისათვის იხ. გარემოს დაცვის წესის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის შემადგენლობები, რომლებიც გათვალისწინებულია სსკ-ის 36-ე თავში (სსკ-ის 287-ე-306-ე მუხლები).

3 შემდგომი, 2006 წლის 28 აპრილის ცვლილებით სისხლის სამართლის კოდექსიდან ამოღებულ იქნა ეს მუხლი და იმავე ქმედებისათვის, რამაც გამოიწვია სიცოცხლის მოსპობა, შესაბამისად დასჯადობა დაწესებულ იქნა სსკ-ის 117-ე და 118-ე მუხლებით.

§ 14. მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაული

ამ ცვლილების შედეგად, სსკ-ის მე-10 მუხლის მე-4 ნაწილში¹⁰⁸² მოცემული კანონმდებლის სუბიექტური ნება მდგომარეობს იმაში, რომ დასჯადია კოდექსის კერძო ნაწილის ქმედების შემადგენლობით გათვალისწინებული განზრახი ქმედების შედეგის მინიმუმ გაუფრთხილებლობით გამოწვევა, რაც თავისთავად გულისხმობს განზრახი შედეგის იმავე ნორმის ფარგლებში დასჯადობასაც, თუ კანონმდებელს განზრახი შედეგისთვის სხვა სპეციალური ნორმა არა აქვს შექმნილი.

განზრახი დანაშაულისაგან განსხვავებით, როცა პირი ქმედების შემადგენლობის ნიშნებს მთლიანად ნებელობით ახორციელებს, გაუფრთხილებლობით დანაშაულის ჩამდენი არღვევს წინდახედულობის ნორმას და ამით მინიმუმ ქმედების შემადგენლობით გათვალისწინებული შედეგი მისი ნების გარეშე დგება.

განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის შედეგის უმართლობა¹⁰⁸⁴ ხშირად ერთმანეთს ემთხვევა. მნიშვნელოვანი განსხვავება მათ შორის მოქმედების უმართლობაშია. იგი განზრახი დანაშაულის დროს, უპირველეს ყოვლისა, გამოიხატება ქმედების შემადგენლობის განხორციელებისაკენ მიმართულ ნებაში, რომელიც ქმედების სუბიექტურ შემადგენლობას ეკუთვნის, ხოლო გაუფრთხილებლობით დანაშაულში - წინდახედულობის ნორმის ობიექტურ დარღვევაში.

განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის სახეების ურთიერთგამიჯვანა კონკრეტული მაგალითით შეიძლება შემდეგნაირად: თუ ა.-მ ოთახში აანთო სანთელი და დატოვა, ამასთან, თუ ითვალისწინებდა ხანძრით ქონების განადგურების გარდაუვალობას, არის (მეორე ხარისხის) პირდაპირი განზრახვა. იმავე მაგალითში, თუ პირს სურს ხანძრის გაჩენა, იმ შემთხვევაშიც, როცა არ არის შედეგის დადგომის გარდაუვალობაში დარწმუნებული, არის (პირველი ხარისხის) პირდაპირი განზრახვა; თუ პირს არ სურს, მაგრამ შესაძლებლად მიიჩნევს და შეგნებულად უშვებს ან გულგრილად ეკიდება შედეგის დადგომას, არის არაპირდაპირი (ევენტუალური) განზრახვა; თუ პირი უსაფუძვლოდ იმედოვნებს შედეგის თავიდან აცილებას, გვექნება თვითიმედოვნება. იმავე მაგალითში, როცა პირი არ ითვალისწინებს შედეგის დადგომას, თუმცა მას შეუძლია და ევალება ამის გათვალისწინება, არის დაუდევრობა.

1085

საქართველოს სისხლის სამართლის მიხედვით, დასჯადია როგორც მოქმედებით, ასევე უმოქმედობით ჩადენილი გაუფრთხილებლობა. ამასთან, გაუფრთხილებლობითი უმოქმედობა, ისევე როგორც მოქმედება, შეიძლება გამოიხატოს როგორც თვითიმედოვნებაში, ასევე დაუდევრობაში.

მაგალითად, დედა ფიქრობს, რომ ბავშვს ძინავს და ყურადღებას არ აქცევს, სინამდვილეში კი, ბავშვს გაეღვიძა, გავიდა აივანზე და გადავარდა მერვე სართულიდან (თვითიმედოვნება).

სხვა მაგალითის მიხედვით, ტყეში შესულ დედას დაავიწყდა ტბის სანაპიროზე დატოვებული ბავშვი, რომელიც წყალში ჩავარდა და დაიხრჩო (დაუდევრობა).

1086

არ არსებობს, შესაბამისად, არ არის დასჯადი გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის არც მომზადება და არც მცდელობა, ასევე არ არსებობს გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის დასჯადი თანამონაწილეობა, რადგან თანამონაწილეობის სამივე ფორმა (ორგანიზატორი, წამქეზებელი, დამხმარე) მოითხოვს ამსრულებლის მიერ განზრახ ჩადენილ მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას (განზრახ უმართლობას), ისევე როგორც არ არის შესაძლებელი განზრახ დანაშაულში გაუფრთხილებლობითი თანამონაწილეობა. ყველა დასახელებული შემთხვევა მოითხოვს განზრახვის არსებობას.

მაგალითად, იმ შემთხვევაში, თუ პირი თავისი წამქეზებლური გაუფრთხილებლობითი მოქმედებით ჩაადენინებს ამსრულებელს განზრახ მკვლელობას, იგი, თავის მხრივ, არ დაისჯება, როგორც ამ დანაშაულის „წამქეზებელი“, არამედ, როგორც სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპობის დამოუკიდებელი ამსრულებელი.¹

1087

მაშასადამე, ფაქტობრივად გაუფრთხილებლობითი თანამონაწი-

1 ეს დებულება შეიძლება ჩაითვალოს საკამათოდ. ამ წიგნის მე-3 თავში სათანადო მაგალითები: „მონადირისა“ და „არქიტექტორის“ შემთხვევები, მოყვანილ იქნა განზრახი დანაშაულის ობიექტური შერაცხვის ეტაპზე ე.წ. რეგრესის აკრძალვის თეორიის განხილვისას. რეგრესის აკრძალვის თეორიის მოწინააღმდეგეთა მიხედვით, ასეთ შემთხვევაში, პირი, მის მიერ წინდახედულობის ნორმის დარღვევის გამო, უნდა დაისაჯოს სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპობისთვის. იხ. გ. შტრატიენვერტის ხელმძღვანელობით ბაზელის უნივერსიტეტში შესრულებული ნაშრომი: S. Wehrle: Fahrlässige Beteiligung am Vorsatzdelikt – Regressverbot? 1986.

§ 14. მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაული

ილეობა სისხლის სამართალში იურიდიულად წარმოადგენს გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის ამსრულებლობას, რადგან ამ დროს იმ პირის მიერ, რომელმაც გაუფრთხილებლობით სჩვას ჩადენინა დანაშაული, ადგილი აქვს წინდახედულობის ნორმით აკრძალული ქმედების ჩადენას, რამაც შედეგი გამოიწვია.

გერმანულ სისხლის სამართალში გაბატონებული შეხედულების მიხედვით, ორი ან მეტი პირის მიერ წინდახედულობის ნორმის ერთობლივად დარღვევა არ წარმოადგენს გაუფრთხილებლობით თანაამსრულებლობას, მიუხედავად იმისა, რომ ამან მიზეზობრივად ერთობლივად გამოიწვია შედეგი, რადგან ისინი არ მოქმედებდნენ ქმედების ჩადენის ერთიანი გადაწყვეტილებით.¹ ასევე ქართულ სისხლის სამართალში *ოთარ გამყრელიძეს* გაუფრთხილებლობითი თანაამსრულებლობის კონსტრუქცია სრულიად დაუსაბუთებლად მიაჩნია: „თანაამსრულებლობა თავისი ბუნებით განზრახი მოქმედებაა. ამიტომ თანაამსრულებლობის სუბიექტური მხარე მხოლოდ განზრახვის ფარგლებში უნდა ვიკვლიოთ“². საპირისპირო პოზიციის მიხედვით, თანამონაწილეობისაგან განსხვავებით, თანაამსრულებლობა შეიძლება გამოიხატოს გაუფრთხილებლობის ფორმითაც, როცა ორი ან მეტი ამსრულებელი ერთობლივად არღვევს წინდახედულობის ნორმას. სსკ-ის 22-ე მუხლი არ მიუთითებს თანაამსრულებლობის მხოლოდ განზრახ ჩადენის შესაძლებლობაზე, მაშინ როდესაც თანამონაწილეობის საკანონმდებლო დეფინიციაში მითითებულია ამის შესახებ (სსკ-ის 23-ე მუხლი).

სისხლის სამართალში აღიარებულია გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის ე.წ. პარალელური ამსრულებლობა³, ამასთან, განზრახი თანაამსრულებლობით ჩადენილი დანაშაულისგან განსხვავებით, მათ შეერაცხებათ მხოლოდ საკუთარი ქმედება.

1 ასეთ თვალსაზრისს აეთარებს და, შესაბამისად, მხოლოდ განზრახი დანაშაულის თანაამსრულებლობას აღიარებს, მაგალითად: *H.-H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts*, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 676; *J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht*, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 549, 691; *B. Heinrich: Strafrecht* — AT II, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 67.

2 *ო. გამყრელიძე: დანაშაულის შუალობითი ამსრულებლობა და თანაამსრულებლობა*, 1974, გვ. 142.

3 გერმანულად: *Nebentäterschaft*.

თავი 7. გაუფრთხილებლობა სისხლის სამართალში

მაგალითად, მონადირემ, რომელსაც მოეჩვენა, რომ მას კარავში დათვი დაესხა თავს, გააღვიძა მეორე მონადირე, რომელმაც თოფი აიღო და ისროლა მისი წარმოდგენით დათვის მიმართულებით, რომელიც სინამდვილეში ადამიანი აღმოჩნდა და მოკლა იგი.

მონადირე, რომელმაც ისროლა, შეიძლება დაისაჯოს სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპობისათვის. ასევე იმავე დანაშაულისათვის შეიძლება დაისაჯოს მეორე მონადირეც, რომელმაც გააღვიძა იგი, მიუხედავად იმისა, რომ მას უშუალოდ გასროლა მსხვერპლის მისამართით არ განუხორციელებია. ეს პოზიცია შეიძლება იმით დასაბუთდეს, რომ მანაც ჩაიდინა წინდახედულობის ნორმით აკრძალული ქმედება, რომელიც მიზეზობრივ კავშირშია ქმედების შემადგენლობით გათვალისწინებულ შესაბამის დამდგარ შედეგთან.

1090

არსებობს გაუფრთხილებლობითი ალტერნატიული ამსრულებლობა და გაუფრთხილებლობითი კუმულაციური ამსრულებლობა.

გაუფრთხილებლობითი დანაშაულისთვის დასაჯადობა შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ, როცა უტყუარად დადგინდება, რომ პირის მიერ წინდახედულობის ნორმის დარღვევამ გამოიწვია ქმედების შემადგენლობით გათვალისწინებული შედეგი.

მაგალითად, ორი პირი მოქმედებდა წინდახედულობის ნორმის დარღვევით და სროლაში ეჯიბრებოდა ერთმანეთს. ამ დროს მათი გასროლილი მხოლოდ ერთი ტყვია მოხვდა მსხვერპლს გაუფრთხილებლობით, რამაც სიკვდილი გამოიწვია, მაგრამ ვერ დადგინდა, თუ რომელი მათგანის ნასროლი იყო სასიკვდილო ტყვია.

ასეთ შემთხვევაში მოქმედებს *in dubio pro reo*-ს პრინციპი და ყველა ეჭვი წყდება ბრალდებულის სასარგებლოდ, რის გამოც, ვერც ერთ მათგანს ვერ დაეკისრება პასუხისმგებლობა დამდგარი სასიკვდილო შედეგისათვის¹.

ამ მაგალითის გამო გერმანულ და შვეიცარიულ სისხლის სამართალში გამოითქვა აზრი, რომ იგი ჩაითვალოს გაუფრთხილებლობით თანაამსრულებლობად, რათა ამით აღმოიფხვრას დაუსჯელობის ხარვეზი. ჰაინრიხიც ეთანხმება ამ პოზიციას², რაც სხვა ავტორების მიერ არ მიიჩნევა დასაბუთებულად³.

1 იხ. B. Heinrich: Strafrecht - AT II, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 68.

2 იხ. B. Heinrich (2010), იქვე.

3 ამ თვალსაზრისის კრიტიკაზე იხ. W. Mitsch: Fahrlässigkeit und Straftat-

§ 14. მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაული

სისხლისსამართლებრივი გაუფრთხილებლობის სისტემა¹⁰⁹¹ იმით განსხვავდება სამოქალაქო სამართალში ჩამოყალიბებული გაუფრთხილებლობისგან, რომ სამოქალაქო სამართალში საკმარისია წინდახედულობის ნორმის ობიექტური დარღვევის, მაშასადამე, ობიექტური გაუფრთხილებლობის არსებობის დადგენა. სისხლის სამართალში კი, ბრალის ეტაპზე ინდივიდუალური შერაცხადობის სუბიექტურ კრიტერიუმებზე დაყრდნობით, უნდა დადგინდეს ინდივიდუალური გაუფრთხილებლობაც.

თანამედროვე სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის ეპოქაში, განსაკუთრებით, ელექტროენერგიის, გაზის, ტრანსპორტის, ეკოლოგიისა და ეკონომიკის სხვა სფეროებში ჩამოყალიბდა ამ დარგებისთვის სპეციფიკური ქცევის წესების (ვალდებულებების) სისტემა, რომელიც წარმოადგენს წინდახედულობის ზოგადი მასშტაბის კონკრეტიზაციას. დიფერენციაცია ნებადართულ და სისხლისსამართლებრივად დასაძრახ რისკებს შორის, როგორც წესი, ხორციელდება ობიექტური შერაცხვის ეტაპზე. გაუფრთხილებლობის ქმედების შემადგენლობა შედგება სხვადასხვა მნიშვნელოვანი ასპექტებისაგან, ასევე გაუფრთხილებლობის ბრალს ახასიათებს სპეციფიკური თავისებურებანი, ხოლო მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებებს გაუფრთხილებლობით დანაშაულებში არ ენიჭება რაიმე განსაკუთრებული მნიშვნელობა. ამ და სხვა საკითხებზე უფრო დაწვრილებით საუბარი იქნება ქვემოთ.

მეთოდოლოგიური მითითება კაზუსის ამოხსნის დროს: განზრახვის არარსებობა ყოველთვის არ მოითხოვს გაუფრთხილებლობის შემოწმებაზე გადასვლას, მაგრამ მკვლელობის ან ჯანმრთელობის დაზიანების, ასევე ქმედების შემადგენლობის შეცდომის ან ბრალის ეტაპზე დაშვებული შეცდომის შემოწმების დროს ასეთი გადასვლა, თუ ამის სამართლებრივი საფუძველი წარმოიშობა, შესაძლებელია.

ზოგჯერ შესაძლებელია, კაზუსის ამოხსნა პირდაპირ გაუფრთხილებლობის სქემის შემოწმებით დაიწყოს, როცა, მაგალითად, სახეზეა ავტოავარიის ჩვეულებრივი შემთხვევა, რამაც ადამიანის სიცოცხლის მოსპობა გამოიწვია (სსკ-ის 276-ე მუხლის მე-5 ნაწილი).

II. გაუფრთხილებლობითი

დანაშაულის ცნება და სასჯეები

1. შესავალი

1093 გაუფრთხილებლობით მოქმედებს ის, ვინც ობიექტურად არ-
ღვევს წინდახედულობის ნორმას, მაშინ როდესაც შექმნილი ვი-
თარებიდან გამომდინარე, ვალდებული იყო და თავისი სულიერი
და ფიზიკური მდგომარეობით ჰქონდა იმის უნარი, რომ დაეცვა
წინდახედულობის ვალდებულება, ამასთან არ ჰქონდა შეცნობილი,
რომ კანონით გათვალისწინებულ ქმედების შემადგენლობას ახორ-
ციელებდა, თუმცა ევალებოდა და შეეძლო კიდევ (დაუდევრობა)
ან ჰქონდა ასეთი შეგნება, მაგრამ უსაფუძვლოდ იმედოვნებდა
ქმედების შემადგენლობით გათვალისწინებული შედეგის თავიდან
აცილებას (თვითიმედოვნება).

1094 საქართველოს სსკ-ის მე-10 მუხლის მიხედვით, გაუფრთხ-
ილებლობა ორი სახისაა: თვითიმედოვნება და დაუდევრობა, ანუ
გაცნობიერებული (შეგნებული) გაუფრთხილებლობა¹ და გაუცნო-
ბიერებული (შეუგნებელი) გაუფრთხილებლობა². ასეთი განსხვავება
გაუფრთხილებლობის ფორმებს შორის არსებობს ჯერ კიდევ ფოი-
ერბახის³ დროიდან.⁴

1095 მაშინ როდესაც ევენტუალური განზრახვა და თვითიმედოვნება
ერთმანეთისგან ვოლუნტატიური ელემენტით განსხვავდება, თვი-
თიმედოვნებასა და დაუდევრობას ერთმანეთისაგან კოგნიტიური
ელემენტი განასხვავებს. ქვემოთ დახასიათებული იქნება სწორედ
გაუფრთხილებლობის ეს ორი სახე.

1 გერმანულად: *bewußte Fahrlässigkeit*.

2 გერმანულად: *unbewußte Fahrlässigkeit*.

3 შეად. C. J. M. Safferling/Vorsatz und Schuld, 2008, გვ. 38.

4 ლაშა-გიორგი კუტალია იყენებს ტერმინებს: „შეცნობილი“ და „შეუცნო-
ბელი“ გაუფრთხილებლობა. იხ. ლ. გ. კუტალია: ბრალის ნორმატივისტული
მოდელი, 1999, გვ. 73.

2. თვითიმედოვნება

თვითიმედოვნება (*luxuria*) — ესაა წინდახედულობის ნორმით აკრძალული ქმედების გაცნობიერებული დარღვევა, გამოხატული წინდაუხედაობაში.¹ ეს აკრძალვა შეიძლება იყოს დაწერილი ან დაუწერელი. იგი მოცემულია არა მხოლოდ პოზიტიური სამართლის ნორმებში, არამედ კულტურის ნორმებშიც.

თვითიმედოვნებით მოქმედებს ის, ვინც შესაძლებლად მიიჩნევს კანონით გათვალისწინებული ქმედების შემაღგენლობის განხორციელებას, მაგრამ დარწმუნებულია რა, რომ მოსალოდნელი შედეგი არ დადგება, მაინც იქცევა წინდახედულობის ვალდებულების საწინააღმდეგოდ.

მაგალითად, აკრძალულია ტრანსპორტის მოძრაობის უსაფრთხოების ან ექსპლუატაციის წესის დარღვევა; საცხოვრებელი ბინის ფანჯრიდან ნივთის გადაგდება; სამშენებლო ობიექტიდან სამშენებლო ნარჩენის ჩამოყრა და ა.შ., ვინაიდან ამან შეიძლება გამოიწვიოს ზიანი.

თვითიმედოვნების დროს პირს გაცნობიერებული აქვს თავისი ქმედების მართლწინააღმდეგობა, ითვალისწინებს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას, მაგრამ უსაფუძვლოდ იმედოვნებს, რომ ამ შედეგს თავიდან აიცილებს. სწორედ ამიტომ ეწოდება თვითიმედოვნებას შეგნებული ანუ გაცნობიერებული გაუფრთხილებლობა.

მაგალითად: ა.-მ ფანჯრიდან გაფუჭებული უთო გადააგდო, რომელიც თავზე დაეცა ბ.-ს და მოკლა. ა.-მ დაარღვია წინდახედულობის ნორმა. ამასთან, იგი მოქმედებდა არა განზრახვით, არამედ თვითიმედოვნებით.

თვითიმედოვნების დროს პირმა იცის, რომ სჩადის სამართლებრივად დასაძრახ ქმედებას, რომელიც აკრძალულია წინდახედულობის ნორმით და თავისი მოქმედებით ეწინააღმდეგება სოციალური თანაცხოვრების კულტურის ნორმებს. ამასთან, იგი ფიქრობს,

¹ ოთარ გამყრელიძეს მიაჩნია, რომ სასურველი იქნებოდა ტერმინი „თვითიმედოვნება“ შეგვეცვალა „წინდაუხედაობით“. შეად. ო. გამყრელიძე: საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 116.

თავი 7. გაუფრთხილებლობა სისხლის სამართალში

რომ მიუხედავად ქმედების გასაკიცხაობისა ზოგადად, მოცემულ კონკრეტულ შემთხვევაში ქმედების შემადგენლობით გათვალისწინებული შედეგის დადგომა აბსოლუტურად გამორიცხულია, მაგრამ პირის დარწმუნებულობა იმის შესახებ, რომ შედეგი არ დადგება, არის უსაფუძვლო. იმ შემთხვევაში კი, როცა პირი უშვებს შედეგის დადგომის შესაძლებლობას, გვეჩნება არა თვითიმედოვნება, არამედ არაპირდაპირი განზრახვა. ამ უკანასკნელი შემთხვევის დროს პირი უშვებს, რომ შედეგი ან დადგება ან არა.

მაგალითად, ა.-მ ოთახში აანთო სანთელი და დატოვა ანთებული, ვინაიდან დარწმუნებული იყო, რომ დამლაგებელი ჩააქრობდა. სინამდვილეში დამლაგებელი არ მოვიდა. გაჩნდა ზანძარი. ესაა თვითიმედოვნება, ე.ი. პირმა დაარღვია წინდახედულობის ნორმის მოთხოვნა. მისი ვარაუდი იმის შესახებ, რომ სხვა ჩააქრობდა მის მიერ ანთებულ სანთელს, იყო უსაფუძვლო.

სხვა მაგალითის მიხედვით, დედამ ბინაში მარტო დატოვა მძინარე ბავშვი და წავიდა მშობლებთან. იგი ფიქრობდა, რომ სანამ ბავშვი გაიღვიძებდა, მამა დაბრუნდებოდა სამსახურიდან. სინამდვილეში, მამა იმ საღამოს საერთოდ არ მოვიდა სახლში. ბავშვს გაეღვიძა და ტირილისგან დაიხრჩო. დედის მხრიდან სახეზეა თვითიმედოვნება სასიკვდილო შედეგისადმი. თუ დედა უშვებს იმას, რომ მამა შეიძლება დროულად არ დაბრუნდეს სამსახურიდან და უბედური შემთხვევა მოხდეს, ამ შემთხვევაში დედის მხრიდან სასიკვდილო შედეგისადმი სახეზე იქნება არაპირდაპირი (ევენტუალური) განზრახვა.

3. დაუდევრობა

დაუდევრობა (*negligencia*) სხვანაირად შეიძლება იწოდოს რო- 1100
გორც გაუცნობიერებელი, ანუ შეუგნებელი გაუფრთხილებლობა.

დაუდევრად მოქმედებს ის, ვისაც შეგნებული არა აქვს კანონით 1101
გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობის განზოციელების
შესაძლებლობა, მაგრამ ობიექტური გარემოებებიდან და თავისი
ინდივიდუალური უნარ-ჩვევებიდან გამომდინარე, შეეძლო შედეგის
დადგომის გათვალისწინება და ევალებოდა მისი თავიდან აცილება.

დაუდევრობის დროს დამნაშავეს არ გააჩნია პოზიტიური ცოდ- 1102
ნა, არამედ არსებობს მხოლოდ ცოდნისა და შედეგის დადგომის
გათვალისწინების შესაძლებლობა. მაშასადამე, დამნაშავეს ნებით
არ არის მოცული შედეგის დადგომა. მაშასადამე, არ არსებობს
არც ინტელექტუალური და არც ვოლუნტატიური ელემენტი.

ბრალის ფსიქოლოგიური თეორიის კრიზისი სწორედ დაუდე- 1103
ვრობას უკავშირდება. დაუდევრობის დროს არ არსებობს ფსიქი-
კური კავშირი მოქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის. ამის გამო,
ბრალის ფსიქოლოგიური თეორია ნორმატიული ანუ შეფასებითი
თეორიით შეიცვალა, რომლის მიხედვითაც, ბრალი არის გასა-
კიცხაობა. დაუდევრობის დროს პირის ბრალი შეიძლება დასაბუთ-
დეს მხოლოდ გაკიცხვის მომენტი და არა ფსიქიკური კავშირით,
ვინაიდან დაუდევრობის დროს პირს გაცნობიერებული არა აქვს,
რომ სჩადის წინდახედულობის ნორმით აკრძალულ ქმედებას, არ
ითვალისწინებს ქმედების შემადგენლობით გათვალისწინებული
შედეგის დადგომის შესაძლებლობას, თუმცა ამის გათვალისწინე-
ბა მას, ობიექტური გარემოებებიდან და თავისი ინდივიდუალური
შესაძლებლობებიდან გამომდინარე, შეეძლო და ევალებოდა კიდევ.
დაუდევრობის შემთხვევაში სახეზე არ არის არც ინტელექტუალ-
ური და არც ვოლუნტატიური ელემენტი.

მაგალითად, ა.-მ სამსახურში, სამუშაო ოთახში, აანთო სან-
თელი, რომელიც შემდეგ დაავიწყდა, გავიდა ოთახიდან, დარჩა
ანთებული სანთელი და წავიდა შინ, რის შედეგადაც გაჩნდა ხან-
ძარი. სახეზეა დაუდევრობა.

დაუდევრობის დროს პირი სჩადის ობიექტურად დასაძრახ და 1104

ინდივიდუალურად გასაკიცხ ქმედებას, ვინაიდან იგი თავისი უყურადღებობით არ ითვალისწინებს ხანძრის გაჩენის შესაძლებლობას, მაგრამ შეეძლო და უნდა გაეთვალისწინებინა.

III. მოქმედებით ჩადენილი

გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის სისტემა

1. გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის

ზოგადი სქემა

1105

გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის შემთხვევაში, ისევე როგორც განზრახვის დროს, დანაშაულის სისტემა სამსაფეხურიანია. ეს საფეხურებია:

- ქმედების შემაღგენლობა;
- მართლწინააღმდეგობა და
- ბრალი.

ამ სისტემის შიგნით გაუფრთხილებლობის ცალკეული კომპონენტების განლაგება იწვევს აზრთა სხვადასხვაობას. გაბატონებული შეხედულების მიხედვით, არ არსებობს ქმედების შემაღგენლობის დიფერენციაცია ობიექტურ და სუბიექტურ შემაღგენლობებად, არამედ ქმედების შემაღგენლობის შიგნით არსებობს მხოლოდ ობიექტური გაუფრთხილებლობა, როგორც წინდახედულობის ნორმის ობიექტური დარღვევა. ბრალის ეტაპზე კი, დგინდება ინდივიდუალური გაუფრთხილებლობა, როგორც წინდახედულობის ნორმის დარღვევის თავიდან აცილების პერსონალური შესაძლებლობა, როცა პირი, მიუხედავად თავისი ინდივიდუალური შესაძლებლობებისა, წინდახედულობის ნორმის დაცვის ობიექტურ მოთხოვნებს არ ასრულებს (შეფასების სუბიექტური მასშტაბი).¹

1106

წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისის მიხედვით, არსებობს თვითმიმდოვრებისა და დაუდევრობის განსხვავებული სქემები: თვი-

¹ ასეთი პოზიცია გაბატონებულია გერმანულ სისხლის სამართალში. შეად. J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 268-269.

§ 14. მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაული

თიმედოვნების დროს, ისევე როგორც ევენტუალური განზრახვისას, ქმედების შემადგენლობა იყოფა ორ ნაწილად: ობიექტურ და სუბიექტურ შემადგენლობებად, რადგან პირის მიერ წინდახედულობის ნორმით აკრძალული ქმედების გაცნობიერება და ქმედების შემადგენლობით გათვალისწინებული შედეგის დადგომის შესაძლებლობის გათვალისწინება და ასეთი შედეგის თავიდან აცილების უსაფუძვლოდ იმედოვნება არის შეგნებული მოქმედება, რომელიც ქმნის ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის შინაარსს.

გაუფრთხილებლობის განსაკუთრებული ობიექტური ელემენტები, რომლებიც ქმედების ობიექტურ შემადგენლობაში ყოველთვის უნდა იქნეს წარმოდგენილი, არის წინდახედულობის ნორმის ობიექტური დარღვევა, შედეგის დადგომის გათვალისწინების ობიექტური შესაძლებლობა და შედეგის თავიდან აცილების ობიექტური შესაძლებლობა. განზრახვისგან განსხვავებით, ობიექტური შერაცხვის კატეგორიას გაუფრთხილებლობით ჩადენილი დანაშაულებისთვის განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს.

ბრალის ეტაპზე განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა გაუფრთხილებლობის ინდივიდუალურ კრიტერიუმებს, რაც გამოიხატება წინდახედულობის ნორმის დარღვევის თავიდან აცილების პერსონალური შესაძლებლობის არსებობაში. თვითიმედოვნებით ჩადენილ დელიქტებში ხდება მართლწინააღმდეგობის შეგნების შესახებ მსჯელობა. დაუდევრობის დროს კი, გაბატონებული შეხედულებით ეს ნიშანი არ არსებობს.¹

მოქმედებით ჩადენილი შედეგიანი გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის სქემა თვითიმედოვნების შემთხვევაში, რომელიც დაუდევრობის სქემისგან ძირითადად იმით განსხვავდება, რომ გააჩნია ქმედების სუბიექტური შემადგენლობა, შეიძლება შემდეგნაირად იქნეს წარმოდგენილი:

1 იხ.: F. Haff: Strafrecht, AT, მე-9 გამოცემა, 2004, გვ. 135, 263; C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 1103; H. H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 593. ამ შეხედულების საწინააღმდეგო პოზიციაზე იხ. G. Arzt: Zum Verbotsirrtum beim Fahrlässigkeitsdelikt, ZStW 91 (1979), გვ. 883.

1. ქმედების შემადგენლობა

1 ქმედების ობიექტური შემადგენლობა

(1) პირის მოქმედება, რაც გამოიხატა წინდახედულობის ნორმის დარღვევაში

(2) ქმედების შემადგენლობის შესაბამისი შედეგის დადგომა

(3) მიზეზობრივი კავშირი (მიზეზობრიობის პირობათა თეორიის მიხედვით)

(4) ობიექტური გაუფრთხილებლობა

– შედეგის დადგომის გათვალისწინების ობიექტური შესაძლებლობა

– შედეგის თავიდან აცილების ობიექტური შესაძლებლობა

(5) შედეგის ობიექტური შერაცხვა

(სხვადასხვა ნორმატიული კრიტერიუმებით)

2 ქმედების სუბიექტური შემადგენლობა (თვითიმედოვნების დროს)

– სუბიექტური გაუფრთხილებლობა

(ქმედების ობიექტური შემადგენლობის გარემოებების ცოდნა, რომლებიც მის ქმედებას ობიექტურად წინდახედულობის ნორმის საწინააღმდეგოდ აქცევს, ამასთან, იმისი რწმენა, რომ ამ ქმედებით შედეგი არ დადგება)

II მართლწინააღმდეგობა

(ობიექტურად როგორც განზრახი დანაშაულის დროს, ხოლო სუბიექტურად თვითიმედოვნების დროს საკმარისია გამამართლებელი სიტუაციის მხოლოდ ცოდნა, ხოლო დაუდევრობის დროს გამართლების სუბიექტური მხარე არ არსებობს)

III ბრალი

(1) ბრალუნარიანობა (შერაცხადობა)

(2) მართლწინააღმდეგობის (პოტენციური) შეგნება

(3) ინდივიდუალური გაუფრთხილებლობა, რაც გამოიხატება წინდახედულობის ნორმის დარღვევის პერსონალურ აცილებადობაში.

§ 14. მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაული

- წინდახედულობის ნორმის დაცვის სუბიექტური შესაძლებლობა
- შედეგის დადგომის გათვალისწინების სუბიექტური შესაძლებლობა

(4) ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი გარემოებების არარსებობა

(განსაკუთებით, წინდახედულობის ვალდებულების შესაბამისი ქცევის შესრულების მოთხოვნის შესაძლებლობა)

2. გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის

ცალკეული ელემენტები

2.1. გაუფრთხილებლობის ქმედების

შემადგენლობა

2.1.1. გაუფრთხილებლობის ობიექტური

შემადგენლობა

2.1.1.1. წინდახედულობის

ნორმის ობიექტური დარღვევა

მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის¹¹¹⁹ ქმედების შემადგენლობა, უპირველეს ყოვლისა, გამოიხატება პირის მოქმედებაში, რომელმაც გამოიწვია შემადგენლობის შესაბამისი შედეგის დადგომა. მაგალითად, მსხვერპლის სიცოცხლის მოსპობა, ჯანმრთელობის დაზიანება ან სხვა მძიმე შედეგი. შემდეგ ეტაპზე დასადგენია, არის თუ არა ქმედების შემადგენლობის შესაბამისი მოქმედება დამდგარ კონკრეტულ შედეგთან მიზეზობრივ კავშირში. გაუფრთხილებლობის დროს მიზეზობრივი კავშირის დადგენა არის განზრახი დანაშაულის დროს მიზეზობრიობის დადგენის იდენტური. კაზუსის ამოხსნის დროს უნდა დადგინდეს, იყო თუ არა ჩადენილი მოქმედება დამდგარი შედეგის *conditio sine qua non*, რაც აუცილებელი წინაპირობაა შედეგის ობიექტური შერაცხვის განსახორციელებლად.

1111

„წინდახედულობის ნორმის ობიექტური დარღვევა“¹ გაუფრთხილებლობისთვის დამახასიათებელი თვისებაა, რომელიც წარმოადგენს მოქმედების უმართლობის მთავარ კომპონენტს. ის გარემოება, რითაც იგი განსხვავდება განზრახი დანაშაულისგან, არის სწორედ ის, რომ პირის მოქმედება უნდა წარმოადგენდეს ობიექტურად წინდახედულობის ნორმის საწინააღმდეგო მოქმედებას. ჯერ კიდევ *ენგიში* მიუთითებდა, რომ აუცილებელი წინდახედულობის ვალდებულების ყურადღების გარეშე დატოვება ქმედების შემადგენლობის ნიშანი უნდა იყოს². *ველცელის* განმარტებით, „აუცილებელი წინდახედულობა“ არის ობიექტური და ნორმატიული ცნება. მისი შინაარსი განისაზღვრება არა იმის მიხედვით, თუ როგორი წინდახედულობა გამოიჩინა ან შეეძლო გამოეჩინა პირს, არამედ ობიექტურად თუ როგორი წინდახედულობის გამოჩენა არის აუცილებელი ადამიანთა თანაცხოვრებაში. ასევე განმსაზღვრელია არა ის, თუ როგორი წინდახედულობის გამოჩენა ხდება რეალურ ურთიერთობებში, არამედ რომლის გამოჩენაც მოეთხოვება ადამიანს.³

1112

წინდახედულობის ნორმის ობიექტური დარღვევა დგინდება იმ მოთხოვნებიდან გამომდინარე, რომლებიც განსაზღვრულ სოციალურ ურთიერთობებში მყოფ წინდახედულ, გაწონასწორებულ და გონიერ ადამიანებს – მძღოლს, ველოსიპედისტს, მეწარმეს, ექიმს, არქიტექტორს, მამას და სხვ. იმ ანალოგიურ სიტუაციაში წაყენებათ, რომელშიც დამნაშავე იმყოფებოდა.⁴ ამასთან დაკავშირებით, იურიდიულ ლიტერატურაში გამოიყენება ტერმინი „სანიმუშო ადამიანის ფიგურა“⁵, „საშუალო ადამიანი“⁶, „ნორმალური ადამიანი“⁷.

1 გერმანულად: *objektive Sorgfaltspflichtverletzung*.

2 იხ. *K. Lingisch: Untersuchungen über Vorsatz und Fahrlässigkeit im Strafrecht*, 1930, ხელახლა გამოცემა 1964, გვ. 344.

3 შეად. *Welzel: Das Deutsche Strafrecht*, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 131-132.

4 შეად. *II. Welzel*(1969), იქვე, გვ. 132.

5 გერმანულად: „*Modellfigur*“. შეად.: *D. Kienapfel, F. Höpfel: Grundriss des Strafrechts*, AT, მე-12 გამოცემა, 2007, გვ. 153.

6 გერმანულად: „*Durchschnittsperson*“. შეად.: *C. Momsen* წიგნში: *II. Satzger, B. Schmitt, G. Widmaier* (Hrsg.): *Strafgesetzbuch. Kommentar*, 2009, გვ. 134.

7 გერმანულად: „*Normalmensch*“. შეად. *R. Rengier: Strafrecht*, AT, მე-2

§ 14. მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაული

წინდახედულობის ნორმის ობიექტურად საწინააღმდეგოდ მოქმედებს ის, ვინც ისეთ დაწერილ ან დაუსწრებელ ქცევის წესს არღვევს, რომლის შესრულების ვალდებულება მას კონკრეტული ვითარებიდან გამომდინარე აქვს. წინდახედულობის ვალდებულება ნიშნავს, რომ პირი მოვალეა, კონკრეტული ურთიერთობიდან წარმოშობილი საფრთხე, რომელიც ემუქრება სისხლის სამართლით დაცულ სიკეთეს, შეიცნოს და მასთან მიმართებაში სწორად იმოქმედოს. ის ვალდებულია, საკმარისი უსაფრთხოების ღონისძიებები გაატაროს ან საზიფათო მოქმედების შესრულებაზე უარი თქვას. გამოწვევის შემთხვევებში, პირის ქცევა, მიუხედავად დადგენილი ქცევის წესის დარღვევის მიუხედავად, შეიძლება წინდახედულობის ნორმის შესაბამისი, ხოლო, პირიქით, ასეთი წესის დაცვის მიუხედავად, წინდახედულობის ნორმის საწინააღმდეგო იყოს.¹

მაგალითად, ავტომანქანის მძღოლს უფლება არა აქვს, გაიაროს მწვანე შუქზე და დაეჯახოს ქვეითად მოსიარულეს, თუკი ფეხით მოსიარულე ჯერ კიდევ გზაზე გადადის.

არსებული თვალსაზრისის მიხედვით, კონკრეტული წინდახედულობის ნორმის დარღვევა შეიძლება შემოწმდეს მხოლოდ ქმედების შემადგენლობის ან მხოლოდ ბრალის ეტაპზე. ასევე არსებობს შეხედულება წინდახედულობის ვალდებულების შემოწმების ორმაგი მასშტაბის შესახებ, რომელიც ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე ობიექტური წინდახედულობის ნორმის დარღვევის, ხოლო ბრალის ეტაპზე ინდივიდუალური წინდახედულობის ნორმის დარღვევის დადგენაში გამოისატება. გაბატონებული შეხედულების მიხედვით², რომელსაც ამ წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისიც უჭერს მხარს, აუცილებელია წინდახედულობის ნორმის დარღვევის ორმაგი შემოწმება.³

გამოცემა, 2010, გვ. 482.

1 იხ. R. Rengier (2010), იქვე, გვ. 482.

2 იხ.: H. H. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 565; C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 1063-1064; B. Schünemann: Moderne Tendenzen in der Dogmatik der Fahrlässigkeits- und Gefährdungsdelikte, JA 1975, გვ. 512.

3 დანაშაულის სისტემის სტრუქტურიდან გამომდინარე, ქმედების შემადგენლობისა და ბრალის ეტაპზე ასეთი შემოწმების ორმაგი მასშტაბის შესახებ

1115

ბევრ სამართლებრივ ურთიერთობებში ჩამოყალიბებულია წინასწარ განსაზღვრული სპეციფიკური წესები. კონკრეტული წინდახედულობის ვალდებულება შეიძლება წარმოიშვას სპეციალური სამართლებრივი დებულებებიდან, მაგალითად, მოძრაობის უსაფრთხოების, უბედური შემთხვევის აღკვეთის, სამშენებლო, საშიში ნივთიერებებისა და საშუალებების მოვლის, სამეურნეო, პოლიციური და ა.შ. წესებიდან. ასევე იგი შეიძლება მომდინარეობდეს სოციალური თანაცხოვრების წესებისა და ჩვეულებებიდან, მაშასადამე, იმ ნორმებიდან, რომლებიც მოქმედებს პირის სოციალური წრის წარმომადგენლებისათვის ან იმ საქმიანობის ნაწილია, რომელსაც პირი ასრულებს. ასეთია, მაგალითად, სპორტული, ნადირობის, მკურნალობის, საოჯახო მეურნეობის წარმოების და ა.შ. წესები.

1116

ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ეტაპზე არ არის დასადგენი პირის ინდივიდუალური შესაძლებლობები. თუმცა, გასათვალისწინებელია პირის სპეციალური ცოდნა და განსაკუთრებული უნარ-ჩვევები, სამსახურებრივი მოვალეობები, მისი სოციალური სტატუსი და ა.შ., რომლებიც განსაზღვრავს წინდახედულობის ნორმის დაცვის ობიექტურ ვალდებულებას. მაშასადამე, გაუფრთხილებლობის დამაფუძნებელი წინდახედულობის ნორმის ობიექტური დარღვევა მაშინ არის სახეზე, როცა დამნაშავე ისე არ იქცევა, როგორც ამას მისი სპეციფიკური ინდივიდუალური უნარ-ჩვევები და ინდივიდუალური ცოდნა-გამოცდილება მოითხოვს, რათა სხვათა სამართლებრივი სიკეთეების დაზიანების საფრთხე ნებადართული რისკის ფარგლებით იქნეს შეზღუდული.¹

მაგალითად, სოფლის მკვიდრმა მოსახლემ იცის, რომ სათევზაოდ ტბის ნაპირამდე მოკლე გზით მისვლა გარკვეულ საშიშროებას წარმოადგენს, მაგრამ მაინც მიჰყავს ქალაქიდან ჩამოსული სტუმრები (სპეციალური ცოდნა).

სხვა მაგალითის მიხედვით, ცურვის მასწავლებელს, რომელსაც ცურვაში ჩემპიონის ტიტული აქვს, მეზანძრეს ან ექიმს, თავიანთი პროფესიული შესაძლებლობებიდან გამომდინარე, კონკრეტული

შეად. ასევე: C. Momsen წიგნში: H. Satzger, B. Schmitt, G. Widmaier (Hrsg.): Strafrecht. Kommentar, 2009, გვ. 135.

1 შეად.: C. Momsen(2009), იქვე.

§ 14. მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაული

საფრთხის აღკვეთის დროს უფრო მეტი მოეთხოვება, ვიდრე „საშუალო ადამიანს“ (განსაკუთრებული უნარ-ჩვევები).

მაშასადამე, პირის სპეციალურ ცოდნასა და განსაკუთრებულ შესაძლებლობებს უკვე ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ეტაპზე ენიჭება სამართლებრივი მნიშვნელობა. სწორედ ამიტომ მიუთითებს *როქსინი* ადამიანის გაუფრთხილებლობითი ქცევის მასშტაბის „გენერალიზაციასა“ და „ინდივიდუალიზაციაზე“, რომელსაც მნიშვნელობა აქვს ქმედების შემადგენლობის დასადგენად.¹

2.1.1.2. ნდობის პრინციპი

ობიექტური წინდახედულობის ვალდებულების შეზღუდვა შეიძლება მოხდეს ნდობის პრინციპის² გამოყენებით. იგი წარმოადგენს დამხმარე საშუალებას, რათა განისაზღვროს სოციალურ ურთიერთობებში აუცილებელი წინდახედულობის მოცულობა.³ თუ გარკვეულ სოციალურ სფეროებში სამართლებრივი ნორმებით დარეგულირებულია საყოველთაო რისკის შემცველი ქცევები (მაგალითად, ტრანსპორტის მოძრაობის წესებით), მაშინ მოქმედებს ე.წ. ნდობის პრინციპი, ეი ნებისმიერ ადამიანს შეუძლია, იმის იმედზე იყოს, რომ მის მიერ წინდახედულობის ნორმის დაცვის ვითარებაში, მოძრაობის სხვა მონაწილეც, თავის მხრივ, წინდახედულობის ნორმის დაცვით მოიქცევა, თუ არ არსებობს ამ ვარაუდის გამაბათილებელი კონკრეტული გარემოებანი.⁴

გარდა სატრანსპორტო შემთხვევებისა, ნდობის პრინციპი მოქმედებს ასევე სხვა სოციალურ ურთიერთობებშიც. მაგალითად,

1 იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 1081.

2 გერმანულად: Vertrauensgrundsatz.

3 შეად.: K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 521; R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 483.

4 იხ.: I. Puppe: Die Lehre von der objektiven Zurechnung, ჟურნალში: Jura 1998, გვ. 21; C. Momsen წიგნში: II, Satzger, B. Schmitt, G. Widmaier (Hrsg.): Strafrecht, 2009, გვ. 136.

თავი 7. გაუფრთხილებლობა სისხლის სამართალში

მედციკინის სფეროში. ასევე ადამიანებს შეუძლიათ, ჰქონდეთ ნდობა სხვა ადამიანების მიმართ, რომ ისინი განზრახ დანაშაულს არ ჩაიდენენ.¹

მაგალითად, სამედიკინო ოპერაციის დროს მოქმედებს მედიკინის მუშაკთა ჯგუფი, რომლის წევრებიც ერთმანეთს ენდობიან, რომ თითოეული მათგანი კეთილსინდისიერად და პროფესიონალურად შეასრულებს თავის მოვალეობას. ასევე ნდობის არსებობის გარეშე, შეუძლებელი გახდებოდა დანის, ასანთის, ნაჯახის, ჩაქუჩის, ნავთის და სხვა ნივთის სხვისთვის გადაცემა ან მიყიდვა.

აღნიშნული არ გულისხმობს ადამიანების ერთმანეთის მიმართ ბრმად ნდობას, არამედ პირს ევალება რეაგირება, როცა ხედავს, რომ სხვა უშვებს შეცდომას. როგორც კომენტარებშია მითითებული, მაგალითად, სატრანსპორტო ურთიერთობებში შემდეგ შემთხვევებში არ მოქმედებს ნდობის პრინციპი:

- საკუთარი არასწორი ქცევის დროს;
- სხვების მიერ მოძრაობის წესების საწინააღმდეგო და არაგონივრული ქცევის დროს, თუ იგი წარმოშობს საფრთხეს;
- პატარა ბავშვებთან მიმართებაში (განსაკუთრებით 10 წლამდე ასაკში);
- ჯგუფური გადაადგილების დროს;
- ავტობუსის გაჩერებაზე;
- მოხუცი ადამიანის მიმართ;
- იმ პირის მიმართ, რომელიც გადაადგილდება ალკოჰოლის ზეგავლენით;
- სატრანსპორტო მოძრაობის საშუალების პირობებში (მაგალითად, ცუდი განათების საშუალებით, ავტოავარიის და ბავშვთა სათამაშო და სხვ. ადგილებში გადაადგილების დროს), სადაც შეიძლება, მოულოდნელად გამოჩნდეს მოძრაობის სხვა მონაწილე;
- სიბნელეში და ა.შ.

ასეთ შემთხვევებში, მძღოლი ვალდებულია, სიჩქარე, რაც შეიძლება შეამციროს, რომ ნებისმიერ დროს დროულად შეძლოს გაჩერება.²

1 შეად. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 1070-1075.

2 შეად. C. Momsen (2009), იქვე, გვ. 136.

§ 14. მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაული

გარკვეულ პრობლემებს წარმოშობს ნდობის პრინციპი ეკონომიკურ (სამეურნეო) ურთიერთობებში, კერძოდ, როცა საქმე ეხება პროდუქციისათვის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას. ზოგჯერ ძნელი დასადგენია, თუ ვის პასუხისმგებლობას წარმოშობს წინდახედულობის ნორმის დარღვევა.

ზოგიერთი ავტორი ცალკე გამოყოფს „ვალდებულების თავის თავზე აღებით გამოწვეულ გაუფრთხილებლობას“¹. ობიექტური წინდახედულობის ვალდებულების დარღვევა სახეზეა, როცა პირი თავის თავზე აიღებს ისეთი საქმიანობის შესრულებას, რომლის განხორციელებისათვის აუცილებელი ცოდნა-გამოცდილება და უნარ-ჩვევები მას არ გააჩნია, ან თუ იგი სხვის მიერ დაწყებულ ასეთ საქმიანობას გააგრძელებს. არ შეიძლება, ადამიანმა ასეთ ვითარებაში, თუ იგი უკიდურეს მდგომარეობაში არ იმყოფება, შეასრულოს მოქმედება. როქსინის მიხედვით, „ვისაც ესა თუ ის საქმე არ ესმის, უნდა მიიღოს ცოდნა“². ამ ვალდებულების დამრღვევი მოქმედებს წინდაუხედავად.

მაგალითად, პირი, უკიდურესი აუცილებლობის გარეშე, ნაცვლად იმისა, რომ დროულად გამოიძახონ კვალიფიციური სპეციალისტი, თავის თავზე იღებს ქალის მშობიარობას, როცა ამ მოქმედების შესრულებისათვის აუცილებელ პირობებს ვერ აკმაყოფილებს.³

ასეთ შემთხვევებში წინდახედულობის ნორმა ირღვევა, რადგან პირი არ ასრულებს სოციალური თანაცხოვრების ჯანსაღ წეს-ჩვეულებებს.

1 გერმანულად: *Übernahmefahrlässigkeit*. შეად.: K. Kühl: *Strafrecht*: AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 520; II.-II. Jescheck, T. Weigend: *Lehrbuch des Strafrechts*, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 580; Roxin, AT I, გვ. 1077.

2 C. Roxin(2006), იქვე, გვ. 1076.

3 შეად. K. Kühl: *Strafrecht*: AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 521.

2.1.1.3. ობიექტური გაუფრთხილებლობა

1122 წინდახედულობის ვალდებულების დარღვევის ობიექტურ ელემენტებთან ერთად, გაუფრთხილებლობის შემადგენლობა მოითხოვს, რომ შედეგის დადგომა გათვალისწინებადი, თავიდან აცილებადი და ობიექტურად შერაცხადი იყოს. წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისის მიხედვით, პირველი ორი მათგანი მიეკუთვნება ობიექტური გაუფრთხილებლობის კატეგორიას¹, ხოლო მესამე ცალკე კატეგორიად გამოიყოფა.

1123 მას შემდეგ, რაც დადგინდება მიზეზობრივი ურთიერთკავშირი წინდახედულობის ნორმის დარღვევასა და დამდგარ შედეგს შორის, შედეგის ობიექტური შერაცხვის საკითხის გადაწყვეტამდე, ყურადღება უნდა მიექცეს ორ მომენტს. ესაა:

– შედეგის დადგომის გათვალისწინების ობიექტური შესაძლებლობა და

– შედეგის თავიდან აცილების ობიექტური შესაძლებლობა.

1124 (1) **შედეგის დადგომის გათვალისწინების შესაძლებლობა**

გაუფრთხილებლობის დროს შესაძლებელი უნდა იყოს მიზეზობრივი კავშირის განვითარებისა და შედეგის დადგომის ობიექტური გათვალისწინება. შედეგის დადგომა გათვალისწინებადია, თუ პირს საკუთარ წინდახედულობის ვალდებულებათა შესრულების დროს, მისი სოციალური წრისთვის დამახასიათებელი შესაძლებლობების დონეზე, სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების დადგომა შეეძლო გაეთვალისწინებინა, როგორც რეალური საშიშროება. მოვლენათა განვითარება განჭვრეტადი უნდა იყოს არა თითოეული ცალკეული დეტალით, არამედ მხოლოდ თავისი არსებითი მომენტებით. საკმარისია, როცა იგი ყოველგვარი ცხოვრებისეული გამოცდილების ფარგლებს გარეთ არ დგას². გათვალისწინებადობა უკავშირდება

¹ ამ პოზიციისგან განსხვავებული პოზიცია აქვს C. Momsen-ს წიგნში: H. Satzger, B. Schmitt, G. Widmaier (Hrsg.): Strafrechtsgesetzbuch. Kommentar, 2009, გვ. 137 გვ. 137. ფიშერის პოზიციაზე დაყრდნობით, იგი ორივე ამ ელემენტს განიხილავს „ობიექტური შერაცხვის“ კატეგორიებად. იხ. ასევე: B. Heinrich: Strafrecht - AT II, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 303.

² სასამართლო პრაქტიკაზე იხ. BGHSt 31, გვ. 96.

§ 14. მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაული

არა მარტო ქმედებას, არამედ ასევე შედეგს.¹

მაგალითად, შედეგის დადგომის გათვალისწინების ობიექტური შესაძლებლობა არსებობს მაშინ, როცა მძღოლი ზამთარში მოყინულ გზებზე დადის წელიწადის ამ დროისთვის შესაბამისი საბურავების გარეშე, ასევე, როცა პირი მთვრალი მართავს ავტომანქანას და გამოიწვევს ავტოავარიას, თუ ასეთი მდგომარეობა გახდება სხვა ადამიანის ჯანმრთელობის დაზიანების ან სიკვდილის მიზეზი (სსკ-ის 276-ე მუხლი).

არ არის გამორიცხული, რომ ავტომანქანის საჭესთან ალკო-¹¹²⁵ჰოლის ზეგავლენის ქვეშ მყოფმა პირმა, რომელიც ნელა და ფრთხილად მართავს ავტომანქანას, მიუთითოს ქვეთად მოსიარულის მხრიდან ნდობის პრინციპის დარღვევაზე, თუ იგი სრულიად მოულოდნელად ავტომანქანის სავალ გზას გადაკვეთავს და ამით ზიანი მიადგება.²

როგორც კომენტარებშია მითითებული, შედეგის დადგომის გა-¹¹²⁶თვალისწინების შესაძლებლობა არ არსებობს, თუ იგი ყოველგვარი ცხოვრებისეული გამოცდილების ფარგლებს გარეთაა³. მაშასადამე, შედეგის დადგომის გათვალისწინების ობიექტური შესაძლებლობა არსებობს მაშინ, როცა, მართალია, წინდახედულობის ნორმის დამრღვევმა ვერ გაითვალისწინა, რომ შედეგი დადგებოდა, მაგრამ იგივე სიტუაციაში სხვა ადამიანები მისი სოციალური წრიდან, ზოგადი ცხოვრებისეული გამოცდილებიდან გამომდინარე, შედეგის დადგომის შესაძლებლობას გაითვალისწინებდნენ. ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ადამიანმა ყოველთვის ისე ნელა უნდა იმოძრაოს, რომ შეძლოს დროული დამუხრუჭება და ყოველგვარი გაუთვალისწინებელი შედეგის თავიდან აცილება, მაგრამ უნდა დაიცვას მოძრაობის დადგენილი სიჩქარე, დისტანცია და სხვა წესები.

(2) შედეგის დადგომის აცილების შესაძლებლობა

¹¹²⁷

შედეგის თავიდან აცილების ობიექტური შესაძლებლობა გულისხმობს, რომ თუ დადგინდება კონკრეტულ სიტუაციაში ქმედების შემადგენლობის შესაბამისი შედეგის თავიდან აცილების

1 იხ. C. Momsen(2009), იქვე, გვ. 137.

2 კარსტენ მომზენის ასეთი პოზიცია იხ. იქვე, გვ. 138.

3 იხ. C. Momsen(2009), იქვე, გვ. 137.

თავი 7. გაუფრთხილებლობა სისხლის სამართალში

ობიექტური შესაძლებლობის არარსებობა, ობიექტური შერაცხვა გამოირიცხება.

მძლოლს ევალება არა მარტო დაიცვას მოძრაობის წესები, არამედ რეაგირება მოახდინოს მოულოდნელ მოვლენებზეც და ამით თავიდან ააცილოს სამართლებრივი სიკეთის დაზიანება. მაგალითად, მძლოლმა დაამუხრუჭა, მაგრამ ვერ შეძლო შედეგის თავიდან აცილება, რადგან ფეხით მოსიარულე მას მოულოდნელად წინ გადაუხტა.

1128 წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისის მიხედვით, შედეგის თავიდან აცილების შეუძლებლობის ჩვეულებრივი შემთხვევები განიხილება ობიექტური გაუფრთხილებლობის ეტაპზე, როგორც წინდახედულობის ნორმის დარღვევის გამომრიცხველი გარემოება, ხოლო ისეთი რთული შემთხვევები, რომლებიც დამატებით შეფასებას მოითხოვს, შედეგის ობიექტური შერაცხვის ეტაპზე (მაგალითად, მართლზომიერი ალტერნატიული ქცევის დროს შედეგის თავიდან აცილების შესაძლებლობა).

შედეგის თავიდან აცილების შესაძლებლობის არარსებობის მაგალითი სასამართლო პრაქტიკიდან: ჩქაროსნულ მატარებელს ბორბლებში ჩაუვარდა ქალი, რომელსაც თავის მოკვლა უნდოდა. მემანქანემ მოკლე მანძილიდან შეამჩნია მატარებლის ლიანდაგზე მყოფი ადამიანი, მაგრამ ჩქარა მიმავალ მატარებელს ვერ გააჩერებდა და გადაუარა ქალს.

ასეთ შემთხვევებში წინდახედულობის ნორმა არ ირღვევა, რადგან შედეგის თავიდან აცილება ობიექტურად შეუძლებელია.

2.1.1.4. მიუფრთხილბობა კავშირი და ობიექტური

გაუფრთხილებლობა სასამართლო

პრაქტიკაში

1129 წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისის მიხედვით, არსებობს წინდახედულობის ნორმის დარღვევის გათვალისწინებულობისა და აცილებადობის ორგვარი მასშტაბი ობიექტური და ინდივიდუალური გაუფრთხილებლობის სახით. ეს თვალსაზრისი მომდინარეობს

§ 14. მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაული

თანამედროვე გერმანულ სისხლის სამართალში გაბატონებული შეხედულებიდან. პირველი მათგანი დგინდება ქმედების შემადგენლობის, ხოლო მეორე – ბრალის ეტაპზე.¹

ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, მიზეზობრივი კავშირის არსებობა შეიძლება მივიჩნიოთ ობიექტური გაუფრთხილებლობის აუცილებელ წინაპირობად, ხოლო ობიექტური გაუფრთხილებლობა წინ უსწრებს შედეგის ობიექტურ შერაცხვას.

თინათინ წერეთელს მოჰყავს არაერთი მაგალითი სასამართლო პრაქტიკიდან იმის დასამტკიცებლად, რომ ზოგჯერ მიზეზობრივი კავშირის ცნება ვიწროდ იყო გაგებული და უარყოფილი. ჩემი თვალსაზრისით, არაერთ ასეთ შემთხვევაში უარყოფილი უნდა იქნეს არა მიზეზობრივი კავშირი, არამედ - ობიექტური გაუფრთხილებლობა.

მაგალითად, ჭიდაობის დროს სპორტსმენმა ხელი სტაცა მეტოქეს, რის შედეგადაც იგი წაიქცა, იატაკს თავი დაარტყა და იქვე მოკვდა.

სასამართლომ სპორტსმენი გაასამართლა გაუფრთხილებლობით სიცოცხლის მოსპობისათვის. ზემდგომმა სასამართლომ გააუქმა რა გაუფრთხილებლობით სიცოცხლის მოსპობის განაჩენი, მიუთითა, რომ სპორტსმენის მოქმედება არ არის მიზეზობრივ კავშირში მეტოქის სიკვდილთან, რომელიც უბედური შემთხვევის შედეგად უნდა ჩაითვალოს.²

სხვა კაზუსის მიხედვით, ფსიქიკურად დაავადებული ადამიანი, რომელსაც ალკოჰოლი ჰქონდა მიღებული, ჩაუვარდა მატარებელს ბორბლებში. ამ სიკვდილის ფაქტის გამო მემანქანეს პასუხისმგებლობა არ დაკისრებია, რადგან ეს ფაქტი ჩაითვალა უბედურ შემთხვევად.

ამ შემთხვევაშიც სისხლის სამართლის საქმის შეწყვეტას სასამართლომ არასწორად დაუდო საფუძვლად მოქმედებასა და

1 „განზრახვის ორმაგი ფუნქციისა“ და „გაუფრთხილებლობის ორმაგი ბუნების“ შესახებ იხ. J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 52-54, 253-254.

2 იხ. „Советская юстиция“, 1960, 9, გვ. 28-29; თ. წერეთელი, გ. ტყეშელაძე: მოძღვრება დანაშაულზე, 1969, გვ. 256.

თავი 7. გაუფრთხილებლობა სისხლის სამართალში

შედგეს შორის მიზეზობრივი კავშირის არარსებობა. სასამართლოს პოზიციით, მატარებლის მემანქანეს არავითარი გამაფრთხილებელი წესები არ დაურღვევია, როცა ალკოჰოლის ზემოქმედების ქვეშ მყოფი ფსიქიკურად დაავადებული ადამიანი მატარებელს ბორბლებში ჩაუვარდა¹.

ამ და სხვა შემთხვევებში, რომელთაც თ. წერეთელი უთითებს, სასამართლოების მიერ არასწორად არის მითითებული მიზეზობრივი კავშირის არარსებობაზე. მისი აზრით, ამ შემთხვევებში სასამართლოს მათი გამართლების საფუძვლად საზოგადოებრივი საშიშროების ან ბრალის არარსებობაზე უნდა მიეთითებინა, ნაცვლად იმისა, რომ ემტკიცებინა მიზეზობრივი კავშირის არარსებობა განსასჯელთა მოქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის.

თ. წერეთელი ამტკიცებს, რომ თუ მატარებელმა „კაცი გასრისა, უაზრობაა იმის მტკიცება, რომ მემანქანის მოქმედებასა და დანაშაულებრივ შედეგს შორის არ იყოს მიზეზობრივი კავშირი“. არ არის გასაზიარებელი პოზიცია იმის შესახებ, რომ თითქოს „ის გარემოება, რომ მემანქანეს მატარებლის ექსპლუატაციის წესები არ დაურღვევია, ადასტურებს მხოლოდ მისი მოქმედების არამართლსაწინააღმდეგო და არასაზოგადოებრივად საშიშ ხასიათს და არა მიზეზობრივი კავშირის არარსებობას: დაზარალებულის მოქმედების ჩართვამ მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში შეიძლება გამოიწვიოს არა მიზეზობრივი კავშირი, არამედ ბრალი, თუ ასეთი მოქმედების გათვალისწინება პირისათვის შეუძლებელი იყო“.

შეიძლება ვამტკიცოთ, რომ წარმოდგენილი მაგალითებიდან „მოჭიდავის“ შემთხვევაში გვაქვს არა მიზეზობრივი კავშირის გამოიწვევის შემთხვევა, არამედ სახეზე არ არის *ობიექტური გაუფრთხილებლობის* კრიტერიუმები, რომლებიც წარმოადგენენ შედეგის *ობიექტური* შერაცხვის წინაპირობას. ამის გამო, შედეგის *ობიექტური* შერაცხვის გამომრიცხველი ნორმატიული კრიტერიუმის არსებობის დადგენა არც უნდა დადგეს დღის წესრიგში. „მატარებლის მემანქანის“ შემთხვევაში კი, არ არსებობს პირის

1 იხ. „Известия Верховного Суда РСФСР“, 1961, 6, გვ. 9-10; თ. წერეთელი, გ. ტყეშელიძე: მოძღვრება დანაშაულზე, 1969, გვ. 256.

§ 14. მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაული

სისხლისსამართლებრივად რელევანტური მოქმედება, რაც გამოიხატა წინდახედულობის ნორმის დარღვევაში¹.

2.1.1.5. გაუფრთხილებლობითი შედეგის

ობიექტური შერაცხვა

2.1.1.5.1. შესავალი

ობიექტური შერაცხვის საკითხი, განზრახვისაგან განსხვავებით, გაუფრთხილებლობითი დანაშაულების დროს ხშირად ძალზე პრობლემატურია, რის გამოც მას განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა კაზუსის ამოხსნისას. მიზეზობრივი კავშირის დადგენის შემდეგ, ამ ეტაპზე დამატებით დგინდება ურთიერთკავშირი წინდახედულობის ნორმის დარღვევასა და დამდგარ შედეგს შორის. იგი გამოირიცხება მაშინ, თუ შედეგი წინდახედულობის ნორმის შესაბამისი ალტერნატიული მოქმედების შესრულების დროსაც დადგებოდა.

მოძღვრება ობიექტური შერაცხვის შესახებ და კონკრეტულად რისკის (წარმოქმნისა და შემცირების) თეორიები წიგნში განხილულ იქნა განზრახვასთან მიმართებაში. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იქვე წარმოდგენილი ობიექტური შერაცხვის პრობლემატური შემთხვევები, რომლებიც გაუფრთხილებლობის დროს უფრო დიდ მნიშვნელობას იძენს. სხვა პრობლემატურ საკითხებთან ერთად, იქვე განხილულ იქნა თეორიული და პრაქტიკული თვალსაზრისით სადავო ე.წ. რისკის ამაღლების თეორია, რომელიც გამოიყენება გაუფრთხილებლობის შემთხვევებში.

¹ გაუფრთხილებელი დანაშაულის სისტემა ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით იხ. წიგნში: *მ. ტურავა: სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა*, მე-8 გამოცემა, 2010, გვ. 163-164.

2.1.1.5.2. გაუფრთხილებლობის

ობიექტური შერაცხვის

პრობლემატური საკითხები

1135

გაუფრთხილებლობის ობიექტური შერაცხვის ეტაპზე შეიძლება გამოიყოს სამი პრობლემა:

– წინდახედულობის ნორმის დარღვევასა და დამდგარ შედეგს შორის ურთიერთკავშირი;

– დამდგარი შედეგისა და კონკრეტული ნორმის მიზნის ურთიერთმიმართება;

– პასუხისმგებლობის სფეროების გამიჯვნა.¹

1136

(1) ურთიერთკავშირი წინდახედულობის ნორმის დარღვევასა და შედეგს შორის

ობიექტურ წინდახედულობის ვალდებულების დარღვევასა და შედეგის დადგომას შორის უნდა არსებობდეს ურთიერთკავშირი. ობიექტური შერაცხვის თეორიის მიხედვით, გაუფრთხილებლობით ჩადენილ დანაშაულში შედეგის დადგომა გამოწვეული უნდა იყოს სწორედ ასეთი ვალდებულების დარღვევით წარმოშობილი საფრთხის მდგომარეობით. როგორც ლიტერატურაშია მითითებული, პირს დამდგარი შედეგი შეიძლება შეერაცხოს მხოლოდ მაშინ, თუ წინდახედულობის ნორმის შესაბამისი ალტერნატიული ქცევის შესრულების შემთხვევაში შედეგი თავიდან იქნებოდა აცილებული.²

1137

ობიექტური შერაცხვის პრობლემის განხილვის დროს წარმოდგენილი იყო მაგალითი, რომლის მიხედვითაც, სატვირთო ავტომანქანის მძღოლმა ველოსიპედის გასწრების დროს არ დაიცვა დადგენილი დისტანცია, რა დროსაც ველოსიპედისტი ჩაუეარდა

1 პრობლემათა ასეთი კლასიფიკაცია ობიექტური შერაცხვის ეტაპზე იხ. წიგნში: R. Rengier *Strafrecht*, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 484-492.

2 შეად: R. Rengier (2010), იქვე, გვ. 484. მიზეზისა და შედეგის ასეთი სამართლებრივი ურთიერთკავშირის შესახებ იხ. ასევე: *მ. ტურაყა*: სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, მე-8 გამოცემა, 2010, გვ. 113-114.

§ 14. მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაული

ავტომანქანას და ადგილზევე გარდაიცვალა. ველოსიპედისტი ისეთი მთვრალი იყო, რომ მძღოლის მიერ წინდახედულობის ნორმის დაცვის შემთხვევაშიც, ალბათობის მაღალი ხარისხით, მაინც ამ ავტომანქანის ბორბლების ქვეშ აღმოჩნდებოდა.

ასეთ დროს სახეზეა ობიექტური გაუფრთხილებლობა, რადგან ეს არ არის შედეგის დადგომის გათვალისწინებისა და თავიდან აცილების ობიექტური შესაძლებლობის ჩვეულებრივი შემთხვევა, არამედ დამატებით მოითხოვს ალტერნატიული ქცევის შესაძლო შედეგების ნორმატიულ შემოწმებას. მართალია, მოქმედება კონკრეტულ შედეგში (ველოსიპედისტის სიკვდილი) იქნა გამოხატული (ბუნებრივი მიზეზობრიობა), „თუმცა წინდახედულობის დარღვევა შედეგში არ იქნა რეალიზებული“¹ (ნორმატიული ასპექტი), რადგან დადგენილი წესების შესაბამისად სწორად გასწრების შემთხვევაშიც, ველოსიპედისტი მაინც ჩაუვარდებოდა ამ ავტომანქანას და მოკვდებოდა. აქედან გამომდინარე, ნორმატიულად უნდა გამოირიცხოს ურთიერთკავშირი დარღვევასა და დამდგარ შედეგს შორის და მძღოლი არ უნდა დაისაჯოს ავტოავარიის შედეგად ადამიანის სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპობისათვის (სსკ-ის 276-ე მუხლის მე-5 ნაწილი).

იმ შემთხვევაში კი, თუ ამ მაგალითში მხოლოდ სავარაუდოდ დადგინდება, რომ მძღოლის მიერ უსაფრთხოების დადგენილი წესების დაცვის შემთხვევაში, ველოსიპედისტი ისეთივე მდგომარეობაში შეიძლება აღმოჩენილიყო, იცვლება სამართლებრივი მდგომარეობა. ასეთ შემთხვევაში არსებობს აზრთა სხვადასხვაობა ე.წ. რისკის ამაღლების თეორიის მომხრეებსა და მის მოწინააღმდეგეებს შორის², რის შესახებაც საუბარი იყო განზრახვის ეტაპზე შედეგის ობიექტური შერაცხვის საკითხის განხილვისას.

ანალოგიურად უნდა გადაწყდეს საკითხი სამედიცინო მოქმედებების შემთხვევაშიც, როცა ქირურგმა ოპერაციის ჩატარების დროს არ გამოიძახა ანესთეზიოლოგი, თუ დადგინდება, რომ მისი ჩართვის

1 R. Rengier (2010), იქვე, გვ. 485.

2 რისკის ამაღლების თეორიის შესახებ იხ. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 392-399. მას მზარს უჭერს K. Kühl, AT, გვ. 526-528 და სხვები. როქსინის რისკის ამაღლების თეორიის შესახებ იხ. ასევე: მ. ტურავა (2010), იქვე, გვ. 111-113.

თავი 7. გაუფრთხილებლობა სისხლის სამართალში

მიუხედავად, ავადმყოფი მაინც ვერ გადარჩებოდა.

1138

გაბატონებული შეხედულების მიხედვით, შედეგში წინდახედულობის ვალდებულების რეალიზაცია, როგორც ობიექტური შერაცხვის ელემენტი, ალბათობის მაღალი ხარისხით უნდა იქნეს დადგენილი. იმ შემთხვევაში კი, როცა კონკრეტული გარემოებიდან გამომდინარე, არსებობს იმის ვარაუდი, რომ შედეგი წინდახედულობის ნორმის დარღვევის შემთხვევაშიც დადგებოდა, ბრალდებულის სასარგებლოდ გამოიყენება *in dubio pro reo*-ს პრინციპი და ხდება წინდახედულობის ნორმის დარღვევასა და დამდგარ შედეგს შორის ურთიერთკავშირის უარყოფა. ამ თვალსაზრისის მომხრეთა შეხედულებით, ე.წ. რისკის ამაღლების თეორია ეწინააღმდეგება ყველა ეჭვის ბრალდებულის სასარგებლოდ გადაწყვეტის პრინციპს და შედეგიან დელიქტებს საფრთხის შემქმნელ დელიქტებად აქცევს.¹

1139

(2) დამდგარი შედეგისა და კონკრეტული ნორმის მიზნის ურთიერთმიმართება

შედეგის ობიექტური შერაცხვის დროს ასევე განხილულ იქნა ნორმის დაცვითი მიზნის თეორია², რომელსაც განზრახვისაგან განსხვავებით, გაუფრთხილებლობითი დელიქტისათვის უფრო დიდი მნიშვნელობა აქვს. ობიექტური შერაცხვა გამოირიცხება, თუ შედეგის დადგომა დარღვეული წინდახედულობის ნორმის დაცვის სფეროს ფარგლებს გარეთ დგას. ამიტომ ინტერპრეტაციის გზით უნდა მოხდეს იმის დადგენა, დარღვეული ნორმა თავისი არსითა და მიზნით ემსახურებოდა თუ არა დამდგარი შედეგის თავიდან აცილებას.

მაგალითად, დასახლებულ პუნქტში ა. ავტომანქანას მართავდა გადაჭარბებული (80 კმ. სთ.) სიჩქარით, მაშინ როდესაც ნებადართული იყო 50 კმ. სთ. სიჩქარით სიარული. ქვეითად მოსიარულემ უხეშად დაარღვია ქუჩაში მოძრაობის წესები და აკრძალულ

1 იხ: J. Wessels, W. Beulke: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, გვ. 264-265; B. Heinrich, Strafrecht -- AT II, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 83-85. სხვადასხვა თეორიებზე იხ. T. Hillenkamp: 32 Probleme aus dem Strafrecht, AT, მე-13 გამოცემა, 2010, გვ. 223-229.

2 იხ. ასევე: მ. ტურავა (2010), იქვე, გვ. 114-115.

§ 14. მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაული

ადგილას მოულოდნელად გადაკვეთა გზა, რა დროსაც მძღოლმა დაამუხრუჭა, მაგრამ თავიდან ვერ აიცილა ავტოავარია, რასაც ადამიანის სიკვდილი მოჰყვა. ვერ დადგინდა, დადგენილი სიჩქარით რომ ევლო, ა. ავტოავარიის შედეგად დაჯახებასა და შედეგის დადგომას თავიდან აიცილებდა თუ არა.

ასეთ შემთხვევაში არსებობს არგუმენტაცია, რომ დადგენილი სიჩქარით მოძრაობის შემთხვევაში მძღოლი შემთხვევის ადგილზე გაცილებით გვიან მივიდოდა, რითაც კონკრეტული შედეგი თავიდან იქნებოდა აცილებული. მიუხედავად ამისა, გაბატონებული შეხედულებით, მძღოლს შედეგი ობიექტურად ვერ შეეარაცხება, რადგან სიჩქარის შეზღუდვა მიზნად არ ისახავს, განსაზღვრულ ადგილამდე ავტომანქანის მისვლა დროში გააჭიანუროს, ამიტომ პასუხისმგებლობის საკითხი უნდა გადაწყდეს კონკრეტული ავტოავარიის მიხედვით.¹

(3) პასუხისმგებლობის სფეროების გამოიჯნა

ის შემთხვევები, რომლებიც ამ საკითხს ეხება, უკვე წარმოდგენილი იქნა განზრახვის ეტაპზე ობიექტური შეარაცხვის განხილვისას. ამ შემთხვევებშიც გაუფრთხილებლობით ჩადენილი დელიქტებისათვის ობიექტური შეარაცხვის თემა უფრო მნიშვნელოვანია, რის გამოც გაუფრთხილებლობასთან დაკავშირებით ლიტერატურაში² ერთმანეთისაგან განასხვავებენ ორ სფეროს:

(ა) დაზარალებულის პასუხისმგებლობის სფერო და

(ბ) მესამე პირთა პასუხისმგებლობის სფერო.

– პირველ სფეროს ეკუთვნის დაზარალებულის პირადი პასუხისმგებლობის საკითხი. მისი თავისუფალი, შეგნებული თვითდაზიანება და საკუთარი თავის საფრთხეში ჩაყენება გამორიცხავს გაუფრთხილებლობითი დელიქტისთვის სხვების პასუხისმგებლობას.³ გარდა ამისა, ასევე არსებობს შემთხვევათა სხვა საძი

1 იხ: J. Wessels, W. Beulke (2010), იქვე, გვ. 253, 263, 270; K. Kühl (2008), იქვე, გვ. 535-536; R. Rengier (2010), იქვე, გვ. 487; C. Momsen წიგნში: H. Satzger, B. Schmitt, G. Widmaier (Hrsg.): Strafgesetzbuch. Kommentar, 2009, გვ. 139.

2 შეად. R. Rengier (2010), იქვე, გვ. 489-492.

3 დაზარალებულის პირადი პასუხისმგებლობით გამოწვეულ „პერონის

ჯგუფი: საშიშ მდგომარეობაში მყოფის დახმარება, დამნაშავეს შეპყრობის მიზნით ღვენა და მსხვერპლის მიერ თვითდახმარების მიზნით გაქცევა, როდესაც პირი თავისი წინარე მოქმედებით შემდგომში მსხვერპლის კონკრეტულ ქმედებას გამოიწვევს. სასიკვდილო შედეგის შემთხვევაში, გასარკვევია აგებს თუ არა პასუხს საზოგადოებრივ მოქმედების თავდაპირველი გამომწვევი მსხვერპლის ზიანისთვის, მათ შორის, დამდგარი სასიკვდილო შედეგისთვის.

პირველ ჯგუფს (საშიშ მდგომარეობაში მყოფის დახმარება) წარმოადგენს ისეთი შემთხვევა, როცა ვინმე ა. სხვა ადამიანს ისეთ საშიშ მდგომარეობაში (წყალი, თოვლი, ხანძარი, ავტოკატასტროფა და ა.შ.) ჩააყენებს, რომელიც მესამე პირის მიერ სამაშველო მოქმედების ჩატარების აუცილებლობას გამოიწვევს, რა დროსაც დამხმარე დაზიანდება ან მოკვდება.

მეორე ჯგუფს (დამნაშავეს შეპყრობის მიზნით ღვენა) ეკუთვნის ის შემთხვევები, როცა პოლიციელი, ღებექტივი, დაზარალებული ან უბრალოდ გამვლელი მოქმედებს დამნაშავეს შეპყრობის მიზნით და მისი ღვენის დროს დაზიანდება ან მოკვდება. ასეთი ღვენის მიზანია დამნაშავეს დაკავება, წართმეული ნივთის დაბრუნება.

მესამე ჯგუფს (მსხვერპლის მიერ თვითდახმარების მიზნით გაქცევა) მიეკუთვნება ის შემთხვევები, როცა დამნაშავეს მიერ საფრთხეში ჩაყენებული დაზარალებული გაქცევის ან საფრთხის თავიდან აცილების რეაქციით მოქმედებს; მაგალითად, გაუპატიურებისგან თავის დაღწევის მიზნით ჩამოხტება მეორე სართულის აივნიდან, რა დროსაც მიიღებს ჯანმრთელობის ან სიცოცხლისთვის საშიშ დაზიანებას.

პირველი და მეორე ჯგუფის შემთხვევებში საკამათოა და კონკრეტული ფაქტის საკითხია თავდაპირველი მოქმედების ჩამდენისთვის შედეგის ობიექტური შერაცხვა. პასუხისმგებლობა დამდგარი შედეგისთვის დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად წარმოადგენს მაშველის ან შემპყრობის მოქმედება თავისუფალ, შეგნებულ თვითსაფრთხის მდგომარეობას. მესამე შემთხვევა კი, როგორც წესი, არ შეიძლება ჩაითვალოს მსხვერპლის თავისუფალ მოქმედებად, ამიტომ მის ასეთ მდგომარეობაში ჩამყენებელს დამდ-

§ 14. მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაული

გარი შედეგი ობიექტურად უნდა შეერაცხოს.

— მეორე სფეროს ეკუთვნის მესამე პირთა პასუხისმგებლობის საკითხი. განზრახი დანაშაულის ობიექტური შერაცხვის საკითხის განხილვისას, სათანადო მაგალითების მოყვანით, განხილულ იქნა რეგრესის აკრძალვის თეორია.¹ გაუფრთხილებლობით დელიქტებშიც მნიშვნელოვანია თავდაპირველი მოქმედების გაუფრთხილებლობით ჩამდენი პირის პასუხისმგებლობის საკითხი, როცა მის მიერ წინდახედულობის ნორმის დარღვევას მეორე პირი იყენებს განზრახი დანაშაულის ჩასადენად. ამ შემთხვევაში ადგილი აქვს პასუხისმგებლობის სფეროების გამიჯვნას და თითოეული პასუხის აგებს საკუთარი ქმედებისთვის.

პასუხისმგებლობის დაკისრების შეზღუდვა მოქმედებს მესამე პირის მიერ გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის ჩადენის დროსაც.

სათანადო მაგალითები: „მონადირისა“ და „არქიტექტორის“ შემთხვევები, მოყვანილ იქნა განზრახი დანაშაულის ობიექტური შერაცხვის ეტაპზე ე.წ. რეგრესის აკრძალვის თეორიის განხილვისას.

მაშასადამე, ობიექტური შერაცხვის კატეგორიას გაცილებით ¹¹⁴² დიდი მნიშვნელობა აქვს გაუფრთხილებლობის დროს, ვიდრე განზრახი დანაშაულისათვის.

2.1.1.6. შეჯამება

მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის ¹¹⁴³ ქმედების ობიექტურ შემადგენლობაში, განზრახი დანაშაულისგან განსხვავებით, მთავარი აქცენტი გადატანილია ობიექტური წინდახედულობის ნორმის დარღვევაზე, რომელიც ქმედების შემადგენლობის შესაბამის შედეგში იქნა რეალიზებული. თავისი შინაარსით ასევე მნიშვნელოვანია ობიექტური გაუფრთხილებლობისა და ობიექტური შერაცხვის კატეგორიები, მათ შორის, რისკის ამძღვრების თეორია. ყველა ეს საკითხი ქართული სისხლის სამართლის დოგმატიკისა და სასამართლო პრაქტიკისათვის მთელ რიგ

¹ რეგრესის აკრძალვის თეორიის შესახებ იხ. ასევე: მ. ტურავა (2010), იქვე, გვ. 121-123.

თავი 7. გაუფრთხილებლობა სისხლის სამართალში

მნიშვნელოვან სიახლეებს შეიცავს, რის გამოც იმსახურებს მხარდაჭერასა და განვითარებას.

2.1.2. გაუფრთხილებლობის სუბიექტური შემაღგენლობა

1144

ძალზე მცირეა იმ ავტორთა რიცხვი, რომლებიც ქმედების სუბიექტური შემაღგენლობის არსებობას აღიარებენ გაუფრთხილებლობით ჩადენილი დანაშაულის ორივე შემთხვევაში, როგორც თვითიმედოვნების, ასევე დაუდევრობის დროს. მეცნიერთა უმრავლესობა მიიჩნევს, რომ საერთოდ არ არსებობს გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის ქმედების სუბიექტური შემაღგენლობა. ისინი თვლიან, რომ გაუფრთხილებლობის დიფერენციაციას თვითიმედოვნებად და დაუდევრობად არავითარი პრაქტიკული მნიშვნელობა არა აქვს დანაშაულის სისტემის აგებისათვის, არამედ მხოლოდ სასჯელის დანიშნის დროს ექცევა ყურადღება.¹ უფრო დასაბუთებულია იმ ავტორთა პოზიცია, რომლებიც აღიარებენ ქმედების სუბიექტური შემაღგენლობის არსებობას თვითიმედოვნების დროს და ასეთის არსებობას უარყოფენ დაუდევრობის შემთხვევაში². ავტორთა მცირე ჯგუფი ქმედების ჩამდენის მიერ წინდახედულობის ნორმის დარღვევით შედეგის დადგომის გათვალისწინებისა და აცილების სუბიექტურ შესაძლებლობას, რომლებიც წესით ინდივიდუალური ბრალის კომპონენტებს წარმოადგენს, ამოწმებს ქმედების სუბიექტურ შემაღგენლობაში, რითაც მიიღება განზრახი დანაშაულის მსგავსი სტრუქტურა.³

1145

ვიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისით, ობიექტური გაუფრთხ-

1 იხ., მაგალითად, K. Kühl: Strafrecht: AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 523-525; B. Heinrich: Strafrecht - AT II, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 73.

2 ასე, მაგალითად, კლაუს როქსინი. შეად. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 1089-1091.

3 შეად. E. Struensee: „Objektives“ Risiko und subjektiver Tatbestand, JZ 1987, გვ. 541; R. Maurach, K.-H. Gossel, H. Zipf: Strafrecht, AT, Teilband II, მე-7 გამოცემა, 1989, გვ. 138-147.

§ 14. მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაული

ილებლობა მოწმდება ქმედების ობიექტურ შემადგენლობაში, სუბიექტური გაუფრთხილებლობა (თვითიმედოვნების დროს) – ქმედების სუბიექტურ შემადგენლობაში, ხოლო ინდივიდუალური გაუფრთხილებლობა – ბრალის ეტაპზე.

თვითიმედოვნების დროს ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის¹¹⁴⁶ შინაარსს განსაზღვრავს პირის მიერ ქმედების ობიექტური შემადგენლობის გარემოებების ცოდნა, რომლებიც მის ქმედებას ობიექტურად წინდახედულობის ნორმის საწინააღმდეგოდ აქცევს¹. როქსინის მიხედვით, შეგნებული გაუფრთხილებლობის დროს პირს შეცნობილი აქვს შემადგენლობის ყველა ფაქტობრივი გარემოება, როგორც არანებადართული საფრთხე და ამოძრავებს იმის რწმენა, რომ ქმედების შემადგენლობა არ განხორციელდება. დაუდევრობის დროს კი, არ არსებობს ქმედების სუბიექტური შემადგენლობა, რადგან დამნაშავეს თავის წარმოდგენაში არა აქვს ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ნიშნები და წინაპირობები².

განსხვავებულ პოზიციას აყალიბებს შტრუენზე³ მას მიაჩნია, რომ დაუდევრობის სუბიექტური შემადგენლობის საგანია არა ფაქტობრივი გარემოებები, არამედ – რისკის ფაქტორები. დაუდევრობის სუბიექტური შემადგენლობის ასეთი ფაქტორების აღიარებას კი, სწორად არ ეთანხმება როქსინი, რომელსაც მიაჩნია, რომ დავიწყება, მხედველობიდან გამორჩენა და სხვაგვარი უყურადღებობა გაუცნობიერებელი და არათვითნებური პროცესებია და როცა საუბარია სუბიექტურ შემადგენლობაზე, დამნაშავეს მინიმუმ იმის შეგნება მაინც უნდა ჰქონდეს, რომ მოქმედებაში მოჰყავს რისკის ფაქტორი.⁴ ასეთ რამეს კი, დაუდევრობის დროს არა აქვს ადგილი, რის გამოც იგი სუბიექტური შემადგენლობის შემცველი არ არის.

1 ასეთია, მაგალითად, ვოლფგანგ მიჩის პოზიცია. შეად. W. Mitsch: Fahrlässigkeit und Straftatsystem, JuS 2001, გვ. 108.

2 შეად. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 1089-1090.

3 იხ. E. Struensee: Der subjektive Tatbestand des fahrlässigen Delikts, JZ 1987, გვ. 60.

4 იხ. C. Roxin(2006), იქვე, გვ. 1090.

2.2. მართლწინააღმდეგობა

გაუფრთხილებლობის დროს

2.2.1. შესავალი

1147

გაუფრთხილებლობითი დანაშაულების დროსაც არსებობს გამართლებელი გარემოებანი, მაგრამ მათ განზრახვასთან შედარებით ნაკლები მნიშვნელობა ენიჭებათ. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებათა არსებობა გაუფრთხილებლობითი დელიქტების დროსაც მოწმდება დანაშაულის საშსაფეხურიანი სისტემის მეორე – მართლწინააღმდეგობის ეტაპზე. ქმედების შემადგენლობის დადგენა წარმოადგენს მართლწინააღმდეგობის არსებობის ვარაუდს.

1148

გაუფრთხილებლობის დროსაც ქმედების მართლზომიერების ობიექტურ წინაპირობებთან დაკავშირებით მოქმედებს ზოგადი წესები, თუმცა მართლწინააღმდეგობის შესაძლო გამომრიცხველ გარემოებათა რაოდენობა ნაკლებია. ლიტერატურაში გამოთქმული თვალსაზრისით, ამ დროს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებათა არსებობა შესაძლებელია არა ყველა, მაგრამ მინიმუმ აუცილებელი მოგერიების, უკიდურესი აუცილებლობისა და დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობის სახით.¹ უმცირესობის პოზიციის² საწინააღმდეგოდ, გამართლების საფუძვლების არსებობისას გამოირიცხება მოქმედების არა წინდახედულობის ვალდებულებისადმი წინააღმდეგობა, არამედ მართლწინააღმდეგობა, რის გამოც ასეთ შემთხვევაში გამართლების საფუძვლების შემოწმება არ უნდა მოხდეს ქმედების შემადგენლობის ეტაპზე.

¹ შეად. C. Roxin(2006), იქვე, გვ. 1098.

² გერმანიის უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკაზე იხ. II. Otto: Anmerkung, NStZ 2001, გვ. 594.

2.2.2. გამართლების სუბიექტური ელემენტები

მაგალითად, ს. ცეცხლსასროლი იარაღიდან გასროლის შედეგად, მისდა უნებურად, შემთხვევით მიძიმედ დაჭრის პიროვნებას, რომელიც, თავის მხრივ, მოკვლის განზრახვით, მართლსაწინააღმდეგოდ თავს ესხმის იქვე მდგომ სხვა მოქალაქეს, რის შესახებაც ს.-მ არ იცის. ამით ს. ობიექტურად უზრუნველყოფს ადამიანის გადარჩენას, მაგრამ სუბიექტურად არა აქვს შეგნებული, რომ მოქმედებს სხვისი აუცილებელი დახმარების მდგომარეობაში.¹ ჩათვლება თუ არა ს.-ს ქმედება და დამდგარი შედეგი მართლზომიერად?

გაუფრთხილებლობით ჩადენილ დელიქტებში გამართლების¹¹⁴⁹ სუბიექტური ელემენტების არსებობასთან დაკავშირებით არსებობს აზრთა სხვადასხვაობა, კერძოდ, თუ რამდენად აუცილებელია ზოგადად მისი არსებობის მოთხოვნა. ასეთ შემთხვევაში ზოგიერთი ავტორი ზოგადად აღიარებს გამართლების სუბიექტური მხარის არსებობას², სხვები კი, პირის გამართლებისთვის საკმარისად მიიჩნევენ გამართლების ობიექტურ წინაპირობებს³. ყოველ შემთხვევაში, გაუფრთხილებლობით მოქმედებებში იგი ნაკლები ზარისხით არის გამოკვეთილი, ვიდრე განზრახვისას. ამასთან, ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვავოთ თვითიმედოვნებისა და დაუდევრობის შემთხვევები. დაუდევრობისგან განსხვავებით, თვითიმედოვნების დროს შესაძლებელია სუსტად გამოკვეთილი გამართლების სუბიექტური მხარის არსებობის მოთხოვნა. ლიტერატურაში გამოთქმული თვალსაზრისის მიხედვით, თვითიმედოვნების დროს დამნაშავეს არ მოეთხოვება, მაგალითად, თავდაცვის მიზანი, მაგრამ უნდა ჰქონდეს მინიმუმ სუსტად გამოკვეთილი შეგნება

1 ანალოგიური კაზუსის შესახებ იხ. წიგნში: ლ.-გ. კუტალია: ბრალი სისხლის სამართალში, 2000, გვ. 115-116.

2 იხ. H. Welzel: Das Deutsche Strafrecht, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 97; H. Alwart: Der Begriff des Motivbündels im Strafrecht, GA 1983, გვ. 455.

3 იხ. F. Schaffstein: Handlungsunwert, Erfolgsunwert und Rechtfertigung bei den Fahrlässigkeitsdelikten, წიგნში: FS für Hans Welzel zum 70. Geburtstag, 1974, გვ. 573-574; J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 542.

იმისა, რომ სამართლებრივ სიკეთეს საფრთხე ემუქრება.¹ გაბატონებული შეხედულებით, საკმარისია, რომ თვითიმედოვნების დროს მოქმედება სუბიექტურად ჩადენილი იყოს გამამართლებელი სიტუაციის მხოლოდ ცოდნით.²

1150

არის შემთხვევები, როცა გაუფრთხილებლობით მოქმედების ჩამდენი ობიექტურად თავდაცვის მდგომარეობაში იმყოფება, ისე, რომ საერთოდ არ იცის ამის შესახებ. ის ავტორები, რომლებიც გაუფრთხილებლობით დელიქტებში მოღიანად უარყოფენ გამართლების სუბიექტური ელემენტის საჭიროებას, საკმარისად მიიჩნევენ გამამართლებელი გარემოებების ობიექტურად არსებობას და სუბიექტური ელემენტის არარსებობის მიუხედავად, დამდგარ შედეგს არ მიიჩნევენ პირის მიერ ჩადენილ უმართლობად³. ასეთ შემთხვევებში პირის მოქმედება არ მიიჩნევა გამართლებულად, მაგრამ რადგან განხორციელებული ქმედების შემადგენლობა ობიექტურად ნებადართულია, შედეგის უმართლობა არ მიიჩნევა შესრულებულად, არამედ მხოლოდ ქმედების უმართლობა. გაუფრთხილებლობითი დანაშაული შედეგის გარეშე კი, იშვიათი გამონაკლისის გარდა, როგორც წესი, არ ისჯება.

1151

ზემოთ წარმოდგენილი თვალსაზრისი შეესაბამება ასევე გაბატონებულ შეხედულებას⁴. სწორია ისეთი მიდგომა, რომ დაუდევ-

1 იხ.: B. Schünemann: Moderne Tendenzen in der Dogmatik der Fahrlässigkeits- und Gefährdungsdelikte, JA 1975, გვ. 787; W. Mitsch: Fahrlässigkeit und Straftatsystem, JuS 2001, გვ. 105. იხ. ასევე: C. Momsen წიგნში: H. Satzger, B. Schmitt, G. Widmaier (Hrsg.): Strafgesetzbuch. Kommentar, 2009, გვ. 140.

2 შეად.: C. Roxin (2006), იქვე, გვ. 1099-1100; R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 493.

3 შეად. II.-II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 589. იგი განზრახვის შემთხვევაში გამართლების სუბიექტური ნების არარსებობისას პირის მცდელობისთვის დასჯადობას მოითხოვს, რადგან მიაჩნია, რომ შედეგი დადგა, მაგრამ გამართლების ობიექტური მხარის განხორციელების გამო, შედეგის უმართლობა არ არსებობს. იხ. იქვე, გვ. 330.

4 იხ. G. Jakobs: Strafrecht, Allgemeiner Teil, მე-2 გამოცემა, 1993, გვ. 364-366; G. Stratenwerth, L. Kuhlen: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2011,

§ 14. მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაული

რობის ფორმით გაუფრთხილებლობის ჩამდენი პირის დაუსჯელობისთვის გამართლების სუბიექტური ელემენტების არსებობა არ არის აუცილებელი. ცოტა განსხვავებული დასაბუთებით უდგება პრობლემას, მაგალითად, როქსინი. იგი ასეთ შემთხვევას არ მიიჩნევს მართლწინააღმდეგობის გამოძირიცხველ ვითარებად, მაგრამ საბოლოო ჯამში, შედეგის უმართლობის არარსებობის გამო, მაინც უარყოფს ობიექტურად მართლწომიერად მოქმედი პირის დასჯადობას.¹

სისხლის სამართალში პრობლემას წარმოადგენს სწორედ გამართლების სუბიექტური ელემენტი დაუდევრობის დროს. მაგალითად, როცა ა.-ს იარაღის წმენდის დროს გაუვარდება ტყვია, რომელიც შემთხვევით მოხვდება ბ.-ს, რომელსაც იმწუთიერად მისი მოკვლა უნდოდა, მაგრამ ამის შესახებ ა.-მ არ იცოდა. ამ დროს პირს გაცნობიერებული არა აქვს, რომ მის მიერ წინდახედულობის ნორმის დარღვევა წარმოადგენს საფრთხეს. შესაბამისად, ვერც ის ექნება გაცნობიერებული, რომ თავისი მოქმედებით ახორციელებს სამართლებრივი სიკეთის დაცვას. ამ შემთხვევაში, ის ავტორები, რომლებიც განზრახვის დროს გამართლების სუბიექტური ელემენტების არარსებობისას არა დამთავრებული დანაშაულის, არამედ დანაშაულის მცდელობის დასჯადობას ასაბუთებენ, გაუფრთხილებლობის დროსაც გამოიციხავენ შედეგის უმართლობას, შესაბამისად, ქმედების შემადგენლობას, რადგან არ არსებობს გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის მცდელობა და არა მართლწინააღმდეგობას. ამ წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისის მიხედვით, ასეთ შემთხვევაში გამოიციხება მართლწინააღმდეგობა, რადგან დაუდევრობით ჩადენილ დელიქტებში გამართლების სუბიექტური ელემენტის არსებობა არ მოითხოვება და მართლწინააღმდეგობის გამოიციხვის ობიექტური მხარის არსებობისას უნდა გამოიციხოს არა ქმედების შემადგენლობა, არამედ პირი უნდა გამართლდეს. ამ თვალსაზრისის დასაბუთება არის ის, რომ ობიექტური გაუფრთხილებლობა სახეზეა, მაგრამ რადგან არ არსებობს დაუდევრობის ქმედების სუბიექტური შემადგენლობა, ასევე არ შეიძლება არსე-

გვ. 315-316; W. Groppe: Strafrecht, AT, მე-3 გამოცემა, 2005, გვ. 470-472.

1 შეად. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 1100.

ბობდეს დაუდევრობით ჩადენილი დელიქტის გამართლების სუბიექტური მხარე. როგორც სწორად მიუთითებს ლ.-გ. კუტალია, ასეთ შემთხვევაში ის გარემოება, რომ აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობაში მყოფი პირისათვის დახმარების აღმოჩენა მართლსაწინააღმდეგო ქცევის მხოლოდ შემთხვევით შედეგს წარმოადგენდა და სუბიექტს სულაც არ სურდა სხვა პირისათვის ასეთი დახმარების აღმოჩენა, შედეგის მართლზომიერებაზე ვერავითარ უარყოფით ზეგავლენას ვერ მოახდენს. ამდენად, ასეთ შემთხვევებში, ქმედების მართლწინააღმდეგობის პირობებში შედეგის მართლზომიერებაზე საუბარი სისხლისსამართლებრივად სავსებით შესაძლებელია.¹

2.2.3. აუცილებელი მოგერიება და

გაუფრთხილებლობით გამოწვეული შედეგი

1153 საკუთარი თავის ან სხვათა დასაცავად მიმართული მოქმედებით ქმედების შემაღვენლობის გაუფრთხილებლობით განხორციელება ყველა შემთხვევაში აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობით გამართლებულია, თუ პირს მოცემულ სიტუაციაში ასეთი მოგერიება განზრახაც შეეძლო.²

მაგალითად, ა. ხულიგნობის ნიადაგზე რესტორანში ამტკრევს ჭურჭელს და იქ დამსწრე საზოგადოებას უქმნის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისთვის რეალურ საფრთხეს. ამ დროს დაცვის თანამშრომელმა ჰაერში მოახდინა ორი უმისამართლო გასროლა, მაგრამ წესრიგის დამრღვევი ვერ შეაჩერა. ამის შემდეგ მან მოახდინა დამატებითი მესამე გასროლა, რომელიც მისი ნების გარეშე მოხდა ხულიგანს და მიაყენა ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანება.

1154 ასეთ შემთხვევაში დარღვეულია წინდაჩედულობის ნორმა, რომელიც კონკრეტულ შედეგში იქნა რეალიზებული, ასევე არსებობდა შედეგის დადგომის გათვალისწინებისა და თავიდან აც-

1 შეად. ლ.-გ. კუტალია: ბრალი სისხლის სამართალში, 2000, გვ. 115-116.

2 ასეთ თვალსაზრისს ავითარებს გერმანიის უზენაესი სასამართლო იხ. BGHSt 25, გვ. 229 და არაერთი ავტორი. მათ შორის, იხ. II.-II. Jescheck, T. Weigend(1996), იქვე, გვ. 589; C. Roxin(2006), იქვე, გვ. 1099.

§ 14. მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაული

იღების ობიექტური შესაძლებლობა. მაშასადამე, ჯანმრთელობის გაუფრთხილებლობით მძიმე დაზიანების შემადგენლობა (სსკ-ის 124-ე მუხლი) განხორციელებულია. მიუხედავად ამისა, იგი გამართლებულია აუცილებელი მოგერიებით, რადგან სამართლებრივ სიკეთეთა დაცვის მიზნით, დაცვის თანამშრომელს შეეძლო, რომ ა. განზრახვაც დაეზიანებინა.¹

2.2.4. უკიდურესი აუცილებლობა და

გაუფრთხილებლობით გამოწვეული შედეგი

შესაძლებელია გაუფრთხილებლობის დროს როგორც აუცილებელი მოგერიების, ასევე უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობით პირის მოქმედების გამართლება. 1155

მაგალითად, ალკოჰოლური ზემოქმედების ქვეშ მყოფმა ა.-მ საკუთარი ტექნიკურად გაუმართავი ავტომანქანით საავადმყოფოში წაიყვანა სიცოცხლისთვის საშიშ მდგომარეობაში მყოფი ი. გზაში მან ვერ დაიმორჩილა ავტომანქანა და მოახდინა ავტოვაგარია, რის შედეგადაც სხვა ავტომანქანას დაეჯახა და მძღოლს მიაყენა ჯანმრთელობის ნაკლებად მძიმე დაზიანება. მის მიერ წინდახედულობის ნორმის დარღვევა წარმოადგენს სსკ-ის 276-ე მუხლის მე-2 ნაწილით გათვალისწინებული გაუფრთხილებლობითი დელიქტის ქმედების შემადგენლობას. მიუხედავად ამისა, მისი მოქმედება შეიძლება გამართლდეს სსკ-ის 30-ე მუხლის („უკიდურესი აუცილებლობა“) საფუძველზე, თუ ობიექტურად დაცული იქნება უკიდურესი აუცილებლობის მართლზომიერების სხვა პირობები.

ისევე როგორც აუცილებელი მოგერიების, უკიდურესი აუცილებლობის დროსაც საჭიროა გამართლების სუბიექტური ელემენტის არსებობა. კერძოდ, პირს შეგნებული უნდა ჰქონდეს უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობა. თუ მან სუბიექტურად არ იცის, რომ მოქმედებს უკიდურესი აუცილებლობის ვითარებაში და ობიექტურად ისე გადაარჩენს ნაკლებმნიშვნელოვანი სიკეთის დაზიანებით უფრო დიდ სამართლებრივ სიკეთეს, მისი ქმედება 1156

¹ მსგავსი მაგალითი ანალოგიური დასაბუთებით იხ. წიგნში: R. Rengier: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 492.

არ ჩაითვლება მართლზომიერად, მაგრამ შედეგის უმართლობის არარსებობის გამო, მაინც არ უნდა დაისაჯოს.¹

2.2.5. სხვა გამამართლებელი გარემოებანი გაუფრთხილებლობის დროს

1157

გავრცელებული თვალსაზრისით, დაზარალებულის თანხმობა გაუფრთხილებლობით დელიქტებში არ წარმოადგენს გამართლების პრობლემას, არამედ ქმედების შემადგენლობის გამომრიცხველ გარემოებას, ხოლო დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობას მართლწინააღმდეგობის ეტაპზე გარკვეული როლი ენიჭება (საქართველოს სსკ-ის 32-ე მუხლი).² იგი განსაკუთრებით ეხება საექიმო საქმიანობას.

მაგალითად, ავტოავარიის შედეგად გონებადაკარგულ და მძიმედ დაზიანებულ მძღოლს ექიმმა არასათანადო წესით ქუჩაში გაუკეთა გადაუდებელი სასწრაფო ოპერაცია, რამაც გამოიწვია დაზარალებულის ჯანმრთელობის დაზიანება ან სიკვდილი. თუ ექიმი ფიქრობდა, რომ პირის გადარჩენა მხოლოდ ასეთი გადაუდებელი მოქმედებით იყო შესაძლებელი, მაშინ ექიმის მოქმედება ჩაითვლება მართლზომიერად, მაშინაც კი, როცა იგი შეცდა და დამდგარი შედეგი გაუფრთხილებლობით გამოიწვია.

წარმოდგენილ შემთხვევაში შეიძლება მართლზომიერ რისკზეც საუბარი (სსკ-ის 31- მუხლი), მაგრამ რისკის დროს პირი უფრო შედეგისადმი არაპირდაპირი განზრახვით მოქმედებს, ვიდრე გაუფრთხილებლობით: იგი უშვებს თავისი მოქმედებით მავნე შედეგის დადგომის შესაძლებლობას, მაგრამ მაინც რისკავს იმის იმედით, რომ შედეგი იქნებ არ დადგეს და მსხვერპლი გადარჩეს, რომელიც ისედაც განწირულია დასალუპად.

1 ანალოგიური პოზიცია იხ. წიგნში: *C. Roxin* (2006), იქვე, გვ. 1101.

2 გერმანული სამართლის მიხედვით, ასე ფიქრობს, მაგალითად, *როქსინი*. იხ. *C. Roxin* (2006), იქვე, გვ. 1101.

2.3. ბრალის გაუფრთხილებლობის დროს

2.3.1. შესავალი

ინდივიდუალური გასაკიცხაობის საფუძვლების არსებობის დადგენა გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის დროს ეკუთვნის დანაშაულის სისტემის მესამე – ბრალის ეტაპს. 1158

კლასიკური სისტემის მიხედვით, გაუფრთხილებლობა წარმოადგენდა ბრალის ფორმას, ამიტომ ბრალის ეტაპზე არ არსებობდა ინდივიდუალური გასაკიცხაობის საფუძვლები. მას შემდეგ, რაც ობიექტური გაუფრთხილებლობა აღიარებულ იქნა ქმედების შემადგენლობის პრობლემად და განვითარდა ბრალის ნორმატიული თეორია, ჩამოყალიბდა ბრალის გამომრიცხველი ნორმატიული გარემოებები გაუფრთხილებლობის შემთხვევებისთვისაც.

განზრახი დანაშაულისთვის დამახასიათებელი ბრალის ისეთი ელემენტები, როგორიცაა ბრალუნარიანობა (შერაცხადობა), აუცილებელი მოგერიების ექსცესი და სხვა საპატიებელი გარემოებები დამახასიათებელია გაუფრთხილებლობითი დელიქტებისთვისაც.¹ გარკვეული აზრთა სხვადასხვაობა არსებობს გაუფრთხილებლობის დროს აკრძალვაში შეცდომასთან დაკავშირებით, რაზეც აქვე ქვემოთ იქნება საუბარი. 1159

2.3.2. მართლწინააღმდეგობის შემგნება

გაუფრთხილებლობის დროს

გაუფრთხილებლობის დროს აკრძალვაში შეცდომას არ უშვებს ის, ვისაც აქვს მართლწინააღმდეგობის პოტენციური შეგნება. როგორც ლიტერატურაშია მითითებული², შეგნებული გაუფრთხილებლობის (თვითიმედოვნების) შემთხვევებში პრობლემა ადვილად გადასაწყვეტია. ამ დროს პირს გაცნობიერებული აქვს, რომ ნებადართული რისკის ფარგლებს გარეთ მოქმედებს, რითაც შესაძლე-

¹ შეად: C. Roxin (2006). იქვე, გვ. 1102; C. Momsen წიგნში: H. Satzger, B. Schmitt, G. Widmaier (Hrsg.): Strafgesetzbuch. Kommentar, 2009, გვ. 141.

² იხ. C. Roxin (2006), იქვე, გვ. 1102.

თავი 7. გაუფრთხილებლობა სისხლის სამართალში

ბელია, განხორციელდეს ქმედების შემადგენლობა, მაგრამ უსაფუძვლოდ იმედოვნებს, რომ შედეგი არ დადგება ან მისი მოქმედება სამართლებრივად გამართლებულია.¹

მაგალითად, ექიმი ქეიფის დროს გაიგებს ერთ-ერთი მისი პაციენტის ავადმყოფობის შესახებ, რომელსაც მისგან არ ესაჭიროება გადაუდებელი სამედიცინო დახმარება. იგი მთვრალ მდგომარეობაში დაჯდება ავტომანქანის საჭესთან, თუმცა შეგნებული აქვს, რომ მის მიერ ასეთ მდგომარეობაში ავტომანქანის ტარება გარკვეული საფრთხის მატარებელია.²

1161

ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, თუ ექიმი დარწმუნებულია, რომ მავნე შედეგი არ დადგება და ისედაც მის ამ მოქმედებას უკიდურესი აუცილებლობით გამართლებულად მიიჩნევს, მაგრამ ავტოავარიის შედეგად ადამიანის სასიკვდილო შედეგი დადგება, რაც მისი სიმთვრალით იყო გამოწვეული, მისი პასუხისმგებლობა გადაწყდება აკრძალვაში შეცდომის ფარგლებში: თუ შეცდომა მისატყეველი არ არის, ექიმს დაეკისრება პასუხისმგებლობა გაუფრთხილებლობისთვის, ხოლო თუ შეცდომა მისატყეველია, რადგან ქეიფის დამსწრე რამდენიმე იურისტმა იგი არასწორი რჩევით შეცდომაში შეიყვანა, მაშინ გაუფრთხილებლობით დამდგარი სასიკვდილო შედეგი შესაძლებელია, საპატიებელი გარემოება გახდეს, რომელიც ბრალს გამორიცხავს.³

1 თვითიმედოვნებით ჩადენილ დელიქტებში მართლწინააღმდეგობის შეგნების შესახებ იხ. ასევე: R. D. Herzberg: Die Schuld beim Fahrlässigkeitsdelikt, ჟურნალში: Jura 1984, გვ. 411; D. Sternberg-Lieben, წიგნში: A. Schönke, H. Schröder: Strafgesetzbuch, Kommentar, 28-ე გამოცემა, 2010, გვ. 304; F. Haft: Strafrecht, AT, მე-9 გამოცემა, 2004, გვ. 262-263.

2 ანალოგიური კაზუსი მოცემულია წიგნში: H.-J. Rudolphi: Unrechtsbewußtsein, Verbotsirrtum und Vermeidbarkeit des Verbotsirrtums, 1969, გვ. 173, რომელიც ასევე განხილულია როქსინთან. შეად: C. Roxin (2006), იქვე, გვ. 1102-1103.

3 ასეთ შემთხვევაში, განსხვავებული სამართლებრივი რეგულირების გამო, სხვაგვარი შედეგი დგება გერმანული სამართლის მიხედვით. კერძოდ, გერმანიის სსკ-ის მე-17 პარაგრაფის მიხედვით, თუ ასეთი შეცდომა თავიდან აცილებადი იყო, სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპობისათვის (230-ე პარაგრაფი) დაწესებული სასჯელი მხოლოდ შემცირდება, ხოლო თუ შედეგი

§ 14. მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაული

რაც შეეხება მართლწინააღმდეგობის შეგნების არსებობის საკითხს დაუდევრობის დროს, მაგალითად, გერმანიის სისხლის სამართლის დოგმატიკაში გაბატონებული შეხედულებით, იგი გაუფრთხილებლობის ამ ფორმით ჩადენილი დელიქტებისათვის არ არის დამახასიათებელი.¹ მეცნიერთა დიდი ნაწილის აზრით, დაუდევრობის დროს წინდახედულობის ვალდებულების დამრღვევს შეგნებული არა აქვს ქმედების შემადგენლობის განხორციელების შესაძლებლობა. ამის გამო, მაგალითად, როქსინის მიხედვით, ასეთ შემთხვევაში პირს არ შეიძლება ჰქონდეს მისი ქცევის მართლწინააღმდეგობის შეგნება.

ყურადღებასა და მხარდაჭერას იმსახურებს ლიტერატურაში გამოთქმული თვალსაზრისი იმის შესახებ, რომ ე.წ. ბრალის თეორიის საფუძველზე, დამნაშავეს უმართლობის მინიმუმ პოტენციური შეგნება მოეთხოვება, ე.ი. დამნაშავეს შექმნილი საფრთხის მდგომარეობიდან გამომდინარე, უნდა შეეძლოს მის მიერ ჩადენილი ქმედების უმართლობის გათვალისწინება.²

მაგალითად, მძღოლმა ვერ შეამჩნია მოძრაობის სიჩქარის აკრძალვა (50 კმ. სთ.) და განავითარა საათში 70 კმ. სიჩქარე, მაგრამ ეს სიჩქარე მიაჩნდა დასაშვებად, რასაც ავტოსაგზაო შემთხვევა მოჰყვა.³

სიჩქარის გადაჭარბებით გამოწვეული ავტოავარია განპირობებული იყო წინდახედულობის ნორმის გაუფრთხილებლობით დარღვევით. მძღოლმა ნებადართული რისკის ფარგლები განსაზღვრა

აუცილებელი იყო, მაშინ აქაც გვექნება ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი გარემოება. შეად. C. Roxin (2006), იქვე, გვ. გვ. 1103.

1 იხ.: F. Haft: Strafrecht, AT, მე-9 გამოცემა, 2004, გვ. 135, 263; C. Roxin (2006), იქვე, გვ. 1103; H. H. Jescheck, T. Weigend (1996), იქვე, გვ. 593. ამ შეხედულების საწინააღმდეგო პოზიციაზე იხ. G. Arzt: Zum Verbotsirrtum beim Fahrlässigkeitsdelikt, ZStW 91 (1979), გვ. 883.

2 შეად. C. Momsen (2009), იქვე, გვ. 141.

3 ანალოგიური კაზუსი მოცემულია წიგნში: H.-J. Rudolphi: Unrechtsbewußtsein, Verbotsirrtum und Vermeidbarkeit des Verbotsirrtums, 1969, გვ. 176, რომელიც ასევე განხილულია როქსინთან. შეად: C. Roxin (2006), იქვე, გვ. 1103.

თავი 7. გაუფრთხილებლობა სისხლის სამართალში

შეცდომით, რითაც ქმედების შემადგენლობა განახორციელა მართლ-საწინააღმდეგოდ, მაგრამ დაუშვა აკრძალვაში შეცდომა. ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, ეს არის დაუდევრობის შემთხვევა, როცა პირს გაცნობიერებული არ ჰქონდა წინდახედულობის ნორმით აკრძალული ქმედება. თუ შეცდომა თავიდან აცილებადი იყო, ე.ი. თუ პირს შეეძლო ამის გათვალისწინება (მართლწინააღმდეგობის პოტენციური შეგნება), მაშინ ასეთი შეცდომა მისატყვეველი არ არის და პირი დაისჯება დაუდევრობისათვის. შეცდომის თავიდან აუცილებადობის შემთხვევაში კი, გამოირიცხება ბრალი.

2.3.3. ინდივიდუალური გაუფრთხილებლობა

1165

გაუფრთხილებლობით ჩადენილი დანაშაულების ბრალის დამახასიათებელი თვისებაა ის, რომ, განზრახვისგან განსხვავებით, ამ ეტაპზე დგინდება წინდახედულობის ნორმის დარღვევის აცილების პერსონალური შესაძლებლობა (ე.წ. ინდივიდუალური გაუფრთხილებლობა). იგი ორი მომენტისგან შედგება, რომელიც გაუფრთხილებლობითი დელიქტების კაზუსის ამოხსნის დროს განსაკუთრებით უნდა შემოწმდეს, თუ დანაშაულის სისტემის სხვა უფრო ადრეულ ეტაპებზე ქმედების შემადგენლობა, მართლწინააღმდეგობა ან ბრალი არ გამოირიცხა. ესენია:

— წინდახედულობის ნორმის დაცვის ინდივიდუალური შესაძლებლობა და — შედეგის დადგომის გათვალისწინების ინდივიდუალური შესაძლებლობა.

მაგალითად, მძღოლი საკუთარი ავტომანქანით გადაადგილებოდა ქლაქიდან სოფელში. ამ დროს მოულოდნელად მას მოუვიდა გულის შეტევა და დაეჯახა ქვეითად მოსიარულეს, რამაც ამ ადამიანის მსხვერპლი გამოიწვია. ამ დროს მძღოლის მოქმედებაში არ არსებობს ინდივიდუალური გაუფრთხილებლობა.

1166

ბრალის ეტაპზე ინდივიდუალური გაუფრთხილებლობის შემოწმებისას უნდა დადგინდეს, თავისი პერსონალური უნარ-ჩვევებიდან გამომდინარე, თუ რამდენად შეეძლო პიროვნებას, დაეცვა წინდახედულობის ვალდებულება. ამ დროს გათვალისწინებული უნდა იქნეს განათლების დონე, ცნობიერების მდგომარეობა, გამოც-

§ 14. მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაული

დილება, სხეულის აგებულება, ინტელექტი, სქესი, კრიტიკული შეფასების უნარი, ასაკობრივი მდგომარეობით გამოწვეული ხარვეზები და ა.შ. მართო ასაკი არ არის გადამწყვეტი, თუმცა ამ დროს იზრდება მძლოლის ან სხვა მომეტებული საფრთხის შემცველი პროფესიის ადამიანის მხრიდან საკუთარ თავზე კონტროლის განხორციელების ვალდებულება. სწორედ ამასთან დაკავშირებით ლიტერატურაში მითითებულია ასეთი „თვითკონტროლის ვალდებულებაზე“, რათა ადამიანმა დროულად შეიცნოს თავისი უნარ-შესაძლებლობების შემცირება, რომელიც ზეგავლენას ახდენს მის მიერ ავტომანქანის გამართულად ტარების ან სხვა საქმიანობის შესრულების შესაძლებლობაზე.¹

ბრალის ეტაპზე ინდივიდუალური გაუფრთხილებლობის დადგენისას არსებობს „ინდივიდუალიზაციის საზღვრები“², რომლის მიხედვითაც პირის ხასიათის ხარვეზები ბრალს არ გამოირიცხავს. პირს არ შეუძლია თავისი ინდივიდუალური შესაძლებლობის უუნარობის დასასაბუთებლად მიუთითოს, რომ იგი უწყურადღებო, გულგრილი, ზედაპირული ადამიანია.

სატრანსპორტო ან სხვა ურთიერთობებში შეიძლება წარმოიშვას უეცრად აღმოცენებული გარემოებანი, რაც გამოწვეულია, მაგალითად, გონების დაკარგვით, რისთვისაც ადამიანი წინასწარ ვერ მოეშადებოდა. ამის შედეგად მისი მოქმედება არ წარმოადგენს ინდივიდუალურ გაუფრთხილებლობას.

მაგალითად, მძლოლი ავტომანქანას მართავდა მოძრაობის უსაფრთხოებისა და ტრანსპორტის ექსპლუატაციის წესების დაცვით. ამ დროს მოულოდნელად მანქანის ფანჯრიდან შემოფრინდა მწერი, რომელიც მძლოლს თვალებში ჩაუვარდა. ასეთ ვითარებაში, მძლოლმა ვერ დაიმორჩილა ავტომანქანის საჭე, დაეჯახა ხეს, რამაც მისი თანამგზავრის ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანება გამოიწვია. ამ შემთხვევაში ადგილი აქვს წინდახედულობის ნორმის დარღვევის აცილების პერსონალური შესაძლებლობის არარსებობას, რითაც ინდივიდუალური ბრალი გამოირიცხება.

ამასთან, არის შემთხვევები, როცა მძლოლს წინასწარ შეეძლო ¹¹⁶⁹

1 შეად. C. Momsen (2009), იქვე, გვ. 141.

2 შეად. C. Roxin (2006), იქვე, გვ. 1106.

თავი 7. გაუფრთხილებლობა სისხლის სამართალში

განეჭვრიტა, რომ მის მიერ წინდახედულობის ვალდებულების დარღვევას შეეძლო მძიმე შედეგი გამოეწვია. მაგალითად, თუ იგი ღებულობს მედიკამენტებს, რა დროსაც არ არის რეკომენდირებული ავტომატური საჭესთან ჯდომა ან იცის, რომ წინა ღამის უძინარი და გადაღლილია, ან აქვს მხედველობის ნაკლი. ასეთ შემთხვევებში ინდივიდუალური გაუფრთხილებლობა არ გამოირიცხება, თუ პირმა არ გაითვალისწინა ასეთი გარემოება და თავისი მოქმედებით სამართლებრივი სიკეთე დაზიანდა. ლიტერატურაში მითითებულია რისკის თავის თავზე აღებით გამოწვეული გაუფრთხილებლობის¹ სამართლებრივ ფიგურაზე². პირი, მართალია, ავტოავარიის დროს უგონო მდგომარეობაში იყო, მაგრამ ეს შედეგი გამოიწვია მის მიერ წინდახედულობის ნორმის დარღვევამ, როცა მას შეეძლო წინასწარ განეჭვრიტა, რომ ასეთ მდგომარეობაში შეიძლება აღმოჩენილიყო.

მაგალითად, მძღოლს სტიქიური უბედურების ან საომაკი მოქმედებების ზონიდან გამოჰყავს დაზარალებულები. ტექნიკისა და დამხმარე ცოცხალი ძალის ნაკლებობის გამო, იგი იძულებული გახდა, რამდენიმე დღე და ღამე გადაბმულად ემუშავა. დაძაბული მუშაობის შედეგად გადაღლილ მძღოლს ერთ-ერთი რეისის შესრულებისას ჩაედინა, რამაც რამდენიმე ადამიანის მსხვერპლი გამოიწვია.

ასეთ შემთხვევაში ადგილი აქვს წინდახედულობის ნორმის დარღვევის პერსონალური აცილების შესაძლებლობას, რადგან შედეგის გათვალისწინებისა და წინდახედულობის ნორმის დაცვის შესაძლებლობა არსებობდა. ამიტომ ინდივიდუალური ბრალი არ გამოირიცხება, მაგრამ ექსტრემალურ სიტუაციაში მოქმედი მძღოლის მოქმედება ჩაითვლება საპატიებელ გარემოებად. ასეთ ვითარებაში პირს არ მოეთხოვება ვალდებულების შესაბამისი ქცევის შესრულება, რაც გაუფრთხილებელ ბრალს გამოირიცხავს. ეს ცალკე პრობლემაა, რომელიც აქვე ქვემოთ იქნება განხილული.

¹ გერმანულად: *Übernahmefahrlässigkeit*.

² შეად. C. Roxin(2006), იქვე, გვ. 1105.

2.3.4. პაღდებულების შმსრულების

მოთხოვნის შმუპლბლობა

სისხლის სამართალში გაუფრთხილებლობით ჩადენილი ქმედებების დროს გამოიყენება „ვალდებულების შესაბამისი ქცევის შესრულების მოთხოვნის შეუძლებლობის“¹ კატეგორია, როგორც ბრალის გამომრიცხველი დამოუკიდებელი (ზეკანონური) საპატიებელი გარემოება². დღეს სისხლის სამართალში იგი აღიარებულია, როგორც დაუწერელი ჩვეულებით-სამართლებრივი ნორმა³, რომელიც, გარკვეული პირობების არსებობისას, გამორიცხავს ექსტრემალურ იძულებით სიტუაციაში მოქმედი პირის პასუხისმგებლობას დამდგარი გაუფრთხილებელი შედეგისათვის. ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, იგი სსკ-ის 38-ე მუხლიდან გამომდინარეობს.

„ვალდებულების შესრულების მოთხოვნის შეუძლებლობის“^{11/1} კატეგორიასთან დაკავშირებით, რომელსაც ას წელზე მეტი ხნის ისტორია აქვს⁴, გერმანულ სისხლის სამართალში არსებობს აზრთა სხვადასხვაობა. გაბატონებული შეხედულება მას მიიჩნევს ბრალის გამომრიცხველ საპატიებელ გარემოებად⁵, ხოლო ზოგი-

1 გერმანულად: *Unzumutbarkeit pflichtgemäßen Verhaltens*.

2 ასეთი პოზიცია იხ. წიგნში: *II. Welzel: Das Deutsche Strafrecht*, მე-11 გამოცემა, 1969, გვ. 183-184; *J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht*, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 571-572.

3 შეად. *C. Roxin*(2006), იქვე, გვ. 1109.

4 იხ. *II. Achenbach: Fahrlässigkeit, Schuld und Unzumutbarkeit normgemäßen Verhaltens*, ჟურნალში: *Jura* 1997, გვ. 631. სასამართლო პრაქტიკაზე იხ. *RGSt* 30, გვ. 25. მოგვიანებით გერმანიის რაიხის სასამართლომ ბრალის გამომრიცხველი ამ გარემოების გამოყენების სფერო გაუფრთხილებლობითი ქმედებებით შეზღუდა. იხ. *RGSt* 60, გვ. 101; 63, გვ. 233; 66, გვ. 397; 67, გვ. 12; 74, გვ. 175. ამის შესახებ იხ. *J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch* (2003), იქვე, გვ. 571.

5 იხ. *II.-II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts*, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 597-598; *C. Roxin: Strafrecht*, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 1106; *K. Kühl: Strafrecht, Strafrecht*, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ.

თავი 7. გაუფრთხილებლობა სისხლის სამართალში

ერთი ავტორი, სამართლებრივად დასაძრახი რისკის მდგომარეობის არარსებობის გამო, გამოირიცხავს ქმედების შემადგენლობას.¹ ჰაფტი უფრო შორს მიდის. მისი შეხედულებით, „ვალდებულების შესაბამისი ქცევის შესრულების მოთხოვნის შეუძლებლობის“ კატეგორია გაუფრთხილებლობით დელიქტებში ყველა საპატიებელ გარემოებას აერთიანებს, ე.ი. გვარეობით ცნებას წარმოადგენს². უფრო მისაღებია, ქართულ სისხლის სამართალში იგი მიჩნეული იქნეს, როგორც ბრალის ეტაპზე ინდივიდუალური გაუფრთხილებლობის გამომრიცხველი გარემოება³.

ეს გარემოება განსხვავდება განზრახვის ეტაპზე განხილული ტრაგიკული კოლიზიის შემთხვევებისაგან, კერძოდ, საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობისაგან. მაშინ როდესაც იქ ექსტრემალურ იძულებით სიტუაციაში სამართლებრივი სიკეთის განზრახ დაზიანებას აქვს ადგილი, ვალდებულების შესაბამისი ქცევის შესრულების მოთხოვნის შეუძლებლობის დროს, წინდახედულობის ნორმის გაცნობიერებულად ან გაუცნობიერებლად დარღვევის მიუხედავად, ქმედების შემადგენლობით გათვალისწინებული შედეგი გაუფრთხილებლობით დგება. მაშასადამე, იგი წარმოადგენს საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის ფარგლების გაფართოებას გაუფრთხილებელი დელიქტებისათვის. ამასთან, არასწორია

546-547; *G. Jakobs: Strafrecht, Allgemeiner Teil*, მე-2 გამოცემა, 1993, გვ. 586-587; *J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT*, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 572.

1 შეად. მაგალითად, *W. Groppe: Strafrecht, AT*, მე-3 გამოცემა, 2005, გვ. 474.

2 იხ. *F. Haff: Strafrecht, AT*, მე-9 გამოცემა, 2004, გვ. 171. თავის მხრივ, ამ პოზიციას არ ეთანხმება როქსინი. იხ. *C. Roxin(2006)*, იქვე, გვ. 1102.

3 ჩემს მიერ გამოთქვა თვალსაზრისი, ბრალის გამომრიცხველ საპატიებელ გარემოებებზე შეცდომის დროს „ნორმის შესაბამისი მოქმედების შესრულების მოთხოვნის შეუძლებლობის“ ქართულ სისხლის სამართალში ბრალის გამომრიცხველ ზეკანონურ გარემოებად აღიარების თაობაზე. თუმცა მისი დადგენის ნორმატიულ კრიტერიუმად იქვე მითითებულია წინდახედულობის ნორმის დარღვევის ინდივიდუალური აუცილებლობა. ამის შესახებ იხ. *მ. ტურაკა: სისხლის სამართალი. ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა*, მე-8 გამოცემა, 2010, გვ. 252-253.

§ 14. მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დანაშაული

მაივალდი, როცა ამ გარემოების არსებობას მხოლოდ შეგნებული გაუფრთხილებლობის (თვითიმედოვნების) დროს მიიჩნევს შესაძლებლად¹.

მაგალითად, ცოლი, რომელსაც შეატყობინეს მეუღლის მძიმე ავტოავარიის შესახებ, გაიქცა შემთხვევის ადგილისკენ. აღელვების გამო მას უთო ჩართული დარჩა. ამის შედეგად ხანძარი გაჩნდა, რამაც შედეგად სხვათა ზიანი გამოიწვია.

ანალოგიურ შემთხვევაში მაშამ შვილი ავტოავარიის შედეგად დროულად არ წაიყვანა საავადმყოფოში, რადგან ამავე ავტოკატასტროფის შედეგად მეუღლის დაღუპვით გამოწვეულ შოკის მდგომარეობაში იმყოფებოდა. დროული სამედიცინო დახმარების აღმოუჩენლობის გამო, შვილი გარდაიცვალა.²

ორივე ეს და ანალოგიური შემთხვევები წარმოადგენს ისეთ მდგომარეობას, როცა პირს არ შეიძლება მოეთხოვოს ვალდებულების შესაბამისი მოქმედების შესრულება, რის გამოც, ქმედების შემადგენლობის დაუდევრობით განხორციელების მიუხედავად, ბრალი გამოირიცხება.

1 იხ. *M. Maiwald: Die Unzumutbarkeit - Strafbarkeitsbegrenzendes Prinzip bei den Fahrlässigkeitsdelikten?* წიგნში: FS für Horst Schüler-Springorum zum 65. Geburtstag, 1993, გვ. 487.

2 ორივე ეს მაგალითი იხ. წიგნში: *C. Roxin: Strafrecht, AT I*, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 1107-1108.

IV. შეჯამება

1172

ქართული სისხლის სამართალი აღიარებს გაუფრთხილებლობით ჩადენილი დანაშაულის ორ სახეს — თვითიმედოვნებასა და დაუდევრობას. დასჯადია განზრახი დანაშაულის ჩადენა, ხოლო გაუფრთხილებლობა პასუხისმგებლობას იწვევს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა ამის შესახებ პირდაპირ არის მითითებული სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის სათანადო მუხლში. ქართულ სისხლის სამართალში განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის სახეებად დაყოფა ძირითადად შეესაბამება გერმანული სისხლის სამართლის დოგმატიკის დებულებებს. გაუფრთხილებლობით დანაშაულს აქვს დანაშაულის სისტემის სამივე საფეხური, თუმცა მისი შინაგანი სტრუქტურა მნიშვნელოვნად განსხვავდება განზრახი დანაშაულის შინაგანი სტრუქტურისაგან. უმართლობის პერსონალური მოძღვრებისა და ბრალის ნორმატიული თეორიის განვითარების შედეგად გაუფრთხილებლობა აღარ წარმოადგენს ბრალის ფორმას, მისი შინაარსის ამომწურავ ცნებას. გაუფრთხილებლობით დელიქტებში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია წინდახედულობის ვალდებულების შინაარსი, ობიექტური და ინდივიდუალური გაუფრთხილებლობის სფეროების ურთიერთგამიჯვნა, ასევე ვალდებულების შესაბამისი ქცევის შესრულების მოთხოვნის შესაძლებლობა, რაც განხილული იქნა სათანადოდ.

61

§ 15. გაუფრთხილებლობითი შედეგით

კვალიფიცირებული განზრახვი დანაშაული

I. შესავალი

ქართული სისხლის სამართალი ჯერ კიდევ 1960 წლის სისხლის სამართლის კოდექსიდან (მე-11 მუხლი) მოყოლებული იცნობს თანამდევით შედეგით კვალიფიცირებული დანაშაულის კატეგორიას.¹ დღეს მოქმედი კოდექსიც შეიცავს ასეთ ნორმას (მე-11 მუხლი), რომელიც ეხება ე.წ. „ნამდვილ შედეგით კვალიფიცირებულ დელიქტებს“ (განზრახვა-გაუფრთხილებლობის კომბინაციას)². იგი წარმოადგენს განზრახვი ძირითადი დელიქტის თანამდევ კვალიფიცირებულ გაუფრთხილებლობით შედეგს, რომელიც მთლიანობაში წარმოადგენს განზრახვი დანაშაულს.³ როგორც წესი, ასეთი დანაშაული შედეგება ორი ნაწილისაგან: მოქმედებით ჩადენილი განზრახვი დელიქტი და მოქმედებით ჩადენილი გაუფრთხილებლობითი დელიქტი. განზრახვა-გაუფრთხილებლობის ასეთი კომბინაცია

1 შეად. ო. გამყრელიძე: საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება, მე-2 გამოცემა, 2008, გვ. 124. ამ ნორმის 1960 წელს საქართველოში შემოღებას წინ უძღოდა ცოტა ხნით ადრე, 1953 წელს გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსით ანალოგიური (მაშინდელი ნუმერაციით 56-ე პარაგრაფი) ნორმის დაწესება. შეად. II.-II. Jescheck, T. Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, AT, მე-5 გამოცემა, 1996, გვ. 261. თინათინ წერეთლის დამსახურებაა ის, რომ გერმანული სისხლის სამართლის ზეგავლენით იგი 1960 წლის ქართულ სისხლის სამართლის კოდექსშიც აისახა, რასაც წლების მანძილზე მიიჩნევდნენ საბჭოთა სისხლის სამართალში ქართული სისხლის სამართლის თავისებურებად.

2 შედეგით კვალიფიცირებული დანაშაულების ნამდვილ და არანამდვილ დელიქტებად დაყოფაზე იხ. K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 547.

3 ზოგიერთი ავტორი მას დღესაც „ბრალის ორი ფორმით“ ან „ორმაგი ბრალით“ ჩადენილ დანაშაულს უწოდებს, რაც ტერმინოლოგიურად არ შეესაბამება დანაშაულის თანამედროვე ქართულ სისტემასა და სსკ-ის მე-11 მუხლის შინაარსს. შეად. ვ. ნაჭყებია, ი. დვალაძე (რედ.): სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2007, გვ. 140; ვ. ტყეშელაძე (რედ.): სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი, წიგნი I, მე-3 გამოცემა, 2008, გვ. 87.

თავი 7. გაუფრთხილებლობა სისხლის სამართალში

განზრახ დანაშაულად რომ უნდა ჩაითვალოს, პირდაპირ არის მითითებული სსკ-ის მე-11 მუხლის პირველ ნაწილში.¹ თანამდევნი შედეგით კვალიფიცირებული დანაშაულის ერთ-ერთ კლასიკურ მაგალითს წარმოადგენს ჯანმრთელობის განზრახ მძიმე დაზიანება, რამაც გამოიწვია სიცოცხლის მოსპობა (სსკ-ის 117-ე მუხლის მე-2 ნაწილი)².

ასევე შესაძლებელია, ძირითადი დელიქტი უმოქმედობით ჩადენილი განზრახი დანაშაული იყოს. მაგალითად, დედამ საკუთარი შვილის მიმართ განახორციელა ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანებების მიმყენებელი ძალადობრივი მოქმედებები, რამაც გაუფრთხილებლობით ბავშვის სიცოცხლის მოსპობა გამოიწვია.³ მამამ, რომელიც ასევე არის შვილის სამართლებრივი გარანტი, არავითარი ზომები არ მიიღო მეუღლის წინააღმდეგ ამ მოქმედებების აღსაკვეთად.⁴ ამ შემთხვევაში მამის მხრიდან ჯანმრთელობის განზრახ მძიმე დაზიანების ძირითადი დელიქტი ჩადენილია უმოქმედობით, რასაც გაუფრთხილებლობით შედეგი მოჰყვა.

1174

თანამდევნი შედეგით კვალიფიცირებული დანაშაული წარმოადგენს ყოველთვის შედეგიან დელიქტს⁴, რადგან მე-11 მუხლის 1-ლი ნაწილი მოითხოვს თანამდევნი შედეგის დადგომას.

მაგალითად, სსკ-ის 288-ე მუხლის 1-ლი ნაწილით გათვალისწინებულია გარემოსათვის საშიში ნივთიერებისადმი ან ნარჩენისადმი მოპყრობის წესის დარღვევა, რასაც შეეძლო გამოეწვია ადამიანის ჯანმრთელობის ან გარემოს არსებითი დაზიანება ან სხვა მძიმე შედეგი, არ წარმოადგენს თანამდევნი შედეგით კვალი-

1 ასეთი საკანონმდებლო რეგულირება, რომელიც განზრახვა-გაუფრთხილებლობის კომბინაციას განზრახ დანაშაულად მიიჩნევს, ლიტერატურაში სადავოა, მაგრამ აღიარებულია. ამის შესახებ შეად. K. Kühn (2008), იქვე, გვ. 548.

2 გერმანულ სისხლის სამართალშიც ანალოგიური დანაშაული შედეგით კვალიფიცირებული დელიქტის კლასიკურ მაგალითად მოიხსენიება. შეად. C. Roxin: Strafrecht, AT I, მე-4 გამოცემა, 2006, გვ. 331; F. Zieschang: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2009, გვ. 103.

3 შეად. K. Kühn (2008), იქვე, გვ. 548.

4 იხ. J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch: Strafrecht, AT, მე-11 გამოცემა, 2003, გვ. 127.

§ 15. გაუფრთხილებლობითი შედეგით კვალიფიცირებული დანაშაული

ფიცირებული დანაშაულის შემადგენლობას. ამავე მუხლის მე-3 ნაწილით კი, დასჯადია იგივე ქმედება, რამაც გამოიწვია ადამიანის სიცოცხლის მოსპობა ან ადამიანთა მასობრივი დაავადება (თანამდევნი შედეგით კვალიფიცირებული დელიქტი).

სსკ-ის მე-11 მუხლის მე-2 ნაწილის მიხედვით, ე.წ. განზ-¹¹⁷⁵ რახი დანაშაულის კვალიფიცირებულ შემადგენლობაში დანაშაულის მაკვალიფიცირებელი ნიშანი პირს შეიძლება შეერაცხოს მხოლოდ მაშინ, როცა ამ ნიშანს მოიცავდა მისი განზრახვა.

მაგალითად, სსკ-ის 109-ე მუხლში მოცემული ისეთი მაკვალიფიცირებელი ნიშნები, როგორიცაა ქალის ორსულობა, განსაკუთრებული სისასტიკე და ა.შ. პირს სუბიექტურად უნდა ჰქონდეს შეცნობილი.

სსკ-ის 109-ე მუხლი წარმოადგენს 108-ე მუხლის კვალიფიკაციას და არა განზრახი მკვლელობის დამოუკიდებელ შემადგენლობას. ამ ორ შემადგენლობას შორის ურთიერთობის ასეთ განსაზღვრას აქვს თავისი სამართლებრივი შედეგები: დამამძიმებელ გარემოებებს აქვთ უმართლობის დამამძიმებელი და არა უმართლობის დამაფუძნებელი ფუნქცია. შესაბამისად, კვალიფიკაციის საკითხის გადაწყვეტისას გამოიყენება არა სსკ-ის 25-ე მუხლის მე-4 ნაწილი, არამედ ამავე მუხლის მე-5 ნაწილი.

მაგალითად, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ადრინდელი პრაქტიკიდან დები კატუნიების შესახებ: თბილისში ცხოვრობდა ორი შინაბერა და, გვარად კატუნია. ერთ-ერთი მათგანი მამაკაცმა შეაცდინა, დაპირდა ცოლად შერთვას და დაამყარა მასთან სქესობრივი კავშირი, მაგრამ მოატყუა. დებმა გადაწყვეტეს, შური ეძიათ ამ მამაკაცზე. მათ ამისათვის დაიქირავეს ვინმე ა., რომელსაც მკვლელობის სანაცვლოდ მამის ნაქონი ავტომანქანა გაზ-24-ის გადაცემა შესთავაზეს. ა.-მ ანგარების მოტივით მოკლა ეს მამაკაცი, რის სანაცვლოდაც მიიღო დაპირებული ავტომანქანა.¹

საქართველოს 1960 წლის სისხლის სამართლის კოდექსით, ამსრულებლის ქმედება უნდა დაკვალიფიცირებულიყო, როგორც განზრახ მკვლელობა ანგარებით (სსკ-ის 2000 წლის 1 ივნისამდე

1 იხ. ასევე: მ. ტურავა: სისხლის სამართალი. ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, მე-8 გამოცემა, 2010, გვ. 274.

თავი 7. გაუფრთხილებლობა სისხლის სამართალში

მოქმედი რედაქციის 104-ე მუხლის 1-ლი პუნქტი), ხოლო დების მოქმედება - როგორც შურისძიებით ჩადენილი განზრახ მკვლელობის წაქეზება (იმავე კოდექსის მე-19, 105-ე მუხლები). მაშინ სასამართლომ ასეთი კვალიფიკაცია არ გააკეთა, არამედ, როგორც ამსრულებელი, ასევე წამქეზებლები დასაჯა ერთნაირად - სსკ-ის 104-ე მუხლის პირველ პუნქტზე მითითებით.¹ უფრო სწორი იქნებოდა განზრახი მკვლელობის ამ ორი შემადგენლობის არა დამოუკიდებელ, არამედ ურთიერთდამოკიდებულ ძირითად და კვალიფიციურ შემადგენლობებად მიჩნევა.²

II. განზრახვა-გაუფრთხილებლობის კომბინაციის სახეები

1177

ზოგადად, განზრახვა-გაუფრთხილებლობის კომბინაცია სისხლის სამართალში შეიძლება იყოს ორი სახის: ქმედების შემადგენლობის დამაფუძნებელი და ქმედების შემადგენლობის დამამძიმებელი. სსკ-ის მე-11 მუხლით გათვალისწინებულია სწორედ ეს მეორე კომბინაცია, კერძოდ, ვიწრო გაგებით განზრახვა-გაუფრთხილებლობის ერთობლიობა, რომელსაც ასევე შედეგით კვალიფიცირებული დელიქტი ჰქვია.

1 დღეს მოქმედი ქართული სისხლის სამართლის კოდექსიდან გამომდინარე, ამსრულებლის მოქმედება დაკვალიფიცირდება სსკ-ის 109-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით, როგორც განზრახი მკვლელობა ანგარებით, ხოლო წამქეზებლები დაისჯებიან სსკ-ის 25-ე, 109-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით, როგორც განზრახი მკვლელობის წაქეზება შეკვეთით. მათ ბრალად შეერაცხებათ არა ანგარება, არამედ - შეკვეთა.

2 ასევე გერმანულ სისხლის სამართალშიც წარმოიშვა ანალოგიური პრობლემა და სასამართლო პრაქტიკაში ორი ასეთი ქმედების შემადგენლობა მიჩნეული იქნა ერთმანეთის მიმართ დამოუკიდებელ შემადგენლობებად. იხ. BGHSt I, გვ. 368. შესაბამისად, მკვლელობის დამამძიმებელ გარემოებებს მიენიჭა უმართლობის დამაფუძნებელი ფუნქცია. ლიტერატურაში ამის საწინააღმდეგო პოზიციას გამოხატავს გაბატონებული შეხედულება, რომელიც ასეთ ორ შემადგენლობას ერთმანეთზე დამოკიდებულად მიიჩნევს. შეად.: J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch (2003), იქვე, გვ. 128.

§ 15. გაუფრთხილებლობითი შედეგით კვალიფიცირებული დანაშაული

(1) ქმედების შემადგენლობის დამაფუძნებელია განზრახვა-¹¹⁷⁸ გაუფრთხილებლობის ისეთი კომბინაცია, რომლის დროსაც განზრახვი მოქმედება ცალკე აღებული დანაშაულს არ წარმოადგენს და მხოლოდ თანამდევნი მძიმე შედეგი აძლევს მას ასეთ ხასიათს. ასეთია უმეტესად კონკრეტული საფრთხის დელიქტები. ამ დროს კანონი მოითხოვს განზრახვას ქმედებისა და კონკრეტული საფრთხის მიმართ, ხოლო გაუფრთხილებლობას შედეგის მიმართ. განზრახვა-გაუფრთხილებლობის ასეთი კომბინაცია წარმოადგენს გაუფრთხილებლობით დანაშაულს.¹

მაგალითად, ტრანსპორტის მოძრაობის უსაფრთხოების ან ექსპლუატაციის წესის დარღვევა, რამაც ჯანმრთელობის ნაკლებად მძიმე დაზიანება გამოიწვია (სსკ-ის 276-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი).

ქმედების შემადგენლობის დამაფუძნებელი კომბინაციის დროს¹¹⁷⁹ შესაძლებელია, არსებობდეს განზრახვა ქმედებისა და კონკრეტული საფრთხის მიმართ, ასევე განზრახვა შედეგის მიმართ.

მაგალითად, სხვისი ნივთის დაზიანება ან განადგურება, რამაც მნიშვნელოვანი ზიანი გამოიწვია (სსკ-ის 187-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი); კანონიერი სამეწარმეო საქმიანობისათვის ხელის შეშლა, რამაც მნიშვნელოვანი ზიანი გამოიწვია (სსკ-ის 190-ე მუხლი); უკანონო სამეწარმეო საქმიანობა, რამაც მნიშვნელოვანი ზიანი გამოიწვია (სსკ-ის 192-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი).

ასევე არსებობს გაუფრთხილებლობა-გაუფრთხილებლობის კომბინაცია.

მაგალითად, სხვისი ნივთის დაზიანება ან განადგურება გაუფრთხილებლობით, რამაც მნიშვნელოვანი ზიანი გამოიწვია (სსკ-ის 188-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი).

(2) ქმედების შემადგენლობის დამამძიმებელია განზრახვა-¹¹⁸⁰ გაუფრთხილებლობის ისეთი კომბინაცია, რომლის დროსაც, ცალკე აღებული მოქმედება განზრახვი დანაშაულის დამოუკიდებელ ძირითად შემადგენლობას წარმოადგენს, ხოლო კვალიფიციური შედეგი მხოლოდ ამძიმებს უმართლობას და ამკაცრებს პასუხისმგებლობას.

მაგალითად, ჯანმრთელობის განზრახვი მძიმე დაზიანება, რამაც

1 ამ საკითხზე იხ. მ. უგრეხელიძე: ბრალი საფრთხის დელიქტებში, 1982, გვ. 42.

გამოიწვია სიცოცხლის მოსპობა (სსკ-ის 117-ე მუხლის მე-2 ნაწილი); ჯანმრთელობის განზრახ ნაკლებად მძიმე დაზიანება, რამაც გამოიწვია სიცოცხლის მოსპობა (118-ე მუხლის მე-2 ნაწილი); გაუპატიურება; რამაც გამოიწვია დაზარალებულის სიცოცხლის მოსპობა (სსკ-ის 137-ე მუხლის მე-4 ნაწილის „ბ“ ქვეპუნქტი), თავისუფლების უკანონო აღკვეთა, რამაც გამოიწვია დაზარალებულის სიცოცხლის მოსპობა ან სხვა მძიმე შედეგი (სსკ-ის 143-ე მუხლის მე-4 ნაწილის „ბ“ ქვეპუნქტი), ადამიანით ვაჭრობა (ტრეფიკინგი), რამაც გამოიწვია დაზარალებულის სიცოცხლის მოსპობა ან სხვა მძიმე შედეგი (სსკ-ის 143¹-ე მუხლის მე-4 ნაწილის „ბ“ ქვეპუნქტი).

ამ და ანალოგიურ შემადგენლობებში შედეგის მიმართ პირს უნდა ჰქონდეს გაუფრთხილებლობა. შედეგით კვალიფიცირებული ასეთი დანაშაულები მთლიანობაში ითვლება განზრახ დანაშაულად, რასაც მნიშვნელობა აქვს დანაშაულის კატეგორიებისადმი მიკუთვნების, დანაშაულის რეციდივისათვის და სხვა შემთხვევებში.

მაგალითად, ჯანმრთელობის განზრახ მძიმე დაზიანება, რამაც გამოიწვია სიცოცხლის მოსპობა (სსკ-ის 117-ე მუხლის მე-2 ნაწილი) გულისხმობს სასიკვდილო შედეგის გაუფრთხილებლობით გამოწვევას. თუ ასეთი შედეგის მიმართ პირს განზრახვა ამოძრავებს, მაშინ იგი, როგორც სუბსიდიარული, განზრახი მკვლელობის უფრო მძიმე დელიქტით იქნება გადაფარული¹. სხვა მდგომარეობაა სსკ-ის 303-ე მუხლის პირველ ნაწილში (ხე-ბუჩქნარის უკანონოდ გაჩეხვა, რამაც გამოიწვია მნიშვნელოვანი ზიანი). ამ ნორმაში იგულისხმება როგორც გაუფრთხილებლობითი, ასევე განზრახი შედეგი.

1181

თუ განზრახ ქმედებას შედეგი მოჰყვა არაატიუზრად, შემთხვევით მომხდარ გარემოებათა გამო, იმ ვითარებაში, როცა პირი არ ითვალისწინებდა და არც შეეძლო გაეთვალისწინებინა ასეთი შედეგის დადგომის შესაძლებლობა, მას არ შეიძლება შეერაცხოს ასეთი შედეგი.

მაგალითად, ა.-მ ც.-ს მიაყენა ჯანმრთელობის განზრახ მძიმე დაზიანება, დაჭრა არა მოკვლის, არამედ ჯანმრთელობის და-

¹ შეად. K. Kühl: Strafrecht, AT, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 550.

§ 15. გაუფრთხილებლობითი შედეგით კვალიფიცირებული დანაშაული

ზიანების განზრახვით. ც. მანქანით მიჰყავთ საავადმყოფოში. გზაზე მოხდა ავარია და ც. ავტოკატასტროფის შედეგად დაიღუპა. ამ შემთხვევაში ა. პასუხს აგებს მხოლოდ ჯანმრთელობის განზრახ დაზიანებისათვის და მას დამდგარი შედეგი არ შეეცვლება, ვინაიდან ატიპურად დადგა (ე.წ. რეგრესის აკრძალვა).

შედეგით კვალიფიცირებულ განზრახ დელიქტებში შედეგი უნდა დადგეს მინიმუმ გაუფრთხილებლობით. თუ ეკოლოგიურ დანაშაულთა (სსკ-ის 287-ე-306-ე მუხლები) და კოდექსის სხვა რომელიმე თავში ქმედების ამა თუ იმ კონკრეტულ შემადგენლობაში მითითებულია განზრახი მოქმედებით გამოწვეულ შედეგზე, უპირველეს ყოვლისა, იგულისხმება გაუფრთხილებლობითი შედეგი. შედეგის განზრახ გამოწვევის შემთხვევაში, აუცილებელია იმის დადგენა, კოდექსში მოცემული სხვა რომელიმე შემადგენლობა ხომ არ მოიცავს იმავე ქმედებით გამოწვეული განზრახი შედეგის დასჯადობას და თუ ასეთი შემადგენლობა არ მოიპოვება, მაშინ შედეგით დამძიმებული ამ შემადგენლობით უნდა მოხდეს განზრახი შედეგის შემთხვევის კვალიფიკაცია¹.

იმ გარემოებას, რომ გაუფრთხილებლობის კომპონენტის არსებობის მიუხედავად, შედეგით კვალიფიცირებული დელიქტი განზრახ დანაშაულად ითვლება, აქვს თავისი შედეგები. ამით შეიქმნა მცდელობის დროს მთლიანად თანამდევი შედეგით კვალიფიცირებული ამ დელიქტის შემადგენლობის, და არა მარტო მისი ძირითადი განზრახი ქმედების, მცდელობის დასჯადობის შესაძლებლობა (ე.წ. მოქმედების საშიშროების თეორია)², რომელიც შეუძლებელი იქნებოდა, კანონმდებელს მთლიანი დანაშაული გაუფრთხილებლობით დანაშაულად რომ გამოეცხადებინა.³ სსკ-ის მე-19 მუხ-

1 *Argumentum a fortiori*. შესაბამისად, *argumentum a maiore ad minus*.

2 გერმანულად: *Theorie der Handlungsgefährlichkeit*. შეად. B. Heinrich: *Strafrecht-AT* I, მე-2 გამოცემა, 2010, გვ. 292, რომელიც ამ თეორიით დასაბუთებულად უჭერს მხარს თანამდევი შედეგით კვალიფიცირებული დელიქტის მცდელობის შესაძლებლობას და იქვე, 288-ე გვერდზე, მოყვანილ კაზუსს იხილავს სხვადასხვა თეორიების გამოყენებით.

3 ასეთ თვალსაზრისზე იხ. J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch (2003), იქვე, გვ. 126; K. Köhl (2008), იქვე, გვ. 548-549; 560-567. შედეგით კვალი-

თავი 7. გაუფრთხილებლობა სისხლის სამართალში

ლის მიხედვით, დანაშაულის მცდელობას წარმოადგენს განზრახვი დასჯადი ქმედება. მაშასადამე, ეს ნორმა მოითხოვს პირის წარმოდგენას ქმედებაზე. შედეგით კვალიფიცირებულ ე.წ. ნამდვილ დელიქტებში კი, ძირითადი დელიქტი განზრახვით, ასევე მთლიანი დანაშაულიც განზრახვით, რაც საკმარისი პირობაა დანაშაულის მცდელობის დასჯადობისთვის.¹ ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, ასეთი შეიძლება იყოს, მაგალითად, ჯანმრთელობის განზრახ მიძიმე დაზიანების მცდელობა, რამაც გამოიწვია სიცოცხლის მოსპობა (სსკ-ის მე-19, 117-ე მუხლის მე-2 ნაწილი) ან გაუპატიურების მცდელობა, რამაც გამოიწვია დაზარალებულის სიცოცხლის მოსპობა (სსკ-ის მე-19, 137-ე მუხლის მე-4 ნაწილის „ბ“ ქვეპუნქტი).² უნდა ვაღიაროთ რომ, ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, შედეგით კვალიფიცირებული განზრახვი დანაშაულის მცდელობა შესაძლებელია.³

ფიცირებული დელიქტის მცდელობაზე უფრო ვრცლად იხ. *K. Kühl: Der Versuch des erfolgsqualifizierten Delikts*, წიგნში: FS für Karl Heinz Gössel zum 70. Geburtstag, 2002, გვ. 191.

1 მაგალითად, *ქრისტიან ქიულს* მოჰყავს „პისტოლეტით ცემის შემთხვევა“ („Pistolenschlag-Fall“ იხ. BGHSt 14, გვ. 110), როცა პირს უნდა, მსხვერპლი ცეცხლსასროლი იარაღით ცემოს და მიაყენოს მხოლოდ სხეულის დაზიანება, მაგრამ ამ დროს იარაღის დარტყმისას, დაზიანების მიყენებამდე შემთხვევით მოულოდნელად გაუვარდება ტყვია, რასაც მსხვერპლის სიკვდილი მოჰყვება. იხ. *K. Kühl: Der Versuch des erfolgsqualifizierten Delikts*, წიგნში: FS für Karl Heinz Gössel zum 70. Geburtstag, 2002, გვ. 199. იგი ასეთ შემთხვევას მიიჩნევს თანამდევით შედეგით კვალიფიცირებულ დანაშაულის მცდელობად.

2 ე.წ. ლეტალურობის თეორიის აღიარების შემთხვევაში, რომელიც ქვემოთ იქნება განხილული, ასეთ დანაშაულთა მცდელობის დასჯადობა ყოველთვის არ არის შესაძლებელი. შეად. *R. Rengier: Strafrecht*, BT II, მე-11 გამოცემა, 2010, გვ. 142.

3 განსხვავებულ პოზიციაზე, კერძოდ, შედეგით კვალიფიცირებული განზრახვი დანაშაულის მცდელობის შესაძლებლობის კატეგორიულ უარყოფაზე იხ. *ირაკლი დვალაძე* წიგნში: *გ. ნაჭყეაძე, ი. დვალაძე* (რედ.): *სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი*, 2007, გვ. 173, რაც არ შეესაბამება ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის თვალსაზრისს. სსკ-ის მე-11 მუხლით გათვალისწინებული დებულების შემოღება მიზნად ისახავდა სწორედ იმას,

§ 15. გაუფრთხილებლობითი შედეგით კვალიფიცირებული დანაშაული

თანამდევნი გაუფრთხილებლობითი შედეგით კვალიფიცირებული დანაშაულის განზრახ დანაშაულად გამოცხადებით შეიქმნა სამართლებრივი საფუძველი ამ დანაშაულში დასჯადი თანამონაწილეობისთვისაც. ქართული სსკ-ის 23-ე მუხლის მიხედვით, თანამონაწილეობა მოითხოვს განზრახ ერთობლივ მოქმედებას განზრახი დანაშაულის ჩასადენად. ეს პირობა შედეგით კვალიფიცირებულ განზრახ დელიქტებშიც შესრულებულია.¹

წამოყენებული ეს დებულებები არ გულისხმობს გაუფრთხილებლობითი მცდელობისა და გაუფრთხილებლობითი თანამონაწილეობის შესაძლებლობის აღიარებას, რაც გაუმართლებელი იქნებოდა. თუ შედეგით კვალიფიცირებულ დანაშაულში მცდელობის ამსრულებელმა ან ამ დანაშაულის თანამონაწილემ განახორციელა ძირითადი ქმედება განზრახ, მაშინ იმავე ნორმით გათვალისწინებული გაუფრთხილებლობითი შედეგი მათ იმიტომ შეიძლება შეერაცხოს, რომ თავიანთი ქმედებით იმავდროულად დაარღვიეს წინდახედულობის ნორმა, რომელიც გაუფრთხილებლობითი შედეგის ობიექტური და ინდივიდუალური შერაცხვის საფუძველია.

მაგალითად, ა. დაიყოლიებს ბ.-ს, რომ ჰემოფილიით დაავადებული ო., რომელსაც აქვს სისხლდენისადმი მიდრეკილება, სცემოს სახეში ხელის გარტყმით, რათა ცხვირიდან სისხლი ადინოს. ამ მოქმედების შედეგად წარმოშობილი სისხლის დენა ვერ იქნა შეჩერებული, რის შედეგადაც ო. გარდაიცვალა. ა.-მ და ბ.-მ, უპირველეს ყოვლისა, განახორციელეს ძირითადი დელიქტის (ჯანმრთელობის განზრახ დაზიანება) ქმედების შემადგენლობა ბ.-მ, როგორც ამსრულებელმა, ხოლო ა.-მ, როგორც წამქეზებელმა. თუ ორივემ იცოდა ო.-ს ჯანმრთელობის პრობლემის შესახებ და უსაფუძვლოდ იმედოვნებდნენ, რომ შედეგს თავიდან აიცილებდნენ (თვითიმედოვნება) ან თუ შედეგის გათვალისწინება ევალებოდათ და შეეძლოთ კიდევ (დაუდევრობა), მაშინ ბ. დაისჯება, როგორც თანამდევნი შედეგით კვალიფიცირებული ამ დელიქტის ამსრულებე-

რომ შესაძლებელი ყოფილიყო შედეგით კვალიფიცირებული განზრახი დანაშაულის მცდელობა და ამ დანაშაულში თანამონაწილეობა.

1 ანალოგიურ შეხედულებაზე იხ. J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch (2003), იქვე, გვ. 126; K. Kühn (2008), იქვე, გვ. 549.

თავი 7. გაუფრთხილებლობა სისხლის სამართალში

ლი, ხოლო ა., როგორც წამქეზებული. იგივე კვალიფიკაცია უნდა მოხდეს ა.-ს მიმართ, თუ მხოლოდ მან იცოდა გ.-ს ჯანმრთელობის მდგომარეობის შესახებ, ხოლო ბ.-ს ქმედება დაკვალიფიცირდება მხოლოდ განზრახი დანაშაულის ძირითადი შემადგენლობით. შესაბამისი კვალიფიკაცია უნდა მოხდეს იმ შემთხვევაშიც, თუ მხოლოდ ბ.-მ იცოდა ამ ფაქტის შესახებ: იგი დაისჯება, როგორც თანამდევი შედეგით კვალიფიცირებული ამ დელიქტის ამსრულებელი, ხოლო ა., როგორც მხოლოდ ძირითადი დანაშაულის წამქეზებული.¹

III. სპეციფიკური მიზეზ-შედეგობრიობა, გამოხატული საფრთხის რეალიზაციაში თუ ლეტალურობის პრინციპი?

1184

თანამდევი შედეგით კვალიფიცირებულ განზრახ დელიქტებში გაუფრთხილებლობით დამდგარი მძიმე შედეგის ობიექტურად შე-
რაცხვისათვის არ არის საკმარისი უბრალო მიზეზობრივი კავ-
შირის დადგენა პირობათა თეორიის მიხედვით, მაგალითად, ჯანმრ-
თელობის დაზიანებასა და სასიკვდილო შედეგს შორის, არამედ
უნდა დადგინდეს, რომ კვალიფიცირებული შედეგის დადგომაში
ძირითადი დელიქტის სპეციფიკური საფრთხე იქნა რეალიზებული.
მაშასადამე, აუცილებელია საფრთხის განხორციელების სპეციფი-
კური მიზეზ-შედეგობრივი ურთიერთობის (უშუალო მიზეზობრი-
ვი კავშირის) დადგენა ძირითად დელიქტსა და დამდგარ მძიმე
შედეგს შორის.²

მაგალითად, ო.-ს ჰქონდა ა.-ს ვალი. ისინი ქუჩაში შემთხვევით
შეხვდნენ ერთმანეთს. ა.-მ ისარგებლა ამ შემთხვევით და ო. ძალით
ჩასვა ავტომანქანაში და მისი ნების საწინააღმდეგოდ წაიყვანა
თავის საცხოვრებელ ბინაში. იქ მან ა. შეიყვანა სამზარეულოში

1 ანალოგიურ მაგალითსა და დასაბუთებაზე გერმანული სისხლის სამართ-
ლის მიხედვით იხ. J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch (2003), იქვე, გვ. 126.
2 იხ. K. Kühl (2008), იქვე, გვ. 551-552; J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch
(2003), იქვე, გვ. 127.

§ 15. გაუფრთხილებლობითი შედეგით კვალიფიცირებული დანაშაული

და ნახევარი საათის განმავლობაში ძლიერად სცემდა მუშტებით, რითაც მიაყენა ჯანმრთელობის ნაკლებად მძიმე დაზიანება და დაემუქრა სექსუალური ძალადობით, რადგან ვალი დროულად არ დაუბრუნა. გამწარებულმა ო.-მ სთხოვა ა.-ს, გაეღო ფანჯარა, რადგან ჰაერი არ ყოფნიდა, რასაც ა. დაეთანხმა. ო. მივიდა ფანჯარასთან, გააღო და რადგან გამოუვალ მდგომარეობაში იყო, პანიკაში და შიშში მყოფი, ა.-გან მოულოდნელად გადახტა მესამე სართულის ფანჯრიდან, რათა თავი დაეღწია შემდგომი ძალადობისაგან. დაცემის შედეგად ო.-მ თავი დაარტყა და მოკვდა.¹

ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, ა.-მ თავისი მოქმედებით განახორციელა თავისუფლების უკანონო აღკვეთის (სსკ-ის 143-ე მუხლი), ასევე ჯანმრთელობის ნაკლებად მძიმე დაზიანების (სსკ-ის 118-ე მუხლი) ძირითადი ობიექტური და სუბიექტური შემადგენლობა: თავისუფლების უკანონო აღკვეთა იმიტომ, რომ ა.-ს ძალადობის შედეგად ო.-ს არ ჰქონდა თავისუფალი გადაადგილების შესაძლებლობა, ხოლო ჯანმრთელობის დაზიანება იმიტომ, რომ სასამართლო-სამედიცინო ექსპერტიზის დასკვნამ დაზარალებულისთვის ცემის შედეგად მიყენებული დაზიანების ხარისხი მიაკუთვნა ნაკლებად მძიმე დაზიანებათა კატეგორიას. ფანჯრიდან გადავარდნით დაღვა მძიმე შედეგი – ო.-ს სიკვდილი. თავისუფლების აღკვეთისა და ჯანმრთელობის დაზიანების გარეშე, იგი პანიკაში და შიშში არ ჩაყარებოდა და ფანჯრიდან არ გადახტებოდა და მისი სიკვდილი ამ კონკრეტული ფორმით არ დადგებოდა. მაშასადამე, ა.-ს მოქმედებასა და დამდგარ სასიკვდილო შედეგს შორის მიზეზობრივი კავშირი არსებობს (*conditio sine qua non* – ფორმულა). აღიარებულია, რომ თანამდევნი შედეგით კვალიფიცირებულ დელიქტებში უბრალო მიზეზობრიობის დადგენა არ არის საკმარისი, არამედ ძირითად დელიქტსა და მძიმე შედეგს შორის დამატებით უნდა დადგინდეს საფრთხის რეალიზაციის სპეციფიკური მიზეზ-შედეგობრივი ურთიერთობა. მაშასადამე, უნდა

¹ მსგავსი, მაგრამ არა იდენტური შინაარსის კაზუსი იხ. წიგნში: F. Zieschang: Strafrecht, A¹, მე-2 გამოცემა, 2009, გვ. 104. ავტორი გერმანიის სისხლის სამართლის მიხედვით იძლევა „სასიკვდილო შედეგით სხეულის დაზიანების“ (კოდექსის 227-ე პარაგრაფი) კვალიფიკაციას. იხ. იქვე, გვ. 105.

თავი 7. გაუფრთხილებლობა სისხლის სამართალში

დადგინდეს უშუალო მიზეზობრივი კავშირი, რაც იმას ნიშნავს, რომ ძირითადი დელიქტით წარმოშობილი სპეციფიკური საფრთხე კვალიფიციურ შედეგში უნდა იქნეს რეალიზებული. არსებობს ამ საკითხისადმი სხვადასხვა თეორიული მიდგომები:

1186

(1) ლეტალურობის¹ (სასიკვდილო შედეგის) თეორიის მიხედვით, რომელსაც ზოგადად ასევე დაზიანების თეორიასაც უწოდებენ, უნდა არსებობდეს საფრთხისათვის დამახასიათებელი კონკრეტული სპეციფიკური ურთიერთკავშირი ძირითად დელიქტსა და დამდგარ მძიმე შედეგს შორის, რომ შემთხვევა შეფასდეს თანამდევით შედეგით კვალიფიცირებულ დანაშაულად. უფრო კონკრეტულად, ჯანმრთელობის დაზიანების დროს სასიკვდილო შედეგის საფრთხე უნდა მომდინარეობდეს უშუალოდ თვით (განზრახ) მიყენებული დაზიანებისაგან, ე.ი. კონკრეტული ჭრილობისაგან.² ბოლო მაგალითის მიხედვით, ო.-ს საკვდილი არ დამდგარა უშუალოდ არც ა.-ს მიერ მისთვის მიყენებული ჭრილობით და არც მისი თავისუფლების უკანონო აღკვეთით, არამედ ფანჯრიდან გადმოხტომით. ამიტომ ე.წ. ლეტალურობის თეორიით, თანამდევით შედეგით კვალიფიცირებული განზრახი დანაშაული არა გვაქვს.

თანამდევით შედეგით კვალიფიცირებული განზრახი დელიქტებისთვის ე.წ. ლეტალურობის თეორიის გამოყენებას არა მარტო სამეცნიერო ლიტერატურაში ჰყავს ცნობილი მიმდევრები, არამედ სასამართლო პრაქტიკაშიც ჰქონდა გამოყენება. ერთ-ერთი გერმანული მაგალითის მიხედვით, დანაშაულის შედეგად დაზარალებული პირი დამნაშავის შიშით გადავარდა ფანჯრიდან. ეს შემთხვევა სასამართლო პრაქტიკაში შეფასდა არა როგორც შედეგით კვალიფიცირებული განზრახი დელიქტი, არამედ სხეულის განზრახ დაზიანებისა და სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპო-

¹ ლათ. *letum* – სიკვდილი, ზოლო *letalis* – სასიკვდილო. *vulnus letale* – სასიკვდილო დაზიანება.

² შეად. K. Kühl (2008), იქვე, გვ. 554-555; C. Roxin (2006), იქვე, გვ. 335; W. Joecks: Strafgesetzbuch. Studienkommentar, მე-9 გამოცემა, 2010, გვ. 434-435; I. Puppe: Strafrecht, AT im Spiegel der Rechtsprechung I, 2002, გვ. 208-215.

§ 15. გაუფრთხილებლობითი შედეგით კვალიფიცირებული დანაშაული

ბის ერთობლიობად.¹ ასეთი კვალიფიკაცია გამომდინარეობს ე.წ. ლეტალურობის თეორიიდან. არაერთი ავტორი არ აღიარებს მას და ასეთ შემთხვევას განიხილავს თანამდევი შედეგით კვალიფიცირებულ დელიქტად, რადგან მიიჩნევს, რომ ძირითად დელიქტსა და დამდგარ მძიმე შედეგს შორის არსებული სპეციფიკური მიზეზ-შედეგობრივი კავშირი საკმარისია ასეთი კვალიფიკაციისათვის.²

(2) ქართული სისხლის სამართლის თეორია და სასამართლო პრაქტიკა უფრო მარტივად უყურებს პრობლემას და ძირითად დელიქტსა და თანამდევ მძიმე შედეგს შორის საკმარისად მიიჩნევს უბრალო მიზეზობრივი კავშირის დადგენას პირობათა თეორიის მიხედვით³. ამ მხრივ, თანამედროვე გერმანული სისხლის სამართლის დოგმატიკა და სასამართლო პრაქტიკა უფრო შორს წავიდა და მოითხოვს საფრთხის რეალიზაციის სპეციფიკური მიზეზ-შედეგობრივი ურთიერთკავშირის (უშუალო მიზეზობრივი კავშირის) არსებობის დადგენას.⁴ ლეტალურობის თეორიისგან განსხვავებით, გაბატონებული შეხედულება მოყვანილ მაგალითში არ მოითხოვს შედეგის ა.-ს მიერ მიყენებული ჭრილობით გამოწვევას, არამედ საკმარისად მიიჩნევს შედეგის გამომწვევი სხვაგვარი უშუალო მიზეზობრივი კავშირის არსებობას.

თუ ძირითად დელიქტსა და თანამდევ მძიმე შედეგს შორის ჩაერთო მსხვერპლი საკუთარი ქმედებით ან მოხდა მესამე პირის მხრიდან ხელყოფა, ასეთ შემთხვევაში გაწყდება საფრთხის განხორციელების სპეციფიკური მიზეზ-შედეგობრივი კავშირი თანამდევ შედეგთან.

მაგალითად, ა.-მ ც.-ს მიაყენა სხეულის განზრახ მძიმე დაზიანება. ა.-მ იგი დაჭრა მოკვლის განზრახვის გარეშე, ამასთან

1 ასეთი კვალიფიკაცია იხ. *J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch* (2003), იქვე, გვ. 127. იქვე წყაროდ მითითებულია NJW 1971, გვ. 152.

2 ამ საკითხზე არსებულ ურთიერთსაწინააღმდეგო, ზოგჯერ არაღამაჯერებელ კაზუსტიკაზე იხ. *K. Kühl: Strafrecht, AT*, მე-6 გამოცემა, 2008, გვ. 555-556.

3 იხ. *ნონა თოდუა* წიგნში: *გ. ტყეშელაძე* (რედ.): სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი, წიგნი 1, მე-3 გამოცემა, 2008, გვ. 87-89.

4 იხ. *R. Rengier: Strafrecht, BT II*, მე-11 გამოცემა, 2010, გვ. 136. სასამართლო პრაქტიკაზე იხ. BGHSt 31, გვ. 96.

თავი 7. გაუფრთხილებლობა სისხლის სამართალში

დაზიანება არ იყო სასიკვდილო. საავადმყოფოში მიყვანილი ც. არასწორი მკურნალობის შედეგად გარდაიცვალა. ა. პასუხს აგებს მხოლოდ ჯანმრთელობის განზრახ მძიმე დაზიანებისათვის.

ეს წესი არ მოქმედებს იმ შემთხვევაში, როცა მსხვერპლს უნდა, რომ შემდგომი ცემისა და მძიმე დაზიანებების შიშით უშველოს თავს და ამის გამო პანიკაში ჩავარდნილი გაიქცევა სახიფათო გზით, რასაც მისი სიკვდილი მოჰყვება. ამ დროს დაზარალებული არ მოქმედებს თავისი საკუთარი ნების საფუძველზე.¹ მართალია, სასიკვდილო შედეგი არ დამდგარა უშუალოდ მსხვერპლისთვის მიყენებული დაზიანებებისაგან, მაგრამ ლეტალურობის თეორიის საწინააღმდეგოდ, გაბატონებული შეხედულებით, ასეთ შემთხვევაში არსებული მიზეზ-შედეგობრივი კავშირი ძირითად დელიქტსა და დამდგარ შედეგს შორის საკმარისია შედეგით კვალიფიცირებული განზრახი დელიქტის შემადგენლობისათვის.

1189

ერთ-ერთი მაგალითის მიხედვით, პირთა ჯგუფმა ტყეში, შერისიძების ნიადაგზე ჩხუბის დროს, სცემა მ. და მიაყენა ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანება. შემდგომი დაზიანებების თავიდან აცილების მიზნით, მ. სახიფათო გზით გაიქცა შემთხვევის ადგილიდან. ზამთრის ბნელ ღამეში, მან ვერ გაიკვლია გზა, რომელიც იყო მოყინული და კლდიდან გადავარდნის შედეგად დაიღუპა.

გაბატონებული შეხედულებით, ამ შემთხვევაში ჩადენილია შედეგით კვალიფიცირებული განზრახი დელიქტი – ჯანმრთელობის განზრახ მძიმე დაზიანება ჯგუფურად, რამაც გამოიწვია სიცოცხლის მოსპობა (სსკ-ის 118-ე მუხლის მე-6 ნაწილი), რადგან დაზარალებული მოქმედებდა უკიდურესობით გამოწვეული აუცილებლობით. ე.წ. ლეტალურობის თეორია ასეთ შემთხვევას სხვა სამართლებრივ შეფასებას აძლევს, კერძოდ, აკვალიფიცირებს, როგორც ჯგუფურად ჩადენილ ჯანმრთელობის განზრახ მძიმე დაზიანებას (სსკ-ის 118-ე მუხლის მე-5 ნაწილი), ხოლო დანაშაულთა ერთობლიობით სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპობის (სსკ-ის 116-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი) კვალიფიკაციის დამატება კი, დამოკიდებულია იმ ობიექტური და ინდივიდუალური

1 იხ. F. Zieschang: Strafrecht, AT, მე-2 გამოცემა, 2009, გვ. 104. იქვე წყაროდ მითითებულია NJW 1992, გვ. 1708; NStZ 2008, გვ. 278.

§ 15. გაუფრთხილებლობითი შედეგით კვალიფიცირებული დანაშაული

კრიტერიუმების შესრულებაზე, რომლებიც გაუფრთხილებლობით ჩადენილი დანაშაულის სისტემაში იქნა განხილული.

თანამდევი მძიმე შედეგისა და საფრთხის რეალიზაციისადმი ¹¹⁹⁰ დამნაშავეს უნდა ჰქონდეს სუბიექტური დამოკიდებულება. კერძოდ, იგი უსაფუძვლოდ უნდა იმედოვნებდეს შედეგის თავიდან აცილებას (შედეგის თავიდან აცილების თვითიმედოვნება) ან შესაძლებელია, თანამდევი შედეგისადმი დაუდევარი დამოკიდებულება.

მაგალითად, დ. იჯდა ღია საზაფხულო ბარში და სვამდა ლუდს. ამ დროს მოვიდა დაახლოებით მისი ასაკის ახალგაზრდა გ., რომელსაც დ.-მ უმიზეზოდ დაუწყო მუშტებით ცემა და დანის ტრიალი, სანამ არ წააქცია. ამ მოქმედებას თავისი ავტომანქანიდან თვალ-ყურს ადევნებდა ტაქსის მძღოლი ტ., რომელიც იყო დაახლოებით 60 წლის და გადატანილი ჰქონდა გულის ოპერაცია. იგი სასწრაფოდ გადმოვიდა ტაქსიდან, მივიდა შემთხვევის ადგილას, რათა დახმარება აღმოეჩინა მიწაზე დავარდნილი გ.-სთვის. ამ ვითარებაში ტ.-ს მოუწია დ.-ს ხელით შეხება, რომელიც ყვიროდა, იგინებოდა და ტ.-ს რამდენჯერმე თავში მუშტი ჩაარტყა, ისე, რომ ამან მხოლოდ ჯანმრთელობის ნაკლებად მძიმე დაზიანება გამოიწვია. ტ.-მ მოახერხა ა.-ს წინააღმდეგობის დაძლევა და პოლიციის მოსვლამდე დაკავება. მთლიანი სიტუაციიდან გამომდინარე დაძაბულობის შედეგად, ტ.-ს მოუვიდა გულის შეტევა, რის შედეგადაც მიიღო ინფარქტი. მართალია, დ.-ს მიერ ტ.-სთვის მიყენებული დაზიანებები არ იყო სასიკვდილო, მაგრამ აღრე გადატანილი გულის ოპერაციის შედეგად, რის შესახებაც არ იცოდა დ.-მ, ჩავარდა კომაში და ამის გამო შემთხვევიდან ორ კვირაში გარდაიცვალა.

ჩადენილი დანაშაული არ წარმოადგენს თანამდევი შედეგით ¹¹⁹¹ კვალიფიცირებულ განზრახ დელიქტს, რადგან საფრთხის რეალიზაციისა და დამდგარი შედეგისადმი დამნაშავეს არ ჰქონდა და არც შეიძლებოდა ჰქონოდა არც გაცნობიერებული და არც გაუცნობიერებელი დამოკიდებულება. მის მიერ ჩადენილია მხოლოდ ჯანმრთელობის განზრახ ნაკლებად მძიმე დაზიანება (სსკ-ის 118-ე მუხლი).

IV. შედეგით კვალიფიცირებული განზრახი დანაშაულის სისტემა

1192 შედეგით კვალიფიცირებული განზრახი დანაშაულის სისტემის გარეგანი აგებულება სამსაფეხურიანია, ხოლო მისი შინაგანი სტრუქტურა ნაწილობრივ განსხვავდება დანაშაულის ზოგადი სისტემისაგან. იგი შემდეგნაირად შეიძლება იქნეს წარმოდგენილი:¹

I ძირითადი დელიქტის შემადგენლობა

ძირითადი დელიქტის შემადგენლობა

ძირითადი დელიქტის ობიექტური შემადგენლობა
ძირითადი დელიქტის სუბიექტური შემადგენლობა
(უპირველეს ყოვლისა, განზრახვის დადგენა)
ძირითადი დელიქტის მართლწინააღმდეგობა

ძირითადი დელიქტის ბრალი

II თანამდევნი გაუფრთხილებლობითი შედეგები

- (ა) თანამდევნი მძიმე შედეგის დადგომა
- (ბ) მიზეზობრივი კავშირი ძირითად დელიქტსა და თანამდევნ მძიმე შედეგს შორის
(მიზეზობრიობის პირობათა თეორიის მიხედვით)
ობიექტური გაუფრთხილებლობა თანამდევნი მძიმე შედეგის მიმართ
- შედეგის დადგომის გათვალისწინების ობიექტური შესაძლებლობა

¹ თანამდევნი შედეგით კვალიფიცირებული დელიქტის არა იდენტური, მაგრამ მსგავსი სქემებზე იხ.: B. Heinrich, T. Reinbacher: Objektive Zurechnung und „spezifischer Gefährdungsbezug“ bei den erfolgsqualifizierten Delikten, *ჟურნალი*: Jura, 2005, გვ. 743; R. Rengier: Strafrecht, BT II, მე-11 გამოცემა, 2010, გვ. 132-133.

§ 15. გაუფრთხილებლობითი შედეგით კვალიფიცირებული დანაშაული

– შედეგის თავიდან აცილების ობიექტური შესაძლებლობა

(დ) თანამდევი მძიმე შედეგის ობიექტური შერაცხვა

– სხვადასხვა ნორმატიული კრიტერიუმების გამოყენება (განსაკუთრებით, მართლზომიერი ალტერნატიული მოქმედების, პასუხისმგებლობის სფეროების გამიჯვნის, ნორმის დაცვის მიზნის შემოწმება)

– დამატებით სპეციალურად სპეციფიკური მიზეზ-შედეგობრივი ურთიერთკავშირის (უშუალო მიზეზობრივი კავშირის) დადგენა ძირითად დელიქტსა და დამდგარ მძიმე შედეგს შორის, რაც გამოიხატება თანამდევი კვალიფიცირებული შედეგის დადგომით ძირითადი დელიქტის სპეციფიკური საფრთხის რეალიზაციაში (ალტერნატივა: უფრო მკაცრი კრიტერიუმებით განსაზღვრული ე.წ. ლეტალურობის პრინციპის გამოყენება)

(ე) საფრთხის რეალიზაციის შედეგად თანამდევი მძიმე შედეგის დადგომის თავიდან აცილების უსაფუძვლო იმედოვნება (თვითიმედოვნების სუბიექტური გაუფრთხილებლობა)

V. შეჯამება

1193

თანამდევნი შედეგით კვალიფიცირებული განზრახნი დანაშაულის დასჯადობა გასული საუკუნის 60-იანი წლების დასაწყისიდან ქართულ სისხლის სამართალშიც ერთ-ერთი თემაა, რომელიც გერმანული სისხლის სამართლის ზეგავლენით ჩამოყალიბდა. თანამედროვე სისხლის სამართლის დოგმატიკის პოზიციებიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ ასეთი დელიქტი არ წარმოადგენს ჯანმრთელობის განზრახ დაზიანებისა და სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპობის მექანიკურ გაერთიანებას, არამედ დამატებით უნდა არსებობდეს სპეციფიკური მიზეზ-შედეგობრივი ურთიერთკავშირი (უშუალო მიზეზობრივი კავშირი) ძირითად დელიქტსა და მძიმე შედეგს შორის, რაც გამოიხატება თანამდევნი კვალიფიცირებული შედეგის დადგომით ძირითადი დელიქტის სპეციფიკური საფრთხის რეალიზაციაში. ამასთან დაკავშირებით, სამართლებრივად მნიშვნელოვანია ე.წ. ლეტალურობის თეორია, რომელიც ავიწროებს სსკ-ის მე-11 მუხლის 1-ლი ნაწილის გამოყენების ფარგლებს. იგი მოითხოვს, რომ თანამდევნი სასიკვდილო შედეგი უშუალოდ განზრახ ჩადენილი ძირითადი მოქმედების, მაგალითად, დანით მიყენებული ჭრილობის, შედეგად უნდა დადგეს და საკმარისად არ მიიჩნევეს მსხვერპლის სიკვდილის, მაგალითად, მოძალადის შიშით ფანჯრიდან გადახტომით დადგომას. ქართულ სისხლის სამართალში დღემდე უცნობი „ლეტალურობის თეორია“ საყურადღებოა თავისი ორიგინალური დასაბუთებულობით, რის გამოც იგი შემდგომი სამეცნიერო დისკუსიის საგანი უნდა გახდეს.

მერვე თავი

იურიდიული პირის

სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა

§ 16. კორკორაციათა პასუხისმგებლობა

სისხლის სამართალში

I. შესავალი

საქართველოს დღეს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსი¹¹⁹⁴ დანაშაულის სუბიექტად თავდაპირველად მხოლოდ ფიზიკურ პირს აღიარებდა და იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივ დასჯადობას შესაძლებლად არ მიიჩნევდა. თავის დროზე, გასული საუკუნის 90-იანი წლების ბოლოს, სისხლის სამართლის კოდექსის მიღების დროს, ეს საკითხი საერთოდ არ წამოჭრილა.¹ ქართულ სისხლის სამართალში გაბატონებული იყო შეხედულება, რომ იურიდიული პირი არ შეიძლება წარმოადგენდეს დანაშაულის სუბიექტს, რადგან მისთვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრება სისხლის სამართლის ძირითად პრინციპებთან შეუსაბამოდ მიიჩნეოდა.² მოგვიანებით პრაგმატული მოსაზრებებით შეიცვალა ასეთი მიდგომა და, სხვა არაერთი სახელმწიფოს მსგავსად, 2006 წლის 25 ივლისის კანონით ქართულ სისხლის სამართალშიც შემოღებულ იქნა იურიდიული პირის ასეთი პასუხ-

1 შეად. ო. გამყრელიძე: შერაცხვის პრობლემა სისხლის სამართალში და ბრალის ნორმატიული ცნების დასაბუთების ცდა, წიგნში: სისხლის სამართლის კანონმდებლობის რეფორმისა და თანამედროვე კრიმინოლოგიის პრობლემები (თამაზ შავგულიძის დაბადების 75-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი კრებული), 2006, გვ. 15-16.

2 ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის იდეის უარყოფა ახსნილია ჩვენში ასეთი პასუხისმგებლობის ისტორიული წინაპირობის არარსებობით. ამასთან დაკავშირებით გ. მამულაშვილის აზრი იხ. წიგნში: გ. ტყეშელაძე (რედ.): სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი, წიგნი I, მე-3 გამოცემა, 2008, გვ. 11.

ისმგებლობა (იხ. სსკ-ის მე-6¹ კარი).¹

1195 იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის სამშობლოდ საერთო სამართლის ქვეყნები ითვლება. ამერიკის შეერთებული შტატების სისხლის სამართალი დიდი ხნის მანძილზე ყალიბდებოდა და ვითარდებოდა ინგლისური საერთო სამართლის სისტემის საფუძველზე². სწორედ ინგლისური სისხლის სამართლიდან გავრცელდა ამერიკის შეერთებულ შტატებში იურიდიულ პირთა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა³.

1196 იურიდიული პირის ანუ კორპორაციათა პასუხისმგებლობის თემა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში, განსაკუთრებით ანგლო-ამერიკულ სამართლებრივ სისტემაში, ჯერ კიდევ მე-18 საუკუნიდან იღებს სათავეს და თავის აქტუალობას მთელ მსოფლიოში დღემდე ინარჩუნებს. დაისვა საკითხი, თუ რამდენად არის შესაძლებელი, რომ იურიდიულ პირს დაეკისროს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა მისი საქმიანობის სფეროში ჩადენილი დანაშაულებისთვის? მე-19 საუკუნის შუა პერიოდადამდე ამ კითხვას უარყოფითად პასუხობდნენ.⁴ პარალელურად ვითარდებოდა პოზიცია საწინააღმდეგო არგუმენტებით, რომელიც ასაბუთებდა იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის აუცილებლობასა და მიზანშეწონილობას. „ეს იყო სახელმწიფოს მხრიდან კონტროლის გამკაცრების მცდელობა მსხვილ კორპორაციათა საქმიანობის ნეგატიურ შედეგებზე“⁵. დღეისათვის ლიტერატურაში არსებობს

1 ამ საკითხზე ქართული და ზოგიერთი უცხოური კანონმდებლობის შედარებით ანალიზზე ქართულ ენაზე იხ. ა. ოხანაშვილი: იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, თსუ იურიდიული ფაკულტეტის „სამართლის ჟურნალი“, 2009, 2, გვ. 183.

2 იხ. А. С. Никифоров: Юридическое Лицо как Субъект преступления и уголовной ответственности, 2003.

3 იხ. ი. გაბისონია: იურიდიულ პირთა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკვანძო საკითხები, ჟურნალში „ცხოვრება და კანონი“, 2007, 2, გვ. 12.

4 შეად. ჟ. პრადელი: შედარებითი სისხლის სამართალი, ქართული თარგმანი, რედ. თ. ნინიძე, 1999, გვ. 228.

5 გ. მაშელაშვილი წიგნში: გ. ტყემელიაძე (რედ.): სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი, წიგნი 1, მე-3 გამოცემა, 2008, გვ. 12.

ურთიერთგანსხვავებული პოზიციები და კორპორაციათა პასუხისმგებლობის დასაშვებობას მომხრეებთან ერთად ჰყავს მოწინააღმდეგეებიც. შესაბამისად, სახელმწიფოები, შიდასახელმწიფოებრივ სამართალში ასეთი პასუხისმგებლობის არსებობისა და უარყოფის მიხედვით, იყოფა ორ ჯგუფად.

სახელმწიფოთა ერთი ჯგუფი მიიჩნევს, რომ კორპორაციათა ¹¹⁹⁷ დასჯადობა სისხლის სამართალის სანქციის გამოყენებით ეწინააღმდეგება სამართლის ამ დარგის ძირითად პრინციპებს და უბრალო ფიქციაა. ამ თვალსაზრისით, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა უნდა შემოიფარგლოს ფიზიკური პირების, კერძოდ, უშუალო ამსრულებლებისა და საწარმოთა ხელმძღვანელი პირების დასჯადობით. ამ პოზიციის მიხედვით, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა უნდა იყოს ყოველთვის პერსონალური და თითოეულმა ადამიანმა ინდივიდუალურად უნდა აგოს პასუხი მხოლოდ საკუთარი და არა სხვების ქმედებისთვის. ამ შეხედულებით, ინდივიდუალურია არა მხოლოდ განზრახვა, არამედ ასევე ბრალის საფეხურზე ინდივიდუალურად უნდა გადაწყდეს, შეიძლება თუ არა პირი პერსონალურად გაიკიცხოს მის მიერ ჩადენილი ქმედებისთვის. ასეთ პასუხისმგებლობას ასევე მიიჩნევენ სასჯელის ინდივიდუალიზაციის პრინციპის საწინააღმდეგოდ. კორპორაციათა დასჯით ვერ მიიღწევა სასჯელის მიზნები, კერძოდ, ვერ მოხდება სამაგიეროს მიზლვა ინდივიდუალური ბრალეული უმართლობის ჩადენისთვის, ვერც სასჯელის სპეციალური პრევენციის ამოცანები განხორციელდება და ვერ მოხდება ბრალის პერსონიფიცირება. ამ შეხედულების მიხედვით, კორპორაცია არ არის ადამიანი, ამიტომ არ შეიძლება იყოს დამნაშავე (*societas delinquere non potest*), ხოლო მისი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა უბრალოდ ხელოვნურად გამოგონილია.

იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ¹¹⁹⁸ უარყოფ სახელმწიფოთა რიცხვს ეკუთვნის გერმანია, რომელსაც იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივ დასჯადობასთან დაკავშირებით საერთო სამართლის ქვეყნებისგან განსხვავებული მიდგომა აქვს. გერმანულ სისხლის სამართალში გაბატონებულია შეხედულება, რომ იურიდიული პირი ბუნებრივი

თავი 8. იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა

თვალსაზრისით არ არის ქმედებაუნარიანი და არ არის შესაძლებელი მასზე სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრება. ასეთ დასჯადობას მიიჩნევენ ასევე ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპთან შეუსაბამოდ.¹ კორპორაციათა ორგანოებისა და მათი წარმომადგენლების პასუხისმგებლობის შესაბამისი რეგულირება ასახულია გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-14 პარაგრაფსა და აღმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის მე-9, 29-ე, 30-ე პარაგრაფებში. გერმანული სამართალი პრინციპულად არ აღიარებს იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას², ვინაიდან ბრალეულობის პრინციპი გამომდინარეობს გერმანიის ძირითადი კანონიდან, როგორც სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპი. ეს ნიშნავს იმას, რომ არავითარი სასჯელი არ უნდა იქნეს გამოყენებული ინდივიდუალური ბრალის გარეშე³. კერძოდ, გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ბრალის პრინციპი აღიარებულია კონსტიტუციური რანგის მქონედ⁴, რაც გამორიცხავს იურიდიული პირის არაპერსონიფიცირებულ სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას. თუმცა უნდა ითქვას ისიც, რომ გერმანიაში უფრო და უფრო მეტად დგება დღის წესრიგში კორპორაციათა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი. მიუხედავად იმისა, რომ გერმანიის ფედერალური იუსტიციის სამინისტროს მიერ შექმნილმა სისხლისსამართლებრივი სანქციების რეფორმის კომისიამ არ ჩათვალა მიზანშეწონილად ასეთი პასუხისმგებლობის შემოღება, ლიტერატურაში არაერთი ავტორი გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ საერთაშორისო და ევროპული სამართლებრივი მიდ-

1 შეად. *J. Wessels, W. Beulke*: Strafrecht, AT, მე-40 გამოცემა, 2010, გვ. 37.

2 იხ. *R. Scholz*: Strafbarkeit juristischer Personen? ZRP, 2000, გვ. 435.

3 იხ. *J. Peglau*: Unbeantwortete Fragen der Strafbarkeit von Personenverbänden, ZRP, 2001, გვ. 406.

4 შეად. BVerfGE 20, გვ. 323. 1966 წლის 25 ოქტომბრის ეს გადაწყვეტილება მითითებულია ასევე წიგნში: *ჟ. პრადელი*: შედარებითი სისხლის სამართალი, ქართული თარგმანი, რედ. *თ. ნინიძე*, 1999, გვ. 229. იხ. ასევე: BVerfGE 6, გვ. 389, 439 = NJW 1957, გვ. 965; BVerfGE 25, გვ. 269, 285 = NJW 1969, გვ. 1059.

გომებიდან გამომდინარე, გერმანია მაინც იძულებული გახდება იურიდიული პირის მიმართ დააწესოს სისხლის სამართლებრივი სანქციები.¹ ასეთი მიდგომის საფუძველს ქმნის ის სირთულეები, რომლებიც თან ახლავს წმინდა ინდივიდუალურ გასაკიცხაობას, რომელიც მოითხოვს კონკრეტული პასუხისმგებელი ინდივიდის იდენტიფიცირებას.

ველცელის მიხედვით, ბრალეულად შეიძლება მოქმედებდნენ¹¹⁹⁹ მხოლოდ ნებით აღჭურვილი ცალკეული ფიზიკური პირები და არა იურიდიული პირი ან სხვა კოლექტიური გაერთიანება. სხვა საკითხია, უნდა აგოს თუ არა პასუხი და რა ფარგლებში ასეთმა იურიდიულმა კორპორაციამ მისი ორგანოების მიერ ჩადენილ დელიქტებზე.²

მიუხედავად იმისა, რომ თვით გერმანიაში ამ შეხედულებას გამოუჩნდა მოწინააღმდეგეები, რომლებიც საჭიროდ მიიჩნევენ ასეთი პასუხისმგებლობის შემოღებას, ასეთი დასჯადობის საფუძველად დღეისათვის ისევ და ისევ რჩება მხოლოდ კორპორაციის ფარგლებში ცალკეული ინდივიდის ქმედება და ბრალეულობა.³

ქართული სისხლის სამართალი 2006 წლამდე იმყოფებოდა¹²⁰⁰ გერმანული ზეგავლენის ქვეშ, ვიდრე ანგლო-ამერიკული ზეგავლენით სისხლის სამართლის კოდექსში შეტანილი ცვლილებებით არ იქნა შემოღებული იურიდიული პირის დასჯადობა.

გერმანული მიდგომის საწინააღმდეგოდ, არაერთ სახელმწიფოში, განსაკუთრებით, ანგლო-ამერიკულ ქვეყნებში (ამერიკის შეერთებული შტატები, დიდი ბრიტანეთი, კანადა, ავსტრალია, ახალი ზელანდია, ისრაელი), მაგრამ ასევე საფრანგეთში, დანიაში, შვეიცარიაში, ავსტრიაში და პოლონეთში, წინა პლანზე იქნა დაყენებული პრაგმატული მოსაზრებები და კორპორაციათა სისხლის სამართლებრივი დასჯადობა შემოღებული. უნდა ითქვას, რომ კო-

1 იხ. R. Scholz: Strafbarkeit juristischer Personen? ZRP, 2000, გვ. 435.

2 შედ. H. Welzel: Das neue Bild des Strafrechtssystems, მე-4 გამოცემა, 1961, გვ. 40.

3 იხ. A. Quante: Sanktionsmöglichkeiten gegen juristische Personen und Personenvereinigungen, 2005.

თავი 8. იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა

რპორაციათა სიმრავლე, მათი სულ უფრო და უფრო მზარდი ზეგავლენა ეკონომიკურ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე, მათ მიერ დიდი ეკოლოგიური და სხვაგვარი კატასტროფების გამოწვევა იყო ის წინაპირობა, რომელმაც თავის დროზე ანგლო-ამერიკულ მართლმსაჯულებას უბიძგა მათი პოზიციის შეცვლისკენ. ამის შედეგად, შემოღებულ იქნა კორპორაციათა დასჯადობა სისხლის სამართლის პროცესით. გადამწყვეტი ამ განვითარებისთვის, უპირველეს ყოვლისა, იყო სარგებლიანობის პრინციპი, ხოლო საკითხი იმის შესახებ, იყო თუ არა საწარმოთა დასჯადობა სისხლის სამართლის ძირითად პრინციპებთან შესაბამისობაში, მართლმსაჯულებას ნაკლებად აინტერესებდა.

1202 იურიდიული პირის შესახებ თეორიების წარმოდგენის შემდეგ, ქვემოთ განხილული იქნება ანგლო-ამერიკული მიდგომა კორპორაციათა სისხლისსამართლებრივ დასჯადობაზე, რადგან ქართული სისხლის სამართალი ამ სფეროში სწორედ ანგლო-ამერიკული ზეგავლენით შეიცვალა და ვითარდება.¹

II. იურიდიული პირის შესახებ

არსებული თეორიები

1203 (1) **ზოგადად.** იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დოგმატიკურ-თეორიული საკითხების შესახებ დისკუსიასა და ურთიერთსაწინააღმდეგო პოზიციათა არსებობას თან ახლდა იურიდიული პირის შესახებ თეორიათა განვითარება. დღესდღეობით, თეორიების სიმრავლიდან გამომდინარე, თითოეული მათგანი თავისებურად ხსნის იურიდიული პირის არსს და მასში დასაქმებულ ინდივიდებთან დამოკიდებულებას. არსებული თეორიები ცდილობენ ახსნან ინდივიდთა და კორპორაციათა ურთიერთდამოკიდებულების საკითხი, ასევე ის, თუ რამდენადაა შეს-

¹ ამ საკითხის ანგლო-ამერიკულ ანალიზსა და სხვადასხვა თეორიებზე, რომლებიც ამ წიგნში გამოყენებულია ქართული სისხლის სამართლის ნორმების არსის გასარკვევად, იხ. M. Kremnitzer, K. Ghanayim: Die Strafbarkeit von Unternehmen, ZStW 113 (2001), გვ. 539.

აძლებელი, რომ იურიდიული პირები განიხილულ იქნენ ფიზიკურ პირებთან გათანაბრებულ სუბიექტებად. იურიდიულ პირთან დაკავშირებით გამოიყოფა შემდეგი თეორიები: ფიქციის თეორია, რეალურად არსებული კოლექტიური (გაერთიანებული) პიროვნების თეორია, აუტოპოიეტური სისტემის თეორია და სხვ.¹

იურიდიულ პირთან დაკავშირებით არსებულ თეორიებს ეხება იროდიონ სურგულაძე თავის ნაშრომში „ხელისუფლება და სამართალი“, სადაც მიუთითებს, რომ არსებობენ სახელგანთქმული მეცნიერები, რომლებიც სამართლის სუბიექტის ცნებაში მოიაზრებენ არაფიზიკურ პირს და ამით ისინი „უსუბიექტო სამართლის“ არსებობას აღიარებენ.²

(2) ფიქციის თეორია. დღესდღეობით მეცნიერთა უმეტესობა უპირატესად აღიარებს ფიქციის მეთოდის საჭიროებას, მის პრაქტიკულ დანიშნულებასა და მიზანშეწონილობას. მას განიხილავენ, როგორც აუცილებელ დამხმარე საშუალებას, რომელიც გამოიყენება სამართლის ცალკეული პრობლემების დამუშავების დროს და წარმოგვიდგება ობიექტურად საჭირო საშუალებად. ფიქციის მეშვეობით ფიზიკური პირის თვისებები ხელოვნურადაა გადატანილი იურიდიულ პირზე, თითქოს ის იყოს დანაშაულის სუბიექტი.

ფიქციის აღიარებას სისხლის სამართალში აქვს პრაქტიკული საჭიროება და ის პრაქტიკულად გამოსადეგია. ფიქციის მეცნიერული კუთხით დასაბუთების საკითხი არ ღვას, რამდენადაც ფიქცია არის პრაქტიკაზე ორიენტირებული, რაც იძლევა პრაქტიკული და თეორიული ეფექტის მიღების შესაძლებლობას. აქედან ნათელია, რომ საზოგადოებრივი მოთხოვნილებების საჭიროებიდან გამომდინარე, ვაღიარებთ იურიდიულ პირებს თითქოს სუბიექტებად, თითქოს ისინი ჩადიოდნენ დანაშაულს და იყვნენ შერაცხადი.

ფიქციის მეთოდი რომ არა, შეუძლებელი იქნებოდა იურიდიული პირის სამართლის სუბიექტად აღიარება და, შესაბამისად, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დასაბუთებაც. ამ თეორიიდან გამომდინარე, შესაძლებელია საუბარი იურიდიულ

1 იხ. K. Mittelsdorf: Unternehmensstrafrecht im Kontext, 2007, გვ. 24.

2 იხ. ი. სურგულაძე: ხელისუფლება და სამართალი, გერმანულიდან თარგმნა ო. გამყრელიძემ, 2002, გვ. 82.

თავი 8. იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა

პირზე, როგორც დანაშაულის ჩამდენ თითქოს სუბიექტზე, მის თითქოს ბრალუნარიანობასა და თითქოს შერაცხვაუნარიანობაზე.

1205

ფიქციის თეორიის¹ მიხედვით, იურიდიული პირი არის არარეალური, ხელოვნური გამოწარმოებული იგი თითქოს პირია, სამართლის პასუხისმგებელი სუბიექტია, სინამდვილეში კი, ფიზიკური პირის თვისებები მასზე ხელოვნურად არის გადატანილი, რეალურად კი, მოქმედებს მხოლოდ ფიზიკური პირი.³ ფიქციის თეორიამ გავრცელება ჰპოვა იურიდიულ პირებთან მიმართებაში თანამედროვე სამართალში.

იგი განვითარდა მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში. მის დამაარსებლად ითვლება გერმანელი იურისტი *ფრიდრიხ კარლ სავიგნი* (1779-1861), რომელმაც ეს მოძღვრება ჩამოაყალიბა თავის ცნობილ ნაშრომში „რომის სამართლის სისტემა“ (ტომი II). *სავიგნის* თვალსაზრისით, იურიდიული პირის არსებობა შესაძლებელია მხოლოდ ფიქციის მეშვეობით აიხსნას. იურიდიული პირი არის რეალობას მოკლებული, ფიქტიური სამართლებრივი სუბიექტი, რომელიც ყოველ შემთხვევაში ექვემდებარება სამოქალაქო სამართლებრივ პასუხისმგებლობას, მაგრამ არ შეიძლება მიეცეს სისხლის-სამართლებრივ პასუხისმგებლობა.⁴ ფიქცია არის ის, რომ მხოლოდ ადამიანის უნარი, იყოს პიროვნება, გადაგვაქვს სხვა სოციალურ წარმონაქმნებზე, რომლებიც თავიანთი ბუნებით არ არიან პიროვნებები და უფლებაუნარიანი არსებები, ე. ი. ხელოვნურად ვქმნით მათ. მაშასადამე, *სავიგნის* მიხედვით, სოციალური წარმონაქმნები

1 ფიქცია არის მეთოდი. „მეთოდი“ კი ბერძნული წარმოშობის ტერმინია და ნიშნავს პრაქტიკული და თეორიული საქმიანობის ისეთ ხერხს, როდესაც დროისა და ენერგიის ნაკლები ხარჯვით, რაც შეიძლება მეტი პრაქტიკული და თეორიული ეფექტი მიიღება. ამის შესახებ იხ. გ. ნაჭყებია: სისხლის სამართლის მეცნიერების მეთოდოლოგიური ანბანი, 2006, გვ. 3.

2 იხ. K. Mittelsdorf: Unternehmensstrafrecht im Kontext, 2007, გვ. 25.

3 ფიქციის თეორიაზე იხ. გ. ნაჭყებია წიგნში: გ. ნაჭყებია, ი. დვალისძე (რედ.): სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2007, გვ. 63.

4 F. C. v. Savigny: System des heutigen Römischen Rechts, მე-2 ტომი, 1840, გვ. 312; შეად. K. Mittelsdorf: Unternehmensstrafrecht im Kontext, 2007, გვ. 25.

§ 16. კორპორაციათა პასუხისმგებლობა სისხლის სამართალში

(იურიდიული პირები) რეალურად არსებობენ. ისინი არ წარმოადგენენ ფიქციას, არამედ მხოლოდ მათთვის პირად (პიროვნებად) ყოფნის სტატუსის მინიჭებაა ფიქცია.¹ ვინდშაიდის აზრით კი, თვით იურიდიული პირის არსებობაა ფიქცია.²

ფიქციის თეორიის პრინციპი იქიდან გამომდინარეობს, რომ იურიდიულ პირს არა აქვს რეალური არსებობა და თუკი ის მაინც გვევლინება სამართლის სუბიექტად, მაშინ ეს ხდება იურიდიული ფიქციის მეშვეობით, ე.ი. პოზიტიური სამართლის მხრივ, იურიდიული პირის ისეთი გაგების დაშვების მეოხებით, თითქოს მისი სახით მოცემული გეკონდეს ნამდვილი სამართლის სუბიექტი, რომელიც სამართლის მიერ შექმნილი კატეგორიაა.³

ამ თეორიის თანახმად, კანონმდებელმა გააცნობიერა ის, რომ ფსიქიკას, ნების თავისუფლებას ფლობს მხოლოდ ადამიანი, ხოლო საზოგადოებრივ ცხოვრებაში არცთუ იშვიათად ქონებრივი უფლებები ეკუთვნით ადამიანთა გაერთიანებებს. სწორედ ამიტომ ცნობს ასეთ გაერთიანებებს პიროვნული თვისებების მქონეებად, სამართლის სუბიექტად, რაც ფიქციაა.⁴ იგულისხმება, რომ ფიზიკური პირის თვისებები ხელოვნურადაა გადატანილი ორგანიზაციადან დაწესებულებაზე, თითქოს ისაა დანაშაულის სუბიექტი, ჩადის მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას და სუბიექტურად არის შერაცხუნიარიანი.

ფიქციის მეშვეობით სამართალი ქმნის საკუთარ რეალობას. მისი უარყოფა არ შეიძლება, რამდენადაც ის ემსახურება სამართლებრივ უსაფრთხოებას. ფიქციის განსაზღვრული იურიდიული შედეგები დაკავშირებულია ფაქტთან, მიუხედავად იმისა, რომ ფაქტობრივი შემაღენლობის ყველა ელემენტი არ არის შესრულებული ან, სულ ცოტა გაურკვეველია, შესრულდა თუ არა იგი.⁵

1 იხ. ლ. ჭანტურია: შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, 2000, გვ. 212.

2 იხ. ლ. ჭანტურია (2000), იქვე, გვ. 212.

3 იხ. ი. სურგულაძე (2002), იქვე, გვ. 86-88.

4 იხ. А. С. Никифоров: Юридическое Лицо как Субъект преступления и условий ответственности, 2003, გვ. 13-14.

5 იხ. გ. ხუბუა: სამართლის თეორია, 2004, გვ. 197.

როგორც გ. თევზაძე აღნიშნავს, ფიქცია არის რეალური სინამდვილიდან იმგვარი გადახრა, რომელიც არცერთ სტრუქტურაზე არ მიუთითებს, მაგრამ პრაქტიკულად გამოსადეგია. „ფიქცია არის ლოგიკური აზროვნების თავისებური ფორმა, რომელიც გულისხმობს ნებისმიერი დებულების დაშვებას, თუკი იგი პრაქტიკულ შედეგს იძლევა და ამასთანავე გაცნობიერებულია მოცემული დებულების შეუსაბამობა სინამდვილესთან“.¹

1209

(3) რეალურად არსებული კოლექტიური პიროვნების თეორია. ეს თეორია, რომელიც წარმოადგენს პიროვნებათა გაერთიანების თეორიას, ცდილობს დაასაბუთოს იურიდიული პირის რეალურად არსებობის თვალსაზრისი: „პიროვნებათა გაერთიანება“ იმავე აზრით არსებობს, როგორც ცალკეული ფიზიკური პირები.²

იურიდიული პირის რეალურად არსებობის ეს იდეა ყველაზე უფრო დამუშავებული იქნა ოტო გირკეს ნაშრომებში.³ ვინაიდან კორპორაციები, როგორც თვითმყოფადი სუბიექტები, მონაწილეობენ გარე ურთიერთობებში, შესაბამისად გააჩნიათ ბრალუნარიანობაც.⁴ აღნიშნული თეორია გაკრიტიკებული იქნა ი. სურგულაძის მიერ.⁵

1210

(4) აუტოპოიეტური თეორია. იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დასაბუთებას ასევე ცდილობს აუტოპოიეტური, ანუ თვითგამომრკვევი, თვითშემქმნელი სისტემის თეორია.⁶

1 იხ. გ. თევზაძე: გერმანული ნეოკანტიანელების შემეცნების თეორია, 1963, გვ. 297.

2 შეად. ი. სურგულაძე (2002), იქვე, გვ. 83.

3 იხ.: ი. სურგულაძე (2002), იქვე; ლ. ჭანტურია: შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, 2000, გვ. 214.

4 O. v. Gierke: Das Wesen der menschlichen Verbände, ზელახლა გამოიცა 1964, გვ. 30; შეად. K. Mittelsdorf: Unternehmensstrafrecht im Kontext, 2007, გვ. 25.

5 იხ. სურგულაძე (2002), იქვე, გვ. 85.

6 იხ. K. Mittelsdorf: Unternehmensstrafrecht im Kontext, 2007, გვ. 26. იხ. აგრეთვე: ლ. ბრეგვაძე: აუტოპოიეტური სამართალი და სამართლებრივი კულტურა გლობალურ საზოგადოებაში: პოსტმოდერნისტული სამართლის სოციოლოგია, ჟურნალში: საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე, სამართლის სერია, 2005, 1, გვ. 29. იხ. ასევე: I. Bregvadze: Legal Culture of the World-Society: Local Law and Social Change from the Autopoietic Per-

§ 16. კორპორაციათა პასუხისმგებლობა სისხლის სამართალში

კორპორაციათა არსის შესახებ სოციოლოგიური დისკუსიიდან გამომდინარე, პირველად ნიკლას ლუმანის მიერ იქნა შექმნილი ინტერესთა სისტემური თეორია. იგი შეეცადა კორპორაციათა რეალური პიროვნების თეორია განეითარებინა და კორპორაციები და სხვა სოციალური წარმონაქმნები სისტემათა თეორიის ცნებით განესაზღვრა. აქ საკმე ეხება იმას, თუ როგორ უნდა აღწეროს სისტემურმა თეორიამ ურთიერთობა კორპორაციასა და ინდივიდს შორის და ამის საფუძველზე, არის თუ არა შესაძლებელი, კორპორაციები გაგებულ იქნენ, როგორც პასუხისმგებლობის მატარებელი მოქმედი პირები.¹ როგორც ლაშა ბრეგვაძე მიუთითებს, ნ. ლუმანმა განავითარა აუტოპოიეტურ სოციალურ სისტემათა თეორია, რომელმაც სრულეობით შეცვალა მისი პირვანდელი წარმოდგენა საზოგადოების და, შესაბამისად, ორგანიზაციის სტრუქტურული ბუნების შესახებ.²

აუტოპოიეტურად წოდებული სისტემის ნიშანია ის, რომ მას ძალუძს თავად დაადგინოს, შექმნას ურთიერთობა და ეს ურთიერთობა გამოყოს გარემოსგან. ორგანიზაციები წარმოადგენენ აუტოპოიეტური სისტემის ფორმებს, რომლებიც მიღებულ გადაწყვეტილებათა ელემენტებისგან შედგებიან. აუტოპოიეზისი (თვითგამორკვევა) ნიშნავს, რომ ორგანიზაცია გადაწყვეტილებებს, რისგანაც იგი შედგება, თავად იღებს, საკუთარი გადაწყვეტილებით. იგი გამოიხატება სამეწარმეო კორპორაციის მიერ იმ საქმიანობის განხორციელებით, რომლითაც იგი იღებს მოგებას ან ნახულობს წაგებას.³ ნ. ლუმანის თვალსაზრისით, ამ თეორიის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ იგი კორპორაციათა სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას ასაბუთებს არა კორპორაციაში მომუშავე ინდივიდების, არამედ ძირითადად კორპორაციის მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების მეშვეობით, რომლებიც გაგებულია ორგა-

speckive, წიგნში: FS für Gunther Teubner zum 65. Geburtstag, 2009, გვ. 717.

1 იხ. K. Mittelsdorf (2007), იქვე, გვ. 26.

2 იხ. ლ. ბრეგვაძე: ორგანიზაციის თეორიის საფუძვლები: სოციოლოგიური მოძღვრება კორპორაციული სისტემების შესახებ, წიგნში: თანამედროვე საკორპორაციო სამართლის თეორიული და პრაქტიკული საკითხები, 2009, გვ. 34.

3 იხ. K. Mittelsdorf (2007), იქვე, გვ. 27.

თავი 8. იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა

ნიშაცის სისტემის ელემენტებად. თვით ინდივიდები კი, მიეკუთვნებიან სისტემის გარემოს და ორგანიზაციასთან დაკავშირებული არიან მხოლოდ სახელშეკრულებო ურთიერთობით.¹ ინდივიდები ამ შემთხვევაში წარმოადგენენ დამოუკიდებელ ფსიქიკურ სისტემას.² ურთიერთობა ასეთ ფსიქიკურ (ინდივიდი) და სოციალურ სისტემას (კორპორაცია) შორის შესაძლებელია, დაფუძნებული იყოს მხოლოდ წევრობით.

III. კორპორაციათა სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის დასაბუთების მოდელები

1. ზოგადად

1213

საწარმოთა დასჯადობის დოქტრინა თავის სათავეს იღებს მონაცვლეობითი პასუხისმგებლობისა (*vicarious liability*) და იდენტიფიკაციის (*principle of identification* ან *alter-ego theory*) სამოქალაქო-სამართლებრივ თეორიებში.³

მაგალითად, ინგლისის, კანადის, ახალი ზელანდიის, ისრაელისა და (1995 წლამდე) ავსტრალიის სამართალი იცნობს იდენტიფიკაციის თეორიას. ამ თეორიის შესაბამისად, კორპორაციათა სისხლისსამართლებრივი დასჯადობა ხდება იმ შემთხვევაში, როცა დანაშაული თავისი საქმიანობის განხორციელების პროცესში ჩადენილია კორპორაციის ამა თუ იმ ორგანოს მიერ. ამის შესაბამისად, იურიდიული პირის მხოლოდ ერთ-ერთი ორგანოს — საწარმოს ხელმძღვანელი პირის მიერ შესრულებული ქმედება

1 იხ. K. Mittelsdorf (2007), იქვე, გვ. 27.

2 N. Luhmann: Organisation und Entscheidung, 2000, გვ. 123; შეად. K. Mittelsdorf: Unternehmensstrafrecht im Kontext, 2007, გვ. 27.

3 ანგლო-ამერიკულ სამართალში იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის განვითარების ერთ-ერთ ძირითად მიზეზად მიიჩნევა ის, რომ იქ ერთი და იგივე მოსამართლე იღებს გადაწყვეტილებას სისხლისა და სამოქალაქო საქმეებზე. სწორედ ამიტომ, მოსამართლე სამოქალაქო თეორიებს სისხლის სამართლის საქმეთა გადაწყვეტის დროსაც იყენებს. შეად. M. Kremnitzer, K. Ghanayim, ZStW 113 (2001), გვ. 541.

§ 16. კორპორაციათა პასუხისმგებლობა სისხლის სამართალში

შეიძლება გახდეს კორპორაციის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველი.

მონაცვლეობითი პასუხისმგებლობა არის შუალობითი და სუბ-¹²¹⁴სიდიარული ხასიათის და მხოლოდ მაშინ არის შესაძლებელი, როცა იგი კანონით დადგენილია. ასეთი პასუხისმგებლობისთვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა არა აქვს საწარმოს თანამშრომლის სამსახურებრივ მდგომარეობას (სტატუსს). შესაძლებელია, საუბარი იყოს მხოლოდ უბრალო თანამშრომელზეც კი. ამ თეორიამ მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა იურიდიული პირის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის განვითარების საქმეში. ამერიკის შეერთებული შტატების მართლმსაჯულების მიხედვით კი, მონაცვლეობითი პასუხისმგებლობა წარმოადგენს ზოგად წესს.

ქვემოთ თავდაპირველად განიხილული იქნება სწორედ ორივე ¹²¹⁵ეს თეორია, რომელიც ანგლო-ამერიკულ სამართალში გამოიყენება, ხოლო შემდეგ ცალკე განიხილება ორგანიზაციის ბრალეულობის თეორია, რომელიც წარმოადგენს იურიდიული პირის სისხლის სამართლებრივი დასჯადობის ახალ მოდელს.

იმ ქვეყნებში, სადაც არ არის შემოღებული იურიდიული პირის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა, „კორპორაციათა საქმიანობის დიალექტიკის“ პრინციპის მიხედვით, ინდივიდუალური პასუხისმგებლობა განაწილებულია ქმედების უშუალოდ ამსრულებელთა და მათ ხელმძღვანელთა შორის, რომელთაც აქვთ ჩადენილ ქმედებებზე ბატონობა.¹ პირველ რიგში, საინტერესოა დანაშაულის უშუალოდ ჩამდენი პირები, რომლებმაც გამოიწვიეს ზიანი, მაგრამ რადგან ხშირად ისინი არ არიან მაღალ ხელმძღვანელ პოზიციებზე და გამოყენებული არიან დანაშაულის ჩასადენად, ამიტომ საინტერესოა მათი მეშვეობით ე.წ. „დიდი თევზების“ – დანაშაულის ჩამდენ ხელმძღვანელ პირთა ხელში ჩაგდება, რომლებიც ხშირად მაღალ თანამდებობებზე არიან მოკალათებული და მფარველობენ კიდევ უშუალო დამნაშავეებს.²

1 იხ. J. C. Dous: Strafrechtliche Verantwortlichkeit in Unternehmen. Zur Verantwortungsverteilung zwischen Ausführungs- und Führungsebene nach dem Prinzip der Dialektik der Herrschaft in Unternehmen, 2009.

2 კორპორაციისა და სისხლის სამართლის ურთიერთშემხებლობის შესახებ,

2. მონაცვლეობითი პასუხისმგებლობის თეორია

2.1. მონაცვლეობითი პასუხისმგებლობის

საფუძვლები

1216

მონაცვლეობითი პასუხისმგებლობის თეორიის (*vicarious liability*) მიხედვით, საწარმოს ხელმძღვანელი (*employer, master*) პასუხს აგებს იმ დანაშაულისთვის, რომელსაც მისი დამხმარე (*employee, servant*) ჩაიდენს თავისი საქმიანობის პროცესში (*within the scope of employment*), მაშინაც კი, როცა დამხმარეს ამ მოქმედების შესრულების უფლება არც კი ჰქონდა ან როცა საწარმოს ხელმძღვანელმა გარკვევით აუკრძალა ამის გაკეთება. მონაცვლეობითი პასუხისმგებლობა ეფუძნება სამოქალაქო-სამართლებრივ პრინციპს: „*qui facit per alium facit per se*“, რომლის მიხედვით, საწარმოს ხელმძღვანელი პასუხს აგებს თავისი დამხმარეების მიერ მიყენებული ზიანისათვის. ეს პრინციპი ეფუძნება თვალსაზრისს, რომ თანამშრომელი აკრძალული მოქმედების ჩადენას ვერ შეძლებდა, საწარმოს ხელმძღვანელს მის სამუშაოზე მიღებისა და მის მიმართ სამსახურებრივი ზედამხედველობის განხორციელების დროს სათანადო წინდახედულობა რომ გამოეჩინა. მაშასადამე, მონაცვლეობითი პასუხისმგებლობის პრინციპმა ეკონომიკურ-სამეურნეო ცხოვრებაში ხელი უნდა შეუწყოს სასურველი წინდახედულობის სტანდარტის დაცვას. ეს პრინციპი გადმოტანილ იქნა სისხლის სამართალშიც.¹ იგი მკაცრად აქცესორულია და დამოკიდებული დამხმარის პასუხისმგებლობაზე. იგი თავის უმართლობის შინაარსს იძენს მისი ქმედებიდან. ეს ნიშნავს, რომ კორპორაციის ხელმძ-

განსაკუთრებით საწარმოთა სისხლისსამართლებრივად სარისკო ძირითადი სფეროებისა და საწარმოებში სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის შესახებ გერმანული სამართლის მიხედვით იხ. *G. Eidam: Unternehmen und Strafe*, მე-3 გამოცემა, 2008.

1 მაგალითად, *კანადის* მართლმსაჯულებაში არსებობს უმცირესობის პოზიცია, რომ მონაცვლეობითი პასუხისმგებლობა არ არის შესაბამისობაში სისხლის სამართლის ძირითად პრინციპებთან. იხ. *M. Kremnitzer, K. Ghanayim, ZStW* 113 (2001), გვ. 543.

§ 16. კორპორაციათა პასუხისმგებლობა სისხლის სამართალში

ღვანელი არ შეიძლება დაისაჯოს, თუ დამხმარე რაიმე საფუძვლით არ არის პასუხისმგებელი. რადგან მონაცვლეობითი პასუხისმგებლობა სუბსიდიარულია, იგი არ გამოიყენება, თუ საწარმოს ხელმძღვანელი უშუალოდ თვითონ პასუხისმგებელია მოქმედებაზე ან უმოქმედობაზე.

მონაცვლეობითი პასუხისმგებლობის თეორია უშუალოდ არის¹²¹⁷ დაკავშირებული აბსოლუტური პასუხისმგებლობის თეორიასთან (*absolute liability*): კორპორაციის ხელმძღვანელი პასუხს აგებს თავისი ხელქვეითების ქმედებებზე, ისე, რომ თვითონ მას არ ჩაუდენია დასჯადი ქმედება და არ განუხორციელებია ამა თუ იმ დელიქტის ქმედების სუბიექტური შემადგენლობა. მართლმსაჯულებამ ეს თვალსაზრისი გადაიტანა იურიდიულ პირებზეც: აბსოლუტური პასუხისმგებლობის თეორიით, იმ ქმედების შემადგენლობებისთვის, რომლის განხორციელების გამო კორპორაციის მოქმედი ფიზიკური პირები ისჯებიან, ასევე უნდა დაისაჯონ თვით კორპორაციებიც. რადგან ასეთი დასჯადობის დასაბუთებისთვის თვით იურიდიული პირის მიერ არც მოქმედების ჩადენა და არც სუბიექტური შემადგენლობის განხორციელება მოითხოვება, დაკარგა მნიშვნელობა იმ არგუმენტმა, რომ იურიდიულ პირს არა აქვს „სული“ და არ შეუძლია, იმოქმედოს, როგორც ადამიანმა ან პქონდეს განზრახვა.

კორპორაციათა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის¹²¹⁸ დასაბუთებაში თავისი წვლილი შეიტანა ასევე იურიდიული პირის სამოქალაქო-სამართლებრივმა მოძღვრებამ. ამ მოძღვრებით, საწარმოს, როგორც იურიდიულ პირს, აქვს უფლებები, მაგრამ ასევე მოვალეობები, მაგალითად, დადგენილი წესის შესაბამისად საბუღალტრო წარმოება, ან ისეთი მოქმედების შესრულებისგან თავის შეკავება, რომელიც საფრთხეს უქმნის საყოველთაო კეთილდღეობას. ფიზიკური პირების ქმედება, რომლებიც საწარმოსთვის საქმიანობენ, შეერაცხება იურიდიულ პირს. სწორედ ამის შესაბამისად, სისხლის სამართალში საწარმო ისჯება გარკვეული დელიქტებისთვის, რომლებიც მიმართულია საზოგადოებრივი წესრიგისა და კეთილდღეობის წინააღმდეგ (*public nuisance, public welfare*), რა დროსაც ვერც განზრახვა და ვერც გაუფრთხილებლობა ვერ იარსებებდა.

1219

კორპორაციათა პასუხისმგებლობის დასაბუთების შემდეგ საშუალებას წარმოადგენს ინტერპრეტაციის აქტი („*Interpretation Act*“), რომელიც ასევე გამოიყენება სისხლის სამართალშიც. იგი კორპორაციას ძირითადად უთანაბრებს ფიზიკურ პირებს. უნდა აღინიშნოს, რომ საწარმოს წესდების წინააღმდეგ მიმართული ქმედება ყოველთვის სავალდებულო არ არის, ბათილი იყოს, რათა დადგეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა. ასევე საწარმოს თანამშრომლის „*ultra vires*“ მოქმედება ყოველთვის როდი გამორიცხავს კორპორაციის სისხლისსამართლებრივ დასჯადობას.¹ ყოველ შემთხვევაში, ინგლისის, კანადის, ახალი ზელანდიის, ისრაელისა და ავსტრალიის სამართლით, კორპორაცია სისხლის სამართლის წესით მხოლოდ მაშინ აგებს პასუხს, თუ ეს კანონით არის განსაზღვრული. დანაშაულის ასეთი შემადგენლობები კი, იშვიათია.²

1220

კორპორაციის ხელმძღვანელის მონაცვლეობითი პასუხისმგებლობა დამოკიდებულია თანამშრომლის პასუხისმგებლობაზე და ამით დეტერმინირებული (განსაზღვრული), ხოლო თვით ამ საწარმოს ხელმძღვანელის ბრალეულობა, როგორც წესი, არ არის აუცილებელი. ყოველ შემთხვევაში, კანონი მას ხანდახან აძლევს თავდაცვის (*defence*) საშუალებას, რათა ამტკიცოს ჩადენილი იმ ქმედების თავიდან აცილების შეუძლებლობა (*due diligence*), რომელიც საფუძვლად უნდა დაედოს იურიდიული პირის დასჯადობას. კორპორაციის ხელმძღვანელი არ დაისჯება მხოლოდ მაშინ, როცა იგი შეძლებს იმის დამტკიცებას, რომ დანაშაულის უშუალოდ ჩამდენი თანამშრომლის არც არჩევისა და ზედამხედველობის და არც მის მიერ დანაშაულებრივი საქმიანობის განხორციელების დროს არ მოქცეულა წინდაუხედავად.

განსხვავებული მიდგომაა ამერიკულ სამართალში, რადგან მას

1 ინგლისში მონაცვლეობითი პასუხისმგებლობის ლექტრინის *leading case*-ს წარმოადგენს *Mousell Brothers Ltd. v London and Northwestern Railway Co.* — შემთხვევა, რომელიც მიჩნეულია, როგორც „*milestone on the path to corporate criminal liability*“. იხ. M. Kremnitzer, K. Ghanayim, ZStW 113 (2001), გვ. 545.

2 იხ. M. Kremnitzer, K. Ghanayim, ZStW 113 (2001), გვ. 545.

§ 16. კორპორაციათა პასუხისმგებლობა სისხლის სამართალში

მონაცვლეობითი პასუხისმგებლობა ესმის, როგორც ზოგადი პრინციპი, რომელიც თითქმის ყველა დანაშაულის მიმართ გამოიყენება. კორპორაციათა სისხლისსამართლებრივი დასჯადობა განიხილება, როგორც მონაცვლეობითი პასუხისმგებლობის ერთ-ერთი ფორმა.¹ წამოყენებულ იქნა არგუმენტი, რომ საწარმოს პასუხისმგებლობა წარმოადგენს აქციების არაბრალეული მფლობელების დასჯას, რომელიც თითქმის ეწინააღმდეგება კონსტიტუციურ-სამართლებრივ *due-process*-პრინციპს. ამერიკულმა სასამართლომ უარყო ეს თვალსაზრისი იმ არგუმენტზე მითითებით, რომ „*respondeat superior*“-ის დოქტრინა სისხლის სამართალში, ისევე როგორც სამოქალაქო სამართალში, შესაძლებლობას იძლევა, თანაშემრომლის ბრალი შეეცაცხოს კორპორაციის ხელმძღვანელს, ისე, რომ ამით ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპი არ ირღვევა. შესაბამისად, კორპორაციას სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ეკისრება ამ საწარმოს თანაშემრომლების როგორც განზრახ, ასევე გაუფრთხილებლობით ქმედებებზე.

2.2. მონაცვლეობითი პასუხისმგებლობის

წინაპირობები

ამერიკული სამართლის მიხედვით, კორპორაციის მონაცვლეობით პასუხისმგებლობას აქვს სამი წინაპირობა: (ა) დანაშაულს ჩადის საწარმოს თანაშემრომელი; (ბ) თავისი საქმიანობის განხორციელების პროცესში; (გ) იმ განზრახვით, რომ იმოქმედოს საწარმოს სასარგებლოდ.²

პასუხისმგებლობის პირველი პირობა უპრობლემოდ სახეზეა მაშინ, როცა ერთი თანაშემრომელი ასრულებს დანაშაულის ყველა ნიშანს. ამასთან, მართლმსაჯულებისა და ლიტერატურაში¹²²²

¹ ამერიკულ *leading case*-ს წარმოადგენს გადაწყვეტილება: *New York Central & Hudson R. R. Co. v. U.S.*, რომელშიც სასამართლომ სამოქალაქო-სამართლებრივი პრინციპი „*respondeat superior*“ გამოიყენა სისხლის სამართალში. იხ. *M. Kremnitzer, K. Ghanayim, ZStW 113 (2001), გვ. 546.*

² შეად. *M. Kremnitzer, K. Ghanayim, ZStW 113 (2001), გვ. 547.*

თავი 8. ოურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა

გამოთქმული პოზიციით, არ არის აუცილებელი, რომ ერთმა და იგივე თანამშრომელმა განახორციელოს დანაშაულის შემადგენლობის ყველა ნიშანი. საკმარისია, რომ ქმედების შემადგენლობის ნაწილები საწარმოს სხვადასხვა თანამშრომლის მიერ იქნეს შესრულებული. ასეთი განვრცობა ეფუძნება „collective“ ან „aggregate knowledge“-პრინციპს, რომლის მიხედვით, კორპორაციის „ცოდნა“ წარმოადგენს ყველა ცალკეული თანამშრომლის ცოდნის ჯამს. როცა ერთი თანამშრომელი დანაშაულის შემადგენლობას მნიშვნელოვანი ფაქტობრივი ან სამართლებრივი გარემოებების ცოდნის გარეშე ახორციელებს, ხოლო მეორე თანამშრომელს ეს ცოდნა აქვს, ამ თვალსაზრისის მიხედვით, კორპორაციას შეეჩაება როგორც პირველი მათგანის მოქმედება, ასევე მეორის ცოდნა. „respondeat superior“ ის პრინციპის მიხედვით, ნებისმიერ თანამშრომელს, თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობის (სტატუსის) მიუხედავად, შეუძლია, დააფუძნოს კორპორაციის სისხლის-სამართლებრივი დასჯადობა.

1223

პასუხისმგებლობის მეორე წინაპირობაა ის, რომ კორპორაცია პასუხს აგებს თავისი თანამშრომლის დანაშაულზე მხოლოდ მაშინ, თუ იგი ჩადენილია მისი საქმიანობის პროცესში. თუ ეს პირობა საჩეხეა, მაშინ არა აქვს მნიშვნელობა, თანამშრომელს ამ მოქმედების შესრულება საწარმოში აკრძალული ჰქონდა თუ არა. ამასთან, თანამშრომელთა წმინდა პირადული ხასიათის ქმედებები (*outside the scope of employment*) კორპორაციას არ შეიძლება, შეერაცხოს.

1224

გაბატონებული შეხედულებით, კორპორაციათა პასუხისმგებლობის მესამე წინაპირობაა ის, რომ თანამშრომელს ჰქონდეს განზრახვა, იმოქმედოს საწარმოს სასარგებლოდ (*with the intent to benefit the corporation*). საგალღებულო არ არის, რომ იგი იყოს მოქმედების ერთადერთი მიზანი. ისეთი მოქმედება კი, რომელიც მხოლოდ თვით დამნაშავეს ან მესამე პირის სასარგებლოდ იქნება ჩადენილი, არ შეიძლება კორპორაციას შეერაცხოს. კორპორაციის სისხლისსამართლებრივი დასჯადობისთვის არ არის გადამწყვეტი, ამა თუ იმ მოქმედებით ამ საწარმომ რეალურად მიიღო თუ არა უპირატესობა ან მოგება.

§ 16. კორპორაციითა პასუხისმგებლობა სისხლის სამართალში

თვალსაზრისი, რომ კორპორაციის მონაცვლეობითი პასუხ-¹²²⁵
ისმგებლობა სისხლის სამართლის ზოგადი პრინციპია, რომელიც
თითქმის ყველა დანაშაულის მიმართ უნდა იქნეს გამოყენებული,
უარყოფილია არა მარტო ინგლისში, კანადაში, ავსტრალიაში,
ახალ ზელანდიაში და ისრაელში, არამედ ასევე ამერიკული მოძ-
ღვრების იმ ნაწილშიც, რომელიც იზიარებს ამერიკის შეერთებუ-
ლი შტატების მოდალური სისხლის სამართლის კოდექსის (*Model
Penal Code*¹) პოზიციას. ამ შეხედულების მიხედვით, კორპორაცი-
ის მონაცვლეობითი პასუხისმგებლობა სისხლის სამართალში წარ-
მოადგენს გამოწკლისს, რომელიც კანონის მიერ ნათლად უნდა
იყოს დადგენილი.

3. იდენტიფიკაციის თეორია

3.1. კორპორაციის დასჯადობა თავისი

ორგანოს ქმედებისათვის

იდენტიფიკაციის თეორია წარმოადგენს „alter-ego-ს“ („მეო-¹²²⁶
რე მე“-ს) დოქტრინას. მართლმსაჯულების მიერ განვითარებული
ამ თეორიის („alter-ego doctrine“) მიხედვით, კორპორაცია პა-
სუხისმგებელია მხოლოდ თავისი ორგანოსა და ხელმძღვანელი
პირების („superior agents“) მიერ ჩადენილ ქმედებებზე, რადგან
მხოლოდ ისინი წარმოადგენენ „საწარმოს ტვინს“ და უბრალო
თანამშრომლებისგან განსხვავებით, საწარმოს გარე ურთიერთო-

1 ათწლიანი მუშაობის შემდეგ, MPC გამოქვეყნდა 1962 წელს, ამერიკის
სამართლის ინსტიტუტის (*American Law Institute*) მიერ, რომელიც აერთიან-
ებს ცნობილ ამერიკელ ადვოკატებს, მოსამართლეებსა და პროფესორებს. ამ
სამუშაოს სათავეში ედგა ცნობილი ამერიკელი სისხლისა და საკონსტიტუ-
ციო სამართლის სპეციალისტი *Herbert Wechsler* (1909-2000). იხ: www.ali.org, ასევე www.westlaw.com, ან www.lexis.com. მისი გერმანული თარგმანი
გამოქვეყნდა 1965 წელს. იხ: *Honig* (Übers.): Entwurf eines amerikanischen
Musterstrafgesetzbuches vom 4. Mai 1962, Berlin 1965. ამ მოდალური კო-
დექსის მიხედვით ამერიკული სისხლის სამართლის ანალიზზე იხ. *M. D.
Dubber*: Einführung in das US-amerikanische Strafrecht, 2005.

თავი 8. იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა

ბებშიც წარმოადგენენ. იურიდიული პირის მმართველი ორგანოები – გამგეობა, საბჭო, დირექტორი – ითვლება, როგორც საწარმოს „alter-ego“, რომლის ნება და ზრახვა გაიგივებულია კორპორაციის საქმიანობის მკონტროლებელი ფიზიკური პირების ნებასა და ზრახვასთან. ეს პირები არ წარმოადგენენ კორპორაციის უბრალო მოსამსახურეებს და მათი საქმიანობისთვის იურიდიული პირი პასუხს აგებს უშუალოდ.¹

ამ თეორიის ფესვები არის ინგლისურ სამოქალაქო სამართალში². სისხლის სამართალში იგი პირველად 1944 წელს იქნა გამოყენებული და შემდგომ პერიოდში დადასტურებული და განვითარებული.³ სასამართლოს აზრით, ორგანო არის საწარმოს „ტვინი“, ამიტომ მისი საქმიანობა ამ კორპორაციას უნდა მიეწეროს. ორგანო განიხილება, როგორც საწარმოს „ego“. მონაცვლეობითი პასუხისმგებლობისგან განსხვავებით, მისი მოქმედებები და ბრალი კორპორაციას უშუალოდ შეერაცხება.

სისხლის სამართლის პოლიტიკის თვალსაზრისით, ეს თეორია ავითარებს თვალსაზრისს, რომ დიდ და საშუალო საწარმოთა ნორმალური მართვა მნიშვნელოვნად დაზარალდებოდა, თუ კორპორაცია სისხლისსამართლებრივად პასუხისმგებელი იქნებოდა ყველა იმ დელიქტზე, რომელსაც ნებისმიერი უბრალო თანამშრომელი ჩაიდენდა, რომელიც საქმიანობს საწარმოს სხვადასხვა უამრავი სფეროდან ერთ-ერთში და რომელთა პასუხისმგებლობა კორპორაციის წინაშე მნიშვნელოვნად მცირეა, ვიდრე მისი ორგანოების პასუხისმგებლობა. კორპორაციის სისხლისსამართლებრივი

1 იურიდიული პირის „alter-ego“-ს დოქტრინა ცნობილია ქართულ სისხლის სამართალშიც. იხ. გოჩა მამულაშვილი წიგნში: გ. ტყეშელაშვი (რედ): სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი, წიგნი I, მე-3 გამოცემა, 2008, გვ. 13.

2 ინგლისურ სამოქალაქო სამართალში ამ დოქტრინის *leading case*–ს წარმოადგენს *Lennard's Carrying Co. Ltd. v. Asiatic Petroleum Co. Ltd.*, (1915). ამ გადაწყვეტილებაში სასამართლო ერთმანეთისგან მიჯნავს კორპორაციის მონაცვლეობით პასუხისმგებლობასა და იდენტიფიკაციის თეორიით მის უშუალო პასუხისმგებლობას შორის. შეად. M. Kremnitzer, K. Ghanayim, *ZStW* 113 (2001), გვ. 549.

3 იხ. M. Kremnitzer, K. Ghanayim, *ZStW* 113 (2001), გვ. 549.

§ 16. კორპორაციათა პასუხისმგებლობა სისხლის სამართალში

დასჯა უბრალო რიგითი თანამშრომლების ქმედებათა გამო მიიჩნევა ასევე უსამართლოდ, რამდენადაც ხელმძღვანელ ფენას ხშირად არავითარი ბრალი არ მიუძღვის ამ თანამშრომლის შერჩევისა და კონტროლის თვალსაზრისით. ასეთი შორს მიმავალი სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობა მხოლოდ მაშინ დადგება დღის წესრიგში, როცა ამაზე არსებობს ნათელი საკანონმდებლო დებულება. გარდა ამისა, კორპორაციას უნდა ჰქონდეს მინიმუმ გამამართლებელი მტკიცებულების წარდგენის უფლება.

ორგანოს პასუხისმგებლობის თეორიის შიგნით გამოიყოფა ორი¹²²⁷ თვალსაზრისი: პირველი, ვიწრო თვალსაზრისით, საწარმო პასუხისმგებელია მხოლოდ იმ დანაშაულზე, რომელსაც მისი ორგანო ჩაიდენს თავისი საქმიანობის განხორციელების პროცესში. მეორე, ფართო თვალსაზრისით, საწარმო პასუხს აგებს მისი სახელით ჩადენილი ნებისმიერი დანაშაულისთვის, რომლის მიზეზი მის ორგანოთა საქმიანობას უკავშირდება. მიზანშეწონილად მიიჩნევა ასეთი დასჯადობის შეზღუდვა დანაშაულის გამოწვევის, მისი ჩადენის გაადვილების ან ხელის შეწყობის შემთხვევებით, რაც შეიძლება გამოიხატოს, მაგალითად, კორპორაციაში კრიმინოგენული საწარმოო ატმოსფეროს შექმნით.

3.2. ორგანოს ქმედებისათვის კორპორაციის

სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის

დასაბუთება

მიიჩნევა, რომ ორგანოს საქმიანობისა და ქმედებისთვის კორპორაციის პასუხისმგებლობის თეორიაზე დაფუძნებული საწარმოთა სისხლისსამართლებრივი დასჯადობა შესაბამისობაშია სისხლის სამართლის ზოგად პრინციპებთან. ლიტერატურაში, უპირველეს ყოვლისა, აღნიშნულია, რომ კორპორაცია წარმოადგენს სამართლებრივი მოვალეობების ადრესატს. იგი ასევე არის ქმედუნარიანი. ყოველ შემთხვევაში, სამოქალაქო სამართალთა ეს ასეთი დადგენილი. კორპორაციის ორგანოთა მიერ გამოხატული ნება მიიჩნევა ამ საწარმოთა ნებად. ასევე ითვლება, რომ კორპორაციებს შეუძლიათ

თავი 8. იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა

იმოქმედონ ბრალეულად, რადგან სისხლის სამართალში საქმე გვაქვს არა მორალურ, არამედ სოციალურ-ნორმატიულ ბრალთან, რომელიც წარმოადგენს სამართლებრივ ბრალს.¹ კორპორაციის ბრალუნარიანობა არაპირდაპირ იმათ მიერაც არის აღიარებული, ვისაც უნდა, რომ საწარმოთა პასუხისმგებლობა შეზღუდოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა სამართლით, რადგან სამართლის ეს დარგიც ეფუძნება ბრალის პრინციპს. მიიჩნევა, რომ კორპორაციის ბრალუნარიანობის თვალსაზრისი შესაბამისობაშია ასევე სოციალური ცხოვრების წეს-ჩვეულებებთან.

მაგალითად, როცა ერთ-ერთი საწარმო ნავთობს ზღვაში ჩაღვრის და ამით ზღვის წყალს დააბინძურებს, საზოგადოება მის შესაკუთრეს, შესაბამისად, ამ საწარმოს მიიჩნევს, როგორც კატასტროფისთვის პოტენციურად პასუხისმგებელს და მართლ-საწინააღმდეგო ქცევის შემთხვევაში ხდება ამ პასუხისმგებლობის რეალიზაცია.²

1229 ლიტერატურაში უარყოფილია ის თვალსაზრისი, რომ საწარმოს დასჯა იმავდროულად თითქოს აქციათა არაბრალეული მფლობელების დასჯას წარმოადგენდეს. საწარმო არის საკუთარი უფლებებითა და მოვალეობებით აღჭურვილი დამოუკიდებელი იურიდიული პირი. აქციონერები დგანან მის უკან. საწარმოს დასჯას შეიძლება ზეგავლენა ჰქონდეს აქციონერებზე, თუ მათი აქციათა ღირებულება დავარდება, მაგრამ ასეთი შედეგი წარმოადგენს ნორმალურ სამეურნეო-ეკონომიკურ რისკს, რომელიც აქციონერებმა თავიანთ თავზე აიღეს. აქციათა ღირებულების შემცირება არ წარმოადგენს საწარმოს დასჯის მიზანს. შუალობითი შედეგები ქმედების არამონაწილე მესამე პირებისთვის დგება იმ შემთხვევაშიც, როცა დანაშაულის შედეგად მოხდება ისეთი პირის დასჯა, რომელიც თავისი ოჯახის ერთადერთ მარჩენალს წარმოადგენს. იმასაც უნდა მიეცეს ყურადღება, რომ აქციონერებს საწარმოს გამგეობასა და სამეთვალყურეო საბჭოზე მნიშვნელოვანი ზეგავლენა აქვთ. მათ შეუძლიათ კანონთა შესრულების იძულება, სანდო ხელმძღვანელ პირთა დანიშვნა ან საწარმოს

1 შეად. M. Kremnitzer, K. Ghanayim, ZStW 113 (2001), გვ. 551.

2 შეად. M. Kremnitzer, K. Ghanayim, ZStW 113 (2001), გვ. 551.

§ 16. კორპორაციათა პასუხისმგებლობა სისხლის სამართალში

შიგნით ისეთი ორგანოს შექმნა, რომელიც სპეციალურად უფლებამოსილია, ხელი შეუშალოს დანაშაულთა ჩადენას. სწორედ ამიტომ მიიჩნევა სისხლისსამართლებრივი დასჯის შუალობითი ზეგავლენა აქციონერებზე ბრალის პრინციპთან შესაბამისად. კორპორაციის სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის უარყოფა ისედაც ვერ ააცილებს აქციონერებს მათთვის არასასურველ შედეგებს, რადგან იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის უარყოფის შემთხვევაში, მათთვის საზიანო ფინანსური სანქციები შეიძლება მაინც დადგეს სამოქალაქო-სამართლებრივი ან ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის გზით.¹

თავის ორგანოთა ქმედებისთვის კორპორაციათა დასჯის თეორია ემსახურება ასევე ლეგიტიმურ მიზანს. პირველ რიგში, იგი მდგომარეობს საწარმოს თანამშრომლებზე პრევენციულ ზემოქმედებაში, რათა თავიდან იქნეს აცილებული დანაშაულთა ჩადენა. თავის მხრივ, თანამშრომლები თვითონაც არიან დაინტერესებული იმით, რომ მათი საწარმო იმართებოდეს და ფუნქციონირებდეს დადგენილი წესების შესაბამისად. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მათ სამუშაო ადგილებს შეიძლება საფრთხე შეექმნას. გარდა ამისა, საწარმოთა სისხლისსამართლებრივი დასჯადობა ხელს უწყობს სამართლებრივი წესრიგისადმი საზოგადოების ნდობის განმტკიცებას.

კორპორაციათა სისხლისსამართლებრივი დასჯადობა ასევე ლეგიტიმურად მიიჩნევა იმ მიზნის მისაღწევად, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს საწარმოს სათანადო შინაგანი წესრიგი. კორპორაციაში დანაშაულთა ჩადენას ხშირად იწვევს დანაშაულის ხელშემწყობი საწარმო ატმოსფეროს ჩამოყალიბება. თანამშრომლები ხშირად ჩადიან დანაშაულებს თავიანთი კორპორაციის სასარგებლოდ, რათა მიიღონ წახალისება და დაწინაურება. ასეთი დანაშაულების არაპირდაპირი ხელშეწყობა იქნებოდა, თუ საწარმო დაუსჯელი დარჩებოდა, განსაკუთრებით მაშინ, როცა დანაშაულიდან მოგებას საწარმო და არაპირდაპირ თანამშრომელიც მიიღებდა. ასევე, ითვლება, რომ კორპორაციათა დასჯას აქვს პოზიტიური

¹ ასეთ თვალსაზრისი იხ. M. Kremnitzer, K. Ghanayim, ZStW 113 (2001), გვ. 551-552.

თავი 8. იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა

პრევენციული ეფექტი საზოგადოებაზე ზემოქმედებისა და რეზონანსის თვალსაზრისით.

1232

სამეწარმეო-ეკონომიკური დამნაშავეობის წინააღმდეგ ბრძოლაში სისხლის სამართალი წარმოადგენს სათანადო ეფექტურ საშუალებას. დამნაშავეობის პრევენცია არის სისხლის სამართლის ძირითადი ამოცანა. კოპორაციათა სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის მომხრეები თვლიან, რომ მას შეუძლია, კორპორაციათა უშუალო დასჯის გზით ეს ამოცანა უკეთესად შეასრულოს, ვიდრე სამოქალაქო სამართალს.

4. იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის დასაბუთების ახალი მოდელი.

ორგანიზაციის ბრალეულობის თეორია

1233

კორპორაციათა სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის ახალ მოდელს წრმოადგენს ორგანიზაციის ბრალეულობის თეორია. ამ ახალი თეორიის მიხედვით, კორპორაციის დასჯადობა ეფუძნება მის პერსონალურ-თვითმყოფად პასუხისმგებლობას და არა სხვისი ბრალეულობის შერაცხვას. პერსონალური პასუხისმგებლობის ამ თეორიის წარმომადგენლები სხვა ზემოთ განხილულ შეხედულებებში (მონაცვლეობითი პასუხისმგებლობის თეორია და ორგანოს პასუხისმგებლობის თეორია) აკრიტიკებენ იმას, რომ ისინი კორპორაციას განიხილავენ როგორც ფიქციას, რომელსაც არც მოქმედების ჩადენა შეუძლია და არც ბრალეულობა ახასიათებს. გარდა ამისა, განხილული თვალსაზრისები ხელყოფენ პერსონალური ბრალის პრინციპს, რომლის მიხედვით, კორპორაციის პასუხისმგებლობა უნდა დასაბუთდეს როგორც უშუალო და არა უბრალოდ მონაცვლეობითი.

1234

ახალი თვალსაზრისის წარმომადგენლები კორპორაციის პასუხისმგებლობას აფუძნებენ ორგანიზაციის ბრალეულობის კონცეფციაზე („reactive corporate fault“). ამ ბრალეულობას ისინი ხედავენ ისეთ ატმოსფეროს შექმნაში, რომელიც კორპორაციის

§ 16. კორპორაციათა პასუხისმგებლობა სისხლის სამართალში

შიგნით დანაშაულის ჩადენის შესაძლებლობას იძლევა ან ხელს უწყობს მას, მაგალითად, დაცვის ღონისძიებების არ გატარებით ან საწარმოს ისეთი წარმართვით, რომელიც არ იცავს სამართალს. კორპორაციის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ამ თეორიის მიხედვით არის პერსონალურ-თვითმყოფადი, ეფუძნება კორპორაციის პერსონალურ ბრალს და არ გამომდინარეობს ორგანოთა ბრალეულობიდან.

კორპორაციათა თვითმყოფადი ბრალისა და პასუხისმგებლობის ასეთი თვალსაზრისი ჩამოყალიბდა ინგლისსა და ავსტრალიაში (1995). ამასთან დაკავშირებით შეიქმნა ცნება: მენეჯმენტის ხარვეზი (*management failure*). კორპორაციის დასჯადობის საკმარისი საფუძველია იმის დადგენა, შეიტანა თუ არა წვლილი დანაშაულებრივი მოქმედების ჩადენასა და შედეგის დადგომაში წარმოებისთვის არასათანადო და არადაამაყყოფილებელი მმართველობის გაწევამ. მენეჯმენტის ხარვეზი ასევე შეიძლება წარმოიშვას რამდენიმე პირის ერთობლივი მოქმედების შედეგად. ეს არის არა ორგანოს ქმედებებისთვის კორპორაციის პასუხისმგებლობის თეორია, არამედ ორგანიზაციის ბრალეულობის თეორია. მისთვის უმნიშვნელოა უშუალოდ მოქმედი პირის ბრალეულობა.

ამ ინგლისურ თეორიას საფუძვლად უდევს შემდეგი თვალსაზრისი: კორპორაციებს აქვთ უმნიშვნელოვანესი ზეგავლენა და ბევრ კატასტროფაში მიუძღვით წვლილი. ბევრჯერ ადამიანთა სიცოცხლი და სხვაგვარი მძიმე შედეგები უკავშირდება კორპორაციათა მენეჯმენტისა და ორგანიზაციის ხარვეზებს. ვინაიდან სიცოცხლე წარმოადგენს უმაღლეს სამართლებრივ ღირებულებას, საწარმოები ვალდებული არიან, სიცოცხლისთვის საშიში მოქმედებები აღკვეთონ და გაატარონ სიცოცხლის დამცავი ღონისძიებები. ამასთან დაკავშირებით, უსამართლოდ მიიჩნევა, რომ დაისაჯოს უშუალოდ მოქმედი უბრალო რიგითი თანამშრომელი, რომელმაც კორპორაციაში დანაშაული ჩაიდინა საწარმოს მენეჯმენტისა და ორგანიზაციის ხარვეზის შედეგად, ხოლო კორპორაცია, რომელიც ქმედებისგან სარგებლის მიმღებია, დაუსჯელი დარჩეს. ადრე მოქმედი წესი, რომლის მიხედვით, საწარმო მხოლოდ იმ დანაშაულებზეა პასუხისმგებელი, რომლებსაც მისი ორგანოები მათი საქმიანობის

თავი 8. თურქიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა

განხორციელების პროცესში ჩაიდენენ, ჩაითვალა სამართლებრივი სიკეთის დაცვის არასაკმარის საშუალებად: რაც უფრო დიდია საწარმო და რაც უფრო რთულია მისი ორგანიზაციული სტრუქტურა, უფრო ნაკლებად არის შესაძლებელი კორპორაციის დასჯა ამ წესების მიხედვით, რადგან საწარმოთა ორგანოები უმეტესად იქ არ საქმიანობენ, სადაც უბედური შემთხვევები ხდება. სწორედ ამიტომ უკანასკნელ პერიოდში ინგლისურ სამართალში ჩამოყალიბდა ორგანიზაციის ბრალეულობის თეორია. ავსტრალიურ სამართალშიც გაბატონებული იყო ორგანოს ქმედებებისთვის კორპორაციის პასუხისმგებლობის თეორია, ხოლო 1995 წლის კანონით შემოღებულ იქნა კორპორაციათა პერსონალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა. კორპორაციის ბრალი ეფუძნება თვალსაზრისს, რომ საწარმო პასუხისმგებელია დანაშაულებზე, რომლებიც წარმოიშობა მასში ჩამოყალიბებული საწარმო სტრუქტურიდან და პრაქტიკიდან (*corporate practice or culture*). საკმარისია, რომ ქმედების ჩადენას ხელს უწყობს კორპორაციაში ჩამოყალიბებული კულტურა და პრაქტიკა ან მინიმუმ არ ხდება მისი აღკვეთა. საწარმოს თანამშრომლის, მათ შორის, უბრალო რიგითი მუშაკის მიერ თავისი სამსახურებრივი საქმიანობის პროცესში ჩადენილი ნებისმიერი დანაშაული შეეცალება ამ კორპორაციას. ამ შემთხვევაში დანაშაული ნიშნავს ქმედების ობიექტური შემადგენლობის განხორციელებას. არ არის აუცილებელი, რომ უშუალო ამსრულებელი მოქმედებდეს ბრალეულად. კორპორაცია არ აგებს პასუხს, თუ მან ქმედების თავიდან ასაცილებლად გაატარა უსაფრთხოებისა და დაცვის სათანადო ღონისძიებები. ეს შეზღუდვა არ მოქმედებს იმ შემთხვევაში, თუ ქმედება ჩადენილი იქნება დირექტორთა საბჭოს წევრების მიერ.

5. იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი

დასჯადობის ქართული მიდგომა

ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის 107¹-ე მუხლის მიხედვით, იურიდიულ პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება კოდექსით გათვალისწინებული იმ დანაშაულისათვის, რომელიც ჩადენილია იურიდიული პირის სახელით ან მისი მეშვეობით (გამოყენებით) ან/და მის სასარგებლოდ, პასუხისმგებელი პირის მიერ. პასუხისმგებელი პირი არის იურიდიული პირის ხელმძღვანელობაზე, წარმომადგენლობაზე, მისი სახელით გადაწყვეტილების მიღებაზე უფლებამოსილი პირი ან/და იურიდიული პირის სამეთვალყურეო, საკონტროლო, სარევიზიო ორგანოს წევრი. სუბიექტთა ამ წრის განსაზღვრის მიუხედავად, კოდექსი იქვე მიუთითებს, რომ იურიდიულ პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება იმ შემთხვევაშიც, როდესაც დანაშაული ჩადენილია იურიდიული პირის სახელით ან მისი მეშვეობით (გამოყენებით) ან/და მის სასარგებლოდ, მიუხედავად იმისა, დადგენილია თუ არა მისი ჩამდენი ფიზიკური პირი. იურიდიულ პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება იმ შემთხვევაშიც, როდესაც პასუხისმგებელი პირის მიერ ზედამხედველობისა და კონტროლის არაჯეროვნად განხორციელების გამო შესაძლებელი გახდა იურიდიული პირის დაქვემდებარებაში მყოფი ფიზიკური პირის მიერ დანაშაულის ჩადენა იურიდიული პირის სასარგებლოდ. პასუხისმგებელი პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება არ წარმოადგენს იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძველს.

ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის 107²-ე მუხლის მიხედვით, იურიდიულ პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ეკისრება არა ზოგადად, სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ნებისმიერი დანაშაულისათვის, არამედ კოდექსით გათვალისწინებული მხოლოდ იმ დანაშაულებისთვის, რომელთა ზუსტი ჩამონათვალი ამავე მუხლით განსაზღვრულია თვით კანონმდებლის მიერ.

12.37

შეიძლება ითქვას, რომ ქართული სისხლის სამართალით იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის საკითხი ეფუძნება კორპორაციათა სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის დასაბუთების ზემოთ ჩამოთვლილ ერთდროულად სამივე მოდელს სინთეზურად.

6. იურიდიული პირის წინააღმდეგ

გამოსაყენებელი სანქციები

12.38

ზოგადად, სხვა ქვეყნების გამოცდილების მიხედვით, საწარმოთა წინააღმდეგ სისხლის სამართალში გამოიყენება სხვადასხვა სანქციები. ფულადი ჯარიმების დაკისრების გარდა, მძიმე შემთხვევებში შეიძლება გამოყენებულ იქნეს საწარმოთა ლიკვიდაცია და მათი ქონების ჩამორთმევა. იგი ლიტერატურაში მიჩნეულია, როგორც ფიზიკური პირების მიმართ გამოყენებული სიკვდილის დასჯისა და უკუადო თავისუფლების აღკვეთის შესაბამისი სასჯელები¹. გარდა ამისა, საწარმოთა წინააღმდეგ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს საქმიანობის შეზღუდვა ან საჯარო კონკურსებიდან (ტენდერებიდან) გამორიცხვა, რითაც ხდება საწარმოთა სამეურნეო-ეკონომიკური საქმიანობის შეზღუდვა. საწარმოს დავალდებულება, გამოასწოროს ორგანიზაციული ზარევი და გააუმჯობესოს თავისი ორგანიზაციული სტრუქტურა, მაგალითად, დანაშაულთა აღსაკვეთად საზედამხებელო ორგანოს შექმნით (*corporate probation*), შეესაბამება პირობით სასჯელს. ასევე შეიძლება საწარმოს დავალდებულება, აქციები ან ფულადი თანხა გადასცეს საერთო სარგებლობის დაწესებულებებს ან საზოგადოებისთვის განახორციელოს მოქმედებები. მაგალითად, ქუჩების ან მდინარეების გასუფთავება. აღნიშნული შეესაბამება საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომას (*community service*)².

12.39

ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით იურიდიული პირის მიმართ გამოსაყენებელი სანქციების სისტემა მოცემუ-

1 შეად. M. Kremnitzer, K. Ghanayim, ZStW 113 (2001), გვ. 553.

2 კორპორაციათა მიმართ გამოსაყენებელ სანქციათა შესახებ ზოგადად იხ. M. Kremnitzer, K. Ghanayim, ZStW 113 (2001), გვ. 553-554.

ლია 107³-ე მუხლში, ხოლო მომდევნო 107⁴-ე-107⁷-ე მუხლებში აღწერილია მათი შინაარსი ცალ-ცალკე. ეს სასჯელებია: ლიკვიდაცია; საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა; ჯარიმა და ქონების ჩამორთმევა.

IV. იურიდიული პირის დასჯადობის

ცალკეული საკითხები

1. იურიდიული პირის ორგანოს

დამახასიათებელი თვისებები

იურიდიული პირი სისხლის სამართალში პასუხს აგებს თავისი¹²⁴⁰ ორგანოების მიერ განხორციელებულ ქმედებებზე. იმის დასადგენად, თუ რას წარმოადგენს კორპორაციის ორგანო, ჩამოყალიბდა სამი კრიტერიუმი, რომელიც დაკავშირებულია (ა) პირის სამართლებრივ მდგომარეობაზე (სტატუსზე) კორპორაციის იერარქიაში, (ბ) მის ფუნქციასა თუ (გ) ორივე ამ მომენტის ერთობლივად გამოყენებაზე.¹

(1) ერთ-ერთი შეხედულებით, კორპორაციის ორგანოსთვის¹²⁴¹ დამახასიათებელია ის, რომ შიდა საწარმო იერარქიაში მაღალ საფეხურზე დგას და მისი ფუნქციები კორპორაციის წესდებით არის განსაზღვრული. ასეთს შეიძლება წარმოადგენდეს საზოგადოების გამგეობის ან სამეთვალყურეო საბჭოს წევრი ამ საწარმოს ხელმძღვანელი. ეს კრიტერიუმი არ შეესაბამება კორპორაციის არსს და მის ორგანოთა ფუნქციებს. კორპორაციის ფორმალური ორგანო მხოლოდ მაშინ შეიძლება იქნეს მიჩნეული მის „ტვინად“ ან „მედ“, როცა იგი კორპორაციასთან დაკავშირებული ფუნქციების ფარგლებში საქმიანობს. როგორც კორპორაციის ორგანო არ მოქმედებს, მაგალითად, გამგეობის თავმჯდომარე, როცა იგი სამსახურში მიმავალი ფეხით მოსიარულეს დაეჯახება.

(2) ფუნქციონალური კრიტერიუმით, კორპორაციის ნებისმ¹²⁴² იერი თანამშრომელი, რომელიც საწარმოს შიგნით რაიმე ფუნ-

¹ შეად. M. Kremnitzer, K. Ghanayim, ZStW 113 (2001), გვ. 554.

თავი 8. იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა

ქციას ასრულებს, არის ორგანო ამ ფუნქციის შესრულებასთან დაკავშირებით. ფუნქცია შეიძლება განვასხვავოთ ორი თვალსაზრისით: ფუნქცია კორპორაციაში და ფუნქცია კორპორაციისთვის.

ფუნქციას კორპორაციაში პირი ასრულებს კანონის ან ხელშეკრულების საფუძველზე, რომელიც მას გადაწყვეტილების მიღების დროს გარკვეულწილად საკუთარი შეხედულებით მოქმედების თავისუფლებას აძლევს. ამ კრიტერიუმის საწინააღმდეგოა ის არგუმენტი, რომ იგი საკმარისად ნათელ გამიჯვნას არ ახდენს კორპორაციის ორგანოებსა და უბრალო რიგით თანამშრომლებს შორის. თანამშრომელი, რომელსაც განსაზღვრული ამოცანების შესრულების დროს გარკვეულწილად საკუთარი შეხედულებით მოქმედების თავისუფლება აქვს, ფუნქციონალური კრიტერიუმით წარმოადგენს კორპორაციის ორგანოს, მაშინ როდესაც იგი შეიძლება არ წარმოადგენდეს მმართველს. ეს შედეგი ეწინააღმდეგება კორპორაციის სტრუქტურას, რომლის მიხედვითაც, მხოლოდ მმართველი პირები ახორციელებენ კორპორაციის წარმომადგენლობით ფუნქციას და მის პოლიტიკას განსაზღვრავენ. ამის მიხედვით, ორგანოს შეიძლება წარმოადგენდნენ მხოლოდ მმართველი პირები, თუ კანონი სხვაგვარად არ განსაზღვრავს.

1243 (3) გაბატონებული შეხედულება ახდენს ორივე ზემოთ მოცემული კრიტერიუმის — პირის იერარქიული მდგომარეობისა და ფუნქციის სინთეზირებას. შესაბამისად, ორგანოს წარმოადგენენ კორპორაციის მმართველი პირები, რამდენადაც ისინი ასრულებენ თავიანთ საწარმოსთან დაკავშირებულ ფუნქციას. ეს დეფინიცია მოიცავს ასევე ფილიალების განყოფილებათა ხელმძღვანელებს, თუ მათ გარკვეულწილად გააჩნიათ საკუთარი შეხედულებით მოქმედების თავისუფლება.

1244 კორპორაციათა ფორმებისა და საქმიანობის სხვადასხვაობისა და სიმრავლის გამო, შეუძლებელია ორგანოს ისეთი ნათელი ზოგადი დეფინიციის ჩამოყალიბება, რომელიც ყველა კორპორაციის მომცველი იქნებოდა.

2. კორპორაციითა დანაშაულები

იურიდიულ პირს როდი შეუძლია ნებისმიერი დანაშაულის ჩადენა. მას თავისი ორგანოების მეშვეობით მისი საქმიანობის შესრულების პროცესში უნდა შეეძლოს ქმედების შემაღვენლობის განხორციელება. ეს შეზღუდვა მოქმედებს ქართული სისხლის სამართლის კოდექსით იურიდიული პირისთვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრების დროსაც.

3. განზრახვა, გაუფრთხილებლობა და

მ.წ. მკაცრი პასუხისმგებლობა

ორგანოს ქმედებისთვის პასუხისმგებლობის თეორიის მიხედვით, კორპორაცია პასუხისმგებელია თავის ორგანოთა განზრახვი და გაუფრთხილებლობითი ქმედებებისთვის, რომლებსაც ისინი თავიანთი ამოცანების შესრულების დროს მოქმედებით ან უმოქმედობით ჩაიდენენ, როგორც უშუალო ან შუალობითი ამსრულებელი ან თანამონაწილე. ორგანოებს, რომლებიც კორპორაციის ადმინისტრაციას აკონტროლებენ, ასევე უფლება არა აქვთ, დაუშვან, რომ უბრალო რიგითმა თანამშრომელმა საწარმო ბოროტად გამოიყენოს დანაშაულებრივი მოქმედებების ჩასადენად. თუ ორგანოს აქვს ინფორმაცია მოსალოდნელი დასჯადი ქმედებების შესახებ და არ იმოქმედებს მის თავიდან ასაცილებლად, მაშინ იგი შეიძლება იყოს შუალობითი ამსრულებელი უმოქმედობით. მისი მოქმედების სამართლებრივი ვალდებულება გამომდინარეობს მისი, როგორც ორგანოს სამართლებრივი მდგომარეობიდან (სტატუსიდან).

ამერიკული სისხლის სამართლის მოდელური კოდექსის (*Model Penal Code*) § 2.07 (1) (b) და (2) მიხედვით, კორპორაცია ასევე პასუხისმგებელია თავისი თანამშრომლების მიერ ჩადენილ დანაშაულებზე კიდევ ორ სხვა შემთხვევაში: როცა საქმე ეხება მკაცრ პასუხისმგებლობას დაქვემდებარებულ დელიქტებს (*strict liability*) და როცა თანამშრომელი მოქმედების ვალდებულებას უგულებელყოფს, რომელსაც კორპორაცია თვითონ ადგენს. ამ

თავი 8. იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა

ორივე შემთხვევაში ნებისმიერი თანამშრომლის ქმედებას შეუძლია, დაასაბუთოს კორპორაციის სისხლისსამართლებრივი დასჯადობა.

4. კოლექტიური ცოდნის თეორია

12:48 ამერიკული მართლმსაჯულების მიხედვით, კორპორაციის პასუხისმგებლობაში მისაცემად საკმარისია, თუ ქმედების ობიექტური შემადგენლობა ერთი თანამშრომლის, ხოლო სუბიექტური შემადგენლობა მეორე თანამშრომლის მიერ იქნება განხორციელებული. ეს თვალსაზრისი ეფუძნება ე.წ. კოლექტიური ცოდნის თეორიას (*collective knowledge doctrine*), რომლის მიხედვითაც, კორპორაციის ცოდნა ეს არის ყველა თანამშრომლის ცოდნა.

12:49 ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით, იურიდიული პირი შეიძლება დაექვემდებაროს სისხლის სამართლის დასჯადობას, როცა მისი არც ერთი ორგანო არ არის პასუხისმგებელი. კორპორაციის პასუხისმგებლობა არ არის მონაცვლეობითი და ორგანოზე აქცესორულად დამოკიდებული.

12:50 „კოლექტიური ცოდნის“ თვალსაზრისი შეესაბამება კორპორაციის ცნების პერსონიფიცირებას: ვინაიდან ორგანო წარმოადგენს კორპორაციის „ტვინს“ ან „მეს“, მისი ორგანოების ცოდნა არის თვით კორპორაციის ცოდნა. ამას ემატება ის, რომ დიდ და საშუალო საწარმოებში გადაწყვეტილებები ერთადერთი ორგანოს მიერ არ მიიღება, ასე, რომ ნორმალური და აუცილებელია, რომ ყველა მისი ორგანოს ცოდნა კორპორაციას შეერაცხოს, ოღონდ მხოლოდ იმ მოცულობით, რა მოცულობითაც კორპორაციის მიერ მოსალოდნელ დანაშაულებრივ ქმედებებზე ინფორმაციის მიღება იყო შესაძლებელი. კოლექტიური ცოდნის თეორიის დახმარებით, ლიტერატურაში ასევე გაბათილებულია გადაწყვეტილების მიმღები ორგანოების არგუმენტი, რომ შეუძლებელია ყველა თანამშრომლის თვალთვალი და ამიტომ ცალკეულ დარღვევებზე ინფორმაციის მიღება.¹

12:51 ინგლისის (და ისრაელის) სამართლებრივ ლიტერატურაში

1 იხ. M. Kremnitzer, K. Ghanayim, ZStW 113 (2001), გვ. 557-558.

§ 16. კორპორაციათა პასუხისმგებლობა სისხლის სამართალში

კოლექტიური ცოდნის თეორია უარყოფილია: „*actus non facit reum nisi mens rea*“ პრინციპის მიხედვით, დანაშაულის უმართლობა გამოძღინარეობს ქმედების ობიექტური და სუბიექტური შემადგენლობის განხორციელებისგან. ორივე ელემენტი იმყოფება ერთმანეთთან განუყოფელ ურთიერთკავშირში. ცოდნა, როგორც განზრახვის ელემენტი, უნდა მოიცავდეს კონკრეტულად ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ყველა ნიშნის განხორციელების შეგნებულობას და უნდა არსებობდეს ქმედების შემადგენლობის შესაბამისი მოქმედების ჩადენის თანადროულად (ე.წ. სიმულტანობის ანუ თანადროულობის პრინციპი). მასთან კოლექტიური ცოდნის თეორიის შესაბამისობაში მოყვანა შეუძლებელია.¹

5. მოქმედება კორპორაციის სასარგებლოდ

კორპორაციის სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის ერთ-ერთ არგუმენტს წარმოადგენს ის, რომ ის, ვინც დანაშაულის შედეგად სარგებელს იღებს, ასევე ქმედების ჩადენასთან დაკავშირებული უარყოფითი მომენტები უნდა აიტანოს. თუმცა ერთ-ერთი ინგლისური გადაწყვეტილების მიხედვით, კორპორაცია ასევე იმ შემთხვევაში შეიძლება დაისჯოს, როცა მისი ორგანო დანაშაულს საკუთარი კორპორაციის საზიანოდ ჩაიდენს. ეს არის იმ თვალსაზრისის ერთ-ერთი შედეგი, რომ ორგანო არის კორპორაციის „ტვინი“ ან „მე“, ასე რომ, ყველა მისი ქმედება კორპორაციას უნდა შეერაცხოს. ეს შეხედულება სწორად იქნა უარყოფილი. კორპორაციის დასჯადობა უნდა იყოს მოტივაცია ხელმძღვანელი პირებისა და აქციონერებისათვის, რომ გააკეთონ ყველაფერი ის, რაც მათ ძალებშია, რათა აღკვეთონ დანაშაულები. ეს განსაკუთრებული მოტივაცია არ არსებობს, თუ ქმედება ჩადენილი იქნება კორპორაციის საზიანოდ. ამ დროს სასჯელის მუქარა არ არის აუცილებელი. მაშასადამე, კორპორაციას მხოლოდ მაშინ შეიძლება დაეკისროს პასუხისმგებლობა, როცა დასჯადი ქმედება მის სასარგებლოდ იქნება ჩადენილი.²

¹ შეად. M. Kremnitzer, K. Ghunayim, ZStW 113 (2001), გვ. 558.

² ასეთი თვალსაზრისი იხ. M. Kremnitzer, K. Ghunayim, ZStW 113 (2001),

6. სისხლის სამართლებრივად

პასუხისმგებელი კორპორაცია

1253 ინგლისური (და ისრაელის) სამართლის მიხედვით, სისხლის სამართლის ნორმის ადრესატი შეიძლება იყოს ნებისმიერი უფლებაუნარიანი იურიდიული პირი. არაუფლებაუნარიანი გაერთიანებების მიმართ იგივე წესი მოქმედებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ეს კანონით პირდაპირ არის განსაზღვრული. მისგან განსხვავებით, ამერიკული სამართლით კორპორაციის სისხლისსამართლებრივი დასჯადობა არ არის დამოკიდებული მის უფლებაუნარიანობაზე. ასევე კომუნალური ადმინისტრაციები და საჯარო-სამართლებრივი გაერთიანებები შეიძლება სისხლის სამართლის ნორმის ადრესატი იყვნენ, მაგრამ არა თვით სახელმწიფო. ითვლება, რომ სისხლის სამართლის პროცესში თვით სახელმწიფო არის ბრალმძებელი და იმავდროულად არ შეიძლება თვით სახელმწიფო ბრალდებული იყოს. ასევე აზრი არ ექნება, რომ სახელმწიფოს დაეკისროს ფულადი სასჯელის გადახდა თვით თავის სასარგებლოდ. გარდა ამისა, სახელმწიფოს დასჯა იქნება სუვერენიტეტისა და ხელისუფლების დანაწილების პრინციპების ხელყოფა.¹

1254 ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, იურიდიული პირი ნიშნავს სამეწარმეო (კომერციულ) ან არასამეწარმეო (არაკომერციულ) იურიდიულ პირს ან მის უფლებამონაცვლეს (სსკ-ის 107¹-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი). სამეცნიერო ლიტერატურაში კი, მითითებულია, რომ ქართული სისხლის სამართლის კოდექსით, პასუხისმგებლობა ვრცელდება მხოლოდ კერძო სამართლის იურიდიულ პირებზე.²

გვ. 558.

1 იხ. M. Kremnitzer, K. Ghanayim, ZStW 113 (2001), გვ. 559.

2 გ. მაშულაშვილის პოზიცია იხ. წიგნში: გ. ტყეშელაშვი (რედ.): სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი, წიგნი I, მე-3 გამოცემა, 2008, გვ. 16.

§ 16. კორპორაციათა პასუხისმგებლობა სისხლის სამართალში
7. პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი

გარემოებანი

ასეთი გარემოებანი შეიძლება იყოს ორი სახის: მხოლოდ კორპორაციის პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი ან ფიზიკური პირისა და კორპორაციის პასუხისმგებლობის ერთობლივად გამომრიცხველი. ¹²⁵⁵

მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებებიდან, კორპორაცია შეიძლება მოქმედებდეს მართლწინააღმდეგობის მდგომარეობაში. საწარმო არ აგებს პასუხს, თუ მისი ორგანოების მოქმედება ან უმოქმედობა ჩადენილია ნებადართული საშიში რისკის მდგომარეობაში. ასევე შეიძლება არსებობდეს ბრალის გამომრიცხველი ისეთი ვითარება, როგორიცაა ნორმის შესაბამისად მოქმედების მოთხოვნის შეუძლებლობა. ეს ის შემთხვევაა, როცა კორპორაციის ორგანოებს არ შეიძლება მოეთხოვოთ, რომ უნდა მოეპოვებინათ მნიშვნელოვანი ინფორმაცია, რომელიც დანაშაულის შესაძლო ჩადენის ფაქტზე მიუთითებდა. ¹²⁵⁶

გარდა გარემოებათა ამ პირველი ჯგუფისა, რომელიც მოქმედებს იურიდიული პირის მიმართ, ქართული სისხლის სამართლის კოდექსით სპეციალურად არის გათვალისწინებული, რომ ფიზიკური პირის ქმედების მიმართ ბრალის ან მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების დადგენის შემთხვევაში, იურიდიული პირიც თავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან (სსკ-ის 107¹-ე მუხლის მე-8 ნაწილი).

V. შეჯამება

ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნიდან მსოფლიოს მასშტაბით მომხდარი გლობალური ცვლილებები შეეხო საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროს, მათ შორის სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობებსაც. ამ დროიდან სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში უფრო და უფრო მზარდად მიმდინარეობს დისკუსია იურიდიული ¹²⁵⁷

¹ შეად. M. Kremnitzer, K. Ghanayim, ZStW 113 (2001), გვ. 564.

თავი 8. იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა

პირის, როგორც, სამოქალაქო სამართლის ინსტიტუტის, სისხლის სამართალშიც დამკვიდრების თაობაზე. ამ რამდენიმე წლის წინ იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ქართულ სისხლის სამართალშიც შემოღებამ გამოიწვია აზრთა სხვადასხვაობა. დაისვა საკითხი იმის შესახებ, ფიზიკური პირის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობასთან ერთად, თუ რამდენად სწორი იყო იურიდიული პირის დასჯადობაც, რამდენად იყო შესაძლებელი იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის მეცნიერული დასაბუთება. საბოლოოდ ეს საკითხი კანონმდებლის მიერ დადებითად გადაწყდა.

1258

დღეისთვის მსოფლიოს მასშტაბით პრობლემას წარმოადგენს ის, რომ დიდ და საშუალო კომპანიებში არსებობს რთული ორგანიზაციული სტრუქტურა. კორპორაციათა ორგანოები ყოველთვის უშუალოდ არ მონაწილეობენ დანაშაულთა ჩადენაში, არამედ ხშირად მას ჩადიან უბრალო რიგითი თანამშრომლები. ასევე გადაწყვეტილების სტრუქტურა არის რთული: იგი ხშირად არ მიიღება ერთადერთი ორგანოს მიერ. ერთმა ორგანომ ხშირად არ იცის მეორე ორგანოს მოქმედებისა და გადაწყვეტილების შესახებ. გარდა ამისა, მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებები ასევე მიიღება თანამშრომლების მიერ, რომლებიც არავითარ ორგანოს არ წარმოადგენენ. ცალკეული ორგანოს ქმედება, ცალკე აღებული, შეიძლება არ იყოს საშიში, მაგრამ სხვა ორგანოების მოქმედებებთან ურთიერთკავშირში რისკის გამომწვევი. ხშირად ცალკე აღებული მოქმედება არ ახორციელებს ქმედების შემაღგენლობას. ასე, რომ ტრადიციულად ვიწროდ გაგებული იდენტიფიკაციის თეორიით, კომპანიას არ შეიძლება დაეკისროს პასუხისმგებლობა. ისეც ხდება, რომ თანამშრომელი საშიშ ან დასჯად მოქმედებებს ჩადის, ისე, რომ ორგანოები ამაზე არ რეაგირებენ, განსაკუთრებით, როცა საწარმოს სასარგებლოდ ხორციელდება. ასევე ორგანოები თვითონ სხვადასხვაგვარად ქმნიან საწარმოთა კულტურასა და პოლიტიკას, რომელიც დანაშაულებრივ და საშიშ კლიმატს იწვევს კორპორაციაში, მაგალითად, თანამშრომელთა წახალისებით, ჩაიდინონ დანაშაულები კორპორაციის სასარგებლოდ. ასევე ხდება ის, რომ თანამშრომელი დროში შეზღუდულია და ამიტომ არ ზრუნავს

§ 16. კორპორაციათა პასუხისმგებლობა სისხლის სამართალში

იმაზე, სამართლებრივ სიკეთეთა დაზიანებები იქნეს თავიდან აცილებული. ასეთ შემთხვევებში ორგანოს დანაშაული არ არის სახეზე, ასე, რომ კორპორაციის დასჯადობა ორგანოს თეორიის მიხედვით ვერ დასაბუთდება.

ეს ფენომენი ხშირად, ზოგიერთ საწარმოში კი, ქრონიკულად ხშირად, იჩენს თავს, რის გამოც იურიდიული პირის სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის დასაბუთებლად მოძიებულ იქნა ახალი გადაწყვეტის გზები. ტრადიციულად ვიწროდ გაგებული იდენტიფიკაციის თეორიამ დაამტკიცა, რომ ის ნაკლებად ეფექტურია საწარმოთა დანაშაულების წინააღმდეგ ბრძოლაში, რადგან იგი კონცენტრირებულია უმეტესად ქმედების ადგილიდან დაშორებულ კოოპერაციის ორგანოებზე, თუმცა უშუალო ამსრულებლები უმეტესწილად უბრალო რიგითი თანამშრომლები არიან. ამიტომ იდენტიფიკაციის თეორიამ მოითხოვა იმდენად გაფართოება, რომ ასევე დანაშაულებრივი საწარმო კულტურისა და პოლიტიკის შექმნა ორგანოს მოქმედებად ან უმოქმედობად განიხილება. ორგანოს თეორიის მიხედვით, მოქმედების ჩამდენი თანამშრომლის ბრალი კორპორაციის სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის არავითარ წინაპირობას არ წარმოადგენს.

კორპორაცია შეიძლება დაისაჯოს, თუ მისი ორგანო ბრალეულად მოიქცა. ამაში არ იგულისხმება ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის ნიშნების არსებობა, რადგან ორგანოები ვალდებული არიან, საწარმოში ნებისმიერი დანაშაული აღკვეთონ. თუ ორგანო ქმედების სუბიექტურ შემადგენლობას განახორციელებს, მაშინ ტრადიციული იდენტიფიკაციის თეორიით იგი და ამით ასევე საწარმო უკვე უშუალო ამსრულებელია.

ვინაიდან ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის განხორციელება უმართლობისა და ბრალის დადგენის წინაპირობას წარმოადგენს, ამიტომ გაუფრთხილებლობა წარმოადგენს სისხლის-სამართლებრივი დასჯადობის მინიმალურ წინაპირობას. ამ შემთხვევაში გაუფრთხილებლობა ნიშნავს ორგანიზაციულ, საწარმოო გაუფრთხილებლობას. იგი მაშინ არის სახეზე, როცა ყველა ორგანოს ერთად შეეძლო და უნდა გაეთვალისწინებინა, რომ საწარმოში დანაშაული მოხდებოდა. გაუფრთხილებლობის დამამტკიცებელ

თავი 8. იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა

დამხმარე საშუალებად შემოღებულ იქნა „ზემდგომი ორგანოს“ ფიგურა. თუ ეს „ზემდგომი ორგანო“ ბრალეულად მოიქცევა, რადგან დანაშაულთა ჩადენას შესაძლებელს გახდის ან ხელს შეუწყობს მას, მაშინ კორპორაციაც ბრალეული იქნება. „ორგანიზაციული გაუფრთხილებლობის“ ასეთი ფორმის არსებობა მიიჩნევა აუცილებლად და სამართლიანად.¹ ითვლება, რომ მხოლოდ ამ გზით შეიძლება იქნეს აღკვეთილი საწარმოს მიერ თავისი ორგანიზაციული სტრუქტურის გამოყენებით პასუხისმგებლობის თავიდან აცილება, მაგალითად, რადგან განსაზღვრულ სფეროში არ შექმნა მაკონტროლებელი ორგანო. გარდა ამისა, მხოლოდ ამ გზით შეიძლება იმის მიღწევა, რომ დიდი და პატარა საწარმოები, რომელთაც მხოლოდ ერთი ორგანო აქვთ, პასუხისმგებლობის თვალსაზრისით იქნენ გათანაბრებული.

1262 მაშინ, როდესაც „ორგანიზაციული გაუფრთხილებლობა“ კორპორაციათა სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის მინიმალურ წინაპირობას წარმოადგენს, არსებობს ასევე „ორგანიზაციული განზრახვა“. კერძოდ, მაშინ, როცა ორგანო ითვალისწინებს, რომ თავისი მოქმედებები და უმოქმედობები დანაშაულთა ჩადენის შესაძლებლობას იძლევა ან უწყობს ხელს, მაშინაც კი, როცა თვით ეს მოქმედებები და უმოქმედობები არაკონკრეტულია და ცალკე აღებული დასჯადი არ არის. „ორგანიზაციული განზრახვა“ შეიძლება მაშინაც არსებობდეს, როცა კორპორაციის ორგანოები საწარმოთა ისეთ კულტურასა და პოლიტიკას ატარებენ, რომ თანამშრომლების მხრიდან მოსალოდნელია საშიში და სისხლის-სამართლებრივად დასჯადი მოქმედებების ჩადენა.

1263 ლიტერატურაში გამოთქმულია თვალსაზრისი, რომ ვინაიდან კორპორაციის პასუხისმგებლობა ეფუძნება „ორგანიზაციულ ბრალს“, განსაკუთრებით, კრიმინოგენური საწარმო კულტურისა და პოლიტიკის შექმნის გამო, სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში ჩამოყალიბდეს დანაშაულის სპეციალური დამოუკიდებელი შემადგენლობა. ამ დანაშაულის უმართლობა უნდა გამომდინარეობდეს ჩადენილი დელიქტის უმართლობიდან. ამასთან, შემამსუბუქებელ გარემოებად უნდა იქნეს გათვალისწინებული ის,

¹ იხ. M. Kremnitzer, K. Ghanayim, ZStW 113 (2001), გვ. 564.

§ 16. კორპორაციათა პასუხისმგებლობა სისხლის სამართალში

რომ კორპორაციის ქმედება არა თვით ქმედების შემაღგენლობის შესაბამისი მოქმედების ჩადენაში გამოიხატება, არამედ მხოლოდ კრიმინოგენური კლიმატის შექმნაში მდგომარეობს, ხოლო კორპორაციის ბრალი მხოლოდ აბსტრაქტულ გაუფრთხილებლობაში ან აბსტრაქტულ განზრახვაში შეიძლება გამოიხატოს.¹

იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, რომლის სამშობლოდ საერთო სამართლის ქვეყნები ითვლება, დიდი ხნის მანძილზე ყალიბდებოდა და ვითარდებოდა მთელი მსოფლიოს მასშტაბით. კონტინენტალური სამართლის ზოგიერთ ქვეყანაში განსხვავებული მიდგომის მიუხედავად, პრაგმატული მოსაზრებებით, სარგებლიანობის პრინციპიდან გამომდინარე, იგი ქართულ სისხლის სამართალშიც შემოვიდა და თანდათანობით იმკვიდრებს თავის ადგილს.

1264

ანბანურ – საბნობრივი საკითხები¹

აკრძალვა

- ანალოგიის აკრძალვა 194, 227, 239, 243.
- დაუწერელი ზეულებითი სამართლის გამოყენების აკრძალვა 194, 236.
- კანონის უკუძალის აკრძალვა 194, 201-206, 239.
- ნორმის განუსაზღვრელობის აკრძალვა 194, 238.
- წამების და წამების მუქარის აკრძალვა 722, 986-998.

აკრძალვაში შეცდომა

- აკრძალვაში შეცდომის არსი 872, 883, 899, 901-903, 909-910, 1033-1036, 1038-1041, 1043, 1048-1050, 1059.
- აკრძალვაში არაპირდაპირი შეცდომა 1048-1050.
- აკრძალვაში პირდაპირი შეცდომა 1048.
- აკრძალვაში შეცდომის აცილების შესაძლებლობა 1051-1055.
- სამართლებრივ აკრძალვაში საპატიებელი შეცდომა 1059.

ამსრულებლობა

- ალტერნატიული ამსრულებლობა 1090.
- თანაამსრულებლობა 1088.
- კუმულაციური ამსრულებლობა 1090.
- პარალელური ამსრულებლობა 1089.
- შუალობითი ამსრულებლობა 316.

ანალოგია

- ანალოგიის აკრძალვა 194, 227, 239, 243.
- ანალოგიის გამოყენების საკითხი 227.

¹ ციფრებით აღნიშნულია წიგნის ის გვერდითი ნომრები, სადაც მოცემულია მითითებული საკითხი.

აუცილებელი მოგერიება

- აუცილებელი მოგერიების აბსოლუტური თეორია 748.
- აუცილებელი მოგერიების დაცვის უფლების თეორია 749.
- აუცილებელი მოგერიების დუალისტური პრინციპი 665.
- აუცილებელი მოგერიების ექსტენსიური ექსცესი 703, 935-939.
- აუცილებელი მოგერიების ექსცესი 694, 928-939.
- აუცილებელი მოგერიების თანხვედრის თეორია 750.
- აუცილებელი მოგერიების ინტენსიური ექსცესი 702, 931-934, 939.
- აუცილებელი მოგერიების მართლზომიერების პირობები 674-675.
- აუცილებელი მოგერიების მართლზომიერების შინაარსი 673.
- აუცილებელი მოგერიების მონისტური თეორია 665.
- აუცილებელი მოგერიების ნიშნები 673.
- აუცილებელი მოგერიების ნორმატიული შეზღუდვა 714.
- აუცილებელი მოგერიების პროვოკაცია 720-721, 724-743.
- აუცილებელი მოგერიების პროვოკაციის სახეები 725-734.
- აუცილებელი მოგერიების სოციალურ-ეთიკური შეზღუდვები 714-723.
- აუცილებელი მოგერიების სტრუქტურა და შინაარსი 673-675.
- აუცილებელი მოგერიების სუბიექტური მხარე 706-713.
- აუცილებელი მოგერიების უფლების სამართლებრივი საფუძველი 665-672.
- აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილება 693-694.
- აუცილებელი მოგერიების ფარგლების შეგნებული გადაცილება 928.
- აუცილებელი მოგერიების ფარგლების შეუცნობელი გადაცილება 928.
- დაცვის აუცილებლობით გამოწვეული მოქმედება (აუცილებელი მოგერიების ნიშანი) 700-705.
- მოჩვენებითი მოგერიება 703, 1060-1070.
- პრევენციული აუცილებელი მოგერიება 686, 691-692.
- სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფა (აუცილებელი მოგერიების ნიშანი) 676-685
- საჯარო ხელისუფლების წარმომადგენელთა მხრიდან აუცილებელი მოგერიების უფლების გამოყენების შეზღუდვა 752-757.

- ქონებრივი სამართლებრივი სიკეთის დაცვის უფლება აუცილებელი მოგერიების დროს 744-751.
- ხელყოფისგან თავდაცვის სურვილი (აუცილებელი მოგერიების ნიშანი) 706-713.
- ხელყოფის იმწუთიერება (აუცილებელი მოგერიების პირობა) 676, 686-694.
- ხელყოფის მართლწინააღმდეგობა (აუცილებელი მოგერიების პირობა) 676, 695-699.
- ხელყოფის მოგერიების აუცილებლობა (აუცილებელი მოგერიების ნიშანი) 676-699

აფექტი

- ასთენიური აფექტი 933, 936.
- აფექტი (ფსიქიკური დაავადებით გამოწვეული შეურაცხაობის ერთ-ერთი ფაქტორი) 855.
- პათოლოგიური აფექტი 855.
- სთენიური აფექტი 933.
- ფიზიოლოგიური აფექტი 855.

ბრალი

- აუცილებელი მოგერიების ექსცესი (ბრალის გამომრიცხველი გარემოება?) 928-939.
- ბრალი დანაშაულის კლასიკური სისტემის მიხედვით 122, 123, 124.
- ბრალის გამომრიცხველი დაწერილი საპატიებელი გარემოებანი 874.
- ბრალის გამომრიცხველი დაუწერელი საპატიებელი გარემოებანი 874.
- ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი გარემოებანი 873, 874.
- ბრალის თეორია 654, 896-900.
- ბრალის თეორია ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით 901-908.
- ბრალის კონსტიტუციური რანგი 808, 999.
- ბრალი ნეოკლასიკური სისტემის მიხედვით 129-130, 132, 134.
- ბრალის ნორმატიული თეორია 806, 821-832.
- ბრალის სოციალური ცნება 807

- ბრალის სტრუქტურა 834.
- ბრალის ფსიქოლოგიურ-ნორმატიული თეორია 129, 816-820.
- ბრალის ფსიქოლოგიური თეორია 122, 809, 812-815.
- ბრალის ფუნქციონალური თეორია 810, 833.
- ბრალუნარიანობის დასაბუთების მოდელები (სიმთვრალეში ჩადენილი დანაშაულის დროს) 862-867.
- ბრალუნარიანობის განვრცობის თეორია 864
- ბრალუნარიანობის საგამონაკლისო თეორია 863.
- ბრალუნარიანობის წინარე ეტაპზე გადატანის თეორია 865.
- ბრძანების ან განკარგულების შესრულება (ბრალის გამომრიცხველი გარემოება) 662, 837, 874, 914-927.
- განზრახვის ბრალი 1060.
- ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა (ბრალის გამომრიცხველი გარემოება) 1170-1171.
- თანმიმდევრული ბრალის თეორია 1069.
- ინდივიდუალური ბრალი 805.
- იძულებითი უკიდურესი აუცილებლობა (ბრალის გამომრიცხველი გარემოება) 973-977.
- კვანტიტატიური უკიდურესი აუცილებლობა (ბრალის გამომრიცხველი გარემოება) 978-985.
- საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობა (ბრალის გამომრიცხველი გარემოება) 950-985.
- ტრაგიკული კოლიზია (ბრალის გამომრიცხველი გარემოება) 940-949.
- შეზღუდული ბრალის თეორია 871, 1069.
- შეზღუდული შერაცხადობა (ბრალის შემამსუბუქებელი გარემოება) 856-857.
- შეურაცხაობა ასაკის გამო (ბრალის გამომრიცხველი გარემოება) 843-848.
- შეურაცხაობა (ბრალის გამომრიცხველი გარემოება) 836-842.
- შეურაცხაობა ფსიქიკური დაავადების გამო (ბრალის გამომრიცხველი გარემოება) 849-855.

ბრძანება

- ბრძანების ან განკარგულების შესრულება (ბრალის გამომრიცხველი გარემოება) 662, 837, 874, 914-927.
- ბრძანების შესრულება (ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი იძულებითი უკიდურესი აუცილებლობის შემთხვევა) 632, 973-977.
- ბრძანების შესრულება (კვანტიტატიური უკიდურესი აუცილებლობის შემთხვევა) 979.

ბუნებითი სამართალი

- ბუნებითი სამართლის გამოყენება 52-54.

განზრახვა

- ალტერნატიული განზრახვა 599-603.
- არაბოროტი განზრახვა 514, 515, 1061.
- არაპირდაპირი ანუ ევენტუალური განზრახვა 511, 525-526, 534-539, 612, 614.
- ბოროტი განზრახვა 1061, 1063, 1067, 1071.
- განზრახვა (ბრალის ფორმა) 124.
- განზრახვის ბრალი 1060.
- განზრახვის კოლუნტატიური ელემენტი 520-524.
- განზრახვის ზოგადი დახასიათება 509-513.
- განზრახვის თეორია 654, 891-895.
- განზრახვის ინტელექტუალური ელემენტი 517-519.
- განზრახვის ორმაგი ფუნქცია 12, 127, 145, 147, 508, 869, 871, 889-890, 1061, 1070.
- განზრახვის ცნება 870.
- გენერალური განზრახვა 605-609.
- ევენტუალური განზრახვით დანაშაულის მცდელობის შესაძლებლობა 570-590.
- ერთიანი განზრახვის თეორია 1011.
- თანამდევნი შედეგით კვალიფიცირებული განზრახვი დანაშაული 1173-1176.

- კომპოზიტური განზრახვა 528.
- კუმულაციური განზრახვა 604.
- მეორე ხარისხის პირდაპირი განზრახვა 527, 531-533.
- მოქმედებით ჩადენილი შედეგიანი განზრახი დამთავრებული დანაშაულის კაზუსის ამოხსნის სქემა 615.
- პირდაპირი განზრახვა 526-527.
- პირველი ხარისხის პირდაპირი განზრახვა 529-530, 611-612.
- შემდგომი განზრახვა 591.
- წინმსწრები განზრახვა 591-598.

გასაკიცხაობა

- გასაკიცხაობის ვოლუნტატიური მხარე 911-913.
- გასაკიცხაობის ინტელექტუალური მხარე 875-910.
- ინდივიდუალურად გასაკიცხი ქმედება 1104.
- ინდივიდუალური გასაკიცხაობის საფუძველი 1158.
- ინდივიდუალურ-სამართლებრივი გაკიცხვა/გასაკიცხაობა 90, 806-807, 811, 879, 911, 913, 999, 1198.
- უმართლობის შეგნება (გასაკიცხაობის ელემენტი) 880-888.
- ქმედების შემადგენლობის ცოდნა (გასაკიცხაობის ელემენტი) 875-879.

გაუფრთხილებლობა

- აუცილებელი მოგერიება და გაუფრთხილებლობით გამოწვეული შედეგი 1153-1154.
- ბრალი გაუფრთხილებლობის დროს 1158-1171.
- გამართლების სუბიექტური ელემენტები გაუფრთხილებლობით დელიქტებში 1149-1152.
- განზრახვა-გაუფრთხილებლობის კომბინაცია 1177-1183.
- გაუფრთხილებლობა (ბრალის ფორმა) 124.
- გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის ზოგადი სქემა 1105-1109.
- გაუფრთხილებლობითი შედეგით კვალიფიცირებული განზრახი დანაშაული 1173-1191.

- გაუფრთხილებლობითი შედეგის ობიექტური შერაცხვა 1133-1134.
- გაუფრთხილებლობის ზოგადი მიმოხილვა 1074-1092.
- გაუფრთხილებლობის ინდივიდუალური კრიტერიუმები 1108.
- გაუფრთხილებლობის ობიექტური შემადგენლობა 1110-1143.
- გაუფრთხილებლობის ობიექტური შერაცხვის პრობლემატური საკითხები 1135-1142.
- გაუფრთხილებლობის ორმაგი ფუნქცია 12, 119, 127, 145, 508, 869, 889-890, 1061, 1070.
- გაუფრთხილებლობის სახეები 1094.
- გაუფრთხილებლობის სუბიექტური შემადგენლობა 1144-1146.
- გაუფრთხილებლობის ცნება 1093.
- გაუცნობიერებელი გაუფრთხილებლობა 1094, 1100.
- გაცნობიერებული (შეგნებული) გაუფრთხილებლობა 1094, 1096, 1098.
- ინდივიდუალური გაუფრთხილებლობა 12, 149, 504, 837, 1075, 1091, 1105, 1109, 1129, 1145, 1165-1169, 1171-1172.
- მართლწინააღმდეგობა გაუფრთხილებლობის დროს 1147-1157.
- მართლწინააღმდეგობის შეგნება გაუფრთხილებლობის დროს 1160-1164.
- მიზეზობრივი კავშირი და ობიექტური გაუფრთხილებლობა სასამართლო პრაქტიკაში 1129-1132.
- ობიექტური გაუფრთხილებლობა 1091, 1109, 1122-1129, 1145.
- სუბიექტური გაუფრთხილებლობა 1109, 1145.
- სხვა გამამართლებელი გარემოებანი გაუფრთხილებლობის დროს 1157.
- უკიდურესი აუცილებლობა და გაუფრთხილებლობით გამოწვეული შედეგი 1155-1156.

დაზარალებულის თანხმობა

- დაზარალებულის თანხმობა 788-796.
- დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობა 788, 797-798.

დამნაშავის შეპყრობა და დაკავება

- დამნაშავის შეპყრობა და დაკავება (მართლწინააღმდეგობის გამომ-

რიცხველი გარემოება) 772-781.

დამხმარე

- დამხმარე (არასპეციალური სუბიექტი) 316.
- დამხმარე (თანამონაწილე) 181, 458.
- დამხმარის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა 458, 632, 637, 1086, 1216.

დანაშაული

- არაერთგზისი დანაშაული 172.
- განგრძობადი დანაშაული 171.
- დამთავრებული დანაშაული 168.
- დანაშაული (საზოგადოებრივად საშიში ქმედება) 83-85.
- დანაშაულისა და სასჯელის ურთიერთდამოკიდებულება 57-62.
- დანაშაულის ალტერნატიული ამსრულებლობა 1090.
- დანაშაულის თანაამსრულებლობა 1088.
- დანაშაულის იურიდიული დამთავრება 687.
- დანაშაულის კატეგორიები (დანაშაულის სიმძიმის მიხედვით) 157-161.
- დანაშაულის კატეგორიები ჩადენის ფორმის მიხედვით 162.
- დანაშაულის კაუზალური ცნება 122.
- დანაშაულის კუმულაციური ამსრულებლობა 1090.
- დანაშაულის მატერიალური ცნება 81-83.
- დანაშაულის მომზადება 168.
- დანაშაულის მცდელობა 168.
- დანაშაულის პარალელური ამსრულებლობა 1089.
- დანაშაულის რეალური დამთავრება 687.
- დანაშაულის სუბიექტი 316.
- დანაშაულის ფორმალური ცნება 81-82.
- დანაშაულის შედეგი 349-350.
- დანაშაულის ჩადენის ადგილი 186-192.
- დანაშაულის ჩადენის დრო 183-185, 192.

- დანაშაულის ჩადენის დროის განსაზღვრის მნიშვნელობა 202.
- დანაშაულის ცნება 88.
- დანაშაულის ჰეტერარქიული ცნება 331.
- დაუმთავრებელი დანაშაული 168.
- ღენადი დანაშაული 170.
- თანამსრულებლობით ჩადენილი დანაშაული 178, 180.
- თანამდევი შედეგით კვალიფიცირებული განზრახი დანაშაული 1173-1193.
- თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაული 178, 181.
- სიმთვრალეში ჩადენილი დანაშაული 858-867.
- შუალობითი ამსრულებლობით ჩადენილი დანაშაული 178, 181.

დანაშაულის სისტემა

- დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემა 90, 287, 289.
- დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის განვითარების ისტორია 113-155.
- დანაშაულის სისტემა ანგლო-ამერიკული სისხლის სამართლის მიხედვით 95-96.
- დანაშაულის სისტემა კლასიკური მოძღვრების მიხედვით 121-127.
- დანაშაულის სისტემა ნეოკლასიკური მოძღვრების მიხედვით 128-134.
- დანაშაულის სისტემა საერთაშორისო მატერიალური სისხლის სამართლის მიხედვით 97-98.
- დანაშაულის სისტემა ფინალური მოძღვრების მიხედვით 135-143
- დანაშაულის სისტემის სტრუქტურა ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით 111, 152-154.
- დანაშაულის ტელეოლოგიურ-სოციალური სისტემა 144-150
- დანაშაულის ფუნქციონალური (მიზანრაციონალური) სისტემები 151
- ქმედების მცირე მნიშვნელობა და დანაშაულის სისტემა 99-110.

დაუდევრობა

- დაუდევრობა (გაუფრთხილებლობის სახე) 1100-1104.

დეკრიმინალიზაცია

- ქმედების დეკრიმინალიზაცია 199-200.

დელიქტი

- აბსტრაქტულ-კონკრეტული საფრთხის დელიქტი 165.
- აბსტრაქტული საფრთხის დელიქტი 165.
- ზოგადი დელიქტები 174-177.
- კონკრეტული საფრთხის დელიქტი 165.
- სპეციალური დელიქტები 174-177.
- შედეგარეშე დელიქტი 162, 164.
- შედეგიანი დელიქტი 163-164.
- შეკვეცილი დელიქტი 169.
- შერეული უმოქმედობის დელიქტი 166.
- წმინდა უმოქმედობის დელიქტი 166.

დეპენალიზაცია

- ქმედების დეპენალიზაცია 200.

ევროპული კონვენცია

- ადამიანის უფლებათა 1950 წლის ევროპული კონვენცია 46, 208, 285, 745, 993, 998.

ექსცესი

- აუცილებელი მოგერიების ექსტენსიური ექსცესი 703, 935-939.
- აუცილებელი მოგერიების ინტენსიური ექსცესი 702, 931-934, 939.

თანამსრულებლობა

- თანამსრულებლობა 1088.
- დანაშაულის გაუფრთხილებლობითი თანამსრულებლობა 1088.

თანამონაწილეობა

- გაუფრთხილებლობითი თანამონაწილეობა 1086-1088.
- თანამონაწილეობის აქცესორული თეორია 630.
- თანამონაწილეობის ლიმიტირებული აქცესორული თეორია 632, 954.
- თანამონაწილე (არასპეციალური სუბიექტი) 316.
- თვითმკვლელობაში აქტიური თანამონაწილეობა 458-459.
- თვითმკვლელობაში პასიური თანამონაწილეობა 460.

თეორია (თეორიები)

- აბსოლუტური თეორია 748, 925.
- ადეკვატურობის თეორია 387.
- ალბათობის თეორია 559.
- აუტოპოიეტური თეორია 1210-1212.
- აუცილებელი მოგერიების მონისტური თეორია 665.
- აქცესორული თეორია 630.
- „აცდენილი ისრის“ თეორია 1024.
- ბრალის თეორია 654, 896-900, 1068.
- ბრალის თეორია ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით 901-908.
- ბრალის ფსიქოლოგიურ-ნორმატიული თეორია 816-820.
- ბრალის ფუნქციონალური ცნება 833.
- ბრალის წმინდა ნორმატიული თეორია 821-832.
- ბრალის წმინდა ფსიქოლოგიური თეორია 812-815.
- ბრალუნარიანობის განვრცობის თეორია 864.
- ბრალუნარიანობის საგამონაკლისო თეორია 863.
- ბრალუნარიანობის წინარე ეტაპზე გადატანის თეორია 865.
- განზრახვის თეორია 654, 891-895, 1068.
- გენერალური განზრახვის თეორია 1009.
- გენერალური მიზეზობრიობის თეორია 403-412.
- დამთავრებული დელიქტის თეორია 647.
- დაცვის უფლების თეორია 749.
- დიფერენცირებული თეორია 755.

- ევენტუალური განზრახვისა და თვითიმედოვნების ურთიერთგამიჯვნის თეორიები 554, 555-556, 569.
- ეკვივალენტურობის თეორია 377-383.
- ერთიანი განზრახვის თეორია 1011.
- ეფექტის გვიან გამოწვევის თეორია 1012.
- თავდაცვის თეორია 740.
- თავდაცვის ორმაგი ნების თეორია 708.
- თავდაცვის სურვილთან დაკავშირებული ობიექტური თეორია 707.
- თავდაცვის სურვილთან დაკავშირებული სუბიექტური თეორია 707.
- თანაბარმნიშვნელობის თეორია 566.
- თანაბარღირებულების თეორია 1026, 1028.
- თანმიმდევრული ბრალის თეორია 1069-1070.
- თანხედრის თეორია 750.
- თანხმობის თეორია 737.
- თვითდაცვის თეორია 756.
- იდენტიფიკაციის თეორია 1226-1232.
- კანონზომიერი პირობის თეორია 384-386.
- კანონის განმარტების ობიექტური თეორია 229.
- კანონის განმარტების სუბიექტური თეორია 229.
- კოლექტიური ცოდნის თეორია 1248-1251.
- ლიმიტირებული აქცესორულობის თეორია 632, 954.
- მიზეზთა სამართლებრივი ურთიერთკავშირის თეორია 449.
- მიზეზობრივი კავშირის თეორიები 373.
- მიზეზობრივი კავშირის ადეკვატური თეორია 373, 387.
- მიზეზობრივი კავშირის ეკვივალენტურობის თეორია 373, 377-382.
- მიზეზობრივი კავშირის კანონზომიერი პირობის თეორია 384-386.
- მიზეზობრივი კავშირის რელევანტურობის თეორია 373, 388.
- მონაცვლეობითი პასუხისმგებლობის თეორია 1216-1225.
- მოქმედების თეორია 191.
- მოქმედების კაუზალური თეორია 330, 332-335.
- მოქმედების ნეგატიური თეორია 344-345.

- მოქმედების პერსონალური თეორია 342-343.
- მოქმედების სოციალური თეორია 346-348.
- მოქმედების ფინალური თეორია 336-341.
- მცდელობის თეორია 648.
- ნებელობის თეორიები 564-568.
- ნორმის დაცვითი მიზნის თეორია 454.
- ორგანიზაციის ბრალეულობის თეორია 1233-1234.
- პასუხისმგებლობის აბსოლუტური თეორია 922, 925.
- პირობათა თეორია 925.
- რეალურად არსებული კოლექტიური პიროვნების თეორია 1209.
- რეგრესის აკრძალვის თეორია 466-474.
- რელევანტურობის თეორია 388.
- რისკის თეორია (მიზეზობრიობაზე) 429-436.
- რისკის თეორია (ევენტუალური განზრახვისა და თვითიმედოვნების გამიჯვნის) 560.
- რისკის ამაღლების თეორია 443-448.
- რისკის შემცირების თეორია 437-442.
- სამართლებრივ სიკეთეთა თანაბარდირებულების თეორია 1028.
- სამართლებრივ სიკეთეთა კონკრეტიზაციის თეორია 1026.
- სამართლის ბოროტად გამოყენების თეორია 726.
- სამართლის დაცვის თეორია 739.
- აუცილებელი მოგერიების უფლების სოციალურ-ეთიკური შეზღუდვის სამსაფეხურიანი თეორია 715, 721, 734.
- სასჯელის აბსოლუტური თეორია 68, 70-71.
- სასჯელის გენერალური პრევენციის თეორია 76.
- სასჯელის თეორიები 70-79.
- სასჯელის ნეგატიური გენერალური პრევენციის თეორია 68, 77.
- სასჯელის ნეგატიური სპეციალური პრევენციის თეორია 68, 74.
- სასჯელის პოზიტიური გენერალური პრევენციის თეორია 68, 78.
- სასჯელის პოზიტიური სპეციალური პრევენციის თეორია 68, 75.
- სასჯელის რელატიური თეორიები 70, 72.

- სასჯელის სპეციალური პრევენციის თეორია 73.
- სასჯელის შერეული თეორია 79.
- საფრთხის თეორია 562.
- სუყველგანობის თეორია (პრინციპი) 186-187, 191-192, 254, 257.
- უფლების ბოროტად გამოყენების თეორია 736.
- ფიქციის თეორია 1205-1208.
- ქმედებაზე ბატონობის თეორია 9, 98, 924.
- შედეგის დადგომის რეალურობის აღქმის თეორია 568.
- შედეგის თავიდან აცილების თეორია 567.
- შედეგის თეორია 191.
- შედეგის მოწონების თეორია 565.
- შეზღუდული ბრალის თეორია 1069-1070.
- შემეცნების (წარმოსახვის) თეორიები 557-563.
- შესაძლებლობის თეორია 558.
- წმინდა საჯაროსამართლებრივი თეორია 754.
- წმინდა სისხლისსამართლებრივი თეორია 753.

თვითიმედოვნება

- თვითიმედოვნება (გაუფრთხილებლობის სახე) 1096-1099.
- ბრალეული გაკიცხვის საფუძველი თვითიმედოვნების დროს 879.
- თვითიმედოვნების სუბიექტური შემადგენლობა 504-506.

ინდივიდუალური

- გაუფრთხილებლობის ინდივიდუალური კრიტერიუმები 1108.
- ინდივიდუალური ამსრულებლობა 179.
- ინდივიდუალური ბრალი/ბრალეულობა 80, 299, 632, 805, 834, 1072, 1144, 1198.
- ინდივიდუალური გასაკიცხაობის საფუძველი 1158.
- ინდივიდუალურად გასაკიცხი ქმედება 1104.
- ინდივიდუალური გაუფრთხილებლობა 12, 149, 504, 837, 1075, 1091, 1105, 1109, 1129, 1145, 1165-1169, 1171-1172.

- ინდივიდუალური პასუხისმგებლობა 1197, 1215.
- ინდივიდუალური სამართლებრივი სიკეთე 30-33, 54, 265-266, 300, 310, 665-667, 681, 767, 790-791, 1024.
- ინდივიდუალურ-სამართლებრივი გაკიცხვა/გასაკიცხაობა 90, 806-807, 811, 879, 911, 913, 999, 1198.
- ინდივიდუალური შერაცხადობის სუბიექტური კრიტერიუმი 1091.
- ინდივიდუალური შერაცხვა 345, 381-383, 508, 808, 833, 841, 1183.
- ინდივიდუალური წინდახედულობის ნორმა 1114.
- სასჯელის ინდივიდუალიზაცია 1197.

ინტერპრეტაცია (აზსნა–განმარტება)

- გრამატიკული (სიტყვა-სიტყვითი) აზსნა-განმარტება 228.
- ევროკავშირის სამართლის შესაბამისი აზსნა-განმარტება 230, 232.
- ისტორიული აზსნა-განმარტება 228.
- კონსტიტუციის შესაბამისი აზსნა-განმარტება 230-231.
- საერთაშორისო სამართლის შესაბამისი აზსნა-განმარტება 230.
- საერთაშორისო ხელშეკრულების შესაბამისი აზსნა-განმარტება 230.
- სისტემური აზსნა-განმარტება 228, 231.
- ტელეოლოგიური აზსნა-განმარტება 228, 229, 231, 234.

იურიდიული პირი

- იურიდიული პირის დასჯადობის ცალკეული საკითხები 1240-1256.
- იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის დასაბუთების ახალი მოდელი 1233-1234.
- იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის დასაბუთების მოდელები 1213-1239.
- იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის ქართული მიდგომა 1235-1237.
- იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა 309, 1194-1264.
- იურიდიული პირის შესახებ არსებული თეორიები 1203-1212.
- იურიდიული პირის წინააღმდეგ გამოსაყენებელი სანქციები 1238-1239.

იურისდიქცია

- უნივერსალური იურისდიქციის გამოყენებისადმი ვიწრო მიდგომა 271.
- უნივერსალური იურისდიქციის გამოყენებისადმი ფართო მიდგომა 271.

კანონი

- დამატებითი სისხლის სამართლის კანონი 44-45.
- კანონის ანალოგია 227.
- კანონის ინტერპრეტაციის (ახსნა-განმარტების) ხერხები 228-235.
- კანონის მოქმედების ფარგლები 183-286.
- კანონის უკუძალა 199-226.
- კანონის უკუძალით გამოყენების საკითხი 199-226.

კოლიზია

- მართლზომიერ მოვალეობათა კოლიზია 660.
- მოვალეობათა კოლიზია 799-800.
- ტრაგიკული კოლიზია 940-949.

კონვენცია

- ადამიანის უფლებათა 1950 წლის ევროპული კონვენცია 46, 208, 285.
- გაეროს 1968 წლის 26 ნოემბრის კონვენცია 46, 207.
- გაეროს 1984 წლის წამების საწინააღმდეგო კონვენცია 993.
- ევროსაბჭოს 1987 წლის წამების საწინააღმდეგო კონვენცია 993.
- ლტოლვილთა სტატუსის შესახებ გაეროს 1951 წლის კონვენცია 285.
- ჟენევის 1949 წლის საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის კონვენციები 48, 50.

კრიმინალიზაცია

- ქმედების კრიმინალიზაცია 201.

მართლწინააღმდეგობა

- ერთიანი მართლწინააღმდეგობა და პერსონალური უმართლობა 635-643.
- მართლწინააღმდეგობის არსი 616-634, 656, 804.
- მართლწინააღმდეგობა გაუფრთხილებლობის დროს 1147-1157.
- მართლწინააღმდეგობის დადგენა 623.
- მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებათა კლასიფიკაცია 655-660.
- მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებათა სტრუქტურა 644-654.
- მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი 665-804.
- მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ზეკანონური გარემოებანი 629, 786-804.
- მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი კანონისმიერი გარემოებანი 628.
- მართლწინააღმდეგობის ცნება 92, 617, 624-625.
- მატერიალური მართლწინააღმდეგობა 618, 621-622, 804.
- ფორმალური მართლწინააღმდეგობა 618, 620-621.

მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოება

- აუცილებელი მოგერიება (მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოება) 665-757.
- დაზარალებულის თანხმობა (მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოება) 788-796.
- დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობა (მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოება) 788, 797-798.
- ღამნაშავეის შეპყრობა (მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოება) 772-781.
- მართლზომიერი რისკი (მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოება) 782-785.
- მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებათა კლასიფიკაცია 655-660.

- მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების სტრუქტურა 644-654.
- მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ზეკანონური გარემოებანი 629, 786-804.
- მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი კანონისმიერი გარემოებანი 628.
- მოვალეობათა კოლიზია (მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოება) 788, 799-800.
- უკიდურესი აუცილებლობა (მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოება) 758-771.

მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების მნიშვნელობა

- დაზარალებულისთვის 630.
- თანამონაწილისთვის 630.
- ქმედების ჩამდენი პირისთვის 630.

მართლწინააღმდეგობის შეგნება

- მართლწინააღმდეგობის პოტენციური შეგნება 1042, 1052-1053.
- მართლწინააღმდეგობის შეგნება ბლანკეტურ დელიქტებში 1041, 1053.
- მართლწინააღმდეგობის შეგნება ვიწრო გაგებით 1039.
- მართლწინააღმდეგობის შეგნება კლასიკურ დელიქტებში 1041-1042, 1053.
- მართლწინააღმდეგობის შეგნება (ბრალის ნიშანი) 124.
- მართლწინააღმდეგობის შეგნება ფართო გაგებით 512, 1060-1062.
- მართლწინააღმდეგობის შეგნების მნიშვნელობა ნარკოტიკულ დანაშაულში 1047.

მიზანი

- მიზანი (სისხლისსამართლებრივი უმართლობის სუბიექტური ნიშანი) 291-292, 294-296, 303.
- მიზნის აცდენა და გაუთვალისწინებელი ობიექტის ხელყოფა 1024-1033.

მიზეზობრივი კავშირი

- ადამიანის ნებისგან დამოუკიდებლად განვითარებული მიზეზობრიობა 463-464.
- ალტერნატიული ანუ ორმაგი მიზეზობრიობა 391-395.
- გამსწრები მიზეზობრიობა 472.
- გაწყვეტილი მიზეზობრიობა 471, 474.
- გენერალური მიზეზობრიობის თეორია 403-412.
- კუმულაციური მიზეზობრიობა 396-399.
- მიზეზთა სამართლებრივი ურთიერთკავშირი 449.
- მიზეზობრივი კავშირი და ობიექტური გაუფრთხილებლობა სამართლო პრაქტიკაში 1129-1132.
- მიზეზობრივი კავშირის ადეკვატური თეორია 373, 387.
- მიზეზობრივი კავშირისა და ობიექტური შერაცხვის ურთიერთმიმართება 351-367.
- მიზეზობრივი კავშირისა და შედეგის ობიექტური შერაცხვის პრობლემები საერთო სამართლის სისტემის მიხედვით 475-486.
- მიზეზობრივი კავშირისა და შედეგის შერაცხვის პრობლემა საბჭოურ სისტემის სამართალში 487-492.
- მიზეზობრივი კავშირის ატიპიური განვითარება 450-453.
- მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში დაშვებული შეცდომა 1006-1013.
- მიზეზობრივი კავშირის დადგენა განზრახ დელიქტებში 375-376.
- მიზეზობრივი კავშირის დადგენა გაუფრთხილებლობით დელიქტებში 375-376.
- მიზეზობრივი კავშირის დადგენა მატერიალურ (შედეგიან) დანაშაულებში 375.
- მიზეზობრივი კავშირის დადგენა საფრთხის დელიქტებში 375.
- მიზეზობრივი კავშირის ეკვივალენტური თეორია 369, 371, 373, 377-382.
- მიზეზობრივი კავშირის თეორიები 373, 376.
- მიზეზობრივი კავშირის პირობათა თეორია 384-386.
- მიზეზობრივი კავშირის რელევანტურობის თეორია 373, 388.

- მიზეზობრივი კავშირი (ობიექტური შერაცხვის აუცილებელი წინაპირობა) 368-373.
- მიზეზობრივი კავშირის საკანონმდებლო დეფინიცია 374-375.
- მიზეზობრიობის სახეები 390.
- სპეციფიკური მიზეზ-შედეგობრიობა 1184-1191.
- ჰიპოთეტური მიზეზობრიობა 400-402.

მოტივი

- ანგარების მოტივი 240, 526, 960, 1014, 1024, 1176.
- მოტივი (სისხლისსამართლებრივი უმართლობის ნიშანი) 131.
- მოტივი (ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის ნიშანი) 111, 500.
- შურისძიების მოტივი 168, 312.

მოქმედება

- მოქმედება (გამმიჯნავი ელემენტი) 321.
- მოქმედება (დანაშაულის ცალკეული კატეგორიების ერთმანეთთან დამაკავშირებელი ელემენტი) 320.
- მოქმედება (სისხლის სამართლის ძირითადი ელემენტი) 319.
- მოქმედებით განხორციელებული ქმედების შემადგენლობა 311.
- მოქმედებით ჩადენილი შედეგიანი განზრახვი დამთავრებული დანაშაულის კაზუსის ამოხსნის სქემა 615.
- მოქმედების თეორიები 330.
- მოქმედების კაუზალური თეორია 330, 332-335.
- მოქმედების ნეგატიური ცნება 344-345.
- მოქმედების პერსონალური თეორია 342-343.
- მოქმედების სოციალური თეორია 330, 346-348.
- მოქმედების ფინალური თეორია 330, 336-341.

მოძღვრება

- გენერალური მიზეზობრიობის მოძღვრება 403-412.
- მოძღვრება კანონზომიერი პირობის შესახებ 384-386.

- მხოლოდ მეთაურის პასუხისმგებლობის მოძღვრება 920.
- ობიექტური შერაცხვის მოძღვრება 419-426.
- ქვეშევრდომის აბსოლუტური დასჯის მოძღვრება 920.

მცდელობა

- ევენტუალური განზრახვით დანაშაულის მცდელობის შესაძლებლობა 570-590.
- უვარგისი მცდელობა 680.
- უმოქმედობით მცდელობა 313-314.

ნებელობა

- მოქმედების ნებელობითი ელემენტი გაუფრთხილებლობის დროს 125, 1083.
- ნებელობა ევენტუალური განზრახვის დროს 534, 536-538, 556-559, 575, 578-579, 582, 590, 612.
- ნებელობა მეორე ხარისხის პირდაპირი განზრახვის დროს 533.
- ნებელობა (განზრახვის კომპონენტი) 16, 111, 147, 302, 356, 510, 514-516, 520-524, 528, 533, 612, 871, 891, 1060-1061, 1070, 1083.
- ნებელობითი ქმედება 316, 341, 511, 513.
- ნებელობითი ქმედება (გაკიცხვის ერთ-ერთი საფუძველი) 823, 836, 911.
- ნებელობის დოგმატიკური ფიგურის მნიშვნელობა 540-553.
- ნებელობის თეორია (თეორიები) 556, 564-568.
- ნებელობის მნიშვნელობა განზრახვის და თვითიმედოვნების ურთიერთგამიჯვნისთვის 507, 563, 569.
- ნებელობის (ვოლუნტატიური ელემენტის) მნიშვნელობა მართლწინააღმდეგობის გამორიცხვისთვის 652, 706-713.
- ნებელობის მნიშვნელობა ობიექტური შერაცხვისთვის 428.
- ქმედების შემადგენლობის ნებელობა 514-516, 531.

ნორმა

- ამკრძალავი ნორმა 619.
- ინდივიდუალური წინდახედულობის ნორმა 1114.
- მაგალებელი ნორმა 619.
- ნორმის განმარტება (ინტერპრეტაცია) 228-235.
- ნორმის განუსაზღვრელობის საკითხი 238.
- ობიექტური წინდახედულობის ნორმა 1114.
- საერთაშორისო სამართლის იმპერატიული ნორმა 55, 272-273, 992.
- ჩვეულებითი სამართლის ნორმა 236-237.

ობიექტი

- გაკიცხვის (შეფასების) ობიექტი ნორმატიული თეორიის მიხედვით 822, 824.
- დანაშაულის ობიექტის გათვალისწინების მნიშვნელობა 595.
- დანაშაულის შემადგენლობის დაცვის ობიექტი 790.
- სამართლებრივი დაცვის ობიექტი 41.
- სამართლებრივი დაცვის ობიექტი აუცილებელი მოგერიების დროს 744.
- სიცოცხლე, როგორც სისხლისსამართლებრივი დაცვის ობიექტი 307.
- უკიდურესი აუცილებლობის დაცვის ობიექტი 767.
- ქმედების ობიექტი 38, 40-41, 56.
- ქმედების ობიექტი (ქმედების შემადგენლობის ნიშანი) 90, 111, 615.
- ხელყოფის ობიექტის ღირებულების მნიშვნელობა 600, 717.
- შეცდომა ობიექტში 1024-1032.

ობიექტური შერაცხვა

- ობიექტური შერაცხვა 381-382, 413-496, 1092, 1113-1142.
- ობიექტური შერაცხვა მიზეზობრივი კავშირის სავარაუდო განვითარების შესახებ შეცდომის დაშვების დროს 465.
- ობიექტური შერაცხვის მოძღვრების მნიშვნელობა 419-426.
- ობიექტური შერაცხვის რისკის ამაღლების თეორია 443-448.

- ობიექტური შერაცხვის რისკის თეორია 429-436.
- ობიექტური შერაცხვის რისკის შემცირების თეორია 437-442.
- შედეგის ობიექტური შერაცხვის მნიშვნელობა 419-426.
- შედეგის ობიექტური შერაცხვის პრობლემატური შემთხვევები 427-428.

ორგანიზატორი

- ორგანიზატორი (თანამონაწილე) 181.
- ორგანიზატორის პასუხისმგებლობა 632, 637, 918, 1086.

პასუხისმგებლობა

- ბრალეული პასუხისმგებლობა 244.
- მეთაურის პასუხისმგებლობა 920.
- მეთაურის პირდაპირი და უშუალო პასუხისმგებლობა 924.
- მხოლოდ მეთაურის პასუხისმგებლობის მოძღვრება 920.
- ობიექტური პასუხისმგებლობა 498.
- პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებანი საერთაშორისო მატერიალური სისხლის სამართლის მიხედვით 661-664.
- პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ გარემოებათა ორკვალიანი სისტემა 664.
- პასუხისმგებლობა ქმედებაზე ბატონობისთვის თუ მსხვერპლის პირადი პასუხისმგებლობა 461.
- პროდუქციისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა 403.
- სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველი ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით 88-94.

პაქტი

- კანონიერების პრინციპი სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტის მიხედვით 195-196.
- ნასამართლობის გაქარწყლება და ხანდაზმულობა სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტის მიხედვით 207.
- სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა 1966 წლის საერთაშორისო პაქტი 49-50, 993.

პენალიზაცია

- ქმედების პენალიზაცია 201, 206.

პირობითი მსჯავრი

- პირობითი მსჯავრის გაუქმება (სასჯელის არაპირდაპირი გამკაცრება) 206.

პრინციპი

- აღმის პრინციპი 253.
- აუცილებელი მოგერიების დუალისტური პრინციპი 665.
- ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპი 244.
- დაცვის პრინციპი 266-268.
- ერთი და იგივე ქმედებისთვის ორჯერ დასჯის აკრძალვის პრინციპი 261-265.
- თანაზომიერების (პროპორციულობის) პრინციპი 34, 680, 752, 756, 759, 932.
- თვითდაცვის პრინციპი 667.
- კანონიერების პრინციპი 193-198, 236, 243.
- კომპლემენტარულობის პრინციპი 51, 925.
- ლოიალურობის პრინციპი 232.
- მონაცვლეობითი მართლმსაჯულების პრინციპი 282-285.
- მოქალაქეობის ანუ აქტიური პერსონალურობის პრინციპი 258-265.
- ნდობის პრინციპი 1118-1121.
- ობიექტური პასუხისმგებლობის პრინციპი 498.
- ორმაგი იურისდიქციის პრინციპი 254
- პასიური პერსონალურობის პრინციპი 266.
- პასუხისმგებლობის შესაძლო გამორიცხვის პრინციპი 857.
- რეალურობის პრინციპი 266.
- სასჯელის ინდივიდუალიზაციის პრინციპი 1197.
- სასჯელის სავალდებულო შემცირების პრინციპი 857.

- საქართველოს საერთაშორისო სისხლის სამართლის პრინციპები 250-286.
- სუვერენიტეტის პრინციპი (თეორია) 186, 191-192, 254, 257.
- ტერიტორიულობის პრინციპი 251-257.
- უნივერსალურობის პრინციპი 269-281.
- ყველა ეჭვის ბრალდებულის სასარგებლოდ გადაწყვეტის პრინციპი 245, 394, 446, 1078, 1090, 1138.

რისკი

- გამამართლებელი რისკი 784-785.
- მართლზომიერი რისკი 782-785.
- რისკის ამაღლების თეორია 443-448.
- რისკის თეორია (ობიექტური შერაცხვის) 429-436.
- რისკის თეორია (ევენტუალური განზრახვისა და თვითიმედოვნების გამოიწვევის) 560.
- რისკის შემცირების თეორია 437-442.
- საპატიებელი რისკი 784-785.

რომის სტატუტი

- სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდება - რომის სტატუტი 51.
- ანალოგიის აკრძალვა რომის სტატუტის მიხედვით 243, 246.
- ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპი რომის სტატუტის მიხედვით 244.
- ბრძანების ან განკარგულების შესრულება, როგორც ბრალის გამომრიცხველი გარემოება რომის სტატუტის მიხედვით 662, 921, 923, 924-925.
- კანონიერების პრინციპი რომის სტატუტის მიხედვით 243.
- კანონის უკუძალის საკითხი რომის სტატუტის მიხედვით 247.
- სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქცია რომის სტატუტის მიხედვით 243.

— ყველა ეჭვის ბრალდებულის სასარგებლოდ გადაწყვეტის პრინციპი რომის სტატუტის მიხედვით 245.

საერთაშორისო ხელშეკრულება

- საერთაშორისო ხელშეკრულება (სისხლის სამართლის წყარო) 46-51.
- საერთაშორისო ხელშეკრულების ადგილი ნორმატიული აქტების იერარქიაში 46-51.

სამართალშემოქმედება

- სამოსამართლო სამართალშემოქმედება 227, 786.

სამართლებრივი სიკეთე

- ინდივიდუალური სამართლებრივი სიკეთე 30-33, 54, 265-266, 300, 310, 665-667, 681, 767, 790-791, 1024.
- ინდივიდუალური სამართლებრივი სიკეთე (აუცილებელი მოგერიების დაცვის ობიექტი) 681.
- სამართლებრივი სიკეთე და ქმედების ობიექტი 40.
- სამართლებრივი სიკეთე და ხელყოფის ობიექტი საფრთხის დელიქტებში 41.
- სამართლებრივი სიკეთის დაცვის ამოცანა 38.
- სამართლებრივი სიკეთის ცნება 27-29.
- სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფა (აუცილებელი მოგერიების ნიშანი) 676-677.
- საყოველთაო სამართლებრივი სიკეთე (აუცილებელი მოგერიების დაცვის ობიექტი) 681.
- უნივერსალური (საყოველთაო) სამართლებრივი სიკეთე 30, 32, 310, 666-667.

სასჯელი

- დანაშაულისა და სასჯელის ურთიერთდამოკიდებულება 57-62.
- სასჯელის აბსოლუტური თეორია 68, 70-71.

- სასჯელის გენერალური პრევენციის თეორია 76.
- სასჯელის თეორიები 70-79.
- სასჯელის ინდივიდუალიზაცია 1197.
- სასჯელის მიზნები 67.
- სასჯელის ნეგატიური გენერალური პრევენციის თეორია 68, 77.
- სასჯელის ნეგატიური სპეციალური პრევენციის თეორია 68, 74.
- სასჯელის პოზიტიური გენერალური პრევენციის თეორია 68, 78.
- სასჯელის პოზიტიური სპეციალური პრევენციის თეორია 68, 75.
- სასჯელის რელატიური თეორიები 70, 72.
- სასჯელის სავალდებულო შემცირების პრინციპი 857.
- სასჯელის სპეციალური პრევენციის თეორია 73.
- სასჯელის შერეული თეორია 79.
- სასჯელის შესაძლო შემცირების პრინციპი 857.
- სასჯელის ცნება 63, 80.
- სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქცია სასჯელთან მიმართებაში 64.

საფრთხე

- აბსტრაქტული საფრთხის დელიქტი 38, 165.
- აბსტრაქტულ-კონკრეტული საფრთხის დელიქტი 165.
- დაზარალებულის პირადი პასუხისმგებლობით გამოწვეული თვით-საფრთხე 455-457.
- კონკრეტული საფრთხის დელიქტი 165.

სიმთვრალე

- ბრალუნარიანობის განვრცობის თეორია 864-863
- ბრალუნარიანობის საგამონაკლისო თეორია 862-863
- ბრალუნარიანობის შეუთავსებლობის თეორია 866
- ბრალუნარიანობის წინარე ეტაპზე გადატანის თეორია 865
- განზრახი და გაუფრთხილებლობითი *actio libera in causa* 858-861
- სიმთვრალეში ჩადენილი დანაშაული 858-867

სისტემა

- დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემის განვითარების ისტორია 113-155.
- დანაშაულის სისტემა ანგლო-ამერიკული სისხლის სამართლის მიხედვით 95-98.
- დანაშაულის სისტემა საერთაშორისო სისხლის სამართლის მიხედვით 95-98.
- დანაშაულის სისტემა ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით 152-154.
- კლასიკური სისტემა 121-127, 332-333.
- ნეოკლასიკური სისტემა 128-134.
- სანქციათა ორკვალიანი სისტემა 853.
- ტელეოლოგიურ-სოციალური სისტემა 144-150.
- ფინალური სისტემა 135-143.
- ფუნქციონალური (მიზანრაციონალური) სისტემები 151.
- ქმედების მცირე მნიშვნელობა და დანაშაულის სისტემა 99-110.
- შედეგით კვალიფიცირებული განზრახი დანაშაულის სისტემა 1192.

სისხლისსამართლებრივი უმართლობა

- სისხლისსამართლებრივი უმართლობა 288, 294, 298-302, 621-622, 635-643.
- სისხლისსამართლებრივი უმართლობის დუალისტური კონცეფცია 304.
- სისხლისსამართლებრივი უმართლობის სუბიექტური ნიშანი (მიზანი) 291-292, 294-296, 303.
- სისხლისსამართლებრივი უმართლობის შეგნება 872.
- სისხლისსამართლებრივი უმართლობის შეგნება (გასაკიცხაობის ელემენტი) 880-888.
- სისხლისსამართლებრივი უმართლობის ცნება 115.

სისხლის სამართალი

- სისხლის სამართლებრივ სანქციათა ორკვალიანი სისტემა 66.
- სისხლის სამართლის ამოცანა 37-38.
- სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქცია 26, 54, 103, 193-249, 317, 863.
- სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქცია სასჯელთან მიმართებაში 64.
- სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქციის იგნორირების დაუშვებლობა 239-242.
- სისხლის სამართლის სუბსიდიარულობა 34.
- სისხლის სამართლის ფრაგმენტარული ხასიათი 34.
- „სისხლის სამართლის კიპერტროფია“ 34.

სისხლის სამართლის კანონი

- დამატებითი სისხლის სამართლის კანონი 44.
- მატერიალური სისხლის სამართლის კანონი 43.

სისხლის სამართლის წყარო

- პოზიტიური სისხლის სამართლის წყარო 42.
- საერთაშორისო ხელშეკრულება (სისხლის სამართლის წყარო) 46, 48-51.

სოციალური (საზოგადოებრივი) საშიშროება

- ქმედების სოციალური საშიშროება 35.

სუბიექტი

- დანაშაულის სუბიექტი 316.
- იურიდიული პირი (დანაშაულის სუბიექტი) 1194, 1204.
- სამართლის სუბიექტი 1203, 1205, 1206-1207.
- სპეციალური სუბიექტი 316, 848.

- სუბიექტის ნებელობითი გადაწყვეტილება 545.
- ქმედების სუბიექტი (ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ნიშანი) 615.

სქემა

- განზრახვი დამთავრებული დანაშაულის სქემა 111, 615, 650.
- გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის სქემა 1105-1109.
- კაზუსის ამოხსნის ექვსი სხვადასხვა სქემა 94.
- სისხლისსამართლებრივი აზროვნების სქემა 135.
- შერაცხვის კლასიკური სქემა 372, 375.

ტელეოლოგიური

- დანაშაულის ტელეოლოგიურ-სოციალური სისტემა 119, 128, 143-150.
- ობიექტურ-ტელეოლოგიური ინტერპრეტაცია 228-229, 231.
- ტელეოლოგიური ახსნა-განმარტება 31, 228, 231, 234.
- ტელეოლოგიური რედუქცია 103, 230, 234, 585, 863, 927, 994.
- ტელეოლოგიურ-მეზღუდვითი განმარტება 234.

ტრაგიკული კოლიზია

- ბრძანების შესრულება (ტრაგიკული კოლიზიის შემთხვევა) 919-920.
- იძულებითი უკიდურესი აუცილებლობა (ტრაგიკული კოლიზიის შემთხვევა) 973-977.
- კვანტიტატიური უკიდურესი აუცილებლობა (ტრაგიკული კოლიზიის შემთხვევა) 978-985.
- საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობა (ტრაგიკული კოლიზიის საპეციალური შემთხვევა) 950-972.
- ტრაგიკული კოლიზია (ბრალის გამომრიცხველი საპატიებელი გარემოება) 111, 940-999.

უკიდურესი აუცილებლობა

- აგრესიული (თავდასხმითი) უკიდურესი აუცილებლობა 760-776.

- დეფენზიური (თავდაცვითი) უკიდურესი აუცილებლობა 760-776.
- იძულებითი უკიდურესი აუცილებლობა (საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის სპეციალური შემთხვევა) 973-977.
- კვანტიტატიური უკიდურესი აუცილებლობა 978-985.
- მართლზომიერი უკიდურესი აუცილებლობა 660.
- საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობა 237, 950-985.
- საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობა ვიწრო გაგებით 950-972.
- საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობა ფართო გაგებით 978-985.
- საპატიებელი უკიდურესი აუცილებლობის არაბრალეულობის წინაპირობები 950-967.
- უკიდურესი აუცილებლობის სახეები და შინაარსი 760-771.
- უკიდურესი აუცილებლობის ცნება 758-759.

უმართლობა

- სისხლისსამართლებრივი უმართლობა 115.
- სისხლისსამართლებრივი უმართლობა კლასიკური სისტემის მიხედვით 122-123, 125.
- უმართლობის სუბიექტური ნიშნების მოძღვრება 130.

უმოქმედობა

- განზრახი უმოქმედობა 313-314.
- გაუფრთხილებლობითი უმოქმედობის დასჯადობა 314.
- უმოქმედობა მოქმედებით 462.
- უმოქმედობით განხორციელებული ქმედების შემადგენლობა 312.
- უმოქმედობით მცდელობა 313-314.
- უმოქმედობის დასჯადობა კლასიკური სისტემის მიხედვით 126.
- შერეული უმოქმედობით განხორციელებული ქმედების შემადგენლობა 312.
- წმინდა უმოქმედობით განხორციელებული ქმედების შემადგენლობა 312.

ფუნქცია

- განზრახვის ორმაგი ფუნქცია 12, 127, 145, 147, 508, 869, 871, 889-890, 1061, 1070.
- გაუფრთხილებლობის ორმაგი ფუნქცია 12, 119, 127, 145, 508, 869, 889-890, 1061, 1070.
- იდეალური კონკურენციის განმარტების ფუნქცია 39, 168.
- იურიდიული პირის/კორპორაციის ფუნქცია 1241-1243.
- მოქმედების ცნების ფუნქცია 317-331.
- ნორმის დაცვის ფუნქცია 519.
- სამართლებრივი გარანტიის ფუნქცია 166, 176, 460, 678, 770.
- სამოსამართლო საქმიანობის/მოსამართლის ფუნქცია 65, 81, 121.
- სახელმწიფო ორგანოების ფუნქცია 681.
- სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქცია 26, 54, 103, 193-249, 317, 863.
- სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქცია სასჯელთან მიმართებაში 64.

1

ქვეშევრდომი

- ქვეშევრდომის აბსოლუტური დასჯის მოძღვრება 920.

ქმედება

- ინდივიდუალურად გასაკიცხი ქმედება 1104.
- ქმედების მცირე მნიშვნელობა 99-110.
- ქმედების სოციალური საშიშროება 35.

ქმედების შემადგენლობა

- ქმედების კვალიფიციური შემადგენლობა 167.
- ქმედების ობიექტური შემადგენლობა 306.
- ქმედების პრივილეგიური შემადგენლობა 167.
- ქმედების სუბიექტური შემადგენლობა 497-508.

- ქმედების შემადგენლობა 290, 305.
- ქმედების შემადგენლობის აღწერილობითი ნიშნები 306-308.
- ქმედების შემადგენლობის განხორციელების აუცილებელი პირობა 309.
- ქმედების შემადგენლობის განხორციელების ცოდნა და ნებელობა 514-516.
- ქმედების შემადგენლობის სუბსიდიარულობა 39.
- ქმედების შემადგენლობის შეფასებითი ნიშნები 306, 308.
- ქმედების შემადგენლობის შეცდომა 1033, 1040-1041.
- ქმედების შემადგენლობის ცოდნა, როგორც გასაკიცხაობის ელემენტი 875-879.
- ქმედების ძირითადი შემადგენლობა 167.

შედეგი

- შედეგის დადგომის რეალურობის აღქმის თეორია 568.
- შედეგის თავიდან აცილების თეორია 567.
- შედეგის თეორია 191.
- შედეგის მოწონების თეორია 565.
- შედეგის ობიექტური შერაცხვა 413-474.
- შედეგის ობიექტური შერაცხვის მნიშვნელობა 419-426.

შერაცხადობა

- ინდივიდუალური შერაცხადობის სუბიექტური კრიტერიუმი 1091.
- შეზღუდული შერაცხადობა 856-857.
- შერაცხადობა (ბრალის აუცილებელი წინაპირობა) 124.
- შერაცხადობის სუბიექტური კრიტერიუმი 1091.

შეურაცხაობა

- შეურაცხაობა ასაკის გამო 843-848.
- შეურაცხაობა ფსიქიკური დაავადების გამო 849-855.
- შეურაცხაობის ბიოლოგიურ-ფსიქოლოგიური კომპონენტი 850.
- შეურაცხაობის ფსიქოლოგიურ-ნორმატიული კომპონენტი 850.

შერაცხვა

- ინდივიდუალური შერაცხვა 345, 381-383, 508, 808, 833, 841, 1183.
- ობიექტური შერაცხვა 381-382, 413-496, 1092, 1113-1142.

შეცდომა

- აკრძალვაში არაპირდაპირი შეცდომა 997, 1048-1050.
- აკრძალვაში მისატყვებელი შეცდომა 1054.
- აკრძალვაში მიუტყვებელი შეცდომა 1054-1055.
- აკრძალვაში პირდაპირი შეცდომა 1048, 1050.
- აკრძალვაში შეცდომა ბლანკეტურ დელიქტებში 1041, 1053, 1065.
- აკრძალვაში შეცდომა კლასიკურ დელიქტებში 1041, 1053.
- აკრძალვაში შეცდომის აცილების შესაძლებლობა 1051-1055.
- მისატყვებელი შეცდომა 1043, 1046, 1066.
- მიუტყვებელი შეცდომა 1043.
- სამართლებრივ აკრძალვაში საპატიებელი შეცდომა 1059.
- სამართლებრივი შეცდომა 1000, 1044.
- სუბსუმციაში შეცდომა 227, 1056-1058.
- ფაქტობრივი შეცდომა 1000-1005.
- ქმედების შემადგენლობის შეცდომა 1033, 1040-1041.
- შეცდომა აკრძალვაში 872, 883, 899, 901-903, 909-910, 1033-1036, 1038-1041, 1043, 1048-1050, 1059.
- შეცდომა ბრალის გამომრიცხველ საპატიებელ გარემოებებთან დაკავშირებით 1071.
- შეცდომა კანონის ნორმის მოქმედების ძალის შესახებ 1059.
- შეცდომა მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებაში 658.
- შეცდომა მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ ფაქტობრივ გარემოებებთან დაკავშირებით 703.
- შეცდომა მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში 1006-1013.
- შეცდომა ნებართვის ფაქტობრივ მხარეში 1060-1070.
- შეცდომა ობიექტში 1014-1016.
- შეცდომა პიროვნებაში 1014-1016, 1025, 1028-1033.

– შეცდომა ქმედების შემადგენლობის დამამძიმებელ გარემოებებზე 1019-1022.

– შეცდომა ქმედების შემადგენლობის შემამსუბუქებელ გარემოებებზე 1023.

წამება და წამების მუქარა

– სიცოცხლის გადასარჩენად 986-998.

– წამებისა და წამების მუქარის აკრძალვის აბსოლუტური ხასიათი 722, 992-993, 995, 998.

– სამართლებრივ აკრძალვაში არაპირდაპირი შეცდომა (წამებისა და წამების მუქარის დროს) 997.

წამქეზებელი

– წამქეზებელი (ამსრულებელი) 1086.

– წამქეზებელი (თანამონაწილე) 181.

– წამქეზებელი (შუალობითი ამსრულებელი) 316.

– წამქეზებლის პასუხისმგებლობა 632, 637, 918, 1086, 1176, 1183.

– ხელქვეითის წამქეზებისთვის მეთაურის პასუხისმგებლობა 918.

ხანდაზმულობა

– დანაშაულის კატეგორიის მნიშვნელობა ხანდაზმულობის ვადის გამოთვლისათვის 161.

– სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადები 47.

– სისხლისსამართლებრივი დევნის ხანდაზმულობის ვადები 47, 92.

– ხანდაზმულობის ახალი ვადის დაწესება და კანონის უკუძალა 207-214, 249.

– ხანდაზმულობის ვადის გაუვრცელებლობა 662.

– ხანდაზმულობა (პროცესუალურ-სამართლებრივი ინსტიტუტი) 226.

ჩვეულებითი სამართალი

- დაუწერელი ჩვეულებით-სამართლებრივი ნორმა 197, 1170.
- დაუწერელი ჩვეულებითი სამართლის გამოყენების აკრძალვა 194.
- საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართალი 49, 55, 196, 248, 273.
- საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნორმა 273, 281.
- ჩვეულებითი სამართლის გამოყენების საკითხი 236-237.
- ჩვეულებითი სამართალი და მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი 657.
- ჩვეულებითი სამართლის დაუწერელი ნორმა და ბრალეულობის განსაზღვრა 863.